INTATA ŁE'ŁIJEI

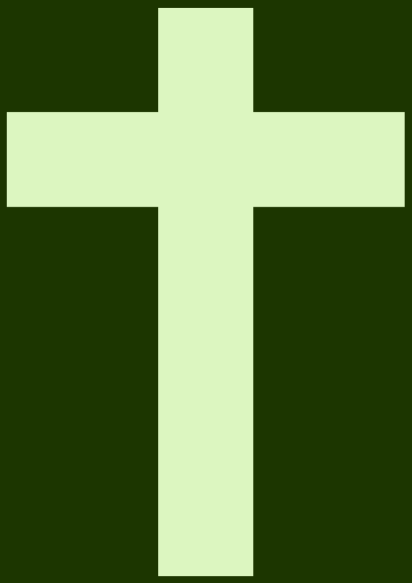

New Testament in Maka

INTATA ŁE'ŁIJEI
New Testament in Maka

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maka

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:
You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Maka

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
9c3673e4-2b93-51ec-8ba3-aac5c1cd65b0

Contents

SAN MATEO 1
SAN MARCOS 64
SAN LUCAS 104
SAN JUAN 170
HECHOS 217
ROMANOS 275
1 CORINTIOS 302
2 CORINTIOS 327
GÁLATAS 343
EFESIOS 353
FILIPENSES 362
COLOSENSES 369
1 TESALONICENSES 375
2 TESALONICENSES 381
1 TIMOTEO 384
2 TIMOTEO 392
TITO 398
FILEMÓN 402
HEBREOS 404
SANTIAGO 422
1 PEDRO 429
2 PEDRO 436
1 JUAN 441
2 JUAN 448
3 JUAN 449
JUDAS 451
APOCALIPSIS 453

SAN MATEO

Pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets pa' Jesucristo.
(Lucas 3:23-38)

1 Enewe'en ɬiyits pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets ha' Jesucristo, hikha' ta'ɬets pa' David'ik'i, ta'ɬets pa' Abraham'ik'i.* 2 Pa' Abraham'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Isaac, pa' Isaac'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jacob. Pa' Jacob'ik'i qa ɬa'sek pa' Judá qa pe' ɬamatsits qa pe' ɬek'injats.* 3 Pa' Juda'ak'i qa pa' ɬa's qa ɬii Fares qa pa' ɬek'inij Zara, qa pe' ɬenene qa ɬii Tamar. Pa' Fares'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Esrom. Pa' Esrom'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aram.* 4 Pa' Aram'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Naasón. Pa' Naason'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Salmón. 5 Pa' Salmón'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Booz qa pe' ɬenene'ek'i qa ɬii Rahab. Pa' Booz'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Obed qa pe' ɬenene'ek'i qa ɬii Rut. Pa' Obed'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Isaí.* 6 Pa' Isai'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii David, hikpa' qi wittata'aj pa'aj. Pa' wittata'ik'i David qa pa' ɬa's qa ɬii Salomón. Pekhe' ɬenene'ek'i hikpe' ɬewhe'ye'tax pa'aj pakha' ɬii Urias.* 7 Pa' Salomon'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Roboam. Pa' Roboam'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Abías. Pa' Abias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Asa.* 8 Pa' Asa'ak'i qa pa' ɬa's qa ɬii Josafat. Pa' Josafat'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Joram. Pa' Joram'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Uzías. 9 Pa' Uzías'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jotam. Pa' Jotam'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Acaz. Pa' Acaz'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Ezequías.* 10 Pa' Ezequias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Manasés. Pa' Manases'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Amón. Pa' Amon'ik'i qa pa' ɬa's ɬii Josías. 11 Pa' Josias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jeconías, qa pe' ɬamatsits qa pe' ɬek'injats. Hik pakha'aj pa' ɬahats'ij pe' Israel qa t'opheɬitiiju' qa wetka'xii pa'aj pa' witset Babilonia.* 12 In mexe i'ni'kii pa'aj pa' Babilonia pa' Jeconias'ik'i qa nekfik'i pa' ɬa's qa' ɬii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Zorobabel.* 13 Pa' Zorobabel'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Abiud. Pa' Abiud'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eliaquim. Pa' Eliaquim'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Azor. 14 Pa' Azor'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Sadoc. Pa' Sadoc'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aquim. Pa' Aquim'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eliud. 15 Pa' Eliud'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eleazar. Pa' Eleazar'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Matán. Pa' Matan'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jacob. 16 Pa' Jacob'ik'i qa ɬa's pa' José, ɬewhe'ye' ke' María, hikke' ɬenene ha' Jesús, hikha' ɬenqii iye Cristo.* 17 Pa' Abraham'ik'i uja'x yamets pe' ta'ɬets catorce (14) ma' qa hats yametsji' pa' David'ik'i, qa pa' David'ik'i uja'x yametsji' iye catorce (14) iye pe' ta'ɬets, qa hik pa'aj t'opheɬitiiju' qa wetka'xii pa'aj pa' witset Babilonia. Qa catorce (14) iye yametsji' pekhewep iye ta'ɬets, ma' qa hikpe' qa ta'ɬji'ju' ha' Cristo.*

In i'nk'a nekfik'i pa' Jesucristo.
(Lucas 2:1-7)

18 Aka'an ɬunye'jkii pa'aj in i'nk'a nekfik'i pakha'aj ha' Jesucristo. Ke' ɬenene ɬii María jutsiqetsi'ɬ wetju'ɬ pa'aj qu' ɬewhe'ye'yi'ij pa' José. In mexente' i'ntaxijupha' pa'aj qa yiwkajitsheninɬe pa' ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo. 19 Pa' José, María ɬewhe'ye', yatsathen. Nite' yisu'un qu' pekhel ɬ'anye'ji'ijkii pa'aj ke'

---

* **1:1** Rt 4:18-22; 2S 7:12-16; 1Cr 2:1-15; Mr 12:26; Lc 1:32,69; 3:4; Hch 1:20; Fil 4:3; Ap 3:5; Sal 89:3; Is 9:6; Gn 22:18; Mt 9:7; Ro 1:3; Ga 3:16 * **1:2** Gn 29:35; Sal 14:7; 105:9; Mt 8:11; 22:32; Stg 2:21 * **1:3** Gn 38:29-30; 46:12; Lc 3:33 * **1:5** Rt 1:4; 2:1; Lc 3:32 * **1:6** 1S 16:1; 17:12; 2S 11:27; 12:24 * **1:7** 1R 11:43; 14:31; 15:8,24; 22:50; 2R 14:21 * **1:9** 2R 15:5,38; 16:20; 20:21; 21:18,24 * **1:11** 2R 24:6,14; Is 5:13; Jer 27:20; Ez 1:1; Mt 1:17 * **1:12** Gn 10:10; 1Cr 3:17; Lc 3:27,30 * **1:16** Mt 27:17,22; Lc 2:11; Jn 1:45; 4:25 * **1:17** 2R 24:14; Jer 27:20; Dn 9:25-26; Mr 8:29; Hch 2:31,36,38

María, qa yisu'un qu' niliłi'ij qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewep.* 20 In mexe
yijamtitaxijupkii pa'aj aka'an, qa in ima' qa itsowoł'axij pa'aj pa' ewi'ł ángel
ta'łii pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ijets pa'aj: —José, ta'łets ka' David'ik'i, hasu'uj
e'nijiwei qu' ni'ijup ne' María qu' ewhe'ye'yi'ij qe pa' ła's qu' nenektaxfik'i
ta'łets na' łet'unha'x na' Espíritu Santo.* 21 Ne' María qu' nenektaxfik'i pa' ła's
qa eqiyi'ij hatse' Jesús. Łii aka'an qe qa' naqsi'jij pe' łewuł'ets ene' jukhew qa
efuts ha'ne łetset.—* 22 Week aka'an in łunye'jkii qe qa' nafits aka' yit'ij pa'aj
pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa' ewi'ł profeta qa yit'ij:* 23 *—Pekhe' mexe ham
yawitjiye' qa' niwkajitshen, qa' nana'l pa' ła's qa' łeqiyi'ij Emanuel.— (Is 7:14)* Qa
aka'an qa ikji' *—Dios in initji'ju'.— (Is 8:10)* 24 Ma' qa in
nompha'm pa' José qa tek'eenik'iha pa' yit'ijets pa' Yatsat'ax'inij łaqa ángel qa
i'nijup pa'aj ke' María.* 25 Qa nite'łe ewi'ł i'wi'łi' nite' t'eku'mets iye, pekhe'en
qa nekfik'i pa' ła's, qa pa' José qa łeqiyij Jesús.*

2

Pe' jukhew ta'łii pa' nełu'uju'ł.

1 In hats neki'fik'i pa'aj ha' Jesús ha' witset'ii Belén, hikha' witset yatsat'axij
ha' sehe' Judea, hik pakha'aj mexe tenek'enhei pa' Herodes. Qa namets pa'aj
ha' witset Jerusalén pe' jukhew ta'łii pa' nełu'uju'ł. Pekhewe'en nikfe'lets qa
yejełijupkiiha iye ne' footekii,* 2 qa inaqfaakaniikii pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' łatata
ene' judío pa' hane'ej nekfik'i? Qe hi'weni'łii ke' łoqo footeki' in nekpha'm na'
nełu'uju'ł qa heneki'łii qu' nek'iyini'łii pakha'an.—* 3 Pa' wittata Herodes in
yepi'ye' ek'i aka'an ma' qa qi in yitawje'meten pa'aj qa week iye pe' tetseti'yi'
ha' Jerusalén. 4 Ma' qa iyinii qa no'thet wetju'ł pe' week tenek'enhe'yij pe' pa'il
qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, qa nifaakanij pa'aj pa'n neki'fik'i
hatse' pa' Cristo.* 5 Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Na' Belenii na' sehe' łii
Judea qe hik aka' yika'ajji' pa'aj pa' ewi'ł profeta in yit'ij: 6 *“Akha' witset Belén,
yatsat'axij na' sehe' Judá, nite' t'an epji' qu' nite' eqiye' pe' week witsetits na'
sehe' Judá, qe akha' qu' nat'atsji'ł e'pha'm hatse' pa' ewi'ł qi qu' netnek'enhei qa'
nejełets na' yitset Israel.”— (Mi
5:2)** 7 Pa' Herodes qa wanat'inij in iyinii iye pa'aj pe' jukhew pe' nikfe'lets
pe' footekii. Ma' qa nifaakanijha pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'xik'i juwelits
in łi'weni'łii pe' footeki'?—* 8 Ma' qa yukinii ha' Belén qa yit'ijets pa'aj: —
Ma'ałii qa' anfaakani'łiikiiha pa' iini'ha pa' omeła's. Qu' i'weni'ł qa' enfeli'ł
ye'm ma' qa' hakjiiyek qa' nek'iyinjiiyek.— 9 Ekewe'en ł'anye'jets pa'aj pa'
Herodes pe' jukhew ma' qa ikkii pa'aj. Qa pe' footeki' pe' hayiits yi'wenii pa'aj
na' nełu'uju'ł qa yi'wen iye qa ikik'ui yojo'ok'oi pa'aj pe' jukhew qa yamii pa'
i'ni' pa' omeła's. Ma' qa amani' pe' footeki' qa i'nipji' pe' łetsi'. 10 Pe' jukhew in
yi'wenii iye pe' footeki' ma' qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj. 11 Ma' qa uyifi pe' łetsi'
qa yi'wen pa'aj pa' omeła's qa pe' łenene María. Ma' qa wonokok'enijupju'kii
qa iyinii pa' omeła's. Qa sujłe qa nit'osłe' pe' łeqeti'najkii qa tisij pe' oro qa na'aj
tene'łju' ewjisii incienso qa' pakhap ewjisii qa łii mirra.* 12 Ma' qa in ima'ju'
pa'aj pe' jukhew qa itsowoł'etsij pa' Intata qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj mapiliłii

---

* **1:19** Mt 13:17; Mr 10:12; Lc 2:36; 1Co 14:35; 2Co 11:2; Ga 4:27; Dt 22:20-24; 24:1-4; Mt 2:7; Lc 16:18; Jn 8:4-5 * **1:20** 2Cr 1:1; Mt 13:49; 27:19; Jn 6:20; Ro 1:3 * **1:21** Lc 1:31; 2:21; Jn 1:29; 10:25; 1Jn 2:12; Lc 2:11; Hch 4:12; 5:31; 13:23,38-39 * **1:22** Is 7:14; Mt 20:5-6; 21:1-4; Lc 24:44; Ro 1:2-4 * **1:24** Mt 1:6; 13:49; Lc 1:1; 19:32; Jud 5 * **1:25** Gn 4:1,17; Ex 13:2; Jue 11:39; 1S 1:19; Lc 2:7,21 * **2:1** Gn 25:6; 1R 4:30; Lc 1:5; 2:4-7 * **2:2** Jer 23:5; 30:9; Zac 9:9; Mt 27:11; Lc 19:38; Jn 1:49; Nm 24:17; Ap 22:16 * **2:4** Mt 16:21; 20:18; 21:15; 27:41; Lc 9:22 * **2:6** 2S 5:2; Jn 7:42; 21:16 * **2:7** Mr 5:6; Lc 1:7; Hch 13:6; Ap 1:16 * **2:11** Sal 72:10; Is 60:6; Mt 1:18; 12:46; Mr 5:6

iye ha' Herodes na' i'ni'. Tujtseika' ma'ałji' qu' mapiliłii iye na' etset'ił.— Qa ikkii pa'aj qa wapilii pa' łetset ikik'i pakhap wit'ikheyi'j.

Pa' José qa pe' María ilatijetsfik'i pa' sehe' Egipto pa' omeła's.

13 In ikkii pa'aj pe' jukhew qa neketsju' pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij itsowoł'axij pa' José qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm. Ku'mi' na' omeła's qa ne' łenene iye qa' ilati'łetsfik'i na' Egipto łeqe sehe' qa' hikna' qu' ni'eku'niłi' teek jutsitax qu' hit'iłij ewets iye qa' etpili'łets. Qe niwoyo'oikii na' Herodes qu' nilan ha'ne omeła's.—* 14 Ma' qa niipha'm pa' José qa yeka'x pa'aj pa' omeła's qa ke' łenene iye naja'xij pa'aj. Ma' qa ikkii qa yamii pa' Egipto. 15 Qa hik pakha' qa i'ni' ipłu'ui in wa'm pa' Herodes'ik'i. Hik aka' łunye'j qe qa' nasinik'i pa' ł'anye'j pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa'aj pa' ewi'ł profeta qa yit'ij: *—Na' Egipto łeqe sehe' hikna' i'ntaxi' in haiya'yii na' ya's.—* *(Os 11:1)**

Pa' Herodes qa inoqwoninii pe' omehets qu' nanlanju'.

16 Ma' qa in nikfe'lets pa' Herodes in yaqankii pe' jukhew qa qi in nayu'kii. Qa inoqwoninii pe' week omehets qu' nanlanju' week pe' wetsjuk łeqe'ninqapits yamijiiju' na'aj i'nk'a nekfik'i. Qa' nanlanju' pe' week omehets pa' Belén qa pe' ipłuletskii iye witsetits pakha' hats yumti qu' łuk'eye' pa' omeła's. Qe yijamti'ik'i pa' ipłu'uk'i pa' yit'ijju' pe' jukhew in i'nk'a yi'wenii pe' footeki'.* 17 Ma' qa yasiinik'iha iye pa'aj pa' tooxik'i nifel pa' ewi'ł profeta'ik'i łii Jeremías in yit'ij: 18 *—Tepiikaxtii pe' qi in ip efu Ramá łeiłeki'. Ip qa qi in yejtsi'le'kii pe' Raquel yayintaxik'i pe' łelitsik'i. Nite' łeke' qu' namehet pe'ye', qe hats naxju' pe' łelitsik'i.—* *(Jer 31:15)** 19 Ma' qa in hats wa'm pa'aj pa' Herodes'ik'i, qa pa' Yatsat'ax'inij łaqa ángel qa te'nilit'etsju' iye pa' José in mexe amaneyi' pa'aj pa' Egipto. Łots'owoł'axłe iye qa yit'ijets pa'aj:* 20 —Eniipha'm qa' ku'mi' na' omeła's qa ne' łenene iye qa' mapiliłetsji' iye na' Israel łeqe sehe' qe hats naxju' ke' neqek'uyu'taxij na' omeła's.— 21 Ma' qa niipha'm pa'aj qa t'eku'mi' pa' omeła's qa ke' łenene iye qa wapilii iye na' Israel łeqe sehe'. 22 Ma' qa pa' José qa nijiwei qu' amani'i' pa' Judea łeqe sehe' in i'ye'ej pa' Arquelao, Herodes'ik'i ła's in yaya'xi' in tenek'enhe'yi' ha' Judea. Qa itsowoł'axij iye pa' Intata qa nite' amaneyi' ha' Judea. Ma' qa ikkii iye qa yamii ha' sehe' Galilea.* 23 In yamets pa'aj ha' Galilea ma' qa i'ni'kii ha' witset łii Nazaret. Ma' qa hats yasiinik'iha pa' ł'anye'j iye pa'aj tooxik'i pa' ewi'ł profeta yika'ajji' pa'aj ke' Intata łe'lijei: —Pakha'an qa' łenqiyi'ij hatse' Nazaret łeiłe'.—*

3

Juan Bautista qa i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Marcos 1:1-8; Lucas 3:1-9,15-17; Juan 1:19-28)

1 Qa hik pakha'aj pe' nełutsji' qa hats yamets łahats'ij ka' Juan Bautista in we'nethinkii qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' ha' ham i'ni'i' hakha' sehe' Judea, qa yit'ij:* 2 —Ili'iłij pe' uł'ets in łaqsiiłijkii qe pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—* 3 Ha'ne Juan hik ha'ne pa' toxik'i nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: —Tepiikaxtii pa' ł'a'x pa' taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: *“Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'.”—* *(Is*

---

* **2:13** Mt 1:20; 13:49; Mr 11:18; Stg 4:7 * **2:15** Ex 4:22; Nm 24:8 * **2:16** Is 59:7; Mr 10:34; Hch 13:6; 25:3; Ap 12:4 * **2:18** Gn 35:19; Jue 4:5; Hch 8:2; 2Co 7:7 * **2:19** Mt 1:20; 13:49; Lc 1:11; Jud 5 * **2:22** Mt 17:22; Lc 1:5; Hch 27:29; Col 3:21; He 8:5 * **2:23** Mr 1:24; Lc 1:26; Jn 1:45-46 * **3:1** Jn 1:6-8; Jos 15:61; Jue 1:16; 3:1-12; Lc 3:2-17 * **3:2** Dn 2:44; Mt 4:17; 6:10; 10:7; Mr 1:15; Lc 10:9; 11:20; 21:31

*40:3)** 4 Pe' łeqhinatai pa' Juan taqsijkitiyijkii ne'ej ats'etets ł'ewkujits qa pa' łeqelutsax qa inqa'met ł'aj qa pe' łaqats qa efenheyik'i qa na'aj łene'ji' witaq. 5 Olots pe' nekii nexpiikeyu'uj pa' Juan uja'x pe' ta'łii ha' Jerusalén qa pe' week pe' witsetits łelits Judea łeiłets qa pe' ta'łiyek pe' metitsi'm pa' qi haqqi' Jordán.* 6 Pe' tetfeljiiji'm pe' łewuł'ets, ma' qa' ka' Juan qa nimpuujinji'ijji'ju' ha' haqqi' Jordán. 7 Qa in yi'wen pa' Juan in olots pe' fariseol qa pe' saduceol iye in nektaxii qu' nenimpuujinju' iye qa yit'ijets pa'aj: —Hik ejunyejeyi'ł q'oiq'oyits łelits. ¿Łekpa' nifeli'ł e'm qu' łeke'ye' qu' ilati'łik'ui hatse' pa' qi iftsax ławak pa' Dios?* 8 Manaqsiji'łju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeyi'ił qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'ł hats'inha qa' ne'twenhetii.* 9 Hasu'uj umti'ił qu' nelithiniłik'ui hatse' pa' qi ławak hatse' pa' Intata qu' it'iłij: "Yekheweli'ł hata'łi'łets pa' Abraham'ik'i". Qe yijaa'ija qu' hit'iłij ewets pa' Dios in łeke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' łelitsi'ij pa' Abraham'ik'i.* 10 Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa' łefitets pe' najkakui. Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' łe'sitse' pe'qu' łeye' qa' newetfekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.* 11 Yakha' yijaa'ija in k'empuujini'łji' ha'ne iweli'łe qa ikji' qu' hats ili'iłij pe' uł'ets in łaqsiiłijkii, qa hakha'łe teke'lenju' qu' nanam hatse' qa' nempuujini'łji' pa' Espíritu Santo qa pa' fe't iye. Hakha'an les t'un. T'anyipji'. Yakha' nite' ye'weju'łij qu' henit'ijji' pe' ł'otshilaxtii.* 12 Hats t'eku'mi'kii pe' łeqe tseyem qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsi'jji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' ł'ajits. Qa pe' łoi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' łextsi'ij, qa pekhewe'łe ł'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—*

Pa' Juan qa yimpuujin pa' Jesús. (Marcos 1:9-11; Lucas 3:21-22)

13 Ha' Jesús ta'łii pa'aj ha' Galilea qa nametsju' ha' haqqi' Jordán, hikha' i'ni' pa'aj pa' Juan qe qa nimpuujin iye.* 14 In i'nk'a pa'aj, pa' Juan nite' yisu'untax qu' nimpuujin ha' Jesús qa yittaxijets: —Yakha'tax yijat'ij qu' etsimpuujin. ¿Qa inhats'ek in łanamyii qu' k'empulijin?— 15 Qa yit'ij pa'aj ha' Jesús: —Inye'jłu' qu' etsimpuujin qe les łe'wis qu' jintaqsiijkii week pa'qu' nisu'un na' Dios.— Ma' qa tek'eniju'ł pa'aj pa' Juan. 16 In yili'ij in yimpuujin qa ikik'uipha'm pa'aj ha' iweli', qa hik pa'aj qa qhofii na' wa'sji' qa yi'wen pa' Intata łeqe Espíritu hik łunye'jtax ofo' in te'nilit'etsju' qa i'nipji' pa'aj ha' Jesús.* 17 Ma' qa yepi'ye' pa' ewi'ł wit'ax nokesiipha'm na' wa's qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne yaa'sija qi in hisu'un qi in tsi'sinheti'mkii.—*

4

Pa' inwo'met qa' yijaajintax pa' Jesús. (Marcos 1:12-13; Lucas 4:1-13)

1 Qa aje'eł pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i' qu' nijaajin pa' inwo'met.* 2 Ham tuje' pa'aj yamijets cuarenta (40) nełuts qa cuarenta (40) najai iye. Ma' qa i'nk'ałe yoksi'wen in iyipkun pa'aj.* 3 Pa' inwo'met qa nekets pa'aj qu' nijaajin, qa yit'ijets pa'aj: —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se'

---

* **3:3** Lc 1:17,76; Jn 1:23 * **3:5** Mt 23:37; Mr 1:5; Lc 3:3; Jn 15:22; Hch 19:18 * **3:7** Mt 12:34; 16:1; 22:23; 23:15; 23:33; Hch 4:1; 5:17; 23:6; Ro 5:9; 1Ts 1:10 * **3:8** Mt 3:10; 12:33; 13:8,26; 21:19,34,41,43; Mr 11:14 * **3:9** Lc 3:8; Jn 8:33,39; Hch 13:26; Ro 4:1 * **3:10** Mt 7:19; Lc 13:7,9; Jn 15:2,6 * **3:11** Mr 1:4,8; Jn 1:26; Hch 1:5; Is 4:4; Jn 1:33; Hch 2:3-4; 11:16; Tit 3:5 * **3:12** Is 30:24; Mt 13:30; Mr 9:43,48; Lc 3:17 * **3:13** Jn 1:31-34 * **3:16** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10; Is 11:2; Jn 1:32; Hch 7:56; 2P 1:17 * **3:17** Sal 2:7; Is 42:1; Lc 9:35; Jn 12:28 * **4:1** Jos 15:61; Jue 1:16; Jn 1:6-7; Stg 1:14 * **4:2** Ex 34:28; 1R 19:8; Jn 9:4

qa' it'ijets ene' utel qu' pani'ij.—* 4 Qa yeku'ł pa'aj ha' Jesús: —*Ke' we'nika'ajji' yit'ij: "Nite' ewi'łłe pa'qu' pane qu' niłin pa'qu' jukhewe', qe ke' week łe'lijei na' Dios yiłin iye pa'qu' jukhewe'."*— *(Dt 8:3)* 5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii pa'aj na' witset Jerusalén. Qa yeka'xiipha'm pa'aj łesinje'eipha'm ne' qi witlijtsitjii, qa yit'ijets pa'aj:* 6 —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se', ilit'iiju' qe ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: *"Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets. Qa pe' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei."*— *(Sal 91:11,12)** 7 Qa yeku'ł iye pa'aj ha' Jesús qa' yit'ij: —Yit'ij iye ke' Dios łe'lijei: *"Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios."*— *(Dt 6:16)** 8 Qa ewi'łij iye pa'aj pa' inwo'met qa yeka'xii iye pe' ewi'ł qipha'm utek ma' qa yethinij pe' week witsetits in week yiwq'axin pe' łewekwekits. 9 Qa yit'ijets: —Week qu' k'ełisij enewe'en qu' monokok'enyifi qa' iyinyii.— 10 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Yape iłun inwo'met. Qe ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij: *"Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'łłe qu' aqsiijkii pa'qu' nit'ij."*— *(Dt 10:20)** 11 Ma' qa pa' inwo'met qa ikik'ui pa'aj ha' Jesús. Qa namets pe' angelits qa t'ifti'ts'ets pa'aj.*

Jesús qa' i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Galilea.
(Marcos 1:14-15; Lucas 4:14-15)

12 In i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in i'nifi pe' witq'opheł itjii pa' Juan, qa ik pa'aj qa yamii ha' sehe' Galilea.* 13 Qa nite'łe amani' ha' witset Nazaret qa ikii qu' na'ni' ha' witset Capernaum meti'm ha' łotkoyek ke' kałi' te'weyij hekhewe' sehel Zabulón qa Neftalí.* 14 Aka'an in łunye'jkii qe qa' nasiinik'iha pa' ł'anye'j pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: 15 —*Sehe' Zabulón qa sehe' Neftalí, ikji'teje'm na' wit'ikheyi'j yamiiju' na' qi iweli' nełu'uju'ł te'weyi'mii na' haqqi' Jordán. Sehe' Galilea i'ni' ne' olots nite' Judiol.** 16 *Ne' tetseti'yi' i'ntaxji'teje'm na' qi nookii hane'ej qa yi'wen na' qi na'lkii. Qa nekhewe' i'ntaxji'teje'm na' łeq'eneteya'x na' witwamhi' qa naliti'pji' pa' qi na'lkii.*— *(Is 9:1,2)* 17 Qa hik pa'aj i'nk'ałe we'nq'ijatshen ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ili'iłij pe' uł'ets in łaqsi'ji'łijkii qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju'ł (4) eq'ehemkinhets.
(Marcos 1:16-20; Lucas 5:1-11)

18 Ha' Jesús qa ikik'iju' pa'aj ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea qa yi'wen pa'aj he' wetsjuk witjefeye'k. Ewi'ł ha' łii Simón, qa łii iye Pedro qa hakhap iye qa łii Andrés. Enewe'en mexe teq'ehemkiiju' pa'aj qe hik aka' ł'ithayijkit ek.* 19 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayani'ł, qa k'ełisiłij qu' mowo'ołii ene' jukhew qu' hik łunye'je' in łeq'ehemkiyiłju'.— 20 Qa aje'eł nejet pa'aj pe' łeq'ehemkil qa yijayan pa'aj. 21 Qa pa' ha'niiji'in qa yi'wen iye pa'aj hekhewep witjefeye'k iye łelits ha' Zebedeo łiyits, Jacobo (Santiago) qa ha' Juan. I'nji' pa'aj pe' łenhitjii tokoyei łasi' weeki'ł ha' łatata, yitił pa'aj pe' łeq'ehemkil. Ha' Jesús qa taya'yiiji' iye pa'aj. 22 Hekhewe'en qa aje'eł yiwejini' pa'aj pe' łenhitjii tokoyei łasi' qa yiwejini' iye ha' łatata, ma' qa yijayan iye pa'aj.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew.
(Lucas 6:17-19)

---

* **4:3** Mr 3:11; 5:7; Lc 1:35; 4:41; Jn 1:34,49; Hch 9:20 * **4:5** Neh 11:1,18; Dn 9:24; Mt 27:53 * **4:6** Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; 1P 2:8 * **4:7** 1S 7:3; 1Cr 21:1 * **4:10** Dt 6:13; 1Cr 21:1 * **4:11** Mt 26:53; Lc 22:43; He 1:14 * **4:12** Mt 14:3; Lc 3:20; Jn 3:24; 1:43; 2:11 * **4:13** Mr 1:21; 2:1; Lc 4:23; Jn 2:12; 4:46 * **4:15** Is 42:7; Lc 2:32 * **4:17** Mt 3:2; 5:3,10,19-20; 7:21; 8:11; Mr 1:14 * **4:18** Jn 1:40-42; Mt 15:29; Mr 7:31; Jn 6:1

23 Ha' Jesús qa week yijalki'sik'i pa'aj ha' Galilea. Week pe' witlijtsitjiyits
yamji'jets qa yijatshenji'ij qa nifelji'ij iye eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa'
tenek'enheiji' pa' Dios, qa niłinju'kii iye pe' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets
qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii.* 24 Ma' qa pa' łeniihe't pa'aj ha' Jesús qa weekij
pa'aj ha' sehe' Siria, qa neka'xii week pe' pekhel łaatshenye'jeikii. Uja'x pe'
qi wanqaats'eju', qa pe' i'nji' pe' inwo'metets, qa pe' akathenhets, qa pe'
onqokits iye, qa week yaqsi'jju' niłinju' ha' Jesús.* 25 Olootsija pa'aj pe' yijayan
ha' Jesús pe' ta'łii ha' sehe' Galilea qa pe' ta'łii he' witsetits Decápolis qa na'
Jerusalén qa pe' ta'łii iye ha' sehe' Judea qa pe' nełu'uju'ł te'weyii na' łajaika' ai
na' haqqi' Jordán.*

5

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pe' utek ipji'.

1 In yi'wen pa'aj ha' Jesús in olots pe' jukhew qa efuts iye, qa ikik'ipha'm
ke' utek qa hikha' qa i'niju'. Pe' yijatshen qa nekets pa'aj.* 2 Ma' qa
i'nq'ijatshen qa yit'ij pa'aj in iyet:* 3 —Łe'sitsi'mkii pe'qu' nit'ij łetets qu' ham
ne'weju'łi'ij qu' hamitsi'im na' Intata, qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats
i'nji'teje'm.* 4 Łe'sitsi'mkii pe'qu' nikametetskii qa na' Dios qa' ne'nq'eletij qa'
ni'sinheti'mkii iye.* 5 Łe'sitsi'mkii pe'qu' netf'iljetsin nite' watpatunen iye qe
łekhewel tisij hatse' na' sehe' na' Intata.* 6 Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' nisu'unija
qu' naqsiijkii pa' yatsathen qa na' Dios qa' ni'fenij.* 7 Łe'sitsi'mkii pe'qu'
ne'nq'eletij pekhewepe' iye qa na' Intata qa' nenq'eletjiijek.* 8 Łe'sitsi'mkii
pe'qu' hats hamitse'ji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets qe hats tetlijijju', qa' ni'wen
hatse' na' Intata.* 9 Łe'sitsi'mkii pe'qu' ni'sinhet wetju'ł pe'qu' na'nayu' wetju'ł
qa' netitijiti'yijets qu' łelitse' na' Dios.* 10 Łe'sitsi'mkii pe'qu' natawitjaxtii
qe ta'łets in yatsathen qa tek'eenetsha na' Intata, qe łekhewel i'nji'teje'm
nakha' tenek'enheiji' na' Dios.* 11 Łe'sitsi'ił e'mkii qu' nit'iłij ewets uł'axe'
qa wekwek wi'tlijei uł'etsik'i qa nawitji'ił iye qa wotk'onił'ejkii yit'ijets qu'
uł'axe' pa'qu' aqsiiłijkii, qe ta'łijupi' in ł'ek'eni'ł yiwetsha. 12 E'łe'sitsi'iłi'mkiiha qa'
łe'sitsi'imkiiha iye pe' atawjetsi'ł qe na'l hatse' pa' qi łe'wis enisit'ił qu' amtaxi'łii
na' wa's. Qe hik łunyejei iye ke' yojo profeta'ik'i in tawitjaxtii.—*

Witlepinek qa fetitjii.
(Marcos 9:50; Lucas 14:34-35)

13 —Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł witlepinek ha'ne sehe' ipji'. Pa' witlepinek
qu'nte' ek'eme'ye'ji' ¿pa'n łunye'j qu' łeke'ye' iye qu' ek'eme'ye'ji' iye? Ham
łeke'ye'. Qa' netwumhitiiłe' qa' not'otsipji'kii ene' jukhew. 14 Ekheweli'ł hik
ejunyejeyi'ł fetitjii nalitipji' ha'ne sehe' ipji'. Pa'qu' ewi'łłe witset'e i'nipji'
łesinje' pe'qu' qiye'pha'm utek qa nite' łeke' qu' nanat'inkii.* 15 Ham pa'qu'
łeqfenye'ji'ij qu' nene'łji' fetitjiye' qa' niyinji'ju' pe'qu' ti'najki'ye'. Les łeke'
yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week nalitipji' ne'ej i'ni' łetsi'.* 16 Qa
ekheweli'ł aqsiiłijkii hik ejunyejeyi'ił ne'ej fetitjii qe nalitipji' qa' nana'lkii qa'

* **4:23** Mr 1:35-39; Lc 4:42-44; Mt 13:54; 24:14; Hch 10:38 * **4:24** Lc 2:2; Hch 15:23; Ga 1:21; Mt 8:16; 9:32; Mr 5:15; Jn 10:21 * **4:25** Mr 3:7; 5:20; Lc 6:17 * **5:1** Mr 3:13; Lc 9:28; Jn 6:3,15 * **5:2** Hch 8:35; 10:34; 18:14 * **5:3** Is 57:15; 66:2; Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20 * **5:4** Is 61:2; Mt 11:29; 21:5; Jn 16:20; Ap 7:17 * **5:5** Sal 37:11; Ro 4:13; Ap 21:7 * **5:6** Is 55:1-2; Jn 4:14; 6:48; 7:37 * **5:7** Pr 11:17; Mt 18:33; Lc 6:36; 2Ti 1:16 * **5:8** Sal 24:4; He 12:14; 1Jn 3:2; Ap 22:4 * **5:9** Mt 5:45; Lc 6:35; Ro 8:14; Stg 3:18; 1Jn 3:1 * **5:10** Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20; 22:29 * **5:12** Mt 2:23; 2Ti 3:12; Mt 23:37; Hch 7:52; 1Ts 2:15 * **5:14** Pr 4:18; Jn 8:12; Fil 2:15 * **5:15** Jn 5:35; Ap 21:23; Mr 4:21; Lc 8:16; 11:33

ni'wen ene' jukhew pa' łaqsiiłijkii in łe'wis qa' nit'ijets: “Maa hayits qa łe'wisija pa' Łatata Dios i'ni' na' wa's.”—*

Jesús qa i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.

17 —Hasu'uj umti'ił qu' natsamijetsju' qu' hiwu'm ke' łe'lijei na' Tata yika' ka' Moises'ik'i qa kekhewep iye yika' ke' profeta'ik'i. Nite' tsamijetsju' qu' hiwu'm, qe tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nafits pa' yit'ij ekewe'en.* 18 Qe yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in mexe na'l na' wa's qa ha'ne sehe' qa nite' łeke' qu' łammise' pa'qu' hame' ekewe'en. Nite' ewiiłe' pe'qu' witq'ikati'ye' qu' nawa'mik'i, ipłu'ui qu' week nafits ekewe'en.* 19 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' ewi'łe' yemjeetax pakha' les in nite' qitax ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii qa t'otsipji'kii, ma' qa hik aka' yijatshenij iye pekhewep, pakha'an qa' netitijitiyijets hatse' qu' les nite' qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata na' wa'sji'. Qa pakha'łe qu' netk'enik'i qa yijatshenij iye pekhewep, ma' qa pakha'an qa' netitijitiyijets hatse' qu' les qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji'. 20 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets in nite' łeke' qu' uyi'ł ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qu' nite' les ani'iłipji' qu' atsatheni'ł ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ne' fariseol iye. —

Ne'ej uł'ets wetju'ł.
(Lucas 12:57-59)

21 —Ekheweli'ł hats ł'impi'ye'ełij ke' aqa'jteyi'łik'i in yit'ijets: *“Hasu'uj eqek'ui, (Ex 20:13)* qe pa'qu' netqek'ui qa' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii.”* 22 Qa Yakha'łe qa' hit'ijek, pakha' qu' na'nayu'um pa'qu' łejefeye' qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets pa'qu' łejefeye': “Ham e'wejuł'ij” qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' les qitse'ji' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal superior) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets łejefeye', “łujtsek na' qhuf” ma' qa hats iftsaxets qu' namii pa' fe't qi iftsax.* 23 Qa hik ta'łijupi' qu' enqistineyutaxij pe'ye' na' Intata in hats łamii pa' ts'eewe'epji' t'ejuyets qu' łisij ma' qa' lemme' atawe'j in mexe uł'etsi'ł wetju'ł pa'qu' ejefeye' qa' hasu'uj łis eku'nij pa' łenqistineyutaxij na' Intata. 24 Ma' qa hik pakha'łe enejet eku'ni', qa' ma'aku'nii pa' ejefe. Qa qu' hats e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye, ma' qa hayitse' yijat'ij qu' łeke'ye' qu' łisij na' Intata pa' eqisit'ij. 25 Qu' nana'l pa'qu' nenektax ei qu' nonq'opheł ineyu'tax ej qa' ijayan qa' afaakate'yi'ł aje'eł qu' mexente' ami'iłii pa'qu' jueze' ma' qa' e'łe'sitsi'ł wetju'ł hats'inha qa'nte' ami'iłii pa' juez. Qe qu' ami'łii, qa pa' juez qa' neka'xiyek pa'qu' witq'opheł itjii łeiłe'ye' ma' qa' nophee'łija.* 26 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in nite' ł'atsji'łfik'i aje'eł ipłu'ui qu' week ijanin.—

Pa'qu' qapi'i' pekhepe' efuye'.

27 —Ekheweli'ł hats ł'impi'ye'ełij in wenit'ijets iye: *“Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj iye ejtenij qu' a'qapi'i pe'qu' hats nana'l łewhe'ye'ye'.” (Ex 20:14)* 28 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek pa'qu' nejełju' efuye' qa yisu'untax qu' qapi'i' qu' nawitji, ma' qa hats hik łunye'j qu' nawitji qa łatawe'jłeji' i'nji'.* 29 Ne' yiyayik'i oto' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' les łe'wis qu' enit'ijpha'm qa' iwu'm, itonii, qe les łe'wis qu'

---

* **5:16** Mt 9:8; Jn 15:8; 1P 2:12 * **5:17** Mt 7:12; Ro 3:31; 10:4; 13:8; Ga 3:24 * **5:18** Mt 11:11; 24:35; Lc 16:17; Stg 2:10 * **5:21** Dt 5:17; Mt 19:18; 23:31,35; Mr 10:19; Lc 18:20; Ro 13:9; Stg 2:11 * **5:22** Mt 18:9; Mr 9:43; Stg 3:6; 1Jn 3:15 * **5:25** Pr 25:8; Lc 12:58 * **5:27** Dt 5:18 * **5:28** 2S 11:2; Job 31:1; Pr 6:25

ewi'łe' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.* 30 Na' yiya'yik'i okoi qu' hikna' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xji' qa' iwu'm, itonii, qe les łe'wis qu' ewi'łe' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.—

Na'aj weqle.
(Mateo 19:9; Marcos 10:11-12; Lucas 16:18)

31 —Ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *“Pa'qu' neweqle qa' netisij pa'qu' łanfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle.”* *(Dt 24:1,3)** 32 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek pa'qu' jukhewe' qu' niliłi'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' hamtax ta'łi'ijupi' nite' wo'taxiikii jukhewe' qa niweqleyu'łe. Ma' qa pa' jukhew qa hats hikpa' ta'łets in yaqsiijkii aka' witwuł'ax pe' efu, in wo'oikii iye pakhape' jukhewe'. Qa pa'qu' łewhe'ye'yi'ij pe'qu' iwhe'yele'ye' ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuł'ax (adulterio).—*

Na'aj jiweniwjutsiqenij.

33 —Hats ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *“Hasu'uj aqanłekii qu' meniwjutsiqen, aqsiijkii yijat'ij pe' hats łeniwjutsiqeniji'm pa' Yatsat'ax'inij.”* *(Dt 23:23)** 34 Qa yakha' qa' hit'iłij ewetsek iye. Hasu'uj meniwjutsiqeniji'm ene' wekwek qu' meniwjutsiqenij pe'ye', hasu'uj iye meniwjutsiqeniji'm na' wa's qe hik nakha' i'ni' na' łots'oji'la'x na' Dios.* 35 Hasu'uj iye ha'ne sehe' qe hik ha'ne ł'otshi'la'x. Hasu'uj iye na' Jerusalén qe hikna' *łetset na' qi Wittata.(Sal 48:2)* 36 Hasu'uj iye amets na' eiła' qe nite' łeke' qu' aqsiijkii qu' fo'yi'ik'i qa i'nłi'i qu' no'yi'ik'i iye ewi'łe' ne' ewkujits. 37 Natsatheenija yijat'ij qu' iyet. It'ij, “ehe”, i'nłi'i qu' it'ij “nite'”. Qa qu' i'tłetaxij pekhewepe' iye, ma' qa hats ta'łets pa' uł'ax.—*

Na'aj taqatjai.
(Lucas 6:29-30)

38 —Ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *“Pa'qu' nalan qu' nasinji' oto' qa' ilanji'ijji'ek łotoye'. Qa qu' nepłetii ek'unheti'ye' qa' epłetjiiyek łek'unheti'ye'.”* *(Ex 21:24)** 39 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek qu' hasu'uj atja'yi'łiju'ł pa'qu' na'nayu'kii. Pa'qu' łunye'je' qu' nilanje'm ekuki' ne' yiya'yik'i qa' eq'eheyijets iye ni'khep.* 40 Qu' nana'l pa'qu' nanqawitjineyutax'ej qa wo'tk'oni'mkii pe'qu' wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, qa neqitkamhiyu' ej pa'qu' uihitjiye' qa' łisij iye pa'qu' aqa sakuye'. 41 Qu' nana'l iye pa'qu' nekekinenijii ewi'ł kilometroye' pe'qu' łaqataye' qa' it'ij ju'f qu' wetsjuk kilometroye' pa'qu' ipłu'yi'ijik'i. 42 Pa'qu' jukhewe' qu' niyinij ewets pe'ye' qa' łisij. Qa pa'qu' nanatkinheyu'uj ewets iye pe'ye' hasu'uj iyejini'm.—*

Isu'uni'ł pe' ejuihifetstaxi'ł.
(Lucas 6:27-28,32-36)

43 —Hats ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij iye: *“Isu'un pe' ejuwaikalija* *(Lv 19:18)* qa pe'qu' ejuihifetse' qa' utenija.”* 44 Qa yakha' qa' hit'iłij ewetsek, isu'uni'ł pe'qu' ejuihifetsi'ił. Iyini'łipji'kii yijat'ij pe'qu' uł'etsetaxik'ikii łe'lijeyi'ił ewetskii qa qi iye in nawitjitaxi'ł.* 45 Qu' aqsiiłijkii aka'an qa' hik ejunyejeyi'ił na' Atata'ał i'ni' na' wa's qe łakha' yaqsiijkii ne' junu' qa nekpha'm qa weekłi'ij in nalitipji' pe' uł'ets qa pe' teik'unei iye. Qa nukinju' iye na'aj piłei qa weekij

---

* **5:29** Mt 18:9; Mr 9:47; Mt 10:28; 23:15,33; Lc 12:5 * **5:31** Jer 3:1; Mt 19:7; Mr 10:4 * **5:32** Mt 19:9; Mr 10:11; Lc 16:18; Ro 7:3; 1Co 7:11 * **5:33** Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 23:16 * **5:34** Sal 48:2; Is 66:1; Mt 23:22; Hch 7:49; Stg 5:12 * **5:37** Mt 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; 2Ts 3:3 * **5:38** Lv 24:20; Dt 19:21 * **5:39** Ro 12:17; 1Co 6:7; 1P 3:9 * **5:42** Dt 15:8; Lc 6:34 * **5:43** Dt 23:6; Lc 10:29 * **5:44** Lc 6:27; 23:34; Hch 7:60; Ro 12:20; 1Co 4:12; 1P 2:23

iye pe' yatsathen qa pe' nite' yatsathen iye.* 46 Qu' uja'xe'łetax qu' isu'uni'ł
pekhewe' qu' nesu'uni'ł ¿pa'n łii pa'qu' enisit'i'iłipji'? Ham enisit'i'iłipji'. ¿Me
nite' hik aka' łunyejei ne' wo'łi'ii ł'astai yijaninkii wekwek in uja'xłe in yisu'un
pe' łejuwaikal? 47 Qu' uja'xe'łe qu' mewetfeliłi'm pe'qu' ejefetsi'iłipji' na' Intata,
¿me qa hats tujtseika' pa'qu' aqsiiłijkii qu' ejunyejeyi'ił aka'an? ¿Me nite'
hik aka' yaqsiijkii iye ne' nite' yijayan na' Dios?* 48 E'łe'sitsi'iłha qa' hik
ejunyejeyi'ił na' Atata'ał i'ni' na' wa's in łe'wiisija.—*

6

Hasu'uj metetjunuti'łijkii.

1 —Hasu'uj qu' me'nethiniłi'iłijets pe'qu' jukhewe' qu' iftits'iłijets pe'ye'. Qu'
aqsiiłijkii aka'an qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham nełisi'iłij.* 2 Qa hik
ta'łijupi' qu' łisi'łij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj pekhel enfeli'łji'kii
qa' ifuyu'ułik'i iye ne'ej foj qu' metetjunuti'łijkii, in łunyejeyek nekhewe' hik
łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse' qa i'njiijifi ne' witlijtsitjiyifi qa ne' wit'ikheijeiji'
iye, qe nekhewe'en yisu'unłe qu' ni'wenij pe'qu' jukhewe' ma' qa łe'wis
na'aj wenit'ijets. Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, aka'an in hik aka'łe pa' łenisit'ij
nekhewe'en. 3 Qu' łisi'łij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj ne'weni'łij
pe'ye', hasu'uj iye ne'weni'łij pa'qu' qi ejuwaika'ye'taxi'ł, hik łunye'je' yi-
jat'ij qu' nite' nenikfe'le'ets na' efeyi'j okoi pa' yaqsiijkii na' yiya'yik'i okoi,
4 hats'inha qa' ham nenikfe'le'ets, qa na' Atata in hikna' week yi'wen qa
nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nełisjiijek pe'ye'.—*

Pa'n łunye'j qu' ji'niyin.
(Lucas 11:2-4)

5 Ha' Jesús mexe iyet qa yit'ij iye: —Qu' iyini'ł hasu'uj ejunyejeyi'iłiju'ł
nekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse', qe nekhewe'en yisu'un qu'
ts'ap'ayi'ijifi qu' niyin ne' witlijtsitjiyitsifi qa hik łunyejei iye in yamii ne'ej
łekfi'ii ne' wit'ikheijei qa iyin qe yisu'unłe qu' ni'wenij ne'ej jukhew. Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets, aka'an in hik aka'łe pa' łenisit'ij nekhewe'en.* 6 Qa akha'łe,
qu' iyin uyifi pe'qu' etsi'ye' qa' it'onji' pa'qu' eqeji'ye'. Ma' qa' iyinii na' Atata
ham ne'weni'ij qa ham nikfe'le'ets iye. Ma' qa na' Atata in hikna' week
yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nełisjiijek pe'ye'.* 7 Qu' iyin
hasu'uj qu' iyeketijipji'kii e'lijei ham wejułi'ij, in łunyejeyek ne' nite' nikfe'lets
na' Intata qe łekhewel yumtitax qu' net'eku'miju'ł na' Intata in olotsij in
iyetłe.* 8 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj ejunyejeyi'iłiju'ł nekhewe'en, qe na' Atata'ał
hayiits nikfe'lets in mexe nite' ł'iyintaxi'łijets pa'qu' hamitsi'ił e'm.* 9 Aka'
eqfenyejeyi'łij yijat'ij qu' iyini'ł: “Intata i'ni' na' wa's, neniwqinhetji'ha aka'
qiji' ii.* 10 Yape enekju' qa enek'enhe'yipji' ha'ne sehe'. Yape aqsi'jijkii
pa' łisu'un ma' qa hik łunye'je' na' wa'sji'.* 11 Esłisi'łij ha'ne nełuji' pa'qu'
hetuji'ł in łunye'jek week nełuts.* 12 Iwu'mi'łyik'ui pe' uł'ets haqsi'ji'łijkii in
yijunyejeyi'łek in hiwejinłi'ił qa hats ye'łe'sitsi'ł wetju'ł iye week nekhewe'
uł'ax yaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii. 13 Hasu'uj etswejinłi'iłij qu' netswumi'łju' pa'
witaqjaajinkeye'j, itoni'ł ye'mii yijat'ij pa' inwo'met. Qe akha' łantsat'etsij pa'
witnek'enheye'j, pa' witt'unha'x qa pa' witisa'x, qa nite' yili'ij qu' antsat'etsij

---

* **5:45** Job 25:3; Mt 5:9; Lc 6:35; Hch 14:17 * **5:47** Mt 5:37; Mr 6:51; Jn 10:10; Ro 3:1; 2Co 9:1 * **5:48** Gn 17:1; Lv 19:2; Fil 3:15; Col 4:12; Stg 1:4; 1P 1:15 * **6:1** Mt 23:5; Lc 6:24 * **6:4** Jer 17:10; Lc 14:14; Col 3:23-24; He 4:13 * **6:5** Mt 6:16; Mr 11:25; Lc 6:24; 18:11 * **6:6** 2R 4:33; Is 26:20; Mt 6:18 * **6:7** 1R 18:26; Ec 5:2 * **6:8** Mt 9:12; Mr 2:17; Lc 5:31; 9:11; 10:42; Hch 2:45 * **6:9** Lc 11:2; 1Co 7:14 * **6:10** Sal 103:20; Mt 3:2; 4:17; 26:42; Lc 22:42; Hch 21:14 * **6:11** Pr 30:8; Ro 4:4; Ga 5:3

ene' week łahatsiyij. Amén.”* 14 Qe qu' iwejinłi'ił pekhewe qu' uł'ax pa'qu' naqsi'jtaxi'ł e'mijkii, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham jeek łeqfenyejeyi'ił ej.* 15 Qa qu' ku'młi'iłiju'ł ma' qa' aqatja'yi'łij pekhewepe', qa na' Atata'ał qa' nana'l jeek pa'qu' łeqfenyejeyi'ił ej.—*

Qu' nite' jinteke'.

16 —Ekheweli'ł qu' aqsiiłijkii qu'nte' eki'ił qe łowo'iłii na' Intata. Na'ltax pa'qu' aqi'ił, nite'łe łetuji'ł. Hasu'uj mujumme'pha'm ne' ejusitsi'ł in łunye'jek kakha' yaqsiijkii nekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusits, qe łekhewel watanalitij in nite' tek qa mujumpha'm łejusits qe yisu'unłe qu' ni'wenij pekhewepe' jukhew in nite' tek. Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets aka'an qa hik aka' łenisit'ij. 17 Qa akha' qu'nte' eke' manaqsi'j metenelisju' iye qa' matanaxtapulij iye.* 18 Hats'inha qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewepe' in nite' ł'ek. Ewi'łłe na' Atata qu' nenikfe'lets hik nakha' ham yi'wene'. Qa na' Atata in hikna' week yi'wen na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nełisjiijek pe'ye'.—

Olotsini' yijat'ij ewekwekitse' na' wa'sji'.
(Lucas 12:33-34)

19 —Hasu'uj olotsinipji' ewekwekitse' qa aq'astaye' iye ha'ne sehe' ipji' qe tuj łeiłets qa ława'mhits iye. Qa hik ha'ne iye ha'ne sehe' ipji' pe' ejtenhetsilets uyetsji'kii qa t'ejtenijkii.* 20 Les łe'wis yijat'ij qu' olotsini' ewekwekitse' na' wa'sji'. Nite' tuj yijat'ij łeiłets. Nite' ława'mhits iye. Nite' łeke' iye qu' nuyetsji' pe'qu' ejtenhetsiletse' qa' net'ejtenijkii.* 21 Qe pa'qu' eni'łi' pe'qu' ewekwekitsi'ił qa' hik pakha' jeek qu' na'ni' pe' aqjamtikineyejeyi'łkii.—

Ne' otoi hik nekhewe' łefetitjii na' ese'n.
(Lucas 11:34-36)

22 —Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'łijupi', ne' otoi qu' łe'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. 23 Qa qu' uł'etse'łe ne' otoi qa' nooyejiimkiyek na' ese'n, qa hik ta'łijupi', pe' fetitjii i'ntax etji' qu' nite' netuje'ji', ¡maa hayits qa qi'ija qu' noo'ye'kii!—*

Pa' Dios qa eke' ł'astai.
(Lucas 16:13)

24 —Nite' łeke' qu' wetsjuk'e pe'qu' patunitse' qu' net'ithayi'yi'm pa'qu' ewi'ł jukhewe'. Qe ewi'ł pa'qu' netk'enik'i łe'lijei qe yisu'un qa pakhap iye qa' nite' netk'enik'i łe'lijei qe yuten. Nite' łeke' qu' week aqa patunitsi'ij na' Dios qa eke' ł'astai.—*

Hasu'uj pa'qu' itawje'met'e'.
(Lucas 12:22-31)

25 —Qa hik ta'łijupi' hane'ej qu' hit'iłij ewets hasu'uj natawje'meteni'ł qu' ham aqi'ił i'nłi'i pa'qu' iya'ałji' qa i'nłi'i iye qu' ham eqhinatayi'ił. ¿Me nite' les t'anipji' in mexe i'łiyi'ł pa'qu' aqi'ił? ¿Qa me nite' les t'anipji' iye ne' esenitsi'ł pe'qu' eqhinatayi'ił?* 26 Jeł qeku'ni'łju' ne' na'ya'kii junatai. Nite' we'nq'en. Nite' nifte'ji' pe'qu' łeqeye'. Nite' yaqsi'j iye pe'qu' nenifte'ji' łeqei. Qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's hikna' tisijkii pe' łaqats. ¿Me nite' ekheweli'ł les ł'ani'łi'pji' ne' junatai?* 27 ¿Łekpa' ekheweli'ł qu' nata'łets in yitawje'meten pa'qu' łiła'xe' ma' qa' łeke'ye' qu' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye? 28 ¿Qa

---

* **6:13** Mt 26:41; 1Co 10:13; 2P 2:9; Mt 5:37; Jn 17:15; 2Ts 3:3; 2Ti 4:18 * **6:14** Mr 11:25; Ef 4:32; Col 3:13 * **6:15** Is 58:5; Mt 18:35; Stg 2:13 * **6:17** Rt 3:3; 2S 12:20; Dn 10:3 * **6:19** Pr 23:4; He 13:5 * **6:20** Mt 19:21; 18:22; 1Ti 6:19 * **6:23** Mt 4:16; 8:12; 22:13; 25:30; 27:45 * **6:24** Ga 1:10; Stg 4:4 * **6:25** Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * **6:26** Job 38:41; Sal 147:9; Mt 10:29-31

inhats'ek in natawje'meteni'ł qu' ham eqhinatayi'ił? Jełi'łju' ne' łop'om ta'łi' na' ł'ejinqa'wet in nite' t'ithayiitax qa nite' taftiłintax iye. 29 Qa hit'iłij ewets ka' wittata'ak'i Salomón in qitax in yiwq'axin ke' wekwek in wanaqsi'jtaxija nite' łunye'jiju'ł ne' łop'om. Qe ne' łop'om les qi in łe'sits wikfi'.* 30 Qa na' Dios in qi in łe'wis pa' łeqjunyejeyij enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'łi' na' ł'ejinqa'wet, ¿me qa nite' les qi qu' ne'feni'ł? Hayits qa łeqekuteetsi'łkii jukhew, efuts na' Intata. 31 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj natawje'meteni'ł qu' it'iłij: "Peijat'ij, ¿łekpa' qu' jintełuj?" I'nłi'i qu' it'iłij: "¿Łekpa' qu' ji'niyaji'?" Qa i'nłi'i qu' it'iłij: "¿łekpa' qu' jiteqhinataji'?" 32 Week ekewe'en qi yitawje'meten ne' nite' nikfe'lets na' Intata, qa ekheweli'ł na' Atata'ał i'ni' na' wa's, łakha' hats nikfe'lets in nite' łisu'untaxi'ł qu' hamitsi'ił ejup week ekewe'en. 33 Qa lesłe łe'wis qu' nojo qu' mowo'oi na' tenek'enheiji' na' Dios qa qu' aqsiijkii iye pa' yatsathen in łunye'jek pa' yisu'un qu' eqfenyejeyi'ił ewek. Ma' qa' hayitse' qa' esti'yij week ekewe' wekwek.* 34 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj natawje'meten pakhap nełuiyeji', qe pakhape' nełu na'l iye pe'qu' natawje'meten. Week ene' nełutsji' yeqet'etsij wetju'łkii pe' wekwek qu' natawje'meten.—*

7

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.
(Lucas 6:37-38,41-42)

1 —Hasu'uj ejefitkii pe'ye' hats'inha qa' ham jeek nenit'i'ij ewets.* 2 Qe qu' ejefitkii pe'ye' qa hik łunye'je' iye qu' nejefitji'ijkiyek pakhape'. Qa pa' equk'e'ejji' pa' ejifeta'x qa' hik pakha' jeek iye qu' łuk'eyeji' pa'qu' netpil epji'.* 3 ¿Qa inhats'ek in łejełju' na' jup'el ła's i'nji' ne' łoto' na' ejefe qa akha' qa nite' łewetjeł in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak?* 4 ¿Pa'n łunye'j qu' it'ijets pa'qu' ejefeye': "Etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' i'nji' ne' oto' jup'el ła's," in akha' iye les qi'ik'i na' najak i'nji' ne' oto'? 5 ¡E'jtitsax hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'. Hats'inha qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el ła's i'nji' ne' łoto' na' ejefe. 6 Hasu'uj łisi'łij eke' ta'łets na' Dios nekhewe' jukhew hik łunyejei nunajits. Hasu'uj iye łisi'łij eke' qi łe'sits hik łunyejei ute na'lje'mkii (perlas) nekhewe' jukhew hik łunyejei tafitets, qe i'nłi'i qu' not'otsłi'ipji'kii ma' qa nente'nilit ewets qa' newu'mju'.—*

Iyinets qa' esti'yij.
(Lucas 11:9-13; 6:31)

7 —Iyini'łets qa nełisi'łij na' Dios. Mowo'ołiikii qa' i'weni'ł. Ilani'łetskii na' łeji' qa' nenit'iłij e'mii qhof.* 8 Qe na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen. Qa na'aj yilanetskii na'aj łeji' qa wenit'iji'mii qhof.* 9 ¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' netisij pe'qu' uteye' pa'qu' ła'se' in iyintaxijets pane'? 10 Qa qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye'? 11 In ekheweli'ł in qitax pe' ewuł'etsi'ł, ła'mek qa łe'niyayi'łij in łetisi'łijkii pe' łe'sits pe' elitsi'ił, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' les qu' qiye' qu' niya'yij qu' nełisi'łij pe' łe'sits wekwek qu' iyini'łijetskii.* 12 Qa hik ta'łijupi' week pa'qu' isu'uni'ł qu' naqsi'ji'ł e'mijkii

* **6:29** 1R 10:4-7; Mt 8:26; 14:31; 16:8 * **6:33** Mr 1:15; Hch 20:25; Mt 27:19; Lc 7:29; 23:41,47; Jn 5:30; 17:25; Hch 3:14; 1R 3:13; Mt 19:28; Mr 10:29; Lc 18:29; 1Ti 4:8 * **6:34** Mt 6:25; Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * **7:1** Mr 4:24-25 * **7:2** Mr 4:24; Ro 2:1; 14:10; Stg 2:13 * **7:3** Lc 6:41; Jn 8:7-9 * **7:6** Pr 9:7-8; 23:9; Mt 15:26 * **7:7** Mt 18:22; Mr 11:24; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Stg 1:5; 1Jn 3:22; 5:14 * **7:8** Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:12-13 * **7:11** Gn 6:5; 8:21

pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'łi'mijkii, qe hik aka' yit'ij ke' yika'ajji' ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye profetas.—*

Pe' wetsjuk łejil qa wetsjuk iye wit'ikheijei.
(Lucas 13:24)

13 —Uyi'łii na' łeji' epk'iyit, qe na' epk'etsaxii łeji' qa epk'etsaxik'i iye na' wit'ikheyi'j yamii na' fe't qi iftsax qa olots ne' ikik'i nakha'an,* 14 qa nakha' łeji' epk'iyit'ii qa epk'iyit'ik'i iye na' wit'ikheyi'j yamii na' witiła'x, qa nite' olots ne' yi'wen qa uyii.—

Wowol wotjonketik'i kots'etets.
(Lucas 6:43-44)

15 —Jełi'łiju'ł pe' ejtitsits yit'ijets qu' profetaye'. Pekhewe'en in nami'ł ei wotjonketik'i kots'etets, qa pakha'łe te'weiju' qa wowolija qa qi in nowe'ł.* 16 Pe'qu' łeye' hikpe' qu' nata'łets qu' enikfe'li'łij. ¿Me łeke' qu' nata'łets pe'qu' uwaye' ne'ej tii, i'nłi'i ne'ej higo qu' nata'łets ne'ej extuwełku'k?* 17 Qa hik łunye'j ne' week najkakui łe'sits qa łe'sitsjeek łei, qa ne' uł'ets najkakui qa uł'etsjeek łei. 18 Ne'ej najkak łe'wis nite' łeke' qu' uł'etse' pe'qu' łeye', qa nite' łeke' iye ne' najkak uł'ax qu' łe'sitse' pe'qu' łeye'. 19 Week ne'ej najkakui uł'ets łei qa wetfekinik'i qa tewumhitiiji'ju'kii na'aj fe't.* 20 Aka'an hik aka' qu' menikfeliti'łets qa' enikfe'li'łij pa'n łunyejei pekhewe'en.—*

Nite' week qu' namiipha'm na' wa's.
(Lucas 13:25-27)

21 —Nite' week pe'qu' ni'ttaxij yiwets: “Yatsat'axyij, Yatsat'axyij” qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Tata wa'sji', qe uja'xłe yijat'ij pe'qu' naqsi'jijkiiha pa'qu' nisu'un na' Tata wa'sji' qa' hikpe' qu' namiipha'm.* 22 Qu' namtaxets hatse' pa' nełuji' olots pe'qu' ni'ttaxij yiwets: “Yatsat'axyij, Yatsat'axyij, yekheweli'ł hit'iłij ka' ii, qa hik kakha' iye hit'iłiji' in hukini'łfik'ikii pe' inwo'metets. Qa hik kakha' iye ka' ii hit'iłij qa' haqsiiłijkii ke' ham łunyejeyi'iju'ł.”* 23 Ma' qa' hit'ijets hatse': “Nite' hayiits qu' netsikfe'li'ł ewets.
*¡Me'nitoni'ł ye'mii ekheweli'ł qi in łaqsiiłijkii pa' uł'ax!”— (Sal 6:8)**

Pe' wititsi' wettsupini'ju' pe' qi ute ipji'.
(Marcos 1:22; Lucas 6:47-49)

24 —Pa'qu' nespi'ye' qa' naqsiijkii ekewe' hit'ij qa' hik łunye'je' pa'qu' ewi'ł jukhewe' yiyaiłewek in yitsupinju' pe'qu' łetsi'ye' qa yenipji' ne'ej qi ute.* 25 Qa in namtax pa'qu' qi piłeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'łe niwu'mju' qe wetsupini'ju' pe' ute ipji'. 26 Qa week pakha' qu' hats nespi'ye'tax qa nite'łe tek'enik'i ekewe' hit'ij qa hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' jukhewe' nite' yiyaiłewek, walxa'l iye, yaqsi'jtaxijkii pe'qu' łetsi'ye' qa yenłi'i na'aj isa'xipji'. 27 Ma' qa in nam pa'qu' qi piłeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa nopłetju', qa haamija pa'qu' amane'.— 28 Ha' Jesús in yili'ij pa'aj in iyet, qa pe' jukhew qa qi in yitjułaxijpha'mkii,* 29 qe in i'nq'ijatshen hik łunye'j pa'qu' qi

* **7:12** Mt 22:40; Lc 6:31; Ro 13:8; Ga 5:14 * **7:13** Mt 26:8; Mr 14:4; Jn 17:12; Hch 8:20; Ro 9:22; Fil 1:28 * **7:15** Mt 24:11,24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; Mt 9:36; 10:6,16; 12:11-12; 15:24; 18:12-13; Mi 3:5; 2Ti 3:5; Ez 22:27; Jn 10:12; Hch 20:29 * **7:16** Pr 11:30; Mt 12:33; Jn 4:36; Stg 3:12; Mt 13:7; He 6:8 * **7:19** Jer 11:19; Mt 3:10; Lc 3:9; 13:7; Jn 15:2; Jud 12 * **7:20** Mt 7:16; 12:33; Lc 6:44; Stg 3:12 * **7:21** Mt 3:2; 18:3; Mr 9:43; Sal 143:10; Pr 16:9; Mt 12:50; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17; Os 8:2; Mt 25:11; Lc 6:46; Ro 2:13; Stg 1:22 * **7:22** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Nm 24:4; Mt 10:15; Jn 11:51; 1Co 13:2 * **7:23** Sal 5:5; Mt 25:12,41 * **7:24** Stg 1:22-25; Mt 12:36; Mr 4:14; 8:21; Jn 1:1; 2:22 * **7:28** Mt 11:1; 13:53; 19:1; 26:1; 13:54; 22:23; Mr 1:22; 6:2; 11:18; Lc 4:32; Jn 7:46

qu' netnek'enhei, qa nite' łunyejei he' i'nq'ijatshentaxij ke' Moisés łe'lijei.

8

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witja'me't lepra.
(Marcos 1:40-45; Lucas 5:12-16)

1 In tepilik'uiju' pa'aj ha' Jesús ke' utek qa olootsija pa'aj pe' nijayan.* 2 Qa nekets pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' i'nij kakha' witja'me't łii lepra, łoq'oqkii pa' ł'ajik'i, qa wonokok'eni'ju' pa'aj ł'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' isu'un qa' łeke'ye' qu' etsiłin wat'ij.—* 3 Qa ha' Jesús qa t'eku'mets pa'aj, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un qa' k'ełin hane'ej.— In yit'ijets aka'an pa' wanqaats'e' qa aje'eł naxpa'lij pa' łaja'me'ttax. 4 Ha' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj: —Menikfelitetsha aka' qu' hit'ij ewets, hasu'uj enfel eku'ni'm pe'ye' in hats łanaxpa'l. Małe qa' me'nethinii hakha' pa'i ne' witlijtsitjii qa' eyijii pa'qu' eqisit'i'ij na' Dios (ofrenda), in ł'anye'jek ka' inaqyaji'ij ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week nenikfe'lets in hats łanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—*

Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł tenek'enheyipji' pe' oq'opheł inetsilets Roma łeiłe'.
(Lucas 7:1-10)

5 In uiji'teje'm pa'aj ha' Jesús ha' witset Capernaum qa pa' ewi'ł centurión* qa nekets pa'aj qa iyinijets,* 6 qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ha' yeqejkunene'k ke' yitsi'ii qi in wanqaats'e', nite' p'e's iye.— 7 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Tsamłi'iyek qa' hiłin.— 8 Qa pa' centurión qa yeku'ł: —Yatsat'axyij, nite' ye'weju'ł eju'ł qu' uyifi ke' yitsi' qe ewi'łłe yijat'ij pa'qu' it'ij ma' qa' hats nit'unhet ha' yeqejkunenek.* 9 Qe yakha' iye na'l pe' te'weiyik'uipha'm qa yakha' iye na'l ye'm iye ne' oq'opheł inetsilets in heinek'enhe'yipji'. Qe hiyaji'ets na'aj ewi'ł nekhewe'en qu' nak, qa ik. Qa nikhapij qe hiyaji'ets qu' nenekmet, qa nekmet. Qa ha' yeqejkunene'k qe hiyaji'ijets na'aj wekwek qu' nithayiki qa yithayiki.— 10 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa yit'ijji'ju' pekhewe' yijayanik'ikii: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, week enewe' Israel łeiłets ham pa'qu' hi'wen qu' hik łunye'je' in nite' inqeku' ha'ne jukhew. 11 Yakha' hit'iłij ewets in olots hatse' pe'qu' nata'łji' na' nełu'uju'ł qa pe'qu' tefe nata'łji' iye qa' na'nijupju'kii qa' łekufeye ka' Abraham'ik'i qa ka' Isaac'ik'i qa ka' Jacob'ik'i iye ha'ne wa'sji'pha'm tenek'enheiji' na' Intata.* 12 Qa nekhewe'łe te'nekumhiitaxiiji' qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qa' netwu'mhitii ji'teje'mkii na' i'nfik'i qi in noo'kiiha qa' hikna' qu' qi qu' napi'ju'kii qa' qi qu' nat'aiji' łek'unhetii.— 13 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' centurión: —Yape mapilii pe' etsi', qa aka' hats łunye'j in nite' łeqeku'uk'i qa' hik aka' qu' łunye'je'.— Qa pa' witqejkunenek qa hik pakhaa'ijha in hamiikii pa' łaatshektax.*

Jesús qa yit'unhet pe' Pedro łeqewketi'.
(Marcos 1:29-31; Lucas 4:38-39)

14 Ha' Jesús qa yamii pa'aj ke' łetsi' ha' Pedro qa yi'wen pa'aj ke' łeqewketi' in nite' niipha'm qe qi in iwilhan. 15 Qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi qa hik pakhaa'ijha pa'aj qa ikik'uifik'i pa' witwilhat. Ma' qa niipha'm qa t'unkii, ma' qa yejełets qa yithayiki'im iye pe' wekwek.

---

* **8:1** Mt 5:1; Lc 3:7 * **8:2** Mt 9:18; 15:25; 18:26; 20:20; Jn 9:38; Hch 10:25 * **8:4** Mt 9:30; 17:9; Mr 5:43; 7:36; 8:30; Lv 14:3-4,10; Lc 5:14; 17:14 * **8:5** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł inetsilets, Roma łeiłe'. * **8:5** Jn 4:46-54 * **8:8** Sal 107:20; Lc 15:19,21 * **8:11** Is 49:12; 59:19; Mr 1:11; Lc 13:29; Ef 3:6 * **8:13** Mt 9:22,29; Jn 4:53

Jesús qa niłinju' pe' olots wanqaats'eju'.
(Marcos 1:32-34; Lucas 4:40-41)

16 Qa in hats uiju' pa'aj pe' junu' ha' Jesús qa tetka'xii pe' olots jukhew qa efutsji'kii i'nji' pe' inwo'metets. Ma' qa łe'lijeiłe pe' yitjiijets in yukinfik'ikii pe' inwo'metets. Qa niłinju' iye pe' week wanqaats'etaxju'.* 17 Aka'an in hats yaqsiijkii pa'aj, qe qa' nasiinik'iha pa' hats nifel pa'aj tooxik'i pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: *—Łakha' t'eku'mi' pe' inawtshei qa yeka'x iye pe' inja'metets.—(Is 53:4)**

Pakha' jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Jesús.
(Lucas 9:57-62)

18 Ha' Jesús in yi'wen pa'aj in olots pe' namii yeqewuk'un, qa yiyaji'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei qu' naki'łii łajaika' ke' kałi'.* 19 Qa ewi'ł pa'aj pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekets ha' Jesús qa yit'ijets: —Maestro, tsaqjayankeyu'tax ej week pa'qu' maji'ijji'.— 20 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l iye ne' łupits, qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qa ham pa'qu' na'wi'ju' ha'ne łeiła'.—* 21 Qa pakhap iye pe' yijayanik'i qa yit'ijets iye: —Yatsat'axyij, ¿me łeke' qu' etswejinłe eku'n qu' natsamii ha' tata qa heti'j eku'uk'ui hatse'?— 22 Qa yeku'ł pa'aj ha' Jesús qa yit'ij: —Atsjayan yijat'ij. Iwejinłi'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nawa'm qu' netijik'ui pe' naxju'.—

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Marcos 4:35-41; Lucas 8:22-25)

23 Ma' qa ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei iye qa t'ilitji'ju'kii pa'aj pe' qi'ik'i witinhitjii qa ikijteje'mkii.* 24 Qa yamji'ju' pa'aj łeqewuk'u ke' kałi' qa aje'eł nam pa' qi t'unik'i iftsaxji' qa qitsik'i iye pe' łeqe t'uyuyuyits qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pe' witinhitjii. Qa hakha'łe Jesús qa ima' pa'aj. 25 Qa he' ł'ijatshenhei qa nijt'otshenii pa'aj, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¡etsi'fen qeku'ni'ł wat'ij! ¡Hats ji'nuihiyu'!— 26 Qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in łe'nijiwe'yi'ł? Hayits qa'nte' qitsi'ł e'm pa'nte' witqekuye'j.— In yit'ij aka'an ma' qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli' iye, ma' qa yili'ij aje'eł qa week ikesimen iye pa'aj. * 27 Qa he' ł'ijatshenhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' łunyeeji'ija ha'ne jukhew in tek'enets iye aka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' łii Gadara i'ni' pekhewe' wetsjuk i'nji' pe' inwo'metets.
(Marcos 5:1-20; Lucas 8:26-39)

28 In yamiiteje'm pa'aj ha' Jesús ha' łajaika' ke' kałi' ha' sehe' łii Gadara, ma' qa te'nilitfik'ikii pa'aj pe' wetsjuk jukhew i'nji' pe' inwo'metets ta'łets pa' nimełkuket qa nekets pa'aj pa' i'ni'. Pekhewe'en qi in iftsitsiju'łha pa'aj pa' łunyejei, ma' qa ham pa'qu' neneki'kii pakha' i'ni' pekhewe'en. 29 Qa tayai wetju'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in łanami'łyii Łaa'sija pa' Dios? ¿Me łanami'łyii qu' atsawtsheteni'ł in mexente' yamtaxets pa' łahats'ij?—* 30 Ipłulii pa'aj pa' i'ni' pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pa' jup'elket. 31 Qa pe' inwo'metets qa iyinijets pa'aj ha' Jesús: —Qu' etswu'mi'łfik'i, qa etswejinłi'iłij qu' nek'uyiłik'i ne' tafitets.— 32 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¡Ma'ałfik'ikii!— Qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pe' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Qa aje'eł pe'

---

* **8:16** Mr 3:15; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 4:24; 8:33; Hch 19:12 * **8:17** Mt 1:22 * **8:18** Mt 14:22; Mr 4:35; Lc 8:22; Jn 6:15-17 * **8:20** Dn 7:14; Mt 9:6; 12:8; 13:41; Mr 8:31 * **8:23** Jn 6:16-21; Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **8:26** Sal 65:7; 89:9; 107:29; Mt 6:30; Lc 4:39 * **8:27** Mr 1:27; Lc 5:9 * **8:29** Jue 11:12; 2S 16:10; Mr 1:24; Lc 4:34; Jn 2:4; Hch 8:7

tafitetsik'i qa week wekuma'xik'iju'kii pa' koomojo' qa t'ilitji'ju'kii pa' iweli' qa naq'axijju'. 33 Pekhewe' yejełtax pa'aj pe' tafitetsik'i qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qa nifelkii week pakha' łunye'jkii. Qa pa' łunyejeikii iye pekhewe' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets. 34 Ma' qa week pa' witset qa nekii pa'aj pa' i'ni' ha' Jesús. Qa in yi'wen pa'aj qa iyinijets qu' nakik'ui iye pa' łeqe sehe' pekhewe'en.*

9

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł onqok pa' witset'ii Capernaum.
(Marcos 2:1-12; Lucas 5:17-26)

1 Ma' qa ha' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' witinhitjii qa yijawe'jiiteje'm pa' łajaika' qa yametsteje'm iye pa'aj ha' łetseet'ija.* 2 Qa tetka'xii pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi wanqaats'e', nite' p'e's, tetkaxij pa' witiwhi'la'x. Ha' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e: —Ment'unhet ya's, ne' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui.—* 3 Ma' qa pe' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yumti': —Ha'ne jukhew yiwakaninkii pa' Dios. Uł'etsik'i ke' łe'lijeyets.—* 4 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pa'aj pakha' yumti pekhewe'en, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in uł'ax aka' aqjamtikineyejeyi'łij aka'an?* 5 ¿Pa'n łunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: "Me pe' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui" in nite' łeke' qu' i'weni'ł? ¿Me i'nłi'i qu' jintit'ij: "Eniipha'm qa' ma" qe łi'weni'ł yijat'ij? 6 Hane'ej qa' nethiniłij ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm pa' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'mkii pe' witwuł'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e' nite' p'e's: —Eniipha'm, it'ij jof na' ewhi'la'x qa' mapilii pe' etsi'.— 7 Pa' wanqaats'etax qa niipha'm pa'aj qa ik qa wapilii pe' łetsi'. 8 He' jukhew qa efuts iye in yi'wen pa'aj aka'an qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa qi in yiwqinhetji' pa' Dios qe aka' witt'unha'x tisij ene' jukhew.*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Marcos 2:13-17; Lucas 5:27-32)

9 Ha' Jesús in hats ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa yi'wen ha' ewi'ł jukhew łii Mateo, i'niju' ha' yijanini'kii ke' wekwek t'ejuyets na' witset. Qa yiyaji'ets: —¡Atsjayan!— Ma' qa niipha'm qa yijayan.* 10 Ha' Jesús qa i'nijupju' ha' mesa in teki'ju' ke' łetsi'ii ha' Mateo. Qa olots iye hekhewep yijaninkii wekwek qa hekhewep iye jukhew qi iye pe' łewuł'ets, nekii iye qa week ewi'ł łekulaxi'ł qa hekhewe' iye ł'ijatshenhei.* 11 Qa in yi'wenij he' fariseol qa nifaakan he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek na' aqa maestro'oł in łekufets ne' qi uł'ets wekwek yijanin qa ne' qi pe' łewuł'ets iye?—* 12 Ha' Jesús qa yepi'ye' ej aka' yit'ijju' ma' qa yit'ijji'ju': —Nekhewe' ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe', qe uja'xłe yijat'ij nekhewe' wanqaats'eju'. * 13 Ma'ałkii qa' jełi'łijupkiiha aka' yit'ij pa'aj eke' wi'tlijei in yit'ij: *"Yakha' les hisu'un qu' e'nq'eleti'ł wetju'ł qa nite' pa'qu' ilantaxi'łyifi ene' inqa'metets."* *(Os 6:6)* Yakha' nite' tsamijju' qu' haiya'yii pe' yatsathen, qe uja'xłe yijat'ij ne' qi pe' łewuł'ets qe qa' nijayan na' Dios.—*

---

* **8:34** 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39 * **9:1** Mt 4:13; Mr 5:21 * **9:2** Mt 4:24; 8:10,13; 9:22; Lc 7:48; Jn 16:33 * **9:3** Mt 26:65; Jn 10:36 * **9:4** Mt 12:25; Lc 6:8; 9:47; 11:17 * **9:8** Mt 5:16; 15:31; Lc 7:16; 13:13; Jn 15:8; Hch 4:21 * **9:9** Mt 10:3; Mr 3:18; Lc 6:15; Hch 1:13 * **9:10** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **9:11** Mt 11:19; Lc 5:30; 15:2; Ga 2:15 * **9:12** Mr 2:17; Lc 5:31 * **9:13** Mi 6:6-8; Mt 12:7

Inaqfaakanij in t'ejuyets qu' jintaqsiijkii qu'nte' jinteke'.
(Marcos 2:18-22; Lucas 5:33-39)

14 Ma' qa he' ł'ijatshenhei ka' Juan Bautista qa nekets ha' Jesús qa nifaakan:
—¿Inhats'ek yekheweli'ł qa ne' fariseol iye in olotsij in nite' heyekji'ji'ł qa
ne' ijatshenhei qa nite' yaqsiijkii aka'an?—* 15 Qa yeku'ł ha' Jesús: —
¿Me łeke' qu' nika'metets wetju'ł pekhewe' te'niyinhe'yij pa' witiwhe'yejii
in mexe i'nji'teje'm pakha' niwhe'yeyu'? Yamets hatse' pa'qu' łahats'i'ij qu'
ne'tnekumhi'yi' qa' netwumhitiifik'i pakha' niwhe'yeyu'. Ma' qa hayitse'
yijat'ij qu'nte' neteke'ju'. 16 Ham witqhinawat'e qu' nowotk'oyinij pa'qu'
łepk'eye'en penyiloye' qu' ink'ayik'e, qe na'aj ink'ayik wapilje'm qe wempuli'j
qa' niwjafitik'i pa'qu' ława'ma'xe' ma' qa' les e'pk'etsaxje'm pa'qu' ławjaf'iye'.
17 Nite' łeke' iye qu' na'natsi'yik'iju' pa'qu' ink'ayik winoye' ne' ława'mhii ł'ajits
ełi'nilij, qe qu' nanaqsiijkii aka'an qa ne' ł'ajits ełi'nil qa' netikełijje'm ma' qa'
week hamitse' winolik'i qa ełi'nilik'i iye. Qa hik ta'łijupi' qu' atsi'yi'łik'iju' yijat'ij
na' ink'ayik wino ne' ink'aihits ł'ajits ełi'nilij ma' qa' week łe'sitse'.—

Jesús qa yiłin pe' łasi' pa' Jairo.
(Marcos 5:21-43; Lucas 8:40-56)

18 In mexe iyetij ha' Jesús ekewe'en qa namets ha' ewi'ł tenek'enhe'yij iye
pe' ewi'ł hekhewe' łe'lijtsitjiyits ne' judiol. In namets qa wonokok'eni'ju' ha'
ł'ejuyi'jii qa yit'ijets: —Ke' yasiik'i i'nk'aa'ija wa'm, qa qu' enekik'i' qa' ku'mipji'
ma' qa' iła'xe' iye.—* 19 Ha' Jesús qa niipha'm qa yijayan qa week iye he'
ł'ijatshenhei.* 20 Ma' qa ewi'ł ke' efu qi in wanqaats'e' nite' hamitsik'ui pe'
ł'athits qa hats yamijets doce (12) łeqe'ninqapitsij. Qa nijayanpha'm ha' Jesús
qa t'eku'mets pa'aj ha' te'weiju' ha' ł'uihitjii.* 21 Qe yumti'ija qu' łunye'je'
qa yit'ij: —Qu' nakha'yełe ł'uihitjii qu' he'yeku'mets qa' natsaxpa'lij ha'ne
yaatshe'k.—* 22 Qa ha' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł qa yi'wen ke' efu qa yit'ijets:
—Ment'unhet, yasi'. Hats łanaxpa'lij na' aatshek qe nite' ł'inqeku'.— Qa hik
akaa'ijha qa naxpa'lij pa' łaatshektax.* 23 In hats uyifi ha' Jesús ke' łetsi' ha'
witlijtsitjii tenek'enhe'yij qa yi'wen hekhewe' tofojiyijup qa hekhewe' iye
t'aiji' in yejtsi'le' wetju'ł.* 24 Qa yit'ijji'ju': —Ma'ałik'uifik'i ene' wititsi'. Ne'
ome'łaski' nite' wa'm. Ima'łe.— Ma' qa talakaxtiiju' ha' Jesús.* 25 Ha' Jesús in
hats week yuki'nfik'ikii he' week. Ma' qa uyetsji' qa t'eku'mi' ha' łokoi, ma' qa
ke' wa'mtax ome'łaski' qa niipha'm.* 26 Qa weekij ha' sehe' in i'ye'ej iye aka'
łunye'jkii.*

Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.

27 In ikik'ui iye ha' Jesús hakha' i'ntaxi', qa wetsjuk he' puk'alets nijayan-
pha'm qa taya'yik'ikii, qa yit'ijju': —Ła's pa' David'ik'i, e'nq'elet qeku'ni'łyij
wat'ij.—* 28 Qa ha' Jesús in uyifi ke' wititsi' qa nekets iye he' puk'alets. Ma'
qa ha' Jesús qa nifaakan hekhewe'en: —¿Me nite' łeqeku'ułik'i qu' łeke'ye' qu'
haqsiijkii aka'an?— Qa yit'ijju' in yeku'ł: —Nite' heqeku'ułik'i, Yatsat'axyij.—*
29 Ma' qa ha' Jesús qa t'eku'mipji' he' łotoi qa yit'ijets: —Aka' hats łunye'j in nite'
ł'inqeku'uł qa' nanaqsi'jjiił e'mijkiyek.—* 30 Ma' qa yi'wen wetju'ł hekhewe'

* **9:14** Mt 11:2; 14:12; 15:2; Lc 11:1; 18:12 * **9:18** Mt 8:2-3 * **9:19** Lc 5:11; Jn 8:12 * **9:20** Lv 15:25; Nm 15:38; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * **9:21** Mt 14:36; Mr 3:10; Lc 6:19 * **9:22** Mt 15:28; Mr 10:52; Lc 7:50; 17:19; 18:42 * **9:23** 2Cr 35:25; Jer 9:17; 16:6; Ez 24:17; Ap 18:22 * **9:24** Jn 11:13; Hch 20:10 * **9:25** Mr 9:27; Hch 3:7; 9:40-41 * **9:26** Mt 4:24; 9:31; 14:1; Mr 1:28; Lc 4:14 * **9:27** Mt 1:1; 12:23; 15:22; 20:30-31; Mr 10:47; Lc 18:38-39 * **9:28** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **9:29** Mt 8:4,13; 9:22; Mr 8:25; Jn 9:26

puk'aletstax. Ma' qa ha' Jesús qa qi in yiyajitaxetskiiha qa yittaxijets: —Mowo'ołiiha qu'nte' nenikfe'le'ets pe'ye' aka'an.— 31 Qa in i'nk'a ikik'uikii qa aje'eł nifelkii, ma' qa weekij aje'eł ha' sehe' in nikfe'lets ka' yaqsiijkii ha' Jesús.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł ham łe'lijeye'.

32 In i'nk'a ikik'uifik'ikii he' puk'aletstax, qa aje'eł namets iye he' uja'x jukhew ha' Jesús, neka'xii ha' ewi'ł jukhew ham łe'lijeye' qe i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.* 33 Ha' Jesús in yukinik'uifik'i pa' i'ntaxji' inwo'met ha' jukhew ma' qa iyet ha' hamtax łe'lijeye'. He' jukhew qa efuts iye qi in yitjułaxijpha'mkii qa yit'ijju': —Nite' pakhaa'ij qu' łunye'je' pa'qu' ne'twenhetiiji'teje'm ha'ne Israel qu' łunye'je' ka' łunye'j ha'ne jukhew.— 34 Qa hekhewe'łe fariseol qa yit'ijju'ek: —Ha'ne jukhew in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets yit'iji' pa' łet'unha'x pa' qi łatata pe' inwo'metets.—*

Olotstax ne' yuji' na' wit'enekju', qa nite'łe olots ne' yithayikitax.

35 Ha' Jesús qa week ikik'i he' witsetits qa he' witsetits łelits iye qa i'nq'ijatshenifikii he' łe'lijtsitjiyits ne' judiol week he' witsetitsji'. Qa nifelji'ij iye ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pakha' tenek'enheiji' pa' Dios qa niłinju'kii iye he' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa he' pekhel yaats'e'eju'kii iye.* 36 In yi'wen he' olots jukhew qa efuts iye qa qi in neq'eletij, qe itawje'metets qa nite' yimaamkii qe ham pa'qu' ni'fenkii qu' nejełets hik łunyejei ne'ej kots'etets qe ham na'aj łenilayets in yejeełija.* 37 Qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Hats olotstax ne' yuji' na' wit'enekju' qa nite'łe olots ne' yithayikitax.* 38 Qa hik ta'łijupi' qu' iyini'łijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin iye pe'qu' nithayiki.—

10

Jesús qa t'ekumiiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Marcos 3:13-19; Lucas 6:12-16)

1 Ma' qa taya'yets ha' Jesús he' doce (12) ł'ijatshenhei qa' tisij pa' łet'unhaxitsijup qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets qa qu' nenłinju'kii iye pe' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii iye.* 2 Enewe'en łiyits he' doce (12) ł'ijatshenhei ha' Jesús. Yojo ha' Simón, łii iye Pedro qa ha' łek'inij Andrés. Qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' łek'inij Juan, enewe' wetsjuk łelits ha' Zebedeo,* 3 Felipe qa ha' Bartolomé, Tomás qa ha' Mateo, hik ha'ne yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Alfeo, qa ha' Tadeo, 4 qa hakhap iye Simón, i'nji'teje'mek pa'aj pekhewe' łiyinyejei cananitas* qa ka' Judas Iscariote, hikka' wotk'onijkii ha' Jesús.*

Jesús qa yukinkii pe' ł'ijatshenhei.
(Marcos 6:7-13; Lucas 9:1-6)

5 Ha' Jesús qa yukinkii ene' doce (12) ł'ijatshenhei qa nifeli'm pa'qu' łeqfenyejeye' łewek qa yit'ijets: —Hasu'uj ami'łets ne' łeqe sehel ne' nite' judiol. Qa hasu'uj iye uyi'ł ji'teje'm ne' Samaria łetsetitits.* 6 Ma'ałii yijat'ij nekhewe' i'ni'kii ne' kots'etets hamitstaxiikii ene' łetsi' ka' Israel'ik'i.* 7 In łaki'łkii qu'

* **9:32** Mt 12:22-24; Lc 11:14-15 * **9:34** Mr 3:22; Jn 7:20 * **9:35** Mt 4:23; Mr 1:15 * **9:36** Mt 14:14; 15:32; Mr 6:34; 8:2; Nm 27:17; 1R 22:17; Ez 34:5; Zac 10:2 * **9:37** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **10:1** Mr 6:7,13-16; Mt 9:35; Lc 9:1 * **10:2** Mt 4:18,21; 16:18; Jn 1:42 * **10:4** Cananitas łiyits pekhewe' neqwumhiyu'taxij pa'aj pe' Roma łeiłets. * **10:4** Mt 26:14; Lc 22:3; Jn 6:71; 13:2,26 * **10:5** 2R 17:24; Lc 9:52; 17:16; Jn 4:9; Hch 8:25 * **10:6** Sal 119:36; Is 53:6; Jer 50:6; Mt 9:36; 18:12; Hch 2:36; 7:42; He 8:8,10

enfeli'ł qa' it'iłij: “Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.”*
8 Iłini'ł pe' wanqaats'eju', iłini'ł pa'qu' hats nawa'mji'ijtax. Iłini'ł pakha' qu'
na'ntaxij kakha' witaja'me't lepra. Iwu'mjiiłfik'ikii pekhewe' inwo'metets.
Aka'an in ł'estiyi'łij ham łaja'ye', qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj ji'jek ijanini'ł.*
9 Hasu'uj iye eka'xi'ł aq'astayi'ił nijketits oro qa ke' plata qa ke' cobre iye.*
10 Hasu'uj iye eka'xi'ł pa'qu' ti'naje' in łaki'łkii. Ewi'łe'łe iye pa'qu' uihitjiyi'ił,
hasu'uj wetsjuk'e iye otshilaxtiyi'ił qa hasu'uj iye eka'xi'ł awaikajit'i'ił, qe
na'aj t'ithayii weju'łij in testi'yij na'aj łaq.* 11 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e i'nłi'i
qu' witset ła'se' qa' aje'eł mowo'ołiikii pakha' qu' ninikfe'l qu' natsathen pa'qu'
łunye'je', qa' hikpa' ni'iłijup pe'qu' łetsi'ye' qa' ami'łijii qu' ma'ałik'ui iye pa'qu'
witset'e. 12 Qu' ami'łets pe'qu' wititsi'ye' ma' qa' it'iłijets qu' mewetfeliłi'm
pekhewe' tetsii: “Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii.”* 13 Qa pekhewe'
tetsii pe' wititsi' qu' ni'weju łenij qu' netesti'yij aka'an, ma' qa aka' łewetfeliłiji'm
wit'ikesimeya'xłekii qa' amaneye' jiijupkiyek. Qa qu' nite'łe ni'weju łeni'ij qu'
netesti'yij, ma' qa' eka'xi'łik'ui iye qu' ma'ałik'ui.* 14 Qa qu' nite'łe lesitsi'ł
eju'ł axe'm qu' nite' nenexpiikeyu'yi'ił ej, ma' qa' ma'ałik'ui pe' wititsi' axe'm
qu' witset'e, qa' enfuluti'łju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'ł qa'
jutsiqetsi'im in uł'ets.* 15 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, qu' namtaxets pa' nełu
qu' newetjeyumtshentax ene' week qa pa' łantanithenkeye'j hatse' ha'ne witset
in nite' nexpiikeyu'uł ej les qi qu' iftsaxe' hatse' qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na'
łantanithenkeye'j hatse' kekhewe' witsetitsik'i Sodoma qa ka' Gomorra.—*

Na'l pekhewe' qu' uł'ax łeqfenyejeyi'ił ej.

16 —Ek'en qeku'ni'łek, yakha' in k'ukini'łkii hik ejunyejeyi'ł kots'etets qu'
na'nji'ju' łeqewuk'u ne'ej wowol. Qa hik ta'łijupi' matjanitheni'łkiiha hik ejun-
yejeyi'ł na'aj q'oiq'oi, qa hikłe ejunyejeyi'ił ne'ej ofol in ham yumtiyi'iikii.*
17 Jełi'łiju'łha ene' jukhew, qe na'l pekhewe' qu' neka'xi'łii hatse' pekhewe'
qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal), qa' neqsilani'łje'mkii iye pekhewe'
łe'lijtsitjiyitsifi.* 18 Qa' neka'xi'łii iye pekhewe' wit'alheiji' pe' witsetits (gob-
ernadores) qa pe' qitsji' wittatal (reyes), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha,
hats'inha qu' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'mha pekhewe'en aka' yijunye'j qa
pekhewe' iye nite' judiol.* 19 Qa qu' neka'xiłetsji' pekhewe' wit'alhei hasu'uj
natawje'meteni'ł qu'nte' e'niya'yi'iłiju'ł pa'qu' it'iłijiju'ł, qe qu' namets qu' iyet
qa na' Dios qa' nełisi'łij pa'qu' it'iłijiju'ł,* 20 qe nite' ekheweli'ł qu' iyeti'ł, nakha'
łeqe Espíritu na' Atata'ał qu' hikna' niyetił'epji'.* 21 Ma' qa ene' jukhew qa'
ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa'qu' łek'inije' i'nłi'i pa'qu' łamats'e. Qa pa' łatata qa
ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' ła's qa i'nłi'i pe'qu' łasi'ye', qa pe' witlitstax qa'
ł'ejuihifetsi'ij pe'qu' ł'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.* 22 Week ha'ne
sehe' epji' qi qu' nuteni'ł qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, qa pa' qu'nte' niliye'yij
qu' namijii pa' ł'aka'the' qa' hikpa' qu' iła'xe'.* 23 Qu' nanqawitjineyu'uł'ej
pa'qu' witset'e qa' aje'eł ilati'łii iye pakhape' witset'e iye. Qe yijaa'ija aka'
qu' hit'iłij ewets in tees qu' week anq'axiłijpha'm qu' ma'ałik'i ene' witsetits

* **10:7** Mt 3:2; 4:17; Lc 10:9 * **10:8** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * **10:9** Mr 6:6-8; 10:4-12; Lc 22:35-36
* **10:10** Lc 10:7; 1Co 9:14; 1Ti 5:18 * **10:12** 1S 25:6; 1Cr 12:18; Sal 122:7-8 * **10:13** Sal 35:13; Mt
8:8; Hch 16:15 * **10:14** Neh 5:13; Lc 10:11; Hch 13:51 * **10:15** Mt 12:36; Hch 17:31; He 10:25; 2P
2:9; 1Jn 4:17; Mt 11:22,24; 2P 2:6; Jud 6-7 * **10:16** Gn 3:1; Lc 10:3; Ro 16:19; Fil 2:15 * **10:17** Mr
13:9,11; Lc 12:11-12; Hch 5:40; 26:11 * **10:18** Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16 * **10:19** Mr 13:11-13; Lc
21:12-17; Ex 4:12; Nm 23:5; Dt 18:18; Mt 6:25 * **10:20** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit
3:5; Lc 12:12; Hch 4:8; 13:9; 2Co 13:3 * **10:21** Mi 7:6; Mt 10:35-36; Mr 13:12 * **10:22** Mt 24:9; Lc
21:17; Jn 15:18; Mt 24:13; Mr 13:13; Jn 12:12-13

ha'ne Israel qu' hats nanam ha'ne Ła's na' Jukhew.* 24 Ham wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa maestroye' qa ham iye pa'qu' witqejkunenek'e qu' netweyik'uipha'm pa'qu' łaqa patune'.* 25 Na'aj wit'ijatshenek les łe'wis qu' ni'wejułenij in hats hik łunye'j na'aj łaqa maestro, qa na'aj witqejkunenek iye in hik łunye'jek na'aj łunye'j na'aj łaqa patun. Ene' jukhew qu' łeqiyi'ij Beelzebú (łatata pe' inwo'metets) na' yatsat'axij ne' wititsi', qa ¿me nite' les uł'etsi'ik'i pe'qu' łeqiyitsi'ij ene' łelits na' yatsat'axij ne' wititsi'?—*

Hasu'uj e'nijiwei.
(Lucas 12:2-7)

26 —Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'łiju'ł ene' jukhew qa efuts iye, qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' qa qu'nte' ninikfe'le' iye.* 27 Pa'qu' uja'xe'łi'iłijkii qu' hit'iłij ewets in nookii qa' enfeli'ł qu' ne'nełukii. Qa pa' ujaxłi'iłijki in k'efeli'łi'm qa' mewełiłiji'pji' ne' wititsil qa' it'unheti'łik'iha' qu' enfeli'ł.* 28 Hasu'uj e'nijiwe'yi'łiju'ł enewe' yilanłe ne' esenitsi'ł qa pakha'łe nełini'ł (alma) qa' nite' yaq'alij. Les łe'wis yijat'ij qu' e'nijiwe'yiju'łha nakha' łeke' qu' naqsiijkii yijat'ij qu' week niwuł'enhetju' ene' wit'esenits qa pa' yiłin (alma) ene' wit'esenits, qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't qi iftsax.* 29 ¿Me nite' te'ninei ne'ej wetsjuk papaye'mtsil in łaja'aju'ł ne'ej ewi'ł ł'astaki' nijket łasi'? Enewe'en nite' ewii'łe' pe'qu' nanami'ju' na' sehe' qu'nte' łexke'yi'ij na' Atata'ał.* 30 Qa ekheweli'ł ne' ewkujitsi'ł hats week wetjeyumtshen, hats jutsiqax iye pa' uja'x.* 31 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, qe ekheweli'ł les e'weju'łi'łij yijat'ij nite' ejunyejeyi'łiju'ł pe'qu' olootse'tax papaye'mtsile'.—*

Pe' qu'nte' newelkut'i' ijkii.
(Lucas 12:8-9)

32 —Qa hik ta'łijupi' week pakha' qu' netetfelyijha nite' welku't'ijetskii ene' jukhew in tsijayan, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hetetfeljiiji'mha ek nite' hewelkut'ijetskii na' Tata i'ni' na' wa's.* 33 Qa pakha'łe qu' newelku'tyijkii qu' natfaakanhetiitaxyij, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hewelkutjiijetskiyek na' Tata i'ni' na' wa's.—*

Jesús ta'łets in yeqet'etsju'kii.
(Lucas 12:51-53; 14:26-27)

34 —Hasu'uj umti'ił yakha' in tsam qu' henka'x pa'qu' łesaxitse'wetju'łkii ha'ne week sehe' epji'. Nite' tsamijetsju' qu' henka'x pa'qu' łesaxitse'wetju'łkii ha'ne week sehe' epji'. Tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nawatk'esa'xju'kii. 35 Tsametsju' ha'ne sehe' *qe qa' nuten pa'qu' jukhewe' qa' ł'ejuihifeyi'ij pa'qu' łatataaye'taxija. Qa pe'qu' witasiye' qa' nutenek qa' ł'ejuihifeki'ij pe'qu' łeneneye'taxija qa pe'qu' witfelits'etax qa' nutenek qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe'qu' łeqewketi'ye'.* 36 *Qa pekhewe' ł'ejuihifets pakha' jukhew i'nłi'i efu qa hik pekhewe' pe' łejefeetstaxija. (Mi 7:6)** 37 Pa'qu' les qi qu' namitfik'i qu' nisu'un pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye' qa yakha'łe qa nite' tsisu'unija qa nite' weju'łij qu' nastsat'axij. Qa pakha' qu' les namitfik'i qu' qi qu' nisu'unija pa'qu' ła'se' i'nłi'i qu' łasi'ye' qa yakha'łe qa' nite' tsisu'unija iye qa nite' weju'łij iye qu' nastsat'axij.* 38 Qa

---

* **10:23** Mt 12:15; Hch 8:1; 9:25; 14:6; 17:10 * **10:24** Lc 6:40; Jn 13:16; 15:20 * **10:25** 2R 1:2; Mt 12:24,27; Mr 3:22; Lc 11:15,18-19 * **10:26** Mr 4:22; Lc 8:17 * **10:27** Mt 24:17; Lc 5:19; 12:3; Hch 5:20 * **10:28** Is 8:12-13; 51:12-13; Jer 1:8; 1P 3:14; Mt 5:22; Lc 12:5; He 10:31; Stg 4:12 * **10:29** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42 * **10:30** 1S 14:45; 2S 14:11; Lc 21:18; Hch 27:34 * **10:31** Mt 6:26; 12:12 * **10:32** Ro 10:9-10; Ap 3:5 * **10:33** Mr 8:38; Lc 9:26; 2Ti 2:12; 2P 2:1 * **10:36** Sal 41:9; 55:12-13; Jn 13:18 * **10:37** Lc 14:25-27

pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' łeqe cruze'† qa' natsjayantax nite' weju'łij qu' nastsat'axij iye. 39 Pakha' qu' namitfik'i in yisu'un pakha' łunye'j in mexe iła'x, qa hikpa' qa' nanqamij pa' witiła'x. Qa pakha'łe qu' naqamij pakha' qu' łunye'je'tax in mexe ił'ax qe ta'ł yiwets qa' hikpa' qu' ila'xe' hatse'.—*

Na'l hatse' pa'qu' łenisit'e'.
(Marcos 9:41)

40 —Pa'qu' qi qu' neneqjunu'uł'ej, yakha'łe iye in neqjunu'yij. Pa' neqjunu'yij qa neqjunu'uj iye na' ts'ukinju',* 41 pa'qu' neneqjunu'uju'ł pa'qu' ewi'ł profetaye' qe ta'łets in profeta qa neqjunu'uju'ł, ma' qa' netesti'yij pa'qu' łenisit'e' in łunye'jek pa' łenisit pa' profeta. Pa'qu' neneqjunu'uju'ł qa t'eku'miju'ł pa'qu' natsathen jukhewe' qe ta'łets in yatsathen qa neqjunu'uju'ł, ma' qa' netesti'yij pa'qu' łenisit'e' in łunye'jek pa' łenisit pa' yatsathen.* 42 Pa'qu' łunye'je' pa'qu' jukhewe' qu' netisij yemjeetax qu' ewi'ł tok'o ła'se' iweli'ye' eneł*eiji'* enewe' nite' weniwqinhetji' qe tsijayanija. Ma' qa' hik pakha' hatse' qu' yijaayi'ija qu' nana'l pa'qu' łenisit'e'.—*

11

1 Ma' qa in hats naq'axijik'i in yijatshen ha' Jesús he' doce (12) ł'ijatshenhei, ma' qa ik qu' nakik'i he' metits witsetits i'ni' hakha' sehe' Galilea qa' ni'nq'ijatshen qa qu' nenfel iye ke' łe'lijei.*

Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa' namii pa' Jesús.
(Lucas 7:18-35)

2 In impi'ye'ej pa'aj pa' Juan pe' witq'opheł*itjiyifi* ke' yaqsiijkii ha' Cristo, ma' qa yukinii pa'aj pe' ł'ijatshenhei 3 qu' nanfaakankii ha' Jesús, ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui iye pakhape'?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Mapili'łii ha' Juan qa' enfeli'łi'm aka' łi'weni'ł qa aka' ł'impi'ye'ełij iye, 5 *ne' puk'aletstax qa hats yi'wenkii,* *(Is 35:5)* ne' onqokitstax qa hats t'otsjo' iye qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, ne' łoq'oqtaxkii ł'ajits (lepra) qa hats hamitsiikii iye ke' łajametetstax, ne' nite' yepi'ye'tax wetju'ł qa hats yepi'ye'kii iye, hekhewe' hats naxtaxju' qa iłii iye, *qa ene' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witił*a'x.* *(Is 61:1)** 6 Qa łe'wisi'mkii pakha' qu'nte' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.—* 7 In hats ikkii iye pekhewe'en qu' napilkii, ma' qa ha' Jesús qa iyetik'ui hekhewe' jukhew nifeli'm pa'n łunye'j pa' Juan, qa yit'ij: —¿Łekpa' łejeł*iłii* pa'aj in łami'łii na' ham i'ni'i'? ¿Me ewi'ł pe' fapu' yiwu'mkii pa' t'unik'i?* 8 Qa qu' nite' hik aka'ye', ¿qa pa'n łunye'jek pa' łenjusi'łii pa'aj? ¿Me ewi'ł pa'qu' jukhewe' qi in łe'sits pe'qu' łeqhinataye'? Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' natkin kekhewe' łe'sits witqhinatai in i'nifi ne' łetsil ne' qitsji' wit'alhei. 9 Qa ¿łekpa' ek łami'łii qu' i'weni'ł? ¿Ye' me ewi'ł pa'qu' profetaye'? Ehe, hik aka' yijat'ij in łunye'j, qa hiwjutsiqeni'ł e'mha in hik hakha' les in qi in profeta.* 10 Hik hakha' Juan, hikha' t'ejuyets aka' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei in yit'ij: *“Jeł qeku'nek, yakha' hukin hatse' na' yukinek qu' nathayin ek'ui, qa' hik nakha' qu' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je'.”* *(Mal*

† **10:38** “T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'” ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' ułaxe'. * **10:39** Mt 16:25; Mr 8:35; Lc 9:24; 17:33; Jn 12:25; Jn 8:12; 12:26; 21:19 * **10:40** Mt 18:5; Lc 9:48; 10:16; Jn 13:20; Ga 4:14; Mr 9:37; Jn 12:44 * **10:41** 1R 17:10-15; 18:4; 2R 4:8; 3Jn 5-8 * **10:42** Mt 25:40; He 6:10; Mt 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **11:1** Mt 7:28; 9:35; Lc 23:5 * **11:3** Sal 118:26; Jn 6:14; 11:27; He 10:37 * **11:5** Is 35:5; Lc 4:18; Stg 2:5 * **11:6** Is 8:14-15; Mt 13:21; Jn 6:61; 16:1 * **11:7** Mt 3:1; Ef 4:14 * **11:9** Mt 14:5; 21:26; Lc 1:76

*3:1)** 11 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in week ene' jukhew ha'ne sehe' epji' ham pa'qu' nat'anipji' qu' łuk'eyeji' ha' Juan Bautista, qa pakha'łe qu' les nite' qiye'ji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa t'anipji' ha' Juan. 12 In ipłu'uk'i ek in i'nk'aa nam ha' Juan Bautista qa yamijii hane'ej ene' jukhew in watkatitij wetepji' in yisu'un qu' na'n ji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Intata. 13 Qe week ke' profeta'ik'i qa ke' łe'lijei iye ka' Moises'ik'i in nifel na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji', kekhewe'en yamijii in hats nam ha' Juan. 14 Ekheweli'ł qu' isu'uni'ł qa' ku'mi'łiju'ł aka'an, hakha' Juan in hik hakha' profeta łii Elías, hayiits jutsiqaxik'ui pa'aj qu' nanam.* 15 Pekhewe' qu' nana'l łekfiye' qa nepiye'ek'i aka'an.* 16 ¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' ene' jukhew qa' efuts iye hane'ej ha'ne łahats'ij? Hik łunyejei ne'ej omehets qe t'oto'yi'ju' na'aj joofji'ju' qa taya'yiikii ne'ej ł'otoihifets, 17 qa yit'ijiikii: "In hifuyutaxi'ł e'mik'i ne' foj, ekheweli'ł qa nite'łe ł'otoyi'ł. Hijitaxi'ł e'mik'i ke' witlijtsinel if'iljetsitsik'i qa nite'łe łapi'łju'" 18 Qe in namtax ha' Juan qa nite' tuj ke' week qa nite' iya' iye, qa titijiti'yijets in i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.* 19 Qa in namtax iye ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye, qa titijiti'yijets in iłinkeyax qa iyana'x iye, łejuwaika'aj nekhewe' wekwek yijanin qa łejuwaika' iye ne' uł'ets jukhew. Qa jutsiqaxłi'ij pa'qu' i'nithayijkit'e qu' jinenikfe'lkii.—

Hiyee' enewusits pe' witsetits.
(Lucas 10:13-15)

20 Ma' qa yapełek ha' Jesús qa yit'ijets pa' uł'ax łunyejei hekhewe' witsetits hekhewe' qi in yaqsi'jtaxiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł. Yi'wentaxij yemjee qa nite'łe yili'ij in yaqsiijkii pe' uł'ets. Ma' qa yit'ij ha' Jesús: 21 —¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus ha'ne witset Corazín! ¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus iye ha'ne witset Betsaida! Qa qu' hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsi'jiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxi'ł e'mijkii ha'ne ła'ni'łi'. Qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' uł'ets qekha nijayantax pa' Dios, ma' qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin łeqhinatai qekha uł'etse'tax qa łeiła' qekha nilintaxij na'aj lo.* 22 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets ekheweli'ł, qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli'ł les qi qu' iftsaxe' hatse' qu' atanithenheti'yi'ł qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.* 23 Qa akha' witset Capernaum, ¿me łumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' ł'ewumhiti'yiiju' hatse' na' fe't łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades). Qe qek nanaqsi'jiji'kii ka' witset'ik'i Sodoma kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxij e'mijkii, ka' Sodoma'ak'i qekha hane'ej mexe nana'ltax.* 24 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'ij ewets iye witset Capernaum, qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli'ł les qi qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ł qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' ke' tetseti'yi' ka' witset'ik'i Sodoma'ak'i.—

Eneki'ł yiwets qa' k'awapiihiti'ł.
(Lucas 10:21-22)

25 Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qi in łe'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa ha'ne sehe' iye qe hats ł'ethinij ene' nite' weniwqinhetji' eke' ham nikfe'le'ets t'ejuyets na' witiła'x, qa' nite' ł'ethinij pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij.* 26 Ehe, Tata qe hik aka' łisu'un qu' łunye'je'.— 27 Qa yit'ijets iye he' jukhew: —Na' Tata hats week tsełisij

* **11:10** Mr 1:2 * **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mr 9:11-13; Lc 1:17; Jn 1:21 * **11:15** Mt 13:9; Mr 4:23; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7 * **11:18** Mt 3:4; Lc 1:15 * **11:21** Mr 6:45; Lc 6:17; 9:10; Jn 12:21; Mt 15:21; Hch 12:20 * **11:22** Ez 28:2-4; Am 1:9-10; Mt 10:15; 15:21; Mr 3:8 * **11:23** Is 14:13,15; Mt 4:13 * **11:25** Sal 8:2; Lc 22:42; Jn 11:41; 1Co 1:26; 2Co 3:14

qu' heinek'enhe'yipji' ene' wekwek. Ham pa'qu' ewi'łe' qu' nenikfee'letsha ha'ne Ła's. Ewi'łłe na' Łatata in nikfe'letsha. Qa ham iye pa'qu' ewi'łe' qu' nenikfe'letsha na' Łatata, ewi'łe' ha'ne Ła's in nikfe'lets qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.* 28 Eneki'ł yiwets week ekheweli'ł pe'qu' hats qi qu' niwefju' qa qi iye in neq'iihetij pe' wekwek qa yakha' qu' k'awapiihiti'ł.* 29 Ku'mi'łi' qa' je'wetsjuk'eji' nakha' wakka ło'siyit (yugo) heni' yi'wonje' qa yakha' qu' k'ijatsheniłij, qe yakha' nite' yeq'itaqsuna'x qa nite' iye heniwqinhetji' *ma' qa qi qu' nawapii ne' atawjetsi'ł. (Jer 6:16)** 30 Qe nakha' wakka ł'osiyit (yugo) heni' yi'wonje' nite' jutsutax qa ne' yaqatai qa af'ayaiji'.—

12

Jesús yatsat'axij pa' nełuji' nite' wit'ithayijii. (Marcos 2:23-28; Lucas 6:1-5)

1 Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa ikji'teje'm ha' wit'enekju' ka' ewi'ł nełuji' witwapiihijii (sábado) nite' łeke' pa'qu' net'ithayiiji'. He' ł'ijatshenhei hats iyipkunju' qa nit'ijji' ke' łei trigo qa tuj.* 2 Qa he' fariseol in yi'wenij, ma' qa yiyaji'ets ha' Jesús qa yit'ijets: —Jeł qeku'nijju' ek ne' ijatshenhei ka' yaqsiijkii nite' łenexke'ej qu' naqsiijkii pe'ye' in yamets ha'ne nełuji' witwapiihijii ham t'ithayiye'ji'.—* 3 Ma' qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Me nite' łejełi'ł ne' witfaakanhei in nifel pa' yaqsiijkii pa'aj ka' David'ik'i pa' ewi'ł nełuji' pa'aj in qi in iyipkuni'łju' pekhewe' łijts'eyek? 4 Qa uyifi pa'aj pe' witlijtsitjii qa tuj pa'aj pe' pan t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ekewe'en nite' łenexke'ej qu' netnekui. Uja'xłi'ijkii pekhewe' pa'il in łeke' qu' netuj.* 5 ¿Me nite' łejełi'ł iye ke' Moisés łe'lijei ne' pa'ilipji' ne' witlijtsitjii qu' net'ithayiiji' na'aj witwapiihijii (sábado), qa nite' uł'ax in yaqsiijkii?* 6 Hit'iłij ewets hane'ej in na'l na' les t'anipji' ne' witlijtsitjii hats ha'ne i'ni'in.* 7 Ekheweli'ł qek enikfe'li'łik'i kakha' ikji'ha aka' wi'tlijei in yit'ij: *“Yakha' les hisu'un qu' eq'iltinhetsi'ił qa nite' hisu'un pa'qu' ilantaxi'łyifi ene' inqa'metets”* *(Os 6:6)* ma' qekha nite' it'etaxi'łijets qu' uł'etse' enewe' ham yaqsi'ji'ijkii pa'qu' uł'axe'.* 8 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew Yatsat'axij tenek'enhe'yipji' ha'ne witwapiihijiiji' (sábado).—*

Ewi'ł pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i. (Marcos 3:1-6; Lucas 6:6-11)

9 Ha' Jesús in hats t'atsji'łik'uifik'i ha' wit'enekju' qa ikii qa uyifi ke' judiol łe'lijtsitjii. 10 Qa hikha' i'ni' ha' ewi'ł jukhew yisłax ka' łokoyik'i. Qa in łunye'jek hekhewe'en in wo'taxii pa'qu' nit'ijets qu' uł'axe' qu' naqsiijkii ha' Jesús, ma' qa nifaakan: —¿Me łeke' qu' jintiłin pa'qu' nanqaats'etax in mexe witwapiihijiiji' (sábado)?—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijiju'ł: —¿Pa'n łii ekheweli'ł qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pe'qu' łełinkiye' kots'etax in sabadoji'? ¿Me nite' nit'ijpha'm pekhe'en?* 12 Qa na'aj jukhew in les weju'łij yijat'ij nite' łunye'jiju'ł pe'qu' kots'etaxe', qa hik ta'łijupi' in łeke' qu' jintaqsiijkii pa'qu' łe'wise' pa'qu' sabadoye'ji'.—* 13 Ma' qa yiyaji'ets ha' jukhew qa yit'ijets: —¡Ijin na' okoi!— Ha' jukhew qa yijin ha' łokoi qa aje'eł hamiikii ka' łunye'jtax ha' łokoi, ma' qa

---

* **11:27** Mt 28:18; Jn 1:18; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * **11:28** Jer 31:25; Jn 7:37 * **11:29** Jn 13:15; Ef 4:20; Fil 2:5; 1P 2:21; 1Jn 2:6; Zac 9:9; 2Co 10:1; Fil 2:7-8 * **12:1** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **12:2** Mt 12:10; Lc 13:14; 14:3; Jn 5:10; 7:23; 9:16 * **12:4** Ex 25:30; Lv 24:5-9; 1S 21:6 * **12:5** Nm 28:9-10; 1Cr 9:32; Jn 7:22-23 * **12:6** 2Cr 6:18; Mal 3:1; Mt 12:41-42 * **12:7** Mi 6:8; Mt 9:13 * **12:8** Mt 8:20; 9:6; 12:32,40 * **12:10** Mt 12:2; Lc 13:14; 14:3; Jn 9:16 * **12:11** Ex 23:4-5; Dt 22:4; Lc 14:5 * **12:12** Mt 6:26; 10:31

week łunyejei iye he' łokoyei.* 14 Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa yifaakateji' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' łeke'ye' qu' nilan ha' Jesús.*

Pa' profeta'ik'i Isaías hayiits nifel pa'aj pa' Jesús.

15 Ha' Jesús in nikfe'lets aka'an, ma' qa ikik'ui hakha' i'ni' qa olots he' yijayanik'i. Ha' Jesús qa niłinju' week hekhewe' wanqaats'etaxju'.* 16 Qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' kakha' yijaa'ija in łunye'j ha' Jesús.* 17 Hats'inha qu' nafits kakha' yit'ij pa'aj pa' Intata in i'nijji' pa' profeta'ik'i Isaías, in yit'ij pa'aj: 18 *—Jeł'łju', hane'en hik ha'ne yeqejkunene'k. Hik ha'ne he'yeku'miiji'. Qi in hisu'un qa qi iye in tsi'sinheti'mkii. Hetisij nakha'an na' yeqe Espíritu. Łakha' qa' nenfeli'm nakha' yatsathen nekhewe' witsetiikal nite' judiol.* 19 *Łakha' tees qu' netk'ełei, tees qu' natyaiłekii. Nite' łeke' qu' netpiikaxtii pa'qu' ł'axe' pe'qu' wit'ikheijeye'ji'.* 20 *Nite' yepłet pe' fapu' in hats qałiyuje'm. Nite' yomhet iye in hats yomiyu'tax qa hats p'ułłetax na'aj witfetitjiyij penyilo i'nji' ne'ej ełi'ni. Hik aka' qu' łunye'je' qa' naamłi'ijii qu' naxinentaxij pa' yatsathen.* 21 *Qa aka' łiiji' qu' netjumti'ets week pe' witsetits pekhewe' qu' netk'enets.— (Is 42:1-3)*

Pe' fariseol qa yit'ijju' qu' uł'axe' pa' Jesús.
(Marcos 3:20-30; Lucas 11:14-23; 12:10)

22 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús ha' ewi'ł jukhew puk'al qa ham iye łe'lijeye' qe ta'łets pa' inwo'met. Qa ha' Jesús qa yiłin, ma' qa yi'wenkitkii qa iyet iye.* 23 Week hekhewe' yi'wenij qi in yitjułaxijpha'mkii qa yifaakateji' iye: —¿Ma hik hane'ek pa' Ła's pa' David'ik'i?—** 24 In yepi'ye' ek'i aka'an he' fariseol qa yit'ijju': —Pakha'łe Beelzebú, łatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa'łet'unha'xijup qa łeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—* 25 Ha' Jesús nikfe'lets hekhewe'en ka' yumtitax qu' łunye'je' qa yit'ijji'ju': —Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'łe łete'm qu' netwuł'enhetju' qa hik łunye'j iye na'aj witset ła's. Qa hik łunye'j iye na'aj ewi'ł jukhew qa łelits qa łewhe'ye' iye in watlanju'kii qa łekhewełłe łete'm iye in wetwuł'enhetju'.* 26 Ma' qa hik łunye'j na' Satanás in łakha'łe łete'm qu' ne'nukinfik'i in Satanás, ma' qa łakha' ye'łe łete'm qu' newetqethenju'kii. ¿Qa pa'n łunye'j qu'nte' niliyi'ij na' tenek'enheiji' nakha'an?* 27 Ekheweli'ł in łit'iłijets in hukinfik'ikii pe' inwo'metets qa ta'łets pa' łet'unha'x na' Beelzebú qa qu' yijaayi'ija aka'an, ¿qa łek łet'unha'xek pa'qu' nata'łijets ne' ijatshenheyi'ł in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'łijupi' nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nit'iłij ewets qu' ijaniłik'i.* 28 Qa qu' nata'łłe'ets na' łeqe Espíritu na' Dios in hukinfik'ikii ne' inwo'metets, ma' qa hats jutsiqax in hats nami'ł ewetsju' na' tenek'enheiji' na' Dios.* 29 ¿Pa'n łeqfenye'j łewek pa'qu' nuyetsji' pe'qu' łetsi'ye' pa'qu' net'un jukhew qa' nenitka'mij pekhewe' łewekwekits qu'nte' nojoye' qu' nophe'ł? Qu' nophe'ł yijat'ij ma' qa łeke'ye' yijat'ij qu' nenitka'mij pe'qu' łewekwekitse'.* 30 Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xłekii.* 31 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets, in week pakha' qu' naqsiijkii pakha' qu' łunye'je'łe pa' uł'ax qa pakha' iye qu' uł'etsik'i łe'lijeyi'ij pa'qu' łunye'je'łe, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Qa pakha'łe qu'

* **12:13** 1R 13:4; Mt 8:3; Hch 28:8 * **12:14** Mt 26:4; 27:1; Mr 3:6; Lc 6:11; Jn 10:39; 11:53 * **12:15** Mt 4:23; 10:23; 19:2; Mr 3:7 * **12:16** Mt 8:4; 9:30 * **12:18** Jn 3:34; 10:25; Mt 3:17; 17:5; Lc 4:18 * **12:22** Mt 4:24; 9:32-34 * **12:23** Ła's pa' David'ik'i ikji' Cristo. * **12:23** 2Cr 1:1; Mt 1:1; Ro 1:3 * **12:24** Mt 9:34; 10:25; Mr 3:22 * **12:25** Mr 3:23-27; Lc 11:17-22 * **12:26** Mt 4:1,10; 13:19; Hch 13:10 * **12:27** 2R 2:7; Hch 19:13 * **12:28** Lc 17:21; 1Jn 3:8 * **12:29** Is 49:24; 53:12 * **12:30** Mr 9:40; Lc 9:50; 11:23

uł'ax ł'anye'je'ets nakha' Espíritu Santo qa' nite' łeke'ye' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 32 Pa'qu' łunye'je' qu' nit'ij pa'qu' ewi'ł wi'tlijeye' t'ejuyiju'ł ha'ne Ła's na' Jukhew, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'łe qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł nakha' Espíritu Santo qa nite' łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en, nite' hane'ej ha'ne łahats'ij qa nite' iye pakha' mexe hamik'ui.—*

Pe' najkak jutsiqetsij pe' łei.
(Lucas 6:43-45)

33 Ha' Jesús qa yit'ijets iye he' fariseol: —Jełi'łji' pa'qu' it'iłijju'ha ekewe'en in t'ejuyets ka' haqsiijkii, ne' najkak łe'wis qa łe'sitsjijek łei, ne' najkak uł'ax qa uł'etsjeek łei, qe ne'ej łei hik ne'ej jutsiqetsij ne'ej najkak.* 34 ¡Q'oiq'oyits łelits! ¿Pa'n łunye'j qu' it'iłij pa'qu' łe'wise' in ekheweli'ł qi in uł'etsi'ł? Qe pakha' topo'oj ha'ne intawe'j qa hik pakha' t'atsji'łii ha'ne ineji'.* 35 Pakha' jukhew łe'wis qe ta'łets pe' łe'sits yenji'ju'kii pa' łatawe'j ma' qa t'atsji'łfik'i pa' łe'wis, qa pakha'łe qu' uł'ax jukhewe' qe ta'łets pe' uł'ets yenji'ju'kii pa' łatawe'j ma' qa t'atsji'łfik'i pa' uł'ax.* 36 Qa yakha' qa hit'iłij ewets qu' namtaxets pa' nełuji' qu' week newetjeyutshentax, ma' qa' nenfeelija łekpa' ta'łijupi' in yit'ij pe' ham weju'łi'ij wi'tlijei nite' łeke'tax qu' nit'ij.* 37 Qe pe' e'lijei hik pekhewe' qu' nata'łets qu' nenit'ij ewets hatse' yatsathen, qa pe' e'lijei iye qu' nata'łets qu' nenit'ij ewets hatse' qu' uł'axe' qa' atanithenhetii.—

Jesús qa wetjeyumtshenłi'ijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.
(Marcos 8:12; Lucas 11:29-32)

38 Ma' qa he' uja'x he' fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, hisu'untaxi'ł qu' k'eweniłijha qu' aqsiijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł hats'inha qu' jutsiqetsi'ił ye'mha qu' nełisij pa' et'unha'x pa' Dios.—* 39 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Enewe' hane'ej jukhew qi in uł'ets qa nite' ewi'łłi'i' iye nakha' yijayantax, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, qa hatsłe nite' łeke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł. Ewi'łłe hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik łunye'je' ka' łunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás.* 40 Qe in łunye'jek in i'nji' *ka' Jonás pe' łekutjii pa' qi łejits wetshetk'ewi'ł nełuts qa wetshetk'ewi'ł najai (Jon 1:17)* qa' hik aka' qu' łunye'je' ha'ne Ła's na' Jukhew wetshetk'ewi'ł nełuts qa wetshetk'ewi'ł najai iye qu' na'nji'ju' ha'ne sehe'. 41 Kekhewe' Nínive łeiłetsik'i niipha'mkii hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhewe'en qa' nit'ijets qu' les uł'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij. Qe ke' Nínive łeiłetsik'i yili'ij in yaqsiijkii pe' uł'ets in yepi'ye' ek'i ke' nifeli'm ka' Jonas'ik'i, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Jonas'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.* 42 Ke' ewi'ł efu'uk'i qi tenek'enhei ta'łii na' i'wk'uyi'lii qa' neniipha'm hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhe'en qa' nit'ijets qu' les uł'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij. Qe łakha' ke' efu'uk'i in toxtaxii yemjee na' ta'łji' nakhap seheika' qa namii qu' nepiye' ka' qi łikfeliya'xkii ka' wittata'ak'i Salomón, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Salomon'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.—*

---

* **12:31** Mr 3:28-30; Lc 12:10; He 6:4-6; 10:26; 1Jn 5:16 * **12:32** Mt 11:19; Jn 7:12; 9:24; Mr 2:10; 10:30; Lc 12:10; 20:34-35; Ef 1:21; Tit 2:12; He 6:5 * **12:33** Mt 7:23; Jn 15:4-7 * **12:34** 1S 24:13; Mt 3:7; 23:33; Lc 6:45; Ef 4:29 * **12:35** Mt 13:52; Col 4:6 * **12:36** Mt 12:41; Jn 5:29; 1Jn 4:17; Lc 16:2; Hch 19:40; Ro 14:12; He 13:17; 1P 4:5 * **12:38** Mt 16:1; Lc 11:16; Jn 2:18; 6:30; 1Co 1:22 * **12:39** Mr 8:11-12,38; Lc 11:29-32; Is 57:3; Mt 16:4 * **12:41** Jer 3:11; Ez 16:51; Ro 2:27; Jon 1:2; 3:5 * **12:42** 1R 10:1; 2Cr 9:1

Pa' inwo'met uł'ax in tepilii pa' jukhew.
(Lucas 11:24-26)

43 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Pa'qu' ewi'ł inwo'met'e in ikik'uifik'i na'aj jukhew
qa nekłi'ikii pe' yisłaxkii sehel, wo'taxiikii ławapiihiwet'e qa nite'łe yi'wen, 44 ma'
qa yit'ij: "Qa' hapilii iye ke' yitsi' ke' hata'łifi." Qa in tepilii qa yi'wen in ham
i'ni'ifi. Hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye. 45 Ma' qa ik iye qa
ikii pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) inwo'metets les qi in uł'ets wiikfik'i qa
t'eqe'mets qa week enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Ma'
qa les qi'ija in uł'ax nite' hik łunye'j pa' yojoo in łunye'jtax. Aka'an hik aka' qu'
łunyejeye' hatse' enewe' uł'ets jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij.—*

Pe' łenene qa pe' łek'injats pa' Jesús.
(Marcos 3:31-35; Lucas 8:19-21)

46 Ha' Jesús in mexe iyetik'ui hekhewe' olots jukhew qa' efuts iye, qa nam-
taxets ke' łenene qa he' łek'injats iye qe nifaakateyutaxets qa amaneiłefik'i.*
47 Qa ewi'ł ha' yit'ijets ha' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats ha'niite'
amaneyi'fik'i, nifaakateyutax ewets.— 48 Qa yeku'ł ha' Jesús hakha'an,
qa yit'ijets: —¿Łek pekhe' nene qa łek pekhewe' iye k'injats?— 49 Ma' qa
t'apsiiji'teje'm he' ł'ijatshenhei qa yit'ij: —Enewe'en k'injats qa nene iye.* 50 Qe
pa'qu' łunye'je' qu' naqsiijkii pa' yisu'un na' Tata i'ni' na' wa's, qa hik ha'ne
k'inij qa k'inja' iye qa nene iye.—*

13

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi'ł iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8)

1 Hik kakha' ka' nełuji' qa ikik'uifik'i ke' witits i' ha' Jesús qa i'niju' ha' łotkoyek
ke' kałi'. 2 Qa olootsija he' nekii, qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in t'ilitji'ju' ke'
qi'ik'i witinhitjii qa i'nji'ju' qa hekhewe'łe jukhew qa efuts iye qa amaneyi'
ha' łotkoyek ke' kałi'.* 3 Ma' qa iyetik'ui qa olots ke' wekwek in yejeyumtsheni-
jupi', qa yit'ij: —Ewi'ł pa' jukhew iwenq'enhena'x ikii pa' łewenq'enhe'wet.*
4 In we'nq'en qa namji'ju'kii pe' uja'x łoqołoi pa' wit'ikheyi'j, qa namii pe'
junatai qa tuj. 5 Qa pekhewep qa namji'ju'kiyek pa' t'un sehe' qe uteket,
qa nite' qi pa'qu' seheeyi'ija. Enewe' łoi qa aje'eł ta'ł qe nite' akaptaxju' pa'
sehee'ija. 6 Qa in nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij aje'eł, qe nite' ijetits pe'qu'
łefitetsiye' qa yisłax aje'eł. 7 Qa pekhewep iye łoi qa namji'ju'kiyek pa' tiiket,
qa pa' tiiket in qitspha'm qa tik'eyijju' qa yitał i'meten. 8 Qa pekhewep iye łoi
qa namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa itałimetsits qa na'l iye pe' łei. Uja'x pe'
yamets cien (100) pe' ta'ł in ewi'łtax pe' łoʼ qa uja'x pe' sesenta (60) yamets in
ewi'łtax pe' łoʼ qa uja'x iye pe' treinta (30) in ewi'łtax pe' łoʼ.* 9 Pa'qu' nana'l
łekfiiye' qa nepiye'ek'iha aka'an.—*

Inhats'ek kekhewe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:10-12; Lucas 8:9-10)

10 He' ł'ijatshenhei qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús qa nifaakanij: —
¿Inhats'ek in łit'iji' in ł'iyetik'ui hekhewe' jukhew qa efuts iye kekhewe' wekwek
in łejeyumtshenijupi'?—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qe ekheweli'ł łexke'ej na' Dios

---

* **12:45** He 6:4; 2P 2:20 * **12:46** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * **12:49** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **12:50** Mt 6:1; 7:21; Jn 15:14; He 2:11 * **13:2** Mr 3:9; Lc 5:3 * **13:3** Mt 13:10,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 4:2 * **13:8** Gn 26:12; Mt 13:23 * **13:9** Mt 11:15; 13:43; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7,11,17,29; 3:6,13,22 * **13:10** Mt 9:10; 13:35; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1

qu' enikfe'li'łets ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewe'łe'en qa nite' łexke'ej na' Dios qu' nenikfe'lets.* 12 Qe pa'qu' hats nana'li'm, qa' les netesti'yij iye, ma' qa' les qiyi'ija pa'qu' nana'li'm. Qa pakha'łe hami'm, qa' netitkamhiti'yij iye pa' łammi's in na'ltaxi'm.* 13 Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij'e' in k'iyeti'ł ek'ui ke' wekwek hejeyumtshenijupi'. Qe łekhewel yejełłeju' qa nite'łe yi'weenija. Tek'entaxik'i qa nite'łe yepi'ye' ek'i, nite' nikfe'lik'i iye.* 14 Aka'an in łunyejei nekhewe'en ma' qa hats yafits kakha' yit'ij ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: *"Yepi'ye'tax qa nite'łe nikfe'lik'i. Yejełtaxju' qa nite'łe yi'wen.** 15 *Qe pe' łaqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i. Yit'onik'i łekfii qa yit'onik'i iye łotoi. Qa qu' nite' hik aka' łunyejeye', in yejełju' qekha ni'wentax, in yepi'ye' ek'i qekha netk'entaxik'iha, qekha nenikfe'ltaxik'i iye pe' łaqjamtikineyejeikii ma' qekha nink'aihittax qa yakha' qekha henłintaxju'."* *(Is 6:10)** 16 Qa ekheweli'ł qa' e'łe'sitsi'łi'mkii qe na'l ne' otoyi'ł qa łi'weniłkii qa ne' ekfiyi'ł iye qa łepiye'ełkii.* 17 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in olotstax ke' profeta'ik'i qa ke' yatsathen jukhewik'i yisu'untax qu' ni'wen ha'ne hane'ej łi'weni'ł qa nite'łe yi'wen. Yisu'untax qu' nepiye' ha'ne hane'ej łepi'ye'ełqa nite'łe yepi'ye'.—*

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:13-20; Lucas 8:11-15)

18 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Ek'eni'ł, hane'ej qu' henfel ka' ikji'ha pa' ewi'ł iwenq'enhena'x. 19 Week pa'qu' nepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios, qa nite'łe nikfe'lik'i, qa hik łunyejei pekhewe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Qa nam na' inwo'met qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' łatawe'j.* 20 Qa pe' łoi namji'ju'kiyek pa' uteket qa hik łunyejei pe' yepi'ye' ek'i ke' wi'tlijei qa t'eku'mi' aje'eł qa łesitsi'mik'iha.* 21 Qa in nite'łe ijetits pe'qu' łefitetsiye' qa nite' t'unitsji'. In tajaajinhetii qa wenit'ijetskii pe' uł'ets ma' qa yo'qmositij qa yili'ij aje'eł.* 22 Qa pekhewe' łoi namji'ju'kiyek pa' tiiket qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i ekewe' wi'tlijei, qa lesłe in yamitfik'i in yitawje'meten ekewe' wekwek, qa pa' łeqsu'unka'xij ekewe' wekwek qa qi in yawitji. Qa week ekewe'en tit'oyijju' kekhewe' wi'tlijei, ma' qa ham łeye'.* 23 Qa pekhewe' łoi namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' wi'tlijei qa nikfe'lik'i. Ma' qa hik pekhewe' qa na'l yijat'ij pe' łei, ewi'łtax pe' łe' qa yamets cien (100) pe' łei, qa pekhewep qa yametsek sesenta (60) qa pekhewep iye qa yametsek treinta (30) pe' łei.—

Pe' uł'ets wit'enheiju' we'nenji'ju' pe' trigo.

24 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye wekwek yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j na'aj ewi'ł jukhew in yeni'ju' ne'ej łe'sits łoqołoi na'aj łewenq'enhe'wet.* 25 Qa in hats week ima'ju' qa namii pa' ewi'ł ł'ejuihife qa yenji'ju' ek pe' łoqołoi ne'ej cizaña* hik łunyejeitax trigo pa' witwenq'enhe'wet'ij pe' trigo, ma' qa ik iye pakha'an. 26 Qa in hats qhufje'm pe' trigo ma' qa hats laxaji' pe' łei, qa łunyejeijijek iye pe' cizaña we'nenji'ju' in

* **13:11** Mt 11:25; 19:11; Jn 6:65; 1Co 2:10; Col 1:27; 1Jn 2:20,27 * **13:12** Mt 25:29; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2; Stg 4:6 * **13:13** Dt 29:4; Is 42:19-20; Jer 5:21; Ez 12:2; Mt 15:10; 16:12; 17:13; Mr 8:21 * **13:14** Mr 4:12; Lc 8:10; Jn 12:40; Hch 28:26-27; Ro 11:8 * **13:15** Mt 15:8; He 5:11 * **13:16** Lc 10:23-24; Mt 16:17; Jn 20:29 * **13:17** Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * **13:19** Mt 4:23; 5:37; 6:13 * **13:20** Is 58:2; Ez 33:31-32; Mr 6:20; Jn 5:35 * **13:21** Mr 4:17; 10:30; Hch 8:1; 13:50; Ro 8:35; 2Co 12:10 * **13:22** Ro 12:2; 2Ti 4:10; 1Jn 2:15; Mt 19:23; Mr 10:23; 1Ti 6:9-10; 2Ti 4:10 * **13:24** Mt 18:23; 20:1; 25:1; Mr 4:26,30 * **13:25** Ne'ej cizaña, hik łunyejeitaxija ne'ej trigo, qa nikhewe'łi'ij łei qa pakha' łunyejei.

teiji'jek. 27 Ma' qa pe' yithayiki qa nifelii pa' yatsat'axij pa' wit'enekju': “Yaqa patun, in łe'sitstax ke' łoi ł'eniju' na' ewenq'enhe'wet ¿qa pa'n qu' nata'ɬji' ne' cizaña in łataɬifetsij?”* 28 Qa yit'ij pa' patun: “Na'l na' i'nejuihife t'ejtenijji'ju' pa'aj in yenji'ju'.” Pekhewe' t'ithayii qa nifaakanij iye: “¿Me łisu'un qu' haki'ɬii qa' henit'iɬijik'i?” 29 Qa pakha'an qa yit'ij: “Nite', qe qu' enit'iɬijpha'm ne' cizaña qa i'nɬi'i qu' enit'iɬijpha'm iye ne' trigo. 30 Iwejinłe eku'ni'ɬij qu' week nata'ɬi'ɬ ipłu'ui qu' netenittaxijji' ne' trigo. Qa qu' namtaxets qu' netenit'ijji' ma' qa' hit'ijets nekhewe' qu' nenit'ijji': ‘Ojohoni'ɬ qu' ant'a'aɬiiji' ne' cizaña qa isifini'ɬ je'mkii hats'inha qa' netene'ɬju', qa nekhewe'łe trigo qa' eni'ɬifi ne' yextsi'ij.’ ”—

Ne'ej mostaza ło'.
(Marcos 4:30-32; Lucas 13:18-19)

31 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej mostaza łoˈ na'aj jukhew in yeni'ju' pa'qu' łeq'ejinqa'wet'e.* 32 Yijaa'ija pe' łoˈ in hik pekhe' les in nite' qi pe' week łoi. Qa in ta'ɬ qa les qipha'm, nite' łuk'elpha'm pekhewep wit'enheiju' ne'ej łesejets (hortalizas) qe qipha'mha ma' qa najkak'ij. *Ma' qa namii ne'ej junatai qa tupiiji' ne'ej łakjil.*— *(Ez 31:6)**

Pe' levadura.
(Lucas 13:20-21)

33 Ha' Jesús qa nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej levadura, ne'ej ewi'ɬ efu in yetsjiɬkinij na'aj fo'ji' qitaxji' qa łammistax levadura. Ma' qa in hats yamje'mha qa yiju'fjufinhetik'i ma' qa les in qi'ija na'aj fo'ji'.—*

Jesús qa nifel pe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:33-34)

34 Week qa iyetjiik'ui ha' Jesús he' jukhew qa efuts iye qa uja'xłe qa yitjiiji' ne'ej yejeyumtshenijupi', qa ham pa' qu'nte' nejeyumtsheni'ijupi' qa iyetjiik'ui,* 35 qe qa' nasinik'iha kakha' hayiits yit'ij pa'aj pa' ewi'ɬ profeta'ik'i in yit'ij: *—Hit'iji' hatse' pe'qu' newetjeyumtshenɬi ijupi' qu' nek'iyetik'ui. Hit'ij hatse' kekhewe' wekwek nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne week sehe'.*— *(Sal 78:2)**

Pa' ikji'ha pe' uɬ'ets we'nenji'ju' pe' trigo.

36 Ha' Jesús qa wetfeli'm hekhewe' jukhew qa efuts ma' qa uyifi ke' wititsi'. Qa hik hakha'a' he' ɬ'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Enfeli'ɬ ye'mha pakha' ikji'ha pekhewe' cizaña we'nenji'ju' pa' wit'enekju'.—* 37 Ha' Jesús qa yeku'ɬ qa yit'ij: —Pakha' yenju' pe' łe'sits łoi hik ha'ne ha'ne Ła's na' Jukhew. 38 Qa pa' witwenq'enhe'wet qa hik ha'ne ha'ne week sehe' ipji'. Pe' łe'sits łoi qa hik pekhewe' pe' łelits na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa pekhewe'łe cizaña hik pekhewe' pe' łelits nakha' uɬ'ax.* 39 Qa pakha' ɬ'ejuihife in yenju' qa hik nakha' na' inwo'met. Qa in tenit'ijji' pe' łei qa hik łunye'j qu' namtaxets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week sehe'. Qa pekhewe' nit'ijji' pe' łei qa hik nekhewe' ne' angelits.* 40 Qa hik łunye'j iye in ewi'ɬ we'neni' pe' cizaña, qe qa' netene'ɬju', qa' hik łunye'je' iye hatse' qu' namtaxets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week sehe' ipji'.* 41 Ha'ne Ła's na' Jukhew yukinii hatse' ne' łaqa angelits nakha'

* **13:27** Mt 10:24; Col 3:11; 4:1; Ap 1:1 * **13:31** Mt 13:24; 17:20; Lc 17:6 * **13:32** Sal 104:12; Ez 17:23; Dn 4:12 * **13:33** Gn 18:6; Ga 5:9 * **13:34** Jn 10:6; 16:25 * **13:35** Ro 16:25-26; 1Co 2:7; Ef 3:9; Col 1:26 * **13:36** Mt 13:3; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32 * **13:38** Mt 8:12; Jn 8:44; Hch 13:10; 1Jn 3:10 * **13:39** Jl 3:13; He 9:26; Ap 14:15 * **13:40** Mt 24:3; 28:20

tenek'enheiji', qa' nant'a'aiji' week nekhewe' inqaqsijkinenjiijkii na' uł'ax qa nekhewe' iye yaqsiijkii na' uł'ax in i'ntaxji'teje'm.* 42 Qa' niwumik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa hikna' qi qu' nejtsi'le'e' wetju'ł, qa qi iye qu' nat'aiji' łek'unhetii.* 43 *Ma' qa pekhewe' yatsathen qa' netujjiha hatse' in łunye'jek ne' junu'* *(Dn 12:3)* qu' hats nantaxji'teje'mha na' tenek'enheiji' na' Łatata. Pa'qu' nana'l łekfiiye' qa' nepiye'ek'i aka'an.—*

Pe' ewi'ł qi inyetax tat'inhetiikii.

44 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł qi inyetax wekwek in tat'inheti'yi'kii pa' ewi'ł ł'ejinqa'wet. Qa ewi'ł pa' jukhew yi'wen qa yayaxkit iye in yat'inkii iye, qa qi in łe'wisi'mkii qa wapilii pe' łetsi' qa week t'ihinij pekhewe' łewekwekits ma' qa taqha'yets pa' ł'ejinqa'wet yat'inikii pe' ewi'ł wekwek qi inyetax.—*

Pe' ewi'ł inyetax ute łasi' perla.

45 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye aka'an, na'aj ewi'ł t'ihinij wekwek, in wo'oi ne'ej inyetets łe'sits utel łelits perlas. 46 Qa in yi'wen pekhe' les in łe'wis perla, qa wapilii pe' łetsi'. Ma' qa week t'ihinijkii pe' łewekwekits ma' qa' taqha'yets pekhe'en.—*

Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł witq'ehemki'.

47 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł witq'ehemki' tewumhitiiji'ju' na'aj iweli' qa olotsji' łunyejeiłe wetju'ł łejits witq'ehemkinel.* 48 In topo'oj pe' witq'ehemki' qa pekhewe' teq'ehemkii qa yetsinijetspha'm pa' ł'isła'wet qa i'nijupju'kii qa yejełji' pe' łe'sits qa yenji' pe' canastul qa pekhewe'łe uł'ets qa yiwu'młekii. 49 Hik qu' łunye'je' hatse' qu' nanaxtaxijik'i pa' łahats'ij. Qa' nak ne' angelits qu' nant'a'aiji' ne' uł'ets in wenetsji'łtaxi'ł ne' yatsathen,* 50 ma' qa niwu'mik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa' hik nakha'a' qu' qi qu' nejtsi'le'e' wetju'ł qa' qi iye qu' nat'aiji' łek'unhetii.* 51 ¿Me week qu' enikfe'li'łik'i ekewe'en?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ehe, Yatsat'axyij.— 52 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Qa hik ta'łijupi' na'aj ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei (ley) in tetwek'ela'xets qa i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata, ma' qa hik łunye'j na'aj ewi'ł jukhew yatsat'axij ne'ej witítsi' in nikfe'lets qu' ni'nq'ethinij pe' łewekwekits pe' ink'aihits qa pe' ława'mhits iye.—*

Jesús qa yamii pa' Nazaret.
(Marcos 6:1-6; Lucas 4:16-30)

53 In yili'ij ha' Jesús in nifel eke' wekwek yejeyumtshenijupi' pa' łunye'jkii, ma' qa ikik'ui ha' witset. 54 Qa yamii ha' łetseet'ija qa hik hakha'a' qa i'nq'ijatshenifi ke' judiol łe'lijtsitjii. Qa he' jukhew qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ta'łiji' hane'en week ekewe' nikfe'lets? ¿Qa pa'n ta'łiji' iye pa' łet'unha'x in yaqsiijkii eke' ham łunyejeyi'iju'ł?* 55 ¿Me nite' hik ha'ne ła's ka' ewi'ł carpintero'ik'i? ¿Me nite' łii ke' łenene María, qa he' łek'injats qa Jacobo (Santiago), qa ha' José, qa ha' Simón qa ha' Judas iye?* 56 ¿Me nite' hik ha'ne iye i'ni' he' łek'injai? ¿Qa pa'n ta'łiji' hane'en week ekewe' wekwek? — 57 Qa aka'an in ta'łijupi' qa nite' nek'enheyu'ets. Qa ha' Jesús qa yit'ij: — Ham pa'qu' profetaye' qu' nite' nineqjunu'ye', qa ni'kha'łi'ij łetsetitstaxija' qa

* **13:41** Sof 1:3; Mt 8:20; 18:7; 24:31 * **13:42** Ap 1:15; 9:2; Mt 8:12; Ap 19:20; 20:10 * **13:43** Mt 11:15; 1Co 15:42 * **13:44** Is 55:1; Fil 3:7-8; Ap 3:18 * **13:46** Pr 2:4; Mt 7:6 * **13:47** Mt 3:2; 13:44; 22:10 * **13:49** Mt 13:39-40; 25:32 * **13:50** Mt 8:12; 13:42 * **13:52** Mt 12:35; 28:19 * **13:54** Mt 2:23; 4:23; 7:28 * **13:55** Mt 12:46; 13:55; Mr 6:3; Lc 3:23; Jn 6:42; 7:5; Stg 1:1; Jud 1

łetsi'taxija iye qa hik ne'ej qa nite' neqjunu'uj.—* 58 Qa hik ta'łijupi' in nite' olots ke' yaqsiiji'kii wekwek ham łunye'ji'iju'ł hakha' witset qe he' tetseti'yi' qi in yeqeku'.

14

Talanhetii pa' Juan Bautista'ik'i.
(Marcos 6:14-29; Lucas 9:7-9)

1 Hik akaa'ijha ka' łahats'ij, ha' Herodes tenek'enhe'yi' ha' Galilea qa i'ye'ej ke' yaqsiijkii ha' Jesús in ham łunyejeyi'iju'ł.* 2 Qa yit'ijets pekhewe' łeqejkunenhei: —Hik kakha' Juan Bautista'ik'i. Hats iła'x iye. Qa hik ta'łijupi' in na'li'm pa' qi łet'unha'x qa łeke' in yaqsiijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł.—* 3 Qe ha' Herodes t'eku'mi' pa'aj ka' Juan'ik'i qa yophe'ł łokoyei qa yenifi iye pe' witq'opheł itjii, qe ta'łets pa'aj pe' ewi'ł efu łii Herodías łewhe'ye'tax pa' łek'inij łii Felipe.* 4 Qe ka' Juan'ik'i yittaxijets pa'aj: —Nite' inek łenexke'ej kakha'an qu' ewhe'ye'yi'ij nekhe' efeli'tstax.—* 5 Qa ha' Herodes in neqek'uyu'taxij pa'aj ka' Juan, qa nijiweiłi'iju'ł iye pa' witset, qe titijiti'yijetsha ka' Juan'ik'i in ewi'ł profeta.* 6 Qa in ink'ayik łeqe'ninqa'p ha' Herodes, qa ke' łasi' ke' Herodías qa t'otoyijup pekhewe' namii in łeqe łe'wis nełu pa'aj. Ha' Herodes qa qi in yisu'unijji' pa'aj ke' inanyi' in t'otoyijup. 7 Qa hik ta'łijupi' in weniwjutsiqeniji'mha qu' yijaayi'ija qu' netisij pa'qu' niyinijets. 8 Ke' inanyi' in tayajaxti'yetskii pa'aj yiyaji'etskii pa'aj ke' łenene, ma' qa yit'ij: —Hisu'un qu' entshen hane'ejija ha' łeiła' ha' Juan Bautista. Enji' tok'oye'.— 9 Aka'an qa qi in nite' yi'sinhettaxi'mkii pa'aj ha' Herodes, qa hatsłe tetfelijha in weniwjutsiqen qa week iye yepi'ye' ej pe' namii pa' łeqe łe'wis nełu. Ma' qa inaqyaji'ij qu' netetka'xii qa' netesti'yij. 10 Ma' qa inq'ukinii qu' ne'nisa'xii ka' łeiła' ka' Juan'ik'i pe' witq'opheł itjiyii. 11 Ma' qa tetka'x pa'aj ka' łeiła' ka' Juan'ik'i i'nji' pa' tok'o qa testi'yij pe' inanyi' qa yeka'xiiji' pe' łenene qa tisij pa'aj. 12 Qa namii pa'aj he' ł'ijatshenhei ka' Juan'ik'i qa yeka'x pa'aj qu' netijik'ui. Hekhewe'en qa nifelii ha' Jesús ka' łenifenye'j ka' Juan'ik'i.

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' cinco mil (5.000) jukhew.
(Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

13 In i'ye'ej ha' Jesús ka' Juan'ik'i in talanhetii pa'aj, ma' qa ikkii uja'xłekii qa i'nji' ke' witinhitjii qu' namijiiteje'm ha' ham i'ni'i'. Ma' qa in nikfe'lets he' week witsetits hekhewe' jukhew qa efuts iye pa' t'ejuiji', qa yijayanpha'm qa t'otsłeju' in yamik'ui ha' t'ejuiji'. 14 Qa in t'ilittaxpha'm ha' Jesús qa yi'wen in olootsija he' nijayan. Qa qi in neq'eletij qa nił inju' iye he' wanqaats'etaxju'.* 15 In hats metju' junu', he' ł'ijatshenhei qa ikets qa yit'ijets: —Hats metiyu'ju' ne' junu' qa ha'ne ju'uni' ham pa'qu' na'ni'. Yape it'ijets ene' jukhew qa efuts iye qu' napilii he' witsetits łelits hats'inha qu' nataqha'yets łaqatse'.—* 16 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Inye'jłu' qu'nte' napile'kii. Ekheweli'ł qu' łisi'łij pa'qu' netuj enewe'en.— 17 Qa yeku'ł iye he' ł'ijatshenhei: —Uja'xłe inek ene' na'l ine'm lee'fij (5) ene' pan, qa wetsjuk ene' sehets, qa uja'xłe.— 18 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi'ł met pekhewe'en.— 19 Ma' qa yiyaji'ijets qu' nanaqsijju' qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket week hekhewe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa t'eku'mi' ke' lee'fij (5) pan qa ke' wetsjuk sehets qa yejełetspha'm na' wa's qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa tisij he'

---

* **13:57** Jer 11:21; 12:6; Lc 4:24; Jn 4:44 * **14:1** Mr 8:15; Lc 3:19; 13:31; 23:7; Hch 4:27; 12:1; 13:1 * **14:2** Mt 16:14; Mr 6:14; Lc 9:7 * **14:3** Mt 4:12; 11:2; Jn 3:24 * **14:4** Lv 18:16; 20:21 * **14:5** Mt 11:9; 21:26,46 * **14:14** Mt 4:23; 9:36 * **14:15** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

ł'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' he' week jukhew qa efuts iye.* 20 Qa weekij in tuj qa hats iłinijju'. Qa he' ł'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' łapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii he' doce (12) canastul qa topolij.* 21 Inłi'i qu' leefij mil (5.000) uja'x namets he' jukhew tuj ke' pa'n. Qa hekhewe'łe efuts qa omehets iye qa nite' wetjeyumtshen.

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Marcos 6:45-52; Juan 6:16-21)

22 In naxijik'i aka'an, ma' qa ha' Jesús qa aje'eł yiyaji'ets he' ł'ijatshenhei qu' aje'eł nathayinijiiteje'm ke' witinhitjii ha' łajaika' ai, qa łakha'łe qa' mexe newetfeli'm he' jukhew hats'inha qu' napilkii. 23 Qa in hats yili'ij in wetfeli'm he' olots, ma' qa ikik'ipha'm ke' utek ewi'łłekii qe qa' niyin. Ma' qa in hats najaleikii qa menjiit amani' ewi'łłekii.* 24 Qa kikhe'łe witinhitjii qa hats toxik'iteje'mha, qa ke' łeqe t'uyuyuyits ha' iweli' qitsik'i qa yiwu'miju'łkii ke' witinhitjii qa nite' ju'f qe t'ejuyiju'ł ka' t'unik'i. 25 Ma' qa in hats ipłu'uikii pa' nełu ha' Jesús qa yijayanpha'm hekhewe'en t'otsipji' ha' iweli'.* 26 He' ł'ijatshenhei in yi'weniju'ł in t'otsipji' ha' iweli' qa qi in nijiwei, qa yit'ijju': —¡Peyijat'ij, ma wit-si'nq'alek hane'en! — Ma' qa yeqejtsi'le'ej wetju'ł qe qi in nijiweitax. 27 Qa aje'eł yit'ijets ha' Jesús: —¡Ikesimeni'ł! Yakha'łe, e'nijiweikitek'ił.—* 28 Qa ha' Pedro qa yeku'ł qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' hik akhaayi'ija qa it'ij yiwets qu' henek ei na' ła'ni' na' iweli'ipji'.— 29 Qa yit'ij ha' Jesús: —¡Te'łun!— Qa ha' Pedro qa t'ilit'ik'uiju' ke' witinhitjii qa t'otsipji' ha' iweli' qa ikii ha' Jesús. 30 Ha' Pedro in yi'wen in t'unik'i qa nijiwei, ma' qa nikheyu'ju' qa tayai, qa yit'ij: —¡Etsi'fen wat'ij, Yatsat'axyij!— 31 Ha' Jesús qa aje'eł yijin ha' łokoi qa t'eku'mi', qa yit'ijets: —Hayits qa nite' qi pa'nte' eqekuye'jtax. ¿Inhats'ek in ł'inqekutaaxkii?—* 32 In t'ilitji'ju'kii ke' witinhitjii, ma' qa qeesik'ui ka' t'unik'i. 33 Ma' qa hekhewe' i'nji' ke' witinhitjii qa wonokok'enijupju'kii ha' Jesús qa yit'ijets: —¡Qete'e' yijaa'ija in akha' pa' Łaa'sija pa' Dios!—*

Jesús qa yamii pa' sehe' Genesaret.
(Marcos 6:53-56)

34 Qa yamiiteje'm ha' łajaika', qa t'ilit'ipha'mkii ha' sehe' Genesaret.* 35 He' tetseti'yi' qa nikfe'lij ha' Jesús ma' qa aje'eł yamipji' łeniihe't week ha' sehe' qa tetka'xiikii he' wanqaats'eju'. 36 Qa iyinijets qu' niwejinłi'ij qu' net'eku'metskii ha' ł'aka'the' eiju' ha' ł'uihitjii he' wanqaats'eju'. Qa week he' hats t'eku'mets qa naxpa'lij pe' łaatsheitax.*

15

Na'aj yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' ta'łii łeji'.
(Marcos 7:1-23)

1 Ma' qa nekets ha' Jesús he' uja'x fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii ha' Jerusalén qa nifaakan qa yit'ijets:* 2 —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' tek'enik'i kekhewe' yittaxij inwets pe' inaqwa'mhitsik'i qu' jintaqsi-ijkii? Enewe'en nite' wa'nqa' eku'nju' qa tekji'ijju'.—* 3 Qa nifaakanijek ha'

* **14:19** 1S 9:13; Mt 26:26; Mr 8:7; 14:22; Lc 24:30; Hch 27:35 * **14:20** Mt 16:9; Mr 6:43; 8:19; Lc 9:17; Jn 6:13 * **14:23** Lc 6:12; 9:48 * **14:25** Mt 24:23; Mr 13:35 * **14:27** Dt 31:6; Is 41:13; 43:1-2; Mt 17:7; Lc 2:10; Ap 1:17 * **14:31** Mt 6:30; 8:26; 16:8 * **14:33** Sal 2:7; Mt 16:16; 26:63; Mr 1:1; Lc 4:41; Jn 11:4 * **14:34** Jn 6:24-25; Mr 6:5; Lc 5:1 * **14:36** Mt 9:20; Mr 3:10; Lc 6:19; Hch 5:15 * **15:1** Mr 3:22; 7:1-23; Jn 1:19 * **15:2** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; 11:38; Jn 12:16; Ga 1:14; Col 2:8; He 11:2

Jesús qa yit'ij: —¿Inhats'ekek ekheweli'ł in nite' ł'ek'eni'łik'i ka' yit'ij na' Dios
qa e'mehe'ełij in ł'ek'eni'łik'i ke' łe'lijeiłe ke' ława'mhitsik'i? 4 Qe na' Dios yit'ij:
“Ek'eenetsha qa iwqinhet iye atata qa eneneye' iye” *(Ex 20:12)* qa *“pa'qu'*
nit'ijets uł'ets łe'lijei pa'qu' łatataye' qa łenene iye qa' hikpa' qa' hats jutsiqaxe' qu'
nawa'm.” *(Ex 21:17)** 5 Qa ekhewełi'ił qa łit'iłijets pa'qu' jukhewe' in łeke' qu'
nit'ijets pa'qu' łatataye' qa łenene iye: “Nite' łeke' qu' he'yifti'ts ewets qe week
ke' na'lji'ijtax ye'm qa hetisji'jij pa' Dios.” 6 Pakha' qu' nit'ij aka'an ma' qa hats
nite' yiwqinhet pa'qu' łatataye' qa łeneneye' iye. Ekheweli'ł łiwu'miłfik'i qa łili'iłij
iye ka' yittaxijha na' Dios, ma' qa łijayani'ł hane'ej pe' e'lijeiłi'ił. 7 ¡Ekheweli'ł
e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e pe'qu' ejusitsi'ił! Yasinik'iha ka' yit'iłij
ewets ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: 8 *“Ha'ne witset łe'lijeiłe tsiwqinhettax qa*
nekhewe'łe łatawjets qa tots ye'miiha. *(Is*
*29:13)** 9 *Nite' weju'łij in tsijayantax, ke' i'nq'ijatshenij łe'lijeiłe ene' jukhewłe.”—*
(Sal 78:36) 10 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets he' week jukhew qa efuts iye qa
yit'ijets: —Ek'eni'łha qa' menikfelitiłik'iha iye. 11 Na'aj timju' na'aj jukhew
qa efu iye nite' hik ha'ne qu' niwuł'enhet, qe pa' yiwuł'enhet yijat'ij pa'qu'
jukhewe' qa efu iye, ta'łii łeji'.—* 12 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa we'tmetinheti'm
qa yit'ijets: —¿Me nite' łenikfe'lets nekhewe' fariseol in nayu'kii in nepi'ye'ej
kakha' łit'ij?— 13 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ij: —Week pe'qu' wit'enkiye'ju'
in nite' yenju' na' Tata i'ni' na' wa's, qa' netenit'ijpha'm weekij łefitetsii.*
14 Iwejinłi'ił nekhewe'en ek'enłi'iłets, qe nekhewe'en puk'alets yojo'ok'oi
pekhewep iye puk'alets. Qu' puk'ale' pa'qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'al,
ma' qa' week nanamik'iju'kii pe'qu' koomojiju'ye'.—* 15 Ha' Pedro qa yit'ijets
ha' Jesús: —Etsfeliłi'mha pa' ikji'ha kakha' łejeyumtshenijupi'.—* 16 Qa yeku'ł
ha' Jesús: —¿Me ekhewepi'ł iye qu' mexe nite' enikfe'li'iłik'i? 17 ¿Me nite'
łenikfe'li'łik'i in week na'aj uyii pa'qu' witeji'ye' qa yamiiju' łekutjii ma' qa
i'nk'ałe qa ikfik'i iye? 18 Qa pakha'łe t'atsji'łii witeji' qa ta'łiiju' wittawe'j,
qa hik ha'ne yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe'.* 19 Qe wittawe'j ta'łiiju'
ekewe'en: uł'ets witaqjamtikineyejeikii, teqek'ui, wanawitji'ił pakhape' i'nłi'i
pekhepe' in hats tewhe'yeitax, wanawitjiłi'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe' in mexe
hamtax łewhe'ye'ye', t'ejtenkii, ejtitsits wotk'onłi'imkii pe'qu' netnek'enhei qa
wotk'onłi'ijkii iye pa'qu' hamtax łeq'inye'je'.* 20 Ekewe' wekwek hik ekewe'
yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' qa efu iye. Qa qu' jintekłe in mente'
jiwanqa'tax qa nite' jiyiwuł'enhet.—*

Ewi'ł pe' efu tujtseika' ta'łji' nekets pa'aj pa' Jesús. *(Marcos 7:24-30)*

21 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' i'ntaxi' qa yamii hakha' sehe' te'weyij
he' witsetits Tiro qa ha' Sidón.* 22 Ewi'ł ke' efu canaán łeiłeki' i'ni'kii hakha'
sehe' qa nekets ha' Jesús yit'unhetik'i in iyet qa yit'ij: —Yatsat'axyij, Łа's
pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij. Ke' yasi' i'nji' pa' ewi'ł inwo'met qi in
yawtsheten.—* 23 Qa nite' yeku'ł ha' Jesús. Qa he' ł'ijatshenhei qa nekets
qa yit'ijets: —Iyaji'ets ne' efu qu' nak. Jiyijayanijpha'mkii in iyet. Nite'
yili'ij.—* 24 Jesús qa yit'ij: —Na' Dios ts'ukinijetsju' qu' howo'oikii hekhewe'

---

* **15:4** Dt 5:16; Ef 6:2; Lv 20:9 * **15:8** Ez 33:31; Col 2:22; Tit 1:14 * **15:11** Mt 15:18; Mr 7:15; Hch 10:14-15; 21:28; He 9:13; 1Ti 4:3 * **15:13** Is 60:21; 61:3; Jn 15:2; 1Co 3:9 * **15:14** Mal 2:8; Mt 23:16,24; Lc 6:39 * **15:15** Mt 13:36; 15:10,11; Mr 7:17 * **15:18** Mt 12:34; Stg 3:6 * **15:19** Ef 4:31; Col 3:8; 1Ti 6:4; Ex 20:13-16; Ga 5:19-21; Stg 2:4 * **15:20** Mt 11:18; Mr 7:2,5; 1Co 6:9-10 * **15:21** Mt 11:21; Mr 7:24 * **15:22** Gn 10:15,19; Jue 1:30-33; Mt 4:24; 9:27 * **15:23** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

hamitstaxiikii kots'etets Israel łeiłets.—* 25 Qa ke' efu qa wonokok'eni'ju'
ł'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ifti'ts qeku'n yiwets wat'ij.—
26 Qa ha' Jesús qa yeku'ł: —Nite' łe'wisijupi' qu' netitkamhiti'yij na' pan enewe'
omehets ma' qa' netesti'yij ne' nunajits łelits.—* 27 Qa ke' efu qa inku'ł qa
yit'ij: —Ehe, Yatsat'axyij, qa tujłe iye ene' nunajits łelits ne'ej łaqamhiliiju' na'aj
łenilayets namifikii na'aj mesa.— 28 Ma' qa yit'ij ha' Jesús: —Efu, hayits qa qi
in nite' łesqeku'. Hane'ej qa' łunye'je' pakha' hats łisu'un qu' łunye'je'.— Qa hik
akaa'ijha pa'aj qa łe'wisju' pe' łasi'.*

Jesús qa niłinju' pe' olots wanqaats'eju'.

29 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui hakha' i'ntaxi' qa yamiiju' ha' łotkoyek ke' kałi'
Galilea. Ma' qa' ikik'ipha'm ke' utek qa i'niju'.* 30 Olootsija he' jukhew qa
efuts iye nekii ha' i'ni'. Neka'xii he' uł'ets łewek f'oyoq f'oyoq, qa he' onqokits,
qa he' puk'alets, qa he' ham łe'lijeye', qa olots iye hekhewep iye wanqaats'eju',
we'nenifikii ha' Jesús ma' qa week niłinju'. 31 Ma' qa hik ta'łijupi' in qi in
yitjułaxijpha'mkii he' jukhew qa efuts iye in yi'wen in iyet he' hamtax łe'lijeye',
qa otshimetsitsju' iye he' f'oyoq f'oyoqtax, qa he' onqokitstax qa hats t'otsjo'
iye, he' puk'alets qa yi'wenkii iye. Ma' qa hik ta'łijupi' qa yit'ijets: —¡Maa!
hayits qa łe'wisija pa' Israel łeqe Dios.—*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' jukhew yamets ikwetju'ł mil (4.000).
(Marcos 8:1-10)

32 Ha' Jesús qa taya'yets he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Hats tseq'eletij enewe'
jukhew qa efuts iye qe hats wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in i'nyijup qa hats ham
łaqe'. Nite' hisu'un qu' hipilheninkii in mexe ham pa'qu' netuj qe i'nłi'i qu'
nanajkat'axijju' łeyipkul na' wit'ikheyi'jik'i.—* 33 Qa yit'ijiju'ł he' ł'ijatshenhei:
—¿Qa pa'n qu' jintałi'iji' pa'qu' netuj enewe'en in olots wikfi' in hami' hane'e'in
pa'qu' nata'łets pa'qu' łaqe' qe ham i'ni'i'?—* 34 Qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n
uja'x pe' aqatsi'ł pan?— Hekhewe'en qa yit'ijiju'ł: —Wetsjuk tatsaiłe (7) ne'
pan qa uja'x ne' sehets łelits iye.— 35 Ma' qa inaqyaji'ij ha' Jesús qu' week
na'ni'ju'kii ha' sehe'. 36 Qa t'eku'mi' ke' siete (7) pan qa ke' sehets łelits iye
qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Qa napk'asitju' qa netisijju' he' ł'ijatshenhei
qa hik hekhewe' qa netisijju' hekhewe' jukhew qa efuts iye.* 37 Week he'
tuj, qa iłinijju'. Qa he' ł'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' łapk'asil ke' amaneifik'i qa
yenji'ju'kii he' wetsjuk tatsai (7) qits canastul qa topolij. 38 Hekhewe' tuj
ke' pan yamets ikwetju'ł mil (4.000) he' jukhew, hekhewe'łe efuts qa nite'
wetjeyumtshen, qa he' omehets iye. 39 Ma' qa in hats wetfeli'm ha' Jesús
hekhewe' jukhew, qa t'ilitji'ju'kii iye ke' witinhitjii qa ikkii iye qa yamii ha'
sehe' Magadán.*

16

Iyintaxets pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł.
(Marcos 8:11-13; Lucas 12:54-56)

1 Hekhewe' fariseol qa he' saduceol iye qa namii ha' Jesús qu' nijaajin,
qa iyintaxijets qu' nethinij pa'qu' pakha' łunye'je' na' wa'sji'.* 2 Qa ha' Jesús
qa yeku'ł qa yit'ijiju'ł: —In metiyu'ju' ne' junu' ekheweli'ł łit'iłijets in qi qu'
łe'wise'kii qe na'l pa'qu' s'eye' na' wa'sji'. 3 Qa in leefiju' ekheweli'ł qa łit'iłijets

---

* **15:24** Mt 10:6,23; Mr 7:27; Jn 4:22; Ro 15:8 * **15:26** Ex 22:31; 2R 9:10; Mt 8:2; Fil 3:2 * **15:28** Mt 9:22; 17:18; Jn 4:52-53 * **15:29** Mr 7:31-37; 9:43; Mt 9:8; 18:8 * **15:31** Is 29:23; Lc 1:68; Hch 13:17 * **15:32** Mt 14:14-21 * **15:33** Mr 8:4; 2Co 11:26; He 11:38 * **15:36** Mt 26:27; Lc 22:17; Jn 6:11,23; Hch 27:35; Ro 14:6; 1Co 10:30 * **15:39** Mr 3:9; 8:10 * **16:1** Mt 12:38-39; Lc 11:16; 1Co 1:22

qu' uł'axekii qe na'l na'aj s'e' qe i'ni' na' wa's qa a'taxiju'ł iye. Ehe, ekheweli'ł in łenikfe'li'łets pa' łunye'j ha'ne wa'sji' qa ¿inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets ekewe' jutsiqetstaxij ha'ne łahats'ij? 4 Enewe' hane'ej jukhew qi in uł'ets qa nite' ewi'łłi'i' iye nakha' yijayantax iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, qa nite'łe łeke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł. Ewi'łłe hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik łunye'je' ka' łunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás.—Ma' qa' ha' Jesús in yili'ij qa' ikik'ui.*

Pe' łeqe levadura pekhewe' fariseol.
(Marcos 8:14-21)

5 In yijawe'jiiteje'm iye he' ł'ijatshenhei ha' łajaika' ke' kałi' qa nitapi'ii qu' neka'x łaqatse' pane'. 6 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Qeku'nek, jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura nekhewe' fariseol qa nekhewe' iye saduceol.—* 7 Qa he' ł'ijatshenhei qa yifaakateji' aka'an qa yit'ijju': —Ma in nite'ek jiteka'x pane'.— 8 Qa ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets, qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł hayits qa łesqeku'uł, ¿inhats'ek in łit'iłijets qu' hamitse' ine'm inqatse' pane?* 9 ¿Me nite' łenikfe'lik'i in hentisijju' ke' lee'fij (5) pan he' lee'fij mil (5.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x ke' łaqaxpalii topolij he' canastul?* 10 ¿Me hats łantapi'iłik'i iye in hentisijju' ke' wetsjuk tatsai (7) pan he' ikwetju'ł mil (4.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x iye ke' łaqaxpalii topolij he' canastul? 11 ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets yakha' in nite' k'iyetij pa'qu' pane', qe k'iyetij yijat'ij qu' jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura nekhewe' fariseol qa ne' saduceol iye?—* 12 Ma' qa nikfe'lik'iha hekhewe'en ha' Jesús in nite' iyetij ne'ej levadura yetsji'ł ne'ej pan, qete'e' kekhewe' i'nq'ijatshenij he' fariseol qa he' saduceol iye.*

Jesús łakha'ija pa' Cristo.
(Marcos 8:27-30; Lucas 9:18-21)

13 Ha' Jesús in hats yamets ha' sehe' te'weyij ha' witset Cesarea de Filipo, qa nifaakanji'ju' he' ł'ijatshenhei: —¿Pa'n ł'anyejeyij ene' jukhew ha'ne Ła's na' Jukhew?— 14 Qa yeku'ł he' ł'ijatshenhei: —Uja'x he' yit'ijets in akha'te' ka' Juan Bautista'ik'i, qa uja'x he' yit'ijetsek in akha'te' pa' Elias'ik'i, qa hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Jeremiasik'i qa yumtitax iye pekhewep profeta'ik'i.—* 15 Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Qa ekheweli'ł, ¿łekpa' łetsumti'iłiikiyek qu' yakha'ye'?— 16 Qa ha' Simón Pedro qa yeku'ł qa yit'ijets: —Akha' pa' Cristo, Łaa'sija pakha' nite' wa'm Dios.—* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qi qu' e'łe'wisi'imkii, Simón, ła's ha' Jonás, qe nite' pa'qu' jukhewe'łe qu' nethinij in łenikfe'lets aka'an, qe ewi'łłe na' Tata i'ni' na' wa's in nethinij qa łenikfe'lets aka'an.* 18 Yakha' hit'ij ewets, in akha' e' Pedro, ute łasi', qa ene' qi ute qa' hik ene' haqsi'jipji' ne' yi'lijtsitjii. Qi qu' net'un, qa nite' yeqenijanij hatse' na' łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).* 19 K'ełisij ne' łejinjei na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa pa'qu' ophe'ł ha'ne sehe' ipji' qa' hik łunye'je'jeek na' wa'sji' qu' not'ophełitii, qa pa'qu' iwejin ha'ne sehe' ipji' qa łunye'je'jeek qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'.—* 20 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei qu' hasu'uj nenfel'ekuni'm pe'ye' in łakha'ija pa' Cristo.*

---

* **16:4** Mt 4:13; 21:17; Lc 11:29 * **16:6** Mt 3:7; 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9 * **16:8** Mt 6:30; 8:26; 14:31; Lc 12:28 * **16:9** Mt 14:17-21; 15:34-38 * **16:11** Mt 3:7; 16:6; Mr 8:15; Lc 12:1 * **16:12** Mt 5:20; 17:13; 23:3 * **16:14** Mt 14:2; 17:10; Mr 6:15; Lc 9:8; Jn 1:21 * **16:16** Mt 1:16; Jn 11:27 * **16:17** Jn 1:42; 21:15-17; 1Co 15:50; Ga 1:16; Ef 6:12; He 2:14 * **16:18** Mt 18:17; Hch 5:11; 7:38; 8:1,3; 9:31; 11:22,26 * **16:19** Is 22:22; Mt 18:18; Jn 20:23; Ap 1:18; 3:7 * **16:20** Mr 8:30; Lc 9:21

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 8:31–9:1; Lucas 9:22-27)

21 Qa hik aka'aj ha' Jesús qa nifeeli'mha he' ɬ'ijatshenhei in ɬakha' qu' namii hatse' ha' Jerusalén qa he' tenek'enhe'yij ha' witset qa hekhewe' iye tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés ɬe'lijei qu' qi qu' naatsheten hatse'. Qa yit'ijets qu' nilan qa' iɬa'xe'ɬe iye qu' namets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts.* 22 Ha' Pedro qa ikijfik'i ha' Jesús qe qa' naq'ayinij aka' yit'ij, ma' qa yit'ijets: —¡Nite' hisu'un qu' ɬexke'yi'ij kakha'an pa' Dios, Yatsat'axyij! ¡Aka'an nite' ɬeke' qu' ejunye'je'kii!— 23 Qa ha' Jesús qa tetwek'ela'xets, qa yit'ijets ha' Pedro: —Me'niton ye'mii, Satanás, hik ejunye'j ne'ej ute qu' hilanifi qa' natsamju', qe akha' nite' ɬijamti'ets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xɬe eke' yisu'un ene' jukhewɬe.—* 24 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ɬ'ijatshenhei: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija, qa' nili'ij pa'qu' ɬakhayeɬetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' ɬeqe cruze'* qa' natsjayan.* 25 Qe pa'qu' nisu'un pa' witiɬa'x ha'ne sehe' ipji', qa qu' nawa'm qa' hami'im hatse'. Qa pakha'ɬe qu' nite' nana'yi'ij pa' witiɬa'x ha'ne sehe' ipji' qe ta'ɬ yiwets, qa qu' nawa'm qa' nana'li'm pa' witiɬa'x.* 26 Qe, ¿ɬek pakha' qu' ne'weju'ɬij pa'qu' jukhewe' qu' natsat'axtaxij ha'ne week sehe' ipji' qa ham ɬi'im na' witiɬa'x na' wa'sji'? ¿Qa ɬekpa' iye qu' niɬeyijkitiju'ɬ pa'qu' jukhewe' qu' nataqha'yets pa'qu' ɬiɬa'xe' na' wa'sji'?* 27 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew te'nilit'ijju' hatse' na' qi ɬesa'x na' Łatata qa ne' ɬaqa angelits iye. Ma' qa' ha'ne Ła's na' Jukhew *qa' nijaninij week ewiɬei in ɬunyejeyek pe'qu' naqsiijkii.* *(Sal 62:12)** 28 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, enewe' uja'x hane'e'in mente' naxju' hatse' qa' ni'wen ha'ne Ła's na' Jukhew namijju' qu' netnek'enhei.—*

17

Jesús qa tujtseika' pa' ɬunye'j pa'aj.
(Marcos 9:2-13; Lucas 9:28-36)

1 In naxijik'i ke' ewi'ɬ tatsai (6) neɬutsik'i ha' Jesús qa ikijfik'i ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa hakha' iye ɬejefeɬe ha' Jacobo, Juan. Qa uja'xɬi'iɬkii in iki'ɬik'ipha'm ke' qipha'm utek.* 2 Qa hik hakha'a' pa'aj qa we'nethinets ha' Jesús in tanalit pa' ɬunye'j. Ma' qa pa' ɬeju's leppepep hik ɬunye'j ne' junu' qa pe' ɬeqhinatai qa tujji'ha in foo'ija.* 3 Qa laxa iye pa'aj pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i tafaakate'yi'ɬju' pa'aj ha' Jesús. 4 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj ha' Jesús: —Yatsat'axyij, hayits qa ɬe'wisi' ha'ne ju'uni'. Qu' isu'un qa haqsiiɬijkii wetshetk'ewi'ɬe' wititsil ɬelitse', ewi'ɬ pe'qu' etsi'yi'ij qa ewi'ɬ pe'qu' Moisés ɬetsi'yi'ijek qa pekhep iye qa' ɬetsi'yi'ijek na' Elías.—* 5 In mexe iyet pa'aj ha' Pedro qa nametsju' pa'aj pe' tujji'ha wasi' qa tit'oyijju' pa'aj qa hikpe' nokes ji'teje'm pa' iyet qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne Ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in tsi'sinheti'mkii. Qa hik ha'ne ek'eni'ɬik'iha pa'qu' nit'ij.—* 6 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an he' ɬ'ijatshenhei qa namju'kii, weniipinju'kii pa'aj qa qi in nijiwei.* 7 Ha' Jesús qa ikets pa'aj qa t'eku'metsju'kii qa yit'ijets pa'aj: —Eniyi'ɬpha'mkii. Hasu'uj e'nijiwe'yi'ɬ.—* 8 Qa yejeɬtaxik'ipha'm pa'aj qa hats hamits pekhewep

---

* **16:21** Lc 9:22-27; Mt 17:9; 20:18; 27:63; Lc 24:7; Jn 2:19 * **16:23** 2S 19:22; Ro 8:5,7; Fil 2:5; 3:19; Col 3:2 * **16:24** "T'eku'mi' pe'qu' ɬeqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uɬ'axe'. * **16:24** Mt 10:38; Lc 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Jn 12:25 * **16:26** Sal 49:7-8; Lc 12:20 * **16:27** Mt 26:64; Mr 8:38; Hch 1:11; 1Ts 1:10; 4:16; Ap 1:7 * **16:28** Mt 4:23; 10:23; Hch 20:25 * **17:1** Mt 26:37; Mr 5:37 * **17:2** Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3; 2Co 3:18; Ap 1:16; 10:1 * **17:4** Mr 9:5; Lc 9:33 * **17:5** Is 42:1; Mt 3:17; Mr 1:11; Lc 3:22; Hch 3:22; 2P 1:16-18 * **17:6** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **17:7** Dn 8:18; 9:21; 10:10; Mt 14:27

hats ewi'łłekii pa'aj ha' Jesús. 9 In tepilik'uiju'kii iye ke' utek, ha' Jesús qa
yiyaji'ijets pa'aj qu' hasu'uj nenfel, qa yit'ijets: —Hasu'uj enfeli'łi'm pe'ye' aka'
łi'weni'ł. Hatse'łu' qu' iła'xe'tax iye ha'ne Ła's na' Jukhew qa' enfeli'łkii yijat'ij.—
* 10 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa nifaakanij ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Inhats'ek ne'
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets qu' nonjo qu' nanam pa' Elias'ik'i
qa ink'aye'łe pa' Cristo?—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija qu' nanam hatse'
pa' Elías, qa' hikpa' week naqsi'jju' hatse' ekewe' wekwek.* 12 Qa yakha'łe
qa hit'iłij ewets ka' Elías in hats namtax qa nite'łe nikfe'lij, qe łeqfenyejeyij
yijat'ij kakha' łekhewełłe in yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij. Qa hik qu' łeqfenyejeyi'ij
iye hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' naatsheten iye nekhewe'en.— 13 Ma' qa
he' ł'ijatshenhei qa nikfe'lik'i in kakha'łe Juan Bautista'ik'i in iyetij.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł omeła's.
(Marcos 9:14-29; Lucas 9:37-43)

14 In yamii iye ha' i'ni' he' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nekets ha' ewi'ł
jukhew qa wonokok'enijupju' qa yit'ijets: 15 —Yatsat'axyij, enq'eletij wat'ij
ha' ya's, qe qi qa iftsaxji'ijji' qa nekji'jets pa' łaja'me't, ma' qa yik'elelinhetji'ijkii
qa hats qi in wanqaats'e', qe olotsij in namijji'ju' na'aj fe't qa olotsij iye
in namijji'ju' na'aj iweli'. 16 Hats henka'xtaxets ene' ijatshenhei qa nite'łe
łeke' qu' niłin.—* 17 Ha' Jesús qa yeku'ł qa' yit'ij: —Peijaat'ij, enewe' hane'ej
namji'ju' ha'ne łahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa uł'ets iye. ¿Pa'n ipłu'uk'ui qu'
mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił eju'ł? Enka'xi'ł
met hane'e'in pa' omeła's.—* 18 Ha' Jesús qa yaq'ayinij qa pa' inwo'met
qa ikik'uifik'i hakha'an. Ma' qa hik akaa'ijha ha' omeła's qa hamiikii pa'
łunye'jtax.* 19 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa uja'xłi'iłkii in tafaakate'yi'ł ha' Jesús,
qa nifaakanij: —¿Inhats'ek yekheweli'ł in nite' łeke' qu' hiwutsheni'łfik'i pa'
inwo'met?— 20 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Qe łammi'słe in nite' ł'inqekutaxi'ł, qe
yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, qu' hik łuk'eye' ne'ej mostaza łoʼ pa'qu' nite'
eqekuyejeyi'ił qekha łeke'ye'tax qu' it'iłijets ene' utek: “Ijayik'ui ha'ne ła'ni' qa'
tujtseika'ye' pa'qu' ni'i'.” Ene' utek qekha net'ijaitax. Hamtax pa' qek nite'
łeke'ye'tax qu' aqsiiłijkii.* 21 Aka'an in łunye'j pa'qu' inwo'met'e nite' ikfik'i, qe
ewi'łłe yijat'ij qu' nukinfik'i pa'qu' niyiinija qa nite' tek iye.—

Ewi'łij iye pa' Jesús in nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 9:30-32; Lucas 9:43-45)

22 In mexe i'ni' wete'm ha' Galilea łeqe sehe', ha' Jesús qa yit'ijets he'
ł'ijatshenhei: —Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' jukhew.* 23 Ma'
qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa iła'xe' iye.— Hekhewe'en qa
qi in ika'metetskii in yepi'ye' ej aka'an.

Pe' yijaninkii t'ejuyets pe' witlijtsitjii.

24 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei in yamets ha' witset Capernaum qa hekhewe'
yijanin wo'oi ł'astai qu' net'ejuyets ke' witlijtsitjii qa nekii ha' Pedro qa
nifaakan: —Na' aqa maestro'oł ¿me nite' yijaninji'ij ke' qi witlijtsitjii?—* 25 Qa
yeku'ł ha' Pedro: —Hats yijaninji'ij.— Ma' qa in uyifi ke' wititsi' ha' Pedro,
qa ha' Jesús qa aje'eł nojo'ojpha'm in nifaakanij aka'an ha' Pedro in mexe
ham yit'etaxij, qa yit'ijets: —¿Pa'n łumti'ek Simón qu' łunye'je' aka'an? Week
pekhewe' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe', ¿pa'n łii pe' iyinijets qu' nijaninji'ij

---

* **17:9** Mr 9:9-13 * **17:10** Mal 4:5; Mt 11:14 * **17:11** Mal 4:6; Lc 1:16-17 * **17:16** Mt 10:1; Mr 6:7; Lc 10:17 * **17:17** Jn 14:9; 20:27; Fil 2:15 * **17:18** Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35; Jud 9 * **17:20** Mt 21:21-22; 13:31; Mr 9:23; 11:23; Lc 17:6; Jn 11:40; 1Co 13:2 * **17:22** Mt 16:21; 20:17; Mr 8:31 * **17:24** Ex 30:13; 38:26; Mr 9:33

pe' wekwek? ¿Me pekhewe' łelitsłe? ¿Me i'nłi'i pekhewe' tujtseikal?—* 26 Qa yeku'ł ha' Pedro: —Pekhewe' tujtseikal.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa pe' łelits qa' hik pekhewe' qu' nite' nijanine'. 27 Qa qu' hasu'uj na'nayu' ine'm pe'ye', ma'aiju' ne' kałi' qa' aqaqanhen, qa pa'qu' nojo qu' aqaqanhene'ye' qa' hikpa' i'wenji' łeji' pe'qu' ł'astaki'ye' qa hik pekhe'ye' qa' hijaninij qa' akhap iye qu' ijaninij iye. Qa' eka'xii qa' łisij.—*

18

¿Łek pakha' les qiji'?
(Marcos 9:33-37; Lucas 9:46-48)

1 Qa hik pakha'aj he' ł'ijatshenhei qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan: —¿Łek pakha' les qu' qiye'ji' hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios?—* 2 Ha' Jesús qa taya'yii ha' ewi'ł omeła's. Ma' qa yinhinji'ju łeqewuk'u, 3 qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł qu' nite' meni'nk'aihiti'ił qa qu' nite' ejunyejeyi'ił ne'ej omehets, qa' nite' niyi'ił ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.* 4 Qa hik ta'łijupi', pa'qu' łunye'je' in nite' weniwqinhet in łunye'jek ha'ne omeła's, qa' hik pakha'ye' qu' les qiye'ji' in i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios. 5 Qa pa'qu' neneqjunu'uj pa'qu' ewi'ł omeła'se' hik łunye'j hane'en qu' nata'łets ka' yii, qa yakha'łe in neqjunu'yij. 6 Qa pakha'łe qu' naqsijkinenijkii pa' uł'ax enewe' tek'en yiwets mente' qits, qa les łe'wis qu' not'opheł iti'yijifi łaqawe'j ewi'ł qi ute qa' netwumhitiiji'ju' pa'qu' qi lejtaxe'.* 7 ¡Peijaat'ij hatse' ha'ne sehe' ipji' qe ta'łets pekhewe' yatsat'etsipji' hane'en in inqaqsijkinenijkii pa' uł'ax! Qe ham niyejini'ik'ui qu' łunye'je'kii aka'an. ¡Qa hiye' ha'nus pa'qu' jukhewe' i'nłi'i efu qu' nata'łets in yaqsijinenijkii pa' uł'ax pakhape' iye!* 8 Qa qu' nakha'ye' okoi, i'nłi'i qu' nakha'ye' ef'i' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax, qa' isa'xii qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' łe'wise' qu' ewi'łe'łe okoi i'nłi'i qu' ewi'łe'łe ef'iye' qu' niji'teje'm na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' ewumhitiiji'ju' pa' fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' okoyei i'nłi'i ne' ef'iyei.* 9 Qa qu' nekhe'ye' oto' qu' naqsijinenijkii pa' uł'ax, qa' enit'ijpha'm qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' łe'wise' qu' ewi'łe'łe otoye' qu' niji'teje'm na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' ewumhitiiji'ju' pa' fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' otoi.—*

Pe' hamiikii kots'etax.
(Lucas 15:3-7)

10 —Hasu'uj uteni'ł pa'qu' ewi'łe' enewe' mente' qits, qe yakha' hit'iłij ewets in na'l nekhewe' łaqa angelits enewe'en i'nji' ene' wasits, qa nekhewe'en qa week łahatsiyij ikji'jets na' Tata i'ni' na' wa's.* 11 (Qe ha'ne Ła's na' Jukhew nam qe qa' nowo'oikii qu' niłin pakha' qu' hame'taxiikii.)* 12 ¿Pa'n łumti'ił qu' łunye'je'? Pa'qu' jukhewe' qu' nana'li'm pe'qu' cien (100) łełinheye' kots'etets qa ewi'ł pe'qu' hami'iikii, ¿me nite' yiwejinłe eku'ni' pa' tseenepha'm pe' noventa y nueve (99) qa' mexe nowo'oikii pe' kots'etax hamiikii? 13 Yijaa'ija in łe'wisi'mkii in na'l pe' noventa y nueve (99), qa in yi'wen pe' ewi'ł hamtaxiikii qa les qi'ija in łe'wisi'mkii. 14 Hik aka' łunye'j na' Atata'ał i'ni' na' wa's, nite' yisu'un qu' ewi'łe' pa'qu' hami'iikii ene' mente' qits.—

---

* **17:25** Mt 22:17,19; Mr 12:14; Ro 13:7 * **17:27** Mt 5:29; Jn 6:61 * **18:1** Mt 9:10; 22:24; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 3:35; 6:3; Hch 6:1; 13:20 * **18:3** Mt 5:20; 7:21; 19:14,23-24; Mr 9:47; 10:15; Lc 18:17; 1Co 14:20; 1P 2:2; Jn 3:5 * **18:6** Mt 20:20-28; Mr 9:42; Lc 17:2; 1Co 8:12 * **18:7** Mt 26:24; Lc 17:1; 1Co 11:19 * **18:8** Mt 5:30; 25:41; Mr 9:43 * **18:9** Mt 5:22,29; Mr 9:47 * **18:10** Est 1:14; Lc 1:19; Ap 8:2; Sal 34:7; 91:11; He 1:14; Mt 6:29; 25:40,45; Lc 15:10 * **18:11** Mr 2:10; Jn 2:25

¿Pa'n łunye'j qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa'qu' ejefeye'?
(Lucas 17:3)
15 —Qa pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa' uł'ax, ma'ai qa' ujaxeł*i*'ił
wetju'ł qu' afaakate'yi'łju', qa' enfeeli'mha pa' uł'ax yaqsi'j e'mijkii. Qa qu'
netk'en'eju'ł, ma' qa' e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye.* 16 Qa qu' nite'łe netk'eni'ik'i pa'qu'
ittaxijets ma' qa' eqe'mets iye ewi'łe' i'nł*i*'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ijts'eyek'i'ii,
hats'inha pe'qu' nit'ij *qa' week jutsiqetsi'ija qu' nata'łets pekhewe' qu' wetsjuk'e*
*i'nł*i*'i qu' wetshetk'ewi'łe' in ijts'eyek.* *(Dt*
*19:15)** 17 Qa qu' nite' netk'eni'ił eju'ł iye qa' enfeli'ł*i*'m pe' witlijtsitjii. Qa qu'
nite' netk'eni' iju'ł iye pe' witlijtsitjii, ma' qa' hik eqjunyejeyi'iłij pekhewe'
yeqeku' na' Dios qa pe' yijaninkii wekwek judioltax qu' net'ejuyets pa' witset
Roma. * 18 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pa'qu' ophe'ł*i*'ł ha'ne sehe' ipji', qa'
hik łunye'je'jeek qu' not'opheł*i*tii na' wa'sji'pha'm. Qa pa'qu' iwejini'ł ha'ne
sehe' ipji' qa' łunye'je'jeek iye qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'pha'm. * 19 Qa
hit'iłij ewets iye aka'an, qu' wetsjuk'e ekheweli'ł pe'qu' net'ekumij wetjułha
pa'qu' nisu'un qu' niyinets ha'ne sehe' ipji', qa na' Tata i'ni' na' wa's qa'
naqsiimijkii. 20 Qe pa'qu' na'ni' pe'qu' wetsjuk'e i'nł*i*'i qu' wetshetk'ewi'łe'
qu' nonot'axij wetju'ł ka' yii qa yakha' qu' ha'nji'ju' łeqewuk'u pekhewe'en.—
21 Ma' ha' Pedro qa ikets, qa nifaakan: —Yatsat'axyij, ¿pa'n uja'xij qu' naqsi'j
ye'mijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu' yejefeye' qa yakha' qa' hisu'unji'ij qu' ye'łe'sitsi'ił
wetju'ł? ¿Me siete'ej (7)?— * 22 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Nite' hit'ij ewets qu'
sieteye'ł*i*'ij (7), les łe'wis yijat'ij qu' hit'ij ewets qu' setentayi'ij (70) qu' sieteyi'ij
(7). 23 Qa hik ta'łijupi', na' tenek'enheiji' na' Dios qu' jintejeyumtshenijupi' in
hik łunye'j pa'qu' ewi'ł qi wittataye' in yisu'un qu' nenikfe'lets pe' ł'ekumhifkinel
pe' łeqejkunenhei. 24 In i'nk'a yejeł qa tetka'xii pa' ewi'ł olots pe' ł'ekumhifkinel
olots millonits yamets. 25 Pakha' witqejkunenek in ham pa'qu' nijaninij pe'
ł'ekumhifkinel, ma' qa pa' wittata qa inaqyaji'ij qu' ne'tninei qu' hik łunye'je'
qu' witłinek'e weeki'ł pe' łewhe'ye' qa' pe' łelits iye, qa week iye pe' na'ltaxi'm
in yatsat'etstaxij qa' łaja'yi'ij pe' ł'ekumhifkinel.* 26 Ma' qa pa' witqejkunenek
qa wonokok'enifi pa' łaqa patun, qa yit'ijets pa'aj: “Patun, enq'eletyij. Hasu'uj
itaqsunijup wat'ij. Week łek hijanin hatse'.” 27 Pa' patun qa qi in neq'eletij
qa week yiwu'm pe' ł'ekumhifkineltax qa yiwamhitik'i. Ma' qa yuki'nfik'i qa
yiwejinłe. 28 In ikfik'i pa'aj pa' witqejkunenek qa we'tweni'ł pa'aj pakhap
witqejkunenek iye ł'ithayife'ej pa'aj pa' yithayiki. Pakha'an t'eku'mi' pa'aj
pe' łaq'astai, nite'łe olotstax. Qa t'ilit'ets pa'aj qa yeqes'ulkatifi łaqawe'j pa'aj
qa yit'ijets: “¡Yape atsjanin ke' ł'eku'mi' yaq'astaiyik'i!”* 29 Pakha'an qa
wonokok'entaxifi qa yittaxijets pa'aj: “Enq'eletyij, hasu'uj itaqsunijup wat'ij.
Week łek hijanin hatse'.” 30 Qa pakha'an qa nite'łe neq'eletij qa yeka'xii pe'
witq'opheł*i*tjii qa yuihinifi qa yophe'ł pa'aj qa' i'nk'ałe niwejin qu' week ni-
janin pe' ł'ekumhifkinel. 31 In yi'wenij pekhewep iye witqejkunenhei pakha'an
aka' łeqfenye'j łewek qa qi in yaats'e'ej pa'aj pekhewe'en, ma' qa nifeli'm pakha'
łaqa patun wete'm pa' łeqfenye'j łewek pa' ewi'ł. 32 Pa' patun qa inq'ukinii
qu' netetka'xii qa yit'ijets pa'aj: “Witqejkunenek, akha' qi in uł'ax. Yakha'
k'ewejinłe. Hiwu'm ek'ui qa hiwamhitik'i iye ke' ekumhifkinel qe ł'iyinij
yiwets qu' ne'sq'elet'ej. 33 Qa akhaptax iye qek enq'eletij iye na' ithayife in
yijunye'jek in tseq'elet ej.”* 34 Pa' patun qi in nayu'um pakha'an qa inaqyaji'ij

* **18:15** Lv 19:17; Ga 6:1; 2Ts 3:15; Stg 5:19; 1P 3:1 * **18:16** Nm 35:30; Jn 8:17; 2Co 13:1; 1Ti 5:19; He 10:28 * **18:17** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Ro 16:17; 1Co 5:9; 6:1-6; 2Ts 3:6,14; 2Jn 10 * **18:18** Mt 16:19; Jn 20:23 * **18:21** Lc 17:3-4; Col 3:13 * **18:25** Ex 21:2; Lv 25:39; 2R 4:1; Neh 5:5,8; Lc 7:42 * **18:28** Mt 20:2; 22:19; Mr 6:37; 14:5; Lc 7:41; 10:35; Jn 6:7 * **18:33** Mt 6:12; Ef 4:32; Col 3:13; 1Jn 4:11

qu' not'opheɬitii qa' nattanithenhetii iye ipɬu'ui qu' week nijanin pekhewe' ɬ'ekumhifkinel qa' netwejinhetii. 35 Aka'an hik aka' qu' ɬeqfenyejeyi'iɬ ej na' Tata wa'sji' qu' nite' weeki'ijha pe' atawjetsi'ɬ qu' e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ pa'qu' ejefeyi'iɬ.—*

19

Jesús qa iyetij in t'ejuyets na'aj weqle.
(Marcos 10:1-12; Lucas 16:18)

1 Ha' Jesús in yili'ij in nifel ekewe'en, qa ikik'ui ha' Galilea qa yamii ha' ɬeqe sehe'ek ha' Judea neɬu'uju'ɬ te'weyii ha' ɬajaika' ai ha' haqqi' Jordán.* 2 Ma' qa olootsija iye he' yijayaniiteje'm, qa hik hakha'a' qa niɬiniju' he' wanqaats'etaxju'.* 3 Uja'x he' fariseol qa nekets qu' nijaajin, ma' qa nifaakan: —¿Me ɬenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu' neweqle'eɬ pe'qu' ɬewhe'ye'ye' in na'l pa'qu' nata'ɬijupi'?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —¿Me nite' ɬejeɬi'ɬ ke' we'nika'ajji', nakha' naqsi'jju' in i'nk'aa'ija ha'ne week *yaqsiijkii pa' jukhew qa pe' efu? (Gn 1:27)** 5 Qa yit'ij iye ke' we'nika'ajji': *“Qa hik ta'ɬijupi' pa'qu' jukhewe' qu' nak'esik'ui ɬ'alhei, ma' qa' ewi'ɬ na'ni'ɬi' pe'qu' ɬewhe'ye'ye', qa in wetsjuktax qa hats ewi'ɬɬe pa' wit'ese'n.”(Gn 2:24)** 6 Ma' qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'ɬ pa' wit'ese'n. Qa hik ta'ɬijupi' hasu'uj pa'qu' nak'esinhetje'm pekhewe' hats ewi'ɬ yeni' pa' Dios.— 7 Pekhewe'en qa yit'ijets iye pa'aj: —¿Qa inhats'ek pa' Moises'ik'i in inaqyaji'ij pa'aj *pe'qu' efuye' qu' netesti'yij pa'qu' witfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle ma' qa nakik'ui pa'qu' ɬewhe'ye'ye'?— (Dt 24:1-4)** 8 Qa yit'ijiju'ɬ ha' Jesús: —Qe t'units pe' atawjetsi'ɬ, ham eq'iltaxitsi'iɬ. Qa ka' Moises'ik'i qa ɬexkeliɬij e'm qu' meweqle'eɬju' pe' ewhe'yetsi'ɬ. Qa nite'ɬe hik aka' qu' ɬunye'je' in yojo. 9 Yakha'ɬe qa hit'iɬij ewetsek pakha' qu' nili'ij pe'qu' ɬewhe'ye'ye' ma' qa ɬewhe'ye'yi'ij iye pekhepe' efu ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuɬ'ax (adulterio). Qa qu' nata'ɬɬe'ets pe'qu' efuye' in wanawitji'iɬ pakhape', ma' qa pa' jukhew qa hats nite' yaqsiijkii aka' witwuɬ'ax (adulterio) qu' ɬewhe'ye'yi'ij pekhepe'.—* 10 Qa he' ɬ'ijatshenhei qa yit'ijju': —Ye'ehe, qu' hik aka' ɬunye'je' in t'ejuyets na'aj jukhew qa ne'ej ɬewhe'ye', qete'e' les ɬe'wistax pa'qu' jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei.— 11 Qa yeku'ɬ ha' Jesús: —Nite' week qu' ɬeke'ye' qu' net'eku'mi' qu' ɬunyejeye' aka' ɬit'iɬijets. Uja'xɬe pe'qu' netisij na' Dios qa' net'eku'mi' qu' ɬunyejeye' aka'an.* 12 Qe na'l pe' ta'ɬij ji'teje'm wittawe'j in uɬ'ets pe'qu' ɬeqeɬeye' qa nite' ɬeke' qu' netewhe'yei. Qa na'l iye pe' wetwu'mɬe pe' ɬeqeɬei yiwu'mik'ui ene' jukhew. Qa pekhewepɬe qa ɬekhewelɬe in wanaqsi'jɬetijkii in hik ɬunyejei qu' newetwu'm ɬeqeɬei, qe ta'ɬets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Pakha' qu' ɬeke'ye' qu' net'eku'mi' aka'an, qa' net'eku'mi'.—

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Marcos 10:13-16; Lucas 18:15-17)

13 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús he' uja'x omehets qe qa' net'eku'mipji' ɬesinjel qu' niyinipji'. Qa he' ɬ'ijatshenhei qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'x he' omehets. 14 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij: —Enwejini'ɬ met ne' omehets, hasu'uj aq'ayini'ɬij qu' nenek yiwets, qe nekhewe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios hik ɬunyejei nekhewe'en.—* 15 Ma' qa in hats yili'ij in t'eku'mipji'kii ɬesinjel he' omehets, qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi'.

---

* **18:35** Pr 21:13; Mt 6:14; Stg 2:13 * **19:1** Mt 7:28; Lc 9:51; Jn 10:40 * **19:2** Mt 4:23; 12:15 * **19:3** Mt 5:31; Jn 8:6 * **19:4** Gn 2:18; 5:2; Mt 21:16 * **19:5** Mal 2:15; 1Co 6:16; Ef 5:31 * **19:7** Mt 5:31 * **19:9** Mt 5:32; Lc 16:18 * **19:11** Mt 13:11; 1Co 7:7 * **19:14** Mt 18:3; 1P 2:2

Pa' ewi'ł jutjana'x yiwq'axin wekwek.
(Marcos 10:17-31; Lucas 18:18-30)

16 Ewi'ł ha' jutjana'x namii ha' Jesús qa nifaakan: —Maestro, ¿pa'n łunye'j
pa'qu' łe'wise' qu' haqsiijkii hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?
—* 17 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Inhats'ek in łatsfaakanij pakha' t'ejuyets pa' łe'wis?
Ewi'łłe nakha' łe'wis. Qa qu' isu'un qu' nana'l e'm na' witiła'x qa' ek'enik'iha
ke' yit'ij nakha'an tisij ka' Moises'ik'i.— 18 Qa yit'ij ha' jutjana'x: —¿Qa pa'n
ikji' pakha'an kekhewe'en?— Qa ha' Jesús qa yeku'ł iye: *—Hasu'uj eqek'ui.*
Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' iye efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj ejtenkii.
*Hasu'uj mowotk'onłi'imkii pa'qu' netnek'enhei.** 19 *Iwqinhetji' qa ek'eenetsha iye*
pa'qu' atataye' qa enene iye. Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in
ejunye'jek in łewetsu'unłe.— *(Ex 20:13-*
*16)** 20 Qa ha' jutjana'x qa yit'ij: —Week ekewe'en yakha' qi in heik'enik'i qa
haqsiijkii iye. ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu' mexe hami'ik'ui qu' haqsiijkii?— 21 Ha'
Jesús qa yeku'ł: —Qu' isu'un qu' atsathenija, yape ma hane'ej, qa' ihinijkii
week pekhewe' na'l e'm. Qa pe'qu' łajale' qa' week łisij nekhewe' if'iljetsits
ham yiwq'axine', qu' hik aka' eqfenye'ji'ij ma' qa' nana'l e'm yijat'ij nekhewe'
łe'sits t'ejuyets na' wa'sji'. Ma' qa' i'nk'ałe etpil qa' enek qu' atsjayan.—* 22 Ha'
jutjana'x in yepi'ye' ek'i aka'an, qa ik qi in uł'axi'mkii, qe łakha' qi in yiwq'axin
wekwek. 23 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets
in jutsitaxija pa'qu' qi wekwek niwq'axin qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji'
na' Dios.* 24 Hit'iłij ewets iye in les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ats'etaxe' qu'
nuyii ne'ej tawjena'x łoto', qa nite' hik łunye'j pa'qu' qi qu' niwq'axin wekwek
in jutsitaxija qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 25 In yepi'ye' ej
aka'an he' ł'ijatshenhei, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —Maa, ¿qa pa'n łii
pa'qu' łeke'ye' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios?— 26 Qa ha' Jesús qa
yejeł ji'teje'm qa yit'ijji'ju': —Ene' jukhewłe jutsitax qu' naqsi'jłetaxijkii aka'an.
Ewi'łłe pa' Dios in nite' jutsitaxi'm.—* 27 Ha' Pedro qa yit'ij: —Yekheweli'ł
week henejeti'ł he' week yiwekwekitsi'ł ma' qa k'ajayani'ł. ¿Qa łekpa' qu'
heyesti'yi'łij hatse'?— 28 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets qu'
namtaxets hatse' pa' łahats'ij, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' na'nipji' na' qi łe'wis
łots'oji'la'x, ekheweli'ł in łatsjayani'ł qa' ni'iłipji' ek ne' doce (12) wits'ojilaxits.
Qa ekheweli'ł qu' enek'enhe'yi'łij ene' doce (12) witsetits Israel łelits.* 29 Week
pekhewe' qu' nenejet łetsil, i'nłi'i łamatsits qa łek'injats, i'nłi'i łekutii qa łek'injai,
i'nłi'i łatata, i'nłi'i łenene, i'nłi'i łelits qa i'nłi'i łeq'ejinqa'wetitse' qe ta'łets aka'
yii, ma' qa les olotsii'ija pe'qu' netesti'yij qa' netesti'yij iye na' witiła'x nite'
yili'ij.* 30 Qa olotsłe nekhewe' hane'ej yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu'
netke'lenju'. Qa olots iye nekhewe' hane'ej teke'lenju' qa' hik nekhewe'ye'
hatse' qu' nojo.—

20

Yejeyumtshenijupi' pe' yithayiki pa' uwaket.

1 Ha' Jesús mexente' naq'axijik'i aka' yit'ij, qa yit'ij iye: —Qe na'
tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' yatsat'axij pa'qu'
uwakete', qa wekiya'ffik'i in ik qe qa' nakii pe'qu' nithayinenij pa' łeqe

---

* **19:16** Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48 * **19:18** Dt 5:17-20 * **19:19** Lv 19:18; Dt 5:16; Mt 5:43; 22:39; Ga 5:14; Stg 2:8 * **19:21** Lc 12:33; 16:9; Hch 2:45; 4:35; 1Ti 6:18 * **19:23** Mt 13:22; Mr 10:23; 1Co 1:26; 1Ti 6:9 * **19:24** Mt 12:28; Mr 10:25; Lc 18:25 * **19:26** Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Mr 10:27; Lc 18:27 * **19:28** Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 3:21; 21:1; 22:1,3; Sal 45:6; Mt 25:31; He 1:8 * **19:29** Mt 6:33; Mr 10:29; Lc 18:29

uwaket.* 2 Qa mexe tafaakate'yi'łijju' pa'qu' łaqjanye'ji'ij qu' ewi'ł nełuye',
ewi'ł denario,* qa in hats łe'sitsijju' pa' łaqjanye'jij ma' qa yukinii pa' uwaket
qu' nithayiki. 3 Ma' qa in hats juufik'ipha'm ne' junu' qa ikfik'i iye pa'
yatsat'axij pa' uwaket. Qa yi'wen iye pekhewep ts'ap'a'aju' iye pakha'
joofji'ju' ham yithayikiye'. 4 Qa yit'ijets: "Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe
uwaket, k'ajametsinłi'iłek." Ma' qa ikkii pekhewe'en qu' net'ithayii. 5 Pa'
yatsat'axij pa' uwaket qa ikfik'i iye in hats natsathenju' junu' qa yi'wen iye
pekhewep iye ts'ap'a'aju' iye pakha'a', qa yit'ijets iye: "Ma'ałii qu' ithayiki'ił
ha' yeqe uwaket." Qa ewi'łij in ikfik'i iye pa'aj in hats jelji' junu' qa yi'weni'
iye pekhewep iye, qa yit'ijets iye: "Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket."
6 Ma' qa in hats metju'ha pa'aj pe' junu' qa ikii iye pa' joofji'ju' qa yi'weni'
iye pekhewep iye ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju', qa nifaakan: "¿Inhats'ek
in miitsju' ła'ni'łi' hane'e'in nite' ł'ithayi'yi'ł?" 7 Qa yeku'ł pa'aj pekhewe'en:
"Qe ham pa'qu' nets'ithayineni'ł." Qa yit'ij pakha'an: "Ma'ałii iye ha' yeqe
uwaket qu' ithayiki'ił." 8 Ma' qa in hats lef'ekii pa'aj, pa' yatsat'axij pa' uwaket
qa yiyaji'ets pa' łeqjełinenek'ipji' pe' t'ithayii: "Onothet wetju'ł he' t'ithayii qa'
natjai, yojo qu' natjai he' teke'lenijju' in t'ithayii qa he' yojo'oj in t'ithayii
qa' netkelenijju' qu' natjai."* 9 Ma' qa nekets pe' hats metju'ha pa'aj junu'
in t'ithayii qa week pekhewe'en in tajai ewi'ł denario. 10 Ma' qa in yamets
pe' miitsju' t'ithayii qa yumtitax pekhewe'en qu' les qiyi'ija qu' natjai qe
miitsju' t'ithayii. Qete'e' hik uja'x iye pe' łajal pe' i'nk'ałe t'ithayiitax ewi'ł
denario. 11 In yi'wen pe' łajaltax pekhewe'en ma' qa qi in uł'etsik'i łe'lijeyets
pa' yatsat'axij pa' uwaket. 12 Qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: "Enewe' i'nk'ałe
t'ithayiitax in hats metju' ke' junu' qa hik aqjanyejeyi'łyij yekheweli'ł in
miitsju' haki'łifi in he'yithayi'yi'łji' ka' ł'elej ke' junu' aka' nełu'ik'i."* 13 Qa
yeku'ł pa' yatsat'axij pa' uwaket pa' ewi'ł pekhewe'en: "Waika', nite' k'awitji'.
¿Me nite' hayiits jitafaakate'yijju' ka' yaqjanyej'ej qu' ewi'ł nełuye' qu' ithayii
ewi'ł denario?* 14 Ehe, enewe'en aja', yape ma'aj. Qa yakha'łe qa hisu'un
qu' hetisij qu' hik uja'xe' ke' k'ełisij ha'ne teke'leenijju' in t'ithayii. 15 ¿Ye' me
nite' łenexke'ej pa'qu' hisu'un qu' yeqfenye'ji'ij pe'qu' nastsat'etsłetaxij? ¿Ye'
me natawje'meten in yeq'iltina'x?"* 16 Qa aka'an hik aka' łunye'j pekhewe'
hane'ej teke'lenju' qa hik pekhewe' qu' nojo hatse', qa pe' hane'ej yojotax qa'
hik pekhewe' qu' netkelenju' hatse'.—*

Pa' Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 10:32-34; Lucas 18:31-34)

17 Ha' Jesús in mexe ikik'ipha'm ha' wit'ikheyi'j hikha' teyii ha' Jerusalén,
qa taya'yets qu' neqet'etsi'łju' he' doce (12) ł'ijatshenhei, qa yit'ijets: 18 —Ek'en
qeku'ni'łek qu' k'efeli'łi'm, hane'ej in jiyamiipha'm na' witset Jerusalén, qa' hik
nakha'yi'i' hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij ne' tenek'enhe'yij ne'
pa'il qa ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii,*
19 qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qe qa' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye',
qa' neqsilanje'mkii iye ma' qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze'. Qa qu' namets
wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye.—

Pakha' iyintaxets pe' łenene pa' Santiago qa pa' Juan.
(Marcos 10:35-45)

---

* **20:1** Mt 13:24; 21:28,33 * **20:2** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **20:8** Lv 19:13; Dt 24:15 * **20:12** Jon 4:8; Lc 12:55; Stg 1:11 * **20:13** Mt 22:12; 26:50 * **20:15** Dt 15:9; Pr 23:6; Mt 6:23; Mr 7:22 * **20:16** Mt 19:30; Mr 10:31; Lc 13:30 * **20:18** Mt 16:21; 26:66; Jn 19:7

20 Ke' łenene he' łelits ha' Zebedeo, qa łijts'eyek in nekets ha' Jesús, qa
wonokok'enijupju' qe niyinheyu'ujets pe'ye'.* 21 Ha' Jesús qa nifaakan: —
¿Łekpa' łisu'un?— Kikhe'en qa yeku'ł qa yit'ij: —Inaqyaji'ij hatse' wat'ij qu'
enek'enheitax enewe' wetsjuk yilits qu' na'n ejupha, ewi'ł pa'qu' netweiji'
łeniyayik'i qa nakhap qa' efeyi'j ne'tweyijek.— 22 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł
hekhewe'en: —Nite' łenikfe'li'łets aka' ł'iyintaxi'łets. Pakha' haats'e'ej hatse'
qi qu' a'taxe' hik łunye'j qu' nek'iyaji' pa'qu' ek'imiye'ji', ¿me łeke' qu' iya'ałji'
pakha' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'?— Qa yit'ijju' hekhewe'en: —Ehe, łeke'.—
* 23 Qa yeku'ł iye ha' Jesús: —Yijaa'ija qu' iya'ałji' hatse' pa' qi ek'imiiji',
qa pakha'łe qu' na'ni'ju' ha'ne ts'iyayik'i qa ha'ne yifeyi'j qa nite' yakha'
qu' nata'ł yiwets qu' hetisij. Uja'xłe hatse' qu' netesti'yij pekhewe' hats
yaji'let qu' netisij na' Tata.—* 24 Qa hekhewe' diez (10) ł'ijatshenhei in yepi'ye'
ek'i aka'an, ma' qa nayu'um he' wetsjuk witjefeye'k łelits ha' Zebedeo.
25 Qa ha' Jesús qa taya'yets week hekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł
łenikfe'li'łets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite' judiol in ewi'łłe in yisu'un
qu' nenethinijkii pe' łet'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe' te'weyik'uiju'
nekhewe'en qa yisu'unek in inaqyaji'ij pe'ye'. 26 Qa ekhewełi'ił qa' hasu'uj
ejunyejeyi'ił aka'an, qe pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' qa' les łe'wis qu'
hik łunye'je' qu' witqejkunenek'e qu' nithayiki pekhewepe'.* 27 Qa ekheweli'ł
pakha' qu' nisu'un qu' nojo qa' les łe'wis qu' hik łunye'je' qu' witłinek'e qu'
eqejkunenek'i'iłij. 28 Qe ha'ne iye Ła's na' Jukhew nite' nam ma' qa' neteniftit-
shiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits qa net'ihinij iye na' łiła'x, hats'inha qu'
nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.—*

Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.
(Marcos 10:46-52; Lucas 18:35-43)

29 In hats ikik'ui iye ha' witset Jericó, qa olotsija iye he' yijayanpha'm.
30 Wetsjuk he' puk'alets i'niju'kii łekuwe' ha' wit'ikheyi'j. Hekhewe'en in
yepi'ye' in nekijup ha' Jesús, qa taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's,
e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij.—* 31 Olots he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa
yape'enhałe les in yit'unhetik'ikii in taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's,
e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij.— 32 Ha' Jesús qa teke'lenju' qa taya'yii he'
puk'alets, qa nifaakan: —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' haqsi'ji'ł e'mijkii?— 33 Qa yeku'ł
hekhewe'en: —Yatsat'axyij, hisu'untaxi'ł qu' hi'weni'łkii wat'ij.— 34 Ha' Jesús
qi in neq'eletij hekhewe'en qa t'eku'mipji' he' łotoi. Ma' qa aje'eł yi'wen wetju'ł
he' puk'aletstax, qa yijayanpha'm ha' Jesús.

21

Jesús qa uiji'teje'm pa' Jerusalén.
(Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

1 In hats metitsi'm ha' Jerusalén, hats yamets ha' witset ła's łii Betfagé, qa
ke' utek łii Olivos. Ha' Jesús qa yukin he' wetsjuk ł'ijatshenhei,* 2 qa yit'ijets:
—Ma'ałetsteje'm na' witset ła's. Qa' hikna' i'weni'łi' pe'qu' matikkatekiye'
wo'nophe'ł qa ewi'ł wo'nophełiłiju' pa'qu' ła'se'. Qa' enit'iłijii pe' wetsjuk
qa enka'xi'łyii. 3 Qa qu' nana'l pa'qu' nayajitaxiłijets, qa' it'iłijiju'ł: "Ha'
Yatsat'axi'łyij yisu'un. Aje'ełłete' ek nepilet hatse'."— 4 Aka'an in łunye'j ma'
qa hats yasiinik'iha pa' nifel pa'aj pa' profeta in yit'ij: 5 —*Enfeli'łi'm na' witset*

* **20:20** Lc 22:24-27; Mt 4:21; 8:2 * **20:22** Is 51:22; Jer 49:12; Mr 14:36 * **20:23** Hch 12:2; Ap 1:9
* **20:26** Mt 23:11; Mr 9:35 * **20:28** Lc 22:27; Jn 13:13-15; 2Co 8:9; Fil 2:7; Mt 26:28; 1Ti 2:6; Tit 2:14;
He 9:28 * **20:30** Mt 9:27; 21:9; 22:42 * **21:1** Zac 14:4; Mt 24:3; 26:30; Lc 19:37; 21:37; Jn 8:1; Hch
1:12

Sión, qa' it'iłijets: "Jełju', hats nam ei ha'ne qiji' wittata. Nite' weniwqinhetji', i'nipji' na' ewi'ł matikkatax, ewi'ł matikkatax ła's."— (Zac 9:9)
6 He' wetsjuk ł'ijatshenhei qa ikkii qa yaqsiijkii ka' hats yit'ijets ha' Jesús. 7 Qa neka'x ke' matikkateki' qa ha' ła's iye, qa yipk'eni'pji' he' łe'ntaafitits łaqlatiyij, qa i'nipji' ha' Jesús. 8 Olootsija he' jukhew qa efuts iye, yipk'enik'uijiju'kii ha' wit'ikheyi'j ke' łe'ntaafitits qa hekhewep qa yifekinik'i ek ke' najkakui łesejets qa yenik'uiji' ha' wit'ikheyi'j. 9 He' yojo'ok'oi ha' Jesús qa he' teke'lenijupju' iye qa week ewi'ł ka' ł'anyejei in taya'yijipji'kii: —¡Qi in łe'wis ha'ne Ła's pa' David'ik'i! *¡Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij! ¡Qi in łe'wis pa' Intata wa'sji'!— (Sal 118:26)* 10 Ha' Jesús in hats yamji'teje'mha ha' Jerusalén, qa week ha' witset in yeł'ilax wetju'ł qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne nam inwets?— 11 Qa yeku'łji'ij hekhewe' yojo'ok'oi: —Hik ha'ne Jesús, profeta, ta'łii na' witset Nazaret Galilea łeqe sehe'.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi. (Marcos 11:15-19; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

12 Ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijtsitjii qa yiwutshenfik'ikii week hekhewe' taqha'yets qa he' t'ihinij iye ke' wekwek. Qa yiwu'mkii iye ke' łeqe mesal he' yepiletets ł'astai qa yiwu'mkii iye ke' łots'oji'laxits he' ofol t'ihinij.* 13 Qa yit'ijets: —Ke' we'nika'ajji' yit'ij: *"Ene' yitsi' qu' łenqiyi'ij wit'iyinhetjii," (Is 56:7)* qa ekhewełi'ił qa łaqsiiłijkii in *"łewejij ne' ejtenhetsits."— (Jer 7:11)*
14 He' puk'alets qa he' onqokits qa he' otshimetetsju' iye qa nekets ha' Jesús ke' witlijtsitjiyifi, qa niłinju'. 15 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei in yi'wenij ke' yaqsiijkii in ham łunyejeyi'iju'ł qa in yepi'ye' iye he' omehets in taya'yijipji'kii ke' witlijtsitjiiyifi in yit'ijju': —Qi in łe'wis ha'ne Ła's pa' David'ik'i,— ma' qa qi in nayutaxkii hekhewe'en, 16 qa yiyajitaxets ha' Jesús: —¿Me nite' łepiye' enewe'en aka' yit'ijju'?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ehe, hepi'ye'. Qa ekheweli'ł ¿me nite' les qu' ejełi'ł kekhewe' we'nika'ajji' in iyetij aka'an, qa yit'ij: *"Ene' omehets qa ene' mexe tu'f, hats watji'let e'm qu' netlijtsii ei qa' newqinhetija iye"?— (Sal 8:2)* 17 Ma' qa ha' Jesús qa yiwejinłe hekhewe'en, qa ikik'uifik'i iye ha' witset qa wapilii ha' witset ła's łii Betania qa hikha' i'wi' wete'm.*

Pe' higokuk wa'mji' qa yisłax. (Marcos 11:12-14,20-26)

18 Qa nełukii leefiju' qa wapilii iye ha' witset, ha' Jesús qa yoksi'wentax in iyipkun. 19 Qa yi'wen ke' ewi'ł higokuk metetsju' ha' wit'ikheyi'j qa iktaxets wo'taxiikii łeye' qa hamłe, uja'xłe kekhewe' łesejets. Ma' qa yit'ijets: —Nite' ł'anuyi' hane'ej qu' nana'l pe'qu' eye'.— Ma' qa aje'eł wa'mji' ke' higokuk'ik'i qa yisłax. 20 In yi'wen aka'an hekhewe' ł'ijatshenhei qa yitjułaxijpha'mkii, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n łunye'j eke' higokuk'ik'i in aje'eł yisłax?— 21 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets qu' nana'lił'em pa' nite' witqekuye'j qa' qu' nite' eqeku'yi'iłik'i iye, nite' ewi'łłe qu' łeke'ye' qu' aqsiiłijkii aka' yeqfenye'jij ke' higokuk'ik'i, qe łeke' iye qu' it'ijets ne' utek: "Ma'ak'ui na' ła'ni' qa' anamji'ju' na' qi lejtax," qa' hik aka' qu' łunye'je'.* 22 Week pa'qu' iyini'łets qu' iyini'ł, qu' nite' eqeku'yi'iłik'i pa'qu' iyinheyejeyi'ił ma' qa' yijayejek qu' esti'yi'łij.—*

---

* **21:5** Is 62:11 * **21:9** Mt 9:27; 23:39; Lc 2:14 * **21:11** Mr 6:15; Lc 7:16; 13:33; 24:19; Jn 1:21; 4:19; 6:14 * **21:12** Jn 2:14-16; Ex 30:13; Lv 1:14; 5:7; 12:8; Dt 14:25 * **21:16** Mt 11:25; 12:3,5; 19:4; 22:31 * **21:17** Mt 26:6; Mr 11:1; Lc 19:29; 24:50; Jn 11:18 * **21:21** Mt 17:20; Lc 17:6; 1Co 13:2; Stg 1:6 * **21:22** Mt 7:7-8; Jn 11:22

¿Łekpa' ta'łets pa' łet'unha'x pa' Jesús?
(Marcos 11:27-33; Lucas 20:1-8)

23 In hats yamii iye ha' Jesús ke' witlijtsitjii, qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa nekets ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshen, qa yit'ijets: —¿Pa'n łii pa' tenek'enhei nełisij qu' aqsiijkii ekewe' wekwek in łaqsiijkii? ¿Łekpa' nełisij in łaqsiijkii?—* 24 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakhap ji'jek iye qu' k'afaakani'ł. Qu' enfeli'ł ye'm pa'qu' k'afaakani'łij, qa' henfeljii'ł e'mek nakha' ta'łets in haqsiijkii ekewe' wekwek. 25 ¿Łekpa' ta'łijets in inqimpuujin ka' Juan'ik'i? ¿Me ta'łijets na' Dios? ¿Me i'nłi'i ene' jukhewłe?— Ma' qa wapilij wetju'ł in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets ta'łijets pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: "¿Qa inhats'ek in nite' ł'ek'eni'łets?"* 26 Qa nite' łeke' iye qu' jintittaxijets qu' nata'łets ene' jukhew, qe ji'nijiweyiju'ł ene' jukhew qe week yit'ijets ka' Juan'ik'i in profeta.—* 27 Ma' qa hekhewe'en in yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijju': —Nite' tsikfe'li'łets.— Ha' Jesús qa yit'ijiju'łek: —Qa' yakhape' ji'jek qu'nte' k'efeli'iłi'm łekpa' tenek'enhei tsełisij qa haqsiijkii ekewe'en.—

Pa' jukhew wetsjuk pe' łelits.

28 Ha' Jesús qa nifaakan iye hekhewe'en: —¿Pa'n qu' eqjunyejeyi'iłij aka'an? Pa' jukhew wetsjuk pe' łelits. Qa yit'ijets pa' ewi'ł pekhewe'en: "Ya's, hane'ej qu' ma'aiju' qu' ithayiki na' yeqe uwaket."* 29 Pa' wita's qa inku'ł: "Nite' ts'ikheyu'uiju'." Ma' qa i'nk'ałe qa yijamtikii, ma' qa ikiiju'. 30 Ma' qa pa' łatata qa yiyaji'ets iye pakhap iye ła's, qa aka' hats ł'anye'jets iye pa'aj. Qa pakha'an qa yeku'ł qa yittaxijets yijat'ij: "Ehe tata, hakiiju' hane'ej." Qa nite'łe ikiiju'. 31 ¿Łek pakha' enewe' wetsjuk yaqsiijkii pa' yisu'un pa' łatata?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Pa' yojo in nifaakan.— Qa yit'ij ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma łatata qa nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew, enewe'en yojo'oł ek'ui qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios. 32 Qe in namtaxi'ł ei ka' Juan Bautista'ik'i qa nijatshentaxiłij pa' yatsathen qu' ejunyejeyi'ił yijat'ij, qa nite'łe ł'ek'eni'łets. Qa enewe'łe yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma łatata qa nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew qa qi in tek'enets yijat'ij. Qa ekheweli'ł qa hats łi'wentaxi'łha aka'an, qa łunye'j ji'ij in nite' łitujtseikanini'ł pa'qu' ejunyejeyi'ił hats'inha qu' ek'eni'łets.—*

Pe' uł'ets witeqjełinenheyij pa' uwaket.
(Marcos 12:1-2; Lucas 20:9-19)

33 Qa yit'ijets ha' Jesús hekhewe'en: —Ek'eni'łik'i iye aka' qu' hejeyumtshenijupi' iye. Ewi'ł pa' jukhew *yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet pa' uwaket qa yeqetsitenijijup pe' utel. Qa tijju' iye pa' ewi'ł łeq'itset'ij qu' nenq'umutju' pe'qu' łeye'. Qa yaqsiijkii iye pe' ewi'ł qipha'm t'ejuyets qu' nejełipji'kii pa' uwaket.* *(Is 5:1,2)* Ma' qa i'nk'ałe qa yatkinhenets pe' jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.* 34 In hats k'esiyu'ets łahats'ij qu' netenifte'ji' pe' łei, qa nukintaxii pe' łeqejkunenhei pekhewe' natkin pa' uwaket, hats'inha qu' netisij qa neka'xii pe'qu' natsat'etsijek łeqei pa' yatsat'axij pa' uwaket. 35 Qa pe' amaneyij in natkin pa' uwaket, qa t'eku'mi' pe' wit'ukinheitax, qa ewi'ł pa' yilanje'mkii, qa pakhap qa yilaanija qa pakhap iye qa nijele'ejkii pe' utel.* 36 Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ewi'łij iye in yukin pekhewep iye łeqejkunenhei, qa hats les in olotstax. Qa pekhewe'en qa hik łeqfenyejeyij iye pa' hats

---

* **21:23** Ex 2:14; Mt 26:55; Hch 4:7; 7:27 * **21:25** Mt 13:54; Lc 7:30; 15:18,21; Jn 3:27 * **21:26** Mt 11:9; 14:5; 21:46; Mr 6:20; 11:32; 12:12 * **21:28** Mt 20:1 * **21:32** Pr 8:20; Mt 3:8-12; 2P 2:21 * **21:33** Mt 13:3,34-36; 15:15; 22:1; 24:32; 25:14; Lc 14:28; Sal 80:8; Cnt 8:11-12 * **21:35** 2Cr 24:21; Neh 9:26; Mt 5:12; 23:34,37; Hch 7:52; 1Ts 2:15; He 11:36-37

łeqfenyejeyij pe' yojo. 37 Ma' qa teke'lenju' in yukintax pa' łaa'sija, qa yit'ij:
“Tees qu' łeqfenyejeyi'ij pe'ye' ha'ne ya's.” 38 Qa in yi'weniju'ł pekhewe'en qa
yit'ijju' pa'aj: “Hik ha'ne ha' łaa'sija. Hik ha'ne qu' naya'xtaxij ha'ne łetset ha'
łatata. Jitalan hats'inha qa' jinatsat'etsij ha'ne sehe' yatsat'axij ha' łatata.” *
39 Ma' qa t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i pa' uwaket qa yilan. 40 Qa hane'ej, qu'
nanamtax pa' yatsat'axij pa' uwaket, ¿pa'n łumti'ił qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewe'
nejettaxij yatkinhenintaxets pa' łeq'ejinqa'wet?— 41 Qa yeku'ł hekhewe'en: —
Nilanju' tees qu' ne'nq'eletij ene' uł'ets natkintax pa' uwaket. Qa' ni'nk'aihit
iye pe'qu' nejełinenij qu' nanatkin iye pa' łeqe uwaket qa' hik pekhewe'ye'
yijat'ij qu' netisji'jij pa' uja'x pe'qu' netisji'jij pa' yatsat'axij pa' uwaket qa
yamji'jets łahats'ij qu' netenifte'ji'.— * 42 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —¿Me nite' les
qu' ejełi'ł ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *“Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm
ne' wititsi', hane'ej qa ewi'łłe in les weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'. Qa pa'
Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii aka'an qa in jitejełju' qa qi in łe'sits ine'm”? (Sal
118:22)* 43 Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets qu' itkamhiti'yi'łij na' tenek'enheiji'
na' Dios qa' netesti'yij pakhap witset'e, qa hik pakha'ye' yijat'ij qu' olotse'
pe'qu' łeqeye'. 44 Yakha' hik łunye'j ute, pakha' qu' nanamipji' ene' ute, qa'
qałałe'ju'. Qa ene'łe ute pa'qu' nanamipji' qa' netweyik'uiju', ma' qa' łipipeju'.—
* 45 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' fariseol iye in yepi'ye' ek'i ekewe'
yejeyumtshenijupi' ha' Jesús, ma' qa nikfe'lik'i in łekhewełłe in t'ejuyets.*
46 Qa in yisu'untax qu' nophe'ł qa nijiweiłi'iju'ł he' olots jukhew qa efuts, qe
enewe'en nikfe'lets ha' Jesús in profeta.*

22

Pa' łe'wis nełu witiwhe'yejii.
(Lucas 14:15-24)

1 Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa ewi'łij iye in yit'iji'
ke' yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: 2 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye
na'aj ewi'ł łe'wis nełu yaqsiijkii na'aj ewi'ł qi wittata t'ejuyets in tewhe'yei pa'
ła's.* 3 Qa yukin pe' łeqejkunenhei yiihettaxii pe' hats jutsiqets qu' nanamii
pa' łe'wis nełu witiwhe'yejii. Enewe'en qa nite'łe namiyu'ui pa' łe'wis nełu.*
4 Qa ewi'łij in yukintaxii iye pekhewep iye łeqejkunenhei, qa yit'ijets: “Aka'
it'iłijets hekhewe' hats jutsiqetstax qu' nanamii: ‘Hats hajilettaxi'ł ek'ui na'
qi aqi'ł. Hats talanhetiiju' ke' wakka'ik'i qa kekhewe' iye wakka łelitsik'i ne'ej
we'nujenin, qa week hats yijat'etsju', te'łuniłii qu' eneki'łets nakha' łe'wis nełu
witiwhe'yejii.’ ”* 5 Pekhewe' wit'eqemhiitax qa nite' tek'en iye. Pekhewe'en
ewi'ł pakha' ik yamii pa' łeq'ejinqa'wet qa pakhap iye qa yamiyek pe' łaqhatjii.
6 Qa pekhewep iye wit'eqemhii qa t'eku'mi' pe' ł'ukinheitax pa' wittata qa
yilanje'mkii qa pekhewep qa nilaanju'ha. 7 Ma' qa qi in nayu'kii pa' wittata qa
yiyaji'ets pe' łelits oq'opheł inetsilets, qa ikii qa nilanju' pekhewe' eqek'unhets
qa ne'łijju' iye pa' łetsetik'i. 8 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets iye pa' wittata pe'
łeqejkunenhei: “Na' witiwhe'yejii hats week yijat'axju', qa kekhewe'łe yojotax
in wit'eqemhiitax qa nite'łe weju'łtaxij qek nanamii.* 9 Qa hik ta'łijupi', yape
ma'ałetsfik'i ne' les qits wit'ikheijei, qa' eqe'mi'łets week pa'qu' i'weni'łji'
hats'inha qu' nanamii ha'ne łe'wis nełu witiwhe'yejii.”* 10 Pe' witqejkunenhei

* **21:38** Sal 2:8; He 1:2 * **21:41** Mt 8:11; Hch 13:46; 18:6; 28:28 * **21:42** Hch 4:11; Ro 9:33; 1P 2:7 * **21:44** Is 8:14-15; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * **21:45** Mt 13:3,35; 15:15; 21:33; 22:1; 24:32 * **21:46** Mt 26:4; Mr 11:18; Lc 19:47-48; Jn 7:25,30,44 * **22:2** Mt 13:24; Lc 12:36; Jn 2:2; Ap 19:7 * **22:3** Est 6:14; Pr 9:3,5 * **22:4** Pr 9:2; Mt 21:36 * **22:8** Mt 10:11; Hch 13:46 * **22:9** Ez 21:21; Abd 14

qa iketsfik'i pe' wit'ikheijei. Qa no'thet wetju'ł week pekhewe' yi'wen, pe' uł'etstax qa pe' łe'sits. Ma' qa hats topo'oj pe' wititsi' pe' wit'eqemhinel. 11 Ma' qa in uyetsji' pa' wittata qu' ni'wen pe' namii pa' łe'wis nełu, qa yi'wen pa' ewi'ł jukhew in nite' yeqhinataji' pe' witqhinatai t'ejuyets na'aj tewhe'yei.* 12 Pa' wittata qa yit'ijets: "Waika', ¿pa'n łunye'j in łentenuyetsji' ha'ne łe'wis nełu in nite' łeqhinataji ke' t'ejuyets na'aj tewhe'yei?" Pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij.* 13 Ma' qa pa' wittata qa yit'ijets pe' łeqejkunenhei: "Ophe'łi'ł ne' łokoyei qa ne' łef'iyei iye qa' iwu'mi'łiifik'i na' i'nfik'i qi nookii qa' hik nakha'a' qu' qi qu' napi' qa' nat'aitaxji' iye łek'unhetii." 14 Qe olots nekhewe' teniyaitaxets, qa nite'łe olots ne' te'nekumhi'yiiji' ujaa'xkii.—*

¿Me łe'wis in yijaninkii pe' wekwek qu' net'ejuyets pa' witset Roma? (Marcos 12:13-17; Lucas 20:20-26)

15 In yili'ij ha' Jesús ekewe'en, qa he' fariseol qa ikkii qa iyetijju' pa'n łunye'j qu' net'eku'mi' ha' Jesús qu' nata'łets pa'qu' nit'ij hakha'an. 16 Hekhewe'en qa nukinii he' ł'ijatshenheiłe qa łijts'eyek hekhewe' yijayanek ha' Herodes, ma' qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'łetsha in akha' yijaa'ija na'aj łit'ij qa yijaa'ija iye in łi'nq'ijatshenij pa' yisu'un pa' Dios, ma' qa nite' łenwu'mpha'm qu' ink'aihitik'ui pakha' hats łisu'un qu' łunye'je' qu' nata'łets pa'qu' łunye'je'łe ene' jukhew, qe akha' week eqjunyejeyij.* 17 Qa hik ta'łijupi', enfeli'ł ye'm pa'qu' umti'ek. ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii ekewe' wekwek qu' net'ejuyets pa' César, Roma łatata? ¿Me nite'?—* 18 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets in nite' łe'wis pa' neqfenyejeyutaxij hekhewe'en, qa yit'ijets: —Ejtitsits, hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił. ¿Inhats'ek in ł'ewqeleitaxi'ł yik'ui? 19 Ets'ethini'łij ewi'łe' ł'astaki'ye' nijket pekhewe' t'ejuyets in tajaikii eke' wekwek.— Hekhewe'en qa yethinij ke' ewi'ł denario.* 20 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —¿Łek łeju's ha'ne witeqsi'nq'al i'nji' qa łek łii iye ha'ne i'nji'?— 21 Qa yeku'ł hekhewe'en: —Pa' César, Roma łatata łesi'nq'al.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa' łisi'łij pa' Roma łatata (César) pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Roma łatata (César), qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Dios.—* 22 In yepi'ye' ek'i aka'an hekhewe'en, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa ikik'uikii.

Iłii iye hatse' pe' naxju'. (Marcos 12:18-27; Lucas 20:27-40)

23 Qa hik kakha' iye ka' nełuji', he' uja'x hekhewe' saduceol qa nekii iye ha' i'ni' ha' Jesús qe naqfaakanheyu'uj pe'ye'. He saduceol yit'ijets in nite'te' iłii iye hatse' pe' naxju'.* 24 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *"Pa'qu' nawa'm in mexe hamtax łelitsi'ił pe'qu' łewhe'ye'ye', ma' qa pa' łek'inij i'nłi'i qu' łamats'e qa' hik pakha' qu' łewhe'ye'yi'ij pe' łewju'lelax. Ma' qa qu' nataltsa'yi'ł qa' hikpa' qu' łа'si'ij pa' wa'm łewhe'ye'ek'i."* *(Dt 25:5)* 25 Ha'ne ha'ni'łi' na'l ka' ewi'ł hik łunye'j aka'an wetsjuk tatsai (7) pe' witjefeye'k. Pa' yojo in tewhe'yeitax qa wa'm, qa mexełe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'tax. Qa nejettaxij qu' łewhe'ye'yi'ij pa' łek'inij, 26 qa wa'mifi iye. Qa hik łunyejei iye pekhewep iye ma' qa week naxju' pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. 27 In hats week naxju' qa wa'm iye pe' efu'uk'i. 28 Qa hane'ej qu' iłiye'tax iye pe' hats nanaxtaxju' ¿qa pa'n łunye'j pa'qu' łewhe'ye'yi'ij pekhewe' wetsjuk tatsai (7) pe' efu'uk'i? Qe hats week łewhe'yetstaxij pekhewe'en.— 29 Qa yeku'ł ha'

---

* **22:11** Ap 19:8; 22:14 * **22:12** Mt 20:13; 26:50 * **22:14** Mt 20:16; Ap 17:14 * **22:16** Mr 2:8; 3:6; 8:15; Jn 3:2; Hch 10:34; 13:10; 18:26 * **22:17** Mr 12:14,16-17; Lc 2:1; 3:1; 20:22,24-25; Jn 19:12,15 * **22:19** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **22:21** Mt 17:25; Ro 13:7 * **22:23** Mt 3:7; Hch 4:1; 23:8

Jesús qa yit'ijiju'ł: —Ekheweli'ł qi in łijaniłik'i qe nite' łenikfe'li'łik'i ke' Intata łe'lijei, qa nite' łenikfe'li'łetsha iye na' qi łet'unha'x na' Dios. 30 Qe qu' iłiye'tax pe' naxju', pe' jukhew qa efuts nite' tewhe'yeiju' hatse', qe hik qu' łunyejeye' yijat'ij ne' angelits wa's łeiłets.* 31 Ye'ehe, in t'ejuyets qu' iłiye'tax pe' naxju', ¿me nite' łiyineniłik'i na' Dios in yit'iłij ewets: 32 *“Yakha' łeqe Dios ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob”? (Ex 3:6)* Na' Dios łeqe Dios ne' iłii. Qa nite' łeqe Dios pe' naxju'.—* 33 Hekhewe' olots jukhew qa efuts, in yepi'ye' ek'i ekewe' i'nq'ijatshenij ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'mkii aka' łunye'jkii.

Pakha' les qiji' kekhewe' wenit'ij pa'aj.
(Marcos 12:28-34)

34 Qa hekhewe'łe fariseol in impi'ye'ej he' saduceol in ham pa'qu' nit'ijiju'ł ha' Jesús, qa ewi'ł we'neni'.* 35 Qa ha' ewi'ł hekhewe' fariseol hakha' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yijaajintax iye, qa yit'ijets:* 36 —Maestro, ¿pa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'ha kekhewe' łe'lijei pa' Dios tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (mandamientos)?— 37 Qa ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ij: —*Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, qa weekij iye pa' iła'x, qa weekij iye pa' aqjamtikineye'jkii. (Dt 6:5)** 38 Aka'an hik aka' ka' les in qiji' qa hik aka' iye yojo'ok'oi kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii. 39 Qa ka' yojo'opji' qa hik łunye'j iye aka'an in yit'ij: *“Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.” (Lv 19:18)** 40 Ekewe' wetsjuk wi'tlijei hik ekewe' łetkui ke' week testi'yij ka' Moises'ik'i qa ke' i'nq'ijatshenij iye ke' profeta'ik'i.—*

¿Pa'n łii pakha' ta'łets pa' Cristo pekhewe' ława'mhitsik'i?
(Marcos 12:35-37; Lucas 20:41-44)

41 Qa in mexe ewi'ł i'ni' he' fariseol, qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju', 42 qa yit'ij: —¿Pa'n łumti'ił qu' łunye'je' pa' Cristo? ¿Pa'n łii pa'qu' nata'łets?— Qa yeku'ł hekhewe'en: —Ta'łte'ets hatse' pa' David'ik'i.— 43 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Ye'ehe, ¿qa inhats'ekek ka' David'ik'i pa' Espíritu Santo in ta'łets, qa yit'ijets: “Yatsat'axyij?” Qe ka' David'ik'i yit'ij:* 44 *“Pa' Intata qa yit'ijets pa' Yatsat'axyij: ‘Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa' otsi'pji'kii ne' ejuihifets.’ ” (Sal 110:1)** 45 Pa' David'ik'i in yit'ijets, “Yatsat'axyij.” ¿Qa pa'n łunye'j iye qu' nit'ijets qu' ła'se'?— 46 Hekhewe'en qa ham pa'qu' neku'łijiju'ł pe'qu' łe'lijeye', ma' qa hik aka'aj ka' nełuji' qa ta'łi' in hats ham pa'qu' nanfaakanij pe'ye'.*

23

Jesús qa iyetij pa' uł'ax łunyejei pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol.
(Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

1 Ma' qa hik aka'aj ha' Jesús qa hats iyetik'uiha he' jukhew qa efuts qa week iye he' ł'ijatshenhei,* 2 qa yit'ijji'ju': —Nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, hik nekhewe' wetłisij qu' net'ekuumi'ha qu' ninq'ijatshenij kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii yika'ajji' ka' Moises'ik'i.* 3 Qa hik ta'łijupi' qu' ek'eeni'łik'iha qa' week aqsiiłijkii iye pa'qu' nit'iłij ewets, qa hasu'ujłe ijayani'łij ka' łunyejei nekhewe'en, qe łekhewel nite' yaqsiijkii

---

* **22:30** Mt 24:38; Lc 17:27 * **22:32** Ex 3:15-16; Hch 7:32 * **22:34** Lc 10:25-28 * **22:35** Lc 7:30; 10:25; 11:45; 14:3 * **22:37** Lc 10:27 * **22:39** Mt 19:19 * **22:40** Mt 7:12; Ro 13:8-10; Ga 5:14 * **22:43** 2S 23:2; Ap 1:10; 4:2 * **22:44** Hch 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13 * **22:46** Mr 12:34; Lc 14:6; 20:40 * **23:1** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **23:2** Esd 7:6,25; Neh 8:4

kekhewe' i'nq'ijatshentaxij.* 4 Łekhewel hik łunyejei aka'an: yophe'ł je'mkii
pe' witqatai qi niihetits, jutsitets qu' jinteka'xtax. Ma' qa yiłkoninij enewe'
jukhew qa efuts iye, qa łekhewełłe qa nite' ewii'łe' pe'qu' łayaqsi'ye' qu'
nekumhini' qu' neka'x.* 5 Week na'aj yaqsi'jtaxijkii ewi'łłe in yisu'un qu'
netwenheti'yij. Yisu'un in yeni' ne'ej ł'iwatai qa łokoyei iye ne'ej nite' qitax
łasimmi'tax qa lesłe in yiwqinhet iye ne'ej yaqsiijkii ti'najki' łasi' i'nji' ne'ej
uja'x kekhewe' Intata łe'lijei, qa ne'ej yit'onijju' łeiłal iye qa les in yijetinijju'
iye ne'ej jipimju'.* 6 Yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej łots'oji'laxits ne'ej qitsji'
qe tekju' na'aj ewi'ł łe'wis nełu qa ne'ej witlijtsitjiyifi iye ne'ej wits'ojilaxits,
łots'oji'laxits pe' qitsji'.* 7 Yisu'un iye qu' netniwetfelhei qe yijalki'sji'kii na'aj
łaqhawet qa yisu'un iye qu' netiyi'yij in maestro.* 8 Qa ekhewełi'ił qa' hasu'uj
iwejini'łi'm aq'ayini'łij pakha' qu' ni'ttaxi'łij ewets maestro, qe ewi'łłe na' aqa
Maestro'ołqa ekheweli'ł qa week e'witjefeyek'iłipji'. 9 Hasu'uj iye it'iłijets
pe'ye' ha'ne sehe' epji' tata, qe ewi'łłe na' Atata'ał hik nakha' i'ni' na' wa's.*
10 Hasu'uj iye iwejini'łi'm pe'qu' ni'ttaxi'łij ewets qu' e'qitsi'iłji', qe ewi'łłe
na' Cristo in qiji'ha. 11 Qa pakha'łe les in qiji' ekheweli'ł, pakha'an, pakha'
hik łunye'j qu' eqejkunenek'i'ił.* 12 Qe pakha' qu' łakha' ye'łetax łete'm qu'
neniwqinhetji', qa' hik pakha'ye' qu' netwepinhetkii. Qa pakha'łe qu' nite'
neniwqinhete'ji' qa' hik ha'neye' qa' neniwqinhetji'.* 13 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejun-
yejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łit'oniłik'uiji' ene' jukhew qa efuts iye na'
łeji' na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa ekheweli'ł iye nite' łe'nuihiyu'ułii iye. Nite'
łiwejiniłi'm iye nekhewe' nuihiyu'taxii.* 14 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij
ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wet-
sjuk'e ejusitsi'ił! Qe łenitka'miłijkii pe' łetsiltax pe' wikiihalei. Ła'napetaxi'łijets
qe ł'iyini'ł qa nite'łe yijaa'ija qu' iyini'ł qe łisu'unłi'iłqu' me'nethiniłijkii. Qa
hik ta'łijupi' qu' les qu' qiye' pa'qu' atanithenheti'yi'łij.* 15 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejun-
yejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łijawe'jiłij ji'teje'mkii na' qi iweli' qa pekhel
łenekiłiji'kii iye ha'ne sehe' in łowo'ołiikii pa'qu' amiti'łijju' kakha' ejunyejeyi'ł.
Ma' qa in hats łamitiłijju', qa hats łaqsiiłijkii qu' wetsjuk'i'ij qu' nat'ani'ł epji' qu'
les ne'weju'łij wiikfik'i qu' namii pa' fe't.* 16 Hiyee' e'newusitsi'ł, puk'alets
yojotaxik'ui pekhewep, qe ekheweli'ł łit'iłij: “Ham weju'łi'ij pakha' qu' neni-
wjutsiqentaxiji'm ne' witlijtsitjii pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj naqsiijkii. Pakha'
yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm pa'qu' nit'ij ne' łeqe oro ne' qi witlijtsitjii, qa
weju'łij yijat'ij, ma' qa' naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij.”* 17 Nite' ł'eqenełuyi'ł
wetju'ł qa puk'alets iye, qe ¿pa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'? ¿Me na' oro? ¿Me
i'nłi'i ne' witlijtsitjii in hik nekhe' ta'łets in we'nenifi ne' oro ma' qa yatsat'etsij
na' Dios? 18 Qa łit'iłijju' iye: “Nite' weju'łij pakha' qu' neniwjutsiqentax-
iji'm na' ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets na'aj witqisit'ij na' Intata (ofrenda)
pa'qu' nit'ij, qa' hasu'uj naqsiijkii. Pakha' yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm
na'aj witqisit'ij pa' Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa weju'łij yijat'ij, ma' qa'
naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij.” 19 ¡Puk'alets! ¿Łekpa' qu' les qiye'ji'? ¿Me
pa' witqisit (ofrenda)? ¿Me i'nłi'i pa' łe'nenhe'wet'ipji' (altar), in hikpa' ta'łets

* **23:3** Mt 5:20; 15:3-9; Ro 2:17-23 * **23:4** Lc 11:46; Hch 15:10; Ga 6:13 * **23:5** Ex 13:9; Dt 6:8; 11:18; Mt 6:1,5,16; 9:20; 14:36; Mr 6:56; Lc 8:44 * **23:6** Lc 11:43; 14:7; 20:46 * **23:7** Mr 9:5; 10:51; Jn 1:38,49; 11:8; Stg 3:1 * **23:9** Mal 1:6; Mt 6:9; 7:11 * **23:11** Mt 20:26-27; Mr 9:35; 3Jn 9 * **23:12** Pr 29:23; Ez 21:26; Lc 14:11; 18:14; Stg 4:6,10; 1P 5:5-6 * **23:13** Mt 23:15,23,25; Lc 11:52 * **23:14** Mr 12:40; Lc 20:47 * **23:15** Hch 2:11; 6:5; 13:43 * **23:16** Mt 5:33; 14:7; 15:14; 23:24; 26:63,72; Hch 1:16; Ro 2:19; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21

in we'nenipji' pa' witqisit (ofrenda) qa yijaa qa yatsat'axij pa' Dios?* 20 Qa
hik ta'ɬijupi', pakha' qu' netetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) pa'qu' nit'ij, ma'
qa hats week tetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) qa pe' i'nipji' iye (ofrenda).
21 Qa pakha' qu' netetfeliji'm ne' qi witlijtsitjii pa'qu' nit'ij, qa tetfeliji'm ne'
witlijtsitjii qa nakha' iye i'nifi ne' witlijtsitjii.* 22 Qa pakha' qu' netetfeliji'm
pa'qu' nit'ij na' wa's, qa hats tetfeliji'm na' ɬots'oji'la'x na' Dios qa nakha'
iye i'nipji' nakha'an.* 23 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ, i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei
qa ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ!
Qe in ɬeqethentaxi'ɬfik'i ne'ej menta ɬesejets qa ne'ej anis iye qa comino iye
in cien (100) yamets qa diez (10) ɬeqetheni'ɬfik'i qu' net'ejuyets na' Dios. Qa
nite'ɬe ɬaqsiiɬijkii kekhewe' les in qitstaxji' wi'tlijei wenittaxij qu' nanaqsiijkii,
kekhewe'en: yatsathen, eq'iltina'x, yaqsi'jijkii pa'qu' hats nit'ij hik ekewe'tax
qek aqsiiɬijkii, qa hasu'ujɬe qek ili'iɬij qu' aqsiiɬijkii kekhewe' hats ɬ'asiniɬik'i
in ɬaqsiiɬijkii.* 24 ¡Ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' e'puk'aletsi'iɬ in ɬojotaxiɬik'ui
pekhewepe'! Qe hik ɬunye'j qu' uketi'ɬ na'aj iweli' qe qa' nite' etimi'ɬ ne'ej
iye, qa ni'kha'ɬi'ij ats'etax in qitax qa hik na'aj ɬetimi'ɬ.* 25 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ
i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik
ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ! Qe ekheweli'ɬ ɬimpulijini'ɬ na' ɬ'anu'ui
nakha' hik ɬunye'j wasu qa hik ɬunye'j iye tok'o, qa ɬatawejɬe qa topo'oj pakha'
wit'ejtenheye'j qa pa' wit'ekuyi' iye.* 26 ¡Fariseo puk'al! Yojo yijat'ij qu'
nempulijik'iju' na' ɬatawe'j nakha' hik ɬunye'j wasu qa hik ɬunye'j iye tok'o,
hats'inha qu' ɬe'wise' ji'jek ham ɬejili'ye' nakha' i'nfik'i. 27 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ
i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qa ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik ejun-
yejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ! Qe ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ ne'ej nimeɬkui
qe hats wetlinij na'aj fo' i'm qa ɬe'sits in jite'wen, qa ɬatawjetsɬe qa topolij
witinutsik'i qa in hats ɬipipji' iye.* 28 Aka'an hik aka' ejunyejeyi'ɬ iye, e'ɬe'sitsi'ɬ
in ne'weni'ɬ ene' jukhew, qa pekhewe'ɬe atawjetsi'ɬ qa qi in topolij in hik
ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ, qa topoli'ɬ ej iye in nite' ɬisu'uni'ɬ qu'
aqsiiɬijkii pa' yisu'un na' Dios. 29 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ i'nq'ijatshenij ke' Moisés
ɬe'lijei qa ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e
ejusitsi'iɬ! Qe ekheweli'ɬ ɬeniihini'ɬpha'm ne' ɬenimeɬkui kekhewe' profeta'ik'i qa
ɬi'sinheti'ɬ iye wekwek ɬ'eniɬi' ne' ɬenimeɬkui ke' jukhew'ik'i yatsathen. 30 Ma' qa
ɬit'iɬijju': “Qek hats jinana'l pakha'aj pa' ɬahats'ij pekhewe' inqa'jteyik'i qekha
nite' jina'ne'taxij ji'teje'm in nilanju' pekhewe' profeta'ik'i.” 31 Ye'ehe, qa
aka'an in ɬit'iɬijju', ma' qa hats ɬanaliɬi'iɬik'i in ekheweli'ɬ ɬata'ɬiɬets kekhewe' ni-
lanju'kii ke' profeta'ik'i.* 32 Yape oponheti'ɬij pakha' uɬ'ax mente' yoxpo'taxij
ke' aqa'jteyi'ɬik'i.—

¡Q'oiq'oyits ɬelits!

33 —¡Q'oiq'oyits! ¡Q'oiq'oyits ɬelits! ¿Pa'n qu' ilithinyejeye'taxiɬik'ui hatse' qu'
atanithenhetiitaxi'ɬij pa' fe't qi iftsax?* 34 Qa hik ta'ɬijupi', Jeɬ qeku'ni'ɬek qu'
he'nukini'ɬ ei iye pe'qu' profetaye', qa pe'qu' qi nikfe'lets wekwek in t'ejuyets
na' Dios qa pe'qu' ninq'ijatshenij iye ke' ɬe'lijei na' Dios. Ma' qa ekheweli'ɬ
qa' anlani'ɬju' iye pe'qu' uja'xe', qa pekhewep qa' eni'ɬji'pha'm pe'qu' cruzitse',
qa pekhewep iye qa' eqsilani'ɬ je'mkii ne' witlijtsitjiyitsifi qa' ijayani'ɬiikii

---

* **23:19** Ex 29:37; 30:29 * **23:21** 1R 8:13; 2Cr 6:2; Sal 26:8; 132:14 * **23:22** Ex 17:16; Sal 11:4; 47:8; Mt 5:34; 19:28; He 8:1; Ap 4:2 * **23:23** 1S 15:22; Sal 33:5; Jer 5:1; Mi 6:8; Zac 7:9; Lc 11:42 * **23:24** Mt 15:14; 23:16 * **23:25** Mr 7:4; Lc 11:39 * **23:27** Lc 11:44; Hch 23:3 * **23:31** Gn 15:16; Hch 7:51; 1Ts 2:15-16 * **23:33** Mt 3:7; 5:22; 12:34

pekhewep witsetiikal,* 35 hats'inha qu' nanami'ł epji' iye na' witaxtanithenk-
eye'j ta'łets ke' ł'athits ke' week yatsathen in talanhetiiju', qa in ta'łi' ek ka'
yatsathen Abel'ik'i qa yamijii ka' Zacarias'ik'i ła's ka' Berequias'ik'i. Hik
kakha' Zacarias'ik'i łilaniłi' na' łeqewuk'uji' ne' witlijtsitjiyii qa na' ts'eewe'epji'
łe'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij na' Dios.* 36 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in
week ekewe'en qu' na'nipji' hatse' enewe' na'l hane'ej ha'ne łahats'ij.—*

Jesús qa yayinju' pa' Jerusalén.
(Lucas 13:34-35)

37 —¡Jerusalén, Jerusalén, łanlani'łju'kii kekhewe' profetas'ik'i, łenjele'ełijkii
utel kekhewe' nukintax ei na' Dios qu' nenfel e'm ke' łe'lijei! Pa'n uja'xij in
hisu'untax qu' ewi'ł heni' ne' elits, in łunye'jek ne'ej ta'a'a' qe ewi'ł yeni' ne'ej
łelits uyifi łefets, qa nite'łe łisu'un.* 38 Jeł qeku'ni'łju' ek na' etset'ił qu' hats ham
na'ni'i hatse'.* 39 Qe hane'ej qu' nata'łi' qu' hit'ij ewets in hats nite' ł'anuuyi'i qu'
e'tswen iye, ipłu'ui qu' ittaxij: *"Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij."—*
*(Sal 118:26)**

24

Jesús qa iyetij pe' witlijtsitjii qu' uł'axe'ju' hatse'.
(Marcos 13:1-2; Lucas 21:5-6)

1 Ha' Jesús in hats ikik'uifik'i ke' witlijtsitjii, qa hats iktax, qa he' ł'ijatshenhei
qa we'tmetinheti'm qa yit'ijets: —Jeł qeku'nju' ene' witlijtsitjii, ¡hayits qa
łe'wis!—* 2 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —¿Me hats łi'weni'ł ene'en? Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets in ham pe'qu' ewii'łe' qu' amane'pha'm hatse' ene' utel ene'
witlijtsitjii. Week qu' jałaq'eju'kii hatse'.—

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Marcos 13:3-23; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

3 Qa ha' Jesús qa i'niju' ke' utek łii Olivos, ma' qa nekets he' ł'ijatshenhei
qa uja'xłi'iłkii, qa nifaakan: —Hisu'untaxi'ł qu' enfeli'ł ye'm ¿pa'n ipłu'uk'ui
qu' namets qu' łunye'je' kakha' łit'ij qu' jałaq'eju' ne' witlijtsitjii? ¿Qa pa'n
łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij qu' etpiltaxju' iye, qa pa'qu' jutsiqaxi'ij iye qu'
nanaxtaxijik'i hatse' pakha' hane'ej łahats'ij?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij:
—Jełi'łiju'łha, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił ma' qa' naqani'łkii.* 5 Qe olots hatse'
pe'qu' nanam qa' netyinenyij qa' nit'ij: "Yakha' ye' Cristo." Ma' qa' olots
pe'qu' naqankii.* 6 Ekheweli'ł qa' impi'ye'jiiłij pe'qu' hats nawatlaanija, qa'
impi'ye'jiiłij iye pe'qu' nanwatlanheyu'ji'ijtax. Qa hasu'ujłe e'nijiwe'yi'ł, qe
les łe'wis qu' łunyejeye'kii week ekewe'en, qa mexełe nite' yamets pa' ł'aka'the'ju'
hatse'. 7 Qe ewi'ł pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape' iye witsetiika'ye',
qa ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'. Qa' nana'l
iye pe'qu' witsetitse' qu' qi qu' niyipkunju', qa pe'qu' me'le'le' iye sehel.* 8 Qa
hikłe łunyejei ekewe'en ne'ej iwkajitshen in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' łaqati'yi'ij
hatse'.* 9 Ma' qa' yapeye'łek qu' namets qu' ekekiti'yi'łiikii qu' awitjaxti'yi'łju',
qa qu' alanheti'yi'łju'ha iye qa' qi iye qu' na'napjaxi'ł e'm ene' week witsetits
qe ta'łets qu' atsjayani'ł.—*

---

* **23:34** Lc 11:49-51; Hch 13:1; 22:19; 1Co 12:28; 2Cr 36:15-16; Mt 10:17 * **23:35** 2Cr 24:21; Zac 1:1; Gn 4:8; He 11:4; 1Jn 3:12; Ap 18:24 * **23:36** Mt 10:23; 16:28; 24:34 * **23:37** Dt 32:11-12; Rt 2:12; Mt 5:12 * **23:38** 1R 9:7; Is 64:11; Jer 12:7; 22:5 * **23:39** Mt 21:9 * **24:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; 12:1 * **24:3** Mt 21:1; 24:27,37,39 * **24:4** Jer 29:8; Ef 5:6; Col 2:8; 2Ts 2:3 * **24:5** Mt 1:17; Ef 5:2 * **24:7** Hch 11:28; Ap 6:8; 2Cr 15:6; Is 19:2 * **24:8** Lc 21:12-24 * **24:9** Mt 10:17,22; Jn 16:2

Olots pe'qu' nili'ij hatse' pa' Cristo.

10 —Ma' qa olots pe'qu' niliyij hatse', pekhewe'en qa' nowotk'onijkii qa qi
iye qu' na'napjaxi'm pekhewep. 11 Qa olots iye hatse' pe'qu' nanam ejtitsits
qu' nit'ij łetets qu' profetaye', ma' qa olots iye pe'qu' naqankii.* 12 Qa qu'
hats qi qu' net'ijayijfik'i hatse' pa' uł'ax, ma' qa pa' łeqsu'unka'xtaxyij pe'qu'
olootse' qa' net'ijayik'iju'.* 13 Qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' ł'aka'the'ju'
pa' łahats'ij qa hikpa' qu' iła'xe'. 14 Qa eke' łe'sits wi'tlijei nifel pa' łunye'j qu'
jina'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week netfelhitiyi'pji' pe' week
witsetits ha'ne sehe' epji'. Ma' qa qu' hats week nepiye'ek'i qa' hayitse' qa'
hats nanam pa' ł'aka'the'ju'.—*

Pa' hayiits nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Daniel.

15 —Qa hik ta'łijupi', qu' i'weni'ł *pakha' qi uł'ax yeq'ilatkii hatse',* *(Dn 9:27)*
pakha' hayiits nifel ka' profeta'ik'i Daniel, qa' nawatts'ap'anhetifi nakha' qi
łe'wis łetsettax na' Dios nekhe' witlijtsitjiiyifi (pakha' qu' niyinenik'i aka'an
qa' nenikfe'lik'i). * 16 Ma' qa pekhewe' qu' na'ni' na' Judea, qa' nilatii ne'
utekui. 17 Qa pa'qu' na'nipji' pe'qu' łetsi'ye' na'aj k'eewe'epji' qu' namtaxets
pakha'an, hasu'uj nenuihiyu'ufi pe'qu' łetsi'ye' qu' net'ilitju' qa' neka'xfik'ikii
pe'qu' łewekwekitse'. Aje'eł nilat yijat'ij.* 18 Qa pa'qu' na'nji' na' ł'ejinqa'wet,
hasu'uj netpilii iye pe'qu' łeqhinataye'. Aje'eł nilat yijat'ij. 19 Qa ¡hiye' enewusits
pe'qu' efutse' pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen
iye pe'qu' łelitse' qu' namtaxets hatse' nekhewe' nełutsji'! 20 Iyini'łijets na' Dios
qu' hasu'uj qu' lop'e qu' ilati'łkii, qa qu' hasu'uje' iye pa'qu' witwapiihijiye'ji'
(sábado). 21 Qe pe' nełutsji' hatse' qii'ija pa'qu' a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa
ham pa'qu' hayiits łunye'ji'iju'ł in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe'
qa yamijii hane'ej, qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' łunye'je'kii iye hatse'.* 22 Qa qu'
nite' neniwk'itsini'iju'ł pekhewe' nełutsji' hatse', qa' ham pa'qu' iła'xe'. Qa
in ta'łłe'ets pekhewe' hats te'nekumhi'yiiji', ma' qa' neniwk'itsiniju'ł hatse'.*
23 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets hatse' pekhewe' nełutsji': “Ek'en
qeku'ni'łek, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo,” i'nłi'i qu' nit'ij “hatsiite' pa' i'ni'”.
Qa' hasu'ujłe umti'ił qu' yijaayi'ija.* 24 Qe nam hatse' pe'qu' nit'ij łetets qu'
Cristoye' qa pe'qu' nit'ij łetets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij pe'qu' qits
ham łunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene'
week, qa qu' łeke'ye', qa' naqankii iye nekhewe' hats t'eku'miiji' na' Dios.*
25 Jeł qeku'ni'łek, hats week henfeli'ł e'm aje'eł ekewe'en in mente' yamets
qu' nana'l. 26 Qa hik ta'łijupi', pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets: “Jeł qeku'ni'łii i'nti'i' pa'
ham i'ni'i',” qa hasu'uj jełi'łii, qa i'nłi'i qu' ni'ttaxi'łij ewets: “I'nifi ke' wititsi',”
qa hasu'uj iye qu' umti'ił qu' yija'ye'. 27 Qe hik qu' łunye'je' na'aj etheluna'x
in nite' wanat'in qe tethelun qa na'lji' na' nełu'uju'ł qa i'nłi'i qe na'lji' iye na'
tefeji', qa' hik aka' qu' łunye'je' hatse' na' Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye.
* 28 Na'aj i'ni' na'aj iwamhi'l qa hik na'aj i'njii ek ne'ej o'powil.—*

Qu' netpiltaxju' pa' Ła's pa' Jukhew.
(Marcos 13:24-37; Lucas 17:26-30,34-36; 21:25-33)

---

* **24:11** Is 44:25; Mt 7:15; 24:24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; 1Jn 4:1 * **24:12** Mt 13:41; 2Ts 2:3
* **24:14** Mt 4:23; Ro 10:18; Col 1:6,23; 1Ts 1:8; Lc 2:1; 4:5; Hch 11:28; 17:6; Ap 3:10; 16:14 * **24:15** Dn
11:31; 12:11; Mr 13:14; Lc 21:20; Hch 6:13; 21:28 * **24:17** 1S 9:25; Mt 10:27; Lc 5:19; 12:3; 17:31; Hch
10:9 * **24:21** Dn 12:1; Jl 2:2; Mt 24:29; Ap 7:14 * **24:22** Mt 22:14; 24:24,31; Mr 13:20,22,27; 1Ti
5:21; 2Ti 2:10; Ap 17:14 * **24:23** Lc 17:3; 21:28; Mr 11:24; Jn 6:64 * **24:24** Dt 13:1-3; Mt 24:11; Hch
8:9; 2Ts 2:9-11; Ap 13:13-14; 16:14; 19:20 * **24:27** Mt 8:20; 24:3,37,39; Lc 17:2 * **24:28** Job 39:30;
Lc 17:37

29 —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' nełutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa' aje'eł nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye, qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii iye* *(Is 13:10)* qa pa' qi łet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.* 30 Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii na' wa'sji'pha'm pa'qu' jutsiqaxi'ij na' Ła's na' Jukhew, qa qi qu' ne'nijiwei week pe' witsetits ha'ne sehe' ipji'. Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji' pe' wasi' in ta'łiipha'm na' wa's,* *(Dn 7:13)* qi pa'qu' łet'unha'xe' qa qi iye pa'qu' łesa'xe'.* 31 Ma' qa' nukinkii ne' łaqa angelits qu' hats nat'ai *pe' qi foj, qa' nonothet wetju'ł* *(Ex 19:16)* week pe' hats t'eku'miiji' na' ima'xii, i'wk'uyi'lii, nełu'uju'ł qa pe' tefeji' iye, in uja'xek pe' week te'weyik'uiju' ha'ne wa's.* 32 Maxtayit qekuni'łijupi' ek ne'ej ewi'ł higokuk aka' jiyijatshenij, in hats esufui iye ne'ej łenuts ma' qa ta'łji' iye ne'ej łesejets, qa hats łenikfe'li'łets in hats k'esets na'aj jinawa'p.* 33 Qa hik łunye'j, ekheweli'ł qu' i'weni'ł week ekewe' wekwek tefelhitii, qa' menikfeliti'łets na' Ła's na' Jukhew in hats metifikii na' łeji'.* 34 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju' pakha' łahats'ij hatse', qa namłi'ii qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 35 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe hats hit'ij qa yijaa'ija, nite' łeke' qu' hamitse'.* 36 Qa hamłe nikfe'le'ets pa' nełuji' qa pa' i'ni' iye junu' hatse'. Nite' nikfe'lets iye ne' angelits na' wa'sji'. Nite' nikfe'lets iye na' Ła's. Qe ewi'łłe in nikfe'lets na' Łatata.—*

Hik łunyejeye' pe' łeqe nełutsji' pa'aj pa' Noe'ik'i.

37 —Qe in łunyejeyek ke' łeqe nełutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik aka' qu' łunye'je' iye hatse' qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 38 Qe in łunyejeyek kekhewe' nełutsji' in mexente' nam ka' qi piłei qa iwelitax iye, ke' jukhew'ik'i tek, iya', tewhe'yeiju'kii qa ke' łelits qa yiwhe'yeyinju'kii, qa yamłi'ijii ka' nełuji' ka' Noe'ik'i in t'ilitji'ju' ke' qi tokoyei. 39 Qa nite' yumti qu' yijayi'ija yamijii in hats nam ka' qi piłei qa iwelitax iye, ma' qa week yeka'x ka' iweli'. Hik aka' qu' łunye'je' hatse' qu' netpiltaxju' iye na' Ła's na' Jukhew. 40 Wetsjuk pe'qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e, ewi'ł pa'qu' neka'x qa ewi'ł pa'qu' nenejet. 41 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijinju'. Ewi'ł iye pe'qu' neka'x qa ewi'ł iye pe'qu' nenejet.* 42 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełu łamijiiju' na' Yatsat'etsi'ł ej. * 43 Menikfeliti'łets aka'an, pa'qu' ewi'ł natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', ma' qa' qi qu' natjanithenik'ui hats'inha qu' nite' name'etsji' qu' nuyifi pe'qu' łetsi'ye'.* 44 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' matjanitheni'łkiiha qe ha'ne Ła's na' Jukhew i'nłi'i qu' nanamji' pakha' qu'nte' umtiyetaxi'ł qu' nanamji'.—*

Pa' witqejkunenek tek'en qa pa' nite' tek'en.
(Lucas 12:41-48)

45 —¿Łekpa' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye? Pakha'an pa' łaqa patun qa nejetij qu' week nejeł pe' łetsi' qa' nenkunhenji'ijju' iye qa yamji'jets łekujii pekhewe' i'ni' pe' łetsi'.* 46 Łe'wisi'mkii pa' witqejkunenek, pakha'an in

---

* **24:29** Is 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,31; 3:15; Sof 1:15; Ap 6:12-13 * **24:30** Zac 12:12; Mt 24:3; Ap 1:7 * **24:31** Is 27:13; 1Co 15:52; 1Ts 4:16; Ap 7:1; 8:2; 11:15; Dn 7:2; Zac 2:6 * **24:32** Mt 13:3,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1 * **24:33** Stg 5:9; Ap 3:20 * **24:34** Mt 10:23; 16:28; 23:36 * **24:35** Ekewe'łe yi'lijei qa'nte' hamitse', ikji': nite' łeke' qu' nite' hik łunye'je' pa' hats yit'ij. * **24:36** Zac 14:7; Mt 25:13; Mr 13:32; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2 * **24:37** Gn 6:5; 7:6-23; Mt 22:30; Lc 17:26 * **24:41** Ex 11:5; Is 47:2; Lc 17:35 * **24:42** Mt 25:13; Lc 12:40; 21:36 * **24:43** Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 3:3 * **24:44** Mt 25:10; 1Ts 5:6 * **24:45** Mt 7:24; 10:16; 25:2,21

nam pa' łaqa patun, qa yi'wen in yaqsiijkii aka'an.* 47 Yijaa'ija aka' hit'iłij
ewets, pakha' patun qa' netisij qu' week netnek'enhe'yipji' pe' łewekwekits.
48 Qa pakha'łe qu' witqejkunenek'e in uł'ax, qa yit'ij pa'qu' łatawe'je': "tees
qu' nanam aje'eł ha' yaqa patun," 49 ma' qa' yapeye'łek qu' nilanji'ij je'mkii
pakhape' iye pekhewep ł'ithayifetstax, qa tek qa iya' iye, i'nji'teje'mkii iye
pekhewe' yek'uwetju'kii.* 50 Ma' qa pa' łaqa patun pa' witqejkunenek qa'
nanamji' pa' nełuji' nite' yumtitaxji' qa pe' hora iye nite' yumtitaxji' iye.
51 Ma' qa qi qu' nitanithen qa' nuihinetsji' iye pakha' ewi'ł łeq'itset'ij pekhewe'
hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse'. Ma' qa hikpa' qu' qi qu' napi' qa'
tx'ak'ak'etaxkii iye łek'unhetii.—

25

Yejeyumtshenijupi' pe' diez (10) inanyii.

1 —Pa' łahats'ij hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios hik qu' łunye'je' ne'ej diez (10)
inanyii qe nenjelu'uk'ui na'aj niwhe'yeyu' qa week t'eku'mi' ne'ej łefetitjiyits
łeq'ilij na'aj aceite.* 2 Cinco (5) pekhewe' nite' watji'let qa cinco (5) iye pe'
watji'let yijat'ij.* 3 Qe pekhewe' nite' watji'let, in yeka'xtax pe' łefetitjiyits
qa nite'łe yeka'x pe'qu' łeq'ili'ij iye hatse'. 4 Qa pekhewe' watji'let yijat'ij
qa yeka'x pe'qu' łeq'ili'ij iye hatse' qu' nimtaxji' pe' łefetitjiyits. 5 In nite'
namets aje'eł pa' niwhe'yeyu' pa' notkitaxik'ui, qa hats week nijatiyu'ju'. Ma'
qa imaa'ju'ha. 6 Qa in hats natsathenju' pa' naja'x ma' qa tepiikaxtii pa'
taya'yijipji': "¡Hats nam na' tewhe'yei! ¡Yape eneki'łiju'ł qa ijts'eyi'iłkii!" 7 Ma'
qa pe' inanyii qa week niipha'mkii qa mexe yaqsi'jju' iye qu' nene'łji' pe'
łefetitjiyits. 8 Pekhewe' cinco (5) inanyii pe' nite' watjanithen qa iyintaxijets
łeq'ile': "Esłis qeku'niłij łammi'se'łeji yeq'ili'ił, hats yomiyu' ene' yifetitjiyitsi'ł."
9 Qa inku'ł pekhewe' inanyii pe' watjanithen yijat'ij: "Ham, hats weju'łji' ene'
yifetitjiyitsi'ł. Les łe'wis yijat'ij qu' aqhai eku'ni'łii pe'qu' eq'ili'ił." 10 Pekhewe'
nite' watjanithen, in mexe taqhaitaxii pe'qu' łeq'ile', qa naamłek pa' tewhe'yei.
Qa pekhewep cinco (5) watjanithen yijat'ij qa hikpe' qa łijts'eye'kteje'm in
uyi'łetsji' pakha' qi qu' netekifi witiwhe'yejii. Qa week yot'axteje'm, ma' qa
tit'oiji' pa' łeji'.* 11 Ma' qa i'nk'ałe qa namtaxkii pe' taqhaitaxii łeq'ile', qa
yiyajitaxetsji'kii: "Yatsat'axyij, yatsat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof na' łeji'."
12 Qa yeku'ł pakha'an, qa yit'ij: "Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nite' tsikfe'li'ł
ej." 13 Matjanitheni'łkiiha, qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełuji' qu' namets, qa nite'
łenikfe'li'łets iye pa'qu' uja'xe' horaye'.—

Yejeyumtshenijupi' pakha' yithayinenij pe' łaq'astai pe' łeqejkunenhei.
(Lucas 19:11-27)

14 —Qe na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye pa'qu' ewi'ł jukhewe' in hats
nikheyu' qa' namii pakhape' iye witsetiika'. Ma' qa taya'yii pe' łeqejkunenhei
qa nejetij pe' łaq'astai qu' net'ithayi'yij. 15 Pa' ewi'ł pekhewe'en qa tisij pe'
cinco mil (5.000) nijketits inyetets, qa pakhap qa wetsjuk mil (2.000) nijketits
inyetets, qa pakhap iye qa ewi'ł mil (1.000) pe' tisijek nijketits inyetets. Qa
week ewiłei netisijju' pakha' qu' ne'weju'łij qe nikfe'lets. Ma' qa ik pakha'
jukhew.* 16 Pakha' witqejkunenek testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits
inyetets, qa aje'eł ik qa taqhayijets pe' testi'yij pa'qu' net'ihinij, ma' qa cinco
mil (5.000) iye nijketits pe' łaxifkinel. 17 Qa hik łunye'j iye pa' testi'yij pe' wetsjuk
mil (2.000) nijketits qa na'l iye pe' t'anij iye wetsjuk iye mil (2.000) nijketits.

* **24:46** Jn 13:17; Ap 16:15 * **24:49** Hch 2:15; 1Co 11:21; 1Ts 5:7; Ap 17:6 * **25:1** Mt 13:24; Hch 20:8; Ap 4:5; 19:7; 21:2,9 * **25:2** Mt 7:24; 10:16; 24:45 * **25:10** Mt 22:2; Lc 13:25 * **25:15** Mt 18:24; Ro 12:6; 1Co 12:11; Ef 4:7

18 Qa pakha'ɬe testiitaxij pe' ewi'ɬ mil (1.000) nijketits, qa ik qa ti'jik'ui yat'inkii
pe' ɬaq'astai pa' ɬaqa patun. 19 Ma' qa in hats yape'eikiiha pa'aj pa' ɬaqa
patun pekhewe'en qa nam, qa yejeyumtshen pe' ɬaq'astai netisijju' pa'aj pe'
ɬeqejkunenhei. 20 Yojo in nekets pa' testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits
inyetets, qa neka'xets pekhewe' cinco mil (5.000) ɬaxifkinelij qa yit'ijets pa'aj:
“Yaqa patun, ɬesɬisij ene' cinco mil (5.000) qa hane'ej qa cinco mil (5.000) iye
ene' yaxifkinelij.” 21 Qa yit'ijets pa' ɬaqa patun: “Hats weju'ɬij. Akha' qi in
ɬeik'unei. Akha' in nite' ɬono'qmositij pa'qu' ɬammi'se'tax. Qa hik ta'ɬijupi' qa
les olotse' pe'qu' k'ejeɬinenij. Ente'nuiteje'm qa' week je'ɬe'sitsi'imkii.”* 22 Qa
nekets iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil (2.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets:
“Yaqa patun, ɬesɬisij ene' wetsjuk mil (2.000) qa hane'ej qa wetsjuk mil (2.000)
iye ene' yaxifkinelij.” 23 Qa yit'ijets iye pa' ɬaqa patun: “Hats weju'ɬij. Akha'
qi in ɬeik'unei. Akha' in nite' ɬono'qmositij pa'qu' ɬammi'se'tax. Qa hik ta'ɬijupi'
qa' les olotse' pe'qu' k'ejeɬinenij. Ente'nuiteje'm qa' week je'ɬe'sitsi'imkii.” 24 Qa
nekets iye pa' testi'yij pe' ewi'ɬ mil (1.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets:
“Yaqa patun, tsikfe'l ewets in its'iyoptox qe hik ejunye'j qu' enitɬi'ijji' ne'ej
ɬei ne'ej nite' akha' qu' enju' qa ɬ'eku'mi' iye ɬei ne'ej nite' akha' qu' iwu'mkii
qe we'nenju'.* 25 Qa hik ta'ɬijupi' in ts'ijiwei eju'ɬ qa hetijik'ui ne' aq'astaki'.
Ene'en ke' ɬantsat'axij in aq'astaki'.” 26 Pa' ɬaqa patun qa yeku'ɬ: “Akha' qi in
uɬ'ax qa a'walxa'l iye. In ɬenikfe'lets in hik yijunye'j qu' henitɬi'ijji' ne'ej nite'
yakha' qu' henju', qa he'yeku'mi' ne'ej ɬei ne'ej nite' yakha' qu' hiwu'mkii
qe we'nenju',* 27 les ɬe'wistax qek enifi ne' banco ne' yaq'astaki' qa in tsam
qekha hats nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i. 28 Qa hik ta'ɬijupi', enitka'mi'ɬij
ne' mil (1.000) qa' ɬisi'ɬij nakha' na'li'm ne' diez (10).” 29 Qe week pakha' qu'
hats nana'li'm, qa' les netesti'yij, ma' qa' olootsi'ija. Qa pakha'ɬe qu' ham
nana'li'im qa' netitkamhiti'yij pe'qu' ujaxe'tax qu' nana'li'm ma' qa' hamija
amani'ij.* 30 Qa ha'ne ham weju'ɬi'ij witqejkunenek, iwu'mi'ɬetsfik'i nakha'
i'nik'uifik'i na' nookii, hik nakha'a' hatse' nekhewe' qu' qi qu' napi'ju' qa' qi
iye qu' nat'aiji' ɬek'unhetii.—*

Kots'etets qa kots'eteikal.

31 —Qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew qi pa'qu' ɬesa'xe' qa week ne'
ɬaqa angelits qu' nanjayanju', ma' qa' na'nipji' na' ɬots'oji'la'x t'ejuyets pa' qi
ɬet'unha'x in tenek'enhei,* 32 ma' qa' nonot'axets nakha'an week pe' witseti-
ikal, qa' neqethenwetju'ɬkii, in ɬunye'jek na'aj kots'etets ɬenilayets qe yeqethen
wetju'ɬ ne'ej kots'etets qa kots'eteikal.* 33 Pe' kots'etets qa' ni'wetshenji' pa'
yiya'yik'i, qa' pekhewe'ɬe kots'eteikal qa' ɬefeyi'j ni'wetshenji'. 34 Ma' qa ha'ne
Wittata qa' nit'ijets pekhewe' qu' ne'tweyij pa' yiyayik'i: “Te'ɬuni'ɬ ekheweli'ɬ,
nekhewe' hats qi in yi'fen na' Tata. Ni'iɬi' nakha' qu' neɬisi'ɬij tenek'enhe'yi',
hik nakha' hayiits tooxik'i in watji'leti'ɬ ek'ui in mexente' wanaqsiijkii ha'ne
week sehe' ipji'.* 35 Qe in k'iyipkun qa ekheweli'ɬ qa ɬesɬisi'ɬij pa'qu' hetuj,
in ts'iyayu' qa ekheweli'ɬ iye qe ɬesɬisi'ɬij na'aj ya't. In ɬetsweni'ɬik'ui nite'
ɬenikfeltaxiɬyij qa ɬesɬisɬi'iɬij pa'qu' yiwhi'wet'e.* 36 Hamtax pe'qu' yeqhinataye'
qa ekheweli'ɬ qa ɬesɬisi'ɬij ne'ej yeqhinatai. In hanqaats'e' qa ekheweli'ɬ
qe ɬanami'ɬ yiikii qu' e'tsweni'ɬ. Hoyopheɬitiitax qa ɬanami'ɬ yiiji'kii iye qu'

* **25:21** Mt 24:45,47; Lc 12:44; 22:28; He 12:2 * **25:24** 1S 25:3; 2Co 8:12 * **25:26** Pr 20:4; Mt 18:32; Ro 12:11 * **25:29** Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2 * **25:30** Mt 8:12; 22:13; Lc 13:28 * **25:31** Gn 16:7; Mt 5:34; 13:49; 16:27; 19:28; Lc 1:11; Hch 5:19; 2Ts 1:7; Jud 14; Ap 1:7; 14:6 * **25:32** Jl 3:12; Mt 13:49; 24:14; 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16; Ez 34:17,20 * **25:34** Mt 13:35; 19:29; 20:23; Lc 12:32; 1Co 15:50; Ga 5:21; Stg 2:5; 1P 3:9; Ap 21:7; 1Co 2:9; He 4:3; 9:26; 11:16; Ap 13:8; 17:8 * **25:35** Is 58:7; Ez 18:7; Job 31:32; 2Ti 1:16; He 13:2; Stg 1:27; 2:15-16

e'tsweni'ł.” 37 Ma' qa pekhewe' yatsathen pa' łunyejei qa' neku'ł, qa' nit'ijiju'ł:
“Yatsat'axyij, ¿pa'n ipłu'uk'i qu' k'eweni'ł qu' iyipkun qa k'ełisiłij pa'qu' aqe'?
¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye qu' k'eweni'ł qu' e'niyayu' qa k'iyahani'ł iye? 38 ¿Qa
pa'n ipłu'uk'i iye pa'aj qu' k'eweni'ł in nite' tsikfe'ltaxi'ł ej qa tseqjunuł'iłej qa k'ełisiłij pa'qu' ewhi'wet'e', qa in hamtax eqhinataye' qa k'ełisiłij iye?
39 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye pa'aj qu' manqaats'e i'nłi'i qu' opheł itii qa tsamjii'ł eiji' qu' k'eweni'ł?” 40 Qa na' Wittata qa' neku'ł, qa' nit'ijiju'ł: “Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekewe'en in łaqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' ewi'łe' ene' k'injats yemjeetax nekhewe' hik łunyejei ne'ej mexeelija, qa yakha'łe in łaqsi'ji'ł ye'mijkii.”* 41 Na' Wittata qa' nit'ijets iye pekhewe' te'weyij łefeyi'j: “Me'nitoni'ł ye'mii, ekheweli'ł nekhewe' ewi'łłe in weju'łij nakha' qi witaxtanithenkeye'j, yape ma'ałetsju' na' qi fe't nite' yili'ij hayiits watjiletijup qu' netwumhitiiji'ju' na' inwo'met qa ne' łaqa angelits iye.* 42 Qe in k'iyipkuntax qa nite' łesłisi'łij pa'qu' hetuj. Ts'iyayutax qa nite' łesłisi'łij iye pa'qu' yat'e'. 43 In łetswentaxi'ł qa in nite' łenikfe'li'łyij, qa nite' łeneqjunu'ułyij qu' esłisi'łij pa'qu' yiwhi'wet'e. Hamtax yeqhinataye' qa nite' łesłisi'łij iye pe'qu' yeqhinataye'. Qa in hanqaats'e' qa' i'nłi'i iye qe hoyopheł itii qa nite' łanami'ł yiiji' qu' e'tsweni'ł.” 44 Pekhewe'en qa' neku'łtax iye, qa nittaxijiju'ł: “Yatsat'axyij, ¿pa'n ipłu'uk'i qu' k'eweni'ł qu' iyipkun i'nłi'i qu' e'niyayu', i'nłi'i qu' nite' netsikfe'li'ił ej, i'nłi'i qu' ham eqhinataye', i'nłi'i qu' manqaats'e, i'nłi'i qu' opheł itii qa qu' nite' k'efeni'ił iye?” 45 Ma' qa pakha'an qa' neku'ł iye, qa nit'ijets: “Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł in nite' łaqsi'ji'łi'mijkii ekewe'en nekhewe' hik łunyejei ne'ej mexeelija nekhewe' k'injats, qa yakha'łe in nite' łaqsi'ji'ł ye'mijkii ekewe'en.”* 46 Enewe'en qa' namii na' qi witaxtanithenkeye'j nite' yili'ij, qa pekhewe'łe yatsathen qa' namiyek na' qi łe'wis witiła'x nite' yili'ij.—*

26

Iyetijju' qu' net'eku'mi' qa' nilan iye pa' Jesús.
(Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

1 Ha' Jesús in yili'ij in nifel week ekewe'en, ma' qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei:
2 —Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in wetsjuk nełuts pe' hamitsik'ui qa' namets pa' qiji' łe'wis nełu Pascua,* ma' qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' ne'tnineiji' qe qa' net'enhetii'ji'pha'm pe'qu' cruze'. —* 3 Hik pakha'aj hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa ewi'ł we'neni' pa'aj qa not'axi' wetju'ł ke' łaqa palacio'oi ha' qiji' łatata he' pa'il łii Caifás.* 4 Ma' qa iyetijju' in yijamtitaxets qu' nanat'inij qu' net'eku'mi' ha' Jesús qa' nilan.* 5 Hekhewe'en qa yi'tłi'ijju' iye: —Qa hasu'ujłe jit'eku'm eku'ni' qu' jintalan enewe' łe'sits nełutsji', hats'inha qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene' jukhew.—

Pe' efu yatsi'yipji' łeiła' pa' Jesús pa' ewjisii.
(Marcos 14:3-9; Juan 12:1-8)

6 Ha' Jesús i'nii ha' witset Betania, ke' łetsi'ii ha' Simón, hikha' łenqii iye leproso. 7 Qa hik hakha'a' qa nekets ke' efu, neka'xets ke' ewi'ł qi łe'wis ute łii alabastro eli'ni'ij topo'oj ka' ewjisii inyetax, ma' qa yatsi'yipji' łeiła' ha' Jesús in

* **25:40** Pr 19:17; Mt 10:42; 25:34; He 6:10 * **25:41** Mt 7:23; 13:40,42; Mr 9:48; 2P 2:4; Jud 6-7 * **25:45** Pr 14:31; 17:5; Hch 9:5 * **25:46** Dn 12:2; Ro 2:7 * **26:2** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **26:2** Jn 11:55; 13:1 * **26:3** Sal 2:2; Mt 26:57; Lc 3:2; Jn 11:47; 18:13,15; Hch 4:6 * **26:4** Mt 21:46; Jn 11:53

mexe i'nijup ha' mesa. 8 He' ɬ'ijatshenhei in yi'wenij qa nayutaxkii, qa yit'ijju':
—¿Inhats'ek in yaq'ayinɬekii kakha'an?* 9 Qe aka' ewjisiyik'i olotstax pe' qek
ɬaja'ye'tax ɬ'astai qek ne'tninei, ma' qekha netestiitaxij ne' if'iljetsits.— 10 Ha'
Jesús in yepi'ye' ej hekhewe'en aka' yit'ijju', ma' qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in
pekhel anyejeyi'ɬijkii ene' efu? Aka' ɬeqfenye'jyij qi in ɬe'wis. 11 Qe ene' ham
yiwq'axine' nite' yili'ij week ɬahatsiyij qu' nana'li'ɬ ejup. Qa yakha'ɬe qa nite'
week ɬahatsiyij qu' ha'ni'ɬ ejup.* 12 Aka' ɬeqfenye'jij ene' efu in yatsi'yipji' aka'
ewjisii qa yewjisit ha'ne yaj, qe qa' najilet qu' nets'ewjisit aje'eɬ in mente'
hayajkati'yik'ui qu' hawa'm. 13 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, pa'qu' na'ne'ɬi'i qu'
netfelhitii hatse' eke' ɬe'sits wi'tlijei ha'ne week sehe' epji', qa' netfelhitii iye
aka' ɬeqfenye'jyij ene' efu, ma' qa' natjamtaxti'yik'ikii nekhe'en.—*

Pa' Judas qa t'ihinij pa' Jesús.
(Marcos 14:10-11; Lucas 22:3-6)

14 Ma' qa hik aka'aj ka' ewi'ɬ he' doce (12) ɬ'ijatshenhei ɬii, Judas Iscariote,
qa ikii pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il,* 15 qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'x
pe'qu' isu'uni'ɬ qu' esɬisi'ɬij hats'inha qu' k'eɬisiɬij ha' Jesús?— Ma' qa he' pa'il
qa yijaninij pe' treinta (30) nijketits ɬiyits plata.* 16 Ma' qa hik aka'aj pa'aj
ka' Judas qa wo'oikiiha pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' ɬeke'ye' qu' net'ihinij ha'
Jesús.

Pa' qi ɬe'wis neɬu ɬenkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ɬ pe'qu' levaduraye'.
(Marcos 14:12-25; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

17 Ka' yojo neɬuji' kakha' qi ɬe'wis neɬu witkujiiji' ne'ej pan nite' yetsji'ɬ
pe'qu' levaduraye', he' ɬ'ijatshenhei ha' Jesús qa nekets qa nifaakan: —¿Pa'n
i'ni' pa'qu' isu'un qu' jinaniji' qa' haqsiiɬiji'kii pa'qu' jinteɬuj qu' net'ejuyets
ha'ne qi ɬe'wis neɬu Pascua?— 18 Qa yeku'ɬ qa yit'ij: —Ma'aɬiiteje'm na' witset
qa' i'weni'ɬi' pa'qu' jukhewe' qa' it'iɬijets: "Ha' Maestro yit'ij: Hats k'esets
qu' namets yeqe hora, hik ta'ɬijupi' qu' henekii ne' etsi' qu' ha'ni'ɬiji' ene'
yijatshenhei qu' heyeki'ɬji' pa' qi ɬe'wis neɬu Pascua."—* 19 Ma' qa hekhewe'
yukin ɬ'ijatshenhei, qa week yaqsiijkii aka' hats yit'ijets ha' Jesús. Qa yaji'let
week ke' ɬaqats t'ejuyets ka' qi ɬe'wis neɬu Pascua. 20 Qa in hats najaleikii, ha'
Jesús qa hats i'nijupju' ha' mesa qa week iye he' doce (12) ɬ'ijatshenhei. 21 In
mexe tekju', ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, ekheweli'ɬ na'l
nakha' ewi'ɬ qu' net'ihinyij hatse'.— 22 Qa hekhewe'en qa qi in yitawje'meten
qa week nifaakantax: —Yatsat'axyij, ¿me yakha'?— 23 Qa ha' Jesús qa yeku'ɬ,
qa yit'ij: —Nakha' ewi'ɬ na' yoqotok'o'oɬ in hilke'eɬijetsju'kii ne' pan, hik nakha'
pa' t'ihinyij hatse'. 24 Ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikɬi'ij, in ɬ'anyejeyek kekhewe'
hats we'nika'ajji' in t'ejuyets nakha'an. Qa ¡hiye' ha'nus nakha' t'ihinij hatse'
ha'ne Ła's na' Jukhew! Les ɬe'wistax nakha' jukhew qek hasu'uj nenekfik'i
pa'aj.—* 25 Ma' qa ha' Judas hik hakha' t'ihinij, qa nifaakan: —Maestro, ¿me
yakha'?— Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Akha' hats ɬit'ij aka'an.— 26 In mexe tekju',
ha' Jesús qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Dios, qa netisijju'
he' ɬ'ijatshenhei qa yit'ijets: —Ku'mi'ɬiju'ɬ qa' ɬuji'ɬ, hane'en hik ha'ne yese'n.—*
27 Ma' qa t'eku'mi' iye ha' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm iye ɬe'wisij pa' Dios qa
tisijik'i iye he' ɬ'ijatshenhei, qa yit'ijets iye: —E'weeki'iɬij qu' iya'aɬij ha'ne tok'o,

---

* **26:8** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **26:11** Dt 15:11; Jn 12:8 * **26:13** Mt 24:14; Mr 1:1; 13:10 * **26:14** Mt 10:4; Jn 6:71; 12:4; 13:30; Hch 1:16 * **26:15** Ex 21:32; Zac 11:12-13; Mt 27:3 * **26:18** Jn 7:6,8; 8:20; 13:1; 17:1 * **26:24** Dn 9:26; Mr 9:12; Lc 24:25-27; Hch 17:2-3; 26:22-23; 1Co 15:3; 1P 1:10 * **26:26** Mr 3:7; 14:22-25; Lc 6:13; 22:17-20; 1Co 11:23-25; Mt 10:1; 14:19; 26:56; 16:20; 1Co 10:16; Jn 12:16

28 qe ha'ne i'nji' hane'en hik enewe' yathits, hik enewe' qu' nata'łets pakha' ink'ayik wenit'ij, ma' qa' nawantsiifik'i qe ta'łets pekhewe' olots hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 29 Qa hit'iłij ewets in hats nite' k'iya'ji' iye ni'khap iye uwa ł'i', ipłu'ui qu' namtaxets pa' nełuji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik uwa ł'i' na' tenek'enhe'yi' na' Tata.—*

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.
(Marcos 14:26-31; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

30 In yili'ijju' kakha' ewi'ł in yiji'ik'i, ma' qa ikkii qu' nakiiteje'm ke' utek Olivos.* 31 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Hane'ejija ha'ne naja'xji', week ekheweli'ł qu' me'nitoniłets hatse' qe yakha' qu' nata'ł yiwets, qe kekhewe' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: *“Hilan hatse' na' kots'etets łenilayets, qa ne' kots'etets qa' nak'eskii.”* *(Zac 13:7)** 32 Qa qu' yi'ła'xe'tax iye qa' hathayini'ł ek'uyii ha' Galilea.—* 33 Ma' qa ha' Pedro qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Yemjeetax qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qe akha' qu' nata'ł ewets, qa yakha'łe qa' nite' ł'anuuyi'i qu' he'niton e'mets.— 34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets ha'ne naja'xji' qu' mente' nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—* 35 Ha' Pedro qa yit'ijets iye: —Łunye'jij qu' week jinanaxju', nite' hewelku't ejkii.— Qa week ł'anyejeitax aka'an he' ł'ijatshenhei.

Jesús qa iyini' pa' najkaket Getsemaní.
(Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46)

36 Ma' qa hats namets ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei ha' najkaket łii Getsemaní, qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Hik ha'ne ni'ekuni'łi'ju'kii qa yakha'łe qa' mexe ha'nii hakijji' qu' nek'iyin.— 37 Qa t'eqe'mets ha' Pedro qa he' wetsjuk łelits ha' Zebedeo. Ma' qa yapełek ha' Jesús in yoksi'wen in qi in ika'metkii qa qi iye in itawje'met.* 38 Ma' qa yit'ijets: —Qi in hoksi'wen in naq'aliyuyij pa' yikameta'xkii. Ha'ne a'maneyi'iłi'. Hasu'uj mama'ał yijup.—* 39 Ma' qa ikfik'i pa' ha'niiji'in, qa wonokok'enju' qa yamitetsju' sehe' łotkoyek, qa iyin qa yit'ij: —Tata qu' łeke'ye', qa' hasu'uj anamit yiwets wat'ij ha'ne qi ek'imiiji', qa hasu'ujłe pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 40 Ma' qa tepilii iye pa' i'ni' he' ł'ijatshenhei qa yi'wen in imaa'ju'ha pa'aj. Ha' Jesús qa yit'ijets ha' Pedro: —¿Me nite' łeke' qu' ewi'ł horaye' qu'nte' ama'ye' eku'ni'ł yijup? 41 Hasu'uj mama' a'łju'. Iyini'ł hats'inha qa' nite' nanami'ił ewets na' witaqjaajinkeye'j. Pe' atawjetsi'ł hats qi in yisu'untaxija qu' naqsiijkii aka'an, qa nite'łe t'units ne' esenitsi'ł.— 42 Qa ewi'łij iye in ikfik'i iye pa'aj, qa iyin iye, ma' qa hats wetsjuk'ij, qa yit'ij iye pa'aj: —Tata, qu' nite' łeke'ye' qu'nte' anamite' yiwets qa'nte' nek'iya'ye'ji' pa' qi ek'imiiji', qa' aqsiijkii pakha' łisu'un.—* 43 Qa tepiltaxii iye qa yi'wen iye in ima'ju' iye he' ł'ijatshenhei, qe nite' łekheweliju'ł pa' nijati'. 44 Qa ikfik'i iye, qa iyin iye ma' qa hats wetshetk'ewi'łij, qa yiyeketij kakha' hats yit'ij. 45 Qa tepilii iye pa' i'ni' he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets pa'aj: —¿Me menjiit łama'łju' qa ławapiyi'łju' iye? Hats yamets ne' hora, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' uł'ets jukhew.* 46 Eniyi'łpha'mkii qa' jinakkii. Jeł qeku'ni'łiju'ł, hats met nakha' t'ihinyij.—

---

* **26:28** Ex 24:8; Mt 20:28; Mr 1:4; He 9:20 * **26:29** Mt 4:23; Mr 1:15; Hch 20:25 * **26:30** Mt 21:1; Lc 22:39; Jn 18:1 * **26:31** Mt 11:6; Jn 16:32 * **26:32** Mt 28:7,10,16; Mr 16:7 * **26:34** Mt 26:75; Lc 22:34; Jn 13:38 * **26:37** Mt 4:21; 17:1 * **26:38** Sal 42:5-6; Mt 24:42; Jn 12:27 * **26:39** Mt 20:22; Jn 5:30; 6:38; Fil 2:8; He 5:7 * **26:42** Mt 26:39; Mr 14:36; Lc 22:42; Jn 6:38 * **26:45** Jn 12:27; 13:1

Te'nekumhi'yi' qa wetka'x pa' Jesús.
(Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

47 In mexe iyet ha' Jesús qa namets ka' Judas. Hikka' i'ntaxji'teje'm he' doce (12) ł'ijatshenhei. Olots he' łijts'eyek taqatsjikinetii qa uja'x he' najak he' t'eku'mi'. Ł'ukinhei he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset. 48 Ka' Judas in t'ihinij qa hayiits na'l pa'aj pa'qu' niwjutsiqenij, qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm, qa' hik hakha'ye', qa' ku'mi'łi'.— 49 Qa in hats namets qa aje'eł nekets ha' Jesús, qa yit'ijets: —Łanam, Maestro.— Ma' qa tu'je'm. 50 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Waika', aqsiijkii pakha' łanamij met qu' aqsiijkii.— Ma' qa hekhewe' łijts'eyek qa nekets ha' Jesús qa t'eku'mi' qa niyejinju'ha.* 51 Ma' qa hakha' ewi'ł hekhewe' ł'ijatshenhei qa t'eku'metsju' ha' łaqa'tsjikinet qa' weqfekin je'm qa yasinii ke' łekfi'ik'i ha' łeqejkunenek hakha' qiji' łatata he' pa'il.* 52 Ha' Jesús qa yit'ij: —Ukinik'iju' iye na' łejii na' aqa'tsjikinet. Qe week pe'qu' nawatlanij na'aj witqatsjikinet, qa' hik na'aj iye qu' naq'alij.* 53 ¿Ye' me łumti qu' nite' łeke'ye' qu' nek'iyinets na' Tata, qa łakha' qa' aje'eł nenukinju' pe'qu' nat'ani' doce (12) legión † angelitse'?* 54 Qa qu' hik aka' łunye'je'kii, ¿qa pa'n łunye'j qu' nafits kekhewe' we'nika'ajji' in hayiits yit'ij qu' hik aka' łunye'je'kii?—* 55 Qa hik aka'aj qa yit'ijji'ju' ha' Jesús hekhewe'en: —¿Inhats'ek in ł'aqatsjikineti'yi'łyii qa łenka'xi'ł iye ne' ek'uli'ł najak qu' ots'opheł i'ł? ¿Me hik yijunye'j na'aj ejtenhetsax? Week nełuts yakha' ha'nifi ne' witlijtsitjii he'nq'ijatshenifi qa ham ts'opheł e'.* 56 Qa hatsłe week qu' łunyejeye'kii hane'ej ekewe'en, qe qa' nasinik'i kekhewe' yika'ajji' ke' profeta'ik'i.— Ma' qa hik aka'aj he' ł'ijatshenhei qa week yak'esik'uikii qa ilatkii.*

Jesús qa wetka'xii pe' łetsi' pa' qiji' łatata pe' pa'il.
(Marcos 14:53-65; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

57 Hekhewe' t'eku'mi' ha' Jesús qa yeka'xii ke' łetsi' ha' Caifás, hikha' qiji' łatata he' pa'il, qe hik hakha' not'axi' wetju'ł hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ł e'lijei qa he' tenek'enheiji' ha' witset.* 58 Ha' Pedro qa yijayanpha'mkii pa'aj qa toxłi'imii, yamłi'ijiiji'ha pa'aj ha' jofji'ju' ke' łetsi' ha' pa'il łatata. Qa uiteje'm qa i'nijupju' pa'aj hekhewe' witeqjełinenheyipji' ke' witlijtsitjii qe qa' niweenijha week pa'qu' łeqfenyejeyi'ij.* 59 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa week pekhewe' Junta Suprema‡ wo'oikii pa'qu' witwotk'onhet'ełe qu' net'ejuyiju'ł ha' Jesús, hats'inha qu' łeke'ye' qu' natlanhetii.* 60 Qa nite'łe yi'wen, yemjeetax in olotstax pe' jukhew in wotk'onłetaxiikii pa'qu' łunye'je' ha' Jesús. Qa i'nk'ałe pa'aj qa na'l pe' wetsjuk jukhew qu' nowotk'onijkii iye.* 61 Enewe'en qa yit'iju' pa'aj: —Ha'ne jukhew hik ha'ne yit'ijets: "Yakha' łeke' qu' hiwuł'enhetijkii ene' qi witlijtsitjii, qa' wetshetk'ewi'ł nełuts qu' heniihinpha'm iye."—* 62 Ma' qa ha' pa'il łatata qa ts'ap'a, qa yit'ijets ha' Jesús: —¿Me nite' ł'inku'ł? ¿Pa'n qu' it'ij qu' eku'łik'i aka' wenit'ij ewets?— 63 Qa ha' Jesús qa nite'łe inku'ł. Qa ha' pa'il łatata qa yit'ijets iye pa'aj: —Aka' łiiji' pa' nite' wa'm Dios qu' hit'ij ewets yape enfeli'ł ye'mha, ¿me hik akha'ija pa' Cristo, Łaa'sija

---

* **26:50** Mt 20:13; 22:12 * **26:51** Lc 22:38; Jn 18:10 * **26:52** Gn 9:6; Ap 13:10 † **26:53** Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'opheł inetsiletse'. * **26:53** 2R 6:17; Dn 7:10; Mt 4:11; Lc 8:30 * **26:54** Mt 1:22; 26:24 * **26:55** Mr 12:35; Lc 21:37; Jn 7:19; 8:2; 18:20 * **26:56** Ro 1:2; 2P 1:20; Mt 10:1; 26:54,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **26:57** Mt 26:3; Jn 11:49 * **26:58** Jn 7:32; 18:15 ‡ **26:59** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **26:59** Mt 5:22; Hch 6:11 * **26:60** Dt 19:15; Sal 27:12; 35:11; Hch 6:13 * **26:61** Mt 27:40; Jn 2:19; Hch 6:14

pa' Dios?—* 64 Ha' Jesús qa yeku'ł: —I'woyaxijik'iha ka' łit'ij in hik yakha'. Qa hit'iłij ewets iye ekheweli'ł in łi'weni'ł hatse' *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' Ham Łet'unhenye'ji'iju'ł in T'un, qa qu' nenekijju' iye ne' wasil ha'ne wa'sji'.—* *(Sal 110:1)** 65 Ma' qa ha' pa'il łatata qa yiwjaf'itik'i pa' ł'uihitjiiłe, qa yit'ij: —Eke' yit'ij ha'ne jukhew qi in uł'etsik'i łe'lijeyets pa' Dios. ¿Łekpa' qu' hami'ik'ui qu' nenfel iye pakhape' iye łunye'je'kii hane'en? Ekheweli'ł łepi'ye'ełik'i ke' yit'ij in uł'etsik'i.* 66 ¿Pa'n łumti'ił qu' łenifenye'je' hane'en?— Qa yeku'ł pekhewe'en: —Ewi'łłe in weju'łij qu' nawa'm.—* 67 Ma' qa tek'iije'mkii łeju's qa yi'wiłtenji'ijje'm iye. Qa pekhewep qa yeqsilanje'm łeju's,* 68 qa yitjiijets: —Akha', in hik akha' pa' Cristo ¿łekte'ek pa' nalan?—*

Pedro qa welkut'ijkii.
(Marcos 14:66-72; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-27)

69 Ha' Pedro i'niju' hakha' joofji'ju' ke' wititsi'ii. Ma' qa nekets pa'aj ke' ewi'ł witqejkunenki', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' łijts'eyekji'ijkii ha' Jesús Galilea łeiłe'.— 70 Qa hakha'łe'en qa welkut'ijkii qa week yepiikinij hekhewe'en in yit'ij: —Axe'm, nite' tsikfe'lets kakha' łit'ij.— 71 Ma' qa ikii pa'aj qa i'ntaxi' pa'aj ha' łeji'ii, qa hik hakha'a' qa yi'weni' iye pekhep iye, pekhe'en qa yit'ijji'ju' pekhewep iye: —Hik ha'ne ha' łijts'eji'ijkii ha' Jesús Nazaret łeiłe'.—* 72 Ma' qa ewi'łij iye in welkut'ijkii, qa hats les in yatinhettaxik'i in welkut'ijkii: —Axe'm, yakha' nite' tsikfe'lets hakha' jukhew.—* 73 Qa sujłe iye pa'aj pekhewe' i'ni' pakha'an qa nekets iye ha' Pedro qa yit'ijets iye pa'aj: —Yijaa'ija in hik akhap iye hekhewe' łijts'eyekkii. Hik anyejei qe iyetju'.— 74 Ma' qa yapełek ha' Pedro in uł'axik'i ł'anye'j qa weniwjutsiqentaxijha iye in yit'ij: —Qu'nte' yijaayi'ija aka' hit'ij qa les łe'wis qek nastanithen pa' Dios. ¡Nite' tsikfe'lets hakha' jukhew!— Ma' qa hik pakha'aj qa ip pa' ta'a'a'. 75 Qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj in hayiits yit'ijets ha' Jesús: —Qu' mente' nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'łij qu' newelku'tyijkii.— Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in ip pa'aj.*

27

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Marcos 15:1; Lucas 23:1-2; Juan 18:28-32)

1 Ma' qa in hats leefiju' iye, qa week pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa not'axij wetju'ł iye qe qa' nilan ha' Jesús.* 2 Ma' qa in hats yophe'ł qa yeka'xii qu' netisij ha' Pilato, hikha' romano gobernador ipji' ne' judiol.*

Wa'm pa' Judas'ik'i.

3 Ka' Judas hik kakha' t'ihinij ha' Jesús. In yi'wen in hats yijaa'ija qu' natlanhetii hatse' ha' Jesús qa qi in itawje'met qa yepilettaxets pa'aj pe' treinta (30) nijketits ne'ej plata hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' na' witset.* 4 Qa yit'ijets: —Qi in yuł'ax qe he'yihinij ma' qa' nawa'm nakha' jukhew ham uł'axe' qu' naqsiijkii.— Qa hekhewe'en qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¡Nite'

* **26:63** Lc 22:67-71; Is 53:7; Mt 5:33; 14:7; 23:16; 27:12,14; Jn 19:9; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Lv 5:1; 1S 14:24,26; Mt 16:16 * **26:64** Dn 7:13; Mt 16:27; 24:30; Ap 1:7 * **26:65** Mr 3:29; Jn 10:33; Nm 14:6; Mr 14:63; Hch 14:14 * **26:66** Lv 24:16; Jn 19:7 * **26:67** Mt 27:30; Mr 10:34; Lc 22:63-65; Jn 18:22 * **26:68** Mr 14:65; Lc 22:64 * **26:71** Mr 14:67; Hch 6:14 * **26:72** Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 5:33; 14:7; 23:16 * **26:75** Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14 * **27:1** Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14 * **27:2** Mt 20:19; Lc 13:1; Hch 3:13; 1Ti 6:13 * **27:3** Mt 21:29; 26:14-15

tsatsat'etsi'łij pa'qu' natawje'meten! ¡Akha'łe in łantsat'axij!— 5 Ma' qa ka' Judas
qa nijele'ejifi pe' ł'astayik'i ke' witlijtsitjii, qa ikfik'i pa'aj qa wetsifinpha'm.*
6 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nat'a'ak'i pa'aj pe' ł'astayik'i, qa
yit'ijju': —Ene' ł'astai hats nite' łeke' qu' netenenik'iju' nekhe' ti'najki' t'ejuyets
ne' witlijtsitjii, qe enewe'en hats tajayij pe' wit'athits.—* 7 Ma' qa in hats week
łexkelij iye, qa pe' ł'astai qa taqhayijets pa' ewi'ł sehe' łii Campo del Alfarero,
hats'inha qa' hik pakha'ye' qu' łenimełku'wet'i'ij pe'qu' jukhewiikali'ik'i. 8 Qa
hik ta'łijupi' ha'ne sehe' in łenqiyij "Wit'athits Łetset." Qa yamijii hane'ej in
łenqiyij. 9 Ma' qa hats yafits kakha' yit'ij pa'aj pa' Dios in i'nijji' pa' profeta'ik'i
Jeremías qa yit'ij pa'aj: *—Pekhewe'en qa t'eku'mi' pe' treinta (30) ł'astai nijketits
plata, hik aka' łajanye'j pa' ewi'ł jukhew łaqjanyejeyij nekhewe' Israel łeiłets.* *(Zac
11:12)** 10 *Ma' qa pe' ł'astai qa taqhayijets pa' sehe' łii Campo del Alfarero. Hik
aka' yit'ij yiwets pa' Yatsat'axyij.—* *(Zac 11:13)*

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Marcos 15:2-5; Lucas 23:3-5; Juan 18:33-38)

11 Ha' Jesús qa wattsap'anhetijup pa'aj hakha' gobernador, qa hane'en qa
nifaakan, qa yit'ijets: —¿Me akha' pakha' qi łatata ene' judío?— Qa yeku'ł pa'aj
ha' Jesús: —I'woyaxijik'iha ka' łit'ij.— * 12 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he'
pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' hakha' witset in yittaxijetskii kekhewe'
wekwek uł'ets yit'ijets in yaqsiijkii ha' Jesús, qa hakha'łe Jesús qa nite'
yeku'łik'i.* 13 Qa hik ta'łijupi' pa'aj ha' Pilato in yit'ijets: —¿Me nite' łepiye'
kekhewe' wekwek uł'ets wenit'ij ewetskii qu' aqsiijkii?— 14 Qa ha' Jesús qa
nite' yeku'ł. Qa nite' ewii'łe' iye pa'qu' nekułik'i pe' uł'etsik'i wenit'ijets in
yaqsiijkii. Qa hik ta'łijupi' hakha' gobernador in qi in yitjułaxijpha'm.

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' Jesús.
(Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25; Juan 18:38–19:16)

15 Hakha' gobernador ha' witset, in hayiits łeqfenye'jji'jij qa yamji'jets ekewe'
łe'sits nełuts Pascua qu' niwejin pa'qu' ewi'ł wit'ophełik'e' pakha' qu' niyinen
pekhewe' jukhew. 16 Qa na'l pa'aj hakha' ewi'ł qi in yinikfe'l wit'ophełik
łii Barrabás. 17 Qa in hats ewi'ł i'ni' pa'aj pekhewe' olots, ha' Pilato qa
nifaakanji'ju': —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' netwejinhetii ne' wit'ophełii, me hakha'
Barrabás, me i'nłi'i nakha' Jesús, łenqii iye Cristo?—* 18 Qe ha' Pilato nikfe'lets
hekhewe'en in tisij qe ta'łets in teqemtshenłe'etskii. 19 Ha' Pilato in mexe
i'nipji' pa'aj ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in yejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (juez), pe'
łewhe'ye' qa inqekenijii pe' łe'lijei, qa yit'ij pe' łe'lijei pe' efu: —Hasu'uj ma'ajets
pa' łenifenye'j nakha' jukhew yatsathen, qe juka'x qi in uł'axik'i ka' yitsowoł'ax
ta'łets nakha'an.—* 20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe'
iye tenek'enheiji' ha' witset qa yaqsiijijetskii in yiyaji'etskii hekhewe' olots
jukhew, ma' qa week iyinets qu' netwejinhetii ha' Barrabás qa hakha'łe Jesús
qa' natlanhetii. 21 Ha' gobernador qa ewi'łij iye in nifaakanji'ju' iye: —¿Pa'n
łunye'j pa'qu' netwejinhetii ene' wetsjuk wit'ophełii?— Pekhewe'en qa yeku'ł:
—¡Barrabás qu' netwejinhetii!— 22 Qa ha' Pilato qa nifaakanji'ju' iye: —¿Qa
pa'n qu' yeqfenyeji'ijek ha'ne Jesús łii iye Cristo?— Qa week yeku'ł pa'aj pe'
jukhew qa yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm pe'qu' cruze'!— * 23 Ha' Pilato qa yittaxij
iye pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Łekpa' uł'ax yaqsiijkii hane'en?— Pe' jukhew qa les
yit'unhetik'i in taya'yijipji'kii, qa yit'ijju' iye: —¡Eni'łji'pha'm cruze'!—* 24 Ha'

---

* **27:5** 2S 17:23; Lc 1:19,21; Hch 1:18 * **27:6** Mr 2:24; Jn 18:31 * **27:9** Jer 32:6-9; Mt 1:22 * **27:11** Mt 2:2; 1Ti 6:13 * **27:12** Mt 26:63; Jn 19:9 * **27:17** Mt 1:16; 27:22 * **27:19** Gn 20:6; Nm 12:6; Job 33:14-16; Mt 2:12; Jn 19:13 * **27:22** Mt 1:16; Hch 13:28 * **27:23** Lc 23:41; Jn 8:46

Pilato in yi'wen in hats ham łeqfenye'ji'ij, qe ewi'łłe in hats les yiwakanintaxkii hekhewe' jukhew, ma' qa inq'ukinii pa'aj pa'qu' iweli'ye' qa tetka'xii, qa yethinij he' week in wa'nqa', qa yit'ij: —Yakha' nite' ta'ł yiwets qu' nawa'm ha'ne jukhew yatsathen. Ekhewele'łi'iłij.—* 25 Qa yeku'ł pa'aj pekhewe' week jukhew: —Ehe, yekheweli'ł qa enewe' yilitsi'ł, he'yeku'mi'łiju'ł qu' he'yenheti'yi'łi' qu' nata'łi'ł yiwets qu' nawa'm nakha'an.—* 26 Ma' qa ha' Pilato qa yiwejin pa'aj ha' Barrabás. Qa hakha'łe Jesús in hats yili'ij in yeqsilankii, ma' qa tisij pa'aj he' oq'opheł*inetsilets* qe qa' ne'nenji'pha'm pe' cruz.* 27 Ma' qa pe' oq'opheł*inetsilets* łelits pa' gobernador qa yeka'xifi pa'aj ha' Jesús ke' palacio, ma' qa he' oq'opheł*inetsilets* qa week not'axij wetju'ł pa'aj hakha'an.* 28 Qa nit'ijji' pa'aj ke' łeqhinatai ma' qa yi'ntaafinij pa'aj pa' s'e' łeqi'ntaafit'ij.* 29 Qa yuihinji'ju' iye pa'aj pekhe' yifti'yik'i tii, qa pa' yiya'yik'i łokoi qa yekumhini' pa' tutsi'latax. Ma' qa wonokok'enifikii yawitjiłe, qa yi'tjiijets: —E'łe'wisi'imkii, qi łatata ene' judiol.— 30 Qa tek'iyi'kii iye qa t'eku'mijets iye pa' tutsi'latax ma' qa yilanijkii łeiła'.* 31 In hats yili'ijju' in qi in yawitji pa'aj hakha'an, qa nifte'ji' iye pa' yi'ntaafinij s'e' qa yuihinik'ipha'm iye pa'aj ke' łeqhinataayija. Ma' qa yeka'xfik'i qe qa' nenji'pha'm pe' cruz.

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

32 In hats k'esitsiyu'uk'uifik'i ha' witset, qa weikutiju'ł ha' ewi'ł jukhew Cirene łeiłe' łii Simón. Qa he' oq'opheł*inetsilets* qa yiyaji'ijets qu' neka'xi'm ke' łeqe cruz ha' Jesús.* 33 Qa in hats yamijets hakha' łenqii Gólgota, ikji' aka'an, witjiła'ak'i łetset. * 34 Qa t'iyahanhetiitaxji' pa'aj pa' wino yetsji'ł pe' ewi'ł ne'ej inqa'metets ł'aftuk, ma' qa in hats yijaajintax pa'aj, qa yili'ij qa nite' niyayu'ji' qa t'oqowe'yiju'ł pa'aj. * 35 Qa in hats yenji'pha'm ke' cruz, qa ke' łeqhinatai qa watk'esaxijju', ikij wetju'ł. 36 Ma' qa i'nijupju'kii qe qa' nejełets. 37 Qa ka' wankaaju'łetsju' łejiła' we'nika'ajji', hik kakha' ka' ta'łijupi' in talanhetii, qa yit'ij ka' we'nika'ajji': —Hane'en Jesús, hik ha'ne qi łatata ene' judiol.— 38 Qa łe'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wetsjuk ejtenhetsits. Ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa łefeyi'j te'weyijek. * 39 Hekhewe' nekjiijup qa yawitjijeetspha'mkii, qa yitjiij iye qhet tetet łeiłal,* 40 ma' qa yitjiijetspha'm: —Akha' in łonopłetju' hatse' ne' witlijtsitjii qa' wetshetk'ewi'ł nełuts qu' eniihinpha'm iye, metełinłe. Qu' yijaa'ija qu' Ła'se'ejha pa' Dios qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz.—* 41 Qa hik łunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset in yawitji'etspha'mkii iye qa yit'ijju': 42 —Niłinji'ijju' pekhewep qa łakha'łe qa nite' łeke' qu' netełinłe. Hik ha'ne pa' łatata ne' Israel, ye'ehe, qa' net'ilitju' in we'nenji'pha'm ne' cruz, ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' jinteqekuye'.* 43 *In nite' yeqeku' pa' Dios, ye'ehe qa' hik pakha'ye' qu' niłin hane'ej qu' yijaa'ija pa' Dios qu' nisu'un nakha'an,* *(Sal 22:8)* qe nakha'an yit'ij: "Yakha' Łaa'sija pa' Dios."—* 44 Qa hik łunyejei iye ke' ejtenhetsits łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits uł'etsik'i iye łe'lijeyetskii.

---

* **27:24** Dt 21:6-8; Sal 26:6; Mt 26:5; 27:4,19 * **27:25** Jos 2:19; Hch 5:28 * **27:26** Is 53:5; Mr 15:15; Lc 23:16; Jn 19:1 * **27:27** Mr 15:16-20; Jn 18:28,33; 19:2-3,9; Hch 10:1 * **27:28** Lc 23:11; Jn 19:2 * **27:30** Is 53:7; Mt 26:67 * **27:32** Nm 15:35; He 13:12 * **27:33** Mr 15:22-32; Lc 23:33-43; Jn 19:17-24 * **27:34** Sal 22:17; 69:21 * **27:38** Is 53:12; Mt 20:21; Jn 18:40 * **27:39** Job 16:4; Sal 22:7; 109:25; Lm 2:15; Mr 15:29 * **27:40** Mt 4:3,6; 26:61,63; Jn 2:19 * **27:42** Jn 1:49; 12:13 * **27:43** Lc 23:39-43

Wa'm pa'aj pa' Jesús.
(Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

45 In hats natsathenju' junu' qa weekij ha' sehe' in nookii yamijii in las tres
metju' junu'. 46 Hik pakha'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayaikii: —Elí, Elí, ¿lema
sabactani?— Ikji' aka'an: *—Dios Yatsat'axyij, Dios Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in*
łetswu'm?— *(Sal 22:1)** 47 Qa
hekhewe' i'nijup, hekhewe' uja'x in yepi'ye', qa yit'ijju': —Hats taya'yiikii
pa' profeta'ik'i Elías.— 48 Qa aje'eł hakha' ewi'ł hekhewe'en qa wekuma'xii
ka' ewi'ł jupayek (esponja) qa yuihinji'ju' ka' wino na'aj ewtsik'iiji' yilke'ej
ji'teje'm ka' tutsi'latax ma' qa iktaxijets qu' nifunenij qe qa' niyahan.* 49 Qa
hekhewepłe qa yit'ijju': —Iwejinłe, qa' jinteje łijju' pa' Elias'ik'i qu' nanamii
qa' nił in.— 50 Ma' qa ha' Jesús, qa ewi'łij iye in t'unik'i in tayai iye, ma' qa
wa'm.* 51 Qa hik pakha'aj kakha' łenjilafi' hakha' yeqet'axetsji' ke' witlijtsitjii
qa ja'fik'iju' łeqewuk'u ta'łijiipha'm in ja'fik'iju' ka' te'weipha'm qa yamijiiju'
ka' sehe' eju'. Qa ha' sehe' qa me'le'le'l iye qa ke' utel qa jaf'afju' iye.* 52 Qa
pe' nimełkui qa qhofik'i iye pa'aj qa olots pe' jukhew'ik'i, efuts'ik'i yatsathen
ma' qa' iłii iye. 53 Qa ikik'uifik'ikii pe' łenimełkui in hats iła'x iye pa'aj ha'
Jesús, pekhewe'en qa ikji'teje'm iye na' qi łe'wis witset Jerusalén qa olots he'
yi'wen pa'aj. 54 Hakha' centurión* qa hekhewe' iye i'nijup yejełets ha' Jesús, in
yi'wen in wapja' ha' sehe' qa kekhewe' iye wekwek łunyejeikii qa qi in nijiwei
wetju'ł, ma' qa yit'ijju': —Yijaa'ija aka'an in hik aka' pa' Łaa'staxija pa' Dios.—*
55 Olots he' efuts nejeł i'iikii totsi'mii ha' i'ni', hik hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús
in ta'łiji' ek ha' Galilea'ai in t'ifti'ts'etskii.* 56 Hekhewe'en i'nji'teje'm ke' María
Magdalena qa ke' María łenene ha' Jacobo (Santiago) qa ha' José qa ke' łenene
he' łelits ha' Zebedeo.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

57 In hats metiyu'ju' junu' qa namets pa'aj ha' ewi'ł jukhew yiwq'axin
wekwek, łii José Arimatea łeiłe', łakha' iye hats yijayan qa tek'enets iye ha'
Jesús.* 58 Ha' José qa mexe yamii pa'aj ha' Pilato qu' niyinijets ka' Jesus'ik'i qu'
neka'x. Ha' Pilato qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij. 59 Ha' José qa t'eku'mi'fi pa'aj
ka' Jesús ma' qa yijuphe'łji' ka' penyilo łe'wis. 60 Ma' qa yenifi ke' yatsat'axij
in łenimełuktax ink'aiki' inqajkaninijju' pa'aj ke' utekji'teje'm. Ma' qa in hats
yikoyoyinhetets in yit'onijji' ke' qi ute ha' łenuihiyi'jteje'm ke' nimełuk, ma'
qa ik. * 61 Qa ke' María Magdalena qa kikhep iye María iye, qa ipłu' pa'
i'nijupi'ju'kii pa'aj ke' nimełuk.

Pekhewe' oq'opheł inetsilets yejełets pe' łesehek pa' Jesús.

62 Ka' nełuji' watji'letji' pe' witqats qa kakhap nełuji', qa hekhewe'
tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol qa yamii pa'aj ha' Pilato,*
63 qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, hijamti'iłik'i ka' yit'ij ka' ejtitsi'l jukhew'ik'i
in mexe iła'x, qa yit'ij: "Qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' yi'ła'xe' iye."*
64 Qa hik ta'łijupi', akha' qu' inaqyaji'ij qu' netjełitiyetsha ke' łenimełuk namijii
qu' wetshetk'ewi'łe' nełutse', hats'inha qu' nite' neneki'ii he' ł'ijatshenhei ma'

---

* **27:46** He 5:7 * **27:48** Sal 69:21; Mr 15:36; Lc 23:36; Jn 19:29 * **27:50** Mr 15:37; Lc 23:46; Jn 10:18 * **27:51** Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 9:3 * **27:54** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł inetsilets, Roma łeiłe'. * **27:54** Jn 5:19; He 1:2 * **27:55** Sal 38:11; Lc 8:2-3; Jn 19:25 * **27:56** Mt 20:20; Mr 15:40; Jn 19:25 * **27:57** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **27:60** Is 53:9; Mt 27:66; 28:2; Mr 16:4 * **27:62** Mr 15:42; Lc 23:54; Jn 19:14,31,42 * **27:63** Mt 16:21; 17:22-23; 20:19; Mr 8:31; 10:34; Lc 9:22; 18:33

qa' net'ejtenij, ma' qa' i'nk'ałe nit'ijets ha'ne witset: “Hats iła'x iye.” Qa pakha' teke'lenju' qu' ła'wejtitsiye' qa' les qu' qi qu' uł'axe' wiikfik'i, qa' nite' hik łunye'je' ka' yojo.—* 65 Qa yit'ijiju'ł ha' Pilato: —Enewe'en oq'opheł*inetsilets* eka'xi'ł, qa' ejeł*ineni'łij* pe' łesehek qa aqsiiłijkii pakha' hats łenikfe'li'łets qu' aqsiiłijkii.— 66 Ma' qa ikkii qa yijanithen pe' nimełuk, qa yeni' pa' łeji' pe' łeq'ikati' qa' jutsiqaxi'ij qu' ham nit'i'ij qhof. Ma' qa amaneyijup he' oq'opheł*inetsilets* qa yejeł.*

28

Iła'x iye pa' Jesús.
(Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-2; Juan 20:1-10)

1 In hats t'anji' kakha' nełuji' sabadoji', in i'nk'a nekiyupha'm pa'aj ne' junu' ka' yojo nełuji' (domingo), ke' María Magdalena qa kikhep iye María ikii pa'aj ke' nimełuk qu' ni'wen. 2 In mente' yamets pa'aj qa t'unik'i in me'le'l pa'aj ha' sehe' qe te'nilitju' pa' łaqa ángel ha' Yatsat'ax'inij qa ikets ke' nimełuk qa yit'ij qhof ke' ute łit'otax qa i'nipji'.* 3 Pa' ángel leppepep pa'aj hik łunye'j na'aj etheluna'x, qa pe' łeqhinatai qa fo' hik łunyejei ł'ifiwa'x.* 4 Pe' oq'opheł*inetsilets* in yi'wen pa'aj qa yitsalalinhet wetju'ł qe qi in nijiwei. Ma' qa week namju'kii hik łunyejei qu' nanaxju'. 5 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj he' efuts: —Ekheweli'ł, e'nijiweikitek'ił, qe yakha' tsikfe'lets in łowotaxiłiikii ha' Jesús hikha' we'nentaxji'pha'm ke' cruz.* 6 Hats nite' i'ni' hane'e'in. Hats iła'x iye ka' hats yit'iłij ewets. Te'łuni'ł qa' jełi'ł ha'ne we'nentaxi'.* 7 Qa' if'elitiłik'i qu' enfeli'łii he' ł'ijatshenhei in hats iła'x iye. Łakha' wathayinti'ił ek'uyii ha' sehe' ei Galilea, qa' hikha' tit i'weni'łi'. Hik ekewe' tit k'efeli'łi'm.—* 8 Ma' qa he' efuts qa yapełek pa'aj qa ikik'ui ke' nimełuk itaqsunkiiha. Qi in nijiweitax qa qiiłe iye in łe'sitsi'mkii, wekuma'xijii pa'aj qu' nenfeli'm he' ł'ijatshenhei. 9 Qa hik pakha'aj, ha' Jesús qa we'nethinets pa'aj hekhewe' efuts qa wetfeli'm. He' efuts qa ikets pa'aj qa wonokok'enifikii qa tik'eyijup łef'iyeyiiju' qa iyinets.* 10 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —E'nijiweikitek'ił. Yape ma'ałkii qa' enfeli'łi'm he' yejefets qu' nakkii namii ha' sehe' Galilea qa' hikha' netsweni' hatse'.—*

*Pe' oq'opheł**inetsilets** qa nifelik'i pa' łunye'jkii.*

11 In hats ikkii pa'aj he' efuts, ma' qa pe' uja'x pekhewe' oq'opheł*inetsilets* qa ikii pa'aj ha' witset qu' nenfelimik'i pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il week aka' łunye'jkii pa'aj. 12 Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa ikii qu' nonot'axi'ł wetju'ł pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset, qa tafaakate'yijju' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij łewek. Ma' qa tisij pe' olots ł'astai pe' oq'opheł*inetsilets*. 13 Qa yit'ijets pa'aj: —Aka' it'iłij: “He' ł'ijatshenhei namii pa'aj aka' najaxik'i qa t'ejtenij pa'aj ka' Jesus'ik'i yekheweli'ł in qi in hama'ałju'.” 14 Qa qu' nenikfe'ltaxets nakha' gobernador, qa' yekheweli'ł qu' haifaakateyi'łju' qa' ham peyi'ijkii qa ekhewełi'ił qa' ikesimen łi'iłkii.—* 15 Pe' oq'opheł*inetsilets* qa t'eku'miju'ł pe' ł'astai ma' qa week yaqsiijkii aka' hats wenit'ijets pa'aj. Qa aka' wit'anye'j qa hik aka' week i'ye'ej wetju'ł ne' judío qa yamijii hane'ej.*

---

* **27:64** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **27:66** Dn 6:17; Mt 28:2,11 * **28:2** Lc 24:4; Jn 20:12 * **28:3** Dn 7:9; 10:6; Mr 9:3; Jn 20:12; Hch 1:1 * **28:5** Mt 14:27; 28:10; Ap 1:17 * **28:6** Mt 12:40; 16:21; 27:63 * **28:7** Mt 10:1; 26:32,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16; Mr 16:7 * **28:9** Mr 16:9; Jn 20:14 * **28:10** Jn 20:17; Ro 8:29; He 2:11-12,17 * **28:14** Mt 27:2; Hch 12:20 * **28:15** Mt 9:31; 27:8; Mr 1:45

Yape ma'aɬik'i ene' week witsetits qa' ijatsheni'ɬij eke' yi'lijei.
(Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

16 Qa hekhewe'ɬe once (11) ɬ'ijatshenhei ha' Jesús qa ikkii qu' namii ha' sehe'
Galilea, ke' utek'ii hats yiwjutsiqenik'uyii ha' Jesús qu' newe'tweniɬi'.* 17 Qa
in yi'wen hekhewe'en ha' Jesús qa week wonokok'enju'kii. Qa uja'x hekhewe'
nite' tu'u numtiye'taxija qu' hik hakhaayi'ija.* 18 Ma' qa ha' Jesús qa ikets,
qa yit'ijets: —Na' Dios hats week tseɬisij qu' heinek'enhe'yij na' wa'sji' qa
ha'ne sehe' ipji' iye. 19 Yape ma'aɬik'i week ene' witsetits qa' ijatsheni'ɬij qu'
natsjayan iye qa' impulijini'ɬji' ka' ɬii na' Tata qa ha'ne Ła's qa na' Espíritu
Santo.* 20 Qa' ijatsheni'ɬij hats'inha qu' netk'enik'i ke' week hats k'ijatsheniɬij.
Menikfelitiɬetsha in Yakha' nite' k'itoni'ɬ week neɬuts ha'ni'ɬ ejupkii yamijii qu'
hame'tax ha'ne sehe'.—*

---

* **28:16** Mt 26:32; 28:7 * **28:17** Dn 7:13-14; Jn 17:2; Ro 14:9; Ef 1:20-22; Fil 2:9-10; Col 2:10; 1P 3:22
* **28:19** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; 24:47; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Mr 16:15; Hch 2:38; 6:1; 8:16 * **28:20** Mt 13:39; 18:20; Hch 1:2; 2:42; 18:10

SAN MARCOS

Pa' Juan Bautista qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Mateo 3:1-12; Lucas 3:1-9; Juan 1:19-28)

1 Hane'ej in i'nk'aa i'nju' eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesucristo, hikha' Ła's pa' Dios.* 2 Qa in ł'anye'jek kakha' yika'ajji' pa'aj pa' profeta Isaías, in yit'ij:
—Jeł qeku'nek, hukin hatse' na'yukine'k qu' nathayin ek'ui, qa' hikna' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je'. *(Mal 3:1)** 3 *Tepiikaxtii pa' ł'a'x pa' taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: "Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'."—* *(Is 40:3)** 4 Ka' Juan Bautista qa te'wenheti'yi' ha' ham i'ni'i', qa nifel in wenqinpuujin t'ejuyets pa'qu' nili'ij pa' uł'ax qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 5 Qa week namii hekhewe' witsetits ha' sehe' Judea, qa week iye hekhewe' jukhew qa efuts ta'łii ha' Jerusalén. Ma' qa in tetfelji'jij pe' łewuł'ets qa ka' Juan qa nimpuujinji'ju' ha' haqqi' łii Jordán.* 6 Ke' łeqhinatai ka' Juan ats'etets ł'ewkujits qa ka' łeqelutsax qa inqa'met ł'aj. Qa ka' łaq qa efenheyik'i qa na'aj łene'ji' witaq.* 7 Qa yit'ij in i'nq'ijatshen: —Teke'lenju' hatse' qu' nanam ha' ewi'ł les t'anyipji'. Yakha' nite' ye'weju'łij qu' he'yupi'yetsju' qu' henit'ijji' pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii.* 8 Yakha' iweli'łe ha'ne k'empuujini'łji'. Qa hakha'łe'en hatse' qa' nempuujini'łji' pa' Espíritu Santo.—*

Juan qa yimpuujin pa' Jesús.

9 Hik aka'aj kekhewe' nełutsji', ha' Jesús ta'łii ha' witset Nazaret ha' sehe' Galilea, ka' Juan qa yimpuujinji' ha' haqqi' Jordán.* 10 Qa aje'eł, in hats nekik'uipha'm ha' iweli', qa yi'weniipha'm na' wa's in qhofij, qa pa' Espíritu Santo qa te'nilitju' hik łunye'jtax ofo' qa i'nipji' hakha'an.* 11 Qa nokesji'pha'm na' wa's pa' wit'ax in yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in łets-sinheti'mkii.—*

Pa' inwo'met qa yijaajintax pa' Jesús.
(Mateo 4:1-11; Lucas 4:1-13)

12 Qa aje'eł pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i'.* 13 Qa i'ni'kii pa' ham i'ni'i' yamijets cuarenta (40) nełuts, pa' inwo'met qa yijaajinji'ijtax pa'aj. Qa ewi'ł i'ni'łi' iye pe' inqa'metets, qa pe' angelits qa t'ifti'ts'etskii pa'aj.*

Jesús qa yamii pa' Galilea.
(Mateo 4:12-17; Lucas 4:14-15)

14 Ka' Juan in hats wenuihinifi ke' witq'opheł itjii, ha' Jesús qa yamii ha' Galilea qa nifel ke' łe'sits łe'lijei pa' Dios,* 15 qa yit'ij: —Ha'ne hane'ej łahats'ij hats yafits qa' hats ł'aka'the' ye'łe qa na' tenek'enheiji' na' Dios qa hats met.

---

* **1:1** Jn 5:19; He 1:2; Jn 1:1; Fil 4:15 * **1:2** Is 40:3; Mt 3:3; 4:14; 12:17; 13:49; Lc 16:29 * **1:3** Jn 1:23; Lc 10:1; 17:5 * **1:4** Lc 3:3; 7:29; Lc 24:47; Hch 13:24; 19:4; 22:16; 26:18,20; Mt 9:2; Jn 15:22; Ap 12:6 * **1:5** Mt 23:37; Jn 11:36; 15:22; Gn 13:10; Sal 114:3; Lc 3:3; Hch 19:18; Ro 6:23; 1P 4:1 * **1:6** Ap 9:3,7; 10:9-10 * **1:7** Ap 18:8; Jn 1:15; Mt 3:11; Lc 3:16; Hch 13:23-25 * **1:8** Mt 3:13-17; Lc 3:21-22; Jn 1:26,31,33; Hch 1:5; 8:36; 11:16 * **1:9** Lc 3:21-23; Mt 2:23; 3:13-17; 4:13; 17:22; 21:11; Lc 1:26; 2:4,39,51; 4:16; Jn 1:45-46 * **1:10** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **1:11** Jn 5:37; Ap 14:13; Lc 20:13; Ef 1:6; Flm 1; Sal 2:7; Is 42:1 * **1:12** Jn 1:33; 3Jn 10; Mt 3:1; Ap 12:6 * **1:13** Stg 1:13; Hch 13:10; Ap 6:8; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6 * **1:14** Mt 3:12; 4:17; 17:22; Jn 3:24; 4:45; Lc 3:20; 9:7-9; Mr 1:1; 13:10; Ro 15:16; 1Ts 2:2,8-9

Yape ili'iłij in łaqsi'ji'łijkii pa' uł'ax qa' hasu'uj eqeku'ułik'i iye eke' łe'sits wi'tlijei. —*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju'ł (4) eq'ehemkinhets.
(Mateo 4:18-22; Lucas 5:1-11)

16 Ha' Jesús in ikik'ipha'm ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea, qa yi'wen pa'aj ha' Simón qa ha' łek'inij Andrés in yiwu'mji'ijji'ju' ke' łeq'ehemki' ha' iweli' in teq'ehemkiiju' qe hik aka' ł'ithayijkit ek.* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —Atsjayani'ł qa yakha'ye' qu' haqsiijkii qu' eq'ehemki'yi'łii ene' jukhew.— 18 Ma' qa aje'eł yili'ij he' łeq'ehemkil qa yijayan ha' Jesús.* 19 Qa ik iye qa ha'nii yamji' iye qa yi'wen iye ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Zebedeo qa ha' łek'inij Juan i'ni'łji' ke' łenhitjii yitił ke' łeq'ehemkil.* 20 Qa aje'eł taya'yiiji', hekhewe'en qa yiwejinłi'i ha' łatata Zebedeo ke' łenhitjiiji' qa hekhewep iye łeq'ithayinenhei, ma' qa yijayan ha' Jesús.*

Ewi'ł pa' jukhew i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Lucas 4:31-37)

21 Hekhewe'en qa uiji'teje'm ha' witset Capernaum. Qa in yamets ka' nełuji' witwapiihijii (sábado) ha' Jesús qa aje'eł yamii qa uyifi ke' witlijtsitjii, ma' qa hik aka'aj qa i'nq'ijatshen.* 22 He' jukhew qa efuts qi in yitjułaxijpha'mkii qa yisu'unik'i iye, qe in i'nq'ijatshen hik łunye'j na'aj ewi'ł qe qi qe tenek'enhei, qa nite' łunyejei he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.* 23 Hik aka'aj ke' łe'lijtsitjiyifi hekhewe'en, ewi'ł ha' jukhew i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax, hakha'an qa yapełek qa tayai,* 24 qa yit'ij: —¿Łekpa' łanami'ł yijii, Jesús Nazaret łeiłe'? ¿Ye' me hats łanami'łyii qu' etswuł'enheti'łju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j, akha' eł'ewi'łłe in łatałiiha pa' Dios.—* 25 Ha' Jesús qa yaq'ayinij, qa yit'ijets: —¡Ewuikitek, qa' ma'ak'uifik'i nakha' jukhew!—* 26 Qa pa' espíritu uł'ax qa yitsalalinhetkii ha' jukhew, qa yit'unhetik'i in tayai, ma' qa ikik'uifik'i ha' jukhew.* 27 Week qi in yitjułaxijpha'mkii aka'an qa watfaakanji'ijju': —¿Inhats'ek, pa'n łunye'jkii? ¡Kakha' łeq'ijatshenkenye'j i'nk'ałe jitepi'ye'ek'i, qa hik łunye'j na'aj qi qe tenek'enhei! ¡Nakha'an yiyaji'ets iye pe' inwo'metets qa tek'eniju'ł!—* 28 Ma' qa pa' łeniihe't qa aje'eł weekij he' pekhelji'kii witsetits qa he' łekuweliikii ha' sehe' Galilea.*

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.
(Mateo 8:14-15; Lucas 4:38-39)

29 In hats ikik'uifik'ikii ke' witlijtsitjii, hekhewe'en qa aje'eł łeyijii ke' łetsi' ha' Simón qa ha' Andrés, qa łijts'eyek ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan.* 30 Ke' łeqewketi' ha' Simón i'wju' qe qi in iwilhan, qa aje'eł tefelhiti'yi'm ha' Jesús. 31 Ha' Jesús qa ikets qa t'eku'mi' ha' łokoi qa niihinpha'm, qa hik akaa'ijha in hamiikii in iwilhantax, kikhe'en qa yithayiki'iji' ka' łaq wete'm.*

Jesús qa olots pe' niłinju' pa'aj.
(Mateo 8:14-17; Lucas 4:38-39)

---

* **1:15** Sal 37:39; Lc 20:10; Jn 7:8; Mt 3:2; 6:33; 12:28; 19:24; 21:31,43; Mr 4:11; 9:1; 10:14; 11:24; 12:34; 14:25; 15:43; Ro 13:11; 1P 1:8-10; 4:7; Hch 3:19; 10:43; 26:20; Jn 3:16; Ro 10:9 * **1:16** Mt 15:29; 16:17; Jn 6:1,8; Mr 7:31 * **1:18** Lc 5:11; 18:28; Jn 8:12 * **1:19** Hch 12:2; Jn 21:2,7 * **1:20** Lc 18:28 * **1:21** Lc 10:15; 13:10; Mr 2:23; 3:1; Stg 2:2; Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **1:22** Mr 6:2; 11:18; Mt 2:4; 7:28; 22:33; Lc 4:32; Hch 2:42; 17:19 * **1:23** 2Co 6:17; Lc 11:24; Stg 2:2; Mr 14:67 * **1:24** Jn 6:27,69; 1Co 7:14; Lc 4:34; Ef 4:30 * **1:25** 2Ti 4:2; Mt 22:12 * **1:26** Mr 9:26; Lc 9:39 * **1:27** Mr 8:11; 10:24,32; 11:18; Hch 2:42; Jud 25; 2Co 6:17; Lc 11:24 * **1:28** Mt 17:22 * **1:29** Stg 2:2; Mt 16:17; Jn 6:8; 21:7; Mr 9:33; Hch 12:2 * **1:31** Mr 5:41; Lc 4:38; Flm 13; Ro 12:13

32 In hats lef'eyu'kii in hats uiju' junu', qa yapełek qa tetka'xii ha' Jesús he'
week he' wanqaats'eju' qa hekhewe' iye i'nji' pe' inwo'metets. 33 Qa weekij ha'
witset in k'ałałij ha' łeji' ke' wititsi'.* 34 Qa olots he' niłinju' hekhewe' pekhel
ławtshenyejeitaxkii qa olots iye he' yukinik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa nite'
łexke'eji'm iye qu' niyet pe' inwo'metets qe łekhewel nikfe'lets pa'n łunyee'jija
hakha'an.*

Jesús qa ikijik'i pe' witsetits pa' sehe' Galilea qu' nenfel ke' Intata łe'lijei.
(Lucas 4:42-44)

35 In mexe ipłu'uikii pa' nełu, ha' Jesús qa niipha'm pa'aj qa ikfik'i, qa ikii
pa'aj ha' ham i'ni'i' qa hikha' qa iyini'.* 36 Ha' Simón qa hekhewep iye
qa wo'taxiikii.* 37 Ma' qa in hats yi'wen, qa yit'ijets: —Week wotax'eikii.
— 38 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape jiyamii pakhape' iye witset'e, nekhewe'
metits witsetits, hats'inha qu' nek'inq'ijatsheni' iye nekhewe'en, qe hik aka'
ta'łijupi' in tsam.—* 39 Ma' qa hik aka' łunye'j ha' Jesús in ikik'i ne' week
witsetits na' sehe' Galilea qa i'nq'ijatshenjiifi he' łe'lijtsitjiyits he' witsetits qa
yukinjiik'uifik'ikii iye pe' inwo'metets pe' i'ntaxji'.*

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witaja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Lucas 5:12-16)

40 Ewi'ł ha' jukhew i'nij ka' witaja'me't lepra nekets qu' niyinets ha' Jesús,
qa wonokok'enifi, qa yit'ijets: —Qu' isu'un, qa' łeke'ye' qu' etsiłin wat'ij.—*
41 Ha' Jesús qa qi in neq'eletij qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Hisu'un qu' k'ełin,
qa hane'ejija qu' anaxpa'l.—* 42 Qa aje'eł hamiikii ka' łaatshektax, ma' qa
naxpa'lij.* 43 Ma' qa ha' Jesús qa aje'eł wetfeli'm qa qi in yiyajitaxetskii,*
44 qa yit'ijets: —Jełiju'ł, hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Małe qa' me'nethinii hakha'
pa'i qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda) qu' net'ejuyets in hats łanaxpa'lij ka'
awtshektax qe hik ł'anye'j ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week nenikfe'lets in
hats łanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—* 45 Qa hakha'łe jukhew, in hats ik qa yapełek
qa yit'unhetik'i in nifelkii ma' qa week i'ye'ej wetju'ł aka' łunye'jkii. Qa aka'an
in ta'łijupi', ha' Jesús qa hats nite' łexke'ej qu' ninikfe'l qu' nuiji'teje'm pa'qu'
witset'e. Ma' qa i'ni'kii he' ham i'ni'i' pe'qu' jukhewe', qa weekłe namii he'
pekhelji'kii witsetits qe neqwenkeyu'uj.*

2

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'ł onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Lucas 5:17-26)

1 Qa in hats tełuyik'i, ha' Jesús qa wapilii iye ha' witset Capernaum, qa
yinikfe'l in hats i'ni' iye ke' łetsi'.* 2 Ma' qa aje'eł namii he' olots jukhew
qa efuts, qa hats topo'oj ke' wititsi' qa uja'x he' i'nfik'i hats ham łetset'e.
Ham ł'uihiyije' qe hats topo'oj ha' łeji' ke' wititsi'. Ha' Jesús qa yijatshenij
ke' łe'lijei pa' Intata.* 3 Qa namkii he' ikwetju'ł (4) jukhew neka'x ha' ewi'ł
onqok.* 4 Qa in łunye'jek in nite' łeke' qu' nametsji' qe olots he' jukhew
qa efuts qa ham ł'uihiyije', ma' qa wełijipji' ke' wititsi' qa yitju'etsju' ha'
wankaajułetsju' ha' Jesús. Qa in hats yitju'etsju' ma' qa yatsjiłinijetsju' ha'

---

* **1:33** Lc 4:40-41; 5:31; Mt 9:32 * **1:34** Hch 8:7; 19:12; 3Jn 10; Ap 9:20; 18:2; Mr 3:11-12; 5:7 * **1:35** Mt 4:23-25; 5:44; 14:13; Mr 6:31-32; Lc 9:12; Ap 12:6; Hch 12:12 * **1:36** Mt 16:17 * **1:38** Mr 1:4 * **1:39** Mt 17:22; Mr 3:1 * **1:40** Mt 11:5; 17:14; 1Jn 1:7 * **1:41** Jn 20:17 * **1:42** Lc 5:12 * **1:43** Mt 9:30; Mr 14:5; Jn 11:33,38; 3Jn 10 * **1:44** Mr 5:43; Mr 6:11; 7:36; 8:26,30; 9:9; 16:8; Lc 5:14; Ap 1:1; Hch 4:1; He 1:3; 5:1; 8:3; Lv 13–14; 1Ti 2:6 * **1:45** Mr 1:4; 4:14; Jn 18:32 * **2:1** Lc 10:15 * **2:2** Mr 4:14; Jn 18:32 * **2:3** Mt 4:24; 8:6; Mr 2:3-10

witiwhi'la'x hikha' i'wji'ju' ha' onqok ha' wankaajułetsju' ha' Jesús. 5 Ha' Jesús in yi'wen hekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets ha' onqok: —Ya's, ke' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui.—* 6 He' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ipłulets ha' i'niju'kii, łatawjetsłeji' aka' yit'ijju' in yijamti'ets:* 7 —Maa, ¿pa'n łahats hape in ł'anye'j ha'ne jukhew aka'an? Yiwakaninłekii pa' Dios, ewi'łłe inek pa' Dios qu' niwu'm i'nk'ui pe' inwuł'ets.—* 8 Ha' Jesús qa hatsłe aje'eł nikfe'lets aka' yijamti'ets hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łumti'ił kakha'an?* 9 ¿Pa'n ikji' pa'qu' les nite' juutsitaxe' qu' jintit'ijets ha'ne onqok: "Me pe' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui," me i'nłi'i qu' jintit'ijets: "Eniipha'm ku'mi' na' ewhi'la'x qa' ma"?* 10 Ye'ehe, qa qu' enikfe'li'łets hane'ej ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm pa' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'm pe' witwuł'ets.— Ma' qa yit'ijets ha' onqok:* 11 —Akha' hit'ij ewets: "Eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'."—* 12 Qa hakha'an qa aje'eł niipha'm, qa t'eku'mi' ha' łewhi'la'x qa ikfik'i, qa week yi'wen. Ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii he' week qa qi iye in yiwqinhetji' pa' Intata, qa yit'ijju': —Nite' hayiits qu' łunye'je' pa'qu' jinte'wen aka'an.—*

Jesús qa taya'yets pa' Leví (Mateo).
(Mateo 9:9-13; Lucas 5:27-32)

13 Ma' qa i'nk'ałe qa ik iye ha' Jesús qa wapiliiju' iye ha' łotkoyek ke' kałi', ma' qa nekets iye he' olots jukhew qa efuts, ma' qa yijatshen.* 14 In ikkii iye qa yi'wen ha' Leví, ła's ha' Alfeo, i'niju' ha' taja'yikii ne'ej wekwek. Ha' Jesús qa yit'ijets: —Atsjayan.— Ma' qa niipha'm qa yijayan.* 15 Ma' qa i'nk'ałe ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa teki'ju' ke' łetsi'ii ha' Leví. Qa olots he' yijaninkii ke' wekwek qa hekhewe' iye uł'ets jukhew in łekufetsij, qe olots he' nijayanik'i hekhewe'en.* 16 Qa he' fariseol hik hekhewe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, in yi'wenij in łekufets ha' Jesús hekhewe' uł'ets jukhew qa hekhewe' iye yijaninkii wekwek, qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek nakha'an in łekufets ne' yijaninkii ke' wekwek qa ne' uł'ets jukhew?—* 17 Ha' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an, qa yit'ij: —Nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye' nekhewe' ham yaats'eyi'iju', ni'kha'łi'ij wanqaats'e' hik na'aj wo'oikii yijat'ij weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye'. Nite' tsam ma' qa' haiya'yii nekhewe' yatsathen, qe uja'xłe yijat'ij nekhewe' uł'ets.—*

Qu' nite' jinteke' qe iyinii pa' Intata.
(Mateo 9:14-17; Lucas 5:33-39)

18 Hekhewe' ł'ijatshenhei ka' Juan qa hekhewe' fariseol, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ijju'. Qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek hekhewe' ł'ijatshenhei ka' Juan qa hekhewe' iye ł'ijatshenhei he' fariseol in yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ijju', qa enewe'łe ijatshenhei qa nite' hik łeqfenyejeyij?—* 19 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Me łeke' pekhewe' łejuwaikal pa' niwhe'yeyu' qu' naqsiijkii qu' nite' neteke'ju' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu'? Qa nite' łeke' qu' naqsiijkii qu'nte' neteke'ju' qe mexe i'nji'teje'm nakha'an.* 20 Nam hatse'

---

* **2:5** Mt 8:10; 9:2,5; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Jn 15:22; Lc 5:20,23; 7:48 * **2:6** Mt 2:4; Mr 9:33 * **2:7** Ex 22:28; Mr 3:29; Ap 13:6; Sal 25:11; Mt 9:2; Jn 15:22; Ex 34:6-7; Is 43:25; 44:2 * **2:8** Mr 10:52; Lc 5:22; 16:15; Jn 2:25 * **2:9** Lc 16:17; 18:25; Mr 2:3; Mt 11:5 * **2:10** Sal 8:4; Lc 5:24; Hch 7:56; Mt 28:18; Mr 1:22; Jn 15:22 * **2:11** Mr 5:41 * **2:12** Hch 10:45; Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12; Lc 2:14; Mt 9:33 * **2:13** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **2:14** Lc 5:11; Jn 8:12 * **2:15** Lc 3:12; 18:13; Mt 9:10; 14:9; 1Ti 1:15; Ro 12:13 * **2:16** Mt 2:4; 11:18; Mr 7:3; 1Ti 1:15; Lc 3:12 * **2:17** Mt 6:8; 13:17; Col 4:14; Lc 5:31,32; Ro 1:17 * **2:18** Mr 1:4; Jn 3:25; Mr 7:3; Lc 18:12; Hch 13:2 * **2:19** Jn 2:9

na' nełuji' na' niwhe'yeyu' qa' newetkax, qa hik nakha' na' nełuji' qu' nite' neteke'ji'.* 21 Ham yok'oyini'ij na'aj ewi'ł witqhinawat ława'ma'x pa'qu' łepk'eye'en ink'ayik'e qe na'aj ink'ayik wapilje'm qa nite' qi, qa' niwjafitik'i pa'qu' ława'ma'xe' ma' qa' les net'ijaifik'i pa'qu' ławjaf'iye'.* 22 Qa nite' łeke' iye qu' na'natsi'yik'iju' ink'ayik'e winoye' ne' ł'ajits ełi'nilij ława'mhii. Qe na'aj ink'ayik wino in ju'fju'fik'i qa tike'łijje'm ne' ełi'nil ława'mhii qa' week hame' pa' wino'ok'i qa pe' ełi'ni'ik'i iye. Ma' qa hik ta'łijupi' qu' eni'łji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' ink'aiki'ye' ł'aje' ełi'niye' hats'inha qa' week łunyejeyi'ił yijat'ij.—*

Teiłi'ijkii in nit'ijji' pe' łei trigo in mexe witwapiihijiitax (sábado).
(Mateo 12:1-8; Lucas 6:1-5)

23 In yamets ka' witwapiihijii (sábado) ha' Jesús in ik qa nekik'iju' ha' wit'enekju', qa he' ł'ijatshenhei qa teiłi'ijkii in nit'ijji' ke' łei trigo qa tuj.* 24 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets ha' Jesús: —Jeł qeku'nek, ¿inhats'ek in yaqsiijkii aka' nite' łenexke'ej in mexe witwapiihijii (sábado)?—* 25 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł hekhewe'en: —¿Me nite' les qu' ejełi'ł na' witfaakanek kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i qa ke' łijts'eyek haamija pa'qu' łaqe' qa qi in iyipkunju'?* 26 Ka' David'ik'i qa uyetsji' ke' t'ejutshenheti'yets na' Dios, ka' łahats'ij mexe qiji' in pa'i ipji' kakha' Abiatar'ik'i, ka' David'ik'i qa tuj ke' pan qa weeki'łij ke' łijts'eyek. Ke' pan nite' łenexke'ej qu' netujłe pe'ye', uja'xłe ne'ej pa'il in łenexke'ej qu' netuj.—* 27 Qa yit'ij iye: —Ha'ne nełu witwapiihijii (sábado) in wanaqsi'jijkii qe qa ni'fen ene' jukhew, qa nite' wanaqsiijkii qu' nat-sat'etsipji' ene' jukhew.* 28 Qa hik ta'łijupi' ha'ne Ła's na' Jukhew in hik ha'ne tenek'enhe'yij na' nełu witwapiihijii.—*

3

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Lucas 6:5-11)

1 Ha' Jesús qa uyifi iye ke' witlijtsitjii, qa hik hakha'a' ha' ewi'ł jukhew yisłax ka' łokoyik'i.* 2 He' jukhew yejełijju' qe qa' ni'wenij qu' niłinji' in mexe witwapiihijiitax (sábado), hats'inha qu' łeke'ye' qu' nit'ijets qu' uł'axe' qu' naqsiijkii aka'an.* 3 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets ha' jukhew yisłax ka' łokoyik'i: —Eniipha'm. Ats'ap'ayi'i' hane'e'in ha'ne łeqewuk'uji'.— 4 Qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju' hekhewe'en: —¿Łekpa' łeke' qu' jintaqsiijkii ha'ne witwapiihijiiji' (sábado)? ¿Me pa' łe'wis, me i'nłi'i pa' uł'ax? ¿Me jitiłin pa'qu' ewi'łe', me i'nłi'i qu' jintalan?— Qa hamłe yeku'łe' hekhewe'en.* 5 Ha' Jesús qa yeełji'teje'm hekhewe'en lesłe in nayu'kii qa ika'metkii iye qe ta'łijupi' hekhewe'en in t'units pe' łatawjets qa nite' nek'enheyu'ets. Ma' qa yit'ijets ha' jukhew: —Ijin na' okoi.— Qa yijin ha' łokoi qa aje'eł naxpa'l.* 6 Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa aje'eł tafaakate'yi'łijju' he' tek'enetsek ha' Herodes pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan ha' Jesús.*

Pe' olots jukhew qa efuts nijayanik'i pa' Jesús pa' łotkoyek'i pe' qi kałi'.

---

* **2:20** Mr 13:24; Lc 17:22; 18:12; Jn 16:16-20 * **2:21** Lc 19:36 * **2:22** Lc 5:37; Jn 6:27 * **2:23** Mr 10:10 * **2:24** Mr 7:3 * **2:25** Lc 1:27; Hch 2:45; Ap 7:16 * **2:26** 1S 21:1-6; Lv 16:32; Ex 25:30; Hch 4:1 * **2:27** Col 2:16 * **2:28** Mr 2:10; Ro 7:25; 1Co 8:6; Col 3:22; Lc 6:5 * **3:1** Mr 1:21,39; 4:6; 5:29; 9:18; 11:20-21; Stg 2:2 * **3:2** Ap 12:10; Lc 6:7; 14:1,3; 20:20; Hch 8:7; Mr 2:23; Lc 13:10 * **3:4** Fil 2:12; Stg 5:20 * **3:5** Stg 1:19; Ex 7:13; Ro 11:25; Mr 8:25 * **3:6** Mr 7:3; 15:1; Mt 12:13,14; 22:16; Mr 11:18; Jn 5:18; 6:27

7 Ha' Jesús qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa łijts'eyek he' ł'ijatshenhei in
ikiiju' ke' qi kałi'. Qa' olootsija iye he' nijayanik'i he' ta'łi' ha' sehe' Galilea
qa he' ta'łiyek ha' sehe' Judea* 8 qa he' ta'łii ha' Jerusalén, qa he' ta'łiyek
ha' sehe' Idumea, qa he' nełu'uju'ł ta'łii hakha' łajaika' ai ha' haqqi' Jordán,
qa hekhewe' ta'łiyek he' metitsi'm he' witsetits Tiro qa ha' ha' Sidón, qe in
i'ye'ej wetju'ł week ke' yaqsiijkii ha' Jesús, ma' qa namii.* 9 Ha' Jesús qa
yiyaji'ijets he' ł'ijatshenhei qu' nimetinheti'm ewi'łe' witinhitjiye' hats'inha
qa'nte' puk'uyi'ik'ui he' namii,* 10 qe in hats olots he' nił inju', ma' qa he' week
wanqaats'eju' hats watkatitij wetepji' in yisu'un qu' net'eku'mets.* 11 Qa
week pe' i'nji' pe' inwo'metets in yi'wenji'ij ha' Jesús qa wonokok'enjiiju'
ł'ejuyi'jii, qa tayaiji'ij, qa yitji'jij: —¡Akha' Łaa'sija pa' Dios!—* 12 Qa ha' Jesús
qa yaq'ayinji'jij qa yitjiijets qu' hasu'uj nenfel pekhewe'en pakha' łunyee'jija
hakha'an.*

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) apóstoles.
(Mateo 10:1-4; Lucas 6:12-16)

13 Ha' Jesús qa ikik'ipha'm ke' utek, qa hik hakha'a' qa yejeł iiji' qa
taya'yiiji'kii he' yisu'un qa ikji'jetspha'm ha' i'ni' qa ewi'ł i'ni'łi'.* 14 Ma'
qa t'eku'miiji'kii he' doce (12) jukhew, hats'inha qu' hik hekhewe'ye' qu'
łijts'eyek'ekii qa hik hekhewe'ye' iye qu' nukinkii qa' nenfel ke' łe'lijei,* 15 qa qu'
netisij iye pa'qu' łet'unhaxitsijup qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets. 16 Enewe'en
łiyits hekhewe' doce (12) t'eku'miiji'kii: Hakha' Simón (hikha' łenqii iye
Pedro),* 17 ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Zebedeo qa ha' łek'inij Juan, (hik
hekhewe' ha' Jesús łeqiyitsij Boanerges, ikji': "łelits na'aj tejen"),* 18 qa ha'
Andrés, ha' Felipe, ha' Bartolomé, ha' Mateo, ha' Tomás, ha' Jacobo (Santiago)
ła's ha' Alfeo, ha' Tadeo, ha' Simón hikha' i'nji'teje'm pa'aj pe' łiyits cananita
neqwumhiyu'taxij pa'aj pe' Roma łeiłets* 19 qa kakha' iye Judas Iscariote.
Hikka' t'ihinij ha' Jesús.*

Jesús qa titijiti'yijets qu' nata'łijets pa' łet'unha'x pa' Beelzebú.
(Mateo 12:22-32; Lucas 11:14-23; 12:10)

20 Ma' qa i'nk'ałe ha' Jesús qa uyifi ke' wititsi', qa hik hakha'a' iye qa
k'ałałij iye he' olots jukhew qa efuts, ma' qa nite' łeke' qu' netek ha' Jesús
qa he' ł'ijatshenhei iye. 21 He' łejefets in nikfe'lets aka'an in łunye'jkii ha'
Jesús, qa nektaxii qu' neka'x, qe titijiti'yijets in hats nite' teik'uneikii.* 22 Qa
hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii ha' Jerusalén qa yit'ijju'ek: —
¡Nakha'an i'nji' pa' Beelzebú! hikpa' łatata pe' inwo'metets qa hikpa' ta'łijets
pa' łet'unha'x in yukinik'uifik'ikii pe' inwo'metets.—* 23 Ma' qa ha' Jesús qa
taya'yii hekhewe'en, qa nifeli'm ka' yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Pa'n
łunye'j na' Satanás qu' łakha' ye'łe łete'm qu' ne'nukinłefik'i?* 24 Pa'qu' ewi'łe'
witset qu' nawatk'esa'xju' qa' napiłłe wetju'łkii, pakha'an qa nite' łeke' qu'
nape.* 25 Pe'qu' ewi'łe' wititsi'ye' in watk'esa'xju' qa wapiłłe wetju'łkii, nite'
łeke' iye qu' pakhaayi'ij qu' ewi'ł na'ni'. 26 Qa na' Satanás qu' neqet'ets
wetju'łkii qa qu' napiłłe wetju'łkii iye, nite' łeke' qu' pakhaayi'ij qu' na'ni',

---

* **3:7** Mt 4:24-25; 12:15-16; 17:22; Lc 1:5; 6:17-19 * **3:8** Mt 23:37; Lc 3:3; Hch 21:7; Gn 49:13 * **3:9** Jn 21:8 * **3:10** Hch 8:7; Jn 20:17 * **3:11** 2Co 6:17; Lc 4:34,41; 8:47; 11:24 * **3:12** 2Ti 4:2; Mr 1:34 * **3:13** Mt 4:8 * **3:14** Hch 1:2; Jud 17; Mr 1:4 * **3:16** Mr 11:11; Jn 1:35-51; Mt 16:17; Hch 10:32 * **3:17** Hch 12:2; Jn 21:2,7; Ap 6:1 * **3:18** Jn 1:43-48; 6:5,7,8; 11:16; 12:21-22; 14:5,8-9; 14:5; 20:24,26-28; 21:2; Hch 1:13 * **3:19** Mr 14:10,43; Hch 1:16,25 * **3:21** Lc 2:48; Jn 2:3-4; 7:3-5 * **3:22** Mt 2:4; 9:34; 10:25; 12:24,27; Lc 11:15-19; 12:24,58; 3Jn 10; Ap 9:20; 18:2 * **3:23** Mt 12:25-29; Lc 11:17-22 * **3:24** Lc 4:5

ma' qa' aje'eł hame'. 27 Qa hamłe pa'qu' ewi'łe' qu' nuyetsji' pe'qu' łetsi'ye' pa'qu' ewi'łe' jukhewe' t'un ma' qa' nenitka'mij pe'qu' łewekwekitse' qu' nite' nojoye' qu' nophe'ł, nophe'ł yijat'ij ma' qa' hayitse' qa' łeke'ye' qu' neka'xik'ui pe'qu' łewekwekitse'.* 28 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in week pa'qu' łunye'je'łe qu' łewuł'axe' ene' jukhew qa efuts iye in łeke' qu' netwumhiti'yik'ui, qa week iye pe'qu' łe'lijeye' in uł'etstaxik'i qa łeke' iye qu' netwumhiti'yik'ui.* 29 Qa pakha'łe qu' uł'axi'ik'i pa'qu' ł'anye'ji'ij na' Espíritu Santo qa' nite' łeke'ye' qu' niwu'mik'ui aka'an, ma' qa' hik aka'łe qu' łunye'je' qa' amane'łi'ij week łahatsiyij.—* 30 Ha' Jesús in yit'ijets aka'an hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qe hekhewe'en yit'ijju': —Nakha'an i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax.—*

Pe' łenene qa pe' łek'injats pa' Jesús.
(Mateo 12:46-50; Lucas 8:19-21)

31 Ma' qa namii ke' łenene qa he' łek'injats iye ha' Jesús, qa amaneiłefik'i, qa iyintaxii qu' nak'ekuniifik'i.* 32 Qa hekhewe' i'nijup k'ooyijji' ha' Jesús, qa nifeli'm, qa yit'ijets: —Ke' enene qa he' ek'injats amaneifik'i, qa iyintax ei. —* 33 Ha' Jesús qa yit'ij: —¿Łek pekhe' nene qa łek pekhewe' k'injats iye?— 34 Qa yeełipji' he' k'ooyijji' in i'nijup, qa yit'ij: —Enewe'en hik enewe' nene qa k'injats iye.* 35 Qe pa'qu' łunye'je' qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'un na' Dios, pakha'an k'inij qa k'inja' iye qa nene iye.—*

4

Pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:1-9; Lucas 8:4-8)

1 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in i'nq'ijatsheni' ha' łotkoyek'i ke' qi kałi'. Ma' qa not'axii he' olootsija jukhew qa efuts iye, ma' qa t'ilitji'ju' ke' witinhitjii qa i'nju', qa hekhewe'łe olots jukhew qa efuts iye qa i'ni' ha' sehe' łotkoyek'i ha' iweli'.* 2 Ma' qa yijatshenij ke' olots wekwek yejeyumtshenijupi', qa yit'ij ka' i'nq'ijatshenij:* 3 —Ek'en qeku'ni'łik'i ek aka'an, ewi'ł pa' iwenq'enhena'x ikfik'i qu' newenq'en.* 4 Ma' qa in we'nq'en, qa na'l pe' łoqołoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa namii pe' junatai qa tuj.* 5 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' uteket qa nite' qi pa'qu' seheeyi'ija, ma' qa aje'eł qhufje'm qa ta'ł qe nite' akaptitsik'ui.* 6 Qa nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij, qe nite' ijetits pe' łefitetsii, ma' qa yisłax aje'eł.* 7 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa pe' tii in ta'ł qa tik'eyijju', ma' qa ham iye łeye'. 8 Qa pekhewep iye qa namijukiyek pa' łe'wisji' sehe', qa ta'ł qa qitspha'm, ma' qa na'l pe' łei, uja'x pe' yamets treinta (30) pe' łei, qa pekhewep qa sesenta (60) pe' łei, qa pekhewep iye qa cien (100) yametsek pe' łei.—* 9 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Pakha' qu' nana'li'm łekfiiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—*

Inhats'ek eke' yejeyumthsenijupi'kii.
(Mateo 13:10-17; Lucas 8:9-10)

10 Ma' qa in hats uja'xłi'iłkii he' doce (12) ł'ijatshenhei qa hekhewep iye, hekhewe'en qa nifaakanijha pa' ikji'ha kekhewe' yejeyumtshenijupi'.* 11 Qa yit'ijiju'ł: —Ehe, ekheweli'ł łenexke'ej qu' enikfe'li'łets ekewe' nite' hayiits qu'

* **3:27** Mr 15:1 * **3:28** Mt 12:31-32; Lc 12:10 * **3:29** Hch 7:51; He 6:4-6; 10:26-29; 1Jn 5:16; Mr 14:64 * **3:30** Lc 11:24 * **3:31** Mt 1:16; Jn 2:12 * **3:32** Mr 6:3 * **3:34** Hch 9:30 * **3:35** Ro 8:27; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **4:1** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **4:2** Mr 11:18; 12:1; Hch 2:42; 17:19 * **4:3** Ga 6:7 * **4:4** Mr 8:27; Ga 5:15 * **4:5** Mr 10:52 * **4:6** Mr 3:1 * **4:8** 1P 2:2; Jn 15:5; Col 1:6 * **4:9** Is 6:9; Jer 5:21; Ez 12:2; Mr 8:18; Lc 14:35 * **4:10** Mr 11:11; 12:1

nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewe'ɬe i'nfik'i, qa wekwekɬe wetjeyumtshenimijupi' in tefelhiti'yi'm.* 12 Hats'inha *in yejeɬtaxju', yi'wentax qa nite'ɬe nikfe'lij, in tek'entaxets, yepi'ye'tax qa nite'ɬe nikfe'lik'i. Qa qu' nepiyetax iye qa hik ɬunye'j qu'nte' nepiyeye'. Qe nite' wenink'aihit ma' qekha netwumhitiitaxik'ui pe' ɬewuɬ'ets.— (Is 6:9)**

Pa' ikji'ha kekhewe' yejeyumtshenijupi'.
(Mateo 13:18-23; Lucas 8:11-15)

13 Qa yit'ijets iye he' ɬ'ijatshenhei: —¿Me nite' ɬenikfe'li'ɬik'i aka' ewi'ɬ wetjeyumtshenijupi'? ¿Qa pa'n qu' ɬunyeje'ek qu' enikfe'li'ɬets week kekhewep iye wetjeyumtshenijupi'?* 14 Pa' iwenq'enhena'x yenju' eke' wi'tlijei.* 15 Enewe' jukhew qa efuts hik ɬunyejei aka'an, pe' ɬoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Enewe'en in yepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei, ma' qa aje'eɬ namii na' inwo'met qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' ɬatawe'j.* 16 Pekhewep iye qa hik ɬunyejeyek aka'an, pe' ɬoi namji'ju'kii pa' uteket. In yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei qa yisu'unik'iha' qa aje'eɬ t'eku'mi'.* 17 Qa in nite'ɬe ijetits pe'qu' ɬefitetsiye' qa nite' ɬeke' qu' nape. Ma' qa qu' natjaajinhetii qa' netitijiti'yijetskii pe' wekwek i'nɬi'i qu' natawitjaxtii qe ta'ɬets ekewe' wi'tlijei, ma' qa aje'eɬ yili'ijju'.* 18 Qa pekhewep iye qa hik ɬunyejeyek iye aka'an, pe' ɬoi namiju'kii pa' tiiket. Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, 19 qa in ta'ɬɬe'ets pakha' wittawje'mete'ej pe' wekwek ɬunyejeikii ha'ne sehe' ipji' qa pakha' iye jiyaqanijkii eke' wekwek qu' qi qu' jitawq'axintax, qa week iye pakhape' iye wekweke' qu' qi qu' nisu'untax, ekewe'en in uiji'teje'm ma' qa tik'eyijju' eke' wi'tlijei qa ham ɬeye'.* 20 Qa pekhewep iye qa hik ɬunyejeyek aka'an, pe' ɬoi namji'ju'kii pa' ɬe'wisji' sehe'. Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, ma' qa t'eku'miju'ɬha qa na'l pe' ɬei, na'l pe' yamets treinta (30) pe' ɬei, qa pekhewep qa sesenta (60) yamets pe' ɬei, qa pekhewep iye qa yametsek cien (100) pe' ɬei in ewi'ɬtax pe'qu' ɬo'ye'.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' fetitjii.
(Lucas 8:16-18)

21 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —¿Me tetka'x pe'qu' fetitjiye' ma' qa' ne'nenifi ɬatawe'j pa'qu' witiwhi'la'xe' i'nɬi'i qu' ti'najki'ye'? Nite'. Nite' ɬe'wisijupi'. ¿Me nite' we'nenpha'm yijat'ij ma' qa week nalitipji'?* 22 Qe ham pa'qu' natat'inhetiitaxkii qu'nte' ne'twenheti'ye' hatse'. Week qu' ne'twenhetii week pe' ham nikfeletaxets qa' netfelhitii hatse'.* 23 Pakha' qu' nana'li'm ɬekfiye' qa' nepiye'ek'i aka'an.—* 24 Qa yit'ij iye: —Maxtayitiɬik'iha week ekewe' ɬespi'ye'eɬij. Qe pa'qu' equk'eyi'iɬij pa'qu' isu'uni'ɬ qu' enikfe'li'ɬets, qa' hik ɬuk'eyejeek pa'qu' esti'yi'ɬij, qa' ewi'ɬij iye qu' les esti'yi'ɬij. 25 Qe pa'qu' hats nana'li'm qa' ewi'ɬij iye qu' netesti'yij, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pe'qu' nana'ltaxi'm.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' ɬo' in ta'ɬ qa t'ijaipha'm.

26 Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enhe'yi' na' Dios hik ɬunye'j iye aka'an, na'aj jukhew in yenju' ne'ej ɬoqoɬoi ha'ne sehe' ipji'.* 27 Ma' qa yili'ij qa ima' qa nompha'm, qa week neɬuts ɬunye'j aka'an, qa pe' ɬ'enheiju' qa ta'ɬ qa t'ijaipha'm qa nite'ɬe nikfe'lets pa' ɬunye'jija in ta'ɬ.* 28 Ha'ne sehe' hik ha'ne yitaɬit qa tei.

---

* **4:11** 1Co 2:7; Mr 1:15; Ro 9:27 * **4:12** Mr 7:18 * **4:13** Mr 12:1 * **4:14** Ga 6:7; Mr 16:20 * **4:15** Mr 8:27; Mt 4:10; Lc 6:47 * **4:16** Jn 5:43; 15:11 * **4:17** 2Co 1:4; Jn 16:1 * **4:19** 1P 5:7; Lc 8:14; 16:8; Ef 1:21; Mt 13:22; 2P 1:4; 2:10; Ro 1:13; Tit 3:14; Jud 12 * **4:20** Lc 6:47; Col 1:10 * **4:21** Lc 5:18; Ap 1:12 * **4:22** 2Co 4:11 * **4:23** Mr 4:9 * **4:25** Mt 25:29; Lc 19:26 * **4:26** Mr 1:15 * **4:27** Jn 9:4; Mt 9:24; Mr 5:41

Nojopha'm ne'ej łesejets qa i'nk'ałe nekpha'm na'aj łenu. Ma' qa hik na'aj i'ni' ne'ej łei.* 29 Ma' qa in hats yuji' pe' łei, qa aje'eł yisa'xifi, qe hats yamets łahats'ij qu' netenit'ijji'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej mostaza łɔ'.
(Mateo 13:31-32; Lucas 13:18-19)

30 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' jinta'wapjułeniju'ł na' tenek'enheiji' na' Dios, axe'm pa'qu' jintejeyumtshenijupi' qu' hik łunye'je'?* 31 Hik łunye'j ne'ej ewi'ł mostaza łɔ' in we'nenju'. Ewi'łłe in les nite' qi wiikfik'i ne'ej week łɔi qe we'neniju' ha'ne sehe'.* 32 Ła'mek, in we'nenju' qa ta'ł qa qipha'm, qa hik ne'ej qa les in qipha'm ne'ej week łesejets wit'enheiju' (hortalizas), qa ne'ej łakjil qa ijetits, *ma' qa namii ne'ej junatai qa tupiyifi na'aj łeq'enełeya'x.—* *(Ez 17:23)**

Inhats'ek in uja'xłe eke' yejeyumtshenłi'ijupikii.
(Mateo 13:34-35)

33 Qa olots kekhewep iye yejeyumtshenijupi' in łunyejeyek ekewe'en in nifeli'm he' jukhew qa efuts iye eke' wi'tlijei, in łaq'ajijek pakha' łuk'e' qu' łeke'ye' qu' nenikfe'lik'i,* 34 qa nite' iyet qu' ham nejeyumtsheni'ijupi', qa nifełłeji'ji'mha he' ł'ijatshenhei qa hats uja'xłejiiłkii.*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Mateo 8:23-27; Lucas 8:22-25)

35 Hik kakha' ka' nełuji' in hats metju' junu', qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Yape jitajawe'jiiteje'm na' łajaika' ene' kałi'.— 36 Qa wetfeli'm hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa he' ł'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii ke' witinhitjii, hikke' hayiits i'nji'ju' ha' Jesús, ma' qa yijawejiłteje'm. Qa na'l iye hekhewep iye witinhitjiyits łijts'eyek. 37 Qa nam ka' qi t'unik'i qa ke' łeqe t'uyuyuyits qa tsxiłtsxiłji'ju'kii ke' witinhitjii. Ma' qa hats qiyu'ji'ha ka' iweli' ke' witinhitjii.* 38 Qa hakha'łe Jesús qa i'ni' ke' łetsi'jii ke' witinhitjii, ima'apji' ha' wit'osiyit, ma' qa tijt'otshenheti'yii, qa titijiti'yijets: —Maestro, ¿me nite' łenł'ilax in hats ji'nuihiyu' qa' nanq'ax'inijju'?—* 39 Ma' qa niipha'm ha' Jesús qa yaq'ayinij ka' t'unik'i, qa yit'ijets iye ha' iweli': —¡Ikesimen! ¡Mawapjakitek!— Ma' qa aje'eł yili'ij ka' t'unik'i qa ikesimenija iye ha' iweli'.* 40 Ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in qi in łe'nijiwe'yi'ł? ¿Ye' me mexe hamitsi'ł e'm pa'qu' nite' eqekuyejeyi'iłyij?—* 41 He' ł'ijatshenhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa watfaakateji'ijju', qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'jija hane'en, in tek'enets iye ka' t'unik'i qa ha'ne qi iweli' iye qa week ikesimen?—*

5

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ł i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 8:28-34; Lucas 8:26-39)

1 Ma' qa yametsteje'm ha' łajaika', ha' sehe' łii Gadara. 2 Qa in t'ilitju' ha' Jesús qa aje'eł namets ha' ewi'ł jukhew ta'łets ha' nimełkuket i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax* 3 qa i'nji'kii ha' nimełkuket. Qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nonophe'łtaxij, fołołik'itax yemjee,* 4 qe olotsij in we'nuihintaxik'i łef'iyei ne'ej nijketits

* **4:28** Col 1:10; Lc 16:7 * **4:29** Jl 3:13; Ap 14:14-19 * **4:30** Mr 1:15; 12:1 * **4:31** Mt 17:20; Lc 17:6 * **4:32** Ga 6:7; Lc 11:42; 12:33; Mt 24:35; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **4:33** Lc 6:47; Jn 18:32; Mr 12:1; Jn 16:12 * **4:34** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * **4:37** Sal 107:25; Jon 1:4; Jud 13 * **4:38** Mt 9:24; Mr 5:41; Jn 6:27 * **4:39** 2Ti 4:2; Mt 22:12; Mr 3:4 * **4:40** Mt 8:26; Ap 21:8 * **4:41** Ap 11:11; Mr 1:27; 6:50-51; Jon 1:10,16 * **5:2** 2Co 6:17; Lc 11:24; Jn 5:28 * **5:3** Lc 23:53; Mr 15:1

(grillos) qa pe' fołołik'il qa łokoyei wo'nophełtaxijek, qa niwk'itsinłeji'ijju' qa łaq'ajaiji'ijju' pe' fołołik'ilik'i qa pe' nijketits (grillos) qa niwqałitji'ijju' iye. Qa ham pa'qu' jukhewe' qu' hik łet'unhenye'je' qa' nenyejinju'.* 5 Qa week nełuts qa najai iye yijalki'słeji'kii ha' nimełkuketii qa ha' uteket iye, qa tayaiłekii qa wenisa'xjiijje'mkii iye pe' utel.* 6 Qa in yi'weniju'ł ha' Jesús mexe toxtaxii, qa tekumaxiju'ł qa wonokok'eni'ju' ł'ejuyi'jii. 7 Qa yit'unhetik'i in tayai, qa yit'ij: —¿Inhats'ek in łanamyii, Jesús, Ła's pa' qiji'ha in Dios? Aka' łiiji' pa' Dios qu' nek'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—* 8 Hik aka' yit'ij qe ha' Jesús yit'ijets: —¡Ma'ak'uifik'i na' jukhew, espíritu uł'ax!—* 9 Ha' Jesús qa nifaakan: —¿Pa'n ii?— Hakha'an qa yeku'ł: —Aka'an yii legión, qe yo'lotsi'łha.—* 10 Pe' inwo'metets olotsij in iyinijetskii ha' Jesús qu' hasu'uj nukinik'ui ha' sehe' łetset'ijkii. 11 Ha' sehe' na'li' ke' olots tafitets taqakiyi'ju' ke' utek ipji'.* 12 Pe' inwo'metets qa yit'ijju' in iyinijets iye: —Ets'ukini'łii ne' tafitets qa' etswejini'łij qu' nek'uyiłik'i.— 13 Qa ha' Jesús qa łexke'ej. Ma' qa ikik'uifik'i ha' jukhew pe' espíritu uł'ets, qa uijiteje'mkii ke' tafitets. Ke' tafitets uja'x yamets wetsjuk mil (2.000), ma' qa wekuma'xijiiju'kii ha' koomo'oijo' i'ni' ha' iweli', qa hikha' qa naxiju' in uikii ke' tafitetsik'i.* 14 Ma' qa he' yejełtax ke' tafitets qa wekuma'xkii qa nifelii ha' witset qa he' i'ni' ha' ł'ejinqa'wet iye. Ma' qa namii qu' ni'wen kakha' łunye'jkii.* 15 Qa in namii ha' i'ni' ha' Jesús qa yi'wen ha' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets, in i'nju' qa ikesimen, qa hats teqhinatai iye qa hats teik'unei iye, qa hik hakhaa'ija iye hakha' i'ntaxji' pe' milits inwo'metets. Ma' qa nijiwei hekhewe'en.* 16 Hekhewe' yi'wenijha qa nifelimik'i kakha' łunye'jkiiha hakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets, qa kekhewe' iye tafitetsik'i ka' łunye'jkii.* 17 Ma' qa hik pa'aj qa iyinijetskii ha' Jesús qu' nakik'ui iye ha' łeqe sehe' hekhewe'en. 18 Ha' Jesús in hats i'nji'ju' iye ke' witinhitjii, qa hakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan. 19 Ha' Jesús qa nite'łe łexke'ej, qa yit'ijets: —Mapilii yijat'ij pe' etsi', pe' etsetifets, qa' enfeli'mik'i week ekewe' wekwek yaqsi'j e'mijkii na' Yatsat'ax'inij, qa pa'n łunye'j iye in qi in neq'elet'ej.—* 20 Ma' qa ik, qa yapełek qa nifelji'ju' he' witsetits Decápolis pa'n łuk'el kekhewe' wekwek in qitsija in yaqsiimijkii ha' Jesús hakha'an. Ma' qa week qi in yitjułaxijpha'mkii.*

Pa' Jairo pe' łasi' qa pe' efu t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús. (Mateo 9:18-26; Lucas 8:40-56)

21 In hats yamijiiteje'm iye ke' witinhitjii ha' łajaika', qa not'axii iye he' olootsija jukhew qa efuts yeqewuk'un ha' Jesús. Ma' qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in hik hakha'łe amani' ke' qi kałi'iiju'.* 22 Ma' qa namii ha' ewi'ł hekhewe' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (oficiales), łii Jairo, qa in yi'wen qa wonokok'enetsju' łef'iyeyiiju' ha' Jesús.* 23 Qa qi in iyinets, qa yit'ij: —Ke' yasi' hats k'esik'i qu' nawa'm. Te'łun eku'n wat'ij qu' ku'mipji' qa' net'un qa' iła'xe' iye ke' yasi'.—* 24 Ma' qa ha' Jesús qa yijayan. Qa łatsiyik'i iye he' olootsija jukhew qa efuts qa watkatitij wetepji'. 25 Qa ewi'ł ke' efu i'nji'teje'm he' watkatit wetepji', hats tooxik'i pa'aj in wanqaats'e' nite' hamitsik'ui pe' ł'athits qa hats yamijets doce (12) łeqe'ninqapitsij.* 26 Qa olotsij in yawtshetenji'ij

* **5:4** Ro 16:20; Ap 2:27; Stg 3:7-8 * **5:5** Jn 9:4; Lc 23:53; Mt 4:8 * **5:7** Jn 5:19; He 1:2; Sal 78:35; Ap 20:10 * **5:8** 2Co 6:17; Lc 11:24 * **5:9** Mt 26:53; Lc 8:30 * **5:11** Mt 7:6; 8:30-32; Lc 8:32-33; 15:15-16; Jn 21:15 * **5:13** 2Co 6:17; Lc 11:24 * **5:14** Stg 4:7 * **5:15** Mt 9:32; Mr 5:9; 1P 4:7; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * **5:16** Mt 9:32 * **5:19** Col 4:1; Jud 5; Lc 1:25; 8:39; Hch 15:17; Ro 9:28 * **5:20** Mr 1:4; 7:31; Mt 4:25; Ap 17:6 * **5:21** Mr 2:4 * **5:22** Ap 19:10 * **5:23** 1Ti 5:22; Mr 6:56 * **5:25** Lc 8:43

in yeqjunhetinentaxkii pe' olots weihetets witeqjunhetits łeiłets, qa hats naq'axiji' week pekhewe' na'ltaxi'm łaq'astayik'i qa ham pa'qu' napaliti'm, yape'enha les in qi'ij.* 27 Ke' efu in tek'enjiijkii qa tenifaakateijiiju' ke' yaqsiijkii ha' Jesús, kikhe'en qa ta'łii ł'anu in wetjuk'etetsji', qa t'eku'mets pa'aj ha' ł'uihitjii.* 28 Qe pa' łaqjamtikineye'jkii in yumti'ija qa yit'ij: —Qu' he'yeku'mets na' ł'uihitjiiłe ma' qa hats natsaxpa'lij pa' yaatshe'k.—* 29 Qa hik pakhaa'ijha pe' ł'athits qa hamitsik'ui, qa wonoksi'wen in hats hamiikii pa' łaatshektax.* 30 Ma' qa ha' Jesús qa' hatsłe yoksi'wen pa'aj pa' łet'unha'x in ikfik'i. Qa tetwek'elaxiju'ł hekhewe' nijayanik'i, qa yit'ij: —¿Łekpa' t'eku'mets ha'ne yuihitjii?—* 31 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijiju'ł: —Hats inek łi'wen ene' watkatit wetepji', qa łit'ij: ¿Łekpa' t'eku'm yiwets?— 32 Qa hakha'łe Jesús qa yape'enha yejeł ji'teje'mkii hekhewe' yeqewuk'un qe qa' ni'wen kikhe' efu t'eku'mets pa'aj. 33 Ma' qa ke' efu qa nikfe'lik'i in hats naxpa'l qa tsalalkii qe nijiwei, qa ikets qa wonokok'enifi łef'iyeyiiju' ha' Jesús. Qa tetfeliji'm week pa' łunyeejkiiha.* 34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yasi', pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'łets in hats łanaxpa'l. Yape ma, hasu'uj e'nijiwei. Pa' qi awtshektax hats łanaxpa'lijha.—* 35 In mexe iyet ha' Jesús qa namets he' jukhew ta'łii ke' łetsi' hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo), qa nifeli'm, qa yit'ijets: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm. Yape iwejinłe na' maestro.—* 36 Qa ha' Jesús in yepi'ye' hekhewe'en aka' yit'ijju', qa yit'ijets hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo): —Hasu'uj e'nijiwei, ewi'łłe qu' hasu'uj inqeku'.—* 37 Qa nite' łexke'ej pakhape' iye qu' nijayan, qe uja'xłe ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, Jacobo (Santiago) łek'inij.* 38 In yamets ke' łetsi' hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo), ha' Jesús qa yi'wen hekhewe' t'aiji' qa hekhewe' iye ipju' qa qi in yejtsi'le' wetju'ł. 39 Qa uyifi ke' wititsi', qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łenejtsile'eł wetju'ł qa łapi'łju' iye? Nekhe' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—* 40 Ma' qa talakaxtiiju' ha' Jesús. Qa ha' Jesús qa yuki'nfik'ikii he' weekji' qa uja'xłe in t'eqe'mets ha' łatata qa ke' łenene iye qa he' hats łijts'eyek, ma' qa uyetsjikii ha' i'ni' ke' ome'łaski'.* 41 Qa t'eku'mi' ha' łokoi ke' ome'łaski', qa yit'ijets: —¡Talita cumi!— Ikji': —Ome'łaski', akha' hit'ij ewets, ¡eniipha'm!—* 42 Qa hik akaa'ijha ke' ome'łaski' qa niipha'm qa aje'eł t'otsjo' iye. Ke' ome'łaski' doce (12) łeqe'ninqapits. Qa hekhewe' ł'alhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii.* 43 Ha' Jesús qa yiyajitaxetskiiha, qa yittaxijets qu' hasu'uj nenfeli'łi'm pe'ye'. Qa yit'ijets iye qu' netisij pa'qu' łaqe' qu' netuj ke' ome'łaski'.*

6

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pa' Nazaret.
(Mateo 13:53-58; Lucas 4:16-30)

1 Ha' Jesús qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi' ma' qa yamii hakha' łetset'ija (Nazaret), qa łijts'eyek iye he' ł'ijatshenhei.* 2 Qa in yamets ka' witwapiihijii (sábado), qa i'nq'ijatshen ke' witlijtsitjiyifi. Qa olots hekhewe' yepi'ye' qa yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ta'łiji' eke' wekwek in nikfe'lets hane'en? ¿Pa'n ta'łiji' aka' witikfeliya'xkii? ¿Qa pa'n ta'łiji' iye in łeke' in yaqsiijkii

* **5:26** Fil 1:29; Col 4:14 * **5:27** Jn 20:17; Lc 19:36 * **5:28** Mr 6:56; Hch 16:31 * **5:29** Lc 7:7 * **5:30** Lc 5:17; 6:19; 8:46; 19:36; Mr 2:13 * **5:33** Lc 8:47; Jn 14:6 * **5:34** Mt 8:10; 9:22; Mr 6:56; Hch 4:10; 5:29 * **5:35** Mr 4:38; Ef 4:11 * **5:36** Jn 6:20 * **5:37** Lc 6:14; Hch 12:2; Jn 21:7 * **5:39** Mt 9:23,24; Lc 1:7 * **5:40** Col 3:21 * **5:41** Lc 1:7; Mr 1:31; 2:11; 4:27,38; 9:27; 14:41-42 * **5:42** Mr 9:27; 16:8; Mt 11:5; Hch 10:45 * **5:43** Mr 1:44; Lc 8:56 * **6:1** Mr 1:9; Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1

kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł?* 3 ¿Me nite' hik ha'nełe ha' carpintero? ¿Me nite' hik ha'nełe iye ha' ła's ke' María, łejefe hekhewe' Jacobo (Santiago), José, Judas qa ha' Simón? ¿Qa me nite' ewi'ł ha'ne ju'uni'łi' iye hekhewe' łek'injai?— Ma' qa yiwakaninkii qa hik ta'łijupi' in nite' tek'enets.* 4 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ham pa'qu' profetaye' qu' ham niwqinhete'ji', qa ni'kha'łi'ij łetsetitstaxija qa łetsetifetstaxija iye qa łetsi'taxija iye qa hik ne'ej qa nite' yiwqinhetji'.—* 5 Ma' qa' nite' łeke' in naqaqsijkineyutaxiji'kii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, uja'xłe in nił*inju'* he' nekets ujaa'x wanqaats'eju', qa hikhe' qa t'eku'mipji'kii.* 6 Ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm pakha' łeqekuyejeyij hekhewe'en. Ma' qa ik qa ikik'i hekhewe' pumumpha'mkii witsetits łelits, qa yijatshen.*

Jesús qa yukinij pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel ke' łe'lijei.
(Mateo 10:5-15; Lucas 9:1-6)

7 Ha' Jesús ma' qa taya'yets he' doce (12) ł'ijatshenhei hik pakha'aj qa yukinkii wetsjukkii, qa netisijju' pa'qu' łet'unhaxitsi'ipji' pe' espíritu uł'ets (inwo'metets).* 8 Qa yiyaji'ijets iye qu' hasu'uj neka'x pe'ye' qu' nakkii, uja'xłe pe'qu' najak'e ławaikajitits. Qa' hasu'uj iye qu' neka'x pane', hasu'uj iye pa'qu' ti'naje', hasu'uj iye pe'qu' ł'astaye' qu' nijutsjayik'iju' łeqelutsits,* 9 qe uja'xłe yijat'ij qu' not'otsji' he' ł'otshilaxtii (sandalias). —Qa' ewi'łe'łe iye pa'qu' hats uyi'łik'ipha'm uihitjiyi'ił, hasu'uj eka'xi'ł pakhape' iye.—* 10 Qa yit'ijets iye: —Pe'qu' uyi'łifi wititsi'ye', qa' hik pakha'łe a'maneyi'iłi' qa' ami'łijii qu' mataxiłik'ui iye pa'qu' witset'e. 11 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e qu' nite' neneqjunuyi'ił ej qa nite' nexpiikeyu'uł ej iye, qa qu' hats ma'ałik'uifik'i qa' it'iłij ful ful pa'qu' sehe'ye' qu' net'unitstaxijji' ne' ef'iyeyi'ł, hats'inha qu' jutsiqetsi'im in uł'ax in yaqsiijkii aka'an.—* 12 Ma' qa ikkii he' ł'ijatshenhei, qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa ni'nk'aihit iye pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets.* 13 Qa olots pe' yuki'nfik'ikii inwo'metets, qa yilinjijij iye na'aj aceite ta'łets ne'ej olivo pe' olots wanqaats'eju' qa yił*inji'ij*.*

Wa'm pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Lucas 9:7-9)

14 Ka' wittata Herodes i'ye'ej pa'aj aka'an, qe ka' łii ha' Jesús hats qi'ija pa' łeniihe't, qa in yit'ijju' iye pa'aj ene' jukhew qa efuts: —Qete'e' hats ił*a'x* iye ka' Juan Bautista'ik'i, qe ke'ek in na'li'm pa' qi łet'unha'xijup in yaqsiijkii pe' ham łunyejeyi'iju'ł.—* 15 Qa pekhewep iye qa yit'ijju'ek: —Hik hakha' pa' Elias'ik'i.— Qa pekhewep iye qa yit'ijju'ek iye: —Hakha'an profeta, hik łunyejei pe' hayiits profetalik'i.—* 16 Ka' Herodes in impi'ye'ej aka'an, qa yit'ij: —Hik kakha' Juan Bautista'ik'i k'inaqyaji'ij qa we'nisa'xii ka' łeiła', qa hane'ej qa hats ił*a'x* iye.—* 17 Qe ka' Herodes hik kakha' inq'ukinii pa'aj ka' Juan qu' netnekumhi'yi', ma' qa yophe'łij pa'aj pe' fołołik'il pe' witq'opheł*itjiyifi* qe ta'łets pe' efu łii Herodías, łewhe'ye'tax pa'aj pa' łek'inij Felipe, qe ka' Herodes hats łewhe'ye'ej pa'aj pekhe'en.* 18 Qe ka' Juan Bautista yittaxijets pa'aj ka' Herodes: —Nite' inek łenexke'ej kakha'an qu' ewhe'ye'yi'ij ne' łewhe'ye' pa'

---

* **6:2** Mr 2:23; Lc 13:10; Mt 28:20; Hch 4:2; 7:22; 19:11; 2Ti 4:11; Stg 2:2; Pr 3:19; 1Co 1:21 * **6:3** Mt 1:16; 13:55; Stg 1:1; Jud 1; Jud 1; Jn 16:1 * **6:4** Mt 2:23; 13:57; 1Co 4:10; 12:23 * **6:5** Hch 8:7; 19:11; 1Ti 5:22; 1Co 11:30 * **6:6** Ap 17:6; He 3:12,19; Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **6:7** Lc 11:24; 18:16; Mr 3:14; 11:11; 2Co 6:17 * **6:8** Lc 10:4 * **6:9** Jn 19:23 * **6:11** Hch 17:11; Mt 10:14; Lc 9:5; 10:11; Hch 13:51; 1Ti 2:6 * **6:12** Mr 1:4; Hch 3:19; 26:20 * **6:13** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Mr 16:1; 1Co 11:30; Stg 5:14; Hch 8:7 * **6:14** Jn 10:25; 21:14; Mr 1:4; 5:30; Mt 17:9; 1Co 12:6 * **6:15** Mr 8:28; Mt 2:23; Hch 7:52 * **6:16** Mt 14:1; 26:32; Mr 1:4 * **6:17** Mt 14:3,6-12; Mr 15:1; Lc 3:19; 1Ti 5:14

ek'ini'j.—* 19 Qa pe' Herodías qa qi in napjaxi'm pa'aj qa yisu'untax qu'
nilan, qa nite'łe łeke'.* 20 Qe ka' Herodes nijiweyiju'ł ka' Juan qe nikfe'lets
in ewi'ł jukhew yatsathen qa yijayaanija iye pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in
nite' yiwejini'm qu' nilan. Ka' Herodes qi qa yitawje'metenji'ij qa yepi'ye'ji'ij
ka' Juan, qa yape'enhałe les yisu'unji'ij qu' nepiye'ji'ij. * 21 Qa yamłe'ets
pa'aj pa' nełuji' qu' niwq'axinij pe' Herodías qu' nilan ka' Juan, hik pakha'aj
ka' Herodes ink'ayik pa' łeqe'ninqa'p, qa qi pa' łaxqaqij pekhewe' tenek'enhei
te'weyik'uiju' kakha'an qa pe' qits oq'opheł inetsilets ł'alhei qa pekhewe' iye
qits in patunits na' sehe' Galilea.* 22 Qa pe' łasi' pe' Herodías in uyetsji' pa'aj
pa' i'niji' in tekju' qa t'otoyijup, qa yisu'unijji' pa'aj ka' Herodes qa weekji'
pe' łekufets in yisu'unijji' iye. Qa ka' Herodes qa yit'ijets pa'aj pe' inanyi': —
Iyinij yiwets pa'qu' isu'un qa' k'ełisij.—* 23 Qa les iye in weniwjutsiqeni'mha,
qa yit'ijets iye: —Yijaa'ija qu' k'ełisij pa'qu' łunye'je'łe qu' iyinij yiwets, łunye'j
ji'ij qu' łapk'ase' ha'ne heinek'enheiji'.—* 24 Pe' inanyi' qa ikfik'i pa'aj qa yamii
pe' łenene, qa yit'ijets: —¿Łekpa' qu' nek'iyinijets?— Pe' łenene qa yeku'ł: —
Iyinijets ha' łeiła' ha' Juan Bautista.—* 25 Qa pe' inanyi' qa itaqsunetsji' in
uyetsji' iye pa'aj pa' i'ni' ka' Herodes, qa yit'ijets: —Hisu'un hane'ej qu' esłisij
ha' łeiła' ha' Juan Bautista hane'ejija na'nji' tok'oye'.—* 26 Ma' qa ka' Herodes
qa qi in ika'metaxkii pa'aj, qa in łunye'jek in hats weniwjutsiqen pa'aj qa hats
week yepi'ye' pa'aj pe' namii, ma' qa nite' yisu'un qu' not'oqowe'yiju'ł pa'
iyinijets pe' inanyi'.* 27 Ma' qa aje'eł yukinii pa'aj pa' ewi'ł oq'opheł inetsi'l
qa yiyaji'ijets qu' nenka'xii ka' łeiła' ka' Juan Bautista. Pa' oq'opheł inetsi'l qa
ikii pa'aj pe' witq'opheł itjii, qa yamets pa'aj qa yisa'xii ka' łeiła' ka' Juan'ik'i.
28 Qa neka'xii pa'aj yenji' pa' tok'o, ma' qa tisij pa'aj pe' inanyi', qa pe' inanyi'
qa yeka'xii pe' łenene qa tisijek. 29 He' ł'ijatshenheitax ka' Juan Bautista'ik'i in
nikfe'lets pa'aj qa ikii qa yeka'x qa ti'jik'ui pa'aj.*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cinco mil (5.000) pe' jukhew.
(Mateo 14:13-21; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

30 In hats tepilkii iye he' apóstoles qa hats ewi'ł i'ni'łi' iye ha' Jesús, qa
nifeli'm week pe' yaqsiijkii qa' pe' inq'ijatshenij iye.* 31 Qa ha' Jesús qa
yit'ijets: —Te'łuni'ł, qu' jinak eku'nii pa'qu' ham na'ni'i hats'inha qu' mawapii
eku'ni'łju'.— Qe olots he' jukhew qa efuts iye uyij wetfi in namiikii qa ham
pa'qu' ławapiihijiye' qa nite' łeke' iye qu' netekju'. 32 Ma' qa i'nji' ke' witinhitjii
qa ikkii qe qa' nakiiteje'm ha' ham i'ni'i'. 33 Qa olotsłe he' yi'wenik'i in
ikkii, qa nikfe'lij, ma' qa week hekhewe' ta'łiikii he' week witsetits łelits in
wekuma'xiikii qu' namik'uyii hakha' t'ejuiji', qa aje'eł yamii in mexe nite'
t'atsji'łpha'mkii hekhewe'en. 34 Qa in hats te'nilit'ik'uipha'mkii ke' witinhitjii,
ha' Jesús qa yi'wen in olootsija hekhewe' jukhew qa efuts iye qa qi in
neq'eletij qe hik łunyejei kots'etets ham łenilayets'e. Ma' qa yijatshenij ke'
olots wekwek.* 35 Qa in hats metju' ke' junu' qa nekets he' ł'ijatshenhei, qa
yit'ijets: —Hats metju' ene' junu' qa hane'e'in qa ham i'ni'i'. 36 Yape ukinkii
enewe'en hats'inha qu' nakiikii ne' les metits witsetits qa' nataqha'yets łaqe'
qe ham pa'qu' netuj hane'e'in.— 37 Qa ha' Jesús qa yeku'ł: —Ekheweli'ł qu'
łisi'łij pa'qu' netuj.— Qa yit'ijju' in yeku'ł hekhewe'en: —¿Ye' me łisu'un qu'

---

* **6:18** Mr 2:24; Jn 18:31; Lv 18:16; 20:21 * **6:19** Lc 20:15 * **6:20** Sal 20:6; 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7; Mt 13:17; 1Co 7:14; Lc 24:4; Jn 13:22; Hch 25:20; 2Co 4:8; 11:19 * **6:21** Jn 13:2; Ap 6:15; Hch 21:31; Mt 17:22 * **6:22** Mt 11:17 * **6:23** He 6:16; Mt 5:34; Lc 4:5 * **6:24** Mr 1:4 * **6:25** Lc 7:20; Mt 14:8 * **6:26** Mt 5:33; 26:38; Mr 14:34; 1Ts 4:8 * **6:29** Mr 10:10; Jn 3:25; 5:28 * **6:30** Hch 1:2; Jud 17 * **6:34** Lc 15:20; Mt 7:15

hayaqhayi'łijii pe'qu' doscientos (200) denariose'* pe'qu' pane' qa' hetisi'łij qu' netuj enewe'en?—* 38 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'x pe' na'li'ł e'm pan? Ma'ałiiju' qa' jełi'ł.— Qa in hats nikfe'lets ka' uja'x, qa yit'ijets: —Cinco (5) he' pan qa wetsjuk he' sehets.— 39 Ma' qa inaqyaji'ij qu' ewi'ł na'ni'kii qa' pumummepha'mkii qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket. 40 In pumumpha'mkii uja'x he' yamets cien (100) qa' he' cincuenta (50). 41 Ma' qa t'eku'mi' ha' Jesús ke' leefij (5) pan qa ke' wetsjuk sehets, qa yejełetspha'm na' wa's, qa yit'ij: —Łe'wisij.— Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa tisij he' ł'ijatshenhei qa t'ihinijkii. Qa ke' wetsjuk sehets qa napk'asitju' iye qa weekij iye. 42 Qa week tuj qa iłinijju'.* 43 Qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' ke' doce (12) canastul topolij ke' amaneifik'i pan łapk'asil qa ke' sehets iye, łaqaxpalii. 44 He' tuj ke' pan yamets leefij mil (5.000) he' jukhew in uja'xłe.

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Mateo 14:22-27; Juan 6:16-21)

45 Ma' qa aje'eł ha' Jesús qa yiyaji'ets he' ł'ijatshenhei qu' net'ilitjiju'kii ke' witinhitjii qa' nathayinik'uyiiteje'm ha' łajaika', qa' namiiteje'm ha' witset Betsaida. Qa hakha'łe Jesús qa mexe wetfeli'm hekhewe' jukhew.* 46 Ma' qa in hats wetfeli'm hekhewe'en, qa ikik'ipha'm ke' utek qe qa' niyin.* 47 Ma' qa in hats najaleikii, qa ke' witinhitjii qa hats yamiiji' ha' łeqewuk'u ha' qi iweli'. Qa hakha'łe Jesús qa ewi'łłekii in amani' ha' sehe'. 48 Qa in yi'wenijik'i in hats yeqiwefijju' in ti'jifi ke' witinhitjii, qe t'ejuyiju'ł ka' t'unik'i, qa hats ipłu'uikii pa' nełu. Ma' qa yijayanpha'm t'otsipji' ha' iweli', qa yisu'untax qu' nat'anipji'.* 49 Qa hekhewe'łe'en in yi'wen in t'otsipji' ha' iweli', qa yumtitax qu' wit-si'nq'ale' qa qi in yeqejtsi'le'ej wetju'ł,* 50 qe week yi'wen qa qi in nijiwe'yi'm. Qa Jesús qa aje'ełłe yithinii hekhewe'en, qa yit'ijii: —¡Ment'unheti'ł! Yakha'łe. Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł.—* 51 Qa t'ilitji'ju' kikhe' witinhitjii i'nji' hekhewe'en, ma' qa ka' t'unik'i qa yili'ij. Qa hekhewe'en qa qi in yitjułaxijpha'mkii, 52 qe nite' nikfe'lik'uyi' kekhewe' pan, qe pakha' łikfeliyaxitstaxkii mexe hik łunye'j qu' noo'ye'kii.*

Jesús qa niłinju' pe' wanqaats'eju' pa' sehe' Genesaret.
(Mateo 14:34-36)

53 Qa in hats t'atsji'łik'uipha'mkii ke' qi kałi', qa yamets hakha' sehe' Genesaret, qa hikha' yophełi' ke' witinhitjii.* 54 In hats te'nilit'ik'uipha'mkii ke' witinhitjii, qa aje'eł yinikfe'l in hik hakha' Jesús. 55 Ma' qa wekuma'xiikii in yiihetik'i he' week hekhewe' metitsi'm hakha' neki', ma' qa yapełek qa neka'xiikii he' wanqaats'eju' yenji'kii hekhewe' łalatits na'aj impi'yelij qu' na'ni' ha' Jesús.* 56 Qa week na'aj ikji'ijji'teje'm hekhewe' pumumpha'mkii witsetits łelits qa he' qitspha'm iye witsetits qa hekhewe' iye ł'ejinqa'wetits, qa yenjiik'uiji' he' wit'ikheijei he' wanqaats'eju', qa iyinjiijets qu' niwejinij qu' net'eku'młe'ets hakha' ł'aka'the' eiju' ha' ł'uihitjii. Qa week hekhewe' hats t'eku'mets qa t'unitsji'ij qa iłiiji'ij.*

7

Pa' yiwuł'enhet na'aj jukhew qa efu iye.
(Mateo 15:1-20)

---

* **6:37** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj na'aj ewi'ł jukhew qe t'ithayii in ewi'ł nełu. * **6:37** Mt 18:28 * **6:42** Mt 5:6 * **6:45** Mt 14:22-36; Jn 6:16-21; 12:21 * **6:46** Mt 4:8; 5:44; Hch 12:12 * **6:48** Ap 20:10 * **6:49** Mt 14:26 * **6:50** Jn 5:7; Jn 16:33; Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 6:20; 8:24 * **6:52** Mr 8:17; He 3:8 * **6:53** Lc 5:1 * **6:55** Lc 5:31 * **6:56** Mt 9:20; 14:36; 23:5; Lc 8:44; 19:36

1 He' fariseol qa he' uja'x iye hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii
ha' Jerusalén in nekets ha' Jesús qa k'ooyijji'.* 2 Qa hekhewe'en in yi'wenij he'
uja'x hekhewe' Jesús ł'ijatshenhei in mexe yamij pa' uł'ax pe' łokoyei in tekju',
ikji', nite' wa'nqa'ju'.* 3 Qe hekhewe' fariseol qa week iye ene' judío in nite'
tekju' qu' nite' nojoye' qu' nasinketik'iha kakha' łeqfenyejeyij in wa'nqa'ju',
qe qa' nijayanij kakha' łunyejei pekhewe' ława'mhitsik'i. 4 In tepilik'ui na'aj
witaqhawet, nite' tekju' qu' nite' nojoye' qu' nimpulijin ne'ej łokoyei. Qa olots
iye kekhewep iye wekwek, tisij pe' ława'mhitsik'i qu' naqsiijkii, axe'm ne'ej
iya'aj tok'ol pa'n łeqfenyejeyij qu' nenimpulijinju', qa ne'ej eł'nil iye qa ne'ej
atjatei iye.* 5 Ma' qa he' fariseol qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' yijayanij aka'
łunyejei eke' ława'mhitsik'i, qe nekhewe'en in tekju' qa mexe yamij pa' uł'ax ne'
łokoyei?—* 6 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Wetsjuk łejusits, yasiinik'iha kakha' nifel
qu' ejunyejeyi'ił ka' profeta'ik'i Isaías, qa yit'ij in yika'ajji': *“Enewe' jukhew
łejiłłe yittaxij yiwets qu' netsiwqinhet, qa nekhewe'łe łatawjets qa tots ye'miiha.*
7 *Nite' weju'łij qu' naqsi'jtaxijkii qu' netsiwqinhetji', ke' i'nq'ijatshenij łe'lijeiłe ene'
jukhewłe.”* *(Is 29:13)** 8 Qe ekheweli'ł łili'iłij kekhewe' yittaxijha na' Dios, qa
łijayani'ł ke' łe'lijeiłe ene' jukhewłe.— 9 Qa yit'ijets iye: —Ekheweli'ł łe'niyayi'łij
ewek in łiwu'miłfik'i kekhewe' yittaxijha na' Dios qe qa' ijayani'ł ke' łe'lijeiłe ke'
aqwa'mhitsik'i. 10 Qe ka' Moises'ik'i in yit'ij: *“Ek'enets qa iwqinhet iye atata qa
enene iye,”* *(Ex 20:12)* qa yit'ij iye: *“Pa'qu' uł'etsi'ik'i
łe'lijeye'ets pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye', les łe'wis qu' nattanithenhetiyij pa'
witwamhi'.”* *(Ex 21:17)** 11 Ma' qa ekheweli'ł qa łit'iłij: “Pa'qu'
ewi'łe' jukhewe' qu' nit'ijets pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye': ‘Week na'aj
wekwek qek k'ełistaxij hats hetisij na' Dios.’ ”* 12 Qa aka'an in łit'iłij, ma' hats
nite' łiwejiniłi'm qu' net'iftits'ets pa'qu' łatataye' i'nłi'i qu' łeneneye'. 13 Qa aka'an
in łunye'jkii, ma' qa hats ekheweli'ł in łaqsiiłijkii in nite' weju'łij kekhewe'
łe'lijei na' Dios qe ta'łets kakha' ejunyejeyi'ł ta'łets ke' aqa'jteyi'łik'i, qa olots
iye kekhewep iye ke' wekwek łaqsiiłijkii hik łunyejei aka'an.—* 14 Ha' Jesús
qa taya'yii iye qu' nente'nijayets iye hekhewe' olots jukhew qa efuts iye,
qa yit'ijets: —Ek'eni'ł yiwets e'weeki'ł qa' menikfelitiłik'iha iye:* 15 Ham
pa'qu' na'nfik'i qu' nuiji'teje'm pa'qu' jukhewe' ma' qa' niwuł'enhet, qe pakha'
yijat'ij t'atsji'łik'uifik'i pa'qu' jukhewe' hik pakha' yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu'
jukhewe'. 16 Pekhewe' qu' nana'l łekfiiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.— 17 Ha'
Jesús qa ikik'ui he' olots jukhew qa efuts qa uyifi ke' wititsi', he' ł'ijatshenhei
qa nifaakanij pa' iikji'ha aka' yejeyumtshenijupi'. 18 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł:
—¿Me ekheweli'ł iye nite' łenikfe'li'łik'i? ¿Me nite' łenikfe'li'łik'i in week pa'qu'
nuiji'teje'm pa'qu' jukhewe' in nite' yiwuł'enhet, 19 qe nite' uiji'teje'm pakha'
łatawe'j, qa łekutjiiłe uiji'teje'm, qa i'nk'ałe qa ikik'uifik'i iye?— Ha' Jesús in yit'ij
aka'an qe qa' niwjutsiqenija in week łe'wis pa'qu' łunye'je'łe qu' netnekui.*
20 Qa yit'ij iye: —Pakha' yijat'ij t'atsji'łik'uifik'i pa'qu' jukhewe', qa hikpa'
yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe'. 21 Qe pakha' te'weiju', ikji', pakha'
łatawejija ene' jukhew, hik pakha' ta'łiiju' pe' uł'ets łaqjamtikineyejeikii, qa ta'łets
iye in wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, in t'ejtenkii, in teqek'ui, in hats tewhe'yeitax
qa wo'oikii pekhepe' iye i'nłi'i pakhape' iye qu' nanawitji'ił.* 22 Qa hik pakha'

* **7:1** Mr 7:3; Mt 2:4; 23:37 * **7:2** Hch 10:28 * **7:4** Mr 6:56; He 6:2; 9:10; Lc 5:18 * **7:5** Mr
7:3; Mt 2:4; 3Jn 1 * **7:6** Is 29:13; Mt 3:3; 4:14; 12:17; Jn 11:51; Lc 6:42; Hch 15:15; 1Ti 5:3 * **7:7** Mt
28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11; Ro 15:4; Col 2:22 * **7:10** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Ex 20:12; Dt 5:16; Lv 20:9
* **7:11** Mr 5:26; He 5:1; 9:9; 11:4 * **7:13** Mr 4:14; Lc 8:21; Jn 18:32; Jud 3 * **7:14** Lc 18:16; Mt 13:13
* **7:19** Fil 3:19; 1Jn 1:7 * **7:21** 1Ts 4:3; Pr 1:16

iye ta'łiiju' in iftsaxijji' qu' les olotse' wiikfik'i pe'qu' nana'li'm wekwek, qa in yaqsiijkii iye pe' wekwek uł'ets, qa in inqawitji iye, qa in nite' wepinij iye in yisu'un qu' nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe', qa in teqemtshenijkii na'aj wekwek, qa in uł'etsik'i ł'anye'jijkii nikhapij, qa yumti iye qu' les nat'anipji' pekhewepe' qu' qiye'ji', qa in hik łunyejei iye ne'ej nite' teik'unei wetju'ł.* 23 Week ekewe' uł'ets ta'łiiju' pa' te'weiteje'm, qa hik ekewe' yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' qa hik łunye'j iye pe'qu' efuye'.—

Pe' efu ta'łii pa' sehe' Sirofenicia.
(Mateo 15:21-28)

24 Ha' Jesús qa ik iye qa yamii hakha' sehe' te'weyij ha' witset Tiro. Ma' qa uyifi ke' ewi'ł wititsi', nite' yisu'untax qu' ninikfe'l qa nite'łe łeke' qu' nanat'inkii.* 25 Ma' qa aje'eł, in impi'ye'ej in tenifaakateyijju' hakha'an, ke' ewi'ł efu i'nji' pa' ewi'ł inwo'met pe' łasi', qa namii ha' i'ni' ha' Jesús qa wonokok'enifi.* 26 Ke' efu nite' judioki', qe sirofeniciaki'łe, qa qi in iyinijetskii ha' Jesús qu' nukinik'uifik'i pa' inwo'met in i'nji' pe' łasi'.* 27 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Iwejinłe eku'nij ne' witlits qu' nojo'oj qu' netekju', qe nite' łe'wisijupi' ne' witlits qu' netitkamhiti'yij na' łaq ma' qa' netesti'yij ne' nunajits łelits.—* 28 Qa kikhe'en qa yeku'łłe, qa yit'ijets: —Yijaa'ija, ha'ne jukhew, qa łeke'łe iye ne'ej nunajits łelits in i'nifi łatawe'j na'aj witkula'x qa ne'ej łaqamhiltiijukii ne'ej witlits qa hik ne'ej qe tuj.—* 29 Ha' Jesús qa yit'ijets: —In ta'łets aka' łit'ij in łesku'ł, yape ma, na' inwo'met hats ikik'uifik'i ne' oqwomeki'.— 30 Ma' qa ke' efu in yamii pe' łetsi' qa yi'wen pe' ome'łaski' in i'wipji' pa' witiwhi'la'x, qa pa' inwo'met qa hats ikik'uifik'i.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł ham łe'lijeye'taaxe'kii qa nite' yepi'ye'kii iye.

31 Ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' sehe' te'weyij ha' witset Tiro qa nekik'iju' iye hakha' sehe' te'weyijek ha' witset łii Sidón, ma' qa nametsju' ke' qi kałi' Galilea in namets hakha' sehe' łenqii Decápolis.* 32 Qa hik hakha'a' qa tetka'xii ha' ewi'ł jukhew nite' yepi'ye'kii qa yaqaamij iye qu' ham łe'lijeye'. Ha' Jesús qa te'niyinhe'yijets qu' net'eku'mipji' hakha'an.* 33 Ma' qa ha' Jesús qa t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i hekhewe' olots jukhew, qa uja'xłi'iłkii. Ma' qa t'eku'mik'iju' łekfii qa tek'iyi' iye he' łayaqsii qa t'eku'mijipji' ha' łelepep.* 34 Qa yejełpha'm qa s'uuf yit'ij. Ma' qa yit'ij: —¡Effatá!— Ikji': "It'ij qhof."* 35 Qa hik akaa'ijha qa qhofik'i pe' łekfii, qa hats q'ul iye ha' łelepep, ma' qa hats yeqet'axik'iha in iyet.* 36 Ha' Jesús qa yitji'ijtaxijets hekhewe'en qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye'. Qa in łunye'jek, na'aj yiyajiji'ijtaxetskii qa lesji'ij qa nifelji'ijkii.* 37 Ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii hekhewe'en, qa yit'ijju': —Week yi'sinhetju' nakha'an. Yepiikitkii iye ne' nite' yepi'ye'tax wetju'ł qa yithinen iye ne' hamtax łe'lijeyitse'.—

8

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cuatro mil (4.000).
(Mateo 15:32-39)

---

* **7:22** Nm 5:11; Ef 4:19; 5:3; Sal 10:7; 17:10; Ro 13:13; 2Co 12:21; Ga 5:19; 1P 4:3; 2P 2:2,7,18; Jn 10:33; Ap 13:6; 2Co 11:1 * **7:24** Hch 21:7; Gn 49:13 * **7:25** Lc 8:47; 11:24 * **7:26** Hch 17:12; Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * **7:27** Ex 22:31 * **7:28** Lc 10:1 * **7:31** Hch 21:7; Mt 4:18,25; 15:29; Mr 1:16; 5:20; Jn 6:1 * **7:32** Lc 7:22; Ex 4:11; Is 35:6; 56:10; 1Ti 5:22 * **7:33** Jn 9:6 * **7:34** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **7:35** Flm 10; Lc 20:21 * **7:36** Mr 1:44; Lc 8:56; Mr 1:4

1 Hik aka'aj iye kekhewe' nełutsji', in ewi'łij iye hekhewe' olots jukhew in
ham yeełi'ijji' pa'qu' netuj. Ha' Jesús qa taya'yii he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets:*
2 —Hats tseq'eletij ene' jukhew qe hats wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in i'nyijup qa
hats ham pa'qu' netuj.* 3 Qa qu' hipilhenintaxii hane'ej pe' łetsilii in hats ham
pa'qu' netuj, qa nanaxkat'axijju' łeyipkul pa'qu' wit'ikheyije'ji', qe uja'x ne' tot-
sii pe' łetsetits.—* 4 He' ł'ijatshenhei qa yeku'ł: —¿Pa'n qu' netenitałi'yiji' pe'qu'
pane' qu' niłinijju' enewe'en, ha'ne ju'uni' ham i'ni'i'?—* 5 Qa nifaakanij: —
¿Pa'n uja'x pe' pan na'li'ł e'm?— hekhewe'en qa yit'ijiju'ł: —Wetsjuk tatsaiłe
(7) ne' pan.— 6 Ma' qa inaqyaji'ij qu' week na'ni'ju'kii ha' sehe'. Qa t'eku'mi'
ke' wetsjuk tatsai (7) pan. Ma' qa in hats yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, qa
napk'asitju' qa netisijju' he' ł'ijatshenhei qa' hik hekhewe'ye' qu' net'ihinijkii
qa' nentisijju' hekhewe' olots.* 7 Qa na'l iye ke' uja'x sehets łelits, qa in hats
iyinipji' iye, ma' qa yit'ijets iye qu' nentisijju' iye he' week. 8 Qa week tuj
qa qi in iłinijju' iye. Qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' ke' łaqaxpalii qa topolij
iye he' wetsjuk tatsai (7) qits canastul. 9 Hekhewe' tuj kekhewe'en i'nłi'i qu'
namets ikwetju'ł mil (4.000). Ma' qa ha' Jesús qa wetfeli'm. 10 Ma' qa aje'eł
t'ilitji'ju' ke' witinhitjii weeki'ł he' ł'ijatshenhei. Ma' qa ikii qu' namii ha' sehe'
łii Dalmanuta.

Pe' fariseol iyintaxets pa'qu' ewi'łe' ham łunye'ji'iju'ł.
(Mateo 16:1-4; Lucas 12:54-56)

11 Qa namii he' fariseol qu' niyetiłju ha' Jesús, qe qa' nijaajin iye ma'
qa iyintaxijets qu' nethinij pa'qu' pakha' łunye'je' qu' ham łunye'ji'iju'ł ha'ne
wa'sji'pha'm.* 12 Ha' Jesús qa s'uuf yit'ij, ma' qa yit'ij: —¿Inhats'ek enewe'
hane'ej łahats'ij in iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł?
Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in nite' łeke' qu' netesti'yij enewe' hane'ej łahats'ij
pa'qu' ewi'łe' pakha' łunye'je' qu' ni'wen.—* 13 Ma' qa ikik'ui qa wapiliiju' iye
ke' witinhitjii qa i'nji'ju' iye qa ikiiteje'm iye ha' łajaika' ke' kałi'.

Pe' łeqe levadura pe' fariseol.
(Mateo 16:5-12)

14 He' ł'ijatshenhei qa nite' nikfe'liikii qu' neka'x łaqatse', qe ewi'łłe ka' pan in
hikka' yeka'xkii. 15 Ha' Jesús qa yiyajitaxetskiiha he' ł'ijatshenhei: —Jełi'łiju'ł
ne' łeqe levadura ne' fariseol qa ne' łeqe levadura na' Herodes.—* 16 Qa he'
ł'ijatshenhei qa aje'eł yifaakatetaxji' in hamitsi'm pe'qu' łaqatse' pan. 17 Ha'
Jesús qa hatsłe nikfe'lets, qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łit'iłijets qu' hamitsi'ił
e'm pe'qu' pane'? ¿Me menjiit nite' łenikfe'li'łik'i qa qu' enikfe'li'łetsha iye? ¿Ye'
me tit'oiji' pa' ikfeliyaxitsi'łkii?* 18 *Na'l ne' otoyi'ł. ¿Me qa nite' łi'weni'ł? Na'l ne'
ekfiyi'ł. ¿Me qa nite' łepi'ye'eł?* *(Jer 5:21)* ¿Me łantapi'iłik'i* 19 in
hanapk'asiti'mju' kekhewe' lee'fij (5) pan hekhewe' lee'fij mil (5.000) yamets
he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x canastul ke' topolij ke' łephelthii in ewi'ł ł'eniłi'?—
Qa yit'ijju': —Doce (12) hikke'.— 20 —Qa in hanapk'asiti'mju' iye kekhewe'
wetsjuk tatsai (7) pan hekhewe' ikwetju'ł mil (4.000) yamets iye he' jukhew,
¿qa pa'n uja'x iye ke' canastul topolij iye ke' łephelthii in ewi'ł ł'eniłi' iye?— Qa
yit'ijju' iye hekhewe'en: —Wetsjuk tatsai (7) hikke'.— 21 Qa yit'ijji'ju' iye: —
¿Me qa menjiit nite' łenikfe'li'łik'i pa'n ikji' ekewe'en?—*

---

* **8:1** Lc 6:1; 18:16; Mt 9:10; Mr 10:10; Jn 6:3; Hch 6:1 * **8:2** Lc 15:20 * **8:3** Mr 8:27 * **8:4** Mt 5:6; 15:33 * **8:6** Mr 14:22 * **8:11** Mr 7:3; 13:22; Jn 2:11; He 2:4; Hch 17:24; Mt 24:35; Lc 12:33; Ef 6:9; Ap 21:10; Stg 1:13 * **8:12** Sal 51:12; Lc 11:29; Ap 22:21 * **8:15** Lc 13:21; Ga 5:9; Mt 14:1 * **8:17** Mr 6:52; Jn 12:40; Ro 11:7; 2Co 3:14 * **8:18** Jer 5:21; Ez 12:2; Mr 4:9,40; Ap 2:5 * **8:21** Mr 4:40

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al pakha' Betsaida.

22 Qa yamets wete'm ha' witset łii Betsaida. Ha' Jesús qa tetka'xii ha' ewi'ł
puk'al. Hekhewe' neka'xii qa iyinijets qu' net'eku'mipji'.* 23 Qa t'eku'mi' ha'
łokoi ha' puk'al qa yetsinik'uifik'i ha' witset. Ma' qa in hats tek'iiji' he' łotoi qa
in hats t'eku'mipji' iye, qa nifaakan: —¿Me hats łi'wen pe'ye'?—* 24 Ha' puk'al
qa nejełtaxfik'i, qa yit'ij: —Hats hi'wentax nekhewe' jukhew qa hikłe łunyejei
najkakui qa ikłe.—* 25 Ma' qa ha' Jesús qa ewi'łij iye in t'eku'mipji' he' łotoi.
Qa ha' jukhew wo'oiji' qu' les exkemetsaxi'ijha in nejełfik'i iye, ma' qa hats
łe'wisju'. Hats week yeqet'axi'mkiiha in yejełkii. 26 Ha' Jesús in yipilheninii pe'
łetsi', qa yit'ijets iye: —Hasu'uj mapil ji'teje'm iye na' witset.—*

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in łakha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-20; Lucas 9:18-21)

27 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa ikkii iye qe qa' namii hekhewe' witsetits
łelits hakha' witset Cesarea de Filipo. Qa ha' wit'ikheyi'jik'i, ha' Jesús qa ni-
faakan he' ł'ijatshenhei: —¿Pa'n łii pa' tsumti'iikii ene' jukhew qu' yakha'ye'?—
28 Qa hekhewe'en qa yeku'ł: —Na'l he' yit'ijets in akha' ka' Juan Bautista'ik'i,
qa hekhewep iye qa yit'ijetsek iye in akha' pa' Elias'ik'i, qa hekhewep iye
qa yit'ijetsek iye in akha'te' ewi'ł pekhewe' profetas'ik'i.—* 29 Ha' Jesús qa
nifaakanji'ju' iye: —Qa ekheweli'ł, ¿łekpa' łetsumti'iłiikiyek qu' yakha'ye'?—
Ha' Pedro qa yit'ijiju'ł: —Akha' pa' Cristo.—* 30 Ha' Jesús qa yiyaji'ijetskiiha
qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in łakha' pa' Cristo.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 16:21-28; Lucas 9:22-27)

31 Ha' Jesús qa i'nk'ałe yijatshenij he' ł'ijatshenhei: —Ha'ne Ła's na' Jukhew
qi qu' nawtsheten hatse' pa'qu' łunye'je'kii, qa' nite' net'ekumi'iju'ł iye ne'
tenek'enheiji' na' witset, qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. Ma' qa' ninaqyaji'ij qu' nawa'm, qa qu'
namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa iła'xe' iye.—* 32 In nifeli'm ekewe'en qa
yeqetheenimik'iha. Qa ha' Pedro qa wenitonijfik'i pa'aj, ma' qa yaq'ayintaxij
ekewe' yit'ij. 33 Ha' Jesús qa tetwek'elax qa t'ejuyii in yejełii he' ł'ijatshenhei.
Qa yaq'ayinij ha' Pedro, qa yit'ij: —Me'niton ye'mii inwo'met (Satanás). Akha'
nite' łijamti'ijets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xłe ene' jukhewe'łe in łijamti'ijets
pa'qu' nisu'un.—* 34 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets hekhewe' olots qa week
iye he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'unija qu'
natsjayan, qa' nili'ij pa'qu' łakhayełetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu'
łeqe cruze' qa' natsjayan.* 35 Qe pa'qu' nisu'un pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji',
qa qu' nawa'm qa' hami'im. Qa pakha'łe qu' nite' nana'yi'ij pa' witiła'x ha'ne
sehe' ipji' qe ta'ł yiwets qa ta'łets iye ekewe' łe'sits wi'tlijei, qa' nanali'm pa'
witiła'x.* 36 ¿Qe pa'n łii pa'qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe' qu' nanaxtaxij ha'ne
week sehe' ipji' qa ham łi'im na' witiła'x nite' yili'ij?* 37 ¿Qe łek pakha' qu'
łaqja'ye'taxij pa'qu' jukhewe' qu' nataqhaitaxets na' witiła'x nite' yili'ij?* 38 Qe
pakha' qu' łunye'je'łe qu' newepinyij qa wepiniji'm iye eke' yi'lijei enewe'
hane'ej łahats'ij nite' ewi'łłi'i' nakha' yijayantax qa qi iye pe' łewuł'ets, qa ha'ne

* **8:22** Jn 12:21; Mt 15:14 * **8:23** Mr 7:33; 8:23; Jn 9:6; 1Ti 5:22 * **8:24** Mt 11:5 * **8:26** Mr 1:44; 3:14 * **8:28** Mr 1:4; Lc 7:20; Mt 2:23; Hch 7:52 * **8:29** Lc 6:14; Mt 1:17; Ef 5:2 * **8:30** 2Ti 4:2 * **8:31** Mr 2:10; 12:10; Mt 2:4; 16:21; 21:42; Lc 17:25; 18:33; 20:17; He 12:17; 1P 2:4,7; 3Jn 1; Hch 2:24 * **8:33** Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **8:34** Mr 10:45; Lc 9:23; Jn 8:12; 3Jn 9 * **8:35** Hch 16:30; Stg 5:20; Jud 23; 1Jn 3:16; Mt 10:39; 16:25,26; Mr 1:1; 10:29; Ro 8:36; Fil 1:5; Lc 9:24 * **8:36** Mr 5:26; Mt 13:38; 16:26; 1Co 3:15; Fil 3:7; Ro 15:1 * **8:37** Mt 20:28

Ła's na' Jukhew qa' newepinjiijek hatse' pakha'an, qu' netpiltaxijju' iye na' qi łesa'x qa na' łet'unha'x iye na' Łatata qa ne' łe'sits angelits ha'ne wa'sji'.—*

9

Jesús qa tujtseika' pa' łunye'j paʼaj.
(Mateo 17:1-13; Lucas 9:28-36)

1 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, na'l enewe' uja'x hane'e'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nanamijju' na' qi łet'unha'x.—* 2 Qa in hats ewi'ł tatsai (6) ke' nełutsik'i, ha' Jesús qa t'eku'mi' ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye, qa yeka'xfik'i, uja'xłi'iłkii, qa ikiipha'm hakha' toxpha'm ke' ewi'ł utek, ma' qa hik hakha'a' qa we'nethinets in tujtseika' łunye'j ha' Jesús.* 3 He' łeqhinatai qa pakha' łunyejei qa tujji'ha, foo'ija, nite' hik łunye'j ha'ne sehe' epji' na'aj wempuli'jtax penyilo qu' fo'yi'ija.* 4 Ma' qa laxaji' ka' Elías qa ka' Moisés iye, tafaakate'yi'łju' ha' Jesús.* 5 Ma' qa ha' Pedro qa nijaqhitijju' in tafaakateiju', qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro hayits qa łe'wis in ju'uni' hane'e'in. Haqsiiłijkii wetshetk'ewi'łe' wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' akha'yi'ij qa ewi'ł pe'qu' łakha'yi'ijek na' Moisés qa' pekhepe' iye qa' łakha'yi'ijek na' Elías.—* 6 Qe ha' Pedro nite' nikfe'lets pa'qu' ni'ttaxij, qe qi in nijiwei qa hekhewe' iye Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye.* 7 Ma' qa namju' ke' ewi'ł wasi' qa ts'iłijipji', qa pa' ewi'ł wit'ax nokes ji'teje'm ke' wasi', qa yit'ij: —Hane'en hik ha'ne ya's qi in hisu'un, ek'eni'łetsha hane'en.—* 8 Qa aje'eł pekhel yejełtaxijji'kii hekhewe'en, qa hatsłe ham yi'wene', qe hats ewi'łłe iye ha' Jesús in yi'wen. 9 Qa in hats tepilik'uiju'kii iye ke' utek, qa yiyaji'ijetskii qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' kekhewe' yi'wen, ipłu'ui qu' iła'xe'tax iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 10 Ma' qa hekhewe'en qa yaqsi'j aka' wenit'ijets qa nite' nifel, qa nite'łe nikfe'lik'i qa watfaakanijju' pa'n ikji'ha in yit'ijets qu' iła'xe' iye qu' hats nawa'mtax.* 11 Hekhewe'en qa nifaakan ha' Jesús: —¿Inhats'ek nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets tit nonjo qu' nanam pa' Elías?—* 12 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija pa' Elías qu' nanam, qa' hikpa' week naqsi'jju' ekewe' wekwek. ¿Qa inhats'ekek kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ijets ha'ne Ła's na' Jukhew qu' qi pa'qu' naats'e'ej qa qu' netutenhetii iye?* 13 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets ka' Elias'ik'i in hats namtax, qa łeqfenyejeyij kakha' yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij, in ł'anye'jek kakha' we'nika'ajji' t'ejuyets kakha'an.—*

Jesús qa yiłin pa' omeła's i'ntaxji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Lucas 9:37-43)

14 Ma' qa in hats wapilii iye hakha' i'ni' hekhewep ł'ijatshenhei, qa yi'wen in k'ooyijji' in yeqewuk'un hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, qa hekhewe' iye uja'x he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in qi in iyeti'łju'.* 15 Qa aje'eł, hekhewe' olots in yi'weniju'ł ha' Jesús, qa yitjułaxijpha'mkii, ma' qa wekuma'xiju'łkii qa wetfeli'mkii. 16 Ha' Jesús qa nifaakanji'ju' hekhewe'en, qa

* **8:38** Ro 1:16; Mr 4:14; Jn 8:42; 17:24; 18:32; 1Ti 1:15; Mt 5:16; 11:27; 12:39; Mt 13:49; Lc 9:32; 11:29; 2Co 3:18; 2P 3:18; 1Co 7:14; Hch 5:19; Jud 14; Ap 14:6 * **9:1** Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 13:28-32; 14:25; Jn 21:22-23; 2P 3:4; Lc 6:19 * **9:2** Mt 4:8; 10:2; 17:1-8; Lc 9:28-36; Ex 24:15-18; Os 6:2; Mr 5:37; 13:3; 14:33; Hch 1:13; 2P 1:18; Ro 12:2; 2Co 3:18 * **9:3** Lc 19:36; Ap 3:4; 7:14 * **9:4** Mr 8:28; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **9:5** Jn 11:8; Gn 1:31; Ex 25:9 * **9:6** Mr 14:40; He 12:21 * **9:7** Ex 24:15; Mt 26:64; Lc 1:35; 20:13; Jn 5:19,37; 2P 1:16-18; Ef 1:6; Flm 1; Dt 18:15 * **9:9** Mt 4:8; 16:21; 17:9-13; Lc 8:56; 18:33; Mr 2:10; Jn 20:9 * **9:10** Mr 4:14 * **9:11** Mt 2:4; Mal 4:5 * **9:12** Mr 8:25,31; Lc 1:17; 23:11; Hch 15:15 * **9:13** Mr 1:2 * **9:14** Mr 8:11

yit'ijji'ju': —¿Łekpa' ł'afaakateyiłijju' enewe'en?— 17 Qa ewi'ł hakha' i'nji'teje'm
he' olots qa inku'ł, qa yit'ij: —Maestro, henka'xtax ei hakha' ya's i'nji'
pa' ewi'ł ham łe'lijeye' espíritu uł'ax qa yihaminhetji'ij łe'lijei.* 18 Week qa
nekji'jets qa yawitjiji'ij, ma' qa nijeleji'ijetsju' sehe', qa jewf'uji'ijje'm łeji',
qa txhak'ak'akji'ij iye łek'unhetii, qa t'unji'ij je'm iye qa tiiniji'ijpha'm. Hats
k'iyintaxijets ene' ijatshenhei qu' nukinik'uifik'i, qa nite'łe yamit.— 19 Qa
yeku'ł ha' Jesús qa yit'ij: —¡Peyijaat'ij enewe' hane'ej łahats'ij inqeku'!
¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'm? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił eju'ł
in menjiit ł'inqeku'uł? ¡Enka'x met hane'e'in!—* 20 Ma' qa tetka'xets. Qa
pa' espíritu uł'ax in yi'wen ha' Jesús, qa aje'eł t'unik'i in yitsalalinhetkii ha'
jutjana'x ła's, hakha'an qa namiji'ju' sehe', qa petetpetetijkii ma' qa nekfik'i
ke' łaq'astalii qa jewf'uje'm ha' łeji'. 21 Ma' qa ha' Jesús qa nifaakan ha' łatata: —
¿Pa'n ipłu'uk'i pa'aj in łunye'j aka'an?— Qa yeku'ł, qa yit'ij: —In mexee'ija. 22 Qa
hats olotsij in yiwu'mji'ijtaxji'ju' na'aj fe't qa na'aj iweli' iye qe wo'taxii qu'
naq'alij. Qa qu' eke'ye' qu' aqsiijkii pe'ye', enq'eleti'łyij iye wat'ij qa' etsi'feni'ł
wat'ij.—* 23 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Pa'n ł'ukinji' in łit'ij "qu' eke'ye'?" Week
eke' wekwek nite' jutsitaxi'm pakha' qu' nite' ninqekuye'.—* 24 Ma' qa aje'eł
hakha' łatata ha' jutjana'x ła's qa tayai, qa yit'ij: —¡Nite' heqeku'uk'i! Etsi'fenij
wat'ij pa' nite' yeqekuye'jtax.— 25 Ha' Jesús qa yi'wen in te'nilit'ii hekhewe'
olots he' jukhew qa efuts, ma' qa yaq'ayinij pa' espíritu uł'ax, qa yit'ijets: —
Espíritu ham łe'lijeye' qa nite' yepi'ye'kii iye, yakha' hit'ij ewets: Ma'ak'uifik'i
nakha'an qa' hasu'uj mapil ji'teje'm iye.—* 26 Ma' qa pa' inwo'met in hats
tayai qa in hats qi in yik'elelinhetkii iye, qa ikik'uifik'i. Qa ha' jutjana'x ła's
qa hik łunye'j qu' nawa'm. Qa yaqaamij qu' weeke' hekhewe' olots in yit'ijju':
—¡Hats wa'm!—* 27 Qa ha' Jesús qa t'eku'mi' ha' łokoi qa niihinpha'm, qa ha'
jutjana'x ła's qa niipha'm qa ts'ap'a.* 28 Ha' Jesús in hats uyifi ke' wititsi', qa he'
ł'ijatshenhei qa nifaakan in uja'xłi'iłkii: —¿Inhats'ek yekheweli'ł in nite' łeke' qu'
hukini'łfik'i?— 29 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Aka'aj'in in łunye'j pa'qu' inwo'met'e
ham yamite' qu' nukintaxfik'i, qe ewi'łe' yijat'ij pa' wit'iyinheye'j.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 17:22-23; Lucas 9:43-45)

30 Ha' Jesús qa he' łijatshenhei qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa nek ji'teje'm ha'
sehe' Galilea. Ha' Jesús qa nite' yisu'untax qu' ninikfe'l,* 31 qe mexe yijatshen
he' ł'ijatshenhei. Qa yit'ijets: —Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe'
jukhew qa' nilan. Qa qu' namijets wetshetk'ewi'ł nełuts qu' nawa'm, qa'
iła'xe' iye.—* 32 Qa nite'łe nikfe'lik'i aka'an hekhewe'en, qa nijiwe'yets qu'
nanfaakanijha.*

¿Pa'n łii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Lucas 9:46-48)

33 Ma' qa hats yamets ha' witset Capernaum, qa in hats i'ni'łifi ke' wititsi',
qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju': —¿Łekpa' łifaaketeji'iłji' hakha' wit'ikheyi'jik'i?—
* 34 Qa hamłe yeku'łe' hekhewe'en, qe ha' wit'ikheyi'jik'i yifaakateji' pa'n łii
pa'qu' les qiye'ji' hekhewe'en qu' netnek'enhei.* 35 Ma' qa i'nju' ha' Jesús qa
taya'yets he' doce (12) ł'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un

---

* **9:17** Mr 4:38; 7:37; Ef 4:11; Lc 11:24; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1 * **9:19** Lc 12:46 * **9:22** Jn 6:27; Lc 15:20 * **9:23** Mt 17:20; Jn 3:16; 11:40; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **9:25** 2Ti 4:2; 2Co 6:17; Lc 7:22 * **9:26** Mr 1:26 * **9:27** Mr 1:31 * **9:29** Hch 12:5; 16:13; Flm 22; Lc 18:12 * **9:30** Mr 1:44 * **9:31** Mt 16:21; 28:20; Hch 2:24; 4:2; 2Ti 4:11; Mr 2:10; 8:31; Lc 9:22; 18:33 * **9:32** Mr 4:40; Lc 2:50 * **9:33** Lc 10:15; Mr 1:29; 8:27 * **9:34** Mr 3:4; Lc 22:24-27; Hch 8:9

qu' nojo, qa hik pakha'ye' qu' netke'lenju' qa' net'iftits'etsha iye ene' week. —* 36 Qa t'eku'mi' ha' ewi'ł omeła's, qa yenji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en, qa tik'eyij iye, qa yit'ijji'ju':* 37 —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yiiji' pa'qu' ewi'łe' omeła's in łunye'jek hane'en, qa yakha'łe in neqjunu'yij, qa pakha' qu' neneqjunu'yij nite' yakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'łe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj.—*

Pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij pakha'an inife.
(Mateo 10:42; Lucas 9:49-50)

38 Ma' qa ha' Juan qa yit'ijets: —Maestro, hi'weniłij ha' ewi'ł in yukinik'uifik'i pe' inwo'metets yit'iji' aka' ii, qa haq'ayinłi'iłij qe nite' i'n'init ji'teje'mkii.—* 39 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Hasu'uj aq'ayini'łij, qe ham pa'qu' nit'iji' aka' yii in yaqsiijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, ma' qa' aje'eł qu' uł'axi'ik'i pa'qu' ł'anye'je'yij.* 40 Qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij pakha'an inife.* 41 Qe pa'qu' łunye'je'łe qu' nełisi'łij pa'qu' ewi'ł wasuye' iweli'ye', qu' nata'łets in łijayani'ł ha'ne Cristo, yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha'an nite' yaqamij pa'qu' łenisit'e'.—*

Pa'qu' naqsijinenijkii pa' uł'ax ene' mente' qits.
(Mateo 18:6-9; Lucas 17:1-2)

42 —Qa pa'qu' łunye'je'łe iye qu' naqsiijkii qu' nilanhenijifi pe'ye' ewi'łe' enewe' mente' qits nite' tseqeku', les łe'wistax qek hayiits newet-sifinijifi łaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju' łetsinki na'aj matikkatax, ma' qekha netwumhitiitaxji'ju' na' qi iweli'.* 43 Qa qu' nakha'ye' okoi qu' hikna' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xii, qe les qu' łe'wise' qu' amii na' witiła'x qu' ewi'łe'łetax pa'qu' hame' na' ese'n, qa nite' hik łunye'j qu' week netwumhitiyeji'ju' na' ese'n na' fe't, hik nakha' nite' yom,* 44 *(hik nakha'a' nakha' łoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.)* *(Is 66:24)* 45 Qa qu' nakha'ye' ef'i' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xii, qe les qu' łe'wise' qu' etepeep tepepełe qu' amii na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' weeke' wetets ne' ef'iyei qu' ewumhitiiji'ju' na' qi fe't, hik nakha' nite' yom.* 46 *(Hik nakha'a' nakha' łoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.)* *(Is 66:24)* 47 Qa qu' nekhe'ye' oto' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax, qa' enifte'pha'm, qe les qu' łe'wise' qu' amii na' tenek'enheiji' na' Dios qu' ewi'łe'łetax pe'qu' otoye', qa nite' hik łunye'j qu' weeke' wetets ne' otoi qu' ewumhitiiji'ju' na' qi fe't.* 48 *Hik nakha'a' nakha' łoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.* *(Is 66:24)* 49 Qe week hatse' enewe'en qu' newet-tsile'łipji'kii pa' fe't, in łunye'jek na'aj qe yefulutipji'kii na'aj łaq na'aj witlepinek.* 50 Na'aj witlepinek łe'wis, qa qu' nite'łe ek'eme'ye' pa' witlepinek ¿qa pa'n qu' eqfenyejeyi'iłij qu' ek'emeti'ł iye? Hik ejunyejeyi'ił na'aj witlepinek in łe'wis, qa hasu'uj iye qu' anwakayu'uł wetju'łkii e'łe'sitse'łi'iłi'mkii yijat'ij.—*

---

* **9:35** Mr 10:43-44; 11:11; Mt 20:16-27; 23:11; Lc 22:26 * **9:36** Lc 1:7 * **9:37** Jn 3:16-17; 10:25; Mt 10:40; 15:24; Mr 12:6 * **9:38** Jn 10:25; 14:13; 21:7; Mr 3:15; 4:38; Ap 9:20; Nm 11:26-30 * **9:39** Hch 19:11 * **9:40** Mt 12:30; Lc 11:23 * **9:41** Mt 1:17; 10:42; 25:35-42; Ro 12:20; Ef 5:2; Ap 22:21; 2P 2:13 * **9:42** Ex 23:33; Jn 6:35; Jue 9:53; Mt 24:41; Ap 18:22 * **9:43** Mt 3:12; 5:22,29-30; 15:30-31; 25:41; 2Ts 1:8 * **9:45** Jn 5:3; 16:1; 2Ts 1:8 * **9:47** Mr 1:15; 3Jn 10; Stg 3:6 * **9:49** Lv 2:13; Ez 43:24 * **9:50** Mt 5:9,13; Lc 14:34; Ex 30:35; 2R 2:19-23; Col 4:6; Ro 12:18; 14:13; 2Co 13:11; 1Ts 5:13; He 12:14

10

Pa' witweqleye'j.
(Mateo 19:1-12; Lucas 16:18)

1 In hats ikik'ui iye ha' Jesús ha' witset Capernaum, ma' qa yamets ha' sehe' Judea, qa ikiiteje'm hakhap iye łajaika' ha' haqqi' Jordán. Qa hik hakha'a' iye qa not'axets iye he' olots jukhew qa efuts, qa ka' hats łeqfenye'jji'jij, ma' qa yijatshen.* 2 Qa he' uja'x fariseol qa nekets ha' Jesús, qe qa' nijaajin, ma' qa nifaakanij: —¿Me łenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu' neweqle'eł pe'qu' łewhe'ye'ye'?—* 3 Qa yeku'ł ha' Jesús hekhewe'en: —¿Pa'n yit'iłij ewets ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i?—* 4 Hekhewe'en qa yit'ijju': —Pa' Moises'ik'i łexke'ej pa'qu' jukhewe' *qu' naqsiijkii pa'qu' witfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle ma' qa' nukin pe'qu' łewhe'ye'ye'.—* *(Dt 24:1)** 5 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Qe t'units pe' atawjetsi'ł, ham eq'iltaxitsi'ił, ka' Moises'ik'i qa yika'ajji' aka' qu' nenit'ij.* 6 Qa nite'łe hik aka' łunye'j in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne week, *pa' Dios qa yaqsiijkii pa' jukhew qa pe' efu.* *(Gn 1:27)** 7 *Qa aka'an in ta'łijupi', pa'qu' jukhewe' qa' niwejin pa'qu' łatataye' qa pe'qu' łeneneye' iye,* 8 *qa enewe' wetsjuk qa hats ewi'łłe pa' ł'ese'n. Ma' qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'łłe pa' ł'ese'n.* *(Gn 2:24)* 9 Qa hik ta'łijupi', pe'qu' hats ewi'ł neni' na' Dios, ham pa'qu' jukhewe' qu' nak'esa'x wetju'ł.—* 10 Qa in hats i'nifi ke' wititsi', qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'łij iye in nifaakanijha aka'an. 11 Qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Pa'qu' neweqle qa' tujtseika'ye' iye pe'qu' łewhe'ye'yi'ij iye, ma' qa hats wetwuł'enhetets pe' hayiits łewhe'yetax qe yaqsiimijkii kakha' witwuł'ax (adulterio).* 12 Qa pe'qu' efuye' iye qu' neweqle qa' tujtseika'ye' iye pa'qu' łewhe'ye'yi'ij qa hik łunye'j iye, yaqsiijkii iye kakha' witwuł'ax wo'oi jukhew in hats tewhe'yeitax (adulterio).—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Mateo 19:13-15; Lucas 18:15-17)

13 Ha' Jesús qa tetka'xets he' uja'x omehets, qe qa' net'eku'mipji' łesinjel, qa he' ł'ijatshenhei qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'xtaxii.* 14 Ha' Jesús in yi'wenij ma' qa nayu'kii, qa yit'ij: —Enwejini'ł met ne' omehets qu' nenek yiwets, qa hasu'uj othetiłik'ui qe nekhewe' hik łunyejei enewe'en hik nekhewe' tenek'enheiji' na' Dios.* 15 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' hik łunye'je' na'aj omeła's in nite' inqeku' qa nite' net'ekumiju'ł na' tenek'enheiji' na' Dios, qa' nite' łeke'ye' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—* 16 Qa tik'eyij he' omehets, qa iyinipji', qa t'eku'mjiipji' łesinjel.*

Pa' ewi'ł yiwq'axin wekwek.
(Mateo 19:16-30; Lucas 18:18-30)

17 In hats nikheyu' ha' Jesús qu' nakij iye pa' ł'ikheyi'j, qa tekuma'xii ha' ewi'ł, qa wonokok'eni'ju' ł'ejuyi'jii, qa nifaakan: —Teik'unei maestro, ¿pa'n łii pa'qu' haqsiijkii hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—* 18 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Inhats'ek in łit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' ewi'łe' qu' neteik'unei. Ewi'łłe na' teik'unei, Dios.* 19 Akha' hats łenikfe'lets kekhewe'

---

* **10:1** Lc 1:5; 3:3; Mt 4:15,25; 28:20; Jn 1:28; 3:26; 10:40; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * **10:2** Mr 7:3; Stg 1:13; Jn 18:31; Lv 21:7; 1P 3:1 * **10:3** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **10:4** Mt 5:31 * **10:5** Mr 16:14 * **10:6** Jn 1:1,3; Hch 26:4; Ap 3:14; Gn 5:2 * **10:9** 1Co 7:10-15; He 7:26 * **10:11** 1P 3:1; 1Ti 5:14; Mt 5:27-28 * **10:12** Mt 1:19 * **10:13** Lc 1:7; 2Ti 4:2 * **10:14** Lc 13:14; 14:26; 1Co 14:39; Mr 1:15 * **10:15** Sal 72:19; Ap 22:21; Hch 17:11; Lc 1:7 * **10:16** 1Ti 5:22; Gn 48:15 * **10:17** Mr 1:40; 4:38; 8:27; Mt 17:14; 27:29; Gn 1:31; Ef 4:11; Ap 21:7; Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48 * **10:18** Sal 69:16

wenit'ij: *“Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei qa hik łunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onłi'imkii pe'qu' netnek'enhei, hasu'uj awitji'iji' pe'ye' pakhape', ek'enets qa' iwqinhet iye atata qa enene iye.”—* *(Ex 20:12-16)** 20 Hakha'an qa yeku'ł: —Maestro, hats week ekewe'en hayiits heik'eenik'iha in mente' ye'qi.—* 21 Ha' Jesús qa yejełju', qa qi in yisu'un, qa yit'ijets: —Ewii'Ɬi'ija pa' ham e'm. Yape ma. Qa ihinijkii week pe' na'l e'm qa' łisij ne' ham yiwq'axine'. Ma' qa' nana'l e'm pa'qu' enisit'e na' wa'sji', qa' etpil iye, qa' atsjayan.—* 22 Qa hakha'an in yepi'ye' ek'i aka'an, qa selelju', qa qi in uł'axi'mkii in ik, qe łakha' yiwq'axinija pe' wekwek. 23 Ha' Jesús qa yejeł ji'teje'mkii hekhewe' yeqewuk'un, qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —¡Hayits qa jutsitax nekhewe' yiwq'axin wekwek qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios!—* 24 He' ł'ijatshenhei qa yitjułaxijpha'mkii ekewe' yit'ij. Qa ewi'łij iye ha' Jesús in wapilijupji' iye in yit'ijets: —Yilits, ¡hayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios!* 25 Les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'łe' ats'etax qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto', qa nite' hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' yiwq'axin wekwek in jutsitax wiikfik'i qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 26 Qa hekhewe'en qa les in qi in yitjułaxijpha'mkii iye, qa watfaakateji'ijju', qa yit'ijju': —Maa, ¿qa łekpa' ek qu' łeke'ye' qu' namii na' wa's?—* 27 Qa ha' Jesús yejeł ji'teje'm, qa yit'ijji'ju': —Ene' jukhew nite' łeke' qu' naqsiijkii aka'an. Ewi'Ɬe na' Dios in łeke', qe week eke' wekwek nite' jutsitetsi'm na' Dios.—* 28 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets ha' Jesús: —Jeł, yekheweli'ł week henejeti'ł he' na'ltaxi'ł ye'm, ma' qa k'ajayani'ł.—* 29 Qa ha' Jesús, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in ham pakha' qu' hats niwejinłi'i pe'qu' łetsi'ye', i'nłi'i pe'qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, i'nłi'i pe'qu' łekutiiye' qa łek'injai iye, i'nłi'i pe'qu' łeneneye', i'nłi'i pa'qu' łatataye', i'nłi'i pe'qu' łelitse', i'nłi'i pa'qu' łeq'ejinqa'wet'e in ta'ł yiwets qa eke' yi'lijei iye,* 30 qu' nite' nat'ani'ipji' qu' cien (100) ni'ij ne'ej testi'yij ha'ne hane'ej łahats'ij: axe'm łetsil, łamatsits qa łek'injats iye, łekutii qa łek'injai iye, łenenel, qa łelits iye, qa łeq'ejinqa'wetits iye. Qa na'lłi'ijup iye pe'qu' wekweke' qu' naats'e'ej qu' natawitjaxtii. Qa pa' mexe hamik'ui qa hikpa' pa' witiła'x nite' yili'ij.* 31 Qa olotsłe nekhewe' hane'ej yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' netke'lenju'. Qa olots iye nekhewe' hane'ej teke'lenju' qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' nojo.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'. *(Mateo 20:17-19; Lucas 18:31-34)*

32 Hekhewe'en in ikik'i ha' wit'ikheyi'j qu' namii ha' Jerusalén. Ha' Jesús yojo'ok'oi hekhewe'en, he' ł'ijatshenhei qi in nite' nikfe'lijkii pa'n łunyee'jkiiha, qa hekhewep hekhewe' nijayanik'i qa qi in nijiwei. Ha' Jesús qa t'eku'mi' iye he' doce (12) ł'ijatshenhei qa wetqetheni'łju' iye. Ma' qa nifeli'mha kakha' qu' łunye'je'kii hatse'.* 33 Qa yit'ij: —Ek'en qeku'ni'łek, hane'ej qu' jinamtaxi-ipha'm na' Jerusalén. Qa hik nakha'yi'i' ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' tenek'enhe'yij ne' pa'il, qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite'

---

* **10:19** Mt 5:21,27-28; Ef 4:28; Pr 6:19; 1Co 6:7-8; 7:5; 1Ti 6:5; Stg 5:4; 1Ti 5:3; Dt 5:16-20; Ex 21:15 * **10:20** Mr 4:38; Ef 4:11 * **10:21** Lc 6:35; 12:33; 2Ts 2:13; He 12:6; Mr 14:7; Ro 15:26; 2Co 4:7; Mt 6:20; 13:44; Jn 8:12; 2Co 2:2; Hch 2:45; 5:1 * **10:23** Hch 4:37; 8:18,20; 24:26; Mr 1:15 * **10:24** Lc 1:7 * **10:25** Gn 24:35; Ap 2:9 * **10:26** Hch 16:30; Ef 2:8 * **10:27** He 6:4 * **10:28** Lc 6:14; Hch 10:32 * **10:29** Ap 22:21; Mr 1:1; Fil 1:5 * **10:30** Lc 20:10,35; 21:8; Mt 12:32; 13:21; Jn 12:25; Hch 13:48; Ef 1:21; 2:7 * **10:31** Mr 9:35 * **10:32** Sal 79:1; Mt 23:37; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7; Jn 6:61

judiol.* 34 Qi qu' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye' qa' nilakijukii qa' netk'iyikii iye, qa' neqsilanje'mkii ma' qa' nilaanija qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye.—*

Pa' Santiago qa pa' Juan yisu'un qu' niyinijets pe'ye' pa' Jesús.
(Mateo 20:20-28)

35 Ma' qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, hik hekhewe' he' wetsjuk łelits ha' Zebedeo, qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús, qa yit'ijets: —Maestro, hisu'untaxi'ł qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii aka' qu' nek'iyini'łij ewets.—* 36 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' haqsi'ji'ł e'mijkii?— 37 Hekhewe'en qa yit'ijets: —Ets'eni'łi' hatse' qu' enek'enheitax qu' ewi'łe' pa'qu' na'ni'ju' na' łeniyayik'i qa pakhap qa' na'ni'ju' ek na' efeyi'j.—* 38 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Aka' ł'iyintaxi'łets nite' łenikfe'li'łets. ¿Me łeke' qu' iya'ałji' nakha' qi ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'? ¿Me łeke' iye qu' mempulijiłijju' nakha' hempuli'jji' hatse'?— * 39 Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ehe, łeke'.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ekheweli'ł ł'iya'ałji' hatse' na' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse', qa' mempulijiłijju' iye nakha' qu' hempuli'jji' hatse'.* 40 Qa qu' niłi'iłiju' ha'ne ts'iyayik'i i'nłi'i ha'ne yifeyi'j, qa nite' yakha' qu' k'ełisiłij, qe uja'xłe pekhewe' hats watji'leti'm.— 41 Hekhewe' diez (10) ł'ijatshenhei in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa nayu'um hekhewe' Jacob (Santiago) qa ha' Juan.* 42 Qa ha' Jesús qa taya'yets week hekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite' judiol in ewi'łłe in yisu'un qu' nenethinijkii pa' łet'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa yisu'unek in inaqyaji'ijkii pe'ye'.* 43 Qa ekhewełi'ił qa' hasu'uj ejunyejeyi'ił aka'an, qe pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' ekheweli'ł, qa' hik pakha'ye' qu' nithayiki'ił.* 44 Qa pa'qu' łunye'je' iye ekheweli'ł in yisu'un qu' nojo, qa' hik łunye'je' qu' łeqejkunenek'e ene' week.* 45 Qe ha'ne iye Ła's na' Jukhew nite' nam ma' qa' neteniftitshiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits'ets ene' week qa' net'ihinij iye na' łiła'x, hats'inha qu' nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.— *

Jesús qa yi'wenkitkii pa' Bartimeo.
(Mateo 20:29-34; Lucas 18:35-43)

46 Ma' qa yamets ha' Jericó. Qa in hats ikik'uifik'i iye ha' Jericó qa week iye ł'ijatshenhei qa hekhewe' iye olots jukhew qa efuts. Ewi'ł ha' puk'al iyiniikii łaq'astaye' łii Bartimeo, Timeo ła's, i'niju' łekuwe'e' ha' wit'ikheyi'j.* 47 In impi'ye'ej in hik kakha'ija Jesús Nazaret łeiłe', qa yapełek qa tayai, qa yit'ij: —¡Jesús, ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij!—* 48 Qa olots he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa yape'enhałe les in yit'unhetik'ikii in tayai: —¡Ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij!— 49 Ma' qa ha' Jesús qa teke'lenijupju' qa yit'ij: —Aya'yi'łii.— Ma' qa teniya'yii ha' puk'al qa wenit'ijets: —Ment'unhet, hasu'uj e'nijiwei, eniipha'm, qe hats tayai ei.—* 50 Qa yiwu'mi'ju' ha' łe'ntilafit qa ts'enpha'm qa ikii ha' Jesús.* 51 Ha' Jesús qa nifaakan: —¿Łek pakha' łisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Ha' puk'al qa yeku'ł: —Maestro, hiyee' hisu'untax qu'

* **10:33** Mr 2:10; 8:31; 9:31; Mt 2:4; Ga 1:16 * **10:34** Mt 16:21; Hch 2:24; Lc 9:22 * **10:35** Hch 12:2; Jn 21:2,7; Mr 4:38; Ef 4:11 * **10:37** Mt 19:28; Lc 9:26 * **10:38** Jn 11:22; Sal 75:8; Lc 12:50; Hch 22:16; Ro 6:3; 2Co 4:10-11; Ga 2:20 * **10:39** Hch 12:2; Ap 1:9 * **10:41** Jn 21:7 * **10:42** Hch 19:16; 1P 5:3 * **10:43** Mr 9:35; 10:45; 1Co 3:5; Lc 22:26 * **10:44** Mt 10:24; Fil 2:7; Ap 1:1 * **10:45** Mr 2:10; Jn 13:13-15; Fil 2:7; Jn 6:51; 10:15; Ga 2:20; Lv 27:31; Sal 49:8; Mt 26:28; Ef 1:7; Is 52:13–53:12; Mt 20:28 * **10:46** Mt 20:29-34; Lc 18:35-43; Nm 22:1; Mt 15:14; Jn 9:8; Mr 8:27 * **10:47** Mr 5:19; 10:47; 14:67; 2Cr 1:1; Mt 1:1; 5:7; 15:22; 17:15; Ro 1:3; Lc 1:50; 16:24 * **10:49** Jn 16:33 * **10:50** Lc 19:36

hi'wenkii.—* 52 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape ma, pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'łets in hats łanaxpa'l.— Qa hik akaa'ijha ha' puk'altax ma' qa yi'wenkii, qa yijayan ha' Jesús.*

11

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

1 Ha' Jesús in hats k'esiyu'ui ha' Jerusalén, qe hats meti'm hekhewe' witsetits łelits Betfagé qa ha' Betania, metitsi'm ke' utek łii Olivo. Ma' qa yukin he' wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei* 2 qa yit'ijets: —Ma'ałiiteje'm na' witset łа's, qa qu' uyi'ł ji'teje'm qa' aje'eł i'weni'ł pa'qu' nonophe'ł matikatax łа's mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'iłijii qa' enka'xi'ł. 3 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets: "¿Inhats'ek in eqfenyejeyi'łij kakha'an?" qa' it'iłijiju'ł: "Ha' Yatsat'ax'inij yisu'un. Aje'ełłete' ek tit nenpilet iye hatse'."— 4 Hekhewe'en qa ikiiteje'm ha' witset qa yi'wen ha' matikatax łа's wo'nophe'łi' pa' ipłu'umets pa' łeji' pa' wit'ikheyi'jji'. Qa nit'ijii pa'aj. 5 Qa pe' uja'x pekhewe' i'ni' pakha'an, qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łenit'iłijii na' matikatax łа's?— 6 Ma' qa hekhewe'en qa yeku'łijiju'ł pa'aj kekhewe' hats ł'anye'jets ha' Jesús. Ma' qa łexkeliji'm qu' nenka'xii. 7 Ma' qa neka'xii ha' Jesús ha' matikatax łа's, qa yipk'eni'pji' he' łe'ntaafitits łaqlatiyij, ha' Jesús qa i'nipji' hakha'an. 8 Qa olots he' yipk'enik'uyiju'kii ha' wit'ikheyi'jik'i he' łe'ntaafitits, qa hekhewep iye qa yifekinik'i ek ke' najak łesejets qa yenik'uiji'kii iye ha' wit'ikheyi'jik'i.* 9 Hekhewe' yojo'ok'oi qa he' teke'lenijupju' iye, week taya'yijipji': —¡Łe'wisija ha'ne nam inii! *Łe'wis ha'ne namij aka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij.* *(Sal 118:26)** 10 ¡Qi in łe'wis in nam qu' netnek'enhei qu' hik łunye'je' pa' i'nalek'ik'i David'ik'i in tenek'enhei pa'aj! ¡Łe'wisija pakha' i'ni' pa' les in toxpha'm!—* 11 Ma' qa hats uiji'teje'm ha' Jerusalén, qa yamets ke' witlijtsitjii qa uyifi. Ma' qa in hats yejełkii ke' wekwek ha' łatawejifi, qa ikik'uifik'i iye, ma' qa wapilik'i iye qe qa' nakii ha' Betania qe hats metiyu'ju' junu' qa week iye he' doce (12) ł'ijatshenhei.*

Pe' najkak łii higo.
(Mateo 21:18-19)

12 Qa kakhap nełuji', in ikik'uifik'i iye ha' Betania, ha' Jesús qa yoksi'wen in iyipkun.* 13 Qa mexe toxii in yi'wenii ke' ewi'ł najkak higokuk hats tesejeitax. Ma' qa iktaxets qu' nejełji'teje'm me na'ltu'u pe'qu' łe'ye', qa in yamtaxets qa ham yi'wene' uja'xłe ke' łesejets, qe mexe nite' łahats'ij ne'ej higokuk qu' netei.* 14 Ha' Jesús qa yiyaji'ets ke' najkak, qa yit'ijets: —Nite' ł'anuuyi'i pa'qu' netuj pe'qu' eiye'.— Qa he' ł'ijatshenhei qa yepi'ye' ej aka' yit'ij.*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' taqhaitaxifi pe' witlijtsitjii.
(Mateo 21:12-17; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

15 Ma' qa yamets iye ha' Jerusalén, ha' Jesús qa uyifi iye ke' witlijtsitjii, ma' qa yapełek qa yiwutshenfik'ikii hekhewe' t'ihintaxij ke' wekwek qa hekhewe' iye taqhayetskii ke' wekwek in i'nijifi ke' witlijtsitjiyifi. Qa yiwu'mkii ke' łeqe mesal hekhewe' wetpiletetskii ł'astai, qa kekhewe' iye łots'oji'laxits hekhewe'

* **10:51** Mr 1:40; Jn 20:16 * **10:52** Mt 9:22; Mr 6:56; Lc 5:20 * **11:1** Mt 23:37; 26:6; Hch 8:1; Lc 24:50; Jn 11:1,18; 12:1 * **11:8** Mr 8:27 * **11:9** Lc 1:42; He 6:14; Jn 10:25 * **11:10** Mr 1:15; 9:1; 11:9; Hch 2:29; 4:25; Lc 1:27 * **11:11** Mt 23:37; Hch 21:26; Mr 11:1 * **11:12** Lc 19:45-48 * **11:13** Lc 6:44; Jn 1:48 * **11:14** Mt 3:8; 7:16-21; Jer 8:13; Mr 10:10

t'ihinij ke' ofol.* 16 Qa nite' łexke'ej iye pa'qu' ł'ikheyi'jełi'ij qu' nijaqhitjiteje'm
ke' witlijtsitjii in yeka'x pe'qu' wekweke'. 17 Qa yit'ij in yijatshenij: —¿Me nite'
yit'ij ke' we'nika'ajji': *“Ene' yitsi' qu' łenqiyi'ij ł'iyinhetjii pe' week witsetits”?* *(Is 56:7)* Qa ekhewełi'ił qa łaqsi'ji'łijkii in *“łewejij ne' ejtenhetsilets.”—* *(Jer 7:11)** 18 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke'
Moisés łe'lijei yepi'ye' ej ekewe' yit'ij, ma' qa wo'oikii pa'n qu' łeqfenye'ji'ij
qu' nilan, qe hats nijiweyiju'ł, qe week hekhewe' olots jukhew qa efuts iye
yisu'unik'i kekhewe' i'nq'ijatshenij.* 19 Qa in hats uiju' ke' junu' ha' Jesús qa
he' ł'ijatshenhei qa ikik'uifik'ikii ha' witset.

Pe' higokuk qa hats yisłax.
(Mateo 21:20-22; Lucas 21:9-19)

20 Ma' qa hats nełukii iye, qa leefiju' in nekijup iye ke' higokuk'ik'i. Qa yi'wen
in hats week yisłax qa yamijiiju' ke' łefitetsiyik'i. 21 Ha' Pedro qa yijamti'ik'i,
ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, jeł qeku'n, eke' łiyaji'ets najkak'ik'i. Hats
wa'mji', hats yisłax.—* 22 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ijets hekhewe'en: —
Hasu'uj eqeku'uł na' Dios.* 23 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets pa'qu' łunye'je'łe
qu' niyaji'ets ene' utek qu' nit'ijets: “Ma'ak'ui hane'e'in qa' anamji'ju' na' qi
iweli'.” Qa qu' nite' neqeku'yi'ik'i, qe yumti'ija pa' łatawe'j qu' łunye'je' pakha'
hats yit'ij, ma' qa' hik pakha' qu' łunye'je'.* 24 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets
in week ekewe' wekwek pa'qu' iyini'łets qu' iyini'ł, hasu'uj eqeku'ułik'i in
hats ł'estiyiłij, ma' qa' hik aka' qu' łunye'je'.* 25 Qu' iyini'ł, yojo qu' e'łe'sitse'
eku'ni'ł wetju'ł qu' nana'l pakha' qu' mexe nite' e'łe'sitsi'iłij wetju'ł, hats'inha
qa' łunyeje'ji'jek na' Atata'ał i'ni' na' wa's qu' niwu'mił'ek'ui pe' ewuł'etsi'ł.*
26 Qa qu' nite'łe isu'uni'ił qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł, qa' łunyeje'ji'jek na' Atata'ał i'ni'
na' wa's qu' nite' niwumi'ił ek'ui pe' ewuł'etsi'ł.—*

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Lucas 20:1-8)

27 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa yamii iye ha' Jerusalén. Ha' Jesús in
mexe yijalkisifikii ke' witlijtsitjii, qa namets he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa
he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' na' wit-
set.* 28 Hekhewe'en qa nifaakan: —¿Łekpa' tenek'enhei nełisij qu' aqsiiji'kii
hane'e'in ekewe' wekwek? i'nłi'i ¿łekpa' nełisij pa' łet'unha'x in tenek'enhei
hats'inha qu' aqsiijkii ekewe'en?—* 29 Ha' Jesús qa yeku'łiju'ł, qa yit'ijets: —
Yakhap ji'jek qu' k'afaakanjiiłek, ojo'ołij qu' enfeli'ł ye'm aka' qu' k'afaakani'łij,
ma' qa henfeljii'ł e'mek hatse' nakha' ta'łets in haqsiijkii aka'an.* 30 In
wenqimpulijin ka' Juan, ¿Me ta'łets na' Dios? ¿Me i'nłi'i ene' jukhewłe? ¡Enfeli'ł
ye'm!—* 31 Ma' qa wapiłi'ij wetju'ł in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets
“ta'łets pa' Dios,” ma' qa nit'ij inwets nakha'an: “¿Qa inhats'ek in nite'
ł'ek'eni'łets?”* 32 Qa qu' jintittaxijets “jukhewłe ene' ta'łets.”— Hekhewe'en qa
nite'łe łeke' qu' nit'ij, qe nijiweyiju'ł hekhewe' olots jukhew qa efuts, qe week
yumti ka' Juan in yijaa'ija in ewi'ł profeta.* 33 Ma' qa yit'ijiju'ł hekhewe'en

---

* **11:15** Mt 23:37; Hch 21:26; Jn 2:15 * **11:17** Mr 1:2; Hch 12:5; 15:15; 16:13; Lc 11:51; Jn 2:17 * **11:18** Mt 2:4; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * **11:21** Lc 6:14; Hch 10:32; Jn 11:8; Stg 3:9 * **11:22** Mt 17:20 * **11:23** Sal 72:19; Ap 22:21; Hch 10:20,43; Jn 3:16; 11:22; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Mr 9:23 * **11:24** Mt 5:44; 7:8; Hch 12:12; Jn 14:13; Stg 1:5 * **11:25** Lc 11:13; 12:33; 18:11; Mt 5:16; 6:1,12; 9:2; Sal 25:11 * **11:26** Mt 24:35; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * **11:27** Mt 23:37; Hch 21:26; Mt 2:4; 3Jn 1 * **11:28** Mr 1:22 * **11:29** Mr 4:14 * **11:30** Lc 7:29; Hch 18:25; 19:3 * **11:31** 1Jn 5:10 * **11:32** Mt 2:23; Hch 7:52

in yeku'ł ha' Jesús: —Nite' tsikfe'li'łets.— Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijiju'łek: —Qa' yakhape' ji'jek qu' nite' henfeli'ł e'm na' hata'łijets in haqsiijkii ekewe' wekwek.—

12

Pe' uł'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.
(Mateo 21:33-46; Lucas 20:9-19)

1 Ma' qa yejeyumtsheni'mijupi' ke' wekwek hekhewe'en: —Ewi'ł pa' jukhew *yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet pa' uwaket, qa yeqetsitenijijup pe' utel. Qa tijju' pa' ewi'ł łeq'itset'ij qu' nenq'umutju' pe'qu' łeye'. Qa yaqsiijkii iye pe' ewi'ł qipha'm t'ejuyets qu' nejełipji'kii pa' uwaket.* *(Is 5:1,2)* Ma' qa i'nk'ałe qa yatkinhenets pe' jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.* 2 Ma' qa in hats yamets łahats'ij qu' netenifte'ji', qa pa' ewi'ł łeqejkunenek qa yukinii pekhewe' yatkinheninets pa' łeqe uwaket, hats'inha pekhewe' natkin pa' uwaket qa netisij pa' łapk'as pekhewe' łei pa' uwaket.* 3 Qa pekhewe'łe'en qa t'eku'mi' pa' wit'ukinektax, qa niyejinijju' in yilanje'mkii, ma' qa yiwutshenik'uifik'i iye ham tisi'ij.* 4 Ma' qa pa' yatsat'axij qa yukintax iye hakhap iye łeqejkunenek, qa hik pakha' qa wiikfi' yeqfe'meten pa' łeiła' qa qi iye in yawitji. 5 Qa yukintax iye pakhap iye qa hikpa' qa yilaanija. Qa hik łeqfenyejeijiij iye pe' hats olots in yukinji'ijtax iye, yilanje'mkii pe' uja'x, qa pekhewep qa nilaanju'ha. 6 Qa mexe ewi'łtax pa' amanij, hik pakha' pa' łaa'sija qi in yisu'un. Ma' qa yukintax iye ha'ne hats ewi'łłe, qe yit'ij: "Tek'enets lemets qa' niwqinhetji' iye ha'ne ya's."* 7 Qa pekhewe'łe t'ithayii qa yit'ijju' in watfaakateji'ijju': "Hik ha'ne hakha' qu' naya'xtaxij hatse', ¡yape jitalan hats'inha qa' inekhewele' qu' jinatsat'etsij hatse'!" 8 Ma' qa t'eku'mi' qa yilan qa yahinik'uifik'i pa' uwaket, qa yiwu'młi'i pakha'a'. 9 ¿Pa'n qu' łeqfenyeje' łewek hatse' pa' yatsat'axij pa' uwaket? Pakha'an nam hatse' qa' nanlanju' pe' t'ithayii qa pa' uwaket qa' netisij pekhewep iye.* 10 ¿Ye' me nite' łejełi'ł aka' we'nika'ajji' in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'ł ute les weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'.** 11 *Pa' Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii aka'an qa in jitejełju' qa qi in łe'sits ine'm."*— *(Sal 118:22,23)** 12 Ma' qa hekhewe'en qa yisu'untax qu' net'eku'mi' noq'opheł*ineyu'taxij*, qe nikfe'lik'i in łekhewełłe in t'ejuyets kakha' yejeyumtshenijupi', qa nijiweiłi'iju'ł iye hekhewe' olots jukhew qa efuts iye. Ma' qa yiwejinłe, qa ikik'uikii.

Pe' wekwek in yijaninkii t'ejuyets pa' Roma łatata.
(Mateo 22:15-22; Lucas 20:20-26)

13 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nukintaxii ha' Jesús he' uja'x hekhewe' fariseol qa hekhewe' t'ithayi'yi'mek pa' Herodes (herodianos), qe qa' nit'ijets kakha' yumti qu' nopheł*ipji'*.* 14 Ma' qa in namii hekhewe'en, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'łets in yijaa'ija na'aj łit'ij qe ł'iyet qa nite' łeqethenijii pakhape' ne'ej łit'ij, qe week eqjunyejeyij ene' jukhew, qa yijaa'ija iye in ł'inq'ijatshentaxij pa' ł'ikheyi'j pa' Dios. ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma łatata, César, me nite'?* 15 ¿Me jitajanin, me hasu'uj jitajanin?— Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets in we'nenłetaxi' pekhewe'en qu' łunyejeye' aka'an, ma' qa yit'ijiju'ł: —¿Inhats'ek in ł'ewqeleitaxi'ł yik'ui? Entsheni'ł ewi'łe' nijket kekhewe' łaq'astai ne' Roma łeiłets ne'ej denario* qa

---

* **12:1** Gn 9:20 * **12:2** Mr 3:14; Mt 3:8; 7:16; 10:24 * **12:3** Lc 22:63; Col 2:8 * **12:6** Ef 1:6; Flm 1; He 1:1-2 * **12:9** Col 3:22 * **12:10** Mt 26:54; 2P 1:20; Hch 4:11; 1P 2:7 * **12:11** Col 4:1; Jud 5 * **12:13** Mr 3:6; 7:3; Lc 11:54 * **12:14** Dt 1:17; Mt 17:25 * **12:15** Ewi'ł denario, łajanye'j pakha'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii.

hi'wen.—* 16 Ma' qa tetka'xii, ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Łek łeju's qa łek łii iye ha'ne i'nji' ene' ł'astaki'?— Qa yeku'ł hekhewe'en: —Pa' Roma łatata, César.— * 17 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Łisi'łij pa' César pekhewe' yatsat'etsłi'ijek pa' César, qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Dios.— Hekhewe'en qa qi in yitjułaxijpha'mkii aka' yit'ij.*

Pe' saduceol yumti pe' naxju' in nite' iłii iye.
(Mateo 22:23-33; Lucas 20:27-40)

18 Ma' qa he' uja'x saduceo, qa nekets iye ha' Jesús (hik hekhewe' saduceo yumti ek pe' naxju' in nite' iłii iye, wa'mti'ija.) Ma' qa nifaakanij, qa yit'ijets:* 19 —Maestro, pa' Moises'ik'i nejet'inij pa'aj in yika'ajji' qa yit'ij: *"Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa hamłe łelitsi'ił pe'qu' łewhe'ye'ye', qa pa'qu' łek'inije' i'nłi'i qu' łamats'e pakha' wa'm, qa' hikpa' qu' łewhe'ye'yi'ij pe' łewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'ł, qa pa' yojo qa' hikpa' qu' ła'si'ij pa' łejefe'ek'i, hats'inha qu' neniihinik'uipha'm pe'qu' nata'łetsek pa' łejefe'ik'i."* *(Dt 25:5)** 20 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witk'injayek. Pa' yojo'oj in tewhe'yeitax, qa wa'młe pa'aj, mexe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'. 21 Qa yaya'xij iye pakhap in łewhe'ye'ej iye pe' wikiihale' qa wa'młe iye pa'aj, mexe hamtax iye ła'si'ił, qa hik łunye'j iye pakha' wetshetk'ewi'ł in łewhe'ye'taxij iye. 22 Pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witk'injayek ham pa'qu' nataltsa'yi'ł pe' efu. Ma' qa teke'lenju' qa wa'mek pe' efu'uk'i. 23 Ma' qa qu' iłiye'tax iye pe' naxju', ¿pa'n łii qu' namijfik'i qu' łewhe'ye'yi'ij? Qe pe' wetsjuk tatsai (7) hats week łewhe'yetstaxij pe' efu?— 24 Ha' Jesús qa yeku'łiju'ł: —¿Me nite' łenikfe'li'łets aka' ta'łijupi' in łijaniłik'i: in nite' łenikfe'li'łets eke' Intata łe'lijei qa in nite' łenikfe'li'łets iye na' łet'unha'x na' Dios?* 25 Qe qu' iłiye'tax iye pe' naxju', hats nite' tewhe'yei hatse', qa nite' łeke' iye qu' netesti'yij qu' netewhe'yeiju', qe hik qu' łunyejeye' yijat'ij ne' angelits, wa's łeiłets.* 26 Ye'ehe, hane'ej qu' jintafaakateji' in t'ejuyets qu' iłiye'tax pe' naxju', ¿me nite' łejełi'ł na' łafaakanek ka' Moises'ik'i, kakha' ł'anye'jets na' Dios in i'nijupi' ji'teje'm pe' najkak łasi' tujje'm, qa yit'ijets: *"Yakha' łeqe Dios na' Abraham, na' Isaac qa na' Jacob"?* *(Ex 3:6)** 27 Na' Dios nite' łeqe Dios pe' naxju', qe łeqe Dios yijat'ij pe' iłii. Qa hik ta'łijupi' in ekheweli'ł qi in łijaniłik'i.—

Pakha' les in qiji' kekhewe' wenit'ij (ley).
(Mateo 22:34-40)

28 Qa nekets iye ha' ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qe ha' Jesús in yasiinik'iha ka' yit'ijiju'ł hekhewe'en, qa nifaakanij: —¿Pa'n łunye'j pakha' les qiji' kekhewe' wenit'ij (ley)?—* 29 Ha' Jesús qa yeku'ł hakha'an: —Aka' les in qiji' t'anipji' kekhewe' week wenit'ij, aka'an: *"Ek'en qeku'nek, Israel, pa' Yatsat'ax'inij inqe Dios, Pa' Yatsat'ax'inij ewi'łłe.** 30 *Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' iła'x, weekij pa' aqjamtikineye'jkii qa weekij iye pa' et'unha'x."* *(Dt 6:4,5)** 31 Qa ka' yojo'opji', qa aka'an: *"Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe."* *(Lv 19:18)* Qa ham pakhape' iye qu' nenit'ij qu' nat'anipji' ekewe' wetsjuk.—* 32 Qa ha' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yit'ij: —Hayits yijat'ij Maestro, kakha' łit'ij

* **12:15** Mt 18:28; 23:28; Lc 12:1; Ga 2:13; 1Ti 4:2; 1P 2:1; Stg 1:13 * **12:16** Ap 13:14; Mr 15:26; Lc 23:38 * **12:17** Ro 13:7; Ap 17:6 * **12:18** Hch 1:22; 23:6 * **12:19** Mr 4:38; Ef 4:11; Sal 77:20; Mt 1:6; 8:4; He 3:2; Lc 1:7; Gn 38:8 * **12:24** Mt 26:54; 2P 1:20; Lc 1:35; 6:19; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **12:25** Lc 18:33; Jn 5:25; 20:9; 1Ti 5:14; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6 * **12:26** Ex 3:15-16; Ga 3:6; Stg 2:21; Mt 1:2; Lc 1:33 * **12:28** Mt 2:4 * **12:29** Col 4:1; Jud 5 * **12:30** Lc 6:35; 10:27; 1Jn 5:20; Jos 22:5 * **12:31** Lc 10:29; 1Jn 4:21; Mr 7:8

yijaa'ija, *in ewi'łłe pa' Dios, ham iye pe'ye' iye,* *(Dt 4:35)** 33 *qa' jintesu'unija iye weekij pa' intawe'j, weeki'ij pa' inaqjamtikineye'jkii qa weeki'ij iye pa' int'unha'x, qa' jintesu'un week pa'qu' mete' ine'm in injunye'j intijek in jiwetsu'unłe inte'm.* *(Dt 6:5)* Ekewe'en t'anipji' week na'aj testiitaxij i'nłi'i qu' natlanhetiitaxifi pa' Dios.—* 34 In yepi'ye' ej ha' Jesús ha' jukhew in yasiinik'iha ka' yit'ij in yeku'ł, qa yit'ijets: —Nite' itoxi'mii na' tenek'enheiji' na' Dios.— Ma' qa hik aka'aj qa ham iye pakhape' qu' ifiyaxi'im qu' nanfaakanijkii iye pe'ye'.*

¿Łek pakha' pe' ława'mhitsik'i qu' nata'łets pa' Cristo?
(Mateo 22:41-46; Lucas 20:41-44)

35 Ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshen ke' witlijtsitjiyetsji', qa inaqfaakanij qa yit'ij: —¿Inhats'ek nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets pa' Cristo qu' ła'se' ka' David'ik'i?* 36 Qe na' Espíritu Santo hik nakha' yitijinenij ka' David'ik'i in łakha'ija in yit'ij: *“Pa' Intata qa yit'ijets pa' Yatsat'axyij: ‘Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa' otsi'pji'kii ne' ejuihifets.’ ”* *(Sal 110:1)** 37 Pa' David'ik'i in yit'ijets, “Yatsat'axyij.” ¿Qa pa'n łunye'j iye qu' nit'ijets qu' ła'se'?— Qa hekhewe' olootsija he' jukhew qa efuts iye ma' qa yisu'unija qu' nepiye' ha' Jesús.

Jełi'łiju'ł nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.
(Mateo 23:1-36; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

38 Qa in mexe i'nq'ijatshen qa yit'ij iye: —Jełi'łiju'ł ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, nekhewe' yisu'unłe qu' nijalkisijkii ne' juffufuf łeqhinatai, qa yisu'unłe in weniwqinhetji' in teniwetfelhi'yi'mkii ne' witaqhawetitsji'.* 39 Qa yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej wits'ojilaxits t'ejuyets ne'ej qitsji' ne'ej witlijtsitjiyifi, qa yisu'un iye qu' na'ni' na'aj łetset ne'ej qitsji' na'aj witkujiiji' łe'wis nełu.* 40 Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' łetsil. Qa yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unłe qu' ne'twenhetii, ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na' Intata. Enewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—*

Pe' łeqe ofrenda pe' wikiihale'.
(Lucas 21:1-4)

41 Ha' Jesús i'nijupju' ke' witlijtsitjiyifi ke' ewi'ł hekhewe' tinajkii we'nenik'iju' ł'astai. Yejełijju' hekhewe' olots jukhew qa efuts iye in yenik'iju'kii ke' łaq'astai. Qa olots he' patunits in yenik'iju' ke' olots łaq'astai.* 42 Qa nam ke' ewi'ł wikiihale' if'iljetsax ham yiwq'axine'. Qa yenik'iju' ke' wetsjuk łelimmits nijketits łelits łaq'astai, nite' inyetets.* 43 Ma' qa taya'yets he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ene' wikiihale' ham yiwq'axine' in les olots ke' yenik'iju' t'anipji' he' week in yentaxik'iju' ke' łaq'astai ne' ł'astai łejiiki',* 44 qe week enewe'en kekhewe' yenik'iju' hik kekhewe' łammi'słe pekhewe' olots łaqaxpalii łaq'astai pe' łetsilii, qa ene'łe wikiihale' in hamtax yiwq'axine' qa week yenik'iju' ke' na'ltaxi'm łaq'astayik'i qa ham amani'i' pe' łetsi'ii.—*

---

* **12:32** Ro 3:30; Dt 4:39; 6:4; Is 37:20; 43:10; 44:6; 45:21 * **12:33** Lc 6:35; 1S 15:22; Sal 51:16; Os 6:6; Am 5:22; Mi 6:6-8 * **12:34** Mr 1:15; Lc 20:40 * **12:35** Hch 21:26; Mt 1:1,17; 2:4; Ef 5:2; 2Cr 1:1; Ro 1:3 * **12:36** Lc 1:27; 17:5; Jn 1:33; Hch 19:21; Mt 20:21 * **12:38** Ap 7:14; Mr 6:56 * **12:39** Lc 11:43; 14:7-8; Stg 2:2; Jn 13:2 * **12:40** Ga 5:15; Stg 1:27; Mt 5:44; Hch 12:12 * **12:41** Jn 8:20; Gn 24:35; Ap 2:9 * **12:42** Mr 14:7 * **12:43** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; Sal 72:19; Ap 22:21; Jn 8:20 * **12:44** 1Co 15:58; Fil 4:11; Lc 15:12; 1Jn 3:17

13

Jesús qa nifel pe' witlijtsitjii qu' week nonopłaxju' hatse'.
(Mateo 24:1-2; Lucas 21:5-6)

1 In hats k'esiyufik'i qu' nakik'uifik'i iye ha' Jesús ke' witlijtsitjii, qa ha' ewi'ł
hekhewe' ł'ijatshenhei qa' yiyaji'ets: —Maestro, jeł qeku'n ene' witlijtsitjii.
¡Hayits qa łe'sits ene' utel! ¡Hayits qa łe'sits ene' wititsil!—* 2 Ha' Jesús qa
yit'ijets: —¿Me hats łi'wen enewe' qits wititsil ene' witlijtsitjiyifi? Nite' ewii'łe'
hatse' pe'qu' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye' qu' nite' nonopłaxeju'.—
*

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Mateo 24:3-28; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

3 Ma' qa i'nk'ałe, ha' Jesús qa i'niju' ke' utek'ik'ipha'm Olivos, t'ejuyiiteje'm
ke' qi witlijtsitjii. Qa ha' Pedro qa ha' Jacob (Santiago) qa ha' Juan qa ha'
Andrés iye qa uja'xłi'ił wetju'ł in nifaakanij, qa yit'ijets:* 4 —Enfeeli'ł ye'mha,
¿pa'n ipłu'uk'ui qu' namets kakha' łit'ij? ¿Pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij qu'
hats namiyu'ets qu' łunyejeye'kii week eke' łit'ij?— 5 Ha' Jesús qa yapełek in
nifeli'm, qa yit'ijets: —Jełi'łiju'łha, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił ma' qa' naqani'łkii.
6 Olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa nit'ij: “Yakha' ye' Cristo.” Ma'
qa' naqankii pe'qu' olotse'.* 7 Qa qu' impi'ye'ełij pe'qu' nawatlan qa pe'qu'
nanwatlanheyu' iye, qa' hasu'ujłe e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' łunyejeye'kii
ekewe'en, qa mexełe nite' yamets pa' ł'aka'the'ju'.* 8 Qe ewi'ł pa'qu' witset'e
qa' nawatlani'ł pakhape' iye witsetiika'ye', qa ewi'ł pa'qu' wittataye' qa'
nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'. Qa' nana'l iye pe'qu' me'le'le' witsetitse',
qa pe'qu' qi qu' niyipkunju' iye. Qa hikłe łunyejei ekewe'en ne'ej iwkajitshen
in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' łaqati'yi'ij hatse'.* 9 Qa ekheweli'ł, matjanitheni'łkii,
qe ł'ekekiti'yi'łiikii hatse' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal),
qa' eqsilanheti'yi'ł je'mkii iye nekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi, qa' ami'łetsji'
iye pekhewe' wit'alheiji' pe' witsetits (gobernadores) qa pe' qitsji' wittatal
iye (reyes), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, hats'inha qu' iwq'axini'łij qu' en-
feli'łi'mha pekhewe'en aka' yijunye'j.* 10 Qa lesłe łe'wis qu' nojo qu' week
netfelhitiyi'm pe' week witsetiikal ha'ne sehe' epji', in mexe nite' yamets
pa' ł'aka'the'ju' qa' hame' ha'ne week.* 11 Ma' qa qu' ekekiti'yi'łii pe'qu'
wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, hasu'uj natawje'meteni'ł pa'qu' it'iłijiju'ł, it'iłij
yijat'ij pakha' qu' nełisi'łij na' Dios in hats yamets qu' iyeti'ł, qe nite' ekheweli'ł
qu' iyeti'ł, nakha'łe Espíritu Santo hik nakha' qu' niyet. 12 Ma' qa ene' jukhew
qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa'qu' łek'inije' i'nłi'i pa'qu' łamats'e. Qa pa' łatata
qa ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' ła's qa i'nłi'i pe'qu' łasi'ye', qa pe' witlitstax
qa' ł'ejuihifetsi'ij pe'qu' ł'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.* 13 Week
ha'ne sehe' epji' qi qu' nuteni'ł qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, qa pa' qu'nte'
niliye'yij qu' namijii pa' ł'aka'the' qa' hikpa' qu' iła'xe'.* 14 Qa qu' i'weni'ł hatse'
pakha' qi uł'ax yeq'ilatkii hatse' *(Dn 9:27; 11:31; 12:11)* qa'
ne'nenifi nakha' nite' łeke'tax qu' na'ni' (pakha' qu' niyinenik'i, nenikfe'lik'i
aka'an) ye'ehe, qa pekhewe' qu' na'ni' na' sehe' Judea aje'eł nilatii ne' utekui.*
15 Qa pa'qu' na'nipji' pe'qu' łetsi'ye' na'aj k'eewe'epji', qa' hasu'uj net'ilitju' qu'

* **13:1** Hch 21:26; Mr 4:38; 1Co 14:3 * **13:2** Mr 14:58 * **13:3** Mt 21:1; Hch 21:26; Lc 6:14; Hch 10:32; 12:2; Jn 6:8; 21:7 * **13:6** Jn 8:24; 10:25; 14:13; Ex 3:14; Sal 45:8; 1Jn 4:6 * **13:7** Jer 51:46; Dn 2:28-29; 11:44; 2Ts 2:2 * **13:8** Is 19:2; Hch 26:4; Ga 4:19 * **13:9** Mt 10:17; Lc 22:63; Hch 5:40; 16:19-23,37; 24:10-27; 25:1-12,23-27; Ro 8:36; Mr 6:11; 1Ti 2:6; Fil 1:12; Stg 2:2 * **13:10** Mr 1:1; Fil 1:5 * **13:12** Jn 13:21; Is 19:2; Mi 7:6 * **13:13** Mt 10:22; Lc 6:22; Jn 15:18-21; 1Co 4:12; 2Ts 1:4; 2Ti 2:12; Stg 1:12 * **13:14** Mt 16:9; Lc 1:5

nenuihiyu'ufi pe'qu' łetsi'ye' qa' neka'xfik'i pe'qu' łewekwekitse'. Aje'eł nilat yijat'ij.* 16 Qa pa'qu' na'nji' pa'qu' ł'ejinqa'wet, hasu'uj netpilii iye ł'uihitjiye'. Aje'eł nilat yijat'ij.* 17 Qa ¡hiyee'łe enewusits pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen pe'qu' łelitse' qu' namtaxets pekhewe' nełutsji' qu' łunye'je' aka'an!* 18 Iyini'łijets na' Dios qu' hasu'uj namets aka'an qu' lop'e.* 19 Qe pe' nełutsji' hatse' qii'ija pa'qu' a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa ham pa'qu' hayiits łunye'ji'iju'ł in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe' qa yamijii hane'ej, qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' łunye'je'kii iye hatse'.* 20 Qa na' Yatsat'ax'inij qu' nite' niwk'itsini'ijuł pekhewe' nełutsji' hatse', qa' ham pa'qu' iła'xe'. Qa in ta'łłe'ets pekhewe' hats te'nekumhi'yiiji' t'eku'miiji' nakha'an, ma' qa yiwk'itsiniju'ł kekhewe' nełutsji'.* 21 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets hatse': "Ek'en qeku'ni'ł, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo," i'nłi'i qu' nit'ij "hatsiite' pa' i'ni'". Qa' hasu'ujłe umti'ił qu' yijaayi'ija.* 22 Qe na'l hatse' pe'qu' nit'ij łetets qu' Cristoye' qa pe'qu' nit'ij łetets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij pe'qu' qits ham łunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene' week, qa qu' łeke'ye', qa' naqankii iye nekhewe' hats t'eku'miiji' na' Dios.* 23 Qa ekheweli'ł qa' matjanitheniłiju'ł, hats łek week henfeli'ł e'm aje'eł ekewe'en in mente' yamets qu' nana'l.—

Qu' netpiltaxju' pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42,44; Lucas 21:25-36)

24 —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' nełutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa' aje'eł nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye,* *(Is 13:10)** 25 *qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii iye* *(Is 34:4)* qa pa' qi łet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.* 26 Ma' qa' ne'twenhetii ha'ne *Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji'teje'm pe' wasil in ta'łiipha'm na' wa's,* *(Dn 7:13)* qi pa'qu' łet'unha'xe' qa qi iye pa'qu' łesa'xe'.* 27 Ma' qa' nukinkii ne' angelits, qa' nonothet wetju'ł week pe' hats t'eku'miiji' i'ni' enewe' ikwetju'ł (4) ta'łji' na'aj t'unik'i, in uja'xek pe' week in i'nipji' ha'ne sehe' qa ha'ne wa'sji' iye.* 28 Maxtayit qekuni'łijupi' ek ne'ej ewi'ł higokuk aka' jiyijatshenij, in hats esufui iye ne'ej łenuts ma' qa ta'łji' iye ne'ej łesejets, qa hats łenikfe'li'łets in hats k'esets na'aj jinawa'p.* 29 Qa hik łunye'j, ekheweli'ł qu' i'weni'ł week ekewe' wekwek tefelhitii, qa' menikfeliti'łets na' Ła's na' Jukhew in hats metifikii na' łeji'. 30 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' łahats'ij hatse', qa namłi'ijii qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 31 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe hats hit'ij qa nite' łeke' qu' hamitse'.* 32 Qa pakha'łe i'niha pa' nełuji' hatse' i'nłi'i pa'qu' na'ni'ha pe'qu' horaye', ham nikfe'le'ets, nite' nikfe'lets iye ne' angelits wa's łeiłets, nite' iye ha'ne Ła's, ewi'łłe na' Łatata in nikfe'lets.* 33 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii, qa' jełi'łkiiha iye, qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełuji' qu' namets qu' nanam.* 34 Hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' in ikji' pa'qu' toxeji', qa in hats nikheyu'uk'ui pe' łetsi' qa nejetij pe' łeqejkunenhei qu' nejełipji', qa week yejeyumtshenij pe'qu'

---

* **13:15** Lc 17:22-36 * **13:16** Lc 19:36 * **13:17** Ap 9:12 * **13:18** Mt 5:44; Hch 12:12 * **13:19** 1Co 1:4; Hch 26:4; Jn 1:3; Ap 3:14 * **13:20** Col 4:1; Jud 5; Is 60:21-22; Mt 24:22; Ef 1:4 * **13:21** Mt 1:17; Ef 5:2 * **13:22** Ex 7:3; Dn 6:27; Jn 4:48; Hch 4:30; Ro 15:19; 2Ts 2:9; He 2:4 * **13:24** Is 34:4; Jl 2:10,31; 3:15; 2Co 1:4 * **13:25** Ap 1:16 * **13:26** Mr 2:10; 8:38; 10:37; 1Ts 4:16; Lc 6:19; 9:32 * **13:27** Mt 13:49; 22:14,22; Hch 5:19; Ap 14:6; Zac 2:6 * **13:28** Jn 1:48; 7:15; Mr 12:1; Ap 1:1 * **13:30** Sal 72:19; Ap 22:21 * **13:31** Lc 10:21; 16:17; 2P 3:10; Sal 102:25-27; Is 40:6-8; 51:6; Mt 5:18 * **13:32** Mt 5:16; 11:27; 13:49; 25:13; Jn 5:6,19; 8:42; He 1:2 * **13:33** Lc 20:20; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2; 1P 5:6

nithayiki, qa pa' yejełinenij pa' łeji' qa yiyaji'ets qu' natjanithenkii.* 35 Qa hik
ta'łijupi', matjanitheni'łkiiha, qe nite' łenikfe'li'łets pa'n i'ni' junu' qu' nanam pa'
yatsat'axij pe' wititsi', i'nłi'i qu' na'najaleikii, i'nłi'i qu' łeqewuk'uye'ji' naja'x,
i'nłi'i qu' ipłu'yi'iju'ł nełu, i'nłi'i qu' leefi'iju' qu' nanam.* 36 In nitjułati'ł qu'
nanam, hasu'uj qu' nanami'ł ewets qu' ama'ałju'.* 37 Aka' hit'iłij ewets, aka'an
hit'ijets iye ne' weekji': ¡Matjanitheni'łkiiha!—

14

Yisu'untax qu' net'eku'mi' pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

1 Hats wetsjuk nełuts hamitsik'ui qu' namets ka' łe'wis nełu łii Pascua* qa
pa' łeqe łe'wis nełu iye ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'. Hekhewe'
tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
qa wo'taxiikii pakha' qu' łeqfenyejeyi'ij qu' naqankii ha' Jesús, hats'inha
qu' net'eku'mi' qa' nophe'ł qa' nilan.* 2 Qa yi'tłi'ijju' iye: —Qa hasu'ujłe
eku'n enewe' łe'sits nełutsji', hats'inha qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene'
jukhew.—

Pe' efu yatsiyijipji' łeiła' pa' ewjisii pa' Jesús.
(Mateo 26:6-13; Juan 12:1-8)

3 Ha' Jesús i'ni' ha' Betania ke' łetsi'ii ha' Simón łenqii iye leproso, i'nijupju'
ha' łeqe mesa. Qa nam ke' ewi'ł efu neka'x ke' ewi'ł ute ełi'ni'ij ta'łets pe'
ute łii alabastro, topo'oj ka' ewjisii inyetax yaqamaxju'ha pa' łits'i ta'łets pe'
najkak łii nardo. Qa yilanje'm in yit'ij qhof ke' łejiiki', qa yatsi'yipji' ha'
łeiła' ha' Jesús.* 4 Qa hekhewe' uja'x hekhewe' i'ni' hakha'a' qa nayu'uk'ikii
qa yit'ijju' in watfaakateji'ijju': —¿Inhats'ek in yaq'ayinłekii ka' ewjisiyik'i?
5 Qe aka' ewjisiyik'i łeke'tax qu' ne'tninei t'antaxi' trescientos (300) denarios,†
ma' qekha netestiitaxij pe' qek ł'astayetax nekhewe' if'iljetsits.— Ma' qa
yaq'ayintaxij ka' łeqfenye'j łewek ke' efu.* 6 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Iwejinłi'ił,
¿Inhats'ek in ł'ikesime'metentaxi'ł ene' efu? Aka' łeqfenye'jyij qi in łe'wis yijat'ij.*
7 Qe enewe' if'iljetsits nite' yili'ij week łahatsiyij qu' nana'li'ł ejup. Qa qu'
isu'uni'ł qu' iftits'iłets qa łeke' qu' iftits'iłets. Qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij
qu' natsa'li'ł ejup.* 8 Ene' efu yaqsiijkii aka' weju'łij qu' naqsiijkii. Hats
yewjisit aje'eł ha'ne yaj in mexe nite' hayajkati'yik'ui.* 9 Yijaa'ija aka' qu'
hit'iłij ewets: Pa'qu' na'ne'łi'i ha'ne week sehe' epji' qu' netfelhitii eke' łe'sits
wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x, qa aka' łeqfenye'jyij ene' efu qa' netfelhitiiji'ij, qa'
natjamtaxtiijiik'i iye.—*

Judas qa wotk'onijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:14-16; Lucas 22:3-6)

10 Ma' qa hik aka'aj ka' Judas Iscariote, hikka' ta'łtaxets he' doce (12)
ł'ijatshenhei. Qa ikii pa'aj he' tenek'enhe'yij pe' pa'il qe qa' netisij hatse' ha'

---

* **13:34** Lc 12:35-40; Mt 10:24 * **13:35** Ap 16:15; Col 3:22 * **13:36** Pr 6:4 * **14:1** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **14:1** Ex 12:11; Ex 23:15; Jn 5:1,18; Mt 2:4; Sal 10:7 * **14:3** Mr 11:1; Mt 11:5; Lv 19:34; Ro 12:13 † **14:5** Ewi'ł denario, łajanye'j pakha'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **14:5** Mt 18:28; Ro 15:26 * **14:6** 1P 2:12 * **14:7** Dt 15:11; Lc 10:38-42 * **14:8** Lc 12:4; Jn 19:40 * **14:9** Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 1:1; Fil 1:5; Mt 13:38; 1Jn 2:2

Jesús.* 11 Hekhewe'en in yepi'ye' pa'aj qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjut-
siqeni'mha qu' netisij hatse' pe'qu' ł'astaye'. Ma' qa ka' Judas qa wo'oikiiha
pa'aj pa'qu' iwemetsaxe'ji' qu' net'ihinij ha' Jesús.*

Pa' yojo Santa Cena.
(Mateo 26:17-29; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

12 Kakha' yojo nełu kekhewe' łe'sits łeqe nełutsji' ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu'
levaduraye', in hats talanhetii na'aj kots'etaxik'i t'ejuyets na'aj łe'wis nełu
Pascua,‡ he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —¿Pa'n i'ni' pa'qu' isu'un qu' haki'łii
qa haqsiiłijkii qu' hajileti'ł pa'qu' etuj ha'ne łe'wis nełuji' Pascua?—* 13 Ma'
qa yukin he' wetsjuk ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Ma'ałiiteje'm na' witset. Qa
hik nakha' qu' i'weni'łi' pa'qu' jukhewe' qu' nekaxij pe'qu' kamusiye' pa'qu'
iweli'ye', qa' ijayani'łpha'mkii. 14 Qa pakha' qu' nuyiteje'm pakha'an, qa'
it'iłijets pa' yatsat'axij pe' wititsi': "Ha' Maestro yit'ij: '¿Pa'n i'ni' pakha' łatawe'j
ene' wititsi', pakha' łeke' qu' haqsiiłiji'kii ene' yijatshenhei qu' heyeki'łji' ha'ne
łe'wis nełu Pascua?' " 15 Ma' qa' nethiniłij nakha' qu' jina'niji' epk'etsaxifi
na' te'weipha'm ne' wititsi', hats week yijat'axju'. Qa' aqsi'ji'łijkii qu' aje'eł
ajileti'ł week pe'qu' net'ejuyets ha'ne łe'wis nełu qu' jintełuj.— 16 Ma' qa ikkii
he' ł'ijatshenhei qa yamii pa'aj ha' witset qa week yi'wen ka' hats yit'ijets ha'
Jesús. Ma' qa yaqsi'jju' aje'eł week kekhewe' qu' netuj t'ejuyets ka' łe'wis nełu
Pascua.* 17 Qa in hats lef'ekii, ma' qa hats namii ha' Jesús qa he' doce (12)
ł'ijatshenhei.* 18 Qa in hats week i'nijupkii ha' łeqe mesa qa tekju', ha' Jesús qa
yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets. Na'l na' ewi'ł ekheweli'ł yekufe hane'ej,
t'ihinyij hatse'.— 19 Ma' qa hik aka'aj qa yoksi'wen in qi in ika'metetskii
hekhewe'en, qa week ewiłei in yitjiijets: —¿Me yakha'?— 20 Ha' Jesús qa
yit'ijets iye: —Nakha'an hik nakha' ewi'ł ta'łets enewe' doce (12), nakha' ewi'ł
na' yoqotok'o'oł in hilke'ełijetsju'kii ne' pan. 21 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew hats
ikłi'ij qu' łunye'je' in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' t'ejuyets nakha'an,
qa ¡hiyee'łe ha'nus nakha' jukhew t'ihinij hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew! Les
in łe'wistaxju' qu' hasu'uj nenekfik'i pa'aj hakha' jukhew.—* 22 In mexe
tekju', ha' Jesús qa t'eku'mi' ka' pan, qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios, ma'
qa napk'asiti'mju' qa tisijets hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Łuji'ł, hane'en hik
ha'ne yese'n.—* 23 Qa t'eku'mi' iye ha' ewi'ł tok'o qa yit'ijetspha'm iye łe'wisij
pa' Dios, qa tisijets iye hekhewe'en, ma' qa week iya'aj iye ha' ewi'ł tok'o.*
24 Qa yit'ijji'ju' iye: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik enewe' yathits, hik enewe'
qu' nata'łets pakha' ink'ayik qu' nenit'ij, qa' nawantsiifik'i qe qa' net'ejuyets
pe'qu' olootse'.* 25 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in hats nite' k'iya'ji' iye ni'khap
iye uwa ł'i', ipłu'ui qu' namtaxets pa' nełuji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik
uwa ł'i' na' tenek'enhe'yi' na' Tata.—* 26 In yili'ijju' in te'lijtsii yiji'ik'i ka' ewi'ł
witlijtsine', ma' qa ikfik'ikii qu' nakiiteje'm ke' utek Olivos.*

---

* **14:10** Mr 3:19; 9:31; 11:11; Mt 2:4 * **14:11** Lc 19:15; Jn 13:21 ‡ **14:12** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **14:12** Ex 12:21; Mt 9:10; Mr 4:38; 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; Ef 4:11 * **14:16** Mr 10:10 * **14:17** Mt 26:20-25; Lc 22:21-23; Jn 13:21-30; Mr 11:11 * **14:21** Mr 1:2; 2:10; Hch 15:15; Dn 7:21,25; 9:26; Ap 9:12 * **14:22** Mt 14:19; 15:36; 26:26-30; Lc 12:4; 22:17-20; 24:30; 1Co 10:16; 11:23-25; Hch 2:46; 20:7,11; 27:35; Jn 2:21; 6:51 * **14:23** Mr 8:6 * **14:24** Ex 24:8; Zac 9:11; He 9:18-20; 10:29; 13:20; Gn 4:11; Nm 35:33; Lm 4:13; Mt 23:35; Is 52:13–53:12 * **14:25** Ap 22:21; Is 32:12; Hab 3:17; Stg 3:12; Is 25:6; Lc 13:28-29; 14:15-24; Mr 1:15 * **14:26** Mt 21:1

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.
(Mateo 26:30-35; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

27 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Week hatse' ekheweli'ł qu' anak'esi'ł yik'uikii, qe kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: *“Hilan hatse' na' kots'etets łenilayets qa ne' kots'etets qa' nak'eskii.”* *(Zac 13:7)** 28 Qa qu' yi'ła'xe'tax iye qa' hathayini'ł ek'uyii ha' Galilea.—* 29 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets: —Yemjeetax qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qa yakha'łe qa' nite' ł'anuuyi'i qu' haqsiijkii kakha'an.—* 30 Qa ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets in akha' hane'ej ha'ne naja'xji', in mente' wetsjuk'ij qu' nap pa'qu' ta'a'aye' qa' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—* 31 Qa ha' Pedro qa hamłe yami'ik'ui in yit'ijetskii: —Łunye'j ji'ij qu' k'eyiwamhifeye', nite' hewelku't ejkii.— Qa week in ł'anyejeitax aka'an hekhewe'en.

Jesús qa iyini' pa' Getsemaní.
(Mateo 26:36-46; Lucas 22:39-46)

32 Ma' qa yamets ha' najkaket łii Getsemaní. Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Hik ha'ne ni'ekuni'łi'ju'kii qa yakha'łe qa' mexe nek'iyin.—* 33 Qa t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye. Ha' Jesús qa hik aka'aj qa yoksi'wen in qi in ika'metkii qa itawje'met iye.* 34 Qa yit'ijets hekhewe'en: —Qi in k'ikametkii, qa hats naq'aliyuyij, hik ha'ne a'maneyi'iłi', mama'kite' e'łju'—* 35 Ma' qa les ha'nii ha' ikji', qa we'niyipiniju' sehe', qa iyinijii pa' Dios qu' łeke'ye' qu' hasu'uj namitets pakha' łunye'jkii hatse' qi a'tax.* 36 Qa yit'ij in iyin: —¡Abba,§ Tata! Akha' ham pa'qu' iwjutsiten eke' week wekwek, anamitkitek yiwets wat'ij qu' nek'iya'aj nakha' tok'o i'nji' na' qi in ek'imiiji', qa hasu'ujłe pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 37 Ma' qa tepilii iye he' ł'ijatshenhei qa yi'wenij in ima'ju', qa yit'ijets ha' Pedro: —Simón, ¿me łama'? ¿Me nite' eke' qu'nte' ama'ye' qu' ewi'ł horaye'?* 38 Hasu'uj mama' a'łju', iyini'ł hats'inha qa'nte' nanami'ił ewets na' witaqjaajinkeye'j. Ekheweli'ł hats qi in łisu'untaxi'łha qu' aqsiiłijkii kakha'an, qa nite'łe t'units ne' esenitsi'ł.—* 39 Qa ik iye qa iyin iye, qa yiyeketij iye kekhewe' hats yit'ij. 40 Qa tepiltaxii iye qa yi'wen iye in ima'ju' iye, qe nite' weju'łiju'ł in qi in nijatiyu'ju'ha. Qa' nite' nikfe'lets hekhewe'en pa'qu' nit'ijiju'ł qu' neku'ł.* 41 Qa tepiltaxii iye qa hats wetshetk'ewi'łij in tepilii ma' qa yit'ijji'ju': —¿Me menjiit łama'ałju', qa ławapiyi'łju' iye? Hats ł'ajłu'uj je'm in łama'ałju'. Hats yamets nekhe' hora, qa ha'ne Ła's na' Jukhew netesti'yij nekhewe' uł'ets jukhew.* 42 Eniyi'łpha'mkii, yape ju'ukkii, hats na'liju'ł na' wotk'onyijkii.—*

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.
(Mateo 26:47-56; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

43 Hik aka'aj ha' Jesús mexe iyettax, qa namets ka' Judas, hik kakha' ewi'łtax iye hekhewe' doce (12) ł'ijatshenhei, qa olots he' łijts'eyek neka'x he' łaqatsjikinetits qa he' najak łeqek'unetits, nukin he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' na'

* **14:27** Hch 15:15; Mt 7:15 * **14:28** 1Co 15:4; Mt 17:22 * **14:29** Lc 6:14; Hch 10:32 * **14:30** Mr 14:72 * **14:32** Mr 10:10; Mt 5:44; Hch 12:12 * **14:33** Lc 6:14; Hch 12:2; Jn 21:7 * **14:34** Ap 16:15 * **14:35** Jn 2:4 § **14:36** Abba ikji' iye Tata. * **14:36** Ro 8:15; Ga 4:6; Mt 5:16; 11:27; 19:26; Jn 8:42; Mr 9:23; 10:38-39; Sal 11:6; Is 51:17,22; Lm 4:21; Ez 23:32-34; Jn 18:11 * **14:37** Mt 16:17; Lc 6:14 * **14:38** Mt 5:44; 6:13; Lc 4:13; Sal 51:12; Fil 3:3 * **14:40** Mr 4:40 * **14:41** Mr 2:10; 8:31; 9:31; 10:33-34 * **14:42** Mr 5:41

witset.* 44 Qa kakha' t'ihinij qa hayiits nifeli'm pa'aj kakha' qu' niwjutsiqenij,
qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm qa' hik hakha'ye'. Qa' ku'mi'łi' qa'
matjanitheni'łij qu' eka'xi'ł.— 45 Ma' qa in namets qa aje'eł nekets ha' Jesús, qa
yit'ijets: —¡Maestro!— Qa tu'je'm.* 46 Ma' qa hekhewe'en qa nekets ha' Jesús qa
t'eku'mi' qa niyejinju'ha. 47 Qa ha' ewi'ł hekhewe' metitsi'm qa nit'ijpha'm ha'
łaqa'tsjikinet qa yifekin je'm hakha' łeqejkunenek ha' qiji' pa'il łatata qa yasinijii
ke' łekfi'ik'i qa k'itsji'. 48 Qa ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —¿Inhats'ek in
łenka'xi'ł ne' aqa'tsjikinetitsi'ł qa ne' najak eqek'unetitsi'ł qu' ots'opheł-i'ł? ¿Me
hik yijunye'j na'aj ejtenhetsax? 49 Week nełuts ewi'ł ju'uni' ne' qi witlijtsitjiyifi
qa k'inq'ijatshenji'ij, qa nite' łots'opheł-il. Qa hatsłe łunye'jłe aka'an qe qa' nafits
kekhewe' hats we'nika'ajji'.—* 50 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa yiwejinł-i'i qa week
ilatkii.* 51 Qa ewi'ł ha' jutjana'x yijayanpha'mkii, ewi'łł-i'i' ha' wentila'fij qa
t'eku'mtaxi' iye qu' neka'x 52 ma' qa yiwu'mł-i'i ha' ł-e'ntilafit qa ilat laxaxłekii in
ilat.*

Jesús qa wetka'xii qa wats'ap'anhetji'ju' pe' week tenek'enhei. (Mateo 26:57-68; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

53 Ma' qa wetka'xii ha' Jesús ha' qiji' pa'il łatata, ma' qa not'ax wetju'ł
he' week hekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset
qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés ł-e'lijei.* 54 Ha' Pedro yijayantax-
pha'mkii qa toxł-i'imii yamł-i'iji'ha hakha' joofji'ju' ke' łetsi' ha' pa'il łatata,
ma' qa i'nijupju' he' oq'opheł-inetsilets t'ałijup ka' fe't.* 55 He' tenek'enhe'yij
he' pa'il qa weekji' hekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema)* qa wo'taxiikii
pekhewe' qu' wi'tlijeye' qu' net'ejuyiju'ł ha' Jesús hats'inha qu' nilan, qa
nite'łe yi'wen. * 56 Yemjeetax in olotstax hekhewe' wotk'ontaxijkii, qa
nite'łe ł'anyejeyij wetju'ł.* 57 Qa uja'x he' niyijpha'mkii iye qa yittaxij iye
kekhewe' wotk'onł-i'ijkii iye in t'ejuyiju'ł ha' Jesús, qa yit'ijju' hekhewe'en: 58—
Yekheweli'ł hepi'ye'ełij in yit'ijets nakha'an: "Yakha' hiwu'm hatse' ene' qi
witlijtsitjii łaqsijki'ijkii ene' jukhew, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa'
heniihinpha'm pekhepe' iye nite' łaqsijki'ijkii ene' jukhew."—* 59 Nite'łe week
ł'anyejeyij aka' yittaxijju'. Nite' yeqet'etskii.* 60 Ma' qa ha' qiji' pa'il łatata qa
niipha'm qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Me ham pa'qu'
eku'łik'i? ¿Pa'n łunye'jkii aka' yit'ij ewets enewe'en?— 61 Qa hakha'łe Jesús
qa ham yit'i'ij, ham pa'qu' nekułik'i. Qa ha' pa'il łatata qa wapilijets iye in
nifaakan, qa yit'ijets iye: —¿Me hik akha' pa' Cristo, pakha' Ła's pa' ł-e'wis Dios?
—* 62 Jesús qa yit'ij: —Ehe yakha', qa ł-i'weni'ł hatse' ha'ne *Ła's na' Jukhew qu'
na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' qi in t'un qa' nenekijju' ne' wasil.— (Sal
110:1; Dn 7:13)* 63 Ma' qa ha' pa'il łatata qa yiwjaf'itik'i ka' ł'uihitjiiłe, qa yit'ij: —
¿Inhats'ek qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je'
hane'en?* 64 Hats łepi'ye'eł in uł'etsik'i ł-e'lijeyets pa' Dios. ¿Pa'n łumti'il?—
Ma' qa week yisu'un qu' nattanithenhetii, qa yit'ijju' in ewi'łłe in weju'łij
qu' nawa'm.* 65 Ma' qa yapełek pe' uja'x qa tek'iyi'kii pa'aj, qa yit'onjo' iye

* **14:43** Mr 3:19; 11:11; Mt 2:4; 3Jn 1 * **14:45** Jn 11:8 * **14:49** Hch 21:26; 2P 1:20; Mt 1:22; Mr 9:12 * **14:50** Mr 4:40; Stg 4:7 * **14:52** Am 2:16 * **14:53** Mt 2:4; 26:3; Mr 8:31; 10:33 * **14:54** Lc 6:14; Jn 18:18 * **14:55** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **14:55** Mr 13:9; Mt 10:21 * **14:56** Pr 6:19; 1Jn 5:10 * **14:58** Col 2:11 * **14:59** Nm 35:30; Dt 17:6; 19:15; Fil 2:6 * **14:61** Is 53:7; Mt 1:17; 27:12,14; Mr 15:5; Lc 23:9; Jn 5:19; 19:9; Ef 5:2; He 1:2; Lc 1:68; Ro 1:25; 9:5; 2Co 1:3; 11:31; Ef 1:3; 1P 1:3 * **14:62** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; Mr 2:10; 13:26; Hch 7:56; 17:24; Mt 20:21; 24:35; 26:64; Lc 12:33; Ef 6:9; Ap 21:10 * **14:63** Mt 26:3; Lv 10:6; 21:10; Nm 14:6; Jn 19:23; He 12:1 * **14:64** Jn 10:33; Ap 13:6; Mr 10:33

pa'aj łeju's qa yi'wiłtenje'mkii iye pa'aj, qa yitjiijets iye: —Enfeli'ł ye'm ¿łek pakhate'ek nalan?— Qa he' oq'opheł*inetsilets* testi'yij qa yeqsilanje'm kiyek łeju's pa'aj.*

Pedro qa' welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:69-75; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-29)

66 Ha' Pedro i'niju' ha' joofji'ju' ke' wititsi'. Ma' qa namets ke' ewi'ł hekhewe' łeqejkunenkii ha' qiji' pa'il łatata.* 67 Qa in yi'wen ha' Pedro in t'ałets ka' fe't, qa ts'in in yejełju', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús, Nazaret łeiłe'.—* 68 Qa ha' Pedro qa welkutłi'ijkii, qa yit'ij: —Nite' tsikfe'lij, qa nite' tsikfe'lets iye kakha' łit'ij yiwets.— Qa ikik'ui ka' fe't qa ts'ap'a'a' ha' łekuwe'e' meti'm ha' epk'etsaxii łeji', ma' qa ip pa' ta'a'a'. 69 Qa ke' witqejkunenki' in yi'wen iye, ma' qa hats yit'ijets hekhewe' i'ni' hakha'a': —Hik ha'ne hakha' ewi'ł hekhewe'en.— 70 Qa welkutłi'ijkii iye hakha'an. Qa suujłe iye hekhewe' i'ni' hakha'a' qa wapilijets iye in yit'ijets ha' Pedro: —Qete'e' yijaa'ija in akha' łata'łets hekhewe'en, qe akha' iye Galilea łeiłe'.—* 71 Ma' qa hik aka'aj ha' Pedro qa yapełek in uł'axik'i ł'anye'j qa weniwjutsiqen-taxijha iye in yit'ij: —Nite' tsikfe'lij pakha' jukhew łiyineni'łkii.—* 72 Qa hik pakha'aj qa ip iye pa' ta'a'a', ma' qa hats wetsjuk'ij in ip. Ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i kakha' ł'anye'jets ha' Jesús in yit'ijets: —Qu' hats wetsjuk'i'ij qu' nap pa'qu' ta'a'aye' qa akha' qa' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.— In yijamti'ik'i aka'an, ma' qa qi in ip.*

15

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Lucas 23:1-5; Juan 18:28-38)

1 Qa mexe leefłi'iju' iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa aje'eł yaqsi'jju' iye qu' nonot'axi'ł wetju'ł iye hekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa week in uja'xju' ek in tenek'enhei (Junta Suprema.) Ma' qa in hats łe'sitsijju' iye pa'qu' nit'ijju', qa yophe'ł ha' Jesús qa yeka'xii qa tisij ha' Pilato.* 2 Ha' Pilato qa nifaakan ha' Jesús: —¿Me akha' pakha' łatata ne' judiol?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ehe, ł'asiinik'iha ka' łit'ij.—* 3 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yit'ijetskii kekhewe' olots wekwek uł'etsik'i yit'ijets in yaqsiijkii ha' Jesús. 4 Ma' qa ha' Pilato qa ewi'łij iye in nifaakan ha' Jesús, qa yit'ijets: —¿Me nite' ł'inku'ł? Jeł qeku'nek, eke' olots wekwek uł'etsik'i titijiti'yijets in łaqsiijkii.—* 5 Qa hakha'łe Jesús qa hats nite' inku'ł iye, qa hik ta'łijupi' pa' Pilato in yitjułaxijpha'm.

Pilato qa inaqyaji'ij qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-31; Lucas 23:13-25; Juan 18:38–19:16)

6 Ma' qa ha' Pilato in weekji'ij ininqapits łeqfenye'jji'ij łewek qa łe'wisji'ij nełu Pascua* qa yiwejinji'ij na'aj wit'opheł*ik* pa'qu' niyinji'jets pekhewe'en qu' netwejinhetii.* 7 Ewi'ł pa' wit'opheł*ik* łii Barrabás, ewi'ł i'ni'łi' pekhewep iye łe'fetsijup pa'aj in t'ilittax, ma' qa teqek'uiju' pa'aj.* 8 Qa namii pa'aj pe' olotsjo' jukhew. Ma' qa yapełek qa iyinijets pa'aj ha' Pilato qu' łeqfenyeje'

* **14:65** Jn 11:51; Jn 18:18 * **14:66** Lc 6:14 * **14:67** Mr 1:24; 10:47; 16:6; Lc 4:34; 24:19 * **14:70** Jn 4:45 * **14:71** Mt 5:34 * **14:72** Mr 14:30 * **15:1** Lc 23:25; 3Jn 1; Mt 2:4; Mr 13:9; 1Ti 6:13 * **15:2** Lc 19:38; Jn 19:21 * **15:4** 1Ti 6:13 * **15:6** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **15:6** Mr 14:1; 1Ti 6:13 * **15:7** Pr 1:16; Hch 23:7

łewek pa' hayiits łeqfenye'jji'ij łewek. 9 Ma' qa ha' Pilato qa yeku'ł pa'aj: —¿Me łisu'uni'ł qu' hiwejin ha'ne Łatata ene' judío?—* 10 Qe ha' Pilato nikfe'lets hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il in tisij ha' Jesús qe teqhemtshenetskii.* 11 Ma' qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yiyaji'etskii pa'aj pekhewe' olots jukhew qu' niyinijets yijat'ij qu' netwejinhetii pa' Barrabás qa' hasu'uje' ha' Jesús. 12 Ma' qa ha' Pilato qa nifaakanji'ju' iye pa'aj: —¿Pa'n łii pa'qu' isu'uni'ł qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne eqiyi'łij, judiol Łatata?— 13 Qa pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj, taya'yijipji'kii pa'aj in yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'!— 14 Ha' Pilato qa yittaxijets iye pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Pa'n łii pa' uł'ax yaqsiijkii?— Qa yape'enha les in taya'yijipji'kii in yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'!— 15 Qa ha' Pilato in yisu'un pakha' qu' ni'wejułenij pekhewe' olots jukhew, ma' qa yiwejin pa'aj pa' Barrabás. Ma' qa in yaqhat'etsij in inaqyaji'ij in teqsi-lanhetiikii ha' Jesús, qa tisij he' oq'ophełinetsilets, hats'inha qu' nenji'pha'm ke' cruz. 16 Ma' qa pe' oq'ophełinetsilets qa yeka'xifi pa'aj ke' palacio, qa yenifi pe' łenextsi'ij pekhewe' yejeł ke' palacio (pretorio). Ma' qa taya'yii pe' week pekhewe' i'nifi pekhe'en oq'ophełinetsilets qa not'axij wetju'ł.* 17 Qa yi'ntaafinij pa'aj pa' penyilo witpalinek, qa in hats yaqhat'etsij iye in yiftii pe' tii qu' ł'iwat'i'ij, qa yuihinji'ju' iye.* 18 Ma' qa yawitji'etskii qa yit'ijiijetskii: —E'łe'wisi'imkii, qi łatata ene' judiol.—* 19 Qa yilanijkii pa'aj łeiła' pa' ewi'ł tutsi'latax, qa tek'iyi'kii iye pa'aj qa wonokok'enjiijupju'kii qa totjoiji'ijju'kii yitjiij qhup qhup łeiłal.* 20 In yili'ij pa'aj in yawitji qa nit'ijji' pa' yintilafinij witpalinek qa yuihinik'ipha'm iye pe' łeqhinataayija, ma' qa yeka'xfik'i pa'aj qe qa' nenji'pha'm ke' cruz.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

21 Qa ewi'ł ha' jukhew ta'łiifik'i pa'aj ha' ł'ejinqa'wet, łii Simón, Cirene łeiłe', łatata ha' Alejandro qa ha' Rufo, qa tayajaxti'yijets pa'aj qu' neka'xi'm ke' łeqe cruz ha' Jesús.* 22 Ma' qa yeka'xii pa'aj ha' ewi'ł tseenepha'm łenqii Gólgota, ikji' witjiła'ak'i łetset.* 23 Qa testiitaxij ka' wino wenetsjiłkinij na'aj mirra,† qa nite'łe iya'ji' ha' Jesús.* 24 Ma' qa in hats yenji'pha'm ke' cruz, qa he' oq'ophełinetsilets qa watk'esaxijju' ke' łeqhinatai, qa ikij wetju'ł pa'n łunye'j pa'qu' neka'x week ewiłei.* 25 Qa juufik'ipha'm junu' (las nueve) in yenji'pha'm ke' łeqe cruz. 26 Qa yeni' ka' łe'nikahat nifel ka' ta'łijupi' in talanhetii, yit'ij: —Łatata ene' judío.—* 27 Ha' Jesús łe'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wetsjuk ejtenhetsits, ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa łefeyi'j te'weyijek.* 28 (Ma' qa hats yafits kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Tojonkaxti'yik'i pekhewe' uł'ets jukhew.—)* *(Is 53:12)** 29 He nekjiijup qa yawitjijeetspha'mkii, qa yitjiij qhet tetet łeiłal, ma' qa yiyajije'etspha'm: —¡Haa, haa! Akha' in łit'ijets qu' onopłetju' ne' qi witlijtsitjii qa' wetshetk'ewi'ł nełutse' qu' eniihinpha'm iye,* 30 ¡metełinłe qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz in ł'enhetiijipha'm!—* 31 Qa hik łunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij

* **15:9** Lc 19:38; Jn 19:21 * **15:10** Sal 37:1 * **15:16** Jn 18:28,33; 19:9; Hch 23:35; Fil 1:13 * **15:17** Mr 15:20; Lc 16:19; Ap 12:1; 18:12; Jn 19:2,5 * **15:18** Mt 26:49; Lc 1:28; 19:38; Jn 19:3 * **15:19** Mr 5:6; Lc 22:41; Ef 3:14 * **15:20** Mr 10:34 * **15:21** Lc 9:23; Hch 6:9; Ro 16:13 * **15:22** Mt 27:33-37; Lc 22:32-34; Jn 19:17 † **15:23** Mirra, hik aka' łii pe' najkak łasi' tanatkinhei pakha'aj na'aj łits'i. * **15:23** Gn 9:21; Dt 7:13; Sal 4:7; Pr 3:10; Lc 5:37; Sal 69:21 * **15:24** Sal 22:18 * **15:26** Lc 19:38; Jn 11:36 * **15:27** Mt 27:38,44; Lc 23:39-43; Mr 14:48 * **15:28** Is 53:12 * **15:29** Mt 27:39-43; Lc 23:35-38; Ex 22:28; Mr 3:29; Ap 13:6; Sal 22:7; Jn 2:19 * **15:30** Lc 23:26

he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yawitji'etspha'mkii iye qa watfaakateji'ijju' qa yit'ijju': —Yiłinji'ij pekhewep qa łakha'łe qa nite' łeke' qu' netełinłe.* 32 Qu' hik nakha'ye' pa' Cristo'ija, pakha' Łatata ene' judiol, qa' net'ilit'ik'uiju' hane'ej ne' cruz, hats'inha qu' jinte'wenij ma' qa' nite' jinteqekuye' yijat'ij.— Qa kekhewe' iye łenenhefetspha'm ke' cruzits uł'etsik'ikii iye ke' łe'lijeyets.*

Wa'm pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 27:45-56; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

33 In hats natsathenju' junu' ma' qa week ha' sehe' in nookii qa yamijii las tres metiyu'ju' junu'.* 34 Qa hik aka'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayai, qa yit'ij: —Eloi, eloi ¿lama sabactani?— Ikji' aka'an: *—Dios yatsat'axyij, Dios yatsat'axyij, ¿inhats'ek in łetswu'm?—* *(Sal 22:1)* 35 Na'l he' uja'x metitsi'm yepi'ye' in iyet, qa yit'ijju': —Ek'en qeku'ni'łets, hats taya'yiikii pa' Elias'ik'i.— 36 Ma' qa ewi'ł ha' wekuma'xii qa yuihinji'ju' ke' ewi'ł jupayek (esponja) ka' wino na'aj ewtsik'iiji', qa yenji' ka' ewi'ł najak tutsi'latax qa yetshenetspha'm qe qa' netufij, ma' qa yit'ij: —Jitewejinłe eku'n, jitejeł eku'nijju' q'ax qu' nentenilit'etsju' pa' Elias'ik'i qu' nilithinju' nakha'an. —* 37 Ha' Jesús qa t'unik'i in tayai, ma' qa wa'm. 38 Qa ka' penyilo łenjilafi' ke' witlijtsitjii qa' ja'fik'iju' łeqewuk'u pa'aj.* 39 Qa ha' ewi'ł centurión‡ ts'ap'a'afi ka' Jesús, hakha'an in yi'wenij in tayai qa wa'm, ma' qa yit'ij: —Qete'e' yijaa'ija aka' jukhew in Ła'staxija pa' Dios.—* 40 Na'l iye he' efuts neełiikii totsii ha' i'ni' i'nji'teje'm kikhe' María Magdalena qa ke' Salomé qa ke' María łenene ha' omehe' Jacobo (Santiago) qa ha' José.* 41 Enewe' efuts yijayanik'ikii qa t'ifti'ts'etskii ha' Jesús in mexe neki'kii ha' Galilea, qa olots iye hekhewep iye yijayanik'i in hats yamii ha' Jerusalén.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Mateo 27:57-61; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

42 Qa hats metju' junu', ka' nełuji' in mexe watji'letji' pe'qu' wekweke', ehe, qa hats k'esik'iha qu' witwapiihijiye'. 43 Ma' qa nam ha' José Arimatea łeiłe', hikha' iye i'nji'teje'm hekhewe' Junta Suprema,§ hikha' ewi'ł hekhewe' les te'nekumhi'yi' na'aj yit'ij, łakha' iye notkiji'ijtaxik'uyek pa' tenek'enheiji' pa' Dios, ma' qa we'nt'unhet in uyetsji' pa'aj pa' i'ni' pa' Pilato qu' niyinijets pa' Jesus'ik'i.* 44 Ha' Pilato ts'iłimkii pa'aj in aje'eł wa'm pa'aj, ma' qa taya'yii pa'aj hakha' centurión, qa nifaakanij qu' yijaayi'ija qu' hats nawa'm. 45 Ma' qa jutsiqaxi'mha qe ta'łets ha' centurión, ha' Pilato qa tisij pa'aj ha' José ka' Jesus'ik'i qu' neka'x. 46 Ma' qa taqha'yets pa'aj ha' José pa' ewi'ł penyilo fo' qa inyetax iye, qa nit'ijju' pa'aj ka' Jesus'ik'i. Ma' qa yijuphe'łji' pa'aj pa' penyilo qa yeka'x qa yenifi ke' inqajkaninijju' pa'aj ke' utekji'teje'm łenimełuk qa yiwkoyoyinets ke' qi ute pa' łeji' qa yit'onji'.* 47 Ke' María Magdalena qa kikhep iye María łenene ha' José, yejełijik'ikii qe qa' nenikfe'lets pa'n qu' neni'.*

---

* **15:31** Mt 2:4 * **15:32** Mt 1:17; Ef 5:2; Lc 19:38; 23:26; Jn 1:49; 3:16; Mr 8:11-12; 11:24; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **15:33** Am 8:9 * **15:36** Sal 69:21 * **15:38** Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 6:19; 9:3; 10:20 ‡ **15:39** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł*inetsilets*, Roma łeiłe'. * **15:39** Jn 5:19; He 1:2 * **15:40** Mt 27:55-56; 28:1; Lc 8:2; 23:49; 24:10; Jn 19:25-27; 20:1-18; Mr 16:1,9 * **15:41** Mt 17:22; 23:37 § **15:43** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **15:43** Jud 21; Mr 1:15; 1Ti 6:13; Lc 12:4; Jn 2:21 * **15:46** Jn 5:28; 11:38; Jn 20:1; Hch 13:29 * **15:47** Mt 27:61-66; Lc 23:55-56

16

Iła'x iye pa' Jesús.
(Mateo 28:1-10; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

1 In hats naxijik'i ka' witwapiihijii (sábado), qa ke' María Magdalena qa
ke' Salomé qa ke' María iye łenene ha' Jacobo (Santiago), qa taqha'yets pa'aj
ne'ej ewjisiiji' (especias) qe qa' nakii qu' newjisitipji' ka' Jesus'ik'i.* 2 Qa
leefiju' pa'aj kakha' yojo nełuji' ka' semana (domingo), qa hats yamets pa'aj
ke' nimełuk in hats nekiyupha'm pa'aj junu'.* 3 He' efuts qa yit'ijju' pa'aj: —
¿Qa pa'n łii pa'qu' nikoyoyinhet ke' qi ute qu' nit'ij i'nemii qhof ha' łeji' ke'
nimełuk?— 4 Ma' qa yejełtax pa'aj, qa yi'wen in hayiits qhofij pa'aj ke' nimełuk,
yemjeetax in qitax ke' ute łit'o'oj. 5 In uyifi pa'aj ke' łenimełuk, qa yi'wen
pa'aj pa' ewi'ł jutjana'x i'niju' pa' yiya'yik'i pa' te'weiji' pa'aj. Pe' łeqhinatai
yamik'iju' qa fo' iye, ma' qa he' efuts qa qi in nijiwei pa'aj.* 6 Qa pakha'an
qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, tsikfe'lets in łowotaxiłiikii ha' Jesús
Nazaret łeiłe', hikha' t'enhetiijipha'm ke' cruz. Hats iła'x iye, ham hane'e'in.
Jeł qeku'ni'łek ha'ne we'nentaxi'.* 7 Yape ma'ałkii qa aka' qu' it'iłijets he'
ł'ijatshenhei qa hakha' iye Pedro: "Ha' Jesús wathayinti'ił ek'uyii ha' Galilea,
hikna' tit i'weni'łi' hatse' in łunye'jek ka' hayiits yit'iłij ewets."—* 8 Hekhewe'en
qa ikfik'ikii pa'aj, ilatik'uifik'ikii ke' nimełuk, qe qi in tsalal wetju'ł, nijiwei
pa'aj. Qa ham pa'qu' nithinets, qe nijiwei.*

Jesús qa we'nethinets pe' María Magdalena.
(Juan 20:11-18)

9 In hats iła'x iye ha' Jesús, ka' yojo nełuji' ka' semana (domingo) mexe
leefiju' pa'aj. Qa ke' María Magdalena qa hik kikhe' yojo'oj pa'aj in yi'wen,
hik kikhe' yukinik'uifik'i pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets i'ntaxji'.*
10 Ma' qa kikhe'en qa ikii pa'aj qu' nenfeli'm hekhewe' łijts'eyekji'ijtaxkii
hakha'an. Hekhewe'en qi in ika'metetstaxkii qa qi in ipju' iye. 11 Hekhewe'en
in impi'yelij hakha'an in hats iła'x iye qa kikhe'en iye in yi'wenija, qa
hekhewe'en qa nite'łe yisu'un qu' netk'enik'i.

Jesús qa we'nethinets pe' wetsjuk ł'ijatshenhei.
(Lucas 24:13-35)

12 Qa i'nk'ałe iye pa'aj, ha' Jesús qa we'nethinets iye tujtseika'łe pa' łunye'j
in we'nethinets he' wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei in nekik'iju' pa' wit'ikheyi'j
qu' namii pa' ł'ejinqa'wet.* 13 Qa tepilii iye ha' Jerusalén qa nifeltaxii iye aje'eł
hekhewep, qa yeqekułi'ij iye.

Jesús qa yukinijkii pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei.
(Mateo 28:16-20; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

14 Ma' qa i'nk'ałe qa we'nethinetsha hekhewe' once (11) ł'ijatshenhei
hekhewe'en in mexe i'nijupju'kii week ha' ewi'ł mesa in tekju', ma' qa
yaq'ayinij pakha' łeqekuyejei qa in t'units iye pe' łatawjets, qe yeqeku'uj
hekhewe' yojo'oj in yi'wen in hats iła'x iye.* 15 Qa yit'ijji'ju': —Yape,
ma'ałik'i ha'ne week sehe' ipji' qa' enfeli'łi'm eke' łe'sits wi'tlijei week pa'qu'
łunye'je'łe.* 16 Pa'qu' hats netk'eenik'iha qa' nempuli'jij ma' qa' iła'xe'. Qa

---

* **16:1** Mr 15:40 * **16:2** Hch 20:7; 1Co 16:2; Jn 5:28 * **16:5** Jn 5:28; Lc 7:14; 12:27; Ap 3:4 * **16:6** Mr 14:67; 1Co 15:4 * **16:7** Lc 6:14; Mt 17:22 * **16:8** Jn 5:28; Mr 1:44; 4:40 * **16:9** Lc 24:1; Hch 20:7; 1Co 16:2; Lc 18:33; Hch 2:24; Mr 3:15; 15:40; Lc 8:2; 24:5,11,23 * **16:12** Jn 21:1; 2Co 4:11 * **16:14** Lc 24:9,38,41 * **16:15** Mt 28:16-20; Mt 13:38; 1Jn 2:2; Ro 8:22

pakha'łe qu' neqeku'uk'i ma' qa hats jutsiqaxe' qu' nattanithenhetii hatse'.*
17 Ekewe'en kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qu' łijts'eyek'ekii pekhewe' qu' hats
nite' neqekuyi'ik'i: Aka' yii qu' nit'iji' qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets, qa'
nit'ij iye pe'qu' i'nk'aihitse' łe'lijeye'. 18 Q'oiq'oyits qu' net'eku'mi', qa qu'
niyataxji' pe'ye' na'aj yaq'alij pa'qu' jukhewe', qa' nite'łe neqenijani'ij, ham
łunyeji'ijkii. Qa qu' net'eku'mjiipji' pe'qu' nanqaats'eju' ma' qa' łe'sitse'ji'ijju'.—
*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Lucas 24:50-53)

19 Ma' qa ha' Yatsat'ax'inij Jesús in yili'ij in iyetik'ui hekhewe'en, ma' qa
tenilesiyiju'ł na' wa'sji', qa i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Dios.* 20 Ma' qa hekhewe'en
qa ikij qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei week ha'ne sehe' ipji'. Ha' Yatsat'ax'inij qa
qi in yi'fen, qa qu' niwjutsiqenija kekhewe' łe'sits wi'tlijei in yijaalija qa ta'łets
kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in łijts'eyekkii.

---

* **16:16** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 2:38; 10:43; 22:16; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Mt 12:41; Jn 3:18,36; 5:11; 20:23
* **16:18** Lc 10:19; Hch 28:3-6; 9:12,17; 1Ti 5:22 * **16:19** Lc 22:69; 24:3; Hch 1:2,11,22; 1Ti 3:16; He 10:12

SAN LUCAS

Pa' Lucas yika'ajji' pa'aj pa' łunye'jkii pa' Jesús.

1 Olots hekhewe' t'eku'mi' qu' nika'aji' kakha' łunye'jkii pe' wekwek
te'wenhetii ha'ne hane'ej jinamji'ju',* 2 qa jinikfe'lets ekewe'en qe ta'łets
in nifel ine'm hekhewe' ta'łijii in i'nk'aa'ija pa'aj in yi'wenijha qa hik
hekhewe' iye nifel eke' wi'tlijei.* 3 Yakha' Lucas, yakhap iye in qi in week
hejeełtaxik'uiha in ipłu'uk'i ek in i'nk'a, qa humti qu' les łe'wise' qu' hata'łijii qa'
heyeiłi'ijpha'm qa' natsamijii ka' ł'aka'the' qu' hika' e'm tenek'enhei Teófilo.*
4 Hats'inha qu' enikfee'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek ł'ijatshenheti'yij.*

Pa' ewi'ł ángel nifelkii qu' nenekfik'i pa' Juan Bautista.

5 Qa łunye'jkii kekhewe' nełutsji' in mexe wittata'a' ka' Herodes ha' sehe'
Judea, hikha' i'ni' pa' ewi'ł pa'i łii Zacarías. I'nji'teje'm pe' pa'il łiyinyejeyek
Abías, ł'ithayifetskiyek. Pe' łewhe'ye' łii Elisabet ta'łets pekhewe' ława'mhitsik'i
pe' ta'łets pa' Aaron'ik'i.* 6 Pa' Zacarías qa pe' łewhe'ye' Elisabet enewe'en
wattsathenketik'uiha pa' Dios, qa yijayanija iye week kekhewe' yit'ij pa'qu'
nanaqsiijkii. Ham pa'qu' nit'ijets qu' nijanik'i in yijayaanija.* 7 Qa hamłe
łelitse' qe ints'ateki' pe' Elisabet qa hats ława'mhits iye. 8 Ewi'ł pa' nełuji'
pa'aj pekhewe' pa'il i'nji'teje'm pa' Zacarías, qa yasinji' pa'aj qu' net'ithayii
pekhe' qi witlijtsitjii.* 9 Pa' hats łeqfenyejeiji'jij pe' pa'il, qa yasinji' pa'aj pa'
Zacarías qu' nuyetsji' pakha' fołetsji' pe' witlijtsitjii pa' łe'wis wititset t'ejuyets
pa' Yatsat'ax'inij, qe qa' nene'łju' pa' ewjisii (incienso).* 10 In mexe ne'łju' pa'aj
pa' yejutshenets ewjisii (incienso), qa pe' i'nfik'i olots qa iyinek pa'aj. 11 Qa
hik pa'aj qa we'nethinets pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, ts'ap'a pa'aj,
te'weyij pa' yiya'yik'i pa' ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets in tene'łju' pa' ewjisii
(incienso).* 12 Pa' Zacarías in yi'wen pa'aj pa' ángel qi in yitjułaxijpha'm qa
qi iye in nijiwei pa'aj. 13 Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Zacarías, hasu'uj
e'nijiwei. Na' Dios hats t'eku'mij eju'ł ka' iyinheye'j qa ke' ewhe'ye' Elisabet
qa' nana'l pa' ła's qa' eqiyi'ij hatse' Juan.* 14 Akha' qi qu' ne'sinheti'mkii
qa olots iye pe'qu' qi qu' łe'sitsi'imkii qu' nenektaxfik'i. 15 Qe pakha'an qi
qu' qiyi'imji' hatse' na' Dios. Nite' iya'ji' hatse' pa'qu' winoye' qa niyatsik'e
iye, qa aje'eł qu' notpo'oj pa' Espíritu Santo qu' mente' neneketaxfik'i.*
16 Łakha' yepiletets hatse' pe'qu' olotse' enewe' łelits ka' Israel na' Yatsat'ax'inij
hikna' łeqe Dios.* 17 Qa hik pakha' iye nojo'ok'oi hatse' nakha' Yatsat'ax'inij.
Pakha'an hik łunye'j qa hik łet'unhenye'j iye hatse' ka' profeta'ik'i* Elías, *qe qa'
naqsiijkii pe' łatawjets pe' ł'alhei qu' nenpiletetsju' pe' łelits, (Mal 4:6)* qa nekhewe'
nite' nek'enheyutax qa' hik łunyejeye' ka' łunyejei ne' yatsathen, hats'inha
qu' nanamtax na' Yatsat'ax'inij qa' hatsłe nawatjilet'ik'ui.— 18 Ma' qa pa'
Zacarías qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' łeke'ye' qu' humtii'ija
aka'an? Qe yakha' hats yaława'ma'x qa ke' yiwhe'ye' iye hats ławamhi'.— 19 Qa
yeku'ł pa'aj pa' ángel: —Yakha' Gabriel. Yakha' ye'meti'mkii nakha' Dios,

---

* **1:1** Ro 4:21; 14:5; Col 2:2; 4:12; 1Ts 1:5; 2Ti 4:17; He 6:11; 10:22 * **1:2** Jn 15:27; Hch 1:21; 26:16; 2P 1:16; 1Jn 1:1; 1Co 4:1; He 2:3 * **1:3** Hch 1:1; 23:26; 24:3; 26:25 * **1:4** Hch 18:25; Ro 2:18; 1Co 14:19; Ga 6:6 * **1:5** Mt 2:1; 1Cr 24:10 * **1:6** Gn 7:1; Hch 2:25; 8:21; Fil 2:15; 3:6; 1Ts 3:13 * **1:8** 1Cr 24:19; 2Cr 8:14; 31:2 * **1:9** Ex 30:7-8 * **1:11** Mt 2:13-14; 28:2; Lc 2:9; Hch 5:19; 8:26; 12:7 * **1:13** Gn 15:1; 16:11; 17:19; Mt 11:18; 14:27; Lc 1:30,60,63; 7:33; Nm 6:3; Jue 13:3-5 * **1:15** Is 44:2; Lc 1:41,44 * **1:16** Mal 4:5-6; Lc 1:76 * **1:17** Profeta ikji' aka'an ewi'ł jukhew nifel pa' Intata pe' yit'ijets.

hik nakha' ts'ukin ewetsju' qu' jintafaakateiju' qu' henfel e'm ekewe' łe'sits ink'aihits.* 20 Qa hane'ej in nite' łumti qu' yijaayi'ija ke' k'efe'ltaxi'm. Ma' qa' ham e'lijeye' hane'ej yamijii qu' nana'ltax aka' hats hi'ttaxij ewets qe yijaa'ija hatse' qu' nana'l aka'an.— 21 Qa pe' i'nfik'i olots qa hats nitatsittaxets pa'aj qu' nentenuifik'i pa' Zacarías, qa yiwjutsiten inhats'ek in yape'efi pa' fołetsji' pe' witlijtsitjii pa' łe'wis wititset. 22 Ma' qa in hats t'atsji'łtaxfik'i pa'aj, qa hatsłe ham łe'lijeye', qa aje'eł tumtaxtii qu' ni'weni' pe'ye' pakha' fołetsji' pe' witlijtsitjiiyifi. Qa łokoyeiłetax pe' jutsiqetsij in iyettax, qa hats amanłi'ij pa'aj in ham łe'lijeye'.* 23 Ma' qa in yamik'ui pa' uja'x pe' nełuts in t'ithayi'yifi pe' witlijtsitjii, qa wapilii pa'aj pe' łetsi'. 24 In hats tełuyik'i pa'aj ekewe' nełutsji' in t'ithayii, pe' łewhe'ye' Elisabet qa iwkajitshen pa'aj, qa lee'fij (5) pe' juwelits in nite' wi's pa'aj, qa yit'ij pa'aj: 25 —Yaqsi'j ye'mijkii pa' Yatsat'axyij aka'an qe qa' nili'ij ne' tsutentax.—*

Pa' ángel qa nifelkii iye qu' nenekfik'i pa' Jesús.

26 Qa in hats ewi'ł tatsai (6) pa'aj łeqe juwelits pe' Elisabet, pa' Dios qa nukinetsju' iye pa' ángel Gabriel pa' ewi'ł witset ła's łii Nazaret, na' sehe' Galilea* 27 pe' ewi'ł inanyi' mexe ham yawitjiye', łii María. Qa hats jutsiqetsi'ł wetju'ł qu' łewhe'ye'yi'ij pa' ewi'ł jutjana'x łii José ta'łets pa' David'ik'i.* 28 Pa' ángel qa we'tmetinheti'm pa' i'ni' pe' inanyi', qa yit'ijets: —¡Hewetfel e'm, akha' qi pa' łenekumhiyijiiji'! Na' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupkii.— 29 Ke' María qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj pe' łe'lijeyets pa' ángel, qa łatawe'jłeji' pa'aj in watfaakanłe in yit'ij qetuk pa' ikji'ha aka' witwetfelhewo.* 30 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwei, María, qe na' Dios t'eku'm eiji'.* 31 Hane'ej qa' iwkajitshen qa' nenekfik'i hatse' pa' oqwomehe', qa' eqiyi'ij Jesús.* 32 Pakha'an qiji'ha hatse' qa' łeqiyi'ij iye, Ła's pa' Qiji'ha. Na' Yatsat'ax'inij Dios qa' netisij hatse' qu' nayaxipji' na' łots'oji'la'x kakha' aqwa'maxi'łik'i wittata'ik'i David.* 33 Qa' nite' niliyi'ij qu' qiye' qu' netnek'enhe'yipji' ne' łetsi' ka' Jacob,† qu' netnek'enhei ham pa'qu' ł'aka'the'ye'.—* 34 Ke' María qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n łunye'j qu' nana'l hatse' aka'an in mexe nite' yaqapi' pa'qu' jukhewe'? — 35 Qa pa' ángel qa yit'ijiju'ł pa'aj: —Na' Espíritu Santo qu' nanam ewetsju' qa na'n'epji', qa na' łet'unha'x na' Qiji'ha qa' na'n'epji' iye hik qu' łunye'je' na'aj łeq'enełeya'x ne'ej wasi'. Qa hik ta'łijupi' pakha' qi in Łe'wis qu' nenektaxfik'i qa łenqiyi'ij "Łaa'sija pa' Dios."* 36 Jeł qeku'nek, ke' ejefeki' Elisabet in na'l iye hatse' pa' ła's, yemjeetax in hats k'utshetax, kikhe'en titijiti'yijets in ham ła'se' qa hane'ej qa hats ewi'ł tatsai (6) łeqe juwelits in iwkajitshen. 37 Qe ham pa'qu' wekweke' qu' jutsitaxi'im na' Dios.—* 38 Ma' qa yit'ij pa'aj pe' María: —Yakha' łeqejkunenki'yij pa' Yatsat'ax'inij. Naqsi'jijkii pa' Dios in łunye'jek kakha' hats łenfel ye'm.— Ma' qa pa' ángel qa ikik'ui iye pa'aj.

Pe' María qa yamii pe' Elisabet.

39 Qa hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj, ke' María qa itaqsunii qu' namii pa' ewi'ł pe' witsetits łelits pa' uteket i'ni' na' sehe' Judea. 40 Qa uyifi pa'aj pe' łetsi' pa' Zacarías qa wetfeli'm pe' Elisabet. 41 In yepi'ye' pa'aj pe' Elisabet pa' łewetfelhinye'j ke' María, ma' qa pa' omeła's qa t'otspha'mkii pa'aj łatawe'jji' pe'

* **1:19** Dn 8:16; 9:21; Lc 1:26; Mt 18:10 * **1:22** Lc 1:62 * **1:25** Gn 30:23; Is 4:1; 25:8 * **1:26** Lc 1:19; Mt 2:23 * **1:27** Dt 21:23; Is 7:14; Mt 1:18,20,23; Lc 2:4 * **1:29** Lc 1:12 * **1:30** Mt 14:27; Lc 1:13 * **1:31** Is 7:14; Mt 1:21,25; Lc 2:21 * **1:32** Lc 1:76; 6:35; 8:28; Hch 7:48; 2S 7:12-13; 1R 2:12; Sal 132:11; Is 9:7; Jer 33:17 † **1:33** Jacob łii iye pa' Israel'ik'i. * **1:33** Ex 19:3; Sal 114:1; Is 14:1; 29:22; 46:3; 9:6; Dn 7:14 * **1:35** Mt 1:18; 14:33; Lc 4:3,9,41; 22:70 * **1:37** Gn 18:14; Lc 18:27

Elisabet. Qa pe' Elisabet qa topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo.* 42 Ma' qa pe' Elisabet qa yit'unhetik'i pa'aj in yit'ij: —Pa' Dios les qi'ija in łe'wis pa' nełisij qa nite' hik łunyejei ene' week efuts pe' tisij, qa les in łe'wis iye pa' tisij pakha' omeła's i'nji' ne' ekutjii. 43 ¿Inhats'ek in yijunye'jkii aka'an, in namyii ene' łenene pa' Yatsat'axyij? 44 Qe in i'nk'a k'epiye'ej kakha' ewetfelhinye'j qa pa' ya's ene' yikutjiiji' qa aje'eł t'otspha'mkii qe qi in łe'wisi'mkii. 45 Łe'wisi'mkii ene' nite' yeqeku'uk'i qu' yijaayi'ija qu' nana'l hatse' week pekhewe' hats nifeli'm pa' Yatsat'ax'inij.— 46 Ma' qa ke' María qa yit'ij pa'aj: —Pa' yitawe'j qi in yiwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij,* 47 qa pa' yeqe espíritu łe'wisi'mkiiha qe ta'łets pa' Dios hik pakha' eqiłina'x tsiłin hatse'.* 48 Qe nejeł yiwetsju' in yi'f'iljetsaxtax in łeqejkunenki'yij, qa hane'ej qa week łahatsiyij qu' nenit'ij yiwets in qi pa' łe'wis heyesti'yij.* 49 Qe pa' Qi T'un Ham Łunye'ji'iju'ł yaqsi'j ye'mijkii pe' qits wekwek ham łunyejeyi'iju'ł. ¡Qiji'ha qa łe'wisija iye aka' łii pa' Dios!* 50 *Qa ene' week łahatsiyij qu' ne'nq'eletij pekhewe' qu' ne'nijiweyiju'łha.* *(Sal 103:17)** 51 Pa' łokoi yaqsiijkii pe' qits wekwek, yak'esaxik'uikii pa' yijamtitaxets pe' qi nikfe'ltaxets wekwek.* 52 Yiwu'mik'uifik'i pe' t'unitstax in tenek'enhei pe' łots'ojilaxitstax, qa yenpha'm qu' netnek'enhei ene' wetf'iljetsin. 53 *Pe' qi iyipkuntaxju' qa tisij pa' qi qa łe'wis łaq,* *(Sal 107:9)* qa pe' qi yiwq'axintax wekwek qa ham pa'qu' netisij.* 54 Qi in t'ifti'ts'ets ha'ne Israel. Hik ha'ne łeqejkunenek, qe nite' nitapi'ii pa' qi łeq'iltiye'j pa'aj 55 in yiwjutsiqeni'm pa' i'nalek'ik'i Abraham'ik'i qa week pekhewe' ta'łets.— 56 Ke' María qa wetshetk'ewi'ł juwelits in amanijup pa'aj pe' Elisabet, ma' qa i'nk'ałe qa wapilii iye pa'aj pe' łetsi'.

Nekfik'i pa' Juan Bautista.

57 In yamets pa' łahats'ij qa nekfik'i pa'aj pa' ła's pe' Elisabet. 58 Pe' metitsi'm qa pe' łejefets iye qi in łe'sitsi'mkii in impi'yelij pa' Yatsat'ax'inij in hats yethinij pa' łeq'ilta'xij pe' Elisabet, ma' qa week łesitsiłi'mkii pekhe'en.* 59 Qa in hats yamets pa'aj wetshetk'ewi'ł tatsai (8) pe' łeqe nełuts, qa namii pekhewe'en, qe qa' ne'nisa'xii łaxpa's pa' omeła's, qa yisu'untax qu' łiyifeyi'ij pa' łatata Zacarías.* 60 Qa ke' łenene qa yit'ij: —Nite', qe aka' qu' łiyi'ij yijat'ij Juan.—* 61 Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Ham inek pa'qu' łiyi'ij kakha'an ene' ejefets.— 62 Ma' qa łokoyeiłe pe' yittaxiji' in nifaakantaxij iye pa' łatata, pa'n qu' łiyi'ij.* 63 Qa pakha'an qa iyinets pa' ewi'ł najak k'eewe, qa yika' pa'aj aka'an in yit'ij: —Aka' qe łii hane'en Juan.— Qa week yitjułaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en. 64 Ma' qa aje'eł pa' Zacarías qa wejje'm pa' łeji' qa q'ul iye pa' łelepep, qa yape qa iyetłek pa'aj yiwqinhet pa' Dios. 65 Qa week pekhewe' metitsi'm qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Ma' qa week pa'aj pe' witsetits łelits pa' uteket na' sehe' Judea in i'ye'ej pa'aj. 66 Week pekhewe' impi'yelij aka'an qa yaqsi'j pe' łatawjetsji', qa yitjiijju': —¿Qetuk pa' łunye'j hatse' ha'ne omeła's? Qe pa' łokoi pa' Yatsat'ax'inij yijaa'ija in i'nijup nakha'an.—*

Pa' Zacarías qa iyetij pakha' mexe hamik'ui qu' łunye'je'kii pa'aj.

67 Pa' Zacarías hikpa' łatata pa'aj pa' omeła's, qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, ma' qa nifel pakha' mexe hamik'ui qu' łunye'je'kii pa'aj, qa yit'ij:*

* **1:41** Lc 1:67; Hch 2:4; 4:8; 9:17; 13:9 * **1:46** 1S 2:1-10 * **1:47** Sal 35:9; Hab 3:18; 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 25 * **1:48** Lc 11:27 * **1:49** Sof 3:17; Sal 71:19; 89:8; 99:3; 111:9; 126:2,3; Is 57:15 * **1:50** Sal 100:5; 103:11 * **1:51** Sal 89:10; 98:1; 118:15 * **1:53** Sal 34:10; 107:9; Lc 6:21,24-25 * **1:58** Gn 19:19 * **1:59** Gn 17:12; Lv 12:3; Lc 2:21; Fil 3:5 * **1:60** Lc 1:13,63 * **1:62** Lc 1:22 * **1:66** Hch 11:21 * **1:67** Lc 1:41; Jl 2:28

68 —Neniwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij, łeqe Dios ene' Israel, qe te'nilitju' qe qa' niłin ha'ne łetset.* 69 Ma' qa hats niihin ink'uipha'm pa' ewi'ł qi t'un eqiłina'x ta'łets pa' David'ik'i, hikpa' łeqejkunenek pa'aj.* 70 Qa in ł'anye'jek pa'aj in nifel qa i'nijji' pe' qi łe'sits łeqe profetalik'i, pakhaa'ij pa'aj.* 71 Qe qa' jinaqsi'jij pekhewe' inejuihifets, *qa' jinaqsi'jij iye pa' łokoi pekhewe' week napjaxtax ine'm.* *(Sal 106:10)* 72 Qe qa' ni'nq'ethinij pa' łeq'iltiyejij pe' i'nalheyik'i qa qu' naqsiijkii iye pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj.* 73 Qa aka' yiwjutsiqen pa'aj hik aka' nifeli'm pa'aj pa' i'nalek'ik'i Abraham,* 74 qe qa' jinilithinik'ui pa' łokoi pe' inejuihifets, ma' qa' ham i'nijiweya'xe'kii qu' ji'nt'ithayiyi'm 75 in ji'we'neni'ha qa jiwattsathenketetsha iye pakha'an week pekhewe' inqenełutsji'. 76 Qa akha', omeła's, łenqii'ej hatse' łeqe profeta pa' Qiji'ha, qe *łojo'ok'oi hatse' pa' Yatsat'ax'inij qe qa' ajiletik'ui pe'qu' ł'ikheijeye',(Mal 3:1)** 77 hats'inha qu' ikfelitets aje'eł na' łetset in łeke' qu' iłiye' qu' nata'łets qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets,* 78 qe ta'łets pa' qi'ija in łeq'iltiye'j inij pa' inqe Dios, ma' qa pa' hik łunye'j ne' junu' na'aj ink'ayik nełukii qa' nanam inwetsju' ta'łiipha'm pakha' les in toxpha'm,* 79 qe *qa' nanaliti'pji' pekhewe' i'ni' pa' qi in nookii qa i'ni' iye pa' łeq'enełeya'x pa' witwamhi'.* *(Is 9:2)* Hats'inha qa' nojo i'nk'uyii pa' łenikheyij pa' wit'ikesimeya'xłekii.—* 80 Pa' omeła's qa teiłem in hats qiyu' pa'aj qa in t'unij iye pa' łeqe'spiritu. Qa i'ni'kii pa'aj pa' ham i'ni'i' qa yamijii pa' nełuji' in hats nifeli'm pekhewe' Israel łeiłets.*

2

Nekfik'i pa' Jesús.
(Mateo 1:18-25)

1 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe' nełutsji' in t'atsji'łfik'i pa' łafaakanek pa' qi Roma łatata łii Augusto, hats'inha qu' ne'nika'ajji' (censo) pe' week jukhew, efuts, omehets in uja'xek pe' week witsetits pa' Roma łeqe sehe'.* 2 Aka'an hik aka' pa' yojo pa'aj in i'nk'ałe wanaqsiijkii in wenika'ajji'kii (censo), hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' Cirenio mexe gobernador ipji' pa' sehe' Siria.* 3 Ma' qa week ikiikii qu' namiikii pekhewe' łetsetits pe' ta'łetskii ława'mhitsik'i, hats'inha qu' ne'nika'ajji'kii. 4 Qa hik ta'łijupi' pa'aj pa' José in ikik'ui pa' witset Nazaret, i'ni' pa' sehe' Galilea, qa yamii pa'aj na' łetset'ek pa' David'ik'i witset łii Belén nakha' sehe' Judea, qe pa' José ta'łets pa'aj pa' David'ik'i,* 5 qe qa' ne'nika'ałijji' ke' María, hikke' hayiits jutsiqaxij pa'aj qu' łewhe'ye'yi'ij, kikhe'en iwkajitshen pa'aj. 6 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe i'ni' pa'aj ha' Belén, ke' María qa yamets pa'aj łahats'ij qu' nanqala'x. 7 Qa nekfik'i pa'aj pa' yojo in ła's, qa yijuphełiji' pa'aj pe' penyilots qa yiwhinjiju' pa' wakka łenexkutjiyij, qe hats ham pa'aj pa'qu' łetset'e pekhewe' łewhitil.

Pe' angelits qa pe' yejeł pe' kots'etets.

8 Meti'm ha' Belén pa'aj pe' uja'x kots'etets yejeł i'wiji' pa'aj pe' łełinhei in naja'xij pa' ł'ejinqa'wet. 9 Qa te'nethinets pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pa' łesa'x pa' Yatsat'ax'inij qa napjuyit'ipji' pekhewe'en. Qa qi in nijiwei pa'aj.* 10 Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł qe yakha' henka'xi'ł ewetsju' ka' ewi'ł qi łe'wis witiihet, qa hikka' week qu'

* **1:68** Sal 41:13; Lc 1:71; 2:38; He 9:12 * **1:69** 1S 2:1,10; 2S 7:26; Sal 18:2; 89:3,17,20; 132:17; Ez 29:21; 34:23-24; 37:24-25 * **1:70** Hch 3:21; Ro 1:2 * **1:72** Mi 7:20; Sal 105:8-9,42; 106:45 * **1:73** Gn 22:16-17; He 6:13 * **1:76** Mt 11:9; Lc 1:17 * **1:77** Jer 31:34; Mr 1:4 * **1:78** Is 58:8; Jer 23:5; Zac 3:8; 6:12; Mal 4:2; Lc 24:49; Ef 4:8; 2P 1:19 * **1:79** Is 60:2-3 * **1:80** Lc 2:40 * **2:1** Mt 22:17; Lc 3:1 * **2:2** Mt 4:24 * **2:4** Lc 1:27 * **2:9** Lc 1:11; 24:4; Hch 5:19; 12:7

ni'sinheti'mkii* 11 qe hane'ej hats neki'ł ewetsfik'i na' łetset'ii ka' David'ik'i,
na' ewi'ł Eqiłina'x, hik nakha' Cristo Yatsat'ax'inij.* 12 Na'l ka' jutsiqaxij qu'
i'weni'ł na' omeła's, wetjuphe'łji' ne' penyilots qa weniwhinjiju' ne' wakka
łenexkutjiyij.—* 13 Qa hik pakha'aj qa laxa pekhewep iye olots angelits ewi'ł
i'ni'łi' pa' hayiits we'nethinetsju' pa'aj, qa yiwqinhetji'ha pa' Dios, qa yit'ijju':
14 —¡Qi'ija in łe'wis pa' Dios i'ni' pa' les toxpha'mha! ¡Wit'ikesimeya'xłekii ha'ne
sehe' ipji' pekhewe' qu' netk'enetsha nakha'an!—* 15 Ma' qa in hats wapilet-
spha'mkii iye pe' angelits na' wa's, qa pe' kots'etets yejeł qa yifaakateji'
pa'aj: —Yape jiyamii ha' Belén qa jinte'wen pakha' nifel ine'm iku'uj pa'
Yatsat'ax'inij.— 16 Qa qi in itaqsunii pa'aj, ma' qa wo'oikii qa yi'wen pa'aj
ke' María qa pa' José qa pa' omeła's i'wji'ju' pa'aj pe' wakka łenexkutjiyij. 17 In
yi'wen pa'aj, ma' qa nifelimik'i week pa' yit'ijets pa'aj pa' ángel in t'ejuyets pa'
omeła's. 18 Qa week pekhewe' yepi'ye'ji'jij qa yitjułaxjiijpha'mkii pe' wekwek
tefelhiti'yi'm pa'aj pe' kots'etets yejeł. 19 Ke' María yaqsi'jija pa'aj week na'aj
yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii, ma' qa yijamtijiijupkii.* 20 Qa pe'
kots'etets yejeł in hats wapilkii pa'aj, qi in yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios,
qe ta'łets week pekhewe' yepi'ye' qa yi'wen iye, qa hik łunye'j pakha' hats
tefelhiti'yi'm pa'aj.*

Pa' omeła's Jesús qa wetka'xii pe' witlijtsitjii.

21 Qa in yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe nełuts in tełuifik'i qa yisaxji'
pa' łaxpa's qa testi'yij qu' łiyi'ij Jesús. Hik aka' hayiits yit'ijets pa'aj pa' ángel
ke' María qu' łiyi'ij in mexente' iwkajitshen pa'aj.* 22 Ma' qa in yafits iye
pa'aj pa' uja'x pe' nełuts pekhewe'en qu' naqsiijkii qu' hik łunye'je' qu' mexe
netetlij eku'uk'uiju' pe' witlijtsitjii, in ł'anye'jek pakha' wenit'ij yika' pa'aj
pa' Moises'ik'i. Qa neka'xii pa'aj pa' omeła's ne' qi witlijtsitjii na' Jerusalén
qe qa' netisij pa' Yatsat'ax'inij,* 23 in ł'anye'jek kakha' we'nika'ajji' yit'ij (ley)
pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in yit'ij: *—Pakha' qu' nojo qu' wita'se' jukhew pakha'an
yatsat'axij na' Yatsat'ax'inij.—* *(Ex 13:2,12; Nm 11:13)*
24 Qa qu' nilanifi pe'qu' inqa'metetse' ma' qa yaqsiijkii kakha' hats yit'ij pa'aj
(ley) pa' Yatsat'ax'inij: *—wetsjuk pe'qu' k'iwukitetse' i'nłi'i qu' wetsjuk'e pe'qu'
ofotets łelitse'.—* *(Lv 12:6-8)**

Pa' Simeón qa yi'wen pa'aj pa' omeła's Jesús.

25 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew na' witset Jerusalén łii Simeón, ha'ne jukhew
yatsathen qa yijayaanija iye pa' Intata. Notkitaxiikiiha qu' nanam pakha'
qi qu' ni'fen ene' Israel. Pa' Espíritu Santo i'nipji' pakha'an.* 26 Pa' Espíritu
Santo qa yikfelitets in nite' wa'm qu' mexe nite' ni'wene' pa' Cristo nukinju'
hatse' pa' Yatsat'ax'inij.* 27 Pa' Simeón qa ikii pa'aj ne' qi witlijtsitjii qe pa'
Espíritu Santo hik pakha'łe in ta'łets. Qa pekhewe' ł'alhei pa' omeła's Jesús in
neka'xii qu' naqsiijkii pakha' hats wenit'ij pa'aj qu' net'ejuyets pa' omeła's,
28 pa' Simeón weikuti'ł wetju'ł pekhewe'en pe' witlijtsitjiyifi qa tik'eyij pa'aj
pa' omeła's, qa iyinetspha'm pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: 29 —Hane'ej, Yatsat'axyij,
yape exke'yi'ij qu' łe'wise'łe qu' hats nawa'm ha'ne eqejkunenek, in łunye'jek
kakha' hats łit'ij, 30 qe ene' yitooyija in hats yi'wen ha'ne eqiłinkeye'j.* 31 Ha'ne
hayiits łajilet pa'aj qu' ni'wen hatse' ene' week witsetits. 32 *Hik qu' łunye'je'*

---

* **2:10** Mt 14:27 * **2:11** Mt 1:16,21; 16:16,20; Jn 4:42; 11:27; Hch 2:36; 5:31; 10:36 * **2:12** 1S 2:34; 2R 19:29; 20:8-9; Is 7:11,14 * **2:14** Mt 21:9; Lc 3:22; 12:51; 19:38; Ef 1:9; Fil 2:13 * **2:19** Lc 2:51 * **2:20** Mt 9:8 * **2:21** Lc 1:31,59 * **2:22** Lv 12:6-8 * **2:24** Lv 5:11 * **2:25** Lc 1:6; 2:38; 23:51; Mr 15:43 * **2:26** Mt 2:12; Sal 89:48; Jn 8:51; He 11:5 * **2:30** Sal 119:166,174; Is 52:10; Lc 3:6

fetitjii qa' nanaliti'pji' pe' nite' Israel łelits, *(Is 42:6)*
qa' nata'łets iye qu' niwqinhetji' pe' nite' Israel ha'ne etse't Israel.—* 33 Qa
pe' ł'alhei pa' omeła's qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj ekewe' wekwek yit'ij pa'aj
pa' Simeón in t'ejuyets pa' Omeła's Jesús. 34 Pa' Simeón ma' qa iyinipji' pa'aj
pekhewe'en. Ma' qa yit'ijets pa'aj ke' María łenene ha' Jesús: —Ek'en qeku'nek,
ha'ne omeła's taqsijkitiyijkii qu' nata'łets qu' olotse' pe'qu' nanamju'kii qa
pe'qu' neniipha'mkiyek ene' Israel. Hik ha'ne iye qu' jutsiqaxi'ij pe'qu'
net'ejuyiju'ł,* 35 qe qa' netwenhetiyetsju' pa' łunyejeeyija pe' łaqjamtikineyejeikii
pe' olots wittawjets, qa akha'łe qa' qi qu' aats'e' qa qu' ika'metkii iye, María,
hik qu' łunye'je' qu' nat'atsjił'ejfik'i pa'qu' witqatsjikinet'e.— 36 Na'l iye pa'aj
pe' ewi'ł profetaki' łii Ana, łasi' pa' Fanuel'ik'i ta'łetsek pa'aj pe' ława'mhitsik'i
pekhewe' ta'łetsek pa' Aser'ik'i. Pekhe'en hats ława'mhi'ija pa'aj. Mexe inanyi'
pa'aj in tewhe'yei qa wetsjuk tatsai (7) łeqe'ninqapitsij pa' łewhe'ye' qa wa'm
pa'aj, qa nite'łe tewhe'yei iye.* 37 Qa in hats wikiihale'ej pa'aj qa yamijets
ochenta y cuatro (84) łeqe'ninqapitsij. Nite' ikik'uifik'i pe' qi witlijtsitjii, qe
t'ithayi'yi'm yijat'ij pa' Dios nełuts qa najai iye, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ij
qa iyiinjiija iye pa'aj.* 38 Ma' qa pe' Ana qa namijets pa'aj pa' łunye'jkii, ma' qa
yit'ijetspha'm pa'aj łe'wisij pa' Dios, ma' qa nifelji'ijkii pa' omeła's, nifelji'ji'm
week pekhewe' notkitaxik'ui pakha' yiwejinfik'i hatse' na' Jerusalén.*

José qa pe' María qa pa' omeła's qa wapilii iye pa' łetset'ija Nazaret.

39 Ma' qa in hats week naq'axijipji' pa'aj in yaqsiijkii pekhewe' yit'ij pa'aj
pa' Yatsat'ax'inij qu' nanaqsiijkii (ley), qa wapilii iye pa'aj ha' sehe' Galilea pa'
łetset'ija Nazaret.* 40 Pa' omeła's qa hats qiyu' pa'aj qa hats t'uniyu' iye pa'aj,
week nełuts t'ijayijfik'i pa' łikfeliya'xkii, qa pa' łeqi'fenkeye'j pa' Dios qa i'nipji'
pakha'an.*

Pa' Omeła's Jesús qa amanifi pe' qi witlijtsitjii.

41 Pe' ł'alhei hayiitsłe yamji'jii ha' Jerusalén week ininqapits yaqsiijkii qa
yamji'jets pe' łe'sits nełuts Pascua.* 42 In hats doce (12) pa'aj łeqe'ninqapits
pa' Jesús qa yamets iye pa'aj łahats'ij qu' nami'łii pe' ł'alhei pa' Jerusalén,
pakha' hats łunyejeiji'ij qa yamji'jets pa' łe'wis nełu.* 43 Qa in hats wapiltaxkii
iye pa'aj pekhewe'en, in hats week naxijik'i pa'aj pe' łe'sits nełutsik'i, qa pa'
omeła's Jesús qa amanji' pa' witset Jerusalén. Nite' nikfe'lets pe' ł'alhei in
amanji' pa' witset.* 44 Yumtitax qu' na'n ji'teje'm pekhewepe' pekhewe'
olots in ikkii pa'aj qa hats ewi'ł nełu pa'aj in ikijje'm in ikkii, qa yapełek
qa wo'taxiikii pa'aj qa nifaakantaxij pe' łejefets qa pe' nikfe'li'ł wetju'ł iye.
45 Qa hamłe yi'wene' pa'aj. Ma' qa wapilijii pa'aj ha' Jerusalén qu' nowo'oikii.
46 Qa łunye'jkii pa'aj in hats wetshetk'ewi'ł nełuts qa yi'weni' pa'aj ke' qi
witlijtsitjiyifi, i'nji'ju' łeqewuk'u pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.
Tek'enets in iyetik'ui qa nifaakankii iye pa'aj. 47 Week pekhewe' yepi'ye'
pa'aj in iyet qi in yitjułaxijpha'mkii pa' łikfeliya'xets qa in yasiinjiik'iha iye qa
yeku'łjiik'i na'aj tafaakanhetiiji'ijtaxij. 48 In yi'wenij pa'aj aka'an pe' ł'alhei
qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa pe' łenene qa yit'ij: —Ya's, ¿inhats'ek in
eqfenyejeyi'łyij aka'an? Ha'ne atata qa yakha' qi in howotaxi'ł eikii qa qi
iye in łesł'ileheti'ł iye.—* 49 Ha' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in pekhel
łamiłijji'kii in łowotaxiłyiikii? ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets in les łe'wis qu' ha'nifi

---

* **2:32** Is 9:2; 46:13; 49:6,9; Hch 13:47; 26:23 * **2:34** Mt 21:44; 1Co 1:23; 2Co 2:16; 1P 2:8 * **2:36** Lc 2:38; Hch 21:9; Jos 19:24; 1Ti 5:9 * **2:37** Lc 5:33; Hch 13:3; 14:23; 1Ti 5:5 * **2:38** Is 52:9; Lc 1:68; 2:25 * **2:39** Mt 2:23; Lc 1:26; 2:51; 4:16 * **2:40** Lc 1:80; 2:52 * **2:41** Ex 12:11; 23:15; Dt 16:1-6 * **2:42** Dt 16:16-17 * **2:43** Ex 12:15 * **2:48** Mt 12:46; Lc 2:49; 3:23; 4:22

ene' łetsi' na' Tata?— 50 Qa pe' ł'alhei qa nite'łe nikfe'lik'i kakha' yit'ijets pa'aj.*
51 Ma' qa łijts'eyek pa'aj in wapilkii qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret. Qi in tek'en
pa' omeła's, tek'eenetsha pe' ł'alhei. Qa ke' łenene yaqsi'jija pa'aj week na'aj
yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii.* 52 Pa' Jesús hats t'ijaipha'mha pa'aj
pa' łikfeliya'xkii qa pa' ł'a'j iye, qa yape'enha iye les in yisu'un pa' Dios qa pe'
jukhew pakha' łunye'j pa' Jesús.*

3

Pa' Juan Bautista qa hats i'nq'ijatshen pa'aj.
(Mateo 3:1-12; Marcos 1:1-8; Juan 1:19-28)

1 Pa' qi wittata Tiberio qa hats yamijets pa'aj quince (15) łeqe'ninqapitsij in
wittata pa' Roma. Pa' Poncio Pilato hikpa' gobernadorijek na' sehe' Judea,
qa pa' Herodes qa gobernadorijek na' Galilea, qa pa' łek'inij pa' Herodes
łii Felipe qa gobernadorijek pa' Iturea qa pa' Traconite, qa pa' Lisanias qa
gobernadorijek pa' Abilinia.* 2 Pa' Anás qa pa' Caifás hik pekhewe' uja'xłe
in qitsji' in pa'il łatatal, hik pakha'aj pa' Dios qa nithinetsju' pa' Juan ła's
pa' Zacarías, in i'ni' pa' ham i'ni'i'.* 3 Qa pa' Juan qa ikijik'iju' pa' łekuwe'
pa' week haqqi' Jordán. Qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsiijkii pe'
uł'ets qa' nempuli'jju', hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. 4 Qa in
ł'anye'jek pa'aj kakha' we'nika'ajji' pa' witfaakanek łe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías
in yit'ij pa'aj: —Ewi'ł pa' wit'ax taya'yi'kii pa' ham i'ni'i', yit'ij: *"Aqsi'ji'łik'i*
pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij. Qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu'
ł'ikheijeye'. 5 *Week pa'qu' kiimiyetaxju' qa' nenenjiju' sehe'ye' qa' ł'ajaye' wetju'ł,*
week ne' utekui qa ne' utekui łelits qu' newetts'ejinhetifikii qa' week ł'ajaye'
wetju'ł pa' wit'ikheyi'j. Ne' q'if'imtax wit'ikheijei qa' nawattsathenket iye, qa
ne' f'ulummik'i wit'ikheijei qa' nete'nila'sju' qa' lememmi'ik'i iye. 6 *Week aka'*
wit'eseninye'j qu' ni'wen hatse' pa' łeqiłinkeya'x pa' Dios."— *(Is*
40:3-5) 7 Qa hik ta'łijupi' pa'aj pa' Juan in yit'ijji'ju' pekhewe' olots nektaxii
qu' nenimpulijinju': —¡Hik ejunyejeyi'ł q'oiq'oyits łelits! ¿Łekpa' nefeliłi'm
qu' łeke'ye' qu' ilati'łik'ui hatse' pa' qi iftsax ławak pa' Dios qu' nanamtax?*
8 Manaqsiji'łju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeyi'ił qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'ł
hats'inha qa' ne'twenhetii, qa hasu'uj umti'ił qu' nelithiniłik'ui hatse' pa' qi
ławak hatse' pa' Intata qu' it'iłij: "Yekheweli'ł hata'łi'łets pa' Abraham'ik'i" qe
yijaa'ija qu' hit'iłij ewets pa' Dios in łeke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' łelitsi'ij
pa' Abraham'ik'i.* 9 Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa' łefitets pe'
najkakui. Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' łe'sitse' pe'qu' łeye'
qa' newetfekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.—* 10 Ma' qa pe' olots jukhew
qa efuts qa nifaakanij pa'aj: —¿Pa'n łiyek pa'qu' haqsiiłijkii?—* 11 Pa' Juan
qa yeku'ł pa'aj: —Pa'qu' nana'li'm wetsjuk'e ł'uihitjiyitse' qa netisij ewi'łe'
pa'qu' wiikfi' ham ł'uihitjiye'. Qa pa'qu' nana'li'm pe'qu' łaqatse' qa' netisij
iye pe'ye' pa'qu' wiikfi' ham łaqe'.—* 12 Qa nekets iye pekhewe' yijaninkii
wekwek qu' nenimpulijinju' iye, pekhewe'en qa yit'ijets iye: —Maestro, ¿pa'n
qu' yeqfenyejeyi'ił yiwekek?—* 13 Ma' qa pa' Juan qa yeku'ł iye: —Hasu'uj
anhinłi'iłi' pa' hats uja'x pa' ł'ayajaxtiyiłijets qu' ijanini'łkii ekewe' wekwek.
— 14 Qa na'l iye pe' uja'x oq'ophełinetsilets qa nifaakan iye pa'aj: —Qa
yekheweli'ł, ¿łekpa' qu' haqsiiłijkiyek?— Qa yeku'ł iye pa'aj pa' Juan: —Hasu'uj

---

* **2:50** Mr 9:32; Lc 9:45; 18:34 * **2:51** Lc 2:19 * **2:52** Lc 2:40 * **3:1** Mt 14:1; 27:2 * **3:2** Jn
18:13,24; Hch 4:6; Mt 26:3 * **3:7** Mt 12:34; 23:33 * **3:8** Jn 8:33 * **3:9** Mt 7:19; Lc 13:6-9 * **3:10**
Hch 2:37-38 * **3:11** Is 58:7 * **3:12** Mt 9:10-11; 21:31-32; Lc 5:29-30; 7:29; 15:1

aqani'łijkii pe'qu' e'lijeyi'ił ma' qa' nełisij pe'qu' ł'astaye' pa'qu' ijiweikiti'łkii. Hasu'uj iye mowotk'oniłijkii iye qu' it'iłijets qu' naqsiijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu' hamtax uł'axe' qu' naqsiijkii. I'wejułeni'łij yijat'ij pekhewe' qu' ajaleji'ji'ł in oq'ophełinetsiletsi'ł.— 15 Qa in łunyejeyek pekhewe' jukhew qa efuts in na'l pakha' notkitaxiikii, qa week łatawjetsłeji' in watfaakanłeji'ij, yijamtijijets pa' Juan qu' hik pakha'ye' pa' Cristo.* 16 Qa pa' Juan qa yeku'łik'i pa'aj aka'an, qa yit'ijji'ju' pekhewe' week: —Yakha' k'empuujini'łji' ha'ne iweli'łe, qa pakha'łe teke'lenju' qu' nanam hatse', pakha'an les t'un, t'anyipji', hik pakha' nite' ye'weju'łij iye qu' henit'ijji' pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii, pakha'an qa' nempuujini'łji'ek pa' Espíritu Santo qa pa' fe't iye.* 17 Hats t'eku'mi'kii pe' łeqe tseyem qe qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsijijji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' ł'ajits. Qa pe' łoi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' łextsi'ij, qa pekhewe'łe ł'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—* 18 Qa olots iye pekhewep iye nifel pa' Juan in yakakłinij eke' łe'sits wi'tlijei pe' jukhew qa efuts iye. 19 Pa' Juan yaq'ayintaxij iye pa'aj pa' tenek'enhei Herodes in łewhe'ye'ej pe' Herodías łewhe'ye'tax pa'aj pa' łek'inij łii Felipe, qa week iye pekhewep iye uł'ets in yaqsiijkii yaq'ayintaxij iye pa'aj.* 20 Qa week ekewe'en in hats uł'etstax in yaqsiijkii qa yukinets iye aka'an in yaqsiijkii: in yophe'ł pa'aj pa' Juan.

Pa' Juan Bautista qa yimpuujin pa' Jesús.
(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

21 Qa łunye'jkii pa'aj in nimpulijinju' pekhewe' olots pa' Juan, pa' Jesús qa wempili'j iye pa'aj. Qa in mexe iyin pa'aj pa' Jesús, qa qhofii pa'aj na' wa's.* 22 Qa pa' Espíritu Santo qa te'nilit'etsju' pa'aj qa i'nipji' hik łunye'jtax na'aj ofo'. Qa pa' wit'ax qa nokesji'pha'm pa'aj na' wa's, qa yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in łets-sinheti'mkii.—*

Pe' ława'mhitsik'i pe' ta'łets pa' Jesucristo.
(Mateo 1:1-17)

23 In hats i'nju' pa'aj qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei, pa' Jesús qa hats yamets pa'aj treinta (30) pe' łeqe'ninqapits. Titijiti'yijets qu' ła'se' pa' José. Ta'łets pa' Elí, * 24 pa' Eli'ik'i pa' łatata łii Matat. Pa' Matat'ik'i pa' łatata łii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' łatata łii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' łatata łii Jana. Pa' Jana'ik'i pa' łatata łii José. 25 Pa' Jose'ik'i pa' łatata łii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' łatata łii Amós. Pa' Amos'ik'i pa' łatata łii Nahúm. Pa' Nahum'ik'i pa' łatata łii Esli. Pa' Esli'ik'i pa' łatata łii Nagai. 26 Pa' Nagai'ik'i pa' łatata łii Maat. Pa' Maat'ik'i pa' łatata łii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' łatata łii Semei. Pa' Semei'ik'i pa' łatata łii Josec. Pa' Josec'ik'i pa' łatata łii Judá. 27 Pa' Juda'ik'i pa' łatata łii Joanán. Pa' Joanan'ik'i pa' łatata łii Resa. Pa' Resa'ik'i pa' łatata łii Zorobabel. Pa' Zorobabel'ik'i pa' łatata łii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i pa' łatata łii Neri. 28 Pa' Neri'ik'i pa' łatata łii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' łatata łii Adí. Pa' Adi'ik'i pa' łatata łii Cosam. Pa' Cosam'ik'i pa' łatata łii Elmadam. Pa' Elmadam'ik'i pa' łatata łii Er. 29 Pa' Er'ik'i pa' łatata łii Josué. Pa' Josue'ik'i pa' łatata łii Eliezer. Pa' Eliezer'ik'i pa' łatata łii Jorim. Pa' Jorim'ik'i pa' łatata łii Matat. 30 Pa' Matat'ik'i pa' łatata łii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' łatata łii Simeón. Pa' Simeon'ik'i pa' łatata łii Judá. Pa' Juda'ik'i pa' łatata łii José. Pa' Jose'ik'i pa' łatata łii Jonam. Pa' Jonam'ik'i pa' łatata łii Eliaquim. 31 Pa' Eliaquim'ik'i pa' łatata łii Melea. Pa' Melea'ik'i pa' łatata łii

---

* **3:15** Jn 1:19-20 * **3:16** Mt 3:11-12; Mr 1:7-8 * **3:17** Is 30:24; Mr 9:43,48 * **3:19** Mt 14:1,3; Mr 6:17; Lc 3:1 * **3:21** Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28-29 * **3:22** Sal 2:7; Is 42:1; Mt 17:5; Lc 9:35; 2P 1:17
* **3:23** Ta'łets pa' Elí: Ikji', María ta'łets pa' Elí.

Mena. Pa' Mena'ik'i pa' łatata łii Matata. Pa' Matata'ik'i pa' łatata łii Natán. 32 Pa' Natan'ik'i pa' łatata łii David. Pa' David'ik'i pa' łatata łii Isaí. Pa' Isai'ik'i pa' łatata łii Obed. Pa' Obed'ik'i pa' łatata łii Booz. Pa' Booz'ik'i pa' łatata łii Sala. Pa' Sala'ik'i pa' łatata łii Naasón.* 33 Pa' Naason'ik'i pa' łatata łii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i pa' łatata łii Admin. Pa' Admin'ik'i pa' łatata łii Arni. Pa' Arni'ik'i pa' łatata łii Esrom. Pa' Esrom'ik'i pa' łatata łii Fares. Pa' Fares'ik'i pa' łatata łii Judá. 34 Pa' Juda'ik'i pa' łatata łii Jacob. Pa' Jacob'ik'i pa' łatata łii Isaac. Pa' Isaac'ik'i pa' łatata łii Abraham. Pa' Abraham'ik'i pa' łatata łii Taré. Pa' Tare'ik'i pa' łatata łii Nacor.* 35 Pa' Nacor'ik'i pa' łatata łii Serug. Pa' Serug'ik'i pa' łatata łii Ragau. Pa' Ragau'ik'i pa' łatata łii Peleg. Pa' Peleg'ik'i pa' łatata łii Heber. Pa' Heber'ik'i pa' łatata łii Sala. 36 Pa' Sala'ik'i pa' łatata łii Cainán. Pa' Cainan'ik'i pa' łatata łii Arfaxad. Pa' Arfaxad'ik'i pa' łatata łii Sem. Pa' Sem'ik'i pa' łatata łii Noé. Pa' Noe'ik'i pa' łatata łii Lamec.* 37 Pa' Lamec'ik'i pa' łatata łii Matusalén. Pa' Matusalen'ik'i pa' łatata łii Enoc. Pa' Enoc'ik'i pa' łatata łii Jared. Pa' Jared'ik'i pa' łatata łii Mahalaleel. Pa' Mahalaleel'ik'i pa' łatata łii Cainán. 38 Pa' Cainan'ik'i pa' łatata łii Enós, Pa' Enos'ik'i pa' łatata łii Set. Pa' Set'ik'i pa' łatata łii Adán. Pa' Adan'ik'i łatata pa' Dios.

4

Pa' Jesús qa yamijets cuarenta (40) nełuts in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'.
(Mateo 4:1-11; Marcos 1:12-13)

1 Pa' Jesús qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa tepilik'uipha'm pa'aj ha' haqqi' Jordán qa pa' Espíritu Santo qa yeka'xii pa' ham i'ni'i',* 2 qa yamijets pa'aj cuarenta (40) nełuts in i'ni'kii. Qa pa' inwo'met qa yijaajintax pa'aj. Ham tuje' pa'aj pe' nełutsji' in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'. Ma' qa i'nk'ałe yoksi'wen in iyipkun. 3 Ma' qa pa' inwo'met qa yittaxijets pakha'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa it'ijets ene' ute qu' pani'ij.— 4 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: *“Nite' ewi'łłe pa'qu' pane' qu' niłin pa'qu' jukhewe'.”—* *(Dt 8:3)* 5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xiipha'm pakha' les in toxpha'm ma' qa aje'eł yethinij pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'. 6 Qa yit'ijets: —Yakha' qu' k'ełisij enewe' łet'unhaxitstax qa week iye aka' łe'sinyejeitax enewe' witsetits, qe yakha' hats heyesti'yij enewe'en, qa łeke' qu' hetisij pakha' qu' hisu'un qu' hetisij.* 7 Qa hik ta'łijupi', qu' monokok'enyifi qa' iyinyii ma' qa' week antsat'etsij enewe'en.— 8 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij: *“Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'łłe qu' aqsiijkii pa'qu' nit'ij.”—* *(Dt 6:13)** 9 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii iye na' Jerusalén qa yeka'xiipha'm łesinje'eipha'm pe' qi witlijtsitjii, qa yit'ijets iye pa'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa' ilit'iiju' na' sehe', 10 qe ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij iye: *“Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets,”* *(Sal 91:11)* 11 qa yit'ij iye: *“Qa pe' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei.”—(Sal 91:12)* 12 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Yit'ij iye ke' Dios łe'lijei: *“Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios.”—* *(Dt 6:16)* 13 Pa' inwo'met in hats ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij iye in yijaajintax pa'aj, ma' qa mexe ikik'ui iye pa'aj qe qa' nonotki'ets pakha' qu' niwemetsintaxij iye qu' nijaajin.

In i'nk'a i'nju' pa'aj qu' net'ithayii pa' Jesús pa' Galilea'ai.
(Mateo 4:12-17; Marcos 1:14-15)

---

* **3:32** Mt 1:1-6 * **3:34** Gn 11:26-30; 1Cr 1:24-27 * **3:36** Gn 5:3-32; 1Cr 1:1-4 * **4:1** Lc 3:3 * **4:6** 1Jn 5:19 * **4:8** Dt 13:4

14 Pa' Jesús qa wapilii iye pa'aj ha' Galilea topo'oj pa' łet'unha'x pa' Espíritu
Santo. Ma' qa weekij pe' witsetits na' sehe' Galilea in i'ye'ej wetju'ł pa'aj
pa' łunye'j.* 15 Qa i'nq'ijatshenjiifi pe' łe'lijtsitjiyits pe' witsetits, qa qi in
yiwqinhetji' pekhewe' week.*

Jesús qa yamii pa' Nazaret.
(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)

16 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret, hik hakha' qi'i' pa'aj. Qa
hayiitsłe yaqsi'j jiijkii qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pa'aj
pe' witlijtsitjii. Qa niipha'm pa'aj qe qa' niyinenik'i ke' Intata łe'lijei.* 17 Qa
testi'yij pa'aj pakha' łafaakanek pa' profeta'ik'i Isaías. Qa mexe yejełiikii pa'aj
pakha' yisu'un qu' niyinenik'i, qa yi'wen pa'aj pakha' yiyinenik'i, qa yit'ij:
18 *—Na' łeqe Espíritu na' Yatsat'ax'inij i'nyipji', qe tsiwjutsiqen in tseqethenju' qe
qa' henfeli'm eke' łe'sits wi'tlijei nekhewe' if'iljetsits. Ts'ukinju' qe qa' henfeli'm
qu' netwejinhetiikii nekhewe' wit'opheł̨iitax, qa' ni'wen wetju'ł iye nekhewe'
puk'aletstax. Qa' netwejinhetiikii iye nekhewe' qi in tawitjaxtiitax.** 19 *Qe
qa' henfel iye pa'n łunye'j hatse' pakha' łeqe'ninqa'pji' pa' qi łeqi'fenkeye'j pa' Yat-
sat'ax'inij.—* *(Is 61:1,2)* 20 Ma' qa yili'ij in yejeł qa yepiletje'm
iye pa'aj pa' witfaakanek qa tisij iye pa' yejełik'ui pe' witfaakanhei, qa i'nju'
pa'aj. Week pekhewe' i'nifi pe' witlijtsitjii qa nite' nitalket'ij in yejełju' pa'aj.*
21 Ma' qa iyet pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Hane'ej ha'ne nełuji' hats yafits aka'
we'nika'ajji' pa'aj łepi'ye'ełik'i.— 22 Qa week qi in łe'sitsik'i pe' łe'lijeyij pa'aj
qa yitjułaxijpha'mkii iye pekhewe' yit'ij in qi in łe'sitsik'i, ma' qa yit'ijju' pa'aj:
—¿Me nite' hik ha'ne ha' łas ka' José?—* 23 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju'
pa'aj: —Tsikfe'letsha qu' it'iłij yiwets iye kakha' yi'niyayetsju' qe wenit'ij:
“Weihetax metełinłe ete'm. Week kekhewe' k'impiye'ełij in łaqsiiji'kii ha'
Capernaum, aqsiiji'kii iye ha'ne etsetiitsija.”—* 24 Qa yit'ij iye: —Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets in ham pa'qu' ewii'łe' profeta qu' qi qu' nineqju'nu qe
yamtaxii na'aj łetsetitsija.* 25 Qa yijaa'ija iye aka' qu' hit'iłij ewets kekhewe'
łeqe nełutsji' ka' Elias'ik'i olotstax kekhewe' wikiihaleiyik'i ha'ne Israel, hik
aka'aj hik łunye'j qu' netit'oiji' na' wa's yamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits
qa ewi'ł k'itsje'm, qa qi in iyipkunju' ha'ne week sehe'.* 26 Qa ka' Elias'ik'i
qa nite' ewii'łe' pe'qu' net'ukinhetiyii ke' wikiihaleyik'i Israel łeiłekiyik'i, qe
t'ukinheti'yii yijat'ij ke' ewi'łłe efu wikiihale' Sarepta łeiłeki', meti'm na' witset
Sidón. 27 Qa hik łunye'j iye ha'ne Israel in olotstax kekhewe' i'nij ka' witja'me't
lepra kekhewe' łeqe nełutsji' ka' profeta'ik'i Eliseo. Qa ham pa'qu' ewii'łe'
qu' nanaxpa'lij kekhewe'en, qe ewi'łłe yijat'ij kakha' Naamán in naxpa'lij,
Siria łeiłe'.—* 28 Qa week pekhewe' i'nifi pe' witlijtsitjii qa qi in nayu'kii in
yepi'ye' ek'i ekewe' wekwek. 29 Qa niyijupha'mkii pa'aj, qa yukinik'uifik'i pa'
witset, qa yeka'xii pa' koomo'oijo' pe' utek, hik pekhe' i'nipji' pa' witset, ma'
qekha niwu'mtaxiiju'.* 30 Qa pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł qa ikji'teje'm pa'aj
łeqewuk'u, qa ik iye.*

Pa' ewi'ł jukhew i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Marcos 1:21-28)

31 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' witset Capernaum, i'ni' na' sehe' Galilea.
Qa i'nq'ijatshenji'ij week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado), 32 qa

---

* **4:14** Mt 9:26; Lc 4:37 * **4:15** Mt 4:23 * **4:16** Lc 2:39,51; Hch 13:14-16 * **4:18** Mt 11:5; 12:18; Jn 3:34 * **4:20** Mt 26:55 * **4:22** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 6:42 * **4:23** Mt 11:23; Mr 2:1-12; Jn 4:46-53 * **4:24** Mt 13:57; Mr 6:4; Jn 4:44 * **4:25** 1R 17:1; 18:1; Stg 5:17 * **4:27** 2R 5:1-14 * **4:29** Nm 15:35; Hch 7:58; He 13:12 * **4:30** Jn 10:39

qi qa yitjułaxjiijpha'mkii pe' i'nq'ijatshenij qe in iyet hik łunye'j na'aj qi qe tenek'enhei.* 33 Qa na'l pa'aj pe' witlijtsitjiyifi pa' ewi'ł jukhew i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax. Pakha'an qa tayai pa'aj qi in t'unik'i in yit'ij pa'aj: 34 —Etswejinłi'ił. ¿Łekpa' łanami'ł yijii, Jesús Nazaret łeiłe'? ¿Ye' me hats łanami'łyii qu' etswuł'enheti'łju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j: Akha' eł'ewi'łłe in łatałiiha pa' Dios.— 35 Pa' Jesús qa yaq'ayinij pa'aj pa' inwo'met, qa yit'ijets: —¡Ewuikitek qa' ma'ak'ui nakha'an! — Qa pa' inwo'met qa niwu'metsju' pa'aj sehe' pa' jukhew łeqewuk'uji'ju' pekhewe'en, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj, qa nite'łe yeqfe'meten.* 36 Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yi-faakateji', qa yit'ijju': —¿Pa'n łunyejei ekewe' wi'tlijei? Qe ekewe'en na'li'm pa' łenek'enheye'jipji' qa pa' łet'unha'xipji' iye in yukinfik'ikii pe' espíritu uł'ets, qa ikfik'ikii.— 37 Ma' qa pa' łeniihe't qa weekij in yamipji' pe' metitsi'm witsetits.

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.
(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)

38 Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj pe' witlijtsitjii, qa iki'łii qa uyi'łifi pa'aj pe' łetsi' ha' Simón. Pe' łeqewketi' ha' Simón qi in wanqaats'e' qe qi'ij in iwilhan pa'aj, ma' qa iyinijets pa'aj wete'm pa' Jesús qu' ni'fen. 39 Pa' Jesús qa t'upi'yetsju' pa'aj pekhe'en qa yaq'ayinij pa' witwilhat, qa pa' witwilhat qa ikik'uifik'i pa'aj pekhe'en. Pekhe'en qa aje'eł niipha'm pa'aj ma' qa yithayiki'im pa' łaq.

Jesús qa olots pe' niłinju' wanqaats'eju'.
(Mateo 8:16-17; Marcos 1:32-34)

40 In uiju' pa'aj pe' junu', ma' qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús week pekhewe' wanqaats'eju' ławtshenyejeiłe wetju'ł. Qa t'eku'mipji'kii week pekhewe'en, ma' qa iłii.* 41 Qa olots iye pe' ikik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa tayaiji'ij qa yitji'jij: —¡Akha' Łaa'sija pa' Dios!— Qa pa' Jesús qa yaq'ayinłeji'jij, nite' yiwejini'm qu' niyet, qe pekhewe'en nikfe'lets in łakhaa'ija pa' Cristo.*

Jesús qa ikijik'i pe' judiol łe'lijtsitjiyits in i'nq'ijatshen.
(Marcos 1:35-39)

42 Qa in hats nełukii iye pa'aj, pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset qa ikii pa' ham i'ni'i'. Qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa'aj, ma' qa in yafits'ii pa' i'ni' pa'aj, qa yisu'untax qu' nenyejinju' hats'inha qu'nte' toxi' imets pekhewe'en. 43 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Nite' łeke' qu' ya'manełi'ikii hane'e'in qe les łe'wis iye qu' henfeljiimek eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios nekhewep witsetits, qe hik aka' he'yukinheti'yijetsju' ha'ne sehe' epji'.— 44 Ma' qa ikijik'i in nifel eke' ink'aihits wi'tlijei pe' łe'lijtsitjiyits pe' judiol.*

5

Pe' witq'ehemkinel topolij pa'aj pe' witinhitjiyits.
(Mateo 4:18-22; Marcos 1:16-20)

1 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj pa' Jesús in i'ni' łotkoyek ke' kałi' Genesaret (Galilea). Qa qi in puk'u'uk'ui pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye watkatitij wetepji' qe nexpiikeyu'uj ke' łe'lijei pa' Dios.* 2 Pa' Jesús qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk witinhitjiyits wo'nophe'łi'ju' pa' łotkoyek ke' kałi'. Ham ineji' qe pe' tenhitjiyii mexe t'ili'tjukii nimpuujinju' pe' łeq'ehemkil. 3 Qa pa' Jesús t'ilitji'ju' pa'aj pe' ewi'ł pekhewe' witinhitjiyits pekhe' łenhitjii pa'aj ha' Simón, qa yiyaji'ijets

* **4:32** Mt 7:28-29; Jn 7:46 * **4:35** Mt 8:26; Mr 4:39; Lc 4:39,41; 8:24 * **4:40** Mt 4:23; Mr 5:23
* **4:41** Mt 4:3; Mr 3:11-12 * **4:44** Mt 4:23 * **5:1** Jn 1:40-42; Nm 34:11; Dt 3:17; Jos 12:3; 13:27

qu' les niwu'mijetsji' pa' akaptax. Ma' qa i'nji'ju' pa'aj pe' witinhitjii, qa iyetik'ui qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts iye.* 4 In yili'ij in iyet pa'aj, qa yiyaji'ets pa'aj ha' Simón: —Yape ma'ajiiji' na' les akaptax ene' witinhitjii qa hikna' iwu'mi'ɬi'ju' ne' eq'ehemkili'ɬ hats'inha qu' eq'ehemki'yi'ɬju'.—* 5 Qa ha' Simón qa yeku'ɬ pa'aj: —Maestro, hats najamet in qi in he'yithayiitaxi'ɬ qa hamɬe yeq'ehemkineli'iɬ. Qa hane'ej qa' heiq'ehemkiyi'ɬju iye qe ɬit'iɬij yiwets.—* 6 Ma' qa in hats teq'ehemkiiju' pa'aj, qa olots pe' ɬeq'ehemkinel pa'aj, qa hats k'esik'i pa'aj qu' neniwk'itsinju' pe' ɬeq'ehemkil. 7 Ma' qa k'es k'ek'es yit'ij pa'aj pe' ɬokoyei in taya'yiikii pa'aj pe' ɬeq'ehemkifetskii i'nji'ju'kii pekhep witinhitjii qe qa' nifenijiiji'. Ma' qa namii pa' i'ni', qa week topolij pe' wetsjuk witinhitjiyits pe' ɬejits. Yaqaamij qu' nuyij. 8 In yi'wen pa'aj aka'an ha' Simón Pedro, qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Me'niton ye'mets, Yatsat'axyij, qe yakha' qi in yuɬ'ax.— 9 Qe ha' Simón qa week iye pekhewep ɬenhifetsji' qi in niju's pa'aj in olots wiikfik'i pe' ɬejits ɬeq'ehemkinel. 10 Qa hik ɬunyejei iye pa'aj pakha' ɬunyejei pekhewe'en ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, ɬelits pa' Zebedeo, hik enewe' ɬeq'ehemkifetskii pa'aj ha' Simón. Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj ha' Simón: —Hasu'uj e'nijiwei. Hane'ej qa' eq'ehemki'yii ene' jukhew qa efuts iye.—* 11 Ma' qa in hats yamijetspha'mkii pa' ɬ'isɬa'wet pe' witinhitjiyits, qa hikpa' yiwu'mi' pe' week, ma' qa yijayan pa'aj pa' Jesús.*

Jesús qa yiɬin pa' ewi'ɬ i'nij pa' witja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)

12 Ewi'ɬ pa' neɬu pa'aj pa' Jesús in i'ni' pa'aj pa' ewi'ɬ witset, qa namii pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew wanqaats'e' weekij pa' ɬ'aj in i'nij pa' witja'me't lepra. Pa' jukhew in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa wonokok'enju' yamitetsju'ha pa'aj ɬotkoyek pa' sehe', qa iyinets: —Yatsat'axyij qu' isu'un, qa' ɬeke'ye' qu' enli'j ye'mju' ha'ne yawtshek.— 13 Pa' Jesús qa yijin pa' ɬokoi qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un. ¡Hane'ejija qu' etetli'jju'!— Qa hik pakhaa'ijha qa naxpa'lij pa' ɬaatshektax pa' jukhew. 14 Pa' Jesús qa yiyajitaxetskii pa'aj, qa yittaxijets: —Hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Maɬi'ii qa' menethinets pa'qu' pa'iye'. Qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda) qu' net'ejuyets in hats ɬetetlijju' qe hikka' inaqyaji'ij pa'aj ka' Moises'ik'i, hats'inha qa week nenikfe'lets in hats ɬanaxpa'lijha ka' aja'me'ttax.— 15 Qa week neɬuts les qi in te'niihei pa'aj pa' Jesús. Ma' qa olootsija pa'aj pekhewe' namiikii qe qa' nepi'ye'ija qa qu' nihaminheti'miikii iye pe' ɬaatsheitax. 16 Qa pa' Jesús qa ikji'jii pa' ham i'ni'i' qu' niyinji'ij.*

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'ɬ onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)

17 Ewi'ɬ pa'aj pa' neɬu pa' Jesús in yijatshen pe' jukhew qa efuts iye, i'nji'teje'm iye pe' uja'x fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei ta'ɬiikii pe' week witsetits Galilea qa pa' Judea, qa ha' Jerusalén iye. Qa pa' ɬet'unha'x pa' Yatsat'ax'inij Dios qa i'nji'teje'm pa' Jesús qe qa' ninqiɬinijkii.* 18 Ma' qa namii pa'aj pe' uja'x jukhew nekaxij pa' witiwhi'la'x pa' ewi'ɬ jukhew onqok nite' p'e's. Qa yisu'untax qu' neka'xetsji' pa' i'ni' pa' Jesús pe' wititsi'ifi. 19 Qa hamɬe ɬ'ikheyi'ji'ij pa'aj qe olots pe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa weɬijipji' pe' wititsi' qa yitju'etsju' pa' wankaajuɬiju'. Qa hikpa' yuihinijii pa' ɬewhi'la'x pa' wanqaats'e'. Qa yetshenetsju' pa' ɬeqewuk'uji'ju' pe' jukhew pa' ɬ'ejuyi'jii pa' Jesús. 20 Pa' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets

* **5:3** Mt 13:2; Mr 3:9-10; 4:1 * **5:4** Jn 21:3-6 * **5:5** Lc 8:24; 9:33,49; 17:13 * **5:10** Mt 14:27; 2Ti 2:26 * **5:11** Mt 4:20,22; 19:29; Mr 1:18,20; Lc 5:28 * **5:16** Mt 14:23; Lc 6:12 * **5:17** Hch 5:34; 1Ti 1:7; Mr 5:30; Lc 6:19; 8:46

pa'aj pa' wanqaats'e': —Jukhew, pe' ewuł'ets hats tewu'mhitii'ek'ui.— 21 Ma' qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol iye qa yapełek pa'aj in yijamti'ets, qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne t'ejuyiju'ł pa' Dios kekhewe' yit'ij? ¿Pa'n łii pa'qu' łeke'ye' qu' niwu'm pe' witwuł'ets? Ewi'łłe inek pa' Dios qu' niwu'm.—* 22 Qa pa' Jesús hatsłe nikfe'lets pe' łaqjamtikineyejeikii pekhewe'en, qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek pe' atawjetsi'ł in yijamti'ets qu' hik aka' łunye'je'? 23 ¿Pa'n łunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: "Me pe' ewuł'ets hats tewu'mhitii ek'ui," me i'nłi'i qu' jintit'ijets "eniipha'm qa' ma"? 24 Qa qu' enikfe'li'łets hane'ej ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm na' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qe qa' niwu'm pe' witwuł'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa' onqok: —Akha' hit'ij ewets, eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'.— 25 Qa hik pakhaa'ijha pa' wanqaats'e' qa niipha'm pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en, qa t'eku'mi' pa' łewhi'la'x, qa wapilii pe' łetsi' qi in yiwqinhetji' pa' Dios. 26 Qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week qa yiwqinhetji' iye pa' Dios, ma' qa qi in nijiwei pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne nełuji' ham łunyejeyi'iju'ł ekewe' jite'wen.—*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

27 In yili'ij pa'aj ekewe'en pa' Jesús qa ikik'uifik'i pe' wititsi', qa yi'wen pa'aj pa' ewi'ł pe' yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, łii Leví (Mateo). I'nju' i'nifi pe' wititsi' pa' i'niji'kii in yijaninkii pe' wekwek. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayan.— 28 Pakha'an qa niipha'm pa'aj, qa yiwu'młi'i pe' week ł'ithayijkititstax qa yijayan pa' Jesús. 29 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Leví qa yaqsiimijkii pa' Jesús pa' ewi'ł qi łekujii pe' łetsi'ii, qa olots iye pekhewep yijaninkii pe' wekwek qa pekhewep iye jukhew in łekufetsij pa'aj.* 30 Qa pe' fariseol qa pekhewep iye fariseol pekhewe' łeq'ikanenheyijji' ke' Moisés łe'lijei, qa iyettaxijets pa'aj he' Jesús ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in ekufetsi'łij qa iyafetsi'łij iye ne' yijaninkii wekwek qa ne' qi iye pa' łewuł'ax?—* 31 Pa' Jesús qa yeku'łik'i pa'aj aka'an, qa yit'ij: —Ne'ej ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii pa'qu' weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye', qe uja'xłe yijat'ij ne'ej wanqaats'eju' qa wo'oikii na'aj weihetax witeqjunhetits łeiłe'. 32 Nite' tsamijju' ma' qa' haiya'yii ne' yatsathen, qe tsamijju' yijat'ij ma' qa' haiya'yii ne' uł'ets hats'inha qu' nili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pe' łatawjets.—

Jesús qa tafaakanheti'yij in t'ejuyets na'aj yaqsiijkii in nite' tek (ayuno).
(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)

33 Ma' qa titijiti'yijets pa'aj pa' Jesús: —He' ł'ijatshenhei ka' Juan Bautista yaqsi'j jiijkii qa'nte' tekji'ijju' qa iyiinjiija iye, qa ne' fariseol ł'ijatshenhei iye qa hik kakha' łunyejei iye, qa nekhewe'łe ijatshenhei qa nite' les qu' nili'ij in tek qa iya' iye.— 34 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —¿Me łeke' ekheweli'ł qu' nite' ekunheni'ił pe'qu' nanamii pa'qu' witiwhe'yejiye' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu' pekhewe'en? 35 Yamets hatse' pa' nełuji' qu' newetkax pa' niwhe'yeyu', ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju' pekhewe' nełutsji' hatse'.—* 36 Qa nifeli'm iye pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qu' łunye'je': —Ham pa'qu' niwjaf'itets łepk'eye'en pa'qu' ink'ayik'e witqhinawat'e ma' qa' nok'oyinij pa'qu' hats ława'ma'xe' witqhinawat, qe qu' hik aka' łeqfenye'ji'ij ma' qa yiwuł'enhetłe pa' ink'ayiktax, qa pa' łok'opłe' pa' ink'ayik qa les yiwuł'enhet pa' ława'ma'x. 37 Nite' łeke' iye qu' ne'nenji' pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' ława'mhitse' eł'nil inqa'met ł'ajits, qe pa'qu' ink'ayik'e winoye' ja'fijje'm ma' qa'

* **5:21** Mt 23:2; Lc 11:53; Jn 8:3; Is 43:25 * **5:26** Lc 1:65; 7:16 * **5:29** Lc 15:1 * **5:30** Mr 2:16; Hch 23:9 * **5:35** 1S 2:31; Sal 37:13; Ec 2:16; 12:1; Lc 17:22

week hamitse' pa'qu' winoyi'ik'i qa pe'qu' ełi'nili'ik'i inqa'met ł'ajits. 38 Ma' qa
hik ta'łijupi' qu' eni'łji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' qa pe'qu' ink'aiki'ye' iye
ł'aje' ełi'niye', hats'inha qa' week łunyejeyi'ił yijat'ij. 39 Qa ham iye pa'qu' niya'ji'
pa'qu' ława'maxe'ji' winoye' qa' i'nk'ałe qa' ne'niyayuji' iye pa'qu' ink'ayik'e
winoye', qe yit'ij: "Ka' ława'maxji' hik kakha' in les yimax."—

6

Pe' ł'ijatshenhei qa teiłi'ijkii in nit'ijji' pe' łei trigo.
(Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

1 Yamets pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús in ikji'teje'm pe'
wit'enheiju' qa pe' ł'ijatshenhei qa teyijkii in nit'ijji' pe' łei trigo (fooji'ij), qa
yit'iji' łokoyei in yosja' qa namju'kii pe' ł'ajits qa tuj pe' łoi. 2 Ma' qa pe' uja'x
fariseol qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łaqsiiłijkii kakha' nite' łenexke'ej qu'
nanaqsiijkii na'aj witwapiihijiiji' (sábado)?—* 3 Qa yeku'łiju'ł pa'aj pa' Jesús:
—¿Ye' me nite' łejełi'ł iye qu' iyineni'łik'i kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i in
qi in iyipkun? Kakha'an qa week iye ke' łijts'eyekkii,* 4 in uyetsji' pa'aj pe'
t'ejutshenheti'yets na' Dios qa t'eku'mi' qa tuj pe' pan testiitaxij na' Dios, ma'
qa tisijets iye pe' łijts'eyek ma' qa week tuji'ł pa'aj pekhewe' nite' łenexketaxij
pa'qu' netuj, qe uja'xłe yijat'ij pe' pa'il in łenexkeliji'm qu' netuj.— 5 Qa yit'ij
iye pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew tenek'enhe'yipji' na' nełu witwapiihijii
(sábado).—

Pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Marcos 3:1-6)

6 Ewi'ł iye pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús qa uyifi iye
pa'aj pe' witlijtsitjii qa i'nq'ijatshen pa'aj, qa hik pekhe' qa i'nifi iye pa'aj pa'
ewi'ł jukhew yisłax pa' yiya'yik'i łokoyik'i. 7 Qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa pe' fariseol iye qa ts'in pa'aj in yejełijju' pa' Jesús me yiłin tu'u in
mexe witwapiihijiitax (sábado), qe wo'taxiikii pa'qu' nit'ijets qu' uł'axe' in
yaqsiijkii.* 8 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pa'aj aka' yijamti'ets pekhewe'en qa
yit'ijets pa'aj pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i: —Eniipha'm qa' te'łun hane'e'in.
— Pa' jukhew qa niipha'm pa'aj qa ikii.* 9 Pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj
pekhewe'en: —Hisu'un qu' k'afaakani'ł: ¿Łekpa' łenexke'ej qu' jintaqsiijkii
pa'qu' nełuyeji' in witwapiihijii? ¿Me pa' łe'wis me i'nłi'i pa' uł'ax? ¿Me jitiłin
pakhape'? ¿Me i'nłi'i qu' jintewuł'enhetju'?—* 10 Ma' qa yejeł ji'teje'm pa'aj
pe' week, qa i'nk'ałe qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —¡Ijin na' okoi!— Qa pa'
jukhew qa yijin pa'aj pa' łokoi. Ma' qa hik pakhaa'ijha pa'aj in hats łe'wisju'
pa' łokoi.* 11 Qa pekhewe'łe'en qa qi in nayu'kii pa'aj, ma' qa tafaakateitaxijju'
pa'qu' łeqfenyejeyi'ij pa' Jesús.

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)

12 Hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj pa' Jesús in ikii pe' utek qa niyini'. Qa
najamet pa'aj in i'ni' iyinii pa' Dios.* 13 Ma' qa nełukii pa'aj qa taya'yets pe'
week ł'ijatshenhei qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) jukhew, qa hik pekhewe' qa
łenqiyits apóstoles.* 14 Enewe'en łiyits: Simón hikha' łeqiyij Pedro qa ha' łek'inijłe
Andrés, Jacob (Santiago) qa ha' Juan, Felipe qa ha' Bartolomé, 15 Mateo qa ha'
Tomás, Jacobo (Santiago) hikha' ła'sek pa' Alfeo qa ha' Simón łenqii iye Zelote,*

* **6:2** Ex 25:30; Lv 24:5-9 * **6:3** 1S 21:6 * **6:7** Lc 14:1; 20:20; Jn 8:6 * **6:8** Mt 9:4 * **6:9** Lc 14:3 * **6:10** Mr 3:5; 1R 13:4 * **6:12** Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28 * **6:13** Hch 1:13; Mr 6:30 * **6:15** Mt 9:9

16 Judas hikha' ła'sek pakha' łii Jacobo (Santiago) qa pa' Judas Iscariote, hik
pakha' wotk'onijkii pa'aj pa' Jesús.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts.
(Mateo 4:23-25)

17 Pa' Jesús qa tepilik'uiju' pa'aj pe' utek łijts'eyekju' pa'aj pekhewe'en qa
nametsju' pa' łe'wisju' sehe' qa hikpa' tekeleni'ju', qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe'
olootsija ł'ijatshenhei qa pekhewep iye qa les olootsija iye pe' pekhel ta'łji'kii
na' sehe' Judea, na' Jerusalén qa week pekhewe' ta'łiikii pe' łekuwelii pa' qi
iweli' hik pakha' i'ni' iye pe' witsetits Tiro qa Sidón.* 18 Pekhewe'en namii
qe nexpiikeyu'uj qa namijii iye qu' nanpaliti'mju' pe' ławtshei wetju'łkii. Qa
pekhewe' yawtshetenkii pekhewe' uł'ets espíritus qa iłii iye pa'aj. 19 Qa week
iye pa'aj in yisu'untax qu' net'eku'mets pa' Jesús, qe pakha'an ta'łji'teje'm pa'
ewi'ł qi witt'unha'x qa yiłin pe' week.*

Pakha' yi'wejułenij yijat'ij pa' Dios.
(Mateo 5:1-12)

20 Pa' Jesús qa yejełipji' iye pa'aj pe' ł'ijatshenhei, qa yit'ij: —E'łe'sitsi'iłi'mkii
ekheweli'ł in if'iljetsitsi'ł, qe ekheweli'ł hats ła'ni'ł ji'teje'm na' tenek'enheiji'
na' Dios. 21 E'łe'sitsi'iłi'mkii pekhewe' qu' hane'ej niyipkuntaxju', qe ekheweli'ł
hats ł'iłini'łju' hatse'. E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł pe'qu' hane'ej napju', qe
ł'ijuye'ełju' hatse'. 22 E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł qu' qi qu' i'napjaxtaxi'ł, qa qu'
ewutshenheti'yi'łfik'i iye. Qa qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' ene'lijeyi'ił qa qu' netuten-
hetii iye pa'qu' iyi'ił hik łunye'j qu' wekwek łiye' qe ta'łijupi' in łijayani'ł ha'ne
Ła's na' Jukhew.* 23 Qa hik pakha' pa' nełuji' e'łe'sitsi'iłi'mkii ilit'iłijpha'mkii
qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii, qe nakha' enisit'ił qi'ija i'ni' na' wa'sji'. Qe hik łunyejei
iye ke' łaqa'jteyik'i in hik łeqfenyejeyij iye kekhewe' profetas'ik'i.* 24 Qa
hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł yiwq'axin wekwek, qe hane'ej hats ł'estiyiłij in
e'łe'sitsi'łi'mkii. 25 Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł pekhewe' hane'ej iłinju', qe
ekheweli'ł qi qu' iyipkuni'łju' hatse'. Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł pekhewe'
hane'ej qi in ijuyeju', qe qi qu' ika'metetsi'łkii hatse' qa qi iye qu' mapi'łju'.
26 Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł, in nesu'uni'ł qa łe'sitsik'i iye łe'lijeyi'ł ej
ene' week, qe hik aka' łunyejeyij iye ke' aqa'jteyi'łik'i kekhewe' yit'ij łetets qu'
profetaye'.—*

Isu'uni'ł pe'qu' na'napjaxtaxi'ł e'm.
(Mateo 5:38-48; 7:12)

27 —Qa ekheweli'ł pekhewe' qu' nespi'ye', qa hit'iłij ewets: Isu'uni'ł pe'qu'
ejuihifetsetaxi'ł, aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pekhewe' qu' na'napjaxtaxi'ł
e'm. 28 Łe'sits e'lijeyi'łets pekhewe' qu' uł'ets łe'lijeyetaxi'ł ewetskii qa'
iyini'łipji'kii iye pekhewe' qu' nawitjitaxi'ł. 29 Qu' nana'l pa'qu' nilanje'm
ewi'łe' ne' ekukii qa' łisijets iye ni'khep qu' nilanje'm iye. Qa qu' nana'l pa'qu'
netka'mij pa'qu' e'ntilafit'e qa' iwejinłi'ij, qa qu' nisu'un iye qu' neka'x pa'qu'
uihitjiye' qa' łisij iye qu' neka'x. 30 Week pa'qu' niyinij ewets pe'ye', qa' łisij,
qa pa'qu' netka'mij pa'qu' antsat'axij, qa' hasu'uj iyinijets qu' nenpilet ewets
iye. 31 Qa pa'qu' isu'uni'ł qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha'
qu' aqsi'ji'łi'mijkii. 32 Qu' uja'xe'łetax qu' isu'uni'ł pekhewe' qu' nesu'uni'ł,
¿me qa hats pakha' ejunyejeyi'ł? Qe nekhewe' mexe na'l pe' łewuł'ets hik
łunyejei iye aka'an uja'xłe in yisu'un pekhewe' qu' nisu'un nekhewe'en.*
33 Qu' uja'xe'łetax qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pekhewe' qu' łe'wise' pa'qu'

---

* **6:17** Mt 11:21 * **6:19** Mt 9:21; 14:36; Mr 3:10; Lc 5:17 * **6:22** Jn 9:22; 15:21; 16:2; He 11:26; 1P 4:14 * **6:23** Neh 9:26; Ez 2:1-7; Hch 7:52 * **6:26** Jer 5:12-13; 6:13-15; Mi 2:11 * **6:32** Mt 5:46

naqsi'ji'ł e'mijkii, ¿me qa pakha' ejunyejeyi'ł iye? Qe hik aka' iye yaqsiijkii nekhewe' mexe na'l pe' łewuł'ets. 34 Qa qu' uja'xe'łetax qu' anatkinheni'łets pe'ye' pekhewe' qu' umti'ił qu' nenpileti'ł ewets iye, ¿me qa pakha' ejunyejeyi'ł iye? Qe hik aka' łeqfenyejei łewek iye ene' mexe na'l pe' łewuł'ets in yatkinhenetskii pekhewep iye na'l pe' łewuł'ets, qe qa' nijanin pakha' hats uja'x pe' tanatkinhe'yij.* 35 Aka' yijat'ij ejunyejeyi'ił, isu'uni'ł pekhewe' qu' ejuihifetsetaxi'ł, łe'wis pa'qu' aqsiiłi'mijkii, łisi'łij qu' nanatkinheyu'uł ewets qa hasu'uj onotki'iłiikii qu' nenpileti'ł ewets iye. Ma' qa pa'qu' enisit'i'ił qa' qiye', qa' ninikfe'l iye in łelitsił'ejha na' Dios toxpha'm, qe nakha'an qi in neq'eletij iye nekhewe' nite' t'esiji'yij na'aj tistaxij qa uł'ets iye.* 36 Les łe'wis qu' eq'iltinhetsi'ił in łunye'jek na' Atata'ał in qi in eq'iltinhetsax.—*

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.
(Mateo 7:1-5)

37 —Hasu'uj it'iłijets qu' uł'etse' pekhewepe' hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets qu' uł'etsi'ił. Hasu'uj it'iłijets qu' les łe'wise' qu' nattanithenhetii pakhape', hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets qu' les łe'wise' qu' atanithenheti'yi'ł. Iwejinłi'ił pekhewe' qu' naqsi'jtaxi'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe', hats'inha qu' niwu'mjii'ł ek'uyek pa' Intata pe' ewuł'etsi'ł.* 38 Łisłi'iłij pa'qu' hami'im pekhewepe' qa na' Dios qa' hikna' qu' nata'łets qu' les olotse' pe'qu' esti'yi'łij. Yoponhetij pa'qu' eqe ti'naje' qa' naqat'etijik'iju' iye qa' naqfiijik'iju' iye qa qi qu' tsektsek'i'ijha, qe pakha' łuk'e' pa' eqe ti'najij pekhewe' ł'ihinij qa' hik łuk'eyeji'jek pa'qu' ti'naje' pe'qu' esti'yij.—* 39 Pa' Jesús qa yeni' pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Me łeke' pa'qu' puk'ale' qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'ale'? ¿Me nite' week qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye'?* 40 Ham pa'qu' ewi'łe' wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa maestroye', qa qu' nanq'axiji'pji' pekhewe' qu' net'ijatshenhetiyij ma' qa hik łunye'je' pa'qu' łaqa maestroye'.* 41 ¿Qa inhats'ek in łenjusij na' ejefe in i'nji' łoto' na' jup'el qa akha' qa nite' łetetju'sij in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak? 42 ¿Qa pa'n łunye'j qu' it'ijets na' ejefe: "Yejefe, etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' jup'el i'nji' ne' oto'" in akha' nite' łi'wenetsju' na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'? ¡E'jtitsaxłe hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto' ma' qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el i'nji' ne' łoto' na' ejefe.—

Ne'ej najkak jutsiqetsij ne'ej łei.
(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

43 —Qe ham pe'qu' najkak'e qu' łe'wise' qa' uł'etse' pe'qu' łeye'. Qa pe'qu' uł'ax najkak'e qa nite' łeke' qu' łe'sitse' pe'qu' łeye'. 44 Week ene' najkakui jutsiqetsij ne'ej łei. Nite' łeke' qu' nata'łets ne'ej higo pe'qu' ti'ye'. Nite' łeke' iye qu' nata'łets iye ne'ej uwa pe'qu' newekitetse'. 45 Na'aj łe'wis ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek łe'sits qa pa'qu' łunye'je' iye łe'wis, qe ta'łiiju' pa' łatawe'j in łe'wis. Qa na'aj uł'ax ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek uł'ets qa pa'qu' łunye'je' iye uł'ax, qe ta'łiiju' pa' łatawe'j in uł'ax, qe pa' topo'oj pa' łatawe'j qa hikpa' nekii łeji'.—

Pe' wititsi' na'l pe' łetuk qa pe' wititsi' ham łetuk'e.
(Mateo 7:24-27)

46 —¿Qa inhats'ek in łit'iłij yiwets, "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij," qa nite' łaqsiiłijkii na'aj hi'ttaxi'łij ewets?* 47 Hane'ej qa' henfeli'ł e'm aka' ewi'ł hik

* **6:34** Pr 19:17; Mt 5:42; Lc 14:12-14 * **6:35** Mt 5:45; Lc 1:32 * **6:36** Mt 5:7,48; Stg 5:11 * **6:37** Mt 6:14; 18:23-35; Lc 23:16; Hch 3:13 * **6:38** Sal 79:12; Is 65:6-7; Jer 32:18; Mr 4:24 * **6:39** Mt 15:14 * **6:40** Mt 10:24; Jn 13:16; 15:20 * **6:46** Mal 1:6

łunye'j pakha' qu' nenek yiwets qa tsepi'ye' iye qa yaqsiijkii pa'qu' hit'ij.
48 Hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' in yaqsiijkii pe'qu' łetsi'ye'. Yojo in ti'jik'ui
qa yakaptinik'ui. Qa yamiiju' pa' t'un sehe'. Qa hikpa' qa yaqsi'jipji' pe'
łextuk'ij. Qa qitax pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi in t'unik'i pa' iweli' qa pe' łeqe
t'uyuyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'łe nopłetju' qe yijanit'ax in
we'nithayiki. 49 Qa pa'qu' nespi'ye'tax qa nite'łe yaqsiijkii pa'qu' hit'ij, qa hik
łunye'j pa'qu' ewi'łe' jukhew in yaqsiijkii pe'qu' łetsi'ye'. Qa yenłi'ipji' pa' sehe'
nite' t'un qa ham łextuk'i'ij. Qa qi pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi iye in t'unik'i
pa' iweli', ma' qa pe' łeqe t'uyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa aje'eł
nopłetju' qa week yiwuł'enhet.—*

7

Pa' Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł Roma łeiłe'. (Mateo 8:5-13)

1 Pa' Jesús in yili'ij pa'aj in iyetik'ui pe' jukhew qa efuts iye, ma' qa ik pa'aj
qu' namii ha' Capernaum. 2 Hikha' qa i'ni' pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' hats
niwamhiyu' łeqejkunenek pa' ewi'ł centurión,* hik pakha' qi in yisu'un pa'aj in
łeqejkunenek. 3 Pa' centurión in yepi'ye' pa'aj in tenifaakateji' pa' Jesús, ma' qa
yukinii pa'aj pe' uja'x pekhewe' tenek'enhei judiol qu' niyinijets qu' nanamii
qa' niłini'm pa' łeqejkunenek pakha'an. 4 Pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Jesús,
qa qi in iyinijets pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' centurión les łe'wistax qek iftits'ets
wat'ij 5 qe hakha'an hik hakha' qi in yisu'un ha'ne initset. Qa hikha' iye
inqaqsijkinenijkii ke' yilijtsitjiyi'ł.—* 6 Pa' Jesús qa yijayan pa'aj pekhewe'en.
Qa in hats metitsi'm pe' łetsi' pa' centurión qa aje'eł nukiniju'ł pe' uja'x pe'
łejuwaikal qu' nit'ijets: —Yatsat'axyij, yape hasu'uj me'nithayi'metenłekii, qe
nite' ye'weju'łiju'ł qu' uyifi ene' yitsi'. 7 Qa hik ta'łijupi' in nite' yakha'ija iye qu'
henek eju'ł, itłi'ij pa'qu' e'lijeye', qa na' yeqejkunene'k qa' iła'xe'.* 8 Qe yakha'
iye na'l ne' tenek'enhe'yipji', qa yakha' iye qa na'l ye'm ne' heinek'enhe'yipji'
ek oq'ophełinetsilets, qe hit'ijets na'aj ewi'ł, “Ma”, ma' qa ik. Qa qe hit'ijets iye
nikhapij, “Te'łun”, ma' qa nek iye. Qa na'aj hiyaji'ijets ha'ne yeqejkunene'k
qu' naqsiijkii, qa yaqsiijkii.— 9 Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma'
qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa tetwek'elaxiju'ł pa'aj pe' olots nijayanik'i,
qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in hami' iye ha'ne week
Israel pa'qu' hi'weni' qu' hik łunye'je' ha'ne jukhew in qi in nite' inqeku'.
— 10 In wapiltaxii iye pe' wititsi' pekhewe' wit'ukinhei, qa yi'wen pa'aj pa'
witqejkunenek in hats t'un.

Pa' Jesús qa yiłin pa' ła's pe' wikiihale' in hats wa'mtax.

11 Qa in hats ł'anu'upji' iye pa'aj ekewe'en, pa' Jesús qa ik iye qa yamii
pa' ewi'ł witset łii Naín. Qa łijts'eyek pa'aj he' ł'ijatshenhei qa olootsija iye
pekhewep iye. 12 Ma' qa in hats k'esitsiyu'etsha pa'aj pa' łeji' pa' witset, qa
weikutijiju'ł pe' yeka'x qu' netijik'ui pa' ewi'ł wa'm pa'aj, ewi'łłi'i' in ła's pe'
efu qa wikiihale' iye. Olots iye pa'aj pe' nijayanik'i tetseti'yi' pa' witset.* 13 Pa'
Yatsat'ax'inij in yi'wen pa'aj pe' efu qa qi in neq'eletij pa'aj, ma' qa yit'ijets
pa'aj: —Mapkitek.—* 14 Ma' qa ikets pa'aj pe' łejiiki' pa' wa'm ham łit'oye'
qa t'eku'mets, qa pe' yeka'x qa tekelenijju'kii pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijetsju'
pa' wa'mtax: —Jutjana'x, akha' hit'ij ewets. ¡Eniipha'm!—* 15 Ma' qa pa'

---

* **6:49** Ez 13:10-16 * **7:2** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophełinetsilets, Roma łeiłe'. * **7:5** Hch 10:22 * **7:7** Sal 107:20; Mt 8:16 * **7:12** Jue 11:34; Lc 8:42; 9:38; He 11:17 * **7:13** Mt 20:34 * **7:14** Mt 11:5; Mr 5:41; Lc 7:22; 8:54; Jn 11:43; Hch 9:40

wa'mtax qa niipha'm pa'aj qa i'nju', qa iyet pa'aj. Qa pa' Jesús qa tisij pa'aj pe' łefti'.* 16 In yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii ma' qa week in qi in nijiwei pa'aj. Qa yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios. Qa yit'ijju' pekhewe'en: —Hats nam inwets ha'ne qi profeta.— Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Pa' Dios hats nametsju' ha'ne łetset qu' ni'fen.—* 17 Weekij pa' sehe' Judea qa pe' łekuweliikii iye witsetits in i'ye'ej wetju'ł pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.

Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa namii pa'aj pa' Jesús. (Mateo 11:2-19)

18 Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa nifelimik'i pa'aj week ekewe' wekwek. 19 Qa pa' Juan qa taya'yets pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' ł'ijatshenhei, qa yukinii pa'aj pa' Yatsat'ax'inij, qu' nanfaakanijha pa'aj, qa' nit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam, me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui pakhape' iye?—* 20 Pe' jukhew in hats yamii pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' Juan Bautista ts'ukini'ł ei, qa yit'ij ei: "¿Me hik akha' pa' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui pakhape' iye?"— 21 In i'nk'a namets pa'aj pekhewe'en qa hik pakhaa'ijha pa'aj pa' Jesús in niłinju' pe' olots pekhewe' taja'meteiju' qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii, qa pe' i'ntaxji' pe' espíritu uł'ets qa yi'wenkitkii iye pe' puk'aletstax.* 22 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Yape mapiliłii ha' Juan Bautista qa' enfeli'łi'm aka' łi'weni'ł qa aka' łepi'ye'ełik'i iye. Enfeli'łi'm *ene' puk'aletstax qa hats yi'wenkii,* *(Is 35:5)* ene' onqokitstax qa hats t'otsjo' qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, enewe' i'nij ka' witja'met lepra qa hats naxpa'lij iye, ene' nite' yepi'ye'taxkii qa hats yepi'ye'kii, hekhewe' hats naxtaxju' qa iłii iye, qa *enewe' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witiłax nite' yili'ij.* *(Is 61:1)** 23 Qa łe'wisi'mkii pakha' qu' nite' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.— 24 In hats ikkii pa'aj pekhewe' ł'ukinhei pa' Juan Bautista, qa pa' Jesús qa iyetik'ui pa'aj pe' jukhew qa efuts in t'ejuyets pa' Juan Bautista, qa yit'ij pa'aj: —¿Łekpa' łami'łijii pa'aj qu' i'weni'łi' ha' ham i'ni'i'? ¿Me fapuk pe'qu' nime'lejit pa'qu' t'uni'ik'i? 25 Qa qu' nite'ye', ¿łekpa' łami'łijii qu' i'weni'ł? ¿Me ewi'ł pa'qu' jukhewe' qu' neqhinataji' pe'qu' inyetetse' witqhinatai? Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' yeqhinataji' ke' łe'sits qa inyetets iye, qa qi iye in łe'sitsju' in ham hamitsi'im qa i'nifi nekhewe' łetsil ne' wittatal. 26 Qa qu' nite'ye', ¿łekpa' łami'łii qu' i'weni'ł? ¿Me ewi'ł pa'qu' profetaye'? Ehe, yijaa'ija in ewi'ł profeta, qa lesłe in qiji' nite' hik łunyejei kekhewep profeta'ik'i.* 27 Ha'ne Juan Bautista hik ha'ne t'ejuyets kakha' we'nika'ajji' in yit'ij: *"Jeł qeku'nek, yakha' hiwathayinket ek'ui hatse' nakha' yukine'k qa' hikna' najilet'ek'ui pa'qu' ikheyi'je'."* *(Mal 3:1)** 28 Yakha' hit'iłij ewets in week pekhewe' nekfik'i ta'łets ne'ej efu in ham pa'qu' nat'anipji' ha' Juan Bautista in qiji'ha. Qa pakha'łe qu' nite' qiyetaxji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios qa t'anipji' ek hakha'an.— 29 Week pe' jukhew qa efuts qa pekhewe' iye yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' Roma in yepi'ye' pa'aj, ma' qa nikfe'lets pa' Dios in hats yaqsiijkii in hats yatsathen pekhewe'en, qe nimpuujinju' pa'aj pa' Juan.* 30 Qa pekhewe'łe fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nite' nimpuujinju' pa'aj pa' Juan Bautista, qe pekhewe'en nite' t'eku'miju'ł yuten pakha' yisu'untax pa'

---

* **7:15** 1R 17:23; 2R 4:36 * **7:16** Mt 5:16; 21:11; Lc 1:68; 2:20; 5:26; 7:39; 13:13; 23:47; Hch 4:21; 11:18; Dt 18:15; Jn 7:40 * **7:19** Jn 4:25; 6:14; 11:27; Ro 5:14; He 10:37 * **7:21** Mt 4:23; 9:30; 12:22; Mr 1:34; 8:25; Lc 18:42; Jn 9:7 * **7:22** Is 29:18; Lc 4:18 * **7:26** Mt 14:5; Lc 1:76; 20:6 * **7:27** Mt 11:10; Mr 1:2; Lc 1:17 * **7:29** Mt 21:32; Lc 3:12; Hch 18:25; 19:3

Dios qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewe'en.* 31 Ma' qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łii
pa'qu' hejeyumtshenijupi' enewe' hane'ej łahats'ij? ¿Łekpa' qu' hik łunyejeye'?
32 Hik łunyejei ne'ej omehets qe i'niju'kii na'aj joofji'ju' qe t'otoijo' qa taya'yi'ł
wetju'łkii ne'ej ł'otoihifetsju', qa yit'ijiikii: "In hifuyutaxi'ł e'mik'i ne' foj qa
nite'łe ł'otoyi'ł. Hijitaxi'ł e'mik'i ke' if'iljetsitsik'i witlijtsinel qa nite'łe łapi'łju'."
33 Qe in nam ha' Juan Bautista qa nite' tuj pa'qu' pane', nite' iya'ji' iye pa'qu'
winoye', qa ekheweli'ł qa łit'iłij: "I'nji' pa' ewi'ł inwo'met."* 34 Qa in nam
ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye. Qa ekheweli'ł qa łit'iłij: "Jeł qeku'ni'łek
na' jukhew hayits qa ekuna'x qa iyana'x iye, qi iye in łejuwaika' ne' yijaninkii
eke' wekwek qa ne' qi iye in uł'ets."* 35 Qa pakha'łe qi łikfeliya'xkii pa' Dios qa
jutsiqaxłi'ij pa' łunyejei pekhewe' week hats łelitsij.—

Jesús qa i'ni' pe' łetsi' pa' ewi'ł fariseo łii Simón.

36 Ewi'ł pa' fariseo t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús qu' netekiłi'ju' pe' łetsi'ii. Ma'
qa yijayanii pa'aj pe' łetsi'ii, qa i'nijupju'kii pa' łekula'x.* 37 Pakha' witset na'l
pa'aj pe' ewi'ł efu qi in uł'ax. Pekhe'en in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in mexe
i'nijupju' pa'aj pa' mesa in teki'ju' pe' łetsi'ii pa' fariseo. Ma' qa namets pa'aj
teneyij pa' ewjisii topo'oj pe' łejiiki' ta'łets na'aj alabastro.* 38 Pekhe'en ip
pa'aj ł'anu'ui i'nii pa' Jesús qa pe' łet'ilii qa tsapetsju'kii pe' łef'iyei pa' Jesús,
ma' qa nili'jijju' pa'aj pe' ł'ewkujits qa tu'je'm iye pa'aj pe' łef'iyei qa i'nk'ałe
qa yatsi'yipji' pa'aj pa' ewjisii pe' łef'iyei pa' Jesús.* 39 Qa pa' fariseo pakha'
t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús in yi'wenij pa'aj aka'an, qa yit'ij in iyet pa' łatawe'j:
—Qek yijaayi'ija qek profetaye' ha'ne jukhew ma' qekha nenikfe'ltaxets pa'n
łunye'j nekhe' efu t'ekumetskii, nekhe'en uł'ax.—* 40 Ma' qa pa' Jesús qa
yit'ijets pa'aj pa' fariseo: —Simón, na'l ka' tseqitijineyu'uj ewets.— Qa yeku'ł
pa'aj pa' fariseo: —Enfel ye'm, Maestro pakha'an.— 41 Qa pa' Jesús qa yit'ij:
—Wetsjuk pe' jukhew t'eku'mi' pe' łaq'astai pa' ewi'ł jukhew inq'eku'mhini'kii
pe' łaq'astai. Ewi'ł pa' t'eku'mi' pe' quinientos (500) denarios† qa pakhap
iye qa cincuentałe (50) pe' t'eku'mi'.* 42 Pekhewe'en qa nite'łe weju'łij qu'
nijanin, qa pa' inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai qa yiwejinłe qu'nte' nijanine'
pe' ł'ekumhifkinel pe' wetsjuk. Qa hane'ej qa' enfel ye'm, ¿łek pakha' enewe'
wetsjuk pakha' les qi in yisu'un pa' inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai?—* 43 Qa
yeku'ł pa' Simón: —Humtitax pakha' les olots ł'ekumhifkinel qu' hik pakha'ye'
pakha' les in yisu'un.— Qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —Hats i'woyaxijik'iha.— 44 Ma'
qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu qa yit'ijets pa'aj pa' Simón: —
¿Me hats łi'wenij ene' efu? In k'uyifi ene' etsi' qa nite' łesłisij pa'qu' iweli'ye'
qu' himpulijinji' ene' yif'iyei. Qa ene'łe efu qa nili'jijju' ene' yif'iyei ke' łet'il
qa yit'iji' in yisłatij ne' ł'ewkujits.* 45 Nite' łesłu'je'm iye, qa ene'łe efu, in
i'nk'a hente'nuiteje'm, qa nite' yili'ij tu'je'mkii ene' yif'iyei.* 46 Nite' ł'atsiyipji'
aceitiye' ha'ne yijiła', qa ene'łe efu qa yatsi'yipji' ka' ewjisii ene' yif'iyei.* 47 Qa
hik ta'łijupi' qu' hit'ij ewets, in hats tewumhiti'yik'ui pe' olots łewuł'ets ma' qa
qi in ineqsu'un. Qa pakha'łe qu' nite' qiye' qu' tewumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets,
qa nite' qi qu' nineqsu'un.— 48 Ma' qa yit'ijets pa'aj pe' efu: —Pe' ewuł'ets hats
tewu'mhitii ek'ui.—* 49 Ma' qa pekhewep pekhewe' łekufets qa tajawehenij

---

* **7:30** Mt 21:25,32; 22:35; 23:13; Lc 10:25; 11:45-46,52; 14:3; Mr 7:9 * **7:33** Lc 1:15 * **7:34** Mt 9:10-11; Lc 15:2; 19:7 * **7:36** Lc 11:37; 14:1 * **7:37** Mt 26:6-13; Mr 14:3-9; Jn 12:1-8 * **7:38** Jn 11:2 * **7:39** Lc 7:16; Jn 4:19 † **7:41** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **7:41** Mt 18:28; Mr 6:37 * **7:42** Mt 18:25 * **7:44** Gn 18:4; 19:2; 43:24; Jue 19:21; 1Ti 5:10 * **7:45** 2S 15:5; 19:39; 20:9 * **7:46** 2S 12:20; Sal 23:5; Ec 9:8; Dn 10:3 * **7:48** Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 5:20; Stg 5:15; 1Jn 2:12

wetju'łkii in yit'ijju': —¿Łekpa' yumtitax qu' łakha'ye' ha'ne jukhew in yit'ijets qu' niwu'm pe' witwuł'ets?—* 50 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' efu: —Pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'łets qa hats iła'x. Yape ma, hasu'uj itawje'met'e'. —*

8

Pekhewe' efuts t'ifti'ts'ets pa'aj pa' Jesús.

1 Ma' qa in hats suujik'i pa'aj aka'an, pa' Jesús qa ikijik'i pe' olots witsetits qa pe' witsetits łelits iye in nifel eke' łe'sits łe'lijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Łijts'eyek he' doce (12) ł'ijatshenhei.* 2 Qa uja'x iye pe' efuts łijts'eyek iye pa'aj, hik pekhewe' niłinju' iye pa'aj yukinik'uifik'ikii pe' i'ntaxji' inwo'metets qa pe' łaatsheitax iye. Pekhewe'en łiyits María, łenqii iye Magdalena. Hik pekhe' ikik'uifik'ikii pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets.* 3 Qa pekhe' Juana łewhe'ye' pa' Cuza, łeqjełinenek pa'aj pa' Herodes. Qa pe' Susana, qa olots iye pekhewep, qa łekhewełłe in yatsat'etsł'ij pekhewe' natkiniji' in t'iftits'ijetskii pa'aj pa' Jesús qa pe' ł'ijatshenhei.

Pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

4 Qa olootsija pa'aj pe' jukhew qa efuts iye, ta'łiikii pe' olots pekhelji'kii witsetits, namii pa'aj qu' ni'wen pa' Jesús. Ma' qa yit'iji' pa'aj pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' in iyetik'ui: 5 —Pa' iwenq'enhena'x ikijfik'i pe' łoqołoi qu' nenju'. Ma' qa in hats we'nq'en qa uja'x pe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa tonotshiyipji'kii qa pe' junatai qa tuj. 6 Qa pekhewep łoi qa namji'ju'kiyek pa' uteket leseesł'ik'i pa' sehe' ija, qa in ta'łtax pekhewe'en qa aje'eł yisłax qa wa'mji' iye qe nite' eqhimiyifi. 7 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa ta'łi'ł pe' tii qa tik'eyijju'. 8 Qa pekhewepłe qa namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa ta'ł ma' qa qipha'm qa na'l pe' łei łe'sits qa olots iye qa yamets cien (100) pe' łei in ewi'ł łenu.— Ekewe'en in yit'ij pa'aj pa' Jesús qa yit'unhetik'i in yit'ij iye pa'aj: —¡Pekhewe' qu' nana'l łekfiiye', nepiye'ek'iha aka'an!—*

Inhats'ek in yit'ij eke' yejeyumtshenł'ijupi'.
(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)

9 He' ł'ijatshenhei qa nifaakanij pa'aj pa' ikji'ha kakha' yejeyumtshenijupi'. 10 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Ekheweli'ł łenexke'ej qu' enikfe'li'łetsha kekhewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewepłe qa hit'iji' in k'iyetik'ui kekhewe' hejeyumtshenł'ijupi'kii, hats'inha *qu' ni'wentax hikłe łunye'j qu'nte' ni'wene', qa qu' nepi'ye'taxik'i qa nite'łe nikfe'lik'i pa' iikji'ha.—* *(Is 6:9)**

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:18-23; Marcos 4:10-12)

11 —Aka'an kakha' ikji'ha ka' wetjeyumtshenijupi'. Pe' łoi hik łunyejei ekewe' łe'lijei na' Dios.* 12 Qa pa' wit'ikheyi'j qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepi'ye'taxik'i eke' Dios łe'lijei, qa i'nk'ałe qa namets na' inwo'met qa nitkamijik'i in we'nentaxji'ju' pe' łatawjets. Hats'inha qa yeqeku'uk'i ma' qa'nte' iłiye'. 13 Qa pa' uteket in leseesł'ik'i pa' sehe'taxija, qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i eke' łe'lijei na' Dios, ma' qa qi in yisu'unik'i qa t'eku'mi', qa hamłe łefitetsiye'. Ł'ajł'ij in tek'entaxik'i, qa in namets pa'qu' witaqjaajinkeyeje', ma'

---

* **7:49** Lc 5:21 * **7:50** Mt 9:22; Mr 5:34; 10:52; Lc 8:48; 17:19; 18:42; 1S 1:17 * **8:1** Mr 6:6; Mt 4:23; Lc 4:43 * **8:2** Mt 27:55,56,61; 28:1; Mr 15:40-41; Lc 16:9; 23:49,55; 24:10; Hch 1:14; Jn 19:25; 20:1,18 * **8:8** Gn 26:12; Mt 11:15 * **8:10** Mt 19:11 * **8:11** Mr 4:13-20; Lc 8:21; 11:28; Hch 18:11; Stg 1:21; 1P 1:23

qa yili'ijju'.* 14 Qa pa' tiiket qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye'taxik'i eke' łe'lijei na' Dios, qa in iktaxij pa' ł'ikheyi'j, qa yułametenłe in yitawje'meten wek-wek, łaq'astaye' qu' olotse' qa pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un qu' ni'sinheti'mkii. Ma' qa nite' yuji' pe' łeitax.* 15 Qa pa' łe'wisji' sehe', qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i ke' łe'lijei na' Dios, ma' qa weekijha pe' łatawjets in yatsathen qa łe'sits iye in t'eku'mi' qa went'unhetij watjanithenijha. Ma' qa nite' yili'ij in na'l pe'qu' łeye'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej fetitjii.
(Marcos 4:21-25)

16 —Ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nene'łji' pe'qu' fetitjiye' qa' nit'onijju' pe'ye', i'nłi'i qu' nenifi łatawe'j pa'qu' witiwhi'la'xe'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa yi'wenkii ne'ej te'nuiteje'm.* 17 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' hatse', qa ham iye pa'qu' nite' net-felhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le' hatse', qa' ninikfe'l hatse'.* 18 Qa hik ta'łijupi', jełi'łiju'ł pa'n łunye'j in łepi'ye'ełik'i, qe pa'qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye. Qa pa'qu' hami'im, qa' netitkamhiti'yij iye pakha' yumtitax qu' nana'li'm. —*

Pe' łenene qa pe' łek'injats pa' Jesús.
(Mateo 12:46-50; Marcos 3:31-35)

19 Ke' łenene qa he' łek'injats pa' Jesús namtaxii pa'aj pa' i'ni', qa nite'łe łeke' qu' nametsji' pe' wititsi'ifi qe olots pe' jukhew, efutsji'kii.* 20 Qa tefelhiti-itaxi'm pa'aj pa' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats iye ha'nii qe amaneyi'fik'i. Yisu'untax qu' ne'wen.— 21 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Pekhewe' yepi'ye' ek'i qa yaqsi'jijkiiha iye ekewe' yit'ij eke' łe'lijei na' Dios, qa' hik pekhewe' nenel qa' k'injats iye.—*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41)

22 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj pa' Jesús qa pe' ł'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii pe' ewi'ł witinhitjii, qa yit'ijets: —Ju'ukiiteje'm na' łajaika' ene' kałi'.— Ma' qa ikkii pa'aj.* 23 In ikteje'mkii pa'aj qa pa' Jesús qa ima'. Qa nam pa'aj pa' qi t'unik'i. Qa pe' witinhitjii qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pa' iweli'. Qa qi in iftsaxets pa'aj qu' nuihin. 24 Ma' qa ikii pa'aj qa nijt'otshenii pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —¡Maestro! ¡Maestro! ¡Hats k'esik'i qu' jinanaxju'!— Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pe' qitsik'i łeqe t'uyuyits iye, qa aje'eł qesik'ui pa'aj pa' t'unik'i qa ikesimen iye pa' iweli'.* 25 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —¿Khaye'ek pa'nte' eqekuye'ji'ł? ¿Pa'n ikji'?— Qa hekhewe'łe'en qa qi in nijiwei pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii iye. Qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne jukhew in tek'enets iye in yaq'ayinij ka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ł i'nji' pe' inwo'metets.
(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

26 Ma' qa yametsteje'm pa' sehe' łii Gadara* łajaika' ai wankaajułetsteje'm ha' sehe' Galilea. 27 Qa in hats t'ilitpha'm pa'aj pa' Jesús, qa te'nilitfik'i pa'aj qa nekets pa' ewi'ł jukhew i'nji' pe' inwo'metets hayiits ta'łtaxets pa'aj pa' witset'ija qa hatsłe nite' i'nji'. Qa hats toxik'i pa'aj in nite' yeqhinataji'

* **8:13** Ez 33:31-32; Ga 1:6 * **8:14** Mt 6:25 * **8:15** He 10:36; Stg 5:7 * **8:16** Mt 5:15-16; Lc 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lc 12:2; 1Ti 5:25 * **8:18** Mt 13:12 * **8:19** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; 7:3,5,10; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * **8:21** Lc 11:28; Stg 1:22 * **8:22** Jn 6:16-21; Lc 5:1 * **8:24** Sal 65:7; 104:7; Mt 14:32; Mr 6:51; Lc 4:39 * **8:25** Mt 21:10; Lc 1:66; 5:21; 7:49; 9:9 * **8:26** Pa' Gadara łii iye Gerasa.

pe'qu' witqhinataye', qa nite' iye i'nifi pe'qu' wititsi'ye', qe pa' nimełkuket hikpa' i'nji'kii. 28 Pakha'an in yi'wen pa'aj pa' Jesús, ma' qa yejtsi'le' pa'aj qa wonokok'enifi qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¿Inhats'ek in łanamyii, Jesús, Łaa'sija pa' Qiji'ha in Dios? K'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij. —* 29 Yit'ij pa'aj aka'an qe pa' Jesús yiyaji'ets pa'aj pa' espíritu uł'ax qu' nakik'uifik'i pa' jukhew in i'ntaxji', qe hats olotsij in uijiik'i. Qa pe' jukhew in yophe'ł ji'ijtaxij łokoyei qa łef'iyei iye pe' fołołik'il qa yejełji'ijtaxetsha iye, qa niwk'itsinłeji'ijju' qa pa' inwo'met qa yilithinji'jii pa' ham i'ni'i'. 30 Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n ii?— Qa pakha'an qa yeku'ł: —Yakha' yii Legión.—† Qe olots pe' inwo'metets i'nji' pa'aj pa' jukhew.* 31 Pekhewe'en qa qi in iyinijets pa' Jesús qu' hasu'uj nit'ij pa'qu' łeji'ye', pekhewe'en qa' nakiiju' pa' koomojo' ham ł'aka'the'ye' (abismo).* 32 Qa na'l pa'aj pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pe' utek ipji'. Qa pe' inwo'metets qa iyinijetskii pa'aj pa' Jesús qu' nuyik'i pekhewe'en pe' tafitets. Qa pa' Jesús qa łexke'ej pa'aj. 33 Ma' qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pa' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Ma' qa pe' tafitets qa wekuma'xik'iju'kii pa' kiimiju' qa yamjeetsju' pa' iweli' qa hikpa' qa uyi'kii qa naxiju'. 34 Pe' yejełtax pe' tafitetsik'i, in yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qu' nenfelkii. Qa' nenfeli'm iye pe' i'ni' pa' ł'ejinqa'wet. 35 Pe' jukhew qa efuts iye qa neełii pa'aj pa' łunye'jkii. In namii pa' i'ni' pa' Jesús qa yi'wen pa' jukhew i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets. I'nijupju' pe' łef'iyeyiiju' pa' Jesús. Hats teqhinatai pa'aj qe hats teik'uneikii. Qa qi pa'aj in nijiwei pa'aj pekhewe'en.* 36 Qa pekhewe' yi'wenijha pa'aj pa' łunye'jkii, qa nifelimik'i pa'aj pa' łunyee'jkiiha pakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets in hats łe'wisju'.* 37 Week pekhewe' tetseti'yi' pa' sehe' Gadara, iyinijets pa'aj pa' Jesús qu' nakik'ui iye pa' sehe', qe qi in nijiwei pa'aj pekhewe'en. Ma' qa pa' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' witinhitjii qa ik iye pa'aj.* 38 Pa' jukhew pakha' i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan pa' Jesús. Qa pakha'łe Jesús qa nite' łexke'ej, qa yit'ijets pa'aj: 39 —Mapilii yijat'ij pe' etsi' qa' week enfel ka' łeqfenye'j ej na' Dios.— Pa' jukhew qa ik pa'aj. Ma' qa week nifelimik'i pa' witset pa' łeqfenye'jij pa'aj pa' Jesús.

Pe' Jairo łasi' qa pekhe' t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús. (Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)

40 Ma' qa in hats yamiiteje'm iye pa'aj pa' łajaika' pe' kałi', qa pe' olots jukhew, efutsji'kii qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in hats namets iye pa'aj, qe week hayiits notki'iikii pa'aj.* 41 Qa hik pa'aj qa namets pa' ewi'ł jukhew łii Jairo. Pakha'an tenek'enhe'yij iye pe' witlijtsitjii. Ha'ne jukhew we'niyipinifi pa'aj łef'iyei pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj qu' namiłii pe' łetsi'.* 42 Qe pakha'an na'l pa'aj pe' ewi'łłi'i' in łasi', doce (12) łeqe'ninqapits, qa pekhe'en qa hats k'esik'iha pa'aj qu' nawa'm. Qa in hats iktax pa'aj pa' Jesús, qa olotsłe pe' jukhew qa efuts watkatitij wetepji' in nijayanik'i.* 43 Pekhewe'en i'nji'teje'm pe' ewi'ł efu hats doce (12) łeqe'ninqapits in nite' hamitsik'ui pe' ł'athits. Qa hats olots pe' naq'axiji' łaq'astayik'i pe' weihetets witeqjunhetits łeiłets qa ham pa'qu' napaliti'm pekhewe'en pa' ławtshek.* 44 Pe' efu qa wetjuk'etetsji' pa'aj pa' Jesús ł'anu ta'łii qa t'eku'mets pa'aj pa' ł'aka'the' eiju' pa' ł'uihitjii. Ma'

* **8:28** Lc 1:32; 4:33-34; Hch 8:7; 16:17; Jn 2:4; Gn 14:18; Sal 57:2; Dn 3:26 † **8:30** Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'opheł inetsiletse'. * **8:30** Mt 26:53 * **8:31** Sal 140:10; Ro 10:7; Ap 9:1-2,11; 11:7; 17:8; 20:1,3 * **8:35** Lc 8:41; 10:39 * **8:36** Mt 4:24 * **8:37** 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39 * **8:40** Lc 9:11 * **8:41** Lc 13:14; Hch 13:15; 18:8,17 * **8:42** Lc 7:12; Mr 3:9 * **8:43** Mt 9:20-22; Mr 5:25-34; Lv 15:25

qa hik pakhaa'ijha qa aje'eł qesitsik'ui pa'aj pe' ł'athits.* 45 Qa pa' Jesús qa
inaqfaakanij pa'aj: —¿Łekpa' t'eku'm yiwets?— Qa week welkut'ijkii pa'aj
pekhewe'en pa'qu' net'eku'mi'. Qa pa' Pedro qa yit'ij: —Maestro, ene' olots
najayanpha'm qi in puk'upha'm wetwumij wetepji'.—* 46 Qa pa' Jesús qa
yit'ij: —Na'l pa' t'eku'm yiwets qe hoksi'wen in ikfik'i pa' yit'unha'x.—* 47 Pe'
efu, in nikfe'lets in nite' łeke' qu' nanat'inij, qa tsalalkii pa'aj in nekets qa
wonokok'eniiju' pa'aj łef'iyei pa' Jesús. Qa tetfeliji'm pa'aj week yepi'ye' ej
pe' week in nifel pa' ta'łijupi' in t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús, qa in aje'eł
naxpa'lij iye pa' łaatshektax. 48 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Yasi', pa' nite'
eqekuye'j ta'łets in łanaxpa'lij pa' ejunye'jtax. Hasu'uj natawje'meten. Yape
ma.—* 49 In mexe iyettax pa'aj pa' Jesús qa namets pa' ewi'ł ta'łii pe' łetsi' pa'
tenek'enhe'yij witlijtsitjii, qa yit'ijets pa'aj: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm.
Yape iwejinłe na' Maestro.—* 50 Qa pa' Jesús qa yepi'ye' ej pa'aj, qa yit'ijets: —
Hasu'uj e'nijiwei. E'meheyi'ij yijat'ij qu' hasu'uj inqeku' qa pe' oqwomeki' qa'
łe'wise'ju'.— 51 In yamets pa'aj pe' wititsi', qa nite' łexke'ej pa'qu' nijayanteje'm
in uyetsji'. Uja'xłe in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago)
qa pa' łatata qa pe' łenene pe' ome'łaski'ik'i.* 52 Week pekhewe' nekii ipju' qa
yilanje'mkii iye pe' ł'ejuijets in yayinju' pa'aj pe' ome'łaski'ik'i. Qa pa' Jesús
qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Hasu'uj mapi'łju', qe ne' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—
* 53 Qa yilaki'ijju' pa'aj aka' yit'ij, qe nikfe'lets in hats waa'mija. 54 Ma' qa pa'
Jesús qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi, qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¡Ome'łaski',
eniipha'm!—* 55 Ma' qa tepilets iye pa' łiła'x pe' ome'łaski'. Qa aje'eł niipha'm
pa'aj. Qa pa' Jesús qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij pa'qu' łaqe'.* 56 Pe' ł'alhei qi in
yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Qa pa' Jesús qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye'
aka' łunye'jkii.*

9

Jesús qa yukinijkii pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel ke' łe'lijei.
(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

1 Pa' Jesús qa no'thet wetju'ł pe' doce (12) ł'ijatshenhei qa tisij pa'
łet'unhaxitsijup qa qu' netk'enets iye pe' inwo'metets qu' nukinji'ijfik'i, qa qu'
nanpalit iye pe' week witja'metets.* 2 Ma' qa yukinijkii pa'aj qu' nenfel pa'
tenek'enheiji' pa' Dios, qa' nenłinju'kii iye pekhewe' qu' nanqaats'etaxju'.*
3 Qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj eka'xi'ł pe'ye' in łaki'łkii, hasu'uj iye awaika-
jiti'yi'ł, hasu'uj iye eqe ti'naji'yi'ł, hasu'uj iye aqatsi'ił pan, hasu'uj iye
aq'astayi'ił, hasu'uj iye eqhinatayi'ił, uja'xłe pe'qu' hats eqhinataji'ił.* 4 Qu'
ami'łets pa'qu' witset'e qa pe'qu' mewi'iłifi wititsi'ye' qa hasu'uj i'nk'aihiti'ł
iye ami'łijii qu' mataxiłik'ui iye pa'qu' witset'e. 5 Qa pa'qu' witset'e in nite'
neqjunu'ułij ewetskii, qa qu' ma'ałik'uifik'i iye qa' enfuluti'łju' pa'qu' sehe'ye'
qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'ł qa jutsiqetsi'im in ułets.* 6 Ma' qa ikkii pa'aj
pekhewe'en, qa ikijik'i pe' witsetits łelits in nifeli'm eke' łe'sits wi'tlijei qa
niłinju'kii iye pe' wanqaats'etaxju'.—

In wa'm pa'aj pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)

---

* **8:44** Nm 15:38-39; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * **8:45** Lc 5:5 * **8:46** Lc 5:17; 6:19; Hch 10:38 * **8:48** Lc 7:50 * **8:49** Mt 9:23-26; Mr 5:35-43; Lc 7:6; Jn 11:28 * **8:51** Mr 3:17; 14:33; Lc 9:28 * **8:52** Mt 11:17; Lc 7:13; 23:27; Jn 11:4,11; Hch 20:10 * **8:54** Mr 1:31; Mt 11:5; Lc 7:14,22; Jn 11:43 * **8:55** Jue 15:19; 1S 30:12 * **8:56** Mt 8:4 * **9:1** Lc 6:12-16; Mt 10:1; Mr 3:13-15 * **9:2** Lc 4:43; 9:11,60; 10:1,9 * **9:3** Lc 10:4-12; 22:35 * **9:5** Neh 5:13; Hch 13:51; 18:6

7 Pa' wittata Herodes qa i'ye'ej pa'aj week pe' yaqsi'jijkii pa' Jesús, ma' qa
in nite' nikfe'lijkii pa'n qu' numti, qe uja'x pe' yit'ijets in hik pakhate' pa'
Juan Bautista'ik'i qu' iła'xe' iye.* 8 Qa na'l pe' yit'ijetsek qu' hik pakha'ye'
pa' Elias'ik'i. Qa pekhewep iye qa yumti ek qu' ewi'łe' pekhewe' hayiits
profeta'ik'i qu' iła'xe' iye.* 9 Ma' qa pa' Herodes qa yit'ij pa'aj: —Ka' Juan'ik'i
yakha' k'inaqyaji'ij qu' ne'nisa'xii ka' łeiła'. ¿Qa pa'n łunye'j pakha'an, pakha'
k'impi'ye'ejkii pa' łeqfenye'j łewek?— Qa yisu'untax qu' ni'wen pa'aj.*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cinco mil (5.000).
(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

10 Pe' apóstoles in hats tepilkii iye pa'aj, qa nifelimik'i pa' Jesús week
pekhewe' yaqsiijkii. Pa' Jesús qa iki'łiiteje'm pa' witset Betsaida qe qa' uja'xe'łe
eku'ni'łkii.* 11 Qa in nikfe'lets pe' jukhew qa efuts qa yijayanpha'm iye
pa'aj. Qa nite'łe t'oqowe'yiju'ł pa' Jesús. Ma' qa nifeli'm pa' łunye'j pa'
tenek'enheiji' pa' Dios, qa niłinju' iye pa'aj pe' wanqaats'etaxju'.* 12 Qa in
hats metiyu'ju' pa'aj junu', qa pe' doce (12) ł'ijatshenhei qa nekets pa'aj pa'
Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Yape mewetfeli'm week nekhewe' jukhew qa efuts,
hats'inha qu' nakiikii ne' metits witsetits łelits qa nekhewe' iye wititsil i'ni'
na' ł'ejinqa'wet, qa' ni'wen pa'qu' łewhi'wet'e' qa pa'qu' łaqe' iye, qe ha'ne ju'uni'
ham wekweki'i'.—* 13 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ij pa'aj: —Łisi'łij pa'qu' netuj.
— Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Nite' inek olots he' inqats, i'nłi'i qu' leefijłe
(5) he' pan qa wetsjuk tu'u he' sehets, qa qu' isu'un qa' mexe hayaqhai
eku'ni'łii pa'qu' netuj week enewe'en.—* 14 (Qe i'nłi'i tit namets pa'aj lee'fij mil
(5.000) pe' jukhew.) Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —Iyaji'iłets
qu' na'nju'kii qa' pumume'pha'mkii cincuentaye'kii (50) qu' namets ewiłei
pe'qu' pumume'pha'mkii.— 15 Ma' qa hik aka' łeqfenyejeyij pa'aj, qa week
i'nju'kii. 16 Pa' Jesús qa t'eku'mi' pe' lee'fij (5) pan qa pe' wetsjuk sehets, qa
yejełpha'm pa'aj qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' qa tisij
pa'aj he' ł'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' pekhewe' week jukhew qa efuts
iye.* 17 Week tekju' pa'aj qa iłiinłi'ijju'ha iye. He' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' pe'
łaqaxpalii qa yenji' pe' doce (12) canastul qa week topolij iye pe' łaqaxpalii.

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in łakha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-19; Marcos 8:27-29)

18 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj in iyin pa' Jesús. Uja'xłi'iłkii pa'aj he' ł'ijatshenhei, qa
nifaakanji'ju' pa'aj: —¿Pa'n yit'ij ene' jukhew qu' yakha'ye'?— 19 Hekhewe'en
qa yeku'ł pa'aj: —Na'l he' yit'ijets qu' akha'ye' ka' Juan Bautista'ik'i,
hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Elias'ik'i qa hekhewep iye qa yit'ijetsek
qu' ewi'łe' pe' profeta'ik'i qu' iła'xe'.—* 20 Pa' Jesús qa yit'ijets: —Qa ekheweli'ł,
¿Qa łekpa' łit'iłijets qu' yakha'ye'?— Qa ha' Pedro qa yeku'ł pa'aj: —Hik akha'ija
pa' Cristo ta'łiiha pa' Dios.—* 21 Pa' Jesús qa qi in yiyaji'ijetskiiha pa'aj qu'
hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in łakha'ija pa' Cristo.

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 16:20-28; Marcos 8:30–9:1)

22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew les łe'wis hatse' qu'
nataatshenhetii, qa qu' qi iye qu' nuten nekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa
ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei,

---

* **9:7** Lc 3:1,19; 13:31; 23:7; Hch 13:1 * **9:8** Mt 11:14; 16:14; 17:3-4,10-12; Lc 1:17; 4:26 * **9:9** Lc 23:8 * **9:10** Mt 11:21; Mr 8:22; Jn 1:44; 12:21 * **9:11** Lc 8:40 * **9:12** Lc 24:29; Mt 15:23 * **9:13** Mt 16:9; Mr 8:19 * **9:16** Mr 7:34; 8:7; 14:22; Jn 11:41; 17:1; Mt 26:26; Lc 24:30 * **9:19** Lc 9:7-8 * **9:20** Mt 1:17; Lc 23:35; Hch 3:18; Ap 12:10

qa' nawa'm iye, qa' iła'xe' iye qu' namets wetshetk'ewi'ł pe'qu' nełutse'.—* 23 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets iye pa'aj pe' week: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija qa' nili'ij pa'qu' łakha' ye'łetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayan.* 24 Qe pakha' qu' nisu'un qu' niłin pa'qu' łiła'xe', qa' hami'im hatse' pa'qu' łiła'xe' nite' yili'ij. Qa pakha'łe qu' naqamij pa'qu' łiła'xe' qe ta'ł yiwets, qa' iła'xe'.* 25 Qe, ¿łek pakha' qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe' qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji', qu' łakha'ye'łi'ij łete'm qu' netwuł'enhetijju' pa' witiła'x nite' yili'ij?* 26 Qe pakha' qu' newepinyij qa wepinij iye ke' yi'lijei, pakha'an qa' newepinjiijek hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nanamtaxijju' na' qi łesa'x qa na' łesa'x iye na' Łatata qa ne' łesaxits ne' łe'sits angelits.* 27 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in na'l ene' uja'x ha'ne i'ni'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' pa'n łunye'jija na' łesa'x na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

Jesús qa tujtseika' pa'aj pa' łunye'j.
(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8)

28 I'nłi'i qu' hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) nełutsik'i pa'aj ekewe' yit'ijets, qa pa' Jesús qa ikik'ipha'm pa'aj pe' utek qu' niyin, qa t'eku'miiji' pa'aj in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago) iye.* 29 Qa in mexe iyin pa'aj, qa pa' łeju's qa hats tujtseika' pa' łunye'j pa'aj, qa pe' łeqhinatai qa hats fo'ija pa'aj qa leppepep iye.* 30 Ma' qa na'lji' iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew tafaakate'yi'łju' pa'aj pa' Jesús. Pekhewe'en hik pekhewe' pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i. 31 Pekhewe'en tujji'ha iye pa'aj pa' łunyejei, qa iyeti'łijju' pa' ławamhijii hatse' pa' Jesús, in hats k'esik'iha qu' łunye'je'kii na' Jerusalenii. 32 Ha' Pedro qa hekhewep iye łijts'eyek pa'aj, qi in nite' łekheweliju'ł pa'aj in nijatiyu'ju' qa imaa'ju'ha pa'aj, qa in nompha'mkii pa'aj qa yi'wen in koojo pa'aj pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew i'nijup pa'aj pakha'an.* 33 Qa łunye'jkii pakha'aj in hats nikheyu'uk'ui iye pekhewe'en pa' Jesús, pa' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hayits qa łe'wisi' hane'e'in qu' jina'nji'ji', qek haqsiiłijkii wetshetk'ewi'ł wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' akha'yi'ij qa pekhep qa' łakha'yi'ijek na' Moisés qa pekhep iye qa' łakha'yi'ijek na' Elías.— Ha' Pedro nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj.* 34 In mexe yit'ij pa'aj aka'an ha' Pedro, ma' qa nametsju' pe' ewi'ł wasi' qa ts'iłijipji' pa'aj. Pekhewe'en qa qi in nijiwei pa'aj in hats week ts'iłijipji' pe' wasi'.* 35 Ma' qa pe' wasi' qa nokes ji'teje'm pa'aj pa' wit'ax, qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne Yaa'sija, hik ha'ne he'yeku'miiji'. Ek'eni'łetsha.—* 36 In hats yili'ij pa' wit'ax in nokes, qa yeełtax iye pa'aj ma' qa hats ewi'łłekii pa'aj pa' Jesús pa' i'ni'. Hekhewe'en qa ham pa'qu' nenfeli'm pa'aj aka' yi'wen pekhewe' nełutsji' pa'aj.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł omeła's i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)

37 Qa łunye'jkii iye pa'aj pakhap nełukii, in hats nekik'iju' in tepilik'uiju'kii pe' utek, qa olootsija iye pa'aj pe' jukhew qa efuts nejelu'uk'ui pa'aj pa' Jesús. 38 Qa ewi'ł pa' jukhew i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en, qa yit'unhetik'i in

---

* **9:22** Lc 13:33; 17:25; 18:31; 20:1,17; 22:66; 24:7; Mt 17:12,22-23; 27:63; 1P 2:4; Jn 2:19 * **9:23** T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze' ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * **9:23** 2Ti 2:12-13; Mt 10:38-39; Lc 14:27; 1Co 15:31 * **9:24** Lc 17:33; Jn 12:25 * **9:25** Lc 12:20 * **9:26** Mt 10:33; 24:30; Ro 1:16; 2Ti 1:8; He 11:16; 1Jn 2:28; Dn 7:10; Zac 14:5; Jn 1:51; Hch 1:11; 1Ts 1:10; Lc 12:9; Ap 14:10 * **9:27** Jn 8:52; He 2:9; Mt 10:23; 23:36; 24:34; Mr 13:30; Lc 21:31-32 * **9:28** Lc 3:21; 5:16; 6:12; 8:51; 9:18; Mr 14:33; Mt 14:23 * **9:29** Mr 16:12; Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3 * **9:32** Gn 2:21; 15:12; 1S 26:12; Dn 8:18; 10:9; Mt 26:43 * **9:33** Lc 5:5; 9:49; Mr 14:40 * **9:34** Lc 1:35; Hch 5:15 * **9:35** Ex 4:23; 24:15-16; 2P 1:16-18; Sal 2:7; 89:3; Os 11:1; Hch 3:22; 13:33; He 1:5; Is 42:1; Lc 23:35

tayai pa'aj, qa yit'ij: —Maestro, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij, k'iyintaxij ewets qu' jeł qeku'n wat'ij ha' ya's, qeku'n ewi'łłeyi' in ya's.* 39 Qa aka' łunye'j ji'ijkii qa i'nk'a t'ilitji'jets pa' ewi'ł inwo'met, qa mexe yiyaiyayinhetji'ijkii, qa i'nk'ałe qa yik'elelinhetji'ijkii ma' qa hufji'ijje'm na' łeji'. Qi qa uł'axji'ij qa yawtshetenji'ij ma' qa mexe yiwejinji'ijtax. 40 Hats k'iyintaxijets ne' ijatshenhei qu' nukinik'uifik'i, qa nite'łe łeke' qu' nukinik'uifik'i.—* 41 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Peijaat'ij, enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne łahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa uł'ets iye. ¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił eju'ł? Enka'x met hane'e'in pa' oqwomehe'. —* 42 In hats k'esiyu'ets pa'aj pa' omeła's, qa pa' inwo'met qa nijele'ijetsju' pa'aj pa' sehe' qa yik'elelinhetkii iye. Qa pa' Jesús qa yaq'ayinłi'ij pa'aj pa' espíritu uł'ax. Ma' qa hik pakha'aj in łe'wisju' pa' omeła's ma' qa testi'yij iye pa'aj pa' łatata.* 43 Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa' łuk'eji' in qiji'ha in tenek'enhei pa' Dios.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Qa in mexe qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week aka' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús, pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj he' ł'ijatshenhei: 44 —Ek'eni'łik'i qa hasu'uj qu' antapi'iłik'i aka' qu' hit'iłij ewets, qe ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' ene' jukhew ma' qa' net'eku'mi'.—* 45 Qa pekhewe'en qa nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj, qe mexe nite' łexke'ej pa' Dios qu' nenikfe'lik'i. Qa pekhewe'en qa wetjeyepunijets iye pa'aj pa' Jesús qu' niyinijets qu' nenfeeli'mha pa' ikji'ha.*

¿Pa'n łii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

46 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju' pa'aj pa'n łii pakha' qu' les qiye'ji' hatse' pekhewe'en.* 47 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pakha' yumtitax pekhewe'en qu' łunye'je'. Qa t'eku'mi' pa'aj pa' omeła's qa yenłetijup pa'aj,* 48 ma' qa yit'ij pa'aj: —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yii ha'ne omeła's, yakha'łe in neqjunu'yij. Qa pakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'łe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj. Qe pakha' qu' nite' neniwqinhete'ji' qa hik pakha' pa' les in qiji'.—*

Pe' nite' inejuihifets hikpe' inifetsij.
(Marcos 9:38-40)

49 Qa ha' Juan qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hi'weniłij ha' ewi'ł jukhew yit'iji' ka' ii in yuki'nfik'ikii pe' inwo'metets, qa haq'ayini'łij qe nite' i'ni'ł yitji'teje'm. —* 50 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Hasu'uj aq'ayini'łij, qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij, pakha'an inife'ej.—*

Jesús yaq'ayinij pa' yijamtitaxets pa' Jacobo (Santiago) qa pa' Juan.

51 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in hats k'esiyu'ets pa' łahats'ij qu' napiletspha'm iye na' wa's, ma' qa we'neni'ha pa'qu' łet'unha'xi'ii qu' namii ha' Jerusalén.* 52 Pa' Jesús qa yiwathayinket aje'eł pe' ł'ukinhei, pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa uyetsji' pa' ewi'ł łetset ła's pe' Samaria łeiłets qe qa' najilet

---

* **9:38** Lc 7:12 * **9:40** Lc 9:1; 10:17 * **9:41** Fil 2:15; Jn 14:9 * **9:42** Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35,39; 7:15; Jud 9 * **9:43** Mt 17:22-23; Mr 9:30-32; 2P 1:16 * **9:44** Lc 9:22 * **9:45** Mr 6:52; Lc 2:50; 8:34; 18:34; 24:16,25; Jn 10:6; 12:16; 16:17-19 * **9:46** Lc 22:24 * **9:47** Mt 9:4 * **9:48** Mt 10:40,42; Lc 10:16; 22:26; Jn 13:20 * **9:49** Mt 7:22; 12:27; Mr 16:17; Lc 10:17; Hch 19:13; Nm 11:28 * **9:50** Mt 12:30; Lc 11:23; Mr 16:19 * **9:51** 2R 12:17; Is 50:7; Jer 42:15; Lc 13:22; 17:11; 18:31; 19:11,28

pa'qu' łewhi'wet'e'.* 53 Qa pekhewe'łe Samaria łeiłets qa nite' łexkelij pa'aj, qe nikfe'lets in t'ejuyii ha' Jerusalén.* 54 Hekhewe' ł'ijatshenhei Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, yi'wen pa'aj pakha' łunyejeyij pekhewe'en, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij, ¿me łisu'un qu' nek'iyiniłetspha'm pa'qu' fet'e' qu' nata'łji'pha'm na' wa'sji' qa' nanq'axijju' ha'ne witset ła's?—* 55 Qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets qa yaq'ayinij pa'aj, qa yit'ijets: —Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets pa'n łunyejei ne' eqe'spirituli'ł, 56 qe ha'ne Ła's na' Jukhew nite' namijetsju' qu' niwuł'enhetju' pekhewe' łiłaxits ene' jukhew, qe namijetsju' yijat'ij qu' nenłinju'.— Ma' qa ikkii iye pa'aj qa yamii iye pakhap iye witset ła's iye.

Pa' ł'enyetenye'j qu' jintajayan pa' Jesús.
(Mateo 8:19-22)

57 In mexe ikik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa ewi'ł pa' jukhew yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanik'i pa'qu' maji'ijji'.— 58 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l ne' łupits, qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qa ham pa'qu' łewhiwet'i'ija.— 59 Pa' Jesús qa yit'ijets iye pakhap jukhew: —Atsjayan.— Pakha'an qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, etswejinłe eku'n hojohontax hatse' qu' hetijik'ui ha' tata.— 60 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Iwejinłi'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nanaxju' qu' netijik'ui pekhewe' wa'm. Qa akha'łe qa' yape ma, qu' enfeli'm ene' week pekheli'kii na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 61 Qa pakhap iye qa yit'ijetsek: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanija hatse', qa hisu'unłe qu' etswejinłe eku'n qu' mexe hewetfel eku'ni'm he' yalhei qa he' yejefets iye.—* 62 Qa pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ham pakha' qu' hats nenipji' łokoyei ne'ej witexp'ilasineti' yetsin ne'ej wakka qu' nejełik'i pakha' qu' nata'łji', qu' ne'weju'łij qu' na'n ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

10

Jesús qa yiwathayinket pe' setenta (70) jukhew.

1 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa t'eku'miiji'kii pekhewep iye setenta (70),* qa wetsjukkii in yiwathayinketiikii pe' witsetits qu' namets hatse'. 2 Ma' qa yit'ijets: —Olotsija nekhewe' łei na' wit'enekju' hats yuji', qa nekhewe'łe yithayikitax qa nite' olots. Qa hik ta'łijupi', qu' iyini'łijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin pe'qu' nithayiki qu' nenit'ijji' ne' łei.* 3 Yape ma'ałkii. Menikfelitiłetsha in k'ukini'łkii hik ejunyejeyi'ł ne'ej kots'etets łelits qu' na'n ji'teje'm pe'qu' wowole'.* 4 Hasu'uj eka'xi'ł pa'qu' aq'astajiwoyi'ił ti'naj, hasu'uj iye eka'xi'ł pa'qu' eqe'lhuyitaxi'ił, hasu'uj iye wetsjuk'e otshilaxtiyi'ił. Qa hasu'uj etke'leni'łijupju' pe'ye' qu' mewetfeli'm pa'qu' wit'ikheyije'ji'.* 5 Qu' ami'łets pe'qu' wititsi'ye' qu' mewi'iłifi, qa' nojo qu' mewetfeliłi'm qa' it'iłijets: "Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'nipji' ene' wititsi'."* 6 Ma' qa qu' nana'l pakha' qu' hats ła'si'ij pa'aj pa' wit'ikesimeya'xłekii, ma' qa pa' wit'ikesimeya'xłekii ta'łi'ł ewets qa amani'ijup pakha'an. Qa qu' hame'łe qa pa' wit'ikesimeya'xłekii łetistaxi'łij qa' netpiłłi'ił ewets iye.* 7 Hasu'uj e'wisitsi'iłi' pekhe' qu' hats ni'iłifi wititsi'ye', łuji'ł i'nłi'i qu' iya'ałji' pakha' qu' nełisi'łij, qe na'aj t'ithayii weju'łij qu' natjai. Hasu'uj

* **9:52** Lc 10:1; Mt 10:5 * **9:53** Jn 4:9,20 * **9:54** 2R 1:9-16; Ap 13:13 * **9:60** Lc 8:1; 9:2; 16:16 * **9:61** 1R 19:20 * **9:62** Fil 3:13 * **10:1** Na'l ne' witfaakanhei yenji' ek in setenta y dos (72), qe yumti qu' nakets iye pekhewe' wetsjuk. * **10:2** Mt 9:37-38; 20:1; Jn 4:35; Ap 14:15; 2Ts 3:1 * **10:3** Mt 7:15; 10:16; Jn 10:12; Hch 20:29 * **10:4** Lc 9:3; 12:33; 22:35-36; Mr 6:8; Mt 10:9-10 * **10:5** Mt 11:26; Lc 10:21; 12:51 * **10:6** Lc 7:50; 8:48; 24:36; Jn 20:19; Hch 15:33; 1Co 16:11; Stg 2:16

tujtseika'ye'ji'ij qu' mewijiiɬifi pe'qu' wititsile'.* 8 Week pa'qu' witset'e in
ɬami'ɬets qa t'eku'mi'ɬ eju'ɬ, qa' ɬuji'ɬ week pa'qu' neɬisi'ɬij.* 9 Iɬini'ɬ pe'qu'
nanqaats'etaxju' tetseti'yi' pakha'an, qa' it'iɬijets iye: "Na' tenek'enheiji' na'
Dios hats metitsi'ɬ e'm."* 10 Qa pakha'ɬe qu' witset'e qu' uitaxi'ɬ ji'teje'm qa
nite' neqjunu'uɬ'eju'ɬ, qa' ma'aɬijetsfik'i pe'qu' ɬ'ikheijeye', qu' it'iɬijets: 11 "Ha'nep
iye ɬ'eqhip ha'ne sehe' ha'ne etset'iɬ yamtaxij ene' yif'iyeyi'ɬ, qu' henfuluti'ɬju'
iye, qe qa' jutsiqetsi'iɬ e'm in uɬ'ax aka' ɬaqsiiɬijkii. Qa lesɬe ɬe'wis qu' menikfe-
litiɬetsha aka'an, pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met."* 12 Yakha' hit'iɬij ewets
qu' namtaxets hatse' pa' neɬuji' les qi qu' nattanithenhetii hatse' pekhewe'en,
tees qu' ɬunye'ji'iju'ɬ na' ɬantanithenkeye'j hatse' kekhewe' tetsetii ka' witsetik'i
Sodoma.—*

Pekhewe' uja'x witsetits yeqeku' pa' Jesús.
(Mateo 11:20-24)

13 —¡Hiyee' ha'nus witset Corazín! ¡Hiye' ha'nus iye witset Betsaida! Qe
qek hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsiiji'kii kekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ
wanaqsi'jtaxi'ɬ e'mijkii, ma' qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' uɬ'ets.
Qa hik ta'ɬijupi' qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin ɬeqhinatai
qekha uɬ'etse'tax qa ɬeiɬa' qekha nilintaxij na'aj lo.* 14 Qa hik ta'ɬijupi', qu'
ejeyumtshenhetiitaxi'ɬ hatse' les qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ɬ hatse' qa
nite' ɬunyejeyiju'ɬ hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.* 15 Qa akha' witset
Capernaum, ¿me ɬumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' ɬ'ewumhiti'yiiju'
hatse' na' fe't ɬe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).* 16 Pakha' qu' netk'eni'ɬ ewets,
yakha'ɬe in tek'enyitwets. Qa pakha' qu' not'oqowe'yi'ɬ eju'ɬ, qa yakha'ɬe
in t'oqoweiyiju'ɬ. Qa pakha' qu' not'oqoweiyiju'ɬ, qa nakha'ɬe ts'ukinju' hik
nakha' pa' t'oqowe'yiju'ɬ.—*

Tepilkii pekhewe' setenta (70) jukhew.

17 Pekhewe' setenta (70) jukhew in hats tepilkii iye pa'aj qi in ɬe'sitsi'mkii, qa
yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, yamijii pe' inwo'metets in tek'eni'ɬ yiju'ɬ in hit'iɬij
aka' ii.—* 18 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ehe, hats hi'wen na' inwo'met (Satanás)
in namiiju' ha'ne sehe' hik ɬunye'j na'aj tejen.* 19 Jeɬ qeku'ni'ɬek, yakha' in
k'eɬisiɬij pa'qu' et'unhaxitsi'iɬ qe qa otsi'ɬipji'kii ne' hik ɬunyejei q'oiq'oyits qa
neyeyits iye, qa week iye na' ɬet'unha'x na' wit'ejuihife, qa' ham pa'qu' ɬeke'ye'
qu' nawtsheteni'ɬ.* 20 Qa hasu'ujɬe qu' ne'sinheti'ɬi'mkii in tek'eni'ɬ eju'ɬkii in
ɬukini'ɬfik'ikii pe' inwo'metets. Les ɬe'wis yijat'ij qu' ne'sinheti'ɬi'mkii ke' iyitsi'ɬ
in hats we'nika'ajji' na' wa'sji'.—*

Jesús qa ɬe'wisi'mkii.
(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Qa hik pakha'aj pa' Espíritu Santo qa qi in yi'sinheti'mkii pa'aj pa' Jesús,
ma' qa yit'ij pa'aj: —Qi in ɬe'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa na' sehe'
iye, qe ɬat'ini'm nite' ɬ'ethinij ekewe' wekwek pekhewe' wekwek nikfe'lets qa

---

* **10:7** Mt 10:10; 1Ti 5:18; 2P 2:13 * **10:8** 1Co 10:27 * **10:9** Mt 10:7,8; 12:28; 1Ts 5:14; Lc 11:20; 17:20; Mr 1:15; 1P 4:7 * **10:11** Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 13:51; 18:6 * **10:12** Mt 7:22; 13:1; 10:15; 11:22,24; Lc 10:14; 17:31; 2P 3:10; Ap 11:8 * **10:13** Ez 16:23; Mt 23:13-16; Lc 6:17,24; 19:37; Ap 9:12; Jn 12:21; Ex 3:20; Hch 2:22; Esd 3:7; Jer 25:22; 47:4; Jl 3:4; Est 4:1,3; Dn 9:3; Jon 3:6 * **10:14** Sal 1:5; Mt 12:41 * **10:15** Mt 4:13; Lc 4:23,31; 7:1; Hch 2:27,33; Is 14:12-15 * **10:16** Mt 10:40; 25:45; Jn 5:23; 12:48; 13:20; Lc 9:48; 1Ts 4:8 * **10:17** Mr 16:17-18; Jn 10:25; 12:31; 14:13; Ez 8:11; Ap 9:20 * **10:18** Mt 4:1,10; 28:3; Hch 13:10; Ap 12:9; Col 2:15 * **10:19** Mr 1:22; 16:18; Lc 11:12; 21:24; Ap 9:3,19; 11:2; Gn 3:16; Mt 13:39; 23:33; 1Co 15:25; Sal 91:13; Hch 28:5 * **10:20** 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 7:22-23; Ex 32:32; Neh 9:38; Mal 3:16

pekhewe' iye wekwek yiya'yij, qa ɬ'ethinij enewe' hik ɬunyejei omehets nite' weniwqinhetji'. Ehe, Tata, qe hik aka' ɬisu'un qu' ɬunye'je'.* 22 Week ene' wekwek hats tseɬisij na' Tata qu' heinek'enhe'yij. Qa ham nikfe'le'ets pa'n ɬunye'jija na' Ła's, ewi'ɬɬe na' Łatata in nikfe'lets. Qa ham iye pa'qu' nenikfe'lets na' Łatata, qe ewi'ɬɬe na' Ła's in nikfe'lets, qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.—* 23 Qa tetwek'ela'xets pa'aj he' ɬ'ijatshenhei qa yejeɬ ji'teje'm. Qa uja'xɬi'ijkii in yit'ijets pa'aj: —Łe'sitsi'imkii pekhewe' qu' ni'wen aka' ɬi'weni'ɬ. 24 Qe yakha' hit'iɬij ewets in olots ke' profeta'ik'i qa ke' qitsji' wittatalik'i iye qi in neqwenkeyu'taxij aka' hane'ej ɬi'weni'ɬ, qa nite'ɬe yi'wen. Qa qi in yisu'untax iye qu' nepiye'ek'i ekewe' hane'ej ɬepi'ye'eɬik'i, qa nite'ɬe yepi'ye'.—*

Pakha' teik'unei Samaria ɬeiɬe'.

25 Ma' qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ɬ pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei qe qa' nijaajin pa' Jesús, qa nifaakan pa'aj: —Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiɬa'x nite' yili'ij?—* 26 Qa yeku'ɬ pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n ɬunye'j pa' we'nika'ajji' ke' Moisés ɬe'lijei? ¿Pa'n yit'ij kekhewe'en pa' ɬenikfe'lets?— 27 Qa inku'ɬ pa'aj pakha'an, qa yit'ij: *—Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' iɬa'x, weekij pa' et'unha'x qa weekij iye pa' aqjamtikineye'jkii. Qa' isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew, efuts in ejunye'jek in ɬewetsu'unɬe.—* *(Dt 6:5)** 28 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: *—Ł'asiinik'iha in ɬ'inku'ɬ. Aqsiijkii aka'an qa' iɬa'xe'.—* *(Lv 18:5)** 29 Qa in ɬunye'jek pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei in wo'ɬetaxii qu' netitijitiyijets qu' natsathen, qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —¿Qa pa'n ɬii pakha' qu' mete' ye'm qu' hisu'un ene' jukhew qa efuts?—* 30 Pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj, qa yit'ij: —Ewi'ɬ pa'aj pa' jukhew ta'ɬii na' Jerusalén nekik'iju' pa'aj na' wit'ikheyi'j yamii ha' Jericó. Qa weikutiju'ɬ pe' ejtenhetsilets qa t'ilit'ets pa'aj qa nitka'mij pe' ɬewekwekits qa ɬeqhinatai iye. Qa yilanje'mkii iye pa'aj. Ma' qa yiwu'mɬi'iju' qa ikik'uikii, yaqwamitaxijkii pa'aj. 31 Ma' qa ewi'ɬ pa' pa'i nekik'iju' iye ha' wit'ikheyi'j. Qa in yi'wen qa ikijup pa'aj qa yape'enha ikik'ui pa'aj. 32 Qa in namtaxets iye pa'aj pa' ewi'ɬ pekhewe' ta'ɬets pa' Levi'ik'i (levitas). In yi'wentax iye pa'aj qa ikijup iye qa yape'enha ikik'ui iye pa'aj. 33 Qa namets iye pa' ewi'ɬ jukhew, Samaria ɬeiɬe'. In yi'wen pa'aj qa qi in neq'eletij.* 34 Ma' qa ikets pa'aj, qa yatsi'yipji' pe' ɬenqek'uwjei pa' aceite qa pa' wino iye, qa yilophe'ɬijipji' pe' penyilots. Ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' ɬe'wut qa yeka'xii pe' ewi'ɬ witiwhiti' qa i'wi'ɬi' qa yejeɬets pa'aj.* 35 Qa neɬukii pa'aj, qa pa' Samaritano qa t'eku'metsju' pe' wetsjuk denarios,† qa tisij pakha' yatsat'axij pe' witiwhiti', qa yit'ijets pa'aj: "Jeɬets ha'ne jukhew. Qu' nat'anipji' ene' k'eɬisij pe'qu' anq'axiji' qa' qu' hetpiltax iye ma' qa' k'ajanin." 36 Kha'ye', ¿pa'n ɬii enewe' wetshetk'ewi'ɬ pakha' ɬumti qu' ni'nq'ethinij in meti'm qa yisu'un pa' jukhew t'ilit'ets pe' ejtenhetsilets?— 37 Qa pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés ɬe'lijei, qa yeku'ɬ pa'aj: —Pakha' neq'eletij pakha'an.— Qa pa' Jesús qa yit'ijets: —¡Yape ma, qa' aqsi'jijkii aka' ɬunye'j!—*

---

* **10:21** Lc 2:14,27; 4:1; 19:21; 23:34,46; Hch 2:4; 13:7; 17:24; Mt 7:21; 21:16; Jn 8:42; 11:41; 12:27-28; 17:1-25; Gn 14:19; Is 44:25; Jer 8:9; 1Co 1:19-27; 3:19-20; Sal 8:2 * **10:22** Jn 1:18; 6:46; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * **10:24** Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * **10:25** Mt 8:19; 22:34-40; 16:1; 19:3,29; Mr 12:28-34; Lc 3:12; 7:30; 18:18; Jn 1:38; 12:25; Ap 21:7 * **10:27** Lc 4:8; Lv 19:18 * **10:28** Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11; Ro 10:5; Ga 3:12 * **10:29** Lc 16:15; Ex 20:16-17; Lv 6:2; 19:13-18; Pr 3:28-29; Mt 5:43; 19:19; Ro 13:9-10 * **10:33** Mt 10:5; Lc 7:13; 9:52; 15:20; Hch 1:8 * **10:34** Is 1:6; Stg 5:14 † **10:35** Ewi'ɬ denario, ɬajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ɬ neɬu qu' net'ithayii. * **10:37** Mt 23:23; Lc 1:72; Stg 2:13

Jesús qa i'ni' pa'aj pe' łetsi' pe' Marta qa pe' María.

38 Ma' qa ikkii iye pa'aj pa' Jesús qa he' ł'ijatshenhei, ma' qa yamets pa'aj ha' witset ła's, hik hakha' qa i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu łii Marta qa yiwhini' pa'aj pe' łetsi'.* 39 Pe' Marta na'l pa'aj pe' łejefeki' łii María, pekhe'en i'nijupju' pa'aj pe' łef'iyeyifi pa' Yatsat'ax'inij tek'enets pa'aj in iyet.* 40 Qa pekhe'łe Marta qa qi in mehe'ej in yithayiki'im pe' wekwek qa pa'qu' netuj iye, ma' qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me nite' łijamti'ij yiwets ne' yejefeki' in nite' tsi'fenij ene' hithayikitaxi'ł e'm? Iyaji'ets qu' netsi'fenij.—* 41 Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Marta, Marta, hayits qa natawje'meten qa e'mehe'ej iye wiikfik'i enewe' olotsiiji' wekwek qu' aqsiijkii.* 42 Qa na'llе ka' ewii'łija les łe'wistax qu' nana'l e'm. Ene' María na' yaftsin in t'eku'miiji' hik ha'ne les qi in łe'wis, qa ham pa'qu' nenitka'mij.—*

11

Jesús qa i'nq'ijatshenij pa' wit'iyinheye'j.
(Mateo 6:9-15; 7:7-11)

1 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in iyin qa pa'n qu' na'ni'iji' iye pa'aj in iyin, qa in yili'ij pa'aj, qa pa' ewi'ł pekhewe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ets'ijatsheni'łij qu' nek'iyini'ł, in łunye'jek ka' Juan Bautista'ik'i in yijatshenij he' ł'ijatshenhei.—* 2 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qu' iyini'ł qa it'iłij: "Intata, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii. Yape namets pa' łahats'ij qu' qi'ija qu' enek'enhei.* 3 Esłisi'łij ha'ne nełuji' pa'qu' hetuji'ł in łunye'jek week nełuts.* 4 Iwu'mi'łyik'ui pe' uł'ets haqsi'ji'łijkii in yijunyejeyi'łek in hiwejinłi'ił week nekhewe' uł'ax yaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii. Hasu'uj etswejinłi'iłij qu' netswumi'łju' pa' witaqjaajinkeye'j."—* 5 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —Jit'enqeku'ni' ek pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ł qu' nana'l pa'qu' łejuwaika'ye', qa' nakii in hats łeqewuk'uji' naja'x, qa' nit'ijets: "Waika', atsatkinhenin qeku'nets wetshetk'ewi'łe' pane', 6 qe hanee'ij namyii ha' ewi'ł waika' iye toxii pa' ta'łji'. Ham yaqi'ijup qu' hetisij." 7 Pakha'an qa nekułetsfik'i qa' nit'ij: "Hasu'uj atsjati'meten. Hats yijanit'axji' na' łeji' qa yiwhifetsju' iye ene' yilits. Qa nite' łeke' qu' netsiipha'm qu' k'ełisij pe'ye'." 8 Hit'ij ewets, in yemjeetax in łejuwaika'tax qa nite' ni'yijupha'm qu' netisij pe'ye', qa hastaax qa' niipha'm qe ta'łets in nite' yili'ij in iyinijetsji'kii. Ma' qa week tisij pe'qu' hami'im.* 9 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets: "Iyini'łetskii qa' esti'yi'łij. Mowo'ołiikii qa' i'weni'ł. Ilani'łetskii na' łeji' qa nenit'iłij e'mii qhof."* 10 Qe week na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen iye. Qa na'aj yilanetskii na'aj łeji' qa' wenit'iji'mii qhof. 11 Jit'enqeku'ni' ek iye pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ł qu' hats nana'li'm pe'qu' łelitse', qa pa'qu' ła'se' qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye' in iyintaxijets sehetse'? 12 I'nłi'i qu' niyintaxijets pe'qu' łihi'ye', ¿me qa' netisij pe'qu' neyeye'? 13 Qe ekheweli'ł in uł'etstaxi'ł qa łe'niyayi'łij pa'qu' łisi'łij wekwek łe'wis ene' elitsi'ł, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's in łe'wiisija, qa les in łe'wis wiikfik'i qu' netisij na' Espíritu Santo pekhewe' qu' niyinijets.—*

---

* **10:38** Jn 11:1,19-20; 12:2-3 * **10:39** Lc 8:35; Hch 22:3 * **10:40** Mr 4:38; 1P 5:7; Ro 8:26 * **10:41** Lc 12:22; 1Co 7:32; Fil 4:6 * **10:42** Sal 16:5; 27:4; Jn 6:27 * **11:1** Lc 3:21; 5:33 * **11:2** Jn 10:25; 17:6; 20:17; 1P 1:17; 3:15; Sal 9:10; Is 29:23; Lc 1:49; Mr 9:1 * **11:3** Pr 30:8 * **11:4** Lc 4:13; 6:12; 7:48; 24:47; 22:40,46; Mt 18:23-35; 26:41; 1Co 10:1 * **11:8** Lc 18:1-6 * **11:9** Mt 7:7-11; 18:19; 21:22; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Mr 11:24; Stg 1:5-6,17; 1Jn 3:22; 5:14-15; Dt 4:29; 1Cr 28:9; 15:2; Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:13; Lc 11:10; 12:36; 13:25; Hch 12:13,16; Ap 3:20 * **11:13** Ro 8:9; 12:17; 1Ts 5:22; 2Ti 3:13; Mt 5:48; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,38

Jesús qa titijiti'yijets pa' łet'unha'x qu' nata'łijets pa' Beelzebú. (Mateo 12:22-30; Marcos 3:20-27)

14 Qa pa' Jesús qa yukinik'uifik'i pa'aj pa' jukhew pa' i'ntaxji', ewi'ł inwo'met
ham łe'lijeye'. Qa łunye'jkii pakha'aj pa' inwo'met in hats ikfik'i, qa pa' jukhew
qa hats iyet pa'aj. Qa pe' olots jukhew qa efuts qa qi in yitjułaxijpha'm
pa'aj aka' łunye'jkii.* 15 Qa uja'x pe' yit'ijju': —Pakha'łe Beelzebú, łatata pe'
inwo'metets, tisij hane'en pa' łet'unha'xijup qa łeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe'
inwo'metets.—* 16 Qa pekhewepłe qa naqjaajinkeyu'ujek, ma' qa yiyajitax-
ijets qu' nethinij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł qu' nata'łetspha'm na' wa's.* 17 Pa'
Jesús qa hats nikfe'lets pa' łaqjamtikineyejeitaxkii pekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —
Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'łe łete'm qu' netwuł'enhetju', qa
hik łunye'j iye na'aj ewi'ł jukhew qa łelits qa łewhe'ye' iye in watlanju'kii, qa
łekhewełłe łete'm iye in wetwuł'enhetju'.* 18 Qa hik łunye'j iye nakha' Satanás
qu' neqet'ets wetju'łkii qa wapiłłe wetju'łkii, ¿qa pa'n łunye'j qu'nte' niliyi'ij
pa' łet'unha'x? Aka'an hit'iłij ewets qe łit'iłijets in hata'łijets pa' łet'unha'x pa'
Beelzebú qa łeke' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets.* 19 Ekheweli'ł in łit'iłijets
qu' hukinfik'ikii pe' inwo'metets qu' nata'łets pa' łet'unha'x pa' Beelzebú, ¿qa
łek łet'unha'xek pa' yit'iji' nekhewe' elitsi'ł in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa
hik ta'łijupi', nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nejełiłijik'ui aka' łit'iłijju'.*
20 Qa yakha' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets qa hit'iji' pe' łayaqsi'łe na' Dios, qa
aka'an qa hats jutsiqaxij na' tenek'enheiji' na' Dios hats namtaxi'ł ewetsju'.*
21 Pa'qu' jukhewe' in t'un, watjanithen week na'l łatjanetits, qa yejeełija pe'qu'
łetsi'ye', qa pekhewe' i'nifi wekwek pekhe'en qa ham peeyi'ijkii qe tejełitii.
22 Qa na'łłe iye pakha' les t'un iye wiikfik'i t'anipji' pakha'an, ma' qa t'ilit'ets
qa naxij, qa nitka'mij week pe' łatjanetistax hik pekhewe' qi in wetjumtitaxets.
Qa yeka'xik'ui pe' week łewekwekitstax qa week t'ihinijkii.* 23 Pakha' qu' nite'
yi'feyi'ij pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa
yak'esa'xłekii.—*

Pa'qu' inwo'met'e qu' netpilii iye pa'qu' jukhewe'. (Mateo 12:43-45)

24 —Pa'qu' ewi'łe' espíritu uł'ax in ikik'uifik'i na'aj jukhew, ma' qa nekłi'ikii
pa' ham i'ni'i' yisłaxkii, wo'taxiikii ławapiihiwet'e. Qa in nite' yi'wen pa'qu'
nawapi'yi', qa yijamtikii: “Maa, ma hapiliyek ke' yitsi' ke' hata'łifi.”* 25 Qa
in tepilii qa yi'wen in hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye. 26 Ma'
qa ik iye qa yi'wen qa t'eqe'mets pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) espíritu les
uł'ets wiikfi' nite' hik łunyejei pakha'an. Ma' qa week enewe'en qa uiji'teje'm
iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Pakha'an ma' qa les qi'ija in uł'ax, nite' hik
łunye'j in yojo.—*

Pakha' les qu' jini'sinheti'mkii yijat'ij.

27 In mexe iyetij pa'aj pa' Jesús ekewe' wekwek, qa ewi'ł pe' efu i'nji'teje'm
pekhewe' olots, qa taya'yij pa'aj in yit'ij: —Qi qu' łe'wisi'imkii pe' efu łata'łets in
łenekfik'i qa nefunenkii iye.—* 28 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Ehe, qa lesłe qu' qi

---

* **11:14** Mt 9:32-34; Jn 7:20; 8:48,52; 10:20; Mr 7:26,37; 9:15-25; Lc 7:22 * **11:15** 2R 1:2; Mt 10:25; Lc 12:58; Jn 12:31; 14:30; 16:11; Ef 2:2 * **11:16** Lc 10:25; Jn 2:11; 8:6 * **11:17** Lc 5:22; 12:52-53; Fil 2:6; Dn 5:28; 11:4 * **11:18** Mt 4:1,10; Hch 13:10; Lc 4:5 * **11:19** Ga 3:7; 1P 5:13 * **11:20** Ex 8:19; 31:18; Dt 9:10; Sal 8:3; Mt 19:24; 21:31,43; Lc 17:21 * **11:22** Jn 16:33; 1Jn 2:13; Ef 6:11,13; Hch 26:28; Is 49:24-26 * **11:23** Mr 9:40; Lc 9:50 * **11:24** Mr 1:23-27; Lc 8:29; 9:42; Mt 11:29; Ap 4:8; 14:11; 18:2 * **11:26** Lv 26:18-28; Dt 7:1; Pr 6:31; 26:25; Lc 8:2; Jn 5:14; 2P 2:20-22 * **11:27** Lc 1:48; 5:1; 8:21; 12:3; 23:29; Hch 13:7

qu' łe'sitsi'imkiiha pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' łe'lijei na' Dios qa yaqsi'jijkiiha iye.—*

Jesús qa wetjeyumtshenijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.
(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)

29 Pekhewe' olots jukhew qa efuts, in hats les t'ijaifik'i qa olots wiikfik'i, ma' qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ene' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij qi in uł'ets, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ewi'ł ham łunye'ji'iju'ł, qa teesłe qu' net'ethinheti'yij, qa ewi'łłe hatse' qu' net'ethinheti'yij ka' łunye'jkii ka' Jonas'ik'i.* 30 Qe hik qu' łunye'ji'ija ka' łunye'jkii ka' Jonas'ik'i in yamii ma' qa jutsiqetsi'm kakha' qek łunyejeye'taxkii kekhewe' Nínive łeiłetsik'i, qa hik aka' qu' łunyeji'ijek ha'ne Ła's na' Jukhew enewe' hane'ej łahats'ij.* 31 Kekhe' qi witnene efu'uk'i ta'łiiju' na' i'wk'uyi'liiju' niipha'm hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij, ma' qa' nit'iłij ewets qu' qiye' qu' uł'etsi'ił, qe kekhe'en toxii pa' ta'łji' qa namii qe qa' nepi'ye'ej ka' qi łikfeliya'xkii ka' Salomon'ik'i. Qa hane'ej, jeł qeku'ni'łek nakha' les t'anipji'ha ka' Salomon'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.* 32 Kekhewe' Nínive łeiłetsik'i niipha'mkii hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij, ma' qa' nit'iłij ewets qu' qiye' qu' uł'etsi'ił, qe kekhewe'en yili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii in yepi'ye' ek'i ke' łe'lijei pa' Dios nifeli'm kakha' Jonas'ik'i. Qa hane'ej, jeł qeku'ni'łek nakha' les t'anipji'ha ka' Jonas'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.—

Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n.
(Mateo 5:15; 6:22-23)

33 —Ham pa'qu' nene'łji' fetitjiye' qa nat'inkii, qa nite' łeke' iye qu' nit'onijju' pe'qu' ti'najki'ye' łasi'ye'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week yi'wenkii pe'qu' nuiteje'mkii.* 34 Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'łijupi', ne' otoi qu' łe'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. Qa qu' uł'etse'łe ne' otoi qa' nooye'jiimkiyek na' ese'n.* 35 Jeł etij pa' na'lkii in'etji' qa hasu'uj qu' noo'ye'kii. 36 Qe qu' weeke' na' ese'n qu' hik łunye'je' qu' nana'lkii qa ham pa'qu' łuk'eye' qu' noo'ye'kii, ma' qa' qi'ija qu' nana'l e'mkii hik qu' łunye'je' ne'ej fetitjii qu' nanalit epji' pa'qu' ł'ułaxe'.—

Jesús qa iyetij pa' łunyejei pekhewe' fariseo.
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)

37 In yili'ij pa'aj pa' Jesús in iyet, qa pa' ewi'ł fariseo qa t'eqe'mets qu' netekiłi'ju' pe' łetsi'ii. Qa pa' Jesús qa yijayan pa'aj qa uiteje'm qa i'nijupju' pa' łekula'x.* 38 Pa' fariseo qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj in yi'wen pa' Jesús in nite' yijayanij pakha' yit'ij pe' ława'mhitsik'i qu' nojo qu' nawa'nqa' qa' i'nk'ałe netek. 39 Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Ek'en qeku'ni'łek ekheweli'ł fariseol, ekheweli'ł łenliji'łju' na' i'nfik'i na' wasu qa tok'o iye, qa nakha'łe łatawe'jji' qa topo'oj nakha' wit'ejtenheye'j qa na' uł'ax iye.* 40 Ham łenikfe'li'iłets. Nakha' yaqsiijkii na' i'nfik'i, ¿me nite' yaqsiijkii iye na' i'nteje'm?* 41 Ihini'łij yijat'ij nekhewe' wekwek topo'oj nakha' i'nteje'm qa' łisi'ł ne' ham yiwq'axine', ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' ham łejili'ye' na' i'nteje'm qa na' i'nfik'i.* 42 ¡Qa hiyee'łe e'newusitsi'ł fariseol! Qe in łeqethentaxi'łfik'i ne'ej menta qa ne'ej ruda qa week iye ni'khewepij łesejets, in yamets qu'

---

* **11:28** Lv 22:31; Jn 13:17; Stg 1:22; Ap 1:3; 22:7 * **11:29** Lc 7:31; 11:16; 17:25; 21:32; Jon 1:1–4:9; Mt 16:4 * **11:30** Mr 2:10; Lc 5:24 * **11:31** 1R 4:34; 10:1; 2Cr 9:1; Lc 10:14; He 11:7; Pr 1:1 * **11:33** Mr 4:21; Lc 8:16 * **11:34** Jer 24:8; Mt 7:17 * **11:37** Lc 7:36 * **11:39** Mt 23:25; Lc 12:20; 16:14; He 10:34; Mr 7:22 * **11:40** Mt 23:17; Lc 12:20 * **11:41** Lc 12:33; Hch 24:17; Sal 24:4; Tit 1:15

diezse' qa ewi'ł na'aj łetisi'łij na' Dios. Qa ł'anłi'iłipji'kii nite' łaqsiiłijkii pa' yatsathen qa pa' witeqsu'unka'xij iye pa' Dios. Hik ekewe'tax qek aqsiiłijkii yijat'ij, qa hasu'ujłetax qek ili'iłij kekhewep iye hats łaqsi'ji'łijkii.* 43 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł fariseol! Qe łisu'uni'ł wiikfik'i qu' ni'iłipji' ne'ej łots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei ne' witlijtsitjiyitsifi, qa łisu'uni'ł iye qu' eniwetfelhe'yiłi'mkii ne' witaqhawetitsji'.* 44 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł! Qe hik ejunyejeyi'ł ne'ej nimełkui qe hats nite' yeqet'etsiikii na'aj i'ni' qa t'otsipji'kii ene' jukhew qa efuts qe nite' nikfe'lets.—* 45 Qa yeku'ł pa'aj pa' ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei: —Maestro, in łit'ij aka'an yekheweli'ł iye in łatswakanini'łkii iye.—* 46 Pa' Jesús qa yit'ij: —¡Hiyee' e'newusitsi'ł iye ekheweli'ł, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei! Qe łiłkonini'łij ene' jukhew pe' niihetits witqatai jutsitets qu' jinteka'xtax, qa ekheweli'ł qa nite' łisu'uni'ł qu' eka'xi'ł nite' ewii'łe' iye pe'qu' ayaqsiyi'ił qu' ekumhini'łi'.* 47 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł! Qe łeniihini'łpha'm qa łaqsi'ji'ł ne' łenimełkui ke' profetalik'i in hik ekewe' łalanhei iye ke' aqa'jteyi'łik'i.* 48 Qa aka'an in łaqsiiłijkii, ma' qa hats łi'sinhetiłijupi' aka' yaqsiijkii ke' aqa'jteyi'łik'i, qe kekhewe'en nilanju' qa ekheweli'ł qa łeniihini'łpha'm łaqsi'ji'ł ne' łenimełkui.* 49 Qa hik ta'łijupi' na' qi łikfeliya'xkii na' Dios in yit'ij iye: "He'nukini'ł ei hatse' pe'qu' profetale' qa apóstoles iye, pekhewe'en qa' natlanhetiiju' pe'qu' uja'xe' qa pekhewep iye qa' natawitjaxtii."* 50 Qa hik ta'łijupi' ene' hane'ej ha'ne łahats'ij qu' netitijitiyijets hatse' qu' łekhewele' qu' nanlanju' pe' week profetalik'i in uja'xek pe' talanhetii'ju'kii ta'łijii in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe'.* 51 Qa' nata'łijii in talanhetii ka' Abel'ik'i qa' namijii in talanhetii ka' Zacarias'ik'i. Hikka' talanheti'yi' nakha' łeqewuk'uji'ju' na' ts'eewe'epji' (altar) qa ne' t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ehe, yakha' hit'iłij ewets, aka'an in t'enhetiyipji' iye enewe' hane'ej łahats'ij.* 52 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei! Qe ekheweli'ł łaqsi'jtaxi'ł ne' łejinje' na' witikfeliya'xkii. Qa ekheweli'ł nite' łe'nuihiyu'ułii qa nite' łiwejiniłi'm iye nekhewe' hats nuihiyu'taxii.—* 53 In ikik'uifik'i pa'aj pa' Jesús pe' wititsi', qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pekhewe' iye fariseol, qa yijayanfik'i pa'aj, ma' qa yapełek qa iyetłe etsek pa'aj qe qi in nayu'um, qa pekhel ł'anyejeyetskii in nifaakankii,* 54 qe tewqeleiłetaxijik'ui qu' nophe'łji' pa'qu' nit'ij.*

12

Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol.

1 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, qa not'axets iye pa'aj pe' olootsija milits yamets pe' jukhew qa efuts iye, watkatitij wetepji' pa'aj. Pa' Jesús qa iyet, me yojo in iyetik'ui pe' ł'ijatshenhei: —Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol, ikji' in hik łunyejei qu' wetsjuk łejusitse'.* 2 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye', qa ham iye pa' qu'nte' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le'.* 3 Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' it'iłij na' nookii qa' netpiikaxti'yi' na' na'lkii, qa

* **11:42** Lc 10:13,27; 18:12; Dt 14:22; Mi 6:8; Zac 7:9; Mt 12:18,20; Jn 5:42; 7:24; Hch 8:33; Dt 6:5; 2Ts 3:5 * **11:43** Mt 23:6; Mr 12:39; Lc 20:46; Stg 2:2 * **11:44** Mt 23:27 * **11:45** Lc 7:30 * **11:46** Mt 11:28-30; 23:4; Hch 15:10; 27:10; Ga 6:5 * **11:47** Mt 2:23; Hch 7:52; Lc 20:15 * **11:48** Mt 23:31; Hch 22:20; Ro 1:32 * **11:49** Pr 1:20-33; 8:1-36; Mt 23:34; Lc 11:27; 13:1; 15:32; 21:9-10; Jn 13:16; Hch 1:2; 1Ts 2:15; 2Ti 3:12 * **11:50** Lc 11:29; He 9:26; Ap 18:24 * **11:51** Gn 4:9-10; He 12:24; 1Jn 3:12; 2Cr 24:20-22 * **11:52** 1Co 14:6,39 * **11:53** Mr 6:19; Ga 5:1 * **11:54** Hch 23:21; Is 29:21; Mt 22:15; Mr 3:2; 12:13; Lc 20:20; Jn 8:6 * **12:1** Lc 8:5; 13:21; 17:3; Mt 16:5-6; 23:28; Mr 8:14-15; 12:15; Jer 9:4; Hch 20:28; Ga 5:9; 2:13; 1P 2:1 * **12:2** Mt 10:26-33; Mr 4:22; Lc 8:17; 6:44

pe'qu' it'iłij qu' ajawehentaxi'łij wetju'ł pe'qu' wititsiyi'ifi, qa' netniya'yijkii qu' netfelhitii pa'qu' ł'anuyi'ipji' pe'qu' wititsi'ye'.—*

¿Pa'n łii pa'qu' les jine'nijiwe'yiju'ł?
(Mateo 10:26-31)

4 —Qa yakha' qa hit'iłij ewets, ekheweli'ł yijuwaikal, e'nijiweikitek'iłiju'ł ene' yilanłe ne' esenitsi'ł, qe qu' hats nalan qa hats ham iye pa'qu' łeqfenyeje'ej.* 5 Qa yakha'łe qa' k'efeli'łi'm pa'n łii pa'qu' les e'nijiwe'yi'łiju'ł. E'nijiwe'yi'łiju'ł nakha' qu' hats nalan qa na'li'm iye na' łet'unha'x qu' newu'miiju' nakha' fe't qi iftsax. Ehe, yakha' hit'iłij ewets, ¡Hane'en hik ha'ne e'nijiwe'yi'łiju'łha yijat'ij!* 6 ¿Me nite' te'ninei ne'ej lee'fij (5) papaye'mtsil in łaja'aju'ł ne'ej wetsjuk ł'astakii nijketits łelits? Qa nakha'łe Dios qa nite' ewii'łe' pe'qu' nantapi'ii enewe'en.* 7 Qa hik łunyejei iye, ne' ewkujitsi'ł hats week wetjeyumtshen. Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, ekheweli'ł e'weju'łi'łij ł'ani'łi'pji' pe'qu' olotsetax papaye'mtsile'.—

Pekhewe' welkut'ijkii qa pekhewe' nite' welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 10:19-20,32-33; 12:32)

8 —Yakha' hit'iłij ewets, week pakha' qu' nite' newelkut'e' yijkii qa tetfeliji'm ene' jukhew in tsijayan, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netetfeljiiji'mek ne' łaqa angelits na' Dios.* 9 Qa pakha'łe qu' newelkutyijkii nite' tetfeliji'm ene' jukhew, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' newelkutjiijets kiyek ne' łaqa angelits na' Dios.* 10 Qa week pakha' qu' nit'ij pa'qu' ewi'ł wi'tlijeye' t'ejuyiju'ł ha'ne Ła's na' Jukhew, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'łe qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł nakha' Espíritu Santo qa nite' łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en.* 11 Qu' ekekiti'yi'łii nekhewe' witlijtsitjiyits qa qu' ekekiti'yi'łetsji' iye nekhewe' wittatal qa nekhewep iye wit'alhei, qa hasu'uj natawje'meteni'ł pa'qu' eqfenyejeyi'ił ewek qa pa'qu' it'iłijiju'ł iye.* 12 Qe nakha' Espíritu Santo hik nakha'ija qu' nijatshenij pa'qu' it'ij qu' hats namets qu' iyet.—*

Jesús qa iyetij pakha' qu' namittaxfik'i wiikfik'i qu' nanaitaxij eke' wekwek.

13 Ma' qa ewi'ł pa'aj pa' jukhew i'nji'teje'm pekhewe' olots pakha'aj, qa yit'ijets pa' Jesús: —Maestro, it'ijets ha' mats qu' nesłisij pe'ye' qu' natsak'esijek pe' ta'łets ka' tata'ałik'i.—* 14 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n łii pa' ts'entaxi' qu' yakha'ye' qu' k'ejeyumtsheni'łij pe' ewekwekitsi'ł?— 15 Qa pa' Jesús qa yit'ijets pe' weekji': —Jełi'łiju'ł week eke' łunyejeiłe wetju'ł ejunyejeyi'łij in łisu'uni'ł eke' wekwek, qe ha'ne witiła'x nite' yeqethenii qu' olotsi' i'm pe' wekwek.—* 16 Qa nifeli'm pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi': —Ewi'ł pa' jukhew qi in yiwq'axin wekwek qa olots iye pe' łaq'astai, qa pa' łeq'ejinqa'wet in hats yamets in yuji' pe' ł'enheiju' qa olots iye pe' łei.* 17 Qa pa' patun qa yijamtikii: "¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne yenekju'? Hats ham yeqitset'i'ij ene' łei." 18 Ma' qa yit'ij pa'aj: "Ye'ehe aka' qu' yeqfenye'ji'ij. Heni'ttaxijju' enewe' yeqjiikiyij qa' heniihinpha'm iye qa' les hiwqinhet ma' qa' week henifi yijat'ij ene' yenheiju' qa ene' na'l ye'm." 19 Ma' qa' hitłi'ij

---

* **12:3** Mt 6:6; 24:26; Lc 12:24; Hch 10:9 * **12:4** Hch 27:3; Is 8:13; 51:12; Jer 1:8; Jn 6:20 * **12:5** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7; Mr 9:43; Stg 3:6 * **12:6** Sal 50:11 * **12:8** Mt 7:23; Jn 1:51; 9:22; Lc 5:24; 11:30; 15:10; Hch 10:3; Ro 10:9; Ap 3:5 * **12:9** Lc 9:26 * **12:10** Mr 3:28-30; Lc 1:15,35; 2:25-26; 3:22 * **12:11** Mt 10:19-20; Mr 13:11; Lc 20:20; 21:14-15; Ef 3:10; Fil 4:6; Col 2:15; Hch 26:24 * **12:12** Pr 1:23; Jn 14:26 * **12:13** Lc 11:45 * **12:15** 1Ti 6:20; 2Ti 1:14; 4:15; 2P 3:17; 1Jn 5:21; Ef 5:3; Gn 12:5; Job 20:20; 31:24; Sal 62:10 * **12:16** Lc 6:24; 5:36; 8:11; 16:19; 18:23; 19:2; 21:1

yitets: “Jukhew, hayits qa olots ene' łaqsi'j. Weju'łij pe'qu' olots ininqapitse', mawapii, qa' ek, qa' iya' qa' e'łe'wisi'imkii iye.”* 20 Qa nakha'łe Dios qa yit'ijets: “Nite' ł'eqenełuikii, hane'ejija ha'ne naja'xji' qu' awa'm qa ne' na'l e'm łaqsi'jtax, ¿pa'n łii pa'qu' naya'x e'j?”* 21 Aka'an hik aka' łunye'j pakha' qu' naqsi'jtax pe'qu' olootse' qu' łakha' ye'łe qu' net'ejuiłe'ets, qa hamłe yiwq'axine' ekewe' t'ejuyets na' Dios.—*

Dios yejeł pe' łelits.
(Mateo 6:25-34)

22 Ma' qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets aka'an. Hasu'uj natawje'meteni'ł pa'qu' etuji'ł qa pe'qu' eqhinatayi'ił iye in mexe i'łiyi'ł,* 23 qe na' witiła'x les t'anipji' na'aj inaq, qa ha'ne i'naj i'nese'n qa les t'anipji' ek ekewe' witqhinatai. 24 Jeł qeku'ni'łju' ek ne'ej o'powil, in nite' wenq'entax qa nite' nit'ijji' iye pe'qu' ł'enheyeju', qa hamtax iye pe'qu' łextsili'ij qu' naqsi'j pe'qu' łeqeye', ła'mek na' Dios qa tisijkii pa'qu' netuj. Qa ekheweli'ł ¡hayits qa qi qu' e'weju'łi'iłij yijat'ij ł'ani'łi'pji' ne' junatai!* 25 ¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' itawje'met'e' qa' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye pa' łiła'x?* 26 In nite' łeke' qu' aqsiiłijkii aka' nite' qi łammi's, ¿qa inhats'ek in natawje'meteni'ł kekhewep iye wekwek? 27 Jełi'łju' ne' łop'omits (lirios) in t'ijaifik'i. Nite' t'ithayiitax qa nite' taftiłintax iye. Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets ka' Salomon'ik'i in wanaqsii'jtaxija, qa nite' łunyejeyiju'ł ene' łop'om in łe'sitswikfi.* 28 Qa na' Dios in łeqjunyejeyij aka'an enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'łi' na' ł'ejinqa'wet, ye'ehe, qa ekheweli'ł qa' les qu' qiye' pa'qu' łeqjunyejeyi'ił ej, ¡jukhew hayits qa ł'inqekuteetsi'łkii!* 29 Ekheweli'ł, hasu'uj natawje'meteni'ił qu' mowo'ołiikii pa'qu' etuji'ł qa pa'qu' iya'ałji' iye. 30 Qe week ene' nite' yijayan na' Dios witsetits ha'ne sehe' epji' enewe'en qi in wo'oi week ekewe' wekwek. Qa nakha'łe Atata'ał qa hats nikfe'lets in nite' łisu'untaxi'ł qu' hamitsi'ił ejup ekewe' wekwek.* 31 Qa hik ta'łijupi', ekheweli'ł qa' aftsini'łek na' tenek'enheiji' na' Dios, ma' qa' esti'yi'łij week ekewe' wekwek.—*

Pe' łe'sits wekwek na' wa'sji'pha'm.
(Mateo 6:19-21)

32 —E'nijiweikitek'ił kots'etets nite' olots, qe na' Atata'ał hats yiwjutsiqenija qu' nełisi'łij na' tenek'enhe'yi'.* 33 Ihini'łij pekhewe' qu' nana'lił'em qa pekhewe' qu' ł'astaye' qa' łisi'łijkii pekhewe' ham yiwq'axine'. Aqsi'ji'łijkii aq'astajiwotsi'ił ti'naj nekhewe' nite' łipipji' yijat'ij, hik nekhewe' wekwek łe'sits na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij in na'l. Hik nakha'a' yijat'ij ham pa'qu' ejtenhetsaxe' qu' namii, ham iye nososítetsi'i' qu' netuj.* 34 Qe pakha' qu' eni'łi' pekhewe' qu' ewekwekitsi'ił, qa' hikpa' jeek qu' na'ni' ne' atawjetsi'ł.—*

Matjanitheni'łkii.

35 —Matjanitheni'łkii, qa' itujinheti'łji' iye pe' efetitjiyitsi'ł.* 36 Hik ejunyejeyi'ił pa'qu' jukhewe' qu' natjanithenik'uikii pa'qu' łaqa patune' in yamii pa'qu' ewi'ł łe'wis nełu witiwhe'yejii, qa in nam qa yilanetskii pa' łeji' qa aje'eł

* **12:19** Mt 11:28; Mr 6:31; Ap 6:11; 14:13; Ec 2:24 * **12:20** Jer 17:11; Lc 11:40; Sal 39:6; 49:10; Mt 16:26 * **12:21** 2P 3:7; Mt 6:19-20 * **12:22** Pr 31:25 * **12:24** 1R 17:4,6; Job 38:41; Sal 147:9; Pr 30:17; Ap 12:6 * **12:25** Fil 4:6 * **12:27** 1R 10:4-7 * **12:28** Mt 8:26; 14:31; 16:8 * **12:30** He 11:14; 13:14; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 * **12:31** Mt 5:6,20; 19:29; Lc 11:2; 1R 3:11-14; Mr 10:29-30 * **12:32** Lc 10:21; 12:4,7; 22:29; Is 40:11; Hch 20:28; 1P 5:2-3; Mt 11:26; Ef 1:5,9; Fil 2:13 * **12:33** Hch 2:44-45; 24:17; Lc 10:4; Mr 10:21; 2Co 4:7 * **12:34** 1P 1:4 * **12:35** Mt 24:42-51; 25:1-13; Mr 13:33-37; Jn 13:4-5

yit'ijimiiqhof.* 37 Łe'sitsi'mkii pe' jukhew in nam pa' łaqa patun qa yi'wen
in nite' ima'ju'. Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets pa' patun qa' naya'x eku'nijek
pe' łeqejkunenhei qa ninhinijupjukii pa' mesa qa' nenkunhenju' pekhewe'en.*
38 Łe'sitsi'mkii pekhewe'en in nite' yif'eli' iju'ł inye'jłu' qu' łeqewuk'uyetaxji'
naja'x, i'nłi'i qu' ipłu'yi'iju'ł nełu. 39 Menikfeliti'łets aka'an, pa'qu' ewi'ł
natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij
qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', qa' qi qu' natjanithenik'uikii qa'nte'
name'etsji' pe'qu' łetsi'ye' qu' net'ejtenij pe'qu' łewekwekitse'.* 40 Ekheweli'ł iye
matjanitheni'łkii, qe ha'ne Ła's na' Jukhew namji' hatse' pe'qu' horaye' qu'nte'
umtiyetaxi'ł qu' nanamji'.—*

Pakha' tek'en witqejkunenek qa pa' nite' tek'en.
(Mateo 24:45-51)

41 Ma' qa ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me yu'ja'xłi'ił qu' it'iłij
yiwets aka' łejeyumtshenijupi', me week iye qu' it'ijets?— 42 Pa' Yatsat'ax'inij
qa yit'ij pa'aj: —¿Pa'n łii pakha' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye, hik
pakha' pa' łaqa patun qa' neni' qu' nejełipji' pe' week łeqejkunenhei hats'inha
qu' netisji'jij łaqe' in hats yamji'jets łekujii?* 43 Łe'wis pakha' witqejkunenek
in łunye'j aka'an, qe pa' łaqa patun in nam qa yi'wenij in yaqsi'jijkiiha
pakha' ł'ithayijkit. 44 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets pa' patun qa' neni' qu' week
netnek'enhe'yij pe' łewekwekits. 45 Qa qu' nitłi'ij pa' witqejkunenek pa' łatawe'j:
“Ha' yaqa patun tees qu' nanam aje'eł.” Ma' qa' yapeye'łek qa' nilanje'mkii
pekhewep ł'ithayifets jukhew qa pe' efuts iye, qa tek, qa iya', qa yek'uwet
iye.* 46 Pa' łaqa patun pa' witqejkunenek qa' nanam pakha' nełuji' nite'
notkitaxji'kii, qa pe' hora iye nite' nikfe'lets qu' nanamji', ma' qa' qi qu'
nitanithen qa neni' pakha' łeq'itset'ij pekhewe' inqeku'. 47 Qa pakha'łe qu'
witqejkunenek'e in hats nikfe'ltaxets pakha' qu' nisu'untax pa' łaqa patun,
qa nite'łe watji'let, nite' yaqsi'jijkii iye pakha' hats yisu'untax pa' łaqa patun,
ma' qa' qi iye qu' nitanithen.* 48 Qa pakha'łe qu' nite' nenikfe'le'ets pakha'
qu' nisu'untax pa' łaqa patun, qa yaqsi'jłi'ijkii pe' yutentax, qa nite' qi'ija qu'
nitanithen. Week pakha' qu' hats netesti'yij pe'qu' olotse', qa' olotse'ji'jek
pe'qu' natyajaxti'yijets pakha'an, qa pakha' qu' les olotse' pe'qu' netesti'yij,
qa' les olotse'ji'jek pe'qu' netniyinheyijets qu' naqsiijkii.—*

Jesús, ta'łets in yeqet'ets wetju'łkii.
(Mateo 10:34-36)

49 —Yakha' in tsam qe qa' hitujinhetje'm pa'qu' fet'e' ha'ne sehe' ipji'.
¡Hayits qa qi in hisu'untaxija qu' hats netujje'm!* 50 Qa mexełe qu' nojo qu'
hempuli'jji' pa' qi a'tax. ¡Hayits qa qi in tsitawje'meten qa' naamłi'ijii qu' week
nijat'etstax!* 51 ¿Me łumti'ił in tsam qa' hetisij pa'qu' ł'ikesimeyaxitse'łekii ha'ne
week sehe' ipji'? Nite', yakha' hit'iłij ewets, in tsam qe qa' neqet'etsju'kii
ene' jukhew.* 52 Qe hane'ejija qu' nata'łi', lee'fij (5) pe'qu' na'nifi pe'qu'
ewi'ł wititsi'ye' qa' neqet'etsju'kii łunyejei, pe' wetshetk'ewi'ł qa' ł'ejuihifetsi'ij
pekhewe' wetsjuk, qa pekhewe' wetsjuk qa' ł'ejuihifetsi'ij pekhewe' wet-
shetk'ewi'ł. 53 Qa' neqet'ets wetju'łkii iye, pa' łatata qa' ł'ejuihifeyi'ij pa' ła's, pa'
wita's qa' ł'ejuihifeyi'ij pa' łatata, pe' łenene qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe' łasi', pe' łasi'

---

* **12:36** 2P 3:12; Jn 2:1; Ap 3:20 * **12:37** Ro 13:11; Lc 17:8; 22:27 * **12:39** 1Ts 5:2 * **12:40** Lc 21:36; Mr 2:10; 1Ts 5:2; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * **12:42** Lc 16:1; 1Ti 6:8 * **12:45** 1Jn 2:28 * **12:47** Dt 25:2; Stg 4:17 * **12:48** Lv 5:17; Nm 15:29; Mt 13:12; Ro 1:20; 2:14; 1Ti 1:13 * **12:49** Mr 10:38 * **12:50** Hch 22:16; Ro 6:3; Ef 4:5; 2Co 5:14; Jn 19:28; 19:30 * **12:51** Lc 2:14

qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬenene, qa pe' ɬeqewketi' qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬefelits, qa pe' ɬefelits qa' ɬ'ejuihifekiyi'ij pe' ɬeqewketi'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej jutsiqetsij in yamets na'aj ɬahats'ij.
(Mateo 16:1-4; Marcos 8:11-13)

54 Ma' qa yit'ijji'ju' iye pe' oloots jukhew qa efuts: —In ɬi'weni'ɬii pe'qu' wasi'ye' in nekpha'm ta'ɬiiju' na' tefeji', ma' qa aje'eɬ ɬit'iɬijju': "Nekju'kii hatse'" qa hik aka' ɬunye'j.* 55 Qa na'aj t'unik'i in ta'ɬji' na' i'wk'uyi'lii, qa ɬit'iɬijju': "Elejei hatse'" qa hik aka' ɬunye'jkii iye. 56 ¡Wetsjuk ɬejusits! In ɬenikfe'li'ɬets in ɬejeɬiɬijupkii ekewe' ɬunyejeikii ha'ne sehe' epji' qa na' wa'sji'pha'm iye, ¿qa inhats'ek qu' nite' enikfe'li'iɬets qu' jeɬi'ɬijupkii ha'ne hane'ej ɬahats'ij?—*

E'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ pakha' qu' uɬ'etse'taxi'ɬ wetju'ɬ.
(Mateo 5:25-26)

57 —¿Qa inhats'ek in nite' ekhewelɬi'iɬ ete'm qu' ejeɬi'ɬji' qu' ku'mi'ɬi' pa' yatsathen? 58 Qe in mexe ɬijayan pakha' qu' net'ejui eju'ɬ qu' neka'xii pekhewe' qu' netnek'enhei, e'meheyi'ij qu' mowo'oi qu' aje'eɬ e'ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ pakha' wit'ikheyi'jik'i, qa hasu'uj qu' nejufta'xɬi'ij qu' neka'xii pa'qu' jueze', ma' qa pa' juez qa netis e'j pa'qu' oq'opheɬinetsi'le', qa pa' oq'opheɬinetsi'l qa' nuihinifi'ek pe'qu' witq'opheɬitjiye'.* 59 Yakha' hit'ij ewets, in nite' ɬ'atsji'ɬfik'i aje'eɬ ipɬu'ui qu' week ijanin.—*

13

Ili'iɬij pa' uɬ'ax in ɬaqsiiɬijkii qa ijayani'ɬ pa' Dios.

1 Hik pakha'aj pa' neɬuji' na'l pa'aj pe' uja'x jukhew pakha' i'ni' pa' Jesús, qa nifelimik'i pa' ɬunyejeikii pa'aj pe' jukhew'ik'i Galilea ɬeiɬetsik'i, pa' Pilato in nilanju' pa'aj qa pe' ɬ'athits pekhewe'en qa yetsjiɬkinij pe' ɬ'athits pe' inqa'metetsik'i ɬeqististax pa'aj pekhewe'en.* 2 Pa' Jesús qa yit'ijiju'ɬ pa'aj: —¿Me ɬumti'iɬ ekheweli'ɬ aka' ɬunyejeikii pe' jukhew'ik'i Galilea ɬeiɬetsik'i qu' nata'ɬets qu' lees uɬ'etse' wiikfik'i qa' nite' ɬunyejeye' pekhewep Galilea ɬeiɬets iye?* 3 Qa yakha'ɬe qa hit'iɬij ewets in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'iɬ iye qu' nite' menink'aihiti'iɬ pa'qu' ejunyejeyi'iɬ qa' anaxi'ɬju' iye hatse'. 4 ¿Ye' me ɬumti'iɬ iye kekhewe' dieciocho (18) jukhew'ik'i in jaɬaq'ipji' ke' qaaxapha'm wititsi'ik'i (torre) na' Siloé ei qu' nata'ɬets iye qu' les uɬ'etse' qa' nite' ɬunyejeye' nekhewe' week i'ni' na' Jerusalén?* 5 Qa yakha'ɬe qa hit'iɬij ewets iye in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'iɬ iye qu' nite' menink'aihiti'iɬ pa'qu' ejunyejeyi'iɬ qa' anaxi'ɬju' iye hatse'.—

Yejeyumtshenijupi' pe' higokuk nite' tei.

6 Ma' qa nifeli'm iye aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi'ɬ pa' jukhew na'li'm pe' ewi'ɬ ɬ'enkiju' higokuk yeni'ju' pa' ɬeq'ejinqa'wet. Qa yejeɬtaxii qu' hats netei qa hamɬe pe'qu' ewii'ɬe' ɬe'ye' qu' ni'wen.* 7 Qa yit'ijets pa' ɬeqjeɬinenek'ij pa' ɬeq'ejinqa'wet: "Jeɬ, hats wetshetk'ewi'ɬ ke' ininqapits in henjeɬji'ijtaxii ene' higokuk qa ham ji'ij hi'wene' ɬeye'. Enfekinju' hatse'. ¿Inhats'ek in natkinɬetax qa yothetɬetaxi'kii ha'ne ɬe'wisji' sehe'?"* 8 Pakha'an qa yit'ijiju'ɬ pa'aj: "Yaqa patun, taaqu' ewi'ɬi'ij qu' iwejinɬe eku'n ha'ne ininqa'pji'. Qa' hef'uɬ'utifikii qa' hiwu'mifi iye ne' wakka ɬi'mhui,* 9 ma' qa i'nɬi'i qu' hats nana'l hatse' ɬeiye'. Qa qu' ham ɬeiye' iye ma' qa' henfekinju' yijat'ij."—

---

* **12:53** Mi 7:6 * **12:54** 1R 18:43-44 * **12:56** Lc 6:42; 20:10; 21:8,30 * **12:58** 1P 5:8; 2Ti 4:8; Pr 25:8 * **12:59** Lc 21:2 * **13:1** Mt 21:18-19; 27:2; Mr 11:12-14; Jn 4:45 * **13:2** Jn 9:2 * **13:4** Jn 9:7 * **13:6** Lc 5:35; 12:16; Mt 21:18-19; Mr 11:13 * **13:7** Mt 7:19; Lc 3:9; Jn 15:2; Ro 11:22; Is 5:2 * **13:8** Lc 16:3

Ewi'ł pa' sabadoji' pa' Jesús qa yiłin pe' ewi'ł efu.

10 Pa' Jesús i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' ewi'ł pekhewe' łe'lijtsitjiyits pe' judío pa' ewi'ł nełuji' witwapiihijii (sábado).* 11 Qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij pa' ewi'ł łaatshek ta'łets pa' ewi'ł inwo'met in i'nji', qa hikpa' nite' yatsathenket qa yit'ij tuufufuf, qa nite' łeke' qu' natsathen pa' ł'anu.* 12 Pa' Jesús in yi'wen pa'aj qa taya'yii, qa yit'ijets pa'aj: —Efu, hats ik'ek'uifik'i pa' awtshektax.— 13 Pa' Jesús qa t'eku'mipji' pa'aj pekhe'en, qa hik pakha'aj pe' efu qa łeke' in yatsathen pa' ł'anu, ma' qa yiwqinhet pa' Dios.* 14 Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'lijtsitjii qa qi in nayu'kii, qe pa' Jesús inqiłinji' pa'aj pa' nełu witwapiihijiitax. Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'lijtsitjii, qa yit'ijji'ju' pe' jukhew qa efuts: —Olots kekhewe' ewi'ł tatsai (6) nełuts qu' ji'nt'ithayiiji', qa hik kekhewe'tax ke' nełutsji' qu' eneki'łijii qa' menqiłini'łji', qa' hasu'uje' pe' nełutsji' witwapiihijiyits (sábados).—* 15 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Ejtitsits hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse', ¿me nite' łenit'iłijii week ewiłei ekheweli'ł pa'qu' wakkaye' oqokoyoyiwo'ół i'nłi'i qu' matikataxe' in yamets na'aj nełuji' witwapiihijii qu' eka'xi'łiiju' pa'qu' iweli'ye' qu' niya'?* 16 Qa ene' efu, ene'en ta'łets ka' Abraham'ik'i qa na' Satanás qa yophe'łtaxji' aka' łeqfe'met hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij, ¿me nite' łe'wisij qu' netenit'ijii na' łaatshek ha'ne nełuji' in witwapiihijiitax?—* 17 In yit'ij pa'aj aka'an pa' Jesús, qa pe' ł'ejuihifets qa qi in wepin wetju'ł pa'aj. Qa pekhewe'łe week jukhew qa efuts iye qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in yi'wen eke' qits wekwek yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.*

Ne'ej mostaza ło'.
(Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

18 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ij iye pa'aj: —¿Pa'n łii pa'qu' hik łunye'je' na' tenek'enheiji' na' Dios? ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu' hejeyumtshenijupi'? 19 Hik łunye'j ne'ej ewi'ł mostaza ło' in yeni'ju' na'aj jukhew pa'qu' łewenq'enhe'wet'e, qa łeyijłem in ta'ł ma' qa najkak'ij, qa *ne' junatai qa tupiiji' pe' łakjił.—(Ez 17:23)*

Ne'ej levadura.
(Mateo 13:33)

20 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios? 21 Hik łunye'j ne'ej levadura pe'qu' ewi'ł efuye' in yetsjiłkinij pa'qu' fo'ji'ye' qa wetshetk'ewi'ł yamitets pa' łeqjeyumtshela'xij in yenpha'm, ma' qa notki'ets ipłu'ui in hats week yiju'fjufinhetik'i.—*

Pa' epk'iyit'ii łeji'.
(Mateo 7:13-14,21-23)

22 Pa' Jesús in ik pa'aj qu' namii ha' Jerusalén, qa teiłi'ij iye pa'aj in yijatshenji'ij pe' witsetits qa pe' witsetits łelits iye. 23 Qa ewi'ł pa' nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me nite' olots pe'qu' iłiye'?— Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús:* 24 —Ment'unhetiłets qu' uyi'łii na' epk'iyit łeji', qe yakha' hit'iłij ewets in olots pe'qu' nenuihiyu'taxii qa nite'łe łeke'. 25 Qa' ink'aye'łe na' yatsat'axij ne' wititsi' qa' neniipha'm qa' nit'onji' na' łeji', qa ekheweli'ł qu' a'maneyi'iłfik'i qa' ilantaxi'łetskii, qa' i'ttaxi'łij: “Yatsat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof.” Qa'

* **13:10** Lc 4:31; 6:6 * **13:11** Mt 8:17; Lc 4:33; 6:18; 7:21; 8:2,29; 9:39 * **13:13** Mt 19:15; Mr 5:23; 6:2,5; 8:23; Lc 4:40; Hch 15:16; He 12:12; Jn 11:4 * **13:14** Mt 20:24; 21:15; 26:8; Mr 10:14,41; 14:4; Ex 20:9; Ez 46:1 * **13:15** Lc 2:7,12,16; 6:42; 14:5,19; 1Co 9:9; Mt 12:11 * **13:16** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16; Mt 4:1,10; Hch 13:10; Mr 5:3; 15:1; 2Ti 2:9 * **13:17** Lc 21:5; 1Co 16:9; Fil 1:28; 1Ti 5:14; Sal 132:18; Is 12:5; 45:16; 1P 3:16 * **13:21** Mt 16:6,11-12; Mr 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9 * **13:23** Mt 22:14; Lc 18:26; Hch 2:21; Ro 9:27; Ef 2:8; 1P 3:20; Ap 3:4

neku'łi'ł nakha'an, qa' nit'ij: “Nite' tsikfe'li'ł ej pa'n łatałi'łji'.”* 26 Ma' qa' yapeye'łek qu' ittaxi'łijju': “K'eyekufe'ini'łkiyek qa k'eyiyafe'ełkii iye qa akha' iye łinq'ijatshenikii ne' yikheijeyi'łik'i.” 27 Ma' qa' neku'łił nakha'an: “Hats inek hit'iłij ewets in nite' tsikfe'li'ł ewets pa'n łatałi'łji'. *Me'nitoni'ł ye'mii, week nekhewe' yaqsiijkii na' uł'ax.”* *(Sal 6:8)** 28 Qa' hik nakha'yi'i' qu' qi qu' mapiłi'ju' qa' nat'aiji' iye ek'unhetiyi'ł qu' i'weni'łii ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob qa week iye ke' profetas'ik'i qu' na'ni' na' tenek'enhe'yi' na' Dios. Qa ekhewelłi'ił qa' ewumhiti'yi'łfik'i.* 29 Qa' nanam hatse' pekhewe' qu' nata'łii na' nełu'uju'ł, na' tefeji', na' ima'xii, qa na' i'wk'uyi'lii, ma' qa' na'nijupju'kii na' mesa qu' netekiju' na' tenek'enhe'yi' na' Dios.* 30 Ma' hayits, hane'ej na'l ne' teke'lenju' qa' nojo hatse', qa na'l ne' hane'ej yojo qa' netke'lenju' hatse'.—*

Jesús qa neq'elettaxij pa' witset Jerusalén.
(Mateo 23:37-39)

31 Ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yape ma'ak'uifik'i iye hane'e'in qa' ma, qe ha' Herodes yisu'un qu' nalan.—* 32 Qa yeku'ł pa'aj: —Ma'ałii qa' it'iłijets hakha' ejene'l: “Yakha' hukinfik'ikii ne' inwo'metets, qa henłinju' iye ne' wanqaats'etaxju', hane'ej qa uje' iye, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' nasqhat'axij aka' yithayijkit.”* 33 Qa yakha'łe qa mexe hakij na' yikheyij, hane'ej, uje' qa nełukii iye, qe nite' łe'wisijupi' pa'qu' ewi'ł profetaye' qu' na'nik'uifik'i na' Jerusalén qu' nawa'm.* 34 Jerusalén, Jerusalén, łanlanju'kii ke' profetas'ik'i, łenjele'ejkii utel kekhewe' t'ukinhetiiji'ijtax ei, ¡Pa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi'ł heni' ne' elits, qu' hik łunye'je' ne'ej ta'a'a' qe ewi'ł yeni' ne'ej łelits qa uyifi łefets, qa nite'łe łisu'un!* 35 Jeł qeku'ni'łju' ek na' etset'ił qu' hats ham na'ni'i hatse'. Qa hit'iłij ewets in hats nite' łetsweni'ł iye hatse', ipłu'ui qu' hats namets pa' łahats'ij qu' ittaxi'łij: *“¡Qi in łe'wis ha'ne namij aka' łii pa' Yatsat'ax'inij!”—* *(Sal 118:26)**

14

Jesús qa ewi'łij iye in inqiłinji' pa' witswapiihijii (sábado).

1 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in uyifi pe' łetsi' pa' ewi'ł pekhewe' tenek'enhe'yij pe' fariseol, qe qa' neteki'łju' pa' nełuji' witwapiihijii pa'aj (sábado). Qa pekhewe'en qa aje'eł nite' nitalket'ij pa'aj in yejełijkii pa'qu' łeqfenyeje' łewek pa' Jesús.* 2 Hik pakha' i'ni' pa'aj, ł'ejuyi'jii pa' Jesús, pa' ewi'ł jukhew wanqaats'e' qhofqhofi'k'i pa' ł'ajik'i. 3 Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol iye: —¿Me łenexke'ej qu' netiłinhetii pa'qu' nanqaats'etax pa'qu' nełuyeji' in witwapiihijii (sábado)? ¿Me i'nłi'i qu' nite' łene'xkeyi'ij?—* 4 Qa pekhewe'en qa hamłe iyete' pa'aj. Qa t'eku'mets pa'aj pa' wanqaats'e', ma' qa yiłin pa'aj qa yit'ijets qu' nak. 5 Pa' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' fariseol: —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pa'qu' ła'se', i'nłi'i qu' łoqokoyoyiwoye' wakka pa'qu' nełuyeji' in

* **13:25** Mt 7:22-23; 10:33; 25:12 * **13:27** 2Ti 2:19; He 3:12 * **13:28** Mt 8:11-12; 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30; Mr 1:15; Lc 4:43 * **13:29** Lc 12:37 * **13:30** Mt 19:30; 20:16; Mr 10:31 * **13:31** Mt 14:1,5; Mr 6:19; Jn 7:19-25; Hch 5:33 * **13:32** He 2:10; 5:9; 7:28 * **13:33** Hch 3:21; 17:3; Mt 2:23; 21:11; Mr 8:31 * **13:34** Lc 19:41-44; 20:15; He 11:37; 2Cr 24:20-22; Mt 21:35; Sal 17:8; 36:7; 147:2; Is 62:1,4; Dt 32:11; Jn 5:40 * **13:35** Is 64:11; Jer 12:7; 22:1-8; Mt 21:9; Lc 19:38; Jn 12:13 * **14:1** Lc 6:7; 7:36; 11:37; 20:20; Mr 3:2 * **14:3** Lc 6:2,9; 7:30; 13:14; 14:30; Mt 12:2; Mr 3:4; Jn 5:10

mexe witwapiihijii, qa' nite' nentsine'pha'm aje'eł?—* 6 Qa nite'ɬe weju'ɬiju'ɬ
pekhewe'en qu' nekuɬik'i aka'an.

Pakha' t'ejuyets pa' nite' witiwqiye'jji'.

7 Pa' Jesús in yi'wenij pa'aj pekhewe' wit'iyinhei in yejeɬji' qa i'niju'kii pe'
ɬetsetitits ne' qitsji' pa' mesa'ajup, ma' qa yit'ijets pa'aj aka' ewi'ɬ yejeyumt-
shenijupi':* 8 —Qu' nana'l pa'qu' niyinij'ejupi' pa'qu' ɬe'wis neɬuye' witi-
whe'yejiye', hasu'uj ni'iju' pa'qu' ɬetset'e pa'qu' qiye'ji', qe q'ax iye pakha'an
qu' net'eqe'mets iye pakhape' iye qu' les nat'an epji' qu' qiye'ji'.* 9 Qa pa'
iyini'ɬ ei qa' nenek ei qa' nit'ij ewets: "Ɬisij qu' na'ni'ju' nakha' ɬa'niju' hane'en."
Ma' qa' ijayik'ui qi qu' mewepinkii qu' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. 10 Les ɬe'wis
yijat'ij qu' e'niyinhei, qa' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. Hats'inha qu' nanam
pakha' qu' niyin'ei qa' nit'ij ewets: "Waika', eniipha'm les ente'nijai teje'm
yijat'ij." Ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' newqinhetji' week pekhewe' i'nijupju'kii
pa' mesa.* 11 Qe pakha' qu' ɬakha' ye'ɬetax ɬete'm qu' neniwqinhetɬetaxji', qa'
hik pakha'ye' qu' newepinkii qu' nite' netiwqinheti'ye'ji'. Qa pakha'ɬe qu'
nite' neniwqinhete'ji' qa' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netiwqinhetii.—* 12 Pa'
Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pakha' iyinii: —Qu' aqsiijkii pa'qu' etuj in neɬu'uj,
i'nɬi'i qu' naja'xi'ij, qa' hasu'uj iyinii pe'qu' ejuwaikale', hasu'uj iye iyinii
pe'qu' ejefetsi'ija qa hasu'uj iye iyinii pe'qu' e'metitsi'im yiwq'axin wekwek
qe enewe'en q'ax qu' natqa'tjai ej qu' niyin eyek, ma' qa hats aja'ɬi'ij in
neɬis. 13 Qu' aqsiijkii ɬe'wis neɬuye' qa' les ɬe'wis yijat'ij qu' iyinii pekhewe' qu'
if'iljetsitse', pekhewe' qu' uɬ'etse' ɬewek, pe'qu' onqokitse' qa pe'qu' puk'aletse'
iye.* 14 Ma' qa' qiye' yijat'ij qu' e'ɬe'wisi'imkii, qe pekhewe'en ham pa'qu'
najaninij. Qa akha' qa' nana'l hatse' pa'qu' aja'ye' qu' iɬiye'tax iye kekhewe'
yatsathen.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' qi witkujii.
(Mateo 22:1-10)

15 In yepi'ye' ek'i aka'an pa' ewi'ɬ pekhewe' i'nijup pa' mesa, pakha'an qa
yit'ijets pa' Jesús: —Ɬe'wisi'mkii week pa'qu' na'nij ji'teje'm pakha' qi witkujii
hatse' pa' tenek'enhe'yi' pa' Dios.—* 16 Qa pakha'ɬe Jesús qa yit'ijets pa'aj
pakha'an: —Ewi'ɬ pa' jukhew yaqsiijkii qu' qi qu' netekju', qa olots pe' iyinii.
17 Qa in yamets pe' hora qu' netekju', qa yukin pa' ɬeqejkunenek qu' niyaji'ik'i
pe' hats jutsiqets qu' ɬekufetse': "Yapete' eneki'ɬ. Hats yijat'ets he' aqatsi'ɬ."
18 Qa weekɬe ɬunyejei pekhewe'en in welku't iju'ɬkii. Pa' yojohontax pa'aj qa
yit'ij: "Peyijaat'ij, hanee'ij hayaqha'yets pa' ewi'ɬ sehe' qa' hejeɬ eku'nii qe
nite' ɬeke' qu'nte' hi'wene'. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij." 19 Qa
pakhap qa yit'ijek: "Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija hayaqha'yets he' week inyaqsii
(10) wakka koyoyoyiwots, Qa' mexe eku'n qu' hijaajin. Qa k'iyinij ewets qu'
hasu'uj utenij wat'ij." 20 Qa pakhap iye qa yit'ijek: "Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija
naxijik'i in heyewhe'yei qa nite' ɬeke' qu' henek."* 21 Qa pa' witqejkunenek
qa wapilii pa' ɬaqa patun qa week nifeli'm ekewe'en. Ma' qa pa' patun qa qi in
nayu'kii, qa yit'ijets pa' ɬeqejkunenek: "If'elitik'i qu' ma'atsfik'i ne' wit'ikheijei
ha'ne witsetji' qa' eqe'mets pe' if'iljetsits, pe' uɬ'ets ɬewek, pe' puk'alets qa
pekhewe' iye onqokits."* 22 Ma' qa nam iye pa' witqejkunenek qa yit'ijets pa'
ɬaqa patun: "Yatsat'axyij, hats week haqsi'jijkii ka' hats ɬit'ij yiwets qa menjiit

---

* **14:5** Ex 21:33; Dt 22:4; Mt 12:11; Lc 13:15 * **14:7** Lc 5:36; 13:6; 11:43 * **14:8** Lc 7:2; Fil 2:29; 1P 2:4 * **14:10** Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; Pr 25:6-7; 29:23 * **14:11** Ez 21:26; Mt 18:4; 23:12; Lc 1:51; 3:5; 18:14; Stg 4:10; 1P 5:5-6 * **14:13** Lc 5:29; 14:21; Lv 22:22; Ro 11:35; 12:19; 1Ts 3:9; 2Ts 1:6; He 10:30 * **14:14** Hch 24:15 * **14:15** Lc 13:29; 22:16,30; Ap 19:9 * **14:20** Dt 24:5 * **14:21** Lc 14:13

qi ha'ne ham i'ni'i'." 23 Ma' qa pa' patun qa yit'ijets pa' łeqejkunenek: "Yape,
ma iye qa ma'ak'i ne' i'nfik'i ne' qits wit'ikheijei qa ne' wit'ikheijei łelits iye
qa' eqe'mets pa'qu' i'wen qa' enka'x met iye, hats'inha qa' notpo'oj ene' yitsi'.
24 Qe yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' ewii'łe' hekhewe' jukhew k'iyintaxii
qu' łeke'ye' qu' nijaajin ha'ne qu' netnekui."—

Pakha' les jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Cristo.
(Mateo 10:37-38)

25 Olootsija pa'aj pe' nijayanik'i pa' Jesús, ma' qa tetwek'elaxiju'ł pa'aj qa
yit'ij: 26 —Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'un qu' natsjayan, qa qu' nite'
les qiyi'ija qu' netsu'un qa' namitfik'i qu' nisu'unija pa'qu' łatataye' qa łenene
iye, qa pe'qu' łewhe'ye'ye' qa łelitse' iye, qa pe'qu' łamatsitse' qa łek'injats iye,
qa łekutii qa łek'injai iye qa łakha' iye pa' łiła'x qu' namitfik'i wiikfik'i qu'
nisu'un, qa' nite' łeke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.* 27 Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i
pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayantax, nite' łeke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.* 28 Qe,
¿pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' qu' nisu'un qu' naqsiijkii pe'qu' ewi'ł qaaxaye'pha'm
wititsi' (torre), qu' nite' nojoye' qu' na'n eku'nijju' qu' nejeyumtshenji' pa'qu'
uja'xe' pe'qu' nanaxi', hats'inha qu' nenikfe'lets me weju'łij pe' łaq'astai qu'
nijat'ax?* 29 Qu' naf'aliłi'ij qu' nitsupintaxju' pe'qu' łetku'ye' qa nite' nijat'axe'
qe nite' weju'łij pe'qu' ł'astaye', ma' qa week pe'qu' niwenji'ij qa' nawitjiji-
ijikii łe'lijei. 30 Qa' nit'ijju': "Ha'ne jukhew in yitsupintaxju' ne' wititsi' qa
nite'łe yaqhat'axij." 31 I'nłi'i pa'qu' ewi'ł wittataye' qu' nanwatlanheyu'uł
pakhape' iye wittataye' ¿me nite' yojo iye qu' mexe na'n eku'nijju' qu' nijamti
eku'nijupkii pe' diez mil (10.000) oq'opheł inetsilets me les qu' t'unitse' qu'
nat'anipji' pe' veinte mil (20.000) oq'opheł inetsilets łelits pakha' t'ejuyiju'ł?
32 Qa qu' nite'łe łeke'ye' qu' net'ejuyiju'ł, qa pa' wittata in mexe toxiju'ł ma'
qa' nukiniju'ł aje'eł pe'qu' łeqejkunenheye' qu' niyinijets pa'qu' nisu'un qa'
week netisij hats'inha qu' łe'sitsi'ił wetju'ł. 33 Hik aka' łunye'j, pa'qu' łunye'je'łe
ekheweli'ł qu' nite' weeke' qu' niwu'm pe'qu' nana'li'm, qa nite' łeke' qu'
yijatshenek'i'ij.* 34 Qe na'aj witlepinek łe'wistax. Qa qu'nte' ek'eme'ye'ji', ¿pa'n
qu' łunye'je' qu' łeke'ye' qu' newetk'emetji' iye?* 35 Ham weju'łi'ij, nite' weju'łij
iye ha'ne sehe' epji', qa nite' weju'łij iye na'aj yi'sinhetji' sehe' (abono), qa'
netwu'mhitiiłefik'i. Pakha' qu' nana'l łekfiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—*

15

Pe' kots'etax hamiikii.
(Mateo 18:10-14)

1 Week pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa pekhewe'
iye titijiti'yijets in qi in uł'ets jukhew qa efuts iye, qa nekets pa'aj pa' Jesús qu'
nepiye'.* 2 Pe' fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yejefitki'ijipji'
pa'aj qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew t'eku'miju'ł ene' qi uł'ets jukhew qa efuts
iye, qa łekufetskii iye.—* 3 Ma' qa pa' Jesús qa nifeli'm aka' ewi'ł yejeyumt-
shenijupi':* 4 —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nana'li'm cien (100) kots'etetse' qa
ewi'ł pe'qu' hami'iikii, me nite' yiwejinłe eku'ni' pe' noventa y nueve (99)
pa' ł'ejinqa'wet, qa qi qu' nowo'oikii pe' hamiikii ipłu'ui in yi'wen?* 5 Ma'
qa in yi'wen qa tik'eyifi qa yeni' łowonje' qa qi in łe'wisi'mkii qe hats yi'wen

* **14:26** Mt 11:28; Mr 10:14; Lc 6:47; 16:13; Jn 5:40; Dt 21:15; 22:13; 24:3 * **14:27** "T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'" ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * **14:27** Jn 19:17 * **14:28** Pr 24:27 * **14:33** Mt 19:21; Fil 3:7; He 11:26 * **14:34** Jue 9:45 * **14:35** Mt 11:15; 13:9; Mr 4:9 * **15:1** Mt 11:19; Lc 5:29 * **15:2** Lc 5:30; 7:39; Hch 11:3; Ga 2:12 * **15:3** Mr 12:1 * **15:4** Sal 119:176; Jer 50:6; Zac 11:16; Mt 10:6; 15:24

pe' hamtaxiikii. 6 Qa in yamii pe' łetsi' qa no'thet wetju'ł week pe' łejuwaikal
qa pe' metitsi'm iye qa yit'ijets: “Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ha'ne
hamtaxiikii kots'etax.” 7 Yakha' hit'iłij ewets in hik łunye'j aka'an, pa'qu'
ewi'łe' in yili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa yi'nk'aihit pa'qu' łunye'je', ma' qa qi
in łe'sitsi'mkiiha na' wa'sji', qe ta'łets pakha'an, qa nite' hik łeqjunyejeyij pe'
noventa y nueve (99) yatsathen in hats nite' hamik'ui qu' ni'nk'aihit pa'qu'
łunyejeye'.—*

Pe' ł'astaki' hamiikii.

8 —I'nłi'i pe'qu' efuye' qu' nana'li'm week inyaqsii (10) ł'astai nijketitse'
(plata) inyetets, qa ewi'ł pe'qu' nanamju'. ¿Me nite' aje'eł yitujinhetji' pe'
fetitjii qa yit'iji' pe' łexp'ilasineti' in wo'oikii ipłu'ui in yi'wen qa yili'ij? 9 Qa
in yi'wen qa no'thet wetju'ł pe' łejuwaikakii qa pe' metitsi'm iye, qa yit'ijji'ju':
“Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ene' hamtaxiikii yaq'astaki'.” 10 Hit'iłij
ewets, in hik łunyejei aka'an ne' łaqa angelits na' Dios, in qi in i'nji'teje'm pa'
witisa'xi'mkii nekhewe'en, qe ta'łets pa'qu' ewi'łe' in wenink'aihit qa yili'ij pa'
uł'ax in yaqsiijkii.—*

Pa' wita's qa pa' omehe'.

11 Pa' Jesús qa yit'ij iye: —Ewi'ł pa' jukhew wetsjuk pe' łelits. 12 Pa' omehe'
qa yit'ijets pa'aj pa' łatata: “Tata, esłisij hane'ej week pa' uja'x pekhewe'
tsatsat'etsijek.” Ma' qa pa' łatata qa yejeyumtshenij pekhewe'en pe'qu'
natsat'etsijek. 13 Ma' qa uja'x pe' nełutsik'i pa'aj, pa' omehe' qa ewi'ł yeni'
pe' week łewekwekits, ma' qa ik qa yamii pa' toxii witset. Qa hikpa' naq'axiji'
nite' yoksi'wenik'i pe' łaq'astayik'i wekwekłe pe' taqhayijets.* 14 Ma' qa in
hats week naq'axij pe' łaq'astayik'i, qa nam pa'aj pa' qi yipku' pakha' witset.
Ma' qa yapełek pa'aj pakha'an qa qi in iyipkun pa'aj. 15 Ma' qa wo'oikii
ł'ithayiwet'e. Qa yi'wen pa' ewi'ł jukhew tetseti'yi' pakha'an, ma' qa yukinii
pa' łeq'ejinqa'wet qa yithayinenij pe' łełinhei tafitets.* 16 Qa yaqaamij qu' netuj
pe' tafitets łaqats łei ne'ej najkak algarroba,* qe ham testiyi'ij łaqe'. 17 Ma'
qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “Olots he' t'ithayi'yi' ke' łetsi' ha' tata qa na'l
na'aj amanfik'i wityejket, qa hane'ej yakha' qa naq'aliyuyij yiyipku' ha'ne
ha'ni'.” 18 Qa' hapilii hane'ej ha' tata, qa hit'ijets: “Tata, yakha' yuł'ax. Nite'
heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye.* 19 Nite' ye'weju'łij
qu' it'ij yiwets, ya's. Umti yijat'ij qu' eqejkunenek'eyij.”* 20 Ma' qa niipha'm,
qa ik pa'aj qu' napilii pa' łatata. Qa k'esiyu'ui pa'aj pe' łetsi', ma' pa' łatata
qa yi'weniju'ł qa qi in neq'eletij pa'aj. Qa wekuma'xiju'ł pa'aj, qa tik'eyi'ł
wetju'ł, qa wetłu'uł iye pa'aj.* 21 Ma' qa iyet pa'aj pa' jutjana'x, qa yit'ij: “Tata,
yakha' yuł'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets
iye. Nite' ye'weju'łij qu' it'ij yiwets, ya's.” 22 Qa pakha'łe łatata qa yit'ijets
pa'aj pe' łeqejkunenhei: “If'elitiłik'i qu' enka'xi'ł ne' les łe'sits witqhinatai qa'
uihiniłik'ipha'm. Enka'xi'ł iye łayaqsi'ye' qa' iyaqsineni'łji' iye, qa' ł'otshilaxtiye'
iye qa' otshini'łji' iye.* 23 Enka'xi'ł hakha' we'nujeninłe wakka ła's, qa' ilani'ł,
qa' hikha' jintełuj qu' jintaqsiijkii pa'qu' łe'wis nełuye'.* 24 Qe ha'ne ya's
humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe iła'x iye. Hamtaxiikii qa hane'ej qa
jite'wen iye.” Ma' qa hik pakha'aj qa yenju' qu' naqsiijkii pa' łe'wis nełu.* 25 Qa

* **15:7** Jer 51:48; Ap 18:20 * **15:10** Lc 2:10 * **15:13** Lc 16:1; Ro 6:2; 8:12; Ga 2:14; Col 3:7 * **15:15** Lv 11:7; Dt 14:8 * **15:16** Pe' najkak algarroba, pe' łei hikte' łunyejeitax ne'ej anheyiweyits. * **15:18** Ex 10:16; Mt 21:25; Jn 3:27 * **15:19** Lc 7:6-7 * **15:20** Mt 9:36; Mr 1:41; Lc 7:13; 10:33; Gn 29:13; 33:4; 45:15; 2S 14:33 * **15:22** Zac 3:3-5; Gn 41:42; Est 3:10; 8:2; Ez 16:10 * **15:23** 1S 28:24 * **15:24** Lc 15:32; Ro 11:15; 2Co 4:10; Col 2:13

pakha'łe ajit wita's qa mexe i'ni' pa'aj pa' ł'ithayi'wet pa' ł'ejinqa'wetji'. Ma' qa in tepil pa'aj, qa k'esiyuu'etsha pe' łetsi' qa yepi'ye' pe' fiłii qa pe' t'otoi iye. 26 Ma' qa taya'yii pa' ewi'ł pekhewe' łeqejkunenhei qa nifaakanij pa'aj: "¿Pa'n łunye'jkii pe' t'otoi?" 27 Qa pa' witqejkunenek qa yeku'ł pa'aj qa yit'ij: "Qe hats nam ha' ek'ini'j. Qa ha' atata qa inaqyaji'ij kakha' we'nujenin wakka łasik'i qa talanhetii, qe ha' ek'ini'j ham łunye'je'kii in nam." 28 Ma' qa nayu'kii pa'aj pakha'an, qa nite' nuihiyu'ufi pe' wititsi'. Ma' qa pa' łatata qa uyetsfik'i pa'aj, qa qi in iyintaxijets qu' nuiteje'm. 29 Ma' qa yeku'ł pa'aj qa yit'ijets pa'aj pa' łatata: "Akha' łenikfe'lets in olots ininqapits in he'yithayii e'mkii, qa ham pa'qu' nite' heik'eni'ik'i qu' it'ij yiwets, ła'mek qa nite' les qu' esłisi'ij pe'qu' ewi'łe' kots'eteika'ye' qu' hilan qa' hekunhenij ne' waikal. 30 Qa hane'ej in nam na' oqwomehe', hik nakha' naq'axłi'iji' ke' aq'astayik'i pe' witqesul, qa hane'ej qa łilanik'ui ka' t'ujei wakka łasik'i."* 31 Ma' qa pa' łatata qa yit'ijets pa'aj: "Ya's, akha' ła'nyijupkii. Qa week ene' yiwekwekits akha' eł'ewi'łłe in łantsat'etsij.* 32 Qa lesłe łe'wisij qu' jitaqsiijkii pa'qu' łe'wis nełuye' qa' łe'sitse' ine'mkii, qe hane'en, ha'ne ek'ini'j humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe iła'x. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye."—

16

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi'ł witeqjełinenek iyowk'elax.

1 Pa' Jesús nifeli'm pe' ł'ijatshenhei aka' ewi'ł łunye'jkii: —Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi in yiwq'axin wekwek. Qa na'l pa'aj pa' ewi'ł łeqjełinenek'ijik'ui pe' yatsat'etsij. Pa' patun qa tefelhiti'yi'm pa'aj in hats naq'axłi'ijik'iju' pekhewe' yejełinentaxij ł'astai.* 2 Pa' patun qa iyinii pa'aj, qa yit'ijets: "¿Inhats'ek aka' heifelhiti'yi'm eq'inye'j? Ika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e week pekhewe' hane'ej ithayijkitits, qe hats nite' łeke' qu' k'eyeqjełinenek'i'ij."* 3 Pa' witeqjełinenek qa qi in yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "¿Pa'n łii pa'qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii hane'ej in hats tsilinenij ha' yaqa patun ha'ne yithayijkittax? Hats nite' yet'un qu' hithayiki ha'ne sehe'. Qa hewepinij iye qu' nek'iyinłekii." 4 Ye', hats tsikfe'lets aka' qu' yeqfenye'je' yiwek hatse', qa' nana'l pe'qu' qi qu' neneqjunu'yij qu' natsamji'jii pe'qu' łetsile qu' hamtax hatse' yithayijkit'e. 5 Ma' qa iyinji'jii ewii'łji'ij pekhewe' t'eku'mi' pa'aj pa' patun. Pa' nojo'oi qa nifaakan pa'aj: "¿Pa'n uja'x pe' ł'eku'mi' ha' yaqa patun?" 6 Qa yeku'ł pa'aj: "Cien (100) yamijets ke' łeqjeyumtshenki' ełi'ni ka' aceite." Qa pa' witeqjełinenek qa yit'ijets: "Ehe, hane'en afaakane'k, if'elitik'i qu' niju' qa' ika'ajji' qu' cincuentaye'łi'ij (50)." 7 Qa pakhap iye qa nifaakan iye: "Qa akha', ¿pa'n uja'xek pe' ekumhifkinel?" Qa yeku'ł qa yit'ij: "Ciennij (100) ke' łeqjeyumtshenki'ij coro* ke' trigo fooji'ij." Qa yit'ijets iye: "Ehe, hane'en afaakane'k, ika'ajji' qu' ochentaye'łe (80)." 8 Pa' patun qa yaqan in teqenij pakha' nite' yatsathen łeqjełinenektax, qe pakha'an yiya'yij łewek pa'qu' łeq'inye'je' in iyowk'elax. Qe pekhewe' yatsat'etsij ha'ne sehe', pekhewe'en les in nikfe'lets pa'n łunye'j in i'nji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa nite' hik łunyejei nekhewe' i'ni' na' na'lkii in nite' nikfe'letsha pa'n qu' łunyejeyi'ija in i'nji'teje'm na' na'lkii.* 9 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets, anaxi'łij pe'qu' ejuwaikali'ił qu' nata'łets qu' łe'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' łe'sits wekwek qa ł'astai iye ha'ne sehe' epji' qu' i'feni'ł pekhewepe', hats'inha qu' hamitse'tax ejup ekewe'en, hats łek na'l pe'qu' neneqjunu'uł eju'ł qu' amtaxi'łii ne' etsili'ł na' wa'sji'.* 10 Pakha'

* **15:30** Pr 29:3 * **15:31** Jn 8:35 * **16:1** Lc 12:42; 15:13; 16:19 * **16:2** 1Ti 1:4 * **16:7** Ewi'ł coro yamets diez (10) łejiyits pe'qu' trigoye' pakha'aj. * **16:8** Lc 18:6; 20:34; Mt 12:32; Jn 12:46; Ef 5:8; 1Ts 5:5 * **16:9** Lc 11:41; Mt 6:24; 1Ti 6:10

qu' net'ekumi'ha pa'qu' łammi'se'łetax, qa' net'ekumjiiha'ek pa'qu' qiye'. Qa pakha' qu' nite' net'ekumi'iha pa'qu' łammise', qa' nite' jeek net'ekumi'iha pa'qu' qiye'tax.* 11 Qa hik ta'łijupi', qu' nite' ku'mi'iłi'ha qu' łe'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' łe'sits wekwek qa ł'astai iye ha'ne sehe' ipji', ¿qa pa'n łii pa'qu' nite' na'nuteni'iłij hatse' qu' nełisi'łij nekhewe' yijaalija yijat'ij in łe'sits wekwek? 12 Qa qu' nite' ku'mi'iłi'ha qu' anatkini'ł ekewe' nite' łantsat'etsi'łij, ¿qa pa'n łii pa'qu' nełisi'łij hatse' pekhewe' łantsat'etstaxiłijha? 13 Ham pa'qu' witqe-jkunenek'e qu' łeke'ye' qu' net'ithayi'yi'm pe'qu' wetsjuk'e patunits, qe i'nłi'i qu' nuten pa'qu' ewi'łe' qa pakhape' qa' nisu'un, qa i'nłi'i qu' nite' nanqatsit'i'ij pakhap qa pa' ewi'ł qa' nuten. Nite' łeke' qu' week aqa patunitsi'iłij na' Dios qa eke' ł'astai.—* 14 Pekhewe' fariseol, in uja'xłi'i in qi in yisu'un eke' ł'astai, pekhewe'en qa yilaki'ijju' yawitji'iji' łe'lijei pa'aj pa' Jesús in yepi'ye' ej in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek.* 15 Pa' Jesús yit'ijets pa'aj: —Ekheweli'ł, hik ekheweli'ł nekhewe' wattsathenketłetaxik'ui qe yi'wen ene' jukhew, qa nakha'łe Dios qa hats nikfe'lets ne' atawjetsi'ł, qe ene' jukhew na'aj qi qe yiwqinhettax qa nakha'łe Dios qa qi in yutenija.—*

In hats i'nju' pa'aj pa' tenek'enheiji' pa' Dios.

16 —Kekhewe' hayiits qa kekhewe' iye łe'lijei ke' profetas'ik'i yamijii in hats nam ka' Juan Bautista'ik'i. Ma' qa hik aka'aj tefelhitii na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week in qitax in went'unhetetsji' qu' nuiji'teje'm nakha'an.* 17 Nite' jutsitax qu' nili'ij pa' łunye'j na' wa's qa ha'ne sehe', qa nite' hik łunyejei ekewe' yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i wenit'ij qu' nanaqsiijkii, in jutsitax qu' nawa'mik'i nite' iye pe'qu' ewii'łe' witq'ikati'ye'.—*

Jesús qa nifel pa'qu' neweqle.
(Mateo 19:1-12; Marcos 10:1-12)

18 —Pa'qu' jukhewe' qu' nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' qa' tujtseika'ye' pe'qu' łewhe'ye'yi'ij, ma' qa hats yaqsiijkii aka' witwuł'ax (adulterio), qa pakha' qu' łewhe'ye'yi'ij pekhe' qu' neweqle, ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuł'ax (adulterio).—*

Pa' yiwq'axin wekwek qa pa' Lázaro.

19 —Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi in yiwq'axin pe' wekwek, yeqhinataji'kii pa' witpalinek pe' łe'sits qa inyetets iye witqhinatai. Qa week nełuts qa qiji'ij qa tekji'ijju'.* 20 Qa na'l iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew ham yiwq'axine' łii Lázaro. Qi in łoq'oqkii pa' ł'ajik'i qe tajametei qa i'njiikii pa' łeqeji'ji' pa' yiwq'axin wekwek.* 21 Pakha' if'iljetsax yisu'untax qu' niłinij pekhewe' łaqamhiltiiju'kii łapk'asil pe' łaqats pa' yiwq'axin wekwek. Qa pe' nunajits qa nilepinkii pa' łoq'oqkii ł'ajik'i pa' jukhew if'iljetsax.* 22 Qa yamets pa'aj pa' ewi'ł nełu ma' qa wa'm pa'aj pa' if'iljetsax jukhew'ik'i. Qa pe' angelits qa yeka'xii na' i'ni' ka' Abraham'ik'i. Qa wa'm iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axin qa tajkati'yik'ui pa'aj.* 23 Qa yamii pa' fe't łe'nq'itset'ij pe' naxju' (Hades), qa qi in yejtsi'le'kii qe yaats'etax. Ma' qa nejełtaxpha'm pa'aj, qa yi'weniiteje'm pa'aj ka' Abraham'ik'i, ewi'ł i'ni'łi' pa' Lazaro'ik'i.* 24 Ma' qa tayaitax pa'aj qa yit'ij: “Tata Abraham, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij. E'nukin qeku'nyii na'

---

* **16:10** Mt 25:21-23; Lc 19:17 * **16:13** Mt 6:24; Lc 14:26 * **16:14** 2Ti 3:2; Lc 23:35 * **16:15** Lc 10:29; 18:9; 1S 16:7; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27; Dt 24:4 * **16:16** Mt 4:23; 5:18; 11:12-13; 7:12; 22:40; 24:35; Mr 13:31; Hch 13:15; Ro 3:21 * **16:17** Mt 5:18 * **16:18** Mt 5:32; 1:19; Ex 20:14; Lv 20:10; Pr 6:32; 2P 2:14 * **16:19** Ex 28:6; 35:35; Est 8:15; Pr 31:22; Ez 27:16; Ap 18:16 * **16:20** Hch 3:2 * **16:21** Lv 15:16; Mt 15:27; 1R 21:19 * **16:22** Jn 13:23 * **16:23** Is 50:11; Mt 11:23

Lázaro qu' neqhimit ne' łayaqsi' qa' e'nukinij met qu' neqhimit ha'ne yilepep. Hats qitax in elejeitax ye'mji' ha'ne fe't.”* 25 Qa kakha'łe Abraham yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: “Ya's, menikfelitik'i akha' qi in e'łe'wisju' in mexe iła'x. Ham hame'em. Qa ha'nełe Lázaro qa qi in if'iljetsax in mexe iła'x. Qa hane'ej qa yineq'elet qa tetka'xii hane'e'in qa akha'łe qa qi'ek qu' enejtsi'le'kii.* 26 Qa na'l iye ha'ne qi in akaptax jite'wetshen wetju'ł. Qa hik ta'łijupi' ene' hane'e'in in nite' łeke' qu' namii nakha' ła'ni'. Qa nekhewe' nakha' i'ni' ek qa nite' łeke' iye qu' nanamii ha'ne ha'ni'łi'.” 27 Ma' qa pa' yiwq'axin wekwek qa yittaxij iye pa'aj: “Enq'elet qeku'nyij wat'ij tata Abraham, qu' ukinii na' Lázaro ke' łetsi' ha' tata. 28 Hikha' i'ni' he' lee'fij (5) yejefets qu' niyetik'ui, hats'inha qa'nte' nanami'ii iye hatse' ha'ne łetset pa' qi a'tax.”* 29 Qa ka' Abraham'ik'i qa yit'ijiju'ł iye pa'aj: “Hekhewe'en hats inek na'li'm ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i. Hik kekhewe'tax qek netk'enets.”* 30 Qa yeku'ł iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axintax pa'aj: “Ehe, tata Abraham, na'ltaxi'm. Qa lesłe łe'wis qu' nenethinets pa'qu' iła'xe' iye qu' hats nawa'mtax, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' netk'enetsha hekhewe'en ma' qa' nili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets.” 31 Ka' Abraham'ik'i qa yit'ijiju'ł iye pa'aj: “Qu'nte' ne'nk'enhe'yuyiik'i ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i iye, qa'nte' jeek ne'nk'enhe'yuye'ets pa'qu' nittaxijets qu' nenethintaxets pa'qu' iła'xe' iye qu' hats nawa'mtax.”—*

17

Pakha' qu' niwuł'enhetju' ene' mente' qits.
(Mateo 18:6-7,21-22; Marcos 9:42)

1 Pa' Jesús qa yit'ijets iye he' ł'ijatshenhei: —Nite' łeke' qu' hami'ik'ui pakha' qu' nilanheninijifi pe'ye' pakhape' iye, qa ¡hiyee' ha'nus pakha' qu' ninaqlanhenijifi pe'ye'!* 2 Les in nite' iftsax qu' nonopheł'ijifi łaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju' qa' netwumhitiiji'ju' pa' qi iweli', qa nite' hik łunye'j in uł'ax wiikfik'i in yaqsijkinenijkii pa'qu' uł'axe' enewe' hik łunyejei mente' qits.* 3 ¡Jeł'i'łwet otok'oiha! Pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' uł'axe', aq'ayinij. Qa qu' niliłi'ij qa yi'nk'aihit pa'qu' łatawe'je', qa ku'miju'ł qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye.* 4 Qu' sieteyi'ij (7) qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' uł'axe' in ewi'ł nełu, qa siete'ej (7) iye qu' netpilij ewetskii, qu' ni'tjiij ewets: “Tsaf'ali'łi'ij,” qa' ku'mjiiju'ł qu' e'łe'sitse'jiił wetju'ł.—

Pa' łet'unha'x pa' nite' witqekuye'jij pa' Yatsat'ax'inij.

5 Ma' qa he' apóstoles qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ijatshenfik'iha wat'ij qu' iwqinheti'ł ye'mha pakha' nite' yeqekuyejeitaxi'ł.—* 6 Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Qek hik łuk'eye' pa'qu' nana'lił'em nite' eqekuyejeyi'ł ne'ej mostaza ło', ma' qekha łeke'ye'tax qek it'iłijets ene' najkak: “Ijayik'ui ha'ne ła'ni' qa' niji'ju' na' qi iweli'.” Ene' najkak qekha netk'entaxik'i.—*

Yekheweli'ł ye'witqejkunenheiłi'ij.

7 —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nana'li'm pa'qu' łeqejkunenek'e in yefuł'ut pa'qu' sehe'ye' i'nłi'i qu' naqakinenkii pe'qu' łełinheye' kots'etets, qa in tepilik'ui pa'qu' ł'ejinqa'wet'e, me qa' nit'ijets: “Te'łun qa niju' qa ek”? 8 ¿Me nite' yit'ijets yijat'ij: “Aqsi'j eku'n ye'mijkii pa'qu' yaqe'. Manaqsi'j qa' ets'ithayiki

* **16:24** Lc 3:8; 16:30; 19:9; Jn 8:33,39,53; Is 66:24; Mt 25:41 * **16:25** Lc 6:24; Mt 11:28 * **16:28** Hch 2:40; 8:25 * **16:29** Lc 24:27,44; Jn 1:45; Hch 26:22; 28:23 * **16:31** Mt 28:11-15; Jn 12:10-11 * **17:1** 1Co 11:19; Lc 22:22; Mt 13:41 * **17:2** 1Co 8:9 * **17:3** Mt 6:14; 18:15,21-22; Lv 19:17 * **17:5** Mt 17:19-21; Mr 9:24,28-29; Lc 6:13 * **17:6** Mt 13:31; Mr 4:31; Lc 13:19

eku'niji' ipłu'ui qu' hats hili'ij qu' heyek, ma' qa' ink'aye'łe qu' ekek eku'nek"?*
9 ¿Me qa wetfeliji'm iye qu' nit'ijets łe'wisij qe yaqsi'ji'mijkii pakha' hats
yiyaji'ijets? 10 Qa hik ejunyejeyi'ł ekheweli'ł, qu' hats week aqsiiłijkii pe'qu'
hats ayajaxti'yi'łijets qa' les łe'wis qu' it'iłij: "Yekheweli'ł yewitqejkunenheyił,
ham yewejułi'iłij, qe uja'xłe in haqsi'ji'łijkii kekhewe' hats haiyajaxti'yi'łijets
qu' haqsiiłijkii."—*

Jesús qa yiłin pekhewe' week inyaqsii (10) i'nij pa' witja'me't lepra.

11 Qa łunye'jkii iye pa'aj, pa' Jesús in ik qu' namii ha' Jerusalén qa nek ji'teje'm
pa'aj pa' ł'axka'thel wetju'ł pe' sehel Samaria qa Galilea. 12 In hats k'esiyu'uiha
pa'aj qa' nakji'teje'm pa' ewi'ł witset ła's, qa nekfik'ikii pa'aj pe' week inyaqsii
(10) yamets jukhew i'nij pa' witja'me't lepra. Pekhewe'en qa mexełe totsi'mii
pa'aj pa' ts'ap'a'aju', 13 qa yit'unhetik'i pa'aj in yithiniju'ł, qa yit'ijju' pa'aj:
—Jesús, Maestro, enq'eleti'łyij wat'ij.—* 14 Qa pa' Jesús in yi'wenii pa'aj qa
yit'ijets: —Ma'ałii qa' me'nethiniłets pekhewe' pa'il.— Qa in ikkii pa'aj qa
hamitsiikii pe' łaja'metets pa'aj.* 15 Ma' qa pa' ewi'ł pa'aj pekhewe'en, in wetjeł
in hats naxpa'l, qa mexe tepiłłetepji' pa'aj qi in yit'unhetik'i pa'aj in qi in
yiwqinhetji' pa' Dios.* 16 Qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús yamitetsju' łotkoyek
sehe', qe yiwjutsiqeni'm in qi in łe'wisij in yiłin. Ha'ne jukhew Samariałe
łeiłe'.* 17 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —¿Me nite' week inyaqsii (10) hekhewe'
hats naxpa'lij? ¿Qa kheweye'ek hekhewep ikwetju'ł tatsai (9)? 18 ¿Me hamija
pa'qu' ewi'łe' qu' netpil eku'nłetepji' qu' niwqinhetji' na' Dios, qa ewi'łłe ha'ne
jukhewiika'?— 19 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —Eniipha'm qa ma,
pa' nite' eqekuye'j ta'łets in łanaxpa'lij ka' awtshektax.—*

Pa'n łunye'j qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios.
(Mateo 24:23-28,36-41)

20 Pekhewe' fariseol qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' nanam
pa' tenek'enheiji' pa' Dios?— Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Na' tenek'enheiji'
na' Dios in nam nite' hik łunye'j na'aj na'l na'aj jutsiqaxij in jite'wen.*
21 Nite' łeke' iye qu' netitijitiyijets: "Ha'ne i'ni'in," i'nłi'i qu' nenit'ij "ha'niite'ji'
pa' i'ni'," qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'ntaxi'ł etji'teje'm.— 22 Qa
yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —Yamets hatse' pa' łahats'ij ekheweli'ł qu' qi
qu' eneqwenkeyu'taxi'łij pa'qu' ewi'łe' nełuyeji' ha'ne Ła's na' Jukhew. Qa
teesłe qu' łeke'ye' qu' i'weni'ł.* 23 Ma' qa' nenit'iłij ewets: "¡Ha'ne qe i'ni'in!
¡Ha'niite'ji' pa' i'ni'!" Makitek'iłii, hasu'uj iye ijayani'łii pekhewe'en.* 24 Qe hik
qu' łunye'je' na'aj etheluna'x qe lepep lepep qa pekhel na'likii na' wa'sji'pha'm
qa toxii in jite'wenii, qa hik qu' łunye'je' hatse' qu' nanamtax iye ha'ne Ła's na'
Jukhew. 25 Qa lesłe łe'wis qu' nojo qu' qi qu' nataatshenhetii ha'ne Ła's na'
Jukhew qa qu' nuten enewe' hane'ej ha'ne łahats'ij.—*

Hik qu' łunye'je' pekhewe' łeqe nełutsji' pa' Noe'ik'i qa pa' Lot'ik'i.

26 —In łunye'jek kakha' łunye'jkii kekhewe' łeqe nełutsji' ka' Noe'ik'i, qa
hik łunye'je' iye hatse' pekhewe' nełutsji' qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na'
Jukhew.* 27 Ke' jukhew'ik'i qa efuts iye tekłe, iya'łe, tewhe'yeiju'kii qa testi-
iji'jij iye qu' netewhe'yeiju'kii qa yamłi'ijii ka' nełuji' ka' Noé in hats i'nji'ju' ke'

* **17:8** Lc 12:35-37 * **17:10** Job 22:2-3; 35:7; Mt 25:30; Ro 11:35 * **17:13** Lc 5:5 * **17:14** Lv 13:2–14:32; Mt 8:4; Lc 5:14 * **17:15** Mt 9:8; Mr 2:12; Lc 2:14; 5:26; Jn 9:24; Hch 4:21; 12:23; Ro 4:20 * **17:16** 1S 20:41; 2S 14:22; Mt 10:5; 17:6; 1Co 14:25; Jn 4:9 * **17:19** Mt 9:22; Mr 10:52; Lc 5:20; 18:42 * **17:20** Mr 13:21; Lc 19:11; Hch 1:6 * **17:22** Dt 32:35; Is 2:12; Jer 7:32; Am 4:2; 5:18; Lc 5:35; 19:43; 21:6; 23:29 * **17:23** Mr 13:21; Lc 21:8 * **17:25** 1Co 1:8; Mt 16:21; Lc 9:22 * **17:26** Mt 24:37-38

qi tokoyei, ma' qa nam ka' qi piłei qa ka' iwelitax qa week naq'axijju' ha'ne sehe' ipji'.* 28 Qa hik łunye'j iye kakha' łunye'jkii kekhewe' łeqe nełutsji' ka' Lot, ke' jukhew'ik'i tekłe, iya'łe taqhayetskii wekwek, t'ihinij wekwek, we'nq'en qa naqsi'jju' iye łetsil.* 29 Qa kakha'łe nełuji' ka' Lot in hats ikik'uifik'i ka' witset Sodoma, qa te'nilit ka' piłei qa fe'tłe azufre ta'łetspha'm na' wa's, ma' qa week naq'axijju'.* 30 Qa hik aka' iye qu' łunye'je' iye hatse' pa' nełuji' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' ne'twenhetiitaxija.* 31 Pakha' nełuji' hatse' pakha' qu' na'nipji' ts'eeweyi'ipji' pe'qu' łetsi'ye' qa pe'qu' łewekwekitse' qa i'nifi łatawe'j pe'qu' łetsi'ye'. Hasu'uj net'ilitetsju' qu' nenkaxfik'ikii pe'qu' łewekwekitse'. Qa pakha' qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e qa hasu'uj netpilii pe'qu' łetsi'ye', aje'eł nilat yijat'ij. 32 Qa' menikfelitiłik'i pekhe' łewhe'ye'ek'i pa'aj pa' Lot.* 33 Week pakha' qu' nanaitaxij pa'qu' łunye'je' pa'qu' łiła'xe', qa' naqamij, qa pakha' qu' naqamij pa'qu' łunye'jetax pa'qu' łiła'xe', qa' iła'xe'.* 34 Qa hit'iłij ewets pakha' naja'xji' hatse' pakha'an wetsjuk pe'qu' witiwhifeyek'eju', qa' ewi'ł pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.* 35 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijinju' qa ewi'ł pe'qu' newetkax iye qa pekhepe' qa' amane' iye. 36 Wetsjuk pe'qu' jukhewe' qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e, qa ewi'ł pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.— 37 Pekhewe'en qa nifaakanij pa'aj: —Yatsat'axyij ¿Pa'n i'niji' hatse' aka'an qu' namets?— Qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' qu' na'ni' pa'qu' iwamhi'le' qa' hik pakha' jeek qu' nonot'axii pe'qu' o'powile'.—*

18

Yejeyumtshenijupi' pe' wikiihale' qa pa' juez.

1 Pa' Jesús qa nifeli'm pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qe qa' nijatshenij pekhewe'en pa'qu' łunyejeyi'ij qu' niyin week łahatsiyij, qa hasu'uj qu' thalali'ijju'.* 2 Qa yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi'ł juez i'ni' pa' ewi'ł witset, pakha'an nite' nijiweyiju'ł na' Dios qa nite' nijiweyiju'ł iye pa'qu' łunye'je'łe ene' jukhew, ham nijiwe'yi'iikii.* 3 Pakha' witset i'ni' iye pa'aj pe' ewi'ł wikiihale', hik pekhe' week łahatsiyij namji'jiii pakha'an, qa yitjiijets: "E'wei qeku'n ye'miju'ł wat'ij hekhewe' yejuihifets."* 4 Olotsij pa'aj in yamji'ijtaxii, qa nite'łe yejeł jiiju'ł pa'aj. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "In yemjeetax in nite' ts'ijiwe'yiju'ł pa' Dios qa ene' jukhew iye. 5 Qa lesłe łe'wis qu' hi'fen ene' wikiihale', qe nite' yili'ij wiikfik'i in namyiikii, hats'inha qa' nite' nasnalkete'kii in week nełuts namyii."—* 6 Qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij iye pa'aj: —Jeł qeku'ni'łek aka' yit'ij pakha' juez nite' yatsathen. 7 ¿Me qa' nite' netweyi'ik'i na' Dios pekhewe' hats t'eku'miiji'kii in iyiniikii ene' week nełuts qa najai iye? ¿Me qa' qiye' iye qu' nonotki'ets qu' nenjeł iju'ł?* 8 Yakha' hit'iłij ewets in nite' optoxij qu' netweyik'i. Qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye hatse', ¿me mexe na'l pa'qu' nite' witqekuye'je' qu' ni'wen hatse' ha'ne sehe' ipji'?—*

Wetsjuk pe' jukhew yamii pe' qi witlijtsitjii qu' niyin.

9 Qa pa' Jesús qa iyetij iye pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qu' net'ejuyets pekhewe' uja'x in yumtiitaxija qa wanamitłetaxij łewek qu' natsathen, ma' qa

* **17:27** Lc 20:34-35; Gn 6:14 * **17:28** Gn 19:1-26 * **17:29** Gn 19:24-25 * **17:30** Mt 16:27; 24:17,39-41,44; Mr 13:15; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7; 4:13 * **17:32** Gn 19:26 * **17:33** Mt 10:39; Jn 12:25 * **17:34** Lc 1:78-79 * **17:37** Lc 17:20; Ez 29:5; 32:4; 39:17-20 * **18:1** Lc 11:5-13; 21:36; 1Ts 5:17; 2Co 4:1 * **18:2** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * **18:3** Lc 2:37; 4:26; 7:12; 21:2 * **18:5** Lc 11:8 * **18:7** Is 63:4; Ap 6:10; Mt 24:22; Ro 8:33; 2Ti 2:10; Tit 1:1; Sal 88:1; 2P 3:9 * **18:8** Dn 7:13; Lc 9:26; 12:40

yuten pekhewepe',* 10 qa yit'ij pa'aj: —Wetsjuk pa'aj pe' jukhew uyetsji' ne' qi witlijtsitjii qu' niyin. Ewi'ł pa' fariseo qa pakhap qa nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma.* 11 Pa' fariseo ts'apa'aj pa'aj, ma' qa iyintax pa'aj łakha'łe in iyinłetets pa'aj, qa yit'ij: "Dios, hit'ij eipha'm in qi in łe'wisij qe nite' yijunyejeyiju'ł nekhewep jukhew. Nekhewe'en ejtenhetsits, qa nite' yatsathen iye, efunajats iye. Nite' hik yijunye'j iye ha'ne yijaninkii ke' wekwek.* 12 Yakha' wetsjuk'ij nełuts qe nite' heyek na'aj ewi'ł semana, qa week ne'ej ha'yanij ł'astai qe yamets week inyaqsii (10) qa ewi'ł ne'ej k'ełisij."* 13 Qa pakha' yijaninkii wekwek, qa ts'ap'a'aji' ek pa' ipłu'ui pa'aj in iyin nite' yisu'un iye qu' nejełijetspha'm na' wa's mehe'ej in yilanje'mkii ł'ejuyi'j, qa yit'ij pa'aj: "Dios, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij qe tsikfe'lets in qi in yuł'ax."* 14 Hit'iłij ewets pa' yijaninkii pe' wekwek in wapilii pe' łetsi' qa hats yiwu'mik'ui na' Dios pe' łewuł'ets. Qa pakha'łe fariseo qa nite' tewumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Qe pakha' qu' łakha'ye' łetaxłete'm qu' neniwqinhettaxji' qa' hik pakha'ye' qa' nite' qiye'ji'. Qa pakha'łe qu' nite' neniwqinhete'ji' ma' qa hikpa' qa' neniwqinhetji'.—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

15 Qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús pe' omehets weekji' pekhewe' mexeelija qu' net'eku'mipji'. Qa in yi'wenij pa'aj he' ł'ijatshenhei qa nite' łexkeltaxij qa t'oqowe'itaxijiju'ł pa'aj pekhewe' nekaxtaxetskii pe' łelits.* 16 Ma' qa pa' Jesús qa taya'yets pe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Enwejinłi'iłyiwets ne' omehets qu' nenek yiwets. Hasu'uj oqowe'yi'łiju'ł, qe nekhewe' hik łunyejei enewe'en hik nekhewe' ne' yatsat'etsipji' na' tenek'enheiji' na' Dios.* 17 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' net'eku'miju'ł na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nite' hik łunye'je' na'aj omeła's in nite' inqeku', nite' łeke' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—*

Pa' jutjana'x yiwq'axin wekwek.
(Mateo 19:16-30; Marcos 10:17-31)

18 Ewi'ł pa' jukhew pekhewe' tenek'enhei qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —Teik'unei Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—* 19 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in łit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' neteik'unei, ewi'łłe na' Dios. 20 Akha' hats inek łenikfe'lets ke' yit'ij na' Dios qu' nanaqsiijkii: *"Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei qa hik łunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj eqek'ui, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onimkii pakha' qu' netnek'enhei. Ek'eenetsha qa iwqinhetji'ha iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye' iye."*— *(Ex 20:12-16)** 21 Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Week ekewe'en hayiits heik'enik'iha qa hijayanija iye in i'nk'a ye'jutjanax ła's.— 22 Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an qa yit'ijets pa'aj: —Mexe na'l pa' ewi'ł hamik'ui qu' aqsiijkii. Ihinijkii week pe' ewekwekits qa pekhewe' qu' łajale' qa' łisij ne' if'iljetsits, ma' qa' nana'l e'm yijat'ij pe'qu' ewekwekitse' na' wa'sji', qa' etpil iye qa' atsjayan.—* 23 Qa pakha'łe'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa qi in uł'axi'mkii pa'aj, qe pakha'an qi in yiwq'axin pe' wekwek.* 24 Pa' Jesús in yejełju' pa'aj, ma' qa yit'ij: —¡Hayits qa jutsitax

---

* **18:9** Mt 5:20; 18:4; 23:12; Lc 14:11; 16:15; 23:11; 2Co 1:9; Hch 4:11; Ro 14:3,10 * **18:10** 1R 10:5; 2R 20:5,8; Hch 3:1 * **18:11** Mt 6:5; 7:15; Mr 11:25; 1Co 5:10-11; 6:9,10; Lc 16:10; Ex 20:14; He 13:4 * **18:12** Lc 5:33-35; 11:42; 17:12; Hch 13:2-3 * **18:13** Esd 9:6; Lc 23:48; He 2:17; 1Ti 1:15 * **18:14** Lc 1:52; 3:5; 14:11; 16:15; Fil 3:8; Is 2:11 * **18:15** Mt 18:3 * **18:16** Lc 14:26 * **18:17** Sal 72:19; Ap 22:21; Lc 8:13; 1Co 14:20; 1P 2:2 * **18:18** Lc 8:41; 10:25; 12:58; 22:28-30; Jn 3:15 * **18:20** Dt 5:16-20 * **18:22** Lc 5:11,27; 12:33; 19:8; Hch 2:45; 4:34; Mt 6:19-20 * **18:23** Mt 26:38; Mr 6:26; 14:34

qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios enewe' yiwq'axin wekwek! 25 Qe
les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'łe' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto',
qa' nite' hik łunye'je' pa'qu' ewi'łe' yiwq'axin wekwek in jutsitax wiikfik'i
qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.— 26 Qa pekhewe' yepi'ye' ej pa'aj
aka'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Maa, ¿qa pa'n łiyek pa'qu' łeke'ye' qu' iła'xe'?—
* 27 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' qu' nite' łeke'ye' qu' naqsiijkii ene'
jukhew qa efuts iye, qa nakha'łe Dios qa łeke' qu' naqsiijkii.—* 28 Ha' Pedro qa
yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, yekheweli'ł week henejeti'ł he' yiwekwekitsi'ł
qa k'aftsini'ł in k'ajayani'ł.—* 29 Qa yeku'ł pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets,
in ham pakha' qu' hats niwejinłi'i pe'qu' łetsi'ye', i'nłi'i łewhe'ye'ye', i'nłi'i qu'
łamatsitse' qa łek'injats iye, i'nłi'i qu' ł'alheye' qa i'nłi'i qu' łelitse' qe ta'łijupi' na'
tenek'enheiji' na' Dios 30 qu' nite' les olotsi'ij qu' netesti'yij ekewe'en ha'ne
hane'ej łahats'ij, qa pakha' mexe hamik'ui, qa pa' witiła'x nite' yili'ij.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

31 Pa' Jesús t'eku'mi' pa'aj he' doce (12) ł'ijatshenhei qa wetqhetheni'łfik'i
pa'aj, qa yit'ijji'ju': —Jeł qeku'ni'łek, hane'ej in jiteyii qu' jinamii ha' Jerusalén,
qa' hik nakha'yi'i' ma' qa' hats nafits week kekhewe' wekwek yika'ajji' pa'aj
ke' profetas'ik'i in t'ejuyets ha'ne Ła's na' Jukhew.* 32 Qe hik nakha'a'
hatse' qu' netesti'yij ne' jukhewiikal, qa' qi qu' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye',
qa' uł'etsi'ik'i iye pe'qu' łe'lijeye'ets qa' netk'iyikii iye. 33 Qa' ink'aye'łe qu'
hats neqsilanje'mkii, ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa'
iła'xe' iye.—* 34 Qa he' ł'ijatshenhei qa nite' nikfe'lik'uyii aka' yit'ijets pa'aj,
qe mexe nite' łenexke'ej qu' nenikfelik'uiyii, qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu'
nenikfe'lik'i.*

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al.
(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

35 In hats k'esets pa'aj pa' Jesús pa' witset Jericó, ewi'ł pa' puk'al i'niju' pa'aj
łekuwe' pa' wit'ikheyi'j, iyiniikii łaq'astaye'. 36 Pa' puk'al in yepi'ye' pa'aj in olots
pe' jukhew nekijup, qa inaqfaakanij pa'aj pa'n łunye'jkii. 37 Qa tefelhiti'yi'm
pa'aj in neki' pa' Jesús Nazaret łeiłe'.* 38 Ma' qa pa' puk'al qa tayaiłek pa'aj, qa
yit'ij: —Jesús, Ła's pa' David'ik'i, ¡enq'eletyij wat'ij!—* 39 Pekhewe' nojo'ok'oi
qa yaq'ayintaxij qe qa'nte' net'ewu'ye'. Qa pakha'an qa yape'enhałe les
in yit'unhetik'i in tayai: —Ła's pa' David'ik'i, ¡enq'eletyij wat'ij!— 40 Qa pa'
Jesús qa teke'lenju' pa'aj qa inq'ukinii qu' netetka'xii, qa in hats meti'm,
qa nifaakan pa'aj: 41 —¿Łekpa' łisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Qa pa' puk'al
qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' hi'wenkii iye.— 42 Pa' Jesús
qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej qu' i'wenkii iye. Na' nite' eqekuye'j hik nakha'
nełin.—* 43 Qa hik pakha'aj qa yi'wenkii, qa yijayan pa' Jesús qi in yiwqinhetji'
pa' Dios. Qa week iye pekhewe' yi'wenij pa'aj aka'an qa qi in yiwqinhetji' iye
pa' Dios.*

19

Jesús qa pa' Zaqueo.

---

* **18:26** Lc 18:42; Ef 2:8 * **18:27** Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Lc 1:37; Ro 4:21; 11:22 * **18:28** Lc 5:11; Jn 8:12 * **18:30** Job 42:10; Mt 6:33; Lc 21:8 * **18:31** Lc 9:51; 22:37; Sal 22; Is 52:13–53:12; Mt 1:22; 26:24; Jn 19:28 * **18:33** Mt 16:21; Lc 9:22 * **18:34** Mr 9:32; Lc 1:29; 2:50; 9:45; 24:16 * **18:37** Mt 2:23; Jn 18:5; 19:19; Hch 2:22 * **18:38** Lc 18:7; Mt 1:1; 9:27; Lc 1:32; 16:24; Ro 1:3 * **18:42** Jn 9:11; Hch 9:12; Mt 9:22; Lc 5:20; 7:22,50; 8:48; 17:19; 18:26 * **18:43** Lc 2:10; 7:16; 13:13

1 Pa' Jesús qa yamji'teje'm pa'aj pa' witset Jericó, ma' qa nek ji'teje'm
pa'aj pa' witset. 2 Qa ewi'ł pa'aj pa' jukhew łii Zaqueo, tenek'enhe'yipji'
pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma, pakha'an qi yiwq'axin iye
pa'aj wekwek. 3 Pakha'an neqwenkeyu'taxij pa'aj pa'n łunye'jija pa' Jesús,
qa nite'łe łeke' qu' ni'wen qe olots pe' jukhew qa efuts iye, qe ik'ajiyit pa'aj
pa' Zaqueo. 4 Hik ta'łijupi' in wekuma'x pa'aj qu' yojo'ok'oyii pa' teiji', qa
wełik'ipha'm pa'aj pe' najkak hats'inha qu' ni'wen, qe pa' Jesús hats k'esiyu'ui
qa' neneki' pakha'an. 5 Qa pa' Jesús in yamets pa'aj, qa yeełik'ipha'm pe'
najkak, qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Zaqueo, if'elitik'i, ilitju', qe hane'ej qu'
ya'mane' eku'ni' pe' etsi'ii.— 6 Ma' qa pa' Zaqueo qa yif'elitik'i pa'aj in t'ilitju',
qi in łe'wisi'mkii pa'aj qu' namiłii pe' łetsi'. 7 In te'wenheti'yij pa'aj aka'an, ma'
qa week in t'ayijji' pa'aj, qa yit'ijju': —Hats ikii qu' amani'i' pe' łetsi'ii aka'
ewi'ł jukhew uł'ax.—* 8 Pa' Zaqueo qa niipha'm pa'aj, ma' qa yit'ijets pa'aj pa'
Yatsat'ax'inij: —Ma' hayits, Yatsat'axyij, pa' łapk'as enewe' na'l ye'm qa' hetisij
nekhewe' if'iljetsits. Qa qu' nana'l pa'qu' he'yejteni'm pa'qu' łuk'eye'en qa' les
łe'wis qu' ikwetju'łi'ij (4) qu' hanhinipji' qu' hepiletets.—* 9 Pa' Jesús qa yit'ijets
pa'aj: —Hane'ej na' witiła'x nite' yili'ij hats namets ene' wititsi', qe ha'ne
jukhew ła's iye ka' Abraham'ik'i qe hik łunye'j in nite' inqeku'.* 10 Qe ha'ne
Ła's na' Jukhew nam qa' nowo'oikii qa' nenłinju' iye pekhewe' hamitstaxiikii.
—*

Yejeyumtshenijupi' pa' netisijju' pe' łaq'astai qu' net'ithayi'yij. (Mateo 25:14-30)

11 Pe' jukhew in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe' wekwek, pa' Jesús qa ewi'łij
iye in nifel pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' iye, qe hats meti'mii ha' pa'aj ha'
Jerusalén, qa pekhewe'en qa yumtitax pa'aj qu' hats k'esiyuye'etsha qa'
na'nju' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 12 Qa hik ta'łijupi' in yit'ij pa'aj: —Na'l
pa'aj pa' ewi'ł qiji' patun pa' ewi'ł witset, yamii pa' toxii witset qa' netestiyiji'
qu' wittatayi'i pakha' ta'łi', ma' qa' ink'aye'łe qa' netpil iye. 13 Qa mexe
taya'yii pa'aj pekhewe' week inyaqsii (10) łeqejkunenhei, qa week ewiłeyi'mkii
tinajits łelits pe' ł'astai in netisijju', qa yit'ijets iye pa'aj: “Ithayi'yi'łij enewe'en
ipłu'ui qu' hetpiltax iye.” 14 Qa pekhewe'łe łetsetifets qa qi in napjaxi'm, ma'
qa yijayankeninijpha'm pe' uja'x jukhew, qu' nit'ijets: “Nite' hisu'uni'ł qu'
wittatayi'i ha' yitset'ił.” 15 Qa hasłe testi'yij qu' wittatayi'ij, qa tepilii iye pa'
łetset. Ma' qa in namii pa'aj qa iyinii iye pekhewe' łeqejkunenhei netisijju' pa'aj
pe' łaq'astai, qe qa' nenikfe'lets pa'n uja'x pe'qu' łaxifkinele' in t'ithayi'yij. 16 Pa'
yojo qa nekets pa'aj, qa yit'ijets: “Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i,
qa week inyaqsii (10) ene' tinajits łelits ene' ha'yanij.” 17 Qa yit'ij pa' wittata:
“¡Hayits yijat'ij! Akha' łeniyayij in e'witqejkunene'k, qe in nite' ławitjiłe ke' nite'
olotstax, qa hane'ej qa' k'ełisij qu' enek'enhe'yipji' nekhewe' week inyaqsii
(10) witsetits.”* 18 Ma' qa nekets iye pakhap iye, qa yit'ijets: “Yaqa patun,
ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i lee'fij (5) ene' ti'najits łelits ene' ha'yanij.”
19 Qa yeku'ł iye pa'aj pakha'an, qa yit'ijets: “Akha' qa' leefi'ijek (5) pe'qu'
enek'enhe'yipji' ek witsetits.” 20 Qa pakhap iye qa nekets iye, qa yit'ijets
iye pa'aj: “Yaqa patun, enewe'en he' aq'astai. Hijuphe'łji' ka' penyilo in
hat'inkii. 21 Qe ts'ijiwei eju'ł qe akha' ewi'ł jukhew its'iyoptox, ł'eku'mi' qa
łeka'x na'aj nite' akha' qu' eni' pakha' we'nentaxi' qa łenit'ijji' iye ne'ej łei ne'ej
nite' akha' qu' enju'.”* 22 Ma' qa pa' wittata qa yit'ij: “Akha' ham e'wejułi'ij in

---

* **19:7** Lc 15:2 * **19:8** Lc 3:14; 18:22; Ex 22:1; 2S 12:6 * **19:9** Lc 1:77; 3:8; 13:16; Ga 3:7,29 * **19:10** Ez 34:16; Mt 9:13; 10:6; 15:24; 18:12; Lc 15:4 * **19:11** Mr 13:34; Lc 9:51; 17:20; Hch 1:6 * **19:17** Lc 16:10; 1Co 4:2 * **19:21** 2Co 8:12

e'witqejkunene'ktax, kekhewe' akha'ɬe in e'lijei hik kekhewe' qu' nata'ɬets qu' atanithenhetii. In ɬenikfe'l yiwets in yits'iyoptox qa he'yeku'mi' qa heka'x iye na'aj nite' yakha' qu' heni' pakha' we'nentaxi' qa henit'ijji' iye ɬei ne'ej nite' yakha' qu' henju'. 23 ¿Qa inhats'ek in nite' ɬekaxii ne' yaq'astai pe'qu' bancoye', hats'inha qekha nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i in hetpil iye?" 24 Qa yit'ijets pekhewe' i'nijup: "Enitka'mi'ɬij ne' ɬ'astai qa' ɬisi'ɬij nakha' t'anij ne' week inyaqsii (10) ti'naj ɬelits." 25 Pekhewe'en qa yit'ijju': "Yaqa patun, qa in hats week inyaqsii (10) iye ne' t'anij nakha'an." 26 Qa yeku'ɬ pa' wittata: "Yakha' hit'iɬij ewets pakha' qu' ɬunye'je'ɬe qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pa'qu' nana'ltaxi'm.* 27 Qa nekhewe' yejuihifets, hik nekhewe' ne' nite' yisu'untax qu' ɬatataye'yij in ye'wittata, enka'xi'ɬ met hane'e'in qa' k'eweni'ɬij qu' anlani'ɬju'."—*

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)

28 In yili'ij in yit'ij ekewe'en pa' Jesús, ma' qa yojofik'i iye qu' namii ha' Jerusalén.* 29 In hats meti'm pa'aj ha' witset ɬa's Betfagé qa ha' Betania meti'm ha' puumupha'm uteket ɬii Olivos, qa yukin pa'aj he' wetsjuk ɬ'ijatshenhei.* 30 Qa yit'ijets: —Ma'aɬii na' witset ɬa's, nakha' jiwankaajuɬesteje'm, na' les in met. Qa qu' ami'ɬetsteje'm qa' i'weni'ɬi' pa'qu' ewi'ɬ matikataxe' wo'nophe'ɬ, mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'iɬijii qa' enka'xi'ɬ met. 31 Qa qu' nana'l pa'qu' nafaakantaxiɬij: "¿Inhats'ek in ɬenit'iɬijii?" qa' it'iɬijiju'ɬ: "Yisu'un ha' Yatsat'ax'inij."— 32 Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe' t'ukinhetii. Qa week yi'wen ekewe' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús.* 33 In mexe nit'ijii pa'aj pa' matikatax, qa pe' yatsat'etsij qa nifaakan pa'aj: —¿Inhats'ek in ɬenit'iɬijii?— 34 Qa yeku'ɬ pa'aj pekhewe'en: —Qe ha' Yatsat'ax'inij yisu'un.— 35 Ma' qa neka'xii pa'aj pa' Jesús, qa yipk'enipji'kii pe' ɬe'ntaafitits, ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' Jesús.* 36 Qa in ikij pa'aj pa' Jesús, ma' qa pe' jukhew qa efuts iye qa yipk'enik'uiyi'jukii pa' witikheyijji' pe' ɬe'ntaafitits.* 37 In hats meti'm pa'aj ha' kiimiju' ma' qa' hats nakik'iju' ke' uteket Olivos, qa week pekhewe' olots ɬ'ijatshenhei qa taya'yijipji'kii qe ɬe'sitsi'mkii qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios, qe hikpa' ta'ɬets pekhewe' week ham ɬunyejeyi'iju'ɬ in yi'wenij pa'aj. 38 Qa yit'ijju': —*¡Qi in ɬe'wis ha'ne wittata namij aka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij!* *(Sal 118:26)*
¡Wit'ikesimeya'xɬekii hatse' pa' wa'sji'pha'm qa' neniwqinhetji'ha iye pakha' i'ni' pa' les toxpha'mha!—* 39 Qa uja'x pekhewe' fariseol i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' jukhew, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, aq'ayinij aka' yit'ijju' enewe' ijatshenhei.— 40 Qa yeku'ɬ pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Yakha' hit'iɬij ewets, qu'nte' net'ewuyetax enewe'en qa' nekhewe'ye' utel qu' natyai wetju'ɬ.—* 41 Qa in hats meti'm pa'aj ha' Jerusalén, qa pa' Jesús in hats yi'wenii pa'aj ha' witset, ma' qa yayinju' pa'aj* 42 qa yit'ij pa'aj: —Qek akha'ye'ɬe iye qek enikfe'lets ha'ne neɬuji' nakha' qek k'eɬistaxij wit'ikesimeya'xɬekii. Qa ha'neɬi'ij qa hats wanat'in ek'uikii qa' nite' i'wene'.* 43 Qe nam ewets hatse' nekhewe' uɬ'ets neɬuts. Ma' qa nekhewe' ejuihifets qa' nam ejupkii, qa' neqetsitenij ejup pa'qu' qiye'pha'm qa'nte' maye'fik'i.* 44 Week qu' nonopɬaxju' na' witset qa week qu' nalani'ɬju' iye akha' qa ene' elits. Ham nejete'pha'm pe'qu' uteye'

* **19:26** Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18 * **19:27** Lc 19:14 * **19:28** Lc 9:51 * **19:29** 2S 15:30; Zac 14:4; Lc 21:37; 22:39 * **19:32** Lc 22:13 * **19:35** Jn 12:12-15; Zac 9:9 * **19:36** 2R 9:13 * **19:38** Mt 2:2; 25:34; Sal 118:26; 148:1; Lc 2:14; 13:35; Job 16:19; Mt 21:9; Mr 11:10 * **19:40** Hab 2:11 * **19:41** Lc 13:34-35; Jn 11:35; He 5:7 * **19:42** Lc 8:9-10; 10:21; 23:34 * **19:43** Lc 17:22; 21:20; Is 29:3; Jer 6:6; Ez 4:2

qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye', qe nite' łenikfeliyu'ets ha'ne łahats'ij in hats namtax ei ha'ne Dios.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pekhewe' taqhaitaxifi pe' qi witlijtsitjii.
(Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22)

45 Pa' Jesús qa uyifi pa'aj ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa yiwutshenijfik'ikii pa'aj pekhewe' i'ntaxijifi pe' t'ihinij,* 46 qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' łe'lijei na' Dios yit'ij: *"Ene' yitsi' qu' łetsiyi'ij pa' wit'iyinheye'j"* *(Jer 7:11)* qa ekheweli'ł qa eqiwe'jtaxiłij nekhewe' ejtenhetsilets.—* 47 Qa week nełuts i'nq'ijatshenifi pa'aj pa' Jesús ke' qi witlijtsitjii. Qa pekhewe'łe tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa wotaxiikiyek pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan.* 48 Qa nite'łe yi'wen pa'qu' łeqfenyejeyi'ij, qe week pakha' witset yisu'unjiija qu' nepiye' qa i'nq'ijatshenji'ij pa'aj pa' Jesús.*

20

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)

1 Qa łunye'jkii iye pakha'aj pa' ewi'ł nełuji' pa' Jesús in mexe yijatshen pa'aj pe' jukhew ke' qi witlijtsitjiyifi qa nifeli'm eke' łe'sits wi'tlijei, qa namets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset.* 2 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n łunye'j pa' witt'unha'x ta'łets in łaqsiijkii aka'an? ¿Pa'n łii pa' tenek'enhei nełisij aka'an qu' aqsiijkii?— 3 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Yakhap ji'jek qu' k'afaakani'łij pa'qu' ewi'łe', qa' enfeli'ł ye'm: 4 In wenqimpuujinkii ka' Juan, ¿me ta'łets na' Dios, me i'nłi'i ene' jukhewłe?— 5 Ma' qa wapilij wetju'ł pa'aj in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintittaxijets nukin pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: "¿Inhats'ekek in nite' ł'ek'eni'łets?" 6 Qa nite' łeke' iye qu' jintit'ijets qu' enewe'ye' jukhewłe qu' nata'łets, qe qu' jintit'ijets ma' qa jinijele'ejkii ne' utel qu' jinilanju'ha, qe enewe'en week yumti in yijaa'ija ka' Juan in profeta.—* 7 Ma' qa in yeku'ł pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets in nite' nikfe'lets pa' ta'łets in inqimpuujinkii ka' Juan. 8 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Yakhap ji'jek qa'nte' k'efeli'iłi'm nakha' hata'łijets aka' yit'unha'x in haqsiijkii aka'an.—

Pe' uł'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.
(Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

9 Ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijets iye pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi'ł pa' jukhew yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet pa' uwaket. Ma' qa yatkinheninets pekhewe' jukhew qa' hikpe' nejełets qa qu' netei qa' niwjafiti'łje'm. Ma' qa ik pa'aj qa yamii pa' toxii witset qa yape'eikii pa'aj.* 10 Qa in yamets in tei qa yukinii pa' ewi'ł łeqejkunenek pekhewe' jukhew qu' niyinijets pa' uja'xek pekhewe' qu' łekheweli'ijek pa' t'enheiju'. Pe' jukhew qa yilanje'mkii pa' wit'ukinektax qa yipilhenin iye, ham tisi'ij. 11 Qa yukintax iye pakhap iye łeqejkunenek, qa hik łeqfenyejeyij iye in qi in yilanje'mkii iye, tejitheyetskii qa yipilhenin iye, ham tisi'ij iye. 12 Qa yukintax iye pakhap iye ma' qa hats wetshetk'ewi'ł, qa pakha'an qa yeqfe'meten iye pa'aj, qa yiwutshenfik'i pa'aj. 13 Qa yit'ij pa' yatsat'axij pa' uwaket: "¿Paa's

* **19:44** Mt 24:2; Mr 13:2; Lc 1:68; 7:16; 21:6; Ex 3:16; 1P 2:12 * **19:45** Jn 8:1-2; 11:45-53 * **19:46** Is 56:7; Jer 7:11 * **19:47** Mt 26:55; Lc 6:11; 11:53-54; 20:1,19 * **19:48** Lc 18:43; 20:6 * **20:1** Lc 4:18; 8:1; 9:22; 22:66; 19:47 * **20:6** Lc 7:29-30; 19:48; Mt 11:9 * **20:9** Is 5:1-7

qu' yeqfenye'ji'ij? Ye'ehe, nakha' yaa'sija qi in hisu'un qu' hukinii iye, axe'm qu' hik nakha'ye' qu' niwqinhetji' qa' netk'enets."* 14 Pekhewe' jukhew in yi'wen iye pa'aj, qa yit'ijju' pa'aj: "Hik nakha' qu' naya'xtaxij hatse' ha'ne łeq'ejinqa'wet. Jitalan hats'inha qa' inekhewele' qu' jinatsat'etsijha hatse' ha'ne ł'ejinqa'wet."* 15 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xik'uifik'i pa' ł'ejinqa'wet, ma' qa yilan pa'aj.— Qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús pekhewe' jukhew qa efuts: —Ye'ehe, ¿qa pa'n qu' łeqfenye'ji'ij hatse' pa' yatsat'axij pa' uwaket pekhewe'en? 16 Namii hatse' qa' nanlanju' pekhewe' jukhew, qa pa' uwaket qa' netisij pekhewepe' iye.— In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijju': —Hasu'uj qek nana'l pa'qu' łunye'je' kakha'an.—* 17 Pa' Jesús qa yejeł ji'teje'mkii pa'aj, qa yit'ij: —¿Qa pa'n ikji' ek kakha' yit'ij ke' hats we'nika'ajji' Dios łe'lijei, in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i nekhewe' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'ł ute les in weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'"?(Sal 118:22)** 18 Week pakha' qu' nilantaxifi qa' nanamipji' ene' ute qa' nenepłetju' łenutsik'i, qa ene'łe ute pa'qu' nanamipji' qa' nił*ipipinhetji'ha*.—* 19 Qa hik pakha'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qa nilithiyu'taxets pa'aj qu' net'eku'mi' pa' Jesús, qe nikfe'lik'i aka' iyetij pa'aj pa' Jesús in t'ejuił*e'ets* pekhewe'en. Qa nijiweił*i'iju*'ł pa'aj pe' jukhew.*

T'ejuyets pe' wekwek in tajaikii.
(Mateo 22:15-22; Marcos 12:13-17)

20 Qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, ma' qa yejeł*ijupkii* pa'aj. Ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x qa' notjonketi'k'i qu' natsathen, qe qa' nitjuł*atij* pe'qu' łe'lijeye' qe wo'taxii qu' uł*'axi'ik'uyi'* pa'qu' nit'ij qa' iwemetsaxe' qu' net'eku'mi' qa' netisij pakha' gobernador pa' witset.* 21 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'ł*ets* kekhewe' łit'ij qa ke' ł*i'nq'ijatshenij* iye in yatsathenik'iha. Akha' week eqjunyejeyij iye ene' week. Akha' ł*inq'ijatshenijha* pakha' yijaa'ija in ł*unye'j* pa' ł'ikheyi'j pa' Dios.* 22 ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma łatata (César), me i'nł*i'i* qu' nite' łe'wisi'ijupi'?—* 23 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets in tewqeleił*etaxik'ui* pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: 24 —Ets'ethini'ł*ij* ewi'łe' ł'astaki'ye' ne'ej denario. * ¿Łek łesi'nq'al ha'ne i'nji' qa ha'ne witii, łek łii iye?— Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Pa' Roma łatata (César) łesi'nq'al.— 25 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Ye'ehe, qa' łisi'łij pa' Roma łatata (César) pekhewe' yatsat'etsł*i'ijek* in Roma łatata, qa na' Dios qa pekhewe' yatsat'etsł*i'ijek* in Dios.—* 26 Qa pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij in iyet qu' net'ejuyiju'ł pekhewe' week in yepi'ye' pa'aj, ma' qekha niwq'axintaxij qu' net'eku'mi'. Qa qi in yitjuł*axijpha'mkii*, qa ham pa'qu' nit'ijju' pa'aj pekhewe' tewqeleił*etaxik'ui*.*

*Pe' saduceol yumti pe' naxju' qu' nite' ił*ł*iye' iye hatse'.*
(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)

27 Ma' qa uja'x pe' saduceol namii qu' ni'wen pa'aj pa' Jesús. Pe' saduceol yit'ijetsek in nite' ił*ii* iye pe'qu' hats nanaxju'. Qa hik ta'ł*ijupi'* in nifaakanij pa'aj aka' ewi'ł ł*unye'jkii* qa yit'ijets:* 28 —Maestro, pa' Moises'ik'i yika' ine'm

---

* **20:13** Mt 17:5; Lc 3:22 * **20:14** Lc 16:16 * **20:16** Lc 19:27; Ro 3:4; 1Co 6:15; Ga 2:17 * **20:17** Lc 4:17; 18:31; 21:22,37; 24:44; Hch 4:11; Ef 2:20; 1P 2:4-7 * **20:18** Is 8:14-15; Dn 2:34-35,44-45; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * **20:19** Mt 2:4; 20:18; 21:15; Lc 19:47; 21:12; 22:2; 23:10 * **20:20** Lc 6:7; 11:54; 14:1; 21:12; 24:20; Hch 3:13; Ro 8:32; Mt 27:2 * **20:21** Jn 3:2; Dt 1:17; 10:17; Mal 2:9; Hch 13:10; 18:25-26 * **20:22** Lc 2:1; 3:1; 6:9; 14:3; 20:24-25; 23:2; Mt 17:25; Ro 13:6-7 * **20:24** Ewi'ł denario, ł*ajanye'j* pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł neł*u* qu' net'ithayii. * **20:25** Mt 22:21 * **20:26** Lc 9:36; 14:4 * **20:27** Mt 22:46; Mr 12:34; Hch 23:6

pa'aj in yit'ij: *“Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa mexe hamtax łelitsi'ił pe'qu' łewhe'ye'ye', qa pa' łek'inij i'nłi'i qu' łamats'e qa' łewhe'ye'yi'ij pe' łewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'ł qa' ła'si'ij pa' łejefe'ik'i.”* *(Dt 25:5)* 29 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. Pa' yojo'oj in tewhe'yei qa wa'm pa'aj qa mexe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'tax. 30 Ma' qa łewhe'ye'ej iye pa'aj pa' te'weyiju'ł, qa wa'm iye pa'aj qa mexe hamtax iye ła'si'ił pekhe'en. 31 Qa pa' te'weiji' iye łeqewuk'u qa łewhe'ye'ej iye pa'aj qa hik łunye'j iye pa'aj, qa week in łunyejei pa'aj aka'an in naxju' pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k, ham taltsayi'ił pe' efu. 32 Qa teke'lenju' qa wa'm iye pa'aj pe' efu'uk'i. 33 Qa hane'ej, qu' iłiye' iye pe' hats naxtaxju', ¿pa'n łii pa'qu' namijfik'i qu' łewhe'yeyi'ijha pe' efu in hats week łewhe'ye'tsij pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k?— 34 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Enewe' hane'ej łahats'ij tewhe'yeiju'kii, qa testiiji'jij iye qu' netewhe'yeiju',* 35 qa pekhewe'łe hats jutsiqets qu' namets hatse' nakha' ink'ayik hatse' łahats'ij qa na' łiłijii iye kekhewe' hats naxtaxju', qa hats nite' tewhe'yei hatse' nite' testi'yij iye qu' netewhe'yeiji'ijju',* 36 qe hats nite' łeke' qu' nawa'm hatse', hik qu' łunyejeye' ne' angelits. Pekhewe'en łelitsijha hatse' na' Dios qe łelitsij na' witiłijii.* 37 Pe' hats naxtaxju' iłii iye hatse', ka' Moises'ik'i i'nq'ijatshenij qa yenji' pa' łafaakanek qa yika'ajji pa' łunye'jkii pekhe' tujje'm pa'aj najkak łasi', in hik pakha'a' pa'aj in taya'yets nakha' Yatsat'ax'inij, *łeqe Dios ka' Abraham, ka' Isaac qa ka' Jacob.* *(Ex 3:6)** 38 Nakha'an nite' łeqe Dios pe' naxju', qe łeqe Dios yijat'ij pe' iłii, qe nakha'an week iłiyi'm.—* 39 Qa uja'x pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro ¡hayits qa ł'asinik'iha kakha' łit'ij in ł'inku'ł!— 40 Ma' qa hik pakha'aj pa'aj qa hats wetjeyepunets qu' nanfaakanij iye pe'ye' iye.

¿Łek pakha' ta'łets pa' Cristo pe' ława'mhitsik'i?
(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)

41 Ma' qa pa' Jesús qa nifaakanek pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j in titijiti'yijets pa' Cristo qu' ła'se' ka' David'ik'i?* 42 Ka' David'ik'i hik kakha'ija in yit'ij qa yika'ajji' na' łafaakanek Salmos, in yit'ij: *“Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: ‘Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i,** 43 *ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' week ejuihifets ne' ef'iyei.’ ”* *(Sal 110:1)* 44 Ma' hayits, ka' David'ik'i in yit'ijets: “Yatsat'axyij,” ¿qa pa'n łunye'j in wenit'ijets qu' ła'se'?—*

Jesús qa iyetij pe' i'nq'ijatshenij pe' Moisés łe'lijei.
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

45 Week pekhewe' jukhew qa efuts iye in mexe tek'enets pa'aj, qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: 46 —Jełi'łiju'ł nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, nekhewe'en yisu'unłe qu' nijalkisijkii ne' ł'uihitjiyits juffufuf, qa qi'ija iye in yisu'un qu' neniwqinhetji'ha qu' netniwetfelhiyi'm in neki'kii na'aj joofji'ju', wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej łots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei nekhewe' witlijt-sitjiyitsifi, wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej qitsji' łots'oji'laxits na'aj qi łekujiiji'.* 47 Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' łetsil. Qa yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unłe qu' ne'twenhetii ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na' Intata. Nekhewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—

---

* **20:34** Lc 16:8; 17:27 * **20:35** Hch 5:41; 2Ts 1:5; Mr 10:30 * **20:36** 1Co 15:54-55; Ap 21:4; Sal 82:6; Mt 5:45; Ro 8:14,19; Ga 3:26 * **20:37** Ex 3:15-16; 4:5; Mt 1:2; Hch 3:13; 7:30-32 * **20:38** Ro 6:10-11; 14:7-8; 2Co 5:14-15; Ga 2:19-20; 1Ts 4:14; 5:10 * **20:41** Mt 1:1,17; Lc 1:27; Ro 1:3; Ef 5:2 * **20:42** Hch 1:20; 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13; Lc 24:44 * **20:44** Ro 1:3-4 * **20:46** Mt 16:6; Lc 11:43

21

Pe' łeqe ofrenda pe' wikiihale'.
(Marcos 12:41-44)

1 Pa' Jesús qa nejełpha'm pa'aj, qa yi'wenij pekhewe' wekwek yiwq'axin
in yenik'iju'kii pe' łaq'astai łeqe ofrenda pe' ti'najki' pe' qi witlijtsitjii.* 2 Qa
yi'wenij iye pa'aj pe' ewi'ł wikiihale' if'iljetsax in yenjiik'iju' ek iye pa'aj
pe' wetsjuk uja'xłi'i in łaq'astai nijketits nite' inyetets.* 3 Qa yit'ij pa'aj: —
Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets ene' wikiihale' in qi in if'iljetsaxtaxija, qa łakha'
qa les olots ke' yenik'iju' week t'anipji'.* 4 Qe week hekhewe' yenik'iju'kii
mexe na'l yijat'ij pekhewe' qu' amaneyi'ij, qa nekhe'łe efu if'iljetsax, qa week
yakapilenets kekhewe' qek netektaxij.—

Pe' qi witlijtsitjii week qu' nonopłaxju' hatse'.
(Mateo 24:1-2; Marcos 13:1-2)

5 Qa pekhewe' uja'x in mexe yifaakatetaxji' pa'aj pe' qi witlijtsitjii, in qi in
łe'sits pe' utel, qa pe' yik'eihini'kii iye wekwek łenistitskii pekhe'en qa qi in
łe'sits iye, qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: 6 —Nam hatse' pe' nełutsji' qa enewe'
hane'ej łi'weni'ł qa' ham pe'qu' ewii'łe' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye
uteye'. Week qu' jałaq'eju'kii hatse'.—*

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

7 Ma' qa nifaakanijha pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, ¿pa'n
ipłu'uk'ui qu' namets kakha' łit'ij? ¿Pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij hatse'
ekewe' wekwek qu' hats k'esiyuye'ets qu' namets qu' łunye'je'kii?—* 8 Qa pa'
Jesús qa yit'ij pa'aj in yeku'ł: —¡Jełi'łiju'łha, hats'inha qa'nte' awitjaxti'yi'ił! Qe
olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa' nit'ijju': "Yakha' Cristo." Qa'
nit'ij iye: "Hats yamets hane'ej pa' łahats'ij." Qa' hasu'uj ijayani'ł.* 9 Qa qu'
impi'ye'ełij pe'qu' nawatlan qa pekhewe' qu' natya'yij wetju'łkii pa'qu' nuten,
qa' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' nojo qu' łunye'je'kii ekewe' wekwek.
Qa nite'łe aje'eł qu' namets pakha' ł'aka'the'ju' ha'ne hane'ej łahats'ij.— 10 Ma'
qa yit'ijets iye pa'aj: —Pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape' iye witset'e.
Ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'.* 11 Na'l hatse'
pe'qu' qi qu' nawapja' sehel. Witja'metets qa yipku' iye qu' nana'li' pe'qu'
uja'xe' witsetitse'. Qa na' wa'sji' qa' ne'twenhetiiji'pha'm pe'qu' wekweke' qi
qu' ni'nijiwei qa pakha' łunyejei iye.* 12 In mexe nite' łunyejeikii hatse' week
ekewe'en, ekheweli'ł qa' e'nekumhi'yi'łi'kii qa' awitjaxti'yi'ł. Nite' yili'ił ej qu'
nowo'ołeikii. Qa ekekiti'yi'łiikii iye ne' łe'lijtsitjiyits ne' judiol qa' opheł itiyi'ł
ju'kii iye. Qa ekekiti'yi'łetsji'kii iye pe'qu' wittatale' qa pe'qu' netnek'enhei
iye (gobernadores), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'ł.* 13 Ma' qa' iwq'axini'łij qu'
enfeli'łi'm pa'n łunye'j in łatsjayani'ł.* 14 Eni'łji'ha pe' atawjetsi'ł qu' hasu'uj
matji'leti'łij pa'qu' it'iłij qu' me'tweiłeti'łik'i,* 15 qe yakha' qu' k'ełisiłij pe'qu'
e'lijeyi'iłqa pa'qu' ikfeliyaxitsi'łkiiha iye, qa pekhewe' qu' ejuyi'łiju'ł qa' ham
pa'qu' łeke'ye' qu' neweju'łiju'ł qa qu' nittaxijets iye qu' nite' natsathenik'i
pa'qu' it'iłijiju'ł.* 16 Qa' eniwotk'onhe'yi'łijkii iye hatse' yemjeetax qu' alh-
eye'taxi'łha, qu' ejefetstaxija, qa e'witk'injayektaxi'łha iye, qa ejuwaikaltaxija

* **21:1** 2R 12:9; Mt 27:6; Jn 8:20 * **21:2** Lc 12:59 * **21:3** 2Co 8:2,12 * **21:6** Lc 17:22; 19:44 * **21:7** Hch 1:6-7 * **21:8** Jer 14:14; 29:8; Ef 5:6; 2Ts 2:3; 1Jn 2:18; Jn 8:24; Lc 17:23 * **21:10** 2Cr 15:6; Is 19:2 * **21:11** Is 29:6; Zac 14:5; Ap 6:8,12; Lc 11:16; 12:33 * **21:12** Mt 10:19-22; Mr 13:11-13; Sal 119:84; Hch 4:3; 5:18; 8:3; 12:4; 16:23; 17:6; 18:12; 22:19; 24:1,27; 25:6; 26:11; 27:24; 2Co 11:23 * **21:13** Fil 1:12-19 * **21:14** Lc 12:11 * **21:15** Ex 4:12; Hch 4:14; 6:10

iye. Qa pe'qu' uja'xe' ekheweli'ł qa' natlanhetiiju'ha.* 17 Qa' week qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne sehe' epji' qe ta'łets in łatsjayani'ł.* 18 Qa hamłe hami'iikii pa'qu' ewii'łe' ne' ewkujitsi'ł.* 19 Me'nt'unheti'ł hasu'uj neqenijani'ł ej qa' anaxi'łij pe'qu' iłaxitsi'ił.* 20 Qu' i'wentaxi'ł ha'ne Jerusalén qu' nami-jupkii pe'qu' oq'opheł inetsiletse', ma' qa' hats enikfe'li'łets pa' łewuł'eye'jju' in hats k'esetsha.* 21 Ma' qa pe'qu' na'ni' na' sehe' Judea qa' nilatii ne' utekui, qa pe'qu' na'ni' ha'ne Jerusalén qa' nilatik'uifik'i ha'ne witset, qa pe'qu' na'ni'kii na' ł'ejinqa'wet qa' hasu'uj nenek ji'teje'm ha'ne Jerusalén.* 22 Qe pekhewe'en pe' nełutsji' hatse', hik pakha' pa' witqatja' hatse', hats'inha qa' nafits week kekhewe' wekwek hats we'nika'ajji'.* 23 ¡Hiyee' enewusits pekhewe' qu' efutse' qu' iwoyitsi'ij ji'teje'm qu' mexe niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' łelitse' pe' nełutsji' hatse'! Qe qi hatse' pa'qu' a'taxe' ha'ne sehe' Israel, qa qi iye pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe'en.* 24 Uja'x pe'qu' naq'alij witqatsjikinet, qa pekhewepe' qa' not'opheł itiiju' qa newetkaxik'i week pekhewe' witsetiikal. Qa pekhewe' nite' judiol qa' na'ni' na' Jerusalén, qa namłi'ijii qu' hats nafits pa' łahats'ij qu' newetlinenij iye.—*

Qu' netpiltaxju' iye pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42-44; Marcos 13:24-37)

25 —Na'l pe'qu' jutsiqetsi'ij, axe'm pa'qu' łunye'je' ne' junu', ne' juwel qa ne' footekii iye, qa ha'ne sehe' epji' iye, qi qu' neł'ilaxtax ene' witsetits, qa' nenq'ijiweyij pa' qi iftsax ł'anye'j na' qi iweli' qa pe'qu' łeqe t'uyuyitse' iye.* 26 Ene' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe' epji' qa nanaxkat'axijju' pa'qu' ł'ijiweyaxitse' qu' nijamti'ets pa'qu' łunye'je'kii hatse' ha'ne sehe' epji'. Qa pe' qits łet'unhaxits ene' wasits qa' nawapja'.* 27 Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nenekijju' pe'qu' wasi'ye'.* *(Dn 7:13)* Qi pa' łet'unha'x qa qi iye qu' netujjiha.* 28 Qu' namtaxets qu' łunyejeye'kii ekewe' wekwek, eniipha'm qa' jełpha'm qe hats k'esets qu' hats ewejinhetiiłi'ił.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' najkak higokuk.

29 Ma' qa nifel pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi': —Jeł qeku'ni'łek ne'ej ewi'ł higokuk, i'nłi'i pekhepe' iye najkak'e. 30 Qu' i'weni'ł qu' hats nata'łji' pe'qu' łesejetse' qa hats łenikfe'li'łets in hats ininqapiyu'. 31 Qa hik łunye'j qu' i'weni'ł qu' namets ekewe' wekwek qa' menikfeliti'łets na' tenek'enheiji' na' Dios in hats met. 32 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' łahats'ij hatse', qa namłi'ijii qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 33 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe hats hit'ij qa nite' łeke' qu' hamitse'.* 34 Matjanitheni'łkiiha, iwejinkitek'iłij pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' na'aj łisu'uni'łji' qe łaqsiiłijkii, qa pa' witk'uwetax iye, qa pa' wittawje'mete'ej eke' wekwek ha'ne witiła'x. Hats'inha qu' namtaxets pa' nełuji' hatse' qa'nte' enf'eliyi'iłiju'ł qu' hik łunye'je' na'aj witiwqe'l,* 35 qe week qu' na'nipji' ene' witsetits ha'ne sehe' epji' hatse'. 36 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qa' hasu'uj ili'iłij qu' iyini'ł hats'inha qu' nana'li'ł e'm pa'qu'

---

* **21:16** Mt 10:35; Lc 12:53 * **21:17** Lc 6:22; Jn 15:18-19 * **21:18** 1S 14:45; Mt 10:30; Lc 12:7; Jn 10:28 * **21:19** Mt 10:22; 24:13; Ro 2:7; 5:3; He 10:36; Stg 1:3 * **21:20** Lc 19:43; Dn 9:27 * **21:21** Lc 17:31; Mt 4:8 * **21:22** Is 34:8; 63:4; Dn 9:24-27; Os 9:7; Lc 18:7-8 * **21:23** Lc 23:29 * **21:24** He 11:34; Sal 79:1; Is 63:18; Dn 8:13; 12:7; Ap 11:2; Ro 11:25 * **21:25** Is 13:10; 17:12; 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,30-31; 3:15; Hch 2:20; Ap 6:12-13; Sal 46:2-3; 65:7 * **21:26** Is 34:4; Hag 2:6 * **21:27** Dn 7:13; Ap 1:7; Mt 16:27; 26:64; Mr 9:1 * **21:28** Lc 2:38; 24:21; Ro 8:23; 13:11 * **21:32** Lc 9:27 * **21:33** Sal 102:26; 119:89; Is 40:8; 51:6; 2P 3:10; Mt 5:18; Lc 16:17; 1P 1:23,25 * **21:34** Lc 12:40; 17:3; Ro 13:13; Mt 13:22; Mr 4:19; 1Ts 5:3,6-7; 1P 4:7

et'unhaxitsi'iłijup qu'nte' neqenijani'ił ej week ekewe' wekwek qu' namtaxets qu' nana'l, ma' qa' łeke'ye' qu' ats'ap'ayi'iłifi hatse' na' Ła's na' Jukhew, ham ijiweyaxitsi'iłi'm.—* 37 Pa' Jesús nełuji'jij qa i'nq'ijatshenjiifi ke' qi witlijtsitjii, qa najaiłe qa ikji'jii qa amaneiji'ji' ke' utek łii Olivos.* 38 Qa week pekhewe' jukhew qa efuts iye mexe ham ji'ij junuye' qa wekiya'fji'jii ke' qi witlijtsitjii qu' nepiye'ji'ij.*

22

Judas qa t'ihinij pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5,14-16; Marcos 14:1-2,10-11; Juan 11:45-53)

1 Hats k'esetsha pa'aj qu' namets pa' łe'wis nełu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye', qa łenqii iye Pascua.* 2 Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qa wo'oikii pa'aj pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nanat'inij qu' nilan pa' Jesús, qe nijiweyiju'ł pe' week jukhew.* 3 Ma' qa pa' Satanás qa uiji'teje'm pa'aj pa' Judas, łenqii iye Iscariote, hik pakha' i'ntaxji'teje'm pe' doce (12) ł'ijatshenhei.* 4 Pakha'an qa ikii pa'aj qu' nat-faakateyi'łju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye yejeł ke' qi witlijtsitjii, qa nifeli'm pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' netisij pa' Jesús pekhewe'en.* 5 Pekhewe'en qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu' netisij hatse' pe'qu' ł'astaye'. 6 Pakha'an qa t'eku'miju'ł pe' tefelhiti'yi'm. Ma' qa wo'oikii pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' łeke'ye' qu' net'ihinij pa' Jesús qu' nite' na'ni'ijup pe' jukhew qa efuts iye.

Pa' Santa Cena.
(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

7 Qa hats yamets pa'aj pa' łe'wis nełu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe' levadura qa łenqek'ujiiji' iye na'aj kots'etax ła's qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.* 8 Ma' qa pa' Jesús qa yukin pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa yit'ijets: —Mathayini'ł qa' ajileti'ł pa'qu' jintełuj qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua. —* 9 Hekhewe'en qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' łisu'un qu' hajileti'łi' pa'qu' inaqe'?— 10 Pa' Jesús qa yeku'ł: —Qu' ami'łets na' witset qa hikna' i'weni'łi' pa'qu' ewi'ł jukhewe' qu' neka'x pe'qu' camusiye' i'nji' pa'qu' iweli'ye' qa' ijayani'łpha'm, amłi'iłijii pe'qu' nuyifi wititsi'ye'. 11 Qa' it'iłijets pakha' tetsii: "Ha' Maestro yit'ij ei: '¿Pa'n i'ni' pakha' łatawe'j ene' wititsi' qu' ha'ni'łiji' ene' yijatshenhei qu' heyeki'łju' qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua?' " 12 Pakha'an qa' nethiniłij na' te'weipha'm ne' wititsi' epk'etsaxifi qa week hats q'axitsju' ne' wekwek. Qa' hikna' aqsiiłiji'kii qu' ajileti'ł pa'qu' jintełuj hatse'. —* 13 Ma' qa pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa week yi'wen aka' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús. Ma' qa yaqsiijkii pa'aj qu' najilet pa' łaq t'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.* 14 In hats yamets pa'aj pa' uja'x pe' hora, qa pa' Jesús qa he' apóstoles iye qa i'nijupju'kii pa' mesa.* 15 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hayits qa qi'ija in hisu'un qu' k'eyekufetsi'łji' ha'ne łe'wis nełu in mente' yamets pakha' qi qu' haats'e'ej. 16 Qe yakha' hit'iłij ewets in hats nite' k'eyekufetsi'ł iye, ipłu'łi'ii iye hatse' nakha' tenek'enhe'yi' na' Dios.—* 17 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj pa' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm pa'aj łe'wisij pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Iya'ałji'

* **21:36** Mt 25:13; 26:41; Mr 14:34-38; Lc 12:37; Hch 20:31; 1Co 16:13; Ef 6:18; 1Ts 5:3,6; 1P 5:8; Ro 2:3; He 2:3 * **21:37** Jn 8:1-2; 18:2; Mt 21:1; 26:55; Lc 22:39 * **21:38** Jn 8:2 * **22:1** Ex 12:11; 23:15; Jn 6:4; 11:55; 13:1 * **22:2** Mt 12:14; 21:46; Lc 19:47-48; 20:19 * **22:3** Jn 13:2,27; Hch 5:3; Lc 6:16 * **22:4** Lc 22:52; Hch 4:1; 5:24,26; 16:20,22,35-36,38; Mr 9:31 * **22:7** Ex 12:21; 1Co 5:7 * **22:8** Hch 3:1; 8:14 * **22:12** Hch 1:13 * **22:13** Lc 19:32 * **22:14** Mt 26:20; Mr 14:17 * **22:16** Lc 14:15; Ap 19:9

hane'en, e'weeki'iɬij.* 18 Qe yakha' hit'iɬij ewets in hane'ej qu' nata'ɬi' qa hats
nite' nek'iya'ye'ji' iye pa'qu' uwa ɬ'iye', ipɬu'ui qu' nanamtax na' tenek'enheiji'
na' Dios.— 19 Qa t'eku'mi' iye pa'aj pa' pan, qa in hats yit'ijetspha'm iye
pa'aj ɬe'wisij pa' Dios, qa napk'asitju' pa'aj, qa netisijju' pa'aj he' ɬ'ijatshenhei.
Ma' qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Aka'an yese'n, wetɬisɬetij qu' nawa'm qe ta'ɬi'ɬ
ewets. Aqsi'ji'ɬijkii aka'an hats'inha qu' anjamtijiiɬyik'i.—* 20 Qa hik ɬunye'j
iye pa'aj in t'eku'mi' pa' tok'o in hats yili'ij pa'aj in tek, qa yit'ij pa'aj: —
Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik ha'ne pakha' ink'ayik qu' nenit'ij qa hik enewe'
yathits, t'ilitfik'i hatse' qe ta'ɬi'ɬ ewets.* 21 Qa ha'neɬi'ij nakha' ɬokoi na' t'ihinyij
hatse' hats i'nyijup ha'ne mesa ijup.* 22 Qe yijaa'ija, ha'ne Ła's na' Jukhew
hats ikɬi'ij qa' hik ɬunye'je', in ɬ'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' t'ejuyets
nakha'an, qa ¡hiyee'ɬe ha'nus nakha' t'ihinyij hatse'!—* 23 Ma' qa pekhewe'en
qa watfaakateji'ijju' pa'aj ɬek pakha' pa' yaqsiijkii hatse' aka'an.*

¿Ɬek pakha' les qu' qiye'ji' pekhewe'en?

24 Hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa tek'eɬeyiteetsijju' pa'aj ɬekpa' qu' les qiye'ji'ha
pa'qu' ɬunye'je' hatse' pekhewe'en.* 25 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Nekhewe' wit-
tatal ne' witsetits nite' judiol, ewi'ɬɬe in yisu'un qu' nethinkii pa' ɬet'unhaxits in
tenek'enhei qa na'aj inaqyaji'ij qa wanaqsiijkii. Qa nekhewe' te'weyik'uiju'
nekhewe'en qa titijiti'yijetsek in ɬe'wis pa'qu' naqsiijkii.* 26 Qa ekhewelɬi'iɬ
qa hasu'uj qu' hik ejunyejeyi'iɬ aka'an. Pakha' qu' les qiye'ji' ekheweli'ɬ,
naqsiijkii qu' hik ɬunye'je' qu' nite' qiye'ji'. Qa pa'qu' netnek'enhei qa naqsiijkii
qu' hik ɬunye'je' qu' witqejkunenek'e.* 27 ¿Qa ɬek pakha' les qu' qiye'ji'?
¿Me pakha' qu' na'nijup pa'qu' mesaye' qu' netek? ¿Me i'nɬi'i pa'qu' witqe-
jkunenek'e? Ehe, pakha' i'nijup pa' mesa hik pakha' les in qiji'. Qa yakha'ɬe
in ha'ni'ɬ etji'teje'm qa hik yijunye'j qu' yewitqejkunenek'e.* 28 Ekheweli'ɬ
week ɬahatsiyij ɬa'ni'ɬ yijijup kekhewe' yinjaajinkeyejeikii.* 29 Qa in ɬunye'jek
na' Tata in tseɬisij nakha' qu' heinek'enhe'yi', qa yakha' qa' k'eɬisjiiɬijek* 30 qu'
eki'ɬipji' na' yeqe mesa nakha' qu' heinek'enhe'yi'. Qa' ni'iɬipji' ne' qitsji'
wits'ojilaxits qu' ejeyumtsheni'ɬ nekhewe' doceju' (12) witsetits ta'ɬetskii ke'
ɬelits ka' Israel'ik'i.—*

Jesús qa nifeli'm pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.
(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38)

31 —Simón, Simón, ek'en qeku'nek, na' Satanás hats iyini'ɬ ewets qu'
najaajini'ɬ, qa' hik ɬeqfenyejeyi'iɬ ej ne'ej trigo qe wanaqsi'jji' qa wenit'ijkii
ful ful.* 32 Qa yakha'ɬe qa k'iyin'epji' hats'inha qu' nite' hame'em pa'qu'
nite' eqekuye'je', qa akha' qu' hats etpiltax yiwets iye qa iftits'ijets ne'
ejefets qu'nte' niliyi'ij qu' net'units.—* 33 Ha' Simón qa yit'ij pa'aj: —
Yatsat'axyij, inye'jɬu' qu' k'oyopheɬifeye' i'nɬi'i qu' k'eyiwamhifeye'. Nite'
ts'ijiwei.— 34 Pa' Jesús qa yit'ij: —Pedro, hit'ij ewets hane'ej ha'ne naja'xji'
in nite' ip pa'qu' ta'a'aye', ipɬu'ui qu' hats wetshetk'ewi'ɬij qu' mewelku'tyijkii,
qa it'ijets qu' nite' enikfe'le'yij.— 35 Pa' Jesús qa nifaakanji'ju' pa'aj, qa
yit'ij: —In k'ukini'ɬijkii hik aka'aj qu' enfeli'ɬ eke' wi'tlijei qa k'ayaji'iɬijets qu'

---

* **22:17** Mt 14:19; 15:36; 26:26-29; Mr 14:22-25; 1Co 11:23-25 * **22:19** Jn 6:51-53; He 10:3 * **22:20** Ex 24:8; Jer 31:31; Zac 9:11; 1Co 10:16; 11:25; 2Co 3:6; He 7:22; 8:8,13; 9:15; 12:24; 13:20 * **22:21** Mt 26:21-24; Mr 14:18-21; Jn 13:18-26; Sal 41:9 * **22:22** Hch 2:23; 10:42; 17:26,31 * **22:23** Mt 21:25; Mr 9:10; Lc 24:15 * **22:24** Mr 9:34; Lc 1:32 * **22:25** Mt 20:25-28; Mr 10:42-45 * **22:26** Lc 9:48; 1P 5:3 * **22:27** Mt 20:28; Jn 13:1-17 * **22:28** He 2:18; 4:15 * **22:29** Mt 25:34; 2Ti 2:12 * **22:30** Lc 22:16; Mt 19:28 * **22:31** Mt 4:10; Am 9:9 * **22:32** Jn 17:9-15; 21:15-17; Ro 8:34; 1Co 1:9; Fil 1:6; 1Ts 5:24; 2Ti 2:13

hasu'uj eka'xi'ł pe'qu' aq'astayi'ił qu' ijutsjayiłik'iju' eqelutsitsi'ł, qa pa'qu' eqe ti'naji'iłij pe'qu' aqatsi'ił qa pe'qu' eqjefetsi'ił iye otshilaxtiyi'ił, ¿me qa hamitsi'ł e'm pe'ye' hik aka'aj?— Hekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Ham hami'ił ye'm hik aka'aj.—* 36 Ma' qa yit'ijets iye: —Qa ha'neł-i'ij qa hats tujtseika' łunye'je', pa'qu' natq'astajiyii qa' neka'x. Qa pa'qu' nana'li'm łeqeti'naje' ne'ej łaqats qa' neka'x. Qa pa'qu' ham łaqatsjikinet'e qa' net'ihinij pa'qu' ł'uihitjiye' qa' nataqha'yets pa'qu' łaqatsjikinet'e. 37 Qe yakha' hit'iłij ewets in les łe'wis qu' na'nyi'pji' qa' nafits aka' hats we'nika'ajji' in yit'ij: *“Tojonkaxti'yik'i pekhewe' uł'ets jukhew.”* *(Is 53:12)* Qe yijaa'ija kekhewe' week hats we'nika'ajji' qu' yijunye'je'kii, nite' łeke' qu' nijanik'i.—* 38 Hekhewe'en qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, jeł qeku'nek, enewe'en wetsjuk witqatsjikinetits. — Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Hayits hats ujaxłu'.—

Jesús qa' iyini' pa' Getsemaní.
(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

39 Pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset, qa pa' hats łunye'j ji'ij, ma' qa ikji'jii ke' utek Olivos, qa he' ł'ijatshenhei qa yijayanjiik'i pa'aj.* 40 Ma' qa yamets pa'aj pakha' i'nji'ji', qa yit'ijets hekhewe'en: —Iyiini'łha, hats'inha qu' nite' neqenijani'ił ej na' witaqjaajinkeye'j.— 41 Pa' Jesús qa ikik'ui pa'aj pa' ha'niiji'in in ipłu'uk'i ek ne'ej ute qe jitewu'm, qa wonokok'eni'ju' pa'aj qa iyin.* 42 Qa yit'ij pa'aj: —Tata, qu' isu'un qa' iwu'myik'ui nakha' qu' nek'iya'aj tok'o i'nji' na' qi in ek'imiiji'. Qa hasu'ujłe qu' nanaqsiijkii pakha' qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un. Akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 43 Ma' qa nametsju' pa'aj pa' ewi'ł ángel ta'łiipha'm na' wa's qu' netisij pa'qu' łet'unha'xe'.* 44 Pa' Jesús qi in yoksi'wen pa'aj pakha' qi a'tax hatse', ma' qa qi'ija in we'nt'unhet pa'aj in iyin qa pa' łenejut'ax qa hik łunye'j ne'ej wit'athits in qitsju' qe tsaptsapijukii sehe'.* 45 In yili'ij in iyin pa'aj qa niipha'm qa ikii pe' ł'ijatshenhei pa' i'ni'. Qa hats ima'ju' pa'aj hekhewe'en qe yeqiwefijju' in qi in itawje'metets. 46 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łama'ałju'? Eniyi'łpha'mkii qa' iyini'ł, hats'inha qu' nite' neqenijani'ił ej na' witaqjaajinkeye'j.—

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.
(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

47 In mente' yili'ij pa'aj in iyet pa' Jesús qa namets pa'aj pe' olots jukhew, qa pakha' łii pa'aj Judas hik pakha' i'ntaxji'teje'm iye pa'aj he' doce (12) ł'ijatshenhei, nojo'ok'oi pa'aj pekhewe'en. Qa nekets pa'aj pa' Jesús qe qa netuje'm. 48 Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Judas, ¿me in łetuje'm qa ł'ihinij ha'ne Ła's na' Jukhew?— 49 Pekhewe' metitsifi pa'aj pa' Jesús in yi'wen pa' łunye'jkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me łisu'un qu' heqfekini'łij je'm ene' yaqa'tsjikinetitsi'ł?— 50 Ma' qa pa' ewi'ł pa'aj hekhewe'en qa yifekin je'm pa' łeqejkunenek pa' qiji' łatata pe' pa'il qa yasinii pa'aj qa k'itsii pe' łekfi'ik'i yiya'yik'i te'weiji'. 51 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hasu'uj meqfekini'ł je'm. ¡Ili'iłij!— Pa' Jesús qa t'eku'mets pa'aj pe' łekfi' pa' witqejkunenek qa yiłin pa'aj. 52 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yejeł pe' qi witlijtsitjii qa pekhewe' iye tenek'enheiji' pa' witset: —¿Inhats'ek in łenteneyi'łij ne' aqa'tsjikinetitsi'ł qa ne' ek'uli'ł najak? ¿Me hik yijunye'j pa'qu' ewi'łe' ejtenhetsax?* 53 Yakha' in ha'ni'ł etji'teje'mkii week nełuts ne' qi witlijtsitjiyii, qa ham pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ł

* **22:35** Mt 10:9-10; Mr 6:8; Lc 9:3; 10:4 * **22:37** Jn 17:4; 19:30 * **22:39** Mt 26:30; Mr 14:26; Lc 4:30; 21:37; Jn 18:1; Mt 21:1 * **22:41** Lc 18:11 * **22:42** Jn 18:11 * **22:43** Mt 4:11; He 1:14 * **22:44** He 5:7 * **22:52** Lc 2:46; Jn 18:20

qu' net'eku'myi'. Qa łantsat'etsłi'iłij ene' hane'ej hora qa nakha' iye łet'unha'x na' nookii łantsat'etsi'łij iye.—*

Pa' Pedro qa welkut'ijkii pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 26:57-58,69-75; Marcos 14:53-54,66-72; Juan 18:12-18,25-27)

54 Ma' qa pekhewe'en qa t'eku'mi' qu' nophe'ł pa' Jesús, qa yeka'xii pa'aj pe' łetsi' pa' qiji' łatata pe' pa'il. Qa ha' Pedro qa yijayantaxij pha'mkii pa'aj qa toxłi'iju'łkii. 55 Pekhewe'en in hats niłani' pa'aj pa' fe't pa' joofji'ju' pe' wititsi'ii, qa i'nijup pa'aj, qa ha' Pedro qa i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en.* 56 Qa pe' ewi'ł witqejkunenki', in yi'wen pa'aj in i'nijupju' pa' fe't qa nalitetsju', ma' qa ts'in pa'aj in yejełju', qa yit'ij: —Hane'en, qete'e' hik ha'ne iye hakha' łijts'eji'ijjkii.— 57 Qa welkutłi'ijkii pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijets pe' efu: —Efu, nite' tsikfe'lets pakha'an.— 58 Qa sujłe iye pa'aj qa na'l iye pe' yejełju' iye qa yit'ijets: —¡Qete'e' hik akha' iye ła'nji'teje'mkii hekhewe'en!— Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —¡Efu, nite'! ¡Nite' yakha' pekhewe'en!— 59 Qa hats ewi'ł pa'aj hora t'ani' qa na'l iye pa' yumti'ija qa yit'ij: —Yijaa'ija in hik ha'ne hekhewe' łijts'eyekkii, qe hane'en Galilea łeiłe' iye.— 60 Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew, ¡nite' tsikfe'lets kakha' łit'ij!— In mexe nite' naq'axtaxijik'i pakha' yit'ij in welkut'ijkii, ma' qa iipłek pa'aj pa' ta'a'a'. 61 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa hik pakha'aj t'atsji'łfik'i qa lee'sii pa'aj in nejełii ha' Pedro, ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj ke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij in yit'ijets pa'aj: —Ha'ne naja'xji' tees qu' nap pa'qu' ta'a'aye' ipłu'ui qu' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—* 62 Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in ip pa'aj.

Jesús qa tawitjaxtii pa'aj.
(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

63 Pekhewe' jukhew testi'yij pa'aj pa' Jesús qu' nejełets, qa qi in yawitji pa'aj qa yilanje'mkii iye.* 64 Yit'onjo' iye pa'aj łotoi, qa nifaakanji'ij: —¿Łek pakha' te'ek nalan?— 65 Qa olots iye pekhewep iye wekwek yit'ijetskii t'ejuyiju'ł pakha'an, in uł'etsik'i łe'lijeyetskii.*

Pa' Jesús qa wetka'xetsji' pekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema).
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

66 In hats nełukii pa'aj qa not'ax wetju'ł pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, ma' qa wetka'xii pa'aj pa' Jesús pa' not'axi' wetju'ł pekhewe'en. Qa hikpa' qa tafaakanheti'yi'kii pa'aj:* 67 —Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape enfeli'ł ye'm.— Pa' Jesús qa yeku'ł: —Qu' hi'ttaxi'łij ewets: “Ehe, yakha',” qa' esqeku'łi'iłij iye. 68 Qa qu' k'afaakantaxi'łij pe'ye', tees qu' esku'łi'ł. 69 Qa ha'nełi'ij qu' nata'łi', qa *ha'ne Ła's na' Jukhew qa na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha Ham Łet'unhenye'ji'iju'ł in Dios.— (Sal 110:1)** 70 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pe' week: —Ye'ehe, ¿me qa hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios?— Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Ehe, yakha', ł'asiini'łik'iha in łit'iłij yiwets.—* 71 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: —¿Inhats'ek qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je' hane'en? Inekhewel hats jitepi'ye'ejha kakha' yit'ij.—

---

* **22:53** Jn 12:27; 16:4; Hch 26:18; Ef 6:12; Col 1:13 * **22:55** Mt 26:3 * **22:61** Mr 10:21; Lc 22:31-34; Hch 3:13-14 * **22:63** Jn 18:22-23 * **22:65** Mr 3:29 * **22:66** Mt 27:1; Mr 13:9; 15:1; Jn 18:28; Lc 9:22; 20:1 * **22:69** Mr 16:19; Hch 7:56; He 1:3 * **22:70** Mt 4:3; 26:64; 27:11; Lc 1:32,35; 23:3

23

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

1 Ma' qa week niipha'mkii pa'aj pekhewe'en, qa yeka'xii pa' Jesús pa' Pilato. 2 Qa in yamijii pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijetskii pekhewe'en pe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pakha'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Hats hi'weni'ł ha'ne jukhew in yink'aihittaxik'ui qa yiwuł'enhettaxijkii aka' łunye'jtax ha'ne initset, ma' qa inqaq'ayintaxij in tajaikii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma łatata (César), qa yit'ij łetets iye in łakhaati'ija pa' Cristo, qi wittata.—* 3 Ma' qa pa' Pilato qa nifaakan pa'aj: —¿Me akha' pa' qi łatata ene' judiol?— Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Ehe, yakha'.—* 4 Qa pa' Pilato qa yit'ijji'ju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye olots jukhew: —Ham hi'weni'ij pa'qu' uł'axe' ha'ne jukhew.—* 5 Qa pekhewe'en qa yape'enhałe yit'ijju': —Kekhewe' i'nq'ijatshenij nakha'an t'ayijji' in yeł'ilehet ha'ne week witset. Hats naq'axij in yijatshenij ha'ne week Judea, ta'łijii ha' Galilea qa namłi'ij met hane'e'in. —*

Jesús qa wetka'xii pa' Herodes.

6 Pa' Pilato in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en, qa inaqfaakanij: —¿Me Galilea łeiłe' ha'ne jukhew?—* 7 Pa' Pilato in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in ta'łii pakha' sehe' tenek'enheiji' ek pa' Herodes, ma' qa yukinii pa'aj pa' Herodes, hik pakha' namii iye pa'aj na' Jerusalén pekhewe' nełutsji'.* 8 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa qi'ija in łe'wisi'mkii, qe hats tooxik'i pa'aj in neqwenkeyu'taxij qe ta'łets pekhewe' impiye'ji'jij yaqsiijkii pakha'an. Qa neqwenkeyu'uj qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'łe' ham łunye'ji'iju'ł. 9 Ma' qa qi in nifaakantaxkii pa'aj, qa pakha'łe Jesús qa nite' yeku'ł pa'aj.* 10 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, hik pakha' ts'ap'a'aju' iye pa'aj, qa qi in yit'ijetskii pekhewe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pa' Jesús. 11 Ma' qa pa' Herodes qa pe' łeqejkunenhei oq'opheł inetsilets in hats yili'ij pa'aj in qi in yawitji pekhel łeqfenyejeyijkii, ma' qa pa' Herodes qa yuihinik'ipha'm pa'aj pa' łe'wis łe'ntilafittax qa yepiletii iye pa'aj pa' Pilato.* 12 Ma' qa hik pakha'aj pa' nełuji' qa witjuwaikayek'ił pa'aj pa' Pilato pa' Herodes qe mexe wanapjajitax pa'aj.*

Pilato qa inaqyaji'ij pa'aj qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-26; Marcos 15:6-15; Juan 18:39–19:16)

13 Pa' Pilato qa taya'yii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa' witset qa week pakha' witset.* 14 Qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenkaxi'łyii ha'ne jukhew, łit'iłijets in qi in t'ayijji' qa yeł'ilehet ha'ne witset. Qa yakha' qa hats łe'tsweni'łij in hanfaakantaxkii, qa ham pa'qu' ewi'łe' qu' hi'wenij qu' uł'axi'ijupi' ha'ne jukhew, qu' hik łunye'je' kekhewe' łit'iłijets in uł'ets in yaqsiijkii.* 15 Qa hik łunye'j iye ha' Herodes, qe nepiletmet iye. Hane'en hats łi'weni'ł, ham ta'łi'ijupi' qu' łeke'ye' qu' natlanhetii. 16 Qa hik ta'łijupi', mexe qu' hitani'then qa i'nk'ałe qa' hiwejin hatse'.—* 17 Pa' Pilato in hayiits łeqfenye'jji'jij qa yamji'jets aka' łe'wis nełu qa yiwejinji'ij pa'qu' ewi'łe' wit'opheł ik'e. 18 Qa week taya'yijipji' pa'aj pekhewe' jukhew, ewi'łik'i

---

* **23:2** Lc 20:22-25 * **23:3** Mt 2:2; Lc 23:37-38; Jn 18:39; 19:3 * **23:4** Mt 27:24; Lc 23:14,22; Jn 19:4,6; 1P 2:22 * **23:5** Hch 17:5-8,13; Mt 4:12,23; Lc 4:14; Jn 1:43; 2:11 * **23:6** 1Ti 6:13 * **23:7** Lc 3:1; 9:7-9; 13:31 * **23:9** Is 53:7; Mt 27:12,14; Mr 15:4-5; Jn 19:9 * **23:11** Is 53:3; Mr 9:12; 15:17; Lc 18:32; Hch 4:11; Mt 27:28 * **23:12** Sal 2:2; Hch 4:27 * **23:13** Lc 23:35; 24:20; Jn 7:26,48; 12:42 * **23:14** Lc 23:2,4 * **23:16** Jn 19:1; Hch 5:40

ka' yit'ijju': —¡Natlanhetii nakha'an qa' netwejinhetii ha' Barrabás!—* 19 Qe pa' Barrabás in t'opheɬitii pa'aj qe ta'ɬijupi' in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. 20 Pa' Pilato yisu'untax qu' niwejinɬe pa' Jesús, ma' qa ewi'ɬij iye in iyettaxji'ju' iye pe' jukhew.* 21 Qa pekhewe'ɬe'en qa yape'enha taya'yij wetju'ɬ in yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm cruze'! ¡Ne'nenji'pha'm cruze'!— 22 Qa pa' Pilato qa yittaxijji'ju' iye ma' qa hats wetshetk'ewi'ɬij: —¿Inhats'ek qu' natlanhetii? ¿Pa'n ɬunye'j pa' uɬ'ax in yaqsiijkii hane'en? Ham hi'weni'ij hane'en pa'qu' uɬ'axe' qu' hikpa' nata'ɬets qu' natlanhetii, qa hik ta'ɬijupi', mexe qu' hitani'then eku'n qa' i'nk'aɬe qa' hiwejin hatse'.—* 23 Pekhewe'en qa yape'enha qi in taya'yijipji'kii in iyinijets qu' ne'nenji'pha'm cruze'. Ma' qa pa' Pilato qa ɬexke'ej. 24 Pa' Pilato ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nanaqsi'ji'mijkii pakha' iyinets pekhewe'en.* 25 Qa yiwejin pa'aj pakha' iyinets pekhewe'en qu' netwejinhetii, pakha' t'opheɬiti'yipji' pa'aj in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. Qa pakha'ɬe Jesús qa tisij pakha' yisu'un pekhewe'en qu' ɬeqfenyejeyi'ij.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27)

26 In wetka'x pa'aj pa' Jesús qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz, qa te'nekumhi'yi' pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew Cirene ɬeiɬe' ɬii Simón ta'ɬiifik'i pa' ɬ'ejinqa'wet, qa taya-jaxti'yijets qu' neka'x pe' cruz, qa yeka'xi'm pa'aj. Pa' Jesús yojo'ok'oi qa pakha'an qa teke'lenijju' pa'aj pe' cruz.* 27 Olootsija pa'aj pe' jukhew yijayan-pha'mkii pa'aj, qa pe' efuts iye pa'aj qi in yayinju' neq'elettaxij.* 28 Pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'ɬ pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Efuts, Jerusalén ɬeiɬekii, hasu'uj ats'ayini'ɬju'. Ekheweli'ɬ yijat'ij qu' manayinɬi'iɬju' qa pe'qu' elitsi'iɬ iye.* 29 Qe nam hatse' nekhewe' neɬutsji' qu' it'iɬijju': "Ɬe'sitsi'mkii pekhewe' qu' ints'atekiiye', pekhewe' qu' mexe ham pe'qu' ɬelitse' qa pekhewe' iye qu' mente' neqfunene'."* 30 Ma' qa' yapeye'ɬek *qa ittaxi'ɬijets ne' utekui: "¡Anami'ɬyipji'!" qa nekhewe' pumumpha'mkii utekui ɬelits qa ittaxi'ɬijetsek: "¡At-sat'ini'ɬkii!" (Os 10:8)* 31 Qe in ɬenifenye'j aka'an nekhe' najkak asaɬ'ai, ¿qa pa'n qu' ɬenifenye'je' hatse' nekhe' ɬawa'mhine'?—*

Wetsjuk pe' jukhew qi uɬ'ets ɬenenhefetsji'pha'm pa' Jesús.

32 Wetka'x iye pa'aj pekhewe' wetsjuk uɬ'ets jukhew, qe qa' ɬawamhifetse' iye.* 33 In yamijii pa'aj pa' ɬenqii "Witjiɬa'ik'i" (La Calavera), qa hik pakha' qa we'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew qi uɬ'ets. Ewi'ɬ pa' te'weyij yiya'yik'i qa pakhap qa ɬefeyi'j te'weyijek.* 34 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Tata, iwejinɬe enewe'en qe nite' nikfe'lets aka' yaqsiijkii.— Qa pe' oq'opheɬinetsilets qa ikij wetju'ɬ in watk'esaxijju' pa'aj pe' ɬeqhinatai pa' Jesús.* 35 Olots pe' nekii pa'aj qa yejeɬju', qa pekhewe' tenek'enhei iye qa qi in yawitji'iji'kii ɬe'lijei qa yilakijukii iye pa'aj, qa yitjiijetspha'm: —Yiɬin pekhewep, yape neteɬinɬe, qu' hik nakha'ye' pa' ɬeqe Cristo pa' Dios, pakha' T'eku'miiji'.—* 36 Qa pe' oq'opheɬinetsilets iye qi iye in yawitji'iji' iye pa'aj

---

* **23:18** Hch 21:36; 22:22 * **23:20** Hch 3:13-14 * **23:22** Jn 8:46; Lc 23:4 * **23:24** Mt 27:24-26; Mr 15:15; Jn 19:16; Fil 4:6 * **23:25** Lc 24:20; Hch 4:24-28 * **23:26** Ro 16:3; Lc 9:23; 14:27 * **23:27** Lc 8:52; Hch 8:2; Ap 1:7; 18:9 * **23:28** Cnt 1:5; 2:7 * **23:29** Lc 11:27; 17:22; 21:23; Mt 24:19; Mr 13:17 * **23:31** Ez 20:47; Lc 19:41 * **23:32** Is 53:12; Mt 27:38; Mr 15:27; Lc 22:37; Jn 19:18 * **23:33** Mt 27:33-38; Mr 15:22-27; Jn 19:17-24 * **23:34** Mt 5:16; 6:1; 11:25,27; Jn 8:42; Lc 6:29,35; 22:42; Hch 3:17; 1Co 2:6-8; Sal 22:18 * **23:35** Mt 1:17; 12:18; 27:43,48; Mr 15:26,29-32; Jn 19:19,29; Sal 22:7,17; Lc 9:20,35; 16:14; 23:13; Is 42:1; 1P 2:4

pe' ɬe'lijei, qa iktaxijets pa'aj qu' niyahanji' na'aj wino ewtsik'iiji' (vinagre).** 37 Qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Qu' hik akha'ye' pakha' qi Ɬatata ene' judío, ¡meteɬinɬe!—* 38 Qa na'l iye pa'aj pa' ɬe'nikahat te'weyik'uipha'm pa' ɬejiɬa', qa yit'ij pe' ɬe'nikatii: —Hane'en hik ha'ne pakha' qi Ɬatata ene' judío.— 39 Qa pakha' ewi'ɬ pekhewe' uɬ'ax pa' yaqsiijkii ɬenenhefetsji'pha'm pa'aj pe' cruzits, qa uɬ'etsik'i iye pa'aj pe' ɬe'lijeyets, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me nite' hik akha' pa' Cristo? ¡Meteɬinɬe qa yekhewepi'ɬ iye qu' etsiɬini'ɬ!—* 40 Qa yeku'ɬɬe pa'aj pakhap iye, qa yaq'ayinij, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me qa nite' qu' e'nijiweitaxiju'ɬ iye pa' Dios, in akhap iye hane'ej hats qi in ɬ'atanithenhetii?* 41 Inekhewel hats weju'ɬij aka' jitatanithenheti'yij, qe in jitesti'yij aka'an ta'ɬets kekhewe' uɬ'ets in jitaqsiijkii. Qa haneɬe'en qa ham pa'qu' ɬuk'eye'en qu' uɬ'axe' qu' naqsiijkii. —* 42 Qa yit'ij iye pa'aj: —Jesús, menikfelityiikii hatse' wat'ij qu' anamtax iye qa' enek'enhei.—* 43 Qa pa' Jesús qa yeku'ɬ pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, hane'ejija qu' niyijup nakha' qu' ha'ni' ɬe'wis wititset (paraíso).—*

Jesús qa wa'm pa'aj.
(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

44 Ma' qa in hats natsathenju' pa'aj junu', qa weekij ha' sehe' in nookii pa'aj, qa yamijii in las tres 45 ne' junu' in noo'ii pa'aj. Qa pakha' te'weiteje'm pa' ɬejilafi' t'apɬii penyilo ke' qi witlijtsitjiyifi, qa ja'fik'iju' ɬeqewuk'u pa'aj.* 46 Qa pa' Jesús qa t'unik'i pa'aj in tayai, qa yit'ij: —Tata, *ne' okoyei hats hetisij na' yeqe'spiritu.*— *(Sal 31:5)*
In yili'ij aka'an in yit'ij, ma' qa s'uff pa'aj qa wa'm.* 47 Qa pakha' centurión† in yi'wen pa'aj aka' ɬunye'jkii, qa qi in yiwqinhetji' pa'aj pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' jukhew in qi in yatsathen.—* 48 Week pekhewe' olots namii qu' nejeɬju' pakha' ɬunye'jkii pa'aj, in yi'wen pa'aj aka'an qa wapilik'uikii pa'aj yilanje'mkii ɬ'ejuijets qe qi in ika'metets wetju'ɬ.* 49 Qa pekhewe'ɬe week pe' nikfe'li'ɬ wetju'ɬ pa'aj pa' Jesus'ik'i qa pekhewe' iye efuts pe' yijayanik'ikii pa'aj ta'ɬijii in nijayan ha' Galilea'ai, qa totsi'mii pa'aj pa' i'nijupi' ek qa week yi'wenij iye ekewe' wekwek ɬunyejeikii pa'aj.*

Jesús qa we'nenifi pe' ɬenimeɬuk.
(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

50 Qa na'l iye pa'aj pa' ewi'ɬ jukhew ɬii José, i'nji'teje'm pekhewe' Junta Suprema,‡ teik'unei qa yatsathen iye pa'aj, 51 hik pakha' nite' yijayanij pakha' t'eku'mi' pa'aj pekhewe'en in yaqsiijkii, pakha'an Arimatea ɬeiɬe', judiol ɬetset, qa qi in notkitaxets qu' netnek'enhei pa' Dios.* 52 Pakha'an qa yamiiji' pa'aj pa' Pilato qa iyinijets pa'aj pa' Jesus'ik'i. 53 In hats nit'ijju' qa yijuphe'ɬji' pa'aj pa' ɬe'wis penyilo fo' qa inyetax iye, ma' qa yenifi pe' ewi'ɬ nimeɬuk wa'najkaninji'teje'm pe' utek, mexe ham we'neni'ifi pa'qu' nawa'm.* 54 Hik pakha'aj pa' neɬuji' watji'letji' pe'qu' wekweke', ma' qa hats k'esik'iha pa'aj qu' hats witwapiihijiye'. 55 Qa pekhewe' efuts pekhewe' ta'ɬijii pa'aj ha' Galilea in nijayan pa'aj pa' Jesús qa yijayanijpha'm pa' José, qa yi'wen pa'aj pe'

---

* **23:36** Pa' wino ewtsik'iiji', pakha'an wino nite' inyetax qa ɬeqiyij vinagre. * **23:36** Sal 69:21 * **23:37** Lc 23:3 * **23:39** Mt 27:44; Mr 15:32 * **23:40** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * **23:41** Lc 23:4 * **23:42** Jue 16:28; 1S 25:31; Neh 5:19; Job 14:13; Sal 106:4; Mr 8:38; Hch 20:25 * **23:43** 2Co 12:4; Ap 2:7 * **23:45** Ex 26:31-33; He 6:19 * **23:46** Is 53:12; 1Co 15:55; 1P 4:19 † **23:47** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheɬinetsilets, Roma ɬeiɬe'. * **23:47** Lc 13:13 * **23:48** Lc 18:13 * **23:49** Mt 27:55-56; Mr 15:40-41; Jn 19:25; Sal 38:11; 88:8 ‡ **23:50** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeɬ iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **23:51** Hch 2:23; Lc 2:25,38 * **23:53** Is 53:9; Mr 11:2

nimełuk qa pa' łeqfenye'jij iye in yiwhinju'.* 56 Qa in wapilii pa'aj pe' łetsil
qa yaji'let ne'ej łesejets yewjisitji' na'aj tenekui qa pe' ewjisiyits iye. Ma'
qa pa' witwapiihijiiji' qa wapiiju' pa'aj in ł'anyejeyek kekhewe' wenit'ij qu'
nanaqsiijkii yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i.*

24

Iła'x iye pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

1 Qa pa' yojo nełu (domingo) in hats fo'iju' pa'aj sehe', qa pekhewe' efuts qa
ikii pa'aj pe' nimełuk yeka'xtaxii pekhewe' hats yaji'let łesejets ewjisii.* 2 In
yamtaxets pa'aj qa yi'wen pe' łit'otaxij ute pe' nimełuk in nite' i'nji' pa' łeji'.
3 Qa uitaxifi pa'aj pe' nimełuk qa ham qu' ni'wen pe' ł'ajiiki pa' Yatsat'ax'inij
Jesús.* 4 Pekhewe'en qa ts'iłitsi'mkii pa'aj in yi'wen aka'an, ma' qa thxuułets
iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew ts'ap'a'ajupju' leppepep pe' łeqhinatai,* 5 ma' qa
qi in nijiwei pa'aj qa wonokok'enju'kii yametsju' sehe' in t'upiijukii pa'aj. Qa
pe' wetsjuk jukhew qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łenjełtaxiłijii ke' naxju'
hakha' hats nite' wa'm? 6 Nite' i'ni' hane'e'in, hats iła'x iye. Menikfelitiłik'i
kakha' hats yit'iłij ewets in mexe i'ni'kii ha' Galilea, in yit'ij:* 7 "Ha'ne Ła's na'
Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' uł'ets jukhew qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze'
qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye."—* 8 Ma' qa
pe' efuts qa nikfe'lik'i pa'aj ekewe' wi'tlijei. 9 Qa tepilik'uikii pa'aj pe' nimełuk,
ma' qa nifelimik'i week ekewe' wekwek pe' once (11) apóstoles qa week iye
pekhewep.* 10 Enewe' efuts nifelii pa'aj hekhewe' apóstoles, enewe'en: María
Magdalena, Juana, ke' María łenene ha' Santiago qa hekhewep iye efuts.*
11 Qa hekhewe'łe apóstoles qa hik łeqjunyejeyij pa'aj eke' wi'tlijei na'aj wenitłi'ij
qe tefelhitiyik'i nite' yija' qu' łunye'je'kii, ma' qa nite' tek'enets pa'aj, yeqeku'.*
12 Qa hakha'łe Pedro qa niipha'm qa wekuma'xii pa' i'ni' pe' nimełuk, qa
teleqhetinifi pa'aj qa uja'xłe in yi'wen pe' penyilots. Ma' qa ik iye pa'aj qi in
yitjułaxijpha'm qa yijamti'ijupkii pa'n łunyee'jkiiha.*

Pa' łunye'jkii pakha' wit'ikheyi'jii pa' Emaús.
(Marcos 16:12-13)

13 Hik pakha'aj pa' nełuji' pe' wetsjuk pekhewe' tek'enets in nekik'iju'
pa' wit'ikheyi'j yamii pa' witset ła's łii Emaús, ipłu'umii once (11) kilómetro
na' Jerusalén.* 14 Pekhewe'en qi in yifaakateji' pa'aj week aka' łunye'jkii.
15 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe yifaakateji' pa'aj, qa pa' Jesús qa
nijayanpha'm ma' qa łijts'eyek pa'aj. 16 Qa pekhewe'łe łotoi pekhewe'en qa
mexełe hik łunyejei qu' netit'oijo' qe qa' nite' nenikfe'li'ij.* 17 Pa' Jesús qa
nifaakanij: —¿Łekpa' łifaakateji'iłji' ha'ne wit'ikheyi'jik'i?— Qa teke'lenju'kii
pa'aj qi in ika'metetskii pa'aj. 18 Qa pakha' ewi'ł pekhewe'en łii Cleofas,
qa yeku'ł pa'aj qa yit'ijets: —¿Me akha' eł'ewi'łłe in pakha' łatałik'uiji' na'
Jerusalén qu' nite' enikfe'le'ets ekewe' wekwek łunyejeyi'kii nakha'an eke'
nełutsik'i?—* 19 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Łek pekhewe' wekwek?
— Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Kekhewe' łunyejeikii kakha' Jesús Nazaret

---

* **23:55** Lc 1:42 * **23:56** Mr 16:1; Lc 24:1; Ex 20:10; Dt 5:14 * **24:1** Hch 20:7; 1Co 16:2 * **24:3** Lc 7:13; 12:4; Hch 1:21 * **24:4** Lc 2:9; 17:24; Hch 12:7 * **24:6** Mt 17:22-23; 26:32; Mr 5:41; 9:27,30-31; Jn 2:19; 1Co 15:4; Lc 9:22,44 * **24:7** Lc 9:22,31,44; 18:32-33; 23:21; 24:46; Mt 17:9,23; Mr 8:31; 9:31; 10:34 * **24:9** Hch 1:15-26; 2:14 * **24:10** Mr 15:40; 16:1; Lc 6:13; 8:2-3 * **24:11** Mt 28:17; Lc 24:41; Jn 20:25,27 * **24:12** Lc 1:21,63; 2:18,33; 4:22; 6:14; 23:53; Hch 2:7; 3:12; 10:32 * **24:13** Ap 21:16; Mt 23:37; Hch 8:1 * **24:16** Lc 9:45; 18:34; Jn 20:14-15; 21:4 * **24:18** Hch 26:26

łeiłe', hik kakha' ewi'ł profetatax qi pa' łet'unha'xijup na'aj yaqsiijkii qa ne'ej yit'ij iye, qa yi'wenijha pa' Dios qa week iye ene' jukhew.* 20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset in inaqyaji'ij qu' natlanhetiiyija, ma' qa yenji'pha'm ke' cruz.* 21 Yekheweli'ł qi in humtitaxi'ł qu' hik kakha'ye' pakha' qu' naqsijju'ha qa' netwejinhetiiłe ene' Israel. Qa hatsłe wetshetk'ewiłik'i nełuts kakha' łunye'jkii.* 22 Qa na'l iye he' uja'x efuts i'ni'ł yitji'teje'm qi in ts'itjułati'łij iye, qe ikii pa'aj mexe leefiju' ke' łenimełuk. 23 Qa nite'łe yi'wen pe' ł'ajiiki kakha'an. Qa nami'łyii qa nifelkii in yi'wen pe' angelits qa nifeli'm pa'aj in hatste' iła'x iye ka' Jesús. 24 Qa hekhewe' uja'x hekhewe' i'ni'ł yitji'teje'm qa ikkii qa yejełii iye ke' łenimełuk pa'aj, qa yi'wen ka' hats yit'ijju' he' efuts, kakha'łe Jesús qa nite' te'wenhetii.—* 25 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¡Hayits qa nite' łenikfe'li'łik'i qa nite' iye aje'eł qu' ek'eeni'łik'iha week ke' hats nifel ke' profetas'ik'i!* 26 ¿Me nite' yit'ij qu' les łe'wise' pa' Cristo qu' naats'e'ej week ekewe' wekwek ma' qa' nuiji'teje'm pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'?—* 27 Ma' qa nifeeli'mha pa'aj week pekhewe' t'ejuyets pakha'an kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj, qa ta'łijii pe' ł'ikahai pa' Moises'ik'i qa teiłi'ij pe' week ł'ikahai pe' profetas'ik'i.* 28 In yamets pa' witset ła's Emaús hikpa' yamii pa'aj pekhewe'en, qa pa' Jesús qa we'nitonhiftsin łi'ik'i pa'qu' nakji'.* 29 Qa pekhewe'en qa yinijit qu' mexe amane' eku'nijup, qa yit'ijets pa'aj: —A'mane' eku'ni'ł yijup. Hats metju' ne' junu'. Hats najaleyiyukii.— Ma' qa yijayanteje'm pa'aj qa amanijup hekhewe'en. 30 Qa łunye'jkii pa'aj in hats i'nijupju'kii pa' mesa qu' netekju' qa t'eku'mi' pa' pan qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios qa napk'asitju' qa netisijju' pa'aj pekhewe'en.* 31 Qa hik pakha'aj qa hats łeke' qu' nenikfe'lij in hik pakha' Jesús, qa aje'ełłe qessiikii pa'aj.* 32 Qa yifaakateji' pa'aj hekhewe'en: —¿Me nite' f'ułfik'ikii pe' intawjets in i'nk'a nifel ine'm na' wit'ikheyi'jik'i, qa yeqethen inemik'iha iye kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj?—* 33 Pekhewe'en qa nite' optotskii iye pa'aj, qa aje'eł wapilii iye ha' Jerusalén, qa iwoyitsii in ewi'ł i'niji' hekhewe' once (11) apóstoles qa pekhewep iye,* 34 in yit'ijju': —Yijaa'ija in hats ła'x iye ha' Yatsat'ax'inij, qa we'nethinets pa'aj na' Simón.—* 35 Ma' qa he' wetsjuk qa nifelimik'i' ek pakha'aj in łijts'ekii pa'aj wete'm qa nite'łe nikfe'lij pa'aj, qa i'nk'ałe nikfe'ltaxij in napk'asiti'mju' pa'aj pa' pan.*

Jesús qa we'nethinets pe' ł'ijatshenhei.
(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-23)

36 In mexente' yilitaxijju' pa'aj in yifaakateji' hekhewe'en, ma' qa we'nethinets pa' Jesús ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u, qa yit'ijji'ju' in wetfelji'ju' pa'aj: —Na' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejup.—* 37 Qa pekhewe'łe'en qa qi in nijiwei pa'aj, yumtitax qu' ni'wen pa'qu' wit-si'nq'ale'.* 38 Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in łe'nijiwe'yi'ł? ¿Qa inhats'ek iye in ł'eni'łji' eke' witaqjamtikineyejeikii ne' atawjetsi'ł?* 39 Jełi'ł ene' yikoyei qa ene' yif'iyei iye. Yakhaa'ija, nite' ye'tujtseika'. Ku'mi'ł yiwetsha qa' enikfe'li'ł yiwetsha,

---

* **24:19** Lc 4:14,24,34; 18:37,43; Hch 1:1; 2:22; Dt 18:15 * **24:20** Lc 9:44; 18:32; 23:13,21,25; Hch 3:13; 5:30; 13:27-28 * **24:21** Lc 9:22; 13:32; 18:33; 22:20; Hch 1:6 * **24:24** Lc 24:12; Jn 20:2-10 * **24:25** Lc 16:31; 18:31; Hch 26:27; 2P 1:21 * **24:26** Lc 9:26,32; 21:27; 22:69; 24:44-48; 1Co 15:3-5; Hch 2:33; 7:55; 22:11 * **24:27** Gn 3:15; 12:3; 22:18; Nm 21:9; 24:17; 2S 7:12-16; Is 7:14; 9:6; 52:13–53:12; Jer 23:5-6; Dn 7:13-14; Mi 5:2; Zac 9:9; 12:10; Lc 16:16 * **24:28** Mr 6:48 * **24:30** Lc 9:16; 22:19 * **24:31** 2R 6:17; Lc 24:16; Jn 20:19,26 * **24:32** Hch 17:3; 1Co 15:3-8 * **24:33** Lc 24:9 * **24:34** Lc 22:32; 1Co 15:4-5 * **24:35** Hch 2:42 * **24:36** Lc 2:14; 7:50; 8:48; 10:5; 19:38; Hch 10:36 * **24:37** Lc 24:5; Hch 10:4; 24:25; Mt 14:26 * **24:38** Jn 14:1,27

qe na'aj witsinq'al ham ɬ'ese'ne' qa ham iye ɬenutse' qa yakha'ɬe qa ɬetsweni'ɬ in week na'l ye'm.—* 40 In yit'ijets pa'aj ekewe'en qa yethiinijha pe' ɬokoyei qa pe' ɬef'iyei iye. 41 Qa in ɬunyejeyek pa'aj pekhewe'en in mexe nite' yumtii'ija qu' hik pakha'ye' qe ta'ɬijupi' pa' ɬesaxitstaxi'mkii qa in yitjuɬaxijpha'mkii iye pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Me na'li'ɬ e'm aqi'iɬ qu' hetuj?—* 42 Qa testi'yij pa' ewi'ɬ ɬapk'as pa' wit'osjeyik sehets. 43 Qa t'eku'miju'ɬ qa tuj pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en. 44 Qa yit'ij iye pa'aj: —Aka'an aka' yinifenye'j hik aka' ka' henfeli'ɬ e'mkii in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'mkii, in hit'iɬij ewets qu' les ɬe'wise' qu' nafits qa' nasini'ik'iha kekhewe' week yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye ɬafaakanhei ke' profetas'ik'i qa kekhewe' iye Salmos.—* 45 Ma' qa hik pakha'aj pa' Jesús qa yit'ij qhof pe' ɬaqjamtikineyejeikii ma' qa nikfe'lik'i kekhewe' ɬe'lijei pa'aj pa' Intata.* 46 Qa yit'ijets pa'aj: —We'nika'ajji' pa'aj, pa' Cristo qu' nawa'm qa qu' namets wetshetk'ewi'ɬ neɬuts qa' iɬa'xe' iye,* 47 qa aka' ɬii qa' netfelhitii qa hik aka' nata'ɬets qu' nenikfe'llɬetets qa' nili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' ɬewuɬ'ets ene' week witsetits, qa' nojo'oj na' Jerusalén.* 48 Qa ekheweli'ɬ ɬi'weni'ɬha week ekewe' wekwek qa' enfeli'ɬ.* 49 Qa yakha' qa' he'nukini'ɬ ewetsju' nakha' hats yiwjutsiqen na' Tata. Qa ekheweli'ɬ, amaneye' ekuni'ɬji' ha'ne witset Jerusalén hatse'ɬu' qu' hats estiitaxi'ɬij na' witt'unha'x ta'ɬetspha'm na' wa's.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Marcos 16:19-20)

50 Ma' qa i'nk'aɬe pa'aj pa' Jesús qa yeka'xik'uifik'i pekhewe'en pa' witset, qa yamii pa'aj hakha' meti'm ha' Betania, ma' qa yit'ijipji' pa'aj k'eewe ɬokoyei in iyinipji' pa'aj.* 51 In mexe iyinipji' pa'aj qa ɬeyijɬem in toxi'mets pa'aj hekhewe'en qa tenilesi'yiju'ɬ na' wa'sji'.* 52 Hekhewe'en, in hats yili'ijju' pa'aj in totjoyik'uiju'kii in qi in iyinets, ma' qa wapilii iye pa'aj ha' Jerusalén qi in ɬe'sitsi'mkiiha,* 53 qa week neɬuts yamji'jii pa'aj ke' qi witlijtsitjii qu' niwqinhetji' pa' Dios.*

---

* **24:39** Jn 20:25,27; Mt 28:9; Hch 2:31; 17:18,31-32; 23:6-10; 24:15,21 * **24:41** Lc 22:45; Hch 12:14 * **24:44** Lc 9:22,44; 17:25; 18:31-33; 22:37; Hch 13:15; 28:23; Sal 2:6-9; 16:10; 22:1-18; 34:20; 41:9; 69:1-9,20-21,26; 110:1-7; 118:22-26 * **24:45** Lc 9:45; 18:34; 24:27,31 * **24:46** Sal 16:10; Lc 9:22,44; 17:25; 18:32; Hch 8:26-40; 1Co 15:3-4 * **24:47** Hch 1:4-8; 2:38; 5:31; 8:22; Os 2:23; 14:2; Lc 3:3; Gn 12:3; Sal 22:27; Is 2:2; 49:6; Mal 1:11; Mt 28:19-20; Mr 16:15 * **24:48** Hch 4:20,33 * **24:49** Is 32:15; Jl 2:28-32; Jn 14:26; Hch 2:16-21; 4:33; Ef 1:13; Ro 15:13 * **24:50** Lc 19:29; Hch 1:12; Lv 9:22; 1Ti 2:8 * **24:51** Jn 20:17; Hch 1:9-11 * **24:52** Mt 28:17; Lc 2:10 * **24:53** Hch 2:46; 3:1; 5:42

SAN JUAN

Cristo qa łii iye Wi'tlijei.

1 In mexe ham pakha'aj ha'ne sehe' qa hayiits na'l pa'aj hakha' Wi'tlijei.
Hakha' Wi'tlijei qa hayiits i'nijup pa' Dios, qa Diosłe iye.* 2 Hakha' Wi'tlijei,
in mexe ham pa'aj ha'ne sehe' qa hayiits i'nijup pakha'aj pa' Dios.* 3 Week
ene' wekwek yaqsiijkii pakha'aj Hakha'an, qa qu' hame' hakha'an qa' ham
nana'le' enewe' hane'ej na'l.* 4 Hakha'an hayiits na'l ji'teje'm pa'aj pa' witiła'x
nite' yili'ij, ma' qa ha'ne witiła'x qa hik ha'ne qa hik łunye'j qu' łefetitjiyi'ij ene'
jukhew, qa efuts iye.* 5 Qa ha'ne fetitjii qa nalittaxipji' pa' nookii, qa pakha'łe
nookii qa nite' nikfe'lik'uyii.*

Dios qa nukin pa' Juan Bautista.

6 Qa nam kakha' ewi'ł jukhew nukin pa' Dios, kakha'an qa łii Juan.*
7 Kakha'an in nam hik łunye'j pakha' qu' nana'li'm na'aj nifelkii, qe qa'
nenfelkii hakha' fetitjii, hats'inha qu' week nite' neqeku'ye' qu' nata'łets
kakha'an. 8 Kakha'an nite' hik kakha' hakha' fetitjii, qe nam yijat'ij qe qa
nenfelkii hakha' fetitjii.* 9 Hakha' yijaa'ija in na'lkii hik łunye'j fetitjii, in
nametsju' ha'ne sehe', qa nalitipji' ene' week jukhew qa efuts.* 10 Hakha'
nametsju' ha'ne sehe' epji'. Hik hakha' yaqsi'jijkii ha'ne week sehe' ipji',
qa ha'nełe sehe' ipji' qa nite' nikfe'lij hakha'an.* 11 Namtaxii enewe' yat-
sat'etstaxij, qa enewe'łe yatsat'etstaxij qa nite' neqjunu'uju'ł. 12 Qa weekłe
nekhewe' t'eku'miju'ł qa neqjunu'uj, qa nite' iye yeqeku' hakha'an, ma' qa
testi'yij qu' łelitsi'ijha pa' Dios.* 13 Hik enewe' in i'nk'a nekfik'ikii iye nite'
ta'łets ene' wit'esenits, nite' ta'łets iye qu' łekhewele'łe qu' nisu'un, nite' ta'łets
iye pa'qu' jukhewe', qe ta'łets yijat'ij pa' Dios.* 14 Ma' qa hakha' Wi'tlijei
qa wanaqsi'jłi'ijkii in jukhewij, qa i'ni'łyit ji'teje'mkiiha, qa hi'weni'łijha ka'
qi łesa'x, kakha' łesa'x hik łunye'j in ewi'łłe in Łaa'sija pa' Dios, topo'oj pa' qi
łeqi'fenkeye'j qa pa' yijaa'ija iye in łunye'jkii t'ejuyets pa' Dios.* 15 Kakha' Juan
Bautista in iyetij hakha'an, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Hane'en hik ha'ne
k'iyetij in hit'ijets: "Yakha' qa hakha' teke'lenju' qu' nanam, hakha'an qiji'ha
t'anyipji', qe hakha'an hayiits na'l pakha'aj qa yakha'łe qa yi'nk'ałe."—* 16 Qe
week pakha' topo'oj łeqi'fenkeye'j hakha'an in jiyełisijkii, qa yape'enha les in
jiyełisijkii nite' yili'ij.* 17 Qe kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii (ley) in jiyełisij
pa' Intata qa tisij pa'aj pa' Moises'ik'i, qa pakha'łe łeqi'fenkeye'j qa pa' yijaa'ija
in łunye'jkii t'ejuyets pakha'an in jiyełisij qa i'nijji' ha' Jesucristo.* 18 Haamija
pakha' qu' hats ni'wen pa' Dios. Hakha' ewi'łłe in Łaa'sija, hikha' ewi'ł i'ni'łi'ha
pa' Łatata qa hik hakha' qa jiyikfelitets pa' Dios.*

Pa' Juan Bautista'ik'i qa nifel pa'aj pa' Jesucristo.
(Mateo 3:11-12; Marcos 1:7-8; Lucas 3:15-17)

---

* **1:1** Gn 1:1; Col 1:18; Jn 1:14; 20:28; 1Jn 1:1; Ap 19:13; Fil 2:6 * **1:2** Jn 17:5; 8:38; Hch 26:4 * **1:3** Col 1:16; He 1:2; Ro 11:36; 1Jn 2:5 * **1:4** Sal 36:9; Jn 12:46 * **1:5** 1Jn 2:8; Fil 3:12 * **1:6** Mr 1:4 * **1:8** Jn 15:26 * **1:9** Jn 12:46; 18:37; 1Jn 2:8 * **1:10** Jn 1:3 * **1:12** 2Jn 10; Jn 3:16; 5:43; 10:25; 11:52; Mr 1:22; Hch 9:14; Lc 1:7; Mt 5:9; Ro 8:16; 1Jn 3:1,23 * **1:13** 1P 1:3; 1Co 7:37; 16:12; Ef 2:3; Fil 3:3; 2Ti 2:26; 2P 1:21; 1Jn 2:29 * **1:14** Jn 1:1; 17:24; Fil 2:7; 1Jn 4:2,9; 5:20; Mr 10:37; He 11:17 * **1:15** Mt 3:11; Mr 1:7; Jn 1:27,30; 3:13; 8:58; 10:30; 14:7-9,23; Col 1:19; Fil 2:6 * **1:16** Hch 15:11; 2P 3:18 * **1:17** Sal 77:20; 119:142; Mt 8:4; He 3:2; Jn 14:6; 2Ts 2:10 * **1:18** 1Jn 2:24; 4:9; Jn 8:42; Mt 5:16; 11:27; Lc 10:22

19 Ekewe'en kekhewe' ɬe'lijei ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewe' judiol in nukin
hekhewe' pa'il ta'ɬii ha' Jerusalén qa hekhewe' iye yithayikikiyek ke' qi
witlijtsitjii, ɬiyits levitas, qu' nanfaakan ka' Juan pa' ɬunyee'jija.* 20 Kakha'an
qa tetfeltaxi'mha, nite' yat'intaxi'm, qa yit'ij: —Nite' yakha' pa' Cristo.—*
21 Qa ewi'ɬij iye in nifaakan iye: —¿Pa'n ejunye'jek? ¿Me akha' pa' Elías?— Qa
yit'ijiju'ɬ iye ka' Juan: —Nite' yakha'.— Qa yit'ijets iye: —¿Me akha' pakha'
profeta?— Qa yeku'ɬ iye: —Nite'.—* 22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —¿Qa pa'n
ejunye'jek? hats'inha qu' henfeli'ɬi'm hekhewe' ts'ukini'ɬ ei. ¿Qa akha' pa'n
qu' it'ij etetsek qu' ejunye'je'?— 23 Qa yeku'ɬ iye ka' Juan Bautista: —Yakha'
inek, *pakha' wit'ax taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' qa yit'ij: "Atsathenketi'ɬha pakha'
ɬ'ikheyi'j pa' Yatsat'ax'inij,"* *(Is 40:3)* in ɬ'anye'jek kakha' yit'ij
pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías.—* 24 Hekhewe' wit'ukinhei, hekhewe'en ɬ'ukinhei
pa'aj hekhewe' fariseol.* 25 Hekhewe'en qa nifaakan iye, qa yit'ijets: —¿Qa
inhats'ekek in ɬ'inqimpulijin in nite' hik akha' pa' Cristo, qa nite' iye pakha'
Elías qa nite' iye pakha' profeta?— 26 Ka' Juan Bautista qa yeku'ɬ, qa yit'ijiju'ɬ
iye: —Yakha' k'inqimpulijinji' ha'ne iweli', qa hakha'ɬe ewi'ɬ hats i'ntaxi'ɬ
etji'teje'm qa nite'ɬe ɬenikfe'li'ɬij.* 27 Hik hakha' pakha' teke'lenju' qu' nanam,
yakha' nite' ye'weju'ɬij qu' henit'ijii pe' ɬeqniihayij pe' ɬ'otshilaxtii.—* 28 Ekewe'
wekwek ekewe'en ɬunyejeyi'kii hakha' witset ɬa's Betania neɬu'uju'ɬ ɬajaika' ai
hakha' haqqi' Jordán. Hik hakha' i'niji' ha' Juan Bautista in wenqinpulijin.*

Jesús, Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios.

29 Kakhap neɬuji', ka' Juan Bautista qa yi'wen ha' Jesús in nekets, qa yit'ij: —
Jeɬ qeku'ni'ɬek, hik ha'ne hakha' Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios, hik ha'ne
pakha' nit'ijji' hatse' pa' ɬewuɬ'ax ha'ne sehe' epji'.* 30 Hik ha'ne k'iyetij in
hit'ijets: "Yakha' qa hakha' teke'lenju' qu' nanam, hakha'an qiji'ha t'anyipji',
qe hakha'an hayiits na'l pakha'aj qa yakha'ɬe qa yi'nk'ałe." 31 Yakhap iye
nite' hayiits qu' ne' tsikfe'lij nakha'an. Qa aka' ta'ɬijupi' yakha' in tsam qu'
nek'inqimpujinji' pa'qu' iweli'ye', qe qa' nenikfe'lij ene' Israel nakha'an.—*
32 Ka' Juan Bautista qa nifeelija iye: —Hi'wenijha in te'nilit'etsju' pa' Espíritu
Santo ta'ɬetspha'm na' wa's qa hikɬe ɬunye'j ofo', ma' qa amanipji' nakha'an.*
33 Yakha' qa mente' tsikfe'ltaxij pa'n ɬunye'j hakha'an, qa pakha'ɬe ts'ukinij
qu' nek'inqimpujinji'kii pa'qu' iweli'ye', qa yit'ij yiwets: "Nakha'an nakha'
qu' i'wenij qu' neketsju' na' Espíritu Santo qa' amani'ipji', nakha'an hik
nakha' hakha' hik ɬunye'j qu' nenqimpulijinji' na' Espíritu Santo."* 34 Yakha'
hi'wenijha qa henfelija iye in hik nakha'ija Ła's pa' Dios.—*

Pe' yojo in tek'enets pa' Jesús.

35 Qa kakhap neɬuikakii ka' Juan Bautista qa hik hakha' i'ni' iye qa wetsjuk
hekhewe' ɬ'ijatshenhei i'nijup. 36 Qa in yi'wenik'i pakha' neki' pa'aj ha' Jesús,
qa yit'ij: —Jeɬ qeku'ni'ɬek, hik kakha' hakha' Kots'etax Ła's yatsat'axij pa'
Dios.— 37 Qa hekhewe' wetsjuk ɬ'ijatshenhei yepi'ye' ej aka'an in yit'ij, ma'
qa yijayanpha'm ha' Jesús. 38 Qa ha' Jesús qa nejeɬɬetepji' pa'aj, qa yi'wen in
nijayanpha'mkii, qa yit'ijets: —¿Łekpa' ɬowo'oɬiikii?— Qa yeku'ɬ hekhewe'en:

---

* **1:19** Mt 23:37; Hch 4:1; Ex 6:19; Lc 10:32 * **1:20** Mt 1:17; Ef 5:2 * **1:21** Mal 4:5; Mt 2:23; 11:14; 17:10-13; Mr 8:28; Lc 1:17; Dt 18:15 * **1:23** Is 40:3; Mt 3:3; 4:14; 12:17 * **1:24** Mr 7:3 * **1:26** Mr 1:8 * **1:27** Jn 1:15 * **1:28** Mr 10:1; Lc 3:3 * **1:29** Is 53:7; Hch 8:32; 1P 1:19; Ap 5:6; Jn 15:22; 1Jn 3:5 * **1:31** Jn 7:28; 1Jn 1:2; 2Co 4:11 * **1:32** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; 1Jn 5:8; Ap 3:22; Stg 4:5 * **1:33** Mt 3:11; Mr 1:8; Lc 3:16; Hch 11:16 * **1:34** Mt 3:17; 4:3; Jn 1:49; 5:19; He 1:2

—Rabí, (Maestro) ¿pa'n i'ni' pakha' ła'wi'?—* 39 Ha' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Te'łuni'ł qa i'weni'ł.— Ma' qa łijts'eyek qa yi'wen hakha' i'wi'. Ma' qa mexe amaneyijup qa yamijii in hats metju' junu', qe hats las cuatro (4) kakha' nełuji'. 40 Hakha' ewi'ł hekhewe' wetsjuk hikhe' yepi'ye' ej ka' Juan Bautista qa yijayanpha'm ha' Jesús, hakha'an łii Andrés, łejefe ha' Simón Pedro.* 41 Hakha' Andrés yojohon in wo'oikii ha' łejefe Simón, qa yit'ijets: —Hats hi'weni'ł hakha' Mesías (ikji' aka'an Cristo).—* 42 Ma' qa neka'xii hakha' i'ni' ha' Jesús. Ha' Jesús in yejełju', qa yit'ijets: —Akha' Simón, ła's ha' Juan, qa hane'ej qa iyi'ij Cefas (ikji' Pedro, "ute").—*

Jesús qa taya'yets pa' Felipe qa pa' Natanael.

43 Qa kakhap nełukii ha' Jesús qa namiyu'ui ha' sehe' Galilea, qa yi'wen ha' Felipe qa t'eqe'mets, qa yit'ijets: —Atsjayan.—* 44 Ha' Felipe Betsaida łeiłe', hikha' witset łetset iye ha' Andrés qa ha' Pedro. 45 Ha' Felipe qa wo'oikii ha' Natanael, qa yit'ijets: —Hats hi'weni'ł hakha' toxik'i yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i qa pe' profeta'ik'i iye, hakha' Jesús Nazaret łeiłe', ła's pa' José.—* 46 Ha' Natanael qa yit'ijets pa'aj: —¿Me łeke' qu' nata'ł ji'ju' pa'qu' łe'wise' hakha' witset Nazaret?— Ha' Felipe qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Tełunik'i qa' i'wen.—* 47 Qa ha' Jesús in yi'weniju'ł in hats meti'm ha' Natanael, qa yit'ij: —Jeł qeku'ni'łek ha'ne yijaa'ija in Israel łeiłe' yijat'ij, nakha'an hami'm pa'qu' witqawitjinaxe'.— * 48 Ha' Natanael qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j in łenikfe'lyij?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —In mente' tayai ei na' Felipe ła'nifi ke' higokuk, qa hayiits k'ewen.— 49 Qa ha' Natanael qa yit'ij: —Rabí (Maestro), ¡hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios! ¡Akha' pakha' Qi Łatata ene' Israel!—* 50 Qa yeku'ł ha' Jesús, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in hit'ij ewets in k'ewen in ła'nifi ke' higokuk, ma' qa nite' łesqeku'? Qa' i'wen iye hatse' kekhewe' wekwek les in qits yijat'ij.— 51 Ha' Jesús qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, łi'weni'ł hatse' na' wa's qu' qhofi'ij qa nekhewe' łaqa angelits na' Dios qa' netf'eyeikiyetsju'kii ha'ne Ła's na' Jukhew. —**

2

Pa' ewi'ł witiwhe'yejii pa' witset'ii Caná.

1 Qa in hats wetshetk'ewiłik'i nełuts* qa na'l ka' ewi'ł witiwhe'yejii hakha' witset'ii Caná, hakha' sehe' Galilea, qa ke' łenene ha' Jesús qa hats i'ni' hakha'an.* 2 Ha' Jesús te'niyinhe'yij iye qa week he' ł'ijatshenhei kakha' witiwhe'yejii. 3 Qa in hats aje'eł yimji' ka' wino'ok'i, qa ke' łenene ha' Jesús qa yit'ijets: —Hatste' yimji' ka' wino'ok'i.— 4 Jesús qa yit'ijets: —Efu, ¿inhats'ek in łit'ij yiwets kakha'an? Mente' yamtaxets łahats'ij qu' haqsiijkii pa'qu' łunye'je'.—* 5 Ke' łenene qa yiyaji'ijets hekhewe' t'ihinijkii, qa yit'ijets: —Aqsiiłijkii week pa'qu' nit'iłij ewets nakha'an.— 6 Qa na'l hekhewe' ewi'ł tatsai (6) kekhewe' qits utel wanaqsiijkii in eł'nilij, we'neni' hakha'a' qe qa' natnatkinhe'yij kakha' łunyejei nekhewe' judiol qe wa'nqa'. Ewi'ł hekhewe' eł'nil wejułji'ju' pa'qu' iweli'ye' qu' wetshetk'ewi'łe' ne'ej qits kamusil.* 7 Ha' Jesús qa yiyaji'ijets hekhewe' t'ihinijkii, qa yit'ijets: —Oponhetiłik'i pa'qu'

* **1:38** Jn 11:8 * **1:40** Mt 4:18-22; Mr 1:16-20; Lc 5:2-11 * **1:41** Mt 1:17; Ex 29:29 * **1:42** 1Co 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Ga 1:18; 2:9,11,14 * **1:43** Mr 3:18 * **1:45** Jn 1:46-49; 6:42; 21:2; Mt 1:16; 2:23; Hch 7:52; Ro 3:21; Lc 1:27; 2:4,16,33; 3:23; Mr 1:9 * **1:46** Gn 1:31 * **1:47** 2Co 11:22 * **1:49** Jn 5:19; 11:8; 12:13; Mt 27:42; Mr 15:32 * **1:51** Ła's na' Jukhew ikji' łii iye pa' Cristo. * **1:51** Lc 12:8-9; 15:10; Hch 10:3; Gn 28:12; Mr 2:10 * **2:1** Wetshetk'ewi'ł nełuts pe' hebreo qa łeqiyij martes. * **2:1** Jn 2:11; 4:46; 21:2; Mt 1:16; 17:22 * **2:4** 2S 16:10; 19:22; Jn 19:26 * **2:6** Lv 13–14; He 1:3

iweli'ye' nekhewe' ełi'nil.— Ma' qa yoponhetik'i he' ełi'nil. 8 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Hane'ej qa' a'natsiyi'łju' łammise'ji qa eka'xi'łii nakha' tenek'enhe'yij ha'ne łe'wis nełu qu' nijaajin.— Ma' qa yeka'xii. 9 Qa ha' tenek'enhe'yij ka' łe'wis nełu in yijaajin kakha' iweli'tax in wino'oj, hakha'an in nite' nikfe'lets pa'n ta'łji' ka' wino, qa hekhewe'łe yithayiki qa nikfe'lets qe łekhewel natsiiju' kakha' iweli'łetax. Ma' qa ha' tenek'enhe'yij ka' łe'wis nełu qa taya'yii ha' tewhe'yei, 10 qa yit'ijets: —Week na'aj jukhew yojohon qe t'ihinij qu' ne'tniyahaiji' na'aj łe'wisji'ha wino, ma' qa in hats yape'ejets qe te'niyahaiji', qa' hats t'ihinij iye qu' ne'tniyahaiji' na'aj les nite' łe'wisji'ha wino. Qa akha'łe qa menjiit łaqsi'j nite' ł'ihinij qu' ne'tniyahaiji' ha'ne łe'wisji' wino.— 11 Aka'an hik aka' yojo kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiijkii ha' Jesús, qa yaqsiiji'kii hakha' witset'ii Caná, hakha' sehe' Galilea. Aka'an łunye'j in hats inq'ethinij pa' qi łewqiye'jji'ha, qa he' ł'ijatshenhei qa qi'ija in nite' yeqeku' hakha'an.* 12 Qa in hats ł'anu'upji' week ekewe'en, ma' qa yamii ha' Capernaum łijts'ekikii ke' łenene qa he' łek'injats qa he' ł'ijatshenhei, qa nite'łe olots ke' nełuts in amaneyi' hakha'an.*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi. (Mateo 21:12-13; Marcos 11:15-18; Lucas 19:45-46)

13 Kakha' łeqe łe'wis nełu nekhewe' judiol Pascua hats k'esets, qa ha' Jesús qa yamii ha' Jerusalén.* 14 Qa in uyifi ke' witlijtsitjii qa yi'wenifi he' t'ihinij he' wakka, he' t'ihinij he' kots'etets, he' t'ihinij ofol qa hekhewe' iye yepiletetskii ł'astai i'niju'kii hakha'a'. 15 Ha' Jesús qa yaqsiijkii ka' ewi'ł łeqsilanhet niihai, qa yiwutshenik'uifik'ikii ke' witlijtsitjiiyifi he' weekji', qa weeki'ł he' łełinhei kots'etets qa he' wakka iye. Qa niwu'mi'ju'kii iye sehe' kekhewe' ł'astai nijketits hekhewe' yepiletetskii ł'astai, qa yiwu'mkii iye ke' łeqe mesalik'i.* 16 Qa yit'ijets he' t'ihinij he' ofol: —¡Eka'xi'łik'uifik'i hane'e'in enewe'en! ¡Hasu'uj eqfenyejeyi'iłij ene' łetsi' na' Tata na'aj witaqhawet!—* 17 He' ł'ijatshenhei qa nikfe'lik'i ma' qa yijamti'ik'i kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: —*Pakha' nite' yeqwejinka'xtaxiji'm qu' ham niwqinhete'ji' ene' etsi', hik pakha' qu' nesłuj.*— *(Sal 69:9)** 18 Hekhewe' judiol qa yit'ijets: —Ets'ethini'łij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł qu' aqsiijkii hane'ej, hats'inha qu' netsikfe'liłets qu' nata'łets pa' Intata in łaqsiijkii aka'an.— 19 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Iwuł'enheti'łju' qa' onopłeti'łju' iye ene' qi witlijtsitjii, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' heniihinpha'm iye.—* 20 Ma' qa he' judiol qa yeku'ł iye, qa yit'ij: —Cuarenta y seis (46) ininqapits in we'nithayiki ene' qi witlijtsitjii, qa akha' ¿me łumti qu' wetshetk'ewi'ł nełutse' qu' eniihinpha'm iye?—* 21 Qa hakha' Jesús in yit'ij, “ene' qi witlijtsitjii” qete'e' hakha'łe week ł'ese'n in iyetij.* 22 Qa hik ta'łijupi' in iła'x iye qa he' ł'ijatshenhei qa yijamti'ik'i in hik aka' hayiits yit'ij, ma' qa les in nite' yeqeku' kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qa kekhewe' iye łe'lijei ha' Jesús qa iyetji'ij.*

Qa olots pekhewe' hats tek'enets pa'aj pa' Jesús.

23 Ha' Jesús in mexe i'ni' ha' Jerusalén kekhewe' łe'sits nełutsji' Pascua, ma' qa olots hekhewe' tek'entaxets, qe ta'łijupi' in yi'wenijha kekhewe' yaqsiijkii

---

* **2:11** Jn 2:1; 17:24; 21:2; Mt 17:22; 2Co 4:11; 1Jn 1:2; Mr 10:37 * **2:12** Lc 8:19-21; 10:15; Mt 12:46-50; Mr 3:31-35; 6:3; Hch 1:14 * **2:13** Ex 12:11; Mt 23:37 * **2:15** Hch 27:32; Mt 7:15 * **2:16** Mt 5:16; 11:27; Jn 2:17; 8:42; Lc 11:51; Jer 7:11; Zac 14:21; Mal 3:1-3 * **2:17** Nm 25:13; Ga 5:15 * **2:19** Lc 1:21; 9:22 * **2:20** Mr 15:29 * **2:21** Mt 26:26; 27:52,58; Mr 14:22; 15:43; Lc 12:4; 22:19; 23:52,55; Jn 19:31,38,40; 20:12; 1Co 10:16; 11:23-26; He 10:5,10; 1P 2:24 * **2:22** Mt 17:9; 26:54; Ap 20:12; Jn 14:26; 2P 1:20

in ham łunyejeyi'iju'ł.* 24 Qa hakha'łe Jesús qa nite'łe yija'am pekhewe'en, qe nikfe'letsha pa' łunyejei hekhewe' weekji'. 25 Qa hik ta'łijupi' in nite' hamik'ui pakha' qu' nenfeltaxi'm pa' łunyejei' hekhewe'en, qe hakha'an nikfe'lets week pa'qu' jukhewe'.*

3

Jesús qa pa' Nicodemo.

1 Ewi'ł ha' jukhew fariseo, łii Nicodemo, hik hakha' ewi'ł hekhewe' tenek'enhei ne' judiol.* 2 Hakha'an qa namii ha' Jesús naja'xij hakha' i'ni', qa yit'ijets: —Rabí (Maestro), tsikfe'li'łets in łata'łijiiha pa' Dios in a'maestro, qe ham pa'qu' naqsi'jłi'ijkii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł łaqsiijkii qu' nite' na'ni'ijup pa' Dios.—* 3 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets, pakha' qu' nite' ewi'łi'ij qu' nenekfik'i iye qa' nite' łeke'ye' qu' ni'wen na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 4 Ha' Nicodemo qa yit'ijets iye: —¿Pa'n łunye'j qu' łeke'ye' qu' ewi'łij nenekfik'i iye pakha' qu' hats ława'ma'xe'? ¿Me łeke' qu' napil ji'teje'm iye łeneneye' ma' qa' nenekfik'i iye?— 5 Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets, pakha' qu' nenekfik'i qa nite'łe nekijfik'i na' Espíritu Santo, nite' łeke' qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.* 6 Qe na'aj nekijupfik'i aka' wit'eseninye'j, qa wit'ese'nłe, qa pakha'łe qu' nenekijupfik'i na' Espíritu Santo, qa espiritułe ek.* 7 Hasu'uj e'nitjułaxijpha'm in hit'ij ewets: "ekheweli'ł les łe'wistax qu' ewi'łi'ij iye qu' eneki'łfik'i." * 8 Na'aj t'unik'i ikji' pakha' qu' nisu'un qu' nakji', qa łepiye' na'aj ł'anye'j, qa nite'łe łenikfe'lets pa'n qu' nataa'łji'ha, qa pa'n qu' net'ejuiji'ha iye. Aka'an hik aka' łunye'j week pakha' qu' nenekijfik'i na' Espíritu Santo.—* 9 Ma' qa ha' Nicodemo qa nifaakan iye: —¿Maa, pa'n łunyee'jkiiha aka' łit'ij?— 10 Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ijets: —Akha' inek a'maestro ha'ne Israel, ¿me qa nite' łenikfe'lik'i ekewe' wekwek? 11 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, yekheweli'ł hit'iłij eke' tsikfe'li'łets qa eke' hi'weni'ł iye, qa ekhewełi'i'ił qa nite' ł'eku'mi'łiju'ł ekewe' henfeltaxi'ł.* 12 In hats k'efeltaxi'łi'm ekewe' wekwek t'ejuyets ha'ne sehe' ipji', qa łeqeku'łi'iłik'i, ¿qa pa'n qu' łunye'je' qu' nite' eqeku'yi'iłik'i qu' henfeltaxi'ł e'm nekhewe' wekwek wa's łeiłets? 13 Ham pakha' qu' hats namiipha'm na' wa's, qe ewi'łłe nakha' ta'łiipha'm na' wa's, ikji', ha'ne Ła's na' Jukhew.* 14 Qa in łunye'jek ka' Moisés in yenpha'm ka' yojonketik'i q'oiq'oi hakha' ham i'ni'i' sehe', qu' hik aka' łunye'je' ha'ne Ła's na' Jukhew in les łe'wis qu' ne'nenpha'm hatse'.* 15 Hats'inha qu' weeke' pakha' qu' nite' neqeku'ye' nakha'an, ma' qa' nana'li'm na' witiła'x nite' yili'ij.—*

Pakha' qi łeqsu'unka'xij pa' Dios ha'ne week sehe' ipji'.

16 —Qe na' Intata qi in yisu'un ene' week jukhew qa efuts iye qa nukinju' na' ewi'łłe in Łaa'sija, hats'inha qu' weeke' pakha' qu' netk'eenetsha nakha'an, qa'nte' nami'ii hatse' nakha' fe't qi iftsax. Ma' qa' nana'li'm na' witiła'x nite' yili'ij.* 17 Na' Intata nite' nukinetsju' ha'ne Ła's ha'ne sehe' ipji', ma' qa' ni-tanithen ha'ne week sehe' ipji', qe nukinju' yijat'ij hats'inha ha'ne week sehe'

* **2:23** Mt 23:37; Jn 5:1; 10:25; 1Jn 3:23 * **2:25** Jer 17:10 * **3:1** Mr 7:3; Jn 3:4,9; 7:50; 19:39; Lc 8:41; 12:58 * **3:2** Jn 11:8; 15:24; Mr 1:45; 4:38; Ef 4:11; Ex 3:12; Hch 10:38; Ap 21:3 * **3:3** 1P 1:3; 1Jn 2:29; Mr 1:15; 9:1 * **3:5** Mr 9:43; Ez 36:25-27; Hch 22:16; Tit 3:5 * **3:6** Fil 3:3; Jn 1:33 * **3:7** 1P 1:3 * **3:8** Jn 8:14; 1Co 2:13-16 * **3:11** Jn 1:51; Ap 22:21 * **3:13** Jn 6:38,62; 8:23; 20:17; Dt 30:12; Hch 2:34; Ro 10:6; 1Co 15:47; Ef 4:8-10; Ap 11:12; Mr 2:10 * **3:14** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Nm 21:4-9 * **3:15** Mr 10:17; Jn 12:25; Hch 13:48 * **3:16** Jn 5:19; 12:25,43; 1Co 13:1; Ga 2:20; Col 1:13; 3:12; 1Ts 1:4; 2Ts 2:13,16; 1Jn 3:16; 4:7-12; Jud 1; He 1:2; Ro 5:8

ipji' qa iłiye' qu' nata'łets nakha'an.* 18 Pakha' qu' netk'enets nite' yeqeku' nakha'an ma' qa' hats nite' nattanithenheti'ye' hatse'. Qa pakha'łe qu' nite' netk'ene'ets yeqeku' qa hayiits jutsiqax qu' nattanithenhetii hatse', qe nite' tek'enets yeqeku' kakha' łii nakha' ewi'łłe in Łaa'sija na' Dios.* 19 Aka'an kakha qu' netjeyumtshenheti'yij, qe na' na'lkii in namtaxetsju' ha'ne sehe' epji', qa enewe'łe jukhew qa efuts iye qa les in yisu'un na' nookii qa nite' yisu'un na' na'lkii, qe pekhewe' yaqsi'jijkii enewe'en uł'ets.* 20 Qe week nekhewe' uł'ax yaqsiijkii qa yuten na' na'lkii. Qa nite' nekets na' na'lkii qe nite' yisu'un qu' ne'twenhetii pekhewe' yaqsiijkii uł'ets.* 21 Qa nikha'łi'ij yaqsi'jijkii pa' łe'wis, qa nekets na' na'lkii, qe qa' ne'twenhetii week pekhewe' yaqsiijkii in ta'łets na' Dios.—*

Pa' Juan Bautista qa ewi'łij iye in iyetij pa' Jesús.

22 Ma' qa i'nk'ałe iye in hats naxijik'i ekewe'en, ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa iketsfik'i ha' sehe' Judea, qa hik hakha'a' qa mexe amaneyi' ł'ajłi'ij qa wenqimpuujinju'. 23 Ka' Juan Bautista wenqimpulijin iye hakha' witset'ii Enon meti'm ha' witset Salim, qe hik hakha'a' he' olots iwelii. Qa olots he' namii qa wempuli'jju'.* 24 Qe ka' Juan Bautista hik aka'aj mexente' we'nenifi pe' witq'ophełitjii.* 25 Qa łunye'jkii pa'aj hekhewe' ł'ijatshenhei kakha' Juan Bautista in tek'ełeyiteetsiłijju'kii pa' ewi'ł judío in t'ejuyets pa' łeqfenyejyij qu' nojo qu' netetlijik'uiju' pa' Dios.* 26 Ma' qa hekhewe'en qa nekii pa'aj ka' Juan Bautista, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, jeł qeku'nek hakha' in'ejup ha' łajaika' ai ha' haqqi' Jordán hikha' łenfeli'ł ye'm iye pa' łunye'j. Hane'ej qa hatste' wenqimpulijin iye qa hatste' week yot'axii hane'ej hakha'an.—* 27 Ka' Juan qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Ham pakha' qu' nana'łłi'im pa'qu' łunye'je', qu' nite' netisi'ij pakha' i'nji' ha'ne wa's. 28 Ekheweli'ł łespi'ye'ełijha in hit'ij: "Nite' yakha' pa' Cristo, yakha' hoijohonhetiiłi'ik'ui hakha'an."* 29 Pakha' i'nijup pe' witiwhe'ye', hik pakha' pa' witiwhe'ye', pakha'łe łejuwaika' pa' witiwhe'ye' i'nijup qa yepi'ye', qa qi in łe'wisi'mkii in yepi'ye' pa' ł'a'x pa' witiwhe'ye'. Qa hik yijunye'j yakha' in hats qi in ye'łe'wisi'mkii.* 30 Les łe'wis hakha'an qu' les net'ijaifik'iha qu' les qiye'ji'ha, qa yakha'łe qa les łe'wis qu' he'yijayik'iju' ek qu'nte' ye'qiye'ji'.—

Pakha' ta'łetspha'm na' wa's.

31 —Ha' ta'łetspha'm na' wa's hik hakha' week tenek'enhe'yipji'. Qa ha'nełe sehe' tałipji' qa sehe' łe'ek łeiłe' qa iyetij eke' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'. Qa hakha'łe ta'łetspha'm na' wa's qa hik hakha' week tenek'enhe'yipji'.* 32 Hakha'an nifel pakha' yi'wen qa yepi'ye' iye. Qa hamłe nek'enheyuye'ets.* 33 Pakha' qu' netk'enetsha nite' yeqeku'uk'i pakha' qu' nit'ij hakha'an, pakha'an qa yiwjutsiqenija qu' nit'ijets pa' Dios in yijaa'ija.* 34 Qe hakha' nukinju' pa' Dios qa nifel pe'qu' łe'lijeye' pa' Dios, qe pakha'an in tisij hakha'an pa' łeqe Espíritu, qa nite' wo'oi pa'qu' łeqjeyumtshelaxi'ijup pa'qu' netisij.* 35 Pakha' Łatata yisu'un hakha' Ła's, qa tisij pa' qi łet'unha'x qa week tenek'enhe'yij ene' week wekwek.* 36 Pakha' qu' netk'enetsha nite' yeqeku' ha' Ła's qa hats

---

* **3:17** Jn 8:11,15; Ap 19:11 * **3:18** Jn 5:11,19,22-30; 10:25; Mt 12:41; Mr 16:16; 1Jn 3:23 * **3:19** Sal 36:9; Jn 12:46; 18:37; 1Jn 2:8 * **3:20** Lc 6:27; 19:14; Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **3:21** Jn 5:36 * **3:23** Mr 1:4 * **3:24** Mr 1:14 * **3:25** Mt 9:14; 11:2; 14:12; Mr 2:18; 6:29; Lc 5:33; 7:18-19; 11:1; Jn 1:35,37; 6:3; Lv 13–14; He 1:3 * **3:26** Jn 11:8; Mr 1:45; 10:1; Lc 3:3 * **3:28** Mt 1:17; Ef 5:2; Lc 1:17 * **3:29** Ap 21:2; Jn 15:11 * **3:31** Stg 1:17; Jn 8:23; 1Jn 4:5-6 * **3:32** Jn 15:26; Hch 26:5 * **3:33** 1Jn 5:20 * **3:34** Jn 1:33 * **3:35** Jn 5:19,20; 10:17; 1Co 13:1

na'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij. Qa pakha'łe qu' nite' netk'ene'ets ha' Ła's qa' nite' ni'wene' pa' witiła'x, qe pa' qi ławak pa' Dios hik pakha' yijat'ij qu' na'nipji' enewe' week łahatsiyij.—*

4

Jesús qa pe' efu Samaria łeiłeki'.

1 Ha' Yatsat'ax'inij in nikfe'lets hekhewe' fariseol in hats i'ye'ej hakha'an
in yaqsiijkii in nimpulijinju' hekhewe' les olots qu' ł'ijatshenheyi'ij iye qa nite'
hik uja'x ka' Juan hekhewe' nimpulijinju' ek.* 2 Qa nite'łe hik hakha'tax ha'
Jesús qu' ninqinpulijin, hekhewe'łe ł'ijatshenhei hik hekhewe' wenqinpulijin.
3 Ma' qa ikik'ui ha' sehe' Judea, qa wapilii iye ha' sehe' Galilea.* 4 In ikkii, qa
les łe'wis qu' nenek ji'teje'm ha' Samaria łeqe sehe'.* 5 Ma' qa yamets ha' ewi'ł
witset hakha' Samaria łii Sicar, meti'm hakha' joofji'ju' łeqe sehe' pa' Jacob
tisij pa'aj pa' ła's José.* 6 Hik hakha' i'ni' ke' witijki' łejki pa'aj pa' Jacob'ik'i. Ha'
Jesús hats yiwef, qa i'nju' wapi'yijup ke' witijki', hats natsatheniyu'ju' junu'.*
7 Ma' qa namets ke' ewi'ł efu Samaria łeiłeki' woł'oljo'oijo' ke' witijki'. Qa ha'
Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Entshen qeku'n yat'e'.—* 8 Qe hekhewe' ł'ijatshenhei
mexe taqhayiiteje'm ha' witset pe'qu' netuj. 9 Qa in łunye'jek nekhewe' judío
in nite' wetku'łił nekhewe' Samaria łeiłets, ma' qa ke' efu qa yit'ijets pa'aj in
yeku'ł: —¿Inhats'ek, in akha' e'judio, qa ł'iyintaxij yiwets pa'qu' at'e' iweli' in
yakha' ya'samaria łeiłeki'?—* 10 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek enikfe'lets nakha'
łeqisit na' Dios, qa nakha' iye yittaxij ewets: “Entshen qeku'n yat'e'.” Ma'
qekha iyintaxets nakha'an, qa nakha'an qekha nełistaxij na' iweli' witiła'x.—
* 11 Ke' efu qa yeku'ł iye pa'aj: —Jukhew, ham inek eqniyak'i'ijup qa ham
iye oqotok'o yi'ijup qu' iwu'miiju' ne' witijki' qe akaptax. ¿Pa'n qu' ata'łiji'
pakha' iweli' witiła'x łenqisti'neyutaxyij?* 12 Pa' yaqwa'maxi'łik'i Jacob tsejeti'łij
ene' łejki. Hik ene' iya'ji'kii pa'aj qa week iye pe' łelitsik'i qa pe' łełinheiyik'i
iye in ł'iyafetsjikii iye pa'aj. ¿Qa akha' me les ł'anipji' pakha'an?—* 13 Ha' Jesús
qa yeku'ł pa'aj qa yit'ij: —Week pakha' qu' niya'ji' ha'ne iweli' ene' witijki'
nite' yili'ij qu' neniyayuji'ij. 14 Qa pakha'łe qu' niya'ji' na' iweli' ta'ł yiwets
qu' hetisij, qa nite' ł'anuuyi'i qu' ne'niyayu'. Qe na' iweli' ta'ł yiwets qu' hetisij
qa' hik łunye'je' qu' ne'niwekłeji' łatawe'j qa' netisij na' witiła'x nite' yili'ij.—*
15 Qa yit'ij pa'aj ke' efu: —Jukhew, esłisij pa' iweli' hats'inha qa'nte' ł'anuuyi'i
qu' nets'iyayu'. Qa'nte' heneki'iiju' iye ene' witijki' qu' heka'xji'ij pa'qu'
iweli'ye'.— 16 Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —Iihetii pa' ewhe'ye' qa' eneki'łmet
hane'e'in.— 17 Ke' efu qa yit'ij pa'aj: —Ham yiwhe'ye'ye'.— Qa yit'ij pa'aj
ha' Jesús: —Ł'asiinik'iha ka' łit'ij in ham ewhe'ye'ye' 18 qe hats lee'fij (5)
ewhe'yets, qa hakha' hane'ej in'ejup nite' ewhe'ye' iye. Aka'an hik aka' łunye'j
in yijaa'ija kakha' łit'ij iku'uj.— 19 In yepi'ye' pa'aj ke' efu aka'an qa yit'ij: —
Jukhew, qete'e' tu'u qu' o'profetaye'. 20 Pe' yaqwa'mhitsiłik'i Samaria łeiłets
ha'ne i'niji' ek in iyiniikii pa' Dios ene' utek'ipji', qa ekheweli'ł in e'judioli'ł
qa łit'iłijets qu' nakha' Jerusalenii qu' hik nakha'yi'i' qu' netninhiyiji' qu'
netniyinheyiikii pa' Dios.—* 21 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —Efu, ek'en
yiwetsha hasu'uj esqeku', na' łahats'ij yamets hatse' qu' nite'ye' ene' utek'ipji'

* **3:36** Mr 16:16 * **4:1** Mr 7:3; Mt 1:4; 28:19-20 * **4:3** Lc 1:5; Mt 17:22 * **4:4** Hch 1:8 * **4:5** Sal 22:23; Mt 1:2; Lc 1:33; Gn 30:24; 33:19; 48:22; 49:22 * **4:6** Stg 3:11 * **4:7** Gn 24:11-17; 29:2-12 * **4:9** Jn 11:36; Hch 1:8; 14:1; Ap 2:9; Lc 9:52 * **4:10** Hch 8:20; Gn 26:19; Sal 36:7-9; Is 49:10; 55:1; Jer 2:13; Zac 14:8; Jn 7:38; Ap 7:17; 21:6; 22:1,17 * **4:11** Lc 10:1 * **4:12** Mt 1:2; Lc 1:33 * **4:14** Jn 6:35; 7:37; 12:25; 1Co 4:11; Ap 7:16; 21:6; 22:17; Stg 3:11; Hch 13:48; Ro 8:2; 1Jn 2:25 * **4:20** Dt 11:29–12:14; 27:3; Jos 24:1; Mt 23:37

qa nite' iye na' Jerusalenii qu' ni'iɬiji' qu' iyini'ɬii na' Intata. 22 Ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬets nakha' ɬ'iyintaxi'ɬii, qa yekheweli'ɬ qa tsikfe'li'ɬets nakha' k'iyini'ɬii, qe na' witiɬijii ta'ɬji'ju' ne' judiol.* 23 In hats k'esets qu' namets hora ma' qa hats yamets hane'ejija, qa pekhewe' qu' yijaali'ija qu' niyinii na' Dios qa niyiinija weekij pe' ɬatawjets qa' yijaayi'ija iye qu' niyin, qe na' Dios hik aka' yisu'un pe'qu' hik ɬunyejeye' aka'an.* 24 Na' Dios in espirituɬe, qa pekhewe' qu' nijayan qa' les ɬe'wis qu' nijayanij pa' espíritu pa' yisu'un, qa' yijaayi'ija iye.—* 25 Qa pe' efu qa yit'ijets pa'aj: —Tsikfe'lets in nam hatse' pakha' Mesías (ikji' Cristo). Ma' qa qu' nanam pakha'an titha neqethen'inemik'iha week ekewe' wekwek.—* 26 Jesús qa yeku'ɬ qa yit'ij: —Pakha'an yakha' inek, ha'ne hane'ej ɬ'afaakateyi'ɬ.—* 27 Ma' qa namijets he' ɬ'ijatshenhei, qa qi in nijusij in tafaakate'yi'ɬju' ke' efu ha' Jesús. Qa hamɬe pa'qu' nanfaakanij qu' nit'ijets: ¿Ɬekpa' ɬanfaakanijkii? i'nɬi'i qu' nit'ijets ¿Inhats'ek in ɬ'afaakateyi'ɬ nekhe'en? 28 Ma' qa ke' efu qa nejeti' ke' ɬeweɬi'ni' qa wapilii ha' witset, qa nifeli'm hekhewe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijets: 29 —Te'ɬun qeku'ni'ɬ qu' i'weni'ɬ ha' ewi'ɬ jukhew nifel ye'm week ke' yeq'inye'jeikii. ¿Me hik tu'u hakha'ye' pa' Cristo?—* 30 Ma' qa olots he' ta'ɬets ha' witset nekii ha' i'ni' ha' Jesús.* 31 Qa in mente' namets hekhewe'en qa he' ɬ'ijatshenhei qa yiyajitaxets qa yittaxijets: —Rabí (Maestro), ek eku'n.—* 32 Qa yeku'ɬ ha' Jesús, qa yit'ij: —Na'l ye'm na' qu' hetuj nakha' ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬets.— 33 Qa he' ɬ'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju': —¿Maatsek tetka'xii pa'qu' netuj pa'aj?— 34 Qa yit'ij ha' Jesús: —Nakha' qu' hetuj nakha'an in haqsiijkii pa'qu' nisu'un nakha' ts'ukinju', qa qu' nasqhat'axij iye na' ɬ'ithayijkit.* 35 ¿Me nite' ɬit'iɬijets: "Mexe hamitsik'ui ikwetju'ɬ (4) juwelits qu' nuji' qa' netenifte'ji' pa'qu' wit'enek'eju'"? Qa yakha' qa hit'ijek: "Jeɬi'ɬju' ene' jukhew qa efuts hik ɬunyejei wit'enekju' hats yuji', hats ɬeke' qu' netenit'ijji'." 36 Na'aj nit'ijji' ne'ej ɬei na'aj wit'enekju' qa tajayipji', ma' qa nit'ijji' pe' ɬei pa' wit'enekju' qe qa' net'ejuyets na' witiɬa'x nite' yili'ij. Hats'inha pakha' yenju' pe' ɬoi qa' week ɬe'sitsi'iɬi'mkii pakha' nifte'ji' pe' ɬei.* 37 Qa aka'an in ɬunye'j qa yasin ji'teje'm kakha' wenit'ij: "Ewi'ɬ pakha' we'nq'en qa pakhap iye qa nit'ijji'ek pe' ɬei."* 38 Yakha' in k'ukini'ɬii qa ɬenit'iɬijji' nekhewe' ɬei nakha' nite' ekheweli'ɬ qu' eni'ɬju', tujtseikal ke' yithayiki in yenju' qa hane'ej ekheweli'ɬ qa hats ɬ'uyi'ɬ ji'teje'm nakha' ɬ'ithayijkit.—

Olots pe' Samaria ɬeiɬets nite' yeqeku' pa' Jesús.

39 Olots he' jukhew qa efuts iye he' ta'ɬets ha' witset Samaria tek'enets qa nite' yeqeku' iye ha' Jesús, qe ta'ɬets ke' efu in yit'ij: —Nikfe'l yiwets week ka' yeq'inye'jkii.—* 40 Ma' qa hik ta'ɬijupi' hekhewe'en in namii ha' Jesús ha' i'ni', qa iyinijets qu' mexe amane' eku'nijup ha' witset. Ma' qa wetsjuk neɬuts in mexe amanji'.* 41 In hats yepi'yee'ija in iyet ma' qa les olots he' tek'enets nite' yeqeku'. 42 Qa hekhewe'en qa yit'ijets ke' efu: —Hane'ej in nite' heqeku'uɬ, hats nite' ewi'ɬe qu' nata'ɬets kakha' ɬit'iɬij yiwets, qe ta'ɬets iye in hats hepi'yee'iɬha in iyet, qa tsikfe'li'ɬets in yijaa'ija in hik ha'ne pakha' Eqiɬina'x ha'ne sehe' epji'.—*

---

* **4:22** Gn 12:1-7; Is 2:3; Mal 1:11; Mt 15:24; Jn 11:36; Ro 3:1-2; 9:4-5; 15:8-9 * **4:23** Jn 5:25-29; 16:32 * **4:24** Jn 1:33; 2Ts 2:10; Jud 20 * **4:25** Mt 1:17; Ef 5:2; Ex 29:29; Jn 1:41 * **4:26** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **4:29** Mt 1:17 * **4:30** Mr 1:45 * **4:31** Jn 11:8 * **4:34** Ef 1:9; 1Jn 2:17; Jn 5:30,36 * **4:36** Mr 10:17; Jn 12:25; Hch 13:48 * **4:37** Lv 26:16; Dt 20:6; Job 31:8; Mi 6:15; Mt 25:24; Lc 19:21 * **4:39** Lc 9:52; Hch 1:8; 26:5; Jn 15:26 * **4:40** Mr 1:45 * **4:42** 2P 3:18

Jesús qa yiłin pakha' ła's pa' ewi'ł pekhewe' łeqjełinenhei pa' wittata.

43 In t'ani' kekhewe' wetsjuk nełuts, ha' Jesús qa ikik'ui ha' sehe' Samaria,
qe qa' namii ha' sehe' Galilea.* 44 Qe ha' Jesús łakhaa'ija in nifel na'aj ewi'ł
profeta in nite' yiwqinhetji' pekhewe' qu' łetsetifeetsetaxija.* 45 Ma' qa in
yamets ha' Galilea, hekhewe' Galilea łeiłets qa lesitsiju'ł, qe hayiits yi'wenij
week kekhewe' yaqsiijkii ha' Jerusalenii kekhewe' łe'sits nełutsji' Pascua, qe
łekhewel yamii iye kekhewe' łe'sits nełuts.* 46 Ha' Jesús qa wapilii iye in ikii
ha' witset Caná ha' sehe' Galilea. Hik hakha'a' hayiits yaqsiiji'kii ka' iweli' in
wino'oj. Na'l pa'aj ha' ewi'ł łeqe oficial pa' wittata, pa' ła's qi in wanqaats'e' ha'
witset'ii Capernaum.* 47 Hakha'an in i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in ta'łii ha' Judea
qa namets ha' Galilea, qa ikii qu' newetweni'ł ma' qa qi in iyintaxijets qu'
łijts'eyi'ii pe' łetsi' qu' niłini'm pa' ła's, qe hats niwamhiyu'.* 48 Ha' Jesús qa
yit'ijji'ju': —Qu' nite' i'weni'ił pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł qu' e'nitjułaxiłijpha'mkii,
qa' nite' ek'eni'ił ł'inqeku'uł.—* 49 Qa hakha' łeqe oficial pakha' wittata, qa yit'ij:
—Jukhew, if'elitik'i wat'ij qu' enek qe mente' wa'm ha' ya's.—* 50 Ha' Jesús
qa yit'ijets: —Yape mapilii pe' etsi', pa' oqwomehe' hats iła'x.— Ha' jukhew
nite' yeqeku'uk'i ka' yit'ijets ha' Jesús. Ma' qa ik qa wapilii pe' łetsi'. 51 In
hats wapilii pa'aj pe' łetsi', qa pe' łeqejkunenhei qa iwoyitsiju'ł pa'aj qa nifeli'm
in hats iła'x pa' łoqwomehe'. 52 Ma' qa nifaakanij pa'aj pa' i'ni' junu' in hats
wat'ij pa'aj. Qa yeku'ł pa'aj: —Nełu in hats jelji' junu' (la una) qa yili'ij in
iwilhantax.— 53 Ha' łatata qa nikfe'lik'i in hik i'ni' junu' ha' Jesús in yit'ij: —
Pa' oqwomehe' hats iła'x.— Ma' qa hakha'an qa week iye he' łelits, łewhe'ye' qa
nite' yeqeku' iye qa tek'enets ha' Jesús.* 54 Aka'an hik aka' ka' wetsjuk yamets
ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiiji'kii ha' Jesús ha' sehe' Galilea in hats tepilik'ui iye
ha' Judea.*

5

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł jukhew nite' t'otsjo'.

1 Ma' qa i'nk'ałe in hats ł'anu'upji' ekewe'en, ha' Jesús ma' qa yamii iye
ha' Jerusalén qa hikha' i'niju' kakha' ewi'ł łeqe łe'wis nełu ne' judiol.* 2 Qa
ha' Jerusalenii, na'l ha' ewi'ł meti'm hakha' łeqeji'teje'm ne'ej kots'etets,
ha' ewi'ł łajakju' łeqiyij ne' hebreo Betzata,* qa lee'fij (5) he' ts'ewemmifi
łeq'enełewetits.* 3 Hekhewe' lee'fij (5) ts'ewemmifi qa weju'łji' he' olots wan-
qaats'eju', puk'alets, f'oyoq f'oyoq uł'ets łewek, qa hekhewe' iye nite'ija t'otsjo'
i'wijupju'kii, (notkitaxets qu' nawapja' ha' iweli', 4 qe i'nłi'i qe te' nametsju'
pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij ha' łajakju' qa te' wapja' ha' iweli', qa
na'aj yojoji'ju' qe te' t'ilitji'ju' qa te' naxpa'lij pa'qu' ławtshek'etax.) 5 Hikha'
i'ni' ha' ewi'ł jukhew hatste' yamijets treinta y ocho (38) łeqe'ninqapitsij in qi
in wanqaats'e'. 6 Ha' Jesús in yi'wen in i'wju', ma' qa nikfe'lets in hats qu'
toxetaxik'i aka' łunye'j, qa nifaakan: —¿Me łisu'un qu' ham awtshek'e'?—*
7 Ha' wanqaats'e' qa yeku'ł: —Jukhew, ham tsi'feni'ij qu' natsahinetsju' na'
iweli' qa wapjaji'ij, ma' qa in tsamji'ijtaxetsju' qa hatsłe na'l na'aj yojoji'ijji'ju'.
—* 8 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Eniipha'm. It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma.—

---

* **4:43** Is 9:1-2; Mt 17:22 * **4:44** Jn 15:26; Hch 26:5; Mt 13:57; Mr 6:4; Lc 4:24 * **4:45** Mt 4:17; 23:37; 26:69; Mr 1:14-15; 14:70; Lc 13:1-2; 22:59; 23:6; Hch 1:11; 2:7; 5:37; Jn 2:23; 5:1 * **4:46** Jn 2:1,11; 21:2; Lc 10:15 * **4:47** Lc 1:5 * **4:48** Ex 7:3-4; Mr 13:22; Jn 2:23-25; 3:16; 6:26,64; 20:25 * **4:49** Lc 10:1 * **4:53** Lc 11:11; Col 3:21 * **4:54** Jn 2:11; Mt 17:22 * **5:1** Mt 23:37 * **5:2** Betzata qa łiyij iye Betesda. * **5:2** Neh 3:1,32; 12:39 * **5:6** Is 46:10; Zac 14:7; Jn 5:6; 6:6; 8:14; 9:3; 11:11-15; 13:1-3,11 * **5:7** Lc 10:1

9 Ma' qa hik akaa'ijha ha' jukhew qa t'un, qa yit'ij jof ha' łewhi'la'x ma' qa ik.
Ka' nełuji' witwapiihijiitax (sábado).* 10 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijets
hakha' jukhew wanqaats'etax: —Ha'ne nełuji' witwapiihijii (sábado) qa nite'
łenexke'ej qu' eka'xkii na' ewhi'la'x.—* 11 Ha' jukhew qa yeku'ł: —Hakha'
hane'ej tsiłin yit'ij yiwets: “It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma.”—* 12 Hekhewe'en
qa nifaakanij: —¿Pa'n łii pa' jukhew yit'ij ewets. “It'ij jof na' ewhi'la'x qa'
ma”?— 13 Qa ha' jukhew nite' nikfe'lij hakha' yiłin, qe ha' Jesús ikji'teje'm
he' olots jukhew i'ni' hakha'an. * 14 Ha' Jesús qa i'nk'ałe yi'weni' ha' jukhew
ke' qi witlijtsitjiiyifi, qa yit'ijets: —Jeł, in hats łanaxpa'lij iye pa' awtshektax.
Hasu'uj uł'axe' iye pa'qu' aqsiijkii, hats'inha qa'nte' les qiyi'ija qu' uł'axe'
pa'qu' ejunye'je'kii.—* 15 Ha' jukhew qa ik, qa nifeli'm he' judiol ha' Jesús
in hik hakha' yiłin.* 16 Ma' qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in hik łunyejei qu'
nijayankii ha' Jesús, qe yaqsi'j jiijkii ekewe' wekwek in mexe witwapiihijiitax
(sábado).* 17 Qa ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Na' Tata nite' yili'ij in t'ithayii,
qa yakhap ji'jek iye nite' hili'ij in he'yithayii.—* 18 Qa aka'an in ta'łets iye,
he' judiol qa les in yisu'untaxija qu' nilan, qe nite' ewi'łłe qu' nata'łets in
t'otsipji'kii pakha' łeqe ley wete'm in t'ejuyets na'aj sábado, qe in yit'ijets iye
pakha' Dios in łatataa'ija, qa ikji', hik łunye'j pa' Dios.*

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Ła's pa' Dios.

19 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in yeku'łik'i ekewe'en, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka'
hit'iłij ewets, na' Ła's nite' łeke' pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un qu' naqsiijkii, qe
yaqsiijkii yijat'ij pakha' qu' ni'wenij na' Łatata qu' naqsiijkii, qe week pakha'
qu' naqsiijkii na' Łatata qa' hik pakhaayi'ija qu' naqsi'jjiijkiyek iye na' Ła's.
20 Qe na' Łatata yisu'un na' Ła's, ma' qa yethinij week kekhewe' łakha'ija in
yaqsiijkii, qa kekhewe' iye les in qits wekwek łaqsijiyijkii hik kekhewe' qu'
nethiniłij iye hatse', ma' qa qi qu' e'nitjułaxiłijpha'mkii.* 21 Qe in łunye'jek
na' Łatata in niihinpha'mkii iye pekhewe' qu' hats nanaxtaxju' qa' netisij
iye łiłaxitse', qa hik łunye'je'jeek iye na' Ła's qu' netisij iye łiła'xe' pekhewe'
qu' nisu'un nakha'an qu' netisij.* 22 Qa nite'łe hik nakha' na' Łatata qu'
nit'ijets hatse' pa'qu' łunyejeye' me uł'ax me i'nłi'i qu' łe'wise' ene' jukhew qa
efuts iye, qe na' Ła's hik nakha' tisij qu' week naqsiijkii aka'an,* 23 hats'inha
qu' weeke' ene' jukhew qa efuts iye qu' niwqinhetji'ha na' Ła's pakha'
hats łequk'elijji' in yiwqinhetji' na' Łatata. Pakha' qu' nite' niwqinhete'ji' na'
Ła's, nite' yiwqinhetji' iye na' Łatata hik nakha' nukinju'.* 24 Yijaa'ija aka'
hit'iłij ewets, pakha' qu' nepiye'ek'i kekhewe' hit'ij qa nite' yeqeku' nakha'
ts'ukinju', pakha'an hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij, qa' hats nite' nami'ii
na' witaxtanithenkeye'j, qe hats ikik'uifik'i na' witwamhi' qa hats uiji'teje'm
na' witiła'x.* 25 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nakha' łahats'ij hats nam,
hane'ejija in hats nam, qa nekhewe' hik łunyejei qu' nanaxju' qa' nepiye' na'
ł'a'x nakha' Ła's na' Dios, qa pekhewe' qu' nepi'ye' qa' iłiye'.* 26 Qe in łunye'jek
iye na' Łatata in na'l ji'teje'm na' witiła'x, qa hik łunye'je' iye na' Ła's in tisij
qa' nana'lji'ij ji'teje'mek na' witiła'x.* 27 Ma' qa tisij iye na' łet'unha'xijup qu'
nitanithen ene' jukhew qa efuts iye, qe łakha' Ła's na' Jukhew.* 28 Hasu'uj

---

* **5:9** Mr 2:23 * **5:10** Jn 11:36; Lc 14:3 * **5:11** Tit 2:8 * **5:13** Jn 7:28 * **5:14** Hch 21:26
* **5:15** Tit 2:8 * **5:16** Lc 6:28; 13:10; 2Ti 3:12 * **5:17** Mt 5:16; 11:27; Jn 8:42 * **5:18** Mt 12:14;
26:4; 27:1; Mr 3:6; 14:1; Lc 6:11; Jn 7:1,19; 10:33; 11:53 * **5:20** He 3:9; Ap 15:3 * **5:21** Jn 2:19;
11:25-26; Mr 9:27 * **5:22** Mt 11:27 * **5:23** Jn 15:23; Lc 10:16 * **5:24** Jn 6:53; 12:25; Hch 13:48;
1Jn 2:25 * **5:25** Jn 4:23; Fil 1:21 * **5:26** Jn 5:19; Col 1:19 * **5:27** 2Ts 1:5; Mr 2:10; He 2:6; Ap
1:13; 14:14

e'nitjułaxi'łijpha'm aka'an, qe yamets hatse' łahats'ij qu' weeke' ke' naxju' qu' nepiye' na' ł'a'x nakha'an, 29 ma' qa' nenekfik'ikii. Pekhewe' qu' naqsiijkii pakha' łe'wis qa' iłiyi'ijup na' witiła'x. Qa pekhewe'łe qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa' iłiyi'ijupek qu' newetjeyumtshen.—

Pe' fariseol qa nite' yumti pa' Jesús qu' nata'łii pa' Dios.

30 —Yakha' nite' łeke' qu' haqsiijkii pe'ye' qu' yakha' ye'łe qu' nata'ł yiwets. Pakha' hepi'ye' qa hikpa' qa hit'ij, qa pakha' hit'ij qa yatsathenik'iha qe nite' howo'oi pakha' qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, qe howo'oi yijat'ij qu' haqsiijkii pakha' hats yisu'un nakha' ts'ukinju'.* 31 Qu' yakha'ye' łetax yite'm qu' hetetfełłetaxyik'i, pekhewe' qu' hi'ttaxij ham weju'łi'ij. 32 Qa na'łłe hakhap iye in iyetyij qa tsifel, qa yakha' qa tsikfe'lets hakha'an in iyetyij qu' netsfel in yijaa'ija.* 33 Ekheweli'ł ł'ukiniłii he' jukhew qu' nanfaakan kakha' Juan Bautista. Qa kakha'an qa yit'ijiju'ł kakha' yijaa'ija in łunyee'jkiiha.* 34 Qa nite'łe enewe' jukhewłe qu' nata'łets kakha' witlijei in tsifelkii, qa lesłe łe'wis qu' hitjiiłij ewets aka'an qe qa' i'łiyi'ił. 35 Kakha' Juan hik łunye'jtax ne'ej fetitjii qe tujji'ha qa nalitkii, ma' qa ka' ł'uła'x qa łisu'uni'ł qu' ne'sinheti'łi'mkii, qa nite'łe ijetaxijje'm ł'ajłi'ij.* 36 Qa kakha'łe na'l ye'm qu' henfelek qa les t'anipji' kakha' nifelek ka' Juan, qe kekhewe' wit'ithayijkitits tsełisij na' Tata qu' haqsiijkii, hik kekhewe' hane'ej haqsiijkii, qa hik kekhewe' tsifeltax, na' Tata in hikna' ts'ukinju'.* 37 Qa nakha' ts'ukinju' Tata, łakha' iye in tsifeelija iye. Qa nite'łe łepi'ye'eł ka' ł'a'x, nite' łi'weni'ł iye kakha' łunye'j.* 38 Qa kekhewe' łe'lijei qa nite' amaneyi'ł etji'teje'm qe łeqeku'uł nakha' nukinju' nakha'an. 39 Ekheweli'ł qi in łejełtaxi'ł kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, qe łumtitaxi'ł qu' hik kekhewe'ye' qu' ata'łi'łijets qu' nana'lił'em na' witiła'x nite' yili'ij, qa hik kekhewe' ke' tsifeltaxkii,* 40 qa nite'łe łisu'uni'ł qu' eneki'ł yiwets ma' qekha nana'ltaxi'ł e'm na' witiła'x nite' yili'ij.* 41 Yakha' nite' he'yeku'mijiju'ł in tsiwqinhetłetaxji' ene' jukhew,* 42 qe tsikfe'li'ł ewets ekheweli'ł, in nite' yija'aj qu' isu'uni'ł na' Dios.* 43 Yakha' henekijju' aka' łiiji' na' Tata, qa ekhewełi'ił qa nite' ł'ekumi'ł yiju'ł. Qa qu' pakhape' qu' nanamij iye pakha' qu' łakha' ye'łe in łii, ma' qa hik pakha' yijat'ij qa' ku'mi'łiju'ł. * 44 ¿Pa'n łunye'j qu' nite' esqeku'yi'ił, in ekheweli'ł łiwetwumhiti'ł wetju'łkii in łeniwqinheti'łji', qa nite' łowo'ołii yijat'ij qu' newqinheti'łji' na' ewi'łłe Dios?* 45 Hasu'uj umti'ił qu' yakha'ye' qu' hit'iłij ewets hatse' qu' uł'etsi'ił qa' nespiye'ej na' Tata. Kakha' Moisés hik kakha' qu' nit'iłij ewets hatse' yijat'ij qu' uł'etsi'ił, hik kakha' łetjumtitaxiłifi. * 46 Qe qu' nite' eqeku'yi'ił ka' Moises'ik'i, qekha nite' esqeku'ye'ji'ijtaxi'łek, qe ka' Moises'ik'i kekhewe' yika'ajji' yakha' t'ejui yiwets. 47 Qa qu' nite'łe ek'eni'iłik'i kekhewe' yika'ajji' kakha'an ¿qa pa'n łunye'j qu' nite' eqeku'yi'iłik'i kekhewe' yi'lijei?—*

6

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' jukhew yamets lee'fij mil (5.000).
(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17)

---

* **5:30** Mt 6:33; 12:41; 26:39; 2Ts 1:5; Jn 4:34; 6:38; 7:16-18; 8:16,28; 14:10; Ro 8:27; Ef 1:9 * **5:32** 1Jn 5:20 * **5:33** Sal 119:142; Jn 14:6 * **5:35** Mr 1:4; 2S 21:17; Mt 5:14-15; Lc 12:35; 2P 1:19; Ap 21:23; Sal 36:9; Jn 12:46 * **5:36** Jn 1:6,33; 15:24; Mr 9:37 * **5:37** 1Jn 5:9; Ex 33:11; Dt 4:12; Is 6:1; Lc 3:22; Jn 1:18; 6:46-47; 14:9; 1Ti 1:17 * **5:39** Mt 26:54; 2P 1:20; Lc 24:27,44; Hch 13:27 * **5:40** Lc 13:34; 14:26 * **5:41** Jn 17:24; Fil 3:19; 1P 5:4 * **5:42** Lc 10:27; 11:42; 1Jn 4:20 * **5:43** Jn 1:12; 10:25; 12:48; 13:20; 14:13; 17:8; Hch 15:14; Ap 14:1; Mr 4:16 * **5:44** Dt 6:4; Jn 17:3; Ro 3:30; 16:27; 1Ti 1:17; 6:15-16; Jud 25; Ap 15:4; 1Ts 2:4 * **5:45** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **5:47** Mt 26:54; Ro 1:2; Lc 16:29-31

1 In yili'ij ekewe'en ha' Jesús, qa ikii łajaika' ke' kałi' Galilea qa łii iye
Tiberias.* 2 Qa olots he' nijayan jukhew, efutsji'kii, qe yi'wenij kekhewe'
ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiimijkii hekhewe' wanqaats'etaxju'. 3 Ha' Jesús qa
ikik'ipha'm ke' utek qa i'nju' qa he' ł'ijatshenhei iye. 4 Qa hats k'esets ka' łe'wis
nełu Pascua, łeqe łe'wis nełu ne' judiol. 5 Ma' qa ha' Jesús qa nejełtaxpha'm
ma' qa yi'wen in hats namets hekhewe' olots, qa yit'ijets ha' Felipe: —Felipe
¿Pa'n qu' jintałi'iji' qu' jintaqhayets pe'qu' pane' qu' weeki'ij ene' jukhew?
— * 6 Yit'ijets aka'an qe qa' nijaajinij pa'qu' nit'ij ha' Felipe, qe ha' Jesús
hats nikfe'ltaxets pa'qu' łeqfenye'ji'ij.* 7 Ha' Felipe qa yeku'ł, qa yit'ij: —
Nite' weju'łij pe'qu' doscientos (200) denariose'* qu' namiju'ł pe'qu' pane' qa'
łuk'eli'imkii pe'qu' netuj.—* 8 Qa hakha' ewi'ł iye hekhewe' ł'ijatshenhei, Andrés,
łek'inij ha' Simón Pedro, qa yit'ijets ha' Jesús:* 9 —Hane'en omeła's na'li'm
ne' łaqats lee'fij (5) ne' pan ta'łets ke'ej cebada qa wetsjuk iye ne' sehets, ¿qa
pa'n qu' łenifenye'je' in olots ene' jukhew, efuts iye?— 10 Ha' Jesús qa yit'ij: —
Iyaji'iłets qu' week na'nju'kii.— Qi'ii ha' qheele jup'elket qa i'nju'kii. Uja'x
yamets he' jukhew lee'fij mil (5.000).* 11 Ha' Jesús qa t'eku'mi' ke' pan, qa
in hats yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios, ma' qa tisij hekhewe' i'nju'kii. Qa hik
łeqfenyejeyij iye ke' sehets, qa tisji'jij week pa'qu' łequk'elełi'ij.* 12 In hats week
iłinijju', ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Ewi'ł eni'łi' ne' łexpelthil
hats'inha qa ham pa'qu' netwumhitiiłe'.—* 13 Ma' qa ewi'ł yeni', qa topolij he'
doce (12) canastul ke' łapk'asil ke' lee'fij (5) pan ta'łets ke'ej cebada, łexpelthil
hekhewe' tuj. 14 Hekhewe' week in yi'wenij aka' yaqsiijkii ha' Jesús in ham
łunye'ji'iju'ł, qa yit'ijju': —Qete'e' yijaa'ija in hik ha'ne pakha' Profeta hayiits
jutsiqaxik'ui qu' nanametsju' ha'ne sehe' ipji'.— * 15 Qa ha' Jesús qa hatsłe
nikfe'lets pa' yisu'untax pekhewe'en qu' net'eku'mi' qa' neka'x qa nenpha'm
qu' łatatayi'ij. Ma' qa ikik'ipha'm iye ke' utek ewi'łłekii.*

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Mateo 14:22-27; Marcos 6:45-52)

16 In hats najaleyiyu'kii qa he' ł'ijatshenhei qa hats tepiletsju'kii ke' kałi',
17 qa t'ilitji'ju'kii ke' ewi'ł witinhitjii, qa' namiiteje'm iye ha' łajaika', hakha'
witset'iiteje'm Capernaum. Qa hats najaleikiiha, qa ha' Jesús qa menjiit
nite' tepilii hekhewe'en.* 18 Qa ha' qi iweli' qa nite' ikesimen qe ta'łets in qi
ka' t'unik'i qa yiwqinhetik'i ke' łeqe t'uyuyits. 19 Hekhewe'en hats lee'fij (5),
i'nłi'i qu' ewi'ł tatsaye' (6) kilómetros pa' yamiji'kii in ti'jifi ke' witinhitjii, qa
yi'wen ha' Jesús in hats meti'm ke' witinhitjii, t'otsipji' ha' iweli'. Ma' qa qi in
nijiwei hekhewe'en. 20 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¡Yakha'łe, hasu'uj e'nijiwe'yi'ł!—
* 21 Ma' qa hekhewe'en qa yisu'unija qu' net'ilitji'ju' ha' Jesús ke' witinhitjii,
ma' qa ke' witinhitjii qa aje'eł yametsteje'm ha' sehe' hakha' hats jutsiqax qu'
nametsteje'm.

Pe' jukhew qa efuts wo'oikii pa'aj pa' Jesús.

22 Qa kakhap nełuikakii, hekhewe' olots jukhew qa efuts iye amaneyiiteje'm
hakhap iye łajaika' ke' kałi', hekhewe'en nikfe'lets in ewi'łłe kekhe' witinhitjii
hakha'a', qa ha' Jesús qa nite' i'netsju' iye he' ł'ijatshenhei, qe uja'xłe he'

* **6:1** Mr 1:16; Jn 6:23; 21:1 * **6:5** Mr 1:45; 3:18 * **6:6** Ex 15:25 * **6:7** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **6:7** Mt 18:28 * **6:8** Mt 4:18; 10:2; 16:17; Mr 1:16,29; 3:18; 13:3; Lc 6:14; Jn 1:40,44; 12:22; Hch 1:13; 10:32 * **6:10** Mt 14:21 * **6:11** 2R 4:42-44 * **6:12** Lc 15:4 * **6:14** Dt 18:15; Mt 11:3; Lc 7:19-20; Ro 5:14; He 10:37; Jn 18:37 * **6:15** Jn 19:21 * **6:17** Lc 10:15 * **6:20** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24

ł'ijatshenhei in ikijteje'm ke' witinhitjii.* 23 Ma' qa uja'x he' witinhitjiyits
ta'łii ha' witset Tiberias, qa namets ha' meti'm hakha' tuji' ke' pan in hats
yit'ijetspha'm ha' Jesús łe'wisij pa' Dios.* 24 Ma' qa hik ta'łijupi', hekhewe'en
in hats nite' yi'weni' hakha'a' ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei iye, qa t'ilitji'ju'kii
pa'aj he' witinhitjiyits qa nijayaniiteje'm ha' Capernaum qu' nowo'oikii ha'
Jesús.

Jesús, łakha' pa' pan ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij.

25 In yametsteje'm hekhewe'en ha' łajaika' qa we'tweni'ł ha' Jesús, qa
nifaakanij: —Rabí (Maestro), ¿pa'n ipłu'uk'i in łanametsteje'm hane'e'in?—*
26 Qa ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ekheweli'ł
in łowo'ołyiikii nite' kekhewe' ham łunye'ji'iju'ł in haqsiijkii qu' owo'ołijyiikii, qe
łowo'ołyijiikii yijat'ij in łetuji'ł ke' pan ma' qa qi in ł'iłini'łju'. 27 Ithayi'yi'ł, qa
hasu'ujłe pa'qu' aqe'łi'ił nite' yape qu' net'ejuyets, net'ejuyets yijat'ij nakha'
yape witaq nakha'an t'ejuyets hatse' na' witiła'x nite' yili'ij. Nakha' witaq
hik nakha' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nełisi'łij, hik ha'ne na' łatata, Dios, hats
yeni' ne' łeq'ikati'.—* 28 Ma' qa pekhewe'en qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j pa'qu'
wit'ithayijkit'e qu' haqsiiłijkii qu' nisu'un pa' Dios?— 29 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa
yit'ijets: —Aka'an kakha' wit'ithayijkit yisu'un na' Dios, qu' ek'eni'łets hasu'uj
eqeku'uł nakha' nukinju' nakha'an.—* 30 Ma' qa yit'ij iye hekhewe'en in
yeku'ł: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' aqsiijkii qu' e'jutsiqaxi'ij hats'inha qu' hi'weni'ł
qa' nite' k'eqekuyi'ił? ¿Łek pakha' qu' aqsi'jijkii? 31 Pe' yaqwa'mhitsiłik'i tuj
pa'aj pe' maná in neki'kii pa'aj pa' ham i'ni'i', in yit'ijek ke' we'nika'ajji': "Tisij
qu' netuj pe' pa'n ta'łiipha'm na' wa's."— * 32 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka'
qu' hit'iłij ewets, nite' kakha' Moises'ik'i qu' nełisi'łij kekhewe' pan ta'łiipha'm
na' wa's. Nakha'łe Tata hik nakha' tisij qa hik nakha' iye qu' nełisi'łij na'
yijaa'ija in pan ta'łiipha'm na' wa's.* 33 Qe nakha' pan ta'łets na' Dios hik nakha'
hats t'ilitju' ta'łiipha'm na' wa's, qa tisij na' witiła'x ha'ne week sehe' epji'.—
34 Ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —Jukhew, esłisi'łijkii pakha' pan.— 35 Ha'
Jesús qa yit'ijets: —Yakha' nakha' pan ta'łets na' witiła'x, pakha' qu' nenek
yiwetsha qa' nite' ł'anuuyi'i qu' niyipkun. Qa pakha' qu' nite' nesqeku'ye'
nite' ł'anuuyi'i iye qu' ne'niyayu'.* 36 Qa hatsłe hit'iłij ewets in yemjeetax
in łetswentaxi'łha, qa nite'łe ł'ek'eni'ł yiwets łesqeku'uł. 37 Week pakha' qu'
nesłisij na' Tata, qa' nenekji'ij yiwets, qa pakha' qu' nenek yiwets nite' łeke'
qu' hoyoqoweyiju'ł qa nite' łeke' iye qu' hiwu'mfik'i.* 38 Qe in hata'łetspha'm
na' wa's in hente'nili'tju', nite' tsamijju' qu' haqsiijkii pa'qu' yakha' ye'łe
qu' hisu'un, qe tsamijju' yijat'ij qu' haqsiijkii pa' yisu'un nakha' ts'ukinju'.*
39 Qa aka'an kakha' yisu'un nakha' ts'ukinju' qu' weeke' nekhewe' hats tsełisij
nakha'an qu' hasu'uj natsqamij pe'ye', qe qu' henłinju' yijat'ij qa' iłiye' hatse'
iye nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'.* 40 Qe aka'an kakha' yisu'un na' Tata
qu' weeke' pakha' qu' ni'wen ha'ne Ła's qa nite' yeqeku', ma' qa hats na'li'm
na' witiła'x nite' yili'ij. Qa' yakhaayi'ija qu' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha'
teke'lenju' nełuji' hatse'.—* 41 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in tajawehenij
wetju'łkii in yuten ha' Jesús, qe łakha' yit'ij: —Yakha' pan ta'łetspha'm na' wa's
in te'nilitju'.— 42 Qa yit'ijju': —¿Me nite' hik ha'ne hakha' Jesús, ła's ka' José,

---

* **6:22** Jn 21:8 * **6:23** Jn 6:1; 21:1 * **6:25** Jn 11:8 * **6:27** Is 55:2; Jn 6:53,62; 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25; Dn 7:13; Mr 2:10; 1Co 8:6; 15:24; Ef 5:20 * **6:29** Jn 1:6; 5:36; Mr 9:37 * **6:31** Ex 16:4,15,31; Ap 12:6; Sal 78:24 * **6:32** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **6:35** Jn 4:14; 7:37,38; 8:24; 11:25-26; 12:44,46; 14:12; 16:9; Lc 14:26; Ap 7:16; Mt 18:6; Mr 9:42 * **6:37** Mt 24:22 * **6:38** Ex 3:8; Pr 30:4; Dn 4:13,23; Mt 28:2; Jn 1:51; 3:13; Ef 1:9; 4:10; Ap 10:1; 18:1; 20:1; 1Jn 2:17 * **6:39** Lc 18:33 * **6:40** Mt 11:27; 16:21; Jn 5:19

kakha' łatata qa ke' łenene iye inekhewel jinikfe'lij? ¿Qa pa'n łunye'j hane'ej in yit'ij łetets: "Yakha' hata'łetspha'm na' wa's"?—* 43 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijets: —Ili'iłij in ł'ajaweheni'ł wetju'łkii. 44 Ham pa'qu' łeke'ye' qu' nenekłe yiwets qu' nite' nenka'xe' yiwets na' Tata, hikna' ts'ukinju'. Qa yakha' qa' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'. 45 Kekhewe' yika'ajji' ke' profetas'ik'i yit'ij: *"Pa' Dios qu' nijatshen week enewe'en."* *(Is 54:13)* Week pakha' qu' nepiye' na' Tata qa hats nikfe'lets, ma' qa nek yiwets. * 46 Nite' ikji' aka'an qu' hats nana'l pakha' qu' ni'wen na' Intata, qe ewi'łłe ha'ne ta'łiipha'm na' Dios, hik ha'ne yi'wen yijat'ij na' Intata.* 47 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nesqeku'ye', ma' qa hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij. 48 Yakha' pakha' pan ta'łets pa' witiła'x. 49 Kekhewe' alheyi'łik'i tuji' kekhewe' maná hakha' ham i'ni'i', qa naxłeju'.* 50 Qa hane'en hik ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's, hats'inha pakha' qu' netuj hane'en, pakha'an nite' wa'm.* 51 Yakha' pan iła'x ta'łetspha'm na' wa's. Pakha' qu' netuj ha'ne pan, qa' pakhaaye'łi'ij qu' iła'xe'. Nakha' pan qu' he'yihinij hatse' qa' łaja'yi'ij pe'qu' łiłaxitse' ene' week ene' sehe' epji', hik nakha' yese'n.—* 52 Ma' qa he' judiol qa tek'ełeyiteetsijju'kii, in yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j hane'en qu' jinełisij na' ł'ese'n qu' jintełuj?—* 53 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets: qu' nite' etuji'ił na' ł'ese'n na' Ła's na' Jukhew qa nite' iye ł'iya'ałji' ne' ł'athits, qa' hami'ił etji' na' witiła'x. * 54 Pakha' qu' netuj na' yese'n qa iya'ji' iye ne' yathits, pakha'an hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij, qa yakha' qa' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'.* 55 Qe na' yese'n yijaa'ija yijat'ij in witaq, qa ne' yathits qa yijaa'ija iye in witaat'ija. 56 Pakha' qu' netuj na' yese'n qa iya'ji' iye ne' yathits, pakha'an i'nyit ji'teje'mha qa yakhap ji'jek qa ha'nji'ij ji'teje'mha'ek pakha'an.* 57 Na' Tata, hikna' ts'ukinju', na'li'm na' łiła'x, qa yakha' qa na'lji'ij ye'mek na' yiła'x qe ta'łets nakha'an. Qa hik łunye'j pakha' qu' netuj na' yese'n, qa' nata'łjiij yiwetsek łiła'xe'.* 58 Hane'en hik ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's in te'nilitju', hane'en nite' hik łunye'j pekhewe' tujtax ke' aqa'jteyi'łik'i, qa naxłeju'. Qa pakha' qu' netuj ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's qa' pakhaaye'łi'ij qu' iła'xe'.—* 59 Ekewe'en hik ekewe' ke' yit'ij ha' Jesús ke' witlijtsitjiyifi in i'nq'ijatsheni' ha' witset Capernaum. *

Olots pe' yo'qmositij pa' Jesús.

60 Qa olotsłe hekhewe' ł'ijatshenheitax in yepi'ye' ek'i kekhewe' yit'ij, ma' qa yit'ijju': —Ka' yit'ij nakha'an jutsitax qu' jint'eku'mi'. ¿Pa'n łii pakha' qu' łeke'ye' qu' net'eku'miju'ł kakha'an? — 61 Ha' Jesús qa nikfe'łi'ik'uyi' hekhewe'en in tajawehenij wetju'łkii in nite' yisu'un kekhewe' yit'ij, qa yit'ijji'ju': —¿Me nawakanini'łkii ekewe'en?* 62 ¿Qa pa'n qu' ejunyejeyi'iłek qu' i'wentaxi'ł hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' napiletspha'm iye na' hayiits i'ntaxi'?* 63 Na' Espíritu Santo hik nakha' ta'łets nakha' witiła'x, ha'ne i'nese'n ham weju'łi'ij. Kekhewe' wekwek hit'iłij ewets espiritułe qa witiła'x iye.* 64 Qa na'łłe ne' uja'x ekheweli'ł ne' yeqeku'uk'i.— Qe ha' Jesús hayiits pa'aj in

* **6:42** Jn 1:45 * **6:45** Mt 2:23; Hch 7:52; 1Co 2:13; 1Ts 4:9; 1Jn 2:20 * **6:46** Ex 33:20; Jn 5:47; 8:38; 14:9; 16:27; Lc 10:22 * **6:49** Ex 16:12-36; Ap 12:6 * **6:50** Jn 11:26 * **6:51** Fil 1:21; 3:3; Ap 4:9; Jn 5:26; 6:53; He 10:10 * **6:52** 2Ti 2:24; Jn 9:16; 10:19 * **6:53** Mr 2:10; He 9:12 * **6:54** Mt 16:21; 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:15-20; 1Co 11:23-25 * **6:56** Jn 15:4-5; 1Jn 3:24; 4:13-16 * **6:57** Mt 25:31-46; He 10:31; Fil 1:21; 1P 1:18 * **6:58** Ap 4:9 * **6:59** Stg 2:2; Lc 10:15 * **6:61** Mr 10:32; Jn 1:47-48; 2:24-25; 4:17-18; 9:3; 11:4,11; 13:10-11,38 * **6:62** Mr 2:10; Jn 3:13; 20:17; Hch 1:9 * **6:63** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22

nikfe'lets pekhewe' yeqeku' qa kakha' iye wotk'onijkii.* 65 Qa yit'ij iye: —Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets, in ham pakha' qu' nenekłe yiwets qu' nite' nesłisi'ij na' Tata.—* 66 Qa aka'an qa hik aka' ta'łets in olots hekhewe' yak'esik'uikii yijayantax, qa hats nite' yijayan. 67 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' doce (12) ł'ijatshenhei: —Qa ekheweli'ł, ¿me łenikheyu'u'ł yik'ui iye?—* 68 Ha' Simón Pedro qa yeku'ł: —Yatsat'axyij ¿pan łii pa'qu' hijayani'ł? Ke' e'lijei ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 69 Qa yekheweli'ł qa nite' heqeku'ułik'i qa tsikfe'li'łets iye in hik akhaa'ija pakha' ewi'łłe in ta'łiiha pa' Dios.—* 70 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' yakha' he'yeku'mi'ł eiji'kii qa o'doce'eł? Ła'mek nakha' ewi'ł ekheweli'ł qa hik nakha' ewi'ł inwo'met.—* 71 In yit'ij aka'an ha' Jesús qete'e' kakha' Judas, ła's pakha' Simón Iscariote, in yekelki'sijkii. Qe kakha'an hik kakha' t'ihinij hatse' Jesús yemjeetax in i'ntaxji'teje'm hekhewe' doce (12).*

7

Pekhewe' łek'injatstaxija qa yeqeku' pa' Jesús.

1 In yili'ij ekewe'en ha' Jesús qa i'nk'ałe qa ikik'i he' witsetits ha' sehe' Galilea. Nite' yisu'un qu' neneki'kii hakha' sehe' Judea, qe hik hakha'a' hekhewe' judiol wo'taxiikii qu' nilan.* 2 Qa in hats k'esets kekhewe' łeqe łe'sits nełuts nekhewe' judío, łeqiyij tabernáculos.** 3 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' łek'injats in yit'ijets: —Hasu'uj a'mani'iju' hane'e'in. Amii ha' Judea hats'inha qa ne'wenij pa'qu' aqsiijkii he' hikna' i'ni' najayan iye.* 4 Qe ham pa'qu' ewii'łe' qu' nanat'inijkii pe'qu' naqsiijkii in yisu'un qu' ninikfe'l. Qu' yijaayi'ija qu' aqsi'jijkii ekewe' wekwek, qa' yape menethinijets ha'ne week sehe' epji' qu' aqsiijkii iye.— 5 Qe in yemjeetax in łek'injatstaxija qa yeqeku' iye hekhewe'en hakha'an. 6 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Pakha' yinjeyumtshenek'ii hatse' mexente' yamets, qa ekhewełi'ił qa pakha'łe qu' łahats'i'ij qu' ami'łii qa hats łe'wisijupi'.* 7 Ene' week sehe' epji' nite' łeke' qu' na'napjaxi'ł e'm, qa yakha'łe qa napjax ye'm qe ta'łijupi' in henfeli'mha kekhewe' yaqsiijkii in uł'ets.* 8 Ami'łii pakha' łe'wis nełu, yakha'łe qa' mexe nite' natsami'ii, qe pakha' yinjeyumtshenek'ii mexe nite' yafits pa' łahats'ij.— 9 Aka'an in yit'ijets, qa ha' Jesús qa amani'ju' ha' sehe' Galilea.

Jesús qa ik yamii pa' łe'wis nełu.

10 Qa in hatsłe ikkii he' łek'injats yamii ka' łe'wis nełu, ma' qa ha' Jesús qa ikek iye, qa nite'łe watanalitij wanat'inkii. 11 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in wo'taxiikii kakha' łe'wis nełuji' qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' na'ni'i' hakha' jukhew?— 12 Qa week in tajawehenij wetju'łkii yifaakateji' hakha' Jesús. Uja'x he' yit'ijju': —Hakha' teik'unei.— Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —Nite', hakha'an yaqanłekii ene' jukhew.—* 13 Qa łunye'j ji'ij in ham pakha' qu' nit'unhetijpha'm qu' niyet in yijamti'ets ha' Jesús qe nijiweyiju'ł hekhewe' judiol. 14 Qa in hats łeqewuk'uje'm yamijets ke' łe'sits nełuts, ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijtsitjii, ma' qa i'nq'ijatshen.* 15 Ma' qa hekhewe' judiol qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j hane'en in qi in nikfe'lets

* **6:64** Jn 13:21; 16:30; Hch 26:4; Mt 10:4 * **6:65** Lc 14:26 * **6:67** Mr 11:11 * **6:68** Lc 6:14 * **6:69** Mr 1:24 * **6:70** Jn 13:2,18,27; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **6:71** Mr 3:19; Mt 10:4; Jn 13:21 * **7:1** Mt 17:22; Lc 1:5; Jn 5:18; 11:36 * **7:2** "Tabernáculos" ikji', pe' judiol qa yamji'jets ekewe' łe'sits nełuts qa naqsi'jju' pekhewe' łetsil ne'ej łesejetsłe qa i'wifi yamijii in ewi'ł semana. Inekhewel qa inqiyij wit'atjaja'wetsits i'nłi'i tetsiiju'. * **7:2** Ex 23:16 * **7:3** Mr 3:21,31-35; 6:3; Lc 8:19; Mr 6:28; Jn 5:36; He 3:9; Ap 15:3 * **7:6** Sal 37:39; Lc 20:10; Jn 7:8 * **7:7** Lc 6:27; 19:14 * **7:12** Gn 1:31; Ap 20:10 * **7:14** Hch 21:26

ekewe' wekwek in nite' qu' nenq'ikataxij?—* 16 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij:
—Ekewe' k'inq'ijatshenij nite' ta'ł yiwets, nakha'łe ts'ukinju' hikna' ta'łets.*
17 Qu' nana'l pakha' qu' nisu'un qu' naqsiijkii pakha' yisu'un nakha'an, qa
hik pakha'ye' qu' nenikfe'lets kekhewe' k'inq'ijatshenij me ta'łets na' Dios,
me i'nłi'i qu' yakha' ye'łe qu' nek'iyetłeyitij.* 18 Pakha' qu' łakha' ye'łe qu'
nata'łets pekhewe' qu' nit'ij wo'łi'ii qu' neniwqinhetji'. Qa pakha'łe qu'
nowo'oi qu' neniwqinhetji' pakha' yukin, hik ha'ne yijat'ij pakha' iyetij
yijaa'ija qa hami'm pakha' witwejtitsi' hane'en.* 19 ¿Me nite' nełisi'łij ka'
Moises'ik'i kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii (leyes)? Qa ła'mek qa ham
pa'qu' ewii'łe' qu' naqsi'jijkii kekhewe'en. ¿Inhats'ek in łenqek'uyutaxi'łyij?—*
20 Hekhewe' olots jukhew qa efuts iye qa yeku'ł, qa yit'ijju': —¡In'etji' pa' ewi'ł
inwo'met! ¿Łek pakha' qu' nenqek'uyu' ej?— 21 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijets:
—Ewi'łłe kakha' haqsiijkii qa e'weeki'ł in łenitjułaxiłijpha'm.* 22 Qa kakha'
Moises'ik'i in nełisi'łij kakha' circuncisión,† qa yemjeetax in namtaxji'ju'
na'aj witwapiihijiitax qa łunye'j ji'ij qa łaqsi'ji'łi'mijkii kakha'an na'aj omeła's.
Qa ka' Moises'ik'i qa nite' hik kakha'tax qu' nata'łets kakha' łunye'jkii, qe
hayiits kekhewe' aqa'jteyi'łik'i in hik kekhewe' in ta'łets yijat'ij. 23 Qa qu'
nite' notnotshiyi'ipji'kii kakha' ley ma' qa we'nisa'xii łaxpa's na'aj omeła's in
yemjeetax qu' witwapiihijiye'tax, ¿qa hane'ej qa inhats'ek in łanayu'ułij ye'm
in hiłinji' ka' ewi'ł nełuji' witwapiihijii ha' ewi'ł jukhew qi wanqaats'etax?
24 Hasu'uj it'iłijets qu' hik pakhaayi'ija qu' łunye'je' pakha' qu' nite' iweeni'iłha,
mowo' eku'ni'łii yijat'ij qu' enikfee'liłetsha, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' it'iłij.—*

Jesús qa nifel pa' ta'łji'ha.

25 Ma' qa he' uja'x hekhewe' tetseti'yi' ha' Jerusalén qa watfaakateji'ijju': —
¿Me nite' hik ha'ne ha' teniwohoitaxiikii qu' natlanhetii?* 26 Jeł qeku'ni'łek,
hats iyetik'ui ene' jukhew qa efuts iye, qa ham pa'qu' nit'ijets. ¿Maatsek yumti
iye nekhewe' wit'alhei qu' hik nakha'ye' pa' Cristo?* 27 Inekhewel jinikfe'lets
hakha' ta'łji' nakha'an, qa pakha'łe Cristo qu' nanamtax qa ham nenikfe'lets
pa'qu' nata'łji'.—* 28 Ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshenifi ke' qi witlijtsitjii, qa
yit'unhetik'i in yit'ij: —Ekheweli'ł łenikfe'li'łyij qa łenikfe'li'łets iye pa'n hata'łji'.
Yakha' nite' ta'łłe yiwets in tsam, qe ts'ukin yijat'ij nakha' ewi'ł yijaa'ija
kakha' łunye'j, hik nakha' nite' łenikfe'li'łets.* 29 Yakha' tsikfe'lets nakha'an,
qe hikna' hata'łii, qa nakha'an qa hik nakha' ts'ukin.—* 30 Ma' qa yisu'untax
qu' net'eku'mi', qa hamłe pakha' qu' net'eku'mets, qe mexente' yamets pakha'
łenjeyumtshenek. 31 Qa olotsłe hekhewe' tek'enets nite' yeqeku', qa yit'ijju': —
Qu' nanamtax pa' Cristo, ¿me qa' naqsiijkii iye pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł qu' les
nat'anipji' kekhewe' yaqsiijkii ha'ne jukhew?—

Pe' fariseol yisu'untax qu' nophe'ł pa' Jesús.

32 He' fariseol yepi'ye' ej hekhewe' olots in tajawehenij wetju'łkii ekewe'
wekwek t'ejuyets ha' Jesús. Ma' qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye
fariseol qa yukintaxii he' yejeł ke' qi witlijtsitjii qu' nophe'ł ha' Jesús.* 33 Ma'

---

* **7:15** Mt 26:54 * **7:16** Jn 5:19,30 * **7:17** Ro 8:27; Ef 1:9 * **7:18** Fil 3:19; Lc 9:32; Jn 8:14; 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:4; 2P 3:18; 1Jn 3:5; 5:20 * **7:19** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Ro 2:12-29; 3:9-10,20-23,27-28 * **7:21** Jn 5:36; He 3:9; Ap 15:3 † **7:22** Circuncisión: Wanaqsiimijkii na'aj omeła's in hats yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe nełutsfik'i, ma' qa we'nisa'xii pa' ł'aj pa' łoso', yemjeetax qu' witwapiihijiye'tax. * **7:24** Lc 6:37; He 9:27 * **7:25** Mt 23:37 * **7:26** Lc 8:41; 12:58; Mt 1:17; Ef 5:2 * **7:27** Mt 13:55; 21:11; Lc 4:22; Jn 6:42 * **7:28** Hch 21:26; Jn 1:26-33; 5:13,19; 8:14,19,55; 9:29-30; 12:35; 13:7; 14:5; 15:15,21; 20:14; Ga 4:8; 1Ts 4:5; 2Ts 1:8; Tit 1:16 * **7:29** Mr 9:37; Lc 10:22; Jn 1:6; 9:16 * **7:32** Mr 7:3; Mt 2:4

qa ha' Jesús qa yit'ij: —Hats nite' toxik'ui qu' hats nite' ha'ni'ił etji'teje'm, ma' qa hapilii iye na' ts'ukinju'.* 34 Ekheweli'ł qa' mowotaxi'łyiikii, qa' nite'łe e'tsweni'ił, qa nakha' qu' ha'ni', ekheweli'ł nite' łeke' qu' ami'łii.—* 35 Ma' qa hekhewe' judiol qa watfaakateji'ijju': —¿Qetuk pa'qu' nakji' hane'en in yit'ijets qu'nte' jinte'wene'? ¿Me i'nłi'i qu' namii pekhewep judiol i'nji'kii pe' griego łetsetits qa' nijatshen pe' griego? * 36 ¿Pa'n qu' nukinji'ha aka' yit'ij inwets: "Ekheweli'ł qa' mowotaxi'łyiikii, qa' nite'łe e'tsweni'ił, nakha' qu' ha'ni' ekheweli'ł nite' łeke' qu' ami'łii"?—*

Pakha' iweli' witiła'x.

37 In hats ewi'łłe ka' nełu aman qa' nanaxijik'i ke' łe'sits nełuts, hik kakha' les in łe'wisija kakha' nełu. Ha' Jesús qa niipha'm qa ts'ap'a, qa yit'unhetik'i in iyet: —Qu' nana'l pakha' qu' ne'niyayu' qa nenek yiwets qa' niya'.* 38 Pakha' qu' netk'en yiwets nite' tseqeku', qa hik łunye'je' kakha' yit'ij kekhewe' hats we'nika'ajji': "Pakha' les toxiiju' pa' łatawe'j qu' ne'niwekłeji' pe'qu' iweliiye' haqqil witiła'x."—* 39 Ha' Jesús in yit'ij aka'an, pakha'łe Espíritu Santo hik pakha' nifel, qu' netesti'yij hatse' pekhewe' qu' netk'enets nite' yeqeku' hakha'an, qe pakha' Espíritu Santo mexente' namju', qe ha' Jesús mente' wapiletspha'm na' wa's ma' qa' ne'nenpha'm qa' hats qiye'ji'ha.*

Pe' jukhew nite' ł'anyejeyij wetju'ł.

40 Ma' qa he' uja'x hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, in yepi'ye' ek'i ekewe' yit'ij ha' Jesús, qa yit'ijju': —Yijaa'ija in hik ha'ne pakha' profeta t'otkaxtiitaxik'uikii.—* 41 Hekhewep qa yit'ijetsek: —Hik ha'ne pakha' Cristo. — Qa yi'tłi'ijju' iye hekhewep iye: —Nite', ¿me łeke' pa' Cristo qu' nata'łii na' sehe' Galilea? 42 ¿Me nite' yit'ij kekhewe' we'nika'ajji' Intata łe'lijei pa' Cristo qu' nata'łets hatse' pekhewe' ta'łets pa' David'ik'i, qa' nata'łets iye na' Belén hik nakha' łetset pa'aj pa' David'ik'i?— * 43 Ma' qa he' olots jukhew qa efuts iye qa nite' ł'anyejeyij wetju'ł ha' Jesús. * 44 Qa he' uja'x hekhewe'en qa yisu'untax qu' net'eku'mi' qu' nophe'ł, qa hamłe pa'qu' net'eku'mets.*

Pekhewe' tenek'enhei yeqeku' pa' Jesús.

45 Ma' qa hekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa tepilii iye ha' i'ni' hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa he' fariseol, qa enewe'en qa nifaakantaxij, qa yittaxijets: —¿Inhats'ek in nite' łenka'xi'ł?—* 46 Hekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa yeku'ł: —¡Ham pa'qu' jukhewe' qu' niyet qu' hik łunye'je' hakha' jukhew in iyet!—* 47 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets: —¿Ye' me ekhewepi'ł iye nawitji'ił iye?* 48 ¿Me na'l pa'qu' ewii'łe' nekhewe' tenek'enhei qu' netk'enets hakha'an, i'nłi'i ene' fariseol?* 49 Qa enewe'łe olots jukhew qa ne' efuts iye in nite' nikfe'lets kekhewe' wenit'ij (ley), hats qi in i'nipji' pa' uł'ax.— 50 Ha' Nicodemo, hikha' fariseo namii hik aka'aj ha' Jesús, hikha' i'nji'teje'm iye hekhewe'en, qa yit'ij:* 51 —¿Me nite' yit'ij kakha' inqe ley qu' hasu'uj jintit'ijets qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'ł jukhewe' qu' nite' nojoye' qu' natfaakanhetiikii ma' qa jutsiqax pa'qu' naqsiijkii?—* 52 Ma' qa hekhewe'en

---

* **7:33** Jn 12:35; 14:12,19; 16:5,10,16,17,28 * **7:34** Jn 8:21; 13:33 * **7:35** Jn 11:36; Stg 1:1; 1P 1:1; Ga 2:3 * **7:36** Jn 8:21 * **7:37** Lv 23:34-36; Nm 29:35; Dt 16:13-14; Neh 8:18; Jn 5:1; Lc 14:26; Is 55:1; Ap 22:17 * **7:38** Jn 4:10-14; 6:35; Mt 26:54; Ex 17:1-6; Sal 78:15-16; 105:40-41; Pr 18:4; Is 12:3; Ez 47:1-11; Zac 14:8; Ap 22:1-2 * **7:39** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,33; 8:15; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **7:40** Jn 6:14 * **7:42** 2P 1:20; Lc 1:27; Gn 35:19 * **7:43** Jn 9:16; 1Co 1:10 * **7:44** Jn 10:39 * **7:45** Jn 18:18; Mt 2:4 * **7:46** Mt 7:28-29 * **7:47** Ap 20:10 * **7:48** Lc 8:41 * **7:50** Jn 3:1; 19:39 * **7:51** Dt 1:16; 17:6; 19:15

qa yeku'łiju'ł, qa yit'ijets: —¿Me akhap iye Galilea łeiłe'? Jełijupkii ke' Intata łe'lijei, qa' enikfe'lets in ham pa'qu' profetaye' qu' nata'łii ha' Galilea.—* 53 Ma' qa week wapiliikii pe' łetsil.

8

Pe' efu wanawitji'ił pakha' nite' łewhe'ye'tax.

1 Qa hakha'łe Jesús qa ikii ke' utek Olivos.* 2 Qa kakhap nełukii qa wekiyaafii iye ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa nekets hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, ha' Jesús qa i'nju' qa yijatshen.* 3 Hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa he' fariseol iye t'ilit'ijets pa'aj ke' ewi'ł efu in wanawitji'ił pa'aj pa' jukhew nite' łewhe'ye'tax. Qa neka'xii ha' Jesús qa yenji'ju' łeqewuk'u pe' week jukhew qa efuts iye.* 4 Hekhewe'en qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, ene' efu titkamhitiiłi'ij in yawitjitax ha' ewi'ł jukhew nite' łewhe'ye'tax.* 5 In t'ejuyets kakha' ley, pa' Moises'ik'i yit'ij inwets qu' netje'laxti'yijkii pe'qu' utele' qa' naq'alłi'ij pe'qu' efuye' qu' hik łunye'je' aka'an. Qa akha' ¿pa'n qu' it'i'ij?—* 6 Hekhewe'en nifaakanij aka'an, qe yijaajintax ha' Jesús, hats'inha qu' nana'li'm pa'qu' nit'ijju' qu' nit'ijets qu' uł'axe' in yaqsiijkii. Ma' qa totjoijo' ha' Jesús qa yika' ha' sehe' yit'iji' łayaqsi'.* 7 In menjiit nite' yili'ij in nifaakanijkii, ma' qa nejełpha'm ha' Jesús qa yit'ij: —Pakha' qu' haamija łewuł'axe' ekheweli'ł qa' hik pakha'ye' qu' nojo'oj qu' nenjele'ej pe'qu' uteye'.—* 8 Ma' qa totjoijo' iye qa yika' iye ha' sehe'. 9 In yepi'ye' ek'i aka'an hekhewe'en ma' qa wapiłłe kiyek yojo'oj in wapilkii he' ława'mhits ma' qa teiłem in week wapilik'uikii, qa hats yiwejinłe ha' Jesús qa kikhe' iye efu we'nenji'ju' łeqewuk'u. 10 Ha' Jesús qa nejełpha'm iye qa nifaakan: —Efu, ¿kheweye'ek hekhewe' neqek'uyutax'ej? ¿Me ham pakha' qu' nisu'un qu' natanithenij pa' uł'ax łaqsi'jijkii?— 11 Kikhe'en qa yeku'ł: —Ham, jukhew.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qa' yakhape' jeek iye qu' nite' k'atanitheni'ij. Yape ma. Hane'ej qu' nata'łi' qu' hasu'uj mapilets iye qu' aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.—*

Jesús, łefetitjii ha'ne week sehe' ipji'.

12 Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa yit'ij: —Yakha' łefetitjii ha'ne week sehe' ipji'. Pa'qu' natsjayan qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nijalki'sji'kii na' nookii, qe nakha' na'lkii ta'łets na' witiła'x hik nakha' qu' nana'li'm yijat'ij.—* 13 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets: —Akha'łe ete'm in łetetfeltax. In łetetfeltax nite' weju'łij.— 14 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —In yemjeetax in yakha'łetax yite'm in hetetfełłetax, qa yijaałi'ija kekhewe' hit'ij, qe yakha' tsikfe'lets pa'n hata'łji' qa' pa'n hakji' iye. Qa ekhewełi'ił qa nite' łenikfe'li'ł yiwets pa'n hata'łji' qa pa'n qu' hakji' iye.* 15 Ekheweli'ł ewi'łłe in łejełi'ł pa' łunyejei ene' i'nipji' ha'ne sehe', qa yakha'łe qa ham pa'qu' hats hit'ijets qu' uł'axe' pa'qu' łunye'je'.* 16 Qa qu' hit'ijets pe'ye' pa'qu' łunye'je' me uł'ax me i'nłi'i qu' nite' uł'axe', qa yijaa'ija yijat'ij in hik pakha' qu' łunye'je', qe nite' yeł'ewi'ł łi'ijkii qu' hit'ijets, qe nakhapji'ij iye Tata hik nakha' ts'ukin hikna' yeweeki'łij.* 17 Qa kakha' we'nika'ajji' eqe leyi'ł qa yit'ijets iye qu' wetsjuk'e pe'qu' jukhewe' in week ł'anyejeyi'ij pa'qu' nenfelkii, ma' qa hats yijaa'ija yijat'ij.* 18 Qa hik yijunye'j,

* **7:52** Mt 17:22; 2R 14:25 * **8:1** Mt 21:1 * **8:2** Hch 21:26; Mr 1:45; 9:35 * **8:3** Mr 7:3; Nm 5:11 * **8:4** Mt 5:27-28 * **8:5** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Lv 20:10; Dt 22:22-24; Ez 16:38-41 * **8:6** Lc 11:54 * **8:7** Ro 2:1,22; 3:23; 6:23; Dt 17:7 * **8:11** Jn 3:17 * **8:12** Ex 3:14; 13:21-22; 14:19-25; Is 42:6; 49:6; 60:19-22; Sal 36:9; 45:8; Jn 8:24; 9:5; 12:46; 1Jn 2:8; Zac 14:5-8 * **8:14** Jn 3:8; 7:28; 9:29; 12:35; 13:3,36; 14:5; 16:5,28; 1Jn 2:11 * **8:15** Lc 6:37; Ap 19:11; Fil 3:3; Jn 3:17; 12:47 * **8:16** Mt 12:41; 2Ts 1:5; Jn 16:32 * **8:17** Nm 35:30; Jn 8:14

yakha' in yakha'ɬe yite'm in hetetfel, qa nakha' ts'ukin, Tata, hik nakha' iye tsifel iye.—* 19 Ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —¿Pa'n i'ni' pa' atata? — Qa yeku'ɬ ha' Jesús, qa yit'ij: —Ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬ yiwets qa nite' ɬenikfe'li'ɬets iye na' Tata. Qek enikfe'li'ɬ yiwets qekha enikfe'lji'ijtaxi'ɬetsek na' Tata.—* 20 Ha' Jesús in yit'ijji'ju' ekewe'en in i'nq'ijatshenifi ke' qi witlijtsitjii, qa i'niji' hakha' i'ni' hekhewe' ɬeqjiikilij ne'ej ɬ'astai ofrendas, qa ham pa'qu' net'eku'mi' qu' nophe'ɬ, qe mexe nite' yamets pa' ɬenjeyumtshenek.*

Jesús qa nifeltaxi'mha pekhewe' inqeku'.

21 Ma' qa ha' Jesús qa ewi'ɬij iye in yit'ijets: —Qu' haktax qa ekheweli'ɬ qa mowotaxi'ɬyiikii, ma' qa' anaxɬi'iɬijju' ne' ewuɬ'etsi'ɬ. Nakha' qu' hakji', ekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' ami'ɬii.—* 22 Qa hik ta'ɬijupi' he' judiol qa yit'ijju': —¿Ma yijamti'etsek qu' ɬakha' ye'ɬe ɬete'm qu' natwamhit, qe yit'ij: "Nakha' qu' hakji', ekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' ami'ɬii"?—* 23 Ha' Jesús qa yit'ij: —Ekheweli'ɬ yatsat'etsi'ɬ epji' ha'ne metju', qa yakha'ɬe qa na' toxpha'm. Ekheweli'ɬ yatsat'etsi'ɬ epji' ha'ne sehe' qa yakha'ɬe qa nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe' epji'.* 24 Hik ta'ɬijupi' in hit'iɬij ewets qu' anaxɬi'iɬijju'ha hatse' ne' ewuɬ'etsi'ɬ, qe qu' esqeku'uɬ in hik yakha'taxija (aka' hit'ij), qa' anaxɬi'iɬijju' ne' ewuɬ'etsi'ɬ.— 25 Ma' qa nifaakan iye: —¿Pa'n ejunye'jija?— Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Yakha' inek week ɬahatsiyij k'efeljiiɬi'm kakha' yijunye'j. 26 Olotstax kekhewe' tseqitijineyutaxi'ɬij ewets in t'ejuyets kakha' uɬ'ax ejunyejeyi'ɬ, qa nite'ɬe ɬeke', qe ewi'ɬɬe qu' hit'ij pakha' qu' nit'ij yiwets nakha' ts'ukinju', qa hik nakha' yijaa'ija na'aj yit'ij. Yakha', kekhewe' wekwek hepi'ye'ej nakha'an, hik kekhewe' henfeltaxi'm ene' sehe' epji'.—* 27 Hekhewe'en nite' nikfe'lik'i in iyetij pa' Intata in hikpa' nukin. 28 Qa hik ta'ɬijupi' ha' Jesús in yit'ij: —Ekheweli'ɬ qu' entaxi'ɬpha'm na' Ła's na' Jukhew, ma' qa' enikfe'li'ɬets in hik yakhaataxija, qa' enikfe'li'ɬets iye in ham pakha' qu' haqsiijkii qu' yakha' ye'ɬe qu' hisu'un, qe k'iyetij yijat'ij ekewe' wekwek in ɬunyejeyek kekhewe' hats ts'ijatshenij na' Tata.* 29 Qa Nakha'an, nakha' ts'ukin qa i'nyijupha, nite' ts'iton, qe yakha' haqsi'jijkii week na'aj yi'sinhetij.—* 30 Ha' Jesús in iyetij ekewe' wekwek, qa olots hekhewe' tek'enets nite' yeqeku'.

Łeɬinheyij pa' witwuɬ'ax.

31 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' judiol hekhewe' nite' yeqeku'tax hakha'an: —Ekheweli'ɬ qu' nite' anqatsit'i'iɬij kekhewe' yi'lijei, ma' qa yijaayi'ija qu' k'eyijatshenheiyi'iɬij,* 32 ma' qa' enikfe'li'ɬets nakha' yijaa'ija, qa nakha' yijaa'ija qa' hik nakha' newejini'ɬkii.—* 33 Hekhewe'en qa yeku'ɬ, qa yit'ijets: —Yekheweli'ɬ hata'ɬi'ɬets pa' Abraham'ik'i, qa ham pa'qu' ɬeɬinheiyi'iɬyij. ¿Qa pa'n ɬunye'j in ɬittaxiɬij yiwets: "Qa' ewejinheti'yi'ɬkii"?—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ɬ iye: —Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, week pakha' qu' naqsiijkii pa' uɬ'ax, pakha'an ɬeɬinek'ij pa' uɬ'ax.* 35 Na'aj jukhew witɬinek nite' ɬeke' qu' pakhaaye'ɬi'ij qu' amani'ijupkii ne'ej wititsi'. Qa na'aj ɬaa'sija na'aj yatsat'axij ne'ej wititsi' qa hik na'aj yijat'ij in amanijup ne'ej ɬetsi'.* 36 Qa hik ta'ɬijupi' qu' pakha'ye' Wita's qu' nelineniɬij qu' hats nite' e'witɬinheyi'iɬij, qa' yijaayi'ija qu' hats nite' e'witɬinheyi'iɬij, qa pakhaaye'ɬi'ij qu' a'maneyi'iɬijupkii. 37 Tsikfe'lets in

* **8:18** 1Jn 5:7,9 * **8:19** Jn 7:28; 17:3; 1Jn 2:23; 4:8; Lc 10:22 * **8:20** Mr 12:41,43; Lc 21:1 * **8:21** Jn 7:34,36; 8:22; 13:33; 14:2; 15:22; 16:5; Dt 24:16; Ez 3:18; 33:8; Ro 3:23; 6:23 * **8:22** Jn 8:21 * **8:23** Jn 3:13,31; 15:19; 17:14-16; 18:36; Col 3:1-2; 1Jn 4:5 * **8:26** Jn 3:32; 5:19; 15:15 * **8:28** Mr 2:10; 6:5; Jn 8:24; 9:33; 15:5 * **8:29** Jn 16:32; Hch 10:38 * **8:31** Jn 2:22; 18:32 * **8:32** Sal 119:142; Jn 14:6; 2Ts 2:10 * **8:33** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16 * **8:34** Ro 6:17-20; 2P 2:19 * **8:35** 1Jn 2:17; Gn 21:10; Lc 15:31; Ga 4:30

łata'łiłets kakha' Abraham'ik'i, ła'mek qa łenqek'uyu'ułyij qe ta'łijupi' in nite' ł'eku'mi'łi' kekhewe' yi'lijei.* 38 Yakha' k'iyetij kekhewe' hi'wen in ha'nijup
na' Tata, qa ekheweli'ł qa łaqsiiłijkiyek pa' yit'iłij ewetsek na' atata'ał.—*
39 Hekhewe'en qa yeku'ł iye, qa yit'ijju': —Pa' Abraham'ik'i hik pakha'
tata'ał.— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' yijaayi'ija qu' atatayi'ił kakha' Abra-
ham'ik'i, aqsiiłijkii kakha' yaqsiijkii ka' Abraham'ik'i.* 40 Qa ha'neł'ij qa
łenqek'uyu'ułyij, yakha' in henfeltaxi'ł e'm kakha' yijaa'ija hepi'ye'ej na' Dios.
Ka' Abraham'ik'i nite' yaqsiijkii aka'an in łenqek'uyu'taxi'łyij.* 41 Ekheweli'ł
łaqsiiłijkii pakha' yisu'un na' atata'ał.— Qa yeku'ł hekhewe'en qa yit'ijets: —
Yekheweli'ł nite' heneki'łijfik'ikii qu' yewitqa'łetsi'ił. Na'l pa' ewi'łłe in tata'ał,
pakha'an Dios.—* 42 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek yijaayi'ija qek atatayi'ił
na' Dios, ma' qekha ets-su'untaxi'ł, qe yakha' hata'łii na' Dios, ma' qa
tsam. Nite' yakha'łe yite'm qu' natsam, nakha'łe Dios ts'ukinju' qa tsam.*
43 ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łik'i kekhewe' hit'ij? Qe nite' łisu'uni'ł qu' ek'eni'łik'i
kekhewe' yi'lijei.* 44 Ekheweli'ł na' atata'ał nakha'an inwo'met (Satanás), qa
łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii kekhewe' yisu'un na' atata'ał. Nakha'an hayiitsłe in
eqek'una'x ta'łijii in i'nk'aa'ija. Nite' aman ji'teje'm na' yijaa'ija qe hamji' na'
yijaa'ija nakha'an, in iyet yaqanłekii, iyetł'i'ij kakha' hats łunye'jłe nakha'an,
qe nakha'an ejtitsax qa łatata iye na' witwejtitsi'.* 45 Qa yakha' in yijaa'ija
na'aj hi'ttaxi'łij ewets, qa nite'łe ł'ek'eni'ł yiwets, łesqeku'uł. 46 ¿Łek pakha'
ekheweli'ł pa'qu' ni'nq'ethinij qu' na'nyitji' pa' uł'ax? Qa qu' hit'ij pa' yijaa'ija,
¿qa inhats'ek in łesqeku'uł?* 47 Na'aj yatsat'axij na' Dios qa tek'enets ke' łe'lijei
na' Dios. Qa ekhewełi'ił qa nite' ł'ek'eni'łets, qe nite' yatsat'etsi'ł ej na' Dios.—

Jesús hayiits na'l pa'aj in mexe ham pa' Abraham'ik'i.

48 Hekhewe' judiol qa yeku'ł iye: —Yekheweli'ł hasiniłik'iha ka' hit'iłij
ewets in a'samaritano* qa in'etji' iye pa' ewi'ł inwo'met.— * 49 Ha' Jesús qa
yeku'ł iye, qa yit'ij: —Ham yitji' pa'qu' inwo'met'e, qe hiwqinhetji' yijat'ij
na' Tata, qa ekhewełi'ił qa nite' łetsiwqinheti'łji'. 50 Qa nite'łe howo'oiji' qu'
heniwqinhetji', qa na'łłe nakha' wo'oiji' qu' netsiwqinhetji', qa hik nakha'
iye qu' nejełik'ui yijat'ij me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite' łe'wise'ju'.* 51 Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' netk'enik'iha eke' yi'lijei, qa' nite' ł'anuuyi'i qu'
ni'wen na' witwamhi'.—* 52 Qa yeku'ł hekhewe' judiol, qa yit'ijju': —Hane'ej
hats tsikfe'li'łetsha in i'n'etjiha pa' ewi'ł inwo'met. Pa' Abraham'ik'i wa'm,
qa week pekhewe' profetas'ik'i iye in naxju'. Qa akha' qa łit'ij: "Pakha' qu'
netk'enik'iha eke' yi'lijei qa' nite' nijaajine' na' witwamhi'." 53 ¿Me akha'
les qu' anipji' pakha' tata'ałik'i Abraham'ik'i hikpa' wa'm iye pa'aj? Pe'
profetas'ik'i naxju' iye pa'aj. ¿Łek pakha' łumtitax qu' akha'ye'?— 54 Ha'
Jesús qa yeku'ł: —Qu' yakha'ye' łetax yite'm qu' heniwqinhettaxji', pa'qu'
yiwqiyejeji ham weju'łi'ij. Na' Tata hik nakha' tsiwqinhetji', hik nakha'
ekheweli'ł łit'iłijets: "Pakha'an hik pakha' inqe Dios." 55 Qa ekheweli'ł
qa nite'łe łenikfe'li'łets nakha'an, qa yakha'łe qa tsikfe'letsha nakha'an. Qa
qu' hit'ijets qu' nite' netsikfe'le'ets, yakha' hats ye'jtitsaxłe in ejunyejeyi'łek.

---

* **8:37** Lc 19:9; Jn 8:31-47; Hch 13:26; Ro 4:11,16; Ga 3:7 * **8:38** Jn 3:32; 5:19; 6:46; 8:42; Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13 * **8:39** Ga 3:7,9 * **8:40** Sal 119:142; Jn 14:6 * **8:41** 2Jn 9; 1Jn 2:29; Os 2:4; 1Ts 4:3; Dt 32:6 * **8:42** Dt 6:5; Lc 10:27; 1Jn 5:1,20; Jn 13:3; 16:27 * **8:43** Lc 6:47; Jn 18:32 * **8:44** Mt 4:1; Jn 13:2,27; 14:6; Ef 2:1-3; Gn 3:1-4; 4:8-9; Hch 26:4; 2Co 11:3; 1Jn 3:8-15; Ap 12:9; Ro 3:7 * **8:46** Jn 15:22; 1Jn 3:5 * **8:48** Samaritano: pe' judiol na'aj hats les qu' na'nayu'kii ma' qa te' natkin aka' wi'tlijei. * **8:48** Lc 9:52; Hch 1:8; Jn 7:20; 10:20; Ap 9:20; 18:2 * **8:50** Jn 17:24; Fil 3:19; 1P 5:4 * **8:51** Jn 8:52,55; 14:23-24; 15:20; 17:6; 18:32; 1Jn 2:5; Ap 1:3; 3:8,10; 22:7,9

Qa tsikfe'lłe'ets nakha'an ma' qa heik'enik'iha kekhewe' łe'lijei.* 56 Kakha' aqwa'maxi'łik'i Abraham'ik'i qi in łe'wisi'mkii in nikfe'lets qu' ni'wen hatse' kakha' yeqe nełu. Qa hats yi'wen, ma' qa qi'ija in łe'wisi'mkiiha.—* 57 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijets ha' Jesús: —Mente' enek cincuenta (50) yamets eqe'ninqapits, ¿me qa łi'wen pa' Abraham'ik'i?— 58 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in mexe nite' nekfik'i ka' Abraham'ik'i, yakha' tsa'l. —* 59 Hekhewe'en qa t'eku'mtaxi' he' utel qu' nenjele'ejkii, qa wanat'inłekii aje'eł ha' Jesús, ma' qa ikik'uifik'i ke' qi witlijtsitjii.*

9

Jesús qa yi'wenkitkii pakha' ewi'ł nekijfik'i in puk'al.

1 Hakha' neki'kii ha' Jesús, qa yi'wen ha' ewi'ł jukhew, hayiits ta'łij ji'teje'm wittawe'j in puk'al. 2 He' ł'ijatshenhei qa nifaakanij: —Rabí (Maestro), ¿inhats'ek in ta'łij ji'teje'm wittawe'j in puk'al ha'ne jukhew? ¿Me ta'łets qu' uł'etse' pe' ł'alhei? ¿Me i'nłi'i qu' łakha' ye'łe qu' uł'axe'?—* 3 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Nite' ta'łets hane'en qu' uł'axe', qa nite' ta'łets iye pe' ł'alhei qu' uł'etse', qe ta'łets yijat'ij hane'en in puk'alij qe qa' ne'twenhetiiji'teje'm pakha' yisu'un na' Dios qu' nanaqsiijkii. * 4 Inekhewel jit'ithayiki' pekhewe' yisu'un nakha' ts'ukinju' qu' ji'nt'ithayiki in mexe nełukii, qe na' naja'x in nam qa hats ham pa'qu' net'ithayii.* 5 Yakha' in mexe ha'nipji' ha'ne sehe', yakha' łefetitjiiyij ha'ne sehe' ipji'.—* 6 In yili'ij ekewe'en in yit'ij, ma' qa tek'iyiju' ha' sehe' qa ke' łaq'astalii qa yaqasja'ajji'kii ka' sehe'. Ma' qa yilinipji' he' łotoi ha' puk'al.* 7 Ma' qa yit'ijets: —Ma'ai qu' matanaxtapulijji' na' łajakju' ła's łii Siloé.— (Siloé ikji' "wit'ukinek".) Ha' puk'al qa ik qa yamii qa watanaxtapulijji' ma' qa in hats tepilik'ui qa hats yi'wenkii.* 8 Ma' qa hik ta'łijupi' hekhewe' metitsi'm ke' łetsi' qa hekhewe' yi'wenji'ijkii qa iyinji'ijkii, qa yit'ijju': —¿Me nite' hik ha'ne ha' i'nłe'kji' ha' wit'ikheyi'j qa iyinji'ijkii?— 9 Qa uja'x he' yit'ij: —Hik nakha'.— Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —Tujtseika', hikłe łunye'jtax.— Qa ha' puk'altax, qa yit'ij: —Ehe, hik yakhaa'ija.— 10 Ma' qa nifaakan: —¿Pa'n łunye'j in łi'wenkii?— 11 Qa yeku'ł hakha'an: —Hakha' jukhew łiite' Jesús ke' łaq'astalii yaqasja'ajji'kii ha' sehe' qa yilinipji' ene' yitoi, qa yit'ij yiwets: "Ma'aiju' na' łajakju' ła's łii Siloé qa matanaxtapulijji'." Qa hak qa tsamiiju' qa hatanaxtapuli'jji' ma' qa hats hi'wenkii hane'ej.—* 12 Qa nifaakanij iye: —¿Pa'n i'ni' hakha'an?— Qa yit'ijiju'ł: —Axe'm, nite' tsikfe'lets.—

Pe' fariseol qa nifaakankii pakha' puk'altax pa'aj.

13 Qa hekhewe'en qa' yeka'xii hekhewe' fariseol hakha' puk'altax.* 14 Qa hik kakha' ka' nełuji' witwapiihijiitax (sábado) ha' Jesús in yaqasja'ajji' ke' łaq'astalii ka' sehe' qa yilinipji' he' łotoi ha' puk'altax qa yi'wenkii.* 15 Ma' qa he' fariseol qa nifaakankii iye: —¿Pa'n łunye'jkiiha in hats łi'wenkii?— Qa yeku'ł hakha'an: —Yilinipji' ene' yitoi ka' ołoq'oi qa hatanaxtapuli'j ma' qa hane'ej qa hats hi'wenkii.— 16 Qa hik ta'łijupi' in yit'ijju' hekhewe' uja'x he' fariseol: —Hakha' jukhew nite' ta'łii pa' Dios, qe nite' yiwqinhetji' ka' nełu witwapiihijiitax.— Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —¿Me łeke' pakha' qu' uł'axe' jukhewe' qu' naqsiijkii ekewe' ham łunye'ji'iju'ł?— Ma' qa nite' ł'anyejeyij

* **8:55** Jn 7:28; Mt 11:27 * **8:56** Lc 10:24; He 11:13-19 * **8:58** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 1:15; 8:24; 17:5; Col 1:17 * **8:59** Jn 10:31,33; 11:8; 12:36; Ex 17:4; Lv 24:16; 1S 30:6; 1R 21:10-13; Lc 4:30; Hch 21:26 * **9:2** Jn 11:8; Ez 18:20; Ex 20:5; Job 21:19 * **9:3** Jn 5:36; 6:28-29; Ro 14:20; He 3:9; Ap 15:3 * **9:4** Jn 5:17; 11:9; 12:35; 2Jn 8; Ro 13:12 * **9:5** Mt 5:14; Jn 8:12; 12:46 * **9:6** Gn 2:7 * **9:7** Lc 13:4; Jn 9:11; Is 35:5 * **9:11** Jn 9:7; Hch 9:12 * **9:13** Mr 7:3 * **9:14** Mr 2:23

wetju'ɬ.* 17 He' fariseol qa wapilijets iye pa'aj in nifaakan iye ha' puk'altax:
—Hakha' ne'wenkitkii ¿pa'n ɬumti qu' ɬunye'je' hakha'an?— Qa yeku'ɬ: —
Hakha'an ewi'ɬ profeta.—* 18 Ma' qa he' judiol qa hats yeqeku'uj pa'aj
hakha'an qu' puk'ale'tax pa'aj, qa i'nk'aɬe qa' ni'wenkii iye. Qa inq'ukinii
iye pa'aj qu' nanamii pekhewe' ɬ'alhei hakha' puk'altax. 19 Qa nifaakanij:
—¿Me oqwo'mehe'eɬha hane'en? ¿Me yijaa'ija qu' hayiits nata'ɬij ji'teje'm
wittawe'j in puk'altax pa'aj? ¿Qa pa'n ɬunye'j hane'ej in hats yi'wenkii?—
20 Pe' ɬ'alhei qa yeku'ɬ pa'aj: —Tsikfe'li'ɬets in hik nakhaa'ija hakha' ya'si'ɬ,
qa ta'ɬij ji'teje'm wittawe'j in puk'altax, 21 qa nite'ɬe tsikfe'li'ɬets pa' ɬunye'jkii
in hats yi'wenkii, nite' tsikfe'li'ɬets iye pa' yi'wenkitkii. Anfaakaani'ɬijha
nakha'an. Hats ɬek yamets ɬilanye'j, ɬakha' qu' nenfeli'ɬ e'mik'i yijat'ij.— 22 Pe'
ɬ'alhei yit'ij pa'aj aka'an qe nijiweyiju'ɬ hekhewe' judiol, qe hekhewe' judiol
hats yit'ijets qu' niwumik'uifik'i hekhewe' ɬe'lijtsitjiyits pakha' qu' netetfelij
qu' nit'ijets ha' Jesús qu' hik hakha'ye' pa' Cristo.* 23 Qa hik ta'ɬijupi' in
yit'ijets he' ɬ'alhei: —Anfaakani'ɬha nakha'an. Hats ɬek yamets ɬilanye'j.—
24 He' judiol qa ewi'ɬij iye in taya'yii hakha' jukhew puk'altax, qa yit'ijets:
—Iwqinhet yijat'ij pa' Dios, qe yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets ha' jukhew in uɬ'ax
pa' yaqsiijkii.—* 25 Hakha'an qa yeku'ɬ pa'aj: —Qu' uɬ'axe' pakha' yaqsiijkii,
nite' tsikfe'lets. Ewi'ɬɬe aka' tsikfe'lets: yakha' in mexe yepuk'altax qa hane'ej
qa hats hi'wenkii.— 26 Ma' qa yit'ijets iye hekhewe'en: —¿Pa'n ɬeqfenye'j ej?
¿Pa'n ɬeqfenye'jij in ne'wenkitkii?— 27 Qa yeku'ɬ iye hakha'an: —Hats inek
k'efeltaxi'ɬi'm qa nite'ɬe ɬ'eni'ɬji' ekfiyi'ɬ. ¿Inhats'ek in ɬisu'uni'ɬ qu' hiyeketij
iye qu' hit'iɬij ewets? ¿Ye' me ekhewepi'ɬ iye ɬisu'uni'ɬ qu' ɬ'ijatshenheyi'iɬ ej?
— 28 Hekhewe'en qa nayu'um, qa yit'ijets: —Akha' ɬijayan hakha' jukhew
qa yekhewelɬi'iɬ qa hijayani'ɬek pa' Moises'ik'i.* 29 Yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets
pa' Dios in tafaakate'yi'ɬkii pa'aj pa' Moises'ik'i, qa hakha'ɬe jukhew qa nite'
tsikfe'li'ɬets pa'n ta'ɬji'.—* 30 Qa yeku'ɬ iye ha' jukhew: —¡Peyijaat'ij aka'an in
tsitjuɬaxijpha'm, in ekheweli'ɬ nite' ɬenikfe'li'ɬets pa' ta'ɬi', ɬa'mek qa tsi'wenkitkii
hakha'an! 31 Jinikfe'letsha pa' Dios in nite' t'eku'miju'ɬ pe' uɬ'ets, qa pakha'ɬe
qu' ne'nijiweyiju'ɬ pa' Dios qa yaqsiijkii pa'qu' nisu'un pakha'an, ma' qa hik
ha'ne yijat'ij in t'eku'miju'ɬ.* 32 In ipɬu'uk'i ek in i'nk'aa'ija pa'aj ha'ne sehe'
qa ham pa'qu' nek'impi'ye'ej pakha' qu' ni'wenkitkii pa'qu' nata'ɬij ji'teje'm
wittawe'j qu' puk'ale'.* 33 Hakha' jukhew qu' nite' nata'ɬi'ii pa' Dios, qekha
hamtax ɬeke'ye' qu' naqsiijkii.—* 34 Hekhewe'en qa yeku'ɬ, qa yit'ijets: —
Akha', in topo' ej pa' uɬ'ax in ɬenekfik'i pa'aj, ¿me qa ɬets'ijatshentaxi'ɬ?— Ma' qa
yiwu'mfik'i.*

Hik ɬunyejei puk'alets.

35 Qa i'ye'ej ha' Jesús in tewu'mhitiifik'i ha' puk'altax, ma' qa wo'oikii qa
yi'wen, qa nifaakan: —¿Me nite' ɬeqeku' na' Ła's na' Jukhew?—* 36 Qa yeku'ɬ
hakha'an: —Jukhew, ¿pa'n ɬii pakha'an, hats'inha yakha' qa' nite' heqeku'ye'
pakha'an?—* 37 Qa yeku'ɬ ha' Jesús: —Hats ɬi'wen, ha'ne hane'ej ɬ'afaakateyi'ɬ
hik ha'ne.— 38 Ha' jukhew qa yit'ijets: —Nite' k'eqeku', Yatsat'axyij.— Ma'
qa wonokok'enju'. 39 Ha' Jesús qa yit'ij: —Yakha' tsametsju' ha'ne sehe' ipji'
qe qa' hujtse wetju'ɬ, hats'inha nekhewe' puk'aletstax qa' ni'wen wetju'ɬ, qa

---

* **9:16** Jn 7:29,43; 9:24; 10:19; Mt 26:45; Lc 24:7; Ro 5:19; 1Co 1:10 * **9:17** Jn 6:14 * **9:22** Mt 1:17; Ef 5:2 * **9:24** Jn 17:24; Jos 7:19; 1S 6:5; Is 42:12; Jer 13:16; Lc 2:14; Ro 4:20 * **9:28** Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **9:29** Jn 7:27-28; 8:14 * **9:31** Job 27:9; Sal 34:15,16; 66:18; 145:19; Pr 15:20; 28:9; Is 1:15; 1Jn 3:21; 5:14-15; Ef 1:9; Stg 5:16-18 * **9:32** Jn 15:24 * **9:33** Jn 8:28 * **9:34** Sal 51:5; Is 66:5 * **9:35** Mr 2:10 * **9:36** Lc 10:1

nekhewe' yi'wentax wetju'ł qa' puk'aletsi'ij.—* 40 Uja'x hekhewe' fariseol
i'nji'teje'm yepi'ye' ej ha' Jesús in yit'ij aka'an, qa yit'ijets: —¿Me yekheweli'ł
iye qu' yepuk'aletsi'ił?— 41 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek e'puk'aletsi'ił qekha
hamtax ewuł'etsi'ił, qa łi'tłi'iłijju' "Hi'weni'ł wetju'ł" ma' qa pa' ewuł'axitsi'ł qa
amaneyi'ł etji'.—*

10

Jesús, hik pakha' łe'wis kots'etets yejeł.

1 —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nuyi'ii na' łeji' na' łenqetsitax
ne' kots'etets qa tujtseika' uyi'teje'm, pakha'an ejtenhetsaxłe qa eqitkamhit-
sax iye.* 2 Qa pakha'łe qu' nuyii yijat'ij pa'qu' łeji'ye' qa hik ha'ne yijat'ij
pakha' kots'etets yejeł.* 3 Pakha' yejeł pa' łeji' qa yit'iji'mii qhof, ma' qa pa'
kots'etets yejeł qa taya'yii yiyinenik'i pe' łiyitsłe wetju'ł, qa pe' kots'etets qa
nikfe'lik'i pa' ł'a'x pakha'an, ma' qa pakha'an qa yojo'ok'oifik'i pe' kots'etets.
4 Qa in hats yot'axfik'i pe' yatsat'etsij, ma' qa yojo'ok'oi, qa pe' kots'etets
qa yijayanpha'm, qe nikfe'lik'i ł'anye'j. 5 Qa pakhape'łetax qu' nojotaxik'ui,
nite' yijayan, ilatik'uikii, qe nite' nikfe'lik'i pa'qu' ł'anye'je'.— 6 Aka'an kakha'
yejeyumtshenijupi' ha' Jesús tistaxij hekhewe'en, qa nite'łe nikfe'lik'i pakha'
ikji'ha.* 7 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets,
yakha' łeji' na' łentsitax ne' kots'etets.* 8 Week nekhewe' nojo in namtax ejten-
hetsitsłe qa eqitkamhitsitsłe iye, qa nekhewe'łe kots'etets qa nite' tek'enets.
9 Yakha' łeji' na' łentsitax, pakha' qu' nuyii ha'ne łeji' qa' iła'xe'. Qa' hik łunye'je'
ne'ej kots'etax in uiteje'm qa uifik'i iye qa yi'wen na'aj jup'elket. 10 Na'aj
ejtenhetsi'l in nam ewi'łłe in wo'oi qu' net'ejtenkii, qu' netqek'ui, qa qu'
nineqwuł'enhetju' iye. Qa yakha' in tsam qe qa' nana'li'ł e'm pe'qu' iłaxitsi'ił,
qa' qitsi'ił e'mha iye.* 11 Yakha' qi łe'wis kots'etets łenilayets. Ha'ne qi łe'wis
kots'etets łenilayets nite' yiwejin ne' kots'etets qa wa'mifi.* 12 Qa pakha'łe qu'
net'ithayiiłi'ipji' pa'qu' łaja'ye', qa nite' łenilayets pe' kots'etets, nite' hik pakha'
pa' yatsat'axij pe' kots'etets, ma' qa in yi'weniju'ł pa' wowo, qa yiwu'młi'i pe'
kots'etets qa ilat. Ma' qa pa' wowo qa t'ilit'ets pe' kots'etets qa yak'esa'xkii
iye.* 13 Pakha'an in ilat qe t'ithayiiłetaxiikii łaja'ye', qa nekhewe'łe kots'etets qa
nite' nekewet'ets yiwejinłe. 14 Yakha' qi łe'wis kots'etets łenilayets, qa tsikfe'lets
nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets qa łekhewel qa nikfe'lji'ij yiwetsek. 15 Qa
hik łunye'jija aka'an na' Tata in nikfe'l yiwets, qa yakha' qa tsikfe'ljeetsek
na' Tata. Qa yakha' qu' hawa'mifi nekhewe' kots'etets qa' iłiye'.* 16 Na'l
ye'm iye nekhewep kots'etets nite' ha'ne i'ni'in. Qa hisu'un qu' henka'x
iye nekhewe'en. Nekhewe'en yepi'ye' hatse' na' ya'x qa ewi'ł hatse' pa'qu'
na'ni' qa ewi'łłe iye pa'qu' łenilayets'e.* 17 Qa hik ta'łijupi' na' Tata in qi in
tsisu'un, qe yakha' he'yihinij na' yiła'x, qa' ink'ałe qa' hepilet iye.* 18 Hamtax
pa'qu' netsitka'mij na' yiła'x, qe yakha'łe in ta'ł yiwets qa he'yihinij. Yakha'
heyesti'yij na' yit'unha'xijup qu' he'yihinij na' yiła'x, qa heyesti'yij iye na'
yit'unha'xijup qu' hepilet iye, qe hik aka' ł'anye'j yiwets na' Tata.—* 19 He'

* **9:39** Jn 3:19; 5:22-30; 12:47-50; 18:37; Mr 12:40; Lc 4:18 * **9:41** Jn 15:22,24; 1Jn 1:8; 3:5 * **10:1** Jer 7:11; Os 6:9; 1Ts 5:2,4; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * **10:2** Gn 4:2; Sal 23:1; Mt 7:15 * **10:6** Mr 9:32; Lc 2:50; 9:45; 18:34; Jn 2:24; 12:16 * **10:7** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; Mt 7:15 * **10:10** Ef 4:28; Jn 6:27 * **10:11** Sal 23; Is 40:11; Ez 34:12,23; 37:24; Zac 13:7; Jn 21:15-17; He 13:20; 1P 2:25; 5:4; Ap 7:17; Mt 20:28; Mr 10:45; 2Co 5:21; Ga 3:13; 1Jn 3:16 * **10:12** Lc 10:3 * **10:15** Mt 11:27; 20:28; Lc 10:22 * **10:16** Is 56:8; Ez 34:11-13; 34:23; 37:24; Mt 8:11,12; Jn 11:52; 12:32; 17:11,20-22; Hch 10:34-35; 1P 2:25; Ef 2:11-19 * **10:17** Jn 3:35; 5:20; 1Jn 3:16 * **10:18** Jn 5:19

judiol in yepi'ye' ek'i ekewe' wi'tlijei, ma' qa hats yeqet'etsju'kii nite' ɬ'anyejeyij wetju'ɬ.* 20 Olots hekhewe' yit'ijju': —I'nji' pa' ewi'ɬ inwo'met nakha'an qa hats nite' teik'uneikii. ¿Inhats'ek in ɬ'ek'eni'ɬets?—* 21 Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —Ekewe'en nite' ɬe'lijei pa'qu' ewi'ɬe' qu' na'nji' pa'qu' inwo'met'e. ¿Me ɬeke' pa'qu' ewi'ɬ inwo'met'e qu' ni'wenkitkii ne' puk'alets?—*

Jesús ewi'ɬ pakha' ɬunye'ji'ɬ pa' Ɬatata.

22 Hik kekhewe' ke' neɬutsji' yamets kekhewe' ɬe'sits neɬuts tajamtaxti'yik'i kekhe' qi witlijtsitjii. Lop ɬahats'ij ha' Jerusalén. 23 Qa ha' Jesús yijalki'si'kii ke' qi witlijtsitjiyifi ha' ɬeq'eneɬeya'x ts'eewe'efi ɬii Salomón.* 24 Ma' qa hekhewe' judiol qa k'ooyijji' iye, qa yit'ijets: —¿Pa'n ipɬu'uk'ui qu' yape metetfeli'ɬ ye'mha? Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape, eqetheni'ɬ ye'mkiiha.—* 25 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —Hats inek hetetfeltax qa ɬesqeku'ɬi'iɬ, kekhewe' wekwek in haqsiijkii hit'iji' aka' ɬiiji' na' Tata, hik kekhewe' tsifeltaxkii.* 26 Qa ekhewelɬi'iɬ qa ɬesqeku'ɬi'iɬ qe nite' nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.* 27 Ne' tsatsat'etsij kots'etets nikfe'lik'i yanye'j, qa yakha' qa tsikfe'ljeetsek iye qa tsijayanija. 28 Ma' qa yakha' qa' hetisij na' ɬiɬa'x nite' yili'ij qa nite' ɬeke' qu' namii pakha' fe't, qa ham pakha' qu' netsitka'mtaxij ha'ne yikoiji'.* 29 Na' Tata hik nakha' tseɬisij enewe'en, nakha'an week t'anipji', qa ham iye pakha' qu' nenitka'mtaxij na' ɬokoiji' na' Tata.* 30 Na' Tata qa yakha' ewi'ɬ aka' yijunyejeyi'ɬ.—* 31 He' judiol qa t'eku'metsju'kii iye he' utel, qe neqje'lenheyu'taxijkii iye.* 32 Qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Yakha' k'ethini'ɬij kekhewe' olots haqsi'jijkii ɬe'sits ta'ɬii na' Tata. ¿Qa pa'n ɬunye'j kekhewe'en pa' ta'ɬets in ɬeneqje'lenheyu'uɬ yijkii ne' utel?— * 33 He' judiol qa yeku'ɬ qa yit'ij: —Nite' ɬ'ejelaxti'yipji'kii pa'qu' aqsiijkii qu' ɬe'wise', qe ɬ'ejelaxti'yipji'kii yijat'ij in uɬ'etsik'i ke' e'lijeyets pa' Dios, qa ta'ɬijupi' iye in akha' e'jukhewɬe qa ɬittaxijets qu' o' Diose'.—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ɬ: —¿Me nite' yit'ij kakha' we'nika'ajji' eqe leyi'ɬ: *“Yakha' hit'ij: ‘Ekheweli'ɬ o'diositsi'ɬ’ ”?* *(Sal 82:6)* 35 Na' Dios in yit'ijets qu' diositse' pekhewe' tisij ke' ɬe'lijei qa kekhewe' we'nika'ajji' qa ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' nenwu'mpha'm,* 36 ¿me ha'ne t'eku'miiji' na' Dios qa nukinetsju' ha'ne sehe' epji' pa' ɬit'iɬijets: “Uɬ'etsik'i ke' e'lijeyets pa' Dios” qe yakha' hit'ij: yakha' Ɬaa'sija na' Dios?* 37 Qu' nite' haqsi'ji'ijkii kekhewe' ɬ'ithayijkitits na' Tata, qa' hasu'uj ek'eni'ɬ yiwets, esqeku'uɬ.* 38 Qa qu' haqsi'jɬi'ijkii, inye'jɬu' qu' esqeku'taxi'ɬ, qa' hasu'ujɬe eqeku'uɬ kekhewe' haqsiijkii, hats'inha qu' enikfe'li'ɬetsha qa umti'iɬha iye na' Tata in i'nyit ji'teje'm qa yakha' qa ha'nji'ij ji'teje'mek na' Tata.—* 39 Qa hik ta'ɬijupi' hekhewe'en in ewi'ɬij iye in yisu'untax qu' net'eku'mi', ha' Jesús qa aje'eɬɬe ilatik'ui iye he' ɬokoyei hekhewe'en.* 40 Ma' qa ikiiteje'm iye ɬajaika' ha' haqqi' Jordán, hakha' yojo in wenqimpulijini' pa'aj ka' Juan, qa hikha' qa amani'.* 41 Olots hekhewe' nekii ha' i'ni', qa yit'ijju': —In yemjeetax kakha' Juan Bautista in nite' yaqsi'jtaxijkii pa'qu' ham ɬunye'ji'iju'ɬ, ɬa'mek qa week

* **10:19** Jn 7:43; 9:16 * **10:20** Jn 7:20; 8:48; Ap 9:20; 18:2 * **10:21** Ex 4:11; Sal 146:8; Jn 9:32-33 * **10:23** Hch 3:11; 5:12 * **10:24** Mt 1:17; 26:63; Ef 5:2; Lc 22:67; 2Co 3:12 * **10:25** Jn 5:36; 6:28-29; Ro 14:20; He 3:9; 2Jn 8; Ap 15:3 * **10:26** Jn 6:37; 8:47 * **10:28** Hch 13:48; 1Jn 2:25; Mt 10:42; Mr 9:41; Lc 21:18; Jn 3:16; 6:27,39; 12:25; 17:12; 18:9; 2Co 4:9; 2Jn 8; 1Ts 4:17 * **10:29** Mt 11:27 * **10:30** Jn 1:15; 14:10; 17:11; 1Jn 2:24 * **10:31** Jn 11:8 * **10:32** Jn 5:36; 15:24 * **10:33** Lv 24:16; Mt 9:3; 26:62-66; Jn 5:18; 8:59 * **10:35** Lc 8:21; Jn 2:22; 18:32; Mt 26:54 * **10:36** Jn 5:19; He 1:2 * **10:37** Jn 5:36; 15:24; He 3:9; Ap 15:3 * **10:38** Jn 14:10; 1Jn 5:20 * **10:39** Jn 7:44; Lc 4:30 * **10:40** Mr 1:4; 10:1; Lc 3:3

kekhewe' yit'ij t'ejuyets ha'ne jukhew qa yijaalija.—* 42 Ma' qa olots iye he' tek'enets nite' yeqeku' ha' Jesús hakha' i'ni'.

11

Wa'm pa' Lazaro'ik'i.

1 Ewi'ł ha' jukhew wanqaats'e' łii Lázaro, Betania łeiłe', łetset ke' María qa ke' łejefeki' (łekuti') Marta.* 2 Ke' María ha' łejefe (łek'inij) Lázaro qi in wanqaats'e', hikke' yatsi'yipji' ka' ewjisii he' łef'iyei ha' Yatsat'ax'inij qa nili'jijju' iye he' ł'ewkujits.* 3 Enewe' wetsjuk witk'injayek qa inq'ukinii qu' netfelhiti'yi'm ha' Jesús qa' nit'ijets: —Yatsat'axyij, nakha' qi łisu'un ejuwaika' qi in wanqaats'e'. — 4 Ha' Jesús in impi'ye'ej qa yit'ij: —Hane'en ha'ne witaatshek nite' t'ejuyets pa' witwamhi', qe t'ejuyets yijat'ij qu' neniwqinhetji' na' Dios, hats'inha ha'ne Łas na' Dios qa' neniwqinhetji' qu' nata'łets nakha' witaatshek.— * 5 Qa ha' Jesús yisu'un ke' Marta qa ke' łejefeki' (łek'inja') qa ha' Lázaro iye. 6 In tefelhiti'yi'm in qi in wanqaats'e' ha' Lázaro, qa hik ta'łijupi' mexe wetsjuk ke' nełuts in amaneyiju' iye hakha' i'ni'. 7 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Yape jiwapilii iye ha' Judea.—* 8 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Rabí (Maestro), mexe ink'a'ak'i he' judiol neqje'lenheyu'tax ejkii ke' utel qu' nalan. ¿Me qa' amii iye hane'ej?— * 9 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' doceji' (12) ne'ej hora na'aj nełu? Pa'qu' ewi'łe' qu' nijalki'sji'kii pa'qu' nełuye' ham yilani'ifi, qe mexe yi'wenji'kii na' na'lkii ha'ne sehe' epji'.* 10 Qa pakha'łe qu' nijalki'sji'kii naja'x qa yilanifi pe'ye', qe hats nite' i'nji'teje'm na' na'lkii.—* 11 Yit'ij aka'an, qa i'nk'ałe qa yit'ij iye: —Hakha' injuwaika' Lázaro hats imaa'ija, qa' natsamii qa' henijt'otshen.—* 12 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, hakha'an in hats ima', ikji' in hats wat'ij.— 13 Qa iyetłi'ij ha' Jesús ka' Lazaro'ik'i in hats wa'm pa'aj, qa hekhewe'łe ł'ijatshenhei qa yumtitax qu' nit'ijets na'aj ima'ija. 14 Ma' qa ha' Jesús, qa hik ta'łijupi' in yatsathenkeetik'iha in nifeli'm: —Ka' Lazaro'ik'i hats wa'm. 15 Łe'wis ye'mkii in nite' ha'nijup, qe hik aka' kakha' les in łe'wisju' qu' net'ejuyi'ł ewets, hats'inha qa' les nite' inqekuyi'ił. Yape ju'ukii hakha' i'ni' kakha'an.— 16 Ma' qa ha' Tomás łenqii iye wetsjukji' qa yit'ijets hekhewep iye. —Yape jiyamii hats'inha qa' je'weeke' qu' jinanaxi'łju' nakha'an.—*

Jesús hik pakha' łiłijii pe' naxju'.

17 In hats yamets, ma' qa ha' Jesús qa impi'ye'ej in hats ikwetju'ł (4) pe' nełutsik'i in i'nifi ke' łesehek ka' Lazaro'ik'i.* 18 Ha' Betania ipłu'umets ha' Jerusalén wetshetk'ewi'ł kilómetro ets.* 19 Olots he' judiol namii ke' łetsi' ke' Marta qa ke' María, qe qa' nisimetsinij pakha' ławamhijii kakha' łejefe'ek'i. 20 Ke' Marta in impi'ye'ej ha' Jesús in hats k'esiyu'ets ha' witset qa nejelu'ui. Qa kikhe'łe María qa amani' ke' łetsi'. 21 Ke' Marta qa yit'ijets ha' Jesús: —Yatsat'axyij, qek ni'i' hane'e'in qekhante' nawa'metax ka' yejefe'ek'i, 22 qa tsikfe'łe'ets hane'ej in week pa'qu' iyinijets pa' Dios, qa pa' Dios qa' nełisij.— 23 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ha' ejefe iła'x iye hatse'.—* 24 Qa ke' Marta qa yeku'ł: —Ehe, tsikfe'lets in iła'x iye hatse' qu' iłiye'tax iye week pe' hats naxtaxju' qu' namtaxets pa' nełuji' qu' hats ł'aka'the' ye'łe hatse'.—* 25 Ha' Jesús qa

* **10:41** Mr 1:45 * **11:1** Mr 11:1; Lc 10:38-39,40-42 * **11:2** Lc 7:38; Jn 12:3 * **11:4** Lc 9:32; Jn 5:19; 9:3; 10:38; 11:40; 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18; He 1:2 * **11:7** Lc 1:5 * **11:8** Mt 23:7-8; 26:25,49; Mr 9:5; 11:21; 14:45; Jn 1:38,49; 3:2,26; 4:31; 6:25; 9:2; 10:31 * **11:9** Mt 5:14; Jn 8:12 * **11:10** Jn 9:4 * **11:11** Hch 13:36; 1Co 11:30 * **11:16** Mr 3:18 * **11:17** Jn 5:28 * **11:18** Mt 23:37 * **11:23** Mr 9:27 * **11:24** Jn 2:4; 6:39; 1P 1:5; 3:3; 2P 3:3; Jud 18

yit'ijets: —Yakha' łiłijii pe' naxju' qa yakha' iye witiła'x nite' yili'ij. Pakha' qu' nite' nesqeku'ye', yemjeetax qu' nawa'mtax qa' iła'xe' iye.* 26 Qa week pakha' qu' mexe iła'xe' qa nite' tseqeku', ma' qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nawa'm hatse'. ¿Me nite' łeqeku'uk'i aka'an?—* 27 Qa yeku'ł kikhe'en qa yit'ij: —Ehe, Yatsat'axyij, yakha' nite' heqeku'uk'i in hik akhaa'ija pa' Cristo Ła's pa' Dios pakha' neketsju' ha'ne sehe' ipji'.—*

Jesús qa ip.

28 In yili'ij in yit'ij ke' Marta aka'an, ma' qa yiihetii ke' łejefeki' María qa tanqat'inijets in yit'ijets: —Ha' Maestro hats ha'ne i'ni' qa iyin ei.— 29 In yepi'ye' ek'i ke' María aka'an qa aje'eł niipha'm qa ikii hakha' i'ni' ha' Jesús.* 30 Qe ha' Jesús mente' uitaxetsji'ha ha' witset ła's, qe mexe amantaxi' hakha' wetweni'łi' ke' Marta. 31 He' judiol he' i'nijup kikhe'en ke' łetsi'ii yisimetsintax, hekhewe'en in yi'wen ke' María in ts'enpha'm qa ikfik'i, ma' qa yijayanfik'i, yumtitax qu' nakii ke' łesehek qu' nayinju' iye. * 32 Ke' María in yamii hakha' i'ni' ha' Jesús, ma' qa in yi'wen qa wetjele'efi łef'iyeyiiju', qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qek ni'i' hane'e'in qekhante' nawa'metax ka' yejefe'ek'i.—* 33 Ha' Jesús in yi'wen in qi in ip ke' María qa hekhewe' iye judiol łijts'eyek, ma' qa qi in yoksi'wen qa ika'me'tji'ij kiyek iye.* 34 Qa yit'ijets: —¿Pa'n ł'eniłi'?— Hekhewe'en qa yit'ijets: —Te'łun qa' i'wen, Yatsat'axyij.— 35 Ha' Jesús qa ip. * 36 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijju': —¡Jeł qeku'ni'łju' hayits qa qi in yisu'untax pa'aj!—* 37 Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —Hane'en hik ha'ne hakha' yi'wenkitkii ha' puk'altax. ¿Pa'n łahats in nite' łeke' qu' naqsiijkii ka' Lazaro'ik'i qu' nite' nawa'me'?—*

Lázaro qa iła'x iye.

38 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in qi in yoksi'wen pa' łunye'jkii in hats meti'm ke' łesehek. Ke' łesehek yikumunhetje'm ke' utek qa ha' łit'o qa ute iye.* 39 Ha' Jesús qa yit'ij: —¡Iwu'mi'ł ne' ute łeji'ij!— Qa ke' Marta łejefeki' ka' wa'm qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, hats qi qu' ne'nisjut qe hats ikwetju'ł (4) ke' nełutsik'i in i'nji'.— 40 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Me nite' hit'ij ewets, qu' nite' esqeku'ye' qa' i'wen na' qi łesa'x na' Dios?—* 41 Ma' qa wenit'ij qhof ke' ute łit'o'oj. Ha' Jesús qa yejełetspha'm na' wa's, qa yit'ij: —Tata, hit'ij ewetspha'm qi in łe'wisij qe ł'eku'mij yiju'ł kakha' k'iyinij ewets.* 42 Yakha' tsikfe'ltaxets in ł'eku'mij yiju'ł na'aj k'iyinij ewets, qa hitłi'ij aka'an qe ta'łets enewe' olots tseqewuk'un, hats'inha qu' nite' neqekuyi'ik'i in akha' łets'ukinju'.—* 43 In yili'ij aka'an in yit'ij, qa yit'unhetik'i in iyet: —¡Lázaro, enekik'uifik'i na' ła'ni'!— 44 Qa ka' wa'mtax qa nekfik'i. Ke' łokoyei qa ke' łef'iyei iye wetjuphe'łij ke' penyilots, qa ka' łeju's qa wet-sifinijipji' ka' penyilo ła's. Ha' Jesús qa yit'ij: —Enit'iłijipji' ne' wetjuphełij qa' łeke'ye' qu' nak.—

Wo'taxiikii pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5; Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2)

45 Qa aka'an in ta'łets qa olots he' judiol hekhewe' namii qu' ni'wen ke' María, in yi'wen aka' yaqsiijkii ha' Jesús, ma' qa tek'enets nite' yeqeku' hakha'an.* 46 Qa na'lłe he' uja'x hekhewe'en qa yamii he' fariseol qa

* **11:25** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 6:35; 8:24; Fil 1:21 * **11:26** Jn 6:50; 8:51 * **11:27** Mt 1:17; Ef 5:2; Jn 5:19; 18:37 * **11:29** Mr 1:45 * **11:31** Jn 5:28 * **11:32** Ap 19:10 * **11:33** Sal 51:12 * **11:35** Lc 19:41 * **11:36** Mr 14:44; Jn 5:20 * **11:37** Jn 9:6-7 * **11:38** Mt 27:60; Mr 15:46; Lc 24:2; Jn 20:1 * **11:40** Jn 17:24; Mr 9:23; 1Jn 3:2 * **11:41** Mr 8:6; Ro 1:8; Jn 9:31 * **11:42** Mr 9:37; Jn 1:6 * **11:45** Jn 2:23; 12:11

nenfeli'mik'i kakha' yaqsiijkii ha' Jesús.* 47 Ma' qa he' tenek'enhe'yipji'
he' pa'il qa he' fariseol iye qa not'axij wetju'ł in uja'xek pe' week Junta
Suprema* qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' ineqfenyejeye' inwek? Hakha' jukhew
hats olots pe' yaqsiijkii ham łunyejeyi'iju'ł.* 48 Qe qu' jintewejinłe, qa' week
netk'enets hatse' hakha'an. Ma' qa ne' oq'opheł inetsilets Roma łeiłets qa'
nanam qa' niwuł'enhetju' ene' qi i'nlijtsitjii qa' weeke' iye ha'ne initset qu'
niwuł'enhetju'.—* 49 Hakha' ewi'ł hekhewe'en, łii Caifás, hik hakha' qiji' pa'il
łatata kakha' ininqa'pji', qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł ham łenikfe'li'iłets,* 50 qa
nite' i'nji' iye pe'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii in les in łe'wisju' qu' ewi'łe' pa'qu'
jukhewe' qu' nawa'mifi ha'ne witset, qa' hasu'uje' qu' weeke' qu' nanaxju'
ha'ne witset.—* 51 Qa ha' Caifás, qa nite'łe qu' łakha' ye'łe qu' nata'łets in yit'ij
aka'an, qe in qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji', ma' qa pa' Dios qa tisij qu'
nit'ij aka'an qu' aje'eł nenfel ha' Jesús qu' nawa'mifi ha'ne witset.* 52 Qa
nite' ewi'łłe iye ha'ne witset qu' nawa'mifi, qe wa'mifi iye qu' ewi'ł neni' pe'
week łelits pa' Dios pe' mexe yak'estaxkii.* 53 Ma' qa hik akaa'ijha in ta'łi' ka'
nełuji' in wo'oikii pa'qu' łeqfenyejeiyi'ij qu' łeke'ye' qu' nilan ha' Jesús.* 54 Qa
hik ta'łijupi' ha' Jesús in hats nite' łeke' qu' nijalki'sji'kii qa' week ni'wen he'
judiol. Ma' qa yamii ha' witset łii Efraín meti'm ha' ham i'ni'i'. Qa hikha' mexe
i'ni'łi'kii he' ł'ijatshenhei.* 55 Ma' qa hats k'esiyu'ets kakha' qi łeqe łe'wis nełu
ne' judiol łii Pascua. Qa olots he' pekhel ta'łji'kii namii aje'eł ha' Jerusalén qe
qa' aje'eł naqsiijkii pekhewe' hats jutsiqax qu' naqsiijkii, hats'inha qu' łeke'ye'
qu' na'nij ji'teje'm pa' łe'wis nełu łii Pascua.* 56 Ma' qa teniwohoitaxiikii ha'
Jesús, qa yifaakateji' pa'aj pekhewe'en in i'nifi ke' qi witlijtsitjii, qa yit'ijju':
—¿Łekpa' qu' umti'ił? ¿Me qu' nite' nanami'ii ha'ne łe'wis nełu?— * 57 He'
tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol hayiits inaqyaji'ijji'ju' pakha'
qu' nenikfe'lets pa'qu' na'ni' ha' Jesús qa' nenfeli'm hats'inha qu' nophe'ł.*

12

Pe' ewi'ł efu łii María qa yatsi'yipji' pa' ewjisii pa' Jesús.
(Mateo 26:6-13; Marcos 14:3-9)

1 Ma' qa ha' Jesús, in mexe ewi'ł tatsai (6) nełutsets qu' namets kakha'
łe'wis nełu Pascua, qa yamii iye ha' Betania. Hikha' łetset ha' Lázaro yiłin
ha' Jesús in hats wa'mtax.* 2 Hik hakha'a' qa wanaqsiimiji'kii ka' łaq ha'
Jesús. Qa ke' Marta qa yithayiki'iji' ka' łaq, qa hakha'łe Lázaro qa i'nji'teje'm
hekhewe' i'nijupju'kii ha' mesa qa łekufets ha' Jesús.* 3 Ma' qa ke' María
qa t'eku'mi' ka' ewjisii yamets trescientos cuarenta (340) gramos ka' łuk'eji'
ta'łets ne'ej najkak łii nardo qa qi iye in inyetax, ma' qa yatsi'yi he' łef'iyei
ha' Jesús qa in yili'ij ma' qa nili'jijju' he' ł'ewkujits yisłatij he' łef'iyei ha' Jesús,
qa weekij ha' łatawe'j ke' wititsi' in ikifi ka' ł'ewjisi' ka' ewjisii.* 4 Ma' qa ha'
Judas Iscariote, hik hakha' iye i'ntaxji'teje'm he' doce (12) ł'ijatshenhei, hik
hakha' t'ihinij hatse' ha' Jesús, qa yit'ij:* 5 —¿Inhats'ek in nite' te'ninei yijat'ij
kakha' ewjisii, uja'x yamtaxets pe' qek łaja'ye' trescientos (300) denarios* ma'

* **11:46** Mr 7:3 * **11:47** Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * **11:47** Mr 13:9 * **11:48** Hch 16:21 * **11:49** Mt 26:3,57; Lc 3:2; Jn 18:13-14,24,28; Hch 4:6; Lv 16:32 * **11:50** Is 53:8; Jn 18:14 * **11:51** 2Co 4:10 * **11:52** Lc 1:7 * **11:53** Jn 5:18 * **11:54** Jn 7:1; Mt 3:1; Ap 12:6 * **11:55** Ex 12:11; Mt 23:37 * **11:56** Hch 21:26; Jn 2:23 * **11:57** Mt 2:4 * **12:1** Mr 11:1; Jn 11:43-44 * **12:2** Jn 11:1 * **12:3** Jn 11:2 * **12:4** Mt 26:14; Mr 3:19 * **12:5** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii.

qekha netestiitaxij nekhewe' ham yiwq'axine'?—* 6 Qa nite' yit'ij aka'an qu' neł'ilaxets nekhewe' if'iljetsits, qe yit'ij yijat'ij aka'an qe łakha' ejtenhetsax qa in łakha' iye yaqsi'j kakha' ti'naj ł'astajii, qa hik kakha' ka' ta'łijetsju'kii kekhewe' yiwu'młekii ł'astayik'i.* 7 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Iwejinłi'ij, qe qa' najilet aje'eł qu' net'ejuyets pa' nełuji' qu' hayajkati'yik'ui.* 8 Qe enewe' if'iljetsits ham yiwq'axine' nite' hamitsi'ł ejup week łahatsiyij qu' nanali'ł ejup, qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij qu' e'tsweni'ł qu' ha'ni'ł ejup.—

Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il neqek'uyu'uj pa' Lázaro.

9 Ma' qa hekhewe' olotsija judiol in nikfe'lets ha' Jesús in i'ni' ha' Betania, ma' qa namii, nite' ewi'łłe in neqwenkeyu'uj ha' Jesús qe hakhap iye Lázaro in neqwenkeyu'uj iye, hikha' yiłin ha' Jesús in hats wa'mtax hakha'an.* 10 Ma' qa hik ta'łijupi' he' tenek'enhe'yij he' pa'il in yijamti'ets iye pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan iye ha' Lázaro 11 qe ha' Lázaro hikha' ta'łets in olots pe' judiol yili'ijju' in tek'entaxets he' pa'il, ma' qa tek'enets nite' yeqeku' ha' Jesús.

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40)

12 Qa kakhap nełuikakii, hekhewe' olotsija namii kekhewe' łe'sits nełuts, qa i'ye'ek'ui ha' Jesús qu' nanametsji'ha ha' Jerusalén. 13 Ma' qa yifekinik'i ke' łesejets he' omhetekui qa nejelu'ujiju'ł, qa taya'yijipji'kii: —¡Qi'ija in łe'wis! *¡Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij!* *(Sal 118:26)* Hane'en hik ha'ne pa' qi łatata ene' Israel.—* 14 Ha' Jesús qa yi'wen ha' ewi'ł matikatax ła's mexe ham i'ni' ipji', ma' qa i'nipji', in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj:* 15 *—E'nijiweikitek witset Sión, jeł qeku'nek na' qi Atata'ał hats nami'ł ei i'nipji' na' matikatax ła's.—* *(Zac 9:9)** 16 In i'nk'a he' ł'ijatshenhei nite' nikfelik'iha ekewe' wekwek. Qa i'nk'ałe ha' Jesús in wapiletspha'm iye na' wa's qa yijamti'ik'i ke' we'nika'ajji' pa'aj in hik hakha'ija t'ejuyets kekhewe'en, qa łekhewel iye t'ejuyets iye hekhewe'en in yaqsiimijkii ke' wekwek.* 17 Qa hik łunyejei iye hekhewe' yi'wenij ha' Jesús in taya'yetsji' ha' Lázaro ke' łesehekji' qa iła'x iye in hats wa'mtax, hekhewe'en qa nifelji'ijkii iye aka'an.* 18 Qa hik ta'łijupi' in olotsija he' nejelu'ujuł ha' Jesús, qe impi'yelij hakha'an in hik hakha' yaqsiijkii aka' ewi'ł ham łunye'ji'iju'ł. 19 Ma' qa hekhewe' fariseol qa yit'ijju' in tafaakate'yijju': —¿Me hats łi'weni'ł in ham weju'łi'ij pakha' łijamtitaxiłets? Jeł qeku'ni'łek, hats week itupi'le'ets ene' week nakha'an.—*

Pe' uja'x griegos wo'oikii pa' Jesús.

20 Qa uja'x hekhewe' griegos i'nji'teje'm hekhewe' olotsija namii qu' niyi-inija kekhewe' łe'sits nełutsji'. 21 Enewe'en qa ikii ha' Felipe, hikha' ta'łiyek ha' witset Betsaida ha' sehe' Galilea, ma' qa qi in iyinijets: —Jukhew, tse-qwenkeyu'taxi'łij pa' Jesús.—* 22 Ha' Felipe qa ikii ha' Andrés qa nifeli'm, ma' qa ha' Andrés qa ha' Felipe qa nifelii ha' Jesús.* 23 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Hats yamets łahats'ij ha'ne Ła's na' Jukhew qu' napiletspha'm iye na' wa's.* 24 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ne'ej łoʼ ne'ej trigo in nite' nami'ju' sehe' qa wa'młeji', qa ham pe'qu' nata'łets hats ewi'łłe, qa in namłi'iju' yijat'ij na'aj sehe', qa wa'mji', ma' qa olots yijat'ij pe'qu' nata'łets łei.* 25 Pakha' qu'

* **12:5** Mt 18:28 * **12:6** Jn 10:1 * **12:7** Jn 19:40; Dt 15:11 * **12:9** Jn 21:14 * **12:13** Lv 23:40; Ap 7:9; Mr 11:9; Lc 1:42; Jn 1:49; 10:25; Sal 118:25-26 * **12:14** Lc 13:15 * **12:15** Jn 6:20 * **12:16** Jn 2:22; 14:26 * **12:17** Jn 5:28 * **12:19** Mr 15:6-15; Lc 19:39-44; Jn 11:47-48; 12:36-43; 19:15 * **12:21** Mt 11:21; 17:22; Mr 3:18; 6:45; 8:22; Lc 9:10; 10:13; Jn 1:44; Col 3:22 * **12:22** Jn 6:8 * **12:23** Mr 2:10 * **12:24** Lc 16:7; 1Co 15:36

nisu'un pa'qu' łiła'xe' qa' naqamij hatse', qa pakha'łe qu' nuten pa'qu' łiła'xe' ha'ne sehe' epji', qa' niłin pa'qu' łiła'xe' qe qa' nejutshenets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 26 Pakha' qu' net'ithayii ye'm, qa' natsjayan, qa nakha' qu' ha'ni' qa' hik nakhajeek qu' na'ni' pakha' yeq'ithayinenek. Pakha' qu' net'ithayii ye'm qa na' Tata qa' qi qu' niwqinhetji' pakha'an.—*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

27 —Hane'ej pa' yitawe'j qi in hoksi'wen in uł'axi'mkii. ¿Qa pa'n qu' hit'ij? ¿Me hit'ij: "Tata anamitkitek yiwets pakha' iftsax"? Qa hik ta'łijupi' in tsam qe qa' yijunye'je'kii aka' iftsaxji'.* 28 Tata, iwqinhetji'ha ka' ii.— Ma' qa nokes pa' ewi'ł wit'ax ta'łiipha'm na' wa's qa yit'ij: —Hats hiwqinhetji'ha aka' Yii qa' ewi'łij iye qu' hiwqinhetji'ha iye.—* 29 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' olots i'ni' hakha'a' qa yepi'ye', yit'ijets in ewi'łte' pa' tejen. Qa hekhewep qa yit'ijetsek in ewi'łte' pa' ángel iyeti'ł. 30 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Pakha' t'aiji' nite' yakha' qu' net'ejui yiwets, ekheweli'ł t'ejuyi'ł ewets.* 31 Hane'ej hats nam ha'ne łahats'ij qa ha'ne week sehe' epji' qa' newetjeyumtshenij pa'qu' łunyejeye'. Qa hane'ej nakha' tenek'enheitaxipji' ha'ne week sehe' epji' qa' netwumhitiifik'i.* 32 Qa yakha', qu' heyiihinhetiitaxik'uipha'm ha'ne sehe', qa yakha' qa haqsiijkii qu' nonot'ax yiwets ene' weekji'.—* 33 Qa yi'tłi'ij aka'an hats'inha qa yeqethentaxik'iha pa' łunye'jkii hatse' qu' nawa'm.* 34 Qa he' jukhew qa yit'ijju': —Tsikfe'litiłets kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj pa' Cristo in tees tit hame' ene' week łahatsiyij. ¿Qa pa'n łunye'j in łit'ijets: "Ha'ne Ła's na' Jukhew qa' ne'nenpha'm qa na' wa'm"? ¿Łek pakha' pa' Ła's pa' Jukhew?— * 35 Jesús qa yit'ij: —Mexe, hats łammi'słe pa' hamik'ui, qa nakha' hik łunye'j na'lkii, qa hats nite' na'ni'ił etji'teje'mkii. Ijalkisi'łji'kii na' na'lkii in mexe i'ni'ł etji'teje'm, hats'inha qu' nite' e'nitjułaxi'iłijpha'm na' nookii. Na'aj yijalki'sji'kii na'aj nookii nite' nikfe'lets pa'n ikji'.* 36 In mexe i'ni'ł etji'teje'm na' na'lkii, ek'eni'łets hasu'uj eqeku'uł na' na'lkii, hats'inha qu' łelitsi'ił ej na' na'lkii.— In yili'ij ekewe'en in yit'ij ha' Jesús qa ik qa wanat'inik'uikii hekhewe'en.*

Inhats'ek pe' judiol in yeqeku' pa' Jesús.

37 Qa in yemjeetax in hats olotstax ke' yi'wentaxijha in yaqsiijkii ham łunyejeyi'iju'ł, qa łunye'j ji'ij in yeqeku' hakha'an. 38 Hats'inha qu' nasinik'i kekhewe' yit'ij pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías, in yit'ij: —*Yatsat'axyij, ¿pa'n łii pakha' qu' nite' neqekuyi'ik'i ekewe' jitefeltax? ¿Qa pa'n łii pakha' qu' hats ni'wen in t'ethinhetiitaxij pa' łet'unha'x pa' Yatsat'ax'inij?—* *(Is 53:1)** 39 Ma' qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' netk'enets, qe pa' Isaias'ik'i yit'ij iye pa'aj: 40 —*Pa' Dios yit'onji' łotoi pekhewe'en qa yit'unhetje'm iye pe' łatawjets, hats'inha qu' nite' ni'wene' qa nite' nenikfeli'ik'i iye, ma' qa' nite' netetwek'elaxe' yiwets qa yakha' qa' nite' henłine'ju'.—* *(Is 6:10)** 41 Ekewe'en yit'ij pa'aj pa' Isaias'ik'i, qe yi'wen pa' qi łesa'x ha' Cristo qa nifelkii iye pa'aj.* 42 Ła'mek qa łunye'j ji'ij iye in olots hekhewe' tek'enets, nite' yeqeku' hakha'an, qa i'ntaxji'teje'm iye hekhewe' uja'x tenek'enhei qa nite'łe tetfelij, qe nijiweyiju'ł he' fariseol qu' nukinik'uifik'i he' łe'lijtsitjiyits.* 43 Qe

* **12:25** Jn 10:28; Lc 6:27; 19:14; Mt 10:39 * **12:26** 1Co 3:5; Jn 14:3; 17:24; 2Co 5:8; Fil 1:23; 1Ts 4:17; 1Ti 5:3 * **12:27** Sal 3:7 * **12:28** Jn 5:37; 10:25; 11:4; 17:1; Hch 15:14; Ap 14:1,13; 1P 2:12 * **12:30** Jn 11:42 * **12:31** Lc 4:6; Jn 3:16; 14:30; 16:11; Col 2:15; 1Jn 3:8 * **12:32** Jn 11:51 * **12:33** Jn 18:32 * **12:34** Sal 89:36; Jn 15:4; 1Jn 2:17; Mr 2:10 * **12:35** Sal 36:9; 118:27; Jn 7:28,33; 8:14; 9:4; 12:46; 1Jn 2:8,11; Fil 3:12 * **12:36** Jn 7:33; 1Ts 5:5; Lc 4:30 * **12:38** Mt 1:22; 3:3; 4:14; 12:17; Ex 15:16 * **12:40** Jn 8:59; He 3:8; Is 56:3,6; Mt 18:3; 23:15; Hch 15:3; 28:27; Ro 16:5; 1Ti 3:6; 1P 2:24 * **12:41** Is 6:1-10; Mr 10:37; Jn 17:24 * **12:42** Lc 8:41

les yisu'unji' in yiwqinhetji' ene' jukhew, qa nite' qu' les nisu'un qu' pakha'ye' yijat'ij Dios qu' niwqinhetji' enewe'en.*

Pe' nite' tek'enets pa' Jesús qa' uł'etse'ju' hatse'.

44 Ha' Jesús yit'unhetik'i in yit'ij: —Pakha' qu' nite' nesqeku'ye', nite' yakha' qu' nite' nesqeku'ye', nakha'łe ts'ukinju' hikna' nite' yeqeku'.* 45 Qa pakha' qu' hats netswen, ma' qa hats yi'wen na' ts'ukinju'.* 46 Yakha', fetitjii, tsametsju' ha'ne sehe' ipji', hats'inha qu' weeke' pakha' qu' nite' nesqeku'ye' qa' nite' amane' ji'teje'm na' nookii. 47 Pakha' qu' nepi'ye'taxik'i eke' yi'lijei qa nite'łe tek'enik'i, hane'ej nite' hitani'then, qe nite' tsamijetsju' qu' hitani'then ha'ne week sehe' ipji', tsametsju' qe qa' henłinju'.* 48 Pakha' qu' nite' net'eku'me'yiju'ł qa nite' t'eku'miju'ł iye kekhewe' yi'lijei, ma' qa hats na'l pakha' qu' newetjeyumtshenij hatse', kekhewe' yi'lijei henfeltaxi'ł e'm, hik kekhewe' qu' netjeyumtshenij hatse' pa' nełuji' qu' hats ł'akathe'ye'łeju' hatse'.* 49 Qe yakha' nite' henfel pakha' qu' yakha' ye'łe qu' hisu'unłe, nakha'łe Tata hik nakha' ts'ukinju', hik nakha'łe yit'ij yiwets qu' hit'ij week kekhewe' henfel qa k'inq'ijatshenij iye.* 50 Qa tsikfe'lets iye pakha' qu' nit'ij na' Tata qu' nanaqsiijkii in ta'łets qu' nanali'ł e'm na' witiła'x nite' yili'ij. Qa hik ta'łijupi' kekhewe' hit'ij, qa hit'ij in łunyejeyek kekhewe' hats yit'ij yiwets qu' hit'ij.—*

13

Jesús qa nimpuujinju' pe' łef'iyei pe' ł'ijatshenhei.
(Lucas 7:44)

1 In mexente' tekju' qu' net'ejuyets kakha' łe'wis nełu Pascua,* ha' Jesús nikfe'lets in hats yamets łahats'ij qu' nakik'ui iye ha'ne sehe' ipji' qa' namii iye pa' Łatata. Łakha' in yisu'unija hekhewe' yatsat'etsij in mexe i'nipji' ha'ne sehe' qa nite' yili'ij qu' qi qu' nisu'un yamijii pa' nełuji' qu' hats ł'aka'the' ye'łe hatse'. * 2 In hats nekuyuju' pa'aj, qa pa' inwo'met hats yenji' łatawe'j ka' Judas, ła's pakha' Simón Iscariote, qu' net'ihinij ha' Jesús.* 3 Qa ha' Jesús qa nikfe'łłe'ets pa' Łatata in tisij qu' netnek'enhe'yipji' week ekewe' wekwek, qa nikfe'letsha iye in ta'łiiha pa' Dios qa nikfe'lets iye qu' napiliipha'm iye pa' i'ni' pa' Dios.* 4 Qa in mente' tektaxju' qa niyik'uipha'm, ma' qa nit'ijji' ka' juffufuf ł'uihitjii qa t'eku'mi' ka' ewi'ł toalla qa yeqelutsiji'.* 5 Qa yatsiiji'ju' ka' iweli' ha' k'eeweji' tok'o, ma' qa yapełek qa nimpuujinju' he' łef'iyei he' ł'ijatshenhei qa ha' yeqelutsiji' toalla qa hikha' qa nili'jijju'. 6 Ma' qa yamets ha' Simón Pedro, hakha'an qa yit'ij: —Yatsat'axyij, ¿me łenqempuujitsheneyu'taxij ene' yif'iyei?— * 7 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Hane'ej nite' łenikfe'lets aka' haqsiijkii, qa hatse'łu' enikfe'lets.—* 8 Ha' Pedro qa yit'ij: —¡Nite' yexke'ej qu' impuujin ne' yif'iyei! — Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' nite' himpuujine' qa' nite' hik akha'ye' nekhewe' tsatsat'etsij.— 9 Ha' Simón Pedro qa yit'ij: —Ye'ehe, Yatsat'axyij, qa hasu'uj uja'xe'łe qu' impuujin ne' yif'iyei, qe ene' yikoyei iye qu' impuujin qa ha'ne yijiła' iye.— 10 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Na'aj hats wempuli'j hats nite' hamik'ui

* **12:43** Fil 3:19; Lc 9:32; 2Co 3:18; 1Ts 2:4; 2P 3:18 * **12:44** Jn 6:35 * **12:45** Jn 14:9 * **12:47** Lc 6:37; 11:28; 2Ti 1:14; 2P 3:17; Jn 3:17,18; 8:15; Ap 6:10; Hch 16:30; Ef 2:8 * **12:48** Lc 10:16; Jn 2:4; 6:39; 1P 1:5; 3:3; 2P 3:3; Jud 18 * **12:49** Mt 11:27 * **12:50** Jn 5:19,26; 12:25; 14:24; Hch 13:48; 1Jn 2:25
* **13:1** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's. Hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * **13:1** Jn 1:11; 6:37; 10:18; 12:23; 16:28 * **13:2** Mt 4:1,10; 10:4; Jn 8:44; 12:4; 13:21; Hch 13:10; Mr 3:19 * **13:3** Mt 11:27; 28:18; Jn 8:14,42; 14:12; 16:27,28; 17:2,8,11 * **13:4** Lc 12:37; 19:36 * **13:6** Mt 16:17 * **13:7** Jn 3:11; 7:28; 12:16

qu' nempuli'j iye, hats uja'xłe ne'ej łef'iyei qu' nimpulijin qe hats week ham łejili'ye' na'aj ł'aj. Qa ekheweli'ł hats ham ejiliyi'ił, qa nite'łe e'weeki'łha.— 11 Qe nikfe'lets kakha' qu' net'ihinij hatse', qa hik ta'łijupi' in yit'ij: —Nite' e'weeki'ł qu' hats ham ejiliyi'ił.— 12 Ma' qa in hats week yaqhat'etsij in nimpuujinju' he' łef'iyei, qa uyik'ipha'm iye ha' te'nweipha'm ł'uihitjii, ma' qa i'nijupju' iye ha' mesa, qa yit'ij: —¿Me łenikfe'li'łets aka' haqsi'ji'ł e'mijkii? 13 Ekheweli'ł łit'iłij yiwets Maestro qa łit'iłij yiwets iye Yatsat'ax'inij, qa i'woyitsi'łijik'iha, qe yakha' hik aka' yijunye'j. 14 Ehe, in yakha' Yatsat'ax'inij qa Maestro iye, ma' qa' henimpuujinju' ne' ef'iyeyi'ł, qa ekhewepe'jiiłek iye qu' enimpuujini'łju' ne' ef'iyeiłi'ił wetju'ł.* 15 Qe yakha' hojo'ol e'mij, hats'inha qu' ekhewepe'jiiłek qu' aqsiiłijkii aka' hats yeqfenyejeyi'ł ej.* 16 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ham pa'qu' witqejkunenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa patune', qa ham iye pa'qu' wit'ukinek'e qu' na' t'anipji' pakha' qu' nukin.* 17 Qu' enikfe'li'łik'i aka'an, qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qu' aqsiiłijkii.* 18 Nite' e'weeki'ł qu' nek'iyeti'ł ek'ui. Yakha' tsikfe'lij nekhewe' hats he'yeku'mi', qa t'ejuiłe'ets aka'an qu' nafits kekhewe' we'nika'ajji': *“Pakha' yekufetax yemjee qa yetshenyijupha'm pa' łoqok'o qu' not'otsyit je'mkii, qe hats yejuihife'ej.”* *(Sal 41:9)** 19 Hane'ej hats k'efeli'łi'm aje'eł in mente' yamets aka'an, hats'inha qu' namtaxets qu' łunye'je', qa' nite' eqeku'yi'iłik'i in yakhaa'ija Cristo.* 20 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' neneqjunu'uj pa'qu' yukinek'e, qa yakha'łe in neqjunu'yij. Qa pakha' qu' neneqjunu'yij qa nakha'łe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj.—*

Jesús qa nifel pakha' wotk'onijkii hatse'.
(Mateo 26:20-25; Marcos 14:17-21; Lucas 22:21-23)

21 In yili'ij in yit'ij aka'an ha' Jesús, ma' qa yoksi'wen in qi in itawje'met, qa yatsathenketija in nifel, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' it'iłij ewets, in na'l na' ewi'ł ekheweli'ł t'ihinyij hatse'.—* 22 He' ł'ijatshenhei qa yejeł wetju'łkii, qe nite' nikfe'lets pa'n łunye'j pakha'an. 23 Ha' ewi'ł hekhewe' ł'ijatshenhei, hik hakha' ha' yisu'un ha' Jesús, ewi'ł i'ni'łi' in teki'łju'.* 24 Ma' qa ha' Simón Pedro qa yit'ijii k'ewk'ew he' łokoyei, qa łokoyeiłe he' yit'ijii in yit'ijets: —Anfaakanij pa'n łiiyija pakha'an.— 25 Ma' qa to'siyijets ha' Jesús, qa nifaakanij: —Yatsat'axyij, ¿pa'n łii pakha'an?— 26 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Nakha' qu' hetisij ha'ne qu' hilke'ejji'ju' na' ł'i' pan łapk'as.— Ma' qa yuihinji'ju' ka' pan łapk'as ka' ł'i', qa tisij ka' Judas ła's pakha' Simón Iscariote.* 27 Ma' qa in hats tuj ka' pan, qa pa' Satanás qa uiji'teje'm kakha'an. Ha' Jesús qa yit'ijets: —Pakha' łanqaqsijkineyu'ujkii, yape if'elitik'i qu' aqsiijkii.—* 28 Qa nite'łe ewii'łe' pa'qu' nenikfe'lik'i hekhewe' i'nijup ha' mesa inhats'ek in yit'ijets aka'an. 29 Qe uja'x hekhewe' yumtitax kakha' Judas in hikka' yaqsi'j ka' ti'naj i'nji' kekhewe' ł'astai, ha' Jesús qu' nit'ijets: Aqha'yii pekhewe' qu' mexe hamitse' ine'm qu' net'ejuyets ha'ne łe'wis nełu, i'nłi'i qu' netisij pe'ye' pe' ham yiwq'axine'.* 30 Ma' qa ka' Judas in hats testi'yij ka' pan łapk'as, qa yenteje'm qa aje'eł niipha'm qa ikfik'i. Hik aka'aj hats najaleikii.*

Pakha' ewi'ł ink'ayik wenit'ij qu' nanaqsiijkii.

---

* **13:14** 1Ti 5:10; 1P 5:5 * **13:15** 1Ti 2:8; 1P 2:21 * **13:16** Jn 15:20 * **13:17** Mt 7:24-25; Lc 6:47; 11:28; Stg 1:22-25 * **13:18** Jn 6:70; Ef 1:4; Mt 1:22; 26:54; Sal 41:9 * **13:19** Jn 3:16; 8:24; 13:19; Mr 11:24; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Ex 3:14; Sal 45:8 * **13:20** Jn 5:43; 2Jn 10 * **13:21** Sal 51:12; Jn 15:26; Hch 26:5 * **13:23** Jn 19:26; 20:2; 21:7,20 * **13:26** Sal 41:9; Mr 14:20 * **13:27** Mt 4:1,10; Jn 8:44; Hch 13:10 * **13:29** Mr 3:19; Jn 2:23 * **13:30** Jn 9:4

31 Ma' qa in hats ikfik'i ka' Judas, ha' Jesús qa yit'ij: —Hane'ej qu' neniwqin-
hetji' ha'ne Ła's na' Jukhew, qa na' Dios qa' neniwqinhetji' iye qu' nata'łets
hane'en.* 32 Qa qu' nata'łets hane'en qu' neniwqinhetji' na' Dios, qa na' Dios
qa niwqinhetji'ijji' ek hane'en, qa' aje'eł qu' niwqinhetji'. 33 Yilits, hats k'esets
qu' hats nite' ha'ni'ił etji'teje'm. Ekheweli'ł qa' mowotaxi'łyiikii. Qa hik łunye'j
kakha' hit'ijets he' judiol qa hikka' hit'iłij ewets iye hane'ej: nite' łeke' qu'
eneki'ł nakha' qu' hakji'.* 34 K'ełisiłij hane'ej aka' ewi'ł ink'ayik wenit'ij qu'
nanaqsiijkii: mewet-su'uniłha ekheweli'ł, in yijunye'jek in qi in k'esu'uni'ł
qa hik aka' ejunyejeyi'iłij qu' mewet-su'uni'ł. 35 Qa aka'an qa' hik aka' qu'
nata'łets qu' week nenikfe'letsha in ekheweli'ł k'eyijatshenheyi'ł, ehe, qu'
nanali'ł e'm pa'qu' e'qsu'unkaxitsi'ił wetju'ł.—*

Jesús qa nifel pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.
(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Lucas 22:31-34)

36 Ha' Simón Pedro qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿pa'n łakji' hatse'?— Qa yeku'ł
ha' Jesús: —Hane'ej nite' łeke' qu' atsjayan nakha' qu' hakji', qa' ink'aye'łe
hatse' qu' atsjayan.—* 37 Pedro qa yit'ij: —Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in nite'
hane'ej qu' k'ajayan yijat'ij? Nite' hetjeyepun inye'jłu' qu' hawa'm efi.—
* 38 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me łit'ij yiwets qu' mawamyifi? Yijaa'ija aka'
qu' hit'ij ewets: in nite' ip pa'qu' ta'a'aye' qu' mente' wetshetk'ewi'łi'ij qu'
mewelku'tyijkii.—

14

Jesús wit'ikheyi'j qa jiyamitii pa' Dios.

1 —Hasu'uj itawje'metetsi'ił. Hasu'uj eqeku'uł na' Dios, qa hasu'uj es-
qeku'uł iye.* 2 Ne' łetsi' na' Tata olots ne' łatawjets. Qek nite' yijaayi'ija aka'an
qekha nite' hit'etaxi'łij ewets. Qa' hathayinpha'm hatse' qa' haji'let pa'qu'
etset'i'ił.* 3 Qu' haktax qa' haji'let pa'qu' etset'i'ił, qa' hetpilju' iye hatse',
ma' qa' k'ekaxi'łpha'm qa' ewi'ł jina'ni' na' ha'ni'.* 4 Hats łek łenikfe'li'łets
nakha' wit'ikheyi'jii nakha' qu' hakji'.—* 5 Ma' qa ha' Tomás qa yit'ijets: —
Yatsat'axyij, qu' nite' netsikfe'li'iłets pa' łakji', ¿qa pa'n łunye'j qu' netsikfe'liłets
pa' wit'ikheyi'j?—* 6 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' yewit'ikheyij, yakha'
ye'yijaa'ija, qa yakha' iye ye'witiła'x. Yakha' yeł'ewi'łłe qu' k'amitiłii na' Tata.*
7 Qu' hats enikfe'li'ł yiwets ma' qa' hats enikfe'li'łets na' Tata. Hane'ej hats
łenikfe'li'łij qa hats łi'weni'łha iye.—* 8 Ha' Felipe qa yit'ijets: —Yatsat'axyij,
ets'ethini'łij pa' Atata, ma' qa' hats nami'łyijju'ha.—* 9 Ha' Jesús qa yeku'ł: —
¿Me nite' hats tooxik'i in ha'ni'ł etji'teje'mkii qa menjiit nite' łenikfe'lyij, Felipe?
Pakha' qu' hats netswen ma' qa hats yi'wen na' Tata. ¿Qa pa'n łunye'j in łit'ij:
“Ets'ethini'łij pa' Atata”?* 10 ¿Me łeqeku'uk'i in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa na'
Tata qa i'nji'ij yitji'teje'mha ek? Kekhewe' wi'tlijei hit'iłij ewets nite' yakha'łe
qu' nata'ł yiwets in hit'iłij ewets, qe nakha' Tata hik nakha' i'nyit ji'teje'mha
hik nakha'łe yaqsiijkii kekhewe' qits wit'ithayijkitits.* 11 Hasu'uj esqeku'ułij
in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa na' Tata qa i'nji'ij yitji'teje'mha ek. Qa qu'

* **13:31** Mt 26:31-35; Mr 2:10; 14:27-31; Lc 22:31-38; Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12; 2Ts 1:12; 1Jn 2:5 * **13:33** Jn 7:33; 8:21-22; 14:2; 16:5 * **13:35** 1Co 13:1 * **13:36** Jn 14:2; 16:5 * **13:37** 1Jn 3:16; Mr 14:31 * **14:1** Jn 14:27; Hch 16:34; 27:25; Ro 4:3,17,24; Ga 3:6; Tit 3:8; Stg 2:23; 1Jn 5:10 * **14:2** Jn 8:21-22; 13:33,36; 16:7 * **14:3** Mr 8:38; Jn 12:26 * **14:4** Jn 7:28; 8:14; 16:5; 1Jn 2:11 * **14:5** Mr 3:18 * **14:6** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; He 10:20 * **14:7** Mt 11:27; Jn 17:3; 1Jn 2:23; 4:8 * **14:8** Mr 3:18 * **14:9** Jn 5:19,37; 12:45 * **14:10** Jn 5:30,36; 6:28; 10:30; 14:11,20; 1Jn 2:24; 4:17; He 3:9; Ap 15:3

esqeku'łi'iłij in hit'ij qa kekhewe' haqsiijkii qu' hik kekhewe'ye' qu' hasu'uj eqeku'ułij aka'an.* 12 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nesqeku'ye', qa kekhewe' haqsiijkii qa' naqsi'jiijkiyek pakha'an, qa pekhewepe' iye les qits qu' naqsiijkii iye, qe hats tsamii hatse' na' Tata.* 13 Qa week pakha' qu' iyini'łets qu' it'iłij ka' yii, qa' haqsiijkii, hats'inha na' Tata qa' neniwqinhetji'ha qu' nata'łets ha'ne Ła's.* 14 Pa'qu' łunye'je' qu' iyini'łets qu' it'iłij ka' yii, yakha' qa' haqsiijkii.—*

Jesús qa yiwjutsiqen qu' nenukinju' pa' Espíritu Santo.

15 —Qu' etsu'uni'ł, qa' aqsiiłijkiiha kekhewe' hats hit'ij qu' nanaqsiijkii.* 16 Qa yakha' qa' nek'iyinets na' Tata, qa nakha'an qa' nenukini'ł ewetsju' qu' nełisi'łij nakhap iye Eqi'fenkena'x, hats'inha qa' hikna' na'ni'ł ejupkii, nite' yili'ij qu' na'ni'ł ejupkii,* 17 ikji', nakha' Espíritu ta'łets na' yijaa'ija, hik nakha' ha'ne week sehe' ipji' nite' łeke' qu' netesti'yij, qe nite' yi'wen qa nite' nikfe'lets iye. Qa ekhewełi'ił qa łenikfe'li'łets qe i'ni'ł ejup, qa' ink'aye'łe qa' na'ni'ł etji'teje'mha.* 18 Nite' k'ewu'mi'ł qu' hik ejunyejeyi'ił qu' a'ftiletsi'ił, hetpili'ł ei iye hatse'. 19 Hats nite' toxik'ui qa ha'ne week sehe' ipji' qa' hats nite' netswene', qa ekheweli'ł qa' e'tsweni'ł iye hatse', qe yakha' yi'ła'x iye hatse' qa ekheweli'ł qa' i'łiyejiiłek iye hatse'.* 20 Hik pakha' pa' nełuji' hatse' ekheweli'ł qa' enikfee'liłetsha yakha' in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa ekheweli'ł qa ła'ni'ł yitji'teje'mek, qa yakha' qa' hanił'et ji'teje'mek.* 21 Pakha' qu' nana'li'm ekewe' hit'ij qu' nanaqsiijkii qa tek'enik'iha iye, pakha'an hik pakha' yijat'ij in tsisu'un. Qa pakha' tsisu'un qa na' Tata qa yisu'unek. Qa yakha' qa' hisu'un pakha'an qa' hoksi'wenketij in ha'nijupha.—* 22 Qa ha' Judas (nite' ka' Iscariote) qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in yuja'xłi'ił qu' k'eweni'ł iye hatse' qa nite' ha'ne week sehe' ipji'?—* 23 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —Pakha' qu' netsu'un qa' netk'enik'iha eke' yi'lijei. Qa na' Tata qa' nisu'un pakha'an. Na' Tata qa yakha' qa' heneki'łetsju' pakha'an qa' ha'ni'ł ji'teje'mha qa' yitsiyi'iłij.* 24 Pakha' qu' nite' netsu'une, nite' tek'enik'i ke' yi'lijei, qa eke' yi'lijei łepi'ye'ełik'i nite' yakha' qu' yi'lijeye'łe. Na' Tata hik nakha' łe'lijei, hik nakha' ts'ukinju'.* 25 Ekewe'en wekwek hit'iłij ewets hane'ej in mexe ha'ni'ł etji'teje'm. 26 Qa nakha'łe Eqi'fenkena'x, nakha' Espíritu Santo, hik nakha' na' Tata nukinijju' hatse' aka' yiiji', nakha'an qa' nijatsheni'łij week ekewe' wekwek, ma' qa' enikfe'li'łik'i iye qu' ijamti'iłik'i week kekhewe' hats hit'iłij ewets.* 27 K'ejetiłij na' wittawjemetsi', k'ełisiłij na' yitawjemetsi', qa nite'łe k'ełisiłij qu' hik łunye'je' pakha' t'ihintaxij wittawjemetsi'tax ha'ne sehe' ipji'. Hasu'uj itawje'metetsi'ił. Hasu'uj iye e'nijiwe'yi'ł.* 28 Hats łespiye'e'ł in hit'iłij ewets: “Hak hatse' qa' hetpili'ł ei iye hatse'.” Qu' yijaayi'ija qu' etsu'uni'ł qa' qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in łenikfe'li'łets qu' natsamii na' Tata, qe łakha' les in qiji' t'anyipji'.* 29 Hane'ej hats k'efeli'łi'm aje'eł in mente' yamets aka'an, hats'inha qu' namtaxets qu' łunye'je', qa' nite' esqekuyi'ił.* 30 Hats nite' qi qu' jintafaakateiju' hane'ej, qe hats nam na' tenek'enhe'yipji' ha'ne

---

* **14:11** Jn 10:38 * **14:12** Jn 5:20; 6:35; 7:33; 13:1,3; 16:5,10,17,28; 17:11,13; 20:17 * **14:13** Jn 5:19; 11:4; 17:1; 1P 2:12 * **14:14** Jn 10:25; 11:22; 15:6; 16:23-24 * **14:15** 1Jn 5:3 * **14:16** Lc 24:49; Jn 14:26; 15:26; 16:7; 1Jn 2:1; Hch 2:33 * **14:17** Jn 1:33; Sal 119:142; 2Ts 2:10; 1Jn 4:4,6 * **14:19** Jn 7:33; 16:16; Fil 1:21 * **14:20** Jn 14:10 * **14:21** Jn 8:31; 16:27; 1Jn 2:5; Dt 7:12-13 * **14:22** Lc 6:16; Hch 1:13; 10:40-41 * **14:23** Jn 14:2; 1Jn 2:24 * **14:24** Jn 5:19; 7:16; 8:28; 12:49-50 * **14:26** Sal 51:11; Jn 1:33; 2:22; 14:16; 15:26; 16:7,13; Hch 2:4,33; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Lc 24:49; 1Co 2:10; 1Jn 2:27; 2P 1:21 * **14:27** 2Ti 1:7 * **14:28** Jn 16:5,10; 10:29; 1Jn 3:20; 4:4 * **14:29** Jn 13:19; 16:4

sehe'. Yemjeetax nakha'an in nite' yeqenijantaxyij.* 31 Qa lesłe łe'wis qu' nenikfe'lets ha'ne week sehe' ipji' in hisu'un na' Tata, ma' qa' haqsiijkii week pakha' hats łunye'j pa' tsiyaji'ijets qu' haqsiijkii. Yape eniyi'łpha'mkii qinakik'ui ha'ne ju'uni'.—

15

Jesús hik łunye'j ne'ej uwakuk.

1 —Yakha' pe' yijaa'ija uwakuk łetuk, qa na' Tata qa hikna' yejełets.* 2 Week pakha' qu' ham łeye' enewe' yakjil, qa' ne'nisa'xii. Qa week pakha' qu' netei, qa ne'nisa'xik'i pe'qu' łakjile'tax iye, hats'inha qu' les olotse' pe'qu' łeye'.* 3 Ekheweli'ł qa hats te'nisa'xik'i pe' akjitaxi'ł iye, qe ta'łets kekhewe' wi'tlijei k'efeli'łi'm.* 4 E'wisitse'kite'eł yijup, qa yakha' qa' nite' ye'wisitsi'ił ejup. Hik qu' łunye'je' na'aj ewi'ł łakji' ne'ej uwakuk in nite' łeke' qu' neteiłe qu' nite' netije'ets pe'qu' łetuk'e, qa hik aka' qu' ejunyejeyi'ił qu' nite' a'maneyi'ił yijup.* 5 Yakha' pekhe' uwakuk, qa ekheweli'ł qa pekhewe' łakjil pekhe'en. Pakha' qu' nite' wi'se'yijup, qa yakha' qa' nite' jeek ye'wi'si'ijup pakha'an, pakha'an qa olots pe'qu' łeye'. Qe qu' i'totsi'ił ye'mets ham pa'qu' łeke'ye' qu' aqsiiłijkii.* 6 Pakha' qu' nite' amane' yijup, qa' netwumhitiifik'i in łunye'jek na'aj ewi'ł łakji' qe we'nisa'xii ma' qa yisłax, qa ewi'ł we'neni' qa tewumhiti-iji'ju'kii na'aj fe't ma' qa naq'axij fe't.* 7 Qu' a'maneyi'ił yijup, qa ekewe' yi'lijei iye qu' amaneyi'ił etji'teje'm, iyini'łets pa'qu' isu'uni'ł qa' esti'yi'łij.* 8 Aka' ta'łets qu' neniwqinhetji' na' Tata aka'an, qu' olotse' pe'qu' eyi'ił, aka'an hik aka' qu' ni'nq'ethinij in ekheweli'ł k'eyijatshenheyi'ł.* 9 In łunye'jek na' Tata in qi in tsisu'un, qa hik yijunye'j yakha' in qi in k'esu'uni'ł, e'wisitse'kite'ełij yijup na' yeqsu'unkaxitsi'ł ej.* 10 Qu' ek'eeni'łik'iha kekhewe' hit'ij qu' nanaqsi-ijkii, ma' qa' nite' e'wisitsi'iłji' na' yeqsu'unka'x. In yijunye'jek yakha' in heik'enik'iha kekhewe' yit'ij na' Tata qu' nanaqsiijkii, ma' qa nite' ye'wi's ji'teje'm na' qi łeqsu'unka'x.* 11 Ekewe'en wekwek k'efeli'łi'm, hats'inha qu' hik łunye'je' pa' yisa'xi'mkii pa'qu' isaxitsi'iłi'mkii, qa pa' isaxitsi'łi'mkii qa' notpoli'ł ej.* 12 Aka' yi'lijei hit'ij qu' aqsiiłijkii, aka'an: "Ekheweli'ł qi qu' mewet-su'uni'ł, in yijunyejeyi'ł ejek yakha' in qi in k'esu'uni'ł."* 13 Ham pa'qu' nana'li'm pa'qu' łeqsu'unka'xe' qu' nat'anipji' aka'an: pa'qu' ewi'łe' in wetłisij in wa'mifi pe'qu' łejuwaikale'.* 14 Ekheweli'ł k'eyijuwaikali'ł qu' aqsiiłijkii pakha' qu' k'ayaji'iłijets. 15 Hats nite' hit'iłij ewets qu' e'witqejkunenheyi'ił, qe na'aj witqejkunenek nite' nikfe'lets pa'qu' naqsiijkii pa'qu' łaqa patune'. Hit'iłij ewets yijat'ij qu' k'eyijuwaikali'ił, qe yakha' k'ełisiłij qu' enikfe'li'łets week kekhewe' yit'ij yiwets na' Tata.* 16 Nite' ekhewełi'ił qu' ku'mi'łyi', yakha'łe in he'yeku'mi'ł eiji'kii, qa he'yekumi'łij eiji'kii qu' ma'ałij hats'inha qu' nana'l pe'qu' hik łunyejeye' qu' eyi'ił, qa pe'qu' eyi'ił qa hasu'uj qu' hamitse', hats'inha na' Intata qa' nełisi'łij week pe'qu' iyini'łijets qu' it'iłij ka' yii.* 17 Aka' k'ayaji'iłijets qu' aqsiiłijkii aka'an: mewet-su'uniłha ekheweli'ł.—

Ha'ne sehe' ipji' yuten pa' Jesús qa pe' tek'enets iye.

---

* **14:30** Mt 4:1; Jn 12:31; Lc 4:6 * **15:1** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **15:2** Mt 3:10; 7:19; 15:13; Lc 3:9; 13:6-9; Jn 15:6; Ro 11:17,22 * **15:3** Sal 24:4; Tit 1:15 * **15:4** Jn 6:56; 8:28; 1Jn 2:5 * **15:5** Stg 3:12; Mr 4:8 * **15:6** Jn 15:2; 2Ts 1:8; 1Ts 1:8; 2P 3:7 * **15:7** Jn 14:14 * **15:8** Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12 * **15:9** Col 1:13; 1Jn 5:20; Jud 21 * **15:10** Jn 5:19 * **15:11** 1Jn 1:4; 2Jn 12 * **15:12** Jn 3:16 * **15:13** Ro 5:8; 1Jn 3:16 * **15:15** Col 3:22 * **15:16** Mt 24:22; Jn 10:25; 11:22; 14:13; 16:23

18 —Qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne sehe' ipji', qa' menikfeliti'łets in yakha'
yojo qu' na'napjax ye'm.* 19 Qek natsat'etsi'ł ej ha'ne sehe' ipji', qekha
nesu'untaxi'ł ha'ne sehe' ipji', in łunyejeyijek nekhewe' yatsat'etsij in qi
in yisu'un. Qa nite'łe yatsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe' ipji', qe yakha' hats
he'yeku'mi'ł eiji'kii qa hats nite' ła'ni'ł ji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa hik ta'łijupi'
ha'ne sehe' ipji' in napjaxi'ł e'm.* 20 Maxtayitiłik'i kakha' wi'tlijei hit'iłij ewets:
“Ham pa'qu' witqejkunenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa patune'.” Qu' hayaw-
itjaxtii qa' ekheweljiiłek iye qu' awitjaxti'yi'ł. Qu' net'eku'miju'ł eke' yi'lijei qa'
net'ekumjii'ł ejułek. 21 Week ekewe'en qu' łeqfenyejeyi'ił ej hatse' qe ta'łets in
łatsjayani'ł, qe nite' nikfe'lets nakha' ts'ukinju'.* 22 Qek nite' natsame' qa qek
nite' henfeli'imha iye, qekha nite' noksi'wene'tax pe' łewuł'ets. Qa ha'neł'ij
qa hats nite' łeke' qu' nittaxijets qu' nite' nenikfe'le'ets pe' łewuł'ets.* 23 Pakha'
qu' na'napjax ye'm, napjaxi'm iye na' Tata.* 24 Qek nite' haqsi'ji'imijkii
kekhewe' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł, qekha nite' noksi'wene'tax pe' łewuł'ets.
Qa ha'neł'ij qa hats yi'wen kekhewe' haqsiijkii, ma' qa napjax ye'm qa
napjaxi'm iye na' Tata.* 25 Qa yaqsi'jł'ijkii aka'an qe qa' nafits kakha' wi'tlijei
we'nika'ajji' nakha' yit'ijets nekhewe'en qu' łeqe leye': *“Hamtax ta'ł'ijupi' qa
napjaxłe ye'm.”* *(Sal 35:19; 69:4)** 26 Qu'
nanamtax nakha' Eqi'fenkena'x nakha' qu' he'nukinju' hatse' ta'łets na' Tata,
ikji', nakha' Espíritu ta'łets na' yijaa'ija ta'łii na' Intata, nakha'an qa' hik nakha'
qu' netsfeelija.* 27 Qa ekheweli'ł iye qu' etsfeli'ł, qe łata'ł'i'łijii in i'nk'aa'ija in
ła'ni'ł yijupkii.*

16

1 Henfeli'ł e'm ekewe' wekwek hats'inha qu' hame' pa'qu' ilani'łifi qa'
anami'łju'kii. 2 Newumiłik'uifik'i iye hatse' nekhewe' łe'lijtsitjiyits ne' judiol.
Qa namłe hatse' nakha' łahats'ij qa pakha' qu' łunye'je'łe qu' nalani'łju' qa'
numtitax qu' hik aka' łunye'je' qu' net'ithayiyi'mha na' Dios.* 3 Yaqsiijkii
hatse' aka'an qe nite' nikfe'lets na' Tata qa nite' nikfe'l yiwets iye.*
4 K'efeli'ł'i'm ekewe'en hats'inha qu' namtaxets qu' łunyejeye'kii ekewe'en, ma'
qa' ijamti'iłik'i kekhewe'en in hats k'efeli'ł'i'm. Qa nite' hayiits qu' henfeli'ł e'm
ekewe' wekwek qe mexe ha'ni'ł etji'teje'm.—*

Pakha' yaqsiijkii pa' Espíritu Santo.

5 —Qa ha'neł'ij qa' hats natsamii nakha' ts'ukinju', qa ham ekheweli'ł
pa'qu' natsfaakanij qu' nit'ij: “¿Pa'n qu' maji'?”* 6 Qe in ta'łets in k'efeli'ł'i'm
ekewe' wekwek, ma' qa qi in topolij pe' atawjetsi'ł pa' ika'metaxitsi'ł wetju'ł.
7 Qa yijaał'ija aka' qu' hit'iłij ewets: in les łe'wis qu' haki'ł ek'ui, qe qu'
nite' hake', qa na' Eqi'fenkena'x qa' nite' nanami'ił ewetsju'. Qa qu' hakł'i'ił
ek'uipha'm ma' qa' he'nukini'ł ewetsju' hatse'.* 8 Qu' nanamtax hatse'
nakha'an, qa hikna' nikfelitets ha'ne week sehe' ipji' pa' łewuł'ax, qa pa'
wittsathenkeye'j qa qu' newetjeyumtshentax hatse' ene' week. 9 Pa' łewuł'ax
ikji', in nite' tek'en yiwets tseqeku'. 10 Qa pa' wittsathenkeye'j qa ikji', yakha'
in hats tsamii na' Tata qa' hats nite' e'tsweni'ił.* 11 Qa pa' wetjeyumtshen ene'

---

* **15:18** Lc 6:27; 19:14 * **15:19** Ef 1:4 * **15:21** Mr 13:13; Jn 3:11; 7:28; 10:25; 20:9 * **15:22** Ez 2:5; 3:7; Jn 9:41; Ro 1:20; 2:1; 6:23 * **15:23** Jn 5:23 * **15:24** He 3:9; Ap 15:3; Jn 3:2; 7:31; 5:36; 9:32,41; 10:32,37 * **15:25** Jn 12:38; 13:18; 17:12; 18:9,32; 19:24,36; Sal 69:4 * **15:26** Sal 119:142; Jn 1:33; 14:16,17,26; 16:13; Ro 3:7; 1Jn 4:6 * **15:27** Hch 4:20 * **16:2** Jn 9:22; 12:42; Ex 12:25 * **16:3** Jn 7:28 * **16:4** Jn 14:29; Ap 2:5 * **16:5** Jn 7:33; 8:14,21-22; 13:3,33,36; 14:4-5,28; 16:10,17 * **16:7** Sal 119:142; Jn 14:26 * **16:10** Jn 14:12,28; 16:17

week qa ikji', nakha' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe' in hats ta'nanhi'yipji' qa hats jutsiqax qu' qi qu' nattanithenhetii hatse'.* 12 Olots kekhewe' wekwek tseqfelenheyu'uɬij e'm, qa mexeɬe nite' e'weju'ɬi'ɬiju'ɬ ha'ne hane'ej ɬahats'ij.* 13 Qa nakha'ɬe Espíritu ta'ɬets na' yijaa'ija, nakha'an qu' nanamtax qa' hikna' qu' nijatsheni'ɬ qa' nikfeliti'ɬets week pa' yijaa'ija, qe tees qu' niyetij pakha' qu' ɬakha' ye'ɬe qu' nisu'un, qe iyetij yijat'ij week pakha' qu' nimpi'ye'ej nakha'an, ma' qa nakha'an qa' nikfeliti'ɬets pekhewe' wekwek mexe hamit-sik'ui ɬunyejeikii hatse'.* 14 Nakha'an qi qu' netsiwqinhetji' hatse', qe testi'yij hatse' kekhewe' tsatsat'etsij, ma' qa' nikfeliti'ɬets. 15 Week nekhewe' na'li'm na' Tata yakha' tsatsat'etsij iye, hik ta'ɬijupi' in hit'iɬij ewets na' Espíritu Santo qu' netesti'yij hatse' nekhewe' tsatsat'etsij, qa nakha'an qa' naqsiijkii qu' enikfe'li'ɬets.—

Pa' ɬ'ika'metaxitstaxkii pekhewe'en qa' naya'xipji' qu' qi qu' ɬe'sitsi'imkii.

16 —Hats k'esetsha hats nite' toxik'ui, ekheweli'ɬ qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ɬ, qa ink'aye'ɬe iye qa' e'tsweni'ɬ iye.—* 17 Ma' qa he' uja'x hekhewe' ɬ'ijatshenhei qa yifaakateji': —¿Pa'n ikji'ha in yit'ij inwets: "hats nite' toxik'ui, ekheweli'ɬ qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ɬ, qa ink'aye'ɬe iye qa' e'tsweni'ɬ iye" qa yit'ij iye: "qe yakha' tsamii hatse' na' Tata"?—* 18 Qa yit'ijju' iye: —¿Pa'n yukinji' in yit'ij inwets: "hats nite' toxik'ui"? Nite' jinikfe'li'k'uyii pa' iyettaxij.— 19 Ha' Jesús qa hatsɬe nikfe'lets hekhewe'en in naqfaakanheyu'uj, qa yit'ijji'ju': —¿Me ɬifaakateji'iɬji' in hit'ij: "Hats nite' toxik'ui, ekheweli'ɬ qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ɬ, qa' ink'aye'ɬe qa' e'tsweni'ɬ iye"? 20 Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets, in ekheweli'ɬ ɬapi'ɬju' hatse', qa' qi iye qu' ika'metetsi'ɬkii. Qa ha'neɬe sehe' ipji' qa qi'ek qu' ɬe'sitsi'imkii. Ekheweli'ɬ ɬ'ikametetstaxi'ɬkii hatse', qa' naya'xɬi'i hatse' pakha' ika'metaxitstaxi'ɬkii na' qi witisa'xi'mkii.* 21 Ne'ej efu in hats k'esik'i qu' nanqala'x, qa qi in yaats'eji' ɬekutjii, qe hats yamets pakha' ɬahats'ij qu' nenekfik'i. Qa in hatsɬe nekfik'i na'aj omeɬa's, ma' qa hats nitapi'ik'i ɬaqa'ti'ij, qe ta'ɬets pakha' qi ɬesaxi'mkii in hats neketsfik'i pakha' omeɬa's ha'ne sehe' ipji'.* 22 Qa hik ejunyejeyi'ɬ in qi in ɬ'ikametetsi'ɬ wetju'ɬ qa ɬaats'e'eɬ, qa k'ewenɬi'iɬ iye hatse', qa ne' atawjetsi'ɬ qa' qi qu' ɬe'sitsi'imkii, qa ham pa'qu' netka'miɬij pakha' qu' esaxitsi'iɬi'mkii.* 23 Pakha'an pa' neɬuji' hatse' ham pa'qu' atsfaakani'ɬij. Yijaa'ija aka' hit'iɬij ewets. Na' Tata week qu' neɬisi'ɬij pa'qu' iyini'ɬijets qu' it'iɬij aka' yii.* 24 Hane'ej mexe nite' ɬ'iyiniɬets pe'ye' qu' it'iɬij ka' yii. Iyini'ɬets, qa' esti'yi'ɬij pa'qu' iyini'ɬets, hats'inha qa' qi qu' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkiiha.—*

Jesús qa naxij ha'ne week sehe' epji'.

25 —Ekewe' wekwek in k'iyetij qa hit'iɬij'e' kekhewe' hejeyumtshenɬi'ijupi'. Qa hatsɬe yamets hatse' nakha' ɬahats'ij qu' hats nite' hit'i'iɬij'e' pe'qu' hejeyumtshenijupi', qe hats qu' hatsa'thenketik'iha yijat'ij qu' henfeli'ɬ e'm na' Tata. 26 Hik pakha' pa' neɬuji' hatse' ma' qa' iyini'ɬets pe'ye' qa' it'iɬij aka' yiiji'. Qa nite' hit'iɬij ewets qu' yakha'ye' qu' nek'iyini'ɬ e'mets na' Tata qu' net'ekumi'ɬ eju'ɬ,* 27 qe na' Tata ɬakha'ija in qi in nesu'uni'ɬ, qe ekheweli'ɬ ɬetsu'uni'ɬ qa nite' ɬeqeku'uɬik'i iye in yakha' hata'ɬii na' Dios.* 28 In henek hata'ɬets na' Tata qa heneketsju' ha'ne sehe'. Qa hane'ej qa' hakik'ui iye ha'ne

---

* **16:11** Mt 4:1; 12:41; Jn 5:22; 12:31; 2Ts 1:5; Ap 19:11; Col 2:15; He 2:14 * **16:12** Mr 4:33 * **16:13** Ro 3:7; 1Jn 4:6; 2Ts 2:10; Mt 11:27; Jn 1:17; 5:19; 14:6; 17:10 * **16:16** Jn 7:33; Mr 2:20; 14:19 * **16:17** Jn 14:12; 16:10 * **16:20** Mt 11:17; Lc 7:32; 23:27; Jn 16:6; 2Co 2:2 * **16:21** Ga 4:19; Lc 1:7 * **16:22** Jn 15:11; 20:20 * **16:23** Jn 11:22; 14:13-14; 15:16 * **16:24** Jn 10:25; Mt 7:8; 1Jn 1:4; 2Jn 12 * **16:26** Jn 10:25; 14:16 * **16:27** Jn 6:46; 8:42; 13:3; 14:21; 16:30

sehe' qa' natsamii iye na' Tata.—* 29 Ma' qa he' ɬ'ijatshenhei qa yit'ijets: —
Hayits yijat'ij, hats yeqet'aaxik'iha ka' ɬit'ij in ham pa'qu' ejeyumtshenijupi'.
30 Hane'ej hats tsikfe'li'ɬetsha in week ɬenikfe'lets pe' wekwek. Qa nite' hamik'ui
iye qu' nafaakan pe'ye' qe hayiits ɬenikfe'lets pa'qu' nafaakantaxij. Qa hik
ta'ɬijupi' yekheweli'ɬ in nite' k'eqeku'uɬij in ɬataɬiiha pa' Dios.—* 31 Ha' Jesús
qa yeku'ɬ: —¿Ye' me hats nite' ɬeqeku'uɬik'i? 32 Ek'en qeku'ni'ɬek, na' ɬahats'ij
hats nek, qa hats nam, ekheweli'ɬ qa anak'esi'ɬkii. Week ewiɬei ekheweli'ɬ
qu' ilati'ɬiikii pekhewe' ewhi'wetitsi'ɬ, ma' qa' yeɬ'ewiiɬe'kii qu' etswu'mi'ɬi'.
Qa nite'ɬe yeɬ'ewi'ɬkii na' Tata hik nakha' qu' na'nyijup.* 33 Ekewe'en hats
week k'efeli'ɬi'm hats'inha in ɬatsjayani'ɬha qa' nikesimenɬekii pe' atawjetsi'ɬ.
Ha'ne sehe' ipji' qi qu' nana'l pe'qu' aats'e'eɬij, qa' yape'enhaɬe imeheti'ɬji' qu'
e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii, yakha' hats tsaxij ha'ne week sehe' ipji'.—

17

Jesús qa iyin.

1 Ha' Jesús in yili'ij in yit'ij ekewe' wekwek, qa yejeɬetspha'm ha'ne wa's,
qa yit'ij: —Tata, hats yamets ɬahats'ij. Yape iwqinhetji' ha'ne oqwomehe',
hats'inha ji'jek ha'ne oqwomehe' qa' newqinhetji'ijji' ek.* 2 Akha' ɬetisij ha'ne
oqwomehe' na' ɬet'unha'xipji' ene' week jukhew qa efuts iye, hats'inha qa'
netisij na' witiɬa'x nite' yili'ij week ne' hats ɬetisij.* 3 Ha'ne witiɬa'x nite'
yili'ij, hane'en, qu' nenikfe'l ewets in eɬ'ewi'ɬɬe in e'yijaa'ija in o' Dios, qa
qu' nenikfe'lets iye ha'ne Jesucristo in hik ha'ne ɬenukinju'.* 4 Yakha' qi in
k'ewqinhetjiha ha'ne sehe' ipji' qa week haqsiijkii qa tsaqhat'etsij kekhewe'
ɬanyaji'ij yiwets qu' haqsiijkii. 5 Qa hane'ej, Tata, etsiwqinhetji' qa' je'weeke'
qu' jineniwqinhetji', qa' esɬisij kakha' hayiits yuk'eji' in ha'n ejup in mexe
ham ha'ne week sehe'.* 6 Yakha' hikfelit ewets pa'n ejunye'j nekhewe'
ɬesɬisij ha'ne sehe' ipji'. Nekhewe'en ɬantsat'etstaxij qa ɬesɬisɬi'ij, nekhewe'en
qa tek'enik'iha eke' e'lijei.* 7 Hane'ej hats nikfe'lets in week eke' ɬesɬisij in
akha' ta'ɬ ewets. 8 Yakha' henfeli'm ekewe' wi'tlijei ɬesɬisij, ma' qa t'eku'miju'ɬ,
qa hats nikfe'lets in yijaa'ija in hata'ɬ ei, qa nite' yeqeku'uk'i iye in akha'
ɬets'ukinju'. * 9 Yakha' k'iyinij ei enewe'en, qa nite' k'iyinij ei ha'ne week sehe'
ipji', qe uja'xɬe yijat'ij enewe' hats ɬesɬisij, qe ɬantsat'etsij.* 10 Qa week nekhewe'
tsatsat'etsij, akha' ɬantsat'etsij iye. Qa nekhewe' ɬantsat'etsij qa tsatsat'etsij
iye. Qa yakha' qa heyiwqinhetiiji' qe ta'ɬets nekhewe'en.* 11 Yakha' hats
nite' ha'nipji' ha'ne sehe' ipji', qa nekhewe'ɬe'en qa mexe amaneyi'ipji' ha'ne
sehe' ipji', qa yakha'ɬe qa' hats natsam ei. Qi ɬe'wis Tata, jeɬinenijetsha na'
ɬet'unha'x aka' ii, hik aka' ɬesɬisij, hats'inha qa' week ewi'ɬ pa'qu' ɬunyejeye', in
injunyejeyek in ewi'ɬ kakha' injunyejei.* 12 In mexe ha'nijup nekhewe'en
ha'ne sehe' epji', qa qi in hejeɬetsha hit'iji' aka' iiji', hik aka' ɬesɬisij ɬet'unha'x
ka' ii. Qa ham pa'qu' ewii'ɬe' nekhewe'en qu' uɬ'axe'ju', ewi'ɬɬe nakha' hats
ɬa'sɬe na' witwuɬ'eye'jju' qe qa' nafits kakha' yit'ij kekhewe' hats we'nika'ajji'.*
13 Qa ha'neɬi'ij qa' hats natsam ei na' ɬa'ni', qa aka'an qa hik aka' henfel
in mexe ha'nipji' ha'ne sehe', hats'inha qu' nana'l jii'mek nekhewe'en qu'

---

* **16:28** Jn 14:12 * **16:30** Mr 2:8; Jn 1:48; 2:24-25; 6:64; 16:27; 21:17 * **16:32** Jn 4:23; 8:16,29 * **17:1** Jn 5:19; 12:28; He 1:2 * **17:2** Fil 3:3; Jn 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25; Mt 24:22 * **17:3** Jn 1:6; 4:23; 5:38,44; 6:29; Ro 16:27; 1Jn 5:20; Mr 9:37 * **17:5** Mt 11:27; Mr 10:37; Jn 1:1-2; 8:58; 17:24; 1P 5:1; Pr 8:23 * **17:6** Hch 15:14; Ap 14:1; Mt 24:22; Jn 6:37; 8:23,51; 10:25; 13:1; 15:19; 17:14-16; 18:9,36; 1Co 5:10; 1Jn 2:16; 4:5 * **17:8** Jn 4:24; 5:43; 13:31 * **17:9** Ro 9:11 * **17:10** Jn 16:15 * **17:11** Sal 20:6; 1Co 7:14; Pr 18:10; Jn 10:16,30; 11:52; 13:3; 14:12; 17:22; Ga 3:28 * **17:12** 2Ti 1:14; Mt 26:54; Sal 41:9; Jn 13:18; 15:25; 19:24,36

hik łunye'je' na' qi yisa'xi'mkii. 14 Yakha' hats hetisij enewe'en ke' e'lijei, qa
ha'ne sehe' ipji' qa qi in napjaxi'm enewe'en, qe enewe'en nite' yatsat'etsipji'
ha'ne sehe' ipji', in yijunye'jek yakha' in nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe'
epji'.* 15 Nite' k'iyinij ewets enewe'en qu' ilithinik'ui ha'ne sehe' ipji', k'iyinij
ewets yijat'ij qu' jełijets nakha' uł'ax.** 16 Enewe'en nite' yatsat'etsipji' ha'ne
sehe' ipji', in yijunye'jek iye yakha' in nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe' ipji'.*
17 Eqethenfik'iha nakha' yijaa'ija, eke' e'lijei hik ekewe' nakha' yijaa'ija.* 18 In
łunye'jek in łets'ukinetsju' ha'ne sehe' ipji', qa yakha' jeek iye in hukinijkii
enewe'en qu' nakijik'i' ha'ne week sehe' ipji'.* 19 Enewe'en in ta'łets, yakha' qa
he'neni'ha in haqsiijkii week pa'qu' isu'un, hats'inha qa' hatsłe ye'weeki'iłij
enewe'en qu' ne'nenjiiha' ek. 20 Nite' uja'xłe enewe'en qu' nek'iyinij ewets, qe
k'iyinij ewets iye pekhewe' qu' netk'en yiwets iye hatse' qu' nata'łets pe'qu'
łe'lijeye' enewe'en, 21 hats'inha qu' weeke' qu' hik łunyejeye' qu' ewi'łe'. In
ejunye'jek akha', Tata, in ła'nyit ji'teje'mha qa yakha' qa ha'nji'ij etji'teje'mha
ek, enewe'en qu' nanji'ij initji'teje'mha ek, hats'inha ha'ne week sehe' ipji'
qu' nite' neqekuyi'ik'i in akha' łets'ukinju'.* 22 Kakha' yisa'x łesłisij hats hetisij
enewe'en, hats'inha qu' hik łunyejeye' qu' ewi'łe', in injunyejeyek in ewi'łija
ka' injunyejei,* 23 aka'an ikji' yakha' ha'nji'teje'm enewe'en qa akha' qa ła'nyit
ji'teje'mek, hats'inha qa' hik łunyejeyi'ija qu' ewi'łe', ma' qa ha'ne week sehe'
epji' qa' nenikfe'letsha in akha' łets'ukinju' qa' nenikfe'letsha iye in qi in łisu'un
enewe'en in łunye'jek in qi in łetsu'un.* 24 Tata, hisu'un enewe' łesłisij qu'
na'nyijupkii week pa'qu' ha'ni', hats'inha qu' ni'wenija nakha' yisa'x, nakha'
yisa'x łesłisij, qe qi'ija in hayiits łetsu'un in mexe ham ha'ne week sehe' ipji'.*
25 Yatsathen Tata, ha'ne week sehe' ipji' in nite' nikfe'l ewets, qa yakha'łe
qa tsikfe'l ewets, qa enewe'en qa nikfe'lets in akha' łets'ukinju'.* 26 Yakha'
hikfelit ewets enewe'en, qa nite' hili'ij qu' hikfelit ewetskii, hats'inha nakha'
e'qsu'unka'x, nakha' łetsit'iji in łetsu'un qa na'nji'ju' enewe'en qa yakha' qa'
ha'nji'teje'm iye.—*

18

Jesús qa te'nekumhi'yi' pa'aj.
(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53)

1 Ha' Jesús in yili'ij ekewe'en in iyinijii pa' łatata, ma' qa iki'łkii he' ł'ijatshenhei
qu' namiiteje'm ha' łajaika' ai hakha' kimi'ik'i ł'ikheyi'j na'aj iweli' łii Cedrón,
hikha' i'ni' ha' wit'enekju' najkaket, qa hikha' qa i'ni'łi' ha' Jesús qa he'
ł'ijatshenhei. 2 Ka' Judas, kakha' t'ihinij ha' Jesús, nikfe'lii hakha' najkaket,
qe hats olotsij qa i'njiiłi' he' ł'ijatshenhei.* 3 Ma' qa ka' Judas qa łijts'eyek
hekhewe' ewi'ł tup'uje'm (grupo) he' hik łunyejei oq'opheł inetsilets witeq-
jeł inenheyij ke' qi witlijtsitjii qa hekhewe' uja'x tenek'enhei judiol, nukin
hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol. Ma' qa neka'x
he' łek'ul qa he' łefetitjiyits qa ke' łaqapjuyititsijup pha'm yenji' ke' najak (an-
torchas).* 4 Qa ha' Jesús in hayiits week nikfe'lets kakha' łunye'jkii, qa ikiju'ł,
qa nifaakan: —¿Łekpa' łowo'ołiikii?—* 5 Hekhewe'en qa yeku'ł: —Pa' Jesús,
Nazaret łeiłe'.— Jesús qa yit'ij: —Yakha' inek.— Qa ka' Judas, kakha' t'ihinij

* **17:14** Lc 6:22,27; 19:14; Jn 8:23; 15:19; 18:23,36 * **17:15** "Nakha' uł'ax" aka'an in yit'ij qa iyetij pa' Satanás. * **17:15** 2Ts 3:3 * **17:16** Jn 18:36; 1Jn 4:17 * **17:17** Lc 11:2; Sal 119:142; 2Ts 2:10; 1Jn 5:20 * **17:18** 1Jn 4:17 * **17:21** Jn 11:52; 17:11; 1Jn 2:24; 5:20 * **17:22** Mr 10:37; Jn 17:24; 1P 5:1,4 * **17:23** 1Jn 4:4; Jn 3:16; 12:43; 15:9; 1Co 13:1; 2Ts 2:13 * **17:24** Jn 12:26 * **17:25** Mt 11:27; Lc 10:22 * **17:26** Jn 10:25; 1Jn 4:4 * **18:2** Mr 3:19; 9:31; Mt 10:4; Jn 13:21 * **18:3** Mr 7:3 * **18:4** Jn 16:30

ha' Jesús, i'nji'teje'm hekhewe'en.* 6 Ha' Jesús in yit'ij: —Yakha' inek— qa
week t'oqoyik'uikii qa namiju'kii sehe' hekhewe'en. 7 Ha' Jesús qa ewi'łij
iye in nifaakan: —¿Łekpa' łowo'ołiikii?— Hekhewe'en qa yit'ijju' iye: —Pa'
Jesús, Nazaret łeiłe'.— 8 Qa ha' Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ij: —Hats inek
hi'ttaxi'łij ewets yakha' inek. Qu' yakha'ye' pakha' łowo'ołiikii, qa' iwejinłi'ił
qu' nakkii enewe'en.— 9 Aka'an hik aka' łunye'jkii in yafits kakha' hayiits yit'ij
ha' Jesús in yit'ij: —Tata, enewe' łesłisij ham pa'qu' ewii'łe' qu' natsqamij.—
* 10 Ma' qa ha' Simón Pedro, hikha' na'li'm ha' łaqa'tsjikinet, qa nit'ijpha'm
qa yifekinij je'm hakha' łeqejkunenek ha' qiji' pa'il łatata, qa yasinii qa k'itsji'
ke' yiya'yik'i te'weiji' łekfi'ik'i, ha' witqejkunenek łii Malco.* 11 Ha' Jesús qa
yit'ijets ha' Pedro: —Ukinik'iju' iye na' łejii na' aqa'tsjikinet. Na' Tata in tsełisij
qu' nek'iyaji' na' qi ek'imiiji', ¿me qa' nite' nek'iya'ye'ji'?—*

Jesús qa wetka'xii pa' pa'i Anás.
(Mateo 26:57-58; Marcos 14:53-54; Lucas 22:54)

12 Ma' qa hekhewe' ewi'ł tup'uje'm (grupo) he' hik łunyejei oq'opheł inetsilets
witeqjeł inenheyij ke' qi witlijtsitjii, qa hakha' iye yejeł ijipji' hekhewe'en (co-
mandante) qa hekhewe' iye tenek'enhei judíos, qa t'eku'mi' ha' Jesús qa
yophe'ł. 13 Ma' qa yojo in yeka'xii ha' Anás, qe hikha' łeqewket ha' Caifás, qiji'
pa'il łatata kakha' ininqa'pji'.* 14 Ha' Caifás hik hakha' yit'ijji'ju' hekhewe'
judiol qu' les qu' łe'wise'ju' qu' ewi'łe' pa'qu' jukhew qu' nawa'mifi ha'ne
witset.*

Pedro qa welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:69-70; Marcos 14:66-68; Lucas 22:55-57)

15 Ha' Simón Pedro yijayanpha'mkii ha' Jesús in wetka'x qa hakhap iye
ł'ijatshenek. Hik ha'ne ha' nikfe'li'ł wetju'ł hakha' qiji' pa'il łatata, qa hik ta'łijupi'
in łeke' in yijayanetsji' ha' Jesús hakha' jofji'ju' ke' łetsi' ha' pa'il łatata.* 16 Qa
hakha'łe Pedro qa amanfik'i ha' łeji'ii. Qa hakha' wit'ijatshenek nikfe'lij ha'
qiji' pa'il łatata, qa tepiliifik'i iye qa tafaakate'yi'ł ke' yejeł ha' łeji' ma' qa
yuihinteje'm iye ha' Pedro. 17 Ma' qa ke' witqejkunenki' yejeł ha' łeji', qa
nifaakan ha' Pedro: —¿Me nite' hik akha' ha' ewi'ł hekhewe' ł'ijatshenhei
hakha' jukhew?— Ha' Pedro qa yeku'ł: —Nite'. Nite' yakha'.— 18 In k'ui qa
hekhewe' łeqejkunenhei qa he' witeqjeł inenheyij ke' witlijtsitjii qa niłani' ka'
łefet qa t'ałets. Qa ha' Pedro qa ts'ap'a'ajup i'nji'teje'm hekhewe'en t'ałets iye
ka' fe't.

Pa' pa'il łatata qa nifaakan pa' Jesús.
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Lucas 22:66-71)

19 Ma' qa ha' qiji' pa'il łatata qa nifaakanij ha' Jesús in t'ejuyets hekhewe'
ł'ijatshenhei qa ke' yijatshenij iye.* 20 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakha' in k'iyet
nite' hanat'inijik'uikii ene' weekji', k'inq'ijatshenjiifi nekhewe' łe'lijtsitjiyits
ene' judiol qa k'inq'ijatshenjiifi iye nekhe' qi witlijtsitjii, hik nakha' łothewet
ne' week judiol, qa ham pakha' qu' hit'ij qu' hanat'inijkii.* 21 ¿Inhats'ek in
yakha' in łatsfaakan? Anfaakan yijat'ij hekhewe' tsepi'ye'ej kekhewe' k'iyetij,
hik enewe' nikfe'lets kekhewe' hit'ij.— 22 Ha' Jesús in yit'ij aka'an, ma' qa ha'
ewi'ł hekhewe' witeqjeł inenheyij ke' qi witlijtsitjii qa yilanje'm łeju's, qa yit'ij:
—¿Me hik aka' pa' i'nanye'j qu' jinteku'ł ha'ne qiji' pa'il łatata?— 23 Ha' Jesús

* **18:5** Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * **18:9** Mt 1:22; Jn 17:6,12 * **18:10** Mt 16:17; Lc 6:14; Mr 14:47; He 4:12; 10:32; Lv 16:32 * **18:11** Is 51:22; Jer 49:12; Mt 20:22; 26:39,42; Mr 14:36; Lc 22:42 * **18:13** Lc 3:2; Jn 11:49; 18:24; Hch 4:6; Mt 26:3 * **18:14** Jn 11:50 * **18:15** Lc 6:14 * **18:19** Mt 26:3 * **18:20** Stg 2:2; Hch 21:26

qa yeku'ł: —Qu' uł'axe'ju' pa'qu' hit'ij, enfel ye'm pakha' uł'axju' in hit'ij, qa qu' łe'wise'łeju' in k'iyet, ¿qa inhats'ek in łaslan?—* 24 Ma' qa ha' Anás qa inaqyaji'ij qu' newetka'xii ha' Caifás, qiji' pa'il łatata, ha' Jesús wo'nophe'ł he' łokoyei.*

Pedro ewi'łij iye in welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:71-75; Marcos 14:69-72; Lucas 22:58-62)

25 Ha' Simón Pedro ts'ap'a'ajup ka' fe't, t'ałets, ma' qa titijiti'yijets: —¿Me nite' hik akha' iye hekhewe' ł'ijatshenhei hakha'an? — Ha' Pedro qa welkut'ijkii, qa yit'ij: —Nite', nite' yakha'. — 26 Ha' ewi'ł hekhewe' łeqejkunenhei hakha' qiji' pa'il łatata, hik hakha' ha' łejefe hakha' k'istaxii ke' łekfi' yifekinii ha' Pedro, hakha'an qa yit'ijets iye ha' Pedro: —¿Me nite' hik akha' k'eweni' hakha' wit'enekju'ui najkaket, in ijts'ekii hakha'an?— 27 Ha' Pedro qa ewi'łij iye in welkut'ijkii iye, ma' qa hik aka'aj qa ip pa' ta'a'a'.*

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Lucas 23:1-5)

28 Ma' qa wetka'xik'uifik'i iye ha' Jesús ke' łetsi' ha' Caifás, qa wetka'xii ke' wititsi' łii pretorio, Roma łakha', i'nifi ek hakha' judiol tenek'enhe'yipji' Roma łeiłe' (gobernador). Mexe leefiju', he' judiol qa nite' uyetsji' ke' wititsi' pretorio, qe tit nuyetsji' ma' titha hats hik łunyejeye' qu' netjilii in mexe łe'sits pe' nełuts, qa' nite' łeke'ye' qu' na'nij ji'teje'm pakha' witkujiiji' pe' łe'sits nełuts Pascua.* 29 Qa hik ta'łijupi' ha' gobernador Pilato in iketsfik'i hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Pa'n łunye'j pa' uł'ax yaqsiijkii ha'ne jukhew qa łenka'xi'łmet?—* 30 Hekhewe'en qa yeku'ł, qa yit'ijju': —Qu' nite' uł'axe' ha'ne jukhew qekha nite' henka'xe'taxi'ł ei qu' k'ełisiłij.— 31 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets iye: —Eka'xi'ł nakha'an qa' it'iłiji' pa' hats ł'anye'j pa' eqe leyi'ł qu' ekhewele'łi'iłij qu' itanitheni'łij nakha'an pa' yaqsiijkii.— He' judiol qa yeku'ł iye: —Yekheweli'ł in ye'judioli'ł nite' łenexkeli'łij ye'm qu' hilani'ł pa'qu' jukhewe'.— 32 Aka'an in łunye'jkii qe qa' nafits kekhewe' łe'lijei ha' Jesús in iyetij qa yeqethenik'iha pa'n qu' ławamhinye'je' hatse'.* 33 Ma' qa ha' Pilato qa uyifi iye kekhe' wititsi' pretorio, qa taya'yets ha' Jesús, ma' qa wetka'xetsji', qa yit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' qi łatata ene' judiol?—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me akha'łe qu' it'ij aka'an? ¿Me i'nłi'i qu' nata'łłe'ets qu' nit'ij ewets pekhewepe' qu' yakha'ye'?— 35 Ha' Pilato qa yeku'ł iye: —¿Ye' me yakha' ye'judio? Ene' ejefets qa nekhewe' iye tenek'enhe'yij ne' pa'il tsełis ej. ¿Pa'n eqfenye'j ewek pa'aj? — 36 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Na' heinek'enhe'yi' nite' ha'ne sehe' ipji'. Qe qek hik ha'neyi'i' ha'ne sehe' ipji' na' heinek'enhe'yi', ma' qa nekhewe' tsijayan qekha nawatlantaxyipji', qekha nite' niwejinetaxij ne' judiol in t'eku'myi'. Qa nite'łe hik ha'ne i'ni'in nakha' heinek'enheiji'.—* 37 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets: —¿Ye' me akha' e'wittata?— Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —Ł'asiinik'iha ka' łit'ij in yakha' ye'wittata. Qa hik ta'łijupi' in tsekfik'i qa hik ta'łijupi' iye in tsametsju' ha'ne sehe' ipji', qe qa' henfel na' yijaa'ija. Qa week nekhewe' hats i'nji'teje'm na' yijaa'ija, qa tek'en yiwets.—* 38 Ha' Pilato qa yit'ij: —¿Pakhana's qu' łunye'je'kii pa' yijaa'ija?— In yit'ij aka'an, ma' qa uyetsfik'i iye hekhewe' judiol, qa yit'ijji'ju': —Ham hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hakha'an.* 39 Qa na'łłe ka' hayiits eqfenyejeijii'ł ewek qu' yakha'ye' qu' hiwejinji'ij pa'qu' ewi'łe' wit'ophełik'e' qa yamji'jets ene' łe'sits nełutsji' Pascua. ¿Me łisu'uni'ł qu'

* **18:23** Gn 1:31 * **18:24** Jn 18:13 * **18:27** Jn 13:38 * **18:28** Mr 15:16 * **18:29** 1Ti 5:19; 6:13; Tit 1:6 * **18:32** Jn 12:32-33 * **18:33** Jn 19:21 * **18:36** Mr 1:15; Hch 20:25; 26:16; Jn 8:23; 17:6,14,16; 18:18; Lc 1:2; 1Co 4:1 * **18:37** Jn 1:9; 3:19; 6:14; 9:39; 11:27; 12:46; 15:26; 16:28; 1Ti 1:15; Hch 26:5; Sal 119:142; 2Ts 2:10 * **18:38** Mt 27:37; Mr 15:26; Jn 19:4,6; Hch 13:28; 23:28; 25:18; 28:18

hiwejin ha'ne qi łatata ne' judiol?—* 40 Ma' qa ewi'łij iye in week tayai wetju'ł,
qa yit'ijju': —¡Hasu'uj iwejin nakha'an! Hakha' yijat'ij Barrabás qu' iwejin.—
Ha' Barrabás hikha' qi in uł'ax ejtenhetsax.*

19

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-31; Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25)

1 Ma' qa hik ta'łijupi' ha' Pilato qa inaqyaji'ij qu' neteqsilanhetiikii ha'
Jesús. 2 Qa he' oq'opheł inetsilets qa yiftii ke' tii qa yiwataninij ha' Jesús, qa
yi'ntaafinij iye ka' witpalinek'ij penyilo. 3 Hekhewe'en qa ikets, qa yit'ijets:
—¡Pakhaaye'łi'ij qu' łunye'je' ha'ne łatata ne' judiol!— Qa yeqsilanje'mkii łeju's.*
4 Ha' Pilato qa wapiletsfik'i iye he' jukhew, qa yit'ijji'ju' iye: —Jeł qeku'ni'łek,
hane'ej qu' henka'xi'ł ewetsfik'i qa' i'weni'ł hats'inha qa enikfe'li'łetsha in
ham hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hakha'an.—* 5 Ma' qa ha' Jesús qa
nekfik'i wenuihinji'ju' łejiła' ke' tii weniftii qa weni'ntaafinij ka' witpalinek'ij
penyilo. Qa ha' Pilato qa yit'ijji'ju': —¡Hane'en hakha' jukhew!—* 6 Ma' qa in
yi'wentax hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye witeqjeł inenheyij
ke' qi łe'lijtsitjii, qa taya'yijipji', qa yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'! ¡Eni'łji'pha'm
cruze'!— Qa ha' Pilato yit'ij: —Eka'xi'ł qa' eni'łji'pha'm pe'qu' cruze'. Qe
yakha' ham hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' nakha'an.— 7 He' judiol qa
yeku'ł: —Yekheweli'ł na'li'ł ye'm ka' yeqe leyi'ł, qa kakha' ł'anye'j nakha'an
qa hikka' ta'łets in les łe'wis qu' nawa'm, qe yit'ij łetets in Ła's pa' Dios.—*
8 Ma' qa ha' Pilato in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa les qi'ija in nijiwei. 9 Qa
wapilijifi iye ke' wititsi' pretorio qa yit'ijets ha' Jesús: —¿Pa'n łatałji'ha?— Qa
hakha'łe Jesús qa nite' yeku'ł.* 10 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets: —¿Me nite'
łesku'ł? ¿Me nite' łenikfe'l yiwets in na'l ye'm pa' yit'unha'x in heinek'enhei
qa łeke' qu' k'ewejin, qa na'l ye'm iye pa' yit'unha'xijup qu' nek'inaqyaji'ij
qu' enhetiiji'pha'm pe'qu' cruze'?— 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ham pa'qu'
et'unha'xe' in ł'enek'enhei qu' nite' nełisi'ij na' Dios. Qa hik ta'łijupi' pakha'
ta'łets in heyestii ej, pakha'an les qi wiikfik'i pa' łewuł'ax.—* 12 Ma' qa hik
aka'aj ha' Pilato qa wo'taxiikii pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' niwejin ha' Jesús. Qa
hekhewe'łe judiol qa taya'yijipji'kii iye, qa yit'ijju': —Qu' iwejin hakha'an ma'
qa hats nite' ejuwaika' pa' qiji' Roma łatata (César). Week pa'qu' naqsi'jłetaxijkii
qu' qiye' qu' wittatayi'ij, ma' qa hats t'ejuyiju'ł pa' qi Roma łatata.— 13 Ma'
qa ha' Pilato in yepi'ye' ek'i aka'an, qa inaqyaji'ij qu' netetkaxetsfik'i ha'
Jesús. Ha' Pilato qa i'nipji' ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in hik łunye'j qu' jueze',
i'ni' hakha' ts'eewe'epji' ha' joofji'ju' łanfaakanhe'wet'ij łenqii Utel Yaqamax, ke'
hebreo qa yit'ijek Gabata. 14 Hik kakha' ka' nełuji' watji'letji' ne'ej wekwek
qu' net'ejuyets kakha' łe'wis nełu Pascua, qa hats natsathenju' junu'. Ha'
Pilato qa yit'ijji'ju' hekhewe' judiol: —Hane'en hakha' atata'ał.— 15 Ma' qa
taya'yijipji' iye hekhewe'en, qa yit'ijju': —¡Ilaani'łha! ¡Ilaani'łha! ¡Eni'łji'pha'm
cruze'!— Ha' Pilato qa yit'ijji'ju': —¿Me łisu'uni'ł qu' henji'pha'm pe'qu' cruze'
ha'ne qi atata'ał?— Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yeku'ł: —Yekheweli'ł
ham pakhape' iye qu' wittatayi'ił yipji', ewi'łłe pa' qi Roma łatata.— 16 Ma' qa
hik ta'łijupi' ha' Pilato in tisij hekhewe'en, hats'inha qu' ne'nenji'pha'm pe'qu'
cruze'.

---

* **18:39** Mt 27:15-26; Mr 15:6-15; Lc 23:13-25 * **18:40** Mr 14:48; 15:7 * **19:3** Mr 1:45 * **19:4** Jn 18:38 * **19:5** Lc 19:36; Zac 6:12 * **19:7** Lv 24:16; Jn 5:18; 19:12; 10:33,36; He 1:2 * **19:9** Mr 14:61; 15:16 * **19:11** Jn 15:22; 18:13-14,19-24,28

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43)

17 Ma' qa wetka'x ha' Jesús. Ha' Jesús qa ikijfik'i in yeka'x ke' łeqe
cruz, qa' namijii hakha' sehe' łenqii witjiła'ak'i łetset, ke' hebreo qa yit'ijek
Gólgota.* 18 Ma' qa hik hakha'a' qa yenji'pha'm ke' cruz, qa wetsjuk iye ke'
łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits hakha'an, ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap
qa łefeyi'j te'weyij, ha' Jesús qa łeqewuk'u te'weiji'. 19 Ha' Pilato yika' iye ka'
ewi'ł k'eewe qa yenipji' ke' cruz. Ka' we'nika' yit'ij: —Jesús Nazaret łeiłe', qi
łatata ene' judiol.— 20 Ma' qa olots he' judiol yiyinenik'i ka' we'nika'ajji', qe
hakha' we'neni' in we'nenji'pha'm ke' cruz meti'm ha' witset. Qa ka' łe'nikahat
qa we'nika'ajji' kekhewe' wi'tlijei hebreo, ke' latín qa ke' griego iye.* 21 Qa
hik ta'łijupi' he' tenek'enhe'yij he' łaqa pa'il enewe' judiol, qa yittaxijets ha'
Pilato: —Hasu'uj ika'ajji' qu' nit'ij: "Qi łatata ene' judiol." Ika'ajji' yijat'ij:
"Hane'en yit'ij: Yakha' qi łatata ene' judiol."—* 22 Qa ha' Pilato qa yit'ij: —
Pakha' qu' hats hika'ajji', qa hats hika'.— 23 Ma' qa hekhewe' oq'opheł inetsilets
in hats yenji'pha'm ke' łeqe cruz ha' Jesús, qa t'eku'mi' ke' łeqhinatai ma' qa
yak'esa'xju'kii yit'ij cuatsuju' in yak'esa'xju'kii, qa weju'łji' he' ikwetju'ł (4)
oq'opheł inetsilets, qa t'eku'mi' iye ka' te'weiju' yamik'iju' ł'uihitjii, qa kakha'
te'weiju' yamik'iju' ł'uihitjii qa ham łentiłititse', itupi'le'łe in wetłii. 24 Qa hik
ta'łijupi' hekhewe' oq'opheł inetsilets in yit'ijju': —Hasu'uj jitawjaf'itju' hane'en
qu' jinawatk'esa'xijju' iye, ju'ukij wetju'ł yijat'ij qa' jutsiqaxe' pa'qu' nitupilen.
— Aka'an in łunye'jkii qe qa' nasinik'iha ka' hats we'nika'ajji' qu' łunyejeye'kii
in yit'ij: —*Wetjeyumtshenij qa watk'esaxijju' ke' yeqhinatai qa ikij wetju'ł iye*
kakha' yeqhinawat.— *(Sal 22:18)* Aka'an
hik aka' yaqsiijkii hekhewe' oq'opheł inetsilets.* 25 Hakha' i'ni' ke' łeqe cruz ha'
Jesús, qa metifi ke' łenene qa ke' łejefeki'łe ke' łenene, qa ke' María łewhe'ye' pa'
Cleofas, qa kikhe' iye María Magdalena (Magdala łeiłeki').* 26 Ma' qa ha' Jesús
in yi'wen ke' łenene qa hakha' iye ł'ijatshenek hikha' qi in yisu'un ts'ap'a'afi iye
ke' łeqe cruz, qa yit'ijets ke' łenene: —Efu, nakha'an ha' oqwomehe'.—* 27 Qa
yit'ijetsek iye ha' ł'ijatshenek: —Nekhe'en ke' enene.— Ma' qa hik aka'aj ta'łi'
hakha' ł'ijatshenek qa yejełetsha qa yeka'xii ke' łetsi'.

Jesús qa wa'm pa'aj.
(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49)

28 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, ha' Jesús in hats nikfe'lets in hats week qu' nafits
pa' łunye'jkii, ma' qa qu' hats nafits'ija kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, qa yit'ij:
—Ts'iyayu'.—* 29 Na'li' hakha'a' ke' ewi'ł kamusi łasi' topo'oj ka' wino na'aj
etsik'iiji' (vinagre), ma' qa yenji' ka' ewi'ł tutsi'latax ta'łets ne'ej łii isopo ke'
ewi'ł hik łunye'j jupayek (esponja) wenilke' ijetsju' ka' wino etsik'iiji' ma' qa
yilke'ejiipha'm ha' łeji'.* 30 Qa ha' Jesús in hats tu'fij ka' we'nilke'ejetspha'm
wino, qa yit'ij: —¡Hats uja'xłe!— Ma' qa nososjo', qa wa'm.*

Jesús qa t'ilitfik'i pe' ł'athits qa pa' iweli' iye.

31 Ma' qa hekhewe' judiol, kakha' nełuji' in mexe qu' nawatjiletji' pe'qu'
wekweke' t'ejuyets kakha' nełuji' sábado, qa nite' yisu'un qu' amaneye'
ji'pha'm pe'qu' witlanheye' pe'qu' łeqe cruzitse' in yamets kakha' witwapi-
ihijii, qe kakha' witwapiihijii kakha'an les in qi in yiwqinhetji'ha. Qa hik

* **19:17** Lc 9:23; 23:26 * **19:20** He 13:12 * **19:21** Mt 2:2; 27:11,29,37; Mr 15:2,9,12,18,26; Lc 23:3,37-38; Jn 18:33,39; 19:3,19 * **19:24** Mt 1:22; 26:54 * **19:25** Mt 1:16; 27:55-56; Mr 15:40-41; Lc 23:26,49 * **19:26** Jn 13:23; 21:7 * **19:28** Lc 12:50; 18:31; 22:37; Jn 19:30; Hch 13:29; He 10:14; 11:40; Sal 22:15; 69:21 * **19:29** Ex 12:22 * **19:30** Lc 12:50; Jn 4:34; 17:4; 19:28; 1Jn 5:8

ta'łijupi' in iyinijets ha' Pilato qu' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju' łekumkenetits week hekhewe' we'nenji'pha'm ke' cruzits, ma' qa' netenit'ijju'.* 32 Ma' qa he' oq'opheł*inetsilets* qa ikii qa nilanju' ke' łekumkenetitsik'i ka' yojo qa kakhap iye kekhewe' ł*enenhefetsji'pha'm* ke' cruzits ha' Jesús. 33 Qa in yamtaxets ha' Jesús, qa yi'wen in hats wa'm, ma' qa nite' nilanju' he' łekumkenetits.* 34 Ła'mek hakha' ewi'ł he' oq'opheł*inetsilets* qa ti'jijetspha'm łe'weł*i'* ka' ł*eqilkenet* leeseji', qa aje'eł t'ilitfik'i ke' ł'*athits* qa ka' iweli' iye.* 35 Nakha' yi'wenij ekewe'en qa nifelkii, qa kekhewe' nifelkii qa yijaalija. Qa nakha'an nikfe'lets iye kekhewe' yit'ij in yijaalija, hats'inha qu' ekhewele'jiiłek qu' nite' eqeku'yi'iłik'i.* 36 Qe aka'an in ł*unye'jkii* qe qa nafits kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: —*Nite' ewii'łe' pa'qu' netenepłet pe' łenuts.*— *(Sal 34:20)** 37 Qa kakhap iye we'nika'ajji' qa yit'ijek: —*Yejeł**ijju'** hatse' pekhewe'en pakha' ł**anajkanewe'j.*— *(Zac 12:10)**

Jesús qa we'nenifi pe' łesehek.
(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56)

38 In hats naxijik'i ekewe' wekwek, ma' qa ha' José, Arimatea łeiłe', hakha'an tek'entaxets iye ha' Jesús qa nite'łe jumumij qe nijiweyiju'ł hekhewe' judiol. Ha' José qa iyinijets ha' Pilato qu' netisij qa' neka'x ka' Jesus'ik'i. Ha' Pilato qa łexke'ej qu' neka'x. Ma' qa ha' José qa ikii ka' Jesus'ik'i qa yeka'x.* 39 Qa hakha' iye Nicodemo, hikha' nekii ka' ewi'ł naja'x ha' Jesús qu' natfaakate'yi'ł. Neka'x ke' treinta (30) kilos yamets ke' mirra yetsjiłił ke' áloe.* 40 Ma' qa t'eku'mifi wete'm ka' Jesus'ik'i yijuphe'łji' ka' łe'wis penyilo qa hatsłe yefulutipji' kekhewe' wanaqfi'j łesejets ewjisii mirra qa ke' áloe, qa in łeqfenyejeyijek ka' hats łeqfenyejeyij ne' judiol qe yenifi ne'ej łesehek na'aj wa'm.* 41 Ha' i'ni' in we'nenji'pha'm ke' cruz, meti'm ha' najkaket qa hikha' i'ni' ke' ewi'ł witnimełuk ink'aiki', mexe ham we'neni'ifi. 42 Ma' qa hikke' qa we'nenifi ka' Jesus'ik'i qe les in met, qe hats k'esets qu' nanaxijik'i kakha' nełu ma' qa' hats namets kakha' ławapiihijii ne' judiol.

20

Jesús qa iła'x iye.
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-12)

1 Ka' yojo nełuji' kakha' semana (domingo) leefiju', ke' María Magdalena mexe nookii pa'aj in ikii ke' nimełuk. Qa yi'wen pa'aj ke' qi ute in hats tenit'ijji' in łit'otaxij ke' nimełuk.* 2 Ma' qa wekuma'xii ha' i'ni' ha' Simón Pedro qa hakhap iye ł'*ijatshenek*, hakha' qi yisu'un ha' Jesús, qa yit'ijets: —Wetka'xik'uifik'i pa'aj ke' łesehektax ka' Yatsat'ax'inij, qa nite' tsikfe'li'łets pa'n qu' ne'neni'.—* 3 Ha' Pedro qa hakhap iye ł'*ijatshenek* qa yeełii ke' nimełuk. 4 Enewe' wetsjuk wekuma'xii in yejełii. Qa ha' ewi'ł hakha' ł'*ijatshenek* qa les in we'niyitiiha qa yojo'ets in yamets ke' nimełuk qa i'nk'ałe nafits'ii ha' Pedro. 5 Qa t'upi'yijupju' in yejeł*taak'iteje'm*, qa yi'weniiji' ke' wetjuphe'łtaxji' łe'sits penyilots in i'ni' hakha'a', qa nite'łe uyetsji'ha.* 6 Ma' qa nafits'ii ha' Simón Pedro, qa uyetsji'ha ke' nimełuk. Qa yi'wen iye ke' wetjuphe'łtaxji' łe'sits penyilots in i'ni' hakha'a'. 7 Qa ka' penyilo kakha' wenik'eihinł*i'ipji'* ka'

* **19:31** Jn 19:14; Lc 12:4; 23:26; Mr 2:23; Dt 21:22-23; Jos 8:29; 10:26-27 * **19:33** Ex 12:46; Nm 9:12; Sal 34:20 * **19:34** Zac 12:10; Ap 1:7; Jn 20:20; 1Jn 5:6-9 * **19:35** Jn 1:14-15,34; 21:24 * **19:36** Jn 13:18; 17:12; 19:24; Ex 12:46; Nm 9:12 * **19:37** Sal 34:20 * **19:38** Lc 12:4; Jn 2:21 * **19:39** Jn 3:1-9; 7:50 * **19:40** Jn 2:21; 19:40; 20:5; Mr 14:8 * **20:1** Hch 20:7; 1Co 16:2; Mr 15:40,46; Jn 5:28; Mt 27:60,66 * **20:2** Lc 6:14; Jn 5:28; 21:7; Hch 10:32 * **20:5** Lc 24:12; Jn 19:40; 20:5-7

łeiła', qa nite' ewi'ł i'ni'łi' kekhewe' wetjuphe'łji' penyilots, qe kakha'an wet-
pephe'łik'i qa tujtseika' ha' i'ni'.* 8 Ma' qa uyetsji'ek iye hakhap iye ł'ijatshenek,
hakha' nojo'ets in namets ke' nimełuk, ma' qa yi'wen qa nite' yeqeku'. 9 Qe in
i'nk'aa'ija mexe nite' nikfe'ltaxik'iha kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj, ha'
Jesús in les łe'wis qu' iła'xe' iye.* 10 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa wapiliikii iye pe'
łetsil.

Jesús qa we'nethinets pe' María Magdalena.
(Marcos 16:9-11)

11 Ke' María Magdalena qi in ipi' hakha' i'nfik'i ke' nimełuk'ii, qa in mexe
ip qa t'upi'yijupju' in yejełifi ke' nimełuk.* 12 Qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk
angelits fo' pe' łeqhinatai, i'nipji' pa'aj kakha' we'nenipji' ka' Jesus'ik'i. Ewi'ł
pa' te'weyii ka' t'osiiji' qa pakhap qa te'weyiyek ka' t'efiiji'.* 13 Pe' angelits
qa yithinets pa'aj: —Efu, ¿inhats'ek in łap?— Kikhe'en qa yeku'ł pa'aj: —Qe
wetka'x ka' Yatsat'axyij, qa nite' tsikfe'lets pa'n qu' ne'neni'.—* 14 In hats
yit'ij ekewe'en qa tetwek'elaxtax pa'aj qa yi'wen ha' Jesús in hats i'ntaxi'
pa'aj hakha'a', qa nite'łe nikfe'lij in hik hakha'tax ha' Jesús.* 15 Ha' Jesús qa
yit'ijets: —Efu, ¿inhats'ek in łap? ¿Łekpa' łowotaxiikii?— Kikhe'en qa yumtiłetax
qu' hik hakha'ye' pa' yejeł hakha' najkaket, qa yit'ijets: —Jukhew qu' akha'ye'
pakha' yeka'x ka' Jesus'ik'i, enfel ye'm pa' łekaxji' qa' howo'oikii qa' heka'x.
— 16 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¡María!— Kikhe'en qa tetwek'elaxetsha
pa'aj qa yit'iji' ke' łe'lijei ne' hebreo: —¡Raboni!— (Ikji' yaqa Maestro.)* 17 Ha'
Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Etswejin qe mexe nite' haketspha'm qu' natsamii
na' Tata. Yape ma, qa' enfelii hekhewe' hane'ej hats k'injatsij qa' it'ijets aka'
yi'lijei: "Haketspha'm hatse' qa' natsamii na' Tata qa Atata'ał iye, na' yeqe
Dios qa eqe Diosi'ł iye ekheweli'ł."—* 18 Ma' qa ke' María Magdalena qa ikii
qa nifeli'm hekhewe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets: —¡Hats hi'wen ha' Yatsat'ax'inij!
— Ma' qa yit'ijets kakha' hats ł'anye'jets pa'aj hakha'an.* 19 Ma' qa in hats
najaleikii kakha' yojo nełuji' ka' semana (domingo), hekhewe' ł'ijatshenhei qa
ewi'ł i'ni' yijanithenji' he' łejil qe nijiwe'yik'uikii hekhewe' judiol. Ha' Jesús
qa we'nethinets qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u he' ł'ijatshenhei qa wetfeli'm, qa yit'ij:
—Łe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ł.—* 20 In yit'ij aka'an qa yethinij he' łokoyei qa
ha' łe'wełi' iye. Qa hekhe' ł'ijatshenhei qa qi in łe'sitsi'mkii in yi'wen ha' Yat-
sat'ax'inij.* 21 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in yit'ijji'ju' hekhewe'en: —Łe'sitsi'imkii
ne' atawjetsi'ł. In łunye'jek na' Tata in ts'ukinju' qa yakha' qa' k'ukiniłek.—
* 22 Qa i'nk'ałe in hats yit'ij ekewe'en, qa yifuyu ipji', qa yit'ijji'ju': —Na'
Espíritu Santo qu' esti'yi'łij.* 23 Pekhewe' qu' iwu'mi'łik'ui pe'qu' łewuł'etse',
qa' hik pekhewe' qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Qa pekhewe' qu' nite'
iwu'mi'łik'ui pe'qu' łewuł'etse', qa' hik pekhewe' qa' nite' netwumhitiyi'ik'ui
pe' łewuł'ets.—*

Tomás qa inqeku'taxij in ił'xa iye pa' Jesús.

---

* **20:7** Lc 19:20; Jn 11:44; 20:5; Hch 19:12 * **20:9** Mt 26:54; Lc 16:31; 24:46; 18:33; Hch 2:24; 10:41; 13:34; 17:3,31; Mr 9:9-10; 12:25 * **20:11** Jn 5:28 * **20:12** Gn 16:7; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6; Lc 12:4; Jn 2:21 * **20:13** Lc 10:1; 1Co 8:6 * **20:14** Jn 21:4 * **20:16** Mr 4:38; Ef 4:11 * **20:17** Lc 24:51; Jn 3:13; 6:62; 8:42; 14:12; Hch 1:9-11; 2:33-34; 9:30; Ro 10:6; Ef 1:20-21; 4:8; 1P 3:22; Mt 5:16; 11:27; 27:46 * **20:18** Mr 16:10 * **20:19** Lc 24:1; Hch 20:7; 1Co 16:2; Jn 14:27; 16:33 * **20:20** Lc 24:39-40; Jn 19:34; 20:25-29 * **20:21** Jn 3:17; 13:20; 17:18; He 3:1; Hch 1:2 * **20:22** Gn 2:7; Ez 37:9; Sal 51:11; Jn 1:33; 14:17; 16:7; Hch 2:4; 8:15; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **20:23** Mt 16:19; 18:18; Jn 9:41

24 Ha' Tomás, hikha' i'nji'teje'm he' doce (12) ł'ijatshenhei, łenqii iye Wetsjukji', hakha'an nite' i'nji'teje'm hekhewe'en in we'nethinets ha' Jesús.* 25 Ma' qa hekhewep, hekhewe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets hakha'an: —¡Hi'weni'ł ha' Yatsat'ax'inij!— Qa ha' Tomás qa yit'ij: —Qu' nite' hi'wene' he' łokoyei in watlaniji' ke' kanalifi, qa qu' nite' huihini'ik'iju' iye ene' yiyaqsi' ka' watlaniji' ke' kanalifil, qa ha'ne yikoi iye qu' nite' huihinik'iju' ka' łanajkanewe'j ha' łeweł'je'm, ma' qa' nite' humtiye' qu' hik hakhayi'ija.—* 26 Ma' qa tełuuyik'i iye hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) nełutsik'i, qa ewi'ł iye i'ni' he' ł'ijatshenhei ma' qa hats i'nji'teje'm ha' Tomás. Yijanithenji' iye he' łejil ke' wititsi', ha' Jesús qa we'nethinets iye, ts'ap'aji'ju' iye łeqewuk'u hekhewe'en qa yit'ijji'ju' iye in wetfelji'ju': —Łe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ł.— 27 Qa i'nk'ałe qa yit'ijets ha' Tomás: —Te'łun qu' ikesinenij ene' yikoyei ne' ayaqsi' qa jeełija iye. Te'łunij na' okoi qa' uihinik'iju' ne' ayaqsii ha'ne yi'weł'i'. Hasu'uj e'qekuna'xe'. Ek'en yijat'ij. —* 28 Qa ha' Tomás qa yit'ij: —¡Yatsat'axyij qa yeqe Dios iye!— 29 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qe hats łetswen ma' qa hats nite' łesqeku', łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' nite' netswenetax qa nite'łe tseqeku'.—*

Inhats'ek in we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.

30 Olots kekhewep iye ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiijkii ha' Jesús, qa he' ł'ijatshenhei qa yi'weenijha. Kekhewe'en nite' week we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.* 31 Qa ekewe'en in we'nika'ajji', qe qa' nite' eqeku'yi'iłik'i ha' Jesús in hik hakha' pa' Cristo, Łaa'sija pa' Dios, hats'inha qu' nite' eqeku'yi'ił hakha'an ma' qa' nana'li'ł e'm pa'qu' iłaxitsi'ił qu' nata'łets ka' łiiji'.*

21

Jesús qa we'nethinets pe' uja'x ł'ijatshenhei pa' qi iweli'iiju'.

1 Qa ł'anu'upji' iye ekewe'en, ha' Jesús qa ewi'łij iye in we'nethinets he' ł'ijatshenhei ha' łotkoyek'iiju' ke' qi kałi' Tiberias.* Qa aka'an kakha' łunye'jkii in we'nethinets iye:* 2 Witijts'eyek hik aka'aj Simón Pedro, qa ha' Tomás, łenqii iye Wetsjukji', qa ha' Natanael, Caná de Galilea łeiłe', qa he' łelits ha' Zebedeo qa hekhewep iye wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei.* 3 Qa ha' Simón Pedro qa yit'ij: —Qa' mexe heiq'ehemkii.— Qa hekhewe'en qa yit'ijju': —Ye'ehe qa k'ajayani'ł.— Ma' qa ikkii qa i'nji' ke' witinhitjii qa najamet teq'ehe'mkiitaxju', ham łeq'ehe'mkinele'.* 4 In hats na'liyukii, ha' Jesús qa we'nethinets iye i'ni' ha' łotkoyek ke' kałi'. He' ł'ijatshenhei nite' nikfe'lij in hik hakha'tax ha' Jesús.* 5 Ha' Jesús qa nifaakan: —Omehets, ¿me ham eq'ehemkineli'ił?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Hamija.— 6 Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Iwu'mi'łii ne' eq'ehemki'ił na' łe'niyayiłik'i qa' nana'l pe'qu' eq'ehemkineli'ił.— Ma' qa yijayanij ka' hats yit'ijets. Ma' qa netsintaxijpha'm ke' łeq'ehemki' nite' yamifi qe topo'oj ke' sehets. 7 Ma' qa hakha' yisu'un ł'ijatshenek ha' Jesús, qa yit'ijets ha' Pedro: —¡Qete'e' hik nakha' ha' Yatsat'ax'inij!— In yepi'ye' ek'i aka'an ha' Simón Pedro qa aje'eł teqhinatai, qe nit'ijji' he' łeqhinatai in mexe t'ithayii, qa t'ilitiiju' aje'eł ha' iweli'.* 8 Qa hekhewepłe ł'ijatshenhei qa amaneiji' ke' witinhitjii qe hats metiipha'm ha'

* **20:24** Mr 3:18; Jn 11:16 * **20:25** Sal 22:16; Jn 4:48; 6:64; 20:20; Dt 9:23; Mr 16:11; Lc 22:67; Hch 13:41 * **20:27** Nm 12:7 * **20:29** 2Co 5:7; 1P 1:8 * **20:30** Jn 2:11; 21:25; 1Jn 1:4; 2Ti 4:13 * **20:31** Mt 1:17; Hch 18:5; 1Jn 2:22; 3:23; 5:1; Jn 5:19; 10:27; He 1:2 * **21:1** Tiberias łii iye pe' kałi' Galilea. * **21:1** Mr 16:12; Jn 6:1,23; 21:14; 2Co 4:11; 5:10; 1Ti 3:16; He 9:26; 1P 1:10; 1Jn 1:2; 3:5,8 * **21:2** Lc 6:14; Jn 1:45-49; 21:7; Mt 4:21; 10:2; 17:22; 20:20; 26:37; 27:56; Mr 1:19-20; 3:17,18; 10:35; Hch 10:32; 12:2 * **21:3** Lc 5:5 * **21:4** Jn 20:14,19,26 * **21:7** Lc 10:1; 1Co 8:6

łotkoyek ke' kałi', cien (100) metros ipłu'uipha'm, netsinij ke' łeq'ehemki' topo'oj ke' sehets.* 9 In hats yametspha'm ha' ł'isła'wet, ma' qa t'ilitju'kii qa yi'wen ka' fe't hayiits tujje'm. Qa ewi'ł ka' sehets wo'nosjeyijup qa ka' pan. 10 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi'ł met pe'ye' ne' eq'ehemkineli'ł sehets.— 11 Ha' Simón Pedro qa t'ilitji'ju' ke' witinhitjii qa t'eku'mi' ke' witq'ehemki' qa netsinijetspha'm ha' łotkoyek ke' kałi' topo'oj ke' qits sehets, uja'x yamets ciento cincuenta y tres (153). In olotstaxji' yemjee qa nite'łe niwjaf'itju' ke' witq'ehemki'.* 12 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enek eku'ni'ł qu' eki'łju'.— Ham pakha' qu' nite' netjeyepuni'ijets hekhewe' ł'ijatshenhei qu' nanfaakanij qu' nit'ijets: —¿Łek akha'?— qa hatsłe nikfe'ltaxets in hik hakha' ha' Yatsat'ax'inij. 13 Ha' Jesús qa iketsha hekhewe'en, qa t'eku'mi' ka' pan qa netisijju', qa hik łeqfenye'jij iye ka' sehets. 14 Aka'an in łunye'jkii ma' qa hats wetshetk'ewi'łij in we'nethinetskii he' ł'ijatshenhei in hats iła'x iye.*

Jesús qa nifaakanija pa' Simón Pedro.

15 Ma' qa in hats naq'axju', ha' Jesús qa yit'ijets ha' Simón Pedro: —Simón, ła's ha' Juan, ¿me les qi qu' etsu'unija qa enewe'łe'en qa' nite' les qiye' qu' isu'un?— Ha' Pedro qa yeku'ł: —Ehe, Yatsat'axyij, akha' łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets łelits.—* 16 Qa ewi'łij iye in nifaakan ma' qa hats wetsjuk'ij: —Simón, ła's ha' Juan, ¿me łetsu'unija?— Ha' Pedro qa yeku'ł iye: —Ehe, Yatsat'axyij, akha' łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.—* 17 Ma' qa ewi'łij iye in yit'ijets qa hats wetshetk'ewi'łij in nifaakan: —Simón, ła's ha' Juan, ¿me łetsu'un?— Ha' Pedro qa hats yitawje'meten qe in hats wetshetk'ewi'łij in nifaakan qa yi'tłi'ij: —¿Me łetsu'un?— qa yit'ij in yeku'ł: —Yatsat'axyij, akha' week łenikfe'lets. Łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.* 18 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in mexe e'jutjana'x qa akha'łe in łanaqsi'j qa łakji' iye na'aj łe'nikheyuji'. Qa qu' a'ława'ma'xe'tax qa' etshenłepha'm ne' okoyei qu' it'ij k'eewe qa' tujtseika'ye' pa'qu' neqhinatanin qa' neka'xji' iye pakha' qu' nite' e'nikheyuye'taxji'.— 19 Aka'an in yit'ijets ha' Jesús qa hats yiwjutsiqentaxi'mha pa'qu' ławamhinye'je' hatse' ha' Pedro qu' nata'łets qu' niwqinhetji'ha pa' Dios. Ma' qa yit'ijets: —¡Atsjayan!—* 20 Ha' Pedro in tetwek'elaxtax, qa yi'wen in nijayanpha'mkii ha' qi yisu'un ł'ijatshenek ha' Jesús. Hik hakha' ewi'ł i'ni'łi' in tekju' qa hikha' nifaakanij iye in yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿łek pakha' pa' t'ihin ej hatse'?—* 21 Ha' Pedro in yi'wen hakha'an, qa yit'ijets ha' Jesús: —Yatsat'axyij qa hane'en, ¿pa'n qu' łunye'je'kiyek hatse'?— 22 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' qu' hisu'un qu' nite' nawa'me' nakha'an qa' namijii qu' hetpiltaxju' iye, nite' akha' qu' enikfe'lets aka'an. Akha' atsjayan yijat'ij.— 23 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' tek'enets in i'ye'ej wetju'ł hakha' ł'ijatshenek in tees tit nawa'm. Qa ha' Jesús nite'łe yit'ijets qu' nite' nawa'me'. Aka'łe qe yit'ij: —Yakha' qu' hisu'un qu' nite' nawa'me' qa' namijii qu' hetpiltaxju' iye, nite' akha' qu' enikfe'lets aka'an.— 24 Hik ha'ne ha'ne ł'ijatshenek yi'wen qa yepi'ye' iye ekewe' wekwek qa yika'ajji', ma' qa jinikfe'letsha iye ekewe' yika'ajji' in yijaalija. 25 Ha' Jesús olots iye

---

* **21:8** Lc 12:25; Mr 3:9; Jn 6:22-24 * **21:11** Lc 5:4-10 * **21:14** Jn 20:19,26; 21:1; 2Co 4:11; 1Jn 1:2 * **21:15** Mt 8:30,33; Mr 5:11,14; Lc 8:32,34; 15:15; Jn 21:17; Ap 5:6 * **21:16** Lc 6:35; 10:27; Ap 12:11; 1P 5:2; Mt 7:15; Jn 10:11 * **21:17** Mr 14:44; Jn 5:20; 16:30; 21:15; 2Co 2:2 * **21:19** 2P 1:14; Jn 1:43; 8:12; 10:27; 11:4; 17:1; 1P 2:12 * **21:20** Jn 13:21,23-25; 21:7

ke' yaqsiijkii wekwek, qu' week ne'nika'ajji' ke' week, yakha' humti qu' nite' newejuɬi'ipji' ha'ne sehe' epji' pe'qu' witfaakanheye' qu' ne'nika'ajji'.*

* **21:25** Jn 20:30

HECHOS

Lucas qa wenq'ika'ai pa' Teófilo.

1 Ka' yojo yifaakanek, waika' Teófilo, hika' e'm ke' week łeqfenyejeyij pa'aj pa' Jesús in i'nk'a yaqsiijkii ke' ham łunyejeyi'iju'ł qa ke' i'nq'ijatshenij iye* 2 qa yamijii in tenilesi'yiju'ł na' wa'sji'. In mente' yamii na' wa's, qa pa' Espíritu Santo qa hikpa' ta'łets pa'aj pa' Jesús in nifeli'm pakha' qu' naqsiijkii hekhewe' apóstoles t'eku'miiji'kii pa'aj.* 3 In naxijik'i pa' qi in yaats'e'ej qa in wa'm iye, qa łakha'ija in we'nethinetskii pa'aj hekhewe' apóstoles, qa yethinijkii kekhewe' olots jutsiqetsij in hats iła'x iye, qa yamijets cuarenta (40) nełuts in we'nethinetskii qa nifeli'm pe' wekwek t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 4 Pa' Jesús in mexe i'nji'teje'm pa'aj he' apóstoles, qa yit'ijets: —Hasu'uj ma eku'ni'łik'ui na' Jerusalén, o'notki eku'ni'łets yijat'ij qu' nafits kakha' hats yiwjutsiqen na' Tata, hikka' yakha' hats k'efeli'łi'm,* 5 qe ka' Juan Bautista wenqimpuujinji' na'aj iweli', qa ekhewełi'ił qa' mempuliji'łji' ek na' Espíritu Santo, hats nite' toxik'ui.—* 6 Ma' qa pe' not'axi'ł wetju'ł pa'aj apóstoles qa nifaakan, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me hats yamets hane'ej łahats'ij qu' iwu'mfik'i pe' romano tenek'enhe'yij na' Israel łeqe sehe'?— 7 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Nite' ekheweli'ł qu' enikfe'li'łets pekhewe' nełutsji' hatse' qa pekhewe' łahatsiyij iye, na' Tata hats yaji'letju' yit'iji' nakha' łet'unha'x in qi in tenek'enhei.* 8 Qa ł'estiił'i'iłij hatse' pe'qu' et'unhaxitsi'ił qu' nanam na' Espíritu Santo qa' na'ni'ł epji', ma' qa' etsfeli'łi' ha'ne Jerusaleni' qa week na' sehe' Judea qa na' Samaria, qa amł'i'iłijii pekhewe' totsii witsetits ha'ne sehe' ipji'.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.

9 In yili'ij in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek, qa he' apóstoles in mexe yejełtaxju' pa'aj qa ts'eejpha'm pa'aj in ikpha'm, qa uiji'teje'm pe' ewi'ł wasi' ma' qa hats nite' na'l. 10 In mexe yejełtaxiikii pa'aj hekhewe'en na' wa'sji' ha' Jesús in ikpha'm, qa łunye'jkii pa'aj in hats i'nijup hekhewe'en pe' wetsjuk jukhew fo' pe' łeqhinatai.* 11 Pekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Jukhew, Galilea łeiłets, ¿inhats'ek in łejeł'ił'ik'ipha'm na' wa'sji'? Ha'ne Jesús i'ntaxi'ł etji'teje'm qa hats wetka'xetspha'm na' wa's, hik ha'ne tepilju' iye hatse' qa' hik łunye'je' iye in ł'i'weni'ł in ikpha'm.—*

Matías qa tełiikatiiji' qu' naya'xi' pa' łetse'ttax pa' Judas'ik'i.

12 Ma' qa tepilik'uikii iye ke' utek łii Olivos, qa tepilets iye ha' Jerusalén, ipłu'umets ewi'ł kilómetro qe hik ł'a'j na'aj łenexke'ej pa'aj qu' jintajalki'sji' na'aj witwapiihijiiji' (sábado). 13 In hats uiji'teje'mkii pa'aj ha' witset qa iketspha'mkii pa' toxpha'm pe' wititsi' hikpa' łewhi'wet'ijkii pa'aj ha' Pedro, ha' Juan, ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Andrés, ha' Felipe qa ha' Tomás, ha' Bartolomé qa ha' Mateo, ha' Jacobo (Santiago), ła's pa' Alfeo, ha' Simón łenqii iye Zelote (cananista) qa ha' Judas, ła's pakha' łii iye Jacobo (Santiago).* 14 Week enewe'en ewi'ł we'neniji'ha pa'aj, qa iyiinjiija iye, weekji' pekhewe'

---

* **1:1** Lc 1:3; 24:19 * **1:2** Mt 28:19-20; Lc 24:47; Jn 20:21 * **1:3** Mt 28:17; Mr 16:14; Lc 24:34,36; Jn 20:19; 1Co 15:5-7 * **1:4** Lc 24:49; Jn 14:1; Hch 2:33 * **1:5** Jl 3:18; Mt 3:11; Hch 11:16 * **1:7** Mt 24:36; Mr 13:32; 1Ts 5:1 * **1:8** Lc 24:48; Hch 2:1,4; 4:33; 8:1,14; 13:47 * **1:10** Mt 28:13; Mr 16:5; Lc 24:4; Jn 20:12 * **1:11** Mt 16:27; Hch 2:7; 1Ts 1:10; 2Ts 1:10 * **1:13** Hch 9:37,39; 20:8; Mt 10:2-4; Mr 3:16-19; Lc 6:14-16

efuts iye, qa kikhe' iye María łenene pa' Jesús, qa hekhewe' iye łek'injats.*
15 Hik pakha'aj pe' nełutsji', ha' Pedro qa ts'ap'aji'ju' pa'aj łeqewuk'u pekhewe'
tek'enets pa' Jesús, uja'x yamets pa'aj in week pekhewe' not'ax wetju'ł ciento
veinte (120), qa yit'ijji'ju' pa'aj: 16 —Yejefets, hatsłe ł'anye'j pa'aj qa lesłe łe'wis
qu' nafits kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj łe'lijei pa' David'ik'i yitijinenij pa'aj
pa' Espíritu Santo. Qa nifel pa'aj in t'ejuyets ka' Judas'ik'i, hikka' nojo'ok'oyii
hekhewe' t'eku'mi' qa yophe'ł ha' Jesús.* 17 Qe ka' Judas'ik'i kakha'an week
heinekumhiitaxiłiiji' qa na'ltax pa' testiitaxij aka' wit'ithayijkit.* 18 Kakha'an,
pekhewe' łajal pa' łewuł'ax qa yamitiju'ł pa' ewi'ł sehe', qa namiiju' pa'aj qa
tike'ł je'm pa'aj ke' łekutjiyik'i qa lasasfik'ikii pe' łajatayik'i.* 19 In nikfe'lets
pa'aj aka'an pe' week Jerusalén łeiłets qa łeqiyij ha' sehe' kekhewe' łe'lijei yit'ij
Acéldama, ikji' wit'athits łetset. 20 Qe nakha' witfaakanek Intata łe'lijei Salmos,
we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *“Ham pa'qu' na'ni' hatse' pakha' łetset. Hasu'uj pa'qu'
na'ni' pakha'an.”* *(Sal 69:25)* Qa yit'ij iye: *“Naya'xi' pakhape' pakha'
ł'ithayijki'ttax.”* *(Sal 109:8)* 21 Qa hik ta'łijupi',
in les łe'wis hekhewe' jukhew, hekhewe' tsijayaniłik'ikii eke' week łahatsiyij
in mexe i'n'init ji'teje'm ha' Yatsat'ax'inij Jesús, 22 hekhewe' ta'łijii in i'nk'a
yimpuujin ka' Juan'ik'i hakha'an, qa yamłi'ijii in in hats ikii na' wa's, pakha'
qu' ewi'łe' qu' na'n initji'teje'm iye qa' nenfel iye in iła'x iye ha' Jesús.—* 23 Ma'
qa taya'yiiji' pe' wetsjuk jukhew, hakha' José łii Barsabás qa hik hakha' iye
łii Justo qa ha' Matías.* 24 Ma' qa iyin, qa yit'ijju': —Yatsat'axyij, akha' in
łenikfe'lets yijat'ij pe' łatawjets ene' weekji', ets'ethini'łij wat'ij pa'n łii pakha'
qu' hayiits ku'miiji' pa'aj enewe' wetsjuk jukhew,* 25 hats'inha qu' naya'xi' qa'
nithayiki aka' wit'ithayijkit qu' apostoli'ij iye, hik aka' ka' Judas'ik'i yiwu'mi'
qe qa' namii pakha' weju'łij qu' namii.—* 26 Ma' qa ikij wetju'ł, qa t'an pa'aj
ha' Matías. Ma' qa i'nji'teje'm he' once (11) apóstoles. Ma' qa hats doce (12)
iye.*

2

Pa' Espíritu Santo qa te'nilitju' pa'aj.

1 In yamets pa'aj pakha' łe'wis nełu łii Pentecostés,* qa week pekhewe'
tek'enik'i ke' Jesús łe'lijei qa ewi'ł pa' i'ni' pa'aj.* 2 Ma' qa aje'eł pa'aj yepi'ye'
pa' nokes hik łunye'j na'aj qi t'unik'i ta'łiipha'm na' wa's, qa weekij pa'aj pe'
wititsi'ifi pakha' i'niju'kii.* 3 Ma' qa laxaji' pa'aj pe' hik łunyejeitax fetei. Ma' qa
yak'eskii qa week i'nipji' łesinjel pekhewe' jukhew qa pe' efuts iye. 4 Qa week
topolij pa' Espíritu Santo, ma' qa yapełek pa'aj in yit'ij pekhewep witlijeikal,
pekhewe' tisij pa' Espíritu Santo qu' nit'ij qa yit'ij.* 5 Qa na'l pekhewe' i'ni'kii
ha' Jerusalén judiol, yijayan pa' Intata, ta'łiikii pe' week witsetits ha'ne week
sehe' ipji'.* 6 In nokes pa'aj pa' kimiim, ma' qa pe' olots jukhew qa efuts iye
qa not'axii pa'aj, pekhewe'en qa qhel qhelłi'ij wetju'ł pa'qu' numti, qe week
ewiłei pekhewe'en in yepi'ye' ej in yit'ij pe' łe'lijeiłe wetju'ł in jukhewiikal. 7 Qa
qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —Jeł qeku'ni'łju' ek, ¿me nite' week Galilea

---

* **1:14** Hch 2:46; 4:24; 5:12; 7; 15:25; Ro 12:12; 15:6; Mt 12:46; Lc 23:49,55; Col 4:2 * **1:16** Lc 22:37,47; 24:44; Jn 13:18; 18:3 * **1:17** Jn 6:71; Hch 20:24; 21:19 * **1:18** Mt 26:14-15; 27:5,7-8 * **1:22** Mr 1:4; Hch 2:31; 4:2; 17:18; 23:6; 24:15; 26:23 * **1:23** Hch 15:22; 18:7 * **1:24** Hch 6:6; 13:3; 15:8; 1S 16:7; Jer 17:10; Ap 2:23 * **1:25** Ro 1:5; 1Co 9:2; Ga 1:7-8 * **1:26** Mt 27:35; Mr 15:24; Lc 23:34; Jn 19:24; Hch 8:21; 26:18; Col 1:12; 1P 5:3 * **2:1** Pentecostés ikji' judiol łeqe łe'wis nełu qa t'ejuyets in ink'a nit'ijji' pa' ininqa'pji' pe' łeqei trigo foji'ij. * **2:1** Lv 23:15; Hch 1:14; 20:16 * **2:2** 1R 19:11; Job 38:1; Ez 1:4; Hch 4:31; 16:26 * **2:4** Hch 4:31; 13:52; Mr 16:17; 1Co 12:10 * **2:5** Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16

łeiłets enewe' iyetju'?* 8 ¿Pa'n łunye'j in week ewiłei inekhewel in jitepi'ye'ej in
yit'ij ekewe' i'nlijeyija ekewe' jinekijfik'i? 9 Inekhewel na'l ne' ta'łii pa' Partia,
ne' ta'łii pa' Media, ne' ta'łii pa' Elam, ne' ta'łii pa' Mesopotamia qa ene' Judea
łeiłets, qa ne' ta'łii pa' Capadocia, ne' ta'łii pa' Ponto, ne' ta'łii pa' Asia,* 10 ne'
ta'łii pa' Frigia, ne' ta'łii pa' Panfilia, ne' ta'łii pa' Egipto, ne' ta'łii pa' Libia
ipłuli'ł wetju'ł pa' Cirene, ne' ta'łii pa' Roma nekhewe' judiolija qa nekhewe'
t'eku'młi'i' ka' łunyejei ne' judiol,* 11 ne' ta'łii pa' Creta qa ne' ta'łii pa' Arabia.
Week inekhewel jitepi'ye'ej in iyetij pe' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł łaqsijiyijkii
pa' Dios yit'ij ekewe' i'nlijeyija.— 12 Week yitjułaxijpha'mkii qa qhel qhelłi'ij
wetju'ł pa'qu' numti, ma' qa watfaakanijju': —¿Pa'n qu' naakji'ha aka'an?
— 13 Qa pekhewepłe qa yawitjitaxiji' ek łe'lijei qa yit'ijju': —Yek'uwetłeju'
nekhewe'en.—*

Pa' Pedro qa iyet.

14 Ma' qa ha' Pedro qa ts'ap'a qa week iye hekhewe' once (11), qa
yit'unhetik'i, qa yit'ijji'ju': —Jukhew, Judea łeiłets qa week iye ene' Jerusalén
łeiłets, menikfeliti'łetsha aka'an qa' ek'eni'łik'iha iye aka' qu' hit'ij, 15 qe
enewe'en nite' yek'uwetju' in łumtitaxi'ł qu' nek'uwetju', qe mexe hanee'ij
juufik'ipha'm ne' junu', 16 qe hik aka' yijat'ij pakha' nifel pa'aj pa' ewi'ł
profeta'ik'i łii Joel, in yit'ij pa'aj: 17 "Pa' Dios yit'ij: *'Qa' łunye'je'kii hatse'
pekhewe' teke'lenju' nełutsji' na' yeqe Espíritu qa' hatsi'yipji' ene' week i'nipji'
ha'ne sehe', ma' qa pe'qu' elitsi'ił jukhew qa efuts qa' nenfel pa'qu' hit'ijets, pe'
jutjanhets qa na'nłeji'kii łotoi pa'qu' hetisij qa ne' ława'mhits qa' nits'owoł'ax łi'ij
pa'qu' hetisij.** 18 *Qa' hatsi'yipji' iye na' yeqe Espíritu nekhewe' yeqejkunenhei
qa nekhewe' yeqejkunenkii iye.'* *(Jl 2:28,29)* Ma'
qa' niyetij pekhewe' qu' nit'ijets pa' Intata.* 19 *'Qa' hethinij hatse' ha'ne wa'sji'
pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł, qa pe'qu' jutsiqetsi'ij ha'ne sehe' ipji': wit'athits, fe't qa
pa'qu' qi tutsaxe'.* 20 *Ne' junu' qa' noo'yi' ipji' hatse', ne' juwel qa s'e' ye'ji' hik
łunye'j wit'athits, ma' qa' ł'anu'upji' qa' namets na' qiji' qa łe'wis iye łeqe nełu ha'ne
Yatsat'ax'inij.** 21 *Ma' qa' łunye'je'kii hatse' week pakha' qu' niyinijets łiła'xe' ha'ne
Yatsat'ax'inij qa' iła'xe'.' "—(Jl 2:30-32)* 22 Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew
Israel łeiłets, ek'en qeku'ni'łik'i ek ekewe' qu' hit'ij: ha' Jesús, Nazaret łeiłe',
pa' Dios hik hakha' yiwjutsiqentaxi'ł e'mha in nukinju', qa hikha' i'ntaxijji'
in nethintaxi'łijkii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł, kekhewe' jiyitjułaxijpha'mkii qa
kekhewe' jutsiqetsij in ta'łiiha pa' Dios, in łunyejeyek kekhewe' hats łi'weni'ł.*
23 Hane'en, in testi'yij qu' nawa'm qe ta'łets pakha' hayiits watji'letju' pakha'aj
qu' łunye'je'kii qa pakha' iye qi łikfeliya'xkii pa' Dios. Ma' qa łilani'łiji' ke' cruz
ła'niłijji' hekhewe' uł'ets jukhew, ma' qa łilani'ł.* 24 Qa yiłinłe iye pa' Dios,
yaq'ayinij iye aje'eł pakha' qi łaqa'ti'ij kakha' ławamhijii, qe pa' witwamhi' nite'
łeke' qu' nenyejinju'.* 25 Qe pa' David'ik'i iyetij iye pa'aj hakha'an in yit'ij:
*"Nite' yili'ij in hi'wen na' Yatsat'ax'inij met ye'mkiiha, qe i'ni' ha'ne ts'iyayik'i
hats'inha qu' hame' pakha' qu' netsyejinijik'ui aka'an.* 26 *Qa hik ta'łijupi' in
łe'wisi'mkii ha'ne yitawe'j qa ha'ne yilepep qa iyetij pa' łesaxi'mkii. Qa ha'ne yese'n
iye qu' nawapiitax qa na'łti'im pa' wetjumti'ik'ui,* 27 *qe akha' tees qu' iwejinłi'i'
pa' yiła'x pakha' łetset pe' naxju', nite' exke'ej iye qu' łipipe'ji' ha'ne ł'aj ha'ne ham*

---

* **2:7** Hch 1:11; 2:12 * **2:9** Gn 14:9; 2R 17:6 * **2:10** Mt 23:15; Hch 13:13; 15:38; 16:6,21; 18:23
* **2:13** Hch 17:32; 1Co 14:23 * **2:17** Jl 2:28-32; Ro 10:13; Is 44:3; Jn 7:38; Hch 10:45; 16:31; 21:9
* **2:18** Hch 21:10; 1Co 12:10 * **2:20** Mt 24:29; 1Ts 5:2; Is 58:13; Ez 13:5; Am 5:18; Abd 15; Sof 1:14; Zac 14:1; Mal 4:5 * **2:22** Jn 3:2; 4:48; Hch 10:38; He 2:4 * **2:23** Mt 26:24; Lc 22:22; 24:20; Hch 3:18; 4:28; 5:30 * **2:24** Ro 8:11; 1Co 6:14; 2Co 4:14; Ef 1:20; Col 2:12; 1Ts 1:10; He 13:20

*pa'qu' naqsiijkii uł'axe' eqejkunenek.** 28 *Akha' łetsikfelitets nakha' wit'ikheyi'jii qu' yi'łaxe' iye. Qi qu' otsponhetij hatse' pa'qu' yisa'xi'imkii qu' natsamtax ei." (Sal 16:8-11)* 29 Yejefets, nite' hetjeyepuni'łij ewets qu' hit'iłij ewets pakha' inaqwa'ma'xik'i David in wa'm pa'aj qa we'nenifi pa'aj kekhe' łesehek, kekhe' hane'ej mexe na'l hane'e'in.* 30 Qa pa' David'ik'i in profetałe qa nikfe'letsha *pa' Dios in yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu' nayaxipji' hatse' pakha' łots'oji'la'x in qi in wittata pakha' ewi'ł pekhewe' ta'łets hatse'. (Sal 132:11)** 31 Pa' David'ik'i yejełii pakha' mexe hamik'ui qa iyetij pakha' łiłijii hatse' pa' Cristo, in nite' tewejinhetiił'iiju' pakha' łetset pe' naxju', qa nite' łeke' iye qu' łipipe'ji' pa' ł'aj.* 32 Ha'ne Jesús yiłin pa' Dios, hik ha'ne yekheweli'ł ye'weeki'ł in tsikfe'li'łijets aka'an qe hi'weni'ł.* 33 Ma' qa hats weniwqinhetji' i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Dios, qa pa' Intata qa tisijets pa' Espíritu Santo yiwjutsiqeni'm pa'aj qu' netisij, ma' qa hakha'an qa natsiyi'ł yiwetsju' aka'an aka' hane'ej łi'weni'ł qa łepi'ye'eł iye.* 34 Qe pa' David'ik'i nite' hik pakha' qu' naketspha'm pa'aj na' wa's, qa yi'tłi'ij pa'aj: *"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i** 35 *ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa otsi'pji'kii nekhewe' ejuihifets.' "(Sal 110:1)* 36 Week ene' Israel łeiłets nenikfelitetsha ha'ne Jesús ha'ne ł'eni'łji'pha'm ke' łeqe cruz, hik ha'ne pa' Dios yaqsiijkii qa yeni' ma' qa Yatsat'ax'inij qa Cristo iye.—* 37 Ma' qa in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en pekhewe'en, qa qi in yasin ji'teje'm pe' łatawjets. Pekhewe'en qa nifaakanij pa'aj ha' Pedro qa hekhewep apóstoles: —Yejefets, ¿pa'n łii pa'qu' haqsi'ji'łijkii?—* 38 Ha' Pedro qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ili'iłij pe' uł'ets in łaqsiiłijkii qa' mempuji'łij week ewiłei ekheweli'ł aka' łiiji' ha' Jesucristo hats'inha qu' netwumhiti'yi'ł ek'ui pe' ewuł'etsi'ł, ma' qa' esti'yi'łij pakha' witqisit pakha'an hikpa' pa' Espíritu Santo.* 39 Qe ha'ne yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios, t'ejuyi'ł ewets qa t'ejuyets iye pe' elitsi'ł qa week t'ejuyets iye pekhewe' totsii pa' i'ni', ehe, t'ejuyets pekhewe' qu' natya'yiiji' pa' Yatsat'ax'inij inqe Dios.—* 40 Ekewe'en yit'ij pa'aj ha' Pedro qa olots iye pekhewep iye in nifeeli'mha pa'aj qa yakakłinijha iye pa'aj, qa yit'ijets: —Eneki'łik'uifik'i yijat'ij pakha' łantanithenkeye'j hatse' enewe' hane'ej łahats'ij uł'ets jukhew, ma' qa' i'łiyi'ił.—* 41 Ma' qa pe' tek'enik'i qa t'eku'mi' kekhewe' yit'ij pa'aj, qa wempuli'jju' pa'aj. Ma' qa hats ikets iye pa' nełuji' pekhewe' ink'aihits i'nłi'i qu' namets wetshetk'ewi'ł mil (3.000) pe' jukhew qa efuts iye. 42 Qa we'neniha pa'aj nite' yili'ij in tek'enik'i pekhewe' i'nq'ijatshenij he' apóstoles, we'neniha pa'aj in nite' yili'ij qa not'axji'ij wetju'ł, we'neniha pa'aj in nite' yili'ij qa wetłisjiijju' pe' pa'n qa we'neniha iye pa'aj in nite' yili'ij qa iyinji'ij.* 43 Pe' weekji' qiji'ij qa yitjułaxjiijpha'mkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł yaqsi'j jiijkii hekhewe' apóstoles.* 44 Week nite' yeqeku' tek'enets qa ewi'ł i'njiiji' qa nite' ekuyitsij wetju'ł iye pe' łewekwekits.* 45 T'ihinji'jij pe' łeqe sehel qa pe' łewekwekits iye, ma' qa pe' ł'astai netisjiiju' pe' week pakha' qu' hami'im pe'ye'. 46 Week nełuts nite' yili'ij pa'aj in ewi'ł i'nji'ji' nekhe' qi witlijtsitjiyii qa pe' łetsilii iye qa wetłisjiijju' pe' pan, ewi'ł i'njiiji' iye pa'aj qa tekji'ijju' qa pa' łunyejei pe' łatawjets qa yijaa'ija iye ham yat'ine'kii.* 47 Yiwqinhetji'ha pa'aj pa'

---

* **2:27** Mt 11:23; Lc 2:26; Hch 13:35; He 7:26 * **2:29** 1R 2:10; Neh 3:16; Hch 7:8-9; 13:36 * **2:30** 2S 23:2; Mt 22:43; Lc 1:32; Hch 1:8; He 11:32 * **2:31** Sal 16:10; Hch 2:27 * **2:32** Lc 18:33; Hch 2:24 * **2:33** Fil 2:9; He 10:12; Jn 7:39; 14:26; 16:7,13; Hch 2:17; 10:45 * **2:34** Sal 110:1; Mt 5:35; 22:44; Mr 12:36; Lc 20:42-43; Jn 3:13; 1Co 15:25; He 1:13 * **2:36** Mt 28:18; Lc 2:11; Ro 14:9; 2Co 4:5 * **2:37** Lc 3:10; Hch 16:30 * **2:38** Lc 24:47; Hch 3:16,19; 5:14; 8:12; 22:16; 26:20 * **2:39** Is 44:3; Hch 3:25; Ef 2:13 * **2:40** Dt 32:5; Mt 17:17; Fil 2:15 * **2:42** Hch 1:14; 5:28; 13:12; 17:19; 1Co 14:6; He 10:25 * **2:43** Mr 16:17,20; Hch 5:12 * **2:44** Mt 19:21; Hch 4:32 * **2:46** Lc 24:53; Hch 5:42; 20:7

Intata qa week pakha' witset in yisu'unij. Qa pa' Yatsat'ax'inij qa week nełuts yenji'teje'mkii pekhewe' łelits pe' ink'aihits qu' iłiye' iye.*

3

Pa' onqok.

1 Ewi'ł pa' nełu pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan ikik'ipha'm pa'aj ke' qi witlijtsitjii
jelji' junu' las tres pa'aj yamets iye in ł'iyinhejii.* 2 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew
onqok, ta'łij ji'teje'm pa'aj wittawe'j in onqok. Week nełuts wetka'xji'jii ha' łeji'
łenqii Łe'wis qa iyinjiijets łaq'astaye' pe' uijiifi ke' qi witlijtsitjii.* 3 Hane'en in
yi'wen pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan in hats k'esitsiyu'ets pa' łeji' qa' nuyetsji' ke'
qi witlijtsitjii, qa iyintaxijets pa'aj łaq'astaye'. 4 Ma' qa ha' Pedro qa ha' Juan qa
ts'in pa'aj in yejełju' pakha'an, qa yit'ijets pa'aj: —¡Etsjełi'łju'ha!— 5 Ha' onqok
qa yejeełjuha qe yumtitax qu' netisij pe'ye'. 6 Qa ha'łe Pedro qa yit'ijets pa'aj:
—Ham yaq'astaye' qa ham iye yoqo oroye', qa aka'łe na'l ye'm qa' hik aka' qu'
k'ełisij: Aka' łiiji' ha' Jesucristo, Nazaret łeiłe', ¡eniipha'm qa' ma!—* 7 Ma' qa ha'
Pedro qa t'eku'mi' pa'aj pa' yiya'yik'i łokoi, qa niihinpha'm pa'aj. Ma' qa aje'eł
pa'aj t'unitsik'i pe' łef'iyei qa pe' łofonjei iye qa hats łe'sitju', 8 qa t'ilit'ijpha'm
pa'aj qu' ts'ap'aye' qa ik. Qa uyifi pa'aj ke' qi witlijtsitjii łijts'eye'kteje'm pa'aj
hekhewe'en hats t'otsjo', qa t'ilitpha'mkii pa'aj qi in yiwqinhetji' pa' Dios.*
9 Week pe' jukhew qa efuts iye in yi'wen pa'aj in t'otsjo' qa in yiwqinhet iye pa'
Dios, 10 qa nikfe'lij pa'aj in hik pakhaa'ija pakha' i'nłe'kji' pa' łeji' łenqii Łe'wis
kekhe' qi witlijtsitjii qa iyinjiikii łaq'astaye', ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj
in yi'wen aka' łunye'jkii pa'aj.*

Pedro qa i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' qi witlijtsitjii.

11 Pa' onqoktax in mexe nite' yaqamij pa'aj in tik'eyijup ha' Pedro qa
ha' Juan, ma' qa pe' week jukhew qa efuts iye qa tekumaxiikii pa'aj
pekhewe'en in i'niji' pakha' ts'eewe'efi łii Salomón ke' qi witlijtsitjiyetsji',
qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en.* 12 Aka'an in yi'wen pa'aj
ha' Pedro, qa yit'ijji'ju' pe' weekji': —Jukhew, Israel łeiłets, ¿inhats'ek in
łenitjułaxiłijpha'm aka'an? ¿Inhats'ek in łetsjełi'łju', qa hik łunye'j qu' nata'łets
pa'qu' yit'unha'xe'łi'ił i'nłi'i pa'qu' yijunyejeyi'iłij pa' Intata in hotshini'łju'
ha'ne onqoktax? 13 Pakha' łeqe Dios pa' Abraham'ik'i, pa' Isaac'ik'i qa pa'
Jacob'ik'i, pakha' łeqe Dios pe' inaqwa'mhitsik'i, hats yiwqinhetji' hakha' ła's
Jesús, hik hakha' ekheweli'ł ł'ihiniłij qa qi in łuteni'ł a'ts'ap'a'ałijets hakha'
Pilato, hakha'an in yisu'untax qu' niwejin.* 14 Qa ekhewełi'ił qa qi in łuteni'ł
hakha' Hamji' pa'qu' uł'axe' qa Yatsathenija iye, ma' qa ł'iyiniłets qu' netwe-
jinhetii hakha' ewi'ł eqek'una'x,* 15 qa łetisi'łij qu' natlanhetii qa' nawa'm
hakha' ta'łets pa' witiła'x. Qa pa' Dios qa yiłinłe iye niihinik'uipha'm pe' naxju',
hik aka' yekheweli'ł hi'weni'łha.* 16 Qa in ta'łets pakha' nite' yeqekuyejeyi'łij
aka' łiiji', ma' qa aka' łiiji' ha' Jesús qa hik aka' yit'unhet ha'ne jukhew, ha'ne
hane'ej łi'weni'ł qa łenikfe'li'łij iye, pakha' nite' witqekuye'j ta'łets ha' Jesús hik
pakha' yaqsi'jju'ha ha'ne jukhew, qa ekheweli'ł qa e'weeki'ł in łi'weni'łijha.
17 Qa hane'ej, yejefets, yakha' tsikfe'lets in łaqsi'jłi'iłijkii aka'an in łilani'ł
ha' Jesús qe nite' łenikfe'li'łetsha pa' łunyee'jkiiha, in łunyejeyek iye nekhewe'
ek'enhejkititsi'ł.* 18 Qa hatsłe yafitsheninłi'ij pa' Dios pakha' hayiits yit'ij

* **2:47** Hch 5:14; 11:24; 16:5; Ro 14:18 * **3:1** Sal 55:17; Mt 27:46; Hch 10:3,30 * **3:2** Lc 16:20; Jn 9:8; Hch 14:8 * **3:6** Hch 4:10; 2Co 6:10 * **3:8** Is 35:4-6; Hch 14:10 * **3:10** Jn 9:8; Hch 3:2 * **3:11** Lc 22:8; Jn 10:23; Hch 5:12 * **3:13** Hch 5:30; 7:32; 13:28; 22:14; Mt 27:2; Lc 23:4; Jn 19:15 * **3:14** Mr 1:24; 15:11; Hch 4:27; 7:52; Lc 23:18,25 * **3:15** Hch 2:24; 5:31 * **3:17** Lc 23:34; Hch 13:27

pa'aj i'njiijji' pekhewe' week profetalik'i: pakha' łeqe Cristo qu' qi qu' nataat-
shenhetii qa' nawa'm iye.* 19 Qa hik ta'łijupi', menikfeliti'łij etetsha aka'an
in łijaniłik'i qa' etetwek'elaxi'łijets yijat'ij qu' hasu'uj eqeku'uł, hats'inha pe'
ewuł'etsi'ł qa' nawatwamhitik'i, ma' qa' e'lefitsi'iłijets qu' ułaije'yi'ł qu' hats
ni'iłijup pakha' Yatsat'ax'inij.* 20 Qa pakha'an qa' ne'nukinił'ei hatse' ha'
Jesús hikha' Cristo, hik hakha' hayiits pa'aj te'nekumhi'yiiji' qu' esti'yi'łij qa'
ne'feni'ł hatse',* 21 qa lesłe łe'wis qu' mexe amani'iipha'm na' wa's ipłu'ui qu'
namtaxets pa' nełuji' qu' newetpilettaxi' iye pa' hayiits łunyejei ene' wekwek,
in ł'anye'jek pakha' hats yit'ij pa'aj pa' Dios i'nijji' pekhewe' łe'sits łeqe profe-
tas'ik'i pakhaa'ij pa'aj.* 22 Pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *“Pakha' Yatsat'ax'inij Dios
yaqsiijkii hatse' qu' nata'łi'ł etji'ju' pakha' ewi'ł profeta hik yijunye'j. Ek'eni'łets
hatse' pakha'an (Dt 18:15,19)* week pakha' qu' nit'iłij ewets.* 23 Qe
pakha' qu' nite' netk'ene'ets pakha' profeta, qa' netwumhiti'yik'uifik'i pakha'
witset hatse'.” 24 Ma' qa hik aka' iyetji'jij iye pa'aj pe' week profetas'ik'i in ta'łi'
ek pakha' Samuel'ik'i qa teneiłi'ijpha'm pe' week in nifel pa'aj ekewe' hane'ej
łunyejeikii enewe' nełutsji'. 25 Ekheweli'ł łelits pekhewe' profetas'ik'i qa łelits
iye pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pekhewe' alheyi'łik'i, qe in yit'ijets
pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i: *“Qa pe' łoʼ ta'ł ewets hatse' qa' nata'łets qu' hi'fen
enewe' week witsetits ha'ne sehe' ipji'.” (Gn 22:18)** 26 Pa' Dios
in yiłin iye ha' Ła's, qa nojohoni'łij in nukinił'ei, qe qa' ne'feni'ł ekheweli'ł qu'
menink'aihiti'ł qa' ili'iłij pe' uł'ets łaqsi'ji'łijkii.—*

4

Pekhewe' tenek'enhei qa yophe'ł pa'aj pa' Pedro qa pa' Juan.

1 Ma' qa ha' Pedro qa ha' Juan in mexe iyettaxik'ui pa'aj pekhewe' jukhew
qa efuts iye qa nekii pa'aj pekhewe' pa'il, qa pa' tenek'enhe'yipji' pekhewe'
yejeł ke' qi witlijtsitjii qa pe' saduceos.* 2 Qi pa'aj in nayu'kii pekhewe'en
qe hekhewe'en i'nq'ijatshenij pa'aj in iłii iye hatse' pe' naxju' qe pa' Jesús
hik pakha' inq'ethinij pa'aj aka'an in iła'x iye pa'aj.* 3 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj
qa yuihinifi pe' łoq'ophełitjii qa yamijii pa'aj in nełukii, qe hats metju' pa'aj
pe' junu'. 4 Qa hatsłe olots iye pa'aj pekhewe' yepi'ye' pe' nifel pa'aj, qa
nite' yeqeku'uk'i, ma' qa hats i'nłi'i qu' namets lee'fij mil (5.000) in weekji'
pekhewe' jukhew qa efuts iye tek'enets pa'aj. 5 Qa łunye'jkii pa'aj pakhap
nełukii in not'axi' wetju'ł pa'aj na' Jerusalén pekhewe' tenek'enhe'yij pe' qi
witlijtsitjii, pe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.
6 I'nji'teje'm iye pa' qiji' pa'il łatata Anás, qa pa' Caifás, qa pa' Juan qa pa'
Alejandro iye, qa pe' week pe' łejefets pa' qiji' łatata pe' pa'il.* 7 Ma' qa tetka'x
pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa we'nenji'ju' pa'aj pa' łeqewuk'uji' pekhewe'en,
ma' qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n łii łet'unha'x, axe'm pa'qu' witiye' qu' łit'iłiji'
in łaqsiiłijkii ekewe'en?— 8 Ma' qa ha' Pedro, topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo,
qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Wit'alhei qa week iye nekhewe' tenek'enheiji' ha'ne
witset,* 9 pakha' łatsfaakani'łij, qu' hik kakha'ye' kakha' łe'wis wanaqsiimijkii
nakha' jukhew wanqats'etax qa pa'n łunye'j iye in hats łe'wisju' nakha'an.
10 Ye'ehe, enikfe'li'łetsha week ekheweli'ł qa week iye ha'ne witset Israel,
ha'ne jukhew in hats łe'wisju' qa hats łi'weni'ł hane'ej hane'e'in, ta'łets aka'

---

* **3:18** Lc 24:27; Hch 2:23; 17:3; 26:23 * **3:19** Hch 2:38; 8:22; 17:30; 26:20; Sal 51:1,9; Is 43:25; 44:22; Col 2:14 * **3:20** Hch 22:14; 26:16 * **3:21** Mt 17:10; Lc 1:70; Hch 1:11 * **3:22** Hch 7:37 * **3:25** Gn 12:3; 18:18; 26:4; Hch 2:39; Ro 9:4 * **3:26** Hch 2:24; 13:46; Ro 1:16 * **4:1** Mt 3:7; Lc 22:4; Hch 5:24 * **4:2** Hch 3:15; 17:18 * **4:6** Mt 26:3; Lc 3:2; Jn 18:13 * **4:8** Lc 23:13; Hch 4:5

łiiji' hakha' Jesucristo, Nazaret łeiłe', hikha' ekheweli'ł ł'eni'łji'pha'm ke' cruz, qa hikha' iye pa' Dios niihinik'uipha'm pe' naxju'.* 11 Ha'ne Jesús hik ha'ne *pekhe' ute yuten qa yiwu'mfik'i pekhewe' niihinpha'm pe' wititsi'* hik pekhewe' ekheweli'ł, qa hatsłe *ewi'ł ute les weju'łij in teniihinijpha'm pe' wititsi'. (Sal 118:22)** 12 Qa ham iye pakhape' qu' jiniłin, qe ham pakhape' iye witiye' ha'ne week sehe' ipji' qu' netesti'yij ene' jukhew qu' hik pakha'ye' qu' jiniłin.—* 13 Pekhewe' tenek'enhei in yi'wen in nite' nijiwei pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan iye, qa nikfe'lets iye hekhewe'en in nite' ikii pe'qu' witq'ikatjiye' qa nite' iye hayiits qu' nenikfe'lets pe'ye', ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa nikfe'lets in hik hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús.* 14 Qa yi'wen iye pa'aj in ewi'ł ts'ap'a'ałi' pakha' jukhew yiłin pa'aj pekhewe'en, ma' qa ham pakha' qu' nit'ijiju'ł qu' net'ejuyiju'ł aka'an. 15 Qa inaqyajiłi'ij pa'aj qu' mexe nak eku'nik'uifik'ikii pakha' ł'ithi'wet, ma' qa uja'xe'łe wetju'ł pa'aj qu' natfaakate'yijju', 16 qa yit'ijju' pa'aj: —¿Pa'n ineqfenyejeyij enewe' jukhew? Qe kakha' ewi'ł na'lij in ham łunye'ji'iju'ł yaqsiijkii nekhewe'en, week nikfe'letsha enewe' i'ni' ha'ne Jerusalén in yijaa'ija kakha'an, qa ham łeke'ye' qu' jintittaajets qu' nite' yija'ye'.* 17 Qa qu' nite' weeki'ij ha'ne week witset pekhewe' nifel, yape jit'ijeweikitijkii pe'qu' i'nlijeye', hats'inha qu' yape hasu'uj nenfeli'm pakhape' iye jukhewe' aka' witii.— 18 Ma' qa in taya'yiifik'i iye pa'aj qa yiyajitaxijets qu' yape hasu'uj nenfel qa qu' ninq'ijatshenij iye kakha' łii pa' Jesús. 19 Qa hakha'łe Pedro qa ha' Juan iye, qa yeku'ł pa'aj: —Ekheweli'ł qu' enfeli'ł ye'm ¿me les łe'wisi'm pa' Dios qu' ekheweli'ił qu' heik'eni'ł ewets qa pakha'łe Dios qa' nite'ye',* 20 qe yekheweli'ł nite' łeke' qu' hili'iłij in henfeli'ł eke' hi'weni'ł qa hepi'ye'eł iye?—* 21 Pekhewe' wit'alhei, in hats yili'ijju' in ewi'łij iye in yijiweikittaxkii, ma' qa yiwejinfik'ikii pa'aj, nite' yi'wen pa'qu' łeqfenyejeyi'ij łewek qu' łeke'ye' qu' nitanithen, qe ta'łets pekhewe' week jukhew qa efuts, qe week qi in yiwqinhet pa' Dios qe ta'łets pakha' łunye'jkii pa'aj.* 22 Qe pakha' jukhew pakha' wanaqsiimijkii pa'aj aka' ewi'ł ham łunye'ji'iju'ł, t'ani' qu' cuarenta (40) łeqe'ninqapitse'.

Iyinijetspha'm pakha' qu' nite' ł'ijiweyaxitse'kii in nifel.

23 Ha' Pedro qa ha' Juan in hats t'atsji'łfik'ikii pa'aj, ma' qa ikii pakha' i'ni' pekhewe' hats łejefetsipji', ma' qa nifelimik'i pa'aj week pekhewe' yit'ijets pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa' witset. 24 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pekhewe'en, qa yit'unhet łi'ijpha'mek pa' ewi'łik'i ł'a'x in iyinii pa' Intata, qa yit'ijiipha'm: —Yatsat'axyij, akha' pakha' *yaqsiijkii pa'aj na' wa's qa ha'ne sehe', qa pakha' qi iweli' iye qa week iye pekhewe' i'nji' enewe'en. (Ex 20:11)** 25 Akha' łenukinijetsju' pa'aj pa' Espíritu Santo pe' e'lijei pa' eqejkunenek'ik'i yaqwa'maxi'łik'i David, ma' qa nifel pa'aj in łit'ij: *"¿Inhats'ek in nayu'kii nekhewe' nite' judiol, qa nekhewe' Israel łeiłets qa yijamti'ets qu' naqsiijkii pekhewe' wekwek ham weju'łi'ij?** 26 *Pekhewe' wittatal ha'ne sehe' yit'ijju' pakha' t'eku'mi' qu' naqsiijkii, qa pe' tenek'enhei qa ewi'ł i'niji' in t'eku'mij wetju'ł qu' net'ejuyiju'ł pa' Yatsat'ax'inij Dios qa pa' łeqe Cristo."* *(Sal 2:1,2)* 27 Qe yijaa'ija ha'ne witset in not'axi' wetju'ł hakha' Herodes qa ha' Poncio Pilato qa week nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qa nekhewe' witsetits ha'ne Israel, qa ewi'ł i'niji' in t'ejuyiju'ł

---

* **4:10** Hch 2:24; 3:6 * **4:11** Is 28:16; Mt 21:42; Mr 12:10; Lc 20:17; 1P 2:7 * **4:12** Mt 1:21; Hch 10:43; 1Ti 2:5 * **4:13** Mt 11:25; Lc 22:8; Jn 7:15 * **4:16** Jn 11:47; Hch 3:9-10 * **4:19** Hch 4:13; 5:28 * **4:20** Hch 22:15; 1Co 9:16; 1Jn 1:1,3 * **4:21** Mt 9:8; 21:26; Lc 20:6,19; 22:2; Hch 5:26 * **4:24** 2Cr 2:12; Neh 9:6; Sal 102:25; 124:8; 134:3; 146:6; Is 37:16 * **4:25** Sal 2:1-2; Dn 9:24-25; Lc 4:18; Hch 1:16; 10:38; He 1:9

hakha' łe'wis oqwomehe' Jesús, hikha' ł'ekumiiji' pa'aj,* 28 qe qa' naqsiijkii
enewe'en pakha' hayiits yaji'letju' pa'aj pa' et'unha'x qa pa' ikfeliya'xkii iye
qu' łunye'je'kii. 29 Qa hane'ej Yatsat'axyij, jełii wat'ij kakha' ts'ijiweikittaxi'łijkii
enewe'en, qa łisij wat'ij ene' eqejkunenhei pakha' qu' nite' ł'ijiweyaxitsi'ipji' qu'
nenfel eke' e'lijei,* 30 qa pa' łet'unha'x pa' okoi qa' naqsiijkiyek qu' nenqiłinkii,
qa qu' naqsiijkii iye pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii
iye qu' nata'łets aka' łiiji' hakha' qi łe'wis oqwomehe' Jesús.—* 31 Qa in hats
uja'xłi'ik'i pa'aj in iyin, ma' qa pakha' i'niji' in not'ax wetju'ł qa me'le'le'l pa'aj.
Qa week topolij pa'aj pa' Espíritu Santo, ma' qa nite' nijiweyipji' in nifel ke'
łe'lijei pa' Dios.*

Nite' ekuyitsij wetju'ł pe' łewekwekits.

32 Pekhewe' tek'enik'i pa'aj week ewi'ł pa' łaqjamtikineyejeikii. Ham pa'qu'
nit'ijets qu' natsat'etsijha pekhewe' yatsat'etstaxijha in łewekwekits, qe weekij
yijat'ij in yatsat'etsij week pekhewe' wekwek.* 33 Qi pa'aj pa' łet'unha'x
hekhewe' apóstoles qa nite' yili'ij pa'aj in nifel in iła'x iye pa' Yatsat'ax'inij
Jesús, qa qi pa'aj in yi'fen pa' Dios.* 34 Ham pakha' qu' hami'im pa'aj pe'ye'
pekhewe'en, qe week pekhewe' na'li'm łeqe sehel qa pe' łetsil iye qa t'ihinji'jij
pa'aj, qa neka'xiikii pe' ł'astai* 35 qa tisji'jij pa'aj he' apóstoles. Ma' qa netisjiiju'
pe' weekji' pakha' qu' hame'jiji'm pe'ye'.* 36 Qa pakha' José, Chipre łeiłe', ewi'ł
jukhew ta'łets pekhewe' ta'łets pa'aj pa' Levi'ik'i, qa he' apóstoles qa łeqiyij pa'aj
Bernabé, ikji' eq'iltinhetsax.* 37 Pakha'an na'li'm pa'aj pa' łeqe sehe', ma' qa
t'ihinij pa'aj. Qa pe' ł'astai qa neka'xii pa'aj qa tisij he' apóstoles.*

5

Pa' Ananías qa pe' Safira.

1 Qa pakha'łe ewi'ł jukhew łii Ananías qa pe' łewhe'ye' Safira, t'ihintaxij iye
pa'aj pa' łeqe sehe'. 2 Qa amaneiłi'ij pa'aj pe' uja'x pe' ł'astai, qa hatsłe weeki'łij
pe' łewhe'ye' in nikfe'li'łets, ma' qa pe' uja'x iye qa tisij pa'aj he' apóstoles.* 3 Ma'
qa ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Ananías, ¿inhats'ek pa' inwo'met (Satanás) in
yoponhetij pa' atawe'j qa łaqantaxkii pa' Espíritu Santo, ma' qa amaneitaxij pa'
łapk'as pe' łaja' pa' sehe'?* 4 In mexe nite' ł'ihinij, ¿me nite' łantsat'axij? Qa in hats
ł'ihinij, ¿me qa nite' akha' qu' ejełijkii pa'qu' eqfenye'ji'ij pe' ł'astai? ¿Inhats'ek in
ł'enji' pa' atawe'j qu' aqsiijkii aka'an? Nite' ene' jukhew qu' aqankii, qe pa'
Dios hikpa' łaqantaxkii.— 5 In yepi'ye' ek'i pa'aj pa' Ananías ekewe' wi'tlijei,
qa namju', qa łeyi'jju' pa'aj in wa'm. Qa week pekhewe' i'ye'ej pa'aj qa qi in
nijiwei.* 6 Ma' qa niipha'mkii pe' jutjanhets qa yijuphe'ł qa yahi'nfik'i pa'aj
qa ti'jik'ui.* 7 Ma' qa in hats suujik'i pa'aj i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'ł horayi'ik'i
pa'aj in namtax pe' łewhe'ye', nite' nikfe'lets pa'aj pakha' łunye'jkii. 8 Ha' Pedro
qa nifaakan pa'aj: —Enfel ye'mha, ¿me ł'ihiniłij pa' eqe sehe' e'ł aka' uja'x?
— Pekhe'en qa yeku'ł pa'aj: —Ehe, hik kakha' łajanye'j.— 9 Ma' qa ha' Pedro
qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in ł'eku'mi'łij wetju'ł in łatyaji'i'łij qu' ijaajini'ł pa' łeqe
Espíritu pa' Yatsat'ax'inij? Hats na'liju'ł ne' ti'jik'ui iku'uj ka' ewhe'ye'ek'i qa
hane'ej qa' akha'ye' qu' neti'j ek'ui.—* 10 Qa hik pakha'aj pe' efu qa namijupju'
łef'iyeyiiju' pa'aj ha' Pedro, qa s'uuf pa'aj. Qa in hats te'nuitaxetsji' iye pa'aj pe'

---

* **4:27** Mt 14:1; 27:2; Lc 23:1,12 * **4:29** Hch 9:27; 13:46; 14:3; 19:8; Fil 1:14 * **4:30** Jn 4:48; Hch 3:6
* **4:31** Hch 2:2,4; 16:26; Fil 1:14 * **4:32** Hch 2:44; Fil 1:27 * **4:33** Lc 24:48; Hch 1:8,22 * **4:34**
Mt 19:21; Hch 2:45 * **4:35** Hch 2:45; 4:37; 5:2; 6:1 * **4:36** Hch 9:27; 1Co 9:6 * **4:37** Hch 4:35;
5:2 * **5:2** Hch 4:37; 5:3 * **5:3** Mt 4:10; Lc 22:3; Jn 13:2,27 * **5:5** Ez 11:13; Hch 5:10-11 * **5:6**
Ez 29:5; Jn 19:40; Hch 8:2 * **5:9** Hch 5:3-4; 15:10; 1Co 10:9

jutjanhets, qa yeełtax iye pa'aj in hats wa'm iye. Ma' qa yeka'xfik'i iye pa'aj qa yimetinheti'm pa' tiji'k'uyi' iye pe' łesehek pa' łewhe'ye'ek'i. 11 Ma' qa week pekhewe' yijayan pa' Jesús qa week iye pekhewe' i'ye'ej aka' łunye'jkii pa'aj, qa qi in nijiwe'yets pa'aj qu' łunyejeye' aka'an.

Olots pe' niłinju' pe' apóstoles.

12 Pe' łokoyei hekhewe' apóstoles i'nijji' pa' Dios in yaqsiimijkii pekhewe' olots ham łunyejeyi'iju'ł qa pekhewe' iye qi in yitjułaxijpha'mkii pekhewe' jukhew qa efuts iye. Week not'axji'ij qu' ewi'ł na'nji'ji' pa' ts'eewe'efi estji' łii Salomón pe' qi witlijtsitjiyetsji'.* 13 Qa hamłe pekhewep pakha' qu' nisu'un qu' nakets iye pekhewe'en, ła'mek, pakha' week witset qa yiwqinhetji' pekhewe'en.* 14 Qa pe' tek'enets nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij, qa hats les in t'ijaifik'iha pa'aj, olotsija pekhewe' jukhew qa efuts iye. 15 Qi'ija in nite' yeqeku', ma' qa neka'xijetsfik'ikii iye pe' wanqaats'eju' pe' łewhilaxits qa łalatits iye pa' wit'ikheyi'j, hats'inha qu' nenekik'i pa' wit'ikheyi'j ha' Pedro. Ma' qa nasinipji' pe'ye' pa' łesi'nq'al, łeq'enełeya'x.* 16 Qa pekhewe' iye i'ni' pe' witsetits łelits łekuwelii na' Jerusalén, qa namii iye pa'aj neka'xiikii pe' wanqaats'eju' qa pekhewe' i'nji' pekhewe' uł'ets espíritus, ma' qa week iłii pa'aj enewe'en.

T'opheł itiiju' pe' apóstoles.

17 Ma' qa pa' qiji' łatata pe' pa'il qa pekhewe' iye saduceos* ewi'ł i'ni'łi' pa'aj, qa qi in teqemtshenetskii pa'aj hekhewe' apóstoles.* 18 Qa te'nekumhi'yi' pa'aj he' apóstoles qa wenuihinifi pe' witq'opheł itjii.* 19 Qa pakha'łe ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, in najaleikii, qa yit'ijik'i qhof pe' łejil qa yeka'xik'uifik'ikii pa'aj, qa yit'ijets:* 20 —Ma'ałii iye ne' qi witlijtsitjii qa' ats'ap'ayi'iłijifi iye qu' enfeli'łi'm ha'ne witset week ekewe' wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x nite' yili'ij.—* 21 In yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa uyifi iye pa'aj in leefiju' kekhe' qi witlijtsitjii ma' qa i'nq'ijatshen iye pa'aj. Pa' qiji' łatata pe' pa'il qa week pekhewe' ewi'ł i'ni'łi' pakha'an, ma' qa iyinii pa'aj qu' nonothet wetju'ł pa'aj pe' week pekhewe' Junta Suprema, ikji' pekhewe' wit'alheiji' pa' Israel. Ma' qa inq'ukintaxii pa'aj pe' witq'opheł itjii qu' netetka'xii he' apóstoles.* 22 Qa pekhewe'łe oq'opheł inetsilets in yamtaxii qa ham pa'qu' ni'wenifi pekhewe'en pe' witq'opheł itjii. Qa tepilii iye pa'aj pekhewe' ł'alhei, qa nifeli'm qa yit'ijets: 23 —In tsami'łets ke' witq'opheł itjii week yijanit'etsji' he' łejil qa he' yejeł qa ts'ap'a'ajup iye he' łejil. Qa in hi'ttaxi'łij qhof qa k'uitaxi'łifi qa ham pa'qu' hi'weni'ł.— 24 In yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en pakha' tenek'enhe'yipji' (capitán) pekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa pekhewe' iye tenek'enhe'yij pe' pa'il, ma' qa qi in qhel qhelij wetju'ł pa'qu' nit'ijju', ma' qa aje'eł yumti'ijets iye qu' les juffe' pa'qu' łunyejeye' iye pekhewe'en. 25 Qa suujłe in nametsji' pa'aj pa' ewi'ł jukhew, qa yit'ijets pa'aj in nifeli'm: —Hekhewe' jukhew łonophe'łtaxi'łju' hats i'ni' iye ne' qi witlijtsitjiyii yijatshen iye hekhewe' jukhew qa efuts iye.— 26 Ma' qa pa' tenek'enhe'yipji' (capitán) pe' oq'opheł inetsilets yejeł pe' witlijtsitjii qa ikii pa'aj he' apóstoles łijts'eyek pe' łelits oq'opheł inetsilets, qa neka'x pa'aj ham łeqfenyejeyi'ij, qe nijiweyiju'ł pekhewe' jukhew qa efuts iye, qe q'ax qu' nenjele'ejkii pe'qu' utele'.* 27 In neka'x pa'aj qa yenji'ju' pakha'

* **5:12** Hch 2:43; 4:21,32; 14:3; 19:11; Ro 15:19; 2Co 12:12; He 2:4; Jn 10:23 * **5:13** Hch 2:47; 3:11 * **5:15** Mt 14:36; Hch 19:12 * **5:17** Pe' saduceos yit'ijets na'aj wa'm in nite'te' iła'x iye hatse', qa yit'ijets iye in hamte' angelitse' qa hamte' iye łesinq'ale' na'aj wa'm. * **5:17** Hch 4:1; 15:5 * **5:18** Lc 21:12; Hch 4:3 * **5:19** Mt 1:20; Lc 1:11; Hch 8:26; 12:7; 16:26; 27:23 * **5:20** Jn 6:63,68; Fil 2:16 * **5:21** Mt 5:22; Hch 4:6; 5:27,34,41 * **5:26** Hch 4:21; 5:13

łeqewuk'uji' pekhewe' wit'alhei Junta Suprema. Ma' qa pakha' qiji' pa'il łatata
28 qa yit'ijets pa'aj: —Yekheweli'ł hayiits k'ayajitaxi'łijetsha' qu' yape hasu'uj
i'nq'ijatsheni'łij kakha' witii. Jeł qeku'ni'łek, hats week topo'oj ha'ne Jerusalén
pekhewe' ł'inq'ijatsheniłij. Qa łisu'uni'ł iye qu' it'iłij yiwets qu' yekheweli'ił qu'
hilani'ł kakha' jukhew'ik'i.—* 29 Qa hakha'łe Pedro qa week iye hekhewe'
apóstoles qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijiju'ł: —Les łe'wis qu' nojo qu' heik'eni'łets pa'
Dios qa' ink'aye'łe ene' jukhew. 30 Pakha' łeqe Dios pe' i'nalheyik'i hats yiłin
iye ha' Jesús, hik hakhaa'ija ekheweli'ł łilani'ł qa ł'eni'łji'pha'm ke' ewi'ł k'ayaji'
(cruz).* 31 Hakha'an pa' Dios hats yiwqinhetji' qa yinhiniju' pa' yiya'yik'i, ma'
qa łakha' qa Tenek'enhei qa Eqiłina'x iye, hats'inha ha'ne Israel qa łeke'ye' qu'
nenikfelitijłetets pa' uł'ax in yaqsiijkii ma' qa' nawatwamhitik'i pe' łewuł'ets.*
32 Yekheweli'ł tsikfe'li'łets qa hi'weni'ł iye ekewe' wekwek, qa pa' Espíritu
Santo iye qa yi'wenij iye, hik pakha' pa' Dios tisij pekhewe' qu' netk'enets.
—* 33 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa qi in nayu'kii pa'aj pekhewe'en qa
neqek'uyutaxijju' pa'aj.*

Iyet pa'aj pa' Gamaliel.

34 Qa pakha'łe ewi'ł fariseo łii Gamaliel, i'nq'ijatshenij iye kekhewe' Moisés
łe'lijei, pe' jukhew yisu'un yiwqinhetji' iye pa'aj pakha'an. Qa ts'ap'a pa'aj qa
mexe yuki'nfik'ikii ł'ajłi'ij he' apóstoles.* 35 Ma' qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Jukhew
Israel łeiłets, jełi'łiju'ł pakha' łeneqfenyejeyu'ułij enewe' jukhew. 36 Ijamti'iłik'i
mente' toxik'i pakha' Teudas'ik'i in we'nt'unhettax qa wo'taxii pa'qu' łunye'je'.
Qa olots pa'aj pe' yijayan i'nłi'i qu' cuatrocientoye' (400) pe' jukhew. Qa
talanhetiiłe pa'aj qa week pe' yijayantax pa'aj qa yak'eskii, ma' qa yili'ij
pa'aj.* 37 Qa ł'anu'upji' iye aka'an qa niipha'm iye in we'nt'unhettax iye pakha'
Judas'ik'i Galilea łeiłe', pekhewe' nełutsji' pa'aj in wetjeyumtshen ene' week
(censo). Qa olots iye pe' yijayan pa'aj jukhew. Qa wa'młe iye pa'aj, qa week
pekhewe' yijayantax qa yak'eskii iye, ma' qa yili'ij iye pa'aj. 38 Qa hik ta'łijupi'
qu' hit'iłij ewets: hasu'uj pa'qu' eneqfenyejeyu'ułij enewe' jukhew. Iwejinłi'ij,
qe kakha' naqaqsijkineyu'ujkii axe'm qu' hats naqsiijkii qu' nata'łłe'ets ene'
jukhewłe, ma' qa' nili'ij hatse'.* 39 Qa qu' nata'łłe'ets pa' Dios, qa' nite' amiti'ił
qu' iwuł'enhettaxi'łijkii. Jełi'łiju'ł, hasu'uj ejuihifeyi'iłij pa' Dios.—* 40 Qa week
yumti qu' nasiinik'iha. Ma' qa in hats taya'yiifik'i iye pa'aj he' apóstoles qa
neqsilanju' pa'aj, qa yittaxijets iye qu' yape hasu'uj nenfel kakha' Jesús łii, ma'
qa yiwejinfik'ikii pa'aj.* 41 He' apóstoles qa ikik'uifik'i pa'aj pe' wit'alhei. Qa qi
in łe'sitsi'mkii pa'aj, qe pekhewe'en nikfe'lets pa' Dios in hats nikfe'lets in hats
qitsi'm pa' nite' łeqekuyejei pekhewe'en, ma' qa yiwejinets qe hats weju'łiju'ł
qu' nataatshenhetii qu' nata'łets kakha' Jesús łii.* 42 Week nełuts, kekhe' qi
witlijtsitjiyifi qa łunye'j ji'ij pe' wititsiliikii in nite' yili'ij in i'nq'ijatshenij qa
nifel iye pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.*

6

T'eku'miiji'kii pe' wetsjuk tatsai (7) jukhew.

1 Pekhewe' nełutsji' pa'aj, in hats t'ijaifik'iha pa'aj pe' nite' yeqeku', ma'
qa pekhewe' judiol Grecia łeiłets qa na'l pa'aj pa' yutenij łunyejei pe' judiol

* **5:28** Jn 14:13; 1Jn 3:23; Mt 27:25; Hch 2:23,36; 3:15,16; 4:10; 7:52 * **5:30** Hch 2:24; 3:13; 10:39; 13:29; Ga 3:13; 1P 2:24 * **5:31** Hch 2:33; 3:15 * **5:32** Lc 24:48; Jn 15:26; Hch 15:28; He 2:4 * **5:33** Hch 2:37; 7:54 * **5:34** Lc 2:46; 5:17; Hch 22:3 * **5:36** Hch 8:9; Ga 2:6; 6:3 * **5:38** Mt 15:17; Mr 11:30 * **5:39** Pr 21:30; Hch 7:51; 11:17 * **5:40** Mt 10:17; Mr 13:9; Hch 4:18 * **5:41** Mt 5:12; Jn 15:21; 1P 4:13 * **5:42** Hch 2:46; 8:35; 11:20; 17:18

itsetina'x, qa yit'ijets pekhewe' łeqe wikiihalei pekhewe'en in nite'te' testiiji'ij qa te'nineiji'ijkii pe' witqats week nełuts.* 2 Ma' qa he' doce (12) apóstoles qa no'thet wetju'ł pa'aj pekhewe' week hats yijayan pa' Jesús, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Nite' łe'wisijupi' qu' nite' hejeł'iłets ekewe' łe'lijei pa' Dios ma' qa' k'ejeł'iłijets pekhewe' aqatsi'ł. 3 Qa hik ta'łijupi', yejefets, jeł'łji' qa ku'mi'łiiji' nekhewe' i'ni'ł etji'teje'm pe'qu' wetsjuk tatsai (7) jukhewe' qu' enikfe'li'łijets pa'qu' łunyejeye' in łe'wis, qa qitsi'm iye pa' Espíritu Santo qa pa'qu' łikfeliyaxitse'kii iye. Qa hik pekhewe'ye' qu' hetisi'łij aka'an qu' nithayiki.* 4 Qa yekhewel'i'ił qa' hetjimaałijek qu' nek'iyini'ł qa qu' nek'inq'ijatsheniłij iye ke' łe'lijei pa' Dios.— 5 Week yi'sinhetijupi' pa'aj aka' wenit'ij. Ma' qa t'eku'miiji' pa'aj pa' Esteban, hik pakha' qi'imha pa'aj pa' nite' łeqekuye'j qa pa' Espíritu Santo iye. Qa t'eku'miiji' iye pa' Felipe, pa' Prócoro, pa' Nicanor, pa' Timón, pa' Parmenas qa pa' Nicolás, hik pakha' ta'łiyek ha' Antioquía hatsłe judio'oj pa'aj.* 6 Ma' qa pekhewe'en qa neka'xets pa'aj he' apóstoles, qa in naxijik'i in iyinipji' pa'aj, ma' qa week he' apóstoles qa t'eku'mipji'kii pa'aj łeiłal pekhewe'en.* 7 Ma' qa kekhewe' łe'lijei pa' Dios qa hats qi'ija in t'ijaifik'i pa'aj, qa pakha' uja'x pekhewe' tek'enets pa'aj i'ni' na' Jerusalén qa qi'ija in t'ijaifik'i pa'aj, qa olots iye pa'aj pe' pa'il tek'enik'i eke' witlijei t'ejuyets pa' nite' witqekuye'jij pa' Jesús.*

Te'nekumhi'yi' pa'aj pa' Esteban.

8 Pa' Esteban, qi'im pa'aj pa' nite' łeqekuye'j qa pa' łet'unha'x iye, qa yaqsi'ji'mijkii pe' qits ham łunyejeyi'iju'ł qa pe' yitjułaxijpha'mkii iye pekhewe' jukhew qa efuts iye. 9 Ma' qa pe' uja'x pekhewe' judiol pe' łe'lijtsitjii łiyek "Libertos", wenetsji'łił pe' judiol ta'łii pa' sehe' Cirene qa pe' ta'łii pa' witset Alejandría qa pe' ta'łiyek pa' sehe' Cilicia, qa pe' ta'łiyek pa' sehe' Asia qa iyeti'łju' pa'aj pa' Esteban qi in t'unitsik'i pe' łe'lijei pekhewe'en. 10 Qa nite'łe weju'łiju'ł pekhewe'en qe pa' Esteban in iyet qi pa' łikfeliya'xets pe' wekwek ta'łets pa' Espíritu Santo. 11 Ma' qa pekhewe'en qa wanat'inij pa'aj in yiyaji'etskii qa yijanin pekhewe' uja'x jukhew qu' nowotk'onijkii pa' Esteban qa' nit'ijju': —Hepi'ye'ełij in uł'etsik'i kekhewe' łe'lijeyij pa' Moises'ik'i qa pa' Dios iye.—* 12 Ma' qa pekhewe'en qa ta'łets in yiwakaninkii pa'aj pa' witset, qa week iye pe' tenek'enhei qa pekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. Qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xii pekhewe' Junta Suprema. 13 Ma' qa yits'apanhetji'ju' łeqewuk'u pekhewe' jukhew qu' nowotk'oni'mkii pe' wit'alhei, qa yit'ijju' pa'aj: —Ha'ne jukhew nite' yili'ij in uł'ax qa iyetji'jij in t'ejuyiju'ł ne' qi witlijtsitjii qa t'ejuyiju'ł iye kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Moises'ik'i,* 14 qe hepi'ye'ełij in yit'ijets kakha' Jesus'ik'i, Nazaret łeiłe'ek'i, qu' niwu'm hatse' ne' qi witlijtsitjii qa' nink'aihitik'ui iye kekhewe' injunyejei jiyejetij pa'aj pa' Moises'ik'i.—* 15 Ma' qa in yejeł'taxje'mha pa'aj pa' łeju's pakha'an, week pekhewe' i'nju'kii wit'alhei (Junta Suprema), qa yi'wen pa' łeju's in hik łunye'j qu' angele'.

7

Pa' Esteban qa iyet pa'aj.

1 Ma' qa pa' qiji' pa'il łatata qa yit'ijets pa'aj pa' Esteban: —¿Me yijaa'ija aka'an?— 2 Pakha'an qa yit'ij pa'aj: —Ek'en qeku'ni'ł yiwetsek, yejefets

* **6:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 2:41; 4:4,35; 5:14; 9:1,10,19,25-26,29,39; 11:20; 21:4,16 * **6:3** Dt 1:13; 1Ti 3:7; Lc 4:1; Hch 7:55; 11:19,24 * **6:5** Hch 6:8-9; 8:5,26; 11:19; 21:8; 22:20; Mt 23:15 * **6:6** Hch 1:24; 8:17; 9:17; 13:3; 2Ti 1:6; Nm 8:10; 1Ti 4:14 * **6:7** Hch 12:24; 19:20; Col 1:6 * **6:11** 1R 21:10,13; Mt 26:59-60 * **6:13** Mt 24:15; Hch 7:58; 21:28; 25:8 * **6:14** Dn 9:26; Hch 15:1; 21:21; 26:3; 28:17

qa wit'alhei iye. Pakha' łe'wis Dios we'nethinets pa'aj pakha' i'nalek'ik'i
Abraham in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Mesopotamia, in mexente' i'ni'kii pa'aj
pa' witset Harán.* 3 Qa yit'ijets pa'aj: *“Ma'ak'ui ha'ne eqe sehe' qa enewe' iye
ejefets, qa' amii na' sehe' yakha' qu' k'ethinij.”* *(Gn 12:1)*
4 Ma' qa pa' Abraham qa ikik'uifik'i pa'aj pekhewe' łiyits caldeos, qa yamii
qa i'ni'kii pa' Harán. Qa hikpa' qa ta'łi' pa'aj in hats wa'm pa'aj pa' łatata'ak'i,
qa pa' Dios qa neka'xii pa'aj ha'ne hane'e'in sehe', ha'ne hane'ej ekheweli'ł
ła'ni'łi'.* 5 Qa pa' Dios qa nite'łe tisij qu' natsat'axij nite' iye pa'qu' łuk'eye'en
ha'ne sehe'. Ła'mek qa yit'ijets pa'aj in yiwjutsiqeni'm pa' Abraham in mexe
hamtax pa'qu' ła'se' *qu' netisij ha'ne sehe' qa week pekhewe' qu' nata'łets hatse'
pakha'an.* *(Gn 12:7)** 6 Qa yi'tłi'ijets iye pa'aj pa'
Dios aka'an: *“Pekhewe' ta'ł ewets hatse' i'nji'kii hatse' pa'qu' nite' natsat'etsi'ij
witset ma' qa jukhewiikali'ij, ma' qa' hikpa' qu' na'ni' qu' witłinheyi'ij qa' qi qu'
natawitjaxtii qa' namijets cuatrocientos (400) ininqapits.** 7 *Qa' hitani'thenłe
yakhaa'ija qu' hitatinithen pakha' qu' łunye'je'łe pe' witsetits qu' łeł inheye'taxi'ł ej,”*
yit'ij pa'aj pa' Dios, *“qa' ł'anu'upji' aka'an ma' qa ma'ałik'uifik'i pakha' witset qa'
iyini'łyii qu' ni'iłiji' ha'ne hane'e'in sehe'.”* *(Gn 15:13,14)* 8 Ma' qa
pa' Dios qa tisij kakha' ewi'ł qu' łeqfenyeje' łewek łii circuncisión.* Qa hik aka'
łunye'j pa'aj pa' Abraham qa nekfik'i pa' ła's Isaac, qa in hats wetshetk'ewi'ł
tatsai (8) łeqe nełutsfik'i pa'aj qa yaqsiijkii kakha' circuncisión. Pa' Isaac qa
hikpa' łatata pa' Jacob, qa Jacob qa łatata'ek pekhewe' pe' doce (12) jukhew
jita'łets pa'aj.* 9 Ma' qa enewe' jita'łets pa'aj qa teqemtshenetskii pa'aj pa'
José, ma' qa t'ihinij qu' newetka'xii pa' Egipto. Qa pakha'łe Dios qa yejełets
pa'aj pakha'an,* 10 qa yilithinik'ui pe' wekwek yaats'etaxij, qa tisij iye pa'
łikfeliya'xets pe' wekwek qa yisu'unkeninij iye pa' Faraón, wittata pa' Egipto,
hik pakha' yeni' pa'aj qu' netnek'enhei (gobernador) pa' week Egipto qa week
iye pekhe' łetsi'.* 11 Ma' qa nam pa'aj pa' yipku' pakha' week sehe' Egipto
qa pa' sehe' Canaán iye, qa qi pa'aj pakha' yaats'e'ej, qa pe' inalheiyik'i qa
ham pa'aj yeełi'ijji' pa'qu' łaqe'.* 12 Ma' qa pa' Jacob in i'ye'ej pa'aj in na'li'
pa' Egipto pe' witqats trigo qa yukinii pa'aj pekhewe' łelits i'nalheyik'i, hik
pakha'aj i'nk'ałe pa'aj yamii. 13 Qa in wapilii iye pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa
tetfeli'm pa' José pekhewe' łejefets. Qa hik aka' łunye'j pa' Faraón in nikfe'lets
pa'aj pekhewe' ta'łets pa' José.* 14 Ma' qa pa' José qa inqekenij pa'aj pe' łe'lijei,
qa iyinii pa' łatata Jacob qa week pekhewe' yatsat'etsij pakha'an uja'x yamets
pa'aj in week setenta y cinco (75) pe' jukhew. 15 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' Jacob
qa yamii pa' Egipto, pakha'an qa hikpa' wa'mi' pa'aj qa week iye pekhewe'
i'nalheyik'i.* 16 Qa pe' łenuts wa'nahinii pa'aj pa' sehe' meti'm pa' witset
Siquem, qa we'neni' pa'aj pakha' nimełkuket, pakha' sehe' taqhayijets pa'aj
pa' Abraham'ik'i pekhewe' łelits pa' Hamor'ik'i i'ni' pa' witset Siquem.* 17 Qa
in hatsłe k'esiyu'ets pa'aj pa' łahats'ij qu' nafits pakha' hayiits yiwjutsiqeni'm
pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i, qa pe' Israel qa hats qi in t'ijaifik'i pa'aj in i'ni'
pa' Egipto,* 18 yamłi'ijii *in ink'ayik iye pakha' wittata pa' Egipto, pakha'an qa
hats nite' nikfe'lets pa'aj pa' Jose'ek'i.* *(Ex 1:8)** 19 Ha'ne

---

* **7:2** Gn 11:31; 15:7; Sal 29:3; Hch 22:1; 1Co 2:8 * **7:4** Gn 11:31; 12:4-5 * **7:5** Gn 13:15; 15:18; 17:8; Ga 3:16; He 8:8-9 * **7:6** Ex 3:12; 12:40 * **7:8** Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' ł'aj pa' łoso' łaxpa's. * **7:8** Gn 17:9-11; 21:2-4; 25:26; 29:31; 30:5; 35:23 * **7:9** Gn 37:11,28; 39:2,21; 45:4; Sal 105:17 * **7:10** Gn 41:37-43; 42:6; Sal 105:21 * **7:11** Gn 41:54; 42:5 * **7:13** Gn 45:1-4,9-10,16,27; 46:26-27; Ex 1:5; Dt 10:22 * **7:15** Gn 46:5; 49:33; Ex 1:6 * **7:16** Gn 23:16; 33:19; 50:13; Ex 13:19; Jos 24:32 * **7:17** Gn 15:13; Ex 1:7; Sal 105:24 * **7:18** Ex 1:8-10,22; Sal 105:25

ink'ayik wittata pa'aj, qi in yawitji pa'aj pe' inejefetsik'i. Qa inaqyaji'ij pe' i'nk'a nekji'ijtaxfik'i qu' netwumhitiiłeji'ij, ma' qa' nawa'młeji'ij. 20 Qa hik pakha'aj pakha' łahats'ij pa'aj pa' Moises'ik'i qa nekfik'i pa'aj, pakha'an pa' Dios yisu'un pa'aj. Qa pe' ł'alheyik'i qa yejeełetsha pe' łetsi'ii pa'aj yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits.* 21 Ma' qa in hats nite' łeke' pa'aj qu' naqsi'j, qa yeka'xtaxfik'i ma' qekha nawa'młetax, qa pe' Faraón łasi' qa t'eku'mi' pa'aj qa yaqsi'j qa hik łunye'j qu' ła'se'. 22 Ma' qa pa' Moisés qa t'ijatshenheti'yij week pa' łikfeliya'xets wekwek pe' Egipto łeiłets, qa nikfe'lets pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye.* 23 Qa in hats k'esiyu'ets qu' cuarenta (40) łeqe'ninqapitse' pa'aj pa' Moisés, ma' qa yoksi'wen pa'aj pa' łatawe'j in yisu'un qu' nat'alit'ii pe' łejefets, hik pekhewe' israel'ik'i łelits.* 24 Qa hik pakha'aj qa yi'wenij pa'aj pa' Egipto łeiłe' in qi in yawitji pa'aj pa' Israel łeiłe'. Qa te'weyik'i pa'aj pa' Moisés qa yilan pa'aj pa' Egipto łeiłe'ek'i. 25 Pa' Moisés yumtitax pekhewe' łejefets qu' hats nenikfe'lik'uyi' pekhewe'en, pa' Dios qu' nukinfik'ikii hatse' qu' na'nijji' pakha'an, qa nite'łe nikfe'lik'uyi' pekhewe'en. 26 Qa pakhap nełukii qa yamii pa'aj pekhewe'en, qa yi'wenij pa'aj pekhewe' wetsjuk in ijenju' wapiłłe wetju'ł pa'aj, qa yaq'ayintax wetju'ł, qa yittaxijets: "Jukhew, e'witjefeye'k ini'łek, ¿inhats'ek in uł'etsi'ł wetju'ł?" 27 Qa pakha' teqek'uikii pa'aj qa weqwu'm pa'aj, yiwu'm pa' Moisés, qa yit'ijets: *"¿Łek pakha' neni' qu' enek'enhe'yi'łyipji' qa qu' e'juezi'ił yipji' iye?** 28 *¿Ye' me łenqek'uyu'yij iye qu' hik łunye'je' ka' łilan nełu egipto'ok'i?"* *(Ex 2:14)* 29 Ma' qa in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, *pa' Moisés qa ilatii pa'aj qa i'ni'kii pa' sehe' łii Madián.* *(Ex 2:15,22)* Qa hik pakha'a' qa na'l pe' łelits wetsjuk.* 30 Ma' qa in hats yamijets cuarenta (40) łeqe'ninqapits in i'ni'kii pakha'an, qa we'nethinets pa'aj *pa' ewi'ł ángel i'nji'teje'm pa' ł'elepep pe' ewi'ł najkak łasi' in tujje'm pa'aj pakha' ham i'ni'i' qa meti'm pe' utek łii Sinaí.* *(Ex 3:1)* 31 Pa' Moisés yitjułaxijpha'm pa'aj in yi'wen aka'an. Ma' qa in iktaxets pa'aj qu' netmetinheti'm lees qe qa' itometsaaxji'ijha, ma' qa yepi'ye' pa'aj pa' ł'a'x pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ij pa'aj: 32 *"Yakha' łeqe Dios ke' alheyik'i Abraham, Isaac qa Jacob."* *(Ex 3:6)* Pa' Moisés qa tsalalkii pa'aj, qa nite' yejełju' pa'aj.* 33 *Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: "Enit'ijji' ne' otshilaxtii* *(Ex 3:5)*qe ha'ne sehe' mexe ha'ni'.* *(Jos 5:15)** 34 *Hi'wenijha na' yitset in qi in tawitjaxtii in i'ni' na' Egipto, qa hepi'ye' iye in qi in yeqejtsile'ejkii. Qa he'yili'tju' qe qa' hiwejinkii. Te'łun, hane'ej qu' k'ukinii na' Egipto."* *(Ex 3:7-10)* 35 Ha'ne Moisés, hik ha'ne pakha' t'oqowe'yiju'ł pa'aj pekhewe'en in yit'ijets pa'aj: *"¿Łek pakha' neni' qu' enek'enhe'yi'łyipji' qa qu' e'juezi'iłyipji' iye?"* *(Ex 2:14)* qa hik hane'ija pakha' yukin pa'aj pa' Dios qe qa' netnek'enhei qa qu' nineqweji'nfik'i iye qu' nata'łets qu' ni'fen pa' ángel we'nethinets pa'aj pekhe' najkak łasi' ji'teje'm.* 36 Ha'ne jukhew in yukinik'uifik'i pa'aj pa' Egipto, yaqsiijkii pe' ham łunye'ji'iju'ł qa qi in yitjułaxijpha'mkii pakha' witset'ii Egipto, qa pa' qi iweli'ii iye łii Mar Rojo qa in neki'kii iye pakha' ham i'ni'i' qa yamijets cuarenta (40) ininqapits pa'aj.* 37 Qa hik hane'ija iye ha'ne Moisés yit'ijets pe' łelits pa' Israel'ik'i: *"Pa' Dios yaqsiijkii hatse' qu' nata'łi'ł etji'ju' pakha' ewi'ł profeta hik yijunye'j."* *(Dt 18:15,18)** 38 Ha'ne Moisés hik ha'ne i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' neki'kii pa'aj pa' ham i'ni'i', qa weekji' iye pa' ángel pakha' tafaakate'yi'łkii pa'aj pe'

---

* **7:20** Ex 2:2-10; He 11:23 * **7:22** 1R 4:30; Is 19:11; Lc 24:19 * **7:23** Ex 2:11-14; He 11:24-26 * **7:27** Lc 12:14; Hch 7:35 * **7:29** Ex 18:3-4 * **7:32** Ex 3:15; Mt 22:32; Mr 12:26; Lc 20:37 * **7:33** Ex 2:14; 3:7-8,10 * **7:35** Ex 14:19; Nm 20:16 * **7:36** Ex 12:41; 14:21; 16:35; 33:1; He 8:9; Nm 14:33; Sal 95:10; Hch 13:18 * **7:37** Hch 3:22

utekji'pha'm łii Sinaí, qa hik pakha' iye pa' tafaakate'yi'ł pa'aj pe' inqa'jteyik'i.
Qa hik ha'ne iye ha'ne Moisés testi'yij pa'aj eke' wi'tlijei ta'łets pa' witiła'x qe
qa' nayaxkit inwets qu' jineł*isij.* 39 Qa hane'en pekhewe' inqa'jteyik'i nite'
yisu'un pa'aj qu' netk'enets, qe yutenija yijat'ij, qa pe' łatawjets qa yaqamaxji'
in nipilheyu'taxii iye pa' Egipto.* 40 Pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' Aarón:
*“Anaqsi'ji'ł ye'mju' pekhewe' qu' inqo diositsi'ij qa' hik pekhewe'ye' qu' nojo
i'nk'ui, qe hakha' jiyekaxik'uifik'i ha' sehe' Egipto, Moisés, nite' tsikfe'li'łets pa'n
qu' łunye'je'kii.”* *(Ex 32:1,23)* 41 Hik pakha'aj pekhewe' neł*utsji'* qa
yaqsiijkii pa'aj pa' ewi'ł wakka ła's qa yilanifi iye pe' inqa'metetsik'i pakha'
witeqsi'nq'al, qa qi in yi'sinhet wetju'ł pa'aj pakha' łaqsijikłi'ijkii pe' łokoyeiłe
pekhewe'en.* 42 Qa pakha'łe Dios qa we'nitonimets pa'aj pekhewe'en ma' qa
tisij aka'an, hats'inha pekhewe'en qa' niyinii week pekhewe' i'nji' ha'ne wa's,
in ł'anyejeyek pa'aj pekhewe' łafaakanhei pe' profetas'ik'i: *“Israel'ik'i łelits, ¿me
yakha' qu' anlani'ł yifikii qa łesłisi'łij kekhewe' inqa'metetsik'i łami'łijets cuarenta
(40) ininqapits in mexe ła'ni'łi'kii hakha' ham i'ni'i'?** 43 *Ekheweli'ł łekaxiłkii ne'
eqjiiki'iłij na' witeqsi'nq'al Moloc, qa ne' łoqo footeki' na' dios Renfán, hik enewe'
witeqsi'nq'alits łanaqsi'ji'łju' qe qa' iyini'łii. Qa yakhap ji'jek qu' k'ewu'mi'łii na'
ł'anu'ui les toxi'mii na' Babilonia.”* *(Am 5:25-27)* 44 Pekhewe' inqa'jteyik'i
in i'ni'kii pa'aj ham i'ni' na'li'm pekhe' witlijtsitjii (tabernáculo) jutsiqaxij in
i'nijupkiiha pa' Dios. Qa hik łunye'jija pekhe'en pakha' hats yit'ij qu' łunye'je'
pakha' tafaakate'yi'ł pa'aj pa' Moisés, ma' qa hik łunye'jija pekhe' yi'wen pa'aj.*
45 Qa pe' i'nalheyik'i iye pa'aj qa yaya'xij iye qu' neka'xkii iye pe' witlijtsitjii
in hats yojo'ok'oi pa'aj pa' Josué qu' ninqitka'mij pekhewe'en pe' witsetits,
tetsetiitax pekhewe' yiwu'mfik'ikii pa'aj pa' Dios qa' nayaxkiti' pekhewe'en.
Ma' qa hik pakha' qa i'ni' iye pa'aj pe' witlijtsitjii yamijii pekhewe' łeqe neł*utsji'*
pa'aj pa' David'ik'i.* 46 Pa' David'ik'i yisu'unija pa'aj pa' Dios, qa pa' Dios
qa yi'fenji'jek pa'aj, ma' qa inłe in iyintaxijets pa'aj qu' naqsiimijkii pe'qu'
łextsi'yi'ij pakha' łeqe Dios ene' łelits pa' Jacob'ik'i.* 47 Qa Salomonłe pakha'
niihinpha'm pa'aj pekhe' łextsi'ij pa' Dios.* 48 Ła'mek, pakha' qiji'ha in Dios
qa nite'łe i'nifi pe' łaqsijiiłeju' ene' jukhew, in ł'anye'jek kakha' yit'ij pa'aj pa'
profeta'ik'i:* 49 *“Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: ‘Ha'ne wa's yits'oji'la'x qa ha'ne sehe'
qa yotshilaxłe. ¿Pa'n łunye'j pe' wititsi' łaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii? ¿Pa'n i'ni' pakha' qu'
łeke'ye' qu' hawapi'yi'?** 50 *¿Me nite' hik ha'ne ha'ne yikoi yaqsiijkii ene' week
wekwek?’ ”* *(Is 66:1,2)* 51 Ekheweli'ł qi in ham łami'łik'ui,
nite' łenk'enheyu'ułets qa nite' łenexpiikeyu'ułij iye. Hayiitsłe nite' ł'eku'mi'łijiju'ł
pe'ye' pa' Espíritu Santo, in łunyejeyek pa'aj pe' alheyi'łik'i, qa hik aka' ejun-
yejeyi'ł.* 52 ¿Pa'n łii pekhewe' profetas'ik'i pakha' qu'nte' nijayane'kii pa'aj
pe' alheyi'łik'i? Pekhewe'en week nilanju' pa'aj pekhewe' hayiits nifeltax
pakha' łamijiiju' hakha' yijaa'ija in yatsathen, hik hakha' ekheweli'ł hane'ej qa
łowotk'oni'łijkiyek qa łilani'ł iye.* 53 Ekheweli'ł in neł*istaxi'łij* pa' Dios kekhewe'
yit'ij pa'aj qu' nanaqsiijkii (leyes) qa i'nijji' pa'aj pe' angelits, ła'mek qa nite'
ł'ek'eni'łets kekhewe'en (leyes).—*

Wa'm pa'aj pa' Esteban'ik'i.

---

* **7:38** Ex 19:17; Is 63:9; Hch 7:53; Dt 5:27; 32:47; Jn 1:17; Ro 3:2; He 4:12; 5:12; 1P 4:11 * **7:39** Ex 16:3; Nm 11:4; 14:3-4; Ez 20:8,24 * **7:41** Dt 9:16; Sal 106:19-20; Ap 9:20 * **7:42** 1R 11:7; Hch 7:36; Jos 24:20; Is 63:10; Dt 4:19; 2R 21:3; Jer 19:13; Sof 1:5 * **7:44** Ex 25:8-9,40; 38:21; He 8:5 * **7:45** Jos 3:14; 18:1; 23:9; 24:18; Sal 44:2 * **7:46** 2S 7:1,8; 1Cr 22:7; Sal 89:19; 132:5 * **7:47** 1R 6:1-2; 8:17-20; 2Cr 3:1 * **7:48** 1R 8:27; 2Cr 2:6 * **7:49** Mt 5:34-35 * **7:51** Ex 32:9; Dt 10:16; He 3:13; Lv 26:41; Jer 4:4; 6:10; 9:26 * **7:52** 2Cr 36:16; Mt 5:12; 21:35; 23:31,37; 1Ts 2:15; Hch 3:14; 5:28 * **7:53** Hch 7:38; Ga 3:19; He 2:2

54 Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa yamik'ui wiikfik'i in nayu'kii,
qa t'aiji' pe' łek'unhetii in qi in nayu'um pa' Esteban. 55 Qa pakha'łe Esteban
qa qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yejełiipha'm pa'aj na' wa's, ma' qa
yi'weniipha'm pa'aj pa' łesa'x pa' Dios qa pa' Jesús ts'ap'a'a' pa' yiya'yik'i pa'
Dios.* 56 Qa yit'ij pa'aj: —¡Jeł qeku'ułetspha'm! Hi'wen ne' wasits wejje'm qa
na' Ła's na' Jukhew qa ts'ap'a'a' na' yiya'yik'i na' Dios.—* 57 Ma' qa pekhewe'en
qa taya'yij wetju'ł pa'aj, yit'onji' pe' łekfii qa t'ilit'ij wetju'ł pa'aj pa' Esteban.
58 Qa yeka'xik'uifik'i pa'aj nakha' witset, qa yapełek pa'aj qa nijele'ejkii pe'
utel. Pekhewe' yit'ijets in uł'ax pa' yaqsiijkii pa' Esteban qa yenijupju'kii pa'aj
pe' łe'ntaafitits łef'iyeyiiju' pa' ewi'ł jutjana'x łii Saulo, qe qa' nejeł'mets.* 59 Pa'
Esteban in tejelaxti'yijkii pa'aj pe' utel, qa yit'ij pa'aj in iyin: —Yatsat'axyij
Jesús, ku'miju'ł pa' yiła'x.—* 60 Qa yenju' pa'aj łaqhutsii qa tayai yit'unhetik'i in
yit'ij: —Yatsat'axyij, hasu'uj ijanin aka' qi łewuł'ax enewe'en.— Naq'axł'ijik'i
ek pa'aj aka' yit'ij qa wa'm pa'aj.*

8

Saulo qa yijayankii pe' tek'enets pa' Jesús.

1 Pa' Saulo yi'sinhetijupi'ha pa'aj in talanhetii pa' Esteban'ik'i. Hik pakha'aj
pa' łahats'ij qa yape pa'aj qa i'nju' pa' qi a'tax łenifenyejei pekhewe' nite' yeqeku'
pa' Jesús nakha' Jerusalenji'. Ma' qa week ilatkii yak'esji'kii pa' week sehe'
Judea qa pa' Samaria iye, qa pekhewe'łe apóstoles qa nite' ilatkii pa'aj.* 2 Qa
pe' uja'x jukhew yijayan pa' Intata qa ti'jik'ui pa'aj pa' Esteban'ik'i, qi in
yayinju' pa'aj.* 3 Qa pakha'łe Saulo qa hats wo'oyek qu' niwuł'enhetju' qa'
hamitse' pekhewe' tek'enets pa' Jesús, qa uyijik'i pe' wititsil, ma' qa yetsinji'ij
pe' jukhew qa efuts iye yuihinjiifikii pe' witq'opheł'itjii.*

Felipe qa i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Samaria.

4 Qa pekhewe'łe ilatkii yak'eskii pa'aj qa nifeł'e iye pa'aj eke' łe'sits wi'tlijei
pakha' qu' namji'ijji'.* 5 Pa' Felipe qa yamii pa'aj pakha' witset'ija pa' Samaria,
qa i'nq'ijatshenij pa'aj in t'ejuyets pa' Cristo. 6 Qa not'axii pa'aj pe' olootsija,
qa qi in tek'enets pa'aj in yepi'ye' pe' nifel pa' Felipe, qe yi'wenij iye pa'aj
pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiijkii. 7 Qe olots pa'aj pekhewe' i'ntaxji'
pe' espíritus uł'ets (inwo'metets), pekhewe'en in ikjiik'uifik'i pa'aj qa tayaiji'ij
wetju'ł. Qa olots iye pekhewe' onqokitstax qa pekhewe' iye f'oyoq f'oyoqtax
in łe'sitsju' iye pa'aj.* 8 Qa pa' witset qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj.

Pa' weihetax (brujo) Simón.

9 Qa na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew łii Simón, hayiits weihetaxji' pa'aj pa'
witset. Qa nawitjiju'kii pe' Samaria łeiłets, yit'ij łetets in łakha' ewi'ł jukhew
qiji'.* 10 Qa week tek'enets pekhewe' if'iljetsits qa pe' patunits, qa yit'ijju': —
Hane'en hik ha'ne pakha' łii Qi Łet'unha'x pa' Dios.—* 11 Tek'entaxetsha pa'aj
pekhewe'en qe hats olots pe' ininqapits in ikijje'm in yethinijkii pekhewe'
yitjułaxjiijpha'mkii pekhewe'en. 12 Qa pekhewe'en in hats nite' yeqeku' pa'
Felipe in nifel eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios qa aka' łii
iye pa' Jesucristo, ma' qa wempuli'jijju' pa'aj pe' jukhew qa efuts iye.* 13 Qa
pakha' iye Simón qa nite' yeqeku' iye pa'aj. Qa in hats wempuli'jij pa'aj, qa

* **7:55** Jn 12:41; Hch 6:5 * **7:56** Mt 3:16; Jn 1:51 * **7:58** Lv 24:14-16; Dt 13:9; He 13:12; Hch 8:1; 22:20 * **7:59** Sal 31:5; Lc 23:46; Hch 9:14 * **7:60** Mt 5:44; Lc 22:41; 23:34; Hch 9:40 * **8:1** Hch 9:31; 11:19 * **8:2** Hch 7:58; 22:20 * **8:3** Hch 22:4,19; 26:10; 1Co 15:9; Ga 1:13; Fil 3:6; 1Ti 1:13 * **8:4** Hch 6:5; 15:35 * **8:7** Mt 4:24; Mr 16:17 * **8:9** Hch 5:36; 13:6 * **8:10** Hch 14:11; 28:6 * **8:12** Hch 1:3; 2:38

nite' yiton pa'aj pa' Felipe, qa qi qa yitjułaxjiijpha'm qa yi'wenji'ij pekhewe' qits
ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiijkii pa' Felipe.* 14 Ma' qa hekhewe' apóstoles mexe
amaneiji' pa'aj ha' Jerusalén, in i'ye'ej pa'aj pe' Samaria łeiłets in hats testi'yij
iye kekhewe' łe'lijei pa' Dios, qa t'ukinheti'yii pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan.*
15 Ma' qa in yamii pa'aj qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en hats'inha qu' netesti'yij
iye pa' Espíritu Santo, 16 qe mexe nite' nametsju' pa'qu' ewii'łe' pekhewe'en
pa' Espíritu Santo, ewi'łłe in hats wempuli'jijju' ka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij Jesús.*
17 Ma' qa t'eku'mipji'kii pekhewe'en, ma' qa testi'yij pa' Espíritu Santo. 18 Pa'
Simón in yi'wenij pa' Espíritu Santo qu' jintesti'yij qu' nata'łets pe' łokoyei
pe' apóstoles, ma' qa neqistineyutaxij pa'aj pe'qu' ł'astaye', 19 qa yittaxijets
pa'aj: —Yakhap iye esłisi'łij aka' witt'unha'x hats'inha pa'qu' he'yeku'mjiipji'
łesinje' qa' netestiiji'jij pa' Espíritu Santo.— 20 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets
pa'aj: —Les łe'wis pe' aq'astai qa akha' iye qu' ami'łii pa' fe't, qe łumtitax qu'
łeke'ye' qu' aqha'yijets pe'qu' ł'astaye' pakha' łeqisitłe pa' Dios.* 21 Akha' a'ham
ji'teje'm qa nite' iye qu' eneqfeetsiyu'uj aka' witqisit, qe pa' atawe'j nite'
wattsathenketik'ui pa' łeqjełinet pa' Dios.* 22 Qa hik ta'łijupi' mewetlinenij
aka' ewuł'ax, qa' iyinijetsha pa' Dios, q'axqe qu' niwamhit e'mik'i kakha'
naqaqsijkineyu'taxijkii pa' atawe'j.* 23 Qe hi'wen in topo' ej pa' ek'imii qa
pa' witwuł'ax qa łełinek'ej iye.— 24 Ma' qa pa' Simón qa yeku'ł pa'aj, qa
yit'ij: —Iyini'ł ye'mii pa' Yatsat'ax'inij, hats'inha qu' ham pa'qu' yijunye'je'kii
kekhewe' łit'iłij yiwets iku'uj.—* 25 Qa hekhewe'en, in hats naq'ajik'i pa'aj in
nifeli'm pa' łunye'jkii in t'ejuyets pa' Jesús qa in nifeli'mha iye kekhewe' łe'lijei
pa' Yatsat'ax'inij, ma' qa wapilii iye pa'aj ha' Jerusalén qa teneiłi'ij pa'aj in
nifeli'm eke' łe'sits wi'tlijei pe' olots witsetits łelits pa' sehe' Samaria.

Pa' Eunuco Etiopía łeiłe'.

26 Ewi'ł pa' łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij qa yiyaje'ets pa'aj pa' Felipe, qa
yit'ijets: —Eniipha'm qa' ma, ejuyii na' i'wk'uyi'lii ma'ai hakha' wit'ikheyi'j
ta'łii ha' Jerusalén qa yamiiju' ha' Gaza.— (Pakha' wit'ikheyi'j yijawe'j ji'teje'm
pakha' ham i'ni'i'.)* 27 Pa' Felipe qa niipha'm pa'aj qa ik, qa pa' wit'ikheyi'jii
qa hikpa' qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ł eunuco* Etiopía łeiłe', qiji' łeqjełinenek pe'
Candace qi łenene pekhewe' week Etiopía łeiłets, pakha'an tenek'enhe'yipji'
pa'aj pe' week łaq'astai pekhe' witnene, qa namii pa'aj na' Jerusalén qe qa'
niyinii pa' Intata.* 28 Pakha'an hats wapilii iye pa'aj pa' łetsetits, i'nji'ju'
pekhe' łenhitjii koyoyoi, qa yiyinenik'i pekhewe' łe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías.
29 Qa Espíritu qa yit'ijets pa'aj pa' Felipe: —Iłun qa' metmetinheti'm ne'
łenhitjii.—* 30 Ma' qa pa' Felipe qa wekuma'xipji' pa'aj qu' netmetinheti'm,
qa yepi'ye' ej pa'aj in yiyinenik'i pe' łe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías, qa yit'ijets
pa'aj: —¿Me łenikfe'lik'i na' łiyinenik'i?— 31 Pakha'an qa yit'ijiju'ł pa'aj: —
¿Inhats'ek qu' netsikfelik'i in ham pakha' qu' neqethen ye'mik'iha pakha'
iikji'ha?— Pakha'an qa yiyaji'ets qu' na'ni'łji' pe' łenhitjii. 32 Pakha' i'ni' pa'
yiyinenik'i pa'aj kekhewe' Intata łe'lijei yit'ij: *—Hik łunye'j na'aj kots'etax in
wetka'xii pa' łenqek'uwet, qa hik łunye'j iye na'aj kots'etax ła's qe we'ntusij nite' iyet
ikesimenij, pakha'an ham yit'i'ij.** 33 *Qi in tawitjaxtii qa nite' tewejinheti'yi'm*

---

* **8:13** Hch 8:6; 19:11 * **8:14** Lc 22:8; Hch 8:1 * **8:16** Mt 28:19; Hch 2:38; 10:48; 19:2 * **8:20** 2R 5:16; Is 55:1; Dn 5:17; Mt 10:8; Hch 2:38 * **8:21** 2R 10:15; Sal 78:37 * **8:22** Is 55:6-7; Dn 4:27; 2Ti 2:25; He 12:15 * **8:24** Gn 20:7; Ex 8:8; Nm 21:7; Stg 5:16 * **8:26** Hch 5:19; 8:29 * **8:27** Kakha' eunuco, in i'nk'aa'ija pa'aj mexe ikji' wetwu'm łeqełei, qa tooxik'ui pa'aj hats ikji' aka'an político.
* **8:27** Sal 68:31; 87:4; Is 56:3; Sof 3:10; 1R 8:41; Jn 12:20 * **8:29** Hch 10:19; 11:12; 13:2; 20:23; 21:11
* **8:32** Is 53:7-8; Fil 2:8

qu' netniwohoyiikii pa'qu' łunye'ji'ija. ¿Pa'n łii pakha' qu' nenfelkii hatse' qu' nana'l pe'qu' łelitse' pakha'an,? qe hats qu' nilanipji' ha'ne sehe'.— (Is 53:7,8) 34 Pa' eunuco qa yit'ijets pa'aj pa' Felipe: —Enfel ye'm wat'ij, ¿pa'n łii pakha' yit'ijets aka'an pa' profeta'ik'i? ¿Me łakha'łe qu' net'ejuyets, me i'nłi'i pakhape' iye?— 35 Ma' qa pa' Felipe qa yapełek pa'aj qa iyet, qa ta'łijii pa' hats yiyinenik'i pa'aj kekhewe' we'nika'ajji', qa nifeli'm kekhewe' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' Jesús.* 36 Qa in mexe nekik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa yamii pa'aj pakha' na'li' pa' iweli'. Qa pa' eunuco qa yit'ij pa'aj: —Jeł qeku'nek, hane'en iweli'. ¿Pa'n łii pakha' qu' mexe nenyejinik'ui qu' etsimpulijin?— 37 Pa' Felipe qa yit'ij: —Qu' hats weeki'ijha pa' atawe'j qu' nite' eqeku'ye', qa' łeke'ye'.— Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Ehe, nite' heqeku'uk'i pa' Jesucristo in hik pakha' pa' Ła's pa' Dios.— 38 Ma' qa yiyaji'ets pa' łeqejkunenek qa yitkelenhetju' pe' łenhitjii. Qa t'ilitijupju'kii pa'aj pa' iweli' qa yimpuujin pa'aj pa' Felipe pa' eunuco. 39 In hats tepilik'uipha'mkii pa'aj pekhewe'en pa' iweli', qa pa' łeqe Espíritu pa' Yatsat'ax'inij qa aje'eł yeka'x iye pa'aj pa' Felipe. Qa pa' eunuco qa hats nite' yi'wen iye pa'aj. Ma' qa ik iye pa'aj, qi in łe'wisi'mkii.* 40 Pa' Felipe qa te'wenheti'yi' pa'aj pa' witset Azoto. Qa week na'aj yamjeets pe' witsetits qa nifelji'ji' eke' łe'sits wi'tlijei, week pekhewe' witsetits, yamłi'iiha pa' witset Cesarea.*

9

Saulo qa hats wenink'aihit pa'aj.

1 Ha' Saulo, mexe nite' yili'ij pa'aj in yijiweikit wetju'ł qa neqek'uyu'ujju' iye pekhewe' tek'enets pa' Yatsat'ax'inij, qa ikii pa'aj pakha' qiji' łatata pe' pa'il,* 2 qa iyinijets pe'qu' witfaakanheye' (cartas) qu' net'ejuyii pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyits pa' Damasco, hats'inha pe'qu' ni'wenjiifi pekhewe'en pe' yatsat'etsij pakha' Wit'ikheyi'j (Jesús) pekhewe' jukhew qa efuts, qa' no'nophe'łju' qa' nenka'xii na' Jerusalén.* 3 Qa łunye'jkii pa'aj in hats ik, qa in hats k'esiyu'uiha pa'aj pa' Damasco, qa aje'eł namju' pa' koojo yamijup pa'aj ta'łiipha'm na' wa's.* 4 Ma' qa pa' Saulo in hats nami'ju' pa'aj sehe' qa yepi'ye' pa' wit'ax in yit'ijets: —Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in łatsawitjitax?— 5 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Łek akha' Yatsat'axyij?— Qa yeku'ł pa'aj: —Yakha' Jesús, hik yakhaa'ija in łatsawitjitax. 6 Eniipha'm qa amets na' witset, qa' hik nakha'yi'i' qu' efelhiti'yi'm kakha' qu' aqsiijkii.— 7 Pe' jukhew łijts'eyek pa'aj ha' Saulo qa teke'lenju'kii pa'aj ham yit'i'ijju', yepi'ye'tax pa' wit'ax qa hamłe pa'qu' ni'wen.* 8 Ma' qa niitaxpha'm pa'aj ha' Saulo, qa in yemjeetax in nite' ima'taxpha'm qa hatsłe nite' yi'wenkii. Ma' qa teneku'mhiiłi'i' pa'aj pa' łokoi qa wetka'xii pa' witset Damasco. 9 Qa wetshetk'ewi'ł nełuts in nite' yi'wenkii, qa nite' tek iye qa nite' iya'ji' iye pa'qu' iweli'ye'. 10 Ha' Damasco i'ni' pa'aj pa' ewi'ł yijayan pa' Jesús łii Ananías. Qa i'nji'kii pa'aj łotoi pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets: —Ananías.— Qa yeku'ł pa'aj: —Ha'ne qe ha'ni'in Yatsat'axyij. —* 11 Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm, qa' ma'ai qu' ma'ak'i na' wit'ikheyi'j łii Yatsathen, qa ke' łetsi'ii ha' Judas, qa' inaqfaakanij ha' ewi'ł jukhew Tarso łeiłe' łii Saulo, qe hane'ej hakha'an mexe iyin,* 12 qa hats i'nji'kii łotoi na' ewi'ł jukhew łii Ananías in uyetsji' qa t'eku'mipji' qe

---

* **8:35** Lc 24:27; Hch 17:2; 18:28 * **8:39** 1R 18:12; 2R 2:16; Ez 3:12,14; 8:3; 11:1,24; 43:5 * **8:40** Hch 10:1,24; 12:19; 21:8,16; 23:23,33; 25:1,4,6,13 * **9:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; 8:3; 9:13,21 * **9:2** Hch 15:30; 19:9,23; 22:4,5; 23:25,33; 24:14,22 * **9:3** Hch 22:6-11; 26:12-18; 1Co 15:8 * **9:7** Dn 10:7; Jn 12:29; Hch 22:9 * **9:10** Hch 10:3,17,19; 22:12 * **9:11** Hch 9:30; 11:25; 21:39; 22:3

qa' ni'wenkii iye.—* 13 Qa pakha'łe Ananías qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, olots he' hepi'ye'ej qa nifelji'ijkii pakha' łunye'j ha'ne jukhew, qi pa' uł'ax yaqsiimijkii pekhewe' łantsat'etsij na' Jerusalenii,* 14 hane'ej hats na'li'm pa' łet'unha'x qe pe' łafaakanhei ta'łijets pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il hats'inha qu' week no'nophe'łju' pekhewe' hats najayantax.—* 15 Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij qa yit'ij: —Ma'ai, qe hakha'an he'yeku'mijiiji' qe qa' nenfeli'm aka' yii nekhewe' nite' judiol, nekhewe' wittatal qa nekhewe' iye łelits ka' Israel'ik'i.* 16 Qe yakha' qu' hethinij hakha'an qu' qi qu' naats'e'ej pe'qu' wekweke' qu' nata'ł yiwets.—* 17 Ma' qa pa' Ananías qa ikii pa'aj, qa uyifi pe' wititsi', ma' qa in hats t'eku'mipji' pa'aj qa yit'ijets: —Yejefe Saulo, hakha' Yatsat'ax'inij Jesús, hakha' we'nethin ewets pa'aj pakha' łenekik'i wit'ikheyi'jik'i, ts'ukin ei qe qa' i'wenkii iye qa qu' notpo' ej iye pa' Espíritu Santo.—* 18 Qa hik pakha'aj qa namju'kii pekhewe' i'ntaxji' pe' łotoi hik łunyejeitax sehets ł'ajits, ma' qa hats yi'wenkii iye. Ma' qa niipha'm qa wempuli'jij pa'aj aka' łii pa' Jesucristo. 19 Qa hats tek pa'aj qa' t'un iye. Ma' qa uja'x pe' nełuts in mexe amaneyijup pekhewe' tek'enets pa' Jesús tetseti'yi' pa' Damasco.*

Saulo qa i'nq'ijatshen pa'aj pa' witsetji' Damasco.

20 Qa aje'eł pa'aj yisu'un qu' nenfel pa' Jesús pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi, qa yit'ij: —Hakha'an hik hakha' pa' Ła's pa' Dios.—* 21 Qa week pe' yepi'ye' pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite' hik ha'ne pakha' Jerusalenii nawitjiju'kii pekhewe' yijayantax aka' witii? ¿Me nite' hik ha'ne iye pakha' namijii hane'e'in qu' no'nophe'łju' iye qa' neka'xii iye pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il?—* 22 Qa pakha'łe Saulo qa yape'enha les in t'ijayijfik'i pa'aj in t'unij qa pe' judiol Damasco łeiłets qa hats ham pa'qu' nit'ijiju'ł, yethinijha pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.

Saulo qa ilat pa'aj.

23 In hats olots pa'aj nełuts pe' judiol qa tafaakateitaxijju' pa'aj qu' nilan pa' Saulo. 24 Qa nikfe'łłe'ets pa'aj pa' Saulo pakha' neqfenyejeyutaxij pa'aj pekhewe'en. Nełuts qa najai iye in yejełtaxik'uikii pe' łejilji' pa' witset qe neqek'eyutaxij pa'aj.* 25 Qa pekhewe'łe ł'ijatshenhei qa t'eku'mi' pa'aj pa' naja'xji' qa yilithinii pa' ewi'ł kumu'ui pa' qipha'm łejilafi' pa' witset, qa yilithinijiiju' pa'aj pe' ewi'ł kanastu.*

Saulo qa i'ni' pa' Jerusalén.

26 Qa in hats yamii pa'aj ha' Jerusalén, qa yisu'untax qu' nakets qa' ewi'ł na'ni'łi' pekhewe' tek'enets pa' Jesús. Qa weekłe nijiwe'yi'm pa'aj qe yumti qu' naqanłekii in hats tek'enets pa' Jesús.* 27 Qa ha' Bernabé qa yeka'x pa'aj qa yethinii he' apóstoles, qa nifelimik'i pa'aj pa' łunye'jkii pa' Saulo in yi'wenji' pa' wit'ikheyi'jji' pa' Yatsat'ax'inij, qa tafaakate'yi'ł pa'aj, qa nifeli'm iye in we'nt'unhet in iyetij ka' łii pa' Jesús pa' Damasco'oi.* 28 Ma' qa pa' Saulo qa amanji' pa'aj ha' Jerusalén qa ewi'ł i'ni'łi' pekhewe'en, qa we'nt'unhet pa'aj in iyetij aka' łii pa' Yatsat'ax'inij. 29 Ma' qa tafaakate'yi'łju' iye qa tek'ełeyi'łju' iye pa'aj pekhewe' judiol Grecia łeiłets. Ma' qa hik pekhewe' qa neqek'uyu'taxij

* **9:12** Mr 5:23; Hch 9:17 * **9:13** Hch 8:3; 9:32; Ro 1:7; 15:25-26,31; 16:2,15 * **9:14** Hch 7:59; 1Co 1:2; 2Ti 2:22 * **9:15** Ro 1:1,5; Ga 1:15,16; Mt 28:19; Hch 13:2; 25:22; 26:1 * **9:16** Hch 20:23; 21:4,11; 2Co 6:4-5; 11:23-27; 1Ts 3:3 * **9:17** Hch 6:6; 22:13 * **9:19** Hch 11:26; 26:20 * **9:20** Mt 4:3; Hch 13:5,14 * **9:21** Hch 8:3; 9:13-14; Ga 1:13,23 * **9:24** Hch 20:3,19; 23:12,30; 25:3; 2Co 11:26 * **9:25** Jos 2:15; 1S 19:12; 2Co 11:33 * **9:26** Hch 22:17; 26:20; Ga 1:17 * **9:27** Hch 4:36; 9:3-6,20,22; 13:46; 14:3; 18:26; 19:8; 26:26; Ef 6:20; 1Ts 2:2

iye pa'aj.* 30 Ma' qa pekhewe' yijayan pa' Jesús in nikfe'lets pa'aj aka'an, qa yeka'xii pa'aj pa' Cesarea, ma' qa hikpa' ta'łi' in yukinii pa' łetset'ija Tarso.* 31 Ma' qa hik pakha'aj iye, pekhewe' yijayan pa' Jesús qa hats qi in łe'sitsłi'imkii iye pa'aj week pekhewe' i'ni' pa' sehe' Judea pa' Galilea qa pa' Samaria, qa les in ni'yijpha'm pa'aj. Qa qi iye na'li'm pa' ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Yatsat'ax'inij qa na'li'm iye pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo, qa yape'enha les in t'ijaifik'i pa'aj.*

Pedro qa yiłin pa' Eneas.

32 Qa pa' Pedro in mexe yamik'i pa'aj pekhewe' witsetits pakha' sehe', qa yamii iye pa'aj pekhewe' hats yijayan pa' Jesús tetsetiyi' ek pa' Lida.* 33 Qa hik pakha'a' qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ł jukhew łii Eneas, wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe'ninqapitsij pa'aj in nite' niyik'uipha'm pa' łewhi'la'x, qe nite' p'esits pe' łewekwekits. 34 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Eneas, ha' Jesucristo qu' nełin hane'ej. Eniipha'm qa' aqsi'jju' na' ewhi'la'x.— Qa hik pakhaa'ijha qa niipha'm pa'aj.* 35 Week pekhewe' Lida łeiłets qa pe' Sarón łeiłets iye qa yi'wen pa'aj pakha'an, ma' qa hats yijayan iye pa'aj pekhewe'en pa' Yatsat'ax'inij.*

Pedro qa yiłin in hats wa'mtax pe' Dorcas.

36 Na'l pa'aj pe' ewi'ł efu yijayan pa' Jesús i'ni' pa' witset Jope, łii Tabita, griego qa ikji' ek Dorcas. Pekhe'en week nełuts łe'wis pa' yaqsiijkii qa t'ifti'ts'etskii iye pe' ham yiwq'axine'.* 37 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe' nełutsji' qa wanqaats'e' pa'aj qa wa'm. Qa in hats yaqhat'etsij pa'aj in yimpuujin pa' ł'ajik'i, qa yeniipha'm pa'aj pakha' te'weipha'm łatawe'j pe' wititsi'. 38 Qa pa' witset Lida in metitsi'ł wetju'ł pa' witset Jope, pekhewe' yijayan pa' Jesús i'ye'ej pa'aj ha' Pedro in i'ni' pa'aj pa' Lida, ma' qa yukinii pa'aj pe' wetsjuk jukhew, qu' nit'ijets: —If'elitik'i qu' enek ha'ne witset'ii Jope.— 39 Ma' qa ha' Pedro qa niipha'm pa'aj qa yijayan pekhewe'en. Qa in hats yamijii pa'aj qa aje'eł yeka'xiipha'm pa'aj pakha' toxpha'm pe' wititsi', qa week pekhewe' wikiihalei k'ooyijji' pa'aj in yayinju' pekhe'en, qa yethinji'jij pa'aj pa' Pedro pe' wit'uihitjiyits ne'ej juffufuf qa pekhewe' iye witqhinatai łaqsijiiju' pa'aj pe' Dorcas'ik'i in mexe i'nji'teje'mkii pekhewe'en. 40 Ma' qa ha' Pedro qa week yuki'nfik'ikii pa'aj, qa wonokok'enju' qa iyin pa'aj. Qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu'uk'i, qa yit'ijets pa'aj: —Tabita, eniipha'm.— Pekhe'en qa neełfik'i pa'aj, qa in yi'wen pa'aj ha' Pedro qa niipha'm pa'aj pekhe'en.* 41 Qa ha' Pedro qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi qa niihiinpha'mha pa'aj. Qa taya'yiiju' pa'aj pekhewe' tek'enets pa' Jesús qa pekhewe' iye wikiihalei, qa yethinij pa'aj in hats iła'x iye. 42 Qa aka'an qa nikfe'lets pa'aj pa' week witset Jope, qa olots pe' tek'enets nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij. 43 Qa ha' Pedro qa mexe olots nełuts in amanji' pa'aj pa' witset Jope, pekhe' łetsi'ii pa' ewi'ł jukhew łii Simón inqa'met ł'ajits naqsi'jju'.*

10

Pa' ewi'ł jukhew łii Cornelio.

1 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew i'ni' pa' Cesarea, łii Cornelio, centurionipji' ek* pekhewe' oq'opheł inetsilets łiyinyejei “el Italiano.”* 2 Pakha'an qa week iye

* **9:29** Hch 6:1; 2Co 11:26 * **9:30** Hch 8:40; Ga 1:21 * **9:31** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4 * **9:32** Ro 1:7; Ef 5:3; 6:18; 1Cr 8:12; Esd 2:23; Neh 7:37; 11:35 * **9:34** Hch 3:6,16; 4:10 * **9:35** 1Cr 5:16; 27:29; Cnt 2:1; Is 33:9; 35:2; 65:10 * **9:36** Jos 19:46; 2Cr 2:16; Esd 3:7; Jon 1:3; Hch 10:5; 1Ti 2:10; Tit 3:8 * **9:40** Mt 9:25; Mr 5:41; Lc 22:41; Jn 11:43; Hch 7:60 * **9:43** Hch 10:6,17,32 * **10:1** Centurión ikji' tenek'enhe'yipji' ek pa'aj pe'qu' cien (100) oq'opheł inetsiletse'. * **10:1** Mt 27:27; Mr 15:16; Jn 18:3,12; Hch 8:40

pekhewe' yatsat'etsij qi in yijayanija qa nijiweyiju'łha iye pa' Intata, t'ifti'ts'ets pekhewe' if'iljetsits pe' judiol qa tisji'jij pa'qu' hami'im. Iyinji'jii pa' Dios week nełuts.* 3 Ewi'ł pa'aj pa' nełuji' jelji' junu' las tres qa i'nji'kii pa'aj łotoi itometsaaxijha pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Dios in uyetsji' pakha' i'ni', qa yit'ijets pa'aj: —Cornelio.—* 4 Pa' Cornelio qa ts'in in yeełju' pa'aj qa qi iye in neq'ijiwe'yij, qa yit'ij pa'aj: —¿Łekpa' łisu'un, Yatsat'axyij?— Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Na' Dios t'eku'miju'ł kekhewe' iyinheyejei qa yi'sinhetij iye in łetis nekhewe' if'iljetsits.* 5 Ukinii pe'qu' jukhewe' na' witset Jope, qa' nenka'x ha' ewi'ł jukhew łii Simón qa łii iye Pedro. 6 Hane'ej i'nijup hakhap iye Simón iye inqa'met ł'ajits naqsi'jju', ke' łetsi' metetsju' ha' qi iweli'.—* 7 Ma' qa in hats ikik'ui iye pakha' tafaakate'yi'ł ángel, pa' Cornelio qa taya'yii pe' wetsjuk pekhewe' łeqejkunenhei qa pa' ewi'ł oq'ophełinetsi'l yijayaanija iye pa' Dios i'nji'teje'm pekhewe' les in t'ithayi'yi' pe' łetsi'ii. 8 Qa in hats week nifelimik'i pa'aj, ma' qa yukinii pa' witset Jope. 9 Qa pakhap nełukii, pekhewe'en in mexe nekik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j qa hats k'esitsiyu'uiha pa'aj pa' witset Jope, ha' Pedro qa iketspha'm pa'aj pakha' ts'eewe'epji' pe' wititsi' qu' niyin hats natsa'theniyu'ju'ha pa'aj junu'.* 10 Hats iyipkun pa'aj, qa in mexe wanaqsiijkii mente' yijat'ax pa'aj pa' łaq, qa namets pa'aj pakha' i'nji'kii łotoi hik łunye'j qu' nitsowoł'axłe.* 11 Qa yi'wen pa'aj na' wa's in qhofij qa pa' ewi'ł hik łunye'j na'aj qi manta qa te'nilitju' pa'aj, neketsju' ha'ne sehe' wo'nophe'ł pe' ikwetju'ł (4) łekfii, 12 qa i'nji'ju' pa' łatawe'j pe' łunyejeiłe wetju'ł inqa'metets ne'ej ikwetju'ł (4) łef'iyei, qa q'oiq'oyits qa q'oiq'oq'oyits iye qa junatai iye. 13 Ma' qa yepi'ye' pa' wit'ax in yit'ij pa'aj: —Eniipha'm Pedro qa' anlanju' enewe'en qu' łuj.— 14 Qa yeku'ł pa'aj ha' Pedro: —Hasu'uj Yatsat'axyij. Nite' hayiits qetuj ekewe'ej'in qe uł'ets qa nite' łenexkelij iye.—* 15 Qa ewi'łij iye, ma' qa hats wetsjuk'ij pa' wit'ax in yit'ij iye: —Pakha' qu' hats nenli'jju' na' Dios, hasu'uj it'ijets qu' uł'axe'.—* 16 Qa ewi'łij iye pa'aj wetshetk'ewi'łij pa'aj in yi'wen, ma' qa pa' qi manta qa aje'eł wetpiletetspha'm iye na' wa's. 17 Ha' Pedro qi in yijamtitaxijupkii pa'n qu' naakjiha pe' yi'wen pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' jukhew nukin pa' Cornelio, in hats inaqfaakaniikii pa'aj pe' łetsi' pa' Simón ma' qa hats namets pa'aj pa' łeqeji'. 18 Qa taya'yiiji'kii pa'aj, inaqfaakanij qu' hik pekhe'ye' pe' i'wifi pa' Simón qa łii iye Pedro. 19 Ma' qa ha' Pedro in mexente' yilitaxij in yijamtitaxijupkii pekhewe' yi'wen, qa pa' Espíritu Santo qa yit'ijets pa'aj: —Jeł qeku'niiju', wetshetk'ewi'ł ne' jukhew wo'eikii.* 20 Eniipha'm, qa' ma'aiju', hasu'uj ef'ululi'ijkii qu' ijayan, qe yakha' he'nukinłe ei.—* 21 Ha' Pedro qa iketsju' pa'aj pakha' i'ni' pe' jukhew, qa yit'ij pa'aj: —Yakha' pakha' łowo'ołiikii, ¿łek pakha' ta'łijupi' qa łanami'ł metkii?— 22 Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Ha' Cornelio hikha' ewi'ł centurión, hakha'an yatsathen qa yijayaanija iye pa' Dios. Week ene' judiol yisu'un hakha'an. Pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Dios yiyaji'ijets pa'aj qu' ne'niihet ei pe'ye', hats'inha qu' amii ke' łetsi' ma' qa' nepiye' hakha'an pa'qu' it'ijets.—* 23 Ma' qa ha' Pedro qa yuihinteje'mkii pa'aj pekhewe'en qa mexe yiwhini'. Ma' qa nełukii pa'aj qa niipha'm qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa uja'x pe' łijts'eyek pekhewe' yijayan pa' Jesús tetseti'yi' pa' Jope.* 24 Pakhap iye nełukii qa hats uiji'teje'm pa'aj pa' Cesarea. Pa' Cornelio hats notki'ik'ui pa'aj, no'thet

* **10:2** Hch 10:22,35; 13:16,26 * **10:3** Hch 3:1; 5:19; 9:10; 10:17,19 * **10:4** Hch 9:43; 11:14 * **10:6** Lc 16:13; Ro 14:4; 1P 2:18 * **10:9** Hch 11:5-14; Sal 55:17; Jer 19:13; 32:29; Sof 1:5; Mt 24:17 * **10:10** Jn 1:51; Hch 22:17 * **10:14** Lv 11:4; 20:25; Dt 4:4-20; Ez 4:14; Dn 1:8; Hch 9:5 * **10:15** Mt 15:11; Mr 7:19; Ro 14:14; 1Co 10:25; 1Ti 4:4; Tit 1:15 * **10:19** Hch 8:29; 10:3 * **10:20** Hch 15:7-9 * **10:22** Mr 8:38; Hch 10:2; 11:14 * **10:23** Hch 10:45; 11:12

wetju'ł pe' łejefets qa pe' łejuwaikalija iye. 25 Qa łunye'jkii pa'aj ha' Pedro in
hats yamets pa'aj pa' łetset pa' Cornelio, qa pa' Cornelio qa nekiifik'i pa'aj
qu' newetfeli'm qa wonokok'entaxifi łef'iyeyiiju' pa' Pedro ma' qa iyintaxets.
26 Qa hakha'łe Pedro qa niihinpha'm pa'aj, qa yit'ijets: —Ats'ap'aye', yakha'
iye ye'jukhewłe.—* 27 Qa mexe tafaakate'yi'ł pa'aj pakha'an, qa i'nk'ałe qa
uiteje'm qa yeełtax pa'aj in olots pe' jukhew qa efuts iye ewi'ł i'nik'uyi'
pa'aj. 28 Ma' qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha ene' judiol in nite'
łenexkeliji'm qu' qapi'ikii pa'qu' jukhewiika'ye' qa qu' nuyifi iye pe'qu' łetsi'ye',
qa pakha'łe Dios qa ts'ethinij qu' hasu'uj hit'ijets pa'qu' ewii'łe' jukhewe'
qu' uł'axe'.* 29 Qa hik ta'łijupi' in heiniyinhei, qa aje'eł henek, ham hit'i'ij.
Qa hane'ej qa tsikfeliyu'ets, ¿pa'n łii pa' ta'łijupi' in ł'iyini'łyii?— 30 Ma' qa
pa' Cornelio qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Hats ikwetju'ł (4) nełutsik'i hik i'ni'
hane'ej jelji' junu' las tres in k'iyin ene' yitsi'ifi, ma' qa hi'wen ha' ewi'ł
jukhew ts'ap'ayipji' leppepep he' łeqhinatai.* 31 Qa yit'ij yiwets: "Cornelio,
aka' iyinheye'j yepi'ye' na' Dios, qa nite' nitapi'ik'i iye in łi'fen nekhewe' ham
yiwq'axine'. 32 Qa hik ta'łijupi', ukinii pe'ye' ha' witset Jope, qa nenka'x ha'
Simón łii iye Pedro. Hakha'an i'wi' ke' łetsi'ii hakhap iye Simón inqa'metets
ł'ajits naqsi'jju' metetsju' ha' qi iweli'." 33 Qa hik ta'łijupi' in aje'eł he'nukin
ei ne' jukhew, qa qi'ija in łe'wisij in łenek. Qa hane'ej qa hats ye'weeki'ł in
ewi'ł ha'ni'łik'uyi' pa' Dios, hats'inha qu' hepi'ye'eł week pakha' nukin ejmet
pa' Yatsat'ax'inij.—

Pa' Pedro ma' qa iyetifi pe' Cornelio łetsi'.

34 Ma' qa ha' Pedro qa iyet pa'aj, qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija hane'ej in hats
tsikfee'letsha pa' Dios in week łeqjunyejeyij ene' jukhew,* 35 qe week yijat'ij
pa'qu' witset'e, pakha' qu' ne'nijiweyiju'ł qa yaqsiijkii iye pa' yatsathen,
pa' Dios qa t'eku'mi'. 36 Aka' wi'tlijei nukinetsju' pa' Dios enewe' łelits pa'
Israel'ik'i, qa nifel pa' Dios qu' łe'sitsi'ił wetju'ł ene' jukhew qu' nata'łets
ha' Jesucristo, hikha' Yatsat'axipji' ene' week.* 37 Ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha
kakha' łunye'jkii ha'ne week sehe' Judea, qa ta'łi' in i'nk'a i'nju' hakha' sehe' ei
Galilea, in hats ł'anu'upji' ka' Juan in wenqimpuujinkii qa nifel iye pa'n łunye'j.
38 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets pa'n łunye'j pa' Dios in yatsi'yipji' ha' Jesús Nazaret
łeiłe' pa' Espíritu Santo qa pa' łet'unha'x, hik ha'ne yijalkisijkii in yaqsiijkii pa'
łe'wis qa niłinju'kii iye hekhewe' łełinheitaxij pa' inwo'met, qe pa' Dios i'nijupha
hakha'an.* 39 Yekheweli'ł hi'weni'łij week ekewe' wekwek yaqsiiji'kii ha'ne
łeqe sehe' ene' judiol qa na' Jerusalenii iye. Qa hi'weni'łij iye in yilan qa
yenji'pha'm ke' ewi'ł k'aayaji' (cruz).* 40 Qa hane'en pa' Dios qa yiłin iye
in yamets wetshetk'ewi'ł nełuts qa yaqsiijkii iye in we'nethinkii, 41 qa nite'
week qu' ne'nethinetskii, qe uja'xłe yijat'ij hekhewe' hayiits t'eku'miiji'kii
pa'aj pa' Dios qu' ni'wen hakha'an, ikji', yekheweli'ł in yekufe'ełijkii hakha'an
in hats niyik'uipha'm iye pe' naxju'.* 42 Qa ts'ukini'łij qu' henfeli'łi'm ene'
jukhew qa efuts iye, qa' hit'iłijets in hik hakha'ija pakha' yeni' pa' Dios qu'
juezsi'ipji' pe' iłii qa pe' naxju' iye.* 43 Hane'en hik ha'ne yit'ijets pa'aj pe'
week profetas'ik'i, qu' kakha'ye' łii qu' hik kakha'ye' qu' nata'łets qa' weeke'
pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.—*

---

* **10:26** Hch 14:15; Ap 19:10; 22:8 * **10:28** Jn 4:9; 18:28; Hch 10:14-15,35; 11:3; 15:8-9 * **10:30** Hch 1:10; 3:1 * **10:34** Dt 10:17; 2Cr 19:7; Ro 2:11; Ga 2:6; Ef 6:9; Col 3:25; 1P 1:17 * **10:36** Mt 28:18; Hch 2:36; 13:32; Ro 10:12; Ef 2:17; Ap 17:14 * **10:38** Mt 4:23; Lc 4:18; Jn 3:2; Hch 4:26 * **10:39** Lc 24:48; Hch 2:32; 5:30 * **10:41** Lc 24:43; Jn 14:17,22 * **10:42** Jn 5:22; Hch 17:31; Ro 14:9; 2Co 5:10; 2Ti 4:1; 1P 4:5 * **10:43** Is 53:11; Jer 31:34; 1Jn 2:12; 3:23; Lc 24:47; Hch 15:9; Ro 10:11; Ga 3:22

44 Mexe nite' yili'ij pa'aj ha' Pedro in nifel ekewe'en, pa' Espíritu Santo qa
namju' pa'aj qa i'nipji' pekhewe' weekji' tek'enets pa'aj ekewe' tefelhitii.*
45 Week pa'aj pekhewe' judiol nite' yeqeku' pa' Jesús, hik pekhewe' łijts'eyek
pa'aj ha' Pedro, qa yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qe pakha' witqisit Espíritu Santo
testi'yij iye pekhewe' nite' judioltax,* 46 qe yepi'ye' in iyetju' qa tujtseikal pe'
łe'lijei qa qi iye in yiwqinhetji' pa' Dios. Ma' qa ha' Pedro qa yit'ij pa'aj: 47 —
¿Me łeke' qu' nana'l pakha' qu' nite' niwejini'im enewe'en qu' nempulijijju' in
hats testi'yij pa' Espíritu Santo in injunyejeyek?—* 48 Ma' qa inaqyaji'ij qu'
netenimpulijinijju' aka' łiiji' pa' Jesucristo. Pekhewe'en qa mexe iyinijets iye
pa'aj ha' Pedro qu' mexe amane' eku'nijup iye pe'qu' uja'xe' nełutse'.*

11

Pedro qa nifel inhats'ek in yamii pe' nite' judiol.

1 He' apóstoles qa pe' hats yijayan pa' Jesús i'ni' ha' week sehe' Judea, qa
i'ye'ej pa'aj in hats testi'yij iye pekhewe' nite' judioltax kekhewe' łe'lijei pa'
Dios. 2 Ma' qa ha' Pedro in wapilii iye ha' Jerusalén, qa pekhewe' yaqsiijkii
kakha' circuncisión (judíos) qa tejitheitaxetskii pa'aj,* 3 qa yit'ijets: —Akha'
ł'uyifi pe' łetsi' nekhewe' nite' yaqsiijkii kakha' circuncisión qa ekufets iye
nekhewe'en.—* 4 Ma' qa ha' Pedro qa yeqetheenimik'iha in nifelimik'i pa'aj,
ta'łijii in ink'aa'ija pa' łunye'jkii qa teiłi'ijpha'm, qa yit'ij pa'aj: 5 —Yakha' in
mexe ha'ni' ha' witset Jope qa k'iyintax, ma' qa i'nji'kii yitoi qa hi'wen ha'
ewi'ł hik łunye'j na'aj qi manta in te'nilitju', ta'łiipha'm na' wa's wo'nophe'ł
he' ikwetju'ł łekfii, qa te'nilit'iju' ha' ha'ni'.* 6 Qa hejełtaxji'ju' ha' łatawe'j
qa hi'wen in i'nji' he' week inqa'metets ne'ej ikwetju'ł (4) łef'iyei, qa ne'ej
nowe'ł, qa q'oiq'oyits qa q'oiq'oq'oyits iye qa junatai iye. 7 Ma' qa hepi'ye'
pa' wit'ax in yit'ij yiwets: "Eniipha'm Pedro qa' anlanju' nekhewe'en qu'
łuj." 8 Qa hit'ijiju'ł: "Hasu'uj Yatsat'axyij, qe nite' hayiits qu' na'nji' ha'ne
yeji' qu' hetuj pa'qu' uł'axe' nite' łenexke'ej qu' netnekui." 9 Qa pakha'łe
wit'ax ta'łiipha'm na' wa's qa tseku'ł iye, ma' qa hats wetsjuk'ij, qa yit'ij:
"Pakha' qu' hats nenli'jju' na' Dios, hasu'uj it'ijets qu' uł'axe'." 10 Aka'an in
łunye'j wetshetk'ewi'łij, ma' qa week wetpiletetspha'm iye na' wa's. 11 Qa
hik akaa'ijha in namets he' wetshetk'ewi'ł jukhew ke' wititsi' kekhe' ha'nifi,
ta'łii hakha' witset Cesarea in t'ukinhetiiyii. 12 Qa pa' Espíritu Santo qa yit'ij
yiwets qu' hasu'uj yef'ululi'ijkii qu' hijayan hekhewe'en. Qa enewe'en enewe'
ewi'ł tatsai (6) inejefetsipji' yijts'eyek iye, qa ye'weeki'ł in k'uyiłifi kekhe'
łetsi' hakha' jukhew,* 13 hakha'an qa nifeli'ł ye'mik'i in yi'wen pa' ewi'ł ángel
ts'ap'a'afi pa'aj ke' łetsi', pakha'an qa te' yit'ijets pa'aj: "Ukinii pe'ye' ha' witset
Jope, qa' nenka'x ei ha' Simón łii iye Pedro. 14 Qa' hikha' qu' nit'ij ewets
pe'qu' wi'tlijeye' qu' hik pekhewe'ye' qu' nata'łets qu' iła'xe', akha' qa week
nekhewe' łantsat'etsij."* 15 Qa in mexe i'nk'a k'iyettax, qa pa' Espíritu Santo
qa namju' qa i'nipji' hekhewe'en, in injunyejeyek inekhewel in i'nk'aa'ija.*
16 Ma' qa hijamti'ik'i kekhewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij, in yit'ij: "Ka' Juan
wenqimpulijinji' na'aj iweli', qa ekhewełi'ił qa' mempulijiłijju' hatse' na'
Espíritu Santo."* 17 Qa hik ta'łijupi', pa' Dios in tisij iye hekhewe'en pakha' hik
łunye'j pa' jiyełisij hik aka'aj in hats nite' jiteqeku' jitek'enets ha' Yatsat'ax'inij

* **10:44** Hch 11:15; 15:8 * **10:45** Hch 2:33,38; 10:23; 11:18 * **10:47** Hch 2:4; 8:36; 11:17; 15:8
* **10:48** Hch 2:38; 8:16; 1Co 1:14-17 * **11:2** Hch 10:45; Col 4:11; 1Ti 1:10 * **11:3** Hch 10:28; Ga 2:12 * **11:5** Hch 10:9-32 * **11:12** Hch 8:29; 10:23; 15:9 * **11:14** Jn 4:53; Hch 10:2; 16:15,31-34; 18:8; 1Co 1:16 * **11:15** Hch 2:4; 10:44 * **11:16** Mt 3:11; Mr 1:8; Lc 3:16; Jn 1:33; Hch 1:5

Jesucristo, qa yakha', ¿qa pa'n yijunye'j qu' haq'ayinij pa' Dios?—* 18 Qa in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa selelju'kii pa'aj, qa qi in yiwqinhetji' pa' Dios, qa' yit'ijju': —Ye'ehe, pa' Dios qete'e' hats łexkeliji'm iye pekhewe' nite' judioltax qu' netetwek'elaxets pakha' jiyeka'xii yijat'ij pa' witiła'x qa nite' yili'ij iye.—*

Pekhewe' yojo in yijayan pa' Jesucristo pa' witset Antioquía.

19 Ma' hayits, pakhap iye. Pekhewe' yak'eskii pa'aj in ta'łets pakha' a'tax łenifenyejei pa'aj in hats talanhetii pa' Esteban'ik'i, qa ilatiikii pa'aj pe' sehel Fenicia, Chipre qa pa' witset Antioquía, qa nite' nifeli'm pakhape' iye ekewe' wi'tlijei, qe uja'xłe pekhewe' judiol in nifeli'm.* 20 Qa na'llłe pekhewe' uja'x pekhewe'en, pekhewe' Chipre łeiłets qa Cirene łeiłets iye, pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Antioquía, qa nifeli'm iye pa'aj pekhewe' nite' judiol in nifel pa'aj ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 21 Qa pa' łokoi pa' Yatsat'ax'inij qa i'nipji' pekhewe'en. Pekhewe'en qa olootsija pe' nite' yeqeku'uk'i ma' qa yijayan pa' Yatsat'ax'inij.* 22 Qa pa' łeniihe't aka'an qa namii pa'aj pekhewe' yijayan pa' Jesús na' Jerusalenii, ma' qa yukinii pa'aj pa' Bernabé pa' Antioquía. 23 Qa hane'en, in yamii pa'aj qa yi'wen pakha' łeqi'fenkeye'j pa' Dios, ma' qa qi in łe'wisi'mkii pa'aj qa yakakłinijha pe' weekji' hats'inha qu' weeki'ijha pe' łatawjets qu' nisu'unija qu' hasu'uj naqamij in yijayan pa' Yatsat'ax'inij.* 24 Qe pa' Bernabé pakha'an ewi'ł jukhew teik'unei, qa qi iye topo'oj pa' Espíritu Santo qa topo'oj iye pa' nite' łeqekuye'j. Qa les olotsija iye pa'aj pe' yijayan pa' Yatsat'ax'inij.* 25 Pa' Bernabé qa ik pa'aj qu' namii pa' witset Tarso qe qa' nowo'oikii pa' Saulo. 26 Ma' qa in yi'wen pa'aj qa neka'xii pa' witset Antioquía. Qa ewi'ł ininqap in ikijje'm pekhewe'en in ewi'ł i'ni'łi' pekhewe' yijayan pa' Jesús, qa yijatshen pe' olots jukhewe' qa efuts iye. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Antioquia'ai pekhewe' yijayan pa' Jesús qa witqiyitsij cristianos.* 27 Hik pakha'aj pekhewe' nełutsji', pe' uja'x profetas ta'łii pa'aj na' Jerusalén qa namii pa'aj pa' Antioquía.* 28 Qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ł pekhewe'en, pakha' łii Agabo, pa' Espíritu Santo hik pakha' tisij pa'aj pakha'an in yit'ijets pa'aj qu' yijaa'ija qu' nanam hatse' pa' qi yipku' ha'ne week sehe'. Qa hik aka' łunye'j pa'aj pa' łahats'ij in mexe qi tenek'enhe'yi' pa' Claudio.* 29 Ma' qa pekhewe' yijayan pa' Jesús tetseti'yi' pa' Antioquía, qa week łexkelij pa'aj pe'qu' ewi'ł nenikii, ma' qa week t'ihinij pakha' qu' łuk'eye' qu' ne'weju'łij qe qa' ninqekenijii pekhewe' te'lijtsii i'ni' ek pa' Judea.* 30 Ma' qa hik aka' yaqsiijkii pa'aj, qa inqekenijii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' te'lijtsii. Pa' Bernabé qa pa' Saulo hik pekhewe' yeka'xii pa'aj.*

12

Pakha' ławamhijii pa' Jacobo qa pa' Pedro in t'opheł itii pa'aj.

1 Hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' wittata Herodes qa t'eku'mets pa'aj pekhewe' uja'x pe' yijayan pa' Jesús qe qa' nanawitjiju'. 2 Ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qa yilan ti'jijje'm pa' ewi'ł witqatsjikinet pa' Jacobo'ik'i, Juan łamats'ik'i.* 3 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj aka'an in yi'sinhetij pe' judiol, ma' qa t'eku'mi' iye pa'aj qu'

* **11:17** Hch 5:39; 10:45,47 * **11:18** Ro 10:12-13; 2Co 7:10 * **11:19** Hch 6:5; 13:1; 14:26; 15:22-23,30,35; 18:22; Ga 2:11 * **11:20** Mt 27:32; Hch 4:36 * **11:21** Lc 1:66; Hch 2:47; 9:35 * **11:23** Hch 13:43; 14:26; 15:40; 20:24,32 * **11:24** Lc 4:1; Hch 2:41,47; 5:14; 6:5; 7:55 * **11:26** Hch 6:1; 9:1; 13:52; 14:20; 15:10; 16:1; 19:1; 26:28; 1P 4:16 * **11:27** Hch 13:1; 15:32; 1Co 12:28; Ef 4:11 * **11:28** Mt 24:14; Hch 18:2; 21:10; Ga 2:2 * **11:29** Ro 15:26; 2Co 9:1-2; Ga 2:10 * **11:30** Hch 14:23; 15:2; 16:4; 20:17; 21:18; 1Ti 5:17,19; Stg 5:14; 2Jn 1 * **12:2** Mt 4:21; 20:23

nophe'ł iye ha' Pedro. Aka'an in łunye'jkii pa'aj, hik pakha'aj yamets pe' łe'sits nełuts łiyits Pascua qa tenekui pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'.* 4 Qa in hats yophe'ł pa'aj qa yuihinifi pe' witq'opheł*itjii* qa yejeł*inenij* pe' ikwetju'ł (4) grupo pe' oq'opheł*inetsilets* qa in weekji' qa yamets dieciséis (16), qa watanayaxets pa'aj in yejeł. Yumti qu' nanaxijik'i pe' łe'sits nełuts Pascua qa' nethinij pa' witset pakha' qu' łeqfenye'ji'ij iye. 5 Qa hik ta'łijupi' ha' Pedro in qi in tejeł*itii* pa'aj pe' witq'opheł*itjiyifi*, qa pekhewe'łe te'lijtsii qa iyinipji' pa'aj, qi in iyinijiiha pa'aj pa' Dios.

*Pa' ewi'ł ángel qa yukinik'uifik'i pe' witq'opheł*itjii* pa' Pedro.*

6 In hats uje' qu' neka'xfik'i pa' Herodes qu' nethinij iye pa' witset pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nilan iye ha' Pedro. Pa' naja'xji' pa'aj ha' Pedro hats ima'ałju' pa'aj pe' wetsjuk oq'opheł*inetsilets* wo'nophe'łi'łij wetju'ł pe' wetsjuk fołołik'il, qa pekhewepłe qa i'nji' pa' łeji' in yejeł pe' witq'opheł*itjii*. 7 Qa aje'eł laxa pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pe' witq'opheł*itjii* qa koojo'ofikii pa'aj. Pa' ángel qa nijt'otshen pa'aj yilanets pa' łe'wełi' ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —If'elitik'i qu' eniipha'm.— Ma' qa pe' fołołik'il wo'nophe'łtaxij pe' łokoyei qa namju'kii pa'aj.* 8 Qa pa' ángel qa yit'ijets iye: —Manaqsi'j, otsji' ne' otshilaxtii.— Qa yaqhat'ax pa'aj, qa yit'ij iye pa' ángel: —Me'ntilafij na' e'ntilafit qa atsjayanpha'm.— 9 Qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro, yijayanik'i pa' ángel, qa nite' nikfe'lets me yijaatu'uja pakha' yaqsiijkii pa' ángel, qe yumti yijat'ij qu' na'nłeji'kii łotoi.* 10 Qa in hats t'anji' pa'aj pa' te'weiteje'm pekhewe' yejeł oq'opheł*inetsilets* qa pakhap iye, ma' qa hats yametsfik'i pa' łeji'ija nijket te'weyetsfik'i pa' witset, pakha'an qa qhofłi'ij pa'aj. Qa ikfik'ikii pa'aj, qa ikik'i pa'aj wete'm pa' ewi'ł wit'ikheyi'j, ma' qa pa' ángel qa qessiikii iye pa'aj.* 11 Ma' qa ha' Pedro qa nikfe'lkii pa'aj, qa yit'ij: —Hane'ej hats tsikfee'letsha, pa' Yatsat'ax'inij in nukinju' ha' łaqa ángel, ma' qa tsilithinik'ui pakha' łokoi ha' Herodes qa week iye pakha' notkitaxets enewe' judiol qu' łunye'je'kii.— * 12 Ma' qa in hats nikfe'lik'uyi' pa'aj aka'an, qa ikii pa'aj pe' łetsi' pe' María, łenene pa' Juan łii iye Marcos, qa hik pakha' qa i'ni' pekhewe' olots not'axij wetju'ł in iyin pa'aj.* 13 Qa yamets pa'aj pa' łeji' qa yilanetskii. Qa pe' ewi'ł witqejkunenki' łii Rode, qa ikii qu' nenikfe'lets pa'n łii pakha' yilanetskii pa' łeji'.* 14 Ma' qa in nikfe'lik'i pa'aj ł'anye'j in hik hakha' Pedro, qa qi in łe'wisi'mkii pa'aj qa nitapi'ii qu' nit'ij qhof pa' łeji', qe wekuma'xiiji' iye qu' nenfelji'ju' ha' Pedro in hats i'nji' pa'aj pa' łeji'. 15 Pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj: —¡Hayits qa'nte' ł'eik'uneikii!— Pekhe'en qa yape'enhałe yit'ijets pa'aj in yijaa'ija. Qa pekhewe'en qa yit'ijju' iye pa'aj: —Nite' hik hakha', pakha'łe łaqa ángel lemets hakha'an.— 16 Qa hakha'łe Pedro qa yape'enha yilanetskii pa'aj pa' łeji', qa pekhewe'en in hats yit'ij qhof pa'aj pa' łeji' ma' qa in yi'wen qa yitjułaxijpha'mkii pa'aj. 17 Qa ha' Pedro qa yit'ijji'ju' pa' łokoi pakha' jutsiqaxij qu' weiyi'ipji'. Ma' qa nifelimik'i pa'n łunye'j pa' Yatsat'ax'inij in yukinik'uifik'i pe' witq'opheł*itjii*. Qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Enfeli'łi'm hatse' ekewe' wekwek hakha' Jacobo qa hekhewep iye inejefetsipji'.— Ma' qa i'nk'ałe qa ikfik'i iye pa'aj qa tujtseika' pa' ikji'.* 18 Ma' qa in hats nełukii pa'aj, qa qi in yeł'ilax wetju'ł pa'aj pekhewe' oq'opheł*inetsilets*, nite' nikfe'lets pa'n łunyeje'kiiha in ham pa'aj ha' Pedro. 19 Qa pa' Herodes in hats wo'taxiikii pa'aj qa nite' yi'wen.

---

* **12:3** Ex 12:15; 23:15; Hch 12:5; 20:6; 24:27; 25:9; 2Co 1:11; Ef 6:18 * **12:7** Lc 1:11; 2:9; 5:19; 16:26; 24:4; Col 4:1; Jud 5 * **12:9** Sal 126:1; Hch 9:10 * **12:10** Hch 5:19; 16:26 * **12:11** Sal 33:18-19; 34:7; Dn 3:28; 6:22; Lc 15:17; 2Co 1:10 * **12:12** Hch 12:25; 15:37,39; Col 4:10; 2Ti 4:11; Flm 24; 1P 5:13 * **12:13** Mt 18:10; Lc 24:21; Jn 18:16 * **12:17** Hch 13:16; 15:13; 19:33; 21:18,40; Ga 1:19; 2:9,12

Qa nifaakankii pekhewe' yejeɬtaxets pa'aj oq'opheɬinetsilets, ma' qa inaqyaji'ij qu' newetka'xfik'ikii qa natlanhetiiju'. Ma' qa i'nk'aɬe pa'aj pa' Herodes qa yamii pa' Cesarea in ta'ɬi' pa' Judea qa mexe amani' pa'n uja'x pe' neɬuts.*

Pa' Herodes'ik'i qa wa'm pa'aj.

20 Pa' Herodes qi in nayu'um pa'aj pekhewe' Tiro qa Sidón ɬeiɬets. Qa pekhewe'ɬe'en qa ewi'ɬ i'niji' ek qu' nowo'oi ɬeqfenyejeyi'ij qu' nuyetsji' pakha'an, qa ɬe'sitsijju' pa'aj pa' Blasto, qi ɬeqjeɬinenek pa' Herodes, pekhewe'en iyinets qu' ɬe'sitsi'iɬ wetju'ɬ iye, qe pa' ɬeqe sehe' pekhewe'en pe' ɬaqats ewi'ɬɬe in ta'ɬijetskii pakha' sehe' tenek'enheiji' pa' Herodes.* 21 Ma' qa in hats yamets pa' neɬuji' ɬeqjeyumtshenek'ik'ui, qa pa' Herodes qa uyik'ipha'm pa'aj pe' ɬeqhinatai t'ejuyets in qi in tenek'enhei. Ma' qa i'nipji' pa' ɬots'oji'la'x qa iyet pa'aj. 22 Ma' qa pekhewe'en qa taya'yijipji' pa'aj, qa yit'ijju': —¡Ł'a'x pa' ewi'ɬ dios qa nite' ɬ'a'x pa'qu' ewi'ɬ jukhewe'ɬe aka'an!— 23 Qa aje'eɬ pa'aj pakha' ewi'ɬ ɬaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij qa yeqfe'meten pa'aj pa' Herodes, qe nite' yiwqinhetji' pa' Dios. Ma' qa i'nk'aɬe pa'aj qa wa'm, qe tuj pa' ɬatawe'jik'i pe' q'oiq'oq'oyits.* 24 Qa ekewe'ɬe ɬe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa les t'ijaifik'i qa week neɬuts les olots pe' tek'enik'i.* 25 Qa pa' Bernabé qa pa' Saulo qa hats tepilik'uikii iye pa'aj ha' Jerusalén in hats yaqhat'etsij pa'aj pakha' yaqsiijkii, qa ɬijts'ekii pa'aj wete'm ha' Juan qa ɬii iye Marcos.*

13

Pa' Bernabé qa pa' Saulo qa ikkii pa'aj qu' nenfel eke' wi'tlijei.

1 Pekhewe' yijayan pa' Jesús pa' Antioquia'ai na'l pa'aj pe' profetas qa na'l iye pe' maestrol, pekhewe'en ɬiyits Bernabé, Simón ɬii iye Niger, Lucio Cirene ɬeiɬe', Saulo qa pa' Manaén, hik ha'ne witjuwaikayek'iɬha pa'aj pakha' tenek'enhei Herodes in mente' qits pa'aj.* 2 Qa enewe'en in mexe iyiniiha pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa nite' tekju' iye, qa pa' Espíritu Santo qa yit'ijets pa'aj: —Eqetheni'ɬfik'i na' Bernabé qa na' Saulo qe qa nithayiki kakha' wit'ithayijkit he'yeku'mijiiji'.—* 3 Ma' qa i'nk'aɬe pa'aj, in hats yili'ijju' in nite' tekju', qa in iyiinija iye qa in hats t'eku'mipji'kii iye pa'aj ɬesinjel pekhewe'en, ma' qa yukinkii.*

Pa' Bernabé qa pa' Saulo qa yamii pa' Chipre.

4 Enewe'en yukinkii pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yamii pa' witset Seleucia, ma' qa hik pakha'a' qa i'nji' pe' tokoyei qa yamiiji' pakha' sehe' Chipre ɬeqewuk'uji' pa' qi iweli'. 5 Qa in hats yamets pa'aj pa' witset Salamina, ma' qa nifel pa'aj kekhewe' Intata ɬe'lijei pe' ɬe'lijtsitjiyitsifi pe' judiol. Ha' Juan Marcos ɬijts'ekii iye pa'aj hekhewe'en qa t'ifti'ts'etskii iye pa'aj.* 6 Ma' qa i'nk'aɬe pa'aj in hats week naq'axij in yijalki'sik'i pa' sehe', ɬ'isɬa'wet, yamɬi'iiju'ha pa' witset ɬii Pafos, qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ɬ weihetax (brujo) yit'ij ɬetets qu' profetaye', judío ɬii Barjesús,* 7 ewi'ɬ i'ni'ɬi'kii pakha' gobernador ɬii Sergio Pablo, ewi'ɬ jukhew nikfe'lkii. Pakha'an qa iyinii pa'aj ha' Bernabé qa ha' Saulo, qe nexpiikeyu'uk'iha kekhewe' ɬe'lijei pa' Intata.* 8 Qa pakha'ɬe Elimas, weihetax, qe hik aka' ikji' aka' ɬii, qa t'ejuyiju'ɬ pa'aj pekhewe'en, nijaqhittaxijju'kii pa'aj wo'taxii qu' nite' netk'eni'ik'i ekewe' wi'tlijei pakha'

* **12:19** Hch 8:40; 16:27; 27:42 * **12:20** 1R 5:11; Esd 3:7; Ez 27:17; Mt 11:21 * **12:23** Lc 1:11; Col 4:1; Jud 5; 1S 25:38; 2S 24:16-17; Sal 115:1 * **12:24** Hch 6:7; 19:20 * **12:25** Hch 4:36; 11:30; 12:12 * **13:1** Mt 14:1; Hch 4:36; 11:19,22,27; 1Co 12:28 * **13:2** Hch 8:29; 9:15; Ro 1:1; Ga 1:15 * **13:3** Hch 6:6; 14:26 * **13:5** Hch 9:20; 12:12 * **13:6** Mt 7:15; Hch 8:9 * **13:7** Hch 18:12; 19:38

gobernador.* 9 Ma' qa ha' Saulo łii iye Pablo, topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa
ts'in pa'aj in yejełju' pakha'an, 10 qa yit'ijets pa'aj: —Akha', ła's pa' inwo'met,
akha' topo' ej pakha' owotk'onheye'j qa pa' aqawitjineya'x, ejuihife'ej iye
week pa' yatsathen, ¿me nite' łili'ij qu' iq'if'inhet pe' yatsathen ł'ikheijei pa'
Yatsat'ax'inij?* 11 Hane'ejija ha' Yatsat'ax'inij qu' natanithen. Qa e'puk'ali'ij
qa pa'qu' uja'xe' nełuts qu' nite' i'wene' ne' junu'.— Qa aje'eł pa'aj pakha'an
qa p'ew wi'mkii ma' qa ink'ałe qa hats noo'imkiiha pa'aj, ma' qa wo'oikii pa'aj
pa'qu' net'eku'mi' pa' łokoi qu' netsinkii.* 12 Ma' qa pakha' gobernador, in
yi'wen pa'aj pakha' łunye'jkii, qa nite' yeqeku', yitjułaxijpha'm pa'aj kekhewe'
wi'tlijei t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.*

Pablo qa Bernabé qa yamii pa' Antioquía de Pisidia.

13 Pa' Pablo qa pekhewe' ł'ithayifets qa hikpa' qa ta'łi' iye pa' witset Pafos
in i'nji' iye pe' tokoyei qa yamii iye pa' witset Perge pa' sehe' łii Panfilia. Qa
pakha'łe Juan Marcos qa hik pakha'a' qa yili'ik'i pa'aj qa hats nite' yijayan
qa tepilii pa'aj ha' Jerusalén.* 14 Qa pekhewe'łe'en qa ikik'ui iye pa'aj pa'
Perge, ma' qa yamii iye ha' witset Antioquía pa' sehe' łii Pisidia. Qa pa'
nełuji' pa'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pe' judiol łe'lijtsitjii qa i'nju'kii
pa'aj.* 15 Qa i'nk'ałe pa'aj in hats naxijipji' pa'aj in tiyiyik'i kekhewe' wenit'ij
yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i qa kekhewe' iye łe'lijei pe' profetas'ik'i, ma' qa
pekhewe' tenek'enhe'yij pe' witlijtsitjii qa yukinii pa'aj pa' ewi'ł qu' nit'ijets:
—Yejefets, qu' nana'li'ł e'm pa'qu' e'lijeyi'ił qu' nakakłin ene' inejefets, yape
iyeti'ł.—* 16 Ma' qa ha' Pablo qa niipha'm pa'aj qa yit'ijpha'm pa'aj pa'
łokoi, qa yit'ij: —Jukhew Israel łeiłets qa nekhewe' iye nite' judiol na'li'm
pa' ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Dios, ek'en qeku'ni'ł yiwetsek.* 17 Pakha' łeqe Dios
ene' Israel łeiłets, t'eku'miiji' pa'aj pekhewe' yalheyi'łik'i qa yijatshenfik'i
pa'aj in yolotsinija pa'aj in mexe i'ni' pa' sehe' Egipto, qa qi'ija iye pa'aj
pa' łet'unha'x in yukinik'uifik'ikii pakha' sehe'.* 18 Qa nite' yo'qmositij iye
pakha' łunyejeitax pekhewe'en in neki'kii pa' ham i'ni'i' yamijets cuarenta
(40) ininqapits.* 19 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, pa' Dios in hats yiwuł'enhetju' pe'
wetsjuk tatsai (7) witsetits i'ntaxi' pa' sehe' Canaán, qa nak'esa'xijju' pa'aj pa'
sehe' pe' inaqwa'mhitsik'i qu' natsat'etsij. Qa in weekji' ekewe'en qa yamijets
cuatrocientos cincuenta (450) ininqapits.* 20 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj in hats
ł'anu'upji' ekewe'en, qa tisij qu' netnek'enhei pe' juezits yamijii pa' profeta'ik'i
Samuel.* 21 Ma' qa pekhewe'en qa iyinets pa'aj pa'qu' ewi'łe' qu' qi qu'
wittatayi'ij, qa pa' Dios qa tisij pa'aj pa' Saúl, ła's pa' Cis, ta'łets pekhewe' ta'łets
pa' Benjamin'ik'i, qa yamijets cuarenta (40) ininqapits in tenek'enhei.* 22 Qa
in hats yukinik'uifik'i iye pa'aj, ma' qa yenpha'm qu' wittatayi'ij pa' David, hik
pakha' pa' Dios iyetij iye pa'aj in yit'ij: “Hats hi'wen na' David, Isaí ła's, ewi'ł
jukhew hisu'un, qe week yaqsiijkii yijat'ij pa'qu' hisu'un.”* 23 Qa pekhewe'
ta'łets hane'en, qa ta'łji'ju' hakha' hayiits yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios. Pa' Dios
tisij ene' Israel ha' ewi'ł Eqiłina'x, Jesús,* 24 qa in mente' yamets pa'aj qu'
ni'nq'ijatshen, qa pa' Juan'ik'i qa yojo'oj pa'aj in nifeli'm pe' week Israel łeiłets
in wenqimpuujin t'ejuyets pakha' qu' nili'ij pa' uł'ax qe qa' netwumhiti'yik'ui

* **13:8** Ex 7:11; 2Ti 3:8; Hch 6:7; 8:9 * **13:10** Mt 13:38; Jn 8:44; Os 14:9; 2P 2:15 * **13:11** Ex 9:3; 1S 5:6-7; Sal 32:4; He 10:31 * **13:12** Hch 13:49; 15:35-36 * **13:13** Hch 12:12; 13:6; 15:38 * **13:14** Hch 9:20; 14:19,21; 16:3; 17:2; 18:4 * **13:15** Mr 5:22; Hch 15:21 * **13:16** Hch 10:2; 12:17 * **13:17** Ex 1:6; 6:6; Dt 7:6-8; Hch 7:17 * **13:18** Dt 1:31; Hch 7:36 * **13:19** Dt 7:1; Jos 14:1; 19:51; Sal 78:55; Hch 7:45 * **13:20** Jue 2:16; 1S 3:20; Hch 3:24 * **13:21** 1S 8:5; 9:1; 10:1 * **13:22** 1S 13:14; 15:23,26; 16:13; Sal 89:20 * **13:23** Sal 132:1; Mt 1:1; Lc 2:11; Hch 13:32

pe' łewuł'ets.* 25 Pa' Juan'ik'i in hats k'esets pa'aj qu' nili'ij pa' ł'ithayijkit, qa yit'ij pa'aj: "¿Łek pakha' łetsumtitaxi'łiikii? Yakha' nite' pakha' Cristo, qa na'lłe ha' ewi'ł teke'lenju' qu' nanam hikha' yakha' nite' ye'weju'łij qu' henit'ijji' pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii."* 26 Yejefets, łelits pekhewe' ta'łets pa' Abraham'ik'i, qa weekji' iye nekhewe' nite' judiol na'li'm pa' ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Dios, inekhewel t'ukinhetii inwetsju' eke' wi'tlijei t'ejuyets qu' jinamii na' wa's.* 27 Pekhewe' i'ni' na' Jerusalén qa week pekhewe' tenek'enhe'yipji' enewe'en, nite' nikfe'lets hakha' Jesús (in hikha' Cristo), qa nite' nikfe'lik'uyii iye kekhewe' łe'lijei pe' profetas'ik'i in yejełji'ijtax week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii, in łekhewel hats yafitsheninij kekhewe'en, in yilan hakha'an.* 28 Qa in yemjeetax in hamtax pa'qu' ni'wenij qu' nata'łijupi' qu' natlanhetii, qa yinijitłi'ij pa'aj pa' Pilato qu' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii.* 29 Qa in hats week yafitsheninij pekhewe'en kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj t'ejuyets hakha'an, qa nit'ijju' pa'aj in we'nenji'pha'm pe' cruz qa yenifi pe' ewi'ł nimełuk.* 30 Qa pakha'łe Dios qa niihinik'uipha'm iye pe' naxju'.* 31 Qa olots nełuts in we'nethinetskii pa'aj hekhewe' weeki'ł in ta'łi'łii ha' Galilea in yamii ha' Jerusalén, hik hekhewe' hane'ej nifeli'm iye ene' jukhew qa efuts iye hakha'an in iła'x iye.* 32 Qa hane'ej yekheweli'ł qa henfeli'ł e'mek eke' łe'sits wi'tlijei, eke' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pekhewe' inaqwa'mhitsik'i,* 33 hik aka' pa' Dios hats yafitshen ine'mij, inekhewel in jita'łets pa'aj pekhewe'en, qa yafitsheninij aka'an in hats yiłin iye ha' Jesús. Qa in ł'anye'jek kakha' Salmo wetsjuk in yit'ij: *"Akha' K'aya's, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i."* *(Sal 2:7)** 34 Ma' qa pakha' niihinik'uipha'm hakha'an pekhewe' naxju' qe qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nawa'm iye, yit'ij pa'aj eke' łe'lijei: *"Ekheweli'ł k'ełisiłij ekewe' łe'sits ta'ł yiwets qa yijaalija iye qu' łunyejeye'kii yi'lijei qa yeq'iltax iye hiwjutsiqeni'm ka' David'ik'i."* *(Is 55:3)** 35 Qa hik ta'łijupi' in yit'ij iye pakhap iye Salmo: *"Nite' exke'ej qu' łipipe'ji' ha'ne ł'aj ha'ne oqwomehe'."* *(Sal 16:10)** 36 Qe pa' David'ik'i in hats yaqhat'axij pa'aj pakha' yisu'un pa' Dios qu' naqsiimijkii pekhewe' namji'ju' ek pa'aj pe' łeqe nełutsji' pakha'an, qa wa'm pa'aj qa tajkati'yik'ui qa ewi'ł i'ni'łi' pe' ł'alheyik'i, ma' qa pa' ł'ajik'i qa łipipji'.* 37 Qa hakha'łe'en hakha' yiłin iye pa' Dios, qa nite' yamets pa' ł'aj qu' łipipe'ji'. 38 Qa hik ta'łijupi', yejefets, łe'wis qu' enikfe'li'łets hakha'an in hik hakha' ta'łets qu' netwu'mhitii i'nk'ui pe' inwuł'ets, aka'an hik aka' henfeli'ł e'm hane'ej.* 39 Qa week iye pekhewe' wekwek, hik pekhewe' nite' łeke' qu' niwu'mi'ł ek'ui kakha' ley yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa hakha'an qu' nata'łets, ma' qa week pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 40 Qa hik ta'łijupi', jełi'łiju'ł, hasu'uj qu' na'ni'ł epji' kakha' nifel pa'aj pekhewe' profetas'ik'i, in yit'ij: 41 *"Jeł qeku'ni'łek, ekheweli'ł pekhewe' tejefiteyipji'kii qa łalakinek'ijju' iye, e'nitjułaxiłijpha'm qa' a'hamitsi'ił, qe yakha' haqsiijkii na' ewi'ł wit'ithayijkit nekhewe' eqe nełutsi'łji', hik nakha' nite' ł'anuuyi'i qu' nite' eqeku'yi'iłik'i yemjeetax qu' nana'ltax pa'qu' neqethentaxi'ł e'mik'iha."*— *(Hab 1:5)** 42 In hats ikik'uifik'ikii pa'aj pekhewe'en pe' witlijtsitjii, ma' qa pe' jukhew qa iyinijets pa'aj qu' niyetik'ui iye qa' nenfeli'm iye ekewe' wekwek qu' namtaxets iye

* **13:24** Mt 3:1; Mr 1:4; Lc 3:3; Hch 1:22; 19:4 * **13:25** Mt 3:11; Mr 1:7; Lc 3:16; Jn 1:20,27; Hch 20:24 * **13:26** Hch 4:12; 5:20 * **13:27** Lc 24:27; Hch 3:17 * **13:28** Mt 27:22-23; Hch 3:14 * **13:29** Mt 27:59; Lc 23:53; Hch 5:30 * **13:30** Mt 28:6; Hch 2:24 * **13:31** Mt 28:16; Lc 24:48; Hch 1:3 * **13:32** Hch 5:42; 26:6; Ro 4:13; 9:4 * **13:33** He 1:5; 5:5 * **13:34** Hch 13:30,37 * **13:35** Hch 2:27 * **13:36** Hch 7:60; 1Co 11:30; 15:6,18,20,51; 1Ts 4:13-15; 1R 2:10; Hch 2:29; 13:22; 20:27 * **13:38** Lc 24:47; Hch 2:38 * **13:39** Ro 3:28; 10:4 * **13:41** Is 29:14

pa'qu' witwapiihijiye' (sábado). 43 Qa naxijik'i pa'aj in not'ax wetju'ł pekhe' łe'lijtsitjiyifi pe' judiol, qa olots pekhewe' judiol qa pekhewe' iye nite' judioltax t'eku'młi'i' qu' łunyejeye' kakha' łunyejei ne' judiol, qa yijayanik'i pa'aj pa' Pablo qa' pa' Bernabé, ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé qa yakakłintaxij pa'aj pekhewe'en qu' hasu'uj nili'ij in nite' yeqeku' pakha' łeqisitłe i'nij pa' Dios.* 44 In hats yamets iye pa'aj pakhap witwapiihijii (sábado), ma' qa yaqaamij qu' weeke' pa' witset in not'axii pa'aj qe qa' nepiye'ek'i kekhewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij. 45 Qa pekhewe'łe judiol in yi'wen pa'aj pe' olotsija not'axii pa'aj, ma' qa qi teqemtshenkii pa'aj, qa nijaqhitji'ijju' yitjiijets in yijanik'i pe' yitji'ijtaxij pa' Pablo qa uł'etsik'ikii pe' łe'lijeyets.* 46 Ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé iye qa yape'enhałe nite' nijiwei, qa yit'ijiju'ł pa'aj: —Yijaa'ija in les łe'wistax qu' ekheweli'ił qu' ojo'ołij qu' efelhiti'yi'łi'm eke' łe'lijei pa' Dios. Qa ha'nełi'ij in hats ł'oqowe'yi'łiju'ł qa łe'neniłi' iye in nite' łisu'uni'ł qu' esti'yi'łij pa' witiła'x nite' yili'ij, hane'ej qa hetetwek'ela'xi'łijets nekhewe' nite' judiol.* 47 Qe aka'aj'in yit'ij ha' Yatsat'ax'inij in tsiyaji'iłijets: *“Yakha' k'eni' qu' łefetitjiye'ej nekhewe' witsetiikal nite' judiol, hats'inha qu' eka'xik'i ha'ne witqiłinkeya'xtaxij qa amłi'iłijii pekhewe' totsii witsetits ha'ne week sehe' ipji'.”*— *(Is 42:6; 49:6)** 48 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pekhewe' nite' judiol, qa łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwqinhet ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij. Ma' qa tek'enets nite' yeqeku'uk'i eke' witlijei pekhewe' hayiits te'nekumhi'yiiji' pa'aj qu' netesti'yij pa' witiła'x nite' yili'ij. 49 Ma' qa ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa week yamipji' pakha' sehe'. 50 Ma' qa pekhewe' judiol qa wo'oiji' pa'aj qu' niwakaninkii pekhewe' efuts wo'taxii pa' Dios qa patunkii iye qa pekhewe' iye jukhew wit'alheiji' pa' witset, ma' qa hikpe' qa ta'łets in yutenkeninij pe' olots jukhew qa efuts iye pa' Pablo qa pa' Bernabé, ma' qa yiwutshenik'uifik'i pa'aj pa' łeqe sehe'.* 51 Ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé qa nefulutju' pa'aj pa' sehe' yamtaxij pe' łef'iyei qe qa' jutsiqetsi'im pekhewe'en in uł'ets. Ma' qa ikik'ui pa'aj qa yamii iye pa' witset łii Iconio.* 52 Qa pekhewe'łe yijayan pa' Jesús pakha' witset Antioquía de Pisidia qa qi'ek in topolij pakha' łesaxitsi'mkii qa pa' Espíritu Santo iye.*

14

Pablo qa Bernabé qa i'ni' pa' witset'ii Iconio.

1 Qa łunye'jkii pa'aj pa' witset'ii Iconio, pa' Pablo qa pa' Bernabé qa uyifi iye pa'aj wete'm pe' judiol łe'lijtsitjii, qa iyetifi łe'wis pa'aj in iyetju', ma' qa olots pe' nite' yeqeku' judiol qa pe' nite' judiol iye.* 2 Qa pekhewe'łe judiol, pekhewe' nite' yisu'un qu'nte' neqeku'ye', qa yepiikinijkii pa'aj pe' łe'lijei pekhewe' nite' judiol, ma' qa qi in yapjanheti'm pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata.* 3 Ła'mek pekhewe' Pablo'ołqa yape'ekii pa'aj in i'ni'kii pakha' witset, qa iyetij nite' nijiwei in nifel t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' yiwjutsiqeni'mha in yijaalija ekewe' łe'lijei ma' qa i'nijji' pekhewe'en in yaqsiijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qa qi in yitjułaxjiijpha'mkii iye pe' weekji'.* 4 Qa yeqet'etsłeju'kii pa'aj pakha' witset, na'l pekhewe' yisu'un qu' nijayanij pakha' yisu'un pe' judiol, qa pekhewep qa yisu'unek pekhewe' yit'ij pe' apóstoles.* 5 Ma' qa pekhewe' judiol qa pe' nite' judiol iye, qa weeki'ł iye pekhewe' ł'alheiji' wete'm

* **13:43** Hch 11:23; 14:22 * **13:45** Hch 18:6; 1Ts 2:16; 1P 4:4; Jud 10 * **13:46** Mt 21:43; Hch 3:26; 18:6; 22:21; 28:28 * **13:47** Lc 2:32 * **13:50** Hch 14:2,19; 2Ti 3:11 * **13:51** Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 14:1,19,21; 16:2; 18:6; 2Ti 3:11 * **13:52** Mt 5:12; Jn 16:22; Hch 2:4 * **14:1** Hch 13:5,51; 14:19 * **14:2** Jn 3:36; Hch 13:50 * **14:3** Mr 16:20; Jn 4:48; Hch 4:29; 20:32; He 2:4 * **14:4** Hch 17:4-5; 19:9; 28:24

pakha' łetset, in yisu'untax pa'aj qu' net'ilit'ets pe' Pablo'oł hats'inha qu' łeqfenyejeyi'ij pa'qu' uł'axe' pekhewe'en qa qu' nenjele'ejkii iye pe'qu' utele'.
6 Qa in nikfe'lets pa'aj pe' Pablo'oł qa ilatii pa'aj pekhewep iye witsetits i'ni'
iye pakha' sehe' Licaonia, pa' Listra qa pa' Derbe, qa week pekhewe' łekuwelii
enewe'en.* 7 Qa hik pakha'a' qa nifeli' iye eke' łe'sits wi'tlijei.*

Pablo qa Bernabé qa i'ni' pa' witset'ii Listra.

8 Pa' witset'ii Listra, ewi'ł pa'aj pa' jukhew i'nju', nite' łeke' qu' nijalkiskii qe
onqok, ta'łij ji'teje'm pa'aj wittawe'j.* 9 Pakha'an tek'enets pa'aj pa' Pablo in
iyet. Qa pa' Pablo qa ts'in in yejełju', qa yi'wen in na'li'm pa' nite' łeqekuye'j
ma' qa łeke' qu' niłin. 10 Qa yit'unhetik'iha pa'aj in yit'ijets: —¡Eniipha'm, it'ij
teene!— Pakha'an qa aje'eł ts'enpha'm pa'aj, ma' qa hats łeke' in ik. 11 Ma' qa
pekhewe' olots jukhew qa efuts in yi'wenij pa'aj pakha' yaqsiijkii pa' Pablo,
qa taya'yij wetju'ł pa'aj yit'ij pe' łe'lijei pakha' sehe' Licaonia, qa yit'ijju' pa'aj:
—Pekhewe' diosits Júpiter qa Mercurio hats wotjonketik'i ene' jukhew qa hats
te'nilit inwetsju' ha'ne ju'uni'.—* 12 Qa łeqiyij pa'aj pa' Bernabé, Júpiter, qa
pa' Pablo qa łeqiyijek pa'aj, Mercurio, qe les in iyet pa'aj. 13 Ma' qa pakha'
pa'i ipji' pakha' łoqo dios Júpiter, ta'łii pekhe' łe'lijtsitjii i'nik'uifik'i pa' witset,
qa neka'xets pa'aj pakha' łeji'iifik'i pekhewe' toros qa pe' łop'om wit'etilayij,
qa yisu'untax pa'aj qu' niyinii pe' Pablo'oł ma' qe'kha nilantaxifi pekhewe'
inqa'metets, qa weekji' iye in yisu'untax pekhewe' olots jukhew qa efuts
iye. 14 Qa in nikfe'łłe'ets pa'aj pekhewe' apóstoles Bernabé qa Pablo, ma'
qa yiwjaf'itik'i pa'aj pe' ł'uihitjiyits, qa wekuma'xii pa'aj pakha' i'ntaxiji' qa
t'ilit ji'teje'm pa'aj pekhewe' olots jukhew qa efuts iye, qa tayai pa'aj,* 15 qa
yit'ijji'ju': —Jukhew, ¿inhats'ek in łaqsiiłijkii aka'an? Yekheweli'ł ye'jukhewłi'ił
iye hik k'eyijunyejeyi'ł. Yekheweli'ł henfełłi'ił e'm eke' łe'sits wi'tlijei hats'inha
qu' etetwek'elaxi'łik'ui ekewe' wekwek qa' eneki'łets pakha' ewi'ł Dios nite'
wa'm yijat'ij, *hik pakha' yaqsiijkii pa'aj ha'ne wa's, ha'ne sehe', na' qi iweli' qa
week pekhewe' i'nji' enewe'en.* *(Ex 20:11)** 16 Pakha'an
toxik'i pa'aj mexe yiwejinłi'ij pe' week witsetits in yaqsiijkii pa'qu' nisu'unłe.*
17 Łaˈmek pakha'an, qa yape'enha wo'taxii qu' ninikfe'l, qa yaqsi'jtaxijkii
pakha' łe'wis, ma' qa nukinju' na'aj piłei, yaqsi'jtaxijkii iye na'aj łahats'ij qe yuji'
ene' łei, ma' qa ne'sinheti'łi'mkii qe na'l pa'qu' aqi'ił.—* 18 Qa in yemjeetax in
yittaxijets pa'aj ekewe'en, qa yaqaamij qu' nite' netk'ene' pa'aj pekhewe'en
in neqek'uyu'taxijifi pa'aj pe' inqa'metets. 19 Ma' qa tełuuyik'i pa'aj qa namkii
pekhewe' judiol ta'łii pa' Antioquía qa pe' ta'łii pa' Iconio. Qa wo'tk'oni'mkii
pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nijele'ejkii pa'aj pe' utel pa' Pablo
qa yetsinik'uifik'i pa' witset yumtitax qu' hats nawaa'mija.* 20 Qa in mexe
k'ooitaxijji' pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata, pakha'an qa niipha'm pa'aj qa
wapil ji'teje'm iye pa' witset. Qa pakhap nełukii pa'aj qa hats ik, łijts'ekii iye
pa'aj pa' Bernabé qa yamii pa' witset łii Derbe.* 21 Ma' qa in hats nifeli' iye
pa'aj eke' łe'sits wi'tlijei pakha' witset qa in hats olots iye pe' yijayankeninij pa'
Intata, qa tepilijik'i iye pe' witsetits Listra, Iconio qa' pa' Antioquía de Pisidia.*
22 Yakakłinij qu' nent'unhet pekhewe' hats yijayan pa' Intata, qa yakakłinij iye
qu' natjanithenij pakha' nite' łeqekuyejeyij, qa yit'ijets pa'aj: —Les łe'wis qu'

* **14:6** Mt 10:23; 2Ti 3:11 * **14:7** Hch 14:15,21; 16:10 * **14:8** Mr 6:56; Fil 2:12 * **14:11** Hch 8:10; 28:6 * **14:14** Mt 26:65; Mr 14:63 * **14:15** 1S 12:21; 1Co 8:4; 1Ts 1:9; Gn 1:1; Sal 146:6; Jer 14:22; Ap 14:7 * **14:16** Sal 81:2; Mi 4:5; Hch 17:30; 1P 4:3 * **14:17** Hch 17:26-27; Ro 1:19-20; Lv 26:4; Dt 11:14; 28:12; Job 5:10; Sal 65:10; 147:8; Ez 34:26; Jl 2:23 * **14:19** Hch 13:45,51; 2Co 11:25; 2Ti 3:11 * **14:20** Hch 11:26; 14:22,28 * **14:21** Mt 28:19; Hch 13:51

nata'łets pe' wekwek in jitaats'e'ej qu' ji'nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios. —* 23 Qa t'eku'mjiiji'kii pekhewe' qu' netnek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata pekhewe' witsetitsji', in hats qiji'ij qa iyinji'ij qa in nite' tekji'ijju' iye. Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa hats yiwejinij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qu' hik pakha'ye' qu' nejełets, hikpa' tek'enets nite' yeqeku' pekhewe'en.* 24 Qa hats ikkii iye pa'aj qa t'anipji' pa' sehe' Pisidia qa yamets pa' sehe' Panfilia. 25 Ma' qa in hats nifeli' iye eke' wi'tlijei pa' witset Perge, qa yamiiju' iye pa'aj pa' witset Atalia. 26 Qa hik pakha'a' pa'aj qa hats i'nji' pe' tokoyei qe qa' hats napilii pakha' witset Antioquía de Siria, hik pakha'a' pa'aj testi'yiji' pa' łeqi'fenkeye'j pa' Dios hats'inha pekhewe'en qu' naqsiijkii aka' wit'ithayijkit, hik aka' hats yaqhat'etsij pa'aj.* 27 Ma' qa in hats yamii qa no'thet wetju'ł pe' yijayan pa' Intata, qa nifelimik'i week pe' wekwek yaqsiimijkii pa' Dios, qa pa'n łunye'j iye pa' Intata in yit'ijimiiqhof pa' łeji' pekhewe' nite' judiol ma' qa' nite' neqeku'ye'.* 28 Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa olots juwelits in amaneyijupkii pekhewe' yijayan pa' Intata.

15

Pakha' iyetijju' pa'aj pa' Jerusalenii.

1 Qa uja'x pa'aj pekhewe' ta'łii pa' sehe' Judea namii pa'aj pa' witset Antioquía, qa yijatshen pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata: —Qu' nite' iwu'mi'ił axpasitsi'ił in ł'anye'jek pa'aj pa' Moises'ik'i, ma' qa' nite' łeke'ye' qu' i'łiyi'ił.— * 2 Qa in łunye'jek pa'aj pa' Pablo qa pa' Bernabé in qi in nite' yisu'un qu' net'eku'mi' pa'aj pakha' yittaxijju' pa'aj pekhewe'en qu' łunye'je' qa hats qi in tek'ełeyijju' pa'aj, ma' qa pekhewe' yijayan pa' Intata qa yijamti'ets pa'aj qu' nukin pa' Pablo qa pa' Bernabé qa pekhewep iye qu' łijts'eyek'e qa' namii pa' Jerusalenii pe' apóstoles qa pe' week tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata hats'inha qu' niyeti'łijju' aka' łunye'jkii in ta'łets pekhewe' ta'łii pa' Judea in yisu'untax qu' niwu'm łaxpa's pekhewe' hats yijayan pa' Intata.* 3 Qa hik ta'łijupi' in ikkii pa'aj, qe ta'łets in yukinkii pekhewe' yijayan pa' Intata, ma' qa nek ji'teje'm pe' sehel Fenicia qa pa' Samaria, qa nifeeljiimik'iha pa' łunyee'jkiiha pekhewe' nite' judiol in hats wenink'aihit qa yijayan pa' Jesús, qa aka'an in ta'łets qa qiji'ij qa łe'sitsjii'mkii week pekhewe' yijayan pa' Intata.* 4 Ma' qa in hats yamii pa'aj pa' Jerusalén, qa week wetfeli'm pekhewe' yijayan pa' Intata, qa pekhewe' iye apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayayan pa' Intata, qa nifelimik'i week pe' yaqsiimijkii pa' Dios pekhewe'en.* 5 Qa pekhewe'łe uja'x fariseoltax pa'aj hats tek'enets pa' Jesucristo, qa ts'ap'a pa'aj qa yit'ijji'ju': —Les łe'wistax qek netwu'mhitii łaxpa's pekhewe' nite' judiol qa' natyajaxti'yijets iye qu' naqsi'jkii kakha' łeqe ley pa' Moises'ik'i.— 6 Ma' qa pe' apóstoles qa pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata, qa not'axij wetju'ł qu' niyetijju' aka' łunye'jkii. 7 Ma' qa in hats qi in iyetijju' pa'aj, pa' Pedro qa niipha'm pa'aj qa yit'ijji'ju': —Yejefets, ekheweli'ł łenikfe'li'łets toxik'i in i'nk'aa'ija pa' Dios in t'eku'myiiji' qu' yakha'ye' qu' hepiikitij nekhewe' nite' judioltax ekewe' łe'sits wi'tlijei hats'inha qu' nite' jeek neqekuyi'ik'i qa' netk'enets. 8 Qa pa' Dios, hikpa' in nikfe'lets week pe' intawjets, inq'ethinij in t'eku'mi' iye enewe'en, ma' qa nukinetsju' in tisij ka' Espíritu Santo, in

---

* **14:22** Hch 9:16; 11:23; 13:43; Lc 22:48; Jn 15:20; 16:33; Ro 8:17; 1Ts 3:3; 2Ti 3:12 * **14:23** Hch 11:30; 13:3; 20:32; Tit 1:5 * **14:26** Hch 11:19; 13:3 * **14:27** Hch 15:12; 21:19; 1Co 16:9; 2Co 2:12; Col 4:3; Ap 3:8 * **15:1** Hch 6:14; 15:5,24; 16:3; 21:21; Ga 2:12; 5:2; 1Co 7:18; Lv 12:3 * **15:2** Hch 11:30; 16:4; Ga 2:1-2 * **15:3** Hch 11:18; 21:5; Ro 15:24; 1Co 16:6,11; 2Co 1:16; Tit 3:13; 3Jn 6 * **15:4** Hch 14:27; 15:12

injunyejeyek in i'nk'aa'ija jiyełisij,* 9 qa ham pakha' qu' pakha' łunye'je' inekhewel qa enewe'en. Qa hats nili'jijju' pe' łewuł'ets qe ta'łets pa' nite' łeqekuyejeyij.* 10 Qa hane'ej qa ¿inhats'ek in łanaqjaajinkeyu'ułij qu' ejuyi'łijiju'ł aka' hats yaqsiijkii pa' Dios qa ł'entaxiłipji' enewe' yijayan pa' Intata pakha' niihet qu' neka'xkii, hik pakha' nite' weju'łiju'ł iye pa'aj qu' neka'xkii pe' inqa'jteyik'i qa inekhewel iye nite' je'weju'łiju'ł iye qu' jinteka'x?* 11 Qa hatsłe jinikfe'lets in hats ji'łii yijat'ij qa ham łaja'ye' qe ta'łets pa' qi łeq'ilta'x ha' Yatsat'ax'inij Jesús, qa hik łunyejei iye nekhewe'en in hats iłii iye.—* 12 Week pekhewe' not'ax wetju'ł weiyipji' pa'aj, qa tek'enets pa'aj in iyet pa' Bernabé qa pa' Pablo, qa nifelimik'i pe' ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiimijkii pa'aj pa' Dios pekhewe' nite' judiol qa i'njiiji' pe' Pablo'oł.* 13 In hats yili'ijju' pa'aj in iyetju' enewe'en, qa pa' Jacobo qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ek'en qeku'ni'łek, yejefets,* 14 na' Simón hats nifel iku'uj pa'n łunye'j pa' Intata in i'nk'a yisu'un qu' net'eku'mi' pekhewe' nite' judiol, hats'inha qu' nana'l pe'qu' natsat'etsijek pakha'an. 15 Qa aka'an qa hats hik łunye'j kakha' yit'ij pa'aj pe' profetas'ik'i, in yit'ijek pa'aj ka' we'nika'ajji': 16 *“Ł'anu'upji' hatse' aka'an qa' hetpil iye, qa' heniihinpha'm iye ne' łetsi' ka' David'ik'i in namtaxju'. Qa' hepileti' iye qu' heni' ne' namtaxju'kii łapk'asil, ma' qa' heniihinpha'm iye,* 17 *hats'inha qu' weeke' qu' nowo'oi ha'ne Yatsat'ax'inij, week pekhewe' nite' judiol pekhewe' teniya'yiiji' qu' natsat'etsij.* 18 *Hik aka' yit'ij pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' yaqsiijkii qa pakhaa'ijłe in yinikfe'l aka'an.”* *(Am 9:11-12)* 19 Qa hik ta'łijupi', yakha' in humti qu' les łe'wise' qu' hasu'uj jintepekhelinhetijji'kii pekhewe' nite' judiol in yijayan pa' Dios, 20 jiwenq'ika'ajii yijat'ij pekhewe'en qu' hasu'uj netuj i'nłi'i qu' niya'ji' pe'qu' hats netesti'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, qu' hasu'uj iye nanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, hasu'uj iye netuj na'aj ł'ese'n ne'ej inqa'metets nite' wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii qa hasu'uj iye netuj ne'ej yaqamaxju' ł'athits ne'ej inqa'metets.* 21 Qe kakha' łeqe ley pa'aj pa' Moises'ik'i pakhaa'ijłe pa'aj in tefelhitii qa week pe' witsetits in na'li'm ma' qa tefelhitiiji'ij, qe week na'aj nełuji' witwapiihijii tiyiijiik'i ekewe'en pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi.—* 22 Ma' qa yumti pekhewe' apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijayan pa' Intata qa week pekhewe' yijayan pa' Intata qu' les łe'wise' qu' net'eku'miiji'kii pe'qu' uja'xe' jukhew qu' nukinii pa' Antioquía qu' łijts'eyek'e pa' Pablo qa pa' Bernabé. Qa t'eku'miiji' pa'aj pa' Judas, łii iye Barsabás qa pa' Silas, enewe'en jukhew yiwqinhetji' pekhewe' yijayan pa' Intata.* 23 Qa yekekinenij pa' witfaakanek, yit'ij: —Enewe' apóstoles qa ene' inejefetsipji' pa' Intata hik enewe' tenek'enhe'yipji' ne' yijayan pa' Intata, pekhewe' yejefetsi'łipji' pa' Intata nite' judiol Antioquía łeiłets, pe' sehe' Siria łeiłets qa pe' sehe' Cilicia łeiłets, hewetfeli'ł ei.* 24 K'impiye'ełij in na'l pekhewe' uja'x ta'łtaxi'ł yitji'teje'm nami'ł ei pa'aj, hik pekhewe' nite' yekheweli'ł qu' hetisi'łij pa'qu' łunyejeye', qa yaqsi'jtaxijkii in neł'ilehettaxi'łij pe' łe'lijei, qa qi natawje'metentaxi'ł.* 25 Qa hik ta'łijupi' in week humti'ił qa week łexkelij iye qu' les łe'wise' qu' he'yekumi'łiiji' pe'qu' uja'xe' jukhew hats'inha qu' he'nukini'ł ei qa' łijts'eyek'e nekhewe' jite'su'un inejefets Bernabé qa na' Pablo.* 26 Hik enewe' jukhew yaqamijkii qu' nanaxju' pa'aj qe ta'łets ka' łii

* **15:8** Hch 1:24; 10:44,47 * **15:9** Hch 10:28,34,43; 11:12; 1P 1:22 * **15:10** Mt 23:4; Ga 5:1 * **15:11** Ro 3:24; Ef 2:5-8; Tit 2:11 * **15:12** Jn 4:48; Hch 14:27; 15:4 * **15:13** Hch 12:17; 15:7 * **15:16** Is 45:21; Jer 14:9; Dn 9:19 * **15:20** 1Co 8:7,13; 10:7-8,14-28; Ap 2:14,20 * **15:21** Hch 13:15; 2Co 3:14 * **15:22** Hch 1:23; 15:2; 1P 5:12 * **15:23** Hch 15:1; 23:26; Stg 1:1 * **15:24** Ga 1:7; 2:4; 5:10,12; Tit 1:10 * **15:25** Hch 1:14; 2:46; 4:24; 5:12; 7:57; 8:6; 12:20; 18:12; 19:29

ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 27 Qa hik ta'łijupi' in he'nukini'ł na' Judas qa
na' Silas qe qa' hik nekhewe'ye' qu' niyetijha ekewe' we'nikałetaxijji'. 28 Qe
hats week hisu'uni'ł pa' Espíritu Santo qa yekheweli'ł, qu' hasu'uj eni'łipji'kii
ma' qa' les ne'niihet ekewe' hane'ej hika'ałijji', ekewe'en:* 29 hasu'uj łuji'ł
i'nłi'i qu' iya'ałji' pe'qu' hats testi'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, hasu'uj iye
łuji'ł ne'ej yaqamaxju' ł'athits ne'ej inqa'metets, hasu'uj iye łuji'ł na'aj ł'ese'n
ne'ej inqa'metets nite' wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii, qa hasu'uj
iye manawitjiłi'iłijju'kii esenitsi'ł. Ekheweli'ł qu' ek'eni'łik'i ekewe' wekwek,
qa' hats aqsiiłijkii pa' łe'wis. Hats uja'xłi'ik'i.—* 30 Ma' qa pekhewe'en in hats
teniwetfelhi'yi'm pa'aj qa ikkii qu' namii pa' Antioquía. Qa in yamii qa no'thet
wetju'ł pe' week hats yijayan pa' Intata, qa tisij pa' witfaakanek. 31 Qa in hats
yiyinenik'i pa'aj, qa qi in łe'sitsi'mkii qe ta'łets pekhewe' wi'tlijei in yisimetsin
pe' łatawjets. 32 Qa pa' Judas qa pa' Silas iye, enewe'en in profetas iye, qa qi in
yakakłin pa'aj qa yit'unhet iye pekhewe' yijayan pa' Intata, qa yape'ejets pa'aj
in iyetik'ui olots pe' nifeli'm.* 33 Qa i'nk'ałe pa'aj in hats olots nełuts pa'aj in
amaneyi' pakha'a', ma' qa pe' yijayan pa' Intata qa hats wetfeli'm pa'aj qa
mexe iyinipji', hats'inha qu' napilii iye pekhewe' nukin pa'aj.* 34 Qa pakha'łe
Silas qa yisu'un qu' mexe amane' eku'ni'kii pakha'an. 35 Qa pa' Pablo qa pa'
Bernabé iye amaneiji' iye pa'aj pa' Antioquía. Enewe'en qa pekhewep iye
olots i'nq'ijatshenij qa nifel iye pa'aj eke' łe'sits łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.*

Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa yak'esju' pa'aj.

36 Ma' qa in hats tełuuyik'i pa'aj pa' Pablo qa yit'ijets pa'aj pa' Bernabé: —
Yape jinjiwitshen eku'uk'i iye he' inejefetsipji' pa' Intata hekhewe' week wit-
setitsji' in uja'xek hekhewe' jitefeli'm eke' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij, hats'inha
qu' jinte'wen eku'n iye qetuk pa' łunyejeikiyek.—* 37 Qa pa' Bernabé qa
neqekeneyutaxij pa'aj qu' łijts'eye'kii iye wete'm pa' Juan, łii iye Marcos.* 38 Qa
pakha'łe Pablo qa yumti qu' nite' łe'wise' qu' neka'x qa' łijts'eye'kii iye pakha'
hayiits yiliłi'ik'i pa'aj qa yiwu'mi' pekhewe'en pa' sehe' ei Panfilia, ma' qa hats
nite' yijayan pa'aj in mexe t'ithayiitax wete'm. 39 Ma' qa qi in nite' t'eku'mij
wetju'ł pa'aj pa'qu' ewi'łe' pekhewe'en, qa pa' Bernabé qa yeka'x pa'aj pa'
Marcos, qa i'ni'łji' pe' tokoyei qa yami'łii pa' sehe' Chipre. 40 Qa pakha'łe
Pablo qa t'eku'mi' ek qu' neka'x pa' Silas. Qa pe' yijayan pa' Intata qa iyinipji'
pa'aj qu' ni'fen pa' Yatsat'ax'inij enewe'en.* 41 Qa ikkii pa'aj nek ji'teje'm pa'
sehe' Siria qa pa' Cilicia, yiyaji'ik'i qu' nent'unhet pekhewe' hats yijayan pa'
Intata.*

16

Pablo qa yisu'un qu' łijts'eye'kii iye pa' Timoteo.

1 Qa namets iye pa'aj pa' witset Derbe qa pa' Listra iye. Qa hikpa' qa
i'ni' ha' ewi'ł yijayan pa' Intata, łii Timoteo, ła's pe' ewi'ł efu judioki' yijayan
iye pa' Intata. Pakha'łe łatata qa griego.* 2 Pekhewe' yijayan pa' Intata pa'
witset Listra qa pa' Iconio iye, week yit'ijets in yatsathen ha' Timoteo.* 3 Pa'
Pablo qa yisu'un pa'aj qu' łijts'eye'kii iye pakha'an, qa t'eku'mi' qa yiwu'm
pa'aj łaxpa's, qe ta'łijupi' pekhewe' judiol na'li' pekhewe' witsetits, qe week

* **15:26** Hch 9:23-25; 14:19 * **15:28** Hch 5:32; 15:8 * **15:29** Hch 15:20; 21:25; Ap 2:14,20 * **15:32** Hch 14:22; 15:1 * **15:33** Mr 5:34; Hch 16:36; 1Co 16:11; He 11:31 * **15:35** Hch 8:4; 13:1 * **15:36** Hch 13:4,13-14,51; 14:6,24 * **15:37** Hch 12:12; 13:13; Col 4:10 * **15:40** Hch 11:23; 14:26; 15:22 * **15:41** Hch 6:9; 15:23; 16:5 * **16:1** Hch 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; Ro 16:21; 1Co 4:17; Fil 2:19; 1Ts 3:2,6; 2Ti 1:5; 3:15 * **16:2** Hch 13:51; 16:40

nikfe'lets pakha' łatata in griego.* 4 Qa in hats ikik'i pa'aj week pe' witsetits, qa
tisji'jij pe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan pa' Intata, pekhewe' hats t'eku'mij
wetju'ł pe' apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata i'ni' pa'
Jerusalén qu' hik pekhewe'ye' qu' nanaqsiijkii.* 5 Qa hik ta'łijupi' pekhewe'
yijayan pa' Intata in les t'unitsij pa'aj pakha' nite' łeqekuyejeyij. Qa week nełuts
t'ijaifik'i pa'aj in les olots pe' yijayan pa' Jesús.*

Pablo qa i'nji'kii łotoi pa' ewi'ł jukhew i'ni' pa' Macedonia.

6 Qa nek ji'teje'm iye pa'aj pe' sehel Frigia qa Galacia, qa pa' Espíritu Santo
qa nite' łexke'ej qu' nenfeli' eke' wi'tlijei pa' sehe' Asia.* 7 Qa in hats namets
iye pa'aj pa' sehe' Misia, qa yisu'untax pa'aj qu' namii iye pa' sehe' Bitinia, qa
pakha'łe łeqe Espíritu pa' Jesús qa nite' łexke'ej pa'aj.* 8 Qa nek ji'teje'm na' sehe'
Misia, qa nametsju' pa'aj ha' witset Troas.* 9 Qa ka' naja'xji' pa'aj ha' Pablo qa
t'ethinheti'yij pa'aj qa i'nji'kii łotoi in ima': ewi'ł pa' jukhew Macedonia łeiłe',
ts'ap'a qa qi in iyinkii pa'aj, qa yit'ij: —Anamii wat'ij ha'ne sehe' ei Macedonia
qa' etsi'feni'łii.—* 10 In hats yi'wen pa'aj ha' Pablo aka'an, ma' qa nełukii qa
aje'eł hanaqsi'ji'ł qu' natsami'łii ha' sehe' Macedonia, qe tsikfe'li'łetsha pa' Dios
in taya'yi'łyijii qu' henfeli'łi' eke' łe'sits wi'tlijei.*

Pablo qa yamii pa' witset Filipos.

11 Ma' qa ha' Troas qa hikha' hata'łi'łi' in ha'ni'łji' ke' tokoyei, qa
hatsa'theni'łii in tsami'łii ha' sehe' łii Samotracia yeqewuk'un ha' qi iweli'. Qa
kakhap nełuji' qa haki'łkii iye qe qa' natsami'łii ha' witset łii Neápolis. 12 Qa
hikha' qa hata'łi'łi' in ho'yotsi'łju' qa tsami'łii ha' witset Filipos, hik hakha'
romanos łetset, hikha' les qiji' hakha' week sehe' Macedonia. Qa hikha' qa
uja'x ke' nełuts in ya'maneyi'łi'.* 13 Qa ka' nełuji' witwapiihijii qa haki'łik'uifik'i
ha' łeji', qa haki'łiiju' ha' łotkoyek ha' haqqi' ła's, hikha' humti'ił qu' na'ni' pa'qu'
ł'iyinhe'wet'e. Qa ha'ni'łju'kii qa yapełek qa k'iyetiłik'ui hekhewe' efuts not'axi'
wetju'ł hakha'a'. 14 Qa ke' ewi'ł hekhewe'en łii Lidia, witset Tiatira łeiłeki',
t'ihinij pe' łe'sits penyilots witpalinek qa yijayan iye pa' Dios. Tek'eenetsha
in iyet ha' Pablo, ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij qhof pa' łatawe'j qe qa'
nenikfe'lik'iha kekhewe' yit'ij ha' Pablo.* 15 Ma' qa kikhe'en qa week iye
hekhewe' yatsat'etsij in hats wempuli'jijju', qa iyini'ł yiwets, qa yit'ij: —Qu'
umti'ił qu' hats yijaayi'ija qu' nite' heqeku'ye' pa' Yatsat'ax'inij, qa atsjayani'łii
ke' yitsi' qu' k'ewhini'łi'.— Tsinijit'ił ma' qa hijayani'łii ke' łetsi'ii qa hikha' qa
ya'maneyi'łi'.*

Pe' ewi'ł inanyi' i'nji' pa' inwo'met.

16 Qa łunye'jkii iye hik aka'aj in haktaxi'łiiju' iye hakha' wit'iyinhe'wet, qa
te'nilit'ił yiju'ł ke' ewi'ł inanyi' witłinki', i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax qa tisij
pa' łet'unha'xijup in nifelji'ji'm pa'qu' łunye'je'kii hatse' na'aj nifaakan. Qa
aka'an in łunye'j qa qi in yaxinenij pe' ł'astai pe' łaqa patunits, nifelji'ij pa'qu'
łunye'je'kii.* 17 Ke' inanyi' qa nijayanpha'mkii ha' Pablo qa yekheweli'ł iye,
ma' qa yit'unhetik'i in tayai, qa yit'ij: —Enewe'en jukhew łeqejkunenhei pa'
qiji'ha in Dios, hik enewe' nifeli'ł e'm pa' wit'ikheyi'jii pakha' witiła'x.—*
18 Qa olots nełuts in ł'anye'j aka'an. Qa ha' Pablo qa hatstax qa yitaxij, qa

* **16:3** Ga 2:3 * **16:4** Hch 11:30; 15:2,28 * **16:5** Hch 2:47; 9:31; 15:41 * **16:6** Hch 2:9; 18:23; Ga 1:2; 3:1 * **16:7** Hch 8:29; Ro 8:9; Ga 4:6; Fil 1:19; 1P 1:11 * **16:8** Hch 16:11; 20:5-6; 2Co 2:12; 2Ti 4:13 * **16:9** Hch 9:10; 20:1,3 * **16:10** Hch 20:5-15; 21:1-18; 27:1–28:16 * **16:12** Hch 20:6; Fil 1:1; 1Ts 2:2 * **16:14** Lc 24:45; Hch 18:7; Ap 1:11 * **16:15** Gn 19:3; Lc 24:29; Hch 11:14 * **16:16** Lv 19:31; Dt 18:11; 1S 28:3,7 * **16:17** Mr 5:7; 16:17

tetwek'elaxiju'ł, qa yit'ijets pakha' espíritu uł'ax i'ntaxji' kikhe' inanyi': —¡K'ayaji'ijets aka' łiiji' ha' Jesucristo, qu' ma'ak'uifik'i nekhe' inanyi'!— Qa hik akaa'ijha qa ikik'uifik'i. 19 Qa hekhewe'łe yatsat'etsij in yi'wentax pa'aj ke' inanyi' ma' qa nikfe'lets in hats nite' łeke' qu' nowo'omii łaq'astaye'. Ma' qa t'eku'mi' ha' Pablo qa ha' Silas, qa yetsinii hakha' joofji'ju' ha' witsetji', pakha' i'ni' pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset.* 20 Ma' qa in hats yamijii in yeka'xii hekhewe' wit'alhei, qa yit'ijets: —Enewe'en jukhew judiol yaqsiijkii in yiwakaninkii ha'ne initset, 21 qa i'nq'ijatshenij ke' wekwek witjunyejei (costumbres) inekhewel nite' łenexkelij ine'm qu' jint'eku'mi' qa qu' jintaqsiijkii iye, qe inekhewel je'tujtseikaliju'ł jo' Roma łeiłets.—* 22 Ma' qa hekhewe' olots jukhew qa nayu'um hekhewe'en. Qa hekhewe' wit'alhei qa niwjaf'iti'mju' ke' łeqhinatayik'i qa inaqyaji'ij qu' neteqsilanhetiiju'.* 23 In hats yili'ijju' in qi in neqsilanju', ma' qa yeka'xii qu' nuihinifi ke' witq'ophełitjii, qa ha' yejeł ke' witq'ophełitjii qa tayajaxti'yijets pa'aj qu' nejeełetsha. 24 Hakha'an in yepi'ye' ek'i pa'aj aka' tayajaxti'yijets, ma' qa yuihinifi pe' te'weiteje'm pe' witq'ophełitjii qa yuihinik'iteje'm pe' łef'iyei qa yewij pa' najak łenqii cepo.* 25 Qa in hats łeqewuk'uji' pa'aj naja'x, ha' Pablo qa ha' Silas qa iyin qa telijtsiyii iye pa'aj pa' Dios. Qa pekhewep wit'ophełii qa tek'eniijikii pa'aj. 26 Ma' qa pa' sehe' qa t'unik'i pa'aj in me'lle'le'l, qa pekhewe' łetkui pekhe' witq'ophełitjii qa yiwapjahan pa'aj. Qa hik pakha'aj qa qhofik'i pe' week łejil qa' namik'i iye pe' week fołołik'il wo'nophe'łtaxijju' pe' wit'ophełii.* 27 Qa pa' yejeł pe' witq'ophełitjii in nomiikii pa'aj qa yeełtax pa'aj pe' łejil pe' witq'ophełitjii in week qhofik'i. Qa nit'ijpha'm pa'aj pa' łaqa'tsjikinet qekha newetłijłetaxje'm pa'aj, qe yumtitax qu' hats week nilatkii pe' wit'ophełii. 28 Qa ha' Pablo qa tayai in yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj eqfenyeje' ewek. Week ya'maneyi'łi' hane'e'in. Ham ilate' enewe'en.— 29 Qa pa' yejeł pe' witq'ophełitjii qa iyinii pa'aj fet'e' qa aje'eł wekuma'xifi pa'aj pe' witq'ophełitjii. Tsalalkii pa'aj qe nijiwei qa wetjele'etsju' pe' łef'iyeyiiju' ha' Pablo qa ha' Silas. 30 Ma' qa in hats yeka'xfik'i pa'aj, pakha'an qa yit'ij pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n łii pa'qu' haqsiijkii qa' łeke'ye' qu' yi'ła'xe'?—* 31 Hekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Hasu'uj eqeku' ha' Yatsat'ax'inij Jesús, ma' qa' i'ła'xe', akha' qa week pekhewe' łantsat'etsij.—* 32 Hekhewe'en qa nifeeli'mha pa'aj eke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij hakha'an qa weekij pekhewe' i'ni' pe' łetsi'. 33 Qa hik pakhaa'ijha iye pa'aj pe' horaji' pa' naja'xji', hakha'an qa t'eku'mi' pa'aj he' Pablo'ołqa nili'jju' ke' łeneqsilanhewjei pa'aj hekhewe'en. Qa aje'eł pa'aj wempuli'jju', hakha'an qa week pekhewe' yatsat'etsij. 34 Qa yeka'xii iye pa'aj pe' łetsi', qa nekunhenju' pa'aj. Hakha'an qa qi in yoksi'wen pa'aj in łe'wisi'mkii qe nite' yeqeku' pa' Dios weeki'łij pekhewe' yatsat'etsij.* 35 Ma' qa in hats leefiju' pa'aj, pe' tenek'enheiji' pa' witset qa yukinij pa'aj pe' łe'lijei pekhewe' łeqjełinenhei, in yit'ij pa'aj: —Yape iwejin hekhewe' jukhew.— 36 Ha' witq'ophełitjii łeiłe' qa nifeliiji' pa'aj ha' Pablo ekewe'en: —Ne' tenek'enheiji' ha'ne witset hats inaqyaji'ij qu' ewejinheti'yi'łfik'i, qa hik ta'łijupi' hane'ej yape ma'ałfik'i, qa łe'wisłe qu' ma'ałkii.—* 37 Qa ha' Pablo qa' yit'ijets pa'aj pe' oq'ophełinetsilets: —Yekheweli'ł in yo'romanotaxi'ł iye, qa tseqsilani'łje'mkii qa week tsejełi'łijju' ene' weekji' qa nite' yaqsiijkii iye pa'qu' netsjeyumtsheni'łij qa ts'uihini'łifi iye ene' witq'ophełitjii. ¿Me qa hane'ej qa' hame' iye

* **16:19** Mt 10:18; Hch 8:3; 15:22; 17:6-8; 19:25-26; 21:30; Stg 2:6 * **16:21** Est 3:8; Hch 16:12 * **16:22** 2Co 6:5; 11:25; 1Ts 2:2 * **16:24** Job 13:27; 33:11; Jer 20:2-3; 29:26 * **16:26** Hch 4:31; 5:19; 12:7,10 * **16:30** Hch 2:37; 22:10 * **16:31** Mr 16:16; Hch 11:14 * **16:34** Hch 11:14; 16:15 * **16:36** Hch 15:33; 16:27

pa'qu' ne'tsweni'łij qu' netswejini'łfik'ikii? ¡Nite', nite' łeke'! Neneki'łyii yijat'ij hekhewe'en qu' nets'ukini'łfik'ikii.—* 38 Qa pe' oq'opheł inetsilets qa nifelii pa'aj aka'an hekhewe' tenek'enheiji' ha' witset. Qa in nikfe'lets in romanos iye hekhewe'en, qa nijiwei pa'aj. 39 Ma' qa namii pa'aj qa qi in iyinijets in yaf'ali'łi'ij, ma' qa in hats yuki'nfik'ikii pa'aj qa iyinijetsha iye qu' nakik'ui hakha' witset.* 40 In hats ikik'uifik'ikii pe' witq'opheł itjii, qa ikii ke' łetsi' ke' Lidia. In yi'wen hekhewe' yijayan pa' Intata, qa yakakłin qu' nent'unhetija hekhewe'en. Ma' qa i'nk'ałe qa hats ikkii.

17

Pablo qa yamii pa' witset Tesalónica.

1 Ma' qa in hats t'anji' in nek ji'teje'm he' witsetits Anfípolis qa ha' Apolonia, qa hats namets ha' witset Tesalónica, hikha' i'ni' ke' ewi'ł judiol łe'lijtsitjii.* 2 Qa ha' Pablo, kakha' hats łunye'jłe'ek, qa ikii ke' łe'lijtsitjii, qa wetshetk'ewi'ł ke' witwapiihijiyitsji' (sábados) in iyeti'łijju' hekhewe'en in t'ejuyets kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, Intata łe'lijei.* 3 Yeqetheenimik'iha qa yethinji'jij iye pakha' i'ni' kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj pakha' nifel in les łe'wis qu' nawa'm pa' Cristo qa i'nk'ałe qa' iła'xe' iye, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ha'ne Jesús, ha'ne henfeli'ł e'm hik ha'ne pa' Cristo.—* 4 Qa uja'x he' nite' yeqeku'uk'i hekhewe'en qa ikets ha' Pablo qa ha' Silas, weeki'ł hekhewe' olots griego yijayan pa' Dios, qa olots iye hekhewe' efuts qitsji' patunkii.* 5 Qa hekhewe'łe nite' tek'enik'i judiol qa qi in teqemtshenetskii. Qa no'thet pa'aj pe' uł'ets jukhew i'nłekii i'ni'kii hakha' witaqhawet, ma' qa yaqsiijkii in yiwakaninkii week ha' witset, qa t'ilit'ets pa'aj ke' łetsi' ha' Jasón qe wo'taxiikii ha' Pablo qa ha' Silas qu' neka'xetsfik'i hekhewe' olots qu' nilanje'mkii.* 6 Qa in nite' yi'wen pa'aj ke' wititsi'ifi, qa yetsinfik'i pa'aj ha' Jasón qa hekhewe' uja'x iye yijayan pa' Intata, ma' qa yeka'xii pa'aj hekhewe' wit'alheiji' ha' witset, qa yit'unhetik'i in yit'ijju' pa'aj: —Hekhewe' yiwuł'enhet ha'ne week sehe' ipji' hats namii hane'e'in, 7 qa ha'ne Jasón yiwhini' ke' łetsi'ii, qa week hekhewe'en kakha' łunyejei t'ejuyiju'ł kekhewe' yittaxij qu' injunyejeye' (leyes) pakha' qi Roma łatata César, yit'ijets in na'lte' pakhap iye qi Wittata, Jesús.—* 8 Qa qi in yiwakaninkii pekhewe' olots jukhew qa hekhewe' iye tenek'enheiji' hakha' witset in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en. 9 Qa pa' Jasón qa pekhewep iye qa mexe nejetij pa'aj pe' łaq'astai hekhe' wit'alhei, qa yiwejinfik'ikii pa'aj. Qa' i'nk'ałe nepiletets iye qu' hats nakkii he' Pablo'oł.

Yamii pa' Berea.

10 Qa aje'eł in najaleikii hekhewe' yijayan pa' Intata qa yukinii ha' Pablo qa ha' Silas ha' witset Berea. Qa in hats yamii qa ikii ke' judiol łe'lijtsitjii.* 11 Hekhewe' judiol Berea łeiłets nite' łunyejei hekhewe' Tesalónica łeiłets, qe enewe' Berea łeiłets yisu'unija qu' nepiye' ekewe' wi'tlijei, qa week nełuts yejełijupi'kii ekewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei, hats'inha qu' nenikfe'lets qu' hik aka' łunyejeye' ekewe' wekwek we'nika'ajji' pa'aj.* 12 Qa hik ta'łijupi' in olots hekhewe' nite' yeqeku'uk'i hekhewe'en, qa olots iye he' griegos, qa he' jukhew qa efuts iye patunits. 13 Qa hekhewe'łe judiol Tesalónica łeiłets in nikfe'lets pa'aj ha' Pablo in nifeli' iye kekhewe' łe'lijei pa'

* **16:37** Hch 22:25-29 * **16:39** Mt 8:34; Hch 16:14 * **17:1** Hch 20:4; Fil 4:16; 1Ts 1:1; 2Ti 4:10 * **17:2** Hch 8:35; 9:20; 13:13-14 * **17:3** Lc 24:26; Jn 20:9; Hch 3:18; 9:22; 18:28 * **17:4** Jn 7:35; Hch 14:4; 15:22 * **17:5** Hch 17:13; Ro 16:21; 1Ts 2:14-16 * **17:7** Lc 2:1; Ro 1:32; Ef 2:15; Lc 23:2; Jn 19:12 * **17:10** Hch 17:13-14; 20:4 * **17:11** Is 34:16; Lc 16:29; Jn 5:39

Dios ha' witset Berea, hekhewe'en qa namii ha' witset Berea, ma' qa yaqsiijkii iye in yiwakaninkii hakha' witset. 14 Ma' qa hekhewe' yijayan pa' Intata qa aje'eł yilithin ha' Pablo qe qa' namiiju' ha' qi iweli'. Qa hakha'ɬe Silas qa ha' Timoteo iye qa amaneyi' hakha'a'.* 15 Hekhewe' yijts'en ha' Pablo qa yeka'xii ha' witset Atenas. Qa hekhewe'en qa hats tepilkii, qa ha' Pablo qa yekenij ke' ɬe'lijeyii ha' Silas qa ha' Timoteo in yit'ijets qu' aje'eł nenekkii qu' hats ɬeke'ye' hats'inha qu' ewi'ł na'ni'ɬi' iye.*

Pa' witset'ii Atenas.

16 Ha' Pablo in mexe notki'iikii hekhewe'en ha' witset'ii Atenas, qa nite' ikesimen pa' ɬatawe'j in yi'wen ha' witset in topo'oj hekhewe' iyinii ɬeqsi'nq'alits.* 17 Qa hik ta'ɬijupi' in iyeti'ɬju' watfaakani'ɬju'kii hekhewe' judiol kekhe' ɬe'lijtsitjiyifi hekhewe'en, weekji' hekhewe' iye nite' judioltax yijayan pa' Dios. Qa week neɬuts qa i'njiiji' ek ha' witaqhawet in iyetjiiɬijju' hekhewe' namji'jii. 18 Qa he' uja'x jukhew we'nq'ijatshenijek pa'qu' numtiɬe (filósofos) ɬiyinyejei epicúreos qa he' ɬiyinyejei estoicos, t'ejuyiju'ł iye ha' Pablo kekhewe' yit'ij. Qa he' uja'x qa yit'ijju': —¿Pa'n ɬ'anye'j nakha' iyeetɬe jukhew?— Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —I'nɬi'i qu' nenfel pekhewep iye diosits.— Qe ha' Pablo nifeli'm eke' t'ejuyets pa' Jesús qa qu' iɬiye'tax iye pe' naxju'.* 19 Ma' qa t'eku'mi' qa yeka'xii hakha' ɬ'ithi'wet he' tenek'enhei ɬii Areópago, qa yit'ijets: —¿Me ɬeke' qu' netsikfe'liɬets eke' ink'aihits wi'tlijei ɬenka'x?* 20 Qe k'epiye'eɬij in ɬit'ij ke' wekwek nite' hayiits qu' netsikfe'liɬets. Qa hik ta'ɬijupi' in hisu'uni'ł qu' netsikfeeliɬetsha pa'n ikji'ha.— 21 (Qe he' week Atenas ɬeiɬets qa hekhewe' iye tujtseika' ta'ɬji' jukhewiikal i'ni' hakha'an, ewi'ɬɬe in yisu'untax qu' uja'xe'ɬi'i qu' niyetij axe'm qu' nepi'ye'ji'ik'i pe'qu' i'nk'aihitse'.) 22 Ma' qa ha' Pablo qa ts'ap'aji'ju' ɬeqewuk'u hekhewe'en ha' ɬithiwet'ii Areópago, qa yit'ijji'ju': —Jukhew Atenas ɬeiɬets, yakha' k'eweni'ɬij kakha' ejunyejeyi'ł in qi in ɬatjamti'iɬijets nekhewe' oqo diositsi'ł (religiosos). 23 In hijalki'skii qa hejeɬji'ijju' ne' wekwek ɬ'iyiniɬets, qa hi'wen iye ha' ewi'ł ts'eewe'epji' qa we'neni' ha' ɬe'nikahat, qa yit'ij: "Hane'en t'ejuyets pakha' qu' diose' ham nikfe'le'ets." Qa ha'ne Dios nite' ɬenikfe'li'ɬets ɬ'iyiniɬiikii, hik ha'ne hane'ej henfeltaxi'ł e'm. 24 Hik ha'ne Dios yaqsiijkii pa'aj ha'ne week sehe' ipji' qa week iye pekhewe' i'nipji' hane'en. Pakha'an in Yatsat'axij na' wa's qa ha'ne sehe', qa nite' i'nifi pe'qu' witlijtsitjiyitse' ɬaqsijiiju' ene' jukhew.* 25 Nite' ɬeke' iye qu' nanaqsiimijkii pe'ye' ma' qa' netesti'yij qu' hik ɬunye'je' qu' hami'im pe'ye', qe aka'aj'in yijat'ij in ɬunye'j, ɬakha' tisij ene' week pe' ɬiɬaxits qa pe' ɬuɬaxits qa eke' wekwek iye.* 26 Qa pa' ewi'ł jukhew in yaqsiijkii, qa hikpa' qa ta'ɬijets in naqsi'jju' ene' week jukhew, hats'inha qu' na'nipji' ha'ne week sehe' ipji'. Qa hats yeni' iye pa'n ɬahats'ij qu' hats nite' na'ni'i pa'qu' witset'e pakha' qu' na'ntaxi' qa hats yeni' iye pa'n qu' ɬepk'eyeji' pa'qu' witset'e,* 27 hats'inha qu' nowo'oikii pa' Dios, exe'm qu' hik ɬunyejeye' qu' net'ike'siikii, qa' ni'wen, yemjeetax pakha'an in nite' toxtax ine'mets week ewiɬei inekhewel.* 28 Qe pakha'an in ta'ɬets qa ji'ɬii, qa jiwapja' qa jina'l iye, in ɬ'anyejeyek pa'aj pekhewe' uja'x pe' nika'ał e'mju' pe'qu' ɬe'lijeye' (poetas) in yit'ij: "Qe yekheweli'ł iye hata'ɬi'ł ewets iye Dios."* 29 Ye'ehe, inekhewel in jita'ɬets pa' Dios, qa hasu'uj jitumti pakha' ɬunye'j pakha'an qu' hik ɬunye'je' na'aj witeqsi'nq'al oro, na'aj

* **17:14** Mt 10:23; Hch 15:22; 16:1 * **17:15** Hch 18:1,5; 1Ts 3:1 * **17:16** Hch 9:20; 2P 2:8 * **17:18** Hch 4:2; 17:31-32 * **17:19** Mr 1:27; Hch 17:22 * **17:24** Is 42:5; Hch 7:48; 14:15; Dt 10:14; Sal 115:16; Mt 11:25 * **17:25** Job 22:2; 27:3; 33:4; Sal 50:10-12; Gn 2:7; Zac 12:1 * **17:26** Dt 32:8; Job 12:23; Mal 2:10 * **17:27** Dt 4:7; Jer 23:23-24; Hch 14:17 * **17:28** Job 12:10; Dn 5:23; Tit 1:12

plata qa na'aj ute iye, qa week pe' witaqsijiiju' ta'łets pa' ł'iyayejeyij qa ta'łets iye pakha' yumti pe' łaqjamtikineyejeikii ene' jukhew.* 30 Pakha'aj toxik'i pa' Dios mexe yiwejinłi'ij pe' jukhew'ik'i aka'an in yaqsiijkii qe nite' nikfe'lets pakha'an, qa ha'nełi'ij pa' Dios qa yittaxijets in yiyajitaxets ene' week jukhew ha'ne week sehe' ipji' qu' nili'ij pakha' uł'ax łunyejei.* 31 Qe pa' Dios hats yeni' pa' ewi'ł nełu qu' hik pakha'ye' qu' week newetjeyumtshenji' ene' week, qa hakha' qu' nejeyumtshen qa hik hakha' ha' ewi'ł jukhew hayiits t'eku'miiji' pa'aj, qa in yiwjutsiqeni'mha ene' jukhew, ma' qa yethinij in niihinik'uipha'm iye pe' naxju'.—* 32 In yepi'ye' ek'i hekhewe'en in iła'x iye pa'qu' hats nawa'mtax, ma' qa he' uja'x qa yilaki'ik'ikii yawitji'ik'ikii, qa hekhewepłe qa ł'anyejeiłe in yittaxijju' ek: —Hatse'łu' k'epiye'ełij iye ekewe'en pakhap łahats'ij.— 33 Ma' qa ha' Pablo qa nekik'uifik'i in i'ntaxji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en. 34 Qa na'łłe iye he' uja'x ikets ha' Pablo, nite' yeqeku'uk'i ke' nifel. Hekhewe'en i'nji'teje'm ha' ewi'ł jukhew łii Dionisio, i'ntaxji'teje'm hekhewe' wit'ithiwet Areópago łeiłets. Qa ewi'ł iye ke' efu łii Dámaris qa hekhewep iye.

18

Pablo qa yamii pa' witset Corinto.

1 In naxijik'i ekewe'en qa i'nk'ałe, ha' Pablo qa hats ikik'ui iye ha' witset Atenas ma' qa yamii ha' witset Corinto.* 2 Ma' qa hikha' qa wetweni'łi' ha' ewi'ł judío łii Aquila, tetsetiyi' ek pa' sehe' Ponto. Hakha'an qa ke' łewhe'ye' Priscila i'nk'a namets ha' witset Corinto ta'łii pa' sehe' Italia, qe pa' wittata Claudio inaqyaji'ij qu' weeke' pe' judiol qu' nakik'uifik'i pa' witset Roma. Qa i'nk'ałe ha' Pablo qa yamii ke' łetsi' hekhewe'en.* 3 Qa ha' Pablo ke' naqsi'jju' in hik łunyejei ke' naqsijju'kii hekhewe'en, ma' qa amanijup qa ł'ithayifetsij, qe hekhewe'en ł'ithayijkit in naqsi'jju' kekhewe' wititsilij (carpa).* 4 Qa iyetjiifi qa tafaakanhetiiji'ijkii iye pe' judiol łe'lijtsitjiyifi week qa yamjeets na'aj nełu witwapiihijii (sábado), qa woji'ijtaxii qu' nenikfelitetsha pe' judiol qa pe' griegos iye eke' wi'tlijei in yijaalija.* 5 Qa in hats namii ha' Silas qa' ha' Timoteo ta'łii ha' sehe' Macedonia, ma' qa ha' Pablo qa yili'ij in naqsi'jju' ke' wititsil (carpas) qa hats uja'xłi'i iye in nifel ekewe' wi'tlijei. Qa yakaptintaxik'uiju'ha in nifeltaxi'mha hekhewe' judiol pa' Jesús in hik pakhaa'ija pa' Cristo.* 6 Qa hekhewe'łe'en in t'ejuyiju'ł qa uł'etsik'ikii iye łe'lijeyets, ma' qa ha' Pablo qa' yit'ij luj luj he' łeqhinatai, qa yit'ijji'ju': —Ekhewelłi'ił ta'łi'ł ewets qu' ami'łii hatse' pa' qi fe't, qa yakha'łe qa nite' ta'ł yiwets. Qa hane'ej qa' nata'łi' iye qu' hakijets ekewe'en ne' nite' judiol.—* 7 Ma' qa ikik'uifik'i kekhe' witlijtsitjii qa ikii ke' łetsi' ha' ewi'ł jukhew łii Ticio Justo, yijayan pa' Dios, qa ke' łetsi' qa metłi'im kekhe' łe'lijtsitjii he' judiol. 8 Qa ha' Crispo tenek'enhe'yij ke' łe'lijtsitjii he' judiol, hakha'an qa nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij qa week hekhewe' yatsat'etsij hakha'an. Qa olots iye he' Corinto łeiłets in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, qa tek'eenik'iha iye nite' yeqeku'uk'i, ma' qa wempuli'jijju'.* 9 Ma' qa ewi'ł ka' naja'xji', ha' Pablo qa i'nji'kii pa'aj łotoi pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwei, małi'ij qu' enfeli'm qa hasu'uj ili'ij,* 10 qe yakha'

* **17:29** Is 40:18-19; Ro 1:23 * **17:30** Lc 24:47; Hch 14:16; Ro 3:25; Tit 2:11-12; 1P 1:14; 4:3 * **17:31** Sal 9:8; 98:9; Mt 10:15; Hch 2:24; Ro 2:16 * **18:1** Hch 17:15; 19:1; 1Co 1:2; 2Co 1:1,23; 2Ti 4:20 * **18:2** Hch 18:18,26; Ro 16:3-5; 1Co 16:19; 2Ti 4:19 * **18:3** Hch 20:34; 1Co 4:12; 9:15; 2Co 11:7; 12:13; 1Ts 2:9; 2Ts 3:8 * **18:4** Hch 9:20; 13:14; 14:1; 18:19 * **18:5** Job 32:18; Hch 15:22; 16:1,9; 17:3,14-15; 18:28; 1Ts 3:6 * **18:6** Hch 13:45,46,51; Ro 3:8; 1Co 4:13; Tit 3:2; Neh 5:13; Mt 10:14; 27:25; 2S 1:16; Ez 18:13; 33:4; Ez 3:18 * **18:8** Mr 5:22; Hch 11:14; 1Co 1:14 * **18:9** Mt 28:20; Hch 23:11

hasłek ye'met'emkii, qa ham pa'qu' net'eku'm ewets qu' nawtsheten, ham iye nawitjiye', qe olots nekhewe' qu' natsjayan hatse' ha'ne witsetji'.— 11 Ma' qa ikijje'm pa' ewi'ł ininqap qa ewi'ł k'itsje'm in amanji' ha' witset, yijatshenij eke' łe'lijei pa' Dios hekhewe'en. 12 Qa ha' Galión in mexe gobernadori' ha' sehe' Acaya, he' judiol qa ewi'ł we'neni' qu' net'ejuyiju'ł ha' Pablo qa t'eku'mi' qa yeka'xetsji' hakha' ł'ithi'wet ha' wittata.* 13 Hekhewe'en qa yit'ijets ha' wittata: —Ha'ne jukhew yijatshenij ene' weekji' qu' nite' hik łunyejeye' kakha' yittaxij ka' ley qu' injunyejeyi'ii qu' jintajayan pa' Dios.— 14 Qa ha' Pablo qa i'nk'a nithiyu'tax, qa ha' Galión qa yit'ijji'ju' he' judiol: —Ekheweli'ł judiol, qek nata'łijupi' pa'qu' uł'axi'ija qu' naqsiijkii hane'en i'nłi'i iye qu' netqek'ui, ma' qekha hane'ej k'epiyetaxi'ł. 15 Qa in t'ejuiłe'ets pekhewe' wi'tlijei qa pe' witiyits iye, qa pa' eqe leyi'ł iye, qa' ekhewele'łi'iłij qu' aqsi'jłi'iłijkii, qa yakha'łe qa nite' hisu'un qu' he'yeku'mets ekewe' wekwek qu' hejełijipji'.—* 16 Ma' qa yukinik'uifik'ikii hakha' ł'ithi'wet hakha'an. 17 Ma' qa he' week griegos qa t'eku'mi' ha' Sóstenes, hikha' tenek'enhe'yij ke' judiol łe'lijtsitjii, qa yilanje'mkii i'niji' hakha' i'nik'uifik'i ha' ł'ithi'wet. Qa ha' Galión qa hats yi'wentaxijetsfik'i qa nite'łe neqjunu'ujetskii.*

Pablo qa wapilii iye pa' Antioquía de Siria.

18 Qa ha' Pablo, in hats olots nełuts iye in mexe amanji' iye hakha' witset Corinto, ma' qa hats wetfeli'm hekhewe' yijayan pa' Intata, qa i'nji' ke' tokoyei yamii ha' sehe' Siria, łijts'eyek hekhewe' Priscila qa Aquila. Qa hayiits ha' Cencrea ai in we'ntusij yit'ij laaxa ha' łeiła', qe na'l pa' weniwjutsiqeniji'm pa' Intata.* 19 In yamets ha' witset Efeso qa hikha' qa amaneyi' ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila. Ha' Pablo qa ikii ke' judiol łe'lijtsitjii qa iyeti'łju' hekhewe' judiol.* 20 Qa hekhewe'en in yinijittax qu' mexe amane' eku'ni' iye, qa nite'łe yisu'un. 21 Qe wetfelji'ju' yijat'ij, qa yit'ijji'ju': —Hetpili'ł ei iye hatse', ehe, pa' Intata qu' łexke'yi'ij.— Ma' qa i'nji' ke' tokoyei. Qa ikik'ui iye ha' Efeso.* 22 In hats t'ilit'ipha'm ha' witset Cesarea qa yamii ha' Jerusalén qe qa' newetfelii week he' hats yijayan pa' Intata, qa i'nk'ałe ik iye qa yamii ha' witset Antioquía.* 23 Qa in hats yape'e' iye in i'ni'kii hakha' witset, ma' qa ikfik'i iye, qa teiłi'ij in ikik'i hakha' week sehe' Galacia qa ha' sehe' Frigia iye, ikijik'i in yakakłinij qu' nent'unhet hekhewe' week yijayan pa' Intata.*

Pa' Apolos qa namets pa' witset Efeso.

24 Ma' qa namets pa'aj ha' witset Efeso ha' ewi'ł judío łii Apolos, witset Alejandría łeiłe', ewi'ł jukhew łe'wis in iyet pa'aj, qa nikfe'lets iye ke' Intata łe'lijei.* 25 Hane'en t'ijatshenheti'yij iye pa'aj pa' ł'ikheyi'j pa' Yatsat'ax'inij, qa qi in yisu'unija in nifel pa'aj. Ma' qa in iyetij qa in i'nq'ijatshen iye qa yasiinik'iha pekhewe' wekwek t'ejuyets pa' Jesús, qa mexełe nite' nikfe'lets pa' Jesús qe ewi'łłe in nikfe'lets in wenqimpuujin pa' Juan'ik'i.* 26 Qa yapełek pa'aj in iyet nite' nijiwei in iyetifi pe' judiol łe'lijtsitjii. Qa in yepi'ye' pa'aj ke' Priscila qa ha' Aquila, qa yeka'x pa'aj yeqethenfik'i, ma' qa les in nifeli'mha pa'aj qa yeqetheenimik'iha pa'n łunye'j pakha' ł'ikheyi'j pa' Dios.* 27 Ma' qa hakha'an in yisu'un pa'aj qu' namii ha' sehe' Acaya, qa pekhewe' yijayan pa' Intata qa yiwu'mijik'i pa'aj aka'an, qa wenq'ika'ajii pa'aj pekhewep iye

* **18:12** Hch 13:7; 18:27 * **18:15** Hch 23:29; 25:11,19 * **18:17** 1Co 1:1 * **18:18** Nm 6:2,5,9,18; Hch 21:24; Ro 16:1 * **18:19** Hch 19:1; 20:16; 1Co 15:32; 1Ti 1:3; 2Ti 1:18 * **18:21** Ro 1:10; 1Co 4:19; 16:7; He 6:3; Stg 4:15; 1P 3:17 * **18:22** Hch 8:40; 11:19 * **18:23** Hch 14:22; 16:6 * **18:24** Hch 19:1; 1Co 1:12; 3:5; 4:6; 16:12; Tit 3:13 * **18:25** Lc 7:29; Hch 9:2; 19:3; Ro 12:11 * **18:26** Mt 2:8; Lc 1:3; Hch 18:25; 23:15,20; 24:22; Ef 5:15; 1Ts 5:2

yijayan pa' Intata qu' neneqjunu'uju'ł. Ma' qa in hats yamii pa'aj, ha' Apolos qa qi in yi'fen pe' łatawjets pekhewe' ta'łets pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa nite' yeqeku',* 28 qe ha' Apolos week yepi'ye' ej pa'aj in t'ejuyiju'ł qa yethinji'jij iye pa'aj pe' judiol in yijanik'i pekhewe' łe'lijei. Qa inq'ethinij iye pa'aj ekewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj in nifel pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.*

19

Pablo qa yamii pa' witset Efeso.

1 Ha' Apolos i'ni' pa'aj hakha' witset Corinto, qa hakha'łe Pablo qa nekikiyek hekhewe' sehel les totsetspha'm, ma' qa namets ha' Efeso. Qa yi'wen he' uja'x yijayan iye pa' Intata.* 2 Ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Me hats ł'estiyiłij pa' Espíritu Santo in i'nk'a ł'ek'eni'łets pa'aj?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Nite', qa nite' k'impiye'ełij iye in na'l pakha' ewi'ł Espíritu Santo.—* 3 Ma' qa ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Pa'n łii pakha' łempuliji'łijju'?— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ka' Juan Bautista'ik'i tsimpulijini'łju'.— 4 Ha' Pablo qa yit'ijets: —Pa' Juan Bautista'ik'i wenqimpulijinij pa'aj in t'ejuyets qu' jinteli'ij pe' uł'ets in jitaqsiijkii, qa yit'ijji'ju' pa'aj pekhewe' jukhew, qu' netk'enets hasu'uj neqeku' pakha' teke'lenju' qu' nanam, ikji', hakha' Jesús.—* 5 Hekhewe'en in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa wempuli'jijju' aka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij Jesús. 6 Qa ha' Pablo in t'eku'mipji'kii hekhewe'en, qa nametsju' qa i'nipji' pa' Espíritu Santo hekhewe'en, ma' qa ł'ajłi'ij in tujtseikal ke' łe'lijei qa iyetij iye kekhewe' tisij pa' Espíritu Santo qu' nit'ij hekhewe'en.* 7 Uja'x yamets hekhewe'en doce (12) he' jukhew. 8 Ha' Pablo qa uyifi ke' judiol łe'lijtsitjii, qa hikha' qa we'nq'ijatsheni'kii we'nt'unhet yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits, qa wetku'łiłijju'kii qe qa' nenfeljiimha in t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 9 Qa na'łłe hekhewe' uja'x yit'unhet pe' łatawjets qa nite' yisu'un qu' netk'enik'i, ma' qa uł'etsik'i łe'lijeyij pakha' Wit'ikheyi'j qa week yepi'ye'ji'jij hekhewe' olots kekhe' witlijtsitjiyifi. Ma' qa ha' Pablo qa yak'esik'ui qa yeka'x hekhewe' tek'enik'i kekhewe' nifel, qa week nełuts nifelji'ji'm i'nijifi kekhe' witq'ikatjii yatsat'axij hakha' Tirano.* 10 Qa aka'an qa ikij yamijets wetsjuk ininqapits, qa week hakha' sehe' Asia in impi'yelij eke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij, week pe' judiol qa pe' nite' judioltax iye.* 11 Qa pa' Dios qa yaqsiijkii kekhewe' i'nk'ałe te'wenhetii ham łunyejeyi'iju'ł i'nijji' hekhewe' łokoyei ha' Pablo,* 12 qe łunye'j ji'ij iye in wetka'xłeji'jii hakha' łeqe penyilo yejutshenets łenejut'ax qa ha' wetjuphełji'jij iye ł'ithayiwo hekhewe' wanqaats'eju', ma' qa pe' ławtsheitax qa ikjiik'uifik'i qa pe' espíritus uł'ets qa ikik'uifik'i iye pe' i'ntaxji'. 13 Na'łłe iye pe' uja'x judiol, yijalki'sjiij qu' nukinji'ijfik'i pa'qu' espirituye' uł'ax, qa yisu'untax pa'aj qu' nit'iji' aka' łii pa' Yatsat'ax'inij Jesús pekhewe' i'nji' pe' espíritu uł'ets, qa yittaxijets pa'aj: —K'ayaji'iłijets aka' łiiji' pa' Jesús qu' ma'ałfik'i, hik pakha' nifelji'ij ha' Pablo.—* 14 Aka'an yijaajintax pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) łelits pa' ewi'ł jukhew judío łii Esceva, ewi'ł pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il. 15 Qa pakha'łe espíritu uł'ax qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' Jesús tsikfe'lets qa tsikfe'lets iye ha' Pablo, qa ekhewełi'ił, ¿pa'n ejunyejeyi'ł?— 16 Ma' qa pa' jukhew pakha' i'nji' pa' inwo'met qa t'ilit ji'teje'mkii pekhewe'en, qi in t'un pa'aj, pakha'an qa nilanju' pa'aj pekhewe'en. Qa niwjaf'itju'

* **18:27** Hch 18:12,18; 1Co 3:6 * **18:28** Hch 9:22; 17:2-3; 18:5 * **19:1** Hch 18:1,24; 1Co 1:12; 3:5-6 * **19:2** Jn 7:39; Hch 8:16; 11:16 * **19:4** Mt 3:11; Jn 1:7,27; Hch 13:24-25 * **19:6** Hch 2:4; 6:6; 8:17; Mr 16:17; 10:46 * **19:8** Hch 1:3; 9:20; 28:23 * **19:9** Hch 9:2; 11:26; 14:4; 19:23,30 * **19:10** Hch 19:8,22,26-27; 20:31 * **19:11** Hch 5:15; 8:13 * **19:13** Mt 12:27; Mr 9:38; Lc 11:19

iye pe' łeqhinatayik'i, pekhewe'en qa ilatik'uifik'ikii pe' wititsi' łuk'elłekii ham
łeqhinataye', qa s'eiju' pa'aj pe' ł'ajitsik'i. 17 Qa hekhewe' week Efeso łeiłets judiol
qa hekhewe' iye nite' judiol in nikfe'lets qa qi in nijiwei. Ma' qa aka' łii pa'
Yatsat'ax'inij Jesús qa qi in yiwqinhetji'ha.* 18 Qa olots iye hekhewe' hats
nite' yeqeku'tax pa'aj qa in łunye'jek in nite' yisu'untax qu' nili'ij pa' łunyejei,
ma' qa hats neketskii qa tetfelijha qu' nili'ij week pekhewe' uł'ets yaqsiijkii.
19 Ma' qa olots hekhewe' weihetetstax (brujos), neka'xkii ke' łafaakanhei qa
ewi'ł yeni', qa ne'łju' qa' week yi'wenij in ne'łju'. Qa in yejeyumtshenji' ke'
week witfaakanheyik'i, qa yamets łajanye'j cincuenta mil (50.000) nijketits
ne'ej plata. 20 Qa aka'an in łunye'jkii qa les in t'un in t'ijaifik'i qa week nełuts
les in olotsija pekhewe' tek'enets ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.* 21 Qa in hats
ł'anu'upji' ekewe' wekwek, ha' Pablo qa hats yisu'un qu' namii ha' Jerusalén
qu' hats nanq'aajipji' qu' nijalki'sik'i he' sehel Macedonia qa ha' Acaya, qa
yit'ij: —Qu' natsamii ha' Jerusalén, qa' natsamii iye pa' Roma.—* 22 Ma'
qa yiwathayinketii ha' sehe' Macedonia hekhewe' wetsjuk he' ł'ithayifetskii,
Timoteo qa ha' Erasto. Qa hakha'łe Pablo qa mexe amani' ha' sehe' Asia pa'n
uja'x ke' semanal.*

Pa' uł'ax łunye'jkii pa' witsetji' Efeso.

23 Hik aka'aj kakha' łahats'ij qa na'l he' t'ayijji' in nayu'kii qa taya'yij wetju'ł,
nite' łammi'słe qe olots, qe ta'łijupi' pakha' Wit'ikheyi'j jiyamitii na' wa's.* 24 Qe
ta'łets pa' ewi'ł naqsi'jju' pe' fo' nijketits (plata), łii Demetrio, qa naqsi'jju'
pe' witlijtsitjii łelits plata, yojonketik'i pe' qi łe'lijtsitjii pe' witeqsi'nq'alki'
Diana, ma' qa qi in yaxinenij pe' ł'astai qa pekhewep iye ł'ithayinyejeyiju'ł.
25 Pakha'an qa no'thet wetju'ł week enewe'en qa pekhewep iye hik łunyejei
iye pe' ł'ithayijkitits, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yithayifets, ekheweli'ł łenikfe'li'łets
in ham hame' ine'm qa ewi'łłe in ta'łets ekewe' jitanaqsi'jju'. 26 Łi'weni'ł
qa łepi'ye'eł iye in nite' ewi'łłe ha'ne Efeso, qe yaqaamij qu' weeke' ha'ne
sehe' Asia, ha'ne Pablo in hats yitujtseikaninik'ui pe' łaqjamtikineyejeikii pe'
olots jukhew, ma' qa hats yitetwek'elhit, qa yitjiijets ekewe' diosits łaqsijiiju'
ene' jukhew in nite'te' yijaalija.* 27 Qa nite' ewi'łłe qu' iftsaxe'ets ekewe'
i'nithayijkitits qu' ham ne'weju'łi'ij, qe nekhe' iye qi łe'lijtsitjii ne' qi dioski'
Diana qu' ham ne'weju'łi'ij iye, qa nekhe'en iye qu' netutenhetii iye, nekhe'
iyinets ha'ne week Asia qa week iye ha'ne sehe' ipji' in iyinets nekhe'en.—
28 In yepi'ye' ek'i aka'an, qa qi in nayu'kii, qa taya'yij wetju'ł, qa yit'ijju': —
¡Qiji'ha ne' Diana efesios łakha'!— 29 Qa week ha' witset nite' nikfe'lij wetju'ł
pa'n łunyee'jkiiha. Ma' qa te'nekumhi'yi' ha' Gayo qa ha' Aristarco, łijts'eyekkii
ha' Pablo, Macedonia łeiłets. Qa yeka'xii hakha' qi ł'ithi'wet joofji'ju' (teatro).*
30 Qa ha' Pablo in yisu'untax qu' nuyetsji' hekhewe' not'axi' wetju'ł hakha'
qi ł'ithi'wet, qa hekhewe' yijayan pa' Intata qa niyejinju' nite' łexkelij. 31 Qa
hekhewe' iye uja'x, hekhewe' tenek'enhei ha' sehe' Asia, łejuwaikal ha' Pablo,
qa inqekenijiikii iye ke' łe'lijei qa nite' yili'ij in iyinijetskii qu' hasu'uj iye qu'
nijamti'ets qu' nakii qa' nuyetsji' hakha' qi joofji'ju' ł'ithi'wet. 32 Hekhewe'
tayai wetju'ł uja'x he' taya'yij wetju'ł pa' ewi'ł qa hekhewep qa taya'yij
wetju'łek pakhap iye, qe na'l pakha' nite' nikfe'lij wetju'ł, qa yaqaamij qu'
weeke' in nite' nikfe'lets pa'n łii pa' ta'łijupi' in not'ax wetju'ł.* 33 Qa pe'
uja'x pekhewe' olots qa yumtitax qu' pakha'ye' Alejandro qu' hik pakha'ye'

---

* **19:17** Hch 5:5,11; 18:19 * **19:20** Hch 12:24 * **19:21** Hch 16:9; 18:12; 20:16,22; Ro 15:24-25,28
* **19:22** Hch 13:5; 16:1,23; 19:10; 2Ti 4:20 * **19:23** Hch 9:2; 2Co 1:8 * **19:26** Dt 4:28; Sal 115:4; Is
44:10-20; Jer 10:3; Hch 17:29; 1Co 8:4; Ap 9:20 * **19:29** Ro 16:23; 1Co 1:14; Hch 20:4; 27:2; Col 4:10;
Flm 24 * **19:32** Hch 12:17; 21:34

qu' nata'łijupi', qe pekhewe' judiol yiwu'mik'ikii pa'aj qe qa' ts'ap'aye'ji'ju' pe' week. Ma' qa pa' Alejandro qa yittaxijkii pa'aj k'ewk'ew pe' łokoyei hats'inha qu' weiyi'ipji', qe yisu'untax qu' nenfel pe'qu' łe'lijeye' qu' netweyik'i pe' judiol. 34 Qa in nikfe'lłi'ij hakha'an pa'aj in judío, ma' qa hats week taya'yij wetju'ł, qa yamijets wetsjuk hora in taya'yij wetju'ł: —¡Qiji'ha ne' Diana efesios łakha'!— 35 Ma' qa pakha' secretario ipji' hakha' witset, in hats yiselelitju' pa'aj hekhewe' olots, qa yit'ijji'ju': —Efeso łeiłets, ¿me na'l pa'qu' ewi'łe' jukhewe' qu' nite' nenikfe'le'ets ha'ne łetset ene' efesios in yejełetsha ne' qi łe'lijtsitjii ne' qi Diana qa nakha' iye łesi'nq'al ta'łiipha'm na' wa's in namiiju'? 36 Qa in ham pakha' qu' nit'ijets qu' nite' yija'ye' aka'an, qa' ikesimeni'ł, hasu'uj aqsi'jłi'iłijkii pe'ye' qu' nite' nojoye' qu' ijamti'iłkii. 37 Qe nekhewe' jukhew łenka'xi'ł nite' t'ejtenim ne' qi łe'lijtsitjii ne' qiji' Diana, qa nite' iye uł'etsik'ikii pe'qu' łe'lijeyi'ij ne' inqe dioski'.* 38 Qa hik ta'łijupi', na' Demetrio qa nekhewep iye ł'ithayinyejeyi'ł wetju'ł, qu' nana'l pa'qu' nutenij qu' nata'łets pe'ye', nekhewe' juezits hats notkikii qa nekhewe' iye tenek'enhei. Enfeli'łi'm pakha' qu' uteni'ł qu' nata'łets pe'ye'. 39 Qa qu' nana'lłe pa'qu' les qiye'ji' in łunye'jkii, qa' eneki'łijii qu' enfeli'łi'm qa yamji'jets qa week not'axji'ij wetju'ł nekhewe' tenek'enhei. 40 Qe yijaa'ija inekhewel in hats iftsaxets qu' juł'etse'ju' qu' nata'łets aka' hane'ej łunye'jkii, qe ham pa'qu' łe'wise'ju' qu' nata'łijupi' aka'an, qa aka'an in łunye'j qa nite' łeke' qu' jintefel pa'qu' nata'łijupi' in ł'aya'yi'ł wetju'ł qu' jintafaakanhetiitax.— 41 In yili'ij pa'aj aka'an in yit'ijji'ju', ma' qa yiyaji'ets qu' week nak'eskii.

20

Pablo qa yamik'i pe' sehel Macedonia qa pa' Grecia.

1 In hats yak'eskii hekhewe' tayai wetju'ł, qa i'nk'ałe ha' Pablo qa' taya'yii qa no'thet hekhewe' hats yijayan pa' Intata, qa yiyaji'etskii yakakłinij qu' nent'unhet. Ma' qa hats wetfeli'm, qa hats ik qu' namii ha' sehe' Macedonia.* 2 Ma' qa i'nk'ałe in hats week yamik'i he' witsetits hekhewe' i'ni' he' hats yijayan pa' Intata, yiyaji'ik'i qu' nent'unhet, ma' qa ik iye qu' namii ha' sehe' Grecia. 3 Qa hikha' qa amani' yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits. Qa in hats yaqaamij qu' na'nji' ke' tokoyei qekha namtaxii iye ha' sehe' Siria, qa i'ye'łi'ij hekhewe' judiol in hats watyajitaxij qu' nilan pa'aj, ma' qa' nite' ninhiyuji' ke' tokoyei, qa yisu'un qu' netpiłłetepji' iye qa' nenek ji'teje'm iye ha' sehe' Macedonia.* 4 Enewe' łijts'eyekkii enewe'en: Sópater, Berea łeiłe', pa' łatata łii Pirro, ha' Aristarco qa' ha' Segundo, Tesalónica łeiłets, ha' Gayo, Derbe łeiłe' qa ha' Timoteo, qa hekhewe' iye Tíquico qa ha' Trófimo ta'łiyek ha' sehe' Asia.* 5 Enewe'en qa niwathayinkeyu'łi'ii ha' witset Troas qa notki'iłyiikii.* 6 Qa yekhewełi'ił qa ink'ałe ha'ni'łji' ke' tokoyei hakha' witset'ii Filipos in hats naxijik'i kekhewe' łe'sits nełuts tenekuiji' ne'ej pan nite' yetsji'ł ne'ej levadura. Qa lee'fij (5) ke' nełuts in tsami'łets ha' witset Troas i'ni' hekhewe'en, ma' qa wetsjuk tatsai (7) ke' nełuts in mexe ya'maneyiłi'ju' iye hakha'an.*

Pa' Eutico qa ima'.

7 Kakha' yojo nełuji' ka' semana (domingo), in mexe ewi'ł ha'ni'łiji' in tanapk'asitju' ke' pan, ha' Pablo qa yapełek in iyet, qe yijamti'ets qu' ne'nełukii qa' hats nak, qa menjiit iyet yamijii in hats łeqewuk'uji' naja'x.* 8 Olots he'

* **19:37** Hch 13:7; Ro 2:22 * **20:1** Hch 11:26; 16:9; 19:21; 2Co 2:12-13 * **20:3** Hch 9:23; 20:19; 23:12; 25:3; 2Co 11:26 * **20:4** Hch 14:6; 16:1; 17:1; 19:29; 21:29; Ef 6:21; Col 4:7; 2Ti 4:12,20; Tit 3:12 * **20:5** Hch 16:8,10; 20:6-8,13-15 * **20:6** Ex 12:14-15; 23:15 * **20:7** 1Co 16:2; Ap 1:10; Hch 2:42; 1Co 10:16

fetitjiyits hakha' toxpha'm ke' wititsi'ifi hikha' ha'ni'ɬiji' in tsot'axi'ɬ wetju'ɬ.
9 Qa i'nipji' ha' wintana hakha' ewi'ɬ jutjana'x ɬii Eutico, tek'entaxets in iyet
ha' Pablo. Qa in ɬunye'jek in mexe nite' yili'ij in iyet ha' Pablo, ha' Eutico qa
nijatiyu' pa'aj, ma' qa sujɬe qa hats imaa'ija pa'aj, qa namiiju' in ipɬupha'mek
hakha' te'weipha'm wetshetk'ewi'ɬipji' ke' wititsi'. Qa tenekumhiitaxifi qa
teɬitiitax in hats wa'metsju' ha' sehe'. 10 Qa ha' Pablo qa neketsju' qa
wonokok'enijupju' kakha'an, qa in hats tik'eyij, qa yit'ij: —Hasu'uj enɬ'ilaxi'ɬ,
qe hane'en iɬa'x.—* 11 Qa wapiliipha'm iye ha' toxpha'm, ma' qa in hats
napk'asitju' ke' pan qa netisijju' he' week, qa yijatshen iye hekhewe'en
yamijii in hats neɬukii, ma' qa hats ik ha' Pablo. 12 Qa ha' jutjana'x in iɬa'x
in wetpilet, aka'an qa qi in yisinheti'mkii hekhewe'en. 13 Yekheweli'ɬ ma'
qa hathayini'ɬij ke' tokoyei, qa haki'ɬijiiju' ha' witset Asón, hisu'uni'ɬ qu' hik
hakha'ye' qu' hilithini'ɬi'pha'm ha' Pablo, qe hik aka' yisu'un qu' ɬunye'je'
hikha', qa yisu'un qu' not'otsɬeju' qu' namiiju' ha' witset Asón.

Pablo qa i'nji' pe' tokoyei qa yamii pa' witset Mileto.

14 Qa in hats hewetweni'ɬi' ha' witset'ii Asón, qa hikha' qa t'ilit'ipha'm, ma'
qa tsami'ɬii ha' witset Mitilene. 15 Ma' qa in haki'ɬik'ui iye hakha'an, qa kakhap
neɬukii qa heneki'ɬijup ha' sehe' Quío, qa neɬukii iye qa tsami'ɬets ha' sehe' ɬii
Samos. Qa kakhap neɬukii ma' qa hats tsami'ɬets ha' witset Mileto,* 16 qe ha'
Pablo nite' namiyu'ui ha' Efeso, qe qa'nte' eyesqaxi'ijik'i iye qu' na'ni' iye
ha' sehe' Asia, qe hats itaqsuntaxii qu' ɬeke'ye' qu' na'ni' ha' Jerusalén kakha'
neɬuji' Pentecostés.*

Pablo qa iyinii qu' nanamii pe' Efeso ɬeiɬets.

17 Qa hakha' witset'ii Mileto qa hik hakha'ɬi'i' qa inqekenijii ke' ɬe'lijeyii
hekhewe' i'ni' ha' Efeso, qa iyinii qu' nanamii hekhewe' tenek'enhe'yipji'
he' hats yijayan pa' Intata. 18 Pekhewe'en qa namii pa'aj ha' Pablo qa
yit'ijji'ju': —Ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬetsha pa'n yijunye'j in ha'ni'ɬ etji'teje'm eke'
week ɬahatsiyij in ipɬu'uk'i ek ka' neɬuji' in i'nk'a tsamets ha'ne sehe' Asia.*
19 Qa he'yithayi'yi'm ha' Yatsat'ax'inij, nite' heniwqinhet qa nekju' iye ke'
yit'ilii. Qa na'l iye kekhewe' witaqjaajinkeyejei, qe ta'ɬets nekhewe' judiol
in tsawitjitax.* 20 Qa in nite' hat'ini'ɬ e'm pa'qu' ewii'ɬe' aka' weju'ɬij yijat'ij
qu' nana'liɬ'em, ma' qa k'ijatshenjiiɬij na'aj witothe'we'tji' qa hekhewe' iye
etsili'ɬifi. 21 Nite' hik yijunye'j qu' nek'ijuyeɬi'ijkii in henfeeli'mha ne' judiol
qa ne' nite' judiol iye qu' nili'ij pe' uɬ'ets in yaqsiijkii qa' niyinijets iye pa'
Dios qu' niwu'mik'ui pe' ɬewuɬ'ets, qa' qu' hasu'uj neqeku' ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo.* 22 Hane'ej, yakha', qu' natsamii ha' Jerusalén, qe pa' Espíritu
Santo hats yit'ij. Qa nite' tsikfe'lets pa'n qu' yijunye'je'kii qu' natsamii.*
23 Ewi'ɬe in tsikfe'lets qe ha'ni na'aj witset qa pa' Espíritu Santo qa qi qa yitjiij
yiwetskii in hats ts'otki'ik'ui pe' fołołik'il qa qu' qi qu' hayawitjaxtii iye ha'
Jerusalenii.* 24 Nite'ɬe ts'ijiwei, inye'jɬu' qu' naslan. Ewi'ɬe in hisu'un qu'
week nasqhat'etsij eke' yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' henfel ekewe'
ɬe'sits wi'tlijei ta'ɬets pa' qi ɬeq'ilta'x pa' Dios.* 25 Qa hane'ej, yakha' tsikfe'lets in
hats ham hatse' pa'qu' ewii'ɬe' ekheweli'ɬ, hekhewe' hijaaki'sijik'i in henfeli'm
pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qu' netswen iye hatse'.* 26 Qa hik ta'ɬijupi', qu'

---

* **20:10** 1R 17:21; 2R 4:34; Mt 9:23-24; Mr 5:39 * **20:15** Hch 20:17; 2Ti 4:20 * **20:16** Hch 2:1; 18:19; 19:21; 1Co 16:8 * **20:18** Hch 18:19; 19:1,10 * **20:19** Hch 20:3,27 * **20:21** Mr 1:15; Hch 2:38; 18:5; 24:24; 26:18; Ef 1:15; Col 2:5; Flm 5 * **20:22** Hch 17:16; 20:16 * **20:23** Hch 9:16; 21:4,11; 1Ts 3:3 * **20:24** Hch 1:17; 21:13; 2Co 4:1; 2Ti 4:7; Ga 1:1; Tit 1:3 * **20:25** Hch 18:6; 20:38; 28:31

hit'iłij ewets hane'ej ha'ne nełuji' in yakha' nite' ta'ł yiwets week pakha' qu' namii pa' fe't, 27 qe ham pa'qu' ewii'łe' qu' hat'ini'ł e'm in k'efeltaxiłi'mha week pakha' yisu'untax pa' Dios qu' łunye'je'.* 28 Ekheweli'ł jełi'ł etetsha qa week iye hekhewe' hats yijayan pa' Intata qu' jełi'łetsha iye, hik enewe' in ta'łets qa pa' Espíritu Santo qa neni'łi' qu' enek'enhe'yi'ł hats'inha qu' jełi'łets enewe' łelits hakha' Dios, hik enewe' hats taqha'yets yijaninij pekhewe' łakhaa'ija in ł'athits.* 29 Tsikfe'lets qu' haktax, ma' qa' nanam pekhewe' qu' jukhewe' qa' na'ni'ł etji'teje'm, qa' hik łunyejeye' wowol nowe'ł qe t'ilit'ets ne'ej kots'etets. 30 Qa ekheweli'ł iye na'l hatse' pe'qu' neniipha'mkii qa ninq'ijatshenij pe'qu' wekweke' wenitłi'ijkii, qe qa' netsinik'uifik'ikii enewe' yijayantax pa' Intata ma' qa' nijayanij pekhewe' i'nq'ijatshenij.* 31 Qa hik ta'łijupi', jełi'łkiiha, qa' ijamti'iłik'i kekhewe' wetshetk'ewi'ł ininqapits in hakijje'm najai qa nełuts iye nite' hili'ij in henfeli'ł e'mkii pekhewe' nite' łeke' qu' aqsiiłijkii, qa nekji'ijju' iye yit'ilii qa hitjiiłij ewets.* 32 Qa hane'ej qa' k'ejeti'łij pa' Dios qa ekewe' iye łe'lijei ta'łets pa' qi łeq'iltax, ekewe'en ta'łets pa'qu' et'unhaxitsi'ił qa' eniyiłijpha'm, qa' esti'yi'łij iye pa'qu' enisit'i'ił qa' e'weeki'ił qu' nełisi'łij pekhewe' hats t'eku'miiji' qu' natsat'etsij.* 33 Qa' ijamti'iłik'i iye in nite' tsi'naftsinheyu'uj pe'qu' łaqa plataye', axe'm pe'qu' łoqo oroye' qa łeqhinataye' iye pakhape'.* 34 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets enewe' yikoyei in weju'łij qu' nesłisij pakha' qu' hame' ye'm qa week iye enewe' yijts'eyekkii.* 35 K'ethini'łij week aka'an, qu' hik aka' ejunyejeyi'ił qu' ithayi'yi'ł, qa' iftits'iłets pekhewe' nite' t'unitskii, qa' ijamti'iłik'i kekhewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesús, in yit'ij: “Les łe'wisi'mkii pakha' qu' net'ihin qa nite' hik łunye'j pakha' qu' netestii.”— 36 Ha' Pablo in yili'ij in iyet, qa wonokok'enju' qa weekji' iye hekhewe'en, ma' qa iyini'ł.* 37 Qa yapełek qa ipju', qi in ipju'. Qa tik'eyijupkii qa wetłu'u'łkii iye in wetfeli'mkii ha' Pablo.* 38 Qi in ika'metetskii, qa les in yoksi'wen in yit'ijets qu' hats nite' ni'wene' iye hatse'. Ma' qa łijts'eyek'iiju' ke' tokoyei.

21

Pablo qa hats ik qu' namii pa' Jerusalén.

1 In hats haki'łik'ui hekhewe'en qa hatsa'theni'łii ha' sehe' łii Cos. Qa kakhap nełukii qa tsami'łets ha' sehe' łii Rodas, qa in hats haki'łik'ui iye hakha'an qa tsami'łets ha' sehe' łii Pátara.* 2 Qa in hats hi'weni'ł ke' tokoyei yamiyek ha' sehe' Fenicia, qa ha'ni'łji'ju', ma' qa haki'łkii iye. 3 In hats hi'weni'ł ha' ł'isławet sehe' Chipre qu' heneki'łijup, qa hapili'łji' yifeyi'ji'ł, qa ha'yani'łipji' qa tsami'łii ha' sehe' Siria. Qa hatsa'theni'łii ha' witset Tiro, qa hik hakha'a' qa he'yilit'iłi'pha'mkii qe ke' tokoyei mexe qu' nilithin eku'nju' week he' łaqatai. 4 Qa in hats hi'weni'ł hekhewe' yijayan pa' Intata, ma' qa mexe ya'maneyi'łijup tsamiłijets wetsjuk tatsai (7) nełuts, qa hekhewe'en qa yittaxijets ha' Pablo qu' hasu'uj namii ha' Jerusalén, qe ta'łijupi' pekhewe' nifeli'm pa' Espíritu Santo hekhewe'en.* 5 Qa in naajik'i kekhewe' wetsjuk tatsai (7) nełuts, qa hats haki'łkii iye, hekhewe'en qa łijts'eyek he' łewhe'yets qa he' łelitsłe wetju'ł iye, qa tsijayani'łiifik'i hakha' i'nik'uifik'i ha' witseet'ija. In hats hili'iłij in honokok'eni'łju'kii qa k'iyini'ł iye hakha' łotkoyek'i ha' iweli', ma'

* **20:27** Lc 7:30; Hch 20:20; Ef 1:11 * **20:28** Lc 12:32; Jn 10:16; 1Co 9:7; 1P 5:2-3; 2:25; 1:19; Fil 1:1; 1Ti 3:2; Tit 1:7; Ef 1:7,14; He 9:12; Ap 5:9 * **20:30** Hch 11:26; 1Ti 1:20; 1Jn 2:19 * **20:31** Hch 19:10; 20:19 * **20:32** Hch 14:23; Hch 26:18; 13:9; Ef 1:14; Col 1:12; 3:24; He 9:15; 1P 1:4 * **20:33** 1S 12:3; 1Co 9:12; 2Co 7:2; 11:9; 12:17 * **20:34** Hch 18:3; 19:22 * **20:36** Lc 22:41; Hch 7:60; 21:5 * **20:37** Hch 15:3; 20:25 * **21:1** Hch 16:10-11 * **21:4** Hch 11:26; 20:23; 21:11

qa hats hewetfeli'ł wetju'łkii. 6 Ma' qa in hats he'yilit'iłji'ju'kii ke' tokoyei, qa
hekhewe'en qa hats wapiliikiyek pe' łetsil. 7 In hats ł'ajłeje'm iye in heneki'ł
in hata'łi'łii ha' Tiro, ma' qa tsami'łets ha' witset Tolemaida. Qa in hats
hi'weni'ł qa hewetfeli'łi'm iye hekhewe' yijayan pa' Intata, qa ewi'ł ka' nełu in
ya'maneyi'łijup.* 8 Qa kakhap nełukii qa hats haki'łkii iye ma' qa hats tsami'łets
ha' witset Cesarea. Qa ha'wi'łi' ke' łetsi' ha' Felipe, hikha' ł'ithayijkit ek in
ikijkii qa nifeli'm week pa'qu' łunye'je'łe qu' nijayan iye pa' Jesús (evangelista),
qa hikha' iye ewi'ł pekhewe' wetsjuk tatsai (7) jukhew te'nekumhiitaxiiji'kii
pa'aj qu' nejełijets pe' łaqats pe' wikiihalei.* 9 Ha' Felipe na'li'm he' ikwetju'ł
(4) łasii mexe ham łewhe'yetse', hekhewe'en nifelji'ij pe'qu' nitjiijets pa' Dios
(profetisas).* 10 Uja'x ke' nełuts in ya'maneyi'łijup, qa nam ha' ewi'ł profeta
łii Agabo, ta'łii ha' sehe' Judea, 11 nami'łyii qu' ne'tsweni'ł, qa t'eku'mi' ha'
Pablo łeqelutsax qa yophe'łij łokoyei qa łef'iyei iye, qa yit'ij: —Aka' qe yit'ij pa'
Espíritu Santo: "Aka' qu' łeqfenyejeyi'ij ne' judiol qu' nophe'ł na' Jerusalenii
pakha' yatsat'axij ha'ne witqelutsax, ma' qa' netisij nekhewe' jukhewiikal
nite' judiol."—* 12 In hepi'ye'ełik'i aka'an, qa weekji' hekhewe' tetseti'yi'
hakha'a' qa k'iyintaxiłijets ha' Pablo qu' hasu'uj namii ha' Jerusalén. 13 Ha'
Pablo qa inku'ł: —¿Inhats'ek in łapi'łju' qa łatsawtsheteni'ł iye? Yakha' hats
yaq'ax, qa nite' ewi'łłe in hats yaq'axijup qu' hoyophełitii, qe qu' hawa'mi'
iye na' Jerusalén qu' nata'łets aka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesús.—* 14 Ma' qa
in łunye'jek in hats nite' łeke' qu' haq'ayini'łij in namiyu'ui ha' Jerusalén, qa
hats nite' k'iyeti'łju' in hats hit'iłijju': —Les łe'wis qu' nanaqsiijkii pakha' qu'
nisu'un pa' Yatsat'ax'inij qu' łunye'je'.—* 15 In hats naxijik'i eke' uja'x nełuts in
ya'maneyi'łi' ke' łetsi' ha' Felipe, qa hanaqsi'ji'ł ma' qa haki'łkii qu' natsami'łii
ha' Jerusalén. 16 Qa yijts'eyek'ił iye he' uja'x yijayan pa' Intata Cesarea łeiłets,
qa hikhe' qa yojo'oł yik'uyii ha' Mnasón, Chipre łeiłe', hayiits pa'aj yijayan pa'
Jesús, qa hikha' ha'wi'łijup ke' łetsi'ii i'ni' ha' Jerusalén.*

Pablo qa hats yamii pa' Jerusalén.

17 In hats tsami'łii ha' Jerusalén, qa hekhewe' yijayan pa' Jesús qa wetfeli'ł
ye'mkii qi in łe'sitsi'mkii.* 18 Qa kakhap nełukii ha' Pablo qa yijts'e'ełkii qu'
ni'wen ha' Jacobo (Santiago), qa week na'l iye hekhewe' tenek'enhe'yipji' he'
yijayan pa' Jesús.* 19 Qa ha' Pablo in hats wetfelji'ju' hekhewe'en, qa yapełek
qa nifelimik'i week kekhewe' wekwek pa' Intata yaqsiijkii hekhewe' nite'
judiol ji'teje'm i'nijji' ha' Pablo in t'ithayii.* 20 Qa hekhewe'en in yepi'ye' ek'i
qa qi in yiwqinhetji' pa' Intata, qa yit'ijets ha' Pablo: —Yejefe, hats łi'wen
milits ene' judiol nite' yeqeku', qa weekłe yisu'un qu' les łe'wise' qu' nanaqsi-
ijkii kekhewe' Moisés łe'lijei.* 21 Enewe'en qa tefelhiti'yi'm pakha' ejunye'j, in
ł'ijatshenti'ij pe' week judiol i'nji'kii pe' witsetiikal qu' ne'nitoni'mets kekhewe'
Moisés łe'lijei, ma' qa te' łit'ijets qu' hasu'uj niwu'm łaxpa'sits pe' łelits qa
hasu'uj iye naqsiijkii kakha' łunyejei pe' inaqwa'mhitsik'i.* 22 Qa hik ta'łijupi',
¿pa'n łii pa' qintaqsijkii aje'eł? Qe hats jutsiqetsi'ł ye'm qu' nimpi'yelij
hekhewe' olots judiol in hats łanam, ma' qa' nonot'axij wetju'ł. 23 Qa hik
ta'łijupi' aqsiijkii aka' qu' hit'iłij ewets. Na'l hekhewe' ikwetju'ł (4) jukhew
weniwjutsiqeniji'm qu' naqsiimijkii pe'ye' pa' Intata. 24 Enewe'en qu' eka'x

* **21:7** Jn 21:23; Hch 12:20 * **21:8** Hch 6:5; 8:5; Ef 4:11; 2Ti 4:5 * **21:9** Lc 2:36; Hch 2:7; 13:1; 1Co 11:5 * **21:11** 1R 22:11; Jer 13:1-11; Mt 20:19; Hch 20:23; 21:33 * **21:13** Hch 5:41; 9:16; 20:24 * **21:14** Mt 6:10; Lc 22:42 * **21:16** Hch 8:40; 21:3-4 * **21:17** Hch 15:4; 21:7 * **21:18** Hch 11:30; 12:17; 15:13 * **21:19** Hch 1:17; 14:27; Ro 15:18-19 * **21:20** Hch 22:3; Ro 10:12; Ga 1:14 * **21:21** Hch 6:14; 15:19-20; 21:28; 1Co 7:18

qa week aqsiiłijkii kekhewe' t'ejuyets in ju'uyetsji' ke' qi witlijtsitjii. Qa akha' qu' ijanin pakha' uja'x yametsji' pe' wekwek qu' łeqistitsi'ij, hats'inha qu' łeke'ye' qu' nentusijju' qa' laxamme' ne' łeiłal. Ma' qa ni'wen qa nenikfe'lets iye week ene' jukhew in nite' yija' pa' ł'eniihe'yij qu' anye'je', qe akhap ji'jek iye in łijayan kekhewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (ley).* 25 Qa in t'ejuyetsek pe' nite' judiol nite' yeqeku' ha' Jesús, inekhewel hats jiwe'nq'ika'ajii in hats week jitit'ijju' qu' "hasu'uj netuj i'nłi'i pa'qu' niya'ji' pe'qu' hats netesti'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa qu' hasu'uj netuj iye ne'ej yaqamaxju' ł'athits ne'ej inqa'metets, qa qu' hasu'uj iye netuj na'aj ł'ese'n ne'ej inqa'metets nite' wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii qa qu' hasu'uj iye nanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits nite' łewhe'yetstax."— 26 Ha' Pablo qa yeka'x he' ikwetju'ł (4) jukhew, qa kakhap nełukii qa week yaqsiijkii kekhewe' t'ejuyets in uyetsji' ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa uyifi ke' qi witlijtsitjii, qa nifeliiji' pe' pa'il pakha' łeq'uja'xij pe' nełuts qu' hats week naqsiijkii in t'ejuyets qu' netetli'jju', qa' namijii qu' hats natlanhetiiju' pe'qu' inqa'metetse' qu' net'ejuyets week ewiłei hekhewe' jukhew.* 27 Qa hats k'estaxik'i qu' nafits kekhewe' wetsjuk tatsai (7) nełuts łeqjeyumtshenek qu' naqhat'etsij, qa hekhewe' judiol Asia łeiłets, in yi'wenifi ha' Pablo ke' qi witlijtsitjii, yapełek qa taya'yijipji' qu' niwakaninkii pe' weekji'. Pekhewe'en t'eku'mi' aje'eł pa'aj.* 28 Qa pekhewe'en qa yit'ijju' in taya'yijipji': —¡Israel łeiłets, iftits'iłij yiwets! Ha'ne jukhew hik ha'ne ha' yijatshen ene' weekji', naq'axij ene' witsetits, yijatshenij qu' ł'ejuihifetsi'ij ha'ne initset, qa aka' inqe ley qa ene' qi witlijtsitjii iye. Hane'ej qa neka'xii iye kekhewe' nite' judiol ene' witlijtsitjii, ma' qa yiwuł'enhet ha'ne les łe'wis wititset.—* 29 Qe yi'wenij pa'aj in łijts'ekii ha' Pablo ha' Trófimo, Efeso łeiłe' in yijalki'sji'kii ha' witset Jerusalén. Hekhewe'en qa yumtitax ha' Pablo qu' hats nenka'xii pa'aj ke' qi witlijtsitjii.* 30 Ma' qa week ha' witset qa qi in yeł'ilax wetju'ł. Qa nekii he' olots tekumaxiikii pekhel ta'łijupji'kii ha' witset, qa t'eku'mi' ha' Pablo qa yetsinik'uifik'i ke' qi witlijtsitjii, qa aje'eł he' łejil qa week yit'onik'i.* 31 Ma' qa in mexe naq'aliyu'taxij pa'aj in yilankii, qa yaamłi'iyek pa'aj pa' łiihet hakha' oq'opheł inetsilets łatata (comandante), in week hakha' Jerusalén in qi in t'aiji' in tayai wetju'ł. 32 Qa aje'eł t'eku'mi' pa'aj he' oq'opheł inetsilets qa he' centurionits qa tekuma'xii hakha' i'niji'. In yi'wen hakha' comandante qa he' oq'opheł inetsilets, ma' qa yili'ijju' in yilanje'mkii ha' Pablo. 33 Ma' qa ha' comandante in yamii qa t'eku'mi' ha' Pablo qa yophe'ł. Qa inaqyaji'ij qu' nonophe'łij he' wetsjuk fołołik'il. Ma' qa nifaakantaxijji'ju' pa'n łunye'j hakha'an qa łekpa' yaqsiijkii.* 34 Qa hekhewe'łe olots qa uja'x he' taya'yij wetju'ł pa' ewi'ł qa hekhewep qa taya'yij wetju'łek pakhap iye, nite' ł'anyejei wetju'ł. Qa hakha'an in nite' łeke' qu' nenikfe'lets pa' łunye'jkiiha qe ta'łets in t'ewuhui he' taya'yijipji'kii, ma' qa inaqyaji'ij qu' newetka'xii ke' oq'opheł inetsilets łetsi'.* 35 Qa namets ha' łeweł ila'xik'ipha'm ke' oq'opheł inetsilets łetsi', qa łunye'jkii kekhewe' oq'opheł inetsilets in tik'eyifi qa yetshenpha'm ha' Pablo qe ta'łets hekhewe' olots in yilantaxik'ikii, 36 qe hekhewe' olots nijayanijpha'mkii in taya'yijipji'kii, qa yit'ijju': —¡Nawa'm!—*

Pablo qa iyinets qu' niyetji'ju' pe' olots.

37 In hats k'esitsiyu'ujets qu' nuihinifi ke' oq'opheł inetsilets łetsi', ha' Pablo qa yit'ijets pa'aj ha' comandante: —¿Me exke'ej pa'qu' hit'ij ewets?— Qa

* **21:24** Jn 11:55; Hch 18:18; 21:26; 24:18 * **21:26** Nm 6:13; Hch 24:18 * **21:27** Hch 24:18; 26:21 * **21:28** Mt 24:15; Hch 24:6 * **21:29** Hch 18:19; 20:4 * **21:30** 2R 11:15; Hch 16:19; 26:21 * **21:33** Hch 12:6; 20:23; 21:11; Ef 6:20; 2Ti 1:16; 2:9 * **21:34** Hch 19:32; 23:10 * **21:36** Lc 23:18; Jn 19:15; Hch 22:22

hakha'an qa yit'ijets pa'aj: —¿Me łeniyayik'i ke' griego łe'lijei? 38 Ye'ehe, ¿me qa nite' akha' pa' Egipto łeiłe' yisu'untax pa'aj qu' niwu'm pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset, qa yojo'ok'oyii pa'aj pe' yamets ikwetju'ł mil (4.000) iwatlanhenhets pa' ham i'ni'i'?—* 39 Ha' Pablo qa yeku'ł pa'aj: —Yakha' ye' judío, hata'łiyek ha' Tarso, ha' sehe' łii Cilicia. Hakha' witset hata'łets qiji'. K'iyinij ewets qu' etswejin eku'nij qu' nek'iyetik'ui ene' jukhew.—* 40 Ha' comandante in hats łexke'ej, ha' Pablo qa ts'ap'a'ajipji' ha' witwełila'xpha'm ke' oq'opheł inetsilets łetsi', qa yit'ijpha'm łokoyei. Ma' qa in hats weiji'ju' he' jukhew qa iyet qa yit'ij in iyet ke' hebreo, judiol łe'lijei.*

22

1 —Yejefets qa nekhewe' iye inaqwa'mhits, ek'en eku'ni'łik'i ek aka' qu' ne'tweiyik'i.—* 2 In yepi'ye' ek'i hekhewe'en in yojo'ok'i ke' hebreo, ma' qa les in weiji'ju'ha, qa yit'ijji'ju': 3 —Yakha' ye' judío, tsekifik'i pa'aj ha' witset Tarso, ha' sehe' Cilicia, qa ha'nełe ye'qi'i ha'ne Jerusalén. Yaqa maestro toxik'i ha' Gamaliel, hikha' yasiinik'iha in i'nq'ijatshenij kakha' łeqe ley pe' inqa'jteyik'i. Yakha' qi in heiqemtshentaxijkii pa' Dios in ejunyejeyi'łek hane'ej.* 4 Ma' qa hijayanjiijkii ławamhi'ye' ha'ne Wit'ikheyi'j, honophe'łju' qa huihinjiifi ke' witq'opheł itjii jukhew qa efuts iye.* 5 Qa aka'an qa week nikfe'lets hakha' qiji' pa'il łatata qa nekhewe' iye wit'alhei Junta Suprema. Qa enewe'en qa hik enewe' iye tseł isij kekhewe' witfaakanhei qu' net'ejuyii he' inejefets judiol i'ni' ek ha' Damasco, hats'inha qu' honophe'łju' qa henka'xiikii iye ha'ne Jerusalén pekhewe' i'ntaxi' hakha' witset, ma' qekha nattanithenhetiitaxju' iye.* 6 Qa łunye'jkii in mexe henekik'i ha' wit'ikheyi'j, hats yek'esiyu'uiha ha' Damasco, hats natsathenju' junu', qa aje'eł namju' ha' ewi'ł koojo qa yamy-ijup in napjuyit yipji' ta'łiipha'm na' wa's.* 7 Qa tsami'ju' sehe', qa hepi'ye' pa' ewi'ł wit'ax in yit'ij yiwets: "Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in łatsawitjitax?" 8 Qa heku'ł: "¿Łek akha' Yatsat'axyij?" Qa yit'ij yiwets: "Yakha' Jesús Nazaret łeiłe', hik hakhaa'ija łatsjayantaxkii." 9 Hekhewe' yijts'eyek yi'wenija hakha' koojo, itometsitsijha, qa nite'łe nikfe'lik'i kakha' yit'ij yiwets pakha' wit'ax.* 10 Qa hit'ijets: "¿Pa'n łii pa'qu' haqsiijkii, Yatsat'axyij?" Qa ha' Yatsat'axyij qa yit'ij yiwets: "Eniipha'm qa' amji'teje'm na' Damasco, qa hik nakha'yi'i' qu' efelhiti'yi'm week ekewe' hane'ej qu' ł'ayajaxti'yijets qu' aqsiijkii."* 11 Qa hatsłe nite' hi'wenkii qe ta'łets ka' ł'uła'x hakha' koojo, he' yijts'eyek qa ts'etsin t'eku'mi' ha'ne yikoi, ma' qa k'uiji'teje'm ha' Damasco. 12 Qa ha' ewi'ł jukhew łii Ananías yijayaanija iye ke' Moisés łe'lijei, qa weekij he' judiol tetseti'yi' ha' Damasco yit'ijets in teik'unei.* 13 Qa namyii, qa ts'ap'ayipji', qa yit'ij yiwets: "Yejefe Saulo, hane'ej qu' i'wenkii iye." Qa hik akaa'ijha in henjełpha'm qa hejełju'. 14 Hakha'an qa yit'ij yiwets: "Pakha' łeqe Dios pe' i'nalheyik'i hayiits pa'aj t'eku'm eiji' qu' enikfe'lets pakha' qu' nisu'un, qa qu' i'wen iye hakha' Yatsathen yijat'ij qa qu' epi'yee'ijha iye pe'qu' łe'lijeye'.* 15 Qe akha' qu' enfeli'm ene' week jukhew pakha' łi'wen qa łepiye' iye.* 16 Qa hane'ej ¿łekpa' ło'notki'iikii? Yape eniipha'm qa' mempulijij, qa' metetli'jijju' iye pe' ewuł'ets qu' it'ij ka' łii."* 17 Qa in hats hetpiltaxii iye ha'ne Jerusalén qa

* **21:38** Mt 24:26; Hch 5:36 * **21:39** Hch 9:11; 22:3 * **21:40** Jn 5:2; Hch 12:17 * **22:1** Hch 7:2; 21:40 * **22:3** Hch 5:34; 9:11; 21:39; 26:5,9-18; Dt 33:3; 2Co 11:22; Fil 3:5; Ro 10:2; Fil 3:6 * **22:4** Hch 8:3; 9:2; 22:19-20; 24:14,22; 26:10 * **22:5** Lc 22:66; Hch 13:26; 1Ti 4:14 * **22:6** Hch 9:3-8; 26:12-18 * **22:9** Dn 10:7; Hch 9:7; 26:13 * **22:10** Hch 9:8; 16:30 * **22:12** Hch 9:10,17; 10:22 * **22:14** Hch 3:13,14; 7:52; 9:15; 26:16; 1Co 9:1; 15:8 * **22:15** Hch 23:11; 26:16 * **22:16** Hch 2:38; 9:14; 1Co 6:11; He 10:22; Ro 10:13

k'uyifi ne' qi witlijtsitjii qu' nek'iyin. Qa in mexe k'iyintax qa i'nji'kii iye yitoi,* 18 qa' hi'wen ha' Yatsat'ax'inij in yit'ij yiwets: “If'elitik'i qu' ma'ak'ui ha'ne Jerusalén qe tees qu' net'eku'miju'ł pekhewe' qu' enfeltax qu' net'ejui yiwets.” 19 Ma' qa hit'ijiju'ł: “Yatsat'axyij, enewe'en nikfe'letsha in hakijik'i he' judiol łe'lijtsitjiyits qu' honophe'łju' qa qu' heneqsilanju' iye hekhewe' najayantax nite' neqeku'.* 20 Qa in talanhetii kakha' nefeltax Esteban'ik'i, yakha' hejełijju' in talanhetii, hi'sinhetijupi' in talanhetii. Qa hejeł'mets he' łe'ntaafitits hekhewe' yilan.”* 21 Hakha'an qa yit'ij yiwets: “Yape iłun, qe toxii nakha' qu' k'ukinji' nekhewe' nite' judiol.”—* 22 Hekhewe'en mexe tek'entaxets ha' Pablo, qa in hats yit'ij aka'an, ma' qa tayaiłe wetju'łek iye qa yit'ijju': —¡Iwu'mi'łik'uifik'i ha'ne sehe' ipji' nakha'an, nite' łe'wis qu' iła'xe'!— * 23 Qa hekhewe'en in nite' yili'ijju' in tayai wetju'łkii, qa niwu'mju'kii he' łe'ntaafitits qa yiwu'mpha'mkii ka' sehe'.* 24 Qa ha' comandante qa inaqyaji'ij qu' ne'nuihinifi ke' oq'opheł'inetsilets łetsi' qe yit'ij qu' les łe'wise' qu' neteqsilanhetiije'mkii hats'inha qu' nenikfe'lets inhats'ek kakha' łunyejeyij hekhewe'en in qi in taya'yij wetju'ł in yuten hakha'an.* 25 In mexe netsinijju' pa'aj pa' niyak pe' łokoyei qe qa' neqsilanje'mkii, ha' Pablo qa yit'ijets pa'aj pakha' meti'm centurión: —¿Me łenexke'ej ekheweli'ł qu' eqsilani'łkii pa'qu' romanoye' in nite' wetka'x eku'netsji' pa'qu' jueze'?— 26 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pa' centurión, ma' qa nifeliiji' pa'aj hakha' comandante, qa yit'ijets: —¿Pa'n eqfenye'jij hakha' jukhew, qe romanote'? — 27 Ha' comandante qa neketsfik'i pa'aj ha' Pablo, qa yit'ijets: —Enfel ye'm, ¿me yijaa'ija qu' o'romanoye'?— Qa yeku'ł pa'aj: —Ehe, yo'romano.— 28 Qa ha' comandante qa yit'ijets: —Yakha' olots ke' tsaq'axiji' yaq'astayik'i qu' yo'romanoyi'ij.— Ha' Pablo qa yit'ijets: —Qa yakha'łe qa henekijfik'i in yo'romano.— 29 Qa pekhewe' neqeqsilanheyutaxijkii pa'aj in yepi'ye' ek'i aka' yit'ij pa'aj ha' Pablo qa aje'eł we'nitonets, qa hakha' iye comandante qa nijiwei iye pa'aj in nikfe'lets ha' Pablo in romano, qa in hayiits yophe'łij iye ke' fołołik'il.*

Pablo qa wetka'xetsji' pe' Junta Suprema.

30 Qa kakhap nełukii ha' comandante qa yisu'un qu' nenikfee'letsha pa' łunyee'jkiiha in nayu'um ne' judiol ha' Pablo. Qa nit'ijii pa'aj ke' fołołik'il wo'nophe'łtaxij. Ma' qa inaqyaji'ij qu' nanamii pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa week in uja'xek pekhewe' Junta Suprema qu' nonot'axij wetju'ł. Ma' qa wats'ap'anhetji'ju' ha' Pablo pekhewe'en pakha' not'axi' wetju'ł.*

23

1 Ma' qa ha' Pablo qa ts'in in yejeł'ipji' pa'aj pe' jukhew Junta Suprema, qa yit'ijji'ju': —Yejefets, yamijii hane'ej ha'ne nełuji' in ikesimenłe pa' yitawe'j. Yakha' hoksi'wen in ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe'ets pa' Dios.—* 2 Ma' qa ha' Ananías, qiji' pa'il łatata qa yiyaji'ijii pa'aj pe' metitsi'm qu' nilanje'm łeji' ha' Pablo.* 3 Qa ha' Pablo qa yit'ijets: —¡Dios qu' nilanje'mek hatse' na' eju's, akha' e'jtitsaxłe hik ejunye'j na'aj wenit'ij fo' jilafi'! Akha' in hats ła'nju' qu' atsfaakankii qe hik kakha' yit'ij pa'aj kakha' łeqe ley pa' Moises'ik'i, ¿qa inhats'ek in ł'ejuyiju'ł kakha' ley in ł'inaqyaji'ij qu' natlanhetiije'm ha'ne yeji'? —* 4 Qa hekhewe' ipłuli'mets ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in łit'ijets uł'ax

* **22:17** Hch 9:26; 10:10 * **22:19** Mt 10:17; Hch 8:3; 22:4 * **22:20** Hch 7:58; 8:1; Ro 1:32 * **22:21** Hch 9:15; 13:46 * **22:22** Hch 21:36; 25:24 * **22:23** 2S 16:13; Hch 7:58 * **22:24** Hch 16:37; 21:34; 22:29 * **22:29** Hch 16:38; 21:33 * **22:30** Mt 5:22 * **23:1** Hch 24:16; 1Co 4:4; 1Ti 3:9; 2Ti 1:5; He 13:18; 1P 3:16 * **23:2** 1R 22:24; Jn 18:22; Hch 24:1 * **23:3** Lv 19:15; Dt 25:1,2; Mt 23:27; Jn 7:51

ha'ne yeni' pa' Dios in qiji' in pa'il łatata?— 5 Qa ha' Pablo qa yit'ij: —Yejefets,
nite' tsikfe'lets in hik nakha' pa' qiji' pa'il łatata qekha nite' hit'etaajets, qe
ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei yit'ij: *“Hasu'uj it'ijets uł'ax pa'qu' ewi'łe'
pekhewe' qu' netnek'enheiji' pa'qu' etset'e.”*— *(Ex 22:28)**
6 Ma' qa' ha' Pablo qa nikfe'lets hekhewe' wit'alhei in łapk'as he' saduceol qa
łapk'as iye he' fariseol, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Yejefets, yakha' fariseo iye
ke' yalheyik'i fariseo iye. Qa hane'ej qa hats ha'ni' hane'e'in qu' atsfaakani'łkii
qe nite' heqeku'uk'i qu' iłiye' iye pe' naxju'.—* 7 In yit'ij aka'an ha' Pablo, qa
he' fariseol qa he' saduceol iye qa wapiłki'ij wetju'ł. Ma' qa hats yak'esje'm
hekhewe'en. 8 Qe he' saduceol yit'ijets pe' naxju' in nite'te' iłii iye hatse', qa
yit'ijets iye hamte' angelitse' qa hamte' iye pa'qu' espirituye'. Qa hekhewe'łe
fariseol qa week yumti ekewe'en in na'l.* 9 Ma' qa qi in tek'ełeyijju'. Qa
niipha'mkii he' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei he' fariseol,
qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew ham yaqsi'ji'ijkii pa'qu' uł'axe'. Axe'm qu' hats
natfaakate'yi'ł pa'qu' espirituye' i'nłi'i pa'qu' angele'.—* 10 Ma' qa in hats qi
in t'unitsik'i in tek'ełeyijju', ha' comandante nijiwe'yijets qu' neniwk'itsinju'
ha' Pablo in tettsinijju', qa yiyaji'ets he' oq'opheł*inetsilets* qu' net'ilit'ijetsju'
qa' nenitka'mij hekhewe'en qa' neka'xetsji' ke' oq'opheł*inetsilets* łewhiti'.*
11 Qa in hats najaleikii qa we'nethinets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets:
—Ment'unhet, qe in łunye'jek in nite' łili'ij in łetsfeli' ha'ne Jerusalén qa hik
eqfenye'ji'ij iye qu' etsfeli' hatse' na' Roma.—*

Pe' judiol qa watyajitaxijju' qu' nilan pa' Pablo.

12 Qa in hats nełukii iye, pe' judiol qa watyajitaxij pa'aj qa weniwjutsiqen-
taxijha qu' nilan ha' Pablo, qa yittaxijju' pa'aj qu'nte' neteke'ju' qa nite'
niya'ye'ji' iye iweli'ye' ipłu'ui qu' nilan ha' Pablo.* 13 Qa pekhewe' jukhew
neqek'uyu'taxij pa'aj ha' Pablo qa t'ani' cuarenta (40). 14 Pekhewe'en iketsji'
pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' ha' witset, qa
yit'ijets pa'aj: —Yekheweli'ł, pa' Dios tsepi'ye'ełij in hats heniwjutsiqeni'łijha
qu' ham hetuji'ił ipłu'ui qu' hilani'ł ha' Pablo. 15 Qa hane'ej, ekheweli'ł qa
week nekhewe' Junta Suprema, qu' iyini'łijii ha' comandante qu' nenka'xi'ł
ei uje', qa' aqanłi'iłkii qu' it'iłijets qu' les jełi'łijupkiiha pa' łunye'jkiiha. Qa
yekheweli'ł qa' hasłe honotki'iłik'uiji' na' wit'ikheyi'j qa' hilani'ł qu' mente'
naname'taxi'ł ei.—* 16 Qa hakha'łe ła's ke' łek'inja' ha' Pablo in impi'ye'ej pa'aj
pekhewe'en in watyajitaxij. Qa yamii pa'aj aje'eł ke' oq'opheł*inetsilets* łetsi'
ma' qa nifeli'm ha' Pablo. 17 Ha' Pablo qa taya'yii pa'aj pa' ewi'ł pekhewe'
centurionits, qa yit'ijets pa'aj: —Eka'xiiji' ha'ne omeła's ha' comandante qe
na'l pa' yisu'un qu' nenfeli'm.— 18 Ma' qa t'eqe'mets qa yijts'eniiji' pa'aj
ha' comandante, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' wit'opheł*ik* Pablo tayaiyii qa iyinij
yiwets qu' henka'x eiji' ha'ne omeła's, qe na'lte' pa' neqfelenheyu'uj e'm.
— 19 Qa ha' comandante qa t'eku'mi' pa'aj łokoi qa ha'nii pa' ikijji', qa
nifaakan: —¿Łek pakha' łeneqfelenheyu'uj ye'm?— 20 Ha' omeła's qa yeku'ł
pa'aj: —Ne' judiol hats week yit'ijju' qu' niyinij ei uje' ha' Pablo titha
eka'xtaxii iye hekhewe' Junta Suprema, qa naqanłeti'ijkii tit nit'ij ewets qu'
les neje łijupkiiha pa' łunye'jkiiha hakha'an. 21 Qa hasu'ujłe ek'eniju'ł, qe t'ani'
cuarenta (40) pekhewe' jukhew ta'łets iye nekhewe'en, weniwjutsiqenijha
qu' nite' neteke'ju' qa' nite' niyayeji' iye pa'qu' iweli'ye' ipłu'ui tit nilan ha'

---

* **23:5** Hch 24:17 * **23:6** Fil 3:5; Hch 24:15,21; 26:5-8; 28:20 * **23:8** Mt 22:23; Mr 12:18; Lc 20:27
* **23:9** Mr 2:16; Lc 5:30; Hch 22:7,17,18; 23:29; 25:25; 26:31; Jn 12:29 * **23:10** Hch 21:34; 23:16,32
* **23:11** Hch 18:9; 19:21; 27:23 * **23:12** Hch 23:14,21,30; 25:3 * **23:15** Hch 22:30; 23:1

Pablo. Hats q'axits qa hats tek'enik'uikii pakha' qu' it'ij.—* 22 Ma' qa ha' comandante qa hats yuki'nfik'i pa'aj ha' omełaʼs, qa yiyaji'etskii: —Hasu'uj it'ijets pe'ye' in akha' łenfel ye'm ekewe' wekwek.—

Pablo qa wetka'xii pa' Cesarea.

23 Ma' qa taya'yii pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' Centurionits, qa yit'ijets: —Aqsi'ji'łju' doscientos (200) oq'opheł*inetsiletse'* qu' net'ejuyets qu' las nueveye' ha'ne naja'xji', qa' łijts'eyek'e pe'qu' setentaye' (70) qu' netwutii qa doscientoye' (200) iye pe'qu' net'eku'mi' ek ne' ijetits łaqajkanetii qa' namii ha' witset Cesarea.* 24 Qa' aqsi'ji'łju' iye pe'qu' łe'wutitse' ha' Pablo, qa' matjanitheni'łij qu' eka'xi'łii ha' gobernador Félix.— 25 Ha' comandante qa yika' pa'aj pa' witfaakanek, qa yit'ij: 26 —Yakha' Claudio Lisias, he'nq'ika' ei ke'wqinheti'łji' gobernador Félix. Łanam.* 27 Nekhewe' judiol t'eku'mi' ha'ne jukhew qa hats k'estaxik'i qu' nilan, qa in tsikfe'lets in romanote' qa tsamii yijts'eyek ne' oq'opheł*inetsilets* qa henitka'mij qa haqsi'j.* 28 Qa in tsikfeliyu'taxetsha pakha' ta'łijupi' qa hikpa' qa ta'łets in yutenij nekhewe' judiol ha'ne jukhew, qa heka'xtaxii nekhewe' łeqe Junta Suprema. 29 Ma' qa' tsikfe'lets qete'e' ta'łijupi' pakha' łeqe ley, qa hamłe pa'qu' nata'łijupi' qu' ne'weju'łij qu' natlanhetii i'nłi'i qu' not'opheł*itii*.* 30 Qa in heifelhiti'yi'm in hats watyajitaxij qu' nilan nakha' jukhew, qa aje'eł k'inqekenij ei, qa hit'ijets iye nekhewe' wenuteni'm qu' akha'ye' yijat'ij qu' nit'ij ewets pekhewe' wenuteniji'm nakha'an.—* 31 Ma' qa pe' oq'opheł*inetsilets* qa yaqsiijkii pakha' hats tayajaxti'yijets, qa t'eku'mi' pa'aj ha' Pablo qa yeka'xii pa'aj in hats najaleikii ha' witset Antí*patris*. 32 Qa in hats nełukii pa'aj, pekhewe' t'otsjo' oq'opheł*inetsilets* qa hats tepilik'uikii pa'aj qa yiwejinij pekhewe' te'wutii qu' łijts'eyek'e hakha' Pablo. 33 Pekhewe'en in hats yamets ha' Cesarea qa tisij pa' witfaakanek pa' gobernador qa tisij iye pa'aj ha' Pablo.* 34 In hats yejeł pa'aj pa' witfaakanek, qa nifaakanij pa' ta'łji'. Ma' qa nikfe'lets in ta'łiyek ha' sehe' Cilicia,* 35 qa yit'ijets pa'aj: —Hatse'łu' k'epiye' qu' nanamtaxkiyek pekhewe' wenuten e'm.— Ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nejełets qa' nenifi pekhe' wititsi' ł'ithi'wet pa'aj pa' Herodes'ik'i.*

24

Pe' judiol qa nifeli'm pa' Félix pakha' wenuteniji'm pa' Pablo.

1 Qa in hats lee'fij (5) nełuts ha' Ananías qiji' pa'il łatata qa namii ha' Cesarea łijts'eyek he' uja'x tenek'enhei iye qa ha' ewi'ł ha' łeq'ithinenek (abogado) łii Tértulo. Ma' qa nifeli'm pa' gobernador pekhewe' wenuteniji'm ha' Pablo.* 2 In hats teniya'yii ha' Pablo, ha' Tértulo qa yapełek qa nifel pe' wekwek wenuteniji'm, qa yit'ijets pa' gobernador: —Akha' in ta'ł ewets yekheweli'ł qa ham peyi'ijkii wit'ikesimeya'xłekii, qa łaqsijju' eke' wekwek qu' ni'fen ha'ne initset. 3 Ekewe'en week łahatsiyij qa pakha'łe qu' ha'ni'iłiji' iye in tsi'sinheti'łi'mkii, qi łe'wis Félix.* 4 Qa qu' nite' antatsit'i'ij yiwets yi'lijei qa k'iyinij ewets pa'qu' eq'iltiye'je' qu' ł'ajłi'ij qu' ek'en eku'n yiwets. 5 Qe ha'ne jukhew hi'weni'łijha in yijaa'ija in ta'łetskii pa' uł'ax, qa yaqsi'j jiijkii iye in yeqet'etsji'ij wetju'łkii pe' week judiol ha'ne week sehe' ipji', qa hik ha'ne

---

* **23:21** Lc 11:54; Hch 23:12,14 * **23:23** Hch 8:40; 23:33 * **23:26** Lc 1:3; Hch 15:23; 24:3; 26:25 * **23:27** Hch 21:32,33; 22:25-29 * **23:29** Hch 18:15; 25:19,25; 26:31 * **23:30** Hch 9:24; 23:12,20; 24:19; 25:16 * **23:33** Hch 8:40; 23:23,24,26 * **23:34** Hch 6:9; 21:39; 25:1 * **23:35** Mt 27:27; Hch 24:27; 25:16 * **24:1** Hch 21:27; 23:2,24,30 * **24:3** Lc 1:3; Hch 23:26; 26:25

iye tenek'enhe'yipji' hekhewe' ewi'ł i'niji' ek pa' łunyejei łiyits nazarenos.*
6 Qa hane'en yaqsi'jtaxijkii iye kakha' uł'ax nite' łenexke'ej in t'ejuyets ke' qi
witlijtsitjii, ma' qa he'yeku'mi'łi' qa hisu'untaxi'ł qu' hejeyumtsheni'łij kakha'
yaqsiijkii pakha' hats yit'ij pa' yeqe leyi'ł. 7 Qa yothetłi'iłij yik'ui hakha'
comandante Lisias, qi in we'nt'unhet nite' wanaqsiijkii qa tsitka'miłij, 8 ma'
qa nukinij ei qu' akha'ye' qu' nenfel e'm enewe' na'l pakha' wenuteniji'm
nakha'an. Qa qu' akha'yi'ija qu' anfaakanijkii enewe'en week kekhewe' hit'ij,
ma' qa' enikfe'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek henuteni'łiji'm nakha'an.
— 9 He' judiol qa yeku'łijetskii iye in yiwu'mijik'i kekhewe' yit'ij. Qa yit'ijju' in
yijaati'ija in hik kakha'te' pakha' week łunye'jkii.* 10 Ma' qa ha' gobernador
qa yit'ijii qhet ha' Pablo qe qa' niyet eku'nek, ha' Pablo qa yit'ij: —Yakha'
tsikfe'lets in hats olots ininqapits in e'juez ipji' ha'ne hane'e'in sehe', łe'wisij
qu' hit'ij ewets aka' qu' netweiyik'i. 11 Qe akha' łeke' qu' enikfe'lets qu'
enikfeliyu'ets, in hats doce (12) ke' nełutsik'i in i'nk'a tsamii ha' Jerusalén
qu' nek'iyinii pa' Dios.* 12 Enewe'en nite' tsi'wenij qu' henfel pe'ye', qa qu'
hiwakaninkii iye pe'qu' olotse' kekhe' qi witlijtsitjiyifi, qa nekhewe' iye judiol
łe'lijtsitjiyitsifi qa week hakha' witsetji' iye.* 13 Qa nite' łeke' iye enewe'en qu'
hats yijaale' e'mha kekhewe' hane'ej yit'ijets in wenutenij ye'm. 14 Ła'mek qu'
hetetfelij e'm aka' yijaa'ija yijat'ij in łunye'jkii, qe ł'anye'j hakha' Wit'ikheyi'j
hikha' enewe'en yit'ijets in uł'ax, in yakha' hijayan pakha' łeqe Dios pe'
yalheyi'łik'i, qa nite' heqeku'uk'i iye heik'enets week kekhewe' hats yit'ij ke'
Moisés łe'lijei qa kekhewe' iye yika' pa'aj pe' profetas'ik'i.* 15 Qa na'l ye'm
iye pakha' yiwetjumtikineye'ji'k'ui pa' Dios qa hik łunyejei iye enewe'en, in
yijaa'ija qu' nenłinju' iye hatse' pe' hats naxtaxju' pe' yatsathen qa pe' uł'ets.*
16 Qa aka'an in ta'łets, qa yakhap ji'jek in qi in hent'unhettax qu' hatjani'thenij
qu' haqsi'j week nełuts in ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe'ets pa' Dios qa ene'
jukhew iye.* 17 Qa in hats olots ininqapitsik'i in hakfik'i, qa i'nk'ałe hetpiltaxii
iye hakha' yitseet'ija qu' henka'xii kekhewe' ł'astai qa qu' hilanifi iye pe'qu'
inqa'metetse' pa' Dios.* 18 In mexe haqsi'jtaxijkii ekewe'en, qa tsi'wenifi
kekhe' qi witlijtsitjii hekhewe' judiol ta'łii ha' sehe' Asia in hats tsaqhat'etsij in
haqsiijkii kekhewe' t'ejuyets in ju'uyetsji' ke' qi witlijtsitjii, qa nite' tsi'wenij
qu' na'nyijup pe'qu' olotse' qa ham iye pe'qu' nat'aiji' qu' natyai wetju'ł.*
19 Qa hik hekhewe'tax yijat'ij hekhewe' judiol ta'łii ha' sehe' Asia qek nanamij
ei qekha ni'ttaxij ewetsha qu' nenfel e'm qu' nana'l pakha' qu' nenutenij
ye'm hekhewe'en. 20 Qa in nite'łe namkii hekhewe'en, axe'm enewe'en qu'
nenfelek kakha' wenutenij ye'mek in hit'ijji'ju' in yats'ap'aji'ju' he' week
Junta Suprema. 21 Qe i'nłi'i qu' kakha'ye' ewi'łik'i in hit'ij qu' hik kakha'ye' qu'
nata'łijupi', qa hit'unhetik'i in hit'ij in yats'ap'aji'ju' nekhewe'en: “In t'ejuyets
qu' iłiye'tax pe' naxju' hik aka' łetsjeyumtsheni'łij hane'ej ekheweli'ł.”— 22 Ma'
qa ha' Félix, łakha' in hats nikfe'letsha pakha' t'ejuyets pa' Wit'ikheyi'j, qa
mexe yilinenijju', qa yit'ij: —Hatse'łu' qu' nanamtax ha' comandante Lisias
ma' qa' hayitse' qu' hit'ij pa'qu' łenifenye'je' pakha' ejunyejeyi'ł.—* 23 Ma' qa
yiyaji'ijets ha' centurión qu' nejełinenijetsha pe'ye' ha' Pablo, qa nite' hik łunye'j
qu' not'ophełitii. Qa' hasu'uj iye naq'ayinij pa'qu' łunye'je' pe' łejuwaikal qu'
nenka'xiiji'kii pa'qu' hami'ik'ui.* 24 Qa uja'xik'i ke' nełuts, qa nam ha' Félix

---

* **24:5** Hch 16:20; 17:6; 21:28; 26:5; 28:22 * **24:9** Hch 23:24; 1Ts 2:16 * **24:11** Hch 21:27; 24:1
* **24:12** Hch 25:8; 28:17 * **24:14** Hch 3:13; 9:2; 22:4; 24:22; 26:22; 28:23 * **24:15** Hch 23:6; 28:20;
Dn 12:2; Jn 5:28-29 * **24:16** Hch 23:1; 1Co 4:4; 1Ti 3:9; 2Ti 1:5; He 13:18; 1P 3:16 * **24:17** Hch
11:29; Ro 15:25-28; 1Co 16:1-3; 2Co 8:1-4; Ga 2:10 * **24:18** Hch 21:26-27; 26:21 * **24:22** Hch 9:2;
22:4; 24:14 * **24:23** Hch 23:35; 27:3; 28:16

łijts'ekikii ke' łewhe'ye' Drusila, kikhe'en judioki', qa' inq'ukinii qu' netetka'xii ha' Pablo qa yepi'ye' in iyetij in t'ejuyets pakha' nite' witqekuye'jij pa' Cristo Jesús. 25 Qa ha' Pablo in iyetij pakha' wittsathenkeye'j, qa qu' jinewetjeł intok'oiha iye, qa pakha' iye mexe hamik'ui łenjeyumtshenhejiiji' ene' weekji', ha' Félix qa hats nijiwei, qa yit'ij: —Hats uja'xłe eku'uk'i qa' ma. Hatse'łu' iye qu' hamtax hithayikiye' iye qa nek'iyin ei iye.—* 26 Ha' Félix in yit'ij aka'an qe wo'łetaxii qu' netisjiijek ha' Pablo pe'qu' ł'astaye' hakha'an, ma' qa olotsij in iyinji'jii qa tafaakateiji'ji'ł. 27 Qa yamijets wetsjuk ininqapits in nite' yiwejin. Ha' Porcio Festo qa nam qu' naya'xi' iye ha' Félix, qa ha' Félix qa yisu'un qu' nisu'uunija he' judiol, ma' qa hik ta'łijupi', qa nite' yiwejin ha' Pablo.*

25

Pablo qa wetka'xetsji' pa' Festo.

1 Ma' qa ha' Festo in hats wetshetk'ewi'ł ke' nełutsik'i in i'nk'a namets hakha' sehe' qu' netnek'enheiji', qa yamii ha' Jerusalén in ta'łi' ha' Cesarea ai.* 2 Qa pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye judiol wit'alheiji' hakha' witset qa iketsji' pa'aj ha' Festo qu' nit'ijets in wenuteni'm ha' Pablo, qa yaqsiijtaxijetskii pa'aj pekhewe'en ha' Festo,* 3 in iyintaxijets qu' ni'fenij qu' ninq'ukinii qa netetka'xii ha' Pablo ha' Jerusalén. Qekha hatsłe nantaxik'uiji' ha' wit'ikheyi'j pe'qu' nilan.* 4 Qa hakha'łe Festo qa yeku'łijiju'ł pa'aj pekhewe'en ha' Pablo t'opheł iti'yi' ha' Cesarea qa łakha' iye in hats k'esets qu' napilii hakha' witset. 5 Ma' qa yit'ijji'ju' iye: —Ekheweli'ł in e'wit'alheyi'ł, pekhewe' qu' łeke'ye' qu' nak qa' yijts'eyek'i ii hakha' witset. Qa qu' nana'l pa'qu' uł'axe' hakha' jukhew qa' it'iłij.— 6 Ma' qa in hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) i'nłi'i qu' week inyaqsiiye' (10) nełuts in amani'ju' ha' Jerusalén, qa hats tepilii iye ha' Cesarea. Qa nełukii qa' hats i'nipji' ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in hik łunye'j juez. Ma' qa inq'ukinii ha' Pablo qu' netetka'xii.* 7 Qa in hats tetka'x, qa k'ooyijji' he' judiol hik hekhewe' ta'łii ha' Jerusalén, qa yit'ijetskii ha' Festo kekhewe' olots qa uł'etsik'i yit'ijets in wenuteniji'm ha' Pablo, qa nite'łe łeke' qu' niwjutsiqenija me yijaa'ija.* 8 Qa hakha'łe Pablo qa iyet qu' netweiłetik'i, qa yit'ij: —Yakha' ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe', nite' he'yejuyiju'ł kakha' łeqe ley nekhewe' judiol, nite' he'yejuyiju'ł ke' qi witlijtsitjii qa nite' iye he'yejuyiju'ł pa' qi Roma łatata, César.—* 9 Qa ha' Festo in yisu'un qu' nisu'uunija he' judiol qa yeku'łiju'ł ha' Pablo, qa yit'ijets: —¿Me łanamiyu'ui ha' Jerusalén qu' hik nakha'yi'i' qu' k'ejeyumtshenij ekewe' wekwek?—* 10 Ma' qa ha' Pablo qa yeku'ł: —Yakha' ha'ni' ha'ne yatsat'axij pa' César t'ejuyets pakha' qu' netjeyumtshenheti'yij pe'ye', qa hik ha'netaxi' qu' heijeyumtshenheti'yiji' pa' yijunye'j. Yakha' ham pa'qu' uł'axe' qu' haqsiimijkii ne' judiol, akha' łenikfe'letsha. 11 Yakha' qu' yuł'axe' qa haqsiijkii iye pakha' qu' ne'weju'łij qu' hawa'm, nite' łeke' qu' hoyoqoweyiju'ł qu' hailanhetii. Qa in hamłe pa'qu' yijaayi'ija kekhewe' wekwek yit'ijets nekhewe'en in wenutenij ye'm, qa ham pakha' qu' łeke'ye' qu' nesłistaxij nekhewe'en. Hisu'un pa' César qu' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netsjeyumtshenij pa' yijunye'j.—* 12 Ma' qa ha' Festo in hats yili'ij in iyeti'łju' hekhewe' łe'fetsijup in yithayiki pa'qu' łunye'je'kii (asesores), qa yit'ijets ha' Pablo: —Akha' in hats ł'iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij César qu' nejeyumtshenij pa'qu' ejunye'je', hakha' César qu' amii hatse'.—

* **24:25** Ga 5:23; Tit 2:12; 2P 1:6 * **24:27** Hch 12:3; 23:35; 25:1,4,9,14; 26:24 * **25:1** Hch 8:40; 23:34 * **25:2** Hch 24:1; 25:15 * **25:3** Hch 9:24; 24:23 * **25:6** Mt 27:19; Hch 25:10,17 * **25:7** Mr 15:3; Lc 23:2,10; Hch 24:5,13 * **25:8** Hch 6:13; 24:12; 28:17 * **25:9** Hch 24:27; 25:20 * **25:11** Hch 25:21,25; 26:32; 28:19

Pa' wittata Agripa qa ta'nalit'ii pa' wittata Festo.

13 Qa uja'x ke' nełuts qa namii ha' witset Cesarea ha' wittata Agripa qa
ke' łewhe'ye' Berenice. Wetfelii ha' Festo. 14 Qa hekhewe'en in olots ke'
nełuts in amaneyi' hakha' witset, qa ha' Festo qa nifeli'm kakha' łunye'jkii
ha' Pablo hakha' wittata, qa yit'ijets: —Na'l ha' ewi'ł jukhew yophe'ł pa'aj
ha' Félix.* 15 In ha'ni' ha' Jerusalén, hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa
hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa yit'ij yiwets kekhewe' yit'ijets in
wenuteniji'm hakha'an, qa iyintaxets qu' natlanheti'yipji' kekhewe'en. 16 Qa
heku'ł qa hit'ijets in nite' hikka' łunyejei enewe' romano qu' net'ihinłi'ij pa'qu'
jukhewe' qu' nite' nojoye' qu' nenithineni'łju' pekhewe' qu' nenutentaxi'm,
hats'inha qu' nana'l jeek łetset'i'ik'uyi' qu' netweiłetik'i.* 17 Ma' qa in hats
ha'ne not'axi' wetju'ł, qa aje'eł in nełukii qa ha'nipji' hakha' yits'oji'la'x
t'ejuyets qu' ye'juezi'ij qa k'inaqyaji'ij qu' netetka'x hakha' jukhew. 18 Ma'
qa niiłepha'm kiyek hekhewe' wenuteni'm, qa yit'ij yiwetskii kekhewe'
wenuteniji'm hakha'an, qa hamłe hepi'ye'yi'ij kekhewe' uł'ets humtitax qu'
nit'ijju'. 19 Qe uja'xłe in hepi'ye'ej in uł'etsij wetju'ł pa' łunyejeyij pakha' yijayan,
qa uł'etsij wetju'ł iye pakha' wa'mte' Jesús, hik pakha' ha' Pablo yit'ijets in
iła'xte' iye.* 20 Qa nite'łe tsikfe'lets pa'n qu' yeqfenye'ji'ij qu' hejełijupkii eke'
wekwek, qa hanfaakantaxij qu' nanamiyu'ui ha' Jerusalén qa' hik nakha'yi'i'
qu' netjeyumtshenheti'yiji' eke' wekwek.* 21 Qa ha' Pablo qa iyinets qu' mexe
not'ophełitii eku'n iye hats'inha qu' nakha'ye' yijat'ij qi Roma łatata César qu'
hik nakha'ye' yijat'ij qu' nejeyumtshenij pa'qu' łunye'je', ma' qa k'inaqyaji'ij
qu' mexe not'ophełitii eku'n iye ipłu'ui qu' hats hukintaxij na' César.— 22 Ma'
qa ha' Agripa qa yit'ijets pa'aj ha' Festo: —Yakhap iye hisu'untax qu' hepi'ye'
pakha' jukhew.— Ha' Festo qa yit'ijets pa'aj: —Uje' qu' epi'ye'.— 23 Qa hik
ta'łijupi' in nełukii ha' Agripa qa ke' Berenice qa uyetsji' hakha' ł'ithi'wet qi
in topolij pakha' łewqiyejeiji' qa łijts'eye'kteje'm he' oq'ophełinetsilets łatatal qa
hekhewe' iye qitsji' tenek'enheiji' ha' witset. Ma' qa ha' Festo qa inaqyaji'ij
qu' netetka'x ha' Pablo.* 24 Qa ha' Festo qa yit'ij: —Wittata Agripa qa week
nekhewe' namii ha'ne ju'uniji', łi'weni'ł ha'ne jukhew, hane'en in ta'łets qa
hekhewe' olots judiol hakha' Jerusalenii qa hane'e'in iye iyintaxij yiwets ka'
ewi'ł qa taya'yijipji'kii in iyintaxij yiwets qu' yape hasu'uj ila'xe' hane'en.*
25 Qa yakha'łe qa hi'wen in ham pakha' qu' naqsiijkii qu' ne'weju'łij qu'
natlanhetii. Qa nakha'an in iyinets qu' nakha'ye' yijat'ij César qu' hik
nakha'ye' qu' nejeyumtshenij pa'qu' łunye'je', ma' qa hats hiwjutsiqeni'm qu'
hukinii hatse'.* 26 Qa hamłe pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hane'en qu' hika'ajji'
pa'qu' witfaakanek'e qu' net'ejuyii ha' wittata César. Qa hik ta'łijupi' hane'ej in
henka'xi'ł ewetsji' les in hit'ij ewets akha' wittata Agripa, hats'inha qu' hats
anfaakankii hatse', ma' qa' hats nana'l pa'qu' hika'ajji' hatse'. 27 Qe humti qu'
nite' witjeik'uneyaxe'kii, qu' jininqekentaxij pa'qu' wit'ophełik'e qa' nite'łe
ji'nt'ikayi'ijji' pa'qu' łunye'je'kii.—

26

Pa' Agripa qa yepi'ye' pa' Pablo.

1 Ha' Agripa qa yit'ijets ha' Pablo: —Hats łeke', yape iyet.— Ma' qa ha'
Pablo qa yit'ijii k'ew ha' łokoi, qa yapełek qa yit'ij kekhewe' qu' ne'tweyik'i:
2 —In t'ejuyets ke' wekwek yit'ijets in wenutenij ye'm nekhewe' judiol, łe'wis

---

* **25:14** Hch 24:27; 25:2 * **25:16** Hch 23:30; 24:4,5 * **25:19** Hch 18:15; 23:29 * **25:20** Hch 9:15; 25:9,11 * **25:23** Hch 25:13; 26:30 * **25:24** Hch 22:22; 25:2,7 * **25:25** Hch 23:29; 25:11-12

ye'mkii wittata Agripa in łeke' qu' hit'ij ewets hane'ej aka' qu' netweiyik'i,
3 inhats'ek qe akha' łenikfe'letsha yijat'ij kekhewe' łunyejei qa kekhewe' iye nite'
yisu'un nekhewe' judiol. Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyinij ewets qu' ek'en eku'n
yiwets qa hasu'uj itaqsunijup.* 4 Week nekhewe' judiol nikfe'l yiwetsha
pa'n yijunye'j in mexe ha'ni' ha' yitseet'ija qa hakha' iye Jerusalenii in
mexe ye'jutjanax ła's. 5 In hats pakhaa'ijłe in nikfe'l yiwets, qa łeke' qu'
nisu'un qu' netsfelija in yakha' yafariseo, qa ene' fariseol qa hik enewe'
les yinikfe'l in les yijayanij kekhewe' yit'ij qu' yijunyejeyi'ił.* 6 Qa hane'ej
qa hats heijeyumtshenheti'yij in ta'łets pakha' hetjumti'ik'ui yiwjutsiqeni'm
pa'aj pa' Dios pe' yalheyi'łik'i.* 7 Qa week in uja'xek pekhewe' ta'łetskii pe'
doce (12) łelits pa' Israel'ik'i in notkitaxets qu' yape nafits qa yijayantax pa'
Dios nełuts qa najai iye. Qa ha'ne łoq'otkineye'j taxijik'ui, wittata Agripa,
qa hik ha'ne qa wenutenij ye'm hane'ej ene' judiol.* 8 ¿Inhats'ek in łumti'ił
qu' nite' łeke'ye' pa' Dios qu' niłin pa'qu' hats nawa'mtax? 9 Yakha' yijaa'ija
toxik'i in humtitax qu' les łe'wise' qu' haqsiijkii pe'qu' olotse' wekweke' qu'
net'ejuyiju'ł ka' łii ha' Jesús Nazaret łeiłe'.* 10 Qa hik kakha'ija ka' haqsi-
ijkii na' Jerusalenii. Qa nite' ewi'łłe qu' haqsiijkii kakha' tsełisij hekhewe'
tenek'enhe'yij he' pa'il in huihinifikii he' witq'ophełitjiyits he' olots yijayan ha'
Jesús, qe in hats yineqek'uyunji'ijju' iye, qa yakha' qa hetiya'xji'ijji' qu' nat-
lanhetiiju'.* 11 Qa olotsij iye in hantanithenju' nekhewe' week łe'lijtsitjiyitsifi
ne' judiol, qa howo'ji'ijtaxii iye qu' niwuł'enhetets łe'lijei hakha' Jesús. Qi in
nite' tsijeik'unenkii in hutentax enewe'en, ma' qa nite' hilitaxij in hijayankii
qa hijayaniikii iye nekhewep witsetiikal.* 12 Qa hik aka' ka' haqsiijkii qa
tsamtaxii ha' Damasco. Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il hik hekhewe' tsełisij
pa' yit'unha'x qa ts'ukinij.* 13 In hats natsathenju' junu', wittata Agripa,
mexe henektaxik'i hakha' Wit'ikheyi'j, qa hi'wen ha' ewi'ł koojo ta'łiipha'm na'
wa's t'anipji' kakha' ł'uła'x ne' junu', qa napjuyit yipji' qa week iye hekhewe'
yijts'eyek. 14 Ma' qa in hats ye'weeki'ł in tsami'łi'ju'kii sehe', qa hepi'ye' pa'
ewi'ł wit'ax in yit'ij yiwets ke' hebreo, qa yit'ij: "Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in
łatsawitjitax? Les qe wanawtshetenłe łete'm na'aj ik'omettax qa tatjaitaxiju'ł
na'aj leeseji' najak."* 15 Ma' qa yakha' qa hi'ttaxijiju'ł: "¿Łek akha' Yat-
sat'axyij?" Qa ha' Yatsat'ax'inij qa yit'ij: "Yakha' Jesús, yakhaa'ija łatsawitjitax.
16 Yape eniipha'm qa' ats'ap'aye', qe he'nethin ewets qe qa' he'yeku'm eiji' qu'
ithayii ye'm qa' qu' etsfel iye, nite' uja'xłe ekewe' wekwek łi'wen, qe pekhewe'
iye qu' k'ethinij iye hatse'.* 17 Yakha' qu' k'elithinjiik'ui ne' judiol qa nekhewe'
iye nite' judiol, hik nekhewe' hane'ej qu' k'ukinii,* 18 hats'inha qu' i'wenkit
wetju'ł ma' qa' netetwek'ela'xik'uikii na' nookii qa netetwek'ela'xetskii na'
na'lkii, hats'inha qu' hats nite' natsat'etsi'ij na' Satanás qa' natsat'etsij yijat'ij
na' Dios, ma' qa qu' nata'łets qu' nite' nesqeku'ye' qa netwumhiti'yik'ui pe'
łewuł'ets qa' netesti'yijju' iye pe'qu' natsat'etsijek hatse' qa' weeki'ł nekhewe'
hats tsijayan."* 19 Qa hik ta'łijupi', wittata Agripa, in nite' łeke' qu'nte'
heik'ene'ets hakha' hi'wen ta'łiipha'm na' wa's, 20 ma' qa henfel. Yojo in
henfeli'm hekhewe' i'ni' ha' Damasco qa nakha' iye Jerusalenii, qa i'nk'ałe
qa weekji' na' sehe' Judea, qa nekhewe' iye nite' judiol, qu' nili'ij pe' uł'ets
in yaqsiijkii qa' netetwek'elaxets pa' Dios, qa naqsiijkii iye pekhewe' qu'

* **26:3** Hch 6:14; 25:19; Ga 1:13 * **26:5** Hch 22:3; 23:6; Fil 3:5 * **26:6** Hch 13:32; 24:15; 28:20; Ro 15:8 * **26:7** Fil 3:11; 1Ts 3:10; 1Ti 5:5; Stg 1:1 * **26:9** Jn 16:2; 1Ti 1:13 * **26:10** Hch 8:3; 9:13-14,21; 22:5,20 * **26:11** Hch 25:21,25; 26:32; 28:19 * **26:12** Hch 9:3-8; 22:6-11 * **26:14** Hch 9:7; 21:40 * **26:16** Ez 2:1; Dn 10:11; Hch 22:14-15 * **26:17** 1Cr 16:35; Jer 1:8,19; Hch 9:15 * **26:18** Is 35:5; 42:7; Hch 20:32; Ef 5:8; Col 1:13; 1P 2:9

ni'nq'ethinij in hats wenink'aihit.* 21 Qa aka'an qa hik aka' ta'łijupi' hekhewe' judiol in t'eku'myi' ke' qi witlijtsitjiyifi qa yisu'untax qu' natslan aje'eł. 22 Qa tsi'fenłe pa' Dios, yamijii hane'ej ha'ne nełuji' in tsi'fen qe henfeli'm eke' łe'lijei ne' weekji' nite' qits qa ne' qits iye. Nite' hitujtseikanin ka' hats nifel pa'aj pe' profetas'ik'i qa pa' Moises'ik'i iye qu' hik kakha'ye' qu' łunye'je'kii,* 23 pa' Cristo in qi qu' natawtshenhetii qa' nawa'm, qe qa' łakha'ye' qu' nojo'oj qu' iła'xe' iye qa' nikfelitets ene' judiol qa ne' nite' judiol qu' netjumti'ik'uiha pe'qu' łiłaxitse' hatse'.—* 24 Ha' Pablo in mexe yit'ij ekewe'en, te'weiłetik'i, qa ha' Festo qa yit'unhetik'i in yit'ij: —¡Pablo hats nite' nejeik'unenkii in qi in łejełtaxijupkii ekewe'en!—* 25 Ha' Pablo qa yeku'ł: —Yakha' heyeik'uneikii, wittata Festo, qe kekhewe' hit'ij yijaalija qa teik'uneikiiha iye.* 26 Qe nakha' wittata Agripa nikfe'letsha ekewe' wekwek, qa hik ta'łijupi' in nite' ts'ijiwei in henfeli'm qe humti nakha'an qu' hats week nikfe'lets aka'an, qe aka'an in łunyejeikii ham pa' qu'nte' nenikfe'le'ets. 27 Wittata Agripa ¿me nite' łeqeku'uk'i kekhewe' yit'ij pa'aj pe' profetas'ik'i? Tsikfe'lets in nite' łeqeku'uk'i.— 28 Ha' Agripa qa yeku'ł ha' Pablo: —¿Me łumti qu' aje'ełe' qu' aqsiijkii qu' hijayan pa' Cristo?—* 29 Ha' Pablo qa yit'ij: —K'iyinijets pa' Dios qu' aje'ełe' i'nłi'i qu' nite' aje'ełe', nite' eł'ewi'łłe qe week iye enewe' tsepi'ye' qu' nafits aka' yijunye'j qa hasu'uje'łe ene' fołołik'il.— 30 Ma' qa ha' wittata, qa ha' gobernador, qa ke' Berenice qa week hekhewe' ewi'ł i'ni'łi' qa niipha'mkii.* 31 Ma' qa in hats ikfik'ikii qa hats tujtseika' pa' i'ni' qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew ham pa'qu' naqsi'jijkii qu' ne'weju'łij qu' nawa'm i'nłi'i qu' not'ophełitii.— 32 Ha' Agripa qa yit'ijets pa'aj ha' Festo: —Łeke'tax qu' iwejin hakha' jukhew, qa hatsłe iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij César qu' nejeyumtshenij pa' łunye'j.—*

27

Pablo qa wetka'xii pa' Roma.

1 Ma' qa in hats week yit'ijju' qu' yape ha'ni'łji' ke' tokoyei qu' natsami'łii pa' Italia, ha' Pablo qa hekhewep wit'opheł ii qa testi'yij ha' ewi'ł centurión łii Julio, ta'łets hekhewe' ewi'ł tup'uje'm oq'opheł inetsilets łiyinyejei Augusta.* 2 Ma' qa ha'ni'łji' ke' tokoyei ta'łii hakha' witset łii Adramitio hats nikheyu' qu' namik'i iye pe' witsetits łekuwelii ha' sehe' Asia. Qa haki'łkii yijts'e'ełkii iye ha' Aristarco Tesalónica łeiłe', Macedonia łeqe sehe'.* 3 Qa kakhap nełukii qa tsami'łets ha' witset Sidón. Ha' Julio qa teik'uneyi'm ha' Pablo qa yiwejinłe qu' nakii he' łejuwaikal qa' nejeł eku'nets.* 4 Ma' qa haki'łik'ui iye hakha' witset qa ha'yani'łipji' ha' sehe' Chipre haki'łiipha'm hakhap ł'anu'ui hakha' sehe', qe nite' łeke' qu' haki'łiju'ł ka' t'unik'i. 5 In hats haki'łji'ha ha' łeqewuk'uji' ha' qi iweli' qa hatsa'theni'łji' he' sehel Cilicia qa Panfilia, qa tsami'łets ha' witset Mira, ha' sehe' łii Licia.* 6 Qa hik hakha'a' qa yi'weni' iye ha' centurión ke' ewi'ł tokoyei ta'łiyek pa' witset Alejandría qu' namii pa' Italia, qa hikke' qa tsinhini'łji'ju' iye. 7 In hats olots ke' nełuts in ye'juu'ffi'ił in haki'łkii, qa hats qi in jutsitax in tsami'łets hakha' yatsathenji' ha' witset Gnido, qe ka' t'unik'i hats nite' łeke' in he'yejuitaxi'łiju'ł, ma' qa hapiliłiiju' ha' ł'anu'ui ha' ł'isła'wet Creta, qa hatsa'theni'łji' in heneki'łijup ha' witset łii Salmón. 8 Qa heneki'łij łekuwe' qi in iwe'me't ka' t'unik'i, qa tsami'łets ha' ewi'ł witq'otkinhewetik'uyi'

* **26:20** Mt 3:8; Lc 3:8; Hch 9:19-20,22,26-29; 13:46; 22:17-20 * **26:22** Lc 24:27; Hch 10:43; 24:14 * **26:23** Lc 24:26; 1Co 15:20,23; Col 1:18; Ap 1:5 * **26:24** 2R 9:11; Jn 10:20; 1Co 1:23; 2:14; 4:10 * **26:25** Hch 23:26; 24:3 * **26:28** Hch 11:26; 21:33; 1Co 7:7 * **26:30** Hch 23:9,29; 25:23 * **26:32** Hch 25:11; 28:18 * **27:1** Hch 10:1; 16:10; 25:12,25 * **27:2** Hch 17:1; 19:29 * **27:3** Hch 24:23; 27:43; 28:16 * **27:5** Hch 6:9; 13:13

ke' tokoyei łii Buenos Puertos qa ipłutaxiipha'm pa' witset'ija łii Lasea. 9 Ma' qa in hats olots ke' nełuts in hijalki'si'ł, qa hats yamets ka' łahats'ij in nite' łeke' qu' nijalkis pe'qu' toko'yeye, qe jutsiqaxij in hats naxijik'i kekhewe' nełutsji' nite' tekji' ne' judiol. Qa hik ta'łijupi' ha' Pablo in nifeltaxi'm,* 10 qa yit'ijets: —Jukhew, yakha' tsikfe'lets in hats iftsax qu' jitajalki's qa iftsaxets qu' week jinaqamij, nite' uja'xłe ene' inqatai qa ene' tokoyei iye, qe pe' iniłii iye.—* 11 Qa hakha'łe centurión qa les tek'enik'i ka' yit'ij hakha' yithayiki ke' tokoyei qa' hakha' iye yatsat'axij ke' tokoyei, qa kakha'łe yit'ij ha' Pablo qa' nite' tek'enik'i. 12 Qa in łunye'jek in iwe'me't iye qu' ya'maneye'taxi'łi' hakha'an kakha' lo'pji', ma' qa yaqaamij qu' weeke' in yit'ijju' qu' les łe'wise' qu' haki'łik'ui hakha'an, qa' hijaajini'ł yijat'ij qu' natsami'łii ha' witset Fenice, hikha' wit'atsji'łi'wetpha'm iye ha' sehe' Creta qa ewi'łłe in jite'wenii ha' qi iweli' hakha' ima'xii qa ha' tefeji', ma' qekha hikha' ya'maneye'taxi'łi' yijat'ij kakha' lo'pji'.*

Pa' qi t'unik'i.

13 Ma' qa namłek ka' leseesik'i t'unik'i, qa hats yumti'ija qu' łunye'je' kakha' hats yumtitax qu' łunye'je'kii, qa nit'ijpha'mkii he' łeqe tseyemits ke' tokoyei qa heneki'łij ipłu'uiteje'm ha' łekuwe' ha' Creta. 14 Qa suujłe tu'u qa yapełek qa nam ka' qi t'unijik'i (huracán) ta'łets ha' sehe', qa łii kakha' qi t'unijik'i Euroclidón. 15 Ka' t'unik'i in hats yeqsilanje'mkii ke' tokoyei qa hats ham pa'qu' haqsi'jtaxi'łijkii qu' łeke'ye' qu' net'ejuyiju'ł ka' t'unijik'i. Ma' qa hats hetwejinłi'iłij qu' netswu'młi'iłji' pa'qu' netswu'mi'łji'. 16 Qa in tsiwumiłiiju' ha' ł'anu'ui ha' ł'isła'wet ła's łii Clauda, qa qi in heyithayi'yi'ł in hentsini'łets ke' witinhitjii łasi' ke' tokoyei qa heni'łji'ju'. 17 Qa in hats yaqhat'etsij in yenji'ju', qa yisifinijipji' iye ke' niihai ke' tokoyei qa'nte' niwjaf'iteje'm. Ma' qa in hats nijiwe'yets iye qu' namii qa' net'unijji' ha' qi isa'x łii Sirte, qa yiwu'miiju' ha' łoqoqhoolo ke' tokoyei (ancla flotante) ma' qa juufłe ke' tokoyei qa yiwejinłi'ij iye pa'qu' neka'xe'łeji' ka' t'unik'i. 18 Qa kakhap nełukii, in hats qi in tseqsilani'łje'mkii ha' qi iweli' qe ta'łets ka' qi t'unik'i, ma' qa hik aka'aj yiwu'miiju'kii ke' uja'x łaqatai ke' tokoyei.* 19 Qa in hats wetshetk'ewi'ł ke' nełuts, qa nat'a'ak'i kekhewe' łewekwekitstax qa nite'łe natkin ke' tokoyei, qa yiwu'mji'ju'kii ha' iweli'. 20 Qa in łunye'jek in hats olots ke' nełuts in nite' laxa'ai ke' junu' qa he' footekii iye, qa qi iye in tseqsilani'łje'mkii ka' qi t'unik'i, ma' qa hats humti'ił qu' nite' yi'łiyi'ił. 21 In hats olots ke' nełuts in ham hetuji'ił, ha' Pablo qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en, qa yit'ij: —Jukhew, les łe'wistax qu' ek'eni'ł yiwets in hi'ttaxijets qu' hasu'uj jinak eku'uk'ui ha' Creta. Qa aka'an qek łunye'je' ma' qekha hamtax łunye'je'kii ene' tokoyei qekha hamtax iye jinaqami'ij ke' wekwek. 22 Qa ha'nełi'ij qa k'akakłiniłij qu' hasu'uj e'muju'mmi'iłets, qe ham łek wa'me' ekheweli'ł, qe ewi'łłe yijat'ij ene' tokoyei qu' uł'axe'ju'. 23 Qe ha'ne naja'xji' tsap'ayijup ha' ewi'ł łaqa ángel pa' Dios, hikpa' yatsat'axyipji' qa hikpa' iye he'yithayi'yi'm,* 24 qa yit'ij yiwets: "Hasu'uj e'nijiwei Pablo, qe les łe'wis qu' amii hatse' ha' wittata César. Na' Dios hats t'eku'mij eju'ł qu' ham nawa'me' week ene' enhifetsji' ene' tokoyei." 25 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj itawje'metetsi'ił jukhew, qe yakha' nite' heqeku'uj pa' Dios, qu' hik kakhaayi'ij qu' łunye'je'kii kakha' hats wenit'ij yiwets.* 26 Qa lesłe łe'wis qu' jinamets pa'qu' ł'isławet'e.—* 27 Qa in hats yamets kakha' naja'xji' uja'x catorce (14) in mexe pekhel tsiwu'miłji'kii

* **27:9** Lv 16:29-31; 23:27-29; Nm 29:7 * **27:10** Hch 27:21; Ap 18:17 * **27:12** Hch 2:11; Tit 1:5 * **27:18** Jon 1:5; Hch 27:38 * **27:23** Dn 6:16; Hch 18:9; 23:11; Ro 1:9; 2Ti 4:17 * **27:25** Hch 27:22,36; Ro 4:20-21 * **27:26** Hch 27:17,29; 28:1

ka' qi t'unijik'i hakha' qi iweli'ji' łii Adriático, qa hik kakha' ka' naja'xji' in hats łeqewuk'uji' naja'x, he' marinero qa hats yumti qu' hats ye'metitsi'iłi'm pa'qu' sehe'ye'. 28 Qa yiwu'miiju' ha' łeqjeyumtshela'x qa yi'wen ka' ł'akapłuju' in treinta y seis (36) metroju'. Qa mexe notki'ets in mexe ik iye, ma' qa ewi'łij iye in yiwu'miiju' qa yi'wen iye ka' ł'akapłuju' in hats veintisiete (27) metroju'. 29 Qa hik ta'łijupi' in nijiwe'yets qu' he'yefeyi'ł ji'teje'm pe'qu' utele', ma' qa yiwu'miiju' ke' ikwetju'ł (4) łeqe tseyemits łetsi'jii ke' tokoyei qa hats itaqsuntaxets qu' ne'nełukii. 30 Qa he' marinero nilithiyu'taxik'ui ke' tokoyei qa yilithintaxiiju' ke' witinhitjii, qa yaqanłekii in yittaxijju' qu' nenii łapa's pe'qu' łeqetseyemitse ke' tokoyei. 31 Ha' Pablo qa yit'ijets ha' centurión qa hekhewe' iye oq'opheł inetsilets: —Enewe'en qu' nite' amaneye'ji' ene' tokoyei, ekheweli'ł nite' łeke' qu' i'łiyi'ił.— 32 Ma' qa he' oq'opheł inetsilets qa yisa'xik'i ke' łeniihai ke' witinhitjii łasi' ma' qa yiwejinłe qu' niwu'młe. 33 Qa in hats k'esik'i qu' ne'nełukii, ha' Pablo qa yit'ijets qu' les łe'wise' qu' netekju' hekhewe'en, qa yit'ij: —Hats catorce (14) ke' neł utsik'i, in łonotki'iłkii, in nite' ł'eki'łju', ham pa'qu' etuji'ł. 34 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets qu' eki'łju', qe les łe'wis qu' eki'łju' hats'inha qu' i'łiyi'ił qu' nana'li'ł e'm pe'qu' et'unhaxitsi'ił, qe nite' ewii'łe' ne' ewkujitsi'ł pa'qu' hami'iikii.—* 35 In hats yit'ij aka'an, ha' Pablo qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios qa week yi'wenij. Ma' qa yapk'asitje'm qa tuj.* 36 Ma' qa week, hats yi'sinhetik'i ł'ajits, qa tekju' ek iye. 37 Qa in yu'jaxi'łji' ke' tokoyei in ye'weeki'ł 276 he' jukhew.* 38 In hats yili'ijju' in tekju', qa yiwu'mji'ju'kii ha' iweli' ke' elhuyitetsji' trigo qe qa' les af'ayaye'ji' iye ke' tokoyei.*

Pe' tokoyeyi'k'i qa qhaf'afju'.

39 In hats nekpha'm ne' junu', qa nite' nikfe'lij ha' sehe'. Qa yi'wenłi'ii ha' loofik'iteje'm ham uteli'i' qa yisu'un qu' nukinii ke' tokoyei hakha'an, qu' łeke'ye'. 40 Ma' qa yisa'xik'i ke' łeqe tseyemits ke' tokoyei, qa yiwejinłeji' ha' iweli', qa yiwapjahan he' łetsi'jii łanajkanetits ke' tokoyei, qa yenpha'm iye ha' łapa'sii łeqe k'eewe, ma' qa iktax qu' namiiteje'm ha' łotkoyek. 41 Qa t'efeiłe ji'teje'm pa' qipha'm isa'x in hats yamets hakha' iwoyitsi' wetju'ł he' iwelii ke' tokoyei qa t'unijji', yitjuu ji'teje'mha ka' łapa's qa hats nite' łeke' qu' nak. Qa ke'łe łetsi'jii qa niwqhaf'itju' in yeqsilanje'mkii ke' qitsik'i łeqe t'uyuyits ha' iweli'.* 42 He' oq'opheł inetsilets qa yisu'untax qu' nanlanju' he' wit'opheł ii qe nite' yisu'un pa'qu' nilat qu' nat'am. 43 Qa yisu'unłe hakha' centurión qu' niłin ha' Pablo, ma' qa yaq'ayinij kakha' yisu'untax hekhewe'en. Qa yiyaji'ijji'ju' pekhewe' qu' niya'yij qu' nat'am qa nojo'oj qu' net'ilit'iiju'kii qa' nametsteje'm ha' sehe'. 44 Qa yiyaji'ets iye hekhewep qu' nijayanik'iju' iye, qa uja'x he' i'nipji' ke' tabla łapk'asil qa hekhewep iye qa i'nipji'ek ke' łunyejeiłe wetju'ł łewekwekits ke' tokoyeyi'k'i. Ma' qa hik aka' łunye'j in week iłii in yametsteje'm ha' sehe'.

28

Pablo qa i'ni' pa' sehe' Malta.

1 In hats week tsamiłetsteje'm ha' sehe', ma' qa tsikfe'li'łets in hikha' pakha' ł'isła'wet sehe' łii Malta.* 2 He' tetseti'yi' tsejeełiłetsha qa niłani' ka' ewi'ł fe't qe piłei qa k'ui iye. Qa week taya'yi'łyii qu' ha'ni'łijup ka' fe't.* 3 Qa ha' Pablo qa yittaxij suufifi ke' najak łelits qa in hats yiwu'mtaxji'ju' ka' fe't, qa

* **27:34** 1R 1:52; Mt 10:30; Lc 21:18 * **27:35** Mt 14:19; 15:36 * **27:37** Hch 2:41; 7:14; Ro 13:1; 1P 3:20 * **27:38** Hch 27:18; 28:1 * **27:41** Hch 12:19; 27:3,22; 2Co 11:25 * **28:1** Hch 16:10; 27:1,26,39 * **28:2** Ro 1:14; 1Co 14:11; Col 3:11

t'ilitłefik'i ek ka' q'oiq'oi qe eleje'yi'mets ka' fe't, qa yiyewin ha' łokoi t'unijji'.
4 Qa he' tetseti'yi' yi'wenij ka' q'oiq'oi in t'unijji' ha' łokoi, qa yit'ijju': —Qete'e'
tu'u qu' eqek'unaxi'ija nakha' jukhew, qe in nite' yaq'altaxij na' iweli', qa
ne' dioski'ijup pa' witqa'tja' qa hats nite' yisu'un qu' mexe iła'xe' nakha'an.
—* 5 Ha' Pablo qa yeqsilanijjiju'kii ka' fe't ka' q'oiq'oyik'i qa namji'ju', qa
hamłe łunyeji'ijkii.* 6 Qa week yejełtaxijju' notkitaxets qu' nenikulat, i'nłi'i
qu' nanamijju' qa' nawa'm. Qa hats yapetaxij, qa hamłe łunyeji'ijkii. Ma'
qa tujtseika' ł'anyejei iye qa yit'ijets in dioste'.* 7 Hakha' ha'ni'łi' meti'm ha'
łeq'ejinqa'wet ha' tenek'enhe'yi' hakha' ł'isła'wet, ha' jukhew łii Publio. Qa
tsekaxi'łii ke' łetsi' qa lesitsi'ł yiwetsha ke' wetshetk'ewi'ł nełuts. 8 Qa łunye'jkii
hik aka'aj, hakha' łatata ha' Publio i'wju' qe qi in wanqaats'e', iwilhan qa
iła'mkii iye. Ha' Pablo qa uyetsji' qu' ni'wen, qa i'nk'ałe in hats iyinipji'
qa t'eku'mipji', ma' qa yiłin.* 9 Qa aka'an in łunye'jkii, ma' qa he' week
wanqaats'eju' tetseti'yi' hakha' ł'isła'wet qa namiikii iye, ma' qa week niłinju'
iye. 10 Qa qi iye in tsiwqinheti'łji' qa neqjunu'ułyij iye, qa in hats yamets iye
qu' haki'łkii qa week tsełisi'łij kekhewe' qu' net'ejuyets qu' haki'łkii iye.

Pablo qa hats nekik'i pa' wit'ikheyi'jii pa' Roma.

11 Ma' qa in hats wetshetk'ewi'ł ke' juwelits in ya'maneyi'łi'kii hakha'an qa
ha'ni'łji' iye ke' tokoyei ta'łii iye pakha' Alejandría, amani' hakha' ł'isła'wet in
hats yamets qu' lop'e. Ke' tokoyei qa yiwetshenii ha' łapa'sii he' łoqo diosits
łiyits witk'injayek wetsjukji' (Cástor qa Pólux). 12 Qa in hats tsami'łets ha' witset
Siracusa, qa wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in mexe ya'maneyiłi'ju' iye hakha'an.
13 Qa hikha' hata'łi'łi' iye in haki'łkii iye ipłu'ui in hats tsami'łets iye hakha'
witset łii Regio. Qa kakhap nełukii qa na'l ka' i'wk'uyi'l qa nełukii iye qa hats
tsami'łets ha' witset Puteoli. 14 Qa hikha' qa hi'weni'łi' he' uja'x hats yijayan
pa' Jesús, qa mexe tsiyejini'łju' qa yisu'un qu' wetsjuk tatsai (7) nełutse' qu'
ya'maneyi'iłijup. Qa hikha' qa hata'łi'łi' in hats tsami'łii ha' Roma.* 15 He'
hats yijayan pa' Jesús tetseti'yi' ha' Roma qa hats i'ye'e'ł yiju'ł. Ma' qa aje'eł
yamii qu' netsjelu'ułik'uiyii he' witsetits Foro de Apio qa ha' Tres Tabernas
te'weyiju'ł ha' Roma. Qa ha' Pablo in yi'wen qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa'
Dios, qa qi in yi'sinhetik'i ł'ajits ma' qa t'unkii iye. 16 In k'uyi'ł ji'teje'm
ha' witset Roma, qa łexkelij qu' neqethenfik'i ha' Pablo qa ewi'ł ha' yejełets
oq'opheł inetsi'l.*

Pablo qa i'nq'ijatsheni' pa' Roma.

17 Qa łunye'jkii in hats wetshetk'ewi'ł nełuts in ha'ni'łi' ha' Roma, ha'
Pablo qa iyinii hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' week judiol i'ni'kii ha' Roma.
Qa in hats not'ax wetju'ł, qa yit'ijji'ju': —Yejefets, yakha' hamtax pa'qu'
haqsiijkii qu' net'ejuyiju'ł hekhewe' inejefets in judiol, qa pa'qu' net'ejuyiju'ł
iye kakha' łunyejei pa'aj pe' inqa'jteyik'i. Na' Jerusalenii hikna' hata'łi' in
heinekumhi'yi' qa heyesti'yij ene' Roma łeiłets,* 18 hik enewe' in tsifaakankii
qa yisu'untax qu' netswe'jinłe, qe ham pa'qu' ne'tswenij qu' nata'łijupi'
qu' hailanhetii.* 19 Qa hekhewe'łe judiol qa nite' yisu'un aka'an, ma' qa
k'iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij César qu' netsjeyumtshenij pa'qu' yijunye'je'.
Qa nite'łe ikji' qu' natsamijii ma' qa' hit'ij pe'qu' net'ejuyiju'ł hakha' yitset
Israel.* 20 Qa hik ta'łijupi' qa k'iyinets qu' k'eweni'ł qa jintafaakateiju' iye,
qe ta'łijupi' pakha' łoq'otkinheyejei taxkii hekhewe' Israel yakha' qa heka'xkii

---

* **28:4** Lc 13:2,4; Jn 9:2 * **28:5** Mr 16:18; Lc 10:19 * **28:6** Hch 8:10; 14:11 * **28:8** Hch 9:40; Stg 5:14-15 * **28:14** Jn 21:23; Hch 1:16 * **28:16** Hch 24:23; 27:3 * **28:17** Hch 6:14; 25:8 * **28:18** Hch 22:24; 23:29; 26:31 * **28:19** Hch 25:11; 26:32

ene' fołołik'il.—* 21 Hekhewe'en ma' qa yit'ijju': —Yekheweli'ł ham nami'iłyii witfaakanek'e qu' nata'łii na' Judea qu' net'ejui ewets. Ham iye name' ne' judiol qu' nefelijlkii qu' uł'axe'. 22 Qa hisu'unłi'ił qu' k'epiye'ełij qu' enfel pakha' łumti'ek qu' łunye'je', qe aka' tsikfe'li'łets in t'ejuyets pakha' ink'ayik łunye'jkii aka'an, in week t'ejuyiju'ł pekhewe' pekhelji'kii aka'an.—* 23 Ma' qa in hats yiwjutsiqenik'ui kakha' nełuji' qu' niyetik'uiha, qa in hats yamets qa olots he' namii hakha' i'ni' ha' Pablo. Ta'łiji' in leefiju' qa yamijii in hats metju' junu' in nifeeli'mha pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa wo'taxii qu' nenikfe'lik'uyi' in t'ejuyets pa' Jesús qa natkintaxiji' kekhewe' łe'lijei pa' Moises'ik'i qa pe' profetas'ik'i iye.* 24 Qa uja'x he' t'eku'mi' kekhewe' yit'ij ha' Pablo, qa hekhewepłe qa yeqeku'uk'i.* 25 Qa in łunye'jek in nite' weekij qu' net'eku'mi', qa yak'esłe kiyek ha' Pablo in hats yit'ijji'ju' aka'an: —Yasiinik'iha pakha' yit'ijets pa'aj pa' Espíritu Santo pe' alheyi'łik'i qa i'nijji' pa'aj pa' Isaias'ik'i profeta, 26 in yit'ij pa'aj: *“Amii nakha' witset qa' it'ijets: ‘Qu' epi'ye'taxi'ł hatse' qa' nite'łe enikfe'li'iłik'i. Qu' jełtaxi'łju' qa' nite'łe i'weni'ił.** 27 *Qe pe' łaqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i. Yit'onik'i łekfii qa yit'onik'i iye łotoi. Qa qu' nite' hik aka' łunyejeye', in yejełju' qekha ni'wentax, in yepi'ye' ek'i qekha netk'entaxik'iha, qa pe' łaqjamtikineyejeikii qekha nenikfe'ltaxik'i iye ma' qekha nenink'aihittax qa yakha' qekha henłintaxju'.’ ”* *(Is 6:9,10)*
28 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' enikfe'li'łets pa' Dios in tisij pa' łeqiłinkeye'j nekhewe' nite' judiol, enewe'en qa t'eku'miju'ł yijat'ij.—* 29 Ha' Pablo in hats yili'ij in yit'ij aka'an, he' judiol qa ikkii, qi in wapilij wetju'ł aka'an. 30 Ha' Pablo wetsjuk ininqapits in amanifi ke' łatkinki' wititsi'. Qa week yeje'łjiiju'ł ne'ej namji'jii, 31 qa nifelji'ji'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa i'nq'ijatshenij iye pa' Yatsat'ax'inij Jesucristo i'nłi'ijkii, ham pa'qu' naq'ayinij in nifel.*

---

* **28:20** Hch 21:33; 26:6-7,29; Ef 6:20; 2Ti 1:16 * **28:22** Lc 2:34; Hch 24:5; 1P 2:12; 4:14 * **28:23** Hch 8:35; 17:3; 19:8; 26:22; Flm 22 * **28:24** Hch 14:4; 19:9 * **28:26** Sal 119:70; Mt 13:14-15; Mr 4:12; Lc 8:10; Jn 12:40; Ro 11:8 * **28:28** Lc 2:30; Hch 13:26,46; Ro 11:11 * **28:31** Mt 4:23; Hch 4:29,31; 20:25; 28:23; 2Ti 2:9

ROMANOS

Pablo yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, łeqejkunenek ha' Jesucristo, t'eku'myiiji' qu' ya'apostoli'ij,
qa tseqethenju' qu' henfel ke' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha'
Jesús.* 2 In yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata ke' łe'sits łe'lijei qa i'nijji' pa'aj pe'
profetas'ik'i in yika'ajji' pa'aj.* 3 Eke' wi'tlijei yiwjutsiqen pa'aj hik ekewe'
nifel ha' Ła's, hikha' in nekfik'i qa jukhewij qa ta'łets pe' ława'mhitsik'i ta'łets pa'
David'ik'i.* 4 Qa in ta'łets in hats iła'x iye ma' qa yinikfe'l in Łaa'sija pa' Intata
qa yinikfe'l iye pa' yijaa'ija in łet'unha'x qe pakha' łunyee'jija hakha'an ta'łets
pa' Espíritu Santo. Hakha'an hik hakhaa'ija Jesucristo Yatsat'ax'inij.* 5 Ha'
Jesucristo hikha' ta'łets aka' łe'wis nite' yeweju'łtaxiłij qu' nana'li'ł ye'm aka'an
in ya'apostolitsi'łij qe qa' hisu'unkenini'łij ene' week witsetits qa' nepiye'ek'i
ke' łe'lijei ma' qa' niwqinhet qa' nijayan iye ha' Jesucristo.* 6 Enewe' witsetits
hit'ijets ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm hik enewe' te'nekumhi'yiiji' qa' natsat'etsij
ha' Jesucristo.* 7 Hika' ha'ne witfaakanek t'ejuyi'ł ei ekheweli'ł łe'su'unhei pa'
Intata tetsetiyi' ek pa' witset Roma. Ekheweli'ł neqetheni'łju' qa' natsat'etsi'ł
ej. Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu'
nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.*

Pa' Pablo yisu'untax qu' namii pa' Roma.

8 Yojo qu' mexe hit'ij, ha' Jesucristo hikha' ta'łets qu' hit'ijets łe'wisij pa' yeqe
Dios qe ta'łi'ł ewets week ekheweli'ł Roma łeiłets, qe week ha'ne sehe' i'ye'ji'jij
pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij.* 9 Pa' Dios hikpa' he'yithayi'yi'm
weekij pa' yitawe'j qa henfel eke' łe'sits łe'lijei ha' Ła's, hikpa' nikfe'lij yiwets
in yijaa'ija in nite' tsitapiji'ił ei qa k'iyinji'ij.* 10 Week łahatsiyij qa k'iyinji'ij
qa hitjiijetspha'm pa' Intata qu' łexke'yi'ij, ma' qa' hats łeke'ye' qu' natsami'ł
ei,* 11 qe qii'ija in hisu'un qu' k'eweni'ł qe qa' k'efeni'ł iye qa' les et'unitsi'iłij
iye qu' ijayani'ł ha' Jesucristo.* 12 Les łe'wis yijat'ij qu' hit'ij, qa' jinatkakłinij
wetju'ł pa' na'l ine'm nite' inqekuyejeyij ha' Jesucristo. 13 Nite' hisu'un qu'nte'
enikfe'li'iłets yejefets in hats olotsij in hatji'lettaxij qu' nek'injiwitsheni'ł ei
yamijii hane'ej in mexe nite' łeke'. Qe ka' hisu'un kakha'an qu' nana'l iye
pe'qu' łeye' qu' heyithayi'yi'ł etji' in łunyejeyek hekhewep witsetits.* 14 Na'l
pa' haiyajaxti'yijets hik łunye'j qu' yekumhifkineyi'ipji' pe' week pekhewe'
nikfe'lets ke' griego łe'lijei qa pe' nite' nikfe'lets ke' griego łe'lijei, pekhewe'
wekwek nikfe'lets qa pekhewe' ham nikfe'le'ets.* 15 Hik ta'łijupi' in qi in
hisu'unetsha qu' natsami'ł ei qa' k'efe'ljiiłimek eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa'
witiła'x nite' yili'ij ekheweli'ł in ła'ni'łi' ek pa' witset Roma.*

Eke' łe'sits wi'tlijei hik ekewe' łet'unha'x pa' Intata.

16 Yakha' nite' hewepinij in henfel ke' łe'sits wi'tlijei qe hik ekewe' łet'unha'x
pa' Intata qe qa' iła'xe' week pakha' qu'nte' neqeku'ye', yojo pa'aj pe' judiol

---

* **1:1** 1Co 1:1; 9:1; 2Co 1:1; Hch 9:15; 13:2; Ga 1:15; Mr 1:14 * **1:2** Tit 1:2; Lc 1:70; Ro 3:21; 16:26 * **1:3** Mt 1:1; Jn 1:14; Ro 4:1; 9:3,5; 1Co 10:18 * **1:4** Hch 10:38; 13:33; 17:31; 26:23; Mt 4:3 * **1:5** Hch 1:25; 6:7; 9:15; Ga 1:16; Ro 16:26 * **1:6** Jud 1; Ap 17:14 * **1:7** Ro 5:5; 8:39; 1Ts 1:4; Ro 8:28; 1Co 1:24; 1Co 1:2-4 * **1:8** Ro 16:19 * **1:9** 2Ti 1:3; Ro 9:1; 2Co 1:23; 11:31; Fil 1:3-5,8; Ef 1:16; 1Ts 1:2; 2:5,10; Flm 4 * **1:10** Hch 18:21; Ro 15:32 * **1:11** Hch 19:21; Ro 15:23 * **1:13** 1Co 10:1; 11:3; Hch 19:21; Jn 4:36; Ro 15:16; Fil 1:22; Col 1:6 * **1:14** Hch 28:2 * **1:15** Ro 15:20; 1Co 9:16

ma' qa i'nk'ałe qa weekij pekhewe' nite' judiol.* 17 Eke' łe'sits wi'tlijei
ji'yethinij pa'n łunye'j qu' jinatsathenket pa' Intata. Qu' jinatsathenket ta'łets
in nite' jiteqeku' ma' qa lees t'ijaifik'i pa' nite' inqekuye'jij, hik aka' yit'ij ke'
Intata łe'lijei in yit'ij: *—Pa'qu' jukhewe' in yatsathen qa' iła'xe' qe ta'łets pa' nite'
łeqekuye'j.—* *(Hab 2:4)**

Pa' łewuł'ax ene' jukhew qa efuts.

18 Qe pa' ławak pa' Intata ta'łiipha'm na' wa's in jinikfe'lets. Pa' qi ławak
t'ejuyets pe' uł'ets qa yeqeku' iye. Pe' łewuł'ets pekhewe'en ta'łets in nite'
łexkelij qu' nepiye'ek'i pekhewep eke' yijaaltaxija in łe'sits wi'tlijei.* 19 Qe ke'
hats yinikfe'l in t'ejuyets pa' Intata łekhewel hats nikfe'ltaxetsha, qe pa' Intata
łakhaa'ija in yikfelittaxets.* 20 In ipłu'uk'i ek pa'aj in i'nk'a yaqsiijkii pa' Intata
ha'ne sehe' qa na' wa's iye in nikfe'ltaxets ene' jukhew qa efuts in na'l pa' In-
tata, qa nikfe'ltaxets iye pa' nite' yili'ij łet'unha'x yemjeetax in nite' yi'wentax.
Nikfee'ltaxetsha in nite' ham qe ta'łets ene' jite'wen łaqsijiiju'. Qa hik ta'łijupi'
in ham weju'łi'ij qu' nittaxijets: —Nite' tsikfe'li'łets, me na'l pa' Dios, me i'nłi'i
qu' ham Diose'.—* 21 In hats nikfe'ltaxetsha in na'l pa' Intata, qa nite' yisu'un
qu' niwqinhet in qitax in Dios qa nite' yit'ijetspha'm iye: —Łe'wisij.— Łekhewel
in wo'taxii pa' Intata qa wekwekłe ham weju'łi'ij yijamti'ijets yumtitax qu'
hik łunyejeye' pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' pe' uł'ets łaqjamtikineyejeikii in les hik
łunyejei qu' noo'ye'kii.* 22 In wanamitij in nikfe'lets pe' wekwek ma' qa week
nełuts les in ham nikfe'le'ets.* 23 Qe łekhewel yitujtseikanintax pa' łunye'j pa'
Intata, hikpa' nite' wa'm, qa yojonkettaxik'i ne'ej witeqsi'nq'alits, łesi'nq'alits
ene' jukhewłe hik enewe' wa'm, qa yumtitax iye qu' hik łunye'je' ene' junatai
qa week ene' inqa'metets qa na'aj q'oiq'oi qa week iye ni'khewepij nekij sehe'
eju'.* 24 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in hats inye'jłu' in yiwejinłi'ij enewe'en qu'
naqsiijkii pa' łekhewelłe in yisu'un qu' naqsiijkii uł'ax. Ma' qa yaqsiijkii pakha'
les in yeqwepin wanawitjiłeju'kii nite' yiwqinhetji' ł'esenits jukhew qa efuts.*
25 Nite' nek'enheyu'ets pa' yijaa'ija in t'ejuyets pa' Intata qa ewi'łłe pa' witwe-
jtitsi' in yisu'unik'i. Iyinii qa t'ithayi'yi'm iye ne' łaqsijiiłeju' pa' Intata qa nite'
iyinii pa' yijaa'ija in Dios hikpa' yijat'ij neniwqinhetji'ha ene' week łahatsiyij.*
26 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' Intata in hats inye'jłu' in yiwejinłi'ij enewe'en pakha'
łekhewelłe in yisu'un qi in yeqwepintax. Efuts yitujtseikanin łunyejei qa yili'ij
pa' łeqjunyejeitaxij pa' Intata, ma' qa wapilłe wetju'ł.* 27 Qa hik łeqfenyejei łewek
iye ne'ej jukhew yili'ij iye pa' hats łeqjunyejeitaxij pa' Intata qa nite' yisu'un
pe'qu' efuye' qa ewi'łłe in qi in wo'oikii na'aj łejukhewifetax. Jukhew in wapilłe
wetju'ł qi in yeqwepin in yaqsiijkii. Qa hik ta'łijupi' in testi'yij qu' na'nij pakha'
hats t'ejuiłe'ets in łantanithenkeye'j.* 28 Enewe'en in yumti qu' ham ne'weju'łi'ij
qu' nenikfe'ltaxets pa' Intata, ma' qa pa' Intata qa tisij enewe'en qu' naqa-
maxji' pa' uł'ax pe' łaqjamtikineyejeikii. Ma' qa' naqsiijkii pakha' nite' łeke'tax
qu' naqsiijkii yeqwepintax. 29 Enewe'en hats qi in topolij in nite' yatsathen,
qi in topolij pe' łewuł'ets, qi in topolij iye in qi in yisu'un eke' wekwek, napjaxłe
etskii iye pe'ye' qa yawtshetenłe, qi in topolij in eqemtshenetsitsij pe'ye',
eqek'unhets, ek'ełenhets, aqaqanhetsitsijkii pe'ye', uł'ax yukinji' na'aj yepi'ye'
ek'i wi'tlijei łe'wistaxik'i, ifaakatenhets.* 30 Uł'etsik'ikii łe'lijeyij pekhewepe',

---

* **1:16** 2Ti 1:8,12,16; 1Co 1:18,24; Hch 3:26; Ro 2:9; Jn 7:35 * **1:17** Ro 3:21; 9:30; Fil 3:9; Ga 3:11; He 10:38 * **1:18** Ro 5:9; Ef 5:6; Col 3:6; 2Ts 2:6-10 * **1:19** Hch 14:17; 17:24-27 * **1:20** Mr 10:6; Job 12:7-9; Sal 19:1-6; Jer 5:21-22 * **1:21** 2R 17:15; Jer 2:5; Ef 4:17-20 * **1:22** Jer 10:14; 1Co 1:20 * **1:23** Sal 106:20; Jer 2:11; Hch 17:29 * **1:24** Ef 2:3; 4:19 * **1:25** Is 44:20; Jer 10:14; 13:25; 16:19; Ro 9:5; 2Co 11:31 * **1:26** 1Ts 4:5 * **1:27** Lv 18:22; 20:13; 1Co 6:9 * **1:29** 2Co 12:20

yuteenija pa' Intata, yisu'unłe qu' niwakaninkii pa'qu' niyetij, weniwqinhet, yumti qu' les nat'anipji' pekhewep, yisu'un qu' nojo'oj pa'qu' naqsiijkii qu' i'nk'a ne'twenhetii uł'ax, nite' tek'enets pe'qu' ł'alheye',* 31 nite' nikfeliyu'ets pe'ye', nite' łeke' qu' jinetjumtitaxijets pa'qu' neniwjutsiqentaxij, hamitsi'm pa' witeqsu'unka'x qa nite' neq'elet iye.* 32 Łekhewel hats nikfee'ltaxetsha pa' ł'anye'jij pa' Intata pe' yaqsiijkii in ewi'łłe in weju'łij pa' witwamhi', qa nite' ewi'łe' in yaqsiijkii aka'an qe in yi'sinhetijupi' iye in yaqsiijkii iye pekhewep aka'an.*

2

Pa' Intata yitanithenij hatse' pa' hats łuk'e' pa' yaqsiijkii.

1 Ma' qa hik ta'łijupi' in hats ham e'm pa'qu' ittaxij, akha' in łittaxijets qu' uł'axe' pakhape', ma' qa hats akha'łe ete'm in łanalitik'i pa' ejunye'j, qe in łittaxijets qu' uł'axe' pakhape' iye akha' hik ejunye'j iye qe pa' yaqsiijkii hik łunye'j iye pa' łaqsiijkii.* 2 Hats jinikfe'ltaxetsha pa' Intata qu' nitanithen hatse' pe' yaqsiijkii ekewe' wekwek uł'ets. Nite' yaf'ali'łi'ij pa'qu' nitanithen qe yijaa'ija. 3 Akha' in łejełtaxik'ui pe' uł'ets yaqsiijkii pekhewep, ¿me łumtitax qu' uja'xe'łe qu' nitanithen hatse' pa' Intata qa akha'łe qa'nte' natanithane' hatse' in hik ejunyejeitax in łaqsiijkii iye pe' wekwek uł'ets? 4 ¿Me łuten pa' Dios in qi pa' łeqifenkeye'jtax ej? ¿Me łuten iye in mexe ham łeqfenye'jetax ej qa notkitax ewets iye qe akha' nite' łenikfe'lets in nełistaxij pa' qi łeqifenkeye'jtax ej hats'inha qu' ili'ij pe' uł'ets ma' qa' ek'enets?* 5 Qa yape'enhałe nite' ł'impiye' qa łit'unhet iye pa' atawe'j in nite' łitujtseikanin pa'qu' ejunye'je'. Ma' qa hats akha'łe ete'm in ł'ijatshenfik'i pa'qu' antanithenkeye'je' hatse' pa' nełuji' qu' namtaxets qu' nethinij pa' Intata pa'qu' łuk'eye' qu' nitanithenij week ewiłei. Nite' yaf'ali'łi'ij qe yijaa'ija pa'qu' nitanithen.* 6 Ma' qa pa' łuk'e' *pa' yaqsiijkii week ewiłei ene' jukhew qa efuts qa' hik łuk'eyejeek hatse' pa'qu' nijaninij.(Sal 62:12)** 7 Łakha' tisij hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij pekhewe' nite' yo'qmositij in yaqsiijkii pa' łe'wis, qa wo'oiha iye pa'qu' łesaxitsi'imkii hatse' qa pa'qu' łuk'eleji' hatse' na' wa'sji' qa wo'oiha iye qu' nana'li'm hatse' pa' nite' witwamhi'.* 8 Qa pekhewe' łekhewełłe łete'm in watjamtiłetets, qa yuten iye pa' yijaa'ija in yit'ij eke' Intata łe'lijei qe ewi'łłe in tek'enets pa' nite' yatsathen. Ma' qa qi qu' na'nayu'um qa qi iye hatse' qu' nitanithen qe nite' nek'enheyu'ets.* 9 Pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax na'l hatse' pa' qi qu' naats'e'ej ma' qa' qi qu' nanaitaxik'i łunye'jkii, qa' nojo'oj pe' judiol qa i'nk'ałe pe' nite' judiol.* 10 Qa pekhewe' yaqsiijkii pa' łe'wis qa' netesti'yij pa'qu' łesaxitsi'imkii qa' netesti'yij iye pa'qu' łuk'eleji' qa' netesti'yij pa'qu' ł'ikesimeyaxitse'łekii, qa' nojo'oj iye pe' judiol qa i'nk'ałe pe' nite' judiol, 11 qe pa' Intata week łeqjunyejeyij.*

Ham pa'qu' nat'intaxkii hatse' pe' łewuł'ets.

12 Week pekhewe' nite' nikfe'lets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa yaqsi'jłi'ijkii pa' uł'ax qa hik ta'łijupi' qu' netwu'mhitiiji'jukii iye pa' fe't. Qa pekhewe'łe nikfe'ltaxets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa yape'enhałe yaqsiijkii pa' uł'ax qa nite' yaqsiijkii pa' yittaxij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa hik aka' qu' nata'łets qu' netwu'mhitiiji'jukii pa' fe't. 13 Qe pa'

* **1:30** Sal 5:5; 2Ti 3:2 * **1:31** 2Ti 3:3 * **1:32** Ro 6:21; Lc 11:48; Hch 8:1; 22:20 * **2:1** Lc 12:14; Ro 1:20; 9:20; 14:22; 2S 12:5-7; Mt 7:1 * **2:4** Ro 3:25; 9:22; 11:22; Ex 34:6; 1Ti 1:16; 1P 3:20; 2P 3:9,15 * **2:5** Dt 32:34; Pr 1:18; Sal 110:5; 2Co 5:10; 2Ts 1:5; Jud 6 * **2:6** Pr 24:12; Mt 16:27 * **2:7** 1Co 15:42,50,53; Lc 8:15; He 2:7; 10:36; 1P 1:7; Mt 25:46 * **2:8** 2Co 12:20; Ga 5:20; Fil 2:3; Stg 3:14,16; 2Ts 2:12 * **2:9** Ro 1:16; 8:35; Hch 3:26; 1P 4:17 * **2:11** Dt 10:17; Hch 10:34; 1Co 9:21

Intata nite' yit'ijets qu' natsathen pekhewe' qu' nepiye'łi'ik'i ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), pekhewe' qu' naqsiijkii yijat'ij pa' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa hik pekhewe' yijat'ij qu' nit'ijets pa' Intata qu' natsathen.* 14 Qa pekhewe' nite' judiol in hamitstaxi'm qa nite' nikfe'ltaxets iye ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa yaqsi'jłi'ijkii hik łunye'j pa' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa hik ta'łijupi' in hats hik łunye'j qu' nenikfe'lets kekhewe' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i.* 15 Qe łekhewel inq'ethinij in hats i'nji' pe' łatawjets kekhewe' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa inq'ethinij in yoksi'wen in yumti qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa in yumti iye qu' naqsiijkii pa' łe'wis.* 16 Aka'an aka' łunye'jkii hik qu' łunye'je' hatse' pa' nełuji' pa' Intata qu' netistaxij ha' Jesucristo qa' nejeyumtshen qa' nethinij iye pe' yat'intaxkii ene' jukhew qa efuts. In łunyejeyek kekhewe' hats henfel.*

Pakha' yijaa'ija in judío.

17 Qa akha' in łanamitij in e'judio qa łanamitij iye ekewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa in łanamitij iye pa' Dios* 18 qa in łenikfe'lets iye pa' yisu'un, qa łenikfe'lets iye qu' ejełji' pakha' les in łe'wisju' qu' aqsiijkii, qe ł'ijatshenheti'yij ke' Moisés łe'lijei.* 19 Qa qi'ija iye in łumti qu' akha'ye' qu' ijts'enkii pekhewe' łit'ijets in hik łunyejei qu' puk'aletse', qa qi'ija iye in łumti qu' akha'ye' qu' łefetitjiye'ej pekhewe' łit'ijets in i'ni' pa' nookii, 20 yijatshen pekhewe' nite' teqenełuikii qa maestro iye pekhewe' wo'twomenhet, qa akha' qa łaqsi'jtax kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, hik kekhewe'tax qek nikfelitets pa' łunye'j pa' yijaa'ija.* 21 Akha', in ł'ijatshen pekhewep, ¿me łe'nijatshenłe ete'm? Akha' in łi'nq'ijatshenij qu' hasu'uj pa'qu' net'ejtenkii, ¿me nite' ł'ejtenkii?* 22 Akha', in łit'ijets qu' hasu'uj pa'qu' nowo'oi efuye' in hats na'l pe'qu' łewhe'ye'ye', ¿me nite' łowo'oi pe'qu' efuye' in hats na'l pe'qu' ewhe'ye'ye'? Akha' in łanamitij in łuten pekhewe' witeqsi'nq'alits, ¿me ham łekaxi'ik'ui pe' łe'lijtsitjiyits?* 23 Akha' in qi in łiwqinhetji' kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ¿me łiwqinhet pa' Intata qu' otsipji' kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)?* 24 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pe' nite' judiol yit'ijets uł'ax ka' łii pa' Intata qe ta'łi'ł ewets* *(Is 52:5)* qe ł'otsi'łipji'kii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).—* 25 Qe yijaa'ija kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión)* aka'an iye na'l pa' weju'łij qu' aqsiijijkiiha pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, qa qu' nite'łe aqsi'ji'ijkii pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, qa ham ne'weju'łi'ij in łiwumtax axpa's (circuncisión).* 26 Hik ta'łijupi' pekhewe' nite' judiol in nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa yaqsi'jłi'ijkii pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, ma' qa hats hik łunyejei qu' hats naqsi'jijkii kakha' yiwum łaxpa's (circuncisión).* 27 Pakha' nite' judío qa nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's qa tek'enłe'ets pa' yit'ij ke' Moisés łe'lijei qa hik ta'łijupi' qu' nuten qe akha' in łaqsijtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's qa na'ltax e'm iye kekhewe' wenittaxij yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa nite'łe ł'ek'enets.* 28 Qe nite judío ha'ne laxa, qa kakha' iye yiwu'm łaxpa's ma' qa na'l na'aj jiif'iji' ha'ne i'naj,* 29 qe pa' yijaa'ija yijat'ij in judío pakha'an ta'łets pa' łatawe'j, qa in yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's qa ta'łets pa' Espíritu Santo in tetli'jju' pa'

* **2:13** Mt 7:21,24; Jn 13:17; Stg 1:22 * **2:14** Hch 10:35; Ro 1:19 * **2:15** Ro 2:27 * **2:16** Hch 10:42; 17:31; Ro 3:6; 14:10; 16:25; 1Co 15:1; Ga 1:11; 1Ti 1:11; 2Ti 2:8 * **2:17** Mi 3:11; Jn 5:45; Ro 9:4 * **2:18** Fil 1:10 * **2:20** Ro 3:31; 2Ti 1:13; Is 2:1-4; 42:6-7; 49:6 * **2:21** Mt 23:3-7 * **2:22** Hch 19:37 * **2:23** Mi 3:11; Jn 5:45; Ro 9:4 * **2:24** Ez 36:20-23; 2P 2:2 * **2:25** Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' ł'aj ł'aka'the'ei pa' łoso'. * **2:25** Jer 4:4; 9:25 * **2:26** Ro 3:30; 8:4; 1Co 7:19; Ef 2:11 * **2:27** Mt 12:41 * **2:28** Jn 8:39; Ro 9:6; Ga 6:15

łatawe'j qa nite' ta'łets kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Pakha'an in łunye'j aka'an qa nite' ene' jukhewłe qu' ni'sinhetij qe pa' Intata hik pakhaa'ija in yi'sinhetij aka'an.*

3

Pa' Intata yaqsiijkii pa'qu' hats nit'ij.

1 Ma' hayits, qa hane'ej ¿łekpa' weju'łij in je'judio? ¿Qa łekpa' iye weju'łij
kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión)? 2 Aka'an olots weju'łij pakha'łe qu'
łunye'je' qe yojo pa'aj in t'eku'miiji' pa' Intata pekhewe' judiol in tisij ekewe'
łe'lijei qu' naqsi'j.* 3 Ye'ehe hane'ej, pe'qu' uja'xe' qu' neqeku' ¿me yili'ijupi'
pa' Intata pa'qu' hats nit'ij qu' nata'łets pekhewe'en in yeqeku'?* 4 Aka'an
nite' hik aka' łunye'j. Pa' Intata yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij yemjeetax pa'qu'
nowotk'onłetaxkii. Hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: —*Akha' pa'
Intata, yijaa'ija pa'qu' hats it'ij. Akha' łanaxij pakha' qu' nittaxijets qu'nte'
yijaayi'ija pa'qu' hats it'ij.*— *(Sal 51:4)** 5 Qa pa'qu' injunye'je' in nite'
jitatsa'then qu' les nanalitetsju' in yatsathen pa' Intata qa ¿pa'n qu' jintit'ijju'?
¿Me jitit'ijju' qu' nite' nasini'ik'i pa' Intata in yit'ijets qu' jinitanithen? (In
ł'anye'jek na'aj jukhew qe iyet aka' hit'ij.)* 6 Qu' jintit'ijju' qu' nite' natsathene'
pa' Intata, aka'an nite' łe'wis. Qa qu' hik aka' łunye'je' ¿me łeke' qu' nitanithen
pa' Intata ha'ne week sehe' epji'?* 7 Na'l pa'qu' nit'ij: —Pa' yiwejtitsi' qu'
hikpa' nata'łets in na'letsju' pa' yijaa'ija ta'łets pa' Dios ma' qa t'ijaifik'i in
olots pe' yiwqinhetji', ¿qa inhats'ek qu' natstanithen pa' Dios qu' hik łunye'je'
qu' yuł'axe'?—* 8 ¿Inhats'ek in nite' yit'ij yijat'ij: —Yape jitaqsiijkii pa' uł'ax
hats'inha qa' les qiye' pa' łe'wis?— Aka'an hik aka' łunyejei in wotk'oni'łyijkii qa
yit'ijets in hik aka' pa' k'inq'ijatsheni'łij. Qa hatsłe jutsiqets qa yatsathenik'iha
iye qu' nattanithenhetii.* 9 ¿Łekpa' jitafaakateji' iku'uj? Inekhewel in je'judio
¿me les jit'anipji' pekhewep? Nite'. Qe yekheweli'ł hijatsheni'łij ne' judiol qa
ne' nite' judiol iye in i'nipji' pa' uł'ax qa tenek'enhe'yipji'.* 10 Qa aka'an ka'
we'nika'ajji' in yit'ij: —*Ham pa'qu' ewii'łe' qu' natsathen, haamija.** 11 *Ham
pa'qu' nenikfe'lets. Ham pa'qu' nowoo'oyha pa' Dioosija.* 12 *Week ikik'i pakha'
tujtseika' wit'ikheyi'j, hikpa' ta'łets in hats ham weju'łi'ij enewe'en. Ham pa'qu'
naqsiijkii pa' yijaa'ija in łe'wistax, haamija.* *(Sal 14:1-
3)* 13 *Pe' łaqawjets hik łunyejei ne'ej nimełuk in qhofij. Łelepepits aqaqanhetsitsijkii
pe'ye'. (Sal 5:9)Pe' łejil na'li'm pa' q'oiq'oi ła'ti'.Sal 140:3* 14 *Topolij łejil pa' uł'ax qa
qi iye in ek'imii.* *(Sal 10:7)* 15 *Pe' łef'iyei iyits qu' nekuma'xii
pa'qu' nilan.* 16 *Witwuł'eye'jju' qa a'tax iye pa' i'nji' pe' ł'ikheijei.* 17 *Nite' nikfe'lets
pa' wit'ikheyi'j ta'łets pa'qu' wit'ikesimeya'xe'łekii.* *(Is 59:7,8)* 18 *Nite' ewii'łij qu'
na'nji' pe' łaqjamtikineyejeikii qu' ne'nijiweyiju'ł pa' Intata.*— *(Sal
36:1)* 19 Qa inekhewel jinikfe'lets week kekhewe' wenit'ij (ley), in uja'xłe in
t'ejuyets pekhewe' yatsat'etsipji' ekewe'en, hats'inha qa' ham pa'qu' niyetłe,
qe week qu' hats nitanit'etsłetij in uł'etsets pa' Intata.* 20 Qe ham pa'qu'
nit'ijets pa' Intata qu' hats natsathen qu' nata'łets qu' naqsiijkii kekhewe'
wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). Qe ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj ewi'łłe
in t'ejuyets qu' jinenikfe'lets pa' witwuł'ax.* 21 Kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji'

---

* **2:29** Fil 3:3; Col 2:11; Ro 7:6; 2Co 3:6; 10:18; Jn 5:44; 12:43; 1Co 4:5 * **3:2** Dt 4:8; Sal 147:19; Ro 9:4; Hch 7:38 * **3:3** Ro 10:16; He 4:2 * **3:4** Lc 20:16; Ro 3:31; Sal 116:11 * **3:5** 2Co 6:4; Ga 2:18; 3:15; Ro 4:1; 5:8; 6:19; 7:7; 8:31; 9:14,30; 1Co 9:8; 15:32 * **3:6** Ro 2:16 * **3:7** Ro 9:19 * **3:8** Ro 6:1 * **3:9** Ro 1:18-32; 2:1-29; 3:19,23; 11:32; Ga 3:22 * **3:10** Sal 53:1-3; Ec 7:20 * **3:19** Jn 10:34; Ro 2:9,12 * **3:20** Sal 143:2; Hch 13:39; Ga 2:16; Ro 4:15; 5:13,20; 7:7

pa'aj (ley) nite' ta'łets qu' jinilijju' pa' Intata qa hane'ej qa hats we'nethinkii hakha' qu' nata'łets yijat'ij qu' jinilijju' pa' Intata hikha' ha' hayiits i'nji' pa'aj ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qa nifel iye pa'aj pe' profetas'ik'i.* 22 Hakha'an hikha' Jesucristo, hikha' ta'łets qu' nenli'jju' pa'qu' jukhewe' qa efuye' iye pa' Intata, week pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an. Qa weekłe pa'qu' łunye'je'łe* 23 qe week yaqsiijkii pa' uł'ax qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nafits pakha' yisu'untax pa' Intata qu' łunye'je' na'aj jukhew qa efu iye.* 24 Qa hane'ej qa hats jiyatsathenket qa ham łaja'ye' qe ta'łets pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo in jiyilithinik'uikii pa' uł'ax.* 25 Pa' Intata yaqsiijkii qa week yi'wen ha' Jesucristo in wa'm infi qa t'ilitfik'i pe' ł'athits hats'inha pa' qu'nte' neqeku'ye' qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Hik aka' ji'yethinij pa' Intata qe qa' jinenikfe'lets Łakha' in yatsathen. Łakha' in nite' eq'itaqsuna'x qa qi in notki'ets pa'aj qu' natjai pe' witwuł'ets,* 26 hats'inha qa' ji'nethinij ha'ne łahats'ij in yatsathen pakha'an qa yatsathenket iye pakha' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesús. 27 Qa hik ta'łijupi' ¿pa'n i'ni' pa'qu' nanamitij qu' hats netetli'jju'? Ham. ¿Inhats'ek in ham? ¿Me ta'łets pa'qu' jintaqsiijkii? Nite'. Qe pakha' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo hikpa' ta'łets qu' jinili'jju' pa' Intata.* 28 Qe yekheweli'ł hats tsikfe'li'łets in ewi'łłe qu' nata'łets pa' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo qu' jinili'jju' pa' Intata, qa nite' qu' jitek'entaxik'i eke' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' nata'łets.* 29 Qa pa' Dios ¿me uja'xłi'ijkii qu' łeqe Diose' pekhewe' judiol? Qa ¿me nite' łeqe Dios iye pekhewe' nite' judiol? Ehe, łeqe Dios iye pekhewe' nite' judiol.* 30 Qe yijaa'ija in ewi'łłe pa' Dios, hikpa' yatsathenket pakha' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo pekhewe' judiol qa pekhewe' nite' judiol.* 31 ¿Me qa ikji' aka'an qu' ham ne'weju'łi'ij ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' nata'łets pa' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo? Nite', nite' hik aka' ikji'. Jitiwjutsiqen yijat'ij in na'l weju'łij ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).*

4

Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham.

1 Qa hane'ej ¿pa'n qu' jintit'ij in t'ejuyets pa' yitanit'axij pa'aj pa' yaqwa'maxi'łik'i Abraham?* 2 Qu' yijaayi'ija qu' nata'łets pa'qu' naqsiijkii pa' Abraham'ik'i in yatsathen, pa' Abraham'ik'i qa łeke'tax qu' neniwqinhetij pe'ye' pe' yaqsiijkii qa teesłe qek łeke'ye'tax qek neniwqinhetets pa' Intata. 3 Qe ke' Intata łe'lijei yit'ij: *—Pa' Abraham nite' yeqeku' pa' Intata qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham.— (Gn 15:6)** 4 Ehe, na'aj t'ithayii nite' hik łunye'j qu' łenistitsełe pe'qu' łajale', testi'yij qe łaja' in t'ithayii.* 5 Qa pakha'łe qu' nite' nenithayikiye'taxij qu' natsathen qa nite'łe yeqeku' pa' Intata, hikpa' yatsathenket pa'qu' jukhewe' qa efu iye. Pa' nite' łeqekuye'j hikpa' ta'łets qu' nit'ijets pa' Intata yatsathen pakha'an.* 6 Qa hik łunye'j iye pa' David'ik'i in iyetij iye pa'aj pa'qu' jukhewe' in łe'wisi'mkii qe pa' Intata yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen qa nite' ta'łets pa'qu' naqsiijkii. 7 Pa' David qa yit'ij: *—Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' hats netwumhiti'yik'ui pe'*

---

* **3:21** Ro 1:2,17; 9:30; Hch 10:43 * **3:22** Hch 3:16; Ga 2:16,20; 3:22,28; Ef 3:12; Ro 4:5,11,16; 10:4,12; Col 3:11 * **3:23** Ro 3:9 * **3:24** Ro 4:4,16; 1Co 1:30; Ef 1:7; 2:8; Col 1:14; He 9:15 * **3:25** 1Jn 2:2; 4:10; 1Co 5:7; He 9:14,28; 1P 1:19; Ap 1:5; Ro 2:4; Hch 17:30; 14:16 * **3:27** Ro 2:17,23; 4:2; 9:31; 1Co 1:29-31 * **3:28** Hch 13:39; Ro 9:31; Ef 2:9; Stg 2:20,24,26 * **3:29** Hch 10:34; Ro 9:24; 10:12; 15:9; Ga 3:28 * **3:30** Ro 4:11,16; 10:12; Ga 3:8 * **3:31** Lc 20:16; Mt 5:17; Ro 3:4; 4:3; 8:4 * **4:1** Ro 1:3; 1Co 1:31 * **4:3** Ga 3:6; Stg 2:23 * **4:4** Ro 11:6 * **4:5** Jn 3:33; Ro 3:22

łewuł'ets qa tit'oyipji' iye pe' łewuł'ets. 8 *Łe'wisi'mkii pa'qu' ewi'łe' in hats yiwu'mik'ui qa hats nite' neqjunu'etskii pa' Yatsat'ax'inij pe' łewuł'ets.—* *(Sal 32:1,2)* 9 Ha'ne witisa'xi'mkii ¿me uja'xłe qu' net'ejuyets pekhewe' judiol in yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión)?* ¿Qa me nite' t'ejuyets iye pekhewe' nite' judiol in nite' yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's? Hats jitepi'ye'ek'i iku'uj *pa' Abraham in nite' yeqeku' pa' Intata qa pa' Intata qa yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham.* *(Gn 15:6)** 10 ¿Pa'n łahats'ij pa'aj pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abraham'ik'i? ¿Me hayiits in mexe nite' yisa'xii pa' ł'aj pa' Abraham'ik'i (circuncisión)? ¿Me i'nłi'i in hats yisa'xii pa'aj? Nite'. In yit'ijets pa'aj pa' Intata yatsathen pa' Abraham'ik'i hayiits pa'aj in mexe nite' yisa'xii pa' ł'aj pa' Abraham'ik'i. 11 Qa i'nk'ałe tisij pa'aj pa' Abraham qa yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qe qa' jutsiqaxi'ij in yi'sinhetijupi' pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abraham qe ta'łets in nite' yeqeku'. Qa hik ta'łijupi' in hik łunyejei iye qu' nata'łets pa' Abraham'ik'i pekhewe' nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa nite'łe yeqeku' pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yi'wen in nite' yeqeku', ma' qa yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen enewe'en.* 12 Qa pekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión, łelits iye pa' Abraham'ik'i qa nite' ewi'łłe in yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qe in yijayanij iye pakha' yaqwa'maxi'łik'i Abraham'ik'i in hayiits pa'aj qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa mente' yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's. 13 Pa' Intata yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa pekhewe' ta'łets pa' Abraham'ik'i qu' netisij hatse' ha'ne sehe'. Qa aka'an in yiwjutsiqen pa'aj nite' ta'łets qu' naqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). Pakha' ta'łets yijat'ij, pa' Intata in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets pekhewe'en yatsathen qe ta'łets in nite' yeqeku'.* 14 Qe qu' pekhewe'ye' yaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' hik pekhewe'ye' qu' netesti'yij hatse' ha'ne sehe', qekha hamtax ne'weju'łi'ij pa' nite' witqekuye'j qa in yiwjutsiqentaxi'm pa'aj aka'an pa' Intata pekhewe' nite' yeqeku' qekha hamtax iye ne'weju'łi'ij.* 15 Qa ¿łekpa' ek qu' net'ejuyets kekhewe' wenit'ij pa'aj (ley)? Qe in na'l pa'qu' leye' qa na'ljeek pa'qu' nattanithenhetii. Qa in hamłe pa'qu' leye' qa ham jeek pa'qu' not'otsipji'kii pekhewe' qu' nenittaxij.* 16 Hik ta'łijupi' in ewi'łłe pa' nite' inqekuye'jij pa' Intata qu' nata'łets qu' yijaa'ija qu' jineł̓isij pa' yiwjutsiqen pa'aj. Qa nite' uja'xłe qu' net'ejuyets aka'an pe' judiol nite' yeqeku' pa' Intata in hikpe' yaqsi'j pa' ley, qe t'ejuyets iye pekhewe' nite' judiol nite' yeqeku' pa' Intata in hik łunyejei pa' Abraham'ik'i in nite' yeqeku' pa'aj. Hikpa' Abraham'ik'i hik łunye'j qu' week jinta'łets inekhewel in nite' jiteqeku' pa' Intata* 17 qe in yit'ij ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei: *—Yakha' hats k'eni' qu' hik łunye'je' qu' elitse' pe'qu' olootse' ta'łetskii pe' witsetiikal.* — *(Gn 17:5)* Pakha' yit'ij aka'an hik pakhaa'ija pa' Dios nite' yeqeku' pa'aj pa' Abraham'ik'i, hik pakha' łeke' qu' netisij pe'qu' łiłaxitse' pe'qu' hats nanaxtaxju' qa łeke' iye qu' naqsiijkii pakha' qu' mexe ham pa'qu' ni'wen.* 18 In hats jutsitaxtax pa' łilanyejei, qa pa' Abraham qa nite' yeqeku' qa qi in notki'ets pa' yiwjutsiqen pa' Intata qe qa' hik łunye'je' qu' łelitse' pe'qu' olootse' ta'łetskii pe' witsetiikal. Hik aka' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata pa' Abraham'ik'i in yit'ijets: *—Aka'an qu' łunye'je' pe'qu' nata'ł*

* **4:9** Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' ł'aj ł'aka'the'ei pa' łoso'. * **4:9** Ro 3:30 * **4:11** Gn 17:10-11; Jn 3:33; Lc 19:9; Ro 3:22 * **4:13** Ro 9:8; Ga 3:16; He 6:15,17; 7:6; 11:9,17; Gn 17:4-6; 21:17-18 * **4:14** Ga 3:18 * **4:15** Ro 3:20; 7:7,10-25; 1Co 15:56; Ga 3:10 * **4:16** Ro 3:24; 9:8; 15:8 * **4:17** Jn 5:21; Is 48:13; 51:2; 1Co 1:28

*ewets.— (Gn 15:5)** 19 Qa nite' yoqmositij in nite' yeqeku'uk'i
yemjeetax in wetwentax łete'm in hats ława'ma'x qe hats k'esiyu'ets qu' cien
(100) łeqe'ninqapitse' qa in ints'ateki' iye pe' łewhe'ye' Sara. 20 Pa' Abraham qi
in nite' yeqenijanij in nite' yeqeku'uk'i pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata qa
pa' nite' łeqekuye'j qa les in t'ijaifik'i qa qi in yiwqinhet pa' Intata.* 21 Qii'ija
in nikfe'lets pa' Intata in łeke' qu' naqsiimijkii pa' hats yiwjutsiqeni'm.* 22 Qa
hik ta'łijupi' pa' Intata *in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham qe
ta'łets in qi in nite' yeqeku'.* *(Gn 15:6)**
23 Qa aka'an in we'nika'ajji' nite' ewi'łłe qu' net'ejuyets pa' Abraham'ik'i,*
24 qe t'ejui inwets iye inekhewel, qe pa' Intata yi'sinhetijupi' iye qu' nit'ij
inwets yatsathen qe ta'łets in nite' jiteqeku' hikpa' niihinik'uipha'm pa'aj pe'
naxju' ha' Jesús hikha' Yatsat'ax'inij.* 25 Hikha' testi'yij pa'aj pa' witwamhi'
qe ta'łets pe' inwuł'ets, qa iła'xłe iye qe qa' naqsiijkii qu' jinatsathenketik'ui
pa' łeqjełinet pa' Intata.*

5

Je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata.

1 In jiyatsathenket pa' Intata ta'łets pa' nite' inqekuyejeyij ha' Jesucristo.
Ma' qa je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*
2 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' nite' inqekuyejeyij hakha'an ta'łets iye
in hats ju'uyetsji' pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata. Qa aka'an qa hats nite' łeke'
qu' naqam'inij. Ma' qa' je'łe'sitsi'mkii qe ta'łets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui
qu' jinamii hatse' pa' łe'wis łetset pa' Intata.* 3 Qa nite' ewi'łłe aka'an
qu' jini'sinheti'mkii qe jiyi'sinheti'mkii iye in jitaats'e'ej pe' wekwek, qe
jinikfe'lets in jitaats'e'ej pe' wekwek, qa leesjeek t'ijaifik'i in jet'uniju'ł pe'
wekwek.* 4 Qa in jet'uniju'ł pe' wekwek qa jiyełisijek pa'qu' injunye'je', qa pa'
injunye'j qa jiyełisijek pa' inwetjumtikineyejeyik'ui pe' hats yiwjutsiqen pa'aj
pa' Intata.* 5 Qa pa' inwetjumtikineyejeyik'ui qa nite' jiyaqankii, qe pa' Intata
yatsiiji'ju' pe' intawjets pa' łeqsu'unka'x inij qa pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij
pa'aj jiyikfelitets aka'an.* 6 Inekhewel in mexe hamtax łeke'ye' qu' ji'łiye', ma'
qa in yamets pa' hats łenjeyumtshenek in te'nilitju' ha' Cristo qa wa'mifi pe'
uł'ets jukhew qa efuts iye.* 7 Jutsitax qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nawa'mifi
pa'qu' ewi'ł jukhewe' yatsathen. I'nłi'i qu' nana'ltax pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'un
qu' nawa'mifi pa'qu' neteik'unei. 8 Qa inekhewełłe in mexe qi in juł'ets, ma' qa
pa' Intata qa ji'yethinij in qi in jiyisu'uunija qa nukinju' ha' Ła's qu' nawa'm
infi.* 9 Qa hane'ej in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł iye pa' Intata qe ta'łets pe' ł'athits
ha' Cristo. Ma' qa les in yijaa'ija qu' ji'łiye' hatse' qa' nite' jinami'ii pa' qi ławak
pa' Dios qe ta'łets ha' Cristo.* 10 Qe in mexe ł'ejuihifetstax'inij pa' Intata qa
je'łe'sitsłi'ił wetju'ł qe ta'łets in wa'm infi ha' Ła's, qa in je'łe'sitsi'ł wetju'ł ma'
qa les in yijaa'ija qu' ji'łiye' qe ta'łets in yijaa'ija ha' Ła's in iła'x iye.* 11 Qa
nite' ewi'łłe aka'an qe jitewqinhet iye pa' Intata qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo hikha' ta'łets in je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata.*

---

* **4:18** Gn 15:5; 17:5,17; 18:11; He 11:12 * **4:20** Mt 9:8 * **4:21** Ro 14:5; Gn 18:14; He 11:19 * **4:22** Ro 4:3 * **4:23** Ro 15:4; 1Co 9:9; 10:11; 2Ti 3:16 * **4:24** Ro 10:9; 1P 1:21; Hch 2:24 * **4:25** Ro 5:6,8,18; 8:32; Ga 2:20; Ef 5:2; 1Co 15:17; 2Co 5:15 * **5:1** Ro 3:28; 5:11 * **5:2** Ef 2:18; 3:12; He 10:19-20; 1P 3:18; 1Co 15:1 * **5:3** Ro 5:11; 8:23; 9:10; 2Co 8:19; Mt 5:12; Stg 1:2-3; Lc 21:19 * **5:4** Fil 2:22; Stg 1:12 * **5:5** Sal 119:116; Ro 9:33; He 6:18-20; Hch 2:33; 10:45; Ga 4:6; Tit 3:6 * **5:6** Ga 4:4 * **5:8** Ro 3:5; 8:39; Jn 3:16; 15:13 * **5:9** Ro 1:18; 3:25; 1Ts 1:10 * **5:10** Ro 8:34; 11:28; 2Co 5:18-20; Ef 2:3; Col 1:21; He 7:25 * **5:11** Ro 11:15; 2Co 5:18-20

Pa' ta'łets pa' yaqsiijkii pa' Adán qa pa' ta'łets pa' yaqsiijkii pa' Jesucristo.

12 Pa' ewi'ł jukhew łii Adán hikpa' ta'łets pa'aj in i'nk'a uiji'teje'm pa' uł'ax
ha'ne week sehe' epji', qa pa' uł'ax qa ta'łetsek in uiteje'm pa' witwamhi', hik
ta'łijupi' in week wa'm qe week yaqsiijkii pa' uł'ax.* 13 Pa' uł'ax ha'ne sehe' epji'
hayiits pa'aj na'l in mexe hamtax pa'aj kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i
(ley). Qa yijaa'ija in ham pa'qu' nenikfe'liyu'ets pa' uł'ax in ham pa'qu' leye'.*
14 Qa łunye'j ji'ij in week wa'm in ta'łii pa' Adan'ik'i qa yamijii pa' Moises'ik'i,
week wa'm pekhewe' nite' yaqsi'jtaxijkii pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Adan'ik'i in
nite' tek'enets pa' ewi'ł wenittaxij. Pa' Adan'ik'i hikpa' wetjeyumtshenijupi'
hakha' Cristo in hats nam.* 15 Qa nite'łe łeke' pa' uł'ax yaqsiijkii pa'aj pa'
Adan'ik'i qu' jintawapjułentaxiju'ł pa' jiyełisłi'ij pa' Intata. Qe in ta'łets in
yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł jukhew qa naxju' pe' olots. Qa lesłe in łe'wis
wiikfik'i pakha' łeqifenkeye'j inij pa' Intata qa ha' ewi'ł jukhew, Jesucristo pa'
łeqifenkeye'j inij in jiyełisłi'ij iye qa yatsathen pe' olots.* 16 Qa nite' łeke' iye qu'
jintawapjułentaxiju'ł pa' jiyełisłi'ij pa' Intata pakha' nalit pa' łewuł'ax pa' Adán.
Qe pa' nalit pa' łewuł'ax pa' Adán, pakha'an pa' witaxtanithenkeye'j hikpa'
ta'łets pa' ewi'ł witwuł'ax. Qa pakha'łe jitestiiłi'ij ham łaja'ye' qe ta'łets pe' olots
inwuł'ets qe qa' jinatsathenket.* 17 Qe in yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł jukhew
qa ta'łets in na'l pa' witwamhi'. Qa nite'łe hik łunye'j in les in łe'wis wiikfik'i
pekhewe' olots testiiłi'ij pa' qi witqi'fenkeye'j qa in testiiłi'ij iye ham łaja'ye'
qu' netetli'jju' ma' qa' iłiye' qe ta'łets ha' ewi'ł jukhew łii Jesucristo.* 18 Ye'ehe,
pakha' ewi'ł witwuł'ax in hikpa' in taa'łetsha in na'l pa'qu' łantanithenkeye'je'
ene' week. Qa ka' yatsathen łeqfenye'j łewek ha' ewi'ł qa ta'łetsek qu' natsathen
ene' week qe qa' nana'li'm pa' witiła'x.* 19 Qe pa' ewi'ł in nite' tek'enik'i pa'
wenittaxijets qa hikpa' ta'łets pe' olots yaqsiijkii pa' uł'ax, qa pakha'łe ewi'ł in
tek'enik'i pa' wenit'ijets qa hikpa' ta'łetsek in olots pe'qu' natsathen hatse'.*
20 Ka' ley in jitesti'yij qe qa' les net'ijaifik'i pe' inwuł'ets, qa in les t'ijaifik'i
pe' inwuł'ets qa pa' Intata qa leesjeek in yiwu'm i'nk'uikii pe' inwuł'ets*
21 hats'inha pa' witwuł'ax in ta'łets pa' witwamhi', qa pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata
qa' nata'łetsek qu' jintatsathen qe qa' nana'l ine'm pa' witiła'x nite' ham qe
ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

6

Inekhewel hats jinaxik'uiju' pa' uł'ax.

1 Qa hane'ej ¿qa pa'n qu' jintit'ijju'? ¿Ye' me jitit'ijju' qu' hasu'uj jin-
teli'ij in jitaqsiijkii pa' uł'ax hats'inha pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa leesjeek
net'ijaifik'i?* 2 ¡Nite', nite' łe'wis aka'an! Inekhewel in hats jiteli'ij pa' uł'ax qa
hik injunyejei qu' jinanaxik'uiju' pa' uł'ax, qa ¿pa'n łunye'j qu' mexe ji'łiyi'ijup
iye?* 3 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets in week inekhewel hats jiwempulijijju' qe
in ju'uijiju' na'aj iweli' hik łunye'j in hats wa'm pa'aj ha' Jesucristo?* 4 Hik
ta'łijupi' in jiwempulijijju' ma' qa hats hik łunye'j qu' hats week jinanaxi'łju'
qa jitajkatiyiłik'ui iye ha' Cristo. Ma' qa in hats iła'x iye ha' Cristo qe ta'łets
pa' qi łet'unha'x pa' Intata ma' qa inekhewelji'jek qa ink'ayikji'jek pa'qu'
injunye'je'.* 5 Qe qu' hats week jinanaxi'łju' ha' Cristo, ma' qa' yijaaye'jiija ek

---

* **5:12** Gn 2:17; 3:6,19; 1Co 15:21,22,56; Ro 5:19,21; 6:23; Stg 1:15 * **5:13** Ro 4:15 * **5:14** Os 6:7; 1Co 15:45 * **5:15** Hch 15:11 * **5:16** 1Co 11:32 * **5:17** 2Ti 2:12; Ap 22:5 * **5:18** Ro 4:25 * **5:19** Ro 11:32; Fil 2:8 * **5:20** Ro 3:20; 6:1; 7:7; Ga 3:19; 1Ti 1:14 * **5:21** Ro 5:12,14; 6:23; Jn 1:17 * **6:1** Ro 3:5,8; 6:15 * **6:2** Lc 20:16; Ro 7:4,6; Ga 2:19; Col 2:20; 3:3; 1P 2:24 * **6:3** Mt 28:19; 1Co 1:13-17; 12:13; Ga 3:27; Hch 2:38; 8:16; 19:5 * **6:4** Col 2:12; 3:10; Hch 2:24; Jn 11:40; 2Co 5:17; 13:4; Ro 7:6; Ga 6:15; Ef 4:23-24

hatse' qu' hik injunyejeye' pa' łunye'j in hats iła'x iye pa'aj.* 6 Hats jinikfe'lets
pakha' hayiits injunye'j in we'neni'łji'pha'm ha' Cristo pe' cruz, hats'inha ha'ne
uł'ax i'nese'n qa' natnaxi'yij pa' łet'unha'xtax, qa hik ta'łijupi' in hats nite' łeke'
qu' łełinheye'inij pa' uł'ax.* 7 Qe na'aj hats wa'm qa hats nite' łeke' qu' łełinek'i'ij
pa' uł'ax.* 8 Qa qu' hats week jinanaxi'łju' ha' Cristo, qa' jinenikfe'ljeetsekha
in yijaa'ija qu' jina'nijupkii hatse'.* 9 Inekhewel jinikfee'letsha ha' Cristo in
niyik'uipha'm iye pe' naxju' qa hats nite' łeke' qu' nawa'm iye. Pa' witwamhi'
hats nite' łeke' qu' netnek'enhe'yipji' hakha'an.* 10 Qe hakha'an in wa'm,
qe qa' nawa'mifi pe' inwuł'ets qa hats ewi'łłi'ij nite' yiyeket iye. Qa in iła'x
qa iła'xijup pa' Intata. 11 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł me'neni'łi'ha qu' hik
ejunyejeyi'ił qu' anaxi'łik'uiju' pa' uł'ax, qa hikłe ejunyejeyi'ił qu' i'łiyi'iłijup pa'
Intata qe ta'łets in łijayani'ł ha' Jesucristo.* 12 Qa hik ta'łijupi' iye qu' hasu'uj
iwejini'łij pa' witwuł'ax qu' netnek'enhe'yij ne' esenitsi'ł hik nekhewe' łeke'
qu' nawa'm, hats'inha qa'nte' ek'eni'iłets pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits.
13 Hasu'uj iye łisi'łij pa' witwuł'ax qu' nanatkiniji' ne' łewekwekits ne' esenitsi'ł
pa' nite' yatsathen. Mewetłisi'łij yijat'ij pa' Intata qu' hik ejunyejeyi'ił qu'
hats eni'yi'łik'uipha'mkii pe' naxju, hats'inha qa' nanatkiniji' ne' łewekwekits ne'
esenitsi'ł pa' yatsathen,* 14 qe pa' witwuł'ax hats nite' łeke' qu' netnek'enhe'yi'ł
ej qe hats nite' yatsat'etsi'ł epji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qe
pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata hikpa' yijat'ij in yatsat'etsi'ł epji'.*

Toxik'i mexe łełinheyi'ł ej pa' uł'ax.

15 Qa hane'ej ¿me qa' jintaqsiijkii pa' uł'ax in hats nite' yatsat'ets'inipji'
kekhewe' wenit'ij hats we'nika'ajji' pa'aj (ley) qe pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata
in hikpa' yatsat'ets'inipji' yijat'ij? Nite', nite' łe'wis aka'an.* 16 ¿Me nite'
łenikfe'li'łets na'aj łewetłisi'łij qu' ek'eni'łik'i pa'qu' nit'iłij ewets in pakha'an
łełinheyi'ł ej? Qa hik łunye'j qu' ek'enets pa' uł'ax qa' hikpa' nata'łets qu' awa'm,
qa qu' ek'enłe'ets pa' Intata qa hikpa' natsathenket.* 17 Łe'wisij pa' Intata, qe
ekheweli'ł in mexe łełinheitaxi'ł ej pa' uł'ax qa hane'ej qa weekij pe' atawjetsi'ł
in ł'ek'eni'łik'i kekhewe' ł'ijatshenheti'yi'łij.* 18 Qa in hats ł'ewejinhetiyiłik'uifik'i
pa' uł'ax qa hane'ej qa hats yatsat'etsi'ł epji' pa' yatsathen.* 19 Ekheweli'ł
hit'iłij'e' ekewe' nite' jutsitetsik'i qe jutsitax qu' enikfe'li'łets. Ekheweli'ł
toxik'i mexe łetisi'łij ne' łewekwekits ne' esenitsi'ł in łełinheyij pa' uł'ax. Ma'
qa les in qi in łaqsiiłijkii pa' uł'ax qa hane'ej qa' mewetłisi'łijha qu' nat-
sat'etsi'ł epji' pa' yatsathen hats'inha qu' aqsi'ji'łijkii pa'qu' nisu'un pa' Intata.*
20 Qe in mexe łełinheyi'ł ej pa' uł'ax, nite' yatsat'etsi'ł epji' pa' yatsathen.*
21 ¿Łekpa' łata'łijets pekhewe' łaqsiijkii pa'aj hane'ej łewepinik'ikii? Ham. Qe
pa' ł'aka'the'ju' kekhewe' wekwek pakha'an witwamhi'.* 22 Qa hane'ej in
hats ł'ewejinhetiyiłik'uifik'i pa' uł'ax qa hats yatsat'etsi'ł epji' pa' Intata, ma'
qa hats łaqsi'ji'łijkii pa' yisu'un pa' Intata qa pa' ł'aka'the'ju' aka'an, qa hikpa'
pa' witiła'x nite' yili'ij. 23 Qe pa' łaja' pa' witwuł'ax pakha'an witwamhi', qa
pakha'łe jiyełisłi'ij pa' Intata ham łaja'ye' pakha'an witiła'x nite' yili'ij qe ta'łets
in ewii'łija ju'uniji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

---

* **6:5** 2Co 4:10; Fil 3:10; Col 2:12; 3:1 * **6:6** Ef 4:22; Col 3:9; Ga 2:20; 5:24; 6:14; Ro 7:24 * **6:7** 1P 4:1
* **6:8** 2Co 4:10; 2Ti 2:11 * **6:9** Hch 2:24; Ap 1:18 * **6:11** Ro 7:4,6; Ga 2:19; Col 2:20; 3:3; 1P 2:24
* **6:13** Ro 7:5; 12:1; Col 3:5; 2Co 5:14; 1P 2:24 * **6:14** Ro 5:17,18,21; 7:4,6; Ga 4:21 * **6:15** Ro 6:1;
Lc 20:16 * **6:16** Ro 6:23; 11:2; 1Co 3:16; 5:6; 6:2-3,9,15-16,19; 9:13,24; Jn 8:34; 2P 2:19 * **6:17** Ro
1:8; 2Co 2:14; 2Ti 1:3 * **6:18** Jn 8:32; Ro 8:2 * **6:19** Ro 3:5 * **6:20** Mt 6:24 * **6:21** Jer 12:13;
Ez 16:63; Ro 1:32; 5:12; 7:5; 8:6,13; Ga 6:8 * **6:23** Mt 25:46; Ro 5:21; 8:39

7

Yejeyumtshenijupi' ne'ej tewhe'yeiju'.

1 Yejefets, k'efeli'łi'm hane'ej in t'ejuyets pekhewe' qu' nenikfe'lets pa'qu' leye'. ¿Me nite' łenikfe'li'łets na'aj ewi'ł jukhew in mexe iła'x qa mexe tek'enets pa'qu' nit'ij na'aj ley?* 2 Jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek na'aj ley in yit'ijets ne'ej efu iwhe'yele' nite' łeke' qu' nili'ij in mexe iła'x pa'qu' łewhe'ye'ye'. Qa in hats wa'm pa'qu' łewhe'ye'ye'tax, pekhe'en qa hats ikik'uifik'i pa' yittaxij pa' ley in t'ejuitaxets pa' łewhe'ye'.* 3 Qa hik ta'łijupi' pe' efu qu' łewhe'ye'yi'ij pakhape' in mexente' wa'mtax pa'qu' łewhe'ye'ye', ma' qa pekhe'en qa hikpe' pekhewe' łenqiyits "wo'oi jukhew." Qa in hatsłe wa'm pa'qu' łewhe'ye'ye'tax, pekhe'en qa hats ikik'uifik'i pa' yittaxij pa' ley. Ma' qa qu' łewhe'ye'yi'ij pakhape' iye qa hats nite' pekhewe' łenqiyits "wo'oi jukhew" qe hats wa'm pa' hayiits łewhe'ye'tax. 4 Qa hik ejunyejeyi'ł iye yejefets, in hats łanaxiłik'uiju' pa' ley qe ta'łets in ła'ni'ł ji'teje'm pa' ł'ese'n ha' Cristo hikha' iła'xik'ui pa'aj pe' naxju' hats'inha qa' aqsiiłijkii pa'qu' łunye'je'łe pa' yisu'un pa' Intata.* 5 Qe inekhewel toxik'i in mexe tenek'enhei inij kakha' uł'ax injunyejei qa kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) hik kekhewe' ta'łets in les yisu'un qu' naqsiijkii pa' uł'ax ene' łewekwekits ene' i'nesenits, qa pe' jitaqsiijkii qa ewi'łłe in weju'łij pa' witwamhi'.* 6 Qa hane'ej qa hats hik injunyejei qu' hats jinanaxik'uiju' in tenek'enheitax inipji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ma' qa hats ju'ukik'uifik'i. Ma' qa hats jit'ithayi'yi'm pa' Intata qa jitatkin pa' ink'ayik int'unha'x ta'łets in in'initji' pa' Espíritu Santo, qa nite' ta'łets kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).*

Pa' inwatlanheyejeyi'łkii pa' uł'ax.

7 Qa hane'ej ¿łekpa' jitumti qu' nakji' aka'an? ¿Me jitumti qu' uł'etse' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley)? Nite', nite' łeke' aka'an. Qe qek hamitse' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qekha nite' net-sikfe'letaxets pa' łunye'j pa' uł'ax. Axe'm yakha' tees qek netsikfe'ltaxets in nite' łe'wis qu' jintesu'un qu' jinatsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape', qa hik aka'łe ka' yit'ij ka' ley in yit'ij: —Hasu'uj isu'un qu' antsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape'.—* 8 Pa' uł'ax yiwq'axinik'i kakha' ley ma' qa tsatkin qa hisu'untax qu' nastsat'axij na'aj nite' tsatsat'axij, qe in ham pa'qu' leye' qa hik łunye'j qu' hame' pa'qu' witwuł'axe' qe ham pa'qu' nenikfe'lets pa'qu' witwuł'axe'.* 9 Na'l ka' łahats'ij in na'l ye'm pa' witiła'x qa nite' łeke' qu' netnek'enheiyij ka' ley. Qa in hats yamets łahats'ij qu' netnek'enheiyij ka' ley, ma' qa pa' uł'ax qa niipha'm qa yakha' qa hawa'm. 10 Qa ka' ley in t'ejuitaxets qu' yi'łaxe' qa ju'f qa tseka'xtaxii pa' witwamhi'.* 11 Qe pa' uł'ax yiwq'axinik'i kakha' ley ma' qa tsaqankii qa yaq'alyij qe i'nijji' ka' ley.* 12 Ma' hayits, kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ta'łets pa' Intata. Qa week ewiłei kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ta'łets pa' Intata, week ekewe'en yatsathen qa łe'sits iye.* 13 Qa in łe'sits kekhewe'en ¿me qa ikji' qu' nesłisij pa' witwamhi'? Nite', nite' inek ikji' aka'an. Pakha'łe uł'ax tsełisij pa' witwamhi' in yiwq'axinik'i kekhewe' łe'sits wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) hats'inha in ta'łets ka' ley qa jinikfee'letsha pa' łunye'j pa' uł'ax in uł'aaxija.* 14 Jinikfe'lets kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) in łe'sits qe ta'łets pa'

* **7:1** Ro 1:13 * **7:2** 1Co 7:39 * **7:4** Ro 6:2; 8:2; Ga 2:19; 5:18; Col 1:22 * **7:5** Ro 6:13,21,23; 8:8-10; 2Co 10:3 * **7:6** Ro 2:29 * **7:7** Lc 20:16; Ro 3:5; 4:15; 5:20; Ex 20:17 * **7:8** Ro 3:20; 1Co 15:56 * **7:10** Lv 18:5; Lc 10:28; Ro 10:5; Ga 3:12 * **7:11** Gn 3:13 * **7:12** 1Ti 1:8 * **7:13** Lc 20:16

Intata qa yakha'łe qa yuł'ax qe hata'łets ene' jukhewłe. Yakha' heininei pa'aj qa hik łunye'j qu' łełinek'eyij pa' uł'ax.* 15 Nite' tsikfe'lets pa' łunye'jkiiha kakha' yijunye'j, qe nite' haqsiijkii na'aj hisu'untax qu' haqsiijkii. Qa na'aj nite' hisu'untax hutentax qu' haqsiijkii qa hik na'aj qa haqsiijkii.* 16 Qa in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii, ma' qa tsikfe'letsha in łe'siitsija kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). 17 Qa nite'łe yakha' qu' nata'ł yiwets in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii. Pakha'łe uł'ax i'nyitji' hikpa' ta'łets. 18 Qe tsikfe'lets yakha', ha'ne yese'nłe te'eme, in hamji' pa'qu' łe'wise', qe in hisu'untax qu' haqsiijkii pa'qu' łe'wise' qa nite'łe łeke' qu' haqsiijkii.* 19 Ma' qa nite' haqsiijkii pa' łe'wis hisu'untax qu' haqsiijkii, qa pa' uł'ax nite' hisu'untax qu' haqsiijkii qa haqsiijkii. 20 Ye'ehe in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii, qa ikji' in pakha'łe uł'ax in i'nyitji' yaqsiijkii aka'an qa nite' qu' yakhaayi'ija qu' haqsiijkii. 21 Ma' hats tsikfe'lets aka' łunyee'jkiiha, qe in hisu'untax qu' haqsiijkii pa' łe'wis, qa pa' uł'ax in i'nyitji' qa niyejinik'uikii.* 22 Qa pakha'łe te'weiju' hikpa' yitawe'j qa yi'sinheti'mkii in yisu'uunija kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj yit'ij pa' Intata (ley).* 23 Qa na'llе iye kakhap tsikfe'lets in łunye'jkii kakha'an pa' yisu'un ene' łewekwekits ha'ne yese'n. Qa pa' yisu'un ene' łewekwekits ha'ne yese'n watlani'łkii pa' yisu'untaxek pa' yaqjamtikineye'jkii qa hik ta'łijupi' in ts'ophe'ł pa' uł'ax i'nyitji'.* 24 ¡Ya'ha'nus yijaat'ij! ¿Łekpa' qu' netswejinik'uifik'i pa' uł'ax i'nji' ene' łewekwekits ha'ne yese'n, hik ha'ne yese'n wa'm hatse'?* 25 ¡Pa' Intata hikpa' qu' netswejinik'uifik'i! Qa hit'ijets łe'wisij pakha'an in tsiwejinik'uifik'i qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Ma' qa hik ta'łijupi' aka' łunye'jkiiha ekewe'en, aka'an: pa' yitawe'j tek'enets kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Intata (ley) qa ha'nełe yese'n i'nji' pa' uł'ax qa tsijufta'xtaxij qu' haqsiijkii pa' uł'ax.*

8

Jitaqsi'jijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.

1 Ma' qa hik ta'łijupi' in hats ham pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe' hats ewi'ł i'ni'łi' ha' Jesucristo, hikpe' nite' yaqsiijkii pa' yisu'un ene' i'nesenits qe yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 2 Qe pa' Espíritu jiyełisij pa' witiła'x ta'łets ha' Jesucristo, jiyiwejinik'uifik'ikii in jiyophe'łtaxju' pa' uł'ax in'initji' ma' qekha jineka'xtaxii pa' witwamhi'.* 3 Qe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' weju'łij qu' ji'nukinik'uifik'ikii pa' uł'ax i'nji' ene' i'nesenits qe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' t'units qe ta'łets ene' i'nesenits. Qa hik ta'łijupi' pa' Intata Dios in nukinju' ha' ewi'łłe in Łaa'sija qa hik ł'eseninyejei enewe' wit'esenits yaqsiijkii pa' uł'ax qe qa' newetłisłi'ij qu' hik łunye'je' na'aj łe'wis inqa'met ofrenda qu' nawa'mifi pe' witwuł'ets, qa hik aka' łunye'jkii pa' Intata in łeke' qu' niwamhitik'i pe' inwuł'ets.* 4 Ma' qa' łeke'ye' qu' jintaqsiijkii pa' yit'ij kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qa hats nite' jitaqsiijkii pa' yisu'un ene' i'nesenits qe jitaqsiijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 5 Qe pekhewe' yatsat'etsipji' pa' yisu'un ene' i'nesenits, qa ewi'łłe in yijamti'ets pa' yisu'un ene' i'nesenits. Qa pekhewe'łe yatsat'etsij pa'

---

* **7:14** 1Co 3:1; 1R 21:20,25; 2R 17:17; Ro 3:9; 6:6; Ga 4:3 * **7:15** Jn 15:15; Ga 5:17 * **7:18** Jn 3:6; Ro 8:3 * **7:21** Ro 8:2 * **7:22** 2Co 4:16; Ef 3:16; 1P 3:4 * **7:23** Ro 6:19; Ga 5:17; Stg 4:1; 1P 2:11 * **7:24** Ro 6:6; 8:2; Col 2:11 * **7:25** 1Co 15:57 * **8:1** Ro 5:16; 8:9-11,34,39; 16:3 * **8:2** 1Co 15:45; Jn 8:32,36; Ro 6:14,18; 7:4 * **8:3** Hch 7:18; 13:39; He 2:14,17; 4:15; 10:1-2; Ro 7:18; Fil 2:7; Lv 5:6-7,11; 14:31; Is 53:10 * **8:4** Lc 1:6; Ro 2:26; Ga 5:16

Espíritu Santo, qa ewi'ɬɬe'ek in yijamti'ets pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 6 Qe
pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii in ewi'ɬɬi'i' pa' yisu'un ene' i'nesenits pakha'an
qa witwamhi'. Qa pakha'ɬe witaqjamtikineye'jkii in ewi'ɬɬi'i' pa' yisu'un pa'
Espíritu Santo qa witiɬa'x qa wit'ikesimeya'x iye.* 7 Qe pa'qu' witaqjamtikin-
eye'je'kii in ewi'ɬɬi'i' pa' yisu'un ene' i'nesenits pakha'an ɬ'ejuihife'ej pa' Intata,
qe nite' yisu'un qu' naqsiijkii kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj yittaxij pa' Intata
(ley) qa in yisu'untax qu' naqsiijkii qa nite'ɬe ɬeke' qu' naqsiijkii.* 8 Qa
pekhewe' yatsat'etsij pa' yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits nite' ɬeke' qu'
ni'sinheti'mkii pa' Intata.* 9 Qa ekhewelɬi'iɬ qa nite' tenek'enhe'yi'ɬ ej pa'
yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits qe tenek'enhe'yi'ɬ ej yijat'ij pa' yisu'un
pa' Espíritu qu' yijaayi'ija qu' na'ni'ɬ etji'teje'm pa' Ɬeqe'spiritu pa' Dios. Qa
pakha'ɬe qu' nite' na'ne' ji'teje'm pa' Ɬeqe'spiritu ha' Cristo, pakha'an nite'
yatsat'axij hakha'an.* 10 Ne' esenitsi'ɬ hane'ej wa'm qe ta'ɬets pa' uɬ'ax. Qa
pekhewe'ɬe eqe'spirituli'ɬ qa nite' wa'm qe ta'ɬets pa' yatsathen, qu' na'ni'ɬ
etji' ha' Cristo.* 11 Qa pa' Ɬeqe'spiritu pakha' niihinik'uipha'm pa'aj ha' Jesús
pe' naxju' qu' na'ni'ɬ etji', qa' hik pakhaayi'ija iye Espíritu niihinik'uipha'm
pa'aj ha' Cristo pe' naxju' qu' netisij hatse' pe'qu' ɬiɬaxitse' ne' esenitsi'ɬ hik
nekhewe' nite' yape. Qa ekewe'en week ta'ɬets pa' Espíritu Santo in i'niɬ'etji'.*
12 Qa hik ta'ɬijupi' yejefets, na'l pa' jitayajaxti'yijets qu' jintaqsiijkii, qa nite'ɬe
pa' yisu'un pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits 13 qe qu' natsat'etsi'ɬ ej pa' yisu'un
pa' uɬ'ax i'nji' ene' i'nesenits, qa' anaxi'ɬju' hatse'. Qa qu' natsat'etsɬi'iɬ ej pa'
Espíritu Santo qa' week neɬuts naqsiijkii qu' ilani'ɬ pa' uɬ'ax i'nji' ne' esenitsi'ɬ,
ma' qa' i'ɬiyi'iɬ hatse'.* 14 Qe week pekhewe' yojo'ok'oi pa' Ɬeqe'spiritu pa' Dios,
pekhewe'en ɬelits pa' Intata.* 15 Qe ekheweli'ɬ nite' ɬ'estiyiɬij pa'qu' espirituye'
qu' nata'ɬets qu' hik ejunyejeyi'ɬ qu' e'witɬinheyi'iɬ ma' qa' e'nijiwe'yi'ɬi'm iye pa'
Intata, qe ɬ'estiyiɬij yijat'ij pa' Espíritu yaqsiijkii in ɬelitsi'ɬ ej pa' Intata. Qa ha'ne
Espíritu hik ha'ne iye ta'ɬets in jitit'ijets pa' Dios: —¡Tata!—* 16 Qa hik ha'ne
iye ha'ne Espíritu yikfeliitetsha pa' intawe'j in yijaa'ija in ɬelits'inij pa' Intata.*
17 Qa in ɬelits'inij, ma' qa week ewiɬei inekhewel qu' nana'l pa'qu' jinatsat'etsij
hatse'. Pa' Intata jiyeɬisij hatse' pa'qu' jinatsat'etsij in ɬunye'jek pa' testi'yij ha'
Cristo. Qe qu' ha'neyi'ij qu' week jintaats'e'eɬij hakha'an pe' wekwek ma' qa'
jintestiijiijek hatse' pa'qu' inuk'eleji' in ɬunye'jek ha' Cristo in hats testi'yij pa'
ɬuk'eeji'ha.*

Pa' ɬahats'ij qu' hats jintewejinhetiiɬe hatse'.

18 Qe humti pakha' jitesti'yij hatse' qu' les ɬe'wise' wiikfik'i hatse' qa nite' ɬeke'
qu' neweju'ɬiju'ɬ qu' jintawapjuɬentaaju'ɬ aka' hane'ej injunyejei in jitaats'e'ej
pe' wekwek.* 19 Qa week pe' ɬaqsijiiju' pa' Intata, hats qi in notkitaxets qu'
ne'twenhetiitax pe' ɬelits pa' Intata.* 20 Qe week ha'ne sehe' epji' pe' jukhew
qa efuts iye hats we'neni' pa'aj qu' les jutsitaxi'im pa'qu' nisu'untax, qa
nite' ɬekhewelɬe qu' ne'nenɬi'i aka'an qe pakha' yeni' qu' hik aka' ɬunyeje'ye'
hikpa' ta'ɬets, qa yentaxik'uyi' pa'aj pa'qu' ɬewetjumtikineyejeyi'ik'ui* 21 ha'ne
week sehe' epji' pe' jukhew qa efuts qu' netwejinhetiyik'uifik'i hatse' in

* **8:5** Ga 5:19-25 * **8:6** Ga 6:8; Ro 6:21 * **8:7** Stg 4:4 * **8:8** Ro 7:5 * **8:9** Jn 14:17,23; 1Co 3:16; 6:19; 2Co 6:16; 2Ti 1:14; Ga 4:6; Fil 1:19; 1Jn 4:13 * **8:10** Jn 17:23; Ga 2:20; Ef 3:17; Col 1:27 * **8:11** Hch 2:24; Ro 6:4 * **8:13** Col 3:5 * **8:14** Ga 3:26; 5:18; Os 1:10; Mt 5:9; Jn 1:12; Ro 9:8,26; 2Co 6:18; 1Jn 3:1; Ap 21:7 * **8:15** 2Ti 1:7; He 2:15; Ga 4:5,6; Mr 14:36 * **8:16** Hch 5:32 * **8:17** Hch 20:32; Ga 3:29; 4:7; Ef 3:6; Fil 3:10; Tit 3:7; He 1:14; Ap 21:7; 2Co 1:5,7; Col 1:24; 2Ti 2:12 * **8:18** 2Co 4:17; 1P 4:13; 5:1; Ro 1:5; Col 3:4; Tit 2:13 * **8:19** Fil 1:20; 1Co 1:7; Col 3:4; 1P 1:7,13; 1Jn 3:2 * **8:20** Sal 39:5; Ec 1:2; Gn 3:17; 5:29

nophe'ɬju' pa' witwamhi' ha'ne sehe' ipji' hats'inha qu' na'n ji'teje'm hatse' pa' qi łesaxitsi'mkii qu' hats netwejinhetiiłe hatse' pekhewe' łelits pa' Intata.* 22 Jinikfe'lets ha'ne sehe' epji' pe' jukhew qa efuts iye in mexe tik'etij in yaats'etaxij pe' wekwek in łunye'jek ne'ej efu qe naqalkeyu'.* 23 Qa nite' uja'xłe enewe'en qu' naats'e'ej ekewe'en, qe inekhewel iye in hats na'l ine'm pa' Espíritu Santo in hikpa' yojołe qu' jintesti'yij qa' netke'lenju' hatse' pekhewep, hik injunyejei iye in jitaats'e'ej iye in hik łunye'j qu' jintik'etij in jit'otki'ets pa' łahats'ij qu' jineka'xtax pakha' hats jutsiqax qu' jinaqsi'j qa' łelitse'enij ma' qa' jineɬisij pe' ink'aihits i'nesenits.* 24 Qe kakha' inwetjumtikineyejeyik'ui hikka' ta'łets in hats ji'ɬii. Na'aj jiwetjumtitaxik'ui in hats jite'wen ma' qa hats ham pa' inwetjumtikineye'jtaxik'ui. ¿Pa'n i'ni' pa'qu' no'notki'ik'ui pa'qu' hats nana'li'm?* 25 Qa qu' ji'nt'otki'ik'ui pakha' mexe nite' jite'wen qa hasu'uj qu' ji'nitaqsunijup in jit'otki'ik'ui.* 26 Qa pa' Espíritu Santo qa' jini'fen in jit'otkikii qe nite' jet'units, qe nite' jinikfe'lets łekpa' łe'wisju' qu' ji'niyinijets pa' Intata qa pakha'łe Espíritu Santo qa hikpa' iyin inipji', hik ɬ'anye'j na'aj tik'et in iyin inipji' nite' łeke' qu' jinenikfe'lik'i pe' yit'ij.* 27 Qa pa' Intata in hikpa' yejeɬijupkiiha week pe' intawjets, ma' qa nikfe'lik'i pa' neqit'ijineyu'uj pa' Espíritu Santo qe pa' Espíritu Santo in iyinipji' pekhewe' yijayan ha' Jesús qa iyini'mets pakha' hats yisu'un pa' Intata qu' łunyejeye'.*

Ham pa'qu' łeke'ye' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x pa' Cristo.

28 Ye'ehe, hane'ej hats jinikfe'lets pa' Intata in yojo'ok'oi qa yaqsi'ji'mju' eke' wekwek pekhewe' qu' nana'l łeqsu'unka'xi'ij pa' Intata. Pa' Intata t'eku'miiji' pekhewe'en qa' naqsiijkii pa' yisu'un.* 29 Qe pa' Intata, pekhewe' hayiits nikfe'lets pa'aj qu' nijayan hatse', in nikfe'lets qu' nijayan hatse' ma' qa yisu'un iye qu' hik łunyejeye' hatse' pa' łunye'j ha' Ła's, hats'inha qa' łakha'ye' pa' yojo in ła's qa inekhewełłe qa i'nmats, qa week pe' olots inejefetsipji' iye.* 30 Pekhewe' hayiits jutsiqax qu' net'ekumiiji', pakha'an qa taya'yiiji'. Qa in taya'yiiji' qa yatsathenket. Qa in yatsathenket qa yiwqinhetji'.* 31 ¿Qa pa'n qu' jintumti aka'an? In hats jinikfe'lets pa' Intata in ini'fe'ej, ¿łekpa' qu' łeke'ye' qu' nanax inij?* 32 Pa' Intata in nite' yisu'un qu' niyejin ine'm yemjeetax in ewi'ɬłe in Łaa'staxija qe yisu'un yijat'ij in jiyeɬisij qu' nawa'm'infi. ¿Qa inhats'ek qu' nite' jineɬisi'ij pekhewe' hats wekwekłe?* 33 ¿Łekpa' jukhew qu' łeke'ye' qu' nanaxij pekhewe' t'eku'miiji' pa' Intata in nifeltaxijkii qu' uɬ'etse'? Qe pa' Intata hikpa' jiyatsathenket.* 34 ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu' jinitanithen? Qe ha' Jesucristo hats wa'm infi, qa iła'xłe iye, qa i'ni' pa' yiya'yik'i pa' Intata qa hik hakha' iyet'inipji'.* 35 ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu' ji'nitonimets pa' łeqsu'unka'x ha' Cristo? ¿Me pe' wekwek jitaats'e'ej? ¿Me pa' wittawje'mete'? ¿Me qu' jintawitjaxtii? ¿Me pa' yipku'? ¿Me qu' ham pe'qu' inqhinataye'? ¿Me in iftsaxets pe'ye'? ¿Me i'nɬi'i pa'qu' nenqek'uyu'unij? Week ekewe'en nite' łeke' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata.* 36 Kakha' wit'iyinheye'j we'nika'ajji' yit'ij: *—Akha' ta'ɬ ewets in week neɬuts yaqamijkii qu' natsaxi'ɬju'.*

---

* **8:21** Hch 3:21; 2P 3:13; Ap 21:1 * **8:22** Jer 12:4,11 * **8:23** Nm 15:17-21; 1Co 16:15; 2Co 1:22; 5:2,4; Ga 5:5; Ro 5:3; 7:24 * **8:24** 1Ts 5:8; Tit 3:7; Ro 4:18; 2Co 5:7; He 11:1 * **8:25** 1Ts 1:3 * **8:26** Mt 20:22; 2Co 12:8; Jn 14:16; Ro 8:15-16; Ef 6:18 * **8:27** Sal 139:1-5; Lc 16:15; Hch 1:24; Ap 2:23 * **8:28** Ro 9:24; 11:29; 1Co 1:9; Ga 1:6,15; 5:8; Ef 1:11; 3:11; 2Ts 2:14; He 9:15; 1P 2:9; 3:9 * **8:29** Ro 9:23; 11:2; 1Co 2:7; 8:3; 15:49; 2Ti 1:9; 1P 1:2,20; Ef 1:5,11; Fil 3:21; Col 1:18; 3:10; 1Jn 3:2; He 1:6 * **8:30** 1Co 2:7; 6:11; Jn 17:22; Ro 9:23 * **8:31** Ro 3:5; 4:1; Sal 118:6; Mt 1:23 * **8:32** Jn 3:16; Ro 4:25; 5:8 * **8:33** Lc 18:7; Is 50:8-9 * **8:34** Ro 5:6-8; 8:1; Hch 2:24; Mr 16:19; He 7:25; 9:24; 1Jn 2:1 * **8:35** Ro 2:9; 1Co 4:11; 2Co 4:8; 11:26-27

Hik łeqfenyejeyi'łyij ne'ej kots'etets qe wetka'xii na'aj łenqek'uwet.— (Sal 44:22) * 37 Qa nite'łe nax'inij ekewe'en, inekhewel yijat'ij les qi wiikfik'i pa' jinaxij ekewe'en, qe ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x inij ha' Cristo.* 38 Qe yakha' tsikfee'letsha in nite' łeke' qu' ji'nitonimets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata pa' witwamhi', pa' witiła'x ha'ne sehe' epji', pe' angelits, pe' tenek'enhe'yij pe' inwo'metets, qa pe' na'l hane'ej qa pe' mexe hamitsik'ui qa pe' qits witt'unhaxits,* 39 pekhewe' na'l pa' toxpha'm qa pekhewe' na'l pa' toxiiju' qa week pakha'łe qu' łunye'je' pekhewe' łaqsijiiju' pa' Intata week ekewe'en nite' łeke' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata. Hikpa' łeqsu'unka'x inij jiyikfelitets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

9

Pa' Intata t'eku'miiji' pe' Israel.

1 Yakha' hijayan ha' Cristo qa pa' Espíritu Santo qa hikpa' tsoksi'wenkeninijha in tsikfe'lets in yijaalija ekewe' qu' hit'ij, nite' haqanłekii,* 2 yakha' na'l ye'm pa' qi yikameta'xkii qa week nełuts heka'xkii pa' qi a'tax 3 qe qi'ija in hisu'untaxija qu' hi'fenij qu' netk'enets ha' Cristo hekhewe' yejefeetsija in judiol hik enewe' hataa'łetsha inye'jłułetax qek na'nyi'pji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios, inye'jłułetax iye qek yitoxi'imets ha' Cristo.* 4 Enewe'en łelits pa' Israel'ik'i. Pa' Intata t'eku'mi' enewe'en qu' naqsi'j qa' łelitsi'ij. Pa' Intata łakhaa'ija pa'aj in we'nethintaxets qa hikłe łunye'j na'aj q'olpha'm ma' qa yojo'ok'oikii. Qa łakha' iye pa'aj in nifelji'ji'm pe' ława'mhitsik'i na'aj yiwjutsiqeni'm qa i'nk'ałe qa tisij iye pa'aj pa' Moises'ik'i kekhewe' wenit'ij qu' naqsiijkii qa yika'ajji' (leyes). Qa tisij iye pa'aj pa'qu' łeqfenyejeye' łewek qu' net'ejuyets in yijayan pa' Intata. Qa łakhaa'ija iye pa'aj in nifelji'ji'm kekhewe' yiwjutsiqen pa'aj t'ejuyets ha' Cristo.* 5 Hik enewe' taa'łetsha pa'aj pe' wetshetk'ewi'ł qits inaqwa'mhitsik'i, pa' Abraham qa pa' ła's Isaac qa pa' ła's pa' Isaac, Jacob. Qa pe' inaqwa'mhitsik'i in t'ejuyets aka' i'neseninyejei qa ta'łji'ju' pa'aj ha' Cristo, hikha' Dios ene' week. Week nełuts neniwqinhetji'ha hakha'an. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).* 6 Ye'ehe, yakha' in hit'ijets in qi in tsika'metenhetkii enewe'en in nite' yijayan ha' Yatsat'ax'inij. Qa in nite' yijayan nite' ikji' qu'nte' yija'ye' pe' yit'ij pa' Intata. Kakha' łunye'jkiiha kakha'an in nite' week pe' ta'łets pa' Israel'ik'i qu' nit'ijets pa' Intata qu' Israele'.* 7 Qa nite' iye week qu' ne'tnekumhi'yiiji' pe' taa'łtaxetsha pa' Abraham'ik'i, qe ke' Intata łe'lijei yit'ij: *—Pe'qu' nata'ł ewets hatse' ewi'łłe qu' nata'łets na' Isaac.— (Gn 21:12)* * 8 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' łelits pa' Intata nite' ta'łets pakha' nekfik'i in hik łunye'j ne'ej week omehets in nekfik'i, qe ta'łets yijat'ij pakha' nekfik'i yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qu' nenekfik'i.* 9 Qa aka'an ka' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata in yit'ij: *—Hik qu' łahats'i'ij pakhap ininqap ha'ne łahats'ij qu' hetpil iye, qa ne' ewhe'ye' Sara qa' hats nana'l pa'qu' ła'se'.— (Gn 18:10,14)* 10 Qa nite' ewi'łłe aka' łunye'jkii qe pe' Rebeca iye testi'yij pe' wetsjukji' qa pa' łatata hikpa' pa' inaqwa'ma'xik'i Isaac.* 11 In mexente' yamets qu' nenekfik'i qa in

* **8:36** Hch 20:24; 1Co 4:9; 15:30-31; 2Co 1:9; 6:9; 11:23; Is 53:7; Zac 11:4,7 * **8:37** Jn 16:33; 1Co 15:57; Ga 2:20; Ef 5:2; Ap 1:5 * **8:38** 1Co 3:22; 15:24; Ef 1:21; 1P 3:22 * **8:39** Ro 5:8; 8:1 * **9:1** Ro 1:9; 2Co 11:10; Ga 1:20; 1Ti 2:7 * **9:3** Ex 32:32; 1Co 12:3; 16:22; Ga 1:8,9; Ro 1:3; 11:14; Ef 6:5 * **9:4** Ex 4:22; 40:34; Ro 8:6,15; 1R 8:11; Ez 1:28; He 9:1,5,6; Gn 17:2; Dt 4:13-14; 7:6; 14:1; 29:14; Lc 1:72; Hch 2:39; 3:25; 13:32; Ef 2:12; Sal 147:19 * **9:5** Hch 3:13; Ro 1:3,25; 11:28; Mt 1:1-16; Jn 1:1; Col 1:16-19; 2:9 * **9:6** Nm 23:19; Jn 1:47; Ro 2:28-29; Ga 6:16 * **9:7** Jn 8:33,39; Ga 4:23; He 11:18 * **9:8** Ro 4:13,16; 8:14; Ga 3:29; 4:28; He 11:11 * **9:10** Ro 5:3; Gn 25:21

mexente' iye yaqsiijkii pa'qu' łe'wise' i'nłi'i qu' uł'axe', qa qu' jutsiqaxe' pa'qu' net'eku'mi' pa' Intata, nite' ta'łets pa'qu' naqsiijkii enewe'en, qe pakha'łe qu' nisu'un pa' Intata.* 12 Pa' Intata qa yit'ijets pa'aj pe' Rebeca: *—Pa' omehe' qu' netnek'enhe'yipji' pa' ajit.—* *(Gn 25:23)* 13 Qa yit'ij iye ka' we'nika'ajji': *—Hisu'un na' Jacob qa nakha'łe Esaú qa nite' hisu'un.—* *(Mal 1:2-3)* 14 ¿Qa pa'n qu' jitumti aka'an? ¿Ye' me jitumti qu' nite' natsathene' pa' Intata? ¡Nite', nite' łeke' aka'an!* 15 Pa' Intata yit'ijets pa'aj pa' Moises'ik'i: *—Yakha' qu' hisu'un qu' hi'fen pakha' qu' hisu'un qu' hi'fen, qa' netsq'eletij iye pakha' qu' hisu'un qu' netsq'eletij.—* *(Ex 33:19)* 16 Qa hik ta'łijupi' in nite' weju'łij pa'qu' nisu'unłetax ene' jukhew qa nite' weju'łij iye pa'qu' qi qu' nithayikitax iye qe ewi'łłe yijat'ij pa' Intata pakha' qu' nisu'un qu' ni'fen.* 17 Qe ke' we'nika'ajji' in yit'ijets pa'aj pa' Intata pa' Faraón:*—*Yakha'łe in ta'ł yiwets in e'wittata'aj qe qa' nek'inq'ethinij pa' yit'unha'x, qe qa' weeke' iye ha'ne sehe' qu' nimpi'ye'ej qa' nenfel ka' yii.—* *(Ex 9:16)* 18 Ye'ehe, in yit'ij aka'an ma' qa hats jinikfe'lets pa' Intata in neq'eletij pakha' qu' nisu'un qu' ne'nq'eletij, qa yit'unhet iye łatawe'j pakha' qu' nisu'un qu' nit'unhet łatawe'j.* 19 Qa akha', hane'ej i'nłi'i qu' it'ij yiwets: —¿Qa inhats'ek pa' Dios qu' nets'itutshentaxets qu' haqsiijkii pa' uł'ax, in ham pa'qu' neweju'łiju'ł pa'qu' nisu'un pa' Dios?—* 20 Qa yakha' qa' hit'ij ewetsek hane'ej: —¿Łek akha' jukhew in łittaxijets pa' Dios ekewe'en? ¿Me łeke' pe'qu' kamusiye' qu' nit'ijets pakha' yaqsiijkii: "Inhats'ek aka' eqfenye'jyij"?—* 21 Pakha' naqsi'jju' pe' kamusil, pa' ołoq'oi ewi'łłe qa yejełłi'ijkii pa'qu' łeqfenyejeyi'ij in naqsi'jju' pe' kamusil. Na'l pekhewe' qu' net'ejuyets pe' patunits qa pe' t'ejuyets in week nełuts tanatkinhei.* 22 Pa' Dios nite' itaqsunijup qu' ni'nq'ethinij pa' qi ławak qa pa' qi łet'unha'x, ma' qa inye'jłu' in yiwejinłe nite' naqatsit'ij pekhewe' hats jutsiqetstax qu' namii pa' qi ławak pa' Dios.* 23 Aka'an yaqsiijkii qe qa' nenikfe'lets in na'l pa' qi witisa'x pa' i'ni' pa' Intata pekhewe' hats jutsiqax qu' ni'fen, hik pekhewe' hayiits pa'aj yaji'let pa' Intata qu' nejutshenets pa' qi witisa'xi'mkii.* 24 Enewe' taya'yiiji' pa' Intata enewe'en inekhewel qa nite' i'nuja'xłe in je'judiol qe week iye pekhewe' nite' judiol.* 25 Hik aka' yit'ijets pa'aj pa' Intata pa' ewi'ł profeta'ik'i łii Oseas qa yika'ajji' t'ejuyets pe' nite' judiol in yit'ij: *—Hit'ijets hatse' qu' "yitset'i'ij" pekhewe' nite' yitsettax, qa' hit'ijets iye qu' "hisu'un" pekhe' nite' he'yeku'mtaxiiji'. (Os 2:23)** 26 *Qa pa' hats ła'ni'łi' in yit'iłij ewets pa' Intata: "Ekheweli'ł nite' k'eyitset'ił" qa' nenit'iłij ewets hatse': "Enewe'en łelits pa' Dios nite' wa'm."—* *(Os 1:10)** 27 Pa' Isaias'ik'i iyetij iye pa'aj in t'ejuyets pe' Israel qa yit'ij: *—Yemjeetax qu' olotse ne' Israel łeiłets qu' hik łunyejeye'tax na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli', qa nite'łe olots pe'qu' iłiye',** 28 *qe pa' Intata yaqsiijkii hatse' ha'ne sehe' epji' pekhewe' hats yit'ijets pa'aj, qa qu' hats namets qu' naqsiijkii qa' aje'eł qu' week naqsiijkii qa yif'elitłe iye.—* *(Is 10:22-23)* 29 Pa' Isaias'ik'i qa yit'ij iye in iyetij pa'qu' łunyejeye'kii pe' Israel: *—Pa' Yatsat'axij pe' week oq'opheł**inetsilets** wa's łeiłets qu'nte' nenejete' uja'xe' ene' inejefets, qekha hats hik injunyejeye'tax pe' Sodoma łeiłetsik'i qa pe' Gomorra łeiłetsik'i iye in ham pa'qu' amane'.—* *(Is 1:9)**

---

* **9:11** Ro 4:17; 8:28 * **9:14** Ro 2:11; 3:5; 2Cr 19:7; Lc 20:16 * **9:16** Ga 2:2; Ef 2:8 * **9:17** Faraón ikji' wittata'a' pa' sehe' Egipto. * **9:18** Ex 4:21; 7:3; 9:12; 10:20,27; 11:10; 14:4,7; Dt 2:30; Jos 11:20; Jn 12:40; Ro 11:7,25 * **9:19** Ro 3:7; 11:19; 1Co 15:25; Stg 2:18; 2Cr 20:6; Job 9:12; Dn 4:35 * **9:20** Ro 2:1; Job 33:13; Is 29:16; 45:9; 64:8; Jer 18:6; 2Ti 2:20 * **9:21** Is 64:8; Jer 18:6 * **9:22** Ro 2:4; Pr 16:4; 1P 2:8 * **9:23** Ro 2:4; 8:29; Ef 3:16; Hch 9:15 * **9:24** Ro 3:29; 8:28 * **9:25** 1P 2:10 * **9:26** Mt 16:16 * **9:27** Is 28:22; Gn 22:17; Ro 11:5 * **9:29** Stg 5:4; Dt 29:23; Is 13:19; Jer 49:18; 50:40; Am 4:11

30 ¿Pa'n qu' jintit'ijju' in t'ejuyets aka'an? Aka'an ikji' pekhewe' nite' judiol in
nite' wo'taxii pa'qu' natsathen, qa yamłe'ets pa' yatsathen ta'łets pa' Intata
qe ta'łets in nite' yeqeku'.* 31 Qa enewe'łe Israel in wo'taxii pa' yatsathen qa
yijayantax kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley), ma' qa nite' yamets pa'
yatsathen ta'łets pa' Intata.* 32 ¿Qa inhats'ek enewe'en in nite' yamets pa'
yatsathen? Qe in wo'taxii qu' natsathen qa nite' wo'ojii pa'nte' łeqekuye'jij pa'
Intata, qa wołetaxijii pe' yaqsiijkii t'ejuyets pa' ley. Enewe'en ma' qa yilanifi
pe' ute łii "ute witlanki'ifi"* 33 in ł'anye'jek ka' we'nika'ajji': *—Jeł'ł, na' witset
Sión†henji' ne' ute‡witlanki'ifi qa inaqwakaninkii iye in yothetkii. Qa pa' qu'nte'
neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.—* *(Is 28:16)**

10

Pe' Israel ewi'łłe in yaqsiijkii pa'qu' nisu'unłe.

1 Yejefets, pakha' yiyinheye'jii pa' Intata kakha' les qi in hisu'untax
kakha'an, qu' nana'li'm pa' witiła'x pe' week Israel łeiłets. 2 Tsikfe'lets in
yijaa'ija in yisu'untax qu' nijayaanija pa' Intata, qa nite'łe nikfe'lets pa'n
łunye'j qu' nijayan.* 3 Qe nite' nikfe'lets pa'n łunye'j pa' Intata qu' naqsiijkii
qu' netisij pa'qu' łiła'xe' pa'qu' jukhewe' qa efuye' iye, ma' qa łekhewełłe in
yaqsi'jtaxijkii pa'qu' numtitax qu' nata'łijets pa'qu' liła'xe', qa hik ta'łijupi' in
nite' t'eku'miju'ł kakha' jiyełistaxij pa' Intata qu' jinta'łijets pa'qu' iniła'xe'.*
4 Qe pa'qu' nijayan ha' Cristo qa hats na'li'm pa' łiła'x, qe ha' Cristo hikha'
hik łunye'j qu' hats jina'nq'axijipji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).*
5 Pa' Moises'ik'i yika'ajji' pa'aj pa'qu' jukhewe' qu' nowo'ojii pa'qu' łiła'xe
kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' (ley), qa' week qu' naqsiijijkiiha kekhewe'en
hats'inha qu' iła'xe'.* 6 Qa pakha'łe witiła'x ta'łets pa' nite' witqekuye'jij ha'
Cristo qa yit'ijek: *—Hasu'uj numti pa' atawe'j qu' nit'ij: "¿Łekpa' qu' namiipha'm
na' wa's?"* *(Dt 30:12)* (ikji', ¿łekpa' qu' namiipha'm na' wa's qu' nenka'xju' pa'
Cristo?)* 7 i'nłi'i qu' nit'ij: "¿Łekpa' qu' namiiju' pa' łe'nq'itset'ij pe' naxju'?"—
(ikji', ¿łekpa' qu' namiiju' pa' łe'nq'itset'ij pe' naxju' qu' nenka'xik'uipha'm pa'
Cristo pe' naxju'?)* 8 Qa ¿pa'n ikji'ha pa' neqit'ijineyu'uj pa' Moises'ik'i in yit'ij
ekewe'en? Aka' neqit'ijineyu'ujha aka'an: —Eke' wi'tlijei hats metits e'm,
hats i'nji' na' eji' qa pa' atawe'j iye.— Eke' wi'tlijei hik ekewe' k'inq'ijatsheni'łij
qe qa' nana'l ine'm pa' nite' witqekuye'j.* 9 Qe qu' nit'ij na' eji': —Ha' Jesús
hikha' Yatsat'axyij— qa pa' atawe'j iye qu' numtii'ija nite' yeqeku'uk'i pa'
Intata in niihinik'uipha'm pa'aj ha' Jesús pe' naxju', ma' qa' iła'xe'.* 10 Qe pa'
atawe'j qu' numtii'ija nite' yeqeku'uk'i ma' qa hats łatsathen, qa na'łe eji' qu'
netetfelij, ma' qa' hats jutsiqax in hats iła'x. 11 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pa'
qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.—(Is 28:16)*
12 Qe ham pa'qu' pakha' łunye'je' judío qa pe' nite' judiol, qe ha' Yatsat'ax'inij
hikha' Yatsat'axij ene' week, qi pa'qu' netisij hatse' week pe'qu' niyinii,* 13 qe
ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: *—Week pa'qu' niyinijets łiła'xe' pa' Yatsat'ax'inij qa'
iła'xe'.—* *(Jl 2:32)** 14 ¿Qa pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' niyinijets
aka'an in hikha' nite' nek'enheyu'ets? ¿Pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' netk'enets in

---

* **9:30** Ro 1:17; 3:21; 9:14; 10:6; Ga 2:16; 3:24; Fil 3:9; He 11:7 * **9:31** Ro 10:2,20; 11:7; Is 51:1; Ga 5:4 * **9:32** 1P 2:6,8 † **9:33** Sión łii iye pa' Jerusalén. ‡ **9:33** Pe' ute ikji' Cristo. * **9:33** Ro 5:5; 10:11; Is 8:14 * **10:2** Hch 21:20 * **10:3** Ro 1:17 * **10:4** Ro 3:22; 7:1-4; Ga 3:24; 4:5 * **10:5** Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11,13,21; Ro 7:10 * **10:6** Ro 9:30; Dt 9:4 * **10:7** Dt 30:13; Lc 8:31; He 13:20 * **10:8** Dt 30:14 * **10:9** Mt 10:32; Lc 12:8; Ro 4:24; 14:9; 1Co 12:3; Fil 2:11; Hch 2:24; 16:31 * **10:12** Ro 3:22,29; Hch 10:36 * **10:13** Hch 2:21; 7:59

nite' impi'yelij hakha'an? ¿Pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij iye qu' nepiye'ek'i in ham pa'qu' nenfeli'm eke' wi'tlijei?* 15 Qa ¿pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij iye qu' nenfel eke' wi'tlijei qu' nite' net'ukinheti'yi'ij qu' nenfel? Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: —*¡Hayits qa łe'wis nekhewe' neka'x ke' łe'sits wi'tlijei!*— *(Is 52:7)** 16 Qa nite'łe week qu' net'eku'miju'ł ekewe' łe'sits ink'aihits wi'tlijei. Qa hik ta'łijupi' pa' Isaias'ik'i in yit'ij: —*Yatsat'axyij, ¿łekpa' qu' hats numti qu' yijaali'ija eke' henfeli'ł?*— *(Is 53:1)** 17 Ma' qa hik ta'łijupi' in ewi'łłe qu' jintepiye'ek'i ke' wi'tlijei, ma' qa'nte' jinteqekuye', qa eke' qu' jintepiye'ek'i wi'tlijei hik ekewe' łe'lijei ha' Cristo.* 18 Qa yakha'łe qa' k'afaakani'ł, ¿me mente' łepi'ye'ełik'i ke' wi'tlijei? ¡Nite'! Yakha' tsikfe'lets in hats łepi'ye'ełik'i, qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: —*Week ha'ne sehe' yamipji' pa' ł'a'x, qa yamii iye pe' les in totsii.*— *(Sal 19:4)** 19 Qa ewi'łij iye qu' nek'inaqfaakan, ¿me nite' hayiits qu' nenikfe'lets pa'aj ne' Israel? ¡Nikfe'lets! Pa' Moises'ik'i hikpa' yojo'oj pa'aj in nifel aka' ł'anye'j pa'aj pa' Intata in yit'ij: —*Yakha' qu' haqsiijkii qu' eqemtsheni'łetskii ekheweli'ł judiol nekhewe' witsetitstax qa nite'łe hik łunyejei qu' witsetitse' qe nite' nikfe'l yiwets. Yakha' qu' haqsiijkii iye qu' nawakanini'łkii pa'qu' witset'e in nite' nikfe'ltax yiwets.*— *(Dt 32:21)** 20 Qa i'nk'ałe pa' Isaias'ik'i qa nite' nijiwei in nifel pa'aj pa' ł'anye'jets pa' Intata in yit'ij: —*Hats tsi'wen nekhewe' nite' wotaxyii. Henethinets nekhewe' nite' inaqfaakantaxyiikii.*— *(Is 65:1)** 21 Ma' qa nifel iye pa' ł'anye'jets pa' Intata ne' Israel qa yit'ij: —*Miitsju' in hi'ttaxijets k'eewe yikoyei na' ewi'ł witset nite' nek'enheyu' qa ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pakha' łakha'łe in yisu'un qu' naqsiijkii.*— *(Is 65:2)*

11

Pe' mexe amaneyij pa' Intata pe' Israel łeiłets.

1 Qa week ekewe'en qu' nek'inaqfaakanij: ¿Me hats yili'ij pa' Intata in t'eku'mtaxiiji' ne' Israel? Nite', aka'an ham łeke'ye'. Qe yakha' iye ye'israel łeiłe', yakha' iye hata'łets pa' Abraham'ik'i qe pe' yaqwa'mhitsik'i ta'łets pa' Benjamin'ik'i.* 2 Pa' Intata nite' yili'ij ne' Israel, qe hikne' hayiits t'eku'miiji' pa'aj. ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets ke' we'nika'ajji' pa'aj pa' Elias'ik'i in nifelet-spha'm pa' Intata in uł'ax pa' yaqsiijkii pe' Israel? Qa yit'ij:* 3 —Yatsat'axyij, *hats nilanju' ke' łenukintax profetas, qa nopłetju'kii iye kekhewe' yejutshentaxets pa'qu' łeqisit'e'ej (altar). Hats yeł'ewi'łłe in yaman qa hats neqek'uyuyij iye.* — *(1R 19:10,14)** 4 Qa ¿pa'n yit'ij in yeku'ł pa' Intata? —*Hats haqsi'jijup qu' natsjayan hekhewe' wetsjuk tatsai mil (7.000) jukhew hikhe' nite' wonokok'enifi na' witeqsi'nq'al Baal.*— *(1R 19:18)* 5 Qa hik łunye'j iye hane'ej, in na'l pe' mexe amanei t'eku'miiji' pa' Intata qe qa' ni'fen.* 6 Ye'ehe, in ta'łłe'ets pa' łeqi'fenkeye'j in t'eku'm i'ni', ma' qa' hats nite' ta'łets pa'qu' jintaqsi'jtaxijkii, qe qu' nata'łets pa'qu' jintaqsiijkii in t'eku'm i'ni', qa pa' łeqisitłetax'inij qa hats nite' hik łunye'je' qu' łeqisit'e.* 7 Qa ¿pa'n ikji' aka'an? Pe' Israel nite' yi'wen pa' wo'taxiikii, qa pekhewe'łe t'eku'miiji' pa' Intata qa yi'wen, qa pekhewepłe qa yit'unhet łatawjets pa' Intata, ma' qa les in yaqsi'jijkiiha pa' yisu'unłe.* 8 In ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Pa' Intata tisij pa' łunyejei ma' qa hik łunyejei ne'ej hats imaa'ju'ha, pe' łotoi hik łunyejei qu' nite' ni'wenekii qa pe' łekfii qa hik łunyejei qu' nite' nepiye'ye'kii. Qa aka'an yamijii*

* **10:14** Ef 2:17; 4:21; Hch 8:31; Tit 1:3 * **10:15** Nah 1:15; Ro 1:15; 15:20 * **10:16** Ro 3:3; Jn 12:38 * **10:17** Ga 3:2,5; Col 3:16 * **10:18** Ro 1:8; Col 1:16,23; 1Ts 1:8 * **10:19** Ro 11:11,14 * **10:20** Is 65:1; Ro 9:30 * **11:1** 1S 12:22; Jer 33:24-26; Lc 20:16; 2Co 11:22; Fil 3:5 * **11:2** 1S 12:22; Sal 94:14; Ro 6:16; 8:29; 1P 1:2 * **11:3** 1Ts 2:14 * **11:5** 2R 19:4; Ro 9:27 * **11:6** Ro 4:4 * **11:7** Mr 6:52; Ro 9:18,31; 11:25; 2Co 2:14

*hane'ej ha'ne łahats'ij.— (Dt 29:4)** 9 Qa pa' David'ik'i qa yit'ijek: *—Pa'qu' łeqe łe'wis nełuye' hisu'un qu' łeniwqe'leł'ij enewe'en, qa hisu'un iye qu' łalanki'ye'ł'ifi, qa qu' łantanithenkeyeje'ł'ij iye.* 10 *Noo'yi'imkii ne' łotoi hats'inha qa' nite' ni'wene'kii, it'ij tufum ł'anul hats'inha qa' pakhaayi'ij qu' nite' natsathene' ne' ł'anul.— (Sal 69:22-23)*

Yejeyumtshenijupi' pe' łakjil pe' wit'enkiju' najkak olivo.

11 Qa ewi'łij iye qu' nek'inaqfaakan. ¿Me in yilanifi pe'ye' qa' hats nite' neniyepha'mkii iye? Nite', aka'an nite' łeke'. Qe pe' judiol in yaqsiijkii pa' uł'ax, ma' qa yija'łe qa na'li'm pe' nite' judiol pa' witiła'x, hats'inha pe' judiol qa' netqemtsenijetskii.* 12 Pe' Israel in yaqsiijkii pa' uł'ax qa pa' Intata qa tisij ha'ne week sehe' epji' pa' qi łeqi'fenkeye'j. In nite' yaqsiijkii pa' yittaxij pa' Intata, qa pa' Intata qa tisij pe' nite' judío pa' qi łeqi'fenkeye'j. Qa pe' judiol qu' hats week net'eku'miju'ł hatse' qa' naqsiijkii pa' yit'ij pa' Intata, qa pa' Intata qa leesjeek qu' nijatshenfik'i pa' łeqi'fenkeye'j.* 13 Qa hane'ej qu' hit'iłij ewets ekheweli'ł nite' judiol. Yakha' in ya'apostoli'ł epji', qi in hiwqinhetji' aka' yithayijkit,* 14 qe hisu'untax qu' haqsiijkii qu' hats netqemtsheni'ł ewetskii hekhewe' yejefeetsija in judiol, hats'inha qu' łeke'ye' qu' iłiye' pe'qu' uja'xe'.* 15 Pa' Dios in hats t'oqowe'yiju'ł pe' Israel, qa aka'an qa yaqsiijkii qu' łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Dios ha'ne week sehe' epji'. Qa qu' łesitsetaxi'ł wetju'ł pa' Intata ne' Israel, nekhewe'en in hik łunyejeitax qu' nanaxju', ma' qa' iłiye'.* 16 Qe in łe'wisi'm pa' Intata pa' yojo łok'opłe, ye'ehe, qa ikji' qu' łe'wise'jiimek iye week pa' itupi'le'. Qa in łe'wisi'm pa' łefitets qa' łe'sitse'jiimek iye week pe' łakjil pe' najkak olivo.** 17 Qa na'łłe pe' weniwqałitik'i pe' łakjil pe' najkak olivo wit'enkiju'. Pa' ewi'ł pekhewe' weniwqałitik'i qa yaya'xi' pa' łakji' pe' nite' wit'enkiju' olivo. Pa' łakji' pe' nite' wit'enkiju' hikpa' akha' in nite' e'judio, ma' qa teniqatij ewets pe' wit'enkiju' qa łakijets pa' yimax łits'i pa' łefitets pe' olivo wit'enkiju'.* 18 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj umti qu' les anipji' qu' e'łe'wise' pekhewe' łakjiltaxija pe' najkak. Qa qu' ejunye'je' aka'an, menikfelitets in nite' akha' qu' łisij łits'iye' pa' łefitets qe pa' łefitets hikpa' nełisij yijat'ij pa' łits'i.* 19 Akha' nite' judío i'nłi'i qu' it'ij yijat'ij: —Weniwqałitik'i pe' uja'x łakjil hats'inha qu' heteniqatets.—* 20 Qa yijaa'ija aka'an. Qa weniwqałitłi'ik'i qe inqeku', qa akha' in weniqatij ewets qa' matjanithenij in nite' ł'inqeku'. Qa hik ta'łijupi', hasu'uj meniwqinhetij e'nijiwe'yipji' yijat'ij.* 21 Qe pa' Intata qu' nite' niwejine'łi'i pekhewe' łakjiltaxija pe' najkak, qa'nte' jeek newejinełi'i. 22 Jeł qeku'nek, pa' Intata in qi in eq'iltinhetsax qa its'iyoptoxłe iye. Yitanithen pekhewe' yili'ijju' in nite' yeqeku'tax, qa akha'łe qa neq'elet'ej qu' nite' iliyi'ij in nite' łeqeku', qa qu' iliłi'ij in nite' łeqeku'tax qa' netenisa'xji'ij eyek.* 23 Qa qu' niliłi'ij pa' łeqekuyejei pekhewe'en, qa' neteniqatets iye, qe pa' Intata yiya'yij qu' neniqatets iye.* 24 Qe in akha' pakha' łakji' pe' najkak olivo nite' wit'enkiju', qa łeteniqatłe'ets pe' olivo wit'enkiju' nite' łata'łtaxets. Qa hik ta'łijupi' qu' les nite' jutsitaxe' pe' wenisa'xtaxik'i qu' neteniqatets iye pe' najkak ta'łets. Qu' netiłinhetiitax pe' Israel.

25 Yejefets, hisu'un qu' enikfe'li'łets aka' nite' hayiits qu' nenikfe'letsha pe'ye' hats'inha qa' nite' umtiyi'ił qu' hats week enikfe'li'łets. Pe' Israel hane'ej

* **11:8** Is 29:10; Mt 13:13-14 * **11:11** Hch 28:28 * **11:12** Ro 11:25 * **11:13** Hch 9:15 * **11:14** Gn 29:14; 2S 19:12-13; Ro 9:3; 1Co 1:21; 7:16; 9:22; 1Ti 1:15; 2:4; 2Ti 1:9; Tit 3:5 * **11:15** Ro 5:11; Lc 15:24,32 * **11:16** Pe' najkak olivo wit'enkiju', ikji' pe' judiol. * **11:16** Nm 15:17-21; Neh 10:37; Ez 44:30 * **11:17** Jer 11:16; Jn 15:2; Ef 2:12-13 * **11:18** Jn 4:22 * **11:19** Ro 9:19 * **11:20** Ro 5:2; 12:16; 1Co 10:12; 2Co 1:24; 1Ti 6:17; 1P 1:17 * **11:22** Ro 2:4; 1Co 15:2; He 3:6,14; Jn 15:2 * **11:23** 2Co 3:16

na'l pe' yit'unhet pe' łatawjets qa' naamłi'ijii pa' ł'axkathe'ej qu' uja'xe' pe'qu' nite' judiole'.* 26 Qa qu' hats nametsji' pa' uja'x pe' nite' judío, ma' qa' weeke' pe' Israel qu' netiłinhetii, in ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Na' witset Sión (Jerusalén) qu' nata'łii hatse' pa' Eqiłina'x, qa' nenit'ijji' week pa' uł'ax i'ntaxji' ne' Jacob (Israel) łelits.** 27 *Hik aka' hiwjutsiqeni'm nekhewe'en qu' hiwu'mtaxik'ui pe' łewuł'ets.—* *(Jer 31:31-34)** 28 In t'ejuyets ke' łe'sits wi'tlijei, pe' Israel qa ł'ejuihifetsij pa' Dios qe ta'łi'ł ewets qa pakha'łe Dios qa yisu'un qe ta'łets in t'eku'miiji' pe' łaqwa'mhitsik'i.* 29 Qe pa' Intata nite' yepilet i'nk'ui iye pa'qu' hats jinełisij, qa nite' yili'inij iye in hats tayai iniiji'.* 30 Qa hik łunye'j ekheweli'ł toxik'i nite' łaqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa hane'ej pa' Intata qa nełisi'łij pa' łeq'ilta'x qe ne' Israel nite' tek'enets.* 31 Hane'ej ne' Israel hik łunyejei ka' ejunyejeyi'ł toxik'i, nite' tek'enets pa' Dios, hats'inha pa' Intata qa' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j. Qa hane'ej hatse' qa' łekhewele' eku'nek ne' Israel qu' netisij pa' Intata pa' łeq'iltiye'j. 32 Pa' Intata yaqsiijkii qa nophe'łju' ene' week qe nite' impiyel, hats'inha qa' nethinij pa' łeq'iltiye'j ene' week.* 33 ¡Hayits qa ham ł'aka'the'ye' in qi in łe'wis pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata! ¡Hayits qa ham ł'aka'the'ye' pa' łikfeliya'xets pe' wekwek qa pa' łikfeliya'xets pa'qu' naqsiijkii! ¡Hayits qa ham łeke'ye' qu' jinenikfeliyu'taxets pa' łaqjamtikineye'jkii qa pa'qu' nanqaqsijkineyu'ujkii iye!* 34 *¿Łekpa' qu' nenikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii pa' Yatsat'ax'inij? Qa ¿łekpa' iye qu' nijatshenijkii pa'qu' wekweke'?* *(Is 40:13-14)** 35 *¿Łekpa' iye qu' natatkinhenets qa' i'nk'ałe nepiletets iye?* *(Job 35:7)* 36 Qe week ta'łets pa' Intata, week łaqsijiiju' qa week iye łakha'łe in t'ejuyets. Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

12

Pa' yiija'ija łunye'j qu' jintajayan pa' Intata.

1 Qa hik ta'łijupi' yejefets, pa' łeq'iltiye'j pa' Intata hikpa' ta'łets qu' nek'iyini'łij ewets qu' itupi'leni'łetsha ne' esenitsi'ł qu' mewetłiisi'łijha pa' Intata qu' hik ejunyejeyi'ił na'aj ofrenda in ewi'łłe in t'ejuyets pa' Intata. Hik aka' qu' ejunyejeyi'ił qu' ewi'łe'łe qu' metjutsheni'łets pa' Intata qa qu' qiyi'ija iye qu' nesu'uni'ł. Aka'an hik aka' ka' yiija'ija in łunye'j qu' jintajayan pa' Intata.* 2 Hasu'uj eneqjeyu'ułijets pa' łunye'j ha'ne sehe' epji', i'nk'aihiti'ł yijat'ij pe' aqjamtikineyejeyi'łkii qe hik aka' ta'łets in ink'ayik pa'qu' injunye'je'. Qa aka'an qa hik aka' qu' nikfeliti'łets pa' yisu'un pa' Intata, ikji' pa' łe'wis, qa pa' yi'wejułenij qa pa' ham uł'axi'ik'uyi'.* 3 Aka' yithayijkit ta'łets pa' łeq'iltiye'j pa' Intata hik aka' qu' nata'łets qu' hit'iłij ewets week ewiłei ekheweli'ł aka'an, hasu'uj pa'qu' numti qu' les qiye'ji', nikesimeni' yijat'ij pa' hats łuk'e'eju'ł pa' testi'yij nite' łeqekuye'j tisij pa' Intata.* 4 Qe hik łunye'j ha'ne i'nese'n in olots ene' łewekwekits qa week ewiłei yeqet'etsijju'kii t'ejuyets. 5 Qa hik injunyejei inekhewel in jo'lots in jitajayan ha' Cristo qa hik injunyejei na'aj ewi'ł wit'ese'n. Qa week pa'qu' ewi'łe' pe' łewekwekits pa' wit'ese'n ti'jets pekhewep łewekwekits.* 6 Week ewiłei inekhewel nite' łunyejei wetju'ł pe' jitesti'yij ham

---

* **11:25** Ro 1:13; 16:25; 11:7; 12:16; Mt 13:11; 1Co 2:7-10; Ef 3:3-5,9; Lc 21:24; Jn 10:16 * **11:26** Is 59:20-21 * **11:27** He 8:10,12 * **11:28** Ro 5:10; 9:5; Dt 7:8; 10:15 * **11:29** Ro 8:28; 1Co 1:26; Ef 1:18; 4:1,4; Fil 3:14; 2Ts 1:11; 2Ti 1:9; He 3:1; 2P 1:10 * **11:30** He 7:21 * **11:32** Ro 3:9; Ga 3:22-23 * **11:33** Ro 2:4; Ef 3:8,10; Col 2:3; Job 5:9; 11:7; 15:8 * **11:34** Job 41:11; Jer 23:18; 1Co 2:16 * **11:36** 1Co 8:6; 11:12; Col 1:16; He 2:10 * **12:1** 1Co 1:10; 6:20; 2Co 10:2; Ef 4:1; 1P 2:5,11; Ro 6:13,16,19; He 13:15 * **12:2** 1P 1:14; Mt 13:22; Ga 1:4; 1Jn 2:15; Ef 4:23; 5:10,17; Tit 3:5; Col 1:9 * **12:3** Ro 1:5; 11:20; 15:15; 1Co 3:10; 7:17; 15:10; Ga 2:9; 2Co 10:13; Ef 3:7-8; 4:7; 1P 4:11 * **12:5** 1Co 10:17,23; 12:20,27; Ef 4:12,25

łajale' ta'łets pa' łeq'iltiye'j pa' Intata. Pa'qu' ewi'łe' qu' netesti'yij in profeta, qa' nanatkin in łuk'e'ek pa' hats łuk'e' pa' testi'yij.* 7 Qa pa'qu' netesti'yij pa'qu' net'ihinijkii, qa' net'ihinijkii. Qa pa'qu' netesti'yij qu' ni'nq'ijatshen, qa' ni'nq'ijatshen.* 8 Qa pa'qu' netesti'yij qu' ninaxkakłin, qa' ninaxkakłin. Qa pa'qu' netesti'yij in t'ihin, qa' lees nanhin pa'qu' net'ihinij. Qa pa'qu' netesti'yij qu' netnek'enhei, qa' nejeełik'uiha pa'qu' naqsiijkii. Qa pa'qu' netesti'yij qu' net'iftits, qa' hasu'uj qu' na'tinhetje'm łeju's, łe'wisi'imkii yijat'ij.*

Pa'qu' injunye'je' in jitajayan pa' Jesucristo.

9 Qu' mewet-su'uni'ł yijaayi'ija, hasu'uj aqanłi'iłkii qu' hik łunye'je' qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił. Uteeni'łha pa' uł'ax, qa pa' łe'wis qa' ik'eyiłijha qu' isu'uni'ł.* 10 Mewet-su'uuni'łha qe hats e'witjefeyeek'iłha. Week ewiłei ekheweli'ł iwqinheti'ł pa'qu' ejefeyi'iłipji' pa' Intata qe hats e'witjefeyeek'iłha.* 11 Hasu'uj e'qinyetetsi'iłkii pa'qu' ithayiki'ił, et'unitsi'iłkii yijat'ij qa' imeheti'łji' qu' ithayi'yi'łi'mkii ha' Yatsat'ax'inij.* 12 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' nata'łets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui, me'nt'unheti'łiju'ł qa hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek łaats'e'ełij, hasu'uj antapi'iłii qu' iyini'ł.* 13 I'feni'łij pa'qu' hami'im pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata. Eneqjunu'ułij qa' łisi'łij iye łewhi'wet'e' pe'qu' i'weni'łik'ui.* 14 Aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pe'qu' nawitjitaxi'ł. Iyini'łipji'kii qa hasu'uj qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' anyejeyi'iłij.* 15 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' łe'sitsi'imkii pekhewep. Mapi'łju' qu' napju' pekhewep.* 16 Ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii. Hasu'uj pa'qu' numti qu' les łe'wise'ju' pa'qu' numti qa pekhewepe' qa' nite'ye', a'qapitsi'iłi'kii yijat'ij pekhewe' wenit'ijets in uł'eetsłekii. Qa hasu'uj iye pa'qu' numti qu' les nenikfe'lets wekwek qa pekhewepe' qa' nite'ye'.* 17 Hasu'uj aqa'tja'yi'łij qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' uł'axe' pekhewe' qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe'. Menethiniłijets ene' week qu' aqsiiłijkii pa' łe'wis.* 18 Qu' łeke'ye', qa aqsiiłijkii pakha' łuk'e' pa' łeke' qu' aqsiiłi'mijkii ene' week jukhew qa efuts hats'inha qu' ikesimen łi'iłkii.* 19 Yejefets, hasu'uj qu' ekhewele'łi'ił qu' anqa'tjayu'ułkii, iwejini'łij yijat'ij pa' Intata qu' nitanithen, qe ke' we'nika'ajji' in yit'ij pa'aj pa' Intata, yit'ij: —*Yakha' qu' haiqa'tjai. Yakha' qu' hijanin.*— *(Dt 32:35)** 20 Qa kakhap we'nika'ajji' iye qa yit'ij: —*Pa'qu' na'napjaxtax e'm, qu' niyipkun qa' łisij pa'qu' netuj. Qu' ne'niyayu' qa' łisij pa'qu' łat'e. Qu' hik aka' eqfenye'ji'ij ma' qa hik łunye'j qu' enipji'kii łeiła' pe'qu' ł'ofololitse' tujje'm qe qi qu' niwepinhetkii pa' łunye'j in nite' łe'wis.*— *(2R 6:22)** 21 Hasu'uj nanax'ej pa' uł'ax, aqsiijkii yijat'ij pa' łe'wis qa' anaxij pa' uł'ax.

13

Pa'qu' injunyejeyi'ij pe' tenek'enhei.

1 Week jitewqinhet pekhewe' qu' netnek'enhei, qe ham pa' qu'nte' nata'łe'ets pa' Intata pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei. Qa hik ta'łijupi' pekhewe' hane'ej łetsetitits pe' tenek'enhei pa' Intata hikpa' yaqsi'jju'.* 2 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' net'ejuyiju'ł pe' łetsetitits pe' tenek'enhei ma' qa

* **12:6** 1Co 7:7; 12:4,10; 1P 4:10-11; Hch 13:1 * **12:7** Hch 6:1; 13:1; 1Co 12:28; 14:26 * **12:8** Hch 4:36; 11:23; 13:15; 2Co 8:2; 9:7,11,13; 1Co 12:28; 1Ti 5:17 * **12:9** 2Co 6:6; 1Ti 1:5; 1Ts 5:21-22 * **12:10** Jn 13:34; 1Ts 4:9; He 13:1; 2P 1:7 * **12:11** Ro 13:7; Fil 2:3; 1P 2:17; Hch 18:25; 20:19 * **12:12** Ro 5:2; He 10:32,36; Hch 1:14 * **12:13** Ro 15:25; 1Co 16:15; 2Co 9:1; He 6:10; Mt 25:35; 1Ti 3:2 * **12:14** Lc 6:22; 1Co 4:12 * **12:15** Job 30:25; He 13:3 * **12:16** Ro 11:20,25; 15:5; 2Co 13:11; Fil 2:2; Ef 4:2; 1P 3:8; Pr 3:7 * **12:17** Pr 20:22; 24:29; 2Co 8:21 * **12:18** Mr 9:50; Ro 14:19 * **12:19** Sal 94:1; 1Ts 4:6; He 10:30 * **12:20** Mt 5:44; Lc 6:27; Pr 25:21-22 * **13:1** Tit 3:1; 1P 2:13; Dn 2:21; 4:17; Jn 19:11

hats t'ejuyiju'ł iye pa' Intata qe hikpa' yaqsi'jju'. Qa week pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł aka'an qa' nattanithenhetii.* 3 Qe pe' tenek'enhei nite' t'ejuyets qu' nijiweikitkii pekhewe' yaqsiijkii pa' łe'wis, qe t'ejuyets yijat'ij qu' nijiweikitkii pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax. ¿Me łisu'un qu' ham ijiweyaxi'iju'łkii pe' tenek'enhei? Aqsiijkii pa' łe'wis hats'inha qa' ne'sinhetij. 4 Qe pa' Intata yaqsiijkii pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei qe qa' nejełiłijets pa' uł'ax. Qa qu' aqsi'jłi'ijkii pa' uł'ax, qa' les łe'wis qu' e'nijiweikii, qe pe' tenek'enhei na'li'm pa' łet'unha'xijup qu' natanithen qe pekhewe'en t'ithayi'yi'm pa' Intata ma' qa yitanithen pa'qu' naqsiijkii pa' uł'ax.* 5 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj hami'ik'ui qu' jintek'enets pekhewe' tenek'enhei, hasu'uj qu' ewi'łe'łe qu' jine'nijiweyets qu' jinitanithen, qe les łe'wis iye qu' ham jintoksi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' jintaqsiijkii.* 6 Pa' Intata hikpa' yaqsiijkii pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei, qa hik ta'łijupi' in les łe'wis qu' jintajaninkii pe' wekwek (impuestos) t'ejuyets pe' tenek'enheiji' pa' witset, qe pekhewe'en łeq'ithayinenhei pa' Intata qa ewi'łłe in yithayiki pa' ł'ithayijkit in tenek'enhei. 7 Hik ta'łijupi', ijanini'łkii pekhewe' ł'estiyiłij qu' ijanini'łkii. Week ewiłei ekheweli'ł ijanini'łkii pekhewe' wekwek (impuestos) t'ejuyets pe' tenek'enheiji' pa' witset. Ijanini'łkii iye pekhewe' t'ejuyets in yijanin wekwek tujtseika' ta'łji' (aduana) qe t'ejuyets iye pe' tenek'enheiji' pa' witset. Ek'eni'łets pekhewe' qu' netesti'yij qu' netnek'enhei. Iwqinheti'ł pekhewe' qu' netesti'yij qu' netiwqinhetii.*

Jiwet-su'un.

8 Hasu'uj qu' nana'l ekumhifkineli'iłij pakhape', ewi'łłe yijat'ij qu' hik łunye'je' qu' ekumhifkineyi'iłij qu' mewet-su'uni'ł, pa'qu' nisu'un pakhape' ma' qa hats yaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).* 9 Qe wenit'ij qu' jintaqsi'jijkii in yit'ij: *—Hasu'uj ejtenij pe'qu' efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj ejtenkii. Hasu'uj isu'un qu' antsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape'.— (Ex 20:13)*
Qa week iye kekhewep, qa qu' aqsiijkii in wenit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.— (Lv 19:18)* Ma' qa' hats week na'n ji'teje'm qu' aqsiijkii ekewe'en.* 10 In jitesu'un pakhape' nite' jitawtshetenij pe'ye', qa hik ta'łijupi' in jitesu'un pakhape' ma' qa hats week jitaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). 11 Les łe'wis qu' aqsiiłijkii ekewe'en qe ha'ne hats ju'un ji'teje'm łahats'ij qiji'. Yape onomi'łpha'mkii in łama'ałju' qe pa' iniłijii hats met, hats nite' hik ipłu'ui pa' ipłu'uk'i in i'nk'aa jitek'enets,* 12 qe pa' naja'x hats hamiyu' qa pa' nełu qa hats met. Qa hik ta'łijupi', yape jiteli'ij pe' wekwek t'ejuyets pa' nookii ma' qa' jinteqhinataji' pe' t'ejuyets pa' nełu hats'inha qu' jinaqsi'jij pa' uł'ax.* 13 Les łe'wis qu' ji'nt'asinikiha in nełu iniiłets. Hasu'uj hik injunyejeye' pe' yewutłekii qa pe' yek'uwetju'kii iye. Hasu'uj hik injunyejeye' iye pe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits qa pe' wapiłłe wetju'łkii in wanawitji. Hasu'uj iye injunyejeye' pe' tek'ełeiju'kii qa pe' eqemtshenetsitsij wekwek.* 14 Les łe'wis yijat'ij qu' hik injunyejeye' qu' jinteqhinataji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa' ji'nt'ethinkii, qa hasu'uj qu' jintesu'unji' pakha' yisu'un ene' i'nesenits.*

---

* **13:2** 1P 2:14 * **13:4** 1Ts 4:6 * **13:5** 1P 2:13,19 * **13:7** Mt 17:25; 22:21; Lc 20:22; 23:2 * **13:8** Mt 7:12; 22:39; Jn 13:34; Ro 12:10; Ga 5:14; Stg 2:8 * **13:9** Dt 5:17-21; Lv 19:18; Mt 19:19 * **13:11** 1Co 3:5; 7:29; 10:11; 15:2,34; Stg 5:8; 1P 4:7; 2P 3:9,11; 1Jn 2:18; Ap 1:3; 22:10; Mr 13:37; Ef 5:14; 1Ts 5:6; Hch 19:2 * **13:12** He 10:25; 1Jn 2:8; Ap 1:3; 22:10; Ef 5:11; 6:11,13; 2Co 6:7; 10:4; 1Ts 5:8 * **13:13** 1Ts 4:12; Lc 21:34; Ga 5:21; Ef 5:18; 1P 4:3 * **13:14** Job 29:14; Ga 3:27; 5:16; Ef 4:24; Col 3:10,12; 1P 2:11

14

Pekhewe' hats nikfe'lets qa pe' mente' nikfe'letsha in yijayan pa' Cristo.

1 Elesi'iłiju'ł pakha' mente' t'unij pa' nite' łeqekuye'jij ha' Cristo, qa hasu'ujłe
isu'un qu' ejitheyijetskii pe' yumtiłetax.* 2 Na'l pe'qu' numti qu' weekłe łeke'ye'
qu' netuj qe ta'łets in hats t'un pa' nite' łeqekuyejeyij, qa na'l pe' yumti ek qu'
uja'xe'łe kekhewe' łesejets (verduras) qu' netuj qe ta'łets in nite' t'un pa' nite'
łeqekuyejeyij.* 3 Pakha' weekłe tuj qa hasu'uj qu' nuten pakha' nite' weekłe
qu' netuj, qa pakha' nite' weekłe qu' netuj qa hasu'uj qu' nit'ijets qu' uł'axe'
pakha' weekłe tuj, qe pa' Intata week t'eku'miju'ł.* 4 ¿Łek akha' qu' ittaxijets
qu' uł'axe' pa'qu' łeqejkunenek'e pakhape'? Qe in łe'wisju' i'nłi'i qu' uł'axe'ju'
pa' yithayiki qa ewi'łłe pa' łaqa patun pa'qu' nit'ij, qa nite'łe yiwejinłe ma'
qa' nanamju', qe pa' patun hikha' ha' Yatsat'ax'inij hikha' ewi'łłe in na'l pa'
łet'unha'xijup qu' naqsiijkii qu' nite' naname'ju'. 5 Na'l pa'qu' numti pa'qu' ewi'ł
nełuye' qu' les qiye'ji' qa na'l pa'qu' numti'ek in week łunyejei pe' nełuts. Week
ewiłei net'eku'mi' pa' hats yumti.* 6 Pakha' yumti pa'qu' ewi'ł nełuye' qu' les
qiye'ji' ma' qa yaqsi'jijup qu' niwqinhetji' ha' Yatsat'ax'inij. Qa pa' weekłe
tuj eke' witqats qe yumti qu' nata'łets ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa yit'ijetspha'm
łe'wisij pa' Intata. Qa pakha' nite' week qu' netuj eke' witqats qe yumti qu'
hik aka' nisu'un ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.*
7 Qe in jitajayan ha' Yatsat'ax'inij, in mexe ji'łii qa hasu'uj qu' jinteli'ij qu'
jintaqsi'jijkii pa' yisu'un, yamijii qu' jinanaxtaxju'.* 8 Qe in mexe ji'łii i'nłi'i
qu' hats jinanaxtaxju' nite' yili'ij qu' natsat'ets'inij ha' Yatsat'ax'inij qa nite'
inekhewel qu' jinatsat'etsłe intij.* 9 Pa' Cristo in wa'm qa iła'x iye qe qa'
netnek'enhe'yij pe' iłii qa pe' naxju'.* 10 ¿Qa inhats'ek akha' in łejefitkii pa'
ejefe'epji' pa' Intata? ¿Inhats'ek iye in łuten pa' ejefe'epji' pa' Intata? Week qu'
jats'ap'ayi'ijup hatse' pa' Intata qa' jinifaakan. 11 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: —
*Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: "In yijunye'jek in tsa'l, qu' week nonokok'enyifi hatse' qa'
week qu' netetfeli'm: ha'ne Dios."—* *(Is
45:23)*
* 12 Ye'ehe, qa' week ewiłei inekhewel qu' jintetfeliji'm hatse' ha' Dios
pe' jitaqsiijkii.* 13 Qa hik ta'łijupi', jiteli'ij in jitejefitkii pakhape' inejefe'epji'
pa' Intata, les łe'wis yijat'ij qu' hasu'uj qu' jinowo'oi pa'qu' jintalanhenijifi
pa'qu' inejefeyi'ipji' pa' Intata.* 14 Yakha' in hijayan ha' Yatsat'ax'inij Jesús
qa tsikfe'lets in ham pa'qu' nite' łeke'ye' qu' jintełuj eke' witqats. Qa pa'qu'
numti qu' nana'l pe'qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata qu' netuj, qa' hasu'uj netuj, qe
qu' netuj ma' qa hats uł'ax in yaqsiijkii.* 15 Qa qu' newenłi'ij pa' ejefe'epji'
in łetuj pekhewe' yumti qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata, ma' qa' netujji'jek, qa'
nitawje'meten qe yoksi'wen in hats uł'ax in yaqsiijkii aka'an. Qa akha' in
łaqsiimijkii aka'an pa' ejefe qa hik łunye'j qu' ham e'qsu'unka'xi'ij. Hasu'uj
nata'łets pa'qu' netnekui qu' iwuł'enhetju' pa' ejefe'epji' pa' Intata qe ha' Cristo
wa'mifi iye pa'aj pakha'an.* 16 Jełiju'ł hasu'uj qu' nenit'ijets qu' uł'axe' pakha'
qu' łe'wise' e'm.* 17 Qe pa' tenek'enheiji' pa' Intata nite' t'ejuyets qu' jintełuj
pe'ye' i'nłi'i pa'qu' ji'niyaji', qe t'ejuyets yijat'ij pa' yatsathen qa pa' ham
peeyi'ijkii qa t'ejuyets iye pa' witisa'xi'mkii, hik ekewe' jiyełisij pa' Espíritu

---

* **14:1** Hch 28:2; Ro 11:15; 12:3; 15:1,7; 1Co 8:9-11; 9:22 * **14:2** Ro 14:14 * **14:3** Lc 18:9; Col 2:16; Hch 28:2; Ro 11:15; 15:7 * **14:5** Ga 4:10; Lc 1:1; Ro 4:21 * **14:6** Mt 14:19; 1Co 10:30; 1Ti 4:3-4 * **14:7** Ro 8:38; 2Co 5:15; Ga 2:20; Fil 1:20 * **14:8** Lc 20:38; Fil 1:20; 1Ts 5:10; Ap 14:13 * **14:9** Ap 1:18; 2:8; Mt 28:18; Jn 12:24; Fil 2:11; 1Ts 5:10; Ro 2:16; 2Co 5:10 * **14:11** Fil 2:10-11 * **14:12** Mt 12:36; 16:27; 1P 4:5 * **14:13** Mt 7:1; Ro 14:3; 1Co 8:13 * **14:14** Hch 10:15; Ro 14:2,20; 1Co 8:7 * **14:15** Ef 5:2 * **14:16** 1Co 8:11; 10:30; Tit 2:5

Santo.* 18 Pa'qu' netk'enets ha' Cristo qu' hik aka' łunye'je', qa pa' Intata qa' qii'ija qu' ni'sinhetij, qa' qii'ija iye qu' ni'sinhetij ene' week jukhew qa efuts.* 19 Qa hik ta'łijupi', jitaqsiijkii pakha' qu' nata'łets qu' ham peeyi'ijkii qa qu' jineteni'fenij wetju'łkii iye qu' jet'unitsi'ij pa' nite' inqekuyejeyij.* 20 Hasu'uj nata'łets pa'qu' netnekui qu' iwuł'enhetju' pa' ł'ithayijkit pa' Intata yenji'teje'm pa' ejefe'epji'. Week kekhewe' tenekui łe'sits, qa nite'łe łe'wis in ne'wenij pa' ejefe qu' etuj pekhewe' yumti qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata qu' netnekui, qa qu' netuj ma' qa hats łaqsijinenijkii pa' uł'ax.* 21 In mexe ne'wenij qa les łe'wis qu' hasu'uj łuj eku'n ł'ese'n i'nłi'i qu' winoye' qa i'nłi'i pa'qu' łunye'je'łe qu' naqsijinenijkii pa' uł'ax pa' ejefe'epji' pa' Intata. 22 Qa hik ta'łijupi' in łumti qu' weekłe łeke' qu' etuj eke' witqats, qa les łe'wis qu' u'jaxe'łi'iłijkii pa' Intata qu' enikfe'li'łets. Łe'wisi'mkii pakha' qu'nte' naqsijineni'ijkii pa' uł'ax pa' yumti.* 23 Qa pakha'łe yumti qu' nata'łets pa' Intata in nite' week qu' netuj, qa qu' netuj pekhewe' yumti qu' nite' łeke'ye' qu' netuj ma' qa hats uł'ax in yaqsiijkii qe nite' yaqsiijkii pakha' yumti qu' nisu'un pa' Intata. Qa hik ta'łijupi', week pa'qu' jintaqsiijkii qu' net'ejuyiju'ł pakha' jitumti, nite' łe'wis, witwuł'ax.*

15

1 Inekhewel pekhewe' hats t'unitsij pakha' nite' łeqekuyejeyij les łe'wis qu' hasu'uj qu' ji'nitaqsunijup in jiti'fen pekhewe' mente' t'unitsij pakha' nite' łeqekuyejeyij. Qa hasu'uj jiwo'oi pa'qu' i'nujaxe'łi'ijkii qu' jintesu'unik'i.* 2 Week ewiłei inekhewel jitaqsi'ji'mijkii pakha' qu' ni'sinhetij qa yi'sinhet iye pa'qu' inejefeye' hats'inha qa' neteiłem qu' net'unij pa' nite' łeqekuye'jij.* 3 Ha' Cristo iye nite' wo'oi pa'qu' ewi'łe'łi'ijkii qu' nisu'unik'i in ł'anye'jek pa'aj ka' we'nika'ajji' ha' Cristo in yit'ijets pa'aj pa' Intata: *—Pekhewe' uł'etsik'i łe'lijei ewets qa yakha'łe iye in uł'etsik'i łe'lijei yiwets.— (Sal 69:9)** 4 Qe week kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj, we'nika'ajji' qe qa' ji'nijatshen, hats'inha qa' nite' jinanqatsit'i'ij qa qu' jinatkakłin iye ma' qa nana'l pa'qu' jinetjumti'ets witiła'x nite' yili'ij.* 5 Pa' Intata hikpa' ta'łets in jiwatkakłin qa in nite' jinaqatsit'ij iye, k'iyinijets qu' nełisi'łij qu' ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii in łunye'jek ka' hats yisu'un ha' Jesucristo,* 6 hats'inha qu' ewi'ł ni'iłi' qa' ewi'łi'ik'i pa'qu' a'xi'ił qu' iwqinheti'ł pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

Pa' Intata t'eku'mi' pe' nite' judiol.

7 Qa hik ta'łijupi' qu' ku'mi'łij wetju'ł in łunye'jek ha' Cristo in t'eku'mi'ł eju'ł qe qa' iwqinheti'łji' pa' Intata.* 8 Hit'ij ewets ha' Cristo in taqsijkitiiłi'ijkii in hik łunye'j qu' witq'ithayinenek'i ipji' ne' judiol qe qa' nethinkii in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij pa' Intata, qa qu' naqsiijkii iye pe' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pe' inaqwa'mhitsik'i.* 9 Qa qu' naqsiijkii iye pekhewe' nite' judiol qu' niwqinhetji' pa' Intata qe ta'łets pa' łeq'iltiyejij, in ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Qa hik ta'łijupi' ne' witsetiikal ji'teje'm yakha' qu' k'ewqinhetji' qa' heilijtsi'yij iye ka' ii.— (2S 22:50)** 10 Qa kakhap qa yit'ijek: *—E'łe'sitsi'iłi'mkii e'weeki'ł witsetits, e'weeki'iłij na' witset t'eku'miiji' pa' Dios qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii.— (Dt 32:43)* 11 Qa kakhap iye qa yit'ijek: *—Iwqinheti'łji'ha pa' Yatsat'ax'inij, e'weeki'ił nite' judiol. Jite'lijtsi'yiiha*

---

* **14:17** 1Co 8:8; Ro 15:13; Ga 5:22 * **14:18** Ro 16:18; 2Co 8:21; Fil 4:8; 1P 2:12 * **14:19** Sal 34:14; Ro 12:18; 15:2; 1Co 7:15; 10:23; 14:3,26; 2Ti 2:22; He 12:14; 2Co 12:19; Ef 4:12,29 * **14:20** 1Co 8:9-13 * **14:22** 1Jn 3:21 * **14:23** Ro 14:5 * **15:1** Ro 14:1; Ga 6:2; 1Ts 5:14 * **15:2** 1Co 9:22; 10:24,33; 2Co 13:9 * **15:3** 2Co 8:9 * **15:4** Ro 4:23; 2Ti 3:16 * **15:5** 2Co 1:3; Ro 12:16 * **15:6** Ap 1:6 * **15:7** Ro 14:1 * **15:8** Mt 15:24; Hch 3:26; Ro 4:16; 2Co 1:20 * **15:9** Ro 3:29; 11:30; Mt 9:8; Sal 18:49

pa' Yatsat'ax'inij, e'weeki'iɬ witsetits.— *(Sal 117:1)* 12 Isaías qa yit'ijek:
*—Nam hatse' pakha' qu' nata'ɬets pa' Isai'ik'i.*Ma' qa' netnek'enhe'yij week pe' witsetits nite' judiol. Week pe' witsetits nite' judiol qu' netjumti'ets pakha'an.*
— *(Is 11:10)** 13 Pa' Dios ta'ɬets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui pa' witiɬa'x nite' yili'ij hikpa' qu' noponheti'ɬij pa'qu' esaxitsi'iɬi'mkii qa pa'qu' ikesimeyaxitseɬi'iɬkii week ekheweli'ɬ in nite' ɬeqeku'uɬ, hats'inha qu' qiyi'ija qu' etjumti'iɬets qu' nata'ɬets pa' ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo.*

Pa' ɬ'ithayijkit pa' Pablo in apóstol.

14 Yejefets, yakha' tsikfe'lets in qi in topoli'ɬ ej qu' iftits'iɬ wetju'ɬ, tsikfe'lets iye in qi in topoli'ɬ ej pa' ikfeliyaxitsi'ɬets qa topoli'ɬ ej iye in ɬisu'uni'ɬ qu' enfeli'ɬi'm pekhewep qu' nili'ij pa' uɬ'ax.* 15 Qa ɬunye'j ji'ij in nite' hetjeyepunets qu' henq'ika'aɬij ei iye kekewe' uja'x wekwek, qe qa' nite' antapiyi'iɬik'i, nite' hetjeyepunets ekewe'en qe ta'ɬets pa' ɬeqi'fenkeye'j in tseɬisij pa' Intata* 16 qe qa' ɬeq'ithayinenek'eyij ha' Jesucristo qu' hik yijunye'je' qu' ya'maestroyi'ipji' eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x nite' yili'ij, hats'inha pekhewe' nite' judiol pe'qu' netk'enets qa' hik ɬunyejeye' qu' yeqistitse' ɬe'sits qa yisu'un pa' Intata qe ta'ɬets in hats nili'jju' pa' Espíritu Santo.* 17 Qa hik ta'ɬijupi', yakha' in heik'enets ha' Jesucristo qa qi in hisu'un aka' yithayijkit t'ejuyets pa' Intata.* 18 Qe nite' hisu'un pakhape' iye qu' henfel qe uja'xɬe kekhewe' tsatkinij ha' Jesucristo hats'inha qa tek'enets hekhewe' nite' judiol in ta'ɬets kekhewe' hit'ij qa ke' haqsiijkii,* 19 qa ta'ɬets iye pa' qi ɬet'unha'x kekhewe' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ qa in yitjuɬaxijpha'mkii iye qa pa' ɬet'unha'x pa' ɬeqe Espíritu pa' Dios. Qa aka'an in ɬunye'jkii qa hata'ɬiji' ha' Jerusalén qa tsaq'axij in week henfeli'm ke' ɬe'sits ɬe'lijei ha' Cristo qa tsaamɬi'ijii ha' sehe' Iliria.†* 20 Qa yijunye'jɬe in hisu'un qu' henfelji'ji'm eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x nite' yili'ij week he' witsetits hekhewe' ham pa'qu' nenikfe'lets ha' Cristo. Haqsiijkii aka'an qe qa' nite' he'yilit'eɬe ji'teje'm pe'qu' hats ink'am neteniihinpha'm.* 21 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pekhewe' nite' hayiits qu' netfelhitiyi'm pakha'an, qa' ni'wen wetju'ɬ hatse'. Pekhewe' nite' hayiits qu' nepiye'ek'i, qa' nenikfe'lik'i hatse'.—* *(Is 52:15)*

Pablo yisu'un qu' namii pa' Roma.

22 Olotsij in hisu'untax qu' natsami'ɬ ei, qa aka'ɬe yithayijkit hik aka' ta'ɬets in mexe jutsitax qu' natsami'ɬ ei.* 23 Qa hane'ej in hats tsaqhat'axij aka' yithayijkit enewe' hane'e'in witsetits qa in hats hit'ij in hats olots ininqapits in hisu'untax qu' nek'injiwitsheni'ɬ ei.* 24 Qu' haktax pa' España qa' hiwq'axinij qu' mexe henwu'mi'ɬ eiji', q'axqe qu' ɬeke'ye' pa'qu' etsi'feni'ɬij qu' haktax iye qu' hats ɬ'aje'ɬi'ij qu' je'ɬe'sitsi'imkii in jiwetwen.* 25 Qa ha'neɬi'ij qa' mexe hojohonii ha' Jerusalén qe qa' heka'xii enewe' ɬ'astai qu' ni'fenii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek hakha' witset.* 26 Qe he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' sehe' Macedonia qa he' i'ni' ek ha' sehe' Acaya t'eku'mij wetju'ɬ qu' ewi'ɬ nenikii pe'qu' net'ejuyets hekhewe' if'iljetsits inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' Jerusalén.* 27 In ɬekhewelɬe in yisu'un qu' ni'fen ma' qa hats yasiinik'iha

---

* **15:12** Isaí ɬatata pa' David'ik'i. * **15:12** Ap 5:5; 22:16; Mt 12:21 * **15:13** Ro 14:17; 1Co 2:4; 1Ts 1:5 * **15:14** Ef 5:9; 2Ts 1:11; 1Co 1:5; 8:1,7,10; 12:8; 13:2 * **15:15** Ro 12:3 * **15:16** Hch 9:15; Ro 1:1; 11:13; 12:1; Fil 2:17; Ef 5:2 * **15:17** Fil 3:3; He 2:17; 5:1 * **15:18** Hch 15:12; 21:19; Ro 1:5; 2Co 3:5 † **15:19** Sehe' Iliria ɬii iye pa'aj pa' Acaya. Hane'ej qa ɬii Grecia. * **15:19** Jn 4:48; Hch 20:1; 22:17-21 * **15:20** Ro 1:15; 10:15; 1Co 3:10; 2Co 10:15-16 * **15:22** Ro 1:13; 1Ts 2:18 * **15:23** Hch 19:21; Ro 1:10 * **15:24** Hch 15:3; Ro 1:12 * **15:25** Hch 19:21; 24:17 * **15:26** Hch 16:9; 18:12; 19:21; 1Co 16:5; 2Co 1:16; 2:13; 7:5; 8:1; 9:2,4; 11:9; Ef 4:15; 1Ts 1:7; Fil 4:10; Tit 1:3

in yaqsiijkii, qe hik łunyejei in judiol tisji'jij eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij pekhewe' nite' judiol. Qa hik ta'łijupi' qu' aqa'pk'asiyi'łijets week pa'qu' łunye'je'.* 28 Qa qu' nasqhat'axtaxij aka'an qu' hats hetisij enewe' ewi'ł we'neni'kii hekhewe'en, qa i'nłi'i qu' hikna' hata'łi' qu' natsamii pa' España ma' qa' mexe henwu'mi'ł eiji' qu' nek'injiwitsheni'ł ei.* 29 Tsikfe'lets qu' natsamtaxi'ł ei qa' qi qu' ni'fen pe' intawjets ha' Cristo. 30 Yejefets, k'iyini'łij ewets aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' witeqsu'unka'x jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' eneki'łij yiwets qa' qi qu' iyini'łyipji'kii,* 31 hats'inha qu' netswejinjiik'uifik'i pa' Intata pekhewe' yeqeku' ha' Jesús i'ni' na' sehe' Judea, hats'inha iye aka' qu' haqsiijkii na' Jerusalenii qa' ham peeyi'ijkii qu' net'eku'miju'ł he' inejefetsipji' ha' Jesucristo,* 32 hats'inha qu' nisu'un pa' Intata, ma' qa' qi qu' ye'łe'wisi'imkii qu' natsami'ł ei yejefets Roma łeiłets. Qi qu' nimax qu' mexe hawapi'yi'ł ejup.* 33 Pa' Intata hikpa' ta'łets pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

16

Pablo qa wetfelii pekhewe' nikfe'li'ł wetju'ł.

1 K'efeli'łi'm ke' Febe inejefeki'ipji' pa' Intata t'iftits'etski ke' witlijtsitjii ha' witset'ii Cencrea.* 2 K'iyini'łij ewets qu' eneqjunu'ułijiju'ł aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij qa' aqsi'ji'ł iye, inłeqfenyejei łewekek pekhewe' hats yijayan pa' Intata. I'feni'łij week pa'qu' nite'jii, qe kikhe'en olots he' t'ifti'ts'etskii qa yakha' iye qa t'ifti'ts yiwetskii iye.* 3 Hewetfelii ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila, hikhe' yithayifetsipji' ha' Jesucristo,* 4 hikhe' nite' naiłetij łewek in yisu'un qu' netsi'fen, hit'ijets łe'wisij hekhewe'en, qa nite' yeł'ewi'łłe in hit'ijets łe'wisij qe week iye he' łe'lijtsitjiyits he' nite' judiol in yit'ijets iye łe'wisij. 5 Hewetfelii week pekhewe' qu' nonot'axjiij wetju'ł pa' Intata pe' łetsi'ii hekhewe'en. Hewetfelii ha' hisu'un yejefe Epeneto, hikha' yojoo in tek'enets ha' Cristo in ta'łiyek ha' sehe' Asia.* 6 Hewetfelii kikhe' María hikke' qi in t'ithayi'yi'ł epji'. 7 Hewetfelii he' yitsetifets qa hayiits iye yinopheł-ifets ha' Andrónico qa ha' Junías. He' apóstoles yisu'unij pa' yaqsiijkii enewe'en. Hikhe' hayiits tek'enets pa'aj ha' Cristo qa yakha'łe qa i'nk'ałe.* 8 Hewetfelii ha' Amplias hikha' hisu'un iye yejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij. 9 Hewetfelii ha' Urbano, hikha' inqi'fenijkii iye aka' wit'ithayijkit t'ejuyets ha' Cristo. Qa hewetfelii iye ha' hisu'un yejefe Estaquis. 10 Hewetfelii ha' Apeles, hikha' nite' yeqenijanij pe' witaqjaajinkeyejei in yijayan ha' Cristo. Qa hewetfelii iye hekhewe' łejefets ha' Aristóbulo.* 11 Hewetfelii ha' yitsetife yejefe Herodión. Hewetfelii iye hekhewe' yijayan ha' Yatsat'ax'inij łejefets ha' Narciso. 12 Hewetfelii kikhe' Trifena qa ke' Trifosa łeqejkunenkii ha' Yatsat'ax'inij. Hewetfelii iye ke' hisu'un yejefeki' Pérsida, hikke' qi iye in t'ithayi'yi'm ha' Yatsat'ax'inij. 13 Hewetfelii ha' Rufo, hikha' t'unij in yijayan ha' Yatsat'ax'inij. Qa hewetfelii iye ke' łenene hakha'an, hikke' hik łunye'j iye qu' neneye'.* 14 Hewetfelii ha' Asíncrito, ha' Flegonte, ha' Hermes, ha' Patrobas, ha' Hermas qa week pekhewe' te'weyij hekhewe'en inejefetsipji' pa' Intata. 15 Hewetfelii ha' Filólogo qa ke' Julia qa ha' Nereo qa ke' łejefeki'. Hewetfelii iye ke' Olimpas qa week pekhewe'

* **15:27** 1Co 9:11 * **15:28** Jn 3:33 * **15:30** Ga 5:22; Col 1:8; 4:12; 2Co 1:11 * **15:31** 2Co 1:10; 8:4; 9:1; 2Ts 3:2; 2Ti 3:11; 4:17; Hch 9:13; Ro 15:15 * **15:32** Hch 18:21; Ro 1:10; 15:23 * **15:33** Ro 16:20; 2Co 13:11; Fil 4:9; 1Ts 5:23; 2Ts 3:16; He 13:20 * **16:1** 2Co 3:1; Hch 18:18 * **16:2** Fil 2:29 * **16:3** Hch 18:2; Ro 8:1,11; 2Co 5:17; 12:2; Ga 1:22 * **16:5** 1Co 16:15,19; Col 4:15; Flm 2; Hch 16:6 * **16:7** Ro 9:3; 16:21; Col 4:10; Flm 23 * **16:10** 1Co 1:11 * **16:13** Mr 15:21

te'weyij hekhewe'en inejefetsipji' pa' Intata.* 16 Mewetfeljiiɬij wetju'ɬkii aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij. Wetfeli'ɬ ei week hekhewe' witlijtsitjiyits yijayan ha' Cristo.* 17 Yejefets, k'iyini'ɬij ewets qu' jeɬi'ɬiju'ɬha pekhewe' yaqsi'j jiijkii in yeqet'ets wetju'ɬkii qa yaqsi'j jiijkii iye pa'qu' net'ejuyiju'ɬ kekhewe' hats ɬ'ijatshenheti'yi'ɬij qa hats ɬenikfe'li'ɬets qa' me'nitoniɬimetsha pekhewe'en.* 18 Qe pekhewe'en nite' t'ithayi'yipji' ha' Yatsat'ax'inij Cristo, qe t'ithayi'yipji' yijat'ij pekhewe' ɬekhewelɬe in yisu'un. Pekhewe'en in iyet qa qi in af'ayai qa qi iye in ineqsimetsin ma' qa yeqif'eli'ijju' pekhewe' yumti qu' yijaayi'ija na'aj yepi'ye' ek'i.* 19 Qe hats week nikfe'lets in nite' ɬ'inqeku'uɬ, qa hik ta'ɬijupi' in ye'ɬe'wisi'mkii qe ta'ɬi'ɬ ewets, qa hisu'unɬe qu' maxtayitiɬij pa' ɬe'wis qa' aqsiiɬijkii qa' maxtayitiɬij iye pa' uɬ'ax qa' hasu'uj aqsiiɬijkii.* 20 Pa' Intata hikpa' ta'ɬets pa' wit'ikesimeya'xɬekii, hats nite' toxik'ui qu' not'otsipji'kii pa' inwo'met (Satanás) qa' neniiju' ef'iyeyi'ɬ qa' otsiɬipji'kii. Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewetskii.* 21 Wetfeli'ɬ ei na' Timoteo hikna' yithayife iye. Wetfeli'ɬ ei iye na' Lucio, na' Jasón qa na' Sosípater, enewe'en yejefets in judiol.* 22 Yakha' yii Tercio, ɬeq'ikanenekyij na' Pablo ha'ne witfaakanek. Hewetfeli'ɬij ei aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Wetfeli'ɬ ei na' Gayo hikna' yiwhiwet'iɬijkii ene' ɬetsi' qa week wetfeli'ɬ ei hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata not'axjii wetju'ɬ ene' ɬetsi' nakha'an. Qa wetfeli'ɬ ei iye na' Erasto witeq-jeɬinenek'ij ɬ'astai (tesorero) ha'ne witset. Qa wetfeli'ɬ ei iye na' inejefe'epji' pa' Intata ɬii Cuarto.* 24 Pa' ɬeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ɬ ejupkii week ekheweli'ɬ. Hik aka' yijat'ij qu' ɬunye'je' (Amén).

Jitewqinhetji'ha pa' Intata.

25 Jitewqinhetji'ha pa' Intata, hikpa' ɬeke' qu' nit'unhet pa' nite' eqekuye-jeyi'ɬij ekewe' ɬe'sits wi'tlijei k'efeli'ɬi'm t'ejuyets ha' Jesucristo, hik ekewe' pakhaa'ij pa'aj in ham pa'qu' nenikfee'letsha.* 26 Qa ha'neɬi'ij qa hats jinikfee'letsha qa hats yeqet'ets ine'mkii iye kekhewe' yika' pa'aj pe' profe-tas'ik'i, qe pa' nite' wa'm Dios hats yisu'un qu' nenikfe'lets pe' week witsetits ke' ɬe'lijei qe qa' netk'enik'i qa'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo.* 27 Pa' ewi'ɬɬe in wekwek nikfe'lets Dios neniwqinhetji'ha ene' week ɬahatsiyij qu' nata'ɬets ha' Jesucristo. Hik aka' qu' ɬunye'je' (Amén).*

* **16:15** Ro 16:2 * **16:16** 1Co 16:20; 2Co 13:12; 1Ts 5:26; 1P 5:14 * **16:17** 1Ti 1:3; 6:3; Mt 7:15; Ga 1:8-9; 2Ts 3:6,14; Tit 3:10; 2Jn 10 * **16:18** Ro 14:18; Fil 3:19; Col 2:4; 2P 2:3 * **16:19** Ro 1:8; Jer 4:22; Mt 10:16; 1Co 14:20 * **16:20** Ro 15:33; Mt 4:10; 1Co 16:23; 2Co 13:14; Ga 6:18; Fil 4:23; 1Ts 5:28; 2Ts 3:18; Ap 22:21 * **16:21** Hch 13:1; 16:1; 17:5; 20:4 * **16:22** 1Co 16:21; Ga 6:11; Col 4:18; 2Ts 3:17; Flm 19 * **16:23** Hch 19:22; 20:4; 1Co 1:14 * **16:25** Jud 24; Ro 2:16; 11:25; Mt 13:35; 1Co 2:1,7; 4:1; Ef 1:9; 3:3,9,20; 6:19; Col 1:26; 2:2; 4:3; 1Ti 3:16; 2Ti 1:9; Tit 1:2 * **16:26** Ro 1:2,5 * **16:27** Ro 11:36

1 CORINTIOS

Pablo mexe yojo in wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo. Yakha' qa na' Sóstenes inejefe'epji' pa' Intata hika'ał ha'ne witfaakanek.* 2 Ha'ne witfaakanek hika'ał qu' net'ejuyii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' witset Corinto, hik hekhewe' yeqe'thenju' pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo, qa taya'yiiji' qu' natsat'etsij, qa hik łunyejei iye week pe' pekhelji'kii witsetits pe' iyiiniiha ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo in yatsat'etsij iye pekhewe'en qa inekhewel iye yatsat'ets'inij iye.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.*

Pablo yitjiijetspha'm łe'wisij pa' Intata.

4 Yakha' hitjiijetspha'm łe'wisij pa' yeqe Dios qe ta'łi'ł ewets, qe łakha' t'iftits'ił ewets qe ta'łets ha' Jesucristo.* 5 Qe łakha' in ta'łets qa pa' Intata qa nełisi'łij in noponheti'łij week pe' ta'łets, axe'm ke' łe'lijei in ł'iyetiłij qa in łenikfee'liłetsha iye.* 6 Qa aka'an qa jutsiqaxij in yijaalija ke' henfeli'ł e'm t'ejuyets ha' Cristo.* 7 Ma' qa hats ham pa'qu' hami'ił e'm pe' ta'łets pa' Espíritu Santo in łisu'uniłik'ui qa łо'notki'iłik'ui pa' nełuji' qu' jinte'wentax qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 8 Pa' Intata łakha' qu' nejełi'łij ewets qa' natsathenketjiji'ł qa' namłi'ijii pa' ł'axkathe'ej in ju'unipji' ha'ne sehe', hats'inha qa'nte' nenit'iłij ewets hatse' qu' uł'etsi'ił pa' łeqe nełu ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Pa' Intata yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij. Łakha' taya'yi'łij ei qa' ewi'ł ni'iłi' ha' łа's Jesucristo hikha' Yatsat'ax'inij.*

Hasu'uj enqet'etsi'łju'kii.

10 Yejefets, k'iyini'łij ewets aka' łiiji' ha' jitenek'enheyipji' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii qa hasu'uj qu' enqet'etsi'łju'kii, ewi'ł yijat'ij pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii qa pa'qu' ejunyejeyi'ił iye. 11 Hit'iłij ewets aka'an yejefets qe he' uja'x he' łejefets ke' Cloé nifel ye'm in łetujtse'ełijjukii pa'qu' isu'uni'ł.* 12 Tsifeli'm in na'l pe' yit'ij łetets: —Yakha' heik'enets ha' Pablo.— Qa pekhewep qa yit'ij łetetsek in tek'enets ha' Apolos, qa pekhewep qa yit'ij łetets iye in tek'enets ha' Cefas (Pedro), qa pekhewep iye qa yit'ij łetets in tek'enets ha' Cristo.* 13 ¿Pa'n łunye'j ha' Cristo qu' neqet'etsju'kii qu' pekheli'ikii? Yakha' Pablo, ¿me he'nenji'pha'm pe'qu' cruze' qu' hawa'mi'ł efi? ¿Me łempuli'ji'łij ka' yii Pablo?* 14 Łe'wisij pa' Intata in ham iye pa'qu' himpuujin ekheweli'ł, uja'xłe in himpuujin ha' Crispo qa ha' Gayo.* 15 Qa aka'an in łunye'j ma' qa ham pa'qu' nit'ijets qu' nempuli'jij ka' yii.* 16 Ye', qete'e' ha' Estéfanas iye qa ke' łewhe'ye' qa he' łelits qa week he' i'ni' ke' łetsi' in henimpuujinju' iye, qa uja'xłe qa nite' tsikfe'lik'i pakhape' qu'

---

* **1:1** Hch 13:9; 18:17; Ro 1:1; 2Co 1:1; Ef 1:1; Col 1:1; 2Ti 1:1 * **1:2** Hch 9:14; 15:14; 18:1; 19:1; 20:32; 26:18; 2Co 1:1,23; 2Ti 4:20; 1Co 6:11; He 10:10; Ro 1:6-7; Gn 4:26; Sal 79:6; Jn 10:25; Ap 14:1 * **1:3** Ro 1:7; 2Co 1:2; Ga 1:3; Fil 1:2; 2Ts 1:2; Tit 1:4 * **1:4** Ro 1:8; Fil 1:3; Col 1:3; 1Ts 1:2; 2Ts 1:3; 2Ti 1:3; Flm 1:4 * **1:5** 2Co 8:7,9; 9:11; Ro 15:14; 1Co 12:8; 1Jn 2:20 * **1:6** 2Ti 1:8; 2Ts 1:10; 1Ti 2:6; Ap 1:2 * **1:7** Lc 17:30; Ro 8:19; Fil 3:20; He 9:28; 2P 3:12; 1P 4:13 * **1:8** Fil 1:6; 2:16; 1Ts 3:13; Lc 17:24; 1Co 5:5; 2Co 1:14; Col 1:22 * **1:9** Dt 7:9; Is 49:7; 1Co 10:13; 2Co 1:18; Ro 8:28; Jn 5:19; He 1:2; 1Jn 1:3 * **1:11** Tit 3:9 * **1:12** Tit 3:13; Jn 1:42; Mt 23:9-10 * **1:13** 1Co 12:5; 2Co 11:4; Ef 4:5 * **1:14** Hch 18:8 * **1:15** Ro 16:23

himpuujin iye.* 17 Qe ha' Cristo nite' ts'ithayinenij qu' nek'inqimpuujinkii, ewi'ɬɬe in ts'ithayinenij qu' henfel eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬ'ax. Nite' hanatkin pe'qu' wi'tlijeye' in ɬunye'jek na'aj yiya'yij pe'qu' ɬe'lijeye', qe nite' hisu'un qu' ham ne'weju'ɬi'ij in henfel ha' Cristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.*

Pa' Cristo hikpa' inq'ethinij pa' ɬet'unha'x qa pa' qi ɬikfeliya'xkii pa' Intata.

18 Qe pekhewe' teyii pa' qi ɬawak pa' Intata hik ɬeqjunyejeyij qu' ham ne'weju'ɬi'ij eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiɬa'x. Qa inekhewelɬe in jiteyii pa' witiɬa'x nite' ham qa jinikfe'lets eke' ɬe'sits wi'tlijei in inq'ethinij pa' ɬet'unha'x pa' Intata.* 19 Qe ka' we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei yit'ij pa'aj: *—Haqsiijkii hatse' qu' ham ne'weju'ɬi'ij pa'qu' numtiɬetax pekhewe' wekwek wenikfelitaxets. Hiwu'mfik'i hatse' pa' ɬikfeliya'xkii pekhewe' wekwek yiya'yij.* — *(Is 29:14)* 20 ¿Ɬekpa' qu' ne'weju'ɬij pe' wekwek wenikfelittaxets? ¿Ɬekpa' weju'ɬij pe' maestrolipji' ke' Moisés ɬe'lijei? ¿Ɬekpa' weju'ɬij pe' yiya'yij ɬewek pa'qu' nit'ij in t'ejuyets ha'ne sehe' ipji'? ¿Me nite' yaqsiijkii pa' Intata qu' ham ne'weju'ɬi'ij pa' witikfeliya'xets pe' wekwek ha'ne sehe' ipji'?* 21 Pa' Intata qi in wekwek nikfe'lets, qa yaqsiijkii in nite' ɬeke' qu' nenikfe'lets pa'qu' jukhewe' pa' Intata, qe ta'ɬijupi' in wekwek pe' yumtitax ɬe'lijeiɬe ene' jukhew. Pa' Intata qa yisu'un qu' niɬin pe' tek'enetsha ke' ɬe'lijei. Hik ekewe' pekhewe' nite' tek'enik'i yumtitax qu' ham ne'weju'ɬi'ij in henfeli'ɬ. 22 Qe ne' judío yisu'un pa'qu' pakha' ɬunye'je' qu' net'ethinheti'yij, qa ne' nite' judío qa wo'oyek qu' nenikfe'lets pe' wekwek.* 23 Qa inekhewelɬe qa jitefelek ha' Cristo in wa'mjipha'm pe' cruz. Qa aka'an qa hik ɬunye'j qu' ɬalanki'yi'ifi ute ne' judío in nite' yisu'un ha' Jesús, qa ne' nite' judío qa yumti ek qu' ham ɬeke'ye'.* 24 Qa pekhewe'ɬe hats t'eku'miiji' pa' Intata pe' judiol qa pe' nite' judiol qa nikfe'lets ha' Cristo in hikha pa' ɬet'unha'x pa' Dios qa hikha' iye pa' ɬikfeliya'xkii pa' Dios.* 25 Qa in wenit'ijets in nite' teqeneɬuikii pa'qu' naqsiijkii pa' Dios, ɬa'mek pa' yaqsiijkii qa les in t'anipji' pa' ɬikfeliya'xtaxkii ene' jukhew qa efuts. Qa qu' nenit'ijets qu' nite' net'une', qa lesɬe qu' nat'anipji' pa' ɬet'unha'xtax ene' jukhew qa efuts.

Pa' Dios t'eku'mi'ɬ eiji'kii iye in nite' e'qitstaxi'ɬji' ha'ne sehe' epji'.

26 Yejefets, Jeɬ qeku'ni'ɬek in t'eku'mi'ɬ eiji'kii pa' Intata, nite' olots ujaa'x pe'qu' nenikfe'lets wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' ipji', qa nite' olots iye ujaa'x iye pe'qu' qitse'ji' i'nɬi'i qu' nata'ɬets pe'qu' patunitse'.* 27 Qa pakha'ɬe Dios qa t'eku'mi'ɬ eiji'kii in nite' wekwek pe'qu' enikfe'li'ɬets ha'ne sehe' ipji' qe qa' iwepinheti'ɬ wetju'ɬ pe' wekwek nikfe'ltaxets. Pa' Dios t'eku'mi'ɬ eiji'kii iye in ham pe'qu' et'unhaxitsi'iɬ qe nite' e'qitsi'ɬji' ha'ne sehe' ipji' qe qa' iwepinheti'ɬ wetju'ɬ pe' na'ltaxi'm pe' ɬet'unhaxits.* 28 Pa' Dios t'eku'mi'ɬ eiji'kii iye in nite' e'qitstaxi'ɬji' ha'ne sehe' epji' qa qi iye in ɬinapjaxi'ɬ qa in ham iye pa'qu' e'weju'ɬi'iɬij, qe qa niwu'm pe' yumti qu' qitse'ji'.* 29 Aka'an yaqsiijkii pa' Intata qe qa ham pa'qu' ɬeke'ye' qu' neniwqinhettaxets.* 30 Qa inekhewelɬe qa yaqsi'j ine'mijkiyek in yatsat'ets'inij ha' Jesucristo, hikha' jiyikfelitkii, hikha' iye jiyatsathenket, hikha' iye ta'ɬets qa jiyeqethenju' pa' Intata qa hikha' iye jiyiwejinik'uifik'i pa' witwuɬ'ax.* 31 Qa hik ta'ɬijupi' ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Qu' nana'l pa'qu' neniwqinhet, niwqinhetji' yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij.—* *(Jer 9:23-24)**

---

* **1:16** Ro 16:5; 1Co 16:15,17 * **1:17** Lc 23:26; Fil 3:18 * **1:18** Hch 19:11; Ro 1:16; 2Co 13:4 * **1:20** Lc 16:8 * **1:22** Mt 12:38 * **1:23** Lc 23:26; 1Co 2:2; Ga 3:1; 5:11 * **1:24** Ro 1:6 * **1:26** Hch 25:5 * **1:27** Mt 24:22; Ef 1:4 * **1:28** Lc 18:9 * **1:29** Hch 7:46 * **1:30** Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; 1Ts 4:3; Ef 1:7 * **1:31** Mr 1:2

2

Eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' Cristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.

1 Yejefets, yakha' in tsami'ɬij ei qu' henfeli'ɬ e'm eke' ɬe'lijei pa' Intata t'ejuyets
ha' Jesús, qa nite' hik yijunye'j na'aj jutsitax in iyet i'nɬi'i na'aj nikfe'lets ene'
wekwek.* 2 In ha'ni'ɬ etjikii nite' hisu'un qu' hijamti'ets pe'ye' eke' wekwek,
ewi'ɬɬe ha' Jesucristo hikha' we'nenji'pha'm pa'aj pe' cruz.* 3 In i'nk'aa tsami'ɬ
ei nite' yet'un qe hanqaats'ekii qa ya'tsalalkii iye qe ts'ijiwei.* 4 Qa in henfeli'ɬ
e'm eke' wi'tlijei, in k'iyet nite' ha'nijji' pe'qu' ɬe'sitsi'ik'i wi'tlijei in ɬunye'jek
na'aj wekwek nikfe'lets, pakha'ɬe ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo nethiniɬij eke'
wi'tlijei in yijaalija,* 5 hats'inha qa' nite' nata'ɬe'ets pa' ɬikfeliya'xkii ene' jukhew
in nite' ɬeqeku'uɬ ha' Jesucristo qa' nata'ɬets yijat'ij pa' ɬet'unha'x pa' Intata.*

Pa' Espíritu Santo jiyikfelitets pa' les jutsitax.

6 Ye'ehe, in k'iyetij pe' wekwek jutsitetsik'i qe t'ejuyets pe' hats t'unitsijha,
qa nite'ɬe hik ɬunyejei pe' jutsitetstaxik'i t'ejuyets ha'ne sehe' epji'. Qa nite'
iye k'iyetij pe' wekwek ta'ɬets pe' wit'alheyipji' ha'ne sehe', hik pekhewe'
nite' pakhaa'ij qu' nana'l, hamits hatse'.* 7 Qa ekewe'ɬe henfeli'ɬ ekewe'en
ta'ɬets pa' qi ɬikfeliya'xkii pa' Intata, qa ham pa'qu' hayiits nenikfe'lets pa'aj,
qe mexe yat'inkii. Qe in mente' yaqsiijkii pa'aj ha'ne sehe' qa na' wa's
iye, pa' Intata qa hayiits watji'letij pa'aj pa'qu' ɬeqfenye'ji'ij qu' jinamitets
pa' qi witisa'xi'mkii.* 8 Pe' tenek'enhe'yipji' pe' witsetits nite' nikfe'lets
aka'an, qe qek nenikfe'lets qekha nite' ne'nene'taxji'pha'm pe' cruz ha' qiji'
Yatsat'ax'inij.* 9 Qa hatsɬe we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: —*Ham pe'qu' witto'ye' qu'
ni'wen qa ham iye pe'qu' witikfi'ye' qu' nepiye' qa ham iye pa'qu' witaqjamtikin-
eye'je'kii qu' nijamti'ets pekhewe' wekwek hats yajileti'm pa' Intata pekhewe'
qu' nisu'un.*— *(Is 64:4)** 10 Qa pa' Intata qa hatsɬe
jiyikfelitets ekewe'en qe ta'ɬets pa' Espíritu, qe pa' Espíritu week yejeɬijupkiiha,
week pekhewe' les jutsitets pa' ɬaqjamtikineye'jkii pa' Intata.* 11 ¿Pa'n ɬii pa'qu'
nenikfe'lets pa'qu' ɬaqjamtikineye'je'kii pakhape' jukhewe'? Pakha'ɬe ɬiɬa'xɬe
ɬeqe'spiritu pakha' jukhew hikpa' nikfe'lets pa' ɬaqjamtikineye'jkii. Qa hik ɬunye'j
pa' Intata in ham pa'qu' nenikfe'lets pa' ɬaqjamtikineye'jkii, ewi'ɬɬe pa' ɬakha'ɬe
in Ɬeqe'spiritu in nikfe'lets pa' ɬaqjamtikineye'jkii.* 12 Inekhewel nite' jitesti'yij
pa' witaqjamtikineye'jkii ta'ɬets ha'ne sehe' epji', pa' ɬeqe Espíritu pa' Intata
hikpa' jitesti'yij yijat'ij qe qa' jinikfelitets pa' hats jiyeɬisɬi'ij pa' Intata ham
ɬaja'ye'. 13 Inekhewel hik aka' ji'yetij, qa in ji'yetij qa nite' jitatkiniji' pa'
ɬeq'ijatshenkeye'j pe' jukhew wekwek nikfe'lets, qe in ji'yetij qa jitatkiniji'
yijat'ij pa' ɬeq'ijatshenkeye'j pa' Espíritu Santo. Ma' qa uja'xɬe in jitatkin pe'
wi'tlijei espirituɬe in ji'yetij pe' ta'ɬets pa' Espíritu Santo.* 14 Qa pakha'ɬe nite'
nek'enheyu'ets, qa nite' ɬeke' qu' t'eku'miju'ɬ pe' ta'ɬets pa' ɬeqe Espíritu pa' Dios
qe pakha'an yumtitax qu' ɬe'lijeye' pa' qu'nte' neteik'uneye'kii, qa nite' ɬeke'
qu' nenikfe'lik'i qe hamji' pa' Espíritu Santo. 15 Qa pakha'ɬe na'lji' pa' Espíritu
Santo qa nikfe'lets week pakha' weju'ɬij qa pa' ham weju'ɬi'ij pekhewe'
wekwek, qa pekhewepɬe qa nite' nikfe'lets pa' ɬunye'j pakha'an qu' nejeɬtaxkii.
16 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: —*¿Ɬekpa' qu' nenikfe'lets pa' ɬaqjamtikineye'jkii pa'*

---

* **2:1** 1Ti 2:2; Col 4:6 * **2:2** 1Co 1:23-24; Ga 6:14 * **2:3** 2Co 11:30; Ap 11:11; Fil 2:12 * **2:4** Mt 12:37; Fil 1:25 * **2:5** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; 2Ti 1:7; Ap 11:17 * **2:6** Mt 5:48; Lc 12:58; He 2:14 * **2:7** Ef 1:5; Lc 24:26; 1P 5:1,4 * **2:8** Sal 24:7 * **2:9** Is 52:15; Lc 10:27; 1Jn 4:20 * **2:10** Sal 17:3; Jn 14:26; Ro 8:39; 11:33; Ef 3:18 * **2:11** Ro 1:9; 1Jn 4:8 * **2:13** Mt 12:37

Yatsat'ax'inij, qa łekpa' iye qu' nijatshenijkii pa'qu' wekweke'?— *(Is 40:13)* Qa inekhewel qa hats na'l ine'm pa' łaqjamtikineye'jkii ha' Cristo.*

3

Yeqet'etsijju'kii pe' netk'enets.

1 Yejefets, in tsami'ł ei iye qa hisu'untax qu' k'ojonketiłik'i ne' hats t'unitsij in k'iyeti'ł ek'ui qa nite'łe łeke', ma' qa k'ojonketiłik'i in k'iyeti'ł ek'ui ne' mente' t'unitsij qe hik ejunyejeyi'ł qu' mexe omehetsi'iłji' in łijayani'ł ha' Cristo.* 2 Ke' k'ijatsheniłij nite' jutsitetsik'i, in łunye'jek na'aj omełaʼs in tu'fłe qe nite' łeke' qu' netuj pa'qu' net'un, qe ekheweli'ł mexe nite' łamiti'ł qu' etuji'ł pa'qu' net'un witaqe' qa hane'ej iye qa menjiit nite' łamiti'ł. 3 Qe ekheweli'ł mexe hik ejunyejeyi'ł ne' nite' yijayan ha' Cristo qe mexe eqemtshenetsitsi'łij wekwek qa łek'ełeyi'łju'kii iye. ¿Me nite' hik ejunyejeyi'ł ne' nite' tek'enets ha' Cristo in ejunyejeyi'ł akaʼan?* 4 Qe na'l pe' yit'ijets: —Yakha' heik'enets ha' Pablo.— Qa uja'x pe' yit'ijek: —Yakha' heik'enets ha' Apolos.— ¿Me nite' hik ejunyejeyi'ł ne' nite' tek'enets ha' Cristo in ejunyejeyi'ł akaʼan?* 5 ¿Paʼn łunye'j ha'ne Apolos? ¿Qa paʼn łunye'j iye ha'ne Pablo? Enewe'en łeq'ithayinenheiłe pa' Intata. Enewe'en hik enewe' ta'łets in na'li'ł e'm paʼnte' eqekuyejeyi'łij ha' Cristo. Qa hik ta'łijupi' week ewiłei inekhewel in jitaqsiijkii pa' jiyełisij ha' Yatsat'ax'inij qu' jintaqsiijkii. 6 Yakha' henfel ke' wi'tlijei qa henju' pe' łoi, qa ha' Apolos qa les naq'aajijupkii in i'nq'ijatshenij ma' qa yatsiyipjikii pe' łoi, qa pa' Dios qa yitałit qa ta'ł.* 7 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' yenju' qa pa' yatsiyipji'kii enewe'en ham weju'łi'ij. Pa' Intata yijat'ij hikpa' weju'łij qe łakha' yitałit qa ta'ł. 8 Pakha' we'nq'en qa pa' yatsiyipjiki, enewe'en week łunyejei, qa pa' Intata qa' nijaninij hatse' in łuk'e'ek pa' łuk'e' pa' ł'ithayijkit. 9 Yekheweli'ł he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata qa ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' ł'enek'eju' pa' Intata, hik ejunyejeyi'ł iye pe'qu' nanaqsiijkii wititsi' yatsat'axij pa' Intata.* 10 Yakha' hik yijunye'j na'aj na'li'm łikfeliya'xets in yojohonjo' pe'qu' łetku'ye' pe' wititsi', qe pa' Intata tsełisij qu' hojohonjo' qa pekhewep qa' neniihinpha'm. Qa pe'qu' nithayiki qa' nejeełik'uiha in yithayiki. 11 Qa nite' łeke' pa'qu' nitujtseikanintaxik'ui pa' hats łunyeje'jju' pe' yojojo' in łetuk. Pe' yojojo' in łetuk hik hakha' Jesucristo.* 12 Pekhewe' qu' neniihinpha'm pe' hats yojojo' in łetuk pe' wititsi', na'l olots łeke' qu' neni' qu' neniihinpha'm. Na'l pe'qu' neni' oroye', na'l pe'qu' neni' plata, na'l pe'qu' neni' utel inyetets, na'l pe'qu' neni' najak, na'l pe'qu' neni' nakawejkii qa na'l pe'qu' neni' pe' łetkui pe' we'nisa'xik'i nakawejkii.* 13 Qa enewe'en ene' ł'ithayijkititsłe wetju'ł pekhewe' niihinpha'm pe' wititsi' qa' nenikfe'lets hatse', qe na'l hatse' pa' fe't qa' hikpa' nethinij pa'qu' łunye'je' pe' ł'ithayijkitits me yiwuł'enhetju' pa' fe't me i'nłi'i qu' nite' niwuł'enhete'ju'.* 14 Pakha' qu' nite' niwuł'enhete'ju' hatse' pa' fe't pa' ł'ithayijkit ma' qa na'l pa'qu' łenisit'e'. 15 Qa pa'qu' niwuł'enhetłeju' pa' fe't week pa' ł'ithayijki'ttax, ma' qa' hame' pa'qu' łenisit'e', qa łakha'łe qa' łe'wise'ju' qa' iła'xe' in łunye'jek na'aj ilatik'ui na'aj fe't.* 16 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łetsi' pa' Intata qa pa' łeqe Espíritu pakha'an qa i'nił'etji'kii?* 17 Qa pa'qu' niwuł'enhetju' pe' łetsi' pa' Intata, qa pa' Intata qa' niwuł'enhetji'ijju' ek

---

* **2:16** Col 2:2 * **3:1** 1Co 14:20; He 5:13; 1P 2:2 * **3:3** Stg 3:14,16; Tit 3:9 * **3:4** Tit 3:13 * **3:6** Hch 18:4-11; 1Co 4:15; 9:1; 15:1 * **3:9** 1P 2:5 * **3:11** Is 28:16; Ro 15:20; 2Co 10:16; 11:4; Ga 1:6-9 * **3:12** Stg 5:3; Ap 17:4 * **3:13** 2Ts 1:8; 1P 1:7,17; Pr 24:12; Mt 16:27; 2Co 5:10 * **3:15** Mt 9:22; Hch 16:30; Ef 2:8; Jud 23 * **3:16** Lc 1:21; Lv 26:11; Stg 4:5

pakha'an qe yiwuł'enhetju' pe' yatsat'axij in łetsi' pa' Intata, qa pe' yatsat'axij in łetsi' pa' Intata pekhe'en ekheweli'ł.*

Pa'qu' numti qu' nenikfe'lets pe' wekwek.

18 Hasu'uj pa'qu' neneqfetsinhetłekii ekheweli'ł in łijayani'ł pa' Intata. Qu' nana'l pa'qu' numti qu' nenikfe'lets pe' wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' epji', naqsiijkii yijat'ij qu' nenit'ijets qu' ham nenikfe'le'ets pe' wekwek, ma' qa' les qiye' yijat'ij qu' wekwek nenikfe'lets.* 19 Qe pa' witikfeliyaxets pe' wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' epji' pa' Intata yit'ijets in nite' teqeneł*uikii*. Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' Intata łe'lijei in yit'ij: *—Pa' Intata yaqsiijkii in nophe'łł*i'ijju' *pa' łikfeliya'xtaxets pe' wekwek pekhewe'en.— (Job 5:13)** 20 Qa yit'ij iye ke' łe'lijei: *—Pa' Yatsat'ax'inij nikfe'lets pe' ł*aqjamtikineyejeikii *pe' wekwek wenikfelittaxets in ham weju'ł*i'ij.— *(Sal 94:11)** 21 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj pa'qu' neniwqinhetij qu' hik łunye'je' qu' niyinii pa'qu' jukhewe'łe qe week hats łantsat'etsi'łij.* 22 Pablo, Apolos, Cefas (Pedro), ha'ne sehe' ipji', pa' witiła'x, pa' witwamhi', pa' hane'ej qa pa' mexe hamik'ui, enewe'en week łantsat'etsi'łij,* 23 qa ekheweli'ł qa yatsat'etsi'ł ejek ha' Cristo, qa ha' Cristo qa yatsat'axijek pa' Intata.*

4

*Pa'qu' ł*i'ithayijkit'e *pe'qu' netnek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata.*

1 Ekheweli'ł les łe'wis yijat'ij qu' umti'ił in yekheweli'ł łeq'ithayinenheiłe ha' Cristo qa tsejełineniłijipji' in tefelhitii ekewe' pakha' łunyejeyi'm ene' sehe' ipji' ta'łets pa' Intata.* 2 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' yithayiki ekewe'en les łe'wis qu' ni'nq'ethinij in yijaa'ija pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye.* 3 Yakha' nite' tsitawje'meten inye'jłu' qu' etsjełtaxi'łij qa pekhewep iye qu' netsjełtaxij pa'qu' yijunye'je'. Qa nite' yakha'łe iye qu' nata'ł yiwets qu' hi'wejułenij pa'qu' yijunye'je',* 4 qe qu' hoksi'wen in nite' haqsiijkii pa'qu' uł'axe' qa nite' ikji' qu' hats ye'łe'wise'. Ha' Yatsat'ax'inij yijat'ij pa'qu' nit'ij yiwets qa yijaa'ija yijat'ij.* 5 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj it'iłijets pe'ye' yatsathen, i'nłi'i nite' natsathen. Hasu'uj itaqsuni'łijup hatse'łu' qu' nentenilittaxju' iye ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa' nethinij ene' jukhew qa efuts pe' yat'intaxkii, qa' nikfelitets iye pe' ta'łijupi' pe' yaqsiijkii. Ma' qa pa' Intata qa' nit'ijets week ewiłei ene' jukhew qa efuts pa'qu' ne'weju'łij.* 6 Yejefets, in hit'iłij'e' ha' Apolos qa yakha' in k'iyeti'ł ek'ui qe qa' nite' hiwakanine'kii pe'ye' hats'inha qa' menijatsheniłij qu' nite' ink'aihiti'iłik'ui pa' hats ikji' ke' hats we'nika'ajji', hats'inha qa' hame' pa'qu' numti qu' les łe'wise' qa pekhewep qa' nite'ye'.* 7 ¿Inhats'ek? ¿Łekpa' nanhinipji' pekhewep? ¿Łekpa' na'l e'm nite' nełisij pa' Dios? In week nełisij pa' Intata qa ¿inhats'ek in łeniwqinhetij qa hik ejunye'j qu' akha'ye'łe qu' nata'ł ewets in na'l e'm? 8 Hane'ej ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' hats ham hami'ił e'm. Hats week na'li'ł e'm pe' łisu'uni'ł. Hats hik ejunyejeyi'ł qu' hats e'wit'alheyi'iłij qa yekhewełi'ił qa mexe. Yakha' hats hisu'untax qu' hats namets pa' łahats'ij qu' e'wit'alheyi'iłij. Ma' qa' yekhewełjiiłek qu' yewit'alheye'jiiłijek iye. 9 Qe yakha' humti pa' Intata qu' netswetsheni'łfik'i pa' ts'eni'łi' yekheweli'ł in ya'apostolitsi'ł, hik yijunyejeyi'ł ne'ej hats jutsiqets

---

* **3:17** He 6:8; Sal 20:6; 1Co 7:14 * **3:18** 2Co 11:3; Lc 16:8; Mt 5:22; Is 5:21; Jer 8:8-9; Ga 6:3 * **3:19** 1Co 1:18; Hch 15:15; Ga 4:22; Lc 20:23 * **3:20** Mt 15:19; 1Ti 2:8 * **3:21** Ro 8:32 * **3:22** Jn 1:42; 8:51; 1Jn 5:12; Mt 10:21; Fil 3:10; Ro 8:38 * **3:23** Nm 3:12 * **4:1** Jn 18:36; Lc 16:1; 1Co 2:7 * **4:2** Nm 12:7 * **4:3** Mt 5:19; 1Co 2:14 * **4:4** Hch 13:39 * **4:5** Lc 6:37; Mr 8:38; 1P 5:6; 2Co 10:18 * **4:6** Hch 9:30; Tit 3:13

qu' natlanhetiiju', ma' qa' week netsjeɬi'ɬju' ene' week jukhew qa efuts qa pe' angelits iye wa's ɬeiɬets. 10 Yekheweli'ɬ in henfeli'ɬ ha' Cristo qa hik yijunyejeyi'ɬ qu' nite' heiqeneɬuyi'iɬkii, qa ekhewelɬi'iɬ in ɬijayani'ɬ ha' Cristo qa hik ejunyejeyi'ɬ qu' les eik'une'yi'ɬ wetju'ɬ. Yekheweli'ɬ hik yijunyejeyi'ɬ qu' yawalxalitsi'iɬ qa ekhewelɬi'iɬ qa hik ejunyejeyi'ɬ qu' et'unitsi'ɬ. Ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' newqinheti'ɬ ene' jukhew qa efuts qa yekhewelɬi'iɬ qa hik yijunyejeyi'ɬ qu' nite' netsiwqinheti'iɬ.* 11 Hane'ej yamijii in nite' qi pa'qu' hetuji'ɬ qa k'iyipkuni'ɬju', qa nite' qi iye pa'qu' iweli'ye' qu' nek'iya'aɬji', qa ham iye pe'qu' yeqhinatayi'i'ɬ, ene' jukhew qi in tsawitji'i'ɬ, qa ham iye pa'qu' yitseet'i'iɬha. 12 Qa in yamets in heyithayi'yi'ɬij ene' yikoyeyi'ɬ ma' qa qi in heyithayi'yi'ɬ. Ne'ej uɬ'etsik'i ɬ'anyejeyi'ɬ yiwets, qa haqsiiɬi'mijkii na'aj ɬe'wis, qa in hayawitjaxtiitaxi'ɬ qa he'nt'unhetɬi'iɬiju'ɬ.* 13 Ne'ej wotk'oni'ɬyijkii yit'iɬij yiwets in uɬ'ax pa' haqsiiɬijkii, qa yekheweli'ɬ qa haqsi'ji'ɬijetskii qu' ye'ɬe'tsi'iɬ wetju'ɬ. Hane'ej yamijii in hik ɬeqjunyejeyi'ɬyij qu' ɬeq'iliye' ha'ne sehe' epji', hik yijunyejeyi'ɬ ne'ej hats ham ɬeke'le' ɬewumulkii ene' week.* 14 Nite' hika'aɬ e'm ekewe'en qu' k'ewepinheti'ɬ wetju'ɬ, hika'aɬ e'm qe hik ɬunye'j qu' k'eyilitsi'iɬha in qi in k'esu'uni'ɬ qa' k'efeeliɬi'mha,* 15 qe qu' olootsetaxija pe'qu' aqa maestroli'iɬipji' ha' Cristo qa nite'ɬe olots pe'qu' atatali'iɬ. Yakha' yeɬ'ewi'ɬɬe in atata'aɬyij qe yakha' k'ijatsheniɬij ha' Jesucristo in wa'm infi qa nite' ɬeqeku'uɬik'i.* 16 Qa hik ta'ɬijupi', k'iyini'ɬij ewets qu' ojonketiɬik'i aka' yijunye'j. 17 Hik ta'ɬijupi' iye in he'nukini'ɬ ei ha' Timoteo, hikha' qi in hisu'un hik ɬunye'j qu' ya'se', qa qi iye in nite' yeqeku' ha' Yatsat'ax'inij. Ma' qa ɬakha' qu' nata'ɬets qu' nite' antapiyi'iɬik'i kekhewe' hats k'ijatsheniɬij t'ejuyets ha' Cristo, hik kekhewe' iye hijatshenij he' week witsetiikal he' i'ni' he' yijayaanija iye ha' Cristo.* 18 Qe na'l ekheweli'ɬ pe' weniwqinhettax qe yumtitax qu' nite' hetpili'iɬ ei iye hatse' qu' natsami'ɬ ei. 19 Qa qu' ɬexke'yi'ij ha' Yatsat'ax'inij qa' aje'eɬ natsami'ɬ ei, ma' qa' hi'weenija pekhewe' weniwqinhettax, qa nite' hisu'un qu' ɬe'lijeye'ɬe qe hisu'un yijat'ij qu' hi'wen qu' ɬeke'ye' qu' naqsiijkii.* 20 Qe qu' netnek'enhei pa' Intata nite' uja'xɬe pe'qu' wi'tlijeye' qu' jutsiqaxi'ij, qe jutsiqaxij iye pa' ɬet'unha'x pa' Intata in yi'nk'aihit pa'qu' injunyejeye'. 21 ¿Ɬekpa' ɬisu'uni'ɬ qu' yijunye'je' qu' natsamtaxi'ɬ ei? ¿Me k'atanitheni'ɬ? ¿Me i'nɬi'i qu' k'esu'uni'ɬ qa qu' nite' heniwqinhete'ji' iye?*

5

Pa' ewi'ɬ witwuɬ'ax i'nji'teje'm pe' te'lijtsii.

1 Te'niihei ekheweli'ɬ in na'l pa' ewi'ɬ yaqsiijkii aka' qi in uɬ'ax wiikfik'i. Nite' yaqsiijkii iye aka'an ne' nite' yijayan pa' Intata, pa' iki'ɬkii pe' ɬunhetse'.* 2 Qa aka'an in ɬunye'jkii ekheweli'ɬ qa ɬeniwqinhetiɬijji'. Les ɬe'wistax yijat'ij qek ika'metetsi'ɬkii in ɬunye'jkii aka'an, hats'inha pa' yaqsiijkii aka'an qa' iwu'm ekuni'ɬfik'i. Hasu'uj na'ni'ɬ etji'teje'm qu' onot'axi'ɬij wetju'ɬ pa' Intata.* 3 Yakha' in nite' ha'ntaxi'ɬ etji'teje'm, qa pakha'ɬe yeqe espíritu qa hik ɬunye'j qu' na'ni'ɬ etji'teje'm. Qa hik ta'ɬijupi', in hats ha'ni'ɬij etji'teje'm aka' qu' eqfenyejeyi'iɬij pa' jukhew uɬ'ax pa' yaqsiijkii.* 4 Onot'axi'ɬij wetju'ɬ ka' ɬii ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa yakha' qa hats hik ɬunye'j qu' ha'ni'ɬ etji'teje'm. Pa' ɬet'unha'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' nata'ɬets 5 qu' ɬisi'ɬij pa' jukhew

* **4:10** 1P 5:14 * **4:12** 2Jn 8; Hch 18:3 * **4:13** Is 64:6; Lm 3:45 * **4:14** 1Ts 2:11; Flm 1 * **4:15** Ga 4:19; Flm 10 * **4:17** 2Co 9:3; Ef 6:21-22; Col 4:7-8; Flm 1:12; Nm 12:7 * **4:19** Hch 19:21; 1Co 16:5; 2Co 1:15-16 * **4:21** 2Co 1:23; 2:1,3; 12:20-21; 13:2,10; Stg 3:13 * **5:1** 1Ts 4:3; Ga 1:16; Lv 18:8; Dt 22:30; 27:20 * **5:2** Lc 6:25 * **5:3** Col 2:5; 1Ts 2:17

pa' Satanás hats'inha qu' niwuł'enhetijkii pa' yisu'unji' pa' ł'ese'n, hats'inha pa' łiła'x qa' łe'wise'ju' hatse' pa' łeqe nełuji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 6 Nite' łe'wis in łetetjunuttaxiłijkii aka'an. ¿Me nite' łenikfe'li'łets ne'ej levadura in łammi'słetax qa in yiju'fjufinhetik'i na'aj fo'ji' ma' qa qi?* 7 Iwu'mi'łfik'i pe' levadura ławamhi' hats'inha qa hik ejunyejeyi'ił na'aj ink'ayik fooji' ham levaduraye'. Ekheweli'ł fo'ji' nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye', ma' qa hats ju'un ji'teje'm pa' łe'wis nełu Pascua qe ha' Cristo hats talanhetii infi pa'aj.* 8 Qa hik ta'łijupi' yape jitaqsiijkii pa' łe'wis nełu Pascua qa hasu'uj qu' jinenetsji'łi'ł pe' levadura ławamhi' qa pe' levadura uł'ax pa' łunye'j qa uł'ax iye pa' yaqsiijkii. Ham yijat'ij levaduraye' qe inekhewel ja'pan pa' łunyejei yijaa'ija qa łe'wis iye, qa yijaa'ija iye pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii.* 9 Ka' hayiits yifaakanek'ił ei hi'ttaxi'łij ewets qu' hasu'uj ni'ił ji'teje'mkii pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse'.* 10 Aka'an in hit'iłij ewets nite' hit'ijets qu' me'nitoni'łi'mets pekhewe' yatsat'etsij ha'ne sehe' epji', pe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse', qa pe' yisu'un qu' aje'eł nana'li'm na'aj ineqwenij, qa pe' aqaqanhetsitsijkii pe'ye' qe ejtenhetsits, qa pe' iyinii pe' witeqsi'nq'alits, qe qu' hik aka' hit'iłij ewets, ewi'łłetax in łeke' qu' ma'ałik'uifik'i ha'ne week sehe' epji'.* 11 Aka' tseqitijineyu'ułij ewetsha aka'an, hasu'uj a'qapitsi'iłi' pakha' qu' nittaxijets in yijayan ha' Cristo qa wanawitjiłe in hats tewhe'yeitax i'nłi'i qu' mexe hame'tax łewhe'ye'ye', i'nłi'i na'aj yisu'un qu' aje'eł nana'li'm na'aj ineqwenij, i'nłi'i na'aj iyinii pe' witeqsi'nq'alits, i'nłi'i na'aj its'iyoptox, i'nłi'i na'aj yek'uwet qa i'nłi'i na'aj aqaqanhetsaxijkii pe'ye' qe ejtenhetsax. Qu' hik łunye'je' ekewe'en pe'ye' in yit'ijets in yijayan ha' Cristo, qa hasu'uj iye qu' ekufeyi'iłkii.* 12 ¿Me yithayijkit qu' hejełik'ui qu' hitani'thenij pa' łunyejei pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo? ¿Qa me nite' ekheweli'ł qu' jełi'łik'ui qa' itanitheni'łij iye pa' łunyejei pe' yijayan ha' Cristo?* 13 Qa pakha'łe Dios qa' nejełik'uyek qa nitanithenijek hatse' pa' łunyejei pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo. *¡Iwu'mi'łfik'i pakha' yaqsiijkii pa' uł'ax i'ni'ł etji'teje'm!* *(Dt 21:21)*

6

Ekhewele'łi'ił qu' jełi'łik'ui pa'qu' łunyejeye' pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Ekheweli'ł in hats łijayani'ł ha' Cristo qu' nana'l pe'qu' uł'etse' wetju'ł ekheweli'ł ¿qa inhats'ek qu' ma'ałijii pa'qu' jueze' in nite' tek'enets ha' Cristo qa nite' łakiłijii pe' yijayan ha' Cristo?* 2 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets pekhewe' yatsat'etsij pa' Intata in hik pekhewe' pe' yejełik'ui hatse' pa' łunyejei ene' week sehe' epji'? In ekheweli'ł pe' yejełik'ui hatse' pa' łunyejei ene' week sehe' epji', ¿qa inhats'ek qu'nte' łeke'ye' qu' ejełi'łik'ui eke' mexe nite' jutsitetstax? 3 ¿Me nite' łenikfe'li'łets iye in inekhewel jitejełik'ui iye hatse' pa' łunyejei pe' angelits? ¿Qa inhats'ek qu'nte' łeke'ye' qu' jintejełik'ui pe' wekwek ha'ne sehe' epji'? 4 In na'l pe' wekwek qu' aqsi'ji'łju' łunyejeikii pe' tek'enets ha' Cristo, ¿me qa' ku'mi'łijiiji' pekhewe' nite' nikfe'lets pe'ye' pe' te'lijtsii qu' nejełijik'ui?* 5 Hit'iłij ewets aka'an qe qa' newepinheti'ł wetju'ł. ¿Ye' me ham pa'qu' ewi'łe' qu' na'ni'ł etji'teje'm qu' les nenikfe'lets qu' nejełik'ui pa'qu' łunyejeye'kii pe' tek'enets ha' Cristo?* 6 ¿Qe in uł'ets wetju'ł pe' tek'enets ha' Cristo, qa łeka'xi' łii pa'qu' jueze' nite' tek'enets ha' Cristo?* 7 In ekhewelłi'ił

* **5:5** 1Jn 5:16; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6 * **5:6** Lc 13:21; Ga 5:9 * **5:7** Ex 12 * **5:8** Lc 13:21; Mr 7:22; Ro 1:29 * **5:9** 2Ts 3:14; 1Co 6:9; Ef 5:5; 1Ti 1:10; He 12:16; 13:4; Ap 21:8; 22:15 * **5:10** Ef 5:5; Lc 18:11; Jn 17:6 * **5:11** 2Ts 3:6; 1Co 6:10 * **5:12** Lc 6:37 * **6:1** Mt 18:15-17 * **6:4** Lc 18:9 * **6:5** 1Co 4:14; Hch 9:30 * **6:6** Lc 12:46

wetju'ł hats łijaniłik'i wiikfik'i. ¿Inhats'ek in nite' łent'unhetłi'iłiju'ł yijat'ij pakha' nite' łe'wisju'? ¿Inhats'ek in nite' łiwejinłi'ił yijat'ij pa'qu' hats net'ejteni'ł e'm?* 8 Qa ju'f qa ekhewelłi'ił in łaqsiiłijkii pakha' nite' łe'wisju' qa ł'ejteni'łkii iye, qa ekewe'en łaqsi'ji'łi'mijkii pekhewe' hats ejefetstaxiłipji' ha' Cristo. 9 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets pekhewe' nite' yatsathen in nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Intata? Hasu'uj manawitjiłi'i'ł, qe nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Intata pekhewe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits mexe hamtax łewhe'ye'ye'tax, qa pe' iyinii pe' witeqsi'nq'alits, qa pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax, qa pe' we'twefun, qa pe' efutsłe wetju'ł, qa pe' jukhewłe wetju'ł,* 10 qa pe' ejtenhetsits, qa pe' yisu'un qu' aje'eł nana'li'm na'aj in-eqwenij, qa pe' yek'uwetju'kii, qa pe' its'iyoptots, qa pe' aqaqanhetsitsij pe'ye' qe ejtenhetsits. Week enewe'en nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 11 Ekewe'en ekheweli'ł na'l pe'qu' uja'xe' qu' naqsiijkii pa'aj, qa hane'ej qa hats tetlijił'ejju' ekewe'en, qa hats t'ejuyi'ł ewets pa' Dios qa hats ham ekumhifkine'yi'ił qe ta'łets aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa ta'łets iye pa' łeqe Espíritu pa' Dios.*

Ha'ne i'nese'n t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.

12 Yijaa'ija in wenit'ij: —Week łenexke'ej pa'qu' jintesu'un qu' jintaqsiijkii,— qa nite'łe week qu' yekeli'iju'ł. —Week łenexke'ej pa'qu' jintesu'un qu' jintaqsi-ijkii,— qa nite'łe yexke'ej pa'qu' netnek'enheiyipji' eke' wekwek.* 13 Na'aj inaq t'ejuyets inkutjii qa inkutjii qa t'ejuyetsek na'aj inaq. Qa yiwu'młe hatse' pa' Intata enewe' wetsjuk. Qa ha'nełe i'nese'n qa nite' t'ejuyetsek qu' jinanawitjiłi'ił pekhewepe', qe t'ejuyets yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij qa pa' Yatsat'ax'inij qa t'ejuyets ha'ne i'nese'n.* 14 Pa' Intata in yiłin iye pa'aj ha' Yatsat'ax'inij qa' jiniłinji'jek iye hatse' qu' nata'łets pa' łet'unha'x.* 15 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łewekwekits pa' ł'ese'n ha' Cristo? ¿Me łeke' qu' henit'ijji' pe'ye' pe' łewekwekits pa' ł'ese'n ha' Cristo ma' qa' haqsiijkii qu' łewekweki'ij pe'qu' witqesu'ye'? ¡Nite', nite' łeke' aka'an!* 16 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets na'aj jukhew qu' qapi'i' qa nawitji pe'qu' witqesu'ye', ma' qa hats hik łunye'j qu' ewi'ł ł'ese'ni'ił? Qe ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: —In qap wetju'ł, *ma' qa hats nite' wetsjuk hats ewi'ł pa' wit'ese'n.*— *(Gn 2:24)*
17 Qa pakha'łe qu' ewi'ł na'ni'łi' ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa ewi'ł pa' łunyejeyi'ł.*
18 Ilati'łik'uiha pe' wanawitji'ijju'kii ł'esenits. Week kekhewep uł'ets yaqsiijkii na'aj jukhew qa efu iye ekewe'en i'nik'uifik'i ha'ne i'nese'n. Qa pakha'łe wanawitjiłi'ij ł'ese'n qa łakhałi'ij pa' ł'ese'n in yenji'teje'm pa' uł'ax.* 19 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łetsi'ił'ej pa' Espíritu Santo qa hikpa' i'nił'etji', pakha'an nełisi'łij pa' Intata, ma' qa nite' ekhewelłi'ił qu' antsat'etsi'ł etij?*
20 Qe ekheweli'ł hats tanaqha'yets pa' ajanyejeyi'ł. Qa hik ta'łijupi', weeki'ijha pe' esenitsi'ł qu' iwqinheti'ł pa' Intata.*

7

Pekhewe' hats tewhe'yeiju'.

1 Hane'ej qa' henfeli'ł e'm ka' łenq'ika'ałyijii qu' atsfaakani'łij. Łe'wistax pa'qu' jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei. 2 Qa nexkewetłi'ij qu' nanawitjiłi'ij ł'ese'n.

* **6:7** Ro 11:12; Ap 2:11; Mr 10:19 * **6:9** Lc 16:10; 18:11; Mr 1:15; Hch 20:25; Ef 5:5; Gn 19:5 * **6:10** Jn 10:1; Ef 5:5; 1Co 5:11; Lc 18:11 * **6:11** Ef 2:2-3; 4:22; 5:8; Tit 3:3; Lc 11:2 * **6:12** Jn 18:31 * **6:13** 1Ti 6:8; 1Ts 4:3 * **6:14** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **6:15** Ro 12:5; 1Co 12:27; Ef 5:30 * **6:17** Jn 11:52; Sal 51:12 * **6:18** Stg 4:7; 1Co 10:8 * **6:19** Lc 1:21; Ro 8:9,23; 1Co 7:40; 2Co 4:13; Jud 19; Stg 4:5; 1Jn 4:4 * **6:20** 2P 2:1

Qa hik ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' ewi'łłe pe'qu' łewhe'yeeyi'ija qa efu iye qa ewi'łłe iye pa'qu' łewhe'yeeyi'ija.* 3 Pa'qu' jukhewe' naqsiimijkii pa' t'ejuyets pe'qu' łewhe'ye'ye', qa efu iye naqsiimijkii pa' t'ejuyets pa'qu' łewhe'ye'ye'.* 4 Pe' efu hats nite' yatsat'axłetij ł'ese'n, hats yatsat'axij pa'qu' łewhe'ye'ye'. Hik łunye'j iye pa'qu' jukhewe' hats nite' yatsat'axłetij ł'ese'n hats yatsat'axij pe'qu' łewhe'ye'ye'. 5 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj not'oqowe'yiju'ł pa' hats t'ejuyets qu' łeqfenye'ji'ij pe' łewhe'ye' qa efu iye hik łunye'j iye hasu'uj not'oqowe'yiju'ł pa' t'ejuyets qu' łeqfenye'ji'ij pa' łewhe'ye'. Qa qu' nana'l pa'qu' łahats'i'ij qu' week łexkeli'ij qu' ł'aje'łi'ij qu'nte' qape' eku'n wetju'ł qe qa naftsin eku'n qu' niyiniiha pa' Intata, ma' qa' ink'aye'łe qa' qape' wetju'ł iye, qe qu' ł'aje'łi'ij qu'nte' qape' eku'n wetju'ł, ma' qa pa' Satanás qa'nte' najaajini'i'ł qu' nata'łets in nite' e'weju'łi'łiju'ł pa' uł'ax.* 6 Qa aka'an in hit'iłij ewets nite' ikji' qu' hik aka' aqsiiłijkii, pekhewe'łe qu' nisu'un qa' naqsiijkii. 7 Qi in hisu'untax qu' hik ejunyejeyi'ił ka' yijunye'j, qa nite'łe łunyejei wetju'ł pe' jiyełisij pa' Intata week ewiłei inekhewel.* 8 Qa pe' mente' tewhe'yei qa pe' wikiihalei iye hit'ijets łe'wistax qu' hik łunyejeye' aka' yijunye'j.* 9 Qa qu' nite' e'weju'łi'iju'ł qu' hame' pe'qu' a'qapi'i qa' ewhe'yei, qe les łe'wis in ł'ewhe'yei qa nite' hik łunye'j in hik ejunye'j qu' iwujkin in łisu'untax qu' manawitji'ił pe'ye'.* 10 Pekhewe' hats tewhe'yei qu' hit'ijets aka'an, nite' ta'łłe yiwets qu' hit'ij, qe hakha' ta'łets yijat'ij hik hakha' ha' Yatsat'ets'inij: pe' efuts hasu'uj nukinkii pa'qu' łewhe'ye'ye', hasu'uj nenweqleyu'.* 11 Qa qu'łe nukinkii pa'qu' łewhe'ye'ye' niweqleyu'łe, qa hasu'uj qu' nowo'oikii iye pe'ye' iye łewhe'ye'ye', łe'sitsi'ił wetju'ł yijat'ij pa'qu' łewhe'ye'ye'. Qa pa'qu' jukhewe' hik łunye'j iye hasu'uj nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye'.* 12 Na'l iye ke' tseqfelinhe'yu'ułij e'm, nite' yittaxij yiwets pa' Yatsat'ax'inij qa yakha'łe in humti qu' natsathen. Qu' nana'l pa'qu' jukhewe' hats yijayaanija ha' Jesús qa pekhe'łe qu' łewhe'ye'ye' qa nite' yijayan ha' Jesús, pe' efu qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij pa' łewhe'ye', ma' qa pa' jukhew qa' hasu'uj nili'ij, hasu'uj neweqle'eł.* 13 Qa pe'qu' efuye' qu' hats nijayanija ha' Jesús qa pakha'łe qu' łewhe'ye'ye' qa nite' yijayan ha' Jesús, pa' jukhew qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij pe' łewhe'ye', qa pe' efu qa' hasu'uj nili'ij, hasu'uj neweqle'eł. 14 Qe pa'qu' jukhewe' in nite' yijayantax ha' Jesús qa hikłe łunye'j qu' netnekumhi'yi' qe pe' łewhe'ye' yijayan ha' Jesús qa nite'łe yatsat'axij pa' Intata pa' jukhew. Qa pe'qu' efuye' in nite' yijayantax ha' Jesús qa hikłe łunye'j iye qu' netnekumhi'yi' qe pa' łewhe'ye' yijayan ha' Jesús qa nite'łe yatsat'axij pa' Intata pe' efu. Qe qu' nite' hik aka' łunye'je', pe' łelits qekha nite' natsat'etsetaxij pa' Intata qa ha'neł'i'ij qa hats yatsat'etsij.* 15 Pa' witiwhe'ye' i'nł'i'i pe' witiwhe'ye' nite' yijayan ha' Jesús in qi'ija in yisu'un qu' neweqle, qa' hasu'uj nenyejinju' i'nł'i'i qu' hasu'uj amani'ijup. Qa aka'an in łunye'jkii qa pa' witiwhe'ye' i'nł'i'i pe' witiwhe'ye' yijayan ha' Jesús qa hats nite' tenek'enhe'yipji' pa' witiwhe'yeye'j, qe pa' Intata yisu'un qu' ham peeyi'ijkii. 16 Efu, yijayan ha' Jesús, nite' łenikfe'lets pa' ewhe'ye' me tek'enets hatse' ha' Jesús qu' nata'ł ewets. Qa jukhew iye hik łunye'j, nite' łenikfe'lets pe' ewhe'ye' me tek'enets hatse' ha' Jesús qu' nata'ł ewets.

Hasu'uj ili'ij pa' hats ł'ithayiki.

17 Pakhap iye qu' hit'iłij ewets, week ewiłei ekheweli'ł hats yijayan ha' Yatsat'ax'inij, aqsiiłijkii pakha' hats t'eku'mi'łij eiji'kii pa' Intata qu' aqsiiłijkii hikpa' taya'yi'łij ei. Hik aka' hijatshenji'jij he' week hats yijayaanija ha'

* **7:2** 1Ts 4:3; Mt 1:6; 1P 3:1 * **7:3** Ro 13:7 * **7:5** Mr 10:19 * **7:7** 2Co 1:11 * **7:8** Stg 1:27
* **7:9** 1Co 9:25; 1Ti 5:14 * **7:10** 1Ti 5:14 * **7:11** Dt 22:19 * **7:12** Hch 9:30 * **7:14** Lc 11:2

Jesús i'ni' ek hekhewep witsetits.* 18 Qu' nana'l pa'qu' hats net'ekumiiji' pa' Intata qa hatsłe yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qa' hasu'uj nisu'un qu' nat'intaxkii. Qa qu' nana'l pa'qu' hats net'ekumiiji' pa' Intata qa nite'łe yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qa hasu'uj nisu'un qu' naqsiijkii. 19 Inye'jłu' pakha' qu' hats naqsi'jtaxijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa inye'jłu' iye pakha' qu' mexente' naqsi'jetaxijkii kakha'an, qe pa' les łe'wis yijat'ij pakha'an, qu' jintek'enets pa' Intata. 20 Week ewiłei ekheweli'ł in i'nk'a t'eku'miiji' pa' Intata qa hasu'uj qu' ili'iłij pa'qu' hayiits aqsiiłijkii ł'ithayiki'ił. 21 Qu' e'witłinek'e in i'nk'a t'eku'm eiji' pa' Intata, hasu'uj natawje'meten, qa qu' nana'l pa'qu' łeke'ye' qu' natsjiłinfik'i qa hikpa' iwq'axinij qu' aqsiijkii. 22 Qe pa'qu' witłinek'e in i'nk'a t'eku'miiji' pa' Yatsat'ax'inij, pakha'an in witłinek mexe nite' tenek'enhe'yipji' ha' Yatsat'ax'inij. Qa hik łunye'j iye na'aj nite' witłinektax in i'nk'a t'eku'miiji' ha' Yatsat'ax'inij, pakha'an qa hats witłinek tenek'enhe'yipji' ha' Cristo.* 23 Ekheweli'ł hats tanaqha'yets pa' ajanyejeyi'ł, qa hik ta'łijupi' hasu'uj łełinheyi'ił ej ene' jukhew.* 24 Yejefets, week ewiłei ekheweli'ł ni'iłijijupha pa' Intata qu' hasu'uj ili'iłij pa'qu' hayiits aqsiiłijkii ł'ithayiki'ił.

Pekhewe' mexente' tewhe'yei.

25 Pakhap iye, pekhewe' mexente' tewhe'yei, ham wi'tlijeye' qu' net'ejuyets qu' nata'łets ha' Yatsat'ax'inij qa hisu'unłe qu' hit'ijets kakha' humti, qa łeke' qu' umti'ił qu' yijaayi'ija qe tsikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij in tsełisij pa' łeqi'fenkeye'j.* 26 Yakha' humti ene' nełutsji' in mexe iwe'me't jutsitets qa les łe'wis qu' mexe amaneye'łe eku'ni'łij pa' hats ejunyejeyi'ł. 27 Pa'qu' hats netewhe'yei, hasu'uj nenweqleyu'. Qa pa'qu' mexe ham łewhe'ye'ye' qa hasu'uj nowo eku'niikii. 28 Qu' ewhe'yei nite' uł'ax. Qa pe'qu' inanyi'ye' qu' netewhe'yei nite' uł'ax. Qa lesłe, qa hik aka'łe tsexkewettaxiłij ewets.* 29 Yejefets, aka' tseqitijineyu'ułij ewetsha aka'an: hats nite' qi pa' ja'maneyij inqenełu. Pekhewe' hats tewhe'yei hik łunyejeye' qu' mexe hamitsi'im.* 30 Pekhewe' qu' napju' hatse' hik łunyejeye' qu' nite' nape'ju', qa pe'qu' qi qu' łe'sitsi'imkii hik łunyejeye' qu' nite' łe'sitsi'imkii, qa pe'qu' nataqha'yets pe'ye' hik łunyejeye' qu' nite' natsat'etsi'ij.* 31 Pekhewe' yiwq'axinij pe'ye' ha'ne sehe' epji' hik łunyejeye' qu' nite' niwq'axineł i'ij qe yaftsin ha' Yatsat'ax'inij, qe ha'ne sehe' nite' amanij hatse' aka' łunye'j.* 32 Hisu'untax qu' hame' pa'qu' qi qu' natawje'meteni'ł. Na'aj ham łewhe'ye'ye' uja'xłe in yijamti'ets pe' wekwek t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij qa pa'qu' ni'sinhetij iye ha' Yatsat'ax'inij.* 33 Qa na'ajłe hats tewhe'yei qa yijamti'etsek pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa pa'qu' ni'sinheti'mkii pe'qu' łewhe'ye'ye', 34 ma' qa pa' łaqjamtikineye'jkii qa olotsiiji' yeqet'etsju'kii. Ne'ej efu ham łewhe'ye'ye' qa ne'ej mexe inanyi', uja'xłe in yijamti'ets pe' wekwek t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij hats'inha qa nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe' in t'ejuyets pe' ł'esenits qa in t'ejuyets pe' łaqjamtikineyejeikii. Qa ne'ejłe hats tewhe'yei qa yijamti'etsek pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa pa'qu' ni'sinheti'mkii pe'qu' łewhe'ye'ye'.* 35 Hit'iłij ewets ekewe'en qe qa' k'efeni'ł. Nite' hit'iłij ewets qu' hasu'uj ewhe'ye'yi'ł. Ewi'łłe in hisu'un qu' aqsiiłijkii pa'qu' les łe'wise', ma' qa' les i'thayi'metsitsi'iłii ha' Yatsat'ax'inij. 36 Pa'qu' jukhewe' in na'l pe'qu' hats neniwjutsiqeni'ł wetju'ł, qa in hats week yumti enewe' wetsjuk qu' les łe'wise' qu' yape netewhe'yeiju' in hats łeke' pekhe'en pa' łilanye'j qu' netewhe'yei, qa' netewhe'yeiju', nite' uł'ax. 37 Pa'qu' jukhewe'

* **7:17** Col 3:15 * **7:22** Ro 1:1; 2Ti 2:24 * **7:23** 2P 2:1 * **7:25** Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50; Nm 12:7 * **7:28** 1Ti 5:14 * **7:29** Ro 13:11 * **7:30** Fil 1:18 * **7:31** Mr 13:7; 1Jn 2:8 * **7:32** 1Ts 4:1 * **7:34** 1Ti 5:5

in na'l pe'qu' hats neniwjutsiqeni'ł wetju'ł, qa in t'uniju'ł qa yumti qu' les łe'wise'ju' qu' mexente' łewheyeye'eku'nij, qa łe'wisijupi' iye, nite' witwuł'ax.* 38 Ye'ehe, pekhewe' yisu'un in tewhe'yeiju' łe'wisijupi', qa pekhewe' yisu'un qu' mexente' netewhe'ye'ye' eku'nju' les łe'wisijupi'. 39 Pe' efu hik łunye'j qu' newet-sifinets pa' łewhe'ye' in mexe iła'x pakha'an. Qa qu' nawa'młe pa' łewhe'ye', ma' qa hats łeke' qu' nowo'oikii iye pa'qu' i'nk'a łewhe'ye'yi'ij iye, qa hasu'ujłe nit'ij ne' nite' yijayan ha' Yatsat'ax'inij. 40 Qa yakha'łe qa humti qu' les łe'wisi'imkii qu'nte' netewhe'ye'ye' iye pe'qu' wikiihale'ye'. Aka'an humti qu' nata'łets pa' Intata łeqe Espíritu qa hit'ij.

8

Na'aj tenekui talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits.

1 Hane'ej qa pakhap iye. In t'ejuyets na'aj tenekui talanheti'yifi ne'ej witeqsi'nq'alits, qa yijaa'ija in week jinikfe'lets aka'an. Qa lesłe łe'wis qu' jinenikfelitets pa' witikfeliya'xkii in łeke' qu' naqsiijkii qu' jineniwqinhet, qa pakha'łe witeqsu'unka'x qa łeke' qu' naqsiijkiyek qu' jintiihinpha'm pekhewepe'.* 2 Pa'qu' numti qu' nana'l łikfeliya'xe'ets pe'ye', pakha'an mexente' nikfe'lets aka' les łe'wistax qek nenikfe'lets.* 3 Qa pakha' qu' nisu'un pa' Intata, qa pa' Intata qa nikfe'lij pakha'an.* 4 Ma' hayits, hane'ej qa' jinamets iye in t'ejuyets qu' jintełuj pa' ł'ese'n pe' talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits. Inekhewel jinikfee'letsha in haamija pa'qu' łeke'ye' pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa jinikfee'letsha iye in na'l pa' ewi'łłe in Dios. Ham iye pe'ye' iye.* 5 Qe in yemjeetax in olotstax wenit'ijets dios qa wenit'ijets iye yatsat'axyij qa tumtaxtiitax qu' na'nji' ha'ne wa's qa ha'ne week sehe' ipji' iye,* 6 qa inekhewełłe qa jinikfe'lets in ewi'łłe pa' Dioosija, hikpa' Intata, qa hik pakha' iye ji'łiyijup. Qa na'l iye ha' ewi'łłe in Yatsat'ets'inij, hikha' Jesucristo, hikha' yaqsiijkii pa'aj ene' week, qa hikha' iye jiyełisij pe' inił ii.* 7 Qa nite'łe je'week qu' jinenikfe'lets aka'an, qe na'l pe' mexe amaneyijkii pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa in tuj pe' ł'esenits testiiji'jij pe' witeqsi'nq'alits, qa pe' łatawjets in mente' t'units qa yoksi'wen in yumti qu' naqsiijkii pa' uł'ax, ma' qa itawje'met. 8 Qa nite'łe ta'łets pa'qu' jintełuj qu' jinisu'un pa' Intata, qe nite' ta'łets qu' les jinisu'un qu' jintełuj, qa nite' jiyuten iye qu'nte' jintełuje'.* 9 Qa ekheweli'ł in hats łenikfe'li'łets in week łeke' pa'qu' jintełuj, qa hasu'ujłe qu'nte' enkewet'i'iłijets aka'an pekhewe' mexe nite' t'unitsij in yijayan pa' Intata qu' hik łunye'je' qu' łalanki'yi'ifi ute.* 10 Qe pa'qu' mexente' net'uni'ijha qu' ne'wenetsji' pa'qu' łenku'wet'i'ij pekhewe' talanheti'yifikii pe' witeqsi'nq'alits, akha' in hats łenikfe'lets in week łeke' pa'qu' jintełuj, ¿me nite' nekuyujiijek in yemjeetax in yumti qu' nite' łeke'ye' qu' jintełuj pekhewe' talanheti'yifikii pe' witeqsi'nq'alits? 11 Ma' qa pa' ikfeliya'xets in weekłe łeke' pa'qu' jintełuj qa' hikpa' qu' nata'łets qu' uł'axe'ju' pa' ejefe'epji' pa' Intata mente' t'uunijha in yijayan, hikpa' wa'mifi iye pa'aj ha' Cristo,* 12 qe qu' aqsiimijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu' ejefeyi'ipji' pa' Intata qa ławtshetenij iye pa' yoksi'wen mexe nite' t'un, ma' qa hats łaqsiimijkii iye pa' uł'ax ha' Cristo. 13 Qa hik ta'łijupi' qu' nata'łets pa'qu' netnekui in hiwuł'enhetju' pa'qu' yejefeyi'ipji' ha' Cristo, ma' qa' hats

---

* **7:37** Jn 1:13 * **8:1** Hch 15:29; 21:25; Ap 2:14,20; 1Co 4:6; 10:19; 13:1-13 * **8:2** 1Co 3:18; 13:8-12; 1Ti 6:4 * **8:3** Dt 6:5; Lc 10:27; Pr 2:6 * **8:4** Dt 6:4 * **8:5** 2Ts 2:4 * **8:6** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 1:3; 8:42; Ef 5:20; Sal 104:24; Col 1:16; Ap 3:14 * **8:8** Ro 14:17 * **8:9** Ex 23:33; Ro 14:20 * **8:11** Jn 11:51; Ro 5:6,8; 8:34; 14:9,15; 1Co 15:3; Ga 2:21; Ef 5:2; 1Ts 5:10; He 6:8; Mt 25:45

nite' ł'anuuyi'i qu' hetuj ł'ese'ne' pekhewe' talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits, hats'inha qa'nte' haqsijineni'ijkii pa' uł'ax pa'qu' yejefeyi'ipji' ha' Cristo.*

9

Pablo nite' yisu'un qu' nanatkin pa' łeke'tax qu' nanatkin.

1 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in yakha' ham pa'qu' natsat'axyipji' ene' jukhew? ¿Me nite' łenikfe'li'łets in yakha' ya'apostol? ¿Me nite' łenikfe'li'łets in hi'wen ha' Jesús Yatsat'ax'inij? ¿Me nite' łenikfe'li'łets ka' yithayijkit in hikka' ta'łets in łijayani'ł ha' Jesús? 2 Qe qu' nittaxijets pekhewepe' qu' nite' ya'apostole', qa ekhewełi'ił qa łenikfe'li'łets in ya'apostol qe ekheweli'ł e'jutsiqetsi'łij in łeqe apostolyij ha' Yatsat'ax'inij.* 3 Aka' qu' netweiye'miju'ł pekhewe' qi in tsejełtaxijijupkii in ya'apostol, aka'an: 4 Yekheweli'ł in ya'apostolitsi'ł, ¿me nite' łenexkeli'łij ye'm pa'qu' heyesti'yi'łij qu' hetuji'ł qa pa'qu' nek'iya'ałji' iye?* 5 ¿Me nite' łenexkeli'łij ye'm iye qu' yijts'eyek'i'ił pe'qu' yiwhe'ye'tsi'ił yijayan ha' Cristo na'aj haki'łji', in łunyejeyek hekhewep apóstoles qa he' łek'injats ha' Yatsat'ax'inij qa ha' Cefas iye (Pedro)?* 6 ¿Ye' me i'nłi'i qu' yujaxełi'ił ha' Bernabé qu' nite' łenexke'yi'iłij ye'm qu'nte' he'yithayi'yi'iłiikii pa'qu' hetuji'ł?* 7 ¿Pa'n i'ni' pa'qu' oq'opheł inetsi'le' qu' nijaninłe pe'qu' łaqatse' qa łewekwekits iye? ¿Łekpa' we'nq'en qa'nte' netuje' pe'qu' ł'enheye'ju'? ¿Łekpa' yejeł pe'qu' kots'etetse' qa'nte' niyayeji' łeqeł'iye' pe' kots'etets?* 8 Hasu'uj umti'ił qu' wit'anyejeye'łe ekewe'en, ¿qe me nite' hik aka' yit'ij ke' łe'lijei pa' Intata tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)? 9 Qe ka' ley yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i yit'ij: *—Nite' łeke' qu' it'onijji' pe'ye' łeji' pa'qu' wakkaye' in mexe ł'ithayi'yij qu' eniwqhaf'itju' pe' trigo ł'ajits.—* *(Dt 25:4)* ¿Me łumti'ił pa' Intata qu' nijamti'ijets ne' wakka aka'an in yit'ij pa'aj?* 10 ¿Ye' me inekhewel yijamti'ij inwets aka'an? Ehe, inekhewel yijamti'ij inwets, qe pa'qu' nefuł'ut pa'qu' witwenq'enhewet'e qa' nefuł'ut qe wetjumti'ijets pe'ye', qa pa'qu' neniwqhaf'itju' ne'ej trigo ł'ajits qa' neniwqhaf'itju' qe wetjumti'ijets pa'qu' netesti'yij.* 11 Qa hik łunye'j yekheweli'ł in heni'łju' pe' łoi pe' atawjetsi'łji', ¿me nite' ekheweltaxi'ł pe' hetjumti'iłijets pa'qu' yaqi'i'ł qa pe'qu' yiwekwekitsi'i'ł iye? 12 Qu' nana'l pekhewepe' in nifel ke' Intata łe'lijei in testi'yij in łeke' qu' niyiniłij ewets pe'ye', hats łe'wisijupi', qa lesłe in łe'wistaajupi' yekheweli'ł qu' nek'iyini'łij ewetskii eke' wekwek. Qa nite'łe hanatkini'ł aka'an qu' nek'iyini'łij ewets pe'ye'. Yekheweli'ł he'nt'unhetłi'iłiju'ł in hamitstaxi'ł ye'm eke' wekwek qe nite' hisu'uni'ł pa'qu' nenyejinju' ekewe' łe'lijei ha' Cristo t'ejuyets qu' jiniłin.* 13 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' t'ithayi'yifi ne' qi łe'lijtsitjii ne' judío hik nekhe' ta'łijets pa'qu' netuj, qa pekhewe' yithayiki ek pe' inqa'metets qa pe' witqats iye in testi'yij pa' Intata, qa hikpe' qa testiyijek łapk'as na'aj ł'ese'n na'aj inqa'met'ik'i qa i'nłi'i qe witqats.* 14 Qa hik łunye'j ha' Yatsat'ax'inij in inaqyaji'ij pakha' qu' nenfel eke' łe'sits łe'lijei, qu' hik kekhewe'ye' qu' nata'łijets pa'qu' netuj qa łewekwekitse' iye.* 15 Qa nite'łe hanatkin aka'an qu' nek'iyini'łij ewetskii pe'ye'. Qa hane'ej in he'nq'ika'ałij ei ekewe'en nite' ikji' qu' nek'iyini'łij ei qu' hik aka' eqfenyejeyi'iłyij. Les in łe'wistaxju' qu' hawa'm aje'eł in mexe ham pa'qu' natsq'ayinij aka' yijunye'j in ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets qu' nata'łets in henfeli'ł e'm eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 16 Qe in henfel kekhewe' łe'sits wi'tlijei, nite' łeke' qu'

* **8:13** Dt 12:15 * **9:2** Ap 5:1 * **9:4** 2Ts 3:8-9 * **9:5** Jud 17; Jn 1:42 * **9:6** Hch 4:36 * **9:7** Lc 3:14 * **9:9** Lc 13:15 * **9:10** Ro 4:24; Hch 23:6; 1Ts 1:3; 2Ti 2:6 * **9:12** Hch 20:33-35; 2Co 6:3-10; 11:7-12 * **9:13** Lv 6:16,26; 7:6,31-32; Nm 5:9-10; 18:8-20,31; Dt 18:1 * **9:14** Mt 10:10

heniwqinhet, qe he'yithayinenhetiiłi'ij ekewe'en. Qa ¡ya'ha'nus yijaat'ij qu' nite' henfele' kekhewe' łe'sits wi'tlijei! 17 Qe qu' yakhaayi'ija qu' hisu'un qu' haqsiijkii, qa na'l pa'qu' yinisit'e'. Qa qu' nite'łe hisu'une'tax qu' haqsiijkii qa haqsi'jłi'ijkii, ma' qa hats ta'łłe'ets in haiyajaxti'yijets.* 18 Qa in yakhaa'ija in hisu'un qu' haqsiijkii, ¿qa łekpa' yinisit? Kakha' yinisit kakha'an in henfel ke' łe'sits witlijei qa nite' hanatkin aka' łeke'tax qu' hanatkin, qu' nek'iyiniikii pe'ye' yiwekwekitse' qa pa'qu' hetuj iye.* 19 Qe in hamtax pa'qu' łełinek'eyij ene' week, qa hikłe yijunyejeyets ene' week qu' ye'witłinek'e qe qa' les olotse' pe'qu' natsaxij qu' nijayan iye ha' Cristo.* 20 In ha'nji'teje'm ne' judío qa hojonketik'i ka' łunyejei in judío qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij judiol qu' nijayan ha' Cristo. Qa in ha'nji'teje'm ne' judiol yumti qu' namii na' wa's qu' naqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley) qa hojonketik'i ka' łunyejei nekhewe'en. Yemjeetax in nite' humtitax aka' yumti nekhewe'en, qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij judiol qu' nijayan ha' Cristo.* 21 In ha'nji'teje'm ne' nite' judío hamitsi'm ke' Moisés łe'lijei (ley), qa hojonketik'i iye ka' łunyejei in hamitsi'm ke' Moisés łe'lijei (ley) qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij nite' judiol qu' nijayan iye ha' Cristo. Yemjeetax in nite' hamtax ye'm ka' łeqe ley pa' Intata, qe ka' łeqe ley ha' Cristo hik kakha' ha'nji'teje'm.* 22 Qa in ha'nji'teje'm ne' mexe nite' t'unitsijha in tek'enets ha' Jesús, qa hojonketik'i ka' łunyejei in mexe nite' t'unitsij qe qa' łeke'ye' qu' hi'fen. Week hojonketik'i ne' pekhelji'kii qe qa' łeke'ye' qu' iłiye' pe'qu' uja'xe'.* 23 Qa week ekewe'en haqsiijkii qe ta'łets kekhewe' łe'sits wi'tlijei, hats'inha qu' ha'nji'ij ji'teje'mek hatse' pa' witiłijii. 24 ¿Me nite' łenikfe'li'łets ne'ej wa'nq'an in week wekuma'x, qa ewi'łłe na'aj naxij qa testii? Qa hik ta'łijupi' me'nt'unheti'łha qu' mekumaxi'ł qa' nana'l pa'qu' enisit'i'ił qu' ani'ł.* 25 Week ne'ej we'nijatshen wanaqsijji'ijup qe qi qu' nekuma'x qu' nawa'nq'an week nite' t'eku'mets pe'qu' nenikfe'lets qu' niwuł'enhet. Wanaqsiijija qe yisu'un qu' nat'an qa' netesti'yij pa' łaja' in t'an najak łesejets k'oiji' wenit'iji', qa nite'łe pakhaa'ij qu' nana'l. Qa inekhewełłe pa' innisit qa nite' yili'ij yijat'ij pa' łunye'j.* 26 Qa hik ta'łijupi' yakha' in hekuma'x, nite' hik yijunye'j na'aj ham pa'qu' ł'axka'theye'. Qa nite' iye hik yijunye'j in hawatlan na'aj witq'ijtsunene'k in pekhel yilanji'kii qe we'nijatshen, 27 qe hik yijunye'j yijat'ij qu' hiwu'mik'ikii ha'ne yese'n in hitani'then qe qa' naqsiijkii pa' yisu'un pa' yitawe'j hats'inha in hats olots he' henfeli'm ke' Intata łe'lijei qa' nite' ya'mane'fik'i pe' wa'nq'an.*

10

Yejeyumtshenijupi' pa' łunyejeikii pa'aj pe' Israel.

1 Yejefets, hisu'untax qu' hasu'uj antapi'iłik'i in week pa'aj pe' in-aqwa'mhitsik'i in łeq'enełeya'xijkii pe' wasi', qa week yijawe'j ji'teje'm iye pa' qi iweli' łii Rojo.* 2 Qa week pekhewe'en hik łunyejei qu' nempulijijju' pe' wasi' qa pa' qi iweli' qe qa' nijayanik'ikii pa' Moisés.* 3 Qa weekij iye in tuj pe' ta'łiipha'm pa' Intata.* 4 Qa weekij iye in iya'ji' pa' tisij pa' Intata, qe iya'ji' pa' iweli' ta'łji'teje'm pe' ute t'ekumiiji' pa' Intata hikpe' hik łunye'j qu' nite' nitone'kii pa'aj. Qa pe' ute qa hikha' ha' Cristo.* 5 Qa yaqamłi'ij qu' weeke' in nite' yi'sinheti'mkii pa' Intata pekhewe'en, qa hik ta'łijupi' in yaqaamij

* **9:17** Lc 16:11 * **9:18** 2Co 11:7; 12:13 * **9:19** 1P 3:1 * **9:20** Hch 16:3; 21:23-26 * **9:21** Ro 2:12,14; Ga 2:3; 3:2 * **9:22** Ro 11:14; 1Co 7:16 * **9:24** Jud 3; Col 2:18 * **9:25** Ga 5:23; 1P 1:18; 5:4 * **9:27** He 6:8 * **10:1** Sal 44:1; Hch 7:11; Ex 13:21; 14:29 * **10:2** Hch 22:16; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * **10:3** Ex 16:31 * **10:4** Ex 17:6; Nm 20:7-13; Jn 4:14; 6:30-35

qu' week amaneyi'i' pe' łenutsik'i pa' yisłaxkii sehe' ham i'ni'i'.* 6 Week ekewe' łunyejeikii pa'aj jiyikfelittaxets pa'qu' injunyejeye'kii hats'inha qu' hasu'uj injunyejeyi'iju'ł pakha'aj pekhewe'en in wekwekłe pe' yisu'un uł'ets.* 7 Hasu'uj iyini'łii pe' witeqsi'nq'alits in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en. Ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei yit'ij: *—Na' witset i'nju'kii qa tekju' qa iya'ju' iye, qa in niipha'mkii qa qi in t'otoi pekhel łeq'inyejeikii uł'ets.— (Ex 32:6)** 8 Hasu'uj iye jiwanawitji'ijju'kii i'nesenits in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en in wanawitji'ijju'kii pa'aj ł'esenits, ma' qa pa' ewi'ł nełu qa yamets pe' wa'm veintitrés mil (23.000).* 9 Hasu'uj iye jitajaajin pa' Yatsat'ax'inij in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en in yijaajintax, ma' qa naq'axijju' in nikfe'jju' pe' q'oiq'oyits pa'aj.* 10 Hasu'uj iye uł'ax i'nlijeye'ets pa' Intata qe hik łunyejei iye pa'aj pe' uja'x pekhewe'en qa nilanju' iye pa'aj pa' łaqa ángel pa' Intata.* 11 Week ekewe' łunyejeikii pa'aj jiyikfelittaxets pa'qu' injunyejeye'kii, qa in we'nika'ajji' qe qa' ji'nijatshen, inekhewel in hats ju'un ji'teje'm pe' teke'lenju' nełuts.* 12 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' numti qu' hats t'uni' iju'łha qu' nite' naqsi'ji'ijkii pa' uł'ax, nejełiju'łha hasu'uj qu' nanamju'.* 13 Pe' witaqjaajinkeyejeyi'ł ej hik łunyejei iye pe' łanjaajinkeyejei pekhewep. Qa pa' Intata in yijaa'ija pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye, qa hik ta'łijupi' qu' nite' nenwejini'ił ewets qu' les nat'ani' pa' e'weju'łi'łiju'ł pe' witaqjaajinkeyejei. Qa qu' nanamtaxi'ł ewets pa'qu' witaqjaajinkeyeje' qa pa' Intata qa nethiniłij pa'qu' ikheyiji'ił qu' ilati'łik'ui.*

Na'aj Santa Cena.

14 Qa hik ta'łijupi' yejefets, ilati'łik'uiha pa' wit'iyinheyejets pe' witeqsi'nq'alits. 15 Ekheweli'ł łenikfeli'łkii. Jełi'łik'uiha aka' qu' hit'iłij ewets. 16 In ji'ya'ji' na'aj Santa Cena qa jitit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, ¿me nite' hik łunye'j qu' ewi'ł jina'niji' in ji'ya'ji' pe' ł'athits ha' Cristo? Qa in jitełuj iye na'aj tanapk'asitju' pan, ¿me nite' hik łunye'j iye qu' ewi'ł jina'niji' pa' ł'ese'n ha' Cristo?* 17 Na'l pa' ewi'łłe in pan hikpa' ewi'ł ju'uniji', qa hik ta'łijupi' in jo'lotstax yemjee qa ewi'łłe pa' i'nese'n, qe je'weekji' in ewi'ł ju'uniji' in jitełuj pa' ewi'łłe in pan.* 18 Jeł qeku'ni'łek ka' łunyejei ne' Israel: pekhewe' tuj pe' inqa'metetsik'i testi'yij pa' Intata, pekhewe'en in tuj, ¿me nite' ewi'ł i'ni'łiji' pa' Intata? Ehe, ewi'ł i'ni'łiji'.* 19 ¿Pa'n ikji'ha aka' hit'ij? ¿Me ikji' qu' nana'li'm łiła'xe' pe' witeqsi'nq'alits? ¿Ye' me ikji' iye pe' witqats testi'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits qu' nana'l pa'qu' ne'weju'łij? 20 Nite'. Nite' ikji' aka'an. Aka' ikji' yijat'ij pekhewe' tisji'ij pe' witeqsi'nq'alits, inwo'metetsłe pe' tisji'jij qa nite' pa' Intata qu' netisij. Qa nite' hisu'un qu' ejuwaikali'iłij pe' inwo'metets. 21 Nite' łeke' qu' iya'ałji' pa' t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij qa' iya'ałji' iye pa' t'ejuyets pe' inwo'metets. Nite' łeke' iye qu' etuji'ł pa' t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij qa' etuji'ł iye pe' t'ejuyets pe' inwo'metets. 22 ¿Ye' me jiwo'oi qu' jintawakaninkii pa' Yatsat'ax'inij? ¿Me les jit'anipji' qu' jet'unitse' pakha'an?*

Ijamti'ijets yijat'ij pakha' mexe yumti pekhewep.

23 Week łeke' pa'qu' jintaqsiijkii qu' jintesu'un, qa nite'łe week qu' łe'sitse'. Week łeke' pa'qu' jintaqsiijkii, qa nite'łe week qu' łeke'ye' qu' jiniihinijpha'm in

---

* **10:5** Jud 5 * **10:6** Mt 27:23; Stg 4:2; Nm 11:4,33,34; Sal 78:18; 106:14 * **10:7** Ef 5:5 * **10:8** 1Co 6:18; Ap 2:14,20; 17:2; 18:3,9; Nm 25:1-18; Sal 106:29 * **10:9** Nm 21:6 * **10:10** Jn 6:41; Jud 16; Ex 12:23; 2S 24:16; 1Cr 21:15; Sal 78:49 * **10:11** Sal 102:18; Mr 10:30; 13:7 * **10:12** Pr 24:16; He 6:8 * **10:13** Nm 12:7; 2P 2:9 * **10:16** Mt 26:26,27; Mr 6:41; 14:22,23; Lc 22:17,19,20; 1Co 11:25,26; Ga 3:14; Hch 2:42,46; 20:7 * **10:17** Jn 11:52; Ef 4:4 * **10:18** Gn 8:20; Lv 1:5; Nm 3:26; Dt 12:27; 1S 2:28; 1Cr 6:49; Sal 26:6; Ez 8:15; He 7:13 * **10:22** Ec 6:10

jitajayan pa' Intata. 24 Hasu'uj pa'qu' ewi'łe'łe qu' natjamti łetets. Nijamti'ets
yijat'ij pekhewep.* 25 Łuji'ł week pekhewe' te'ninei pe' ł'esenitjii, qa hasu'uj
anfaakani'łij me talanheti'yifi pakha'aj pe' witeqsi'nq'alits hats'inha qa' nite'
atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j. 26 Qe ka' we'nika'ajji' Intata łe'lijei
yit'ij pa'aj: —*Pa' Yatsat'ax'inij yatsat'axij ha'ne week sehe' epji' qa week pe'
i'nipji' hane'en.*— *(Sal 24:1)** 27 Qu'
nana'l pa'qu' ewi'łe' nite' tek'enets ha' Jesús qu' nisu'un qu' eki'łi'ju' pe'qu'
łetsi'ye', qa akha' qa łisu'un qu' ijayanii pe'qu' łetsi'ye', week łuj pe'qu' neł isij qa
hasu'ujłe anfaakanij pa'n ta'łiji' pe' łaqats, hats'inha qa' nite' atawe'je'etskii qa'
nikesimen pa' atawe'j. 28 Qa qu' nana'l pa'qu' nit'ij ewets: —Aka'an ł'ese'n hats
yojo'oj in testi'yij ne' witeqsi'nq'alits,— ma' qa hasu'uj łuj, hats'inha qa'nte'
nitawjemetene' pa' yit'ij ewets aka'an, hats'inha iye qa' nite' atawe'je'etskii
qa' nikesimen pa' atawe'j, *qe pa' Yatsat'ax'inij yatsat'axij ha'ne week sehe' epji'
qa week pe' i'nipji' hane'en.* *(Sal 24:1)** 29 Nite' k'iyet'ej
in ikesimen pa' atawe'j qe pa' nite' ikesimen yijat'ij pa' łatawe'j hikpa' k'iyetij.
Qe ¿inhats'ek qu' netitijitiyijets qu' uł'axe' pa' yijunye'j qu' nata'łets pakha' nite'
ikesimen pa' łatawe'j?* 30 Qu' nek'iyinipji' qa' hit'ij łe'wisij pa' Intata pa' tseł isij
qu' hetuj, qa ¿inhats'ek qu' nenit'ij yiwets qu' yuł'axe' qu' nata'łets pakha' hetuj
in hit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata?* 31 Ekheweli'ł week pa'qu' etuji'ł, pa'qu'
iya'ałji' qa pa'qu' aqsiił ijkii iye, łe'wis qu' aqsiił ijkii qu' net'ejuyets in łiwqinheti'ł
pa' Intata.* 32 Hasu'uj aqsiimijkii pa'qu' nenwu'mju' pe'ye' ne' judiol, i'nłi'i
ne' nite' judiol, qa i'nłi'i ne' inejefetsipji' pa' Intata,* 33 in yijunye'jek yakha'
in ewi'łłe in howo'ojii week na'aj haqsiijkii qu' ni'sinhetij ene' week. Qa nite'
howo'oi pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'unijupi', qe pe'qu' olotse' yijat'ij pa'qu'
ni'sinhetij hats'inha qu' ił iye'jeek.*

11

1 Ojonketił ik'i aka' yijunye'j qe ke'ek yakha' in hojonketik'i ka' łunye'j ha'
Cristo.*

Efuts ne'ej witlijtsitjiiyifi.

2 Hewetfeli'łij e'm in qi in łe'wis in łaqsiił ijkii in nite' łili'ił ij in łijamti'ił yiikii
qa nite' łanqami'łij iye in łaqsiił ijkii kekhewe' hats k'ijatsheniłij.* 3 Qa hisu'un
qu' enikfe'li'łetsha ha' Cristo in hikha' łejiła' week na'aj jukhew qu' netk'enets,
qa na'aj jukhew qa hik na'aj łejiła'ek ne'ej łewhe'ye', qa pa' Intata qa hikpa'
łejiła'ek ha' Cristo.* 4 Qa hik ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' qu' nit'onijju' pe'ye'
łeiła' qu' nasinji' qu' niyin qa i'nłi'i qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, pakha'an
nite' yiwqinhet hakha' łejiłatax.* 5 Qa pekhe'łe efu qu' nite' nit'oneju' pa'qu'
łeiła'ye' qu' nasinji' qu' niyin qa i'nłi'i qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, pekhe'en qa
nite' yiwqinhetek pa' łejiłatax, ma' qa hik łunye'j qu' laaxaye' pa' łeiła'.* 6 Qa
qu'nte' nisu'une' qu' nit'onjo' łeiła' ne'ntusij. Qa qu' newepinłi'ij qu' nitusijji'
pe'qu' ł'ewkujitse' i'nłi'i qu' laaxaye' qa' nit'onjo' pa'qu' łeiła'ye'. 7 Qa pa'qu'
jukhewe' hasu'uj nit'onjo' pa'qu' łeiła'ye' qe łakha' hik łunye'j pa' łunye'j pa'
Intata qa łakha' iye in qiji' qa wetjeyumtshenijupi' pa' Intata in qiji', qa efułe
in qiji' qa wetjeyumtshenijupi' ek pa' jukhew in qiji'.* 8 Qe pa' jukhew nite'

* **10:24** Mr 10:45; Fil 2:4 * **10:26** Mr 13:19 * **10:28** Lc 10:8 * **10:29** Lc 6:37 * **10:30** Mr 8:6; Ro 1:8 * **10:31** Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **10:32** Hch 24:16; Fil 1:10 * **10:33** Mr 10:45 * **11:1** Fil 2:5; 1P 2:21 * **11:2** Mr 7:3; Jud 3 * **11:3** Ef 1:22; 4:15; 5:23; Col 1:18; 2:10,19; Gn 3:16; 1Co 3:23 * **11:4** 1P 3:16 * **11:5** Dt 21:11-12 * **11:7** Gn 1:27; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18

ta'łets pa'aj pe'qu' efuye', qe pe' efu yijat'ij in ta'łets pa'aj pa' jukhew.* 9 Qa
nite' iye ta'łets pe'qu' efuye' in wanaqsiijkii pa'aj pa' jukhew, qe pa' jukhew
yijat'ij hikpa' ta'łets in wanaqsiijkii pa'aj pe' efu. 10 Qa in ta'łijupi' aka'an
qa ta'łijupi' iye pe' angelits pe'qu' efuye' ni'ntaafinju' łeiła' qa' jutsiqaxe' in
łakha' yiwqinhetji'ha pa' tenek'enhe'yipji'. 11 Qa inekhewełłe in jitajayan ha'
Yatsat'ax'inij, pe'qu' efuye' nite' les t'anipji' qu' qiye'ji' pa'qu' jukhewe', qa
hik łunye'j iye pa'qu' jukhewe' nite' les t'anipji' qu' qiye'ji' pe'qu' efuye'. 12 Qe
hik łunye'j pe' efu in ta'łets pa'aj pa' jukhew, qa na'aj jukhew in nekfik'i qa
ta'łetsek ne'ej efu, qa week ekewe'en ta'łets pa' Intata.* 13 ¿Pa'n łumti'ił qu'
łunye'je' aka'an? ¿Me łe'wisijupi' pe'qu' efuye' qu' nasinji' qu' niyin qa'nte'
nit'oneju' pa'qu' łeiła'ye'? Nite' łe'wisijupi' aka'an.* 14 ¿Me nite' łenikfe'li'łets
na'aj jukhew ne'ej ł'ewkujits in yijetinju' qa yeqwepin?* 15 Qa nikheł'ij efu
in yijetinju' ne'ej ł'ewkujits qa qi'imji', qe łakha' testi'yij in ijetits ne'ej ł'ewkujits
qe qa' netit'oyijju' łeiła'.* 16 Qu' nana'l pa'qu' numti qu' hijanik'i aka' łunye'jkii
nenikfelitets in ham iye pakhape' iye qu' injunyejeye', hik aka' week łunyejei
nekhewep witlijtsitjiyitsii.

Nite' hik łunyejei qu' netekji' pa' łekujii pa'aj ha' Yatsat'ax'inij.

17 Hane'ej ekewe' qu' hit'iłij ewets nite' łeke' qu' k'ewqinhetiłijji' qe in
łonot'axji'ij taxi'łij wetju'ł pa' Intata qa nite' łe'wis pa'qu' aqsi'jjiiłijkii qe
łaqsi'jjiiłijkii pa' uł'ax. 18 Aka' yojo qu' hit'iłij ewets aka'an: yakha' k'impi'ye'ej
in łonot'axjiiłij wetju'ł pa' Intata qa te' nite' anyejeijiiłij wetju'ł łetqetheni'ł
wetju'łkii, łammi'słe in humti qu' yijaayi'ija aka' łunye'jkii. 19 Qe les łe'wis qu'
hik aka' łunye'je'kii, hats'inha qu' netwenhetii pekhewe' qu' nasinik'i pakha'
yisu'un pa' Intata.* 20 Qa hik ta'łijupi' qa ł'ekjiiłju' qa łonot'axjiił wetju'ł, hats
nite' hik łunye'j qu' eki'łji' pa' łekujii pa'aj ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Qe week ewiłei
yisu'un qu' aje'eł netek qa' nite' nonotkiyekii. Qa hik ta'łijupi' in uja'x pe'
iyipkunju' qa pekhewepłe qa yek'uwetju'. 22 ¿Me ham etsili'ił qu' eki'łi'ju'
qa qu' iya'ałiju' iye? ¿Ye' me łuteni'ł pekhewe' yijayan pa' Intata, qa qu'
iwepinheti'ł wetju'ł iye pekhewe' ham yiwq'axine'? ¿Pa'n qu' hit'iłij ei? ¿Me
k'ewqinhetiłijji'? Nite', aka'an nite' łeke' qu' k'ewqinhetiłijji'.

Na'aj Santa Cena.

23 Qe kekhewe' tsełisij ha' Yatsat'ax'inij qa hik kekhewee'ija iye in
k'ijatsheniłij: pa' naja'xji' in te'ninei ha' Yatsat'ax'inij Jesús, t'eku'mi' pa' pan,*
24 ma' qa in hats yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, qa napk'asitju' qa yit'ij: —
Łuji'ł, hane'en hik ha'ne yese'n hane'en wetłisłetij qe ta'łi'ł ewets. Aqsi'ji'łijkii
aka'an qa' anjamti'iłyik'i.—* 25 Qa hik łunye'j iye in hats yili'ijju' in tekju' qa
t'eku'mi' pa' tok'o qa yit'ij: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik enewe' yathits, qa hik
ha'ne pa' ink'ayik wenit'ij. Aqsi'ji'łijkii aka'an qa' anjamti'iłyik'i qa yamji'jets
qu' iya'jiiłji'.—* 26 Qe week qa yamji'jets qu' etuji'ł pa' pan qa ł'iya'ałji' iye pa'
i'nji' pa' tok'o, ekheweli'ł łenfeli'ł in wa'm pa'aj ha' Yatsat'ax'inij, qa' amłi'iłijii
qu' netpiltaxju' iye.* 27 Pa'qu' jukhewe' i'nłi'i qu' efuye' qu' netuj pa' pan qa'
niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij qu' nite' łe'wisiiha pa'
łatawe'j ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa hats wetwuł'enhetłe'ets pa' ł'ese'n qa pe' ł'athits
ha' Yatsat'ax'inij. 28 Qa hik ta'łijupi' pe'qu' nenkuyu'uj pa' pan qa' niya'ji' iye
pa' i'nji' pa' tok'o, yojo qu' natjamtii eku'nijupkiiha me ikesimen me i'nłi'i qu'

* **11:8** Gn 2:21-23; 1Ti 2:13 * **11:12** Sal 104:24; Ap 3:14 * **11:13** Jn 5:22-30 * **11:14** Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11; 2Co 6:8 * **11:15** Fil 3:19 * **11:19** 2P 2:1 * **11:20** Mt 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:14-20; 1Co 10:14-22 * **11:23** Jud 3 * **11:24** Lc 22:19 * **11:25** Lc 22:20; Jn 6:54 * **11:26** Fil 2:8; 3:10; Mr 8:38

nite' nikesimene' pa' łatawe'j. 29 Qe pa'qu' netuj pa' pan qa' niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o qa nite'łe yumti in hats tuj pa' ł'ese'n qa iya'ji' iye pe' ł'athits ha' Yatsat'ax'inij, pakha'an hats łantanithenkeye'jłe pa' tuj qa pa' iya'ji' iye.* 30 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in olots pe' nite' t'units qa pe' wanqaats'eju' iye, qa na'l iye pe' uja'x naxju'.* 31 Qa qu' jintajamti eku'nijupkiiha me ikesimen me i'nłi'i qu' nite' nikesimene' pa' intawe'j, ma' qekhante' jintatanithenheti'ye'tax. 32 Qa in jitatanithenhetiiłe, ha' Yatsat'ax'inij hikha' jiyitanithen qa je'qfe'metets qe nite' yisu'un qu' jina'nji'teje'm pekhewe' tejeyu'mtshenhetii hatse' qa' namii pa' qi ławak pa' Intata.* 33 Qa hik ta'łijupi' yejefets, qa łonot'axjiiłij wetju'ł qu' eki'łju' qa' o'notkijiiłijets pekhewep. 34 Qu' nana'l pa'qu' niyipkun netek eku'nii pe'qu' etsi'ye', hats'inha qa' ham nitanitheni'ij pa' Intata qu' nata'łets pa'qu' łeq'inye'je' in i'nji'teje'm pe' not'ax wetju'ł. Qa kekhewepłe łatsfaakani'łij qa' hatse'łu'ye' qu' natsamtaxi'ł ei.*

12

Pa' ewi'ł jiyitijinenij pa' Espíritu Santo.

1 Yejefets, nite' hisu'un qu'nte' enikfe'li'iłets in t'ejuyets pa' Espíritu Santo pe' jiyełisij qa ji'yiya'yij. 2 Ekheweli'ł łenikfee'liłetsha in mexente' ł'ek'eni'łets pa' Intata, qa pakha'łe qu' łunye'je' in qi in ł'aqanhetiyiłijkii in łijayani'ł pekhewe' witeqsi'nq'alits nite' iyet.* 3 Hik ta'łijupi' in hisu'un qu' enikfe'li'łetsha in ham pa'qu' nit'ij qu' nata'łets pa' Intata łeqe Espíritu: —Uł'ax pa' Jesús.— Qa ham iye pa'qu' nit'ij: —Pa' Jesús hikpa' Yatsat'axyij,— qu'nte' nata'łe'ets pa' Espíritu Santo.

Pe' jiyełisijju' pa' Espíritu Santo.

4 Olots pekhel łunyejeikii pe' jitestiyijju' qa ji'yiya'yij qa ewi'łłe pa' ta'łets Espíritu.* 5 Olots pekhel łunyejeikii qu' ji'nt'ithayiki qa ewi'łłe ha' jit'ithayi'yi'm Yatsat'ax'inij. 6 Olots pekhel łunyejeikii ne'ej jite'wen łe'sits yaqsiijkii pa'qu' jukhewe' qa ewi'łłe pa' Intata in ta'łets, hikpa' ewi'łłe in week yaqsiijkii. 7 Qa weekłe ewiłei testi'yij qu' nethinkii in i'nji' pa' Espíritu Santo, ma' qa weteni'fenij wetju'łkii,* 8 qe na'l pa'qu' netisij pa' Espíritu Santo qu' qi qu' nenikfe'lets pa'qu' nit'ij qa yasiinik'iha iye, qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu Santo qu' qi qu' nenikfe'lets ke' Intata łe'lijei qa nifeli'm pekhewep.* 9 Qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu Santo in les qi in nite' yeqeku' pa' Intata, qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu Santo qu' nit'unhet pa'qu' nanqaats'etax.* 10 Qa pakhap qa yaqsiijkiyek pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, qa pakhap qa i'nijji' ek pa'qu' nenqitijineyu'uj inwets pa' Intata, qa pakhap qa nikfe'letsek pa'qu' ni'wen i'nłi'i pa'qu' nepiye'ek'i me ta'łets pa' Espíritu Santo me i'nłi'i qu' nata'łets pakhape' iye espirituye', qa pakhap qa ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei, qa pakhap qa niqatek pa' ikji'.* 11 Week ekewe'en hik pakha'łe ta'łets iye pa' ewi'łłe in Espíritu, hikpa' netisijju' week ewiłei pa'qu' nisu'un Łakha'. 12 Jeł qeku'ni'łek na'aj ewi'ł wit'ese'n, olots ne'ej łewekwekits, qa enewe' łewekwekits in olotstax qa ewi'łłe pa' wit'ese'n in weekłi'ij, qa hik aka' łunye'j ha' Cristo.* 13 Week inekhewel, judío i'nłi'i qu' nite' judioye', witłinek i'nłi'i qu' nite' witłinek'e, week inekhewel jiwempulijijju' pa' ewi'łłe in Espíritu qe qa' jina'nji'teje'm pe' łewekwekits pa' wit'ese'n. Qa week hik łunye'j qu'

* **11:29** Mr 12:40; 1Jn 5:16 * **11:30** Jn 11:11; Hch 7:60; 1Ts 4:13-15 * **11:32** Jn 5:22-30; Mt 12:41 * **11:34** 1Co 4:19 * **12:2** Hch 8:32; 1Co 8:4; 14:10; 2P 2:16 * **12:4** Ro 12:6; 1Co 14:1; Ef 4:8; He 2:4; 1P 4:10 * **12:7** Stg 4:5 * **12:8** Ro 12:7-8; Ef 4:11; 1P 4:11; 1Co 2:6-7 * **12:9** Lc 13:32; Hch 4:22,30; 10:38 * **12:10** Hch 19:11; 1Co 13:2; 1Jn 4:1-3 * **12:12** Jn 11:52; Ef 4:4

niya'ji' pa' ewi'łłe in Espíritu.* 14 Qe na'aj wit'ese'n nite' ewi'łłe, qe olots
yijat'ij łewekwekits. 15 Pa'qu' witf'iye' qu' nit'ij, —Yakha' nite' ye'witkoi qa hik
ta'łijupi' in nite' ha'nji'teje'm na' wit'ese'n.— ¿Me nite' i'nji'teje'm pa' wit'ese'n
pakha'an? ¡I'nji'teje'm! 16 Pe'qu' witikfi'ye' qu' nit'ij: —Yakha' nite' ye'witto'
qa hik ta'łijupi' in nite' ha'nji'teje'm na' wit'ese'n.— ¿Me nite' i'nji'teje'm pa'
wit'ese'n pekhe'en? ¡I'nji'teje'm! 17 Qu' week witto'yi'ij pa' wit'ese'n, ¿pa'n
łeqfenye'j łewek qu' nepi'ye'kii? Qa qu' weeke' pa' wit'ese'n qu' witikfiyi'ij,
¿pa'n łeqfenye'j łewek qu' ninji'wen pe'ye'? 18 Qa pakha'łe Intata qa yeni'
pa'qu' nisu'un qu' neni' pe' łewekwekits pa' wit'ese'n.* 19 Qa qu' weeki'ij pa'qu'
ewi'łe' pe' witwekwekits, qa ¿pa'n łunye'j qu' wit'ese'ni'ij? 20 Qa hik ta'łijupi'
in olotstax yemjee pe' łewekwekits, qa ewi'łłe pa' wit'ese'n. 21 Pe'qu' witto'ye'
nite' łeke' qu' nit'ijets pa' witkoi: —Akha' a'hame'yijup, nite' hite'j ei.— Qa
hik łunye'j iye pa'qu' witji'łaye' nite' łeke' qu' nit'ijets pe'qu' witf'iyeye': —
A'hamitsi'ił yijup, nite' hite'ji'ł ei.— 22 Qe aka' łunye'j yijat'ij aka'an, pekhewe'
jitumti qu'nte' net'unitse' hik pekhewe' les in nite' jitesu'un qu' hamitse'
injup. 23 Qa pekhewe' les jiwepinij łewekwekits ha'ne i'nese'n, qa hik pekhewe'
qa les in jitejeełetsha, qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu'nte' jinti'ntaafine'ju', qe
jiwepinij qu' ne'twenhetii.* 24 Qa pekhewepłe qa nite' hamik'ui qu' netit'oijo'.
Hik aka' łunye'j pa' Intata in yaqsiijkii ha'ne i'nese'n qu' les jintiwqinhetji'
pekhewe' nite' t'units, 25 hats'inha qa' nite' neqet'etse' wetju'łkii, qa' nenkewet
wetju'łkii yijat'ij enewe' łewekwekits ene' i'nesenits.* 26 Qa hik ta'łijupi' qu'
ewi'łe' pa'qu' nanqaats'e enewe' łewekwekits ene' i'nesenits qa weekłi'ij in
wanqaats'eju', qa qu' ewi'łe' pa'qu' łe'wisi'imkii qa weekłi'ij iye in łe'sitsi'mkii.
27 Ma' hayits, week ekheweli'ł ł'ese'n ha' Cristo, qa week ewiłei ekheweli'ł pe'
łewekwekits pa' ł'ese'n ha' Cristo.* 28 Pekhewe' yijayan pa' Intata, pa' Intata
yeni' qu' les netweipha'm pe' apóstoles qa pe' te'weyiju'ł qa profetas,* qa pe'
yojo'opji' ek pe' profetas qa maestros. Pekhewe' yojo'opji' ek pe' maestros,
pe' yaqsiijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł. Qa pe' yojo'opji' ek, pe' yiłin pa'qu'
nanqaats'e. Qa pe' yojo'opji' ek, pekhewe' yi'fen pekhewep. Qa pe' yojo'opji'
ek, pe' yithayiki pe' wekwek t'ejuyets pe' yijayan pa' Intata. Qa pe' yojo'opji'
ek, pe' ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei.* 29 ¿Me week qu' a'postolitsi'ił? ¿Me week
qu' oprofetali'ił? ¿Me week qu' a'maestroli'iłipji'? ¿Me week qu' aqsiiłijkii
pe'qu' ham łunye'jeyi'iju'ł? 30 ¿Me week ł'estiyi'łij qu' aje'eł it'unheti'ł pa'qu'
nanqaats'e? ¿Me week qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' e'lijeyi'ił? ¿Me week
qu' eniqatji'ji'ł pe' tujtseikal?* 31 Qa lesłe łe'wis qu' mowo'ołii qu' nełisi'łij pa'
Intata pekhewe' les yi'fen pekhewepe'. Ma' hayits, hane'ej qa k'efeeliłi'mha
pakha' łe'wis yijat'ij in wit'ikheyi'j.*

13

Pakha' witeqsu'unka'x nite' łeke' qu' nili'ij.

1 Qu' yakha'ye' qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' yi'lijeye', łe'lijei pe'qu'
jukhewiika'le' i'nłi'i qu' angelitse', qa hamłe yeqsu'unka'xe', hik yijunye'j
na'aj nijket in talanheti'yijetskii pe'ye' qa t'ai, i'nłi'i ne'ej k'oiji' fiłii qe
talanheti'yij wetju'łkii.* 2 Qu' heyesti'yij qu' henfel pekhewe' qu' nana'l
hatse', qa qu' netsikfe'lets iye pekhewe' ewi'łhi'ijkii pa' Intata in nikfe'lets,

* **12:13** Ga 3:28; Ef 2:13-18; Col 3:11 * **12:18** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17
* **12:23** Mr 6:4; 1P 2:7 * **12:25** 1Co 1:10 * **12:27** Ef 1:23; Col 1:18 * **12:28** Profeta ikji': ewi'ł
jukhew nifel pe' yit'ijets pa' Intata. * **12:28** Mt 16:18; 1Co 12:9; 14:4; Ap 1:4; Ef 4:11; Stg 3:1; Mr 13:22
* **12:30** Lc 24:27 * **12:31** Nm 25:13; Stg 4:2 * **13:1** Jn 13:35; 1Jn 4:7-12; Mt 10:9

qa qu' week netsikfe'lets iye pekhewe' wekwek qa qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii qu' net'ijaiyik'ui pe'qu' utek'e' pa'qu' na'ni' qe ta'łets pa'nte' yeqekuye'j, qa hamłe ye'm pa' witeqsu'unka'x, ma' yakha' qa ham ye'weju'łi'ij.* 3 Qu' he'yihinijkii pe'qu' yiwekwekitse' qe qa' hetisij łaqe' pekhewe' if'iljetsits, qa qu' nite' nats'aye' yiwek qu' nek'inqiłinenijju' ha'ne yese'n, qa hamłe ye'm pa' witeqsu'unka'x, ma' qa' ham pa'qu' natsaxij. 4 Pa' witeqsu'unka'x łunye'j nite' eq'itaqsuna'x, eq'iltinhetsax. Pa' witeqsu'unka'x nite' eqemtshenetsaxijkii pe'ye'. Pa' witeqsu'unka'x nite' yit'ij łetets qu' qiye'ji', nite' yumti qu' les nat'anipji' pekhewep.* 5 Nite' hik łunye'j na'aj nite' teqenełuikii qa yaqsi'jłi'ijkii pa'qu' nisu'un, nite' naqameyu'uj pe'ye', nite' aje'eł nayu'kii, nite' yijamti'ik'i pe'qu' uł'etsi'ik'i łenelijei i'nłi'i pe'qu' łenifenyejeyetaxkii.* 6 Pa' witeqsu'unka'x nite' łe'wisi'mkii in na'l pa'qu' łunye'je'kii nite' yatsathen, pakha' yijat'ij yi-jaa'ija in łunye'jkii qa yi'sinheti'mkii.* 7 Weekłe t'eku'miju'ł pe' a'tits, nite' eqekuftsax, nite' yili'ij pa' łoq'otkineye'jik'ui pe' hats yiwjutsiqen pa' Intata, week went'unhetłi'iju'ł pe' wekwek.* 8 Pakha' witeqsu'unka'x nite' łeke' qu' nili'ij, qa pekhewe'łe nifel pa'qu' łunye'je'kii hatse' qa yili'ij hatse', qa pekhewe' iye ł'ajłi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye' yili'ij iye hatse', qa pa' witikfeliya'xets pe' wekwek yili'ij iye hatse',* 9 qe łammi'słe pa' na'l ine'm witikfeliya'xets, qa łammi'słe iye pa' jitefel qu' łunye'je'kii hatse', 10 qa qu' namtaxets qu' jinenikfee'letsha ma' qa pa' łammi'słe in jinikfe'ltaxets qa' hame'. 11 In mexe yo'me'ła's k'iyet in ł'anye'jek na'aj omeła's, pa' hoksi'wen in łunye'jek na'aj omeła's, yaqjamtikineye'jkii in łunye'jek na'aj omeła's, ma' qa in hats ya'jit qa hili'ij łunye'j na'aj omeła's. 12 Qe hane'ej in jite'wentax pe' wekwek hik łunye'j ne'ej witeqjełinetjii qe hats nite' na'liiju'ha. Qa qu' namtaxets pa' łahats'ij qa' jinte'wenija pa' łunyejeeyija. Hane'ej łammi'słe pa' tsikfe'lets, qa yamets hatse' qu' week netsikfe'letsha in łunye'jek łakha' in week nikfe'l yiwets.* 13 Hane'ej nite' yili'ij in na'l enewe' wetshetk'ewi'ł, enewe'en: pa' nite' inqekuyejeyij pa' Intata, pa' inq'otkineye'jik'ui qu' week jinenikfe'ltaxetsha hatse' qa pa' witeqsu'unka'x. Qa pakha' les t'anipji' ekewe'en pakha' witeqsu'unka'x.*

14

In tujtseikal ne'ej łe'lijei.

1 Mowo'ołiiha qu' qi qu' ineqsu'uni'ł, qa lesłe łe'wis qu' isu'uni'łha iye pa'qu' nełisi'łij pa' Espíritu Santo. Les in hisu'untax qu' isu'uni'ł qu' nełisi'łij qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei. 2 Qe pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye' iyeti'ł pa' Intata qa nite' iyeti'ł ene' jukhew, qe ham yepiye'ye' pe'qu' nit'ij. Pe' yit'ij ham nikfe'le'ets qe ta'łets pa' Espíritu Santo.* 3 Qa pakha'łe qu' niyetij ke' wi'tlijei qa iyetik'ui yijat'ij pe'qu' jukhewe', ma' qa yikfelitets qa niihinpha'm pe' łaqjamtikineyejeikii, qa yakakłin qa yi'fen iye pe' łatawjets. 4 Pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikaltax pe'qu' łe'lijeye' łakha'łe in weniihinłepha'm, qa pakha'łe qu' nenfel ke' Intata łe'lijei qa niihinpha'm pe' yijayan pa' Intata. 5 Yakha' hisu'untaxija qu' e'weeki'ił qu' ł'aje'łi'ij qu' tujtseikale' pe'qu' e'lijeyi'ił, qa lesłe in łe'wiisija qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei. Qe pa'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei les t'anipji' pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikaltax pe'qu' łe'lijeye'. Ye'ehe, in na'l yijat'ij na'aj niqat pe'qu' nit'ij hats'inha qu' week nenikfe'lik'iha pekhewe' hats yijayaanija ha' Jesús qa' les net'unitsij pe' łatawjets. 6 Qa hik ta'łijupi'

* **13:2** 1Co 14:1,3-6,22-39; Ef 4:11; 1Ts 5:20; Mt 17:20 * **13:4** 1Ts 5:14; Nm 25:13; Ga 4:17; 1Co 4:6 * **13:5** Mr 10:45; Fil 2:4; Hch 17:16 * **13:6** Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6 * **13:7** Stg 1:12 * **13:8** Mt 7:25,27; Lc 6:49; 11:17; 13:4; 16:17; Hch 15:16; He 11:30; Ap 11:13; 16:19 * **13:12** 1Jn 3:2; 4:8; Pr 2:6; Jn 17:3; 1Co 8:3; Ga 4:9 * **13:13** 1Ts 1:3 * **14:2** 1Co 12:10

yejefets, jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek aka'an. Qu' ɬ'ajeʼɬi'ij qu' hit'ij pe'qu' ham* nenikfe'le'ets wi'tlijei, ¿łekpa' qu' ne'weju'ɬij? Qa qu' henfełłe pakha' qu' i'nk'ałe epi'ye'ełik'i, i'nɬi'i qu' henfel pakha' qu' mente' enikfe'li'iłets, i'nɬi'i pa'qu' nana'l hatse', i'nɬi'i pa'qu' k'ijatsheniłij ke' Intata łe'lijei, qa weju'ɬij yijat'ij. 7 Qa hik łunyejei iye ne'ej fiłii in nite' łunyejeyiju'ɬ ene' na'l pe' łiłii, axe'm ne'ej foj flauta i'nɬi'i na'aj fiłik arpa qu' nite' neqet'axi'ik'i pa'qu' ɬ'anye'je' ¿pa'n łunye'j qu' jinenikfe'lik'i pa'qu' nijitaxik'i?* 8 Qa pe'qu' nawatlan qu' nite' neqet'axi'ik'i pe'qu' łofoje', ¿łekpa' qu' nanaqsi'j qu' natjanithenijup qu' nawatlan?* 9 Qa hik ejunyejeyi'ɬ in nite' yeqet'etsik'i pe' łittaxiłij in ɬ'iyeti'ɬ, ¿qa łekpa' qu' nenikfe'lik'i pa'qu' enqitijineyutaxi'ɬij? Ma' qa hik łunye'j na'aj iyeetłe na'aj i'ni'. 10 Ha'ne week sehe' ipji' olots pe' witlijeikal qa ham pa'qu' wi'tlijeye' qu' ham nake'ji'. 11 Qa qu' nite' netsikfe'li'ik'i pa' ikji' pa' yittaxij, ma' qa yakha' qa yetujtseika' qa łakha' iye qa tujtseika' iye. 12 Hik ta'ɬijupi' ekheweli'ɬ in łisu'uni'ɬha pa'qu' e'niya'yi'ɬij qu' neɬisi'ɬij pa' Espíritu Santo, qa' mowo'oɬijiiha ekewe'en pa'qu' les neniihinpha'm pe' łatawjets pe' inejefetsipji'.* 13 Qa hik ta'ɬijupi' pa'qu' ɬ'ajeʼɬi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye', qa' niyinijets pa' Intata qu' netisij qu' neniqat pa' ikji'ha pa'qu' nit'ij. 14 Qe qu' tujtseikale' pe'qu' hit'ij qu' nek'iyin, yijaataxija qu' niyin pa' yitawe'j qa pakha'łe yaqjamtikineye'jkii qa nite' łeke' qu' net'ijaifik'i.* 15 ¿Qa pa'n qu' yeqfenye'je' yiwek? Qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' nek'iyin qa les łe'wis qu' nek'iyin iye qa' heniqat pe'qu' hit'ij. Qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' heilijtsii qa les łe'wis qu' heilijtsii iye qa' heniqat pe'qu' hit'ij. 16 Qe qu' it'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' iwqinhetji' pa' Intata, ¿qa pa'n qu' łeqfenye'ji'ij qu' nit'ij: —Hik kakha' qu' łunye'je' (Amén)— pakha' qu' nite' nenikfe'le'ets pe' tujtseikal wi'tlijei qu' it'ij in łit'ijetspha'm łe'wisij?* 17 Qe in tujtseikal pe' łit'ij in łit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, łe'wisijupi', qa nite'łe niihinpha'm pa' łatawe'j pakhape'. 18 Hit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata in yakha' les olotsij in ɬ'ajɬi'ij qa hitji'jij ne'ej ham nikfe'le'ets wi'tlijei qa nite' hik ejunyejeyi'ɬ.* 19 Qa les in hisu'un qa jinot'axjiij wetju'ɬ pa' Intata qu' leefi'ik'i (5) pe'qu' hit'ij pe'qu' jinenikfe'lik'i qu' nek'iyet qa nite' qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei, hats'inha qa' łe'wis qu' nek'inq'ijatshen, qa nite' łunye'jiju'ɬ pe'qu' diez mil (10.000) nametsji' pe'qu' nenittaxij ham nikfe'le'ets wi'tlijei.* 20 Yejefets, hasu'uj hik ejunyejeyi'iɬ ne'ej omehets in łijamti'iłkii. Ye'ehe, hik ejunyejeyi'iɬ ne'ej i'nk'a teɬuifik'i omehets nite' nikfe'liikii pa'qu' uɬ'axe', qa hikłe ejunyejeyi'iɬ ne'ej ajtei pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii.* 21 Ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: *—Ha'nijji' hatse' pe' jukhew tujtseika' łe'lijenyejei qa ha'nijji' iye hatse' pa'qu' łeji'ye' pakha' tujtseika' ta'ɬji' qu' nek'iyetik'ui ha'ne witset, qa łunye'j ji'ij qu' nite' netk'ene' yiwets.—* *(Is 28:11)* Hik aka' yit'ij pa'aj ha' Yatsat'ax'inij. 22 Ma' qa hik ta'ɬijupi', in na'l na'aj iyetij pekhewe' ham nikfe'lets wi'tlijei, nite' t'ejuyets pe' tek'enets ha' Jesús, qe t'ejuyets yijat'ij pe' nite' tek'enets ha' Jesús qe qa' jutsiqetsi'im in na'l pa' łantanithenkeye'j hatse'. Qa kekhewe'łe Intata łe'lijei in tefelhitii, qa nite' t'ejuyetsek pe' nite' tek'enets ha' Jesús, qe t'ejuyets yijat'ij pe' tek'enets ha' Jesús qe qa' jutsiqetsi'im in yi'fen pa' Intata. 23 Jit'enqeku'ni' ek qu' e'weeki'iɬ qu' onot'axi'ɬij wetju'ɬ in hats ɬ'ek'eeni'ɬetsha ha' Jesús, qu' week ɬ'ajeʼɬi'ij qu' iyeti'ɬij pekhewe' ham nikfe'lets wi'tlijei, qa qu' nente'nuyi'ɬ ewetsji' pe'qu' nite' nenikfe'le'ets aka'an

---

* **14:6** 1P 4:13 * **14:7** Ap 5:8; 14:2; 15:2 * **14:8** Nm 10:9; Is 58:1; Jer 4:19; Ez 33:3-6; Jl 2:1 * **14:12** Nm 25:13; Ga 1:14; 5:25; Sal 51:11; Lc 11:34; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Tit 3:5; 1Jn 4:1; Ap 3:22 * **14:14** Sal 51:12; Ga 5:22; Tit 3:14 * **14:16** Sal 72:19; Ap 22:21 * **14:18** Ro 1:8 * **14:19** Mt 12:37 * **14:20** Sal 131:2; Is 28:9; Mt 18:3; Ro 16:19; Ef 4:14; He 5:12-13

i'nłi'i pe'qu' nite' nijayane' ha' Jesús, ¿me nite' yit'iłij ewets qu'nte' eik'une'yi'ił wetju'ł? 24 Qa qu' week enfeli'ł ke' Intata łe'lijei, ma' qa qu' nente'nuyi'ł ewetsji' pa'qu' nite' netk'ene'ets ha' Jesús i'nłi'i pa'qu' nite' nenikfe'le'ets aka'an, ma' qa' week nepi'ye'eł, qa' nenikfe'łłetets in qi pa' łewuł'ax qa' nenikfe'lets iye in tatanithenheti'yij hatse' pe' łewuł'ets. 25 Qa' noksi'wen iye in uł'ets pe' hamtax nikfe'le'ets łeq'inyejeikii uł'ets. Ma' qa' nototjoijo' qa' qi qu' niyinii pa' Intata, ma' qa nit'ij: —Yijaa'ija in i'nił'etji'ju' pa' Dios.—* 26 ¿Qa pa'n qu' ji'nt'ukinji' in t'ejuyets week ekewe'en yejefets? Qu' onot'axi'łij wetju'ł pa' Intata i'nłi'i qu' nana'l pa'qu' netlijtsii, pa'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, pa'qu' nenfel pa'qu' nikfelitets pa' Intata, pa'qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' łe'lijeye', qa pa'qu' neniqat pe' tujtseikal. Qa lesłe łe'wis qu' weeke' ekewe'en qu' net'ejuyets qu' neniihinpha'm pe' łatawjets pe' inejefetsipji'.* 27 Qu' nana'l pa'qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' łe'lijeye' i'nłi'i qu' wetsjuk'e i'nłi'i wetshetk'ewi'łe' qa' hats uja'xe'łe, qa hasu'ujłe week niyetju', ewii'łeji'ij pa'qu' niyetji'ij, qa week ewiłei nana'l pe'qu' neniqat. 28 Qa qu' hame'łe pe'qu' neniqat, qa' hasu'uj niyetju' pe' witlijtsitjiiyifi. Łatawjetsłeji' qu' naqsiijkii aka'an qa pa' Intata qa hats yepi'ye'. 29 Qa qu' nana'l pe'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, qa' wetsjuk'ełe i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' qa pekhewepłe qa' nejełik'ui pe'qu' nenfel pekhewe'en.* 30 Qa qu' nana'l pekhewe' i'nju'kii pa'qu' nana'li'm pa'qu' neneqfelinheyu'uj ta'łets pa' Intata qa nili eku'nij pakha' qu' mexe niyettax qa niwejin eku'nij qu' niyet pakha'an. 31 Qe week ekheweli'ł łeke' qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei qu' ewii'łeji'ij pa'qu' nenfel hats'inha qa' week qu' nenikfe'lets eke' wi'tlijei qa qu' t'unitsi'ij iye pe' łatawjets.* 32 Pekhewe' nifel ke' Intata łe'lijei, łekhewełłe in wetjełłi'ik'ui qu' nenfel. 33 Qe pa' Intata nite' Dios pa' nite' yeqet'axkii, qe Dios yijat'ij pa' wit'ikesimeya'xłekii in łunyejeyek he' week łe'lijtsitjiyits he' yijayan pa' Intata.* 34 Ne' efuts hasu'uj net'ewui in mexe not'axij wetju'ł pa' Intata qe nite' łenexke'ej qu' niyet. Netk'en yijat'ij in ł'anye'jek ke' Intata łe'lijei.* 35 Pe'qu' efuye' qu' nenikfe'liyu'ets pa'qu' nepiye'ek'i in not'axij wetju'ł pa' Intata, qa' nanfaakanij pa'qu' łewhe'ye'ye' qu' namii pe'qu' łetsi'ye', qe yeqwepin pe'qu' efuye' qu' niyetji'ju' pe'qu' nonot'axij wetju'ł pa' Intata.* 36 ¿Me ekheweli'ł Corinto łeiłets qu' nata'łi'ł etji'ju' ke' Intata łe'lijei? ¿Ye' me u'ja'xłi'ił qu' esti'yi'łij? 37 Qu' nana'l pa'qu' numti łakha' qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, i'nłi'i pa'qu' numti qu' nana'l pa'qu' netisij pa' Espíritu Santo, qa' les łe'wis qu' nenikfelitetsha ekewe' he'nq'ika'ałij ei in ta'łets in yisu'un ha' Yatsat'ax'inij. 38 Qu' nana'łłe pa'qu' nite' numtiye' aka'an, ma' qa' iwejinłi'ił, hasu'uj ek'eni'łets. 39 Hik ta'łijupi' yejefetsipji', isu'uni'ł qu' enfeli'łi'm pekhewepe' ke' łe'lijei pa' Intata, qa hasu'uj qu' aq'ayini'łij pe' ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei.* 40 Qa lesłe łe'wis qu' aqsiiji'łju'ha in łonot'axiłij wetju'ł pa' Intata. Hasu'uj qu' pekhele'ji'kii nite' yeqet'axkii.*

15

Cristo iła'x iye.

1 Qa hane'ej qa hisu'un qu' k'ikfelitiłets yejefets, kekhewe' łe'sits witlijei. Hik kekhewe' hayiits k'efeli'łi'm, hik kekhewe' ł'eku'mi'łiju'ł qa hik ik kekhewe' iye nite' łanqami'łij,* 2 ma' qa hik kekhewe' ta'łets in hats i'łiyi'ł qu' yijaayi'ija qu' ku'mi'łi' kekhewe' k'efeli'łi'm, qa qu' nite'łe yijaayi'ija qa ikji' ham weju'łi'ij

* **14:25** Is 45:14; Zac 8:23 * **14:26** 1Co 12:10 * **14:29** 1Jn 4:1 * **14:31** Lc 16:25 * **14:33** Ef 6:18 * **14:34** 1Ti 2:11-12; 1P 3:1 * **14:35** Mt 1:19; 1P 3:1 * **14:39** Nm 25:13; Ga 4:17 * **14:40** Ro 13:13 * **15:1** Pr 24:16

in nite' łeqekutaxi'ł.* 3 Qe yakha' k'ełisiłij kakha' les qiji' hik kakha' yakha' iye heyesti'yij, kakha'an: ha' Cristo in wa'm infi qe ta'łets pe' inwuł'ets, hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata ła'lijei.* 4 We'nenifi pe' łenimełuk, qa iła'x iye in yamets wetshetk'ewi'ł nełuts, hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata ła'lijei.* 5 Qa we'nethinets pa'aj ha' Cefas (Pedro) qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye he' doce (12) ł'ijatshenhei.* 6 Qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye pe' olots inejefetsipji' t'ani' quinientos (500). Pekhewe'en olots pe' mexe iłii qa nite' olots pe' hats naxju'.* 7 Qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye ha' Jacobo, qa i'nk'ałe iye he' week apóstoles in we'nethinets iye.* 8 Qa yakha'łe qa hetke'leenijju' in we'nethin yiwets, qa hik yijunye'j na'aj omeła's in yijanik'i pa' łenjeyumtshenektax qu' nenekfik'i.* 9 Qe yakha' nite' hik yuk'elji' he' apóstoles, qa nite' iye ye'weju'łij qu' łenqiye'yij apóstol qe hanawitjiju'kii he' hats yijayan pa' Intata.* 10 Qa pa' qi łeq'ilta'xyij pa' Intata qa hikpa' ta'łets qa hats ya'apostolij, qa pa' łeq'ilta'xyij in tsełisij nite' hik łunye'j qu' ham ne'weju'łi'ij, qe yakha' les qi in he'yithayii qa nite' łunyejei week hekhewe'en, qa nite'łe yakha'łe qu' nata'ł yiwets, qe pakha'łe łeqi'fenkeye'j pa' Intata hikpa' ta'łets.* 11 Qa nite'łe hik aka' qu' les qiye'ji', yakha' qu' henfel i'nłi'i hekhewe'en qu' nenfel, łunye'j ji'ij, qe uja'xłe in henfeli'ł eke' łe'sits witlijei qa ekheweli'ł qa ł'ek'eni'łik'i qa hik aka' les qiji' yijat'ij. 12 Qa in tefelhitii ha' Cristo in niyik'uipha'm pe' naxju' qa iła'x iye, qa ¿inhats'ek ekheweli'ł pe' uja'x in yit'ijets in nite' iłii iye pe' naxju'?* 13 Qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', ma' qa ha' Cristo qekha nite' jeek iła'xe' ji'ijtaxek. 14 Qa qek nite' iła'xe' iye ha' Cristo, qekha hamtax ne'weju'łi'ij in henfeli'ł in iła'x iye, qa hik łunye'j iye qekha hamtax ne'weju'łi'ij pa' nite' eqekuyejeyi'łij. 15 Qekha hik yijunyejetaxi'ł iye qu' yiwotk'onhetsitseł'i'ił in henfeli'ł pa' Intata in yiłin iye ha' Cristo, hikha' teestax qek iła'xe', qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' iye hatse' pe' naxju'.* 16 Qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', ma' qa ha' Cristo qekha nite' jeek iła'xe' ji'ijtaxek. 17 Qu' nite' iła'xe' iye ha' Cristo, ma' qa ekheweli'ł in nite' łeqeku'uł ham e'weju'łi'iłij, mexe na'ltaxi'ł etji' iye pe' ewuł'etsi'ł. 18 Qu' hik aka' łunye'je' qa kekhewe' yijayan ha' Cristo hats naxju' qekha hats namtaxii pa' qi ławak pa' Dios.* 19 Qa pe' iniłii in ewi'łłe in t'ejuyets in jit'otki'ik'ui ha' Cristo, ma' qekha qi qek jif'iljetsitsetax. 20 Ehe, yijaa'ija in iła'x iye ha' Cristo, łakha' yojo'oj in iła'x iye pa'aj qa i'nk'ałe hatse' qa' iłiye' pe' hats naxtaxju'.* 21 Qe pa' witwamhi' in uiteje'm ta'łets pa' ewi'ł jukhew (Adán), qa hik łunye'j iye in na'l pa' łiłijii hatse' pe' hats naxtaxju' qe ta'łets pa' ewi'ł iye jukhew (Cristo).* 22 Qe in ta'łets pa' Adan'ik'i qa week wa'm, qa in ta'łetsek ha' Cristo qa week qu' iłiye' iye.* 23 Qa teiłi'ij qu' iłiye' week ewiłei: ha' Cristo hats yojo'oj in iła'x iye, qa ink'aye'łe pe' yatsat'etsij qu' iłiye' iye hatse' qu' netpiltaxju'.* 24 Ma' qa' hats namets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week, ma' qa ha' Cristo in tenek'enheitax qa' netisij pa' łatata Dios, qu' hats week niwuł'enhettaxju' pe' ł'ejuihifets, pe' inwo'metets, qa pe' wittatalipji' pe' witsetits qa pe' witt'unhaxits week ha'ne sehe' ipji'.* 25 Qe łakha' ha' Cristo les łe'wis qu' namłi'ijii in tenek'enhei qu'

* **15:2** Ga 4:11; He 6:8 * **15:3** Jud 3; 1Co 8:11; Mt 26:54; 1P 1:20 * **15:4** Mt 12:40; 27:59-60; Mr 15:46; Lc 23:53; Jn 2:22; 19:41-42; 1Ts 4:14; Sal 16:10; Is 53:10; Os 6:2; Hch 2:25-32; 13:33-35; 26:22-23 * **15:5** Lc 24:34,36; Mr 16:14; Jn 20:19,26; Hch 10:41 * **15:6** Mt 28:10-20 * **15:7** Stg 1:1; Hch 1:3-11 * **15:8** 1Ti 1:13-16; Hch 9:1-8 * **15:9** Ef 3:8; Fil 3:6; 1Ti 1:16-17 * **15:10** 2Co 3:5; Fil 2:13; Col 1:29 * **15:12** Mt 17:9; 22:23; Mr 12:18; Lc 20:27; Hch 23:8; 2Ti 2:18 * **15:15** Mt 26:60; Jn 15:26 * **15:18** 1Ts 4:16; 1P 5:14 * **15:20** Ex 23:19; Lv 2:12; Ro 8:23; Col 1:18 * **15:21** Mt 10:21; 28:5-6; Jn 8:51; 11:25; 20:9,15-18; Fil 3:10; Gn 3:1-7; Ro 5:12-14; Mr 16:6; Lc 24:5-8,34 * **15:22** Ro 14:9 * **15:23** 1Ts 4:17 * **15:24** Mt 5:16; 11:27; 24:6; Mr 13:7; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 1:21; 5:20; Hch 8:10; 1P 3:22

netestiitaxij qu' week not'otsipji'kii pe' ł'ejuihifets* 26 qa pa' teke'lenju' ł'ejuihife
qu' niwuł'enhetju' qa nilan qa haami'ija pakha'an hikpa' pa' witwamhi'.* 27 Qe
ke' we'nika'ajji' yit'ij: —*Pa' Intata tisij ha' Cristo qu' week netnek'enhe'yipji'.*
— *(Sal 8:6)* Qa in testi'yij
qu' week netnek'enhe'yipji', qa aka'an qa yeqet'axik'i in nite' i'nji'teje'm pa'
Intata, qe pa' Intata hikpa' tisij qu' week netnek'enhe'yij. 28 Qa in hats week
tenek'enhe'yij hakha'an, qa in Wita's qa' newetłisij qu' netnek'enhe'yipji'
ek pakha' tisij in tenek'enhe'yipji' pe' week, hats'inha pa' Intata qa' week
netnek'enhe'yipji' enewe'en.* 29 Qa qu' nite' hik aka' łunye'je', ¿pa'n qu'
łeqfenyejeye' łewek pekhewe' wempuli'jjiiju' qu' net'ejuyets pe' hats naxju', qu'
yijaayi'ija qu' nite' iłiye' hatse' pe' naxju'? ¿Qa inhats'ek in wempuli'jjiiju' qu'
net'ejuyets pe' hats naxju'? 30 ¿Qa inhats'ekek iye in week nełuts in na'li'ł yijup
pe' wekwek a'tsits qa iftsits iye? 31 Week nełuts yaqamjiijkii qu' hawa'm.
Yijaa'ija aka'an in yijunye'j yejefets. K'efeli'łi'm aka'an qe qi in łe'wisi'mkii
pa' yitawe'j qe nite' łeqeku'uł łijayani'łha ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 32 Qu'
net'ejuiłe yiwets in hik yijunye'j qu' hawatlani'ł hekhewe' jukhew hik łunye'j
na'aj nowe'ł he' Efeso łeiłets, ¿qa pa'n łii pa'qu' natsaxij? Ye'ehe, qu' yijaayi'ija
qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', qa' jintit'ijju' pakha' yit'ijju' pa'aj pe' jukhew'ik'i:
—*Jitekkii, jiyaju'kii qe uje' qu' jinanaxju'.*— *(Is 22:13)**
33 Hasu'uj meneqfeetsinhetkii: qu' e'meti'imkii pekhewe' uł'ax pa' yaqsiijkii,
ma' qa' atsayets in łe'wistax pa' łaqsiijkii. 34 Onomi'łpha'mkii qa' jełi'łik'uiha pa'
ejunyejeyi'ł, yape ili'iłij pa' uł'ax, qe na'l pe' i'ni'ł etji'teje'm nite' nikfe'lets pa'
Intata. Hit'ij aka'an qe qa' k'ewepinheti'ł wetju'ł.* 35 I'nłi'i qu' nana'l pa'qu'
ninaqfaakanij nikfeliyu'ets qa' nit'ij: —¿Pa'n łunye'j qu' iłiye' iye pe' naxju'?
¿Pa'n qu' łunyejeye' hatse' pe'qu' i'nk'a ł'esenitse' qu' iłiye'tax iye?— 36 ¡Akha'
ham łenikfe'le'ets! Pe' ł'entaxju' nite' łeke' qu' nata'ł qu' nite' qhu'feje'm pe' łe'.*
37 Qa pe' ł'enju' nite' pe'qu' hats qiye'pha'm, qe pe' łe'łe hikpe' ł'enju', i'nłi'i qu'
trigo łe'ye', i'nłi'i pekhewep iye łoi. 38 Qa pakha'łe Intata qa pa'qu' nisu'unłe
qu' łeqfenye'ji'ij, week ne'ej łe' na'aj łunye'j in ta'ł.* 39 Nite' week qu' łunyejeye'
wetju'ł ene' i'nesenits. Jukhew qa efuts tujtseika' łunyejei ł'esenits, inqa'metets
pakha' łunyejei iye ł'esenits, junatai yeqet'axijiju'ł iye ł'eseninyejei qa sehets
qa tujtseika' iye łunyejei ł'esenits.* 40 Qa hik łunye'j iye in yeqet'axijiju'ł pa'
ł'eseninyejei na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' qa yeqet'axijiju'ł iye pa' ł'eseninyejei.
Pa' łe'sinyejei na' wa'sji' ewi'łłe, qa pa' łe'sinyejei ha'ne sehe' epji' qa ewi'łłe
iye.* 41 Ne' junu' yeqet'axijiju'ł pa' łe'sinye'j. Qa ne' juwel yeqet'axijiju'ł iye pa'
łe'sinye'j, qa ne' footekii qa łunyejeiłe wetju'łek pa' łe'sinyejeyek. 42 Qa hik łunye'j
iye qu' iłiye' pe' hats naxtaxju'. In tajkati'yik'ui qa łipipji', qa qu' iła'xe' iye qa
nite' ł'anuuyi'i qu' łipipe'ji'.* 43 In tajkati'yik'ui hats uł'ax, qa qu' iła'xe' iye qa qi
qu' łe'wise'. In tajkati'yik'ui nite' t'un, qa qu' iła'xe' iye qa qi qu' net'un.* 44 In
tajkati'yik'ui wit'esee'nłe, qa qu' iła'xe' iye pa' ł'ese'n qa hats espiritułe. In na'l
aka' wit'esenitsłe, ikji' na'l iye pa' wit'eseninye'j espiritułe. 45 Hik aka' yit'ij
ke' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Pa' yojo jukhew, Adán, yojo pa'aj in taqsijkitiyijkii
qa na'li'm pa' łiła'x t'ejuyets ha'ne sehe',*— *(Gn 2:7)*
qa hakha'łe teke'lenju' Adán (Cristo), qa taqsijkiti'yij kiyek in espíritu ta'łets
pa' witiła'x nite' yili'ij.* 46 Qa nite'łe pakha' witiła'x espiritułe qu' yojo qu'

* **15:25** Lc 1:33; Ap 11:15; Sal 110:1; Mt 22:44; Ef 1:22 * **15:26** 2Co 5:4 * **15:28** Jn 5:19; He 1:2; Sal 104:24; Ef 1:23 * **15:31** Ro 8:36 * **15:32** Ef 1:1; 1Ts 2:19 * **15:34** Tit 2:12; 1Co 4:14 * **15:36** Jn 12:24 * **15:38** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **15:39** Fil 3:3 * **15:40** Lc 9:31-32; Hch 22:11 * **15:42** Ro 2:7; Ef 6:24; 2Ti 1:10 * **15:43** 2Co 6:8; 13:4; 1P 5:4; Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; Ap 11:17 * **15:45** Ro 8:2

nana'l, qe pa' witiła'x t'ejuyets ha'ne sehe' hik pakha' yijat'ij in yojo in na'l, qa i'nk'ałe pa' witiła'x espiritułe. 47 Pa' yojo jukhew ta'łets ha'ne sehe', sehe' łeiłe', qa pa' teke'lenju' jukhew qa ta'łiipha'm na' wa's.* 48 Pa' łunye'j in sehe' łeiłe' qa hik łunyejei week pe' i'nipji' ha'ne sehe'. Qa pa' łunye'j ha' wa's łeiłe', qa hik łunyejeye'ek pe' i'nii hatse' na' wa's.* 49 Hane'ej hik injunyejei pa' łunye'j pa' jukhew ta'łets ha'ne sehe', qa i'nk'ałe qa' hik injunyejeye' iye hakha' ta'łiipha'm na' wa's.* 50 Hit'iłij ewets yejefets, ene' i'nesenits qa pe' i'nathits nite' łeke' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Intata, nite' weju'łij iye pa' nite' yape qu' na'n ji'teje'm pa' nite' yili'ij.* 51 Hane'ej qu' k'efeli'łi'm ka' ham nikfe'le'ets: nite' week qu' jinanaxju', qa je'weekłe qu' ji'nk'aihitse' pa'qu' injunyejeye'. 52 Hik qu' łunye'je' in q'uts ne'ej witto' qu' ji'nk'aihitse' pa'qu' injunyejeye'. Hik aka' qu' łunye'je'kii qu' hats ł'aka'the' ye'łe qu' nat'aiji' pe' foj, qe pe' foj qu' nat'ai qa pe' hats naxtaxju' yijayan ha' Cristo qa' iłiye' iye qa' i'nk'aihitse' pe' ł'esenits nite' wa'm, qa inekhewel in mexe ji'łii qa' jinink'aihit iye pa'qu' injunyejeye'.* 53 Qe les łe'wis ha'ne nite' yape qu' nuyik'ipha'm pa' nite' yili'ij, ha'ne wa'm qa' nuyik'ipha'm pa' nite' wa'm.* 54 Qa qu' hats nuyik'ipha'm ha'ne nite' yape pa' nite' yili'ij, qa ha'ne wa'm qa' nuyik'ipha'm pa' nite' wa'm, ma' qa hats namik'ui kakha' yit'ij ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Ka' witwamhi' hats tenekui, tuj na' witaxiye'j. (Is 25:8)** 55 *Witwamhi', ¿pa'n ikji' pa' axiye'jij? Witwamhi', ¿pa'n ikji' pa' ani's?—(Os 13:14)* 56 Pa' łani's pa' witwamhi' hikpa' pa' witwuł'ax, qa pa' łet'unha'x pa' witwuł'ax qa kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).* 57 Hane'ej qa łe'wisij pa' Intata in jiyełisij qu' jint'anipji' ekewe'en qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 58 Qa hik ta'łijupi' yejefets, me'nt'unhetiłijha in łijayani'ł. Hasu'uj pa'qu' naq'ayiniłij. Me'neni'łi'ha qu' ithayi'yi'łi'm ha' Yatsat'ax'inij, łenikfe'li'łets in weju'łij in ł'ithayi'yi'łi'm ha' Yatsat'ax'inij.*

16

Pe' ewi'ł yenikii t'ejuyets pe' yijayan pa' Jesús i'ni' pa' Jerusalén.

1 Hane'ej qa' henfeli'ł e'm ka' łenq'ika'ałyijii in t'ejuyets pe'qu' ewi'ł eni'łi'kii qu' net'ejuyets hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' Jerusalén. Qa hisu'un qu' hik eqfenyejeyi'iłij iye ka' hit'ijets qu' łeqfenyejeyi'ij he' week łe'lijtsitjiyits hekhewep inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' sehe' Galacia.* 2 Qa yamji'jets na'aj yojo nełu na'aj semana (domingo), qa week ewiłei ekheweli'ł qu' eqetheni'łfik'i pe'ye' pe'qu' ithayifkineli'ił qa' aqsi'ji'ł, hats'inha qa' nite' ant'ayi'iłik'i qu' natsamtaxi'ł ei.* 3 Qa qu' natsamtaxi'ł ei pekhewe' qu' ku'mi'łiiji' qu' neka'xii ha' Jerusalenii pekhewe' ewi'ł ł'eniłi' ł'astai qa' hika' a'm pa'qu' witfaakanek'e.* 4 Qa qu' isu'uni'ł qu' yakha'ye' iye qu' hak, qa yi-jts'eyek'e. 5 Mexe qu' hojohonii hatse' ha' sehe' Macedonia, qa' hikha' hata'łi' qu' natsami'ł ei.* 6 I'nłi'i qu' mexe ł'ajij qu' ha'ni'ł etji', axe'm qu' nats'ape'eł etji' ipłu'ui qu' nanaxijik'i pa'qu' lop'e, hats'inha qu' łeke'ye' qu' etsi'feni'ł iye pa'qu' hakji' iye. 7 Qe nite' hisu'un qu' ł'aje'łi'ij qu' k'eweni'ł, qe hisu'un yijat'ij qu' les nats'ape'eł etji' qu' łexke'yi'ij pa' Yatsat'ax'inij aka'an.* 8 Qa ha'nełi'ij qa mexe qu' ya'mane' eku'ni' ha'ne Efeso yamijii qu' nanaxtaxijik'i pa' łe'wis nełu

* **15:47** Gn 2:7; 3:19; Sal 90:3 * **15:48** Fil 3:20-21 * **15:49** Gn 1:27; 1Jn 3:2 * **15:50** Fil 3:3; Mt 16:17 * **15:52** Mt 24:31; 1P 1:5 * **15:53** Pr 31:25; 1P 1:18 * **15:54** Mt 23:24 * **15:56** Ro 4:15; Ga 5:4 * **15:57** 1Jn 5:5 * **15:58** Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **16:1** Hch 11:30; 2Co 8:4; Ga 1:2 * **16:2** Mt 28:1; Mr 16:9; Lc 24:1; Jn 20:1,19; Hch 20:7; 2Co 9:1-5 * **16:3** 2Co 8:16-22; Mt 23:37; Hch 8:1 * **16:5** Hch 16:9 * **16:7** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17

Pentecostés.* 9 Qe mexe qi pa' yithayijkit qu' henfel ke' łe'lijei pa' Intata, qa olotstax iye nekhewe' ł'ejuihifetstaxij iye eke' łe'lijei pa' Intata.* 10 Qu' nanamtaxi'ł ei ha' Timoteo, jełi'łets qu' nanamtaxi'ł ei, qe łakha' iye t'ithayi'yi'm pa' Intata in yijunye'jek.* 11 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' hasu'uj pa'qu' nuten hakha'an. Iftits'iłijets yijat'ij qu' ham peyi'ijkii qu' netpilyii iye qe hats honotki'ik'ui qa week iye he' łijts'eyek inejefetsipji' pa' Intata.* 12 Qa hakha'łe inejefe Apolos, qa hats qi in hisu'untax qa k'iyintaxijets qu' ninji'witsheni'ł ei qu' łijts'eyek'e hekhewep inejefetsipji' pa' Intata, qa ha' Apolos qa mexełe nite' nikheyu' hane'ej, qa i'nk'ałe qa' ninji'witsheni'ł ei qu' łeke'ye'.* 13 Jełi'łkiiha, it'unheti'łha pa' nite' eqekuyejeyi'łij. Hasu'uj a'walxalitsi'ił, et'uniitsi'iłha' yijat'ij.* 14 Week pe'qu' aqsiiłijkii nata'łets in ł'ineqsu'uni'ł.* 15 Hats łenikfe'li'łets ha' Estéfanas qa week he' łelits in hikhe' yojo in yijayan ha' Jesús in i'ni' ek nakha' sehe' Acaya. Qa łekhewel qi in yisu'unija in yi'fen qa yithayiki iye hekhewe' tek'enets ha' Jesús. Qa hik ta'łijupi' yejefets,* 16 k'iyini'łij ewets qu' ek'eni'łets pekhewe' qu' hik łunyejeye' enewe'en, qa week iye pe'qu' ninqi'fenij aka' wit'ithayijkit. 17 Qi in tsi'sinheti'mkii in namyii na' Estéfanas, qa na' Fortunato qa na' Acaico iye, qe łekhewel yaqsiijkii ka' ekheweli'ł nite' łeke' qu' aqsiiłijkii kakha'an in namyii. 18 Łekhewel yiselelitju' pa' yitawe'j qa ekheweli'ł iye yiselelitju' iye pe' atawjetsi'ł. Iwqinheti'ł pakhape' iye qu' hik łunye'je' enewe'en.* 19 Week he' witlijtsitjiyits yijayan ha' Jesús i'ni' ha'ne sehe' Asia wetfeli'ł ei. Ha' Aquila qa ke' łewhe'ye' Priscila, qa week he' not'axjijii ke' łetsi' qa telijtsiiji'jii pa' Intata qi in wetfeli'łij ei iye ka' łii ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Week ene' hane'e'in inejefetsipji' wetfeli'ł ei. Mewetfeli'łij wetju'łkii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hika' ha'ne ł'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek,* 22 pa'qu' nite' nisu'une' ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa na'nipji' pa' uł'ax hatse'. ¡Yatsat'ax'inij yape etpilju' (Maranata)! 23 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewetskii.* 24 Pa' yeqsu'unka'x qu' na'ni'ł ejupkii in łijayani'ł ha' Jesucristo. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).

* **16:8** Ef 1:1; Ex 34:22 * **16:9** Col 4:3 * **16:10** Jn 5:17; 2Jn 8 * **16:11** Lc 18:9 * **16:12** Tit 3:13 * **16:13** Jud 3 * **16:14** 1Co 13:1 * **16:15** Lv 2:12; Hch 18:12 * **16:18** Sal 51:12; 1Ts 5:12 * **16:19** Ro 6:5; 16:3-23; 2Co 13:12; Fil 4:21-22; Col 4:10-15; Flm 1:23-24; 1Ts 5:26; Hch 6:9; 18:2 * **16:20** 2Co 13:12 * **16:21** 2Ts 3:17 * **16:23** 2Co 13:13; Ga 6:18; Fil 4:23; Ef 6:23-24; Col 4:18; 1Ts 5:28; 2Ts 3:18

2 CORINTIOS

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo,
qa na' Timoteo inejefe'epji' pa' Intata. Ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe'
inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' witset Corinto qa week iye pekhewe' i'ni'
ha' sehe' Acaya, inejefetsipji' pa' Intata.* 2 Pa' Intata Dios qa ha' Yat-
sat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ɬ.*
3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Ɬatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Ɬakha'
Intata neq'elet'inij. Ɬakha' Dios jiyisimetsin.* 4 Pakha'an jiyisimetsinij week
na'aj a'tax qa niihet iye hats'inha qa' ɬeke'ye' qu' jintisimetsinek pekhewe' qu'
naats'e'ej pe'ye' qa neq'iihetij iye, qa' jintit'iji' pa' hats ɬunye'j in jiyisimetsin
pa' Intata. 5 Qe hik ɬunye'j ha' Cristo in yoksi'wen ji'jek pa' qi in jitaats'e'ej, ma'
qa ɬunye'j ji'jek in topo' inij pa'qu' ineqsimetsinkeyaxi'ij pekhewep qe ta'ɬets
hakha'an.* 6 Yekheweli'ɬ qu' haats'e'eɬij pe' wekwek, qe qa' nana'li'ɬ e'm pa'
wit'ikesimeya'xɬekii qa qu' i'ɬiyi'iɬ iye. Qa in tsisimetsini'ɬ ha' Cristo qe qa'
ikesimenɬejiiɬ kiyek qa' et'unitsi'iɬiju'ɬ iye qu' nanamtaxi'ɬ ewets hik pekhewe'
ji'ij pe' a'tits qa niihetits iye wekwek in yijunyejeyi'ɬ kiyek.* 7 Tsikfe'li'ɬetsha
in yijaa'ija in ɬaats'e'eɬij pe' wekwek in yijunyejeyiɬek, qa hik ta'ɬijupi' in
tsikfe'li'ɬetsha iye ha' Cristo qu' nesimetsini'ɬha in yijunyejeyi'ɬek.* 8 Qe nite'
hisu'uni'ɬ qu'nte' enikfe'li'iɬets, yejefets, kakha' qi a'tax yijunyejeyi'ɬkii ha'
sehe' ei Asia, qe hats qi in niihet qa hats nite' ye'weju'ɬi'ɬiju'ɬ qa hats nite'
humti'iɬ qu' mexe natsa'li'ɬ.* 9 Pakha' hoksi'weni'ɬ hik ɬunyejei ne'ej hats
wetka'x qu' natlanhetiiju'. Aka'an in ɬunye'jkii qe qa' nite' yekhewele'ɬi'iɬ qu'
hetjumti'iɬ yitets, qe qa' hetjumti'iɬets yijat'ij pa' Intata, hikpa' ɬeke' qu' niɬin
pa'qu' hats nawa'mtax.* 10 Ɬakha' ts'ilithiniɬik'ui aka'an qa nite' yili'ij qu'
nets'ilithiniɬik'ui iye qu' iftsaxe'taxets qu' natsaxi'ɬju', ɬakha' iye hetjumti'iɬets
qa nite' yili'ij qu' nets'ilithinji'ji'ɬ.* 11 Ekheweli'ɬ ɬetsifeni'ɬ iye in ɬ'iyini'ɬ yipji'kii,
hats'inha qa' olotse' pe'qu' nit'ijets ɬe'wisij pa' Intata qu' nata'ɬ inwets qa qu'
nata'ɬets iye in ts'ilithiniɬik'uikii pa' witwamhi' qe ta'ɬets pe' olots iyinheye-
jeyi'ɬ.

Pablo yink'aihitik'ui pa' ɬ'ikheijewettax.

12 Yekheweli'ɬ aka' tsi'sinheti'ɬi'mkii aka'an: pa' ɬ'anye'j pa' te'weiju' in
hoksi'weni'ɬ in qi in haqsiiɬi'mijkii pa' ɬe'wis ene' weekji' ha'ne sehe' epji', in
ɬunye'jek pa' yisu'un pa' Intata qa yijaa'ija iye in haqsiiɬijkii. Aka'an in hit'ij les
hit'ijets in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm. Qa nite' ta'ɬets pa' ɬikfeliya'xkii ene' jukhew,
qe ta'ɬets yijat'ij pa' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata.* 13 Qe nite' hika'aɬ e'm qu' nite'
ɬeke'ye' qu' iyineni'ɬik'i qa qu' nite' enikfe'li'iɬik'i iye. Q'axqe qu' hane'ejtitek
qu' enikfe'li'ɬik'i qa' amɬi'iɬijii pa' ɬ'akathe'. 14 In ɬunye'jek in ɬenikfe'li'ɬik'i ke'
uja'x ɬespi'ye'eɬij, in yekheweli'ɬ ta'ɬiɬ yiwets qu' e'ɬesitsi'iɬi'mkii, qa ekheweli'ɬ
qa ta'ɬiɬ ewetsek qu' ye'ɬesitsi'iɬi'mkii qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesús.*

---

* **1:1** 1Co 1:1,2; Fil 1:1; Col 1:1; 2Ti 1:1; 1Ts 3:2; 1Ti 1:2; Hch 18:12 * **1:2** Lc 11:13; 12:51; Ro 1:7; 2Ti 1:2; 3Jn 14; Mt 5:16; 11:27; Jn 8:42; Ef 5:20 * **1:3** Mr 14:61; He 10:28; Lc 2:25 * **1:5** Ga 5:24; 6:17; Fil 1:29; 3:10; Ro 8:17; 2Co 4:10; Col 1:24 * **1:6** He 11:37; Fil 1:29 * **1:7** 1Ts 1:3; Flm 17 * **1:8** Hch 6:9; 8:10; 1Co 15:24; Ef 1:21; 1P 3:22; 2Co 4:8 * **1:9** Sal 25:2; 26:1; Jer 17:5-7; Lc 18:9; Mr 9:27; Jn 2:19 * **1:10** Mt 10:21; 27:43; Jn 8:51; Fil 3:10 * **1:12** 1Ti 2:6,10; He 13:18; Pr 3:19; 1Co 1:21; Hch 23:1; 2Co 4:2; 5:12 * **1:14** Ro 2:17; Ga 6:4; 2Co 9:3; Fil 1:6; 2:16; 4:1; 1Ts 2:19-20

15 Qa aka'an in humti qu' yijaayi'ija, ma' qa hisu'untax qu' honjohoni'ł ei
qu' natsami'ł ei, ma' qekha wetsjuk'etaxij qu' ye'łe'wisi'imkii qu' natsami'ł ei.*
16 Qe ka' humtitax qu' yeqfenye'je' yiwek kakha'an, qu' mexe henwu'mi'ł
eiji' qu' natsami'ł ei qu' heyeyii qu' natsamii ha' sehe' Macedonia. Ma' qa
qek hetpilyite'pji' iye qekha ewi'łij iye qek mexe henwu'mtaxi'ł eiji' iye qu'
natsami'ł ei qe q'ax qek łeke'ye'tax qu' etsi'feni'ł qu' hats heyeyii iye qu'
natsamii ha' sehe' Judea.* 17 Q'axqe qu' nite' umtiyi'ił qu' hawalheetłeji' aka'
hisu'untax hik aka'aj qu' yeqfenye'je' yiwek, q'axqe qu' nite' umtiyi'ił iye
qu' hik yijunyejeye' ka' łunyejei ene' jukhew ha'ne sehe' epji' in yiitłi'ij “ehe”
qete'e' “nite'”.* 18 Pa' Intata in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, nikfe'lets
in yijaa'ija nite' haqanłi'iłkii pa'qu' hats k'efeli'łi'm, nite' hik łunye'j na'aj yiitłi'ij
“ehe” qete'e' “nite'”.* 19 Ha' Jesucristo, ła's pa' Dios hikha' henfeli'ł e'm ha'
Silas, ha' Timoteo qa yakha'. In henfeli'ł e'm nite' hik łunye'j na'aj yiitłi'ij “ehe”
qete'e' “nite'”, qe hakha'an hik łunye'j yijat'ij pa'qu' yijaayi'ija qu' nit'ij “ehe”.*
20 Qe pa'n uja'x pe' hats yiwjutsiqen ine'm pa' Intata, qa ha' Cristo in ta'łets,
ma' qa ekewe'en qa hik łunyejei na'aj yijaa'ija qe yit'ij “ehe”. Qa hik ta'łijupi'
in jitit'ij ka' łii ha' Cristo, ma' qa jitit'ij: —Hik kakha' qu' łunye'je' (Amén)— qe
qa' jintewqinhet pa' Intata.* 21 Pa' Intata t'eku'm iniiji' qa watjanithen'inij,
yekheweli'ł qa ekheweli'ł, ma' qa yatsat'ets'inij ha' Cristo.* 22 Qa ji'yeni' pe'
łeq'ikati'inij in yatsat'ets'inij, qa ji'yen ji'teje'm iye pa' Espíritu Santo hikpa' hik
łunye'j qu' nonjohonłe inwets.* 23 Pa' Intata hikpa' heni' qu' hik łunye'je' qu'
ewi'łe'łe qu' nenikfe'lij yiwets in yijaa'ija in mexe nite' tsamii iye ha' Corinto
qe nite' hisu'untax qu' heijitheyi'łij ewetskii pe'qu' yi'lijeye'.* 24 Aka'an nite'
ikji' qu' heinek'enhe'yi'łij pa' nite' eqekuyejeyi'ł, qe ikji' yijat'ij qu' jineteni'fen
wetju'ł hats'inha qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qe ekheweli'ł nite' łamqami'łij pa' nite'
eqekuyejeyi'ł.*

2

1 Hik ta'łijupi' in heniwjutsiqenij qu' mexe nite' natsame' eku'ni'ł ei qe
nite' hisu'untax qu' nata'ł yiwets iye qu' uł'etsi'iłi'mkii. 2 Qe qu' nata'ł
yiwets qu' uł'etsi'iłi'mkii, ¿łekpa' qu' nets-sinheti'mkii in pakha' qu' nets-
sinhettaxi'mkii hikpa' pa' haqsiijkii in uł'axi'mkii? 3 Qa hik ta'łijupi' henq'ika'ał
ei iye in łunye'jek ka' hayiits haqsiijkii, hats'inha qu' natsamtaxi'ł ei qa' nite'
yuł'axi'imkii qu' nata'łets enewe' qu' nets-sinhettaxi'mkii. Tsikfe'lets in łeke'
qu' aqsiiłijkii qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in łunye'jek pa' yisa'xi'mkii.* 4 In henq'ika'ał ei
qi in yuł'axi'mkii qa yitawje'met iye qa olots ke' nekju' yit'ilii in yaq'apyijkii, qa
nite'łe ikji' in henq'ika'ał ei qu' net'ejuyets qu' uł'etsi'iłi'mkii, qe qa' enikfe'li'łets
yijat'ij pa' na'l ye'm yeqsu'unka'x, les in hit'ijets pa' yeqsu'unka'xi'ł ej.

Pa' ewi'ł yaqsiijkii pa'aj pa' uł'ax.

5 Qa in na'l pa' ta'łets pa'aj pa' witwuł'axi'mkii, nite' yeł'ewi'ł łi'ijkii in tsi-
wuł'enheti'mkii qe uja'x iye ekheweli'ł pe' yiwuł'enheti'mkii qa pekhewepłe qa
nite'. Hit'ij aka'an qe qa' nite' k'ewupuni'ił qu' nite' natawje'meteni'ił.* 6 Hats
ł'ajłu'uj je'm pa' yaqaamij qu' e'weeki'ił in łitanitheni'łij pakha'an. 7 Hane'ej qa'
e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye pakha'an qa' isimetsini'ł, hats'inha qa'nte' niwume'ju'
pa' witwuł'axi'mkii.* 8 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu' ewi'łij iye

* **1:15** Hch 18:1-18; 1Co 4:19 * **1:16** Hch 16:9; 19:21; 20:38; 1Co 16:5-7; Lc 1:5 * **1:17** Fil 3:3; Col 3:22 * **1:18** Nm 23:19 * **1:19** Jn 5:19; 1Ts 1:1; He 1:2; 13:8 * **1:20** Gn 12:7; Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **1:21** Lc 4:18; 1Jn 2:20 * **1:22** Ef 1:14; Stg 4:5 * **1:23** Ro 1:9; Fil 1:8; He 12:1; 1Co 4:21; 2Co 13:2,10 * **1:24** Pr 24:16 * **2:3** Fil 1:25; Jn 15:11 * **2:5** 2Ts 3:8 * **2:7** Mt 6:12

qu' meniwjutsiqeni'łiji'm pa' e'qsu'unka'xi'łij pakha'an. 9 Qe ka' hayiits
he'nq'ika'ałij ei kakha' t'ejuyets aka'an, kakha'an hika' iye qe qa' k'ajaajiniłij
qa qu' netsikfe'lets iye me yijaatu'uja qu' ek'eni'łik'i ekewe'en.* 10 Qa pa'qu'
ku'mi'łiju'ł in yisu'un qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł, qa yakhap ji'jek qu' he'yeku'miju'ł.
Qa qu' nana'l pa'qu' hats he'yeku'miju'ł qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł, pakha'an in
he'yeku'miju'ł qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł qe ta'łi'ł ewets qa ha' Cristo qa hats
nikfe'lets, 11 hats'inha pa' inwo'met (Satanás) qa' ham pa'qu' niwq'axinij qu'
jinaqankii, qe inekhewel hats jinikfe'lets pa' inwo'met na'aj yisu'untax qu'
łunye'je'kii.*

Pablo yeł'ilaxiikii pa' Tito.

12 In tsamii ha' witset Troas qu' henfel ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo,
ma' qa tsikfe'lets in hayiits yit'ij ye'mik'i qhof pe' łejil ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Qa
nite'łe ikesimen pa' yitawe'j qe nite' hewetweni'łi' ha' yejefe Tito, qa hik
ta'łijupi' in hakik'ui iye ha' witset qu' natsamii ha' sehe' Macedonia.*

Nite' yili'ij qu' jinanaxij qe ta'łets ha' Cristo.

14 Łe'wisij pa' Intata in nite' yili'ij qu' ji'naxinenij qe ta'łets ha' Cristo, qa
inekhewel in ta'ł inwets qa yak'eskii pa' ł'ewjisi' pa' łikfeliya'xkii.* 15 Qe
pa' Intata hik łeqjunyejei'inij qu' ł'ewjisi'ye' inij ha' Cristo, qa ha'ne ł'ewjisi'
qa yak'esji'kii pe' iłii, qa pe' hats jutsiqax qu' nanaxju'.* 16 Qa enewe'
hats jutsiqax qu' nanaxju', qa hik łunye'j qu' jininji'wenij pa' ława'mhiyejei,
qa enewe'łe iłii qa hik łunye'j qu' jininji'wenij łiłijii. ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu'
naqsi'jłi'ijkii aka' wit'ithayijkit?* 17 Qa yekhewełi'ił qa łeke' qu' haqsiiłijkii qe
pa' Intata ts'ukini'łij aka'an, qa nite' hik yijunyejeyi'ł pe' olots in nite' yijaa'ija
qu' nenfel pa' Intata qa yisu'unłe qu' nanaxij pe'qu' ł'astaye', qa yekhewełi'ił
qa yijaa'ija in henfeli'ł qa tsi'weni'łij iye qe yatsat'etsi'łyij ha' Cristo.*

3

1 Aka'an in hit'ij ¿me ikji' qu' hetetfeli'łij qu' heniwqinheti'ł? ¿Ye' me i'nłi'i
qu' umti'ił qu' hisu'uni'ł pa'qu' witfaakanek'e qu' netsfeli'ł qa' netetkaxi'ł ei,
axe'm qu' nata'łi'ł ewets pa'qu' witfaakanek'e qu' netsfeli'ł, in łunye'jek pa'
yaqsiijkii pe' uja'x?

Pa' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii.

2 Ekheweli'ł k'eyilijeyi'ł qa we'nika'ajji' pe' yitawjetsi'ł in łunye'jek na'aj
witfaakanek (carta) qa week ene' jukhew hik łunye'j qu' niyinenik'i qa
nikfe'lets.* 3 Ekheweli'ł a'nali'łij in łe'lijei łeqe carta ha' Cristo qa yekheweli'ł
pe' yika', nite' wenit'iji' in we'nika' na'aj witq'ikanet, qe wenit'iji' yijat'ij pa'
łeqe Espíritu pa' nite' wa'm Dios, nite' we'nika'aji' iye pa'qu' k'eeweye' ute, qe
we'nika'aji' yijat'ij pe' atawjetsi'ł.* 4 Ha' Cristo in ta'łets, qa nite' heqeku'ułij
pa' Intata in yijaa'ija aka' hit'iłij. 5 Nite' yekhewełi'ił qu' nets'iyaiłi'iłij qu'
haqsi'jłi'iłijkii aka'an, qe pa' Intata hik pakha' yijat'ij in ta'łets in haqsiiłijkii
aka'an,* 6 hik pakha' iye ts'iyayiti'łij in henfeli'ł kakha' ink'ayik wenit'ij qu'
jintaqsiijkii, hikka' nite' ta'łets ka' we'nika'aji' pa'aj pe' utel, qe pa' Espíritu
Santo hik pakha' ta'łets yijat'ij. Qe ka' we'nika'aji' pa'aj pe' ute jiyilan, qa
pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo qa jiyełisij pa' witiła'x.* 7 Kakha' jiyilan

* **2:9** Ro 5:4; Fil 2:8 * **2:11** 2Co 12:17 * **2:12** Hch 16:8; Col 4:3 * **2:13** 2Ts 1:7; Tit 1:4; Hch 16:9
* **2:14** 1Co 15:57; Jn 17:3; 1Jn 4:8 * **2:15** Ef 2:8; 5:2; Fil 4:18; Mt 9:22; Hch 16:30; Jn 6:27 * **2:16**
Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10; 1Jn 5:12 * **2:17** Mt 12:36; Mr 4:14; Lc 6:47; 8:21; Jn 1:1; 2:22; 18:32; Hch
17:11; 2Ti 2:15; He 4:12 * **3:2** 1Co 9:2 * **3:3** Flm 13; Dt 5:26; Ex 24:12; Pr 3:3; 7:3; Jer 17:1; 31:33;
Ez 11:19; 36:26; He 8:10 * **3:5** 1Co 15:10 * **3:6** Lc 22:20; He 7:22; Ro 7:6

wenit'ij we'nika'aji' pa'aj pe' utel in i'nk'a namju' pa'aj *qa qi in qiji'ha pa'aj łunye'jkii,* *(Ex 19:16)* qa pe' Israel łeiłets qa nite' łeke' in yejełtaxju' pa' łeju's pa' Moisés, qe pa' Moisés pa' łeju's qi in tujji'ha pa'aj, qa teiłem in hamiyu'.* 8 Qa aka'an in łunye'jkii ¿me qa' nite' les qu' qiye' qu' netujjiha pakha' Espiritułe pa' ta'łets? 9 Qe in qiji'ha pa'aj kekhewe' jiyilan, ¿qa inhats'ek qu' nite' les qu' qiye'ji'ha aka' jiyełisij pa' yatsathen? 10 Qe kakha' qi in qitaxji' pa'aj qa jutsiqaxij pa' łeju's pa' Moisés in tujji'ha pa'aj, hane'en hats nite' qiji' qu' jinta'wapjułeniju'ł kakha' les in qiji'ha wiikfik'i. 11 Qe in qiji'ha pa'aj qa łe'wis iye kakha' qu' haami'ija hatse', ye'ehe, qa' les qu' qiye'ji'ha qa' łe'wisi'ija iye wiikfik'i pakha' nite' yili'ij.* 12 Aka'an hik aka' ka' hetjumti'iłik'ui, qa hik ta'łijupi' in nite' ts'ijiwe'yi'ł in henfeli'ł.* 13 Qa nite' hik yeqfenyejeyi'łij pa' Moisés pa'aj, in yit'onijju' pa' penyilo pa' łeju's qe qa' nite' ni'wene' pe' Israel pa' koojo qu' hats ł'aje'łi'ij qa' hame', hikpa' teiłem in yomiyu'.* 14 Pekhewe'en qa t'unitsłeje'm pe' łaqjamtikineyejeikii, qa yamijii hane'ej, qe in yejełtax kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qa mexe hik łunye'j qu' netit'oyijju' pa' penyilo, qe ewi'łłe ha' Cristo qu' jintajayan qa' netenifte'ji'.* 15 Qa yamijii hane'ej, in yejełtax ke' Moisés łe'lijei qa hik łunye'j qu' netit'oyijii pa' penyilo pe' łaqjamtikineyejeikii. 16 Qa nikha'ajłe tetwek'ela'xets ha' Yatsat'ax'inij, qa tenit'iji'mii pa' penyilo.* 17 Qe ha' Yatsat'ax'inij hikha' Espíritu, qa pa'qu' na'nji' pa' łeqe Espíritu ha' Yatsat'ax'inij qa hats nite' yophe'ł ke' Moisés łe'lijei (ley). 18 Qa week inekhewel in hats nite' tit'oyijju' pa' penyilo ene' injusits, qa jiteełiiju' in łunye'jek ne'ej witeqjełinetjii pa' łe'wis łunye'j ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa teiłem in hik injunyejeyiyu' pa' łe'wis łunye'j ha' Yatsat'ax'inij, qa aka'an hik aka' yaqsiijkii ha' Yatsat'ax'inij hikha' Espíritu.*

4

Pa' wekwek inyetax we'nenji' pe' kamusi.

1 Pa' Intata in tsełisi'łij aka' wit'ithayijkit qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j qa hik ta'łijupi' in nite' yathala'li'łijju'.* 2 Nite' hisu'uni'ł kekhewe' tat'inhetiikii qa yeqwepin iye, nite' hisu'uni'ł qu' yi'yowk'eletsi'ił, qa nite' iye hisu'uni'ł qu' hink'aihiti'łik'ui pa' ikji'ha ke' Intata łe'lijei, qe ewi'łłe yijat'ij in hit'iłij pa' yijaa'ija qa pe' łatawjets ene' week qa hikpe' hetetfeliłiji'm qa pa' Intata qa hats tsi'weni'łij.* 3 Qa qu' mexełe netit'oyijju' pa' penyilo eke' henfeli'ł łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús, pekhewe' tit'oyi'mju' pekhewe'en hik pekhewe' pe' teyii pa' qi ławak pa' Intata. 4 Pa' inwo'met (Satanás), łeqe dios ha'ne sehe' epji' hikpa' nipuk'anhetju' pe' łaqjamtikineyejeikii week pe' yeqeku' ha' Jesús, qe qa' nite' ni'wene' pa' qi łe'wis ł'uła'x in tujji' eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús hikha' qiji' Cristo, hikha' hik łunye'j pa' łunye'j pa' Intata.* 5 Nite' k'iyetiłij qu' net'ejuiłi'ił yiwets, qe k'iyetiłij yijat'ij qu' net'ejuyets ha' Jesucristo hikha' Yatsat'ax'inij, qa yekhewełi'ił qa eqejkunenheyi'łyij qe ta'łets ha' Jesús,* 6 qe pa' Intata hik pakha' pa' yit'ij pa'aj, qu' yape nana'l pa'qu' nana'lkii pa' nookii, pakha'an hik pakhaa'ija yitujinhetji' pe' intawjets, qe qa' jinenikfe'lets pa' łesa'x pa' Intata qu' nata'łets ha' Cristo.* 7 Aka'an hik łunye'j na'aj wekwek inyetax, hats na'l ine'm i'nji' enewe' hik łunyejei

---

* **3:7** Ex 34:29-35; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **3:11** He 2:14 * **3:12** 1Ts 1:3 * **3:13** Ex 34:33 * **3:14** Mr 8:17; He 3:13; 7:22; Hch 13:15; 15:21; Ro 16:7; 1P 5:14 * **3:16** 1P 2:25; Ex 34:34 * **3:18** 1Co 13:12; Jn 17:24; 2Co 1:20; 4:4-6; 1Ti 1:11,17; Mr 9:2; Gn 1:27; 1Jn 3:2 * **4:1** Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50; 2Ts 3:13 * **4:2** 2Jn 6; 2Co 2:17; 5:11,12; 6:7; 7:14; 2Ti 2:15; He 4:12 * **4:4** Lc 16:8; Mr 10:37; Gn 1:27 * **4:5** Fil 2:11 * **4:6** Gn 1:3; Mt 6:23; Fil 3:8; 1Jn 4:8; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18

kamusil, qa aka'an in łunye'j hats'inha pa' qi in witt'unha'x qa' nata'łets pa' Intata qa' nite' inekhewele' qu' nata'ł inwets.* 8 Qe in haats'e'ełij pe' wekwek, qa nite'łe tsiwumi'łju'. Nite' tsikfe'li'łets pa'qu' yeqfenyejeyi'ił yiwek, qa nite'łe tseł'ilaxi'ł. 9 Hayawitjaxti'yi'ł, qa nite'łe tsiwejinłi'ił pa' Intata. Heijelaxti'yi'łijetsju'kii sehe' qa nite'łe tsaxiłju'. 10 Week na'aj haki'łji', kekhewe' haats'e'ełij inq'ethinij ka' ławamhinye'j ha' Jesús, hats'inha pa' hane'ej łiła'x ha' Jesús qa' ne'twenhetiijiijek ene' yesenitsi'ł.* 11 Qe yekheweli'ł in mexe yi'łiyi'ł nite' yili'ij in iftsaxets qu' natsaxi'łju' qe ta'łets ha' Jesús, hats'inha pa' hane'ej łiła'x ha' Jesús qa' ne'twenhetiijiijek ene' yesenitsi'ł hik enewe' wa'm.* 12 Ye'ehe, pa' witwamhi' he'yejuyi'łiju'ł qa ekhewelłi'ił qa' nana'li'ł e'm pa' witiła'x. 13 Qa na'łi'ił ye'm pa' Espíritu ta'łets pa'nte' witqekuye'j hik pakhaa'ija na'li'm pa'aj pa' yika'ajji' aka'an in yit'ij: —*Nite' heqeku' qa hik ta'łijupi' in henfel.*— *(Sal 116:10)* Qa hik yijunyejeyi'ł in nite' heqeku'uł qa hik ta'łijupi' in henfeli'ł. 14 Qe tsikfe'li'łets pakha' yiłin iye pa'aj ha' Yatsat'ax'inij Jesús in wa'mtax qu' netsiłinjiiłek hatse' yekheweli'ł qe ta'łets ha' Jesús, qa ekheweli'ł iye qa' je'weeke' qu' jineka'xets pa' i'ni' qa' je'metitsi'im pakha'an.* 15 Week kekhewe' yijunyejeyi'łkii a'tits qe qa' e'łe'sitsi'iłju', hats'inha pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata in hats ikipji' pe' olots qa' les net'ijaifik'i qu' olotse', ma' qa' les olootsi'ija pe'qu' nit'ijetspha'm łe'wisij qu' net'ejuyets in qiji'ha pa' Intata.*

Pekhewe' jite'wen hane'ej wekwek nite' yape.

16 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj jinanqatsit'ij yemjeetax enewe' te'wenhetii i'najits in hats łeyijłem in ława'mhits qa pakha'łe nite' te'wenhetii qa hats jeek łeyijłem in week nełuts in les t'un.* 17 Qe pekhewe' jitaats'etax nite' yape qa nite' qits iye, qa' naya'xi' pe' qi in łe'sits nite' yili'ij qa ham łunyejeyi'iju'ł iye jiyełisij hatse' pa' Intata.* 18 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj qu' les qitse' ine'mji' ene' jite'wen, qitse' ine'mji' yijat'ij pekhewe' mexe nite' jite'wen, qe pekhewe' jite'wen hane'ej wekwek nite' yape, qa pekhewe'łe mexe nite' jite'wen qa nite' yili'ij pakhaaye'łi'ij qu' nana'l.*

5

Pa' yape qa pa' nite' yape.

1 Qe enewe' i'nesenits hik łunyejei qu' initsi'ye' ha'ne sehe' epji', hik łunye'j na'aj qooxo in nite' yape'e' pa'qu' na'ni', qa hatsłe jinikfe'lets pa' Intata in hats yaji'let pekhewe' ink'aihits initsil t'ejuyets na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij qu' nana'l, pekhewe'en nite' pa'qu' jukhewe'łe qu' naqsiijkii.* 2 Qe yijaa'ija enewe' hane'ej mexe ju'unifi wititsil jitik'etij, qe hats jitesu'untax qu' ji'nuyik'ipha'm pekhewe' initsil t'ejuyets pa' wa'sji'.* 3 Qa qu' hats ji'nuyik'ipha'm pekhewe'en, ma' qa' hats nite' inuk'ele'łekii qu' ham pa'qu' i'nese'ne'.* 4 Qe in mexe ju'unifi ene' hane'ej wititsi', jitik'etij in jineq'iihetij, qa nite'łe jitesu'un iye qu' inuk'ele'łekii, qe jitesu'untax yijat'ij qu' nana'l iye pa'qu' ji'nuyik'ipha'm, hats'inha ha'ne wa'm qa' naya'xi' pa' nite' wa'm.* 5 Qa pakha' yaji'let ine'm aka'an, hik pakhaa'ija pa' Intata, hik pakha' iye jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' nonjohonłe inwets. 6 Qa hik ta'łijupi' in nite' jiteli'ij in jiwent'unhet qa nite' ji'nijiwei iye, yemjeetax in jinikfe'ltaxets in mexe

* **4:7** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **4:10** Lc 9:23; Ro 5:6-8; 6:5-8; 8:34-36; Ga 6:17; 1P 4:1,2 * **4:11** Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10 * **4:14** 1Ts 4:14 * **4:15** 2Co 9:11 * **4:16** 2Ts 3:13; Ro 7:22 * **4:17** Ga 6:2; Lc 24:26; 1P 5:1,4 * **4:18** Ro 8:24 * **5:1** Fil 2:10; 3:19; Ef 6:9; 2P 1:13; Col 2:11 * **5:2** 1P 2:2 * **5:3** Mt 25:36; Lc 10:30 * **5:4** Ro 7:24; 8:23; 1Co 15:26

ju'unifi enewe' hane'ej wititsil qa mexe jitotsimii pa' i'ni' ha' Yatsat'ax'inij. 7 Qe in mexente' jite'wentax, qa hatsłe nite' jiteqeku'.* 8 Hik ta'łijupi' in nite' jiteli'ij in jiwent'unhet qa nite' ji'nijiwei iye qa jitesu'untax qu' jinakik'ui ha'ne hane'ej i'nese'n, qe qa' jinamii qa' jina'nijupha ha' Yatsat'ax'inij.* 9 Qe pakha' jitesu'un qu' jintaqsiijkii i'nłi'i qu' hats jina'nijup i'nłi'i qu' mexente' jina'ni'ijup pakha'an qu' jinte'sinheti'mkii pa' Yatsat'ax'inij.* 10 Qe week qu' jinakets pa' i'niji' qu' jinejeyumtshen ha' Cristo, hats'inha qa' week ewiłei qu' netesti'yij pa'qu' ne'weju'łij pe' yaqsiijkii łe'sits i'nłi'i qu' uł'etse' in mexe i'nji' ene' wa'm wit'esenits.*

Pakha' qu' na'n ji'teje'm ha' Cristo, pakha'an ink'ayik łunye'j.

11 Qe tsikfe'li'łets pa' łunye'j pa' qi wit'ijiweyaxi'm hatse' ha' Yatsat'ax'inij, qa hik ta'łijupi' in henfeltaxi'łi'mha ene' jukhew qa efuts, qa pa' Intata qa hatsłe nikfe'li'łij yiwetsha qa ekheweli'ł iye q'axqe qu' hats enikfe'li'ł yiwetsha.* 12 Aka' hit'ij iye, nite' ikji' iye qu' yekhewele'łi'ił qu' heniwqinheti'ł, qe hisu'uni'ł yijat'ij qu' ne'sinheti'łi'mkii aka' haqsiiłijkii, hats'inha qa' enikfe'li'łets pa'qu' it'iłijiju'ł pekhewe' yiwqinhet ene' jite'wen qa nite' pe' łatawjetsji'. 13 Qe qu' nenit'ijets qu'nte' heyeik'une'yi'ił wetju'ł, qa t'ejuyets pa' Intata. Qa in wenitłi'ijets in heyeik'une'yi'ł wetju'ł qa t'ejuyi'ł ewets ekheweli'ł.* 14 Qe pa' łeqsu'unka'x ha' Cristo hikpa' tsaqsijineni'łijkii pa'qu' nisu'un, qe tsikfe'li'łetsha pa' ewi'ł in wa'm qe ta'łets ene' week, qa in wa'm qa hik łunye'j qu' week nawa'm.* 15 In wa'm qe ta'łets ene' week, hats'inha pekhewe' iłii qa' hats nite' łekhewele'łe qu' net'ejuyets in iłii, qa' net'ejuyets yijat'ij in iłii hakha' wa'mifi pa'aj qa i'nk'ałe qa iła'xijup iye pa'aj.* 16 Qa hik ta'łijupi' hane'ejija, hats ham pa'qu' jinenikfe'lij qu' pakha' łunye'je' in t'ejuyets ene' i'nesenits. Yijaa'ija yekheweli'ł in hi'wentaxi'łha ha' Cristo ka' łunyee'jija in t'ejuyets ene' i'nesenits, hane'ej hats nite' łunye'j kakha'an. 17 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' na'n ji'teje'm ha' Cristo, pakha'an ink'ayik łunye'j. Qa pa' hayiits łunye'j qa hats yili'ij qa yaya'xi' pa' ink'ayik.*

Jiyithayinenij qu' jintefel in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł.

18 Week ekewe'en ta'łii pa' Intata, hik pakha' yaqsi'jłi'ijkii in je'łe'sitsi'ł wetju'ł qe ta'łets ha' Cristo, qa hane'ej qa jiyithayinenij qu' jintefel in week łeke' qu' łe'sitsi'ił wetju'ł.* 19 Aka'an ikji', ha' Cristo in ta'łets, pa' Intata qa yaqsiijkii in hats łe'sitsi'ł wetju'ł ha'ne week sehe' epji', qa nite' neqjunu'etskii pe' łewuł'ets ene' jukhew qa efuts. Aka'an hik aka' ka' jiyithayinenij qu' jintefel in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł.* 20 Qa hik ta'łijupi', inekhewel je'wit'ukinheyij qu' ji'niyetij ka' łii ha' Cristo, ma' qa hik łunye'j qu' łakhaayi'ija pa' Intata qu' natyaikii in'inijji'. Qa hik ta'łijupi', aka' łiiji' ha' Cristo qu' nek'iyini'łij ewets qu' yape e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Dios.* 21 Ha' Cristo in hamtaxji' pa'qu' uł'axe', qa pa' Intata qa yeni'pji'kii pe' inwuł'ets hats'inha qa' je'łe'sitse' qa' nit'ij inwets pa' Intata yatsathen qe ta'łets ha' Cristo.*

6

1 Yekheweli'ł yithayife'ełij pa' Intata, qa k'iyini'łij ewets qu' hasu'uj qu' ham ne'weju'łi'ij pakha' nełisłi'iłij qe nesu'uni'ł. 2 Qe pa' Intata yit'ij pa'aj:

* **5:7** Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Lc 3:22 * **5:8** Fil 1:23 * **5:9** He 13:21 * **5:10** Jn 5:22-30; Mt 16:27; 25:31-46; Fil 1:6; He 10:31 * **5:11** Sal 147:11; Pr 1:7; 1P 1:17; Ap 14:7 * **5:13** Hch 10:45; 1P 4:7 * **5:14** Jn 11:51; 2Co 4:10 * **5:15** Lc 20:38; He 2:9; Ro 14:7 * **5:17** Jn 1:3; Ap 3:14; 21:5; Ro 6:4; 8:24; Is 43:19; 65:17; Ef 4:24 * **5:18** Ro 5:11 * **5:19** 2P 2:20; Tit 2:11 * **5:20** Fil 1:29; Ef 6:20; 2Co 12:10 * **5:21** 1Jn 3:5; Ro 8:3; Ga 3:13; 1P 2:24

—In yamets łahats'ij, qa k'epiye'. Qa in yamets ka' nełuji' qu' k'ełin, qa k'efen. — *(Is 49:8)* Ye'ehe, pakha' łahats'ij hane'ej, hane'ejija in hats yamets. Qa pa' nełuji' witiłijii qa hane'ejija iye in hats yamets.* 3 Yekheweli'ł nite' haqsiiłijkii pe'ye' pa'qu' uł'axe', hats'inha qa' ham uł'axe' qu' wit'anyeji'ij aka' yithayijkit'ił. 4 Qe week yijat'ij ke' haqsiiłijkii k'inq'ethiniłij in he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata, nite' tsoqmositi'łij, hayawtshetenheti'yi'łkii, wekwek hamitsi'ł ye'm, jutsitets yijunyejeyi'łkii, 5 heyeqsilanheti'yi'łju', ho'yophełiti'yi'łju', taya'yij wetju'ł in tsuteni'ł, qi in heyithayi'yi'ł, i'nłi'i qe nite' hama'ałju', i'nłi'i qe ham pa'qu' hetuji'ł,* 6 nite' hetsjiłkini'łij pa'qu' uł'axe' in he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata, tsikfe'li'łetsha ke' łe'lijei pa' Intata, nite' k'itaqsuniłijup pe'ye', yeq'iltinhetsi'ł, pa' Espíritu Santo tsi'feni'ł, in k'ineqsu'uni'ł yijaa'ija,* 7 ke' henfeli'ł wi'tlijei yijaalija, na'aj k'inq'ethiniłij ta'łets pa' łet'unha'x pa' Intata, yitjanetitsi'ł ta'łets pa' yatsathen hik łunye'j qu' na'nji' enewe' ts'iya'yi'łik'i qa ene' yifeijetsi'łji' iye,* 8 na'l ne'ej tsiwqinheti'ł qa nikhewepłi'ij qa nite' tsiwqinheti'ł, na'l ne'ej uł'etsik'i in yeq'iye'ełyijkii qa na'l ne'ej łe'sitsik'i in yeq'iye'ełyijkii, na'l ne'ej yit'ijets in howotk'onłi'iłkii qa henfelłi'ił pa' yijaa'ija,* 9 hik yijunyejeyi'ł qu' nite' netsinikfe'li'ił qa qiiłe in tsinikfe'li'ł, hik yijunyejeyi'ł qu' hats natsaxiyu'ułju' qa topolłi'iłyij pe' yiłiyi'ł, haitani'thenhetiyi'łkii qa nite'łe hailanheti'yi'łju', 10 hik yijunyejeyi'ł qu' qi qu' yi'tawje'metetsi'ił qa nite'łe yili'ij in ye'łe'sitsi'łi'mkii, hik yijunyejeyi'ł if'iljetsits qa hipatunenłi'ił pe' łatawjets pe' olots, hik yijunyejeyi'ł qu' ham pa'qu' nana'li'ł ye'm qa tsikfe'llłi'iłets in week na'li'ł ye'm.* 11 Yejefetsipji' pa' Intata Corinto łeiłets, in henfeli'ł e'm ham hat'ini'ił e'm, weekijha pe' yitawjetsi'ł in k'esu'uni'ł. 12 Pa' e'qsu'unkaxitsi'łyij in hik łunye'j qu' nana'l pa'qu' axkatheli'iłij, nite' ta'łi'ł yiwets, qe ekhewelłi'ił in ta'łi'ł ewets. 13 Ye'ehe, aka' qu' hit'iłij ewets hik łunye'j qu' k'eyilitsi'ił. Hik equk'eli'iłijha yijat'ij in k'esu'uni'ł qu' etsu'uni'ł. 14 Hasu'uj pa'qu' e'we'tsjuk'i'iłji' pekhewe' nite' tek'enets ha' Cristo na'aj wakka ło'siyit, qe ¿pa'n qu' łunye'je' qu' ewi'ł na'ni' pa' yatsathen qa pa' nite' yatsathen? Qa ¿me łeke' iye qu' ewi'ł na'ni' pa' na'lkii qa pa' nookii?* 15 ¿Pa'n łunye'j qu' ewi'ł na'ni'łi' ha' Cristo pa' Belial (Satanás)? ¿Me łeke' qu' week łunyejeyi'ił pa' nite' yeqeku' ha' Cristo pa' yeqeku' ha' Cristo? 16 ¿Me łekeli'ł wetju'ł ene' łetsi' pa' Intata pekhewe' witeqsi'nq'alits? Qe inekhewel łetsi' pa' Dios nite' wa'm, pakha'an yit'ij pa'aj: *—Yakha' qu' ha'nji'kii enewe'en, qa' hijaaki'sji'kii iye enewe'en. Yakha' qu' łeqe Diose'yij, qa enewe'en qa' yitset'i'ij.—* *(Jer 32:38)** 17 Qa hik ta'łijupi' in yit'ij iye pa' Yatsat'ax'inij: *—Ma'ałik'uifik'i in łа'ntaxi'łji' łeqewuk'u nekhewe'en qa' me'nitoni'łi'mets. Hasu'uj ku'mi'łets kekhewe' uł'ets, qa yakha' qa' he'yeku'mi'ł eju'ł.—* *(Is 52:11)* 18 *—Qa yakha' qu' Atatayi'iłyij, qa ekhewelłi'ił qa' k'eyilitsi'iłij qa k'ayasiyi'ł iye.—* *(2S 7:14)* Hik aka' yit'ij pa' Yatsat'ax'inij hik pakha' pa' week tenek'enhe'yipji'.*

7

1 Yejefets, ekewe'en hik ekewe' ke' weniwjutsiqen ine'm, qa hik ta'łijupi' qu' jinteli'ijha pa' uł'ax yaqsiijkii ha'ne i'nese'n qa pa' uł'ax yaqsiijkii pa'

* **6:2** Is 55:6; Lc 4:19; He 3:13 * **6:5** Jue 16:21 * **6:6** 2Co 11:3; Ef 2:7; Fil 3:8; 1Jn 4:8; Ex 34:6; 2Ti 3:10; Ro 2:4; 3:12; 11:22; Ga 5:22; Col 3:12; Tit 3:4; 1Co 13:1 * **6:7** 2Ts 2:10; Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **6:8** 1P 5:4 * **6:10** Mt 5:4; Jn 16:22; 2Co 7:4; Fil 1:4,25; 2:17-18; 3:1; 4:1,4; Col 1:24; 1Ts 1:6; 1P 1:6-8 * **6:14** Mt 6:23; 13:41; Jn 12:46 * **6:16** Ex 29:45; Gn 31:19; 1Co 8:4; Stg 4:5; He 3:6; Lv 26:12; Jer 31:33; Ez 37:26 * **6:18** Mt 5:9,16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 5:20; 2S 7:14; Ap 1:8; Is 43:6; 49:22; 60:4; Os 1:10

inaqjamtikineye'jkii hats'inha qa' jinowo'oi qu' les jintasiijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' nata'łets pa' i'nijiweya'xiju'ł pa' Intata.*

Pablo łe'wisi'mkii.

2 Ku'mi'ł yiju'ł, yekheweli'ł ham pa'qu' haqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' uł'axe', ham pa'qu' haqsijineni'łijkii pa'qu' uł'axe' qa ham pa'qu' hawitji'iłiji' pa'qu' łunye'je' wekwek.* 3 In hit'ij ekewe'en, nite' ikji' qu' hit'iłij ewets qu' ekheweli'ił qu' aqsiiłijkii pa'qu' uł'axe'. Hayiits hit'iłij ewets in qi in k'esu'uni'ł qa nite' łeke' qu' jinak'esinhettax wetju'ł pa' witiła'x qa pa' witwamhi'. 4 Yakha' ham pa'qu' hetjeyepuni'łij ewets qu' hit'iłij ewets. Yakha' qi in heiqeni'ł ej. Qi in łatsmajati'ł qa qi iye in łet-sinhetiłi'mkii in mexe qitax pa' haats'e'ełij. 5 Qe in tsami'łii iye ha' sehe' Macedonia, qa ham pa'qu' na'ni' pa'qu' yiwapiihi-jiyi'ił qe qi in haats'e'ełij pe' wekwek. Ha'ne i'nfik'i watlan, qa pakha'łe te'weiju' qa nekewettaxi'ł ewets.* 6 Qa pa' Intata, hikpa' yisimetsin pe'qu' itawje'metetse', tsisimetsini'łji' ka' łamijiiji' na' Tito,* 7 qa nite' ewi'łłe ka' łamijiiji' qe ka' łesaxi'mkii iye in ta'łi'ł ewets. Łakha' na' Tito nifeli'ł ye'm iye in łisu'untaxi'ł qu' e'tsweni'ł iye, qa in łenikfe'litiłets iye in łijaniłik'i pa' łaqsiiłijkii, qa in łenł'ilaxi'łyiikii iye, ma' qa les qii'ija in łe'wis ye'mkii.* 8 Qe in ta'łtaxets kakha' yifaakanek'ił ei in uł'etstaxiłi'mkii, hane'ej qa hats ye'łe'wisi'mkii, qe in i'nk'aa k'inqekenij qi in yeqis'iltaxyij. Qa ha'nełi'ij qa hats tsikfe'lets in ł'ajłi'ij in uł'etstaxiłi'mkii.* 9 Hane'ej qi in ye'łe'wisi'mkii, nite' ta'łets in uł'etsiłi'mkii pa'aj, qe ta'łets yijat'ij in uł'etsiłi'mkii qe qa' menikfeliti'łets in łijaniłik'i, qe pa' Intata yisu'un qu' newuł'enhetiłi'mkii in łaqsiiłijkii pa' uł'ax, qa hik ta'łijupi' in ham pa'qu' nata'łił yiwets qu' aats'e'ełij. 10 Qe pa' witwuł'axi'mkii in ta'łets pa' Intata yaqsiijkii pa' jiyilithinik'ui pa' uł'ax pakha'an in jiwenikfelitets in jitijanik'i pa' jitaqsiijkii, pakha'an nite' jiyaf'aliłi'ij yijat'ij. Ma', qa pakha'łe witwuł'axi'mkii ta'łets ha'ne sehe' ipji' qa yaqsiijkii qu' jinawa'm.* 11 Jeł qeku'ni'łek pa' łatałiłijets pa' ewuł'axitsiłi'mkii pa'aj in ta'łets pa' Intata, ¡maa, hayits qa aje'eł łisu'uni'ł qu' manaqsi'jiłju' iye. Hayits qa ł'ayetiiłi'ił'etets, hayits qa łenijiweyiłipji', hayits qa qi in łantatsittaxi'ł yijiikii qu' k'efeni'ł, hayits qa qi in łisu'uni'ł qu' yijaayi'ija qu' aqsiiłijkii, hayits qa aje'eł łisu'uni'ł qu' itanitheni'ł pa' yaqsiijkii pa' uł'ax! Week ekewe'en in łaqsiiłijkii ma' qa hats ł'inq'ethiniłij in hats łakiłik'uifik'i pa' uł'ax łunye'jkii.* 12 Qa hik ta'łijupi' in haqsiijkii ka' witfaakanek, nite' haqsiijkii qu' net'ejuyets pakha' inqawitji, qa nite' haqsiijkii iye qu' net'ejuyets pakha' tawitjaxtii. Haqsiijkii yijat'ij qe qa' menikfeliti'łets pa' łuk'e' pa' e'qsu'unkaxitsi'łyij qa pa' Intata qa hats nikfe'li'łij ewets. 13 Qa hik ta'łijupi' aka'an yisimetsin pe' yitawjetsi'ł. Qa nite' ewi'łłe in ikesimen pe' yitawjetsi'ł qe lees in qii'ija iye in łe'sitsi'ł ye'mkii qe na' Tito in ta'łi'ł ei qa qi in łe'wisi'mkii, qe pa' łatawe'j łisimetsini'ł in qi in wetjeyepuntax.* 14 Qe in nite' hijanik'i in heiqeni'łij ewets na' Tito, ma' qa hats nite' hewepinkii. Qe week kekhewe' hats k'efeli'łi'm yijaalija, qa hik łunye'j in heiqeni'łijets na' Tito kakha' ejunyejeyi'ł qa yijaa'ija.* 15 Les qijiija qa nesu'unji'ji'ł qa yijamtijiik'i in e'weeki'ł in qi in ł'ek'eni'ł pa'aj, qa in e'lesitsi'łiju'ł qa qi iye in qitsi'ł e'mji'. 16 Qi in tsi'sinheti'mkii in nite' k'anuteni'ł.

8

Yi'fenij pa'qu' ne'weju'łij.

* **7:1** Gn 12:7; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * **7:2** 1Co 3:17; 15:33; 2Co 11:3; Ef 4:22; 2P 2:12; Jud 1:10; Ap 19:2 * **7:5** Hch 16:9; 27:29; Stg 4:1; Tit 3:9; Jn 7:13 * **7:6** Mt 11:29 * **7:7** Nm 25:13 * **7:8** 2Co 2:2,4 * **7:10** Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10 * **7:11** Fil 4:8 * **7:13** Tit 1:4 * **7:14** Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6; 2Co 11:10; 1Jn 5:20; 3Jn 3

1 Qa hane'ej yejefets qu' k'efeli'ɬi'm kakha' ɬeqi'fenkeye'j pa' Intata in
yenji'teje'm hekhewe' hats yijayan i'ni' ek hakha' sehe' Macedonia.* 2 Qe
in mexe qitax in yaats'e'ej pe' wekwek, qa qi in ɬe'sitsi'mkii, qa in qiitax in
if'iljetsits qa qi in topolij in yiwq'axin pa' ɬeqi'fenkeyejei.* 3 Qe yakha' tsikfe'lets
in ɬekhewelɬe in yisu'un qu' net'ihinij pakha' qu' ne'weju'ɬij, yisu'un iye qu' les
nanhini' pa' weju'ɬij qu' net'ihinij. 4 Qi in iyini'ɬij yiwets ɬekhewel qu' na'n ji'ij
ji'teje'mek hekhewe' yi'fen he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' sehe' Judea.*
5 Qa ka' yaqsiijkii les in t'anipji' kakha' humtitaxi'ɬ qu' ɬeke'ye' qu' naqsi'jkii,
qe in yisu'un qu' nojo qu' newetɬis eku'nijha qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'un ha'
Yatsat'ax'inij, qa i'nk'aɬe qa yekheweli'ɬ in wetɬisi'ɬyij qu' netk'eni'ɬij yiwets
in ɬunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata.* 6 Qa hik ta'ɬijupi' in k'iyini'ɬets
iye na' Tito, hats'inha ɬakha' in neniɬji'juha aka' ɬunye'jkii, qa' hik ɬunye'je'
iye qu' naqhat'axij qu' neneki'ɬij ei pekhewe' ewi'ɬ ɬ'eniɬikii qu' inqi'feni'ɬ.
7 Ekheweli'ɬ week ɬe'neniɬi'ha: ɬe'neniɬi'ha pa' nite' eqekuyejeyi'ɬ, ɬe'neniɬi'ha
qa weekij pe' atawjetsi'ɬ in ɬ'iyetiɬij ke' wi'tlijei, ɬe'neniɬi'ha in qi in ɬi'su'uni'ɬ
pa'qu' enikfe'li'ɬets, ɬe'neniɬi'ha in ɬejeɬiɬik'uiha pa'qu' aqsiiɬijkii qa ɬe'neniɬi'ha
pa' qi e'qsu'unkaxitsi'ɬyij, ma' qa' hik ɬunye'je' iye qu' me'neni'ɬi'ha qu' qi qu'
inqi'feni'ɬ.* 8 Nite' hit'ij aka'an qu' hik ɬunye'je' na'aj ley, ewi'ɬɬe in hisu'un
qu' enikfe'li'ɬets ka' ɬunyejei hekhewep in we'neniha in inqi'fen, hats'inha qa'
ekhewepe'jiiɬek qu' inq'ethini'ɬij in yijaa'ija in ɬ'ineqsu'uni'ɬ. 9 Qe ekheweli'ɬ
ɬenikfe'li'ɬets pa' qi ɬeqsu'unka'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikha' in qitax in
patun qa yaqsi'jɬi'ijkii in hik ɬunye'j na'aj if'iljetsax qe ta'ɬets in nesu'uni'ɬ,
hats'inha pa' ɬ'ifiljetsi' qa' nata'ɬets qu' qi qu' apatunitsi'iɬ hatse'.* 10 Hane'ej qa'
k'efeli'ɬi'm kakha' humti in t'ejuyets kakha' ɬunye'jkii, qe kakha'an ɬe'wisju' in
t'ejuyi'ɬ ewets, qe hats ewi'ɬ ininqap'ik'i in ɬojo'oɬij in ɬaqsiiɬijkii, qa nite' ewi'ɬɬe
in ɬaqsiiɬijkii qe in ɬisu'uni'ɬ iye qu' aqsiiɬijkii.* 11 Hayits, yape anqhat'etsi'ɬij
kakha' mente' ɬanqhat'etstaxiɬij, hats'inha qu' hik ɬunye'je' in qii'ija in ɬisu'uni'ɬ
qu' aqsiiɬijkii qa e'ɬe'sitsi'ɬi'mkii in i'nk'aa'ija, ma' qa' hik ɬunye'je' iye hane'ej
qu' ihini'ɬij pakha' qu' e'weju'ɬi'iɬij qa' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkiiha iye. 12 Qe pakha' qu'
nisu'unija qu' net'ihin, pa' Intata t'eku'miju'ɬ in t'ihinij pa'qu' ne'weju'ɬij, qa
nite' pa' qu'nte' ne'weju'ɬi'ij.* 13 Aka'an in hit'ij nite' ikji' in ɬi'feni'ɬ pekhewep
qe qa' nana'li'm pe'ye' qa ekhewelɬi'iɬ qa' hamitsi'iɬ e'm pe'ye', qe hisu'un
yijat'ij qu' week ejunyejeyi'iɬ. 14 Hane'ej ha'ne ɬahats'ij ekheweli'ɬ ham hami'iɬ
e'm ma' qa ɬi'feni'ɬij pe' hamitsi'm pekhewep, hats'inha qu' hamitse'taxi'ɬ e'm
hatse' pe'ye' qa' ɬekhewele' eku'nek qu' ne'feni'ɬ ei, aka'an qa ikji' in hats week
ejunyejeyi'ɬ. 15 In ɬ'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Pakha' olotstax pe' nat'a'
qa nite'ɬe t'ani' qu' olotse' wiikfik'i pe' nat'a', qa pakha' nite' olots pe' nat'a' qa
nite'ɬe hamik'ui pe'ye'.*— *(Ex 16:18)* 16 Qa ɬe'wisij
pa' Intata in tisij na' Tito pakha' hik ɬunye'j pa' tseɬisij in qi in yisu'unija iye qu'
ne'feni'ɬ. 17 Qe ɬakha' nite' ewi'ɬɬe in t'eku'miju'ɬ in k'iyini'ɬets, qe in yisu'unija
iye qu' nefeniɬii, ma' qa nanami'ɬ ei qe yisu'un. 18 Qa nakha' inejefe'epji' pa'
Intata qu' ɬijts'eye'kii na' Tito, hikna' yaqaamij qu' week nenikfe'lij he' week
witlijtsitjiyits, qe ka' ɬ'ithayijkit kakha'an in nifel eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets
ha' Jesús.* 19 He' witlijtsitjiyits nite' ewi'ɬɬe qu' nenikfe'lij, qe t'eku'miiji'
iye qu' nenekijup in hant'a'aɬik'i pe' ewi'ɬ we'neni'kii. Aka'an in haqsiiɬijkii
qe qa' hiwqinheti'ɬ ha' Yatsat'ax'inij qa qu' nek'inq'ethiniɬij iye in yijaa'ija

---

* **8:1** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Hch 16:9 * **8:2** Fil 4:10 * **8:4** Hch 24:17; Ro 15:26,31; 2Co 8:19-20; 9:1,12-13 * **8:5** Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * **8:7** Fil 3:8; 1Jn 4:8 * **8:9** Mt 20:28; 2Co 6:10; Fil 2:6-7 * **8:10** 1Co 16:1-4; 2Co 9:1-2 * **8:12** Lc 21:3 * **8:18** 2Co 12:18

in hisu'uni'ł qu' nek'inqi'feni'ł. 20 Aka'an in yeqfenyejeyi'łij in t'ejuyets in hant'a'ałik'i pe' olots ewi'ł we'neni'kii qe qa' ham pa'qu' netsumti'iłij pe'ye'. 21 Qe nite' hisu'untaxi'ł qu'nte' haqsi'jii'łijkii pa' łe'wis, qa nite' ewi'łłe qu' net'ejuyets pa' łeqjełinet'iłyij ha' Yatsat'ax'inij, qe t'ejuyets iye pa' łeqjełinet'iłyij ene' jukhew qa efuts.* 22 Qa nakhap iye he'nukini'ł łijts'ekii nekhewe'en hik nakha' iye inejefe'epji' pa' Intata, łakha' iye olotsij in inq'ethinij in yasiinik'iha na'aj testi'yij qu' naqsiijkii, qa hane'ej qa les in qi in yisu'unetsha qu' ne'feni'ł qe nikfe'lets in łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata. 23 Łenikfe'li'łets na' Tito in hikna' nite' ts'itonkii qa yithayife iye qe qa' k'efeni'ł, qa nekhewepłe qa hikne' t'eku'miiji' ek he' witlijtsitjiyits, qa łekhewel iye yiwqinhet ha' Cristo. * 24 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu' ethini'łij enewe'en in yijaa'ija in ł'ineqsu'uni'ł qa in nite' hijani'łik'i iye in heiqenił'ej, hats'inha pe' witlijtsitjiyits t'eku'miiji' nekhewe'en qa' nenikfe'li'ł ewets.*

9

1 Hats nite' hamik'ui qu' ewi'łij iye qu' hika'ał e'm in t'ejuyets pe' ewi'ł we'neni'kii qu' net'ejuyets he' inejefetsipji' ha' Cristo. 2 Qe tsikfe'lets ekheweli'ł in yijaa'ija in łisu'uni'ł qu' inqi'feni'ł, hik kakha' ka' heiqeni'łijets he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' sehe' Macedonia, qe kakhap ininqap'ik'i in łisu'uni'ł qu' matji'leti'ł ekheweli'ł Acaya* łeiłets. Qa aka'an in yepi'ye' ek'i he' Macedonia łeiłets qa yaqaamij qu' weeke' in yisu'un qu' ninqi'fenji'jek.* 3 He'nukini'ł ei enewe' inejefets hats'inha in heiqeni'ł ej qa'nte' hijani'ik'i, qe hats henfel in hats łatjileti'ł. 4 Qu' yijts'eyek'e pe'qu' uja'xe' Macedonia łeiłets, qa qu' ne'weni'ł qu'nte' matjileti'i'ł, qi qu' hewepini'ł wetju'ł qe hats hit'ijets in hats łatjileti'ł, hit'ij yekheweli'ł qe qa'nte' natsami'ił ewets qu' mewepinjiił wetju'łek. 5 Qa hik ta'łijupi' in humti in les łe'wis in k'iyinets nekhewe' inejefets qu' nathayini'ł ei, hats'inha qu' ne'feni'łij qa' q'axitse' aje'eł pe' ewi'ł ł'eni'łikii hayiits łeniwjutsiqeni'łij, hats'inha pe' ewi'ł ł'eni'łikii qa' hik łunye'je' in ta'łets in ekhewełi'ił in łisu'uni'ł qu' ihini'łij, qa' nite' hik łunye'je' qu' ayajaxti'yi'łijets.*

¿Łekpa' jitesti'yij qu' jininqi'fen?

6 Maxtayitiłik'i aka' qu' hit'ij: na'aj nite' qi qu' newenq'en, nite' qi in nifte'ji' pe' łeqei. Qa na'aj qi in we'nq'en qa qiji'jek in nifte'ji' pe' łeqei. 7 Qa hik ta'łijupi' week ewiłei ekheweli'ł qu' ihini'łij pakha' łuk'e' pa' yumti pa' atawe'j qu' ihinij, qa hasu'uj in nite' łisu'untax qa yape'enhałe qu' ihinij qa hasu'uj iye qu' ayajaxtiił'ijets, qe pa' Intata yisu'un pakha' łe'wisi'mkii in t'ihin.* 8 Pa' Intata łeke' qu' naqsiijkii qu' noponheti'łij pa' łeqi'fenkeye'j, ma' qa'nte' hami'ik'ui week pakha' qu' ekeyi'iju'ł qu' nana'l e'm, qa pa'qu' i'fenij iye pekhewep.* 9 In ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: —*In yak'esa'xkii qa netisijju' pe' if'iljetsits. Pa' łeq'iltiye'j nite' łeke' qu' nili'ij.*— *(Sal 112:9)** 10 Pa' Intata hik pakha' pa' tisij pe' łoqołoi pa' iwenq'enhena'x qa ta'łets iye pa'qu' witaqe' pan, hik pakhaa'ija iye qu' nełisi'łij pe'qu' olotse' oqołoyi'ił qu' mewenq'eni'ł, hats'inha qa' net'ijaifik'i qu' olotse' pe'qu' eqeyi'ł ta'łets in łatsatheni'ł.* 11 Qi qu' iwq'axini'ł week pa'qu' łunye'je' qe qa' łeke'ye' qu' inqi'feni'ł, pekhewe' łetskekineniłij hatse' ewi'ł ł'eniłikii ta'łets hatse' pe'qu' olotse' qu' nit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 12 Qe pa' eqi'fenkeyejeyi'łij he' inejefets nite' uja'xłe pe'

* **8:21** 1Ti 5:8; 1P 2:12 * **8:23** Flm 17; 1Co 3:9; Jn 13:16; Mr 10:37 * **8:24** 2Co 12:5; Stg 4:16 * **9:2** Pa' sehe' Acaya hikpa' hane'ej łii Grecia, hikpa' i'nji' pa' witset Corinto, qa olots pekhewep iye witsetits. * **9:2** Hch 16:9; 18:12; Nm 25:13; 2Co 8:18; 12:18 * **9:5** Hch 11:30; Ef 5:3 * **9:7** Lc 6:35; Jn 3:16; 12:43; 2Ts 2:13; Ap 12:11 * **9:8** Ef 3:20 * **9:9** Jn 16:32; 1Jn 2:17 * **9:10** Is 55:10-11; Os 10:12 * **9:11** 1Co 1:5; 2Co 6:10

hamitsi'm qu' ne'weju'ɬij, qe weju'ɬij iye pe'qu' olootse' qu' qi qu' nit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata.* 13 Ɬekhewel qi qu' niwqinhetji' pa' Intata, qe qu' i'feni'ɬ qa' nethinij in ekheweli'ɬ yijaa'ija in ɬijayani'ɬij in ɬetetfeli'ɬij ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, qa qi iye qu' niwqinhetji' pa' Intata qu' nata'ɬets in qi in ɬi'feni'ɬ enewe'en qa qu' i'feni'ɬ iye pekhewepe'.* 14 Qa' qi iye qu' nesu'uni'ɬ qu' niyiniɬ'epji', qe ta'ɬets pa' qi eqi'fenkeyejeyi'ɬ nethiniɬij pa' Intata. 15 ¡Ɬe'wisij pa' Intata, qe pa' jiyeɬisɬi'ij ham ɬaja'ye' qa ham ɬunye'ji'iju'ɬ iye!

10

Pablo te'weiɬetijik'i in tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Yakha' Pablo, hane'ej hisu'un qu' hik yijunye'je' ha' Cristo in nite' atitsik'i pe'qu' nit'ij qa yimax iye in iyet qu' nek'iyini'ɬij ewets, qe na'l pe' yit'ijets in ha'ni'ɬ etji'teje'm qa af'ayai in k'iyet qe hewepinij, qa in yitoxɬi'ii qa te' t'unitsik'i ne'ej hit'ij. 2 K'iyini'ɬij ewets qu' natsamtaxi'ɬ ei, qa hasu'uj qu' aqsi'ji'ɬ ye'mijkii hatse' qu' hewepini'ij pa'qu' hit'ij, qe les ɬe'wis qu' hit'ij pe'qu' t'unitsi'ik'i qe qa' net'ejuyets pe' yit'iɬij yiwets in hik yijunyejeyi'ɬ pa' ɬunyejei ene' sehe' epji'.* 3 Qa yijaa'ija inek in hik yijunyejeyi'ɬ ene' sehe' epji', qa in hawatlanɬi'iɬ qa nite' hik yijunyejeyi'ɬ in watlantax, 4 qe pe' witatjanetits jitatkin nite' ta'ɬets ha'ne sehe' epji', qe ta'ɬets yijat'ij pa' ɬet'unha'x pa' Intata, qe qa' jintewuɬ'enhetju' pe' witt'unhaxits. 5 Ma' qa jitewuɬ'enhetju' pa' witaq-jamtikineye'jkii yumtiɬe pe'ye' qa week pa' witiwqiye'jji' i'nq'aq'ayinij qu' jinenikfe'lets pa' Intata, ma' qa week jit'ophe'ɬju' pe' witaqjamtikineyejeikii qe qa' netk'enets ha' Cristo.* 6 Qa hats yaq'axitsi'ɬ qu' hitani'theni'ɬ week pakha' qu' nite' netk'ene', ehe, qu' hats u'ja'xe'ɬi'iɬ in ɬ'ek'eni'ɬ. 7 Ekheweli'ɬ ewi'ɬɬe in ɬejeɬi'ɬ enewe' laxa. Qu' nana'l pa'qu' numti'ija qu' natsat'axij ha' Cristo, qa' les ɬe'wisjeek qu' nenikfelitjeetsek in yekheweli'ɬ iye yatsat'etsi'ɬyij ha' Cristo.* 8 Qe qu' olotsi'ij qu' heniwqinhetij in heinek'enhe'yi'ɬ, nite' hewepinkii, qe ha' Yatsat'ax'inij tseɬisi'ɬij qu' heinek'enhe'yij qe qa' k'efeni'ɬ, qa nite' qu' k'ewuɬ'enheti'ɬju'.* 9 Nite' hisu'un qu' umti'iɬ qu' k'ijiweikitiɬijkii ke' he'nq'ika'aɬij ei. 10 Qe na'l pe' yit'ijets: —Kekhewe' ɬafaakanhei ha' Pablo jutsitets qa its'iyoptots iye, qa in jite'wenɬe qa nite' hik ɬunye'j qu' net'un qa kakha' ɬunye'j in iyet nite' yimax.— 11 Qa pekhewe' ɬ'anyejei aka'an qa' nenikfelitets in hik yijunyejeyi'ɬ pakha' hats hika'aɬ, in yi'totstaxi'ɬ e'mii qa qu' ha'ni'ɬ etji'teje'm iye. 12 Yekheweli'ɬ nite' yijunyejeyi'ɬ qu' hetjeyumt-sheni'ɬijupi'kii qa' ha'najaihiniɬiju'ɬkii pekhewe' ɬekhewelɬe in weniwqinhet. Ɬekhewel wanajaihiniju'ɬkii pakha' ɬekhewelɬe in ta'ɬets ɬeqjeyumtshela'x. Aka'an in yaqsiijkii qa hik ɬunyejei ne'ej mente' teik'unei wetju'ɬ.* 13 Yekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' heniwqinheti'ɬ qu' ha'ni'ɬfik'i, qe ewi'ɬɬe yijat'ij qu' heniwqinheti'ɬ qu' ha'ni'ɬji' pa' yeq'ejinqa'wet'iɬ tseɬisi'ɬij pa' Intata qu' he'yithayi'yi'ɬji', hikpa' ekheweli'ɬ ɬa'ni'ɬ ji'teje'm.* 14 Qa hik ta'ɬijupi' in i'nk'aa tsami'ɬ ei yekheweli'ɬ nite' ha'yani'ɬji' pa' ye'qniyak'iɬ. Yekheweli'ɬ henkaa'xi'ɬ eiha qu' k'efeli'ɬi'm ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo. 15 Qa hik ta'ɬijupi' in nite' ha'ni'ɬijji' pa'qu' ɬ'ithayiwet'e pekhewepe' in heniwqinheti'ɬ, qe mexe honotki'iɬets qu' hats et'uniitsi'iɬijha pa'nte' eqekuyejeyi'ɬ in t'ijaifik'i, qa yekheweli'ɬ qa' hit'iɬij ewets ɬe'wisij qu' nata'ɬi'ɬ ewets qu' net'ijaifik'i iye pa' yithayiwet'iɬ.* 16 Ma' qa henfeli'ɬi'm iye eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo pakha' les toxi'mii na' etset'iɬ, qa nite' ɬeke' qu' heniwqinheti'ɬ qu' nite' yithayiwet'i'iɬ.* 17 Qa kakha'ɬe

* **9:12** He 8:6 * **9:13** Fil 4:10 * **10:2** Fil 3:3 * **10:5** Jn 17:3; 1Jn 4:8 * **10:7** 1Co 3:23; Ga 5:24 * **10:8** 1Co 14:3 * **10:12** Ga 2:18; Pr 26:12; 27:2; Mt 13:13 * **10:13** Ro 12:3; 1Co 7:17; He 7:2 * **10:15** 1Ts 1:3 * **10:16** Hch 19:21; Ro 15:20

we'nika'ajji' qa yit'ij: —*Qu' nana'l pa'qu' neniwqinhet, niwqinhetji' yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij.*— *(Jer 9:24)* 18 Qe nite' te'nekumhi'yiju'ł pakha' qu' łakha' ye'łetax qu' neniwqinhet qe ha' Yatsat'ax'inij yijat'ij pa'qu' niwqinhetji' qa te'nekumhi'yiju'ł.*

11

Pablo qa pe' yit'ij łetets qu' apostolitse'.

1 K'iyini'łij ewets qu' me'nijulayitłi'iłets qu' epi'ye'ełik'i aka' łammi's wenit'ijets in nite' yijeik'una'xkii. ¡Me'nijulayitłi'iłets wat'ij qu' ek'eni'łik'i!* 2 Qe yakha' qi in tsekewet'ił ewets, qa in tsekewet'ił ewets ta'łii pa' Intata, qe yakha' hisu'untax qu' eł'ewiłe'łi'iłi' hakha' qu' ewhe'ye'yi'iłij hikha' Cristo qu' hik ejunyejeyi'ił ne'ej mexe ham yawitjiye'.* 3 Qa ts'ijiweiłe'ets qu' hik łunye'je' pa'aj pa' q'oiq'oi pa' łiyowk'ele' in yaqankii pe' Eva, ma' qa pe' aqjamtikineyejeyi'łkii qa' toxi' imets pa' ham yetsji'łe' qa yijaataxija iye qu' ejunyejeyi'iłets ha' Cristo.* 4 Qe qu' nanami'ł ei pa'qu' nenfel pakhape' iye Jesús nite' hik łunye'j ha' henfeli'ł e'm, qa i'nłi'i qu' esti'yi'łij pa'qu' espirituye' pakha' łunye'j, i'nłi'i pe'qu' wi'tlijeye' nite' hik łunyejei ke' henfeli'ł e'm, ekheweli'ł qa łisu'uni'ł qu' me'nijulayitiłets qu' epi'ye'ełik'i.* 5 Yakha' nite' humti qu' les nat'anyipji' pekhewe' yit'ij łetets in les qitsji' in apóstoles nami'ł ei pa'aj.* 6 I'nłi'i qu' nite' nets'iyayi'ij qu' nek'iyet, qa na'łłe pa' yikfeliya'xets, qa hats k'ethini'łij ke' olots wekwek in t'ejuyets aka'an.* 7 ¿Ye' me witwuł'ax in henfeli'ł e'm qa ham yija'ye' kekhewe' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús? ¿Ye' me witwuł'ax iye in nite' heniwqinhet qe qa' k'ewqinheti'ł?* 8 Qa hekhewep witlijtsitjiyits, hik łunye'j qu' henitka'mijkii pe' łaq'astai in inqekenij yiikii qe qa' k'efeni'ł. 9 Ma' qa in ha'ni'ł etji'teje'm na'l na'aj hite'jii, qa ham pa'qu' hipekhelinhetkii, qe he' inejefets ta'łii ha' sehe' Macedonia ta'łets week kekhewe' hamitstax ye'm. Qa ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets, qa nitees qu' hili'ij qu' ham nek'iyini'łij ewets.* 10 Qa in łunye'jek ha' Cristo in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qu' nite' hit'ełi'ij aka' tsi'sinheti'mkii, qa ham pa'qu' witset'e ha'ne week sehe' Acaya qu' natsq'ayintaxij aka'an in ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets.* 11 ¿Inhats'ek? ¿Me ikji' qu' nite' k'esu'uni'ił in hit'ij aka'an? ¡Pa' Intata nikfe'lets in qi in k'esu'uni'ł! 12 Qa teesłe qu' hili'ij aka' haqsiijkii in ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets i'nłi'i qu' ł'astaye', hats'inha qa' henyejinik'ui pakha' yisu'untax pekhewe' wo'taxii qu' neniwqinhetji', ma' qa nite' łeke'ye' qu' nittaxijets qu' hik yijunyejeyi'ił pekhewe'en. 13 Qe enewe'en nite' yijaalija qu' apostolitse', enewe'en t'ithayii ejtitsits, wotjonkettaxik'i qu' łeqe apostolitse' ha' Cristo.* 14 Qa ekewe'en in łunyejei enewe'en qa nite' łeke' qu' pakha' ineqjunyejeyi'ij, qe pa' Satanás łakhaa'ija iye in wotjonketik'i qu' angele' pa' na'lkii. 15 Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' pakha' ineqjunyejeyi'ij pa' Satanás pe' łeqejkunenhei in wotjonketik'i qu' witq'ithayinenheyi'ipji' pa' yatsathen. Qa pa' ł'aka'the'ju' enewe'en, qa' netesti'yij hatse' pa' weju'łij pa' ł'ithayijkit.* 16 Ewi'łij iye qu' hit'iłij ewets: hasu'uj pa'qu' numti qu' nite' heyeik'uneye'kii, qa qu' hik aka'łe umti'ił qa' ku'młi'iłyiju'ł qu' hik yijunye'je' na'aj nite' teik'uneikii, hats'inha qu' łammise'łe qu' heniwqinhetek. 17 Aka' qu' hit'ij in heniwqinhet nite' hik aka' yit'ij ha' Yatsat'ax'inij, qe ta'łets

* **10:18** 1Ts 2:4 * **11:1** Mr 7:22; 2Co 11:17,21 * **11:2** Stg 3:16; Nm 25:13; Ga 4:17; Fil 4:8 * **11:3** Gn 3:1,20; Lc 10:19; Ro 7:11; 16:18; 1Co 3:18; 2Ts 2:3; 1Ti 2:14; 1Ts 3:5 * **11:4** 1Co 3:11; 1Jn 4:1; Ga 1:6 * **11:5** Jud 17 * **11:6** 1Co 1:17; Fil 3:8; 1Jn 4:8 * **11:7** Lc 1:52; 14:11; Hch 18:3 * **11:9** Hch 16:9; Fil 4:10 * **11:10** Hch 18:12 * **11:13** Ap 2:2 * **11:15** Ga 3:10

yijat'ij pa' nite' yijeik'una'xkii. 18 Qe in hats olots pekhewe' łekhewełłe
in weniwqinhet, qa' yakhape' ji'jek qu' heniwqinhet iye. 19 Ekheweli'ł
łenikfeli'łkii, qa ¿inhats'ek in łisu'uni'ł qu' epi'ye'eł pekhewe' hik łunyejei nite'
teik'unei wetju'ł?* 20 Qe ekheweli'ł łe'nijulayitiłets na'aj hik łeqfenyejeyi'ł ej
qu' łełinheyi'ił ej, łe'nijulayitiłets na'aj nełuji'łkii, na'aj hik łunye'j qu' natsat'etsij
pe'qu' antsat'etstaxi'łij, na'aj weniwqinheti'ł ek'uiji', qa na'aj hik łeqjunyejeyi'ł
ej qu' ham wiikfik'i e'weju'łi'iłij qe weniwqinhet ma' qa hik łunye'j qu'
nilanje'm eju's.* 21 Hewepintaxets aka' qu' hit'iłij ewets: yekheweli'ł nite'
hik yeqfenyejeyi'ł ej aka' łeqfenyejeyi'ł ej pekhewe'en qe hik yijunyejeyi'ł
yijat'ij ne'ej nite' t'units. Qa pakhape'łe qu' neniwqinhettaxij ekewe'en
qa' yakhape' ji'jek qu' haqsiijkii, yemjeetax aka'an in hik łunye'jtax qu'nte'
yijeik'unaxe'kii. 22 ¿Me hebreos* pekhewe'en? Yakhap ji'jek ye'hebreo.
¿Me Israel łeiłets pekhewe'en? Yakhap ji'jek ye'israel łeiłe'. ¿Me ta'łets
pa' Abraham'ik'i pekhewe'en? Yakhap ji'jek hata'łets pa' Abraham'ik'i.*
23 ¿Me łeqejkunenhei ha' Cristo pekhewe'en? Yakha' les in łeqejkunenekyij
ha' Cristo, aka'an inye'jłu' in hit'ij in hik łunye'jtax qu'nte' heyeik'uneye'kii.
Yakha' les qi in he'yithayii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Yakha' olotsij in
hoyophełitii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Olotsij in heyeqsilanhetiikii qa
nite' hik łunyejei enewe'en. Olotsij in iftsaxets qu' hawa'm qa nite' hik łunyejei
enewe'en. 24 Lee'fij (5) yamets in tseqsilankii ne' judiol qa treinta y nueve
(39) yamjiijetsji'.* 25 Wetshetk'ewi'łij in hailanheti'yijkii najak, ewi'łij in
heijelaxti'yijkii ke' utel, wetshetk'ewi'łij in k'uyij tokoyei, qa ewi'łij in ewi'ł
naja'x qa ewi'ł nełu in yamanji' ha' qi iweli'.* 26 Qi in hijaaki's, qa iftsitsji' ne'
haqqil, iftsitsiikii ejtenhetsilets, iftsitsiikii ne' yitsetifeetstaxija in judiol qa
hik łunyejei iye ne' nite' judiol, iftsaxkii na'aj ha'ni' nekhewe' qits witsetits,
iftsaxkii na'aj ham witset'i'i, iftsaxji' na'aj qi iweli', iftsitsiikii ne' yit'ij łetets
qu' inejefetsi'ipji' pa' Intata.* 27 Yithayijkitits niihetits qa qi qa yamji'ijyik'ui
yiwefa'x, olotsij qa'nte' hama'ji'ij na'aj ewi'ł naja'x, olotsij qa k'iyipkunji'ij,
olotsij qa ts'iyayuji'ij, olotsij qa nite' łeke'ji'ij qu' heyek, olotsij in k'initji' na'aj
k'uy qa ham iye pe'qu' yeqhinataye'.* 28 Qa week ekewe'en qa kekhewep
iye in i'nyipji', qa i'nyipji' iye in week nełuts tseł'ilaxtaxets he' week hats
yijayan ha' Jesús i'ni' ek hekhewep witsetits. 29 ¿Łekpa' itawje'met qa yakha'
qa' nite' yi'tawje'met'e? ¿Łekpa' yepiletets iye qu' naqsiijkii iye pa' uł'ax
pakhape' qa yakha' qa' nite' qi qu' natstawjemeten?* 30 Qa qu' les łe'wise' qu'
heniwqinhet, qa' heniwqinhetij kakha' k'inq'ethinij in nite' yet'un. 31 Pa' Dios
qa Łatata ha' Yatsat'ax'inij Jesús, hikpa' ewi'łłe in weju'łij qu' neniwqinhetji'
ene' week łahatsiyij, nikfe'lets in nite' howotk'onłekii.* 32 Ha' Damasco'oi,
ha' łeqe gobernador ha' qi wittata Aretas, inaqyaji'ij qu' netjełitii he' łejil ha'
witset qe qa' nejeł yik'uikii qu' net'eku'myi' qa' nots'ophe'ł.* 33 Qa na'łłe he'
uja'x ts'enji' ke' kanastu, ma' qa ts'ilithinijii ha' wintana ha' toxpha'm łejilafi'
ha' witset, qa hik aka' łunye'j in k'ilatik'uifik'i ha' gobernador.*

12

Pe' yi'wen pa'aj pa' Pablo pa' wa'siipha'm.

* **11:19** Pr 3:7 * **11:20** Ga 5:15; Mt 5:39 * **11:22** Aka' hebreos qa aka' Israel ikji' iye judiol.
* **11:22** Fil 3:5; Gn 16:15; Ga 3:29 * **11:24** Dt 25:3 * **11:25** Hch 14:19; 16:22,23; 27:1-44; 1Ti 1:19
* **11:26** Mr 14:48; Hch 9:23; 13:50; 14:5; 17:5; 18:12; 20:3,19; 21:27; 23:10-12; 25:3 * **11:27** Ro 8:35
* **11:29** Jn 16:1 * **11:31** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 5:20 * **11:32** 2S 8:5 * **11:33** Hch 9:19-25

1 Inye'jłutu'u qu' heniwqinhet, yemjeetax in hamtax weju'łi'ij qu' jineni-
wqinhet. Hane'ej qa' natsamets kekhewe' ts'ethinij ha' Yatsat'ax'inij qa
hi'wen qa ke' tsełisij qa tsikfe'lets.* 2 Tsikfe'lets pa' ewi'ł yijayan ha' Cristo, in
hats catorce (14) ininqapitsik'i in wetka'xiipha'm pa' wetshetk'ewi'ł yametsji'
wa's, qa nite' tsikfe'lets me weekij pa' ł'ese'n in wetka'xiipha'm me i'nłi'i
qu' ewi'łe'łe pa' łeqe'spiritu, pa' Intata nikfe'lets.* 3 Ha'ne jukhew, nite'
tsikfe'lets me weekij pa' ł'ese'n in wetka'xiipha'm pa'aj me i'nłi'i qu' ewi'łe'łe
pa' łeqe'spiritu, pa' Intata nikfe'lets, 4 wetka'xiipha'm pa' qi in łe'wisi' witset
(paraíso), ma' qa yepi'ye' pe' wi'tlijei ham pa'qu' nanatkin qa nite' łenexke'ej
pa'qu' jukhewe' qu' nit'ij.* 5 Yakha' łeke' qu' heniwqinhetij aka' łunye'jkii ha'ne
jukhew, qa nite'łe łeke' qu' yakha' ye'łe qu' heniwqinhetłe, qe ewi'łłe yijat'ij qu'
nek'iyetij in nite' yet'un. 6 Qa qu' heniwqinhetij aka'an, qa nite' ikji' qu' nite'
heiqenełuye'kii, qe in henfel aka'an yijaa'ija. Qa nite'łe hisu'un qu' haqsiijkii
qu' heniwqinhet, hats'inha qa' hame' pakha' qu' les nanhini' wiikfik'i aka'
hane'ej yijunye'j qu' netsiwqinhet.* 7 Qa qu' hasu'uj humti qu' ye'qiye'ji'
wiikfik'i qu' nata'łets kekhewe' ts'ethinij ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa pa' Intata
qa tisij pa' Satanás, qa pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Satanás qa hikpa' hik łunye'j
ne'ej tii qu' neti'jje'mkii ha'ne yese'n qe qa' nite' humtiye' qu' ye'qiye'ji'.* 8 Qa
aka'an, wetshetk'ewi'łij in k'iyintaxijets ha' Yatsat'ax'inij qu' niwu'myik'ui.
9 Qa łakha' qa yit'ij yiwets: —Nite' hiwu'm ek'ui, qe ewi'łłe qu' nana'l e'm
pa' yeqi'fenkeye'j, qe pa' yit'unha'x les in t'un in e'jukhewiwatkii.— Qa hik
ta'łijupi' in les hisu'un qu' nek'iyetij in nite' yet'un, hats'inha pa' łet'unha'x
ha' Cristo qa' na'nyitji'.* 10 Qa hik ta'łijupi' in hi'wejułenij in nite' yet'un,
hi'wejułenij in wenit'ij yiwetskii uł'etsik'i wi'tlijei, hi'wejułenij ne'ej hamits
ye'm, hi'wejułenij in hayawitjaxtii, hi'wejułenij in jutsitax na'aj łunye'jkii.
Week ekewe'en hi'wejułenij qe ta'łets pa' yeqsu'unka'xij ha' Cristo, qe in
ye'jukhewiwatkii ma' qa yet'un.* 11 Hik yijunye'j qu' nite' heiqenełuye'kii
ekewe' hit'ij, qa ta'łłi'ił ewets in hik yijunye'j qu' nite' heiqenełuye'kii, qe
ekheweltaxi'ł qek łe'wisi'ik'i pa' qek anyejeyetaxi'łyij qu' etsfeli'łkii, qe yakha'
nite' t'anyipji' qu' les qitse'ji' pekhewe' yit'ij łetets in les in qitsji' in apóstoles,
yemjeetax in hamtax yeke'ye'.* 12 Ekheweli'ł łi'weni'ł in haqsiijkii kekhewe'
yaqsiijkii pa'qu' yijaayi'ija in apóstol, kekhewe'en: in nite' k'itaqsunijup
ke' wekwek a'tits, ke' jutsiqetsij in ta'łii pa' Intata, ham łunyejeyi'iju'ł qa
łe'nitjułaxiłijpha'mkii iye.* 13 ¿Łekpa' hamik'ui qu' haqsi'ji'ł e'mijkii qa' nite'
nat'ani'ił epji' hekhewep witlijtsitjiyits? Qe ewi'łłe in nite' haqsi'ji'ł e'mijkii
qu' nek'iyini'łij ewetskii pa'qu' łunye'je'. Qa qu' uł'axe' aka'an in haqsiijkii
hasu'uj a'nayu'uł ye'm wat'ij. 14 Hane'ej hats yaq'ax ma' qa hats wet-
shetk'ewi'łij qu' natsami'ł ei, qa tees qu' nek'iyini'łij ewetskii iye pa'qu'
łunye'je', qe nite' pe' na'li'ł e'm qu' howo'oikii, qe ekheweli'ł yijat'ij in howo'oł
eikii. Qe nite' pe'qu' witlitse' qu' hikpe' naqsiijkii qu' naqsi'j pe'qu' łaq'astaye'
qa' nejutshenets pe'qu' ł'alheye'. Nite', qe ne'ej wit'alhei yijat'ij hik ne'ej yaqsi'j
ne'ej łaq'astai qa' nejutshenets pe' łelits.* 15 Yakha' inye'jłu' qu' nasq'axij week
pe'qu' nana'ltax ye'm, qa łunye'j ji'ij iye pa' yiła'x, qe qa' k'efeni'ł. Yakha' qu' les
qi qu' k'esu'uni'ł, ¿me qa' les qu' nite' etsu'uni'ił?* 16 Ye'ehe, hik aka'łe łunye'je'.
Yakha' nite' k'iyini'łij ewetskii pa'qu' łunye'je', qa na'łłe pe' yit'ij yiwets in

* **12:1** Lc 1:22; 1P 4:13 * **12:2** 1Ts 4:17 * **12:4** Lc 23:43 * **12:6** Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6; 2Co 11:10; 1Jn 5:20; 3Jn 3 * **12:7** Nm 33:55; Ez 28:24; Fil 3:3; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **12:9** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17; Is 40:29-31; 1Co 2:5; Fil 4:13 * **12:10** Mt 5:11-12; Ro 5:3; 2Co 13:4; Ef 6:10 * **12:11** Ga 6:3 * **12:12** He 2:4; Hch 1:2; 19:11; Jud 17; Mr 13:22 * **12:14** Hch 18; 2Co 2:1; 13:1 * **12:15** 2Co 1:6; Fil 2:17; Col 1:24; 1Ts 2:8; 2Ti 2:10

yiyowk'elax ma' qa k'awitjijiiɬij pe'ye'.* 17 ¿Ye' me na'l pa'qu' k'awitji'iɬij qu' ha'nijji' na'aj he'nukini'ɬ ei? 18 Ha' Tito k'iyinijets qu' nanami'ɬ ei qa he'nukin iye qu' ɬijts'eye'kii hakhap iye inejefe'epji' pa' Intata. ¿Me nawitji'iɬij pe'ye' ha' Tito? ¿Me nite' ewi'ɬ pa' yijunyejeyi'ɬ ha' Tito? ¿Qa me nite' ewi'ɬ iye pa' yaq-jamtikineyejeyi'ɬkii?* 19 ¿Me ɬumti'iɬ ene' week ɬahatsiyij qu' heiweiɬi'iɬ yitik'i' eke' ɬepi'ye'eɬik'i? Nite', aka' ɬunye'jkii yijat'ij, pa' Dios tsi'weni'ɬij qa nikfe'li'ɬij yiwets iye in hijayani'ɬ ha' Cristo. Qa week ekewe'en, yejefetsipji', t'ejuyets qu' les t'unitsi'ij pe' atawjetsi'ɬ.* 20 Qe qu' natsamtaxi'ɬ ei qa ts'ijiweitaxets qu'nte' k'eweni'iɬij kakha' hisu'untax qa ekheweli'ɬ qu'nte' e'tsweni'iɬijek pakha' ɬisu'untaxi'ɬ. Qe q'ax qu' nana'l witk'eɬeye'je', pa' witqemtsheneya'xijkii wekwek, pa' witwakaye'j, pa' witts'iyopto', na'aj uɬ'etsik'i ɬeqiihet'ij pakhape', na'aj ifaakatena'x, na'aj yumti qu' les nat'anipji' pekhewep, qe q'ax qu' nana'l iye pa' nite' yeqet'axkii.* 21 Qa ts'ijiweitaxets iye qu' natsamtaxi'ɬ ei, pa' Intata qu' naqsiijkii qu' etswepinheti'ɬkii, ma' qa yakha' qa' hap qu' nata'ɬets hekhewe' qi in uɬ'ax yaqsiijkii qu' nite' niliyi'ij in yaqsiijkii pa' uɬ'ax, yisu'un qu' nanawitjiɬe, wanawitji'iɬju' pekhewep nite' ɬewhe'yetstax, nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'iɬ pakhape' i'nɬi'i pekhepe'.*

13

Week pe' yit'ij pa' Pablo ta'ɬii pa' Cristo.

1 Hane'ej qu' hats wetshetk'ewi'ɬij qu' natsami'ɬ ei. Ka' we'nika'ajji' yit'ij: —*Qu' wetsjuk'e i'nɬi'i qu' wetshetk'ewi'ɬe' pe'qu' nenfelijkii pe'ye' qe yi'wenij, ma' qa' hats umti qu' yijaayi'ija.*— *(Dt 17:6)** 2 In hats wetsjuk'ij in tsami'ɬ ei hik aka'aj, qa na'l kakha' yakhaa'ija in henfeltaxi'm hekhewe' uɬ'ax yaqsi'jtaxijkii qa week iye hekhewep, qa hane'ej in mexe nite' ha'ntaxi'ɬ etji'teje'm qa hiyeketijets iye in hi'ttaxijets qu' ewi'ɬij iye qu' natsamtaxi'ɬ ei qu' nite' iliyi'iɬij pa' uɬ'ax qa hats nite' k'ewejineɬi'iɬ qa' k'atanitheni'ɬ.* 3 Haqsiijkii qe ekheweli'ɬ ɬowo'oɬiikii pe'qu' hit'ij qu' jutsiqaxi'ij ha' Cristo. Hikha' nite' hik ɬunye'j qu'nte' net'une qu' natanitheni'ɬ, qe les in t'un yijat'ij qu' natanitheni'ɬ.* 4 Yijaa'ija nite' t'un in we'nenji'pha'm pe' cruz, qa iɬa'xɬe iye qe ta'ɬets pa' ɬet'unha'x pa' Intata. Qa hik ɬunye'j in nite' yet'unitsi'ɬ in ɬunye'jek pa'aj hakha'an, qa yi'ɬiiɬi'iɬji' hatse' qu' natsamtaxi'ɬ ei pa' ɬet'unha'x pa' Intata qe qa' k'efeni'ɬ.* 5 Mewetjeɬɬi'iɬijupkii qa' mawatjaajinɬi'iɬ iye qa' jutsiqetsi'iɬ e'm qu' nite' eqeku'yi'iɬ ha' Cristo. ¿Ye' me nite' ɬenikfe'li'ɬets in i'ni'ɬ etji'teje'm ha' Jesucristo, ye'ehe, qu' atsji'ɬijfik'i in ɬawatjaajinɬe?* 6 Q'axqe qu' menikfeliti'ɬets in yekheweli'ɬ ha'yatsji'ɬi'ɬijfik'i kekhewe'en. 7 Yekheweli'ɬ k'iyini'ɬijets pa' Intata qu' hasu'uj qu' aqsiiɬijkii pa'qu' uɬ'axe', qa nite' haqsiiɬijkii aka'an qu' net'ejuyets qu' etsiwqinheti'ɬij in ha'yatsji'ɬi'ɬijfik'i, qe haqsiiɬijkii yijat'ij qe qa' aqsiiɬijkii pa'qu' ɬe'wise', inye'jɬu' in hik yijun-yejeitaxi'ɬ qu' nite' ha'yatsji'ɬi'ɬijfik'i in hawatjaajinɬi'iɬ.* 8 Qe yekheweli'ɬ nite' ɬeke' qu' haqsiiɬijkii pe'ye' qu' net'ejuyiju'ɬ ekewe' yijaalija, qe ewi'ɬɬe yijat'ij in hi'feniɬik'i ekewe' yijaalija.* 9 Qa hik ta'ɬijupi' in ye'ɬe'sitsi'ɬi'mkii in nite' yet'unitstaxi'ɬ, qa ekhewelɬi'iɬ qa et'unitsi'ɬ. Qa k'iyini'ɬijets iye pa' Intata qu' naqsi'jiɬijju'ha in ɬijayani'ɬ.* 10 Ekewe'en he'nq'ika'aɬij ei aje'eɬ in mexente' tsami'ɬ ei, hats'inha qu' natsamtaxi'ɬ ei qa'nte' t'units yi'lijeye' qu'

---

* **12:16** 1Ts 2:7; Sal 10:7 * **12:18** Tit 1:4; Sal 51:12 * **12:19** 1Co 14:3,4 * **12:20** Tit 3:9; Stg 3:14; Ro 2:8; 1P 2:1; 1Co 14:33,40 * **12:21** Hch 3:19; 1Ts 4:3; Mr 7:21-22 * **13:1** 2Co 12:14; Dt 19:15 * **13:2** Ga 5:21; 1Ts 3:4 * **13:3** Mt 10:20; 1Co 5:4 * **13:4** Mt 27:22; Ro 6:4,8; 14:9; Fil 1:21; 2:7,8; 1P 3:18; 2Co 12:10 * **13:5** Stg 1:13 * **13:7** 1P 2:12 * **13:8** 2Ts 2:10 * **13:9** Hch 25:5

hanatkin pa' yit'unha'x in heinek'enhei, hikpa' tseɬisij ha' Yatsat'ax'inij qe qa' k'efeni'ɬ, qa nite' qu' k'ewuɬ'enheti'ɬju'.* 11 Qa qu' hats ɬ'ajeɬi'ijje'm ekewe'en yejefets, e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii, mowo'oɬii qu' afits'iɬ pakha' yisu'unija pa' Intata qu' injunyejeye', matkakɬini'ɬ, ewi'ɬ pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iɬkii, ikesimen ɬi'iɬkii, qa pa' Dios pa' witeqsu'unka'x qa Dios iye pa' wit'ikesimeya'xɬekii qu' na'ni'ɬ ejupkii.* 12 Mewetfeli'ɬij wetju'ɬkii aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Week hekhewep iye inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ɬ ei.* 14 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewetskii, pa' ɬeqsu'unka'x inij pa' Intata qa pa' Espíritu Santo in jiyisu'unkeninijji' in ewi'ɬ ju'uniji' qu' hik aka' ejunyejeyi'iɬ week ɬahatsiyij.

* **13:10** 1Co 14:3; 2Co 10:4,8 * **13:11** Ro 12:16; 16:20; Fil 1:7; Mr 9:50; 2Ti 1:2; 1Jn 4:16 * **13:12** Ro 16:16; 1Co 16:20; 1Ts 5:26; 1P 5:14 * **13:13** 1Co 13:1; 1Jn 4:16; 2Ts 3:16

GÁLATAS

Pablo wenq'ika'ai pe' hats yijayan pa' Jesús i'ni' pa' sehe' Galacia.

1 Yakha' Pablo. Yakha' apóstol qe t'eku'myiiji' pa' Dios. Nite' t'eku'myiiji' qa nite' iye ts'ukin ene' jukhewłe. Hakha'łe Jesucristo hik hakhaa'ija in t'eku'myiiji'. Qa pa' Intata Dios t'eku'myiiji' iye hik pakha' yiłin pa'aj ha' Jesús in hats wa'mtax.* 2 Yakha' qa week iye enewe' inejefetsipji' ha' Cristo in i'nyijup in hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyets week he' inejefetsipji' ha' Cristo i'ni' ha' sehe' Galacia.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' natsiyi'ł epji' pa' qi łe'wis qa' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł week ekheweli'ł. 4 Ha' Jesucristo wetłisłi'ij pa'aj pakha' witwamhi' qe ta'łets pe' inwuł'ets qe qa' łeke'ye' qu' jinakik'uifik'i pekhewe' uł'ets yatsat'etsij ha'ne sehe' ipji' qe hik aka' yisu'un pa' Intata Dios qu' łunye'je'.* 5 Jitewqinhet pa' Dios ene' week łahatsiyij. Hik aka' qu' łunye'je' yijat'ij (Amén).

Ham pekhewepe' iye wi'tlijeye' qu' jinamitii na' wa's.

6 Qi in tsitjułaxijpha'm ekheweli'ł in aje'eł łili'iłij iye pa' Dios. Łakha' tayaitaxi'ł ei qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j ha' Cristo, qa łijayani'ł pekhewep iye wi'tlijei, nite' łunyejeyiju'ł ekewe' łe'sits wi'tlijei.* 7 Yijaa'ija ham pekhewepe' wi'tlijeye' qu' łe'sitse' qu' jinamitii na' wa's. Na'łłe ekheweli'ł pe' uja'x yisu'un qu' newuł'enheti'łju' qa yitujtseikanintax ekewe' łe'sits wi'tlijei ta'łets ha' Cristo.* 8 Yekheweli'ł i'nłi'i pa'qu' ewi'ł angele' qu' nata'łiipha'm na' wa's qu' nenfel pe'qu' wi'tlijeye' in nite' łunyejeyiju'ł ekewe' łe'sits wi'tlijei henfeli'ł e'm, qa' na'nipji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios.* 9 Ka' hayiits henfeli'ł e'm qa' hiyeket iye qu' henfeli'ł e'm. Qu' nana'l pa'qu' nanami'ł ei qu' nenfel pe'qu' wi'tlijeye' in nite' łunyejeyiju'ł ekewe' yojo in łenikfe'li'łets łe'sits wi'tlijei, qa' na'nipji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios.* 10 ¿Łekpa' łumti'ił? ¿Me howo'łi'ii qu' netsu'un ene' jukhew qa efuts, me i'nłi'i pa' Dios? ¿Ye' me łumti'ił qu' howo'łi'ii qu' hi'sinhetłi'imkii qu' nek'iyetij i'nłi'i pa'qu' haqsiimijkii pakhape'? Nite', nite' hik aka' qu' howo'oi. Qu' hik aka' howo'oi, ma' qa nite' łeke'ye' qu' łeqejkunenek'eyij ha' Cristo.*

Pa' łunye'jkii in i'nk'a apostolij pa' Pablo.

11 Menikfeliti'łetsha week ekheweli'ł aka'an yejefetsipji' ha' Cristo, ekewe' łe'sits wi'tlijei henfelji'ij nite' łe'lijei pa'qu' jukhewe'łe. 12 Nite' hata'łijets eke' wi'tlijei pa'qu' jukhewe'łe qa nite' iye ts'iyayitij. Hakha'łe Jesucristo hik hakhaa'ija in tsikfelitets.* 13 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets ka' hayiits yijunye'j in mexe hijayan ke' łe'lijei pe' ława'mhitsik'i judiol. Qa łenikfe'li'łets iye in hanawitjiju'kii pekhel yeqfenyejeyijkii hekhewe' hats yijayan ha' Jesús qe howotaxii qu' hiwuł'enhetju' qekha hamitse'tax.* 14 Kekhewe' łe'lijei he' judiol les heik'eenetsha qa ha'yanipji' he' yilanyejeyiju'ł qe les in hijufta'x qa hent'unhet iye in heik'enets kekhewe' ława'mhits łe'lijei.* 15 Qa pakha'łe Dios qa hayiits t'eku'myi' pa'aj in mexente' tsekfik'i. Qa pa' qi łeqsu'unkaxyij hikpa'

---

* **1:1** Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42; Hch 9:6; 13:9; 20:24; 22:10-21; 26:16 * **1:2** Hch 16:6; 18:23; 1Co 16:1; 2Ti 4:10; 1P 1:1 * **1:4** Ro 4:25; 6:23; Tit 2:14; Mt 20:28; 1Co 15:3; Ga 2:20; Fil 4:20; 1Ts 1:3; 3:11,13; He 10:7; 1P 3:17; Ap 10:7 * **1:6** Col 3:15; 1P 1:15 * **1:7** Hch 4:12; 1Co 3:11; Jud 4 * **1:8** Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; Ro 15:20 * **1:9** Jud 3 * **1:10** 1Ts 2:4 * **1:12** 1P 4:13; 1Co 11:23; 15:3 * **1:13** 2P 3:11; Hch 8:1–9:2; 26:4; Fil 3:5-6; 2Ti 3:12 * **1:14** Mr 7:3

ta'łets qa tayaiyiiji' in hats yisu'un.* 16 Pa' Intata qa ts'ethinij ha' Ła's hats'inha qu' yakha'ye' qu' henfeli'm ke' łe'sits łe'lijei pekhewe' nite' judiol, qa nite' aje'eł qu' howo'oikii pa'qu' hanfaakanijkii qa' nenfel ye'm ke' hayiits we'nika'ajji' pa'aj.* 17 Nite' tsamii iye ha' Jerusalenii hekhewe' yojo'oj in apostolitsij, qe aje'eł yijat'ij hakji' ha' sehe' ei Arabia, qa i'nk'ałe hetpilii iye ha' Damasco.* 18 Qa in hats tsamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa tsamii ha' Jerusalén qe tsikfeliyu'ets ha' Pedro. Qa quince (15) nełuts tsamijets in ha'nijup.* 19 Qa nite'łe hi'wen hekhewep iye apóstoles, ewi'łłe ha' Jacobo (Santiago) łek'inij ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija ekewe' he'nq'ika'ałij ei. Nite' haqanłekii. 21 Qa i'nk'ałe tsamii iye hekhewe' seheikal hakha' Siria qa hakha' iye Cilicia.* 22 Qa mexełe nite' tsi'weenija hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' Judea łeqe sehe'. 23 Qa i'ye'łi'ij pa'aj qa yit'ijju': —Pakha' tooxik'i wotax'inii qu' jinawitjiju'. Hane'ej hatste' nifel ke' wi'tlijei t'ejuyets pa' nite' witqekuye'j.— Hik hekhewe' tooxik'i hisu'untax qu' hamitse'.* 24 Qa hane'ej pekhewe'en qa hats qi'ija in yiwqinhet pa' Dios qe ta'ł yiwets.

2

Pekhewep apóstoles t'eku'miju'ł pa' Pablo.

1 Qa in hats tsamijets catorce (14) ininqapits qa tsamii iye ha' Jerusalén qa yijts'ekii ha' Bernabé qa ha' Tito.* 2 Tsamii ha' Jerusalén qe pa' Dios ts'ethinij in yisu'un qu' natsamii. Hik hakha'a' qa tsot'axi'łi' wetju'ł yu'ja'xłi'ił wetju'ł hekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan ha' Cristo qa henfeli'm ekewe' wi'tlijei t'ejuyets qu' ji'ła'xe' hik ekewe' henfelji'ji'm hekhewe' nite' judiol. Haqsiijkii aka'an in yu'ja'xłi'ił wetju'ł hekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan ha' Cristo qe nite' hisu'untax qu' ham ne'weju'łi'ij kekhewe' hats haqsiijkii.* 3 Hakha' Tito in yijts'ekii, nite' tayajaxti'yijets qu' niwu'm łammi's łaxpa's. Hakha' Tito nite' judío, griegołe. 4 Yijaa'ija in na'l pekhewe' nite' yijaalija qu' inejefetsi'ipji' ha' Jesucristo in i'ntax initji'teje'm qa hamłe nikfe'le'ets. Enewe'en in initji'teje'm qe nikfeliyu'łe inwets qa' ni'wen iye ka' injunyejei in jitajayan ha' Cristo qa in hats nite' iye jiyophe'ł ke' Moisés łe'lijei qe łekhewel yisu'untax qu' łełinheye'inij iye kekhewe'en.* 5 Qa nite'łe ewii'łij qu' hetisi'łij qu' niyeti'ł ek'ui qekha nenfeltax kekhewe' yisu'untax qu' jintaqsiijkii. Qe yekheweli'ł nite' hisu'uni'ł qu' anqami'łij ekewe' yijaalija łe'sits wi'tlijei.* 6 Qa hekhewe' tenek'enhe'yipji' hekhewe' hats yijayan ha' Cristo nite' yit'ij yiwets pa'qu' hijanik'i qa hik ta'łijupi' in ham pe'qu' nenfel ye'm qu' i'nk'aihitse'. Yakha' week hisu'un nite' hijamti'iikii pa'qu' łuk'eleji' hekhewe'en me tenek'enhei me i'nłi'i qu' nite' netnek'enheye' qe pa' Intata nite' yejeł ene' jite'wen uja'xłe in yejeł ji'teje'm pe' intawjets.* 7 Hekhewe'en nite' tsełisij pa'qu' i'nk'a yeqfenye'je' yiwek qe hats nikfe'lets aka' yithayijkit in ta'łets pa' Dios qu' henfeli'm eke' łe'sits wi'tlijei pe' nite' judiol hats'inha qu' iłiye'ji'jek. Hik łunye'j ka' ł'ithayijkit ha' Pedro in nifeli'm ekewe' łe'sits wi'tlijei he' judiol.* 8 Pa' Dios in yukin ha' Pedro qu' apostoli'ij pekhewe' judiol, qa hik pakha' iye ts'ukin iye qu' ya'apostoli'ijek pekhewe' nite' judiol. 9 Qa hik ta'łijupi' ha' Jacobo qa ha' Pedro qa ha' Juan iye, łekhewel les tenek'enheeyija, in nikfe'lets ka' yithayijkit in ta'łets pa' Dios qa hewetfeli'łij

---

* **1:15** Mt 24:22; Col 3:15 * **1:16** Jn 5:19; He 1:2 * **1:17** Mt 23:37; Hch 8:1; Jud 17; Is 21:13; Jer 25:24; Ez 27:21; Ga 4:25; 2S 8:5 * **1:18** Hch 9:26; Jn 1:42 * **1:19** Jud 1 * **1:21** Nm 23:7; Lc 2:2; Hch 6:9; 9:30; 11:25-26; 15:23,41; 21:39; 22:3; 23:34; 27:5 * **1:23** Hch 8:1-3; Jud 3 * **2:1** Hch 4:36; 15:2-30; Tit 1:4 * **2:2** 1P 4:13 * **2:4** 2P 2:1 * **2:5** 2Ts 2:10 * **2:6** Dt 16:19 * **2:7** Col 3:11; Lc 6:14; Hch 10:32

wetju'ł hekhewe'en yakha' qa na' Bernabé iye. Yaqsiijkii aka'an qe qa' jutsiqaaxiija qu' yithayifetsi'iłij. Qa hats yi'sinhetijupi' qu' natsami'łii qa' henfeli'łi'm eke' wi'tlijei pekhewe' nite' judiol qa łekhewełłe qa' nakijik'i' ek qu' nenfeli'mek eke' wi'tlijei pekhewe' judiol.* 10 Ha' Jacobo qa ha' Pedro qa ha' Juan iye ewi'łłe in iyintaxi'łij yiwets qu' hasu'uj nastapi'iłii pekhewe' if'iljetsits, qa hatsłe hayiits nite' tsitapi'ik'i aka'an in haqsi'jjiijkii.*

Pa' Pablo qa iyetijets pa'aj pa' yaqsiijkii pa' Pedro in hik łunye'j qu' wetsjuk łejusitse'.

11 Qa ha'łe Pedro in yamii ha' witset Antioquía qa k'iyetijets, qe ka' yaqsiijkii qi in uł'ax qa week tsepi'ye'ej. 12 Qe in mexe łekufetstax hekhewe' nite' judiol hats yijayan ha' Jesús qa namets hekhewe' uja'x jukhew nukin ha' Jacobo. Qa hik akaa'ijha qa we'nitonimets qa hats nite' łekufets hekhewe' nite' judiol qe nijiweyiju'ł he' jukhew judiol i'nji'teje'm he' hats yijayan ha' Jesús qa hikhe' he' uja'x he' yisu'untax qu' weeke' pe'qu' hats nijayan ha' Jesús qa' niwu'mji'ij łammi's łaxpa's (circuncisión). 13 Qa hekhewep iye judiol hats yijayan ha' Cristo qa hik łeqfenyejeyij ha' Pedro ka' yaqsiijkii in hik łunye'j qu' wetsjuk łejusitse'. Qa hakha' iye Bernabé i'nji'teje'm qa yijayanij iye ka' łunyejei hekhewe'en.* 14 In hi'wen in nite' yaqsiijkii pakha' yijaataja ta'łets eke' łe'sits wi'tlijei qa week tsepi'ye'ej iye ka' hit'ijets ha' Pedro: —Akha' e'judio hats łanape'ej in ekifetskii hekhewe' nite' judiol. ¿Qa inhats'ek in łisu'un qu' łunyejeye' ne' nite' judiol kakha' łunyejei nekhewe' judiol?—*

Ke' Moisés łe'lijei nite' yiwu'm pe' inwuł'ets.

15 Inekhewel jinekijfik'i in je'judiol. Qa nite' injunyejeyiju'ł pekhewep witsetiikal in yaqsiijkii pa' uł'ax. 16 Ła'mek qa jinikfe'lets in ham pa'qu' ewii'łe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qu' nata'łets in yaqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley) qe ham pa'qu' łeke'ye' qu' nanq'axiji'pji' ekewe'en. Ewi'łłe yijat'ij qu' jintek'enets ha' Jesucristo. Qa hik ta'łijupi' inekhewel in nite' jiteqeku' ha' Jesucristo qe qa' łeke'ye' qu' netwu'mhitii'ink'ui pe' inwuł'ets qe ta'łets in nite' jiteqeku', qa nite' ke' Moisés łe'lijei qu' nata'łets, qe ham pa'qu' ewii'łe' qu' hats nanq'axiji'pji' ke' Moisés łe'lijei qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 17 Inekhewel in jiwotaxii qu' niwu'm ink'ui ha' Cristo pe' inwuł'ets, qa jitaqsi'jłi'ijkii iye pa' uł'ax, ¿me ikji' aka'an qu' jinełisij ha' Cristo in jitaqsiijkii pa' uł'ax? Nite' inek ikji' aka'an.* 18 Qe qu' haqsiijkii iye kekhewe' hats hiwuł'enhettaxijkii, ma' qa hats yakha'łe in ta'ł yiwets,* 19 qe in t'ejuyets ke' wi'tlijei yika' pa'aj pa' Moisés (ley) yakha' hik yijunye'j qu' hats hawa'm qa in t'ejuyets pa' Intata qa hik yijunye'j qu' yi'ła'xe'.* 20 Ha' Cristo hik łunye'j qu' week he'neni'ł ji'pha'm pe' cruz. Qa hik ta'łijupi' yakha' in hats nite' yakha'łe qu' yi'ła'xe', hakha'łe Cristo i'nyitji'. Aka' haqsiijkii hane'ej in mexe ha'nipji' ha'ne sehe' ta'łets pa' nite' yeqekuye'jij ha' Intata Ła's in qi in tsisu'un qa wetłisłi'ij pa' witwamhi' qe ta'łets pe' yiwuł'ets.* 21 Nite' hisu'un qu' hoyoqoweyiju'ł pakha' tsełisłi'ij pa' Dios ham łaja'ye' qe qu' nata'łets ke' Moisés łe'lijei (ley) qu' netwu'mhitii'ink'ui pe' uł'ets, qekha hamtax ne'weju'łi'ij in wa'm infi ha' Cristo.*

---

* **2:9** Jud 1; Jn 1:42; 21:7; 1Ti 3:15; Ap 3:12; 10:1 * **2:10** Mr 14:7; Ro 15:26 * **2:13** Ro 2:28-29; Mr 12:15 * **2:14** Ro 1:13; 6:2; 14:2 * **2:16** Ro 3:20; Ga 3:2,5,10 * **2:17** Ro 6:23; 1Ti 1:15; 1Co 3:5; Lc 20:16 * **2:18** Hch 20:32; Ro 2:25,27; Stg 2:9,11 * **2:19** Ro 7:4; 1P 2:24; Fil 1:21 * **2:20** Mr 10:38; 2Co 13:5; Jn 3:16; 5:19; He 1:2; 2Ts 2:13; Tit 2:14; Lc 20:38; Ro 14:8 * **2:21** 1Co 8:11; Ef 3:10

3

¿Me ke' Moisés łe'lijei me i'nłi'i pa' nite' witqekuye'jij pa' Jesús?

1 Gálatas łeiłets, hayits qa qi in łanf'ali'iłij ka' łaqsiiłijkii. ¿Łekpa' naqani'łkii in hats nite' ł'ek'eni'łets kekhewe' yijaaltaxija łe'sits wi'tlijei? In k'efeli'łi'm kekhewe' łe'sits wi'tlijei qa k'eqethentaxiłimik'iha iye ka' łunyee'jkiiha ha' Jesucristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.* 2 Enfeli'ł ye'm hane'ej aka' qu' k'afaakani'łij. ¿Łekpa' nełisi'łij pa' Espíritu Santo? ¿Me in łaqsiiłijkii ke' Moises'ik'i łe'lijei (ley), me i'nłi'i in łepi'ye'ełik'i qa nite' łeqeku'ułik'i ha' Jesucristo in wa'm infi? 3 ¿Inhats'ek ekheweli'ł in qi ka' łanf'ali'iłij in łaqsiiłijkii? In i'nk'aa'ija qa yojotaxi'ł ek'ui pa' Espíritu Santo qa ne'feni'łij qa łaqsi'jtaxi'łijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa hane'ej ¿me łumti'ił qu' łeke'ye' qu' ekhewele'łi'ił qu' aqsi'jłi'iłijkii pa' yisu'un pa' Intata? 4 In nami'ł ewets pe' wekwek uł'ets qa łe'nt'unheti'łiju'ł qe ta'łets in łijayani'ł ha' Jesús. Aka'an in łaqsiiłijkii, ¿me łumti'ił qu' ham ne'weju'łi'ij? Yakha'łe qa humti qu' nana'l hatse' pa'qu' ne'weju'łij aka'an.* 5 Pa' Dios nełisi'łij pa' łeqe Espíritu Santo ma' qa yaqsi'ji'ł e'mijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł, ¿qa aka'an me ta'łets ke' Moisés* łe'lijei (ley), me i'nłi'i in łepi'ye'ełik'i qa nite' łeqeku'ułik'i ha' Jesucristo in wa'm infi pa'aj? 6 *Pa' Abraham nite' yeqeku' pa'aj pa' Dios qa hik ta'łijupi' pa' Dios in yisinhetijupi qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham.* *(Gn 15:6)** 7 Qa hik ta'łijupi' hane'ej ekheweli'ł les łe'wis qu' enikfe'li'łets pekhewe' yijaalija in nite' yeqeku' pa' Intata, pekhewe'en hik łunyejei qu' nata'łets pa' Abraham'ik'i.* 8 Ke' Intata łe'lijei hayiits nifel pa'aj qu' niwu'mik'ui week pe' łewuł'ets pe' nite' judiol pekhewe' qu'nte' neqeku'ye' pa' Intata. Pa' Intata hayiits nifeli'm iye pa'aj pa' Abraham'ik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei in yit'ijets pa'aj: —*Akha' qu' nata'ł ewets qu' week łe'sitsi'imkii hatse' pe' witsetits ha'ne sehe' epji'.*— *(Gn 12:3)** 9 Qa hik ta'łijupi', pekhewe' qu'nte' neqekuyi'ik'i qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qa' ni'fen pa' Intata qa' ni'sinheti'mkii iye, ma' qa' hik łunyejeye' pa' testi'yij pa' Abraham'ik'i in nite' yeqeku' pa'aj.* 10 Pekhewe' qu'nte' niliyi'ij in yumti qu' week naqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley) qa' namii na' wa's, pekhewe'en hats i'nipji' pa' qi ławak pa' Dios, qe ke' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: —*Week pakha' qu'nte' nanq'axiji'pji' ekewe' hats we'nika'ajji' Moisés łe'lijei (ley) qa hats i'nipji' pa' qi ławak pa' Dios.*— *(Dt 27:26)** 11 Hats jinikfee'letsha in ham pa'qu' ewi'łe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qu' nata'łets in yaqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley). Qe ke' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: —*Pa'qu' ewi'łe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qa' iła'xe' qe ta'łets in nite' yeqeku' pa' Intata.*— *(Hab 2:4)** 12 Qe eke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) nite' hik łunyejei pa'nte' witqekuye'j, qe ekewe'en yit'ij: —*Week pakha' qu' nanq'axiji'pji' ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (ley) qa hik ekewe' qu' nata'łijets pa'qu' łiła'xe'.*— *(Lv 18:5)* 13 Cristo hats jitaqaweniju'ł pa' qi ławak pa' Intata qe ta'łets kekhewe' yikaninij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), qe pa' qi ławak pa' Intata t'eku'mi' ha' Cristo qe ta'ł inwets qa wa'mjipha'm pe' cruz, qe ke' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: —*Week pa'qu' ewi'łe' qu' ne'nenji'pha'm pe'qu' tsupjuye' qa nawa'm qa' hikpa' qa' na'nipji' pa' qi ławak.*— *(Dt 21:23)** 14 Aka'an in łunye'jkii pa'aj hats'inha pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i qa' week netesti'yij pekhewe' nite' judiol qe ta'łets ha' Jesucristo. Qa' łeke'ye' qu' week netesti'yij pa' Espíritu Santo week pekhewe' qu'nte' neqeku'ye'.*

---

* **3:1** Ro 1:14; Mt 27:22 * **3:4** Fil 1:29 * **3:5** Mr 13:22 * **3:6** Jn 14:1; Gn 15:6 * **3:7** Jn 8:37,39 * **3:8** Jn 8:37; He 2:16; Gn 16:15; 18:18 * **3:9** Jn 8:39 * **3:10** Stg 3:10; Hch 15:15; Ro 4:15 * **3:11** Fil 1:21 * **3:13** 1P 2:24; Hch 5:30 * **3:14** Ro 4:16

Pe' Moisés łe'lijei qa pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i.

15 Yejefetsipji' ha' Jesús, henfeli'ł e'm pa'qu' ewi'ł hejeyumtshenijupi'.
Pa'qu' ewi'łe' jukhewe' qu' hats nika'ajji'ju' pa'qu' witfaakanek'e qa ham
pa'qu' jukhewe' qu' łeke'ye' qu' ni'nk'aihit qa' nukintaxets iye pe'ye'. 16 Qa
hane'ej, pa' Dios hats yaqsiijkii pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abra-
ham'ik'i qa ha' ta'łets pa' Abraham'ik'i. Eke' Intata łe'lijei nite' yit'ij: —
Pekhewe' ta'łets pa' Abraham'ik'i,— qe hik łunye'j qu' olotse' pe'qu' jukhewe'.
Qa yi'tłi'ij: —Pa' ta'łets pa' Abraham'ik'i.— Aka'an ikji' in ewi'łłe pa' jukhew.
Pakha'an hikha' Cristo.* 17 Aka' tseqitijineyu'ułij ewets week ekheweli'ł. Pa'
Dios pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i in hats yamijets cuatro-
cientos treinta (430) ininqapits qa i'nk'ałe qa hats na'l pa'aj ke' yika' pa'aj
pa' Moises'ik'i (ley). Qa ekewe' yika' pa' Moises'ik'i (ley), qa nite' łeke' qu'
niwuł'enhetju' pa' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i.*
18 Qe pa' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i qu' netisłi'ij ham
łaja'ye'. Qu' net'ejuyets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ma' qa hats nite'
hik łunye'j qu' ham łaja'ye'. Qa pa' Dios hatsłe hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa'
Abraham'ik'i qu' netisłi'ij ham łaja'ye'.

¿Inhats'ek in na'l pe' Moisés łe'lijei (ley)?

19 ¿Qa łekpa' t'ejuyets kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)? Pa' Intata tisij
pa'aj pa' Moises'ik'i hats'inha qa' week nenikfe'lets in yaqsiijkii pe' wekwek
uł'ets yamijii in nam ha' ta'łets pa' Abraham'ik'i (Cristo). Pa' Dios yiyaji'ijets
pe' angelits qu' netisij pe' łe'lijei pa' Moises'ik'i. Qa pa' Moises'ik'i qa hik
pakha'ye' qu' nethinij pe' judiol.* 20 Pa' Dios in tisij pa'aj pe' łe'lijei pa'
Moises'ik'i qa łakha' qa nifelji'ji'm pe' Israel łeiłets, qa pakha'łe yiwjutsiqeni'm
pa'aj pa' Abraham'ik'i qa łakhaa'ija pa'aj pa' Intata in nifeli'm.* 21 ¿Me ikji'
aka'an qu' net'ejuyiju'ł ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) pa' hats yiwjutsiqen
pa'aj pa' Dios qu' nana'l? Nite' inek ikji' aka'an. Qe qek nana'l pa'qu' ewi'ł
wi'tlijeye' (ley) qu' jinełisij pa' witiła'x, ma' qekha hats je'łe'sitsetaxi'ł wetju'ł
pa' Dios qe jitaqsiijkii pa' yit'ij pa' ewi'ł wi'tlijei (ley). 22 Qa yi'tłi'ijets pa'aj
ke' Intata łe'lijei in week pe' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe' epji' nophe'łju'
pa' uł'ax, hats'inha pekhewe' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo qa' netesti'yij
pa' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios qu' jinełisij pakha'an witiła'x.* 23 In mexe
hamik'ui pa'aj ha' Cristo qa kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) mexe
jiyophe'łju' qe jit'otki'ik'ui qu' nanam ha' Cristo.* 24 Qa hik ta'łijupi' kekhewe'
yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) hik yeqjunyejeyi'łij qu' netsijts'eniłii ha' Cristo,
hats'inha qu' heik'eeniłetsha hakha'an qa' łeke'ye' qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł pa'
Dios.* 25 In hats nam pa'aj ha' Cristo, qa ke' Moisés łe'lijei in jiyijts'entaxkii
qa hats nite' jiyejełiji'pji'.* 26 Week ekheweli'ł hats łelitsi'ł ej pa' Dios qe ta'łets
in nite' łeqeku'uł ha' Jesucristo. 27 Qe week pekhewe' hats wempuli'jju' qe
ta'łets ha' Cristo, pekhewe'en hats tujtseika' łunyejei. Hats hik łunyejei qu'
neqhinataji' ha' Cristo.* 28 Qa hane'ej qa hats ham pa'qu' tujtseika' łunye'je',
i'nłi'i qu' judioye' qa i'nłi'i qu' griegoye' qa i'nłi'i iye qu' witqejkunenek'e i'nłi'i
qu' nite' witqejkunenek'e, ham pakha' qu' tujtseika' łunye'je' jukhew qa efuts.
Week łunyejei qe in hats ła'ni'ł ji'teje'm ha' Cristo qa hik łunye'j qu' ewi'łe'
pa'qu' i'nese'ne'.* 29 Qe qu' natsat'etsi'ł ej ha' Cristo ma' qa hats hik łunye'j qu'

---

* **3:16** Gn 12:7; 13:15; 17:8; 24:7 * **3:17** Gn 15:13; Ex 12:40; Hch 7:6 * **3:19** Ro 4:15; 5:20; Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; He 8:6 * **3:20** Dt 6:4 * **3:22** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 3:22; 6:23; 10:9; 1P 1:8-10 * **3:23** Jud 3; Lc 10:21 * **3:24** Mt 5:17; Col 2:17; He 9:10 * **3:25** Jud 3 * **3:27** Pr 31:25 * **3:28** Jn 8:33; 17:11; Ro 10:12; 1Co 12:13; Ga 5:6

ata'łi'łets pa' Abraham'ik'i. Qa hik ta'łijupi' qu' esti'yi'łij pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios.*

4

1 Aka' hisu'un qu' hit'iłij ewets, qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' wita'se' qu' netesti'yij hatse' qu' naya'xij pe' wekwek. Qa mexełe omełа's qa hik ta'łijupi' in mexe hik łunye'j na'aj witqejkunenek pakha'an in yemjeetax in week tenek'enhe'yij.* 2 Na'l pa'qu' jukhewe' i'nłi'i pe'qu' efuye' qu' mexe nejełijets week pe' wekwek yamijii in hats yafits pe' łeqe'ninqapits łeqjeyumtshenek pa' łatata, ma' qa' netisij. 3 Qa hik aka' łunye'j pa'aj inekhewel in mexe hik injunyejei qu' jomehetse' qa mexe yatsat'ets inipji' kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i.* 4 Qa in hats yamets łahats'ij qa pa' Dios qa nukinju' ha' Ła's qa uiji'teje'm pe' ewi'ł efu qa hik pekhe' ta'łets in nekfik'i. In nam pa'aj qa te'weyik'uiju' iye pa'aj kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).* 5 Nam qe qa' nijanin pa' łajanye'j qu' łeke'ye' qu' jiniwejin in jiyophe'łtaxju' ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ma' qa' łeke'ye' qu' jinaqsi'j qa' łelitse'inij pa' Dios.* 6 Inekhewel hats łelits inijha pa' Dios. Qa hik ta'łijupi' in yukin ji'teje'm pe' intawjets pa' łeqe Espíritu ha' Ła's. Qa pa' Espíritu Santo in i'n i'nitji'teje'm qa jitit'ijiipha'm: —Tata.—* 7 Qa hik ta'łijupi' akha' hane'ej hats łas'ej pa' Dios. Hats nite' e'witłinek'ij. Qa in hats łas'ej qa pa' Dios qa' nełisij hatse' pe' hats nifel pa'aj qe ta'łets ha' Cristo.*

Pablo yitawje'meten pe' hats yijayantax pa' Cristo.

8 Tooxik'i ekheweli'ł mente' łenikfe'li'łets pa' Dios, mexe łełinheyi'ł ej pekhewe' łumtitaxi'ł qu' diositse'.* 9 Qa hane'ej qa hats łenikfe'li'łets pa' Dios, ye' qete'e' les łe'wis yijat'ij qu' hit'ij, hats nikfe'li'ł ewets pa' Dios. ¿Qa inhats'ek in łapiliłets iye kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i? Ham łet'unhaxitse' qa ham weju'łi'ij iye. ¿Ye' me łisu'uni'ł qu' natsat'etsi'ł ej qa' łełinheyi'ił ej iye?* 10 Hane'ej ekheweli'ł łaqsiiłijkii qa łiwqinheti'łji' na'aj nełu qe yamets, ne'ej juwelji', na'aj łahats'ij qe k'uy qa in elejei iye qa in yamets iye na'aj ininqa'pji' qa łiwqinheti'łji'.* 11 Qi in tsitawje'meten kakha' yithayijkit qu'nte' nefeni'ił, qu' ham ne'weju'łi'ij. 12 Yejefetsipji' ha' Cristo, k'iyini'łij ewets qu' ojonketiłik'i ka' yijunye'j in ewi'łłe in hijayan ha' Cristo qe yakha' hili'ij kekhewe' hi-jayantax qa ekheweli'ł iye hats łili'iłij iye. Ekheweli'ł ham pa'qu' uł'axe' qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii. 13 Hats łenikfe'li'łets yakha' in mexe qi in hanqaats'e' qa hiwu'metsji' ha' etset'ił qa hik aka'aj qa henfeli'ł e'm kekhewe' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets qu' ji'łа'xe'. 14 Kakha' yawtshek qitax in iwe'me't qa niihet iye qa ekheweli'ł nite' łetsuteniłij qa nite' iye łetswu'miłfik'i. Qa ł'ekumi'ł yiju'ł hik eqjunyejeyi'łyij pa'qu' ewi'ł łaqa angele' pa' Dios, hik łunye'j qu' hik yijunye'je' iye ha' Jesucristo. 15 Qa hane'ej ¿qa pa'n ikji' ka' hats ł'efe'lhitiitaxiłi'm qa qi in nesinhettaxiłi'mkii? Nite' tsitapi'ik'i in qi in e'łe'sitsi'łi'mkii qa łisu'untaxi'ł qu' iftits'ił yiwets qa łittaxiłijets qu' łeke'ye' ne' otoyi'ł qu' enifte'ełpha'm qekha esłistaxi'łij. 16 Qa hane'ej ¿me hats ejuihife'ełyij qu' nata'łets in henfeli'ł e'm kekhewe' yijaalija?* 17 Qe hekhewe' jukhew in yisu'untax qu' ijayani'ł qa nite'łe łe'wis pa' yisu'untax. Łekhewel yisu'untax qu' jitotse' wetju'ł qa' jinak'eskii iye, ma' qekha isu'untaxi'ł hekhewe'en. 18 Yijaa'ija in łe'wis qu'

* **3:29** Ro 4:13,14; 8:17 * **4:1** Nm 26:52-62; Col 3:22 * **4:3** Ro 7:6; 2P 2:20 * **4:4** Jn 5:19; He 1:2; Gn 3:15; Lc 2:7; Fil 2:7 * **4:5** Dt 14:1; Mt 5:9 * **4:6** Hch 16:7; Ro 5:5,20; 8:9,15,16; 2Co 3:17; Mr 14:36; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 * **4:7** Mt 5:9; 10:24; Ap 1:1; Dt 14:1; Nm 26:52-62; Ro 4:14; 8:17 * **4:8** Jn 7:28; Fil 3:8 * **4:9** Pr 2:6; Fil 3:8; Mr 14:17; Ro 15:26; Col 2:8 * **4:10** Ro 14:5; Col 2:16 * **4:16** Ef 4:15

neneqjunu'uł'ej ene' jukhew qu' nijatsheni'ł, qa hasu'ujłe qu' uł'exe' pa'qu' nisu'untax qu' łunye'je', qa hasu'uj iye qu' ewi'łe'łi'ij qa ha'njii'ł etji'teje'm qu' neneqjunu'uł ej. 19 Yilits, hats wapilijupi' iye in hik yijunye'j ne'ej ewi'ł efu qe naqalkeyu' qa qi in yaats'eji', yamijii qu' hik ejunyejeyi'iłha ha' Cristo.* 20 Łe'wistax yijat'ij qek ye'metitsi'ił e'mha qekha tujtseika' pa' qek hi'ttaxi'łij ewets qe nite' tsikfe'li'ł ewets pa'n ejunyejeyi'ł hane'ej.

Yejeyumtshenijupi' pe' Agar qa pe' Sara.

21 Ekheweli'ł pekhewe' yisu'un qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), enfeli'ł ye'm, ¿me łenikfe'li'łik'i pa' yit'ij kekhewe' wi'tlijei (ley)? 22 Qe ke' Intata łe'lijei nifel pa'aj pa' Abraham'ik'i in na'li'm pe' wetsjuk łelits, ewi'ł pa' ta'łets pe' witłinki' łeqejkunenki' pe' łewhe'ye' qa pakhap qa ta'łetsek pe' łewhe'yee'ija. Pekhe'en nite' witłinki'.* 23 Pakha' ła's pe' witłinki' in nekfik'i qa hik łunye'j ne'ej week omehets qe nekfik'i. Qa pakha'łe ła's pekhe' nite' witłinki' in nekfik'i qe qa' nasiinik'iha pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios. 24 Aka'an hik łunye'j qu' ewi'ł newetjeyu'mtshenijupi'. Pekhewe' wetsjuk efuts hik łunye'j qu' wetsjuk'e wi'tlijeye'. Pe' ewi'ł hikpe' pe' witłinki' łii Agar hik łunye'j pekhewe' wi'tlijei (ley) ta'łets pa'aj pe' utek Sinaí. Qa pekhewe' t'eku'mi' ke' wi'tlijei (ley) qa hik łunyejei qu' nenekijfik'i qu' witłinheyi'ij.* 25 Pekhe' Agar hik łunye'j pekhe' utek Sinaí i'ni' pa' Arabia łeqe sehe', qa hik łunye'j iye hane'ej na' Jerusalén, qe ha'ne witset qa weeki'ł pe' łelits in witłinheyij.* 26 Qa pakha'łe Jerusalén i'ni' na' wa's nite' witłinek'ij qa inekhewel łelits'inij pakha'an.* 27 Qe ke' Intata łe'lijei in nifel t'ejuyets pa' wa'sji' Jerusalén qa yit'ij: *—E'łe'wisi'imkii efu in ham pa'qu' oqwomehe'ye' qe nite' łeke' qu' altsai it'unhetik'i qu' aya'yijkii in e'łe'wisi'mkii. Akha' in nite' łenikfe'lets pa' łaqa'tiye'j ne'ej naqalkeyu'. Qe pe' efu tewu'mhitii hikpe' lees qu' olotse' pe'qu' łelitse' qa tees qu' łunye'je' pekhe' qu' nana'ltax pa'qu' łewhe'ye'ye'.—(Is 54:1)** 28 Yejefets, pa' Dios in yiwjutsiqen pa'aj qu' nana'l pa' Isaac'ik'i. Inekhewel hik injunyejei pakha'an qe pa' Dios hayiits jiyiwjutsiqen iye pa'aj qu' jinana'l.* 29 Qa hik pakha'aj na'aj wita's qu'nte' nata'łe'ets pa' Espíritu Santo in nekfik'i qa napjaxi'm pakha' qu' nata'łets pa' Espíritu Santo qa hik łunye'j iye hane'ej.* 30 ¿Qa pa'n yit'ij ke' Intata łe'lijei? Yit'ij: *—Iwu'mfik'i pekhe' witłinki' qa pa' ła's, qe pa' ła's pe' witłinki' nite' łeke' qu' netesti'yij pe'ye' pe' wekwek t'ejuyets qu' naya'xij pa' ła's pe' nite' witłinki'.—(Gn 21:10)* 31 Yejefets, nite' łelits'inij pekhe' witłinki', pe' nite' witłinki', hikpe' łelits'inij yijat'ij.*

5

Cristo hats jiyiwejinfik'i in je'wit'opheł iitaxij.

1 Ha' Cristo yiwk'itsinii pa' jit'opheł itiitaxijju' ma' qa hats nite' łeke' qu' jinapilets qu' ji'nt'opheł itiiju' iye. Qa hik ta'łijupi' qu' matjanitheni'łij in hats nite' e'wit'opheł iyi'łij, qu' nana'l pa'qu' nepilettaxi'łets iye qa' hasu'uj ek'eni'łiju'ł.* 2 Ek'eni'ł yiwetsha. Yakha', Pablo, hit'iłij ewets ekheweli'ł. Qu' aqsiiłijkii qu' iwu'mi'ł łammi's axpa'si'ił (circuncisión) qe łumti'ił qu' ami'łii na' wa's, qa ekheweli'ł ma' qa' hats hik ejunyejeyi'iłets qu' ham ne'weju'łi'ij ha' Cristo. 3 Ewi'łij iye qu' henfeli'ł e'm in week pekhewe' qu' niwu'm łammi's

* **4:19** 1Ts 2:11; 1Co 4:15; Stg 1:18 * **4:22** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:15,16; Ro 8:15,21 * **4:24** Ex 16:1; Gn 16:1 * **4:25** Is 21:13; Jer 25:24; Ez 27:21; Ga 1:17; Mt 23:37; Hch 8:1 * **4:26** He 12:22; Ap 3:12; 21:2,10 * **4:27** Hch 15:15; Gn 11:30; Lc 1:7 * **4:28** Sal 105:9; Stg 2:21; Gn 12:7; Ro 9:8; Ga 3:29 * **4:29** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Gn 21:9 * **4:31** 1P 3:6 * **5:1** Ro 14:4; Ef 5:2

łaxpa's, qa lees łe'wis qu' week nanq'axiji'pji' qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). 4 Ekheweli'ł pekhewe' yumtitax qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa' Moises'ik'i (ley), hats totsi'mii ha' Cristo qa hats totsimets iye pakha' qi łeqsu'unka'x pa' Dios hats jiyełistaxij.* 5 Qa inekhewełłe qa na'l ine'm pakha' inq'otkineyejeyik'ui pakha' qi łe'wis t'ejuyets qu' hats haamija hatse' pe' inwuł'ets qe ta'łets pakha' Espíritu Santo qa pakha' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo.* 6 Qa pa'qu' hats nijayan ha' Jesucristo qu' hats niwu'mtax pa'aj łammi's łaxpa'se', i'nłi'i qu' nite' niwu'me qa łunye'j ji'ij iye qe aka'an hats ham weju'łi'ij. Pakha' nite' inqekuye'j hikpa' weju'łij yijat'ij qa hikpa' ta'łets pa'qu' ineqsu'unka'xe'.* 7 Ekheweli'ł in i'nk'aa'ija mexe łatsathentaxi'ł in łekumaxi'ł qa hane'ej qa ¿łekpa' naq'ayiniłij in ł'ek'entaxi'łets pa' yijaa'ija?* 8 Aka'an in łaqsi'ji'łijkii nite' ta'łets pa' Intata. Pa' Intata hikpa' tayaitaxi'ł ewetskii.* 9 Łammi'stax ne'ej levadura qa yiju'fjufinhetłi'ik'i na'aj week fo'ji'. 10 Yakha' tsikfe'lets in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij qa hik ta'łijupi' in humti qu' ku'mi'łi' ekewe' hit'iłij ewets. Pakha' Intata yitanithen hatse' pakha' nef'ululinhettaxi'łkii inye'jłu' pa'qu' łunye'je'łe.* 11 Yejefets, yakha' qu' mexe nite' hiliyi'ij in henfel kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) ¿qa inhats'ek qu' menjiit natsjayankii ne' judiol? Qa inhats'ek iye qu' menjiit niwakaninkii ne' judiol in henfel eke' wi'tlijei nifel ha' Cristo in wa'mjipha'm pe' cruz.* 12 Qa pekhewe' nef'ululinheti'łkii, łe'wistax łekhewel yijat'ij qu' week niwu'm qa hasu'uj qu' łammise'łe pa'qu' niwu'm. 13 Qe ekheweli'ł, yejefets, ł'enekumhiyiłiiji' qa' nite' e'wit'ophełiyi'iłij qa nite'łe łanatkini'ł in hats nite' e'wit'ophełiyi'ł qa łumti'ił qu' hats łeke'ye' qu' aqsiiłijkii pekhewe' uł'ets yisu'un ene' i'nesenits. Les łe'wis yijat'ij qu' e'witqejkunenheyi'iłij qa' meteni'feni'ł wetju'łkii qe ta'łets in łewetsu'uni'ł.* 14 Qe week kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) week yasin ji'teje'm ha'ne ewi'ł wi'tlijei in yit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.—* *(Lv 19:18)**

15 Qa qu'nte'łe menikesimeti'ił qa hik łunye'j qu' menikfe'jłi'iłju' qa łewetłujłi'ił iye, jełi'łiju'ł, hasu'uj qu' ekhewele'łi'ił qu' metwuł'enheti'łju'.*

Pa' yisu'un ene' i'nesenits t'ejuyiju'ł pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.

16 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets aka'an. Aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo, qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits.* 17 Qe pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits t'ejuyiju'ł pa' Espíritu Santo. Qa pa' Espíritu Santo pa' yisu'un qa t'ejuyiju'łek pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits. Enewe'en t'ejui wetju'ł qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' aqsiiłijkii pakha' łisu'untaxi'ł.* 18 Qa qu' pakha'ye' Espíritu Santo qu' nojo'oł ek'ui, ma' qa hats nite' yatsat'etsi'ł epji' kekhewe' wi'tlijei yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). 19 Nite' jutsitax qu' jinenikfe'lets pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits: yisu'un qu' nanawitjiłe, wanawitji'iłju' pekhewep nite' łewhe'yetstax, nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe'.* 20 Iyinii ne'ej witeqsi'nq'alits qa wenijatshenij iye qu' weihetetsi'ij. Apjanhetets, nayu'uj wetju'łkii pe'ye', qa eqemtshenetsits iye. Nayuułekii, yaqsiijkii qa ł'ejuihifetsij pekhewep. Nite' t'eku'mij wetju'ł pa'qu' ewiłe' wetqethenju'kii, wetqethenijju' pa'qu' numti

---

* **5:4** 2P 3:18 * **5:5** Jud 21; Ro 8:23-25; 1Ts 1:3 * **5:6** 1Ts 1:3; 1Co 13:1; Stg 2:18-22 * **5:7** Jn 8:14; 1Jn 5:20 * **5:8** Col 3:15; 1P 1:15 * **5:10** Mr 12:40 * **5:11** Lc 9:23 * **5:13** Col 3:15 * **5:14** Mt 1:22; 7:12; 19:19; 22:37-40; Jn 13:34 * **5:15** Ga 5:20; Fil 3:2,20 * **5:16** Ro 8:4; 1Ti 3:16; 2P 1:4; 2:10 * **5:17** 1P 2:11; Ro 7:15,23; Fil 2:13 * **5:19** Mr 7:21,22; 1Ts 4:3,7

qu' łunyejeyi'ij pa' Intata.* 21 Nite' łeke' qu' nineqwenij pa'qu' łe'wise' qa
teqemtshenijkii, yek'uwetju'kii, yijalkisijkii najai in yek'uwetju' qa tayaiłe
wetju'łkii iye. Qa pekhewep iye hik łunyejei iye ekewe'en. Hit'iłij ewets ka' hats
hit'iłij ewets toxik'i, pe'qu' hik łunyejeye' aka'an nite' łeke' qu' namii hatse' pa'
tenek'enhe'yi' pa' Dios.*

Pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo.

22 Pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo łunye'j: qi witeqsu'unka'x, qi łe'wisi'mkii,
qi ikesimen łatawe'j, nite' eq'itaqsuna'x, nite' apjanhetax, teik'unei, nite'
yaqanłekii pa'qu' hats nit'ij,* 23 nite' watpatunen, yejeł łotok'oi pa'qu' łunye'je'.
Qa ekewe'en ham pa'qu' wi'tlijeye' (ley) qu' net'ejuyiju'ł.* 24 Qe pekhewe'
hats yatsat'eetsijha ha' Jesucristo, pekhewe'en hats hik łunyejei qu' hats neni-
jji'pha'm pe' ł'esenits pe' cruz pe' łewuł'ets qa pe' wekwek uł'ets yijamti'etskii
yisu'untax qu' naqsiijkii pa'aj.* 25 Inekhewel in hats na'l initji'teje'm pa'
Espíritu Santo qa les łe'wis qu' jinewetwejinij qu' nojo i'nk'uikii.* 26 Hasu'uj
jitumti qu' je'qitse'ji'. Hasu'uj jitawakaninkii pe'ye'. Qa hasu'uj iye nana'l
ine'm pa' witqaq'ayinkeya'xij pe' wekwek.*

6

Jełiju'ł, akha' łeke' iye qu' newu'mju' pa' uł'ax.

1 Yejefets, qu' i'weni'ł i'nłi'i qu' enikfe'li'łets pe'ye' qu' nenwu'mju' pa' uł'ax
pe' hats yijayan pa' Intata, ekheweli'ł in lees łijayani'łha pa'qu' nisu'un pa'
Espíritu Santo, łe'wis qu' i'feni'ł hats'inha qa' łeke'ye' qu' neniyik'uipha'm pa'
uł'ax, qa hasu'ujłe meniwqinhetiłij in łi'feni'ł qe akha' iye łeke' qu' najaajin iye
pa' uł'ax.* 2 Meteni'feni'łij wetju'łkii yijat'ij qu' eka'xi'ł pe' wekwek niihetits
nekipji' ha'ne sehe'. Qa aka'an qu' aqsiiłijkii, ma' qa hats łaqsiiłijkii kakha'
łeqe ley ha' Cristo.* 3 Qe pakha' qu' numtiłetax qu' qiye'ji', in nite' qitaxji',
ma' qa hats łakha'łe łete'm in watqanłekii.* 4 Qa hik ta'łijupi' les łe'wis yijat'ij
qu' week ewiłei ekheweli'ł qu' jeł eku'ni'łijupkii pe' ithayijkititsi'ł, hats'inha
qu' enikfe'lets qu' hats łe'wise'ju' ma' qa' hayitse' qu' it'ijets qu' e'niya'yij. Qa
hasu'ujłe qu' it'ijets qu' lees łe'wise'ju' pakha' łaqsiijkii qa pekhewepłe qa' nite'
łe'sitseju' pe' yaqsiijkii.* 5 Qe week ewiłei qu' ne'neniha pakha' hats testi'yijek
in ł'ithayijkit. 6 Qa pakha' qu' net'ijatshenhetiyij ke' Intata łe'lijei, łe'wis qu'
ni'fen pa'qu' łaqa maestroye' qa natqapk'asiyijets week pa'qu' nana'li'm.*

Pakha' jit'enju' qa hik pakha' qa ta'łji'.

7 Hasu'uj umti'ił qu' łeke'ye' pa'qu' aqani'łijkii pa' Dios, qe pa' Dios ham
yawitjiye'. Qe week ne'ej yenju' na'aj jukhewe' qa hik ne'ej qa nifte'ji' ne'ej łei.
8 Qe pakha' qu' hik łunye'je' qu' nenju' pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un, qa' nata'ł
pe' łeqei qa' nenifte'ji' witwamhi' nite' yili'ij. Qa pakha'łe qu' hik łunye'je' qu'
nenju' pa' yisu'un pa' Espíritu Santo, qa' nata'ł pe' łeqei qa' nenifte'ji' witiła'x
nite' yili'ij.* 9 Hasu'uj jiyiwefju' in jitaqsiijkii pa' łe'wis, qe qu' namets pa'
łahats'ij qu' nuji' pe' łei qa' jintifte'ji' qu' nite' jiniwefe'ju'.* 10 Qa hik ta'łijupi'
in yamets łahats'ij qu' łeke'ye' qu' jinti'fen pa'qu' łunye'je'łe ene' weekji', łe'wis

---

* **5:20** Col 3:5; 1P 4:3; Ap 14:19; 18:23; Tit 3:9; Stg 3:4; Ro 2:8; 8:7; 16:17; 2P 2:1 * **5:21** Ro 1:29; 13:13; 1P 4:3; 1Co 6:10; 15:50 * **5:22** Mt 7:16-20; Ro 6:21; 7:4; 8:5; Ef 5:9; 1Co 13:1; Flm 5; Jn 15:11; 2Co 6:6,10; Ex 34:6; 2Ti 3:10; Sal 25:6 * **5:23** Stg 3:13; 2P 1:6 * **5:24** Nm 3:12; Ro 8:12; 2P 1:4; 2:10 * **5:25** Fil 1:21; 3:16 * **5:26** Fil 2:3 * **6:1** Stg 1:13; 3:13; Sal 51:12 * **6:2** 1Co 9:21 * **6:3** 1Co 3:18; 2Co 12:11; Ga 2:6 * **6:4** Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **6:6** Ro 15:27 * **6:8** Sal 51:11; Jn 1:33; 12:25; Hch 2:4; 13:48; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **6:9** 2Ts 3:13; Lc 18:18; Stg 4:17

qu' jinti'fen, qa lesłe in łe'wiisija qu' jinti'fen pekhewe' hats inejefetsipji' ha' Cristo.*

Pablo łakha'ija in yika' pe' teke'lenju' łe'lijeyii pe' Gálatas.

11 Jełi'łju' ene' yeq'ikatii hayits qa qitsji'. Hane'ej hit'ij ha'ne yikooyija in
he'nq'ika'ał ei. 12 Pekhewe' yit'ijets qu'nte' łeke'ye' qu' hamitsi'ił e'm kakha'
yiwu'mi'ł łaxpa's (circuncisión) qe yisu'unłe qu' nisu'un pekhewep, hats'inha
qa'nte' natawitjaxtiye' in i'nq'ijatshentaxij in ewi'łłe pe' łeqe cruz ha' Cristo
qu' jiniłin.* 13 Qa pekhewe'en in judiol qa yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm
łaxpa's (circuncisión) qa nite'łe yaqsiijijkiiha week kekhewe' yit'ij ke' Moisés
łe'lijei (ley). Qa yisu'unłe qu' iwu'mi'ł łammi's axpa'si'ił, qe qa' neniwqinhetij
qe ta'łets in nayaji'iłij ewets qa' eka'xi'łkii pa'qu' jiif'iyeji' pe' ajitsi'ł.* 14 Qa
yakha'łe qa nite' hisu'un qu' heniwqinhetijji' pe'ye'. Ewi'łłe in hiwqinhetji'
in wa'mjipha'm hakha' Yatsat'ax'inij Jesucristo pe' cruz. Hik hakha' in ta'łets
qa pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa hik yeqjunyejeyij qu' hats nanaxju', qa pe'
wekwek ha'ne sehe' epji' qa hik łeqjunyejeiyijek qu' hats hawa'm. 15 Inye'jłu'
pa'qu' hats niwu'mtax łaxpa'se', i'nłi'i qu' mente' niwu'metax. Ekewe'en hats
ham weju'łi'ij. Pakha' weju'łij yijat'ij ta'łets in ł'ek'enets ha' Jesucristo ma'
qa hats i'nk'ayik pa' ejunye'j.* 16 Qa pekhewe' tek'eenik'iha aka'an, pa'
wit'ikesimeya'xłekii qu' nanipji' qa pa' łeq'iltiye'j iye pa' Dios week pekhewe'
ink'aihits łeqe Israel pa' Dios.* 17 Qa hane'ej hats nite' hisu'untax qu' ewi'łij
qu' esłisi'łij qa' hepi'ye'ek'i iye week ekewe'en, qe yakha' na'l ye'm enewe'
jif'imji' i'ni' ha'ne yaj ta'łets in ewi'łłe in hijayan ha' Jesús.* 18 Yejefets, pa'
qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' hikpa' na'ni'ł ejupha week
ekheweli'ł. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

* **6:10** 2Jn 8; Gn 1:31; 3Jn 11; 1Ti 5:8; Jud 3 * **6:12** Fil 3:3,18; Hch 15:1; 2Ti 3:12 * **6:13** Lc 11:28
* **6:15** Col 3:11; Jn 1:3; Ap 3:14 * **6:16** Lc 3:8 * **6:17** Fil 3:10 * **6:18** Sal 51:12

EFESIOS

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo,
henq'ika'ał ei ekheweli'ł yijayan pa' Intata i'ni' ek ha' witset Efeso qa
tek'enetsha iye ha' Jesucristo.* 2 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo
qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.

Pe' jiyełisij pa' Intata ta'łets pa' Espíritu Santo.

3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo,
hikpa' jiyełisij week pa'qu' łunye'je' pe' wekwek ta'łiipha'm na' wa's ta'łets pa'
Espíritu Santo qe nite' jiteqeku' ha' Cristo.* 4 Qe pa' Intata hayiits pa'aj
t'eku'm iniiji' qe ta'łets ha' Cristo in mexente' wanaqsiijkii pa'aj ha'ne sehe'
hats'inha qu' je'łesiitsi'iiha qa' hame' iye pa'qu' uł'axe' qu' nam inij in hats
jitajayan Pakha'an. Pa' łeqsu'unka'x inij* 5 hikpa' jiyamitets qu' jinaqsi'j qa'
łelitse'inij qe ta'łets ha' Jesucristo, in łunye'jek pakha' hats łakha'łe in yisu'un qa
yi'sinheti'mkii iye. 6 Qa aka'an in łunye'jkii qe qa' jintewqinhet qu' nata'łets pa'
qi łeq'iltax'inij, hik aka' jiyełisłi'ij ham łaja'ye' qe ta'łets ha' yisu'un Ła's.* 7 Hikha'
pe' ł'athits jiyilithinik'ui pa' uł'ax, qa yiwu'm i'nk'ui pe' inwuł'ets. Qa aka'an
in łunye'jkii ma' qa' jinikfe'lets in yijaa'ija in qii'ija in yisu'un qu' jinełisij pa'
łeqi'fenkeye'j,* 8 ma' qa qi in jiyełisij pa' łeqifenkeye'j. Weekij pa' qi łikfeliya'xkii
qa weekij iye pa' ł'iyayiye'jij 9 in jiyełisij qu' jinenikfe'lets pa' yat'inkii nite' łeke'
pa'qu' nenikfe'lets yisu'un qu' naqsiijkii, hik aka' in yejełik'uiha in yaqsiijkii
qa qii'ija in łe'wisijju'ha qu' jiniłin, qa i'nijji' ha' Cristo.* 10 Qa pa' yisu'un
qu' naqsiijkii qa' nafits qu' hats weeke' wetets pe' łahatsiyij, ma' qa' ewi'ł
neni' pe' week na' wa'sji' qa ha'ne sehe' ipji' qa' netnek'enhe'yij ha' Cristo.*
11 Hik hakha' iye in jitajayan ma' qa' jintesti'yij hatse' pa'qu' jinatsat'etsijek,
in łunye'jek pakha' hats yisu'un qu' łunye'je'kii pakha' yaqsiijkii week eke'
wekwek, ma' qa hik łunye'je' pakha' hats yisu'un qu' łunye'je'kii.* 12 Hats'inha
yekheweli'ł in hojo'ołij in nite' heqeku'uł ha' Cristo, ma' qa' yekheweli'ił qu'
nata'łi'ł yiwets qu' neniwqinhet pa' Intata.* 13 Qa aka'an qa hik aka' ka'
ejunyejeyi'ł, in ink'a łepi'ye'ełik'i ma' qa ł'ek'eni'łik'i kekhewe' wi'tlijei ta'łets
pa' yijaa'ija, qa wi'tlijei iye ta'łets qu' ji'ła'xe', qa aka'an in łunye'j ma' qa hats
neni'ł ji'teje'm pa' yiwjutsiqenij in yatsat'etsi'ł ej pa' Intata hikpa' pa' Espíritu
Santo hayiits yiwjutsiqen qu' jinełisij.* 14 Hikpa' Espíritu Santo nojohonłe
inwets in t'ejuyets pe' jiyatsat'etsij hatse'. Qa qu' namtaxets aka'an, qu' hats
jintewejinhetiitaxkiiha ma' qa' jintewqinhet qu' nata'łets pa' qi łeq'iltax'inij.*

Pablo iyinjiipji'.

15 In tsikfe'lets in nite' łeqeku'uł ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa qi iye in łisu'uni'ł
pe' week inejefetsipji' pa' Intata, qa hik ta'łijupi' 16 yakha' in nite' hili'ij in hitji-
ijetspha'm łe'wisij pa' Intata qe ta'łi'ł ewets week qa k'iyinji'ij. 17 K'iyinijets pa'
łeqe Dios ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa Łatata pa' qi witisa'x, qu' nełisi'łij pa'
witikfeliya'xkii ta'łets pa' Espíritu Santo qa qu' nethini'łij qu' les enikfe'li'łets

---

* **1:1** Ef 1:9; 5:2; 1P 1:21; Hch 13:9; 18:19-21; 19:9-10; 20:3,17; 1Co 15:32; Ap 2:1 * **1:3** Ef 1:20; 2:6; 3:10; 6:12 * **1:4** Jud 24 * **1:6** Jn 1:14; 3:35; 10:17; Ro 5:2; 2Co 4:15; Mt 3:17; Col 1:13 * **1:7** He 9:12; Sal 25:11; Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 24:47 * **1:9** Ro 9:11; 11:25; 16:25; Ef 3:3; Col 1:27 * **1:10** Mt 1:17; 5:2; Fil 2:10; Ef 5:2; Col 1:16 * **1:11** Pr 19:21 * **1:12** 1Ts 1:3; Mr 10:37 * **1:13** Col 1:5; 2Ts 2:10; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **1:14** Gn 38:17-18,20; 2Co 1:22; 5:5

pakha'an.* 18 K'iyinijets qu' ni'wenkitkiiha pe' atawjetsi'ł, hats'inha qu' enikfe'li'łets pa'n łunye'j pa' jiwetjumti'ijik'ui in tayai iniiji', pa'n łunye'j pa' qii'ija in łe'wis qu' netisij hatse' qa' natsat'etsij pe' łelits pa' Intata.* 19 Qa' enikfe'li'łets iye in ham pa'qu' łuk'eyi'iju'ł in qii'ija pa' łet'unha'x pa' Intata qa hikpa' pa' łet'unha'x qa t'ifti'ts inwets inekhewel in jitek'enets, qa hikpa' iye pa' łet'unha'x ham pa' qu'nte' ne'weju'łi'ij,* 20 qa hikpa' iye yit'iji' in niihinik'uipha'm ha' Cristo pe' naxju', qa na' wa'sji' qa yinhiniju' pa' yiya'yik'i pa' Intata.* 21 Ma' qa pa' łet'unha'x ha' Cristo qa t'anipji' totsiiju'ha week pekhewe' qitstaxji' in tenek'enhei, qa pe' te'weyiju'ł in qitstaxji', qa pe' na'ltaxi'm pe' łet'unhaxits in tenek'enhei, qa pe' na'ltaxi'm pe' tenek'enhe'yij qa week iye pakha' qu' nenittaxij pa'qu' łiye', qa nite' ha'nełi'ij ha'ne łahats'ij, qe pa' mexe hamik'ui iye.* 22 Ma' qa yeni' iye qu' week netnek'enhe'yij hakha'an, qa pakha'an qa yeni' iye qu' łejiłayi'ij week pe' yijayan pa' Intata.* 23 Qa enewe' yijayan qa hik łunyejei qu' ł'ese'ne' ha' Cristo, hikha' topo'oj enewe'en qa hakha' iye i'ni' ha'ne week.*

2

Jiyełisij pa' witiła'x qe ta'łets pa' Jesucristo.

1 Toxik'i ekheweli'ł mexe hik ejunyejeyi'ł qu' anaxi'łju' qe ta'łets in łaqsiiłijkii pa' uł'ax.* 2 Ma' qa ła'ni'łi' pakha' łunye'j ha'ne week sehe' epji', qa łijayani'łij pakha' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe' epji', hikpa' espíritu uł'ax, in t'ithayii qa natkin pe' nite' tek'enets pa' Intata.* 3 Qa enewe'en hik injunyejeitax iye toxik'i inekhewel, ma' qa jitaqsiijkii pakha'łe qu' łunye'je' qu' jintesu'un uł'ax, qa jitek'eniju'ł pa'qu' nisu'un ha'ne i'nese'n qa pa' inaqjamtikineye'jkii, ma' qa in łunyejeyek pekhewep, in ewi'łłe in je'weju'łtaxij pa' łaxtanithenkeye'j pa' Intata.* 4 Qa pakha'łe Intata qa qii'ija pa' na'li'm łeq'iltiye'j. Qa in ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x inij,* 5 ma' qa jiyełisij pa' witiła'x i'nijji' ha' Jesucristo, in mexe hik injunyejeitax qu' jinanaxju' qe ta'łets pe' inwuł'ets. ¡Pa' łeq'iltiye'j pa' Intata ta'łets in hats i'łiyi'ł!* 6 Qa in ewi'ł ju'uni'łi' ha' Cristo, pa' Intata qa hats hik łunye'j qu' jiniihinik'uipha'mkii pe' naxju' qa hats jiyinhinijup hakha'an na' wa'sji'.* 7 Qa in yaqsiijkii aka'an qe qa' ji'nethiinijha hatse' in qi'ija pa' łeq'ilta'x inij, qa in qii'ija iye pa' łeqifenkeye'j inij qe ta'łets in jitek'enets ha' Jesucristo.* 8 Qe pa' łeq'iltiye'j pa' Intata ta'łets in hats i'łiyi'ł qe nite' ł'inqeku'uł, qa aka'an qa nite' ta'łi'ił ewets, qe ta'łłe'ets yijat'ij pa' Intata in yisu'un qu' nełisłi'iłij pa' witiła'x, 9 nite' ta'łets pa'qu' jintaqsiijkii, qe qa' ham pa'qu' neniwqinhetij pe'ye'. 10 Qe inekhewel in jitajayan pa' Intata, ł'ithayijkit pa' Intata. Inekhewel jitaqsijkitiyijkii in jitajayan ha' Jesucristo qe qa' jintaqsiijkii pa' łe'wis, hik pakha' pa' łe'wis hayiits pa'aj yaji'let pa' Intata qu' injunyejeye'.*

Cristo jiyaqsi'j wetju'ł.

11 Maxtayit qeku'ni'łik'i kekhewep łahatsiyij, ekheweli'ł in nite' łenekiłijfik'i qu' e'judioli'ił, ne' judiol hik nekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión qa

* **1:17** Sal 51:12; 1P 4:13 * **1:18** 1Ts 1:3; Col 3:15 * **1:19** Hch 4:33 * **1:20** Jn 20:17; Ef 1:3; 2:6; 3:10; 6:12; Fil 2:9,10; 1P 3:22 * **1:21** 2Ti 2:19; Mr 10:30 * **1:22** Sal 8:6; Ro 13:1; 1Co 15:27; 1P 3:22; Col 2:10 * **1:23** Ef 4:4; Jn 1:16; Col 3:11 * **2:1** Jn 5:25 * **2:2** 2P 2:10,20; Jud 8; 1Co 2:12; 1Ti 4:1 * **2:3** Fil 3:3; Mt 21:31; Lc 12:47; 23:25; Jn 1:13; 1Co 7:37; 2P 1:21; Ro 2:5; Ap 6:16 * **2:4** Lc 1:50; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * **2:5** Col 2:13; 1Ti 5:6; Jn 5:25 * **2:6** Col 2:12; 3:1; Ef 1:3,20; 3:10; 6:12; Fil 2:10; 1P 3:22 * **2:7** Mr 10:30; Lc 8:14; 2Co 8:9; Sal 25:6 * **2:10** Jn 1:3; Ap 3:14; Ro 9:23

ekheweli'ł qa łeqiyitsi'ł ej hamitsi'm kakha' circuncisión. Qa kakha'łe circuncisión qa jukhewłe na'aj yaqsiijkii.* 12 Maxtayitiłik'i iye in mexe i'totsi'łi'mets ha' Cristo kakha' łahats'ij, mexe i'totsi'łi'mets ne' Israel łeiłets, mexe nite' yatsat'etsi'ł epji' iye pe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, mexe ham pa'qu' etjumti'iłik'ui qa mexe ham iye pa' yijaa'ija in Dios in ł'ani'łi'pji' ha'ne sehe'.* 13 Qa ha'nełi'ij in łijayani'ł ha' Cristo, ekheweli'ł kekhewe' mexe i'totstaxiłi'mii kakha' łahats'ij hats e'metitsi'łi'm qe ta'łets pe' ł'athits ha' Cristo.* 14 Qe ha' Cristo hikha' jiyaqsi'j wetju'ł, ma' qa inekhewel in je'judiol qa ne' nite' judiol iye qa hats hik injunyejei qu' ewi'ł witset'e, qa hakha'an qa yiwjałaqitju' pa' jiyeqethentax wetju'ł.* 15 Qe in wa'm qa yiwamhitijkii qa yilinenij kekhewe' yittaxij kakha' ley, ma' qa yaqsiijkii in hats hik łunye'j qu' ewi'łe'łe pa' jukhew in mexe hik łunye'jtax qu' wetsjuk'e qe qa' ewi'ł jina'niji' hakha'an, aka'an hik aka' łunye'j in je'łe'sits wetju'ł.* 16 Łakha' in wa'mjipha'm pe' cruz qa yaqsi'j wetju'ł pe' wetsjuktax (pe' judiol qa pe' nite' judiol), ma' qa hats hik łunye'j qu' ewi'ł ł'ese'ne', qa yaqsiijkii iye in łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata pekhewe' hats hik łunye'j qu' ewi'ł pa'qu' ł'ese'ne', qa in hats łe'sitsi'ł wetju'ł, qe ha' Cristo hats yilan pakha' yitontax wetju'ł.* 17 Qa ke' we'nika'ajji' qa yit'ij: *—Ma' qa nam qa nifel qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Intata ekheweli'ł pekhewe' totsii, qa qu' łe'sitsi'ił wetju'ł iye pekhewe' metitstaxi'm.— (Is 57:19)** 18 Qe ha' Cristo hikha' ta'łets, ma' qa yekheweli'ł in ye'judio'ol, qa ekheweli'ł in nite' e'judio'ol, in les je'metitsi'm pa' Intata qa ewi'łłe pa' ta'łets in Espíritu.* 19 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in hats nite' hik ejunyejeyi'ł qu' pakha' ata'łiłji', hats nite' hik ejunyejeyi'ł qu' nite' netsikfe'li'ił ej, qe hats etsetifetsi'ł yijat'ij pe' yijayan pa' Intata, hats ła'ni'ł ji'teje'm pe' łelits pa' Dios. 20 Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł utel in teniihinpha'm pe' wititsi', qa pekhewe' łetkui qa hik hekhewe' he' apóstoles qa pe' profetas'ik'i, qa ha' Cristo qa hik hakhaa'ija hik łunye'j qu' witeqjeyumtshenki'ye' ute in i'nk'a tsupju' pe' wititsi'.* 21 Qa in ta'łets ha' Cristo, pe' wititsi' teniihinpha'm qa qapits wetju'łha in ewi'ł i'ni' pe' utel, qa week nełuts t'ijaifik'i hats'inha qu' nijat'ax pe' wititsi' qa' ewi'łe'łe qu' net'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.* 22 Qa hikha' iye Cristo ta'łets ekheweli'ł pe' nite' judío qa judío iye in e'weeki'ł in ła'ni'ł ji'teje'm pe' teniihinpha'm wititsi' pe' i'nifi pa' Intata qe i'nji'teje'm pa' łeqe Espíritu Santo.*

3

Pa' yat'inkii pakhaa'ij pa'aj pa' Intata.

1 Qa hik ta'łijupi', yakha' Pablo, in ho'yophełiti'yipji' ha' Jesucristo qe qa' e'łe'sitsi'iłju' ekheweli'ł in nite' e'judioltaxi'ł.* 2 Qe yijaa'ija qu' hats impi'ye'ełij kakha' ts'ithayinenij pa' Intata qu' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j. 3 Łakha' in tsikfelitets qa ts'ethinij aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets, in ł'anye'jek kakha' hats he'nq'ika'ałij ei nite' ijetaxijje'm.* 4 Qa qu' iyineni'łik'i ma' qa' enikfe'li'łetsha yakha' in tsikfe'lets aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo.* 5 Hik aka' toxik'i mente' tisij pa'aj pa' Intata pe' jukhew'ik'i qu' nenikfe'lets, qa ha'nełi'ij qa hats yethinij qe ta'łets pa' Espíritu Santo hekhewe' apóstoles qa pekhewe' profetas iye.* 6 Qa aka' yethinij enewe'en aka'an: pe' nite' judiol in na'lji'jek hatse' pa'qu' netesti'yij, łekhewel iye łewekwekits pa' wit'ese'n,

* **2:11** Ga 6:15; Fil 3:3 * **2:12** Gn 12:7; 1Ts 1:3; 4:13 * **2:13** He 9:12 * **2:14** Ro 10:12; Ga 3:28 * **2:15** Ap 3:14; Jn 11:52 * **2:16** Ef 4:4 * **2:17** Lc 4:18; 1P 1:12 * **2:18** Jn 4:23; 10:7-9; Ro 5:2; Ef 3:12; 4:4; 1Co 1:12; 12:13 * **2:20** 1Co 12:28; Ef 3:5 * **2:21** Ef 4:16; 1P 2:5 * **2:22** Ro 11:18; 1P 2:5 * **3:1** 2Ti 1:8 * **3:3** 1P 4:13 * **3:4** Col 4:3 * **3:5** 1Co 12:28-29; Ef 2:20

łekhewel iye i'nji'teje'm pe' notki'ik'ui pa' yiwjutsiqeni'm pa' Intata pekhewe' tek'enets ha' Jesucristo. Ekewe'en hik ekewe' ke' łe'sits wi'tlijei.* 7 Qa aka'an hik aka' ka' ts'ithayinenij pa' Intata qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j. Ma' qa pa' łet'unha'x qa i'nij yitji' in yaqsiijkii aka'an.* 8 Yakha' in les heiweitaxik'uiju' pakha' qu' ham ne'weju'łi'ij pe' yijayan pa' Intata, qa pakha'łe Intata qa t'eku'myijyiiji' qu' hithayiki pa' qi łeq'iltiye'j, ma' qa henfeli'm ne' nite' judiol pa' ham ł'aka'the'ye' in łe'wis ta'łets ha' Cristo.* 9 Qa' hethinij iye qa' week ni'wen aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets, qe pa' Intata pakhaa'ij pa'aj in yat'inkii, hikpa' yaqsiijkii pa'aj ha'ne weekji'.* 10 Hats'inha ene' yijayan pa' Intata qa' hik enewe' nata'łets qu' nenikfe'lets hane'ej pe' angelits tenek'enhei na' wa'sji' pa' qi łikfeliya'xkii pa' Intata in inq'ethinij in week nikfe'lets pe' łunyejeiłe wetju'ł.* 11 Hik aka' łunye'j in hats yamik'ui pakha' hayiits yaji'let pa'aj qu' łunye'je'kii in mexe ham ha'ne week qa i'nijji' ha' Jesucristo Yatsat'ax'inij.* 12 Hikha' ta'łets in nite' jiwetjeyepun qa les in je'metitsi'm pa' Intata, qe nite' jiteqeku' hakha'an.* 13 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu' hasu'uj natha'lalinheti'łju' qu' nata'łets pakha' haats'e'ej qe ta'łi'ł ewets. E'łe'sitsi'iłi'mkii yijat'ij qe pa' haats'e'ej jutsiqaxij in hats yatsat'etsi'ł ej pa' Intata.*

Pablo iyinjiipji' pe' Efeso łeiłets.

14 Aka'an in łunye'j, ma' qa honokok'enijifi qu' nek'iyinijets pa' Łatata ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo,* 15 hikpa' tisij ka' łii pe' week witjefeyek ipji', na'l pe' hats i'nii na' wa's qa na'l pe' mexe i'nipji' ha'ne sehe', 16 qu' nełisi'łij pa' qi łesa'x qa' nata'łets pe'qu' et'unhaxitsi'ił qu' nata'łets pa' Espíritu Santo.* 17 Qa k'iyinijets iye qu' na'ni'ł etji' ha' Cristo in nite' łeqeku'uł, qa k'iyinijets iye pa' witeqsu'unka'x qu' hikpa' extuk'i'iłij in mexe i'łiyi'ł. 18 Qa aka'an qu' łunye'je', ma' qa' nata'łets qu' menikfeliti'łetsha qa week iye pe' inejefetsipji' qu' nenikfelitetsha iye pa'n qu' łepk'eyeji', qa pa'n qu' łepk'eyepha'm iye qa pa'n qu' ipłu'ye'ju' iye qa pa'n qu' ipłu'ye'pha'm iye in qi pa' łeqsu'unka'x ha' Jesucristo.* 19 Qa k'iyinijets iye pa' Intata qu' nikfeliti'łetsha ha'ne qi łeqsu'unka'x ha' Jesucristo, in ham pa'qu' nenikfe'letsha pa'n łuk'e, hats'inha qa' notpoli'ł ej qu' ejunyejeyi'ił pa' łunye'j pa' Intata. 20 Jitewqinhetji'ha pakha' na'li'm pa' łet'unha'xijup in łeke' qu' naqsiijkii qu' les nanhini' pakha' łuk'e pa' jitumtitax qu' łeke'ye' qu' naqsiijkii i'nłi'i iye pakha' łuk'e pa' jutumtitax qu' łeke'ye' qu' ji'niyinijets. Pa' in'initji' łet'unha'x yaqsiijkii aka'an.* 21 Iwqinheti'łha pa' Intata ekheweli'ł in łijayani'ł qe ł'ek'eni'łets ha' Jesucristo, qa hasu'uj qu' ili'iłij qu' iwqinheti'łji'. Amén.*

4

Ewi'ł pa'qu' injunyejeye'.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets, yakha' Pablo, ye'wit'ophełik qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij, qu' aqsiiłijkii pakha' hats ł'eniyayiłijii qu' ejunyejeyi'ił.* 2 Meniwqinhetkitek'ił, af'ayai qu' iyeti'ł, hasu'uj eq'itaqsunhetsi'ił, itaqsunkite'ełij wetju'ł pe'ye', mewet-su'uni'ł yijat'ij.* 3 Aqsiiłijkii week pa'

* **3:6** Gn 12:7 * **3:7** Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * **3:8** Ro 1:15; 10:12; 11:12; 1P 1:12 * **3:9** Mr 13:19 * **3:10** Pr 3:19; Ro 11:33; 1Co 1:21,24; Ap 7:12; Ef 1:3,20; 2:6; 6:12; Fil 2:10 * **3:11** Pr 19:21 * **3:12** Ro 5:2 * **3:13** 2Ts 3:13; Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; 1P 5:4 * **3:14** Fil 2:10 * **3:16** Lc 8:14; 9:32; 2Co 8:9; 3:18; Jn 17:24; 2P 3:18; 2Ti 1:7; Ro 7:22; Fil 4:13 * **3:18** Job 11:7-9; Sal 103:11-14 * **3:20** 2Co 9:8; Jud 24; Mr 14:36; Ro 15:13; 16:25; 2Ti 1:7 * **3:21** Fil 4:20 * **4:1** 2Ti 1:8 * **4:2** Col 3:12; Ex 34:6; 2Ti 3:10; He 13:22; 1Co 13:1

łuk'e' pa' łeke' qu' aqsiiłijkii hats'inha qu'nte' niliyi'ij in ewi'ł ła'niłiji' pa' ham peeyi'ijkii ta'łets pa' Espíritu Santo.* 4 Pa' wit'ese'n ewi'łłe qa pa' Espíritu ewi'łłe iye, qa hik łunye'j iye in ewi'łłe pa' jiwetjumti'ijik'ui hikpa' ł'eniyayiłijii,* 5 ha' Yatsat'ets'inij ewi'łłe, pa' nite' inqekuyejei ewi'łłe, in jiwempulijijju' ewi'łłe,* 6 pa' Dios qa Łatata ene' week ewi'łłe, hikpa' week tenek'enhe'yij, t'ithayii i'nijji' ene' week, qa i'nji'teje'm ene' week.* 7 Qa weekłe ewiłei inekhewel jintesti'yij pa' łuk'e' pa' yisu'un qu' jinełisij ha' Cristo.* 8 Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—In wapiletspha'm pa' toxpha'm, qa yeka'x pe' olots wit'opheł*ii*, qa netisijju' pa'qu' niya'yij ene' jukhew qa efuts iye.— (Sal 68:18)** 9 ¿Qa pa'n ikji' aka'an in yit'ij wapiletspha'm iye? Aka'an ikji' in yaamłi'iiju' pa' les toxiiju' ha'ne sehe'.* 10 Qa pakha' ikju' qa hik pakhaa'ija iye pa' iketspha'm iye pakha' les toxpha'm ha'ne wa's, qe qa' netnek'enhe'yij ene' week.* 11 Qa hikha' qa tisij he' uja'x in apostolitsij, qa pekhewep profetas, qa pekhewep qa ikij qu' nenfeli'm pekhewep eke' wi'tlijei t'ejuyets hakha'an (evangelistas), qa pekhewep qa yejełets pe' hats yijayan pa' Intata (pastores) qa i'nq'ijatshenij iye pa' Intata ke' łe'lijei (maestros). 12 Qa ekewe'en in netisijju' qe qa' nijatshenij pe' hats yijayan pa' Intata ma' qa niyaijiijek aka' wit'ithayijkit, ma' qa' les qu' net'un pakha' hik łunye'j ł'ese'n ha' Cristo.* 13 Qa aka' wit'ithayijkit, qa' namłi'ijii qu' ewi'ł na'ntaxi' qa' week ł'ajaye' wetju'łha qu' łe'sitse' pe' nite' inqekuyejei, qa pa' inikfeliyaxitsets ha' Ła's pa' Dios, ma' qa' hik injunyejeye' na'aj hats jukheewija, qa' hats hik injunyejeye' ha' Cristo in hik łunye'j na'aj hats jukheewija.* 14 Qa ha'neł*i*'ij hasu'uj hik injunyejeye' ne'ej omehets, qe na'aj i'nk'a jitepi'ye'ek'i ma' qa aje'eł jitumti, qa hik injunyejei qu' pekhel jinepiletji'kii ne'ej iweli' łeqe t'uyuyits, qe ta'łets pe' łeq'ijatshenkeyejeiłe wetju'ł yumtitax qu' nasinik'i.* 15 Qu' ji'niyetij yijat'ij pa' yijaa'ija qa' weeki'ij pa' ineqsu'unka'x, ma' qa' ji'nt'ijayijfik'i qa' neteiłem qu' hik łunye'je' hakha' łejiła', hikha' Cristo.* 16 Łakha' in łejiła' pa' wit'ese'n, qa łakha' ewi'łłe qu' nata'łets pa' wit'ese'n qu' neteni'fen wetju'ł qa' ewi'ł na'ni', ma' qa' week ewiłeye' pe' łewekwekits pa' wit'ese'n qa' łe'wis qu' naqsiijkii pakha' łeke'eju'ł qu' naqsiijkii, ma' qa pa' wit'ese'n qa' net'ijaipha'm qa' net'un qe ta'łets pa' witeqsu'unka'x.* 17 Aka' qu' hit'iłij ewets qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij: qu' yape hasu'uj ejunyejeyi'ł ka' łunyejei nekhewe' nite' yijayan pa' Intata, qe łekhewel yijayanij pe' ham weju'łi'ij łaqjamtikineyejeikii. 18 Pa' łikfeliyaxitstaxkii hik łunye'j qu' noo'ye'kii, totsi'mii pa' łe'wis witiła'x ta'łets pa' Intata, qe ta'łets in ham nikfe'le'ets qa in yit'unhet iye pe' łatawjets. 19 Nite' wonoksi'wen, wetłisij pa' witqawitjineyaxij ene' wit'esenits hats'inha qa' nite' nami'ijju' qa pakha'łe qu' łunye'je' in wanawitji. 20 Qa ekhewelłi'ił qa nite' ł'ijatshenheti'yi'łij qu' hik aka' ejunyejeyi'ił in łenikfe'lilets ha' Cristo. 21 Tsikfe'lets in hats ł'impi'ye'ełij qa ł'ijatshenheti'yi'łij iye hakha'an, ma' qa łenikfe'li'łets pa' yijaa'ija hikpa' jiyijatshenij ha' Jesús.* 22 Qa hik ta'łijupi', ili'iłij pe' hayiits ejunyejeyi'ł, qa' ili'iłij iye in łijamti'iłetskii, qe pa' hayiits ejunyejeyi'ł hats uł'axijkii qe ta'łets pe' uł'ets łaqsiiłijkii,* 23 hats'inha qu' nenink'aihit pa'qu' ejunyejeyi'ił

* **4:3** Ef 4:13; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 1:7; 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Lc 12:51; 2Ti 1:2; 3Jn 15 * **4:4** 1Co 10:17; 12:9,12-13; Ef 1:18; 2:16,18; Col 1:5; 3:15; Hch 26:6-7; 28:20; Ro 5:2; 8:23-25; 12:4-5; 1Ts 1:3 * **4:5** 1Co 1:13; 8:6; Jud 3 * **4:6** Dt 6:4; Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Sal 104:24 * **4:7** 1Co 12:7-11 * **4:8** Jn 20:17 * **4:9** Jn 3:13; 6:62; Ro 10:6-7; Fil 2:6-11 * **4:10** Jn 3:13; 6:38; Ef 1:23; He 4:14; 7:26; 9:24 * **4:12** Ro 7:4; 1Co 10:16; 12:27; Col 2:17 * **4:13** Jn 5:19; He 1:2; Lc 2:52 * **4:14** Ro 15:4; He 13:9 * **4:15** Col 2:10 * **4:16** Col 2:2,19; 1Ts 4:17 * **4:21** 2Ts 2:10; 2P 3:11 * **4:22** Ro 6:6; 7:6; 13:12; 1Co 3:14; 5:7-8; Col 3:9

qa pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii iye.* 24 Ma' qa' uyi'łik'ipha'm pa' ink'ayik
ejunyejeyi'ł, hikpa' hik łunye'j pa' łe'wis łunye'j pa' Intata, qa taqsijkitiyijkii
qu' natsathen qa qu' naqsiijkii iye pa' yisu'un pa' Intata qa qu' yijaayi'ija iye
pa'qu' łunye'je'.* 25 Qa hik ta'łijupi', ili'iłij pa' witwejtitsi', *it'ijets pa' yijaa'ija
week pe'qu' metitse'em jukhewe qa efuts,* *(Zac 8:16)*
qe week inekhewel łewekwekits pa' ewi'ł wit'ese'n.* 26 *A'nayu'ułkii, qa hasu'ujłe
aqsiiłijkii pa'qu' uł'axe'.* *(Sal 4:4)* Hasu'uj nui'ejju' ne'
junu' qu' a'nayu'kii.* 27 Hasu'uj mowo'ołii eq'itset'i'iłij pa' inwo'met. 28 Pa'qu'
ejtenhetsaxe', yape nili'ij. Net'ithayii yijat'ij, ma' qa' nanatkiniji' yijat'ij pe'
łokoyei pa' łe'wis, hats'inha qu' łeke'ye' qu' ni'fen pakha' qu' hami'im pe'ye'.*
29 Hasu'uj it'ij pe'qu' uł'etsi'ik'i, it'ij yijat'ij pe'qu' ni'fen qa qu' nakakłin iye pe'
łatawjets pekhewepe', hats'inha qu' nit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata pekhewe'
qu' nepiye'. 30 Hasu'uj ika'metenheti'łkii pa' Espíritu Santo, hik pakha' hik
łunye'j qu' e'nikatiyi'iłij qu' net'ejuyets pa' nełuji' qu' hats ewejinhetiiłetaxi'ł
hatse'.* 31 Me'nitoniłimetsha week pa' hik łunye'j ek'imii, pa' witts'iyopto',
pa' witwakaye'j, pa' witk'ełeye'j, qa pa' uł'etsik'ikii łe'lijeyij pakhape' qa week
pekhewep iye uł'ets hik łunyejei ekewe'en. 32 Eik'une'yi'ł yijat'ij qa' e'nq'eleti'ł
wetju'łha iye, e'łe'sitsi'ił wetju'ł in łunye'jek pa' Intata in e'łe'sitsi'ł wetju'ł qe
ta'łets ha' Cristo.*

5

Ojonketiłik'i pa' Dios.

1 Qa hik ta'łijupi', ojonketiłik'i pa' Dios qe ekheweli'ł łelits pakha'an qa
ne'su'uni'ł iye. 2 Isu'uni'łha ene' week, in łunye'jek ha' Cristo in qi in
jiyisu'un qa wetłisłi'ij, hik łunye'j na'aj inqa'met in testi'yij pa' Intata qa
qi in ewjisiyi'm.* 3 Ekheweli'ł in łijayani'ł pa' Intata, hasu'uj qu' nana'li'ł
etji'ju' pa' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, qa pa' naqameyu'uj wekwek, qe hik
aka' ikji' in łelitsi'ł ej pa' Dios.* 4 Hasu'uj iye it'ij pe' wekwek t'ejuyets
in wanawitjiłe. Hasu'uj iye it'ij pe' wi'tlijei nite' teqenełuikii. Hasu'uj it'ij
qu' iyowk'eleikii pe'qu' niwepinhet wetju'ł pekhewepe'. Qe nite' łe'wisijupi'
ekewe'en qu' jintatkin in jitajayan pa' Intata, it'ij yijat'ij pe'qu' nata'łijupi' qu'
nenit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata. 5 Qe hats łenikfe'li'łets in yijaa'ija in ham
pakha' qu' nanawitjiłi'ij ł'ese'n qa pa'qu' les nisu'un wiikfik'i ekewe' wekwek
qa nite' wetwejułenij ma' qa hik łunye'j łeqe diose', qu' nana'l pa'qu' netesti'yij
hatse' pa' tenek'enhe'yi' ha' Cristo qa pa' Intata.* 6 Hasu'uj neqfeetsinheti'łkii
ma' qa' umti'ił qu' yijaayi'ija pa'qu' epi'ye'ełik'i pe' wi'tlijei nite' yijaalija, qe
week ekewe'en ta'łets qu' nitanithen pa' Intata pekhewe' nite' tek'enets.*
7 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj ni'iłij ji'teje'm pekhewe'en pa' yaqsiijkii. 8 Qe toxik'i
mexe hik ejunyejeyi'ł nookii qe mexe nite' łenikfe'li'łets, qa ha'nełi'ij qa hik
ejunyejeyi'ł na'lkii qe hats łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij. Me'neniłi'ha in
łelitsi'ł ej pa' na'lkii,* 9 qe pe' łei pa' na'lkii pekhewe'en: pa' witq'ilta'x, pa'
yatsathen qa pa' yijaa'ija.* 10 Mowo'ołii qu' enikfe'li'łets pe' yi'sinhetij pa'
Intata.* 11 Hasu'uj eneqjeyu'ułijets qe pe' yaqsiijkii ham weju'łi'ij pekhewe'

---

* **4:23** Sal 51:12 * **4:24** Ro 13:12; Mr 13:19; Jn 1:3; Ap 3:14; Col 3:10; 2P 1:4 * **4:25** Pr 31:25
* **4:26** Sal 37:8; Mt 18:21; Stg 1:19-20 * **4:28** 1Ts 2:8; 1Ti 6:18 * **4:30** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4;
Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Fil 1:6 * **4:32** Mt 9:2; 11:30; Lc 5:39; 6:35; 24:47; Ro 2:4; 1Co 15:33;
1P 2:3; 3:8; Sal 25:11; Mr 2:5; Col 3:12-13 * **5:2** 2Ts 2:13; Tit 2:14 * **5:3** 1Ts 2:5; 4:3,7; Lc 12:15;
Ro 1:29; Ef 4:19; Col 3:5; 2P 2:3,14 * **5:5** 1Co 5:9-11; 6:10; 2Co 6:17; Mr 1:15 * **5:6** Ro 2:5; Ap 6:16
* **5:8** Sal 36:9; Jn 12:35-36,46; Is 2:5; Lc 16:8 * **5:9** Ga 5:22; Ef 5:17 * **5:10** Ro 12:2; Lc 18:18

yatsat'etsij pa' nookii, ilaxanheti'łi'metsju' yijat'ij pe' yaqsiijkii pekhewe'en,* 12 qe yeqwepin iye qu' jintit'ij pekhewe' wanat'intaxij wekwek yaqsiijkii pekhewe'en. 13 Week pa'qu' wekweke' qu' na'ni pa' i'ni' pe' fetitjii qa nalitetsju', qa te'wenhetii.* 14 Qa hik ta'łijupi' ka' wenitłi'ij in yit'ij: —Akha' in łama', onompha'm, eniyik'uipha'm nekhewe' hik łunyejei naxju', qa pa' Cristo qa' netujinhetji'.—* 15 Qa hik ta'łijupi', mewetjełi'ł otok'oiha, hasu'uj hik ejunyejeyi'ił pekhewe' hik łunyejei qu' nite' netqenełu'ye' wetju'ł, hik ejunyejeyi'ił yijat'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nenikfe'lkii. 16 Iwq'axinij pa'qu' łahats'i'ij qu' enqif'eli'ij pakhape' qu' aqsiimijkii pa' łe'wis, qe ene' nełutsji' uł'ets.* 17 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj hik ejunyejeyi'ił qu'nte' eqe nełu'yi'iłkii, mowo'ołii yijat'ij qu' enikfe'li'łetsha pa' yisu'un ha' Yatsat'ax'inij qu' aqsiiłijkii.* 18 Qa hasu'uj iye qu' enk'uwet'ił, qe aka'an jiyiwuł'enhet. Aka' ejunyejeyi'ił yijat'ij, notpoli'ł ej pa' Espíritu Santo.* 19 Matkakłini'łij wetju'ł, iji'iłik'i ke' łe'lijtsinel pa' David'ik'i (Salmos), pe' e'lijtsineli'ł qa pa'qu'łe łunye'je' pe' witlijtsinel t'ejuyets pa' Intata. Elijtsiyi'łij qa' iwqinheti'łji'ha iye weekij pe' atawjetsi'ł pa' Yatsat'ax'inij. 20 Itjiiłijetspha'm łe'wisij pa' Intata Dios qu' nata'łets week pa'qu' łunye'je' ekewe' wekwek, aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. 21 Uk'eli'iłijje'm qu' meteni'feni'ł wetju'ł qu' nata'łets pa' ijiweyaxitsi'łiju'ł ha' Cristo.

Jukhew, isu'uni'ł pe' ewhe'yetsi'ł wetju'ł.

22 Qa hik łunyejei iye pe' efuts netk'enets qa' niwqinhet iye pe' łewhe'yets, in łunye'jek in tek'enets ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Qe pa' jukhew łejiła' pe' efu, in łunye'jek ha' Cristo in łejiła' pe' hats yijayan, hik pekhewe' hik łunyejei qu' ł'ese'ne' hakha'an, qa łakha' pakha' yiłin hatse' enewe'en.* 24 Qa in łunyejeyek iye pe' yijayan ha' Cristo in tek'enets, qu' hik łunye'je' pe'qu' efuye' qu' ne'neni'ha qu' netk'eenetsha pa'qu' łewhe'ye'ye'. 25 Jukhew, isu'uni'łha pe' ewhe'yeli'ł, in łunye'jek ha' Cristo in qi in yisu'un pe' yijayan qa wetłisłi'ij pa'aj qu' nawa'mifi pekhewe'en,* 26 qe qa' łe'sitse' pa'qu' łunyejeye', qa' nenli'jju' hik łunye'j qu' nimpulijinji' pa'qu' iweli'ye' qe ta'łets ke' łe'lijei. 27 Hats'inha qu' namtaxets pa' łewhe'yejii, qa' qiyi'ija qu' łe'wise' pekhe' hik łunye'j qu' łewhe'ye'ye' hikpe' pe' week yijayan pa' Intata, ham łejili'ye', hik łunyejei ne'ej witqhinatai in ham pa'qu' tshxaalayi'iju' qa week pakhape' iye uł'axe' hami'm, qe łe'wiisija yijat'ij in łunye'jek pa' hats yisu'un ha' Cristo, ham uł'axi'ii.* 28 Qa hik aka' qu' łunye'je' pa'qu' jukhewe' nisu'un pe'qu' łewhe'ye'ye', in łunye'jek łakha' in wetsu'unłe. Pakha' qu' nisu'un pe'qu' łewhe'ye'ye' qa łakha'łe in wetsu'unłe. 29 Qe ham pa'qu' nuten pa'qu' ł'ese'ne'łe, qe aka' łeqfenye'jij yijat'ij, yekunhen qa yejełetsha iye, in łunye'jek ha' Cristo in yejełetsha pe' hats yijayan, 30 qe inekhewel in jitajayan, łewekwekits pa' ł'ese'n hakha'an. 31 *Qa hik ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' qu' niwejin pa'qu' łatataye' qa pe'qu' łeneneye' iye, ma' qa ewi'ł na'ni'łi' pe'qu' łewhe'ye'ye', qa hats nite' hik łunye'j qu' wetsjuk'e, qe hats hik łunye'j yijat'ij qu' ewi'ł pa'qu' ł'ese'ne'.* *(Gn 2:24)** 32 Tsikfe'lets in jutsitets ekewe' hit'ij, in hit'ij ekewe'en t'ejuyets pa' łunye'jij ha' Cristo pe' hats yijayan.* 33 Qa hikłe łunye'j iye, week ewiłei ekheweli'ł

* **5:11** Ga 5:22; Tit 3:14 * **5:13** 1Jn 1:2 * **5:14** Pr 6:4; Jn 5:25; Is 26:19; 51:17; 52:1; 60:1; Mal 4:2; Lc 1:78-79; Ro 13:11 * **5:16** Col 4:5 * **5:17** Jer 31:31-34; Ez 36:26-27; Ro 12:2; Fil 1:9-10; 1Ts 5:21; Sal 143:10; Pr 16:9; Ga 1:4 * **5:18** Col 3:16-17; 1P 1:17; Lc 1:15; 5:37; 12:45; Jn 2:10; 1Ts 5:7; Ap 17:2; Gn 9:21; Dt 7:13; Sal 4:7; Pr 3:10; Hch 13:52 * **5:22** Gn 3:16; 1Co 11:3,7-9,11-12; Col 3:18; Tit 2:4-5; 1P 3:1-6 * **5:23** 1Co 11:3; Col 2:10; 3:18–4:1 * **5:25** Col 3:19; 1P 3:7; Jn 3:16; 1Co 13:1; 2Ts 2:13; Tit 2:14 * **5:27** Jud 24 * **5:31** 1P 3:1 * **5:32** 1Co 2:7

qu' isu'uni'ł iye pe' ewhe'yeli'ł, in ejunyejeyi'łek in łewetsu'unłi'ił. Qa pe' efuts, netk'enets qa' niwqinhet iye pa'qu' łewhe'ye'ye'.

6

T'ejuyets ne'ej witlits qa ne'ej wit'alhei.

1 Witlits, in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij, ek'eni'łets pe' alheyi'ł, qe hik aka' yatsathen yijat'ij.* 2 Qe kakha' yojo in na'l pa' yiwjutsiqen ine'm kekhewe' we'nika'ajji' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (mandamientos) yit'ij: *—Ek'enets qa' iwqinhet iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye' iye,* 3 *hats'inha qa' e'łe'wise'łi'imkii, qa ijetaxi'ij pa'qu' eqe nełuye' ha'ne sehe' epji'.—* *(Ex 20:12)*
4 Qa ekheweli'ł wit'alhei, hasu'uj inalketi'łkii pe' elitsi'ł, ijatsheni'łij yijat'ij qu' nenikfe'lets qa'nte' net'ekume'ets pa' nite' yisu'un ha' Cristo, qa' nenikfe'lets iye pa' yisu'un ha' Cristo qa' naqsiijkii.*

T'ejuyets ne'ej witqejkunenhei qa ne'ej witqapatunits.

5 T'ithayii witłinhei (esclavos), ek'eni'łets pe' aqa patunitsi'ł ha'ne sehe' epji', iwqinheti'ł qa' e'nijiwe'yi'łiju'ł iye, qa' weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' iwqinheti'ł in ejunyejeyi'łetsek ha' Cristo.* 6 Hasu'uj in ne'wenłi'ił ma' qa ł'ithayi'yi'ł, qe hik aka' łunyejei pe' wo'łi'ii qu' nisu'un ene' jukhew, me'neeniłi'ha yijat'ij in ekheweli'ł łeqejkunenhei ha' Cristo, qa łaqsiiłijkii weekijha pe' atawjetsi'ł pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Isu'uni'łha qu' ithayi'yi'łi'm, hik eqjunyejeyi'iłij qu' hakhaye'łe Yatsat'ax'inij qu' ithayi'yi'łi'm, qa nite' ene' jukhewłe.* 8 Qe les łe'wis qu' menikfeliti'łets in week ewiłei hatse' pakha' qu' naqsiijkii pa' łe'wis qa' netis hatse' ha' Yatsat'ax'inij, inye'jłu' pakha'łe qu' łunye'je' i'nłi'i qu' witłinek'e qa i'nłi'i qu' nite' witłinek'e. 9 Qa ekheweli'ł witqapatunits, hik aka' iye aqsi'ji'łijkii, hasu'uj ijiweikiti'łkii pe' eqejkunenheyi'ł, menikfeliti'łets hakha' Yatsat'ax'inij i'nji' ha'ne wa's, hikha' yatsat'etsi'ł ej qa łekhewel iye yatsat'etsij, qa łakha' iye week łeqjunyejeyij ene' jukhew.*

Pe' inwatlanhewots initjanetits.

10 Ewi'łłi'ijha. Mowo'ołii qu' nełisi'łij ha' Yatsat'ax'inij pa' ham łet'unhenye'ji'iju'ł łet'unha'x.* 11 Uyi'łik'ipha'm pe' week atjanetitsi'ł nełisi'łij pa' Intata, hats'inha qa'nte' neqenijani'ił ej pa' łe'wejtitsi' pa' inwo'met.* 12 Qe pa' inwatlanheyejei nite' jit'ejuyiju'ł pe'qu' jukheewe'łe, qe jit'ejuyiju'ł yijat'ij pe' inwo'metets nekipji' ha'ne sehe' qa yaqsiijkii pa' qi uł'ax, qa pe' inwo'metets tenek'enhe'yipji' enewe'en, qa pe' inwo'metets qits pe' łet'unhaxits, qa pe' inwo'metets i'nji' na' wa's.* 13 Qa hik ta'łijupi', uyi'łik'ipha'm pe' week atjanetitsi'ł nełisi'łij pa' Intata, hats'inha qa'nte' neqenijani'ił ej pa'qu' nełuyeji' qu' nente'nilittax ewets pa' inwo'met, qa in hats nite' yeqenijani'ł ej, ma' qa hats nite' naxi'ł ej.* 14 Matjanitheni'ł, *eqelutsi'iłji' pa' eqelutsaxi'ł awatlanhewo'ot, hikpa' pa' witjunye'j yijaa'ija,* *(Is 11:5)**uyi'łik'ipha'm pa' ejuijiwo'ot awatlanhewo'ot, hik pakha' pa' yatsathen witjunye'j.* *(Is 59:17)** 15 Otsiłji' *pe' otshilaxtiyi'ł awatlanhewotsi'ł, hik pekhewe' in hats aq'axitsi'ł qu' inku'łi'łij eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets qu' je'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Intata* *(Is 52:7)* wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 16 Qa nite' uja'xłe ekewe'en, qe pa' eqwetshenek'iju'ł iye

---

* **6:1** Pr 1:8; 6:20; 23:22; Col 3:20 * **6:4** Ro 10:19; He 12:5 * **6:5** Col 3:22; 1P 2:18; Fil 2:12; 2Co 9:11 * **6:6** Sal 143:10; Pr 16:9; Ga 1:4; Ef 1:9 * **6:7** Col 3:23 * **6:9** Hch 4:29; 9:1; Col 3:25; 4:1 * **6:10** Hch 4:33 * **6:11** Pr 31:25; Ef 6:11-17 * **6:12** 1P 3:22; Mt 6:13; Jn 17:15; Ef 1:3,20; 2:6; 3:10; Fil 2:10; 3:3 * **6:13** 1Ts 5:8; 2Ti 4:15; 1P 5:9 * **6:14** Pr 24:16; Fil 1:27; Jn 14:6; 1Jn 5:20; Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; 1Ts 5:8

atjanet (escudo), hikpa' pa' nite' eqekuyejeyi'łij hikpa' qu' nomhet pekhewe' tujje'm łakjui pa' inwo'met.* 17 Uyi'łji'ju' pa' ikfeliyaxitsi'łets in hats i'łiyi'ł, *ma' qa hik łunye'j qu' uyi'łji'ju' pe' otjojiiki'ił awatlanhewoki'ił.* *(Is 59:17)* Anatkini'ł eke' Intata łe'lijei hik ekewe' łaqa'tsjikinet pa' Espíritu Santo.* 18 Pa' Espíritu Santo ne'feni'łij qu' iyini'łets pa' Intata, qa' hasu'uj ili'iłij, matjanitheni'łha. Hasu'uj ili'iłij qu' iyini'łipji'kii pe' hats ejefetsi'łipji' pa' Intata.* 19 Qa yakhap iye qu' iyini'łyipji'kii, hats'inha qa k'iyetji'ij qa pa' Intata qa' nesłisij pe'qu' hit'ij, qa' ham iye pa'qu' yijiweya'xe'kii qu' henfel qa' ninikfe'l ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús.* 20 Qa aka'an in łunye'j, qa yakha' qa ye'witq'ithinenek ho'yophe'łti'yij ene' fołołik'il. Iyini'łyipji' hats'inha qu' ham yijiweya'xe'kii qu' henfel ekewe'en.*

Wetfel pa' Pablo.

21 Qa nakha' inejefe Tíquico, łe'wis łeq'ithayinenek iye ha' Yatsat'ax'inij, hik nakha' qu' week nefeliłi'm hatse', hats'inha qu' enikfe'ljiiłetsek pa'n yijunye'jkii qa łekpa' haqsiijkii.* 22 He'nukini'ł ei qe qa' enikfe'ljiiłetsek pa'n yijunyejeyi'łkii hats'inha qu' nisimetsin qa' nakakłin iye pe' atawjetsi'ł.* 23 Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii qa pakha' iye witeqsu'unka'x weeki'ł pa'nte' witqekuye'j ta'łets pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 24 Pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qu' na'ni'ł ejupkii ekheweli'ł pekhewe' nite' naqatsit'ij in yisu'unija ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.

* **6:16** Gn 15:1; Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; 2Ts 3:3 * **6:17** 1Ts 5:8; Mr 14:47; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * **6:18** Mt 5:44; Hch 12:12; Jud 20; Pr 6:4 * **6:19** 2Co 3:12 * **6:20** 2Co 5:20 * **6:21** Tit 3:12 * **6:22** Lc 16:25; Col 4:8 * **6:23** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42

FILIPENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo qa na' Timoteo łeqejkunenhei ha' Jesucristo. Hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyii he' week inejefetsipji' ha' Jesucristo i'ni' ha' witset Filipos qa week hekhewe' yejełipji' he' hats yijayan ha' Jesucristo qa hekhewe' iye diáconos.** 2 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' natsiyi'ł epji' pa' qi łe'wis qa' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł week ekheweli'ł.

Pablo iyinjiipji' pe' hats yijayan pa' Intata.

3 In hijamtijii'ł eikii ma' qa hitjiijetspha'm pa' yeqe Dios: —Łe'wisij.— 4 Week qa k'iyinji'ij qa yeqjefetsjii'ł ej week ekheweli'ł. Qi qa ye'łe'wisjiimkii qa k'iyinjii'ł epji'. 5 Qe ekheweli'ł łenekiłijup in henfel eke' łe'sits wi'tlijei, łata'łi'łijii in i'nk'aa ł'eku'mi'łi' qa yamijii hane'ej.* 6 Yakha' humtii'ija pakha' łe'wis in neni'łji' pa' Intata qu' net'ithayiyi'ł etji', qu' hikpa' nata'łets qu' week nełuts net'ijaifik'i qu' łe'wise' pa'qu' ejunyejeyi'ił yamijii pa' łeqe nełu ha' Jesucristo qu' netpiltaxju' ma' qa łe'wiisi'ija.* 7 Ye'łe'wisju'ha in humti aka'an, qe yakha' qi in k'esu'uni'ł qa ekheweli'ł qa łetsifeni'łek hane'ej in mexe hoyopheł itii qa hik łunye'j iye in hewetka'xii ha' juez qu' natsfaakankii qu' net'ejuyets ke' łe'sits wi'tlijei in yijaalija. Week ekheweli'ł łenekiłijup aka'an qe łetsifeni'ł qa je'weekij iye pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata.* 8 Pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija in qi in k'esu'uni'ł qe ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x ha' Jesucristo.* 9 Qa aka' k'iyinji'ijets qa k'iyinji'ij aka'an: qu' week nełuts qu' net'ijaifik'i pa' e'qsu'unkaxitsi'ł qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'iłets iye, qa qu' aje'eł enikfe'li'łets pa'qu' łunye'je' me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite' łe'wise'ju',* 10 hats'inha qa' aje'eł enikfe'li'łets pa'qu' aqsiiłijkii me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite' łe'wise'ju'. Ma' qa' ham pa'qu' uł'axe' pe' atawjetsi'ł qa' hame' iye pa'qu' nit'iłij ewets qu' uł'etsi'ił qa' amłi'iłijii pa' nełuji' hatse' qu' netpiltaxju' ha' Jesucristo.* 11 Qe ta'łets in hats qu' notpo'oj hatse' pe' atawjetsi'ł ekewe' łei pa' yatsathen ikji' pe' łaqsi'ji'łijkii in yaqamax pe' łe'sits. Hik ekewe' jiyełisij ha' Jesucristo qe qa' niwqinhet pe' intawjets pa' Intata qa ene' inejil qa' nit'ij: —Qii'ija pa' Dios.—*

Pa' yiła'x ewi'łłe in t'ejuyets pa' Cristo.

12 Yejefets, hisu'un qu' enikfe'li'łets in yijaa'ija aka' yijunye'jkii hane'ej in hoyopheł itii ta'łets in t'ijaifik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei.* 13 Qe in hoyopheł itii ta'łets ha' Cristo, he' week oq'opheł inetsilets yejeł ne' palacio qa hekhewep iye nikfe'lets aka'an in ta'łets ha' Cristo.* 14 Yaqaamij qu' weeke' he' inejefetsipji' in hats les qi in wetjumti'etsha ha' Yatsat'ax'inij, qa we'nt'unhet nite' nijiwei in nifel ke' łe'sits łe'lijei qe ta'łets in ho'yopheł iti'yipji'.* 15 Yijaa'ija in na'l he' uja'x in nifeltax ha' Cristo qa teqemtshenłetax yiwetskii, ewi'łłe in wo'taxii qu' les netsu'unhetii. Qa na'łłe hekhewep iye in nifel ha' Cristo qa yaqsi'jju'ha yijat'ij in nifel.* 16 Enewe'en in nifel qe ta'łets in yisu'un ha' Cristo qa yakha' iye, qa nikfe'lets iye in yakha' heinekumhi'yiiji' qe qa' heiweyik'i kekhewe'

---

* **1:1** Diácono ikji' t'ifti'ts'etskii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús. * **1:1** Hch 13:9; 16:1,12-40; 20:3-6,28; 1Ti 1:2; 1Ts 2:2; Tit 1:7; 1Co 3:5 * **1:5** Hch 16:12-40; 1Co 9:15-18; 2Co 11:7-9; Fil 4:10,16,18 * **1:6** 2Co 7:1; 9:8; Ga 3:10 * **1:7** Ro 1:17; Fil 1:13-14,17-20,25,30; 2:17,24; 4:22; Hch 22:1 * **1:8** Ro 1:9; 1Ts 3:6 * **1:9** Ro 12:2; 1Co 13:1; 15:58; Ef 5:17 * **1:10** 2P 3:1; Hch 24:16; 1Co 10:32; Fil 1:6,15 * **1:11** Mt 3:8; Ga 5:22; Ro 1:17; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **1:12** Mr 13:9; Hch 21–26 * **1:13** Flm 10 * **1:14** Lc 8:21; Jn 18:32; Hch 17:11; He 4:12 * **1:15** Ro 1:29; Tit 3:9

łe'sits wi'tlijei in tefelhitii.* 17 Qa hekhewepłe in nifeltax ha' Cristo qa ewi'łłe in yisu'untax qu' week niwqinhetji', qa in nifeltax ha' Cristo qa nite'łe weekij pe' łatawjets in nifeltax. Enewe'en yumtitax qu' lees natsawtshetenij aka'an in hoyophełitii.* 18 ¿Qa inhats'ek? Inye'jłu', qe qu'nte' yijaaye'taaja in nifel ha' Cristo i'nłi'i qu' yijaayi'ija qu' nenfel, qa łunye'j ji'ij iye in tsi'sinheti'mkii, qe in tefelhitii ha' Cristo hik aka' les tsi'sinheti'mkii qa nite' yili'ij qu' ye'łe'wisi'imkii,* 19 qe tsikfe'lets pe' iyinheyejeyi'ł qa pa' łeqi'fenkeye'j iye pa' Łeqe'spiritu ha' Jesucristo qu' nats'atsjiłinfik'i hatse'.* 20 Qu' haifaakanhetiitax hatse' qi in hisu'untax qu' nite' hit'i'ij pa'qu' netswepinhetkii. Nite' ts'ijiwei qe hisu'un hatse' ka' hayiitsłe yeqfenye'jij in hiwqinhetji' ha' Cristo qa pakha'łe qu' yijunye'je'kii me hailanhetii me nite' hailanhetii.* 21 Qe yakha' in hit'ijets in yi'ła'x t'ejuyets ha' Cristo qa qu' hawa'm ma' qa hats tsaxij.* 22 Qa qu' mexełe yi'ła'xe' qa' olotse' pe'qu' łeye' qu' he'yithayii. Qa hik ta'łijupi' nite' tsikfe'lets łekpa' qu' he'yeku'mi' ene' wetsjuk me i'nłi'i qu' mexe yi'ła'xe' me i'nłi'i qu' hawa'm.* 23 Qi in tsitayek'estaxji' enewe' wetsjuk, qa in hisu'un qu' hak qa' ha'nijup ha' Cristo hik aka' qa les hisu'uunija,* 24 qa qu' mexe yi'ła'xe' qa łunye'j ji'ij iye qe les łe'wis qu' k'efeni'ł. 25 Tsikfe'lets in les łe'wis aka'an, nite'łek hailanhetii, ma' qa' ha'ni'ł etji'teje'mkii iye qa' k'efeni'łij iye qu' les net'ijaifik'i qu' enikfe'li'łets qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in nite' łeqeku'uł ha' Cristo.* 26 Qu' e'tswentaxi'ł iye qa' les qi qu' ne'sinheti'łi'mkii in łijayani'ł ha' Jesucristo qe ta'łets qu' e'tsweni'ł iye.* 27 Ewi'łłe qu' aqsiiłijkii qu' ejunyejeyi'ł pa' hats yit'ij ke' łe'lijei ha' Jesucristo hats'inha qu' natsamtaxi'ł ei i'nłi'i qu' nite' natsame'taxi'ł ei qa hatsłe qu' nek'iye'ej pa'qu' ejunyejeyi'ł, ma' qa netsikfe'lets in nite' łili'iłij in ewi'ł ła'niłiji' in łent'unhetiłij in nite' łeqeku'ułik'i ke' łe'sits wi'tlijei.* 28 Qa nite' iye łenijiweyiłik'i pa'qu' nijiweikittaxiłijkii pekhewe' yijayan pe' tujtseikal. Aka'an in yaqsiijkii pekhewe'en qa jutsiqaxij in yamii hatse' pa' qi ławak pa' Dios. Qa ekheweli'ł in nite' łenijiweyiłik'i qa jutsiqaxijek in łami'łii hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij. Ha'ne witiła'x nite' yili'ij ta'łets pa' Intata.* 29 Qe ekheweli'ł nite' ewi'łłe in ł'estiyiłij qu'nte' eqeku'yi'ił ha' Cristo qe ł'estiyiłij iye qu' aats'e'ełij pe' wekwek qe ta'łets in łijayani'ł.* 30 Qu' aats'e'ełij pe' wekwek hik qu' łunye'je' ka' hats łe'tsweni'łij, kakha'an hane'ej menjiit ł'impiye'ełijkii iye in yijunye'jkii.

2

Pa' nite' witiwqiye'jji' qa pa' Cristo in qiji'.

1 Łenikfe'li'łets ha' Cristo in jiyakakłin, qa jiyisimetsin iye pa' łeqsu'unka'x inij, qa jiyisu'unkeninijji' iye in ewi'ł ju'uniji' qe ta'łets in na'l initji' pa' Espíritu Santo, qa jiyoksi'wenkeninij iye in qi in jiwet-su'un qa jineq'elet wetju'ł iye.* 2 Qa hik ta'łijupi' otsponhetiłij pa' witisa'xi'mkii qu' aqsiiłijkii qu' ewi'łe'łe pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii, qu' ewi'ł ni'iłiji' qu' mewet-su'uni'ł, qa qu' ewi'ł ni'iłiji' pa'qu' umti'ił qu' łe'wise'.* 3 Hasu'uj pa'qu' netqethenju' qa

* **1:16** 1Co 13:1 * **1:17** Ro 2:8 * **1:18** 1Ts 2:5 * **1:19** Job 13:16-18; Ga 5:25; Hch 16:7; Ro 8:9; 1P 1:11 * **1:20** Hch 23:6; 1Ts 1:3; 1Jn 5:12; Jn 8:51 * **1:21** Ro 8:38-39; 14:7-9; Ga 2:19-20; Fil 1:11,15; Col 2:6–3:11; Fil 3:7 * **1:22** Mt 3:8; Ro 1:13; Ga 3:10; 5:22; Mr 14:6; Stg 2:14-26 * **1:23** Ro 6:8; 2Co 4:14; 13:4-5; 1Ts 4:14; 5:9-10; Jn 12:26 * **1:25** Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Jud 3 * **1:26** 1Co 15:58; Ro 16:7; Ef 2:6; 1P 5:14 * **1:27** Hch 23:1; 1Co 16:13; Ga 5:1; Fil 4:1; Ef 6:13-17; 2Ts 2:15; Jn 11:52; 1Ti 3:9; 4:1,6; 5:8; 6:10,21 * **1:28** 1Co 16:9; Mt 7:13; Ro 9:22; Hch 4:12; 2Co 7:10; He 5:9 * **1:29** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **2:1** Ro 5:8; 15:30; 2Ts 2:16; 1Jn 3:16; 4:9-10,16; 1Co 12:13; 2Co 13:13; Ef 4:3; Col 3:12 * **2:2** Ro 12:16; 15:5; 2Co 13:11; Fil 4:2; 2Ts 1:3; 1Jn 3:16; Jn 11:52

na'aj weniwqinhet iye. Hasu'uj meniwqinheti'ł yijat'ij week ewiłei ekheweli'ł aqsiiłijkii qu' hik łunye'je' qu' lees qitse'ji' pekhewepe' qa akha'łe qa nite' e'qiye'ji'.* 4 Hasu'uj pa'qu' łakha' ye'łe łete'm qu' natjamtiłi'ij łetets pe'ye' week yijat'ij qu' nijamti'ijets.* 5 Pe' aqjamtikineyejeyi'łkii hik łunyejeye' pa' łaqjamtikineye'jkii ha' Jesucristo. 6 Łakha' in hik łuk'etaxji' pa' Dios qa nite'łe weniwqinhetij aka'an.* 7 Łakha' yiwejin pa'aj pa' łuk'etaxji' ma' qa hik łunye'j qu' witqejkunenek'e. In te'wenhetii hik łunye'j ene' week jukhew.* 8 Qa in te'wenhetii in hik łunye'j ene' week jukhew, qa łakha'łe qa nite' yisu'un qu' neniwqinhetji'. Łakha' tek'eenetsha pa' Intata yamijii in wa'm, yamijii in wa'mjipha'm pe' cruz.* 9 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in qi in yiwqinhetji' hakha'an ma' qa tisij pa' witii week t'anipji' pe' witiyits.* 10 Hats'inha qu' netpiikaxtii ka' łii Jesús qa *week nonokok'enju'kii* *(Is 45:23)* na' wa'sji' qa ha'ne week sehe' epji' qa pa' te'weiju' ha'ne sehe' epji'.* 11 Ma' qa' week qu' nit'ijets ha' Jesucristo in hikha' week tenek'enhe'yij, qe qa' neniwqinhetji'ha pa' Intata Dios.*

Hik ejunyejeyi'ł qu' analiti'łipji' ha'ne sehe' epji'.

12 Yejefets, ekheweli'ł nite' łili'iłij in ł'ek'eni'łets, nite' ipłu'łi'ii qa ha'njii'ł etji'teje'm qu' ek'eni'łets, les in qi in ł'ek'eni'łetsha hane'ej in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm. Weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' e'mehe'yi'iłijha qa' e'nijiwe'yi'łiju'łha iye pakha' qu' nełini'ł hatse' wit'ikheyi'j yamii na' wa's* 13 qe pa' Intata hikpa' t'ithayi'yi'ł etji' ma' qa łisu'uni'ł qa łaqsi'ji'łijkii pa'qu' nisu'un. 14 Week pa'qu' aqsi'ji'łijkii, hasu'uj qu' ejefitenhetsi'i'ł qa hasu'uj iye qu' ek'ełenhetsi'ił* 15 hats'inha qa' hame' pa'qu' nit'iłij ewets qu' ijaniłik'i in łijayani'ł qa' hame' iye pa'qu' uł'axe' qu' na'ni'ł etji', ekheweli'ł łelits pa' Intata ham łeq'inyejeye' i'nji'ju' enewe' nite' yatsathen qa uł'ets iye. Enewe'en in łenetsji'łi'ł ekheweli'ł qa hik ejunyejeyi'ł qu' o'footekiyi'ił ha'ne sehe' epji'.* 16 Eni'łpha'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x, hats'inha qu' namtaxets pa' łeqe nełu ha' Cristo qa qi qu' ye'łe'wisi'imkii, qe na'l pa' weju'łij in hik łunye'j qu' qi qu' hekuma'xkii in he'yithayii.* 17 Qa qu' hailanhetii hik qu' yijunye'je' na'aj wino qe wa'natsi'yipji' na'aj inqa'met testi'yij pa' Intata (sacrificio) qe ta'łets in nite' łeqeku'uł ha' Yatsat'ax'inij. Qa hik ta'łijupi' in ye'łe'wisi'mkii qa hisu'un qu' e'łe'sitse'jiiłi'mkiyek.* 18 Qa hik łunye'je' ekheweli'ł qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qa' isu'unjiiłek qu' ye'łe'wisi'imkii.

Pe' wetsjuk pekhewe' yi'fen pa' Pablo.

19 Qu' łexke'yi'ij ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa' aje'eł he'nukin ha'ne Timoteo, hats'inha qu' ye'łe'wisejii'm kiyek qu' nek'impi'ye'taxij pa' ejunyejeyi'ł.* 20 Ham pakhape' qu' hik łunye'je' nakha'an in yijamti'iłij eikii pa'qu' ejunyejeyi'iłkii, 21 qe week hekhewep woł'iikii pe' łekhewełłe in yisu'un qa nite' pa' yisu'un ha' Jesucristo.* 22 Hats łenikfe'li'łets ha'ne Timoteo in weju'łij ka'

---

* **2:3** Ro 2:8; Ga 5:26; Col 3:12; Fil 3:8; 4:7; 1P 2:13 * **2:4** Ro 15:1; 13:1; Lv 19:18; Mr 10:45; 12:31; 1Co 10:24; 13:5; Fil 2:21 * **2:6** Is 9:6; Jn 1:1,14; 20:28; Ro 9:5; Col 1:15-16; Tit 2:13; He 1:2-13; 2P 1:1; 1Jn 4:14-15 * **2:7** Mt 20:28; Mr 9:12; 10:45; 2Co 8:9; 13:4; Is 42:1; 53:12; Jn 1:14; Ro 8:3; Ga 4:4; 1Ti 2:5; He 2:17 * **2:8** Lc 23:26; Fil 3:10 * **2:9** Is 52:13; 53:12; Dn 7:14; Hch 2:32,33; 5:30,31; Ef 1:20-21; He 2:9 * **2:10** 2Co 5:1; Ef 1:10,20; 2:6; 3:10; 6:12; He 3:1; 12:22; Mt 28:18; Ap 5:13 * **2:11** Is 45:23; Ro 10:9; 14:11; 1Co 12:3; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **2:12** Flm 1; Mr 1:27; Hch 16:14,32,33; Ro 6:12 * **2:14** Jn 7:12; Hch 6:1; 1P 4:9; 1Ti 2:8 * **2:15** Lc 1:6; 3:5; Mt 10:16; 17:17; Ro 16:19; Jud 24; Hch 2:40; 1P 2:18; Dt 32:5 * **2:16** Lc 8:21; Jn 18:32; Hch 17:11; He 4:12; Ro 2:17; Ga 6:4; Fil 1:6,15,26 * **2:17** Fil 1:7; Ex 25:29; Nm 28:7 * **2:19** Lc 24:3; Hch 16:1; 1Ti 1:2 * **2:21** Ro 15:1; 2Ti 3:2; 1Co 10:24; Fil 1:15

łunye'j, qe łakha' hithayiki'ił ka' wit'ithayijkit t'ejuyets ke' łe'sits wi'tlijei, hik łunye'j na'aj wita's in t'ithayi'yi'ł na'aj łatata. 23 Qa hik ta'łijupi', q'axqe qu' aje'eł he'nukin hatse' ha'ne Timoteo qe mexe qu' heik'eni'łik'uikii pa'qu' nit'ij pe' wit'alhei. 24 Tsikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij qu' łexke'yi'ij qa' yakhaayi'ija qu' aje'eł natsami'ł ei hatse'.* 25 Qa hane'ej qa humti qu' mexe henpilhenin eku'n iye na' Epafrodito, yejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij, qi iye in yisu'un qu' netsi'fen, yi'fe ej iye in hawatlani'ł pa' uł'ax, hik ha'ne ukinek'ił iye, ma' qa tsi'fenij pa'qu' łunye'je'łe.* 26 Łakha' qi in neqwenkeyutaxi'ł ej iye e'weeki'ł qa yitawje'meten iye qe nikfe'lets in ł'iye'ełij pa'aj in wanqaats'e'. 27 Qa yijaa'ija anek in wanqaats'etax, yaqaamij qu' nawa'm, qa pa' Intata qa neq'eletij qa nite' ewi'łłe in neq'eletij qe yakha' iye neq'eletyij iye hats'inha qa' nite' na'ni' ipji' iye pa' yikameta'xkii qu' nek'ika'me'tkii iye. 28 Qa hik ta'łijupi' in aje'eł qu' he'nukin, hats'inha qa' i'weni'ł iye ma' qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii iye qa yakha' qa' nite' qi qu' yitawjemet'e. 29 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' mewetfeltaxiłi'm na' inejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij qa' iwqinheti'ł iye pekhewep hik łunyejei nakha'an. 30 Qe hats yaqaamij qu' nawa'm qe ta'łets in t'ithayi'yi'm ha' Cristo, łakha' nite' naiłewek qe ta'łets in yisu'un qu' naqsi'j ye'mijkii ka' ekheweli'ł nite' e'weju'łi'łij qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii.*

3

Pablo qa tetfelik'i.

1 Ewi'łłi'ij yejefets, e'łe'sitsi'iłi'mkii in ta'łets ha' Yatsat'ax'inij. Yakha' łeke' iye qu' ewi'łij qu' hika' iye ka' hayiits hika', nite' hutenij, qa ekhewełi'ił qa les łe'wisek qu' epi'ye'ełik'i iye qe qa' les matjanitheni'ł.* 2 Jełi'łiju'ł hekhewe' hik łunyejei nunajits, qa uł'ets iye maestros. Jełi'łiju'ł iye hekhewe'en qe yisu'un iye ka' nite' yijaa'ija circuncisión qe in yiwu'mtax łaxpa's qa nite'łe yijayaanija pa' Intata.* 3 Qe inekhewel na'l ine'm pa' yijaa'ija in circuncisión qa intawjetsłeji', qe pa' Espíritu Santo in in'initji' qa hikpa' jiyamitets pa' Intata qa jintewqinhet qa je'łe'sitsi'imkii iye in yatsat'ets'inij ha' Jesucristo. Inekhewel nite' jiwetjumti'ijets ha'ne i'nese'n qu' jinamii pa' Intata.* 4 Yakha' iye łeke'tax qu' haqsiijkii qu' hetjumti'ijets ha'ne yese'n (circuncisión) qu' hiwqinhet pa' Intata qa lesłe qek haqsiijtaxijkiiha aka'an. 5 Yiwu'm łammi's ł'aj łoso' (circuncisión) in hats ocho (8) łeqe nełutsfik'i, hik aka' yinifenye'j. Yakha' Israel łeiłe'. Yakha' hata'łets pe' ława'mhitsik'i ta'łets pa' Benjamin'ik'i. Yakha' ham hami'ik'ui in ye'hebreo'ija.* Qa in t'ejuyets ka' ley, qa yakha' qa ya'fariseotax.* 6 Qi in hisu'untax pa' Dios qa tsi'weihiyutaxik'i, ma' qa hanawitjitaxju' hekhewe' yijayan ha' Jesús qe humtitax qu' net'ejuyiju'ł ha' Jesús pa' Dios. Qa in t'ejuyets ka' ley, qa yakha' qa hik yijunye'j qu' hatsa'then.* 7 Qa week ekewe' humtitax qu' natsaxinenij hatse', qa hane'ej qa hats tsikfe'lets in ham weju'łi'ij qe ta'łets in wa'm yifi pa'aj ha' Cristo. 8 Qa nite' uja'xłe ekewe'en qe weekji' iye in hats ham weju'łi'ij qe ta'łets ka' ham yafits'e' in ham łunye'ji'iju'ł kakha'an in tsikfe'lets ha' Yatsat'axyij Jesucristo. Hikha' ta'łets in hats ham weju'łi'ij eke' weekji', qa hane'ej qa hats hik yeqjunyejeyij qu' yeqeł'iliye' qe ta'łets in tsikfe'lets ha' Cristo hik aka' les weju'łij yijat'ij

* **2:24** Fil 1:7 * **2:25** Fil 4:18; Mt 6:8 * **2:30** Mr 14:6; 2Co 9:8; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * **3:1** Ro 12:12; 2Co 6:10; Fil 1:18 * **3:2** 2Co 13:7 * **3:3** Ga 6:15; 5:25; Ro 8:4; 16:7; 1Ti 3:16; Ef 2:6; Fil 1:1,15; 1P 5:14 * **3:5** Aka' hebreo ikji' iye Israel. * **3:5** Gn 17:12,25; 21:4; Lv 12:3; Lc 1:59; 2:21; Ro 9:6; Sal 68:27; Hch 5:34; 22:3; Ga 1:14; 5:4 * **3:6** Hch 22:2-5; 26:9-11; 1Co 15:9; 1Ti 1:13; 2Ti 3:12; Ro 3:21; 7:9-10; 9:31; 10:2,4-5; Ga 1:13; 2:21; 3:21; Lc 1:6

qa t'anipji' eke' weekji'.* 9 Hane'ej qa hats ha'nji'teje'm hakha'an. Qa hats tsikfe'lets in ham ye'm pa' yatsathen in haqsi'jtaxijkii ke' t'ejuyets ka' ley, qe pa' yatsathen in na'l ye'm ta'łets yijat'ij pa' nite' yeqekuye'jij ha' Cristo. Pa' yatsathen ta'łets pa' Intata qa jintesti'yij qu' nite' jinteqekuye' ha' Cristo.* 10 Ma' qa hane'ej qa hisu'un qu' les netsikfeeletsha hakha'an qa hisu'un iye qu' les netsikfeeletsha iye pa' qi łet'unha'x qe in hats wa'mtax qa iła'xłe iye. Qa hisu'un iye qu' hakijets in qi in yaats'e'ej kekhewe' wekwek qa' namłi'ijii qu' hawa'm in łunye'jek łakha' in yamłi'ijii in wa'm,* 11 hats'inha qa' łeke'ye' qu' natsamets pa' łiłijii hatse' pe' hats naxtaxju'. 12 Hane'ej nite' łeke' qu' hit'ijets qu' hats week haqsi'jijkii qa nite' łeke' iye qu' hit'ijets qu' hats hatsa'then, qa hatsłe hakłi'ij qa' natsamłi'ijii qu' nasqhat'etsij kekhewe' hats tsełisij ha' Jesucristo qu' haqsiijkii.*

Inekhewel wa's iniiłets.

13 Yejefets, yakha' nite' hijamti'ets qu' hats week natsqhat'etsij, qe ewi'łłe ka' haqsiijkii: qu' hasu'uj hijamti'ets kekhewe' hats ha'yanji' łe'sits haqsi'jijkii, he'nt'unhetii yijat'ij qu' natsametsji' pakha' mexe hamik'ui qu' haqsi'jijkii,* 14 hats'inha qa' week natsqhat'etsij ma' qa' nana'l pa'qu' yinisit'e' qu' natsaxij pakha' łeqisit'ij pa' Intata qu' natyaitaxii pekhewe' tek'enets ha' Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi' inekhewel pekhewe' hats t'unitsijha, week injunyejeye' qu' ji'nt'enji' pe' inaqjamtikineyejeikii aka'an. Qa qu' nana'l pe'qu' nite' nene'ji' pe' łaqjamtikineyejeikii aka'an, qa pa' Intata qa' nikfelitets pekhewe'en in nite' hik łunyejei pe' inaqjamtikineyejeikii.* 16 Qa lesłe łe'wis qu' jintaqsi'jijkii week ewiłei inekhewel pakha' łuk'e' pa' hats łeke' qu' jintaqsi'jijkii qa' juufłe qu' net'ijaifik'i. 17 Yejefets, ojonketiłik'i ka' yijunye'j qa' ojonketiłik'i iye pekhewe' yojonketik'i aka' yijunye'j. 18 Qe olots pekhewe' hik łunyejei aka' hats olotsij in henfeltaxi'n qa hane'ej qa' hiyeketijets iye qu' hit'ijets ma' qa hats yaq'apyijkii, in łekhewel hik łunyejei qu' ł'ejuihifetsi'ij pe' łeqe cruz ha' Cristo.* 19 Enewe'en yamii hatse' pa' qi ławak pa' Intata. Enewe'en pakha' łeqe dios pakha'an: in yisu'un pa'qu' łunye'je' eke' wekwek. Yiwqinhetji' pekhewe' łeke'tax qu' niwepinhetkii in yaqsiijkii. Ewi'łłe in yijamti'ets pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'.* 20 Qa inekhewełłe qa wa's iniiłets hikpa' ta'łii hatse' ha' hane'ej jit'otki'ik'ui Eqiłina'x, Yatsat'ax'inij Jesucristo. 21 Łakha' yi'nk'aihit hatse' enewe' if'iljetsits i'nesenits ma' qa' hik łunyejeye' pa' ł'ese'n in qiji' qa' nit'iji' pa' łet'unha'x, hikpa' łet'unha'x yejełik'ui ene' week jite'wen qa pe' nite' jite'wen wekwek.*

4

1 Hik ta'łijupi' mattsathenketiłiiha ha' Yatsat'ax'inij. Yejefets, ekheweli'ł qi in k'esu'untaxi'ł qu' k'eweni'ł. Ekheweli'ł ta'łi'ł ewets iye pa' yisa'xi'mkii. Qa ekheweli'ł iye hik ejunyejeyi'ł pa'qu' yinisit'e'.*

Pablo yisu'un qu' łe'sitse' wetju'ł pe' wetsjuk efuts.

2 K'iyinijets ke' Evodia qa kekhe' iye Síntique qu' yape ewi'ł na'niji' iye qu' witjefekiyi'ipji' iye ha' Yatsat'ax'inij. 3 Qa akha', łe'wis yithayife, k'iyinij ewets qu' iftits'ets enewe' efuts qe hik enewe' iye qi in ikifikii in t'ithayii in

* **3:8** Jn 17:3; 2Co 4:6; Ga 4:8-9; Fil 1:15; 2:3; Col 2:2; 1Jn 4:8; 1P 3:1 * **3:9** Ro 3:22; 10:4,5; Ga 2:21; He 11:7 * **3:10** Ro 6:5; 8:17,36; 2Co 1:5-7; 4:7-12; 12:9-10; Col 1:24; 1P 4:13; 5:1,9; Ga 6:17 * **3:12** Jn 1:5; 12:35; Ro 9:30; 1Co 9:24; Ef 3:18 * **3:13** Lc 9:62; 17:31 * **3:14** Ro 16:7; Fil 1:1,15; Ef 2:6; 1P 5:14 * **3:15** Lc 10:21 * **3:18** Lc 23:26; 1Co 1:17; Ga 6:12 * **3:19** Lc 14:10; Jn 5:41,44; 8:50,54; 12:43; Ro 9:4; 1Co 11:15; 2Co 6:8; 1Ts 2:6 * **3:21** 1P 5:4; 1Co 6:13; 1Jn 3:2 * **4:1** Ap 12:1; Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27; 2:2

henfel ke' łe'sits wi'tlijei qa ha' Clementeji'ij iye qa hekhewep. Enewe'en qi in tsi'fenij ka' haqsi'jijkii. Pe' łiyits hats i'nji'teje'm pa' witfaakanek t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij. 4 Hasu'uj ili'iłij qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in ta'łets ha' Yatsat'ax'inij. Ewi'łij iye qu' hit'ij. Hasu'uj ili'iłij qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii. 5 Les łe'wis qu' mowo'ołii qu' week nenikfe'lets in ł'ineqsu'uni'ł. Pa' Yatsat'ax'inij hats met.* 6 Hasu'uj pa'qu' natawje'meten. Qa qu' natawje'meten pe'ye', qa' iyiiniiha pa' Intata qa' iyinijets iye pa'qu' hame'em qa' itjiijetspha'm iye łe'wisij. 7 Ma' qa pa' Intata qa' nełisij pa' wit'ikesimeya'x, hikpa' wit'ikesimeya'x ham pa'qu' nenikfe'letsha. Pa' wit'ikesimeya'x qa' nejełets pa' atawe'j qa pa' aqjamtikineye'jkii iye qe łijayan ha' Jesucristo.* 8 Hatse', ewi'łłi'ij yejefets, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pa' yijaa'ija, ewi'łłe qu' ijamti'iłets qu' łe'wise' pa'qu' ejunyejeyi'ił, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pa' yatsathen, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pekhewe' wekwek hamitsji' pa'qu' uł'axe', ewi'łłe qu' ijamti'iłets pekhewe' łe'wis in jit'ekumets, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pakha' qu' ninikfe'l in łe'wis wekwek i'nłi'i pakhape', qu' nana'l pakhape' iye qu' ne'weju'łij pe'ye' i'nłi'i pa'qu' ne'weju'łij qu' jintefel qa hikpa' qu' ijamti'iłets iye.* 9 Kekhewe' k'ikfelitiłets qa ł'eku'mi'łi' qa ke' łespi'ye'ełij qa łe'tsweni'łij iye, hik kekhewe' iye aqsiiłijkii qa pa' Intata hikpa' ta'łets pa' wit'ikesimeya'x qu' na'ni'ł ejupkii.*

Pablo qa wetfeliji'm pekhewe'en in qi in yi'fen.

10 Qi in ye'łe'wisi'mkii qe ta'łets pa' Yatsat'ax'inij in hats łijamti'iłyiikii iye qa łetsifeni'ł. Yijaa'ija in łeneqjunu'taxi'łyij qa jutsitaxłe qu' ewi'łi'ik'i qu' etsi'feni'ł.* 11 In hit'ij aka'an nite' ikji' qu' hisu'un qu' qi qu' heifenhetii qe hats tsitjo'le'ej in hi'wejułenij na'aj na'l ye'm. 12 Yakha' tsikfe'lets pa'n łunye'j qu' jina'nji' pa' witf'iljetsi' qa tsikfe'lets iye ka' łunye'j qu' ham hame' ine'm. Yakha' hats tsitjo'le'ej pa'qu' łunye'je' qu' nanam yiwets, week ekewe'en hi'wejułenij. In k'iłin qa hi'wejułenij qa łunye'j ji'ij iye in k'iyipkun hi'wejułenij iye.* 13 Yakha' week yeke' qe pa' Cristo tsit'unhet.* 14 Qa hatsłe weju'łij ekheweli'ł in łenekiłijup week na'aj yijunye'jkii. 15 Qa ekheweli'ł łenikfe'li'łets Filipos łeiłets, in i'nk'a łepi'ye'ełik'i eke' łe'sits wi'tlijei in henfeli' ha' witset Filipos qa ink'ałe in hats hakik'ui ha' sehe' Macedonia, qa ham pe'qu' uja'xe' inejefetsipji' pa' Intata qu' netsi'fenij pe'ye' i'nłi'i qu' ł'astaye', qa ekheweli'ł qa u'ja'xłi'ił in ł'inqekeniłijyiikii ekewe'en.* 16 Qa hik łunye'j iye in mexe ha'ni' ha' witset Tesalónica hikha' i'nji' iye ha' sehe' Macedonia qa na'l iye ke' ł'inqekeni'łyijiikii ł'astai qu' etsi'feni'ł.* 17 In hit'ij aka'an nite' ikji' qu' qi qu' hisu'un qu' esłisłi'iłijkii pe'ye', ewi'łłe in hisu'un qu' les net'ijaifik'i pekhewe' hats na'li'ł e'm na' wa'sji'.* 18 Week heyesti'yij kekhewe' ł'inqekeni'łyijii łenke'kineniłij ha' Epafrodito qa mexe na'l ene' ya'maneyij. Kekhewe' ł'inqekeni'łyijii hik łunye'j qu' ewjisiyi'im pa' Intata na'aj testi'yij (ofrenda), ma' qa yisu'unija.* 19 Qa hik ta'łijupi' pa' yeqe Dios qu' nełisi'łij week pa'qu' hami'ił e'm qe ham ł'aka'the'ye' pe' łewekwekits qu' nełisiłijkii qe łijayani'ł ha' Jesucristo.* 20 Pa' Intata Dios jitewqinhetji'ha ene' week łahatsiyij. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).*

Pablo qa wetfel.

---

* **4:5** 1Co 16:22; Fil 1:6; He 10:24-25; Stg 5:8; Ap 1:7; 3:11; 22:20 * **4:7** Ro 16:7; Fil 1:1,15; 2:3; Ef 2:6; 1P 5:14 * **4:8** Jn 8:14; 1Ti 3:8,11; 5:22; Tit 2:2,5; Ro 1:17; 2Co 7:11; 11:2; Stg 3:17; 1P 2:9; 3:2; 1Jn 3:3; 2P 1:3,5 * **4:9** Jud 3 * **4:10** Fil 1:5; 2Co 8:1-2; 11:9 * **4:12** 1Co 15:58 * **4:13** 2Co 12:9; Ef 3:16; Col 1:11; 1Ti 1:12; 2Ti 4:17 * **4:15** Fil 1:1,5; Hch 16:9 * **4:16** Hch 17:1; Mt 6:8 * **4:17** Mt 3:8; Ro 1:13; Ga 5:22 * **4:18** Fil 1:5; 2:25; He 13:21 * **4:19** Mt 27:46; Ro 1:8; Fil 1:8 * **4:20** 1Ts 1:3; 3:11,13; Ga 1:4,5; 1Ti 1:17; 2Ti 4:18; He 13:21; Ro 11:36; Ap 22:21

21 Hewetfelii week hekhewe' hats yatsat'etsij ha' Jesucristo. Qa enewe'
i'nyijup inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ł ei iye. 22 Qa week hekhewep iye
inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ł ei iye, qa hik łunyejei iye in wetfeli'ł ei ne' i'ni'
ne' łetsi' na' qi wittata César.* 23 Pa' łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu'
na'ni'ł ejupkii. Amén.*

* **4:22** Mt 22:17; Lc 20:22; Fil 1:7 * **4:23** Ro 1:9

COLOSENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, qa
na' Timoteo inejefe'epji' pa' Intata.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe'
yatsat'etsij pa' Intata qa nite' yeqeku' iye inejefetsipji' ha' Cristo i'ni' ek ha'
witset Colosas. Pa' Intata Dios qu' net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe'
atawjetsi'ɬ. 3 Yekheweli'ɬ hitjiiɬijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata, hikpa' ɬatata ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa nite' hili'iɬij qa k'iyinjii'ɬ epji', 4 qe k'impiye'eɬij
pa' nite' eqekuyejeyi'ɬij ha' Jesucristo qa pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬij pe' week hats
yijayan pa' Intata. 5 Aka'an ta'ɬets pakha' ewetjumtikineyejeyi'ɬik'ui pakha'
hats watji'leti'ɬ ek'ui na' wa'sji'. Aka'an hik aka' kakha' ɬepi'ye'eɬik'i qa
ɬenikfe'li'ɬets iye in i'nk'aa ɬepi'ye'eɬik'i kekhewe' wi'tlijei ta'ɬets pa' yijaa'ija, hik
kekhewe' ke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús* 6 hik ekewe' nami'ɬ ei. Ha'ne
week sehe' epji' eke' wi'tlijei hats t'ijaifik'i qa hats tei iye, qa in ɬunye'jek in
i'nk'aa'ija pa'aj nami'ɬ ei qa ɬepi'ye'eɬik'i qa ɬenikfe'li'ɬets iye aka' yijaa'ija qa
pa' ɬeqi'fenkeye'j iye pa' Intata.* 7 Aka'an hik aka' nikfeliti'ɬets na' Epafras,
hik nakha' hisu'uni'ɬ in yithayife'eɬ, qa ɬe'wis iye ɬeq'ithayinenek ha' Cristo
hats'inha qu' ne'feni'ɬij in ɬijayani'ɬ ha' Cristo.* 8 Hik nakha' iye nifeli'ɬ ye'm
pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬ neɬisi'ɬij pa' Espíritu Santo.* 9 Qa hik ta'ɬijupi' yekheweli'ɬ,
in i'nk'aa k'iye'eɬij qa qi in nite' tsaqatsit'iɬij in k'iyini'ɬ epji'kii, qa k'iyini'ɬijets
iye pa' Intata qu' noponheti'ɬij pa'qu' ikfeliyaxitsi'iɬets pa' yisu'un pa' Intata
qa' enikfee'liɬetsha, qa qu' enikfee'ɬik'iha iye pe' wekwek espirituɬe ta'ɬets pa'
Intata.* 10 Hats'inha qa' ejunyejeyi'iɬ qu' iwqinheti'ɬ ha' Yatsat'ax'inij, qa'
aqsiiɬijkii week pa' yisu'un, qa qu' hasu'uj ili'iɬij qu' aqsi'ji'ɬi'mijkii pa' ɬe'wis
pekhewep, qa qu' week neɬuts ijayi'ɬijfik'i pa'qu' ikfeliyaxitsi'iɬets pa' Intata.*
11 K'iyini'ɬijets iye pa' Intata qu' nata'ɬets pa' qi ɬet'unha'x qu' net'unheeti'ɬha,
hats'inha qu' nite' onoqmositi'iɬij qa qu' nite' itaqsuni'iɬijup iye week pa'qu'
ɬunye'je', qa' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii iye* 12 qu' itjiiɬijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata, qe ɬakha'
hats jiyiwjutsiqen qu' jina'nij ji'teje'm qu' netestiitaxij pa'qu' natsat'etsij
pekhewe' i'ni' hatse' pa' witset nite' yili'ij in na'lkii.*

Cristo hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' Intata.

13 Qe ɬakha' jiyiwejinik'uifik'i tenek'enheiji' pa' nookii qa jiyekaxetsji' pa'
tenek'enheiji' ha' qi in yisu'un in Ła's,* 14 hikha' jiyilithinik'ui pa' uɬ'ax, qa
yiwu'm i'nk'ui pe' inwuɬ'ets. 15 Hikha' iye hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' nite'
jite'wen Dios, qa hikha' hayiits na'l pa'aj in mexe ham ene' week ɬaqsijiiju'
pa' Dios.* 16 Qe hakha'an hikha' yaqsiijkii pa'aj week pe' wekwek i'nji'
ha'ne wa's qa ha'ne sehe' iye, pe' jite'wen qa pe' nite' jite'wen pe' ɬunyejeiɬe
wetju'ɬ tenek'enhei, week enewe'en ɬakha'ɬe in ɬaqsijiiɬeju' qa week iye ɬakha'ɬe
in t'ejuyets.* 17 In mexe ham pa'aj ene' week wekwek qa hayiits na'l

---

* **1:1** 1Co 1:1; 2Co 1:1; Ef 1:1; 2Ti 1:1; Hch 16:1; 1Ti 1:2 * **1:5** Sal 119:142; Jn 14:6; 2Co 11:10; Ef 1:13; 2Ti 2:15; 3Jn 3 * **1:6** Mr 4:8; Mt 13:38; 24:14; Ro 3:6; 2P 2:20; 3:18; 2Ts 2:10 * **1:7** Col 4:12; Flm 23; Mt 1:17; Ef 5:2 * **1:8** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Tit 3:5; Ap 1:10; 3:22 * **1:9** Jn 14:13; Stg 1:5; Pr 2:6; Col 3:10; Ef 1:9 * **1:10** 2Co 9:8; Ga 3:10; Pr 2:6; Jn 17:3; 2P 1:2; 1Jn 4:8 * **1:11** Fil 4:13; Hch 4:33; 2Co 3:18; 13:4; Lc 9:32; Jn 17:24; 2P 3:18 * **1:12** Sal 36:9; Jn 12:46 * **1:13** Mt 3:2,17; 27:43; Mr 1:15; Hch 20:25; He 1:2; Jn 3:16; 5:19; 15:10; 17:26; 1Jn 4:16 * **1:15** Fil 2:6; Jn 1:3; Ap 3:14 * **1:16** Gn 1:1; Mr 13:19; Jn 1:3; Ro 11:36; 1Co 8:6; Ef 1:10,21

pa'aj hakha'an, hakha' watjanithenij qa amaneiłi'ij pa' łunyejei ene' week.* 18 Łakha' iye łejiła' pa' wit'ese'n hikpa' pekhewe' week yijayan pa' Intata, łakha' pa' yojo'oj pa'aj in yenju' aka'an, łakha' yojo'oj in iła'x iye, qe qa' łakha'ye' qu' week netnek'enhe'yipji'.* 19 Qe pa' Intata yi'sinhetij qu' na'n ji'teje'm hakha'an week pa' łunye'j pa' Intata.* 20 Hakha'an in ta'łets qa pa' Intata qa łe'sitsi'ł wetju'ł ha'ne week, qa łe'sitsi'ł wetju'ł pe' i'nipji' ha'ne sehe' qa pe' i'nji' na' wa's qa' niwu'mfik'i pe' uł'ets, ma' qa yaqsiijkii pa' łe'wis qe ta'łets ha' Cristo pe' ł'athits in t'ilitfik'i pe' cruz ji'pha'm.* 21 Qa ekheweli'ł toxik'i in yemjeetax in i'totstaxiłi'mii qa łutentaxi'ł iye pa' Intata qe ta'łets pe' uł'ets łaqsi'ji'łijkii, 22 qa ha'nełi'ij qa hats e'łe'sitsi'ł wetju'ł pakha'an qe ta'łets pa' na'li'm pa'aj ł'ese'n ha' Cristo in wa'm, hats'inha qu' e'łe'siitsi'iłha qa qu' hame' iye pa'qu' uł'axi'ił'etji' qa qu'nte' itijitiyi'iłijets iye qu' uł'etsi'ił qu' amtaxi'łets pakha'an.* 23 Łakha' ha' Cristo qu' naqsi'ji'ł e'mijkii aka'an qu' hats yijaayi'ija qu' nite' eqeku'yi'ił, hik łunye'j ne'ej wettsupinju' wanaqfi'jik'iju'kii, nite' łakiłik'uifik'i pa' ewetjumtikineyejeyi'łik'ui pa' nikfeliti'łets in łepi'ye'ełik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús, hik ekewe' tefelhitiyipji' ha'ne week sehe' ipji', qa hik ekewe' iye yakha', Pablo, he'yithayinenheti'yij.* 24 Hane'ej qa tsi'sinheti'mkii kekhewe' haats'e'ej qe ta'łi'ł ewets, qa in haats'e'ej ha'ne yese'n ma' qa hats hukinetskii pe' mexe hamitsik'ui qu' naats'e'ej ha' Cristo qe ta'łets pa' ł'ese'n, qa hikpe' pe' hats yijayan.* 25 Hik enewe' he'yithayinenheti'yij in łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata, hats'inha qu' k'efeni'łij ma' qa week haqsiijkii pa' yisu'un qu' haqsiijkii pa' Intata, qu' henfel ke' łe'lijei t'ejuyets ha' Cristo, 26 ikji', ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets pa'aj pe' week ininqapitsik'i qa week pe' ława'mhitsik'i namji'ju' pe' łahatsiyij, pa' Intata yat'inkii pa'aj, qa ha'nełi'ij qa hats yethinij pekhewe' hats yijayan, 27 qe pa' Intata yisu'un qu' nenikfe'lets pekhewe' hats yijayan nite' judiol pa'n łunye'j pa' qii'ija in łe'wis aka' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets, aka'an ikji' ha' Cristo in i'ni'ł etji'teje'm qa hikha' iye jiwetjumti'ik'ui qu' jinamii hatse'.* 28 Yekheweli'ł henfeli'ł hakha'an, qa henfeli'łi'mha pa'qu' łunyejeye'kii ene' jukhew qa efuts iye qa' hijatsheni'łijha iye ene' jukhew qa efuts pa' yijaa'ija in witikfeliyaxets wekwek, hats'inha qu' week łe'sitsi'imha qu' namtaxetsha hatse' ha' Cristo. 29 Qa aka'an in ta'łets qa he'yithayii qa hawatlan iye qa tsit'unhetija iye pa' i'nyitji' łet'unha'x ha' Cristo.*

2

Pablo yeł'ilaxets pe' Colosas łeiłets.

1 Qe hisu'un qu' enikfe'li'łets in qi in hent'unhet qe qa' e'łe'sitsi'iłju' week pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek pa' witset Laodicea qa week pekhewe' mente' tsi'wen.* 2 Hent'unhet qe qa' hakakłin pe' łatawjets pekhewe'en, qa qu' ewi'ł na'njiiji'ek iye qu' newetsu'un, qa qu' łe'sitsi'imkii qa' nikesimen iye pe' łatawjets qu' nata'łets in hats nikfe'lets in yijaa'ija, ma' qa aka'an qa' nata'łets qu' nenikfe'letsha aka' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets ta'łets pa' Intata, ikji' aka'an ha' Cristo,* 3 hikha' pakha' wanat'in

* **1:17** Jn 1:1-2; 8:58; He 1:2-3; Sal 104:24 * **1:18** Gn 1:1; Mr 1:1; Jn 1:1; Hch 26:4,23; 1Co 15:20,23; Ap 1:5 * **1:19** Sal 72:19; Is 6:3; Jer 23:24; Ez 43:5; 44:4; Jn 1:14,16; Fil 2:6; Ef 3:19; Col 2:9; Dt 12:5 * **1:20** Hch 7:26; Ef 2:14; He 9:12; Lc 9:23; 23:26 * **1:22** Fil 2:8; Jud 24; 2Co 4:14 * **1:23** Ga 2:16; Jud 3; 1Ts 1:3; Ap 3:14; Ro 10:18; Ef 6:9; Hch 13:9 * **1:24** 2Co 1:4; Fil 1:29; 3:10; Ef 4:4 * **1:27** Col 2:2; 1Ts 1:3 * **1:29** Jud 3; 1Co 15:10 * **2:1** 2Ti 4:7; Col 4:13-16; Ap 1:11; 3:14 * **2:2** Lc 16:25; Col 1:27; 4:8; Fil 3:8

ji'teje'm pa' qi witikfeliyaxets pe' wekwek qa pa' qi witikfeliya'xkii.* 4 Aka'an
hit'iłij ewets hats'inha qu' ham pa'qu' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'sitsi'ik'i łe'lijei qa
nite'łe yijaalija. 5 Qe in yemjeetax in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm qa pakha'łe
yeqe'spiritu qa hik łunye'j qu' ha'ni'ł etji'teje'm, qa tsi'sinheti'mkii in hik
łunye'j qu' hi'wen in łanaqsi'jiłju'ha qa in nite' łili'iłij in nite' łeqeku'uł ha' Cristo.*
6 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in ł'eku'mi'łiju'ł ha' Jesucristo qu' hik hakha'ye' qu'
natsat'etsi'ł ej, ye'ehe, qa' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un.* 7 Hik ejunyejeyi'ił ne'ej
totsiiju'ha łefitetsii qu' nite' eqeku'yi'ił, qa week nełuts qu' ijatsheni'łfik'iha iye
pa' nite' eqekuyejeyi'łij, in łunye'jek in hats ł'ijatshenheti'yi'łij, qa' itjiiłijetspha'm
iye łe'wisij pa' Intata.* 8 Jełi'łiju'łha, neqif'elikite'eł ejju' pe'ye' qu' nata'łets pe'
ham weju'łi'ij łeq'ijatshenkeyejei yumtiłetax qu' łunye'je', qa pe' yit'ij in t'ejuyets
ha'ne sehe' epji' qa ta'łłe'ets iye ene' jukhewłe qa nite' ta'łets ha' Cristo.* 9 Qe
pa' week łunye'j pa' Intata i'nji'teje'm pa' ł'ese'n hakha'an.* 10 Ma' qa hats
ham pa'qu' hami'ił ejup in ła'ni'ł ji'teje'm ha' Cristo hikha' te'weyik'uipha'm
week pe' witt'unhaxits qa pe' witnek'enheyejei.* 11 Łakha' in łijayani'ł ma'
qa yaqsi'ji'ł e'mijkii pakha' circuncisión, nite' łunye'jiju'ł kakha' circuncisión
yaqsiijkii ene' jukhewłe, qe in yiwu'mi'ł ek'ui pa' uł'ax ejunyejeyi'ł qa hik
aka' łeqe circuncisión ha' Cristo.* 12 In łempuliji'łijju', ma' qa hik łunye'j qu'
week ajkati'yi'łik'ui ha' Cristo, ma' qa in iła'x qa i'łiijiiłek iye, qe nite' łeqeku'uł
pa' łet'unha'x pa' Intata in yiłin iye ha' Cristo.* 13 Ekheweli'ł toxik'i mexe
hik ejunyejeyi'ł qu' anaxi'łju' qe ta'łets pe' ewuł'etsi'ł qa in mexe hamitsi'ł
e'm iye pakha' circuncisión ta'łets ha' Cristo, qa ha'nełi'ij pa' Intata qa
hats nełini'ł e'weeki'ł ha' Cristo, hikpa' yiwu'm i'nk'ui week pe' inwuł'ets.
14 Łakha' yiwamhitijkii week pe' inekumhifkinel i'ntaxji' pa' witfaakanek, pe'
inekumhifkinel week t'ejuitax inju'ł, qa nitłi'ijetsji' qa yilaniji' pe' łeqe cruz
ha' Cristo* 15 qa nitka'mij pe' łet'unhaxitstax pe' łunyejeiłe wetju'ł tenek'enhei
inwo'metets, qa yethinij qa week yi'wen in hats tanaxii pekhewe' łunyejeiłe
wetju'ł tenek'enhei inwo'metets qe ta'łets ha' Cristo.* 16 Qa hik ta'łijupi',
hasu'uj pa'qu' nejełi'łij ewets qu' nejełik'ui pa'qu' etuji'ł i'nłi'i pa'qu' iya'ałji',
i'nłi'i pa'qu' łe'wis nełuye', i'nłi'i ne'ej ink'aiki' juwel, i'nłi'i na'aj witwapi-
ihijii.* 17 Week ekewe'en hik łunye'j qu' łesinq'ale'łe łeq'enełeya'x hakha'
mexe hamik'ui pa'aj, hakha'an hikha' Cristo.* 18 Hasu'uj pa'qu' naq'ayiniłij
qa' netka'miłij pakha' enisit'ił hatse' ma' qa yisu'un qu' ojonketiłik'i in
wetf'iljetsin qa in iyinii iye pe' angelits, yit'ij łetets in i'nji'kii łotoi pe' wekwek,
ma' qa weniwqinhetij qa nite' ta'łets pe'ye', qe pe' łaqjamtikineyejeiłekii hikpe'
ta'łets.* 19 Qa nite'łe ewi'ł i'ni'łi'ha hakha' Cristo, hikha' łejiła' week pa'
wit'ese'n, hikha' ta'łets in tek pa' wit'ese'n, hikha' niqatijwetju'łkii iye pe'
ł'astai pa' wit'ese'n pe' ł'aka'thel wetju'ł pa' wit'ese'n, ma' qa pa' wit'ese'n qa
t'ijaifik'i in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata.* 20 Qu' hats week anaxi'łik'uiju'
ha' Cristo pekhewe' yit'ij ene' jukhew qu' net'ejuyets pe' iyinii, qa ¿inhats'ek
in hik ejunyejeyi'ł qu' natsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe', ma' qa hik ejunyejeyi'ł
qu' netnek'enhe'yi'ł epji' kekhewe' wenit'ij in yit'ij:* 21 —Hasu'uj anatkin,
hasu'uj ijaajin qu' łuj, hasu'uj ku'mets?— 22 Week ekewe'en nite' yape in

* **2:3** Pr 3:19; Is 11:2; 45:3; Jer 23:5; Hch 7:22; 1Co 1:21; 14:6 * **2:5** Sal 51:12; 1Ts 2:17 * **2:6** Jud 3; Ef 3:11 * **2:7** Ef 2:20; 4:21; He 13:9 * **2:8** Mr 7:3; 1Ti 6:20 * **2:9** Fil 2:6; Col 1:19 * **2:10** 1Co 11:3; Ef 1:22; 4:15; 5:23 * **2:11** Col 1:22; 3:9; Mt 1:17; Ef 5:2 * **2:12** Ro 6:4; Ef 2:6; Col 3:1; Mt 17:9; Jn 5:25; 20:9; 21:14; Hch 2:24 * **2:14** Lc 9:23; 23:26 * **2:15** Lc 10:18; Jn 12:31; 16:11; Ef 6:12; He 2:14 * **2:16** Lc 6:37; Jn 6:55; Ro 14:3,17; 1Co 8:4; He 9:10; Sal 81:3 * **2:17** He 8:5; 10:1; Ro 8:38; Ga 3:24; 5:2 * **2:18** 1Co 4:6; 9:24; Fil 3:14; Col 3:12 * **2:19** 1Co 6:13; Ef 4:4 * **2:20** Ro 6:8; 1P 2:24

tanatkinhei qe łe'lijeiłe i'nq'ijatshenij ene' jukhewłe. 23 Yijaa'ija ekewe'en in łeke' qu' jintumti qu' yijaali'ija, qa ta'łłe'ets ene' jukhewłe pa' yumtitax qu' łunye'je' qu' nijayan pa' Intata. Qa jitumti qu' yijaali'ija qe wetf'iljetsin qa in yawtsheten iye na'aj ł'ese'n. Qa nite'łe weju'łij ekewe'en qu' niwu'm pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits.*

3

Pa' ink'ayik injunye'j in ju'un ji'teje'm ha' Cristo.

1 Qa hik ta'łijupi' in hats week i'łiyi'ł iye ha' Cristo, qa' mowo'ołii pe' wekwek na' wa'sji', hikpa' i'niju' ha' Cristo pa' yiya'yik'i pa' Intata.* 2 Hasu'uj ili'iłij qu' jełi'łii pekhewe' wekwek hatse' pakha' pha'mji', qa hasu'uj pekhewe' sehe' epji'.* 3 Qe ekheweli'ł hats łanaxi'łju' qa pe' i'łiyi'ł qa wanat'ini'ł ji'teje'm ha' Cristo pa' Intata.* 4 Qa qu' ne'twenhetiitax hatse' ha' Cristo, hikha' iniła'x, ma' qa ekheweli'ł qa' e'wenhetiijiiłek hatse' qa' week e'wenheti'yi'łij hakha'an pa' qi łesa'x.* 5 Qa hik ta'łijupi', hik łunyejeye' pe' łewekwekits pe' esenitsi'ł qu' nanaxik'uiju' pa' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, qa pekhewep łunyejeiłe wetju'ł in wanawitjiłe, yisu'un qu' nanawitjiłi'ił in yejełju' pe'ye', ewi'łe' in yisu'un qu' naqsiijkii pa' uł'ax, qa pa' witjunye'j yisu'un wekwek, in hik aka' hik łunye'j qu' łeqe diose'.* 6 Qe pa' qi ławak pa' Intata i'nipji' hatse' pekhewe' nite' netek'enheyu' qu' nata'łets ekewe'en.* 7 Hik ekewe' łaqsi'jtaxi'łijkii iye toxik'i, in mexe ła'ntaxi'ł ji'teje'm.* 8 Qa ha'nełi'ij qa' yape ili'iłij week ekewe'en: pa' witwakaye'j, pa' witts'iyopto', pa' witjunye'j yisu'unłe qu' ninaqwakaninkii, pa' witjunye'j uł'etsik'ikii łe'lijeyij pakhape', qa pa' witjunye'j yeqwepin ł'anye'j.* 9 Hasu'uj qu' mawatqanłi'ił wetju'łkii, qe hats łiwu'mi'ł pa' hayiits ejunyejeyi'ł uł'ax,* 10 ma' qa ł'uyiłik'ipha'm pa' ink'ayik ejunyejeyi'ł, hikpa' hik łunye'j pa' łunye'j hakha' łaqsijiiłi'ił'ejju', ma' qa week nełuts łeyijłem in wenink'aihit ipłu'ui qu' hats enikfe'li'łetsha week hakha'an.* 11 Pa' ink'ayik ejunyejeyi'ł hats ham pa'qu' pakha' łunye'je' judío i'nłi'i qu' nite' judioye', yaqsiijkii kakha' circuncisión i'nłi'i qu' nite' naqsi'ji'ijkii kakha' circuncisión, tujtseika' ta'łji', łene' łeiłe', witłinek i'nłi'i nite' witłinek, qe ha' Cristo hikha' les in weju'łij yijat'ij qa hikha' qu' week na'n ji'teje'm.* 12 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in t'eku'mi'ł eiji' pa' Intata, qa yatsat'etsi'ł ej qa nesu'uni'ł iye, qa' uyi'łik'ipha'm pa' witq'ilta'x, qa pa' witqi'fenkeye'j, qa pa' nite' witiwqiye'jji', qa pa' witjunye'j af'ayai qa pa' nite' witq'itaqsuneya'x,* 13 itaqsunkite'ełij wetju'ł pe'ye', aqsiiłijkii yijat'ij qu' e'łe'sitsi'ił wetju'łkii qu' nana'ltax pa'qu' nenuteniji'm pe'ye' pakhape' łejefe'epji', in łunye'jek ha' Yatsat'ax'inij in e'łe'sitsi'ł wetju'ł.* 14 Qa pa' week i'nipji' ekewe'en, qu' mewetsu'uni'łha hik aka' łetuk qu' ewi'ł jinaa'ni'ha. 15 Iwejini'łij pa' wit'ikesimeya'xłekii ta'łets ha' Cristo qu' netnek'enhe'yij pe' atawjetsi'ł, hikpa' ł'eniyayiłijii qe qa ewi'łe'łe pa'qu' ese'ni'ił. Itjiiłijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 16 Iwejini'łij pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' eke' łe'lijei ha' Cristo, me'nijatshenłi'iłij wetju'łkii qa' matkakłini'łij wetju'łkii iye weekij pa' ikfeliyaxitsi'łkii nełisi'łij pa' Intata. Iji'iłik'i ke' łe'lijtsinel pa' David'ik'i (Salmos), pe' e'lijtsineli'ł qa pa'qu'łe łunye'je' pe' witlijtsinel

* **2:23** Hch 7:22; 1Ti 4:8 * **3:1** He 10:12 * **3:2** Fil 3:19 * **3:3** Ro 6:8 * **3:4** 2Co 3:18; 4:11; 1Jn 1:2; 2:28; Lc 9:32; Jn 17:24; 2P 3:18 * **3:5** 1Ts 4:3,5,7; Ro 1:26; Ef 5:3; 1Co 10:14; Ga 5:20; 1P 4:3 * **3:6** Stg 1:19; Ap 6:16 * **3:7** Lc 15:13; Ro 6:2 * **3:8** Ro 13:12; Stg 1:19; Ap 13:6; 14:19; 1Co 14:20; Jn 10:33; Ef 4:22-31 * **3:9** Lv 19:11; 1Ti 2:7; Col 2:15; Ef 4:22 * **3:10** Pr 31:25; Mr 13:19; Jn 1:3; Ap 3:14 * **3:11** Ef 1:23 * **3:12** Jn 3:16; 2Ts 2:13; Ap 12:11; 2Co 6:6; Hch 20:19; Fil 2:3; Ef 4:2; Col 2:18,23; 1P 5:5; Stg 3:13; 2Ti 3:10 * **3:13** 2Co 2:7,10; 12:13; Ef 4:32 * **3:15** Jn 14:27; 1Co 7:15; Fil 4:7

t'ejuyets pa' Intata qu' it'iłijets łe'wisij weekijha pe' atawjetsi'ł. 17 Iwqinheti'ł
qa' it'iłiji' aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús week pa'qu' aqsiiłijkii i'nłi'i pa'qu'
it'iłij, qa itjiiłijetspha'm iye łe'wisij pa' Intata Dios qu' nata'łets hakha'an.*

Pa'qu' łunyejeye' pe' wit'alhei qa pe' witlits yijayan pa' Intata.

18 Efuts, iwqinheti'ł qa ek'eni'łets iye pe' ewhe'yetsi'ł, qe hik aka' les łe'wis
qu' aqsiiłijkii ekheweli'ł in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij. 19 Jukhew, isu'uni'łha
pe' ewhe'yeli'ł, qa hasu'uj uł'ax pa'qu' eqfenyejeyi'iłij.* 20 Witlits, ek'eni'łets
pe' alheyi'ł qa' ek'eni'łijets week pa'qu' łunye'je'łe, qe hik aka' les łe'wisi'm ha'
Yatsat'ax'inij.* 21 Wit'alhei, hasu'uj aqsiiłi'mijkii pe' elitsi'ł qu' numti qu' ham
ne'weju'łi'ij.* 22 T'ithayii witłinhei (esclavos), week pakha'łe qu' łunye'je' qu'
ek'eni'łijets pe' aqa patunitsi'ł ha'ne sehe' epji', hasu'uj in ne'wenłi'ił ma' qa
ł'ithayi'yi'ł, qe hik aka' łunyejei pe' wo'łi'ii qu' nisu'un ene' jukhew, yijaayi'ija yi-
jat'ij qu' isu'uni'ł qu' ithayi'yi'łi'm qe łe'nijiweyiłiju'ł ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Week
pa'qu' aqsiiłijkii, weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' isu'uni'ł qu' aqsiiłijkii, hik
eqjunyejeyi'iłij qu' hakhaye'łe Yatsat'ax'inij qu' aqsiiłi'mijkii qa' nite'ye' ene'
jukhew.* 24 Qe hats łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij qu' nełisi'łij hatse' pa'qu'
łeqisit'i'ił ej qu' antsat'axiłijek hatse', qe ekheweli'ł ł'ithayi'yi'łi'm hakha' Cristo,
hik hakha' ha' yijaa'ija in aqa patuni'ł. 25 Qa pakha'łe qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa'
netestiyijek pa'qu' łaja'ye' in yaqsiijkii pa' uł'ax, inye'jłu' pakha'łe qu' łunye'je'.*

4

1 Qa ekheweli'ł pekhewe' witqapatunitsij yijayan pa' Intata, yatsathen qa
łe'wis iye pa'qu' ejunyejeyi'iłij pe' eqejkunenheyi'ł (witłinhei), qa' menikfe-
liti'łets in ekheweljiiłek na'l pa' aqa patuni'ł i'ni' na' wa'sji'.* 2 Hasu'uj an-
tapi'iłii qu' iyini'ł. Qa in ł'iyini'ł qa' iyiini'łha hasu'uj pekhel ijamti'iłik'uiji'kii qa'
itjiiłijetspha'm iye łe'wisij pa' Intata.* 3 Qa yekheweli'ł iye qu' iyinyi'ł yipji'kii,
hats'inha pa' Intata qa' nit'iłij ye'mik'i qhof pe' łejil ma' qa' henfeli'ł ke' łe'lijei,
hats'inha qa' ninikfe'l aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo,
qa hik aka' iye ho'yopheł iti'yipji'.* 4 Iyini'łyipji' hats'inha qu' neqet'aaxik'iha
qu' henfel, qe hik aka'tax qu' haqsiijkii. 5 Mewetjeł i'ł otok'oiha qa' anatkini'ł
pa' ikfeliyaxitsi'łkii in ła'ni'ł ji'teje'm ne' nite' tek'enets ha' Cristo. Łe'wis qu'
iwq'axini'łij qu' nana'l pa'qu' łahats'i'ij qu' enqif'eli'iłij qa' enfeli'łi'm.* 6 Af'ayai
qa yimax iye pe'qu' e'lijeyi'ił in ł'iyeti'ł, hats'inha qa' enikfe'li'łets pa'qu' it'iłij
qu' inku'łi'ł.*

Pablo qa wetfel.

7 Qa nakha' qi in jitesu'un inejefe Tíquico, łe'wis yithayife qa łeq'ithayinenek
iye ha' Yatsat'ax'inij, hik nakha' qu' nefeliłi'm hatse' pa'n yijunye'jkii.* 8 Qe
hik aka' ta'łets in he'nukin qu' enikfe'li'ł yiwets pa'n yijunyejeyi'łkii, hats'inha
qu' nakakłin iye pe' atawjetsi'ł.* 9 Na' Tíquico qa nakha' qu' łijts'eye'kii hik
nakha' Onésimo, hik nakha' iye qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa qi in hisu'uni'ł,
hik nakha' iye etsetife'eł. Enewe'en hik enewe' qu' nefeliłi'm week ekewe'
yijunyejeyi'łkii.* 10 Na' Aristarco, hikna' yinopheł ife, wetfeli'ł ei. Qa hik łunye'j

---

* **3:17** Jn 14:13; Fil 2:10 * **3:19** 1P 3:1; Ef 5:25; Ap 8:11; 10:9-10 * **3:20** Gn 3:16; Lv 10:14; Dt 31:12; Sal 37:25; Pr 20:7; Lc 1:7; Hch 2:39; He 2:13 * **3:21** Sal 103:13; Ef 6:4; He 11:23; 2Co 9:2 * **3:22** Ro 1:3; 4:1; 8:4-5,12-13; 9:3,5; 1Co 1:26; 10:18; 2Co 1:17; 5:16; 10:2-3; 11:18; Ga 4:23,29; Ef 6:5; Pr 1:7; Ap 14:7 * **3:23** Ef 6:7 * **3:25** Ap 2:11 * **4:1** Col 3:22 * **4:2** Ro 12:12 * **4:3** Hch 14:27; 27:2; 28:16,30; 1Co 2:7; 16:9; 2Co 2:12; Ef 3:4; 5:2; 6:18-20 * **4:5** Ef 5:15-17 * **4:6** Mr 9:50; Lc 14:34; 1P 3:15 * **4:7** Hch 20:4; Tit 3:12; Nm 23:19 * **4:8** Lc 16:25; Ef 6:21-22; Col 2:2 * **4:9** Flm 10,16

iye na' Marcos, łaqa a's ha' Bernabé, hik nakha' iye hayiits na'l pekhewe' nijatsheni'łij, qa qu' nanami'ł ei qa' eneqjunu'ułijha hatse'.* 11 Qa nakhap iye Jesús, łii iye Justo, wetfeli'ł ei iye. Enewe'en hik enewe' uja'xłe in judío in yithayifetsij aka' wit'ithayijkit t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa hik enewe' qi qa yisimetsinji'ij pa' yitawe'j. 12 Qa nakha' iye Epafras wetfeli'ł ei iye, hik nakha' etsetife'eł qa łeqejkunenek iye ha' Jesucristo. Nite' yili'ij in qi qa iyinjii'ł epji', hats'inha qu' ham neqenijani'ił ej, qu' ham pa'qu' hami'ik'ui in t'ejuyets in łijayani'ł pa' Intata qa qu' nami'ł ejju'ha iye qu' enikfe'li'łetsha week pa' yisu'un pa' Intata.* 13 Yakha' tsikfe'lijets na' Epafras in qi in łatawe'ji'ł eikii ekheweli'ł qa week pekhewe' i'ni' ek pa' witset Laodicea qa pe' i'ni' ek pa' witset Hierápolis.* 14 Qa na' Lucas hikna' weihetax witeqjunhetits łeiłe', hikna' iye qi in hisu'uni'ł, wetfeli'ł ei iye, qa nakha' iye Demas wetfeli'ł ei iye.* 15 Hewetfelii week pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek pa' Laodicea, qa ke' Ninfa iye qa week pekhewe' inejefetsipji' not'axjii wetju'ł pe' łetsi'ii.* 16 Qu' hats week iyinentaxi'łik'i ha'ne witfaakanek, qa' łisi'łij pe' inejefetsipji' Laodicea łeiłets qu' niyinenjiik'i' ek, qa ekheweli'ł qa' iyineni'łik'i ek ha' witfaakanek k'inqekenijiyek pe' Laodicea łeiłets. 17 Qa ha' Arquipo qa aka' qu' it'iłijets: —Me'neniha pa' ithayijkit nełisij pa' Yatsat'ax'inij hats'inha qu' aqsiijkii.—* 18 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hewetfeli'ł ei qa hika' ha'ne ł'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek. Menikfeliti'łyiikii wat'ij in ye'wit'ophełik. Pa' qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij qu' hikpa' na'ni'ł ejupha.*

* **4:10** Flm 24; Hch 4:36 * **4:12** Col 1:7; Flm 23; Jud 3; Ga 1:4; Ef 1:9 * **4:13** Jud 3; Col 2:1 * **4:14** 2Ti 4:10 * **4:15** Hch 12:12; Ro 16:5 * **4:17** Flm 2; 2Ti 4:5 * **4:18** Fil 1:7; 1Ti 6:21; 2Ti 4:22; Tit 3:15

1 TESALONICENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo qa na' Silvano qa na' Timoteo hika'ał ha'ne witfaakanek
t'ejuyii hekhewe' hats yijayan pa' Intata i'ni' ha' witset Tesalónica, ewi'ł i'niji'
in yijayan pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Na'łłek pa' Intata qu'
net'iftits'ił ewets qa' nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pablo nite' nitapiji'jii qa iyinji'ij pe' Tesalónica łeiłets.

2 Yekheweli'ł hitjiiłijetspha'm pa' Intata łe'wisij qe ta'łi'ł ewets week
ekheweli'ł. Week łahatsiyij in k'iyini'ł qa nite' tsitapiji'ił ei. 3 Nite' hili'iłij
iye in henfeli'łi'mkii pa' Intata pekhewe' ithayijkititsi'ł. Qe in łi'feni'ł
pekhewep ta'łets in ł'ineqsu'uni'ł qa in yijaa'ija iye in łaqsi'ji'łijkii nite' łanqami'łij
kekhewe' hats yit'ij inwets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 4 Yekheweli'ł
tsikfe'li'łets yejefets in hats t'eku'mi'ł eiji' pa' Intata qe nesu'uni'ł.* 5 Qe ke'
łe'sits wi'tlijei in i'nk'aa'ija k'efeli'łi'm, ekewe'en nite' witlijeiłe qe ekewe'en
i'nji' iye pa' łet'unha'x pa' Intata qa i'nji' iye pa' Espíritu Santo. Ma' qa
łoksi'weeni'łha ekewe'en in yijaalija. Qa hats łe'tsweni'łij iye ka' yijunyejeyi'ł
in ha'ni'ł etji'teje'm, qi in hewetjełi'ł yitok'oi.* 6 Aka'an aka' yijunyejeyi'ł
ekheweli'ł hats łojonketiłik'i qa hats łojonketiłik'i iye ka' łunye'j ha' Yatsat'ax'inij.
Qe in ł'eku'mi'łi' eke' wi'tlijei qa olots pe' wekwek enifenyejeyi'łkii qi in
ł'awitjaxtiitaxi'ł, qa e'łe'sitsłi'iłi'mkii qe ta'łets pa' Espíritu Santo.* 7 Hane'ej
qa hats neqjeyu'ułij ewets hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' sehe'
Macedonia qa he' i'ni' ek ha' sehe' Acaya.* 8 Ekewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij
hats naq'axij ha' week Macedonia qa week iye ha' Acaya. Qa nite' uja'xłe qe
week pekhewep witsetits, qe ta'łi'ł ewets. Week pe' witsetits i'ye'ej wetju'ł
pa' ejunyejeyi'ł in yijaa'ija in łijayani'ł pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in hats nite'
weju'łij qu' natsami'łii qu' henfeli'łi'm iye ka' ejunyejeyi'ł qe hats a'nali'ł in
łikfe'litiłets.* 9 Qe in tsamtaxi'łii qu' henfeli'łi'm, qa ju'f qa łekhewel in nifeli'ł
ye'mik'i ka' łunye'jkii in i'nk'aa k'efeli'łi'm eke' wi'tlijei qa in hats nite' łijayani'ł
pe' witeqsi'nq'alits qe qa' ijayani'ł pa' yijaa'ija in Dios nite' wa'm.* 10 Qa hats
ło'notki'iłik'ui iye pa' łamijiiju' ha' Ła's, hikha' niyik'uipha'm pa'aj pe' naxju' in
hats wa'mtax. Hakha'an Jesús hikha' jiyaqsi'jij pa' qi ławak hatse' pa' Intata.*

2

Pa' Pablo yijamti'ik'i in i'nk'aa wenq'ijatshenij ke' Jesús łe'lijei.

1 Yejefets, ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha in na'l pa' weju'łij ka' haqsiiłijkii in
i'nk'aa tsami'ł ei.* 2 Ekheweli'ł łenikfee'liłetsha iye in i'nk'aa tsami'łets ha'
etset'ił qa hayiits hayawitjaxti'yi'ł qa heyeqsilanheti'yi'łju' iye in hata'łi'łii
ha' witset Filipos. Qa yape'enhałe heqemheikiti'ł pa' Intata ma' qa nite'
ts'ijiwe'yi'ł in henfeli'ł ke' łe'lijei inye'jłu' pe' wekwek yinifenyejeyi'łkii qi in
hayawitjaxtiitaxi'ł.* 3 Qe tsikfe'li'łets eke' henfeli'ł wi'tlijei in nite' tsaf'ali'łi'iłij
in henfeli'ł. Ekewe'en yijaa'ija pa' yit'ij. Eke' wi'tlijei nite' hik łunyejei na'aj

---

* **1:1** Hch 15:22; 16:1; 17:1; 2Co 1:19; 2Ts 1:1; 1P 5:12 * **1:3** Fil 4:20; Ro 3:28; 9:32; Ga 2:16; 5:6; 2Ts 1:11; He 6:1; Stg 2:14-26; Ap 2:19; Hch 15:26 * **1:4** Mt 24:22; Ef 1:4; Jn 3:16; Ap 12:11; Dt 33:12; 2Ts 2:13 * **1:5** Jn 1:33; Hch 2:4; 20:18; Ro 8:9; 1Co 2:4; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; 1Ts 2:10 * **1:6** He 4:12 * **1:7** Hch 16:9; 18:12 * **1:8** Ga 2:16 * **1:9** Hch 17:1-9; 1P 2:25; Gn 31:19; 1Co 8:4; Dt 5:26; Jn 4:23; 1Jn 5:20 * **1:10** Jud 21; He 1:2; Mt 17:9; 27:43; Jn 5:25; Ro 2:5; 1Ts 5:9; Ap 6:16 * **2:1** Hch 17:1-9 * **2:2** Hch 16:19-24; Fil 1:1

jiyaqanłi'ijkii pe'ye'.* 4 Pa' Intata tsełisi'łij qu' henfeli'ł eke' łe'lijei t'ejuyets pa' witiła'x. Hik aka' ewi'łłe in haqsiiłijkii. Qa nite' haqsiiłijkii qu' henfeli'ł pa' les yisu'unik'i in yepi'ye' ene' jukhew qa efuts. Ewi'łłe in henfeli'ł pa' yisu'un pa' Intata qe łakha' yejeełijupkiiha pe' intawjets ma' qa nikfe'lets inhats'ek in haqsiiłijkii aka'an.* 5 Łenikfe'li'łets in k'efeli'łi'm eke' wi'tlijei nite' ta'łets qu' het-simetsini'łij ewetskii pe'ye' eke' wekwek jite'wen i'nłi'i qu' ł'astaye'. Aka'an aka' henfeli'ł pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija.* 6 Yekheweli'ł nite' howo'ołii qu' etsiwqinheti'ł, nite' howo'ołii iye qu' netsiwqinheti'ł ene' week, yemjeetax in t'eku'mtaxi'ł yiiji'ha ha' Cristo qu' ya'apostolitsi'iłij.* 7 Aka'an nite' hisu'uni'ł. Yekheweli'ł hik yijunyejeyi'ł ne'ej efu in qi in yisu'un qa yejeełetsha ne'ej łelits.* 8 Yekheweli'ł qi in hoksi'weni'ł pa' qi yeqsu'unka'xi'ł ej qa hik ta'łijupi' in qi in hisu'uni'ł qu' henfeli'ł e'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x inye'jłu' qu' hawa'mi'ł efi qe qi'ija in k'esu'uni'ł. 9 Yejefets, maxtayitiłik'iha yekheweli'ł qi in heyithayi'yi'ł nełuts qa najai qe in k'efeli'łi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x qa nite' hisu'uni'ł qu' nek'iyini'łij ewets pe'qu' hamitsi'ił ye'm.* 10 Ekheweli'ł in hats łijayani'ł ha' Cristo łe'tsweni'łij qa łenikfeliłij yiwets qa pa' Intata iye tsi'weni'łij qa nikfe'li'ł yiwets iye in ham pa'qu' haqsi'ji'łijkii qu' uł'axe'. Ewi'łłe in haqsiiłijkii pa' yatsathen qa ham pa'qu' nit'iłij yiwets qu' yuł'etsi'ił.* 11 Qe week ewiłei ekheweli'ł in k'ijatsheni'ł hik k'eyijunyejeyiłij na'aj ewi'ł jukhew qe yijatshen ne'ej łelits. Qe yekheweli'ł qi in k'akakłiniłij. Qa hit'iłij ewets* 12 qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' ejunyejeyi'ił qe łakha' tayaitaajupkii pa' łetset. Pakha'an witset qi'ija in ham łunye'ji'iju'ł.* 13 Yekheweli'ł nite' hili'iłij in hit'iłijetspha'mkii łe'wisij pa' Intata qe in i'nk'a k'efeli'łi'm ke' Intata łe'lijei qa aje'eł ł'eku'mi'łiju'ł qe yijaa'ija in łe'lijei pa' Intata qa nite' hik łunyejei pe' i'nq'ijatshentaxij ene' jukhewłe. Ke' Intata łe'lijei t'ithayiyi'ł etji' in hats łijayani'ł ha' Cristo.* 14 Yejefets, ekheweli'ł hats hik ejunyejeyi'ł hekhewep inejefetsipji' pa' Intata qa inejefetsipji' iye ha' Ła's Jesucristo hekhewe'en i'ni' ek ha' sehe' Judea, qe ekheweli'ł qi iye in ł'awitjaxti'yi'ł, nawitji'ił ne' etsetifetstaxi'ł qa łekhewełłe qa yawitji ek ne' łewetekheweltaxi'ł in judiol.* 15 Nekhewe' judiol inqawitji hik nekhewe' iye yaq'alij in yilan ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa hik nekhewe' iye hayiits nilanju'kii pa'aj pe' profetas'ik'i qa hik nekhewe' iye yeq'ilati'ł yijkii. Łekhewel nite' yaqsi-ijkii pa' yisu'un pa' Intata qa ł'ejuihifetsij iye ene' week jukhew.* 16 Łekhewel nite' yisu'untax qu' netfelhitiyi'm ke' łe'lijei ha' Jesucristo nekhewe' nite' judiol hats'inha qu' iłiye'jeek hatse'. Aka'an hik aka' les yoponhetij pe' łewuł'ets qa pa' qi ławak pa' Intata qa hats i'nipji'.

Pablo yisu'untax qu' newetweni'ł iye.

17 Yejefets, mexe yi'totsi'ł e'mii ene' uja'x juwelits, nite'łe hili'iłij in hijamti'ił eikii. Yape'enha hisu'untaxi'ł qu' jinewe'twen iye.* 18 Qa hik ta'łijupi' in qi in hisu'untaxi'ł qu' natsami'ł ei. Yakha' Pablo. Olotsij in henektaxi'łkii qu' natsami'ł ei qa pakha'łe inwo'met Satanás qa yotheti'ł yik'uikii.* 19 Qe qu'nte' natsami'ił ei qa ¿łekpa' qu' hetjumti'iłik'ui hatse'? ¿Łekpa' iye qu' nata'łets pa'qu' yisaxitsi'iłi'mkii? ¿Qa łekpa' iye qu' heiqeni'łijets hatse' ha' Yatsat'ax'inij

* **2:3** 1Ts 4:7; Sal 10:7 * **2:4** Lc 16:11; Hch 15:7; Ga 1:10; 2:7; 1Ti 1:11; Jn 5:44; 12:43; 1Co 4:5; 2Co 10:18; Fil 3:19; 1Ts 2:15; 1P 3:4; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27 * **2:5** Ef 5:3; Mr 12:40; Lc 20:47; Jn 15:22; Hch 27:30; Fil 1:18; Ro 1:9 * **2:6** Fil 3:19 * **2:7** Hch 1:2; Jud 17 * **2:9** 2Jn 8 * **2:10** Ro 1:9; Tit 2:12; 1Ts 5:23 * **2:11** 1Co 4:14; Ga 4:19; 1Ti 1:2; Flm 10 * **2:12** 3Jn 6; Mr 1:15; Hch 20:25; Lc 9:32; 24:26; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1; 2P 3:18 * **2:13** 2Ts 3:1; Lc 8:21 * **2:14** Lc 1:5; Fil 1:29; Hch 17:5 * **2:15** Lc 24:20; Ro 11:3 * **2:17** Col 2:5; 1Ts 3:10 * **2:18** Mt 4:1,10; Hch 13:10

Jesucristo qu' netpiltaxju'? ¿Me nite' ekheweli'ł?* 20 Ekheweli'ł heiqeni'ł ej qa
ta'łi'ł ewets iye pa' yisaxitsi'łi'mkii.*

3

Pablo yukinii pa'aj pa' Timoteo pa' witset Tesalónica.

1 Qa hatsłe nite' ye'weju'łi'łiju'ł in ham pa'qu' nek'impi'ye'ełij, ma' qa week
humti'ił qu' hik ha'nełe ya'maneyi'iłi' ha'ne witset Atenas.* 2 Qa ha'ne
inejefe'epji' pa' Intata łii Timoteo qa hik ha'ne he'nukini'ł ei. Hane'en
łeqejkunenek iye pa' Intata qa nifel iye ke' Jesús łe'lijei hats'inha qa' nefeliłi'm
iye. Ma' qa' les qu' qi qu' et'unitsi'iłij iye in ł'ek'eni'łets ha' Jesús.* 3 Ma'
qa'nte' neqenijani'il ej pe' wekwek pekhel łunyejeikii. Qa ekheweli'ł qa hatsłe
hayiits łenikfe'li'łets ekewe'en in nam inwets hatse'. 4 Qe in mexe ha'ni'ł
etji'teje'm qa hayiits hit'iłij ewets qu' qi qu' jintaats'e'ej pe' wekwek pekhel
łunyejeikii. Ekewe'en qa hats ejunyejeyi'łkii. Ma' qa hats łenikfe'li'łets in
yijaa'ija. 5 Qa hik ta'łijupi' hik aka'aj in hats nite' yeweju'łiju'ł in ham pa'qu'
nek'impi'ye'ej, ma' qa he'nukin hik aka'aj na' Timoteo qe qa' netsikfe'lets me
mexe łijayani'ł ha' Cristo. Qe ts'ijiweitaxets qu' hats najaajini'ł pa' inwo'met
Satanás qe pa' Satanás qi in aqjaajinhetsax. Ma' qekha hamtax ne'weju'łi'ij
kakha' yithayijkit'ił. 6 Ma' qa in hats tepil na' Timoteo ta'łii ha' etset'ił qa
łe'sitsik'i ke' nifeli'ł ye'm, yit'iłij yiwets in ekheweli'ł nite' łili'iłij in łijayani'ł
ha' Cristo qa qi iye in ł'ineqsu'uni'ł. Qa nifeli'ł ye'm iye in nite' łantapi'iłyiikii
qa qi iye in łisu'uni'ł qu' e'tsweni'ł iye in yijunyejeyi'łek in qi in hisu'uni'ł
qu' k'eweni'ł iye.* 7 Yejefets, qe yekheweli'ł qi in haats'etaxi'łij ke' wekwek
yijunyejeyi'łkii kekhewe'en in ta'łets in hamitsi'ł ye'm pe'ye' qa in pekhel
yinifenyejeitaxi'łkii iye. Qa in hepi'ye'ełik'i ke' nifeli'ł ye'm na' Timoteo, ma'
qa hats k'ikesimenłi'il qe ta'łets in nite' łili'iłij in łijayani'ł ha' Cristo. 8 Qe qu'nte'
iliyi'iłij in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij ma' qa' qiye'ji'jek qu' yet'unitsi'iłij iye.*
9 ¿Pa'n uja'xij qu' hit'iłijetspha'mkii łe'wisij pa' Intata in qi in łe'sitsi'ł ye'mkii qe
ta'łi'ł ewets qa pa' yisaxitsi'łi'mkii iye in hats nikfe'lets pa' Intata?* 10 Week
nełuts qa week najai iye k'iyini'łijetspha'mkii pa' Intata weekij pe' yitawjetsi'ł
qu' łeke'ye' qu' jinewe'twen iye hats'inha qu' k'ijatsheniłij iye pekhewe' mexe
hamitsik'ui ma' qa' week enikfe'li'łets ke' łe'lijei ha' Cristo.* 11 Pa' Intata qa
ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' nets'ethiniłij pa'qu' yikheyiji'ił hats'inha qa'
łeke'ye' qu' natsami'ł ei.* 12 Ha' Yatsat'ax'inij qu' naqsiijkii iye qu' lees qi qu'
mewet-su'uni'ł week łahatsiyij qa naqsiijkii iye qu' qi qu' isu'uni'ł pekhewepe'
iye hats'inha qa' hik ejunyejeyi'ił ka' yijunyejeyi'ł ej in i'nk'aa'ija.* 13 Ha' Yat-
sat'ax'inij qu' netisij łet'unhaxitse' pe' atawjetsi'ł hats'inha qa'nte' aqsi'ji'iłijkii
pa' uł'ax, ma' qa' nite' nenit'i'iłij ewets hatse' qu' uł'etsi'ił qu' amtaxi'łii pa'
Intata pa' łahats'ij qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa week iye
pekhewep łijts'eyekju' hatse' pe' hats i'nijup.*

4

Pa' yisu'un pa' Intata qu' injunyejeye'.

1 Yejefets, hane'ej qa k'iyini'łij ewets aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu'
aqsiiłijkii kekhewe' hats k'ijatsheniłij hats'inha qa' łe'wisi'imkii pa' Intata.

---

* **2:19** Jn 15:11; 2Co 1:14; 6:10; 12:5; Ap 11:8; 12:1; Stg 4:16; 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; 1Co 15:31; Fil 4:1; 2Ts 1:4
* **2:20** Jn 12:43; Fil 3:19; 2P 3:4 * **3:1** Hch 17:15 * **3:2** Hch 16:1; 1Ti 1:2; Fil 1:27 * **3:6** Hch
18:5; 1Co 11:2; Fil 1:8 * **3:8** Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27 * **3:9** Jn 15:11; 2Co 6:10; Fil 1:18 * **3:10**
1Ts 2:17; Col 1:24 * **3:11** Jn 8:42; Fil 4:20; Hch 20:21 * **3:12** Lc 7:42; Ro 13:8 * **3:13** Lc 1:6; Ro
1:4; 1Co 7:14; 2Co 7:1; 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; Ap 11:8

Tsikfe'lets in hats łaqsiiłijkii kekhewe' uja'x qa lesłe łe'wis qu' week aqsi'ji'łijkii kekhewe'en. 2 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets kekhewe' k'ijatsheniłij qe ta'łets in yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesús. 3 Pa' Intata yisu'un qu' jitotsi'imetsha pa' uł'ax. Hasu'uj ejteni'ł wetju'łkii pe' qu'nte' ewhe'yetsi'ił. Qa pe' mexe ham łewhe'yetse' qa' hasu'uj nanawitjiłeju'kii iye. Qa pe' jukhew qa' hasu'uj napiłłe wetju'ł qa hik łunyejei iye pe' efuts. Qe i'nłi'i qe wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits ne'ej inqa'metets jukhew qa efuts.* 4 Week ewiłei ekheweli'ł les łe'wis qu' menikfeliti'łets ka' yisu'un pa' Intata pa'n łunye'j qu' mowo'ołiikii pe'qu' yijaayi'ija qu' ewhe'ye'yi'iłij. Qa hasu'uj pa'qu' e'niihe'yi'łij qu' neqwepin. 5 Qa hasu'uj aqsiiłijkii iye ka' łunyejei nekhewe' jukhew qa efuts iye nite' nikfe'lets pa' Intata. Enewe'en in yi'wen pe'ye' ma' qa aje'eł yisu'untax qu' qapi'i'.* 6 Week ekewe'en hasu'uj aqsiiłijkii. Hasu'uj iye qu' awitji'iji' pe'ye' pa'qu' ejefeye' eke' wekwek i'nłi'i pe'qu' łewhe'ye'ye'. Ha' Yatsat'ax'inij yitanithen hatse' pekhewe' qu' naqsiijkii ekewe'en. Hik ta'łijupi' qu' hasu'uj antapi'iłik'i ekewe'en. Hik aka' ka' hayiits hi'ttaxi'łij ewets iye.* 7 Pa' Intata nite' t'eku'm i'ni' ma' qa' jintaqsiijkii pa' uł'ax. T'eku'm i'ni' qe qa' jintaqsiijkii pa' łe'wis.* 8 Hik ta'łijupi' in hats łijayani'ł ha' Cristo, pakha' qu' not'oqowe'yiju'ł aka' wi'tlijei ikji' t'oqowe'yiju'ł pa' Intata, qe eke' wi'tlijei nite' ta'łets pa'qu' jukhewe'łe. Ekewe'en łe'lijei pa' Intata hik pakha' hats nełisi'łij pa' Espíritu Santo.* 9 Ekheweli'ł in hats łijayani'ł ha' Cristo qa hats łewetsu'uni'ł, qa hik ta'łijupi' in hats nite' łeke' qu' hika'ał e'm pe'ye' qu' net'ejuyets aka'an. Qe pa' Intata łakhaa'ija in nijatsheni'łij in łewetsu'uni'ł.* 10 Ekheweli'ł ł'ethiniłij pa' e'qsu'unka'xi'łij pe' week hats yijayan ha' Cristo i'ni' na' sehe' Macedonia. Yejefets, k'iyini'łij ewets qu' week nełuts net'ijaifik'i qu' lees qi qu' mewetsu'uni'łha.* 11 Hisu'un qu' mowo'ołii qu' nana'li'ł e'm pa' wit'ikesimeya'x. Ithayiki'ił pe'qu' ithayijkititsi'ił qa hasu'uj qu' ithayi'meteni'ł pe'ye'. Qa ithayiki'ił iye pakha' qu' nata'łets qu' nana'li'ł e'm pekhewe' hamitstaxi'ł e'm. Hik aka' hayiits hit'iłij ewets iye.* 12 Hats'inha qa' ham pa'qu' ł'anyejeyi'ił ej nekhewe' mexe amaneifik'i qa hasu'uj qu' isu'uni'ł qu' estiiłi'iłijkii eke' wekwek.*

Pa' łamijiju' pa' Yatsat'ax'inij.

13 Yejefets, nite' hisu'uni'ł qu'nte' enikfe'li'iłets pa' łunye'jkii in wa'm na'aj hats yijayan ha' Jesús ma' qa'nte' ika'metetsi'iłkii, qa'nte' hik ejunyejeyi'ił ne'nte' yijayan ha' Jesús.* 14 Inekhewel jinikfee'letsha ha' Jesús in wa'mtax qa iła'xłe iye, qa hik łunye'je' iye hatse' pa' Intata qu' nanjayankeninijju' ha' Jesús pekhewe' tek'enets hats naxtaxju'.* 15 Week ekewe' hane'ej k'efeli'łi'm ta'łets ha' Yatsat'ax'inij. Inekhewel in mexe ji'łii, qu' namtaxets qu' netpiltaxju' iye ha' Yatsat'ax'inij, inekhewel nite' jitojo'ok'oipha'm hatse' pekhewe' hats naxtaxju' tek'enets ha' Yatsat'ax'inij.* 16 Ha' Yatsat'ax'inij qa' nente'nilitju' ta'łetspha'm na' wa's qi qu' net'un pa' yit'ij qu' natyayii pe' hats yijayan. Qa' natyai iye pa' qiji' ángel, qa' nat'ai iye pe' łofoj pa' Dios. Ma' qa pe' yijayan ha' Cristo hats naxtaxju' qa' nojo'oj qu' iłiye'.* 17 Qa inekhewel in mexe

---

* **4:3** 1Ts 5:18; Ro 6:19,22; 1Co 1:30; 2Ts 2:13; 1Ti 2:15; 4:3; He 12:14; 1P 1:2 * **4:5** 2P 1:4; 2:10 * **4:6** 2Co 12:17 * **4:7** Mt 23:27; 2Co 12:21; Ga 5:19; Ef 4:19; 5:3; Col 3:5; 1Ts 2:3 * **4:8** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; 1Jn 5:8; Ap 3:22 * **4:9** Jn 6:45; 1Jn 3:11 * **4:10** Hch 16:9 * **4:11** Lc 14:4; 23:56; Hch 11:18; 21:14; 2Ts 3:12; 2Jn 8 * **4:12** Ro 13:13; 1Co 14:40; Ef 4:28 * **4:13** Jer 14:19; Ef 2:12; 1Ts 1:3 * **4:14** Lc 18:33; Ro 8:11; 14:9,15; Jn 14:19; 1Co 6:14; 8:11; 15:3,4,18-20; 2Co 4:14; 5:15; Fil 1:23 * **4:15** 2P 1:21; Ap 11:8; 1Jn 2:28; 1Co 15:51 * **4:16** Jn 5:25; Jud 9; Ro 16:7; 1Co 15:18; 1P 5:14; Ap 14:13; 20:5

ji'łii, qa qu' iłiye' pe' hats naxtaxju' qa' ewi'ł jina'ni'łi' ma' qa' je'weeki'iłpha'm, qa' ji'nuiji'teje'm pe' wasil, qa' hikpa' jinewe'tweni'łi' ha' Yatsat'ax'inij ma' qa nata'łi' qu' pakhaayi'ij qu' jina'nijupkiiha ha' Yatsat'ax'inij.* 18 Hik ekewe' henfeli'ł e'm hats'inha qa' enfeli'łi'm nekhewe' hats yijayan ha' Cristo pekhewe' qu' qi qu' nika'metetstaxik'i pa'qu' nawa'm hats yijayan ha' Cristo.

5

Matjanitheni'łik'ui pa' łeqe nełu pa' Yatsat'ax'inij.

1 Yejefets, nite' hika'ał e'm pa' łahaats'ijha qu' namets pa' nełu,* 2 qe ekheweli'ł hats łenikfe'li'łetsha in ham nikfe'le'ets pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij. Qu' nanam hatse' hik qu' łunye'je' na'aj t'ejtenkii in najaleikii qa ham nikfe'le'ets in nam inwets.* 3 Qu' nit'ij ene' jukhew: —Hats ham uł'axe', hats week łe'wis,— ma' qa' aje'eł na'nipji' pa' qi uł'ax hik qu' łunye'je' ne'ej efu qe naqalkeyu' nite' łeke' qu' nilatik'ui pa' łaqa'ti'ij. Qa hik qu' łunyejeye' hatse' nite' łeke' qu' nilattaxik'ui. 4 Qa ekheweli'ł yejefets hats nite' ła'ni'łi' pa' nookii hats'inha pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij, qa' nite' enf'eliyi'iłiju'ł qu' hik łunye'je' na'aj t'ejtenkii.* 5 Qe e'weeki'ł yatsat'etsi'ł ej pa' na'lkii qa yatsat'etsi'ł ej iye pa' nełu. Inekhewel nite' yatsat'ets'inij pa' naja'x qa nite' yatsat'ets'inij iye pa' nookii,* 6 qa hik ta'łijupi' inekhewel qu' jinatjanithenkiiha qa hasu'uj qu' jinama'ju' qu' hik injunyejeye' pekhewep in ima'ju'. 7 Inekhewel nite' yatsat'ets'inij pa' naja'x, qe na'aj naja'x na'l ne'ej ima'ju' qa ne'ej yek'uwetju' iye. 8 Ma' qa inekhewełe in yatsat'ets'inij pa' nełu qa hasu'uj qu' hik injunyejeye' na'aj yek'uwet in nite' yatsathenik'i na'aj wit'ikheyi'j. Qa' jintek'eenetsha iye pa' Intata qa' jintesu'unija iye ene' week. Qu' jintaqsiijkii aka'an, ma' qa hik łunye'je' na'aj oq'opheł inetsi'l in na'l na'aj ł'ejuijiwo' yiwetsheniju'ł pe'ye' qa'nte' yametsji' ł'ese'n. Qa in hats jinikfee'letsha in na'l hatse' pa' witiła'x, qa ha'ne inikfeliya'xets in na'l hatse' pa' witiła'x qa' ji'nuiji'ju'ha qu' hik łunye'je' ne'ej nijket oq'opheł inetsi'l łotjojiiki te'weyiju'ł pe'ye' qa'nte' yametsji' ł'ese'n.* 9 Pa' Intata nite' jiyejutshentaxets pa' qi ławak. Ewi'łłe in jiyejutshenets qu' jinamii pa' witiła'x nite' yili'ij qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 10 Ha' Jesucristo hikha' wa'm infi pa'aj hats'inha qa' łeke'ye' qu' pakhaayi'ij qu' jina'nijupkii pa' i'ni', axe'm qu' mexe ji'łiye', i'nłi'i qu' hats jinanaxtaxju'.* 11 Ma' qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' enfeli'łi'm aka'an pakha' qu' nika'mettaxkii hats'inha qa' łe'wisi'imkii iye. Qa' meteni'feni'łij wetju'łkii iye kakha' hats łunye'j ka' łaqsiiłijkii.

Pablo yisu'un pe' łejefetsipji' pa' Intata qu' naqsiijkii pa' łe'wis.

12 Yejefets, hane'ej qa k'iyini'łij ewets qu' iwqinheti'łji' pekhewe' qu' neje łi'ł ewets qa nithayiki'ił iye qa nijatsheni'łij iye kekhewe' ta'łets ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Iwqinheti'łha qa isu'uni'łha iye qe pa' ł'ithayijkit ta'łets pa' Intata. Hasu'uj qu' pekhel anyejeyi'iłkii, week mewet-su'uni'ł yijat'ij.* 14 Qa k'iyini'łij ewets iye yejefets qu' aq'ayini'łij pe' nite' yijayanij na'aj wenittaxij t'ejuyets pe' yijayan pa' Intata. Akakłini'ł iye pekhewe' yumti qu'nte' ne'weju'łi'ij pe'ye'. Jełi'łets iye qa' iftits'iłets iye pekhewe' mexe nite' t'unitsij. Hasu'uj itaqsunhet pe'ye' ene' weekji'.* 15 Qa jełi'łiju'ł iye hasu'uj qu' natqa'tjai pe'ye'.

* **4:17** 1Co 15:23,51-52; Mt 26:64 * **5:1** Dn 2:21; Hch 1:7 * **5:2** Jl 2:1; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6; Jn 10:1; 2Ts 1:9 * **5:4** Job 24:13-17 * **5:5** Col 1:13 * **5:8** 1P 5:8; Ef 6:14,17; Ap 9:9,17; 1S 17:5,38; Sal 60:7; 108:8; Is 59:17 * **5:9** Ap 11:8; Hch 15:26 * **5:10** Jn 11:51; Ro 14:9; 1Co 8:11; Ga 1:4; 1Ts 5:6; Lc 20:38; Fil 1:23 * **5:12** 1Co 16:18; Fil 2:29 * **5:13** Mr 9:50 * **5:14** 2Ts 3:15; Mt 18:26,29; Lc 18:7; 1Co 13:4; He 6:15; Stg 5:7-8; 2P 3:9

E'mehe'yi'iłij yijat'ij qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa' łe'wis pakha' qu' anqa'tjayutaxi'łij qa hasu'uj qu' u'ja'xe'łi'ił qu' aqsiiłijkii aka'an aqsi'ji'łi'mijkii iye pekhewepe'.* 16 E'łe'sitse'łi'iłi'mkii week nełuts.* 17 Hasu'uj ili'iłij qu' iyini'łii pa' Intata. 18 Week pa'qu' łunye'je' qu' i'weni'ł qa' itjiiłijetspha'm łe'wisij pa' Intata qe hik aka' yisu'un pa' Intata qu' ejunyejeyi'ił in yatsat'etsi'ł ej ha' Jesucristo.* 19 Hasu'uj omheti'ł pa' Espíritu Santo qe qu'nte' ek'eni'iłets pa' yisu'un ma' qa hats ł'omheti'ł pa' Espíritu Santo. 20 Hasu'uj uteni'ł kekhewe' nifel pa'aj pe' profeta. 21 Qa qu' nana'l pa'qu' nit'ijets qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, qa' jełi'łijupkii me hik ikji'ha pa' nifel eke' Intata łe'lijei. Qa qu' hik łunye'je' pa' nifel pakha'an eke' Intata łe'lijei qa' ek'eni'łets.* 22 Qa hasu'uj qu' aqsiiłijkii pa'qu' łunye'je' qu' uł'axe'.* 23 Pa' Intata hikpa' ta'łets pa' wit'ikesimeya'x hik pakhaa'ija week nełuts qu' nenli'jju' pe' ewuł'etsi'ł hats'inha qa' ham łejili'ye' hatse' enewe' wetshetk'ewi'ł na'l ine'm pa' intawe'j qa pa' iniła'x qa ene' i'nesenits qu' netpiltaxju' ha' yatsat'ax'inij Jesucristo.* 24 Pa' Intata hikpa' hayiits t'eku'mi'ł eiji'kii pa'aj, yijaa'ija in hats yaqsiijkii in neliji'łju' week nełuts qe pa' hats yit'ij qa nite' łeke' qu' nijanik'i.* 25 Yejefets, iyini'łyipji'kii. 26 Hewetfelijii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij he' week inejefetsipji'. 27 Ha' Yatsat'ax'inij ta'łets in hisu'un qu' k'ayaji'iłijets qu' week iyineni'łimik'i ha'ne witfaakanek he' week inejefetsipji' pa' Intata.* 28 Na'llek ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets. Amén.

* **5:15** Mt 5:44; Ro 12:9,17; 1P 3:9; Lc 7:47; Ga 6:10; 1Ts 5:21 * **5:16** 2Co 6:10; Fil 1:18 * **5:18** Ef 6:6; 1Ts 4:3; 1P 2:15; 4:2; 1Jn 2:17 * **5:21** Ef 5:17 * **5:22** 1Ti 4:3 * **5:23** Ro 15:33; Sal 51:12; 1Ts 1:10; Ap 11:8; 1Jn 2:28 * **5:24** Col 3:15; 1P 1:15 * **5:27** Col 4:16

2 TESALONICENSES

Yojo in mexe wetfel pa' Pablo.

1 Yakha' Pablo qa na' Silvano qa na' Timoteo hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' witset Tesalónica, ewi'ł i'niji' in yijayan pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 2 Na'łłek pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa' nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x.

Pa' Intata yitanithen hatse' pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax.

3 Yekheweli'ł nite' hili'iłij in hitjiiłijetspha'm pa' Intata łe'wisij qe ta'łi'ł ewets week ekheweli'ł, yejefets. Hats weju'łij in week nełuts t'ijaifik'i pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij, qa hats weju'łij iye in week nełuts les qi in łewetsu'uni'ł.* 4 Yekheweli'ł henfeljiiłi'm hekhewe' hats yijayan ha' Cristo week he' witsetits ka' ejunyejeyi'ł in nite' łanqami'łij pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij yemjeetax in qi in ł'awitjaxtiitaxi'ł qa qi iye in ławtshenhetitaxi'łkii iye.* 5 Aka'an in enifenyejyi'łkii qa inq'ethinij in nite' yijanik'i pa' Intata qu' nitanithen pekhewe'en qa ekhewełi'ił qa' uyi'łetsji' hatse' pa' tenek'enhe'yi' pa' Intata, hikpa' ta'łets in qi in ławtshenheti'yi'łkii.* 6 Pa' Intata yatsathenik'i qu' nawtsheten hatse' pekhewe' nawitjitaxi'ł. 7 Qa ekheweli'ł in qi in ł'awitjaxti'yi'ł qa qi qu' mawapiyi'ł hatse' qa yekheweli'ł qa' ha'ni'ł etji'teje'm iye. Aka'an łunye'jkii hatse' qu' ne'twenhetiitaxjipha'm na' wa's ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa pe' t'units angelits qa pa' qi fe't iye, 8 ma' qa' netisij pakha' weju'łij pekhewe' nite' nikfe'lets pa' Dios qa nite' tek'enik'i iye ke' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Pekhewe'en nite' yili'ij qu' qi qu' naats'e' pakha' weju'łij qu' namii, qi qu' toxi' imiiha ha' Yatsat'ax'inij qa' nite' ni'wene' iye pa' qi łe'wis tujji' ta'łets pa' łet'unha'x.* 10 Ha' Yatsat'ax'inij qu' netpiltaxju' hatse' hats'inha inekhewel in jitajayan qa' qi qu' jintiwqinhetji' qa' qiyi'ija iye qu' jinteqenij hatse'. Ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm hatse' pekhewe'en qe nite' łeqeku'ułik'i kekhewe' henfeli'ł.* 11 Qa hik ta'łijupi' in nite' hili'iłij in k'iyini'ł epji'kii week łahatsiyij hats'inha in hats t'eku'mi'ł eiji'kii pa' Intata qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax. Hats'inha iye qa' nełisi'łij pa'qu' et'unhaxitsi'iłijup qu' aqsi'ji'łijkii pa' yisu'un, qe ekheweli'ł ł'ek'eni'łets.* 12 Ma' qa' olots pe'qu' niwqinhetji' ka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qe ta'łi'ł ewets qa ekheweli'ł qa' newqinheti'łji' iye qe ta'łets in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij. Ekewe'en week qu' nata'łets pa' łeqi'fenkeye'j inij pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

2

Qu' netpiltaxju' pa' Yatsat'ax'inij.

1 Yejefets, hane'ej qu' k'efeli'łi'm pa' łunye'j qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' łunye'j iye qu' ewi'ł ji'nentaxi', k'iyini'łij ewets* 2 qu' hasu'uj qu' aje'eł enł'ilaxi'ł qu' impi'ye'ełij qu' hats netpilju' pa'aj ha' Yatsat'ax'inij

---

* **1:1** Hch 15:22; 16:1; 17:1; 2Co 1:19; 1Ts 1:1; 1P 5:12; 1Ti 1:2 * **1:3** 1Co 13:1; 1Jn 4:16; Fil 2:2; 1Ts 4:10 * **1:4** 2Co 12:5 * **1:5** 1Jn 1:9; Mt 12:41; Jn 5:22,27,30; 8:16; 16:11; He 9:27; Stg 2:13; 2P 3:7; Ap 14:7; 16:7; 19:2; Fil 1:29 * **1:8** 1Co 3:13; He 10:27; 12:29; 2P 3:7; Ap 14:10; Sal 79:6; Is 66:15; Jer 10:25; 1P 4:17 * **1:9** 1Ti 6:9; Gn 4:14; Is 2:10,19,21 * **1:10** Mr 8:38; Jn 17:10; Ro 8:17; Ef 5:3; 6:18 * **1:11** Ef 4:1; Col 3:15; Ga 2:16; 1Ts 1:3 * **1:12** Jn 13:31; 14:13; Hch 3:16; 15:14; Fil 2:10; Is 24:15; 49:3; 66:5; Mal 1:11; 2Co 8:23 * **2:1** 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; Ap 11:8

qu' nata'łets espirituye' in ł'impi'ye'ełij i'nłi'i qu' nata'łets pe'qu' wi'tlijeye' qa i'nłi'i qu' nata'łets pa'qu' witfaakanek'e qu' netitijitiyijets qu' nata'łi'ł yiwets.* 3 Hasu'uj qu' nawitji'iłij pe'ye' aka'an, qe yojo qu' olootse' pe'qu' nili'ij ha' Yatsat'ax'inij qa qu' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe', hikpa' hats jutsiqax qu' nattanithenhetii hatse'. Ma' qa hats netpilju' ha' Yatsat'ax'inij. 4 Ma' qa' ink'aye'łe pa' jukhew uł'ax łeiłe' qa' naqsiijkii qu' qi qu' netnek'enhei qa' net'ejuyiju'ł week pekhewe' wenit'ijets qu' diositse' qa pa' Intata iye, qa' ł'ejuihifetsi'ij iye week pe' wekwek yejutshenets pe'qu' łoqodiositse' qa pe' t'ejuyets iye pa' Intata. Ma' qa' nuyifi pe' qi witlijtsitjii t'ejuyets pa' Intata qa' na'nipji' pa' witts'oji'la'x. Qa' nit'ij łetets qu' łakha'ye' pa' Dioosija.* 5 ¿Me nite' łantapi'iłik'i aka'an in hayiits k'efeli'łi'm in mexe ha'ni'ł etji'teje'm? 6 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets pa' mexe niyejinik'ui ipłu'ui qu' namets pa' łahats'ij qu' netesti'yij ma' qa' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe'.* 7 Qe pa' ham nikfe'le'ets uł'ax qu' łunye'je'kii hatse', hats i'nju' hane'ej hats ewi'łłe in hamik'ui qu' netenifte'ji' pa' mexe yothetiju'ł.* 8 Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe'. Qa ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa' nifuyu'ets qa' uł'axe'ju' pa' uł'ax łeiłe' qa pa' qi koojo ta'łets qu' nente'nilitju' ha' Jesús qa' niwuł'enhetju' iye pa' uł'ax łeiłe'.* 9 Ha'ne jukhew uł'ax łeiłe' łeq'ithayinenek pa' Satanás qi qu' net'un qu' netnek'enhei qa naqsiijkii iye pe' ham łunyejeyiju'ł qa nite'łe yijaalija yisu'unłe qu' nawitji ene' sehe' epji' qa qi qu' nitjułaxiłijpha'mkii.* 10 Qi qu' nawitji'iji' pe' wekwek pekhewe' hats jutsiqets qu' namii pa' fe't qe enewe'en nite' yisu'un pa' yijaataxija qekha iłiye'tax.* 11 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata qu' niwejinij qu' nawitji pa' qi witwejtitsi' pekhewe'en, qa qi qu' numti qu' yijaayi'ija. 12 Ma' qa i'nk'ałe qa' nitanithen week pekhewe' nite' tek'enets pa' yijaataxija qe łekhewel yisu'unji' pa' uł'ax.*

Pa'n łunye'j pa'qu' naqsiijkii pekhewe' hats yijayan pa' Jesús.

13 Qa yekheweli'ł les łe'wis qu' hit'iłijetspha'mkii łe'wisij pa' Intata qe ta'łi'ł ewets. Yejefets ha' Yatsat'ax'inij nesu'uni'ł qe pa' Intata hayiits t'eku'mi'ł eiji'kii pa'aj qe qa' i'łiyi'ił qu' nata'łets pa' Espíritu Santo qa pa' nite' eqekuyejyi'łij pa' yijaa'ija.* 14 Aka'an hik aka' łunyee'jkiiha qa in yamets in taya'yi'ł ewets pa' Intata qa i'nijji' ekewe' henfeli'ł qe qa' ami'łets hatse' pa' qi łesa'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi' yejefets, ment'unheti'ł. Anqamkite'ełij kekhewe' hats k'ijatsheniłij in mexe ha'ni'ł etji'teje'm qa kekhewe' hika'ał e'm iye.* 16 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo hik hakhaa'ija, qa pakha' iye Intata Dios, pakha' jiyisu'un, pakha' jiyełisij in nite' yili'ij in ikesimen pe' intawjets qa pa' inwetjumtikineye'jik'ui iye pe' jiyełisij hatse' ta'łets pa' łeqi'fenkeye'j,* 17 qu' hik enewe'ye' qu' nisimetsin qa' nakakłin iye pe' atawjetsi'ł qa' naqsiijkii iye qu' net'ijaifik'i pa' łe'wis ithayijkit'ił qa eke' wi'tlijei łe'sits in łenfeli'ł.

3

Pablo qa iyinets qu' netniyinhe'yipjikii.

---

* **2:2** 1Jn 2:28; 4:1; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6; 2Ti 2:18 * **2:4** 1Co 8:5; Is 14:12-15; Ez 28:2; Hch 17:23 * **2:6** Lc 21:8 * **2:7** Mt 13:41 * **2:8** Is 11:4; 30:28 * **2:9** Mt 24:24; Mr 13:22; Ap 13:13 * **2:10** Hch 16:30; Ef 2:8 * **2:12** Jn 5:22-30; 6:64 * **2:13** Ro 6:19; 9:11; 11:5; Ef 1:4; 1Ts 1:4; 4:3; 1Co 1:30; 1Ti 2:15; He 12:14; 1P 1:2 * **2:14** Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1,4; 2P 3:18 * **2:15** Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27; Mr 7:3; 1Ti 4:11; Jud 3 * **2:16** Jn 3:16; Ap 12:11

1 Hatse', ewi'Ɬi'ijha aka' qu' hit'iɬij ewets iye. Yejefets, iyini'ɬyipji'kii hats'inha
eke' ɬe'lijei ha' Yatsat'ax'inij qa'nte' optoxe' qu' week nenikfe'lets qa' qi iye
qu' niwqinhetji' pe'qu' uja'xe' in ejunyejeyi'ɬek in i'nk'aa ɬenikfe'li'ɬets qa
ɬiwqinheti'ɬji'.* 2 Iyini'ɬyipji'kii iye hats'inha qa' netswejinjiiɬik'uifik'i pe' nite'
yatsathen qa uɬ'ets iye jukhew qe nite' week qu' nisu'un qu' nijayan ha'
Jesús.* 3 Qa ha' Yatsat'ax'inij nite' yi'tɬi'ijkii pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii. Qa
hik ta'ɬijupi' ɬakha' qu' neɬisi'ɬij et'unhaxitsi'iɬ qa' netweyiju'ɬ iye pa' inwo'met
Satanás.* 4 Yekheweli'ɬ tsikfe'li'ɬets ha' Yatsat'ax'inij qu' naqsi'ji'ɬ e'mijkii
aka'an qe qa'nte' iliyi'iɬij qu' aqsiiɬijkii kekhewe' hats k'ayaji'iɬijets. 5 Ha'
Yatsat'ax'inij qu' nijatsheni'ɬij qu' ineqsu'uni'ɬ qu' hik ɬunye'je' pa' Intata in qi
in jiyisu'un, qa' nijatsheni'ɬij iye qu'nte' itaqsuni'iɬijup pe'ye' in ɬunye'jek ha'
Cristo.*

Łe'wis qu' ji'nt'ithayii.

6 Yejefets, aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo k'ayaji'iɬijets qu'
me'nitoni'ɬi'mets week pa'qu' ɬunye'je' pekhewe' nite' ɬe'wisijupi' pa'
yaqsiijkii in hats yijayantax ha' Jesús qa nite' iye yaqsiijkii kekhewe' hats
k'ijatsheni'ɬij.* 7 Ekheweli'ɬ hats ɬenikfe'li'ɬetsha in les ɬe'wis qu' ojonketiɬik'i
aka' yijunyejeyi'ɬ. Yekheweli'ɬ nite' haqsiiɬijkii pa'qu' uɬ'axe' in mexe ha'ni'ɬ
etji'teje'mkii.* 8 Yekheweli'ɬ nite' hetujɬi'iɬ pe'qu' aqatsi'iɬ qu'nte' hijanini'iɬ.
Yekheweli'ɬ qi in heyithayi'yi'ɬ neɬuts qa najai hats'inha qa ham pa'qu'
hipekhelinheti'ɬkii. 9 Yijaa'ija in ɬeke'tax qu' nek'iyini'ɬij ewets qu' etsi'feni'ɬij
pe'ye' qa hisu'unɬi'iɬ qu' k'ethini'ɬij pe'ye' hats'inha qu' ojonketiɬik'i.* 10 Qe
yekheweli'ɬ in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm qa hit'iɬij ewets: —Pakha' qu'nte'
nenithayiyuye' qa qantejeek neteke'.—* 11 Qe k'iye'eɬij ekheweli'ɬ in na'l
pe' nite' ɬe'wisijupi' pa' yaqsiijkii. Nite' nithayiyu' ham yaqsi'ji'ijkii. Qa
yijalki'sɬekii yithayimetenɬe pe'ye'.* 12 Aka' ɬiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo
yekheweli'ɬ hit'iɬijets in nite' hili'iɬij qu' hakakɬini'ɬ pekhewe' nite' nithayiyu',
qa qu' net'ithayii ɬe'wis qu' nenithayimetsinɬe hats'inha qu' ɬaaqi'ija pa'qu'
netuj. 13 Qa ekheweli'ɬ, yejefets, hasu'uj eniwefi'ɬju' in ɬaqsiiɬijkii pa' ɬe'wis.*
14 Qu' nana'l pa'qu' ewi'ɬe' in nite' neqjunutaxij ekewe' wi'tlijei hika'ał
e'm, maxtayitiɬij. Hasu'uj eneqjunu'uɬetskii hats'inha qa' newepinkii. 15 Qa
hasu'ujɬe qu' hik ɬunye'je' qu' ejuihifeyi'iɬij. Enfeli'ɬi'm yijat'ij qu' nili'ij pa' uɬ'ax
hik eqfenyejeyi'iɬij pa'qu' ejefeeyi'iɬha. 16 Ha' Yatsat'axij pa' wit'ikesimeya'x
hik hakhaa'ija qu' neɬisi'ɬij pa' wit'ikesimeya'x week ɬahatsiyij pa'quɬe niyi'iɬi'.
Ha' Yatsat'ax'inij qu' na'ni'ɬ etji'ju'.*

Wetfel pa' Pablo.

17 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hika' ha'ne ɬ'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek.
Aka'an hik aka' yeqfenye'j ji'jij week ke' yifaakanhei. Enewe'en yeq'ikatii.*
18 Na'lɬek ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets week ekheweli'ɬ.
Amén.

---

* **3:1** 1Ts 2:13 * **3:2** Mt 27:43; Ro 15:31 * **3:3** Mt 5:37; 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; Ef 6:16; 1Jn 2:13-14; 3:12; 5:18-19 * **3:5** Ro 15:5; Ap 13:10 * **3:6** Jn 14:13; Hch 3:16; 15:14; Fil 2:10; Mt 18:17; 1Co 5:11; 2Ti 3:5; 2Jn 10; Mr 7:3; Jud 3 * **3:7** 3Jn 11 * **3:9** Mr 1:22; Hch 9:14; Ro 13:1; 1Co 9:4-14; He 8:5 * **3:10** 1Ts 4:11 * **3:11** 1Ti 5:13 * **3:13** Lc 18:1; 2Co 4:1,16; Ga 6:9; Ef 3:13 * **3:16** 1Ts 5:23; Nm 6:26; Ef 6:23; Ro 15:33; 1Co 16:24; 2Co 13:13; Tit 3:15; He 13:25 * **3:17** 1Co 16:21

1 TIMOTEO

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, yakha' apóstol qe qa' henfel ha' Jesucristo qe pa' Intata t'eku'myiiji' hikpa' Eqiłina'x, qa ha' Jesucristo iye hikha' jiwetjumti'ik'ui.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Timoteo. Hik hakha' yijaa'ija in hik łunye'j qu' ya'se' qe ta'łets in yijaa'ija in yijayan ha' Jesús. Na'łłek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits ewets qa qu' nenq'elet'ej iye qa nełisij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pablo nite' yisu'un pa'qu' ninq'ijatshentaxij pe'qu' tujtseikale'.

3 Ka' hats hit'ij ewets in i'nk'a hak qu' natsamii ha' sehe' Macedonia, qu' hasu'uj ma'ak'ui ha' witset Efeso, hats'inha qa' akha'ye' qu' aq'ayinij pekhewe' jukhew qu' ninq'ijatshentaxij pa'qu' pakha' łunye'je' qu' nite' hik łunyejeye' kekhewe' k'inq'ijatshenij.* 4 Qa hasu'uj iye qu' nijamti'ets wiikfik'i ne'ej tefelhitiyik'i nite' yijaalija (cuentos). Qa hasu'uj qu' nijamti'ets iye wiikfik'i pe' łiyits pe' łaqwa'mhitsik'i. Ekewe'en olots qa nite' ł'anyejeyij wetju'ł ne'ej nife'ltaxik'i. Les łe'wis qu' nijamti'ets yijat'ij pa' yisu'un pa' Intata qu' jintaqsiijkii qu' nata'łets pa' nite' inqekuyejeyij.* 5 Aka'an in hisu'uni'ł qu' aqsi'ji'łijkii qe qa' qiyi'ija qu' mewet-su'uni'ł qa' oksi'weni'ł iye in nite' łaqsiiłijkii pa' uł'ax qa' yijaayi'ija iye qu' ek'eni'łets.* 6 Na'l pe' uja'x yili'ijju' in yaqsi'jtaxijkii ekewe'en ma' qa yamitfik'i in yijamti'ets wiikfik'i qa yeqfeetsinhetkii kekhewe' witlijeiłe. 7 Łekhewel yisu'untax qu' maestroli'ipji' ke' Moisés łe'lijei qa nite'łe nikfe'lets pa' i'nq'ijatshentaxij qa nite' nikfe'lets iye ka' łunye'jkiiha in na'l kekhewe' Moisés łe'lijei. Qa in we'nq'ijatshen ma' qa' hik łunyejei qu' qi pa'qu' łikfeliyaxitse'ets. 8 Inekhewel jinikfe'lets in łe'sits ke' Moisés łe'lijei (ley) qu' jinenikfelitets inhats'ek in jiyełisij pa' Intata.* 9 Łe'wis qu' hasu'uj jinantapi'ik'i kekhewe' Moisés łe'lijei (ley) nite' t'ejuyets pa'qu' ewi'łe' qu' natsathen. Ekewe'en t'ejuyets pekhewe' nite' yaqsiijkii nite' nek'enheyu'uk'i pa' yit'ij ekewe' wi'tlijei (ley), qa pekhewe' iye nite' yisu'un pe' t'ejuyets pa' Intata, qa pekhewe' nite' yili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax, qa pekhewe' iye nite' yiwqinhettaxji' pa' Intata, qa pekhewe' yilan pa'qu' łatatayi'ik'i i'nłi'i qu' łeneneyi'ik'i, qa pe' eqek'unhets iye,* 10 qa t'ejuyets iye pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse', qa pe' wapiłłe wetju'ł jukhew qa hik łunyejei iye ne'ej efuts, qa pekhewe' iye t'ihinij ne'ej jukhew, qa pekhewe' iye ejtitsits, qa pe' wotk'onłi'ijkii pe'ye' yit'ijets in yi'weenijha i'nłi'i qu' nit'ijets in yepi'ye' ej, qa week pekhewe' ł'ejuihifetsij eke' łe'sits łe'lijei pa' Intata.* 11 Ekewe' łe'sits łe'lijei pa' Intata hikpa' ham łuk'eyi'iju'ł in qiji', hik ekewe' tsełisij qu' henfel.*

Pa' Dios qi in neq'eletij pa' Pablo.

12 Hit'ijets ha' Jesucristo Yatsat'axyij qii'ija in łe'wisij in tsełisij pa' yit'unha'x qe łakha' nikfe'l yiwets in łeke' qu' haqsiijkii pa' yisu'un qa t'eku'myi'.*

* **1:1** Hch 13:9; Ro 16:26; 1Ti 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 1:25; 1Co 15:19; Col 1:27; 1Ts 1:3; 1P 1:3,13 * **1:2** Hch 16:1; 20:4; 1Co 4:17; 16:10 * **1:3** Hch 16:9; Ef 1:1; Jud 4 * **1:4** 1Ti 4:7; 2Ti 4:4; Tit 1:14; 2P 1:16; Ef 1:10; 3:2,9; Col 1:25 * **1:5** Ro 9:1; 13:10; Sal 24:4; 2Ti 1:5; 2:22; 1P 1:22; 3:21; Hch 23:1; 24:16; 2Co 1:12; 1Ti 1:19; 3:9; He 10:22 * **1:8** Ro 7:12,16 * **1:9** Tit 1:6,10; He 2:8 * **1:10** 1Co 5:9; 6:9; Gn 19:5; Ro 1:27; Jn 8:44; 1Ti 6:3; 2Ti 1:13; Tit 1:9; 2:1 * **1:11** 2Co 4:4; 1Ti 1:11; 6:15,20; Lv 6:4; Lc 12:48; 1Co 9:17; Ga 2:7; 1Ts 2:4; 2Ti 1:12,14; Tit 1:3 * **1:12** Hch 9:22; Fil 4:13

13 Yemjeetax yakha' tooxik'i in hi'ttaxijetskii ke' uł'etsik'i hakha'an, yakha' hawitji qa yakha' iye hawtsheten. Qa łunye'j ji'ij in qi in neq'eletyij yemjeetax in nite' hijayantax qa ka' haqsiijkii iye in uł'ax qa humtitax qu' hik kakha'ye' pa' yisu'un pa' Dios.* 14 Qa ha' Yatsat'ax'inij qii'ija in neq'eletyij qa tsełisij pa' nite' witqekuye'j qa pa' witeqsu'unka'x ta'łets ha' Jesucristo. 15 Aka' wi'tlijei yijaa'ija qa les łe'wistax qu' hasu'uj eqeku'ułik'i, aka'an: ha' Jesucristo nametsju' ha'ne sehe' qe qa' nenłinju' pekhewe' uł'ets, hik pekhewe' yakha' les in ha'yanipji' in yuł'ax.* 16 Qa hik ta'łijupi' in qi in neq'eletyij pa' Dios, hats'inha ha' Jesús qa' nethinij pekhewepe' łakha' in nite' itaqsunijup in tayaiyii in mexe qitaxija in yuł'ax, hats'inha qa' łekhewele'łe qu' newetjeyumtshenłi ijupi' aka'an pekhewe' qu' netk'enets hatse'. Pekhewe'en qu' netk'enets qe qa' nana'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij.*

Matjanithenij pa'nte' eqekuye'jij pa' Jesús.

17 Pa' qiji' Wittata tenek'enheiji' pe' week ininqapits, pakha'an nite' wa'm, ham pa'qu' ni'wen, pakha'an ewi'łłe in Dios. Neniwqinhetji'ha qa' ne'tniyinhe'yiikiiha iye pakha'an pe' week ininqapits hamitsik'ui. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).* 18 Ya's Timoteo, yakha' k'eni' qu' ithayii qe nite' tsitapi'ik'i ka' yit'ij he' uja'x profetas, kakha'an t'ejui ewets. Qa hane'ej qa hit'ij ewets łe'wis pa'qu' aqsiijkii qu' me'niyayitij ewek qu' mawatlani'ł pekhewe' maestroltaxipji' ke' Moisés łe'lijei qa nite'łe nikfe'lets pa' ikji'ha.* 19 Matjanithenij pa' nite' eqekuye'jij ha' Jesús qa' aqsiijkii iye pa' łe'wis łenikfe'lets, qa' nite' itawje'met'e' hats'inha qa'nte' hik ejunyejeye' he' uja'x in nite' watjanithenij pa' nite' łeqekuyejeyij ha' Jesús. Ma' qa hats nite' t'un pa' nite' łeqekuyejeitaxij ha' Jesús.* 20 Enewe'en łiyits he' uja'x ha' Himeneo qa ha' Alejandro. Enewe'en hetisij pa' inwo'met Satanás hats'inha qa' nenikfelitets qa'nte' nit'i'ij pe' wekwek t'ejuyiju'ł pa' Intata.*

2

Pablo i'nq'ijatshenij qu' niyin.

1 Aka' yojo hisu'un qu' it'ijji'ju' hatse' pe' week: —In jinot'ax wetju'ł qa' week qu' ji'niyin, qa pa'qu' niyełi'iłiji' qu' iyini'ł qa' iyini'łets iye pa'qu' hami'im pekhewe' week jukhew qa' it'iłijetspha'm iye pa' Intata łe'wisij. 2 Qa iyini'łipji' iye pe' wittatal qa week pe' tenek'enhei hats'inha qa' ji'nikesimenłekii ma' qa' jinaanłi'ijkii. Qa' jinte'wenheti'yij iye in jitajayaanija pa' Intata. Qa' hame' iye pa'qu' nenit'ij inwets.— 3 Qe aka'an łe'wis qa yisu'un iye pa' Intata hikpa' Eqiłina'x.* 4 Hikpa' yisu'untax qu' iłiye' ene' week jukhew qa yisu'untax iye qu' week nenekets qa' nenikfe'lets eke' łe'lijei in yijaalija.* 5 Qe ewi'łłe pa' yijaa'ija in Dios, qa na'l iye ha' ewi'łłe qu' naqsi'ji'ł wetju'ł ene' week jukhew pa' Dios. Hakha'an łii Jesucristo, jukheewija iye.* 6 Ha' Jesucristo wetłisłi'ij ławamhi'ye' qe qa' nijanin pa' łajanye'j pe' inwuł'ets. Aka' wi'tlijei hik aka' tepiikaxtiiji'ik'i in hats yamets łahats'ij qu' netpiikaxtiyik'i.* 7 Hik ta'łijupi' in heinekumhi'yi' qe qa' hithayiki qu' henfeli'm aka'an qa'

* **1:13** Hch 6:11; 2Ti 3:2; 2P 2:11; Fil 3:6; 1Co 15:8 * **1:15** 1Ti 3:1; 4:9; 2Ti 2:11; Tit 3:8; Jn 3:17; 12:46; 18:37; 1Jn 4:9; Mr 2:17; Lc 19:10; Ro 11:4; 1Co 15:9 * **1:16** Lc 1:50; Ex 34:6; Ro 2:4; Jn 12:25; Hch 13:48 * **1:17** Sal 47:7; 90:2; 1Co 8:6; 9:25; Jn 5:44; Ef 4:6; Fil 4:20; 1Ti 2:5; 6:15,16; Jud 25; 2P 1:17; Ap 5:12; 22:21; Mr 10:37 * **1:18** 1Co 13:2; 1Ti 4:14; 2Ti 1:6 * **1:19** Ef 3:12; 6:16; Col 1:23; 2:5; 1Ts 5:8; 1Ti 3:13; 6:12; 2Ti 2:18; 4:7; 1Jn 5:4; He 10:22; Jud 4 * **1:20** 2Ti 2:17; 4:14; 1Co 5:5 * **2:3** 1Ti 1:1; Tit 2:11 * **2:4** Ez 18:23,32; Jn 3:17; 14:6,17; 1Ti 4:10; Tit 2:11; 2P 3:9 * **2:5** Dt 6:4; Ga 3:20; He 8:6; Jn 1:14; Fil 2:7; 3:3; 1Jn 4:2; 5:20 * **2:6** Mt 20:28; Ga 1:4

ya'apostoli'ij qa ya'maestroyi'ij iye ne' nite' judiol qe qa' hijatshenij pa' nite' witqekuye'jij ha' Jesús qa ke' łe'lijei iye. Aka'an yijaa'ija in hit'ij, nite' haqanłekii.* 8 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' weeke' pe' jukhew pe' pekhelji'kii witsetits in ikesimen pa'qu' łatawe'je' qe nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe' qa' netshenpha'm łokoyei qu' niyinii pa' Intata. Ham nayuyekii qa ham iye pe'qu' uł'etse' wetju'ł.* 9 Qa pe' efuts qa' nanaqsi'j qa netwefuunija iye. Hasu'uj qu' nowołi'ijii jukhew in yisu'un qu' pekhel łeqfenyejeyijkii ne'ej ł'ewkujits. Qa hasu'uj iye nowołi'ijii jukhew in yitilaji' ne'ej oro qa ne'ej utel łelits (perlas) iye. Qa hasu'uj iye nowołi'ijii jukhew in yeqhinataji' ne'ej inyetets.* 10 Naqsiijkii yijat'ij pa' łe'wis qe hik aka' łunyejei pekhewep efuts in hats weniwjutsiqen in yijayan ha' Jesús.* 11 Ne'ej witlijtsitjiyifi, ne'ej efu netk'enets qa' netk'enik'iha iye pe'qu' netfelhitii qa hasu'uj net'ewui.* 12 Nite' yexke'ej ne'ej efu qu' nijatshen ne'ej jukhew, qa nite' yexke'ej iye qu' netnek'enhe'yipji' pe'qu' jukhewe'. Hasu'uj net'ewui yijat'ij. 13 Qe pa' Dios yojo in yaqsiijkii pa' Adán qa i'nk'ałe yaqsiijkii pe' Eva.* 14 Pa' Adán nite' tawitjaxtii pa'aj pe' efu yijat'ij in hikpe' tawitjaxtii pa'aj, pekhe'en qa i'nipji' pa' uł'ax.* 15 Qa hik ta'łijupi' ne'ej efu qa qi yaats'e' in nekfik'i na'aj ła's, qa łeke'łe qu' iła'xe' qu'nte' niliyi'ij in nite' yeqeku' pa' Intata qa qu' nineqsu'un iye qa qu' naqsiijkii iye pa' łe'wis qa qu' netwefuunija iye.*

3

Qu' ne'tnekumhi'yiiji' pa'qu' nejełets pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Aka' wi'tlijei łe'wis, aka'an: qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo, aka'an łe'wis pakha' qu' nisu'un.* 2 Qa pakha' qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo qa aka'an qu' łunye'je' ma' qa' net-nekumhi'yi', nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe', qa' ewi'łe'łi'i iye pe'qu' łewhe'ye'ye', qa newetjeełłotok'oiha iye, nite' nayu'umkii pe'ye', teik'unei, neqjunu'uj qa tisij łewhi'we't pe'qu' ni'wenik'ui, nikfe'lets pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' ni'nq'ijatshen,* 3 hasu'uj newetłisij pa'qu' niyatsik'e, hasu'uj nisu'un qu' netqek'uyij łokoi, nenq'elet yijat'ij, qa hasu'uj qu' its'iyoptoxe' iye, hasu'uj iye nisu'un ł'astai,* 4 łe'wis qu' nejełipji' pe' łelits qa pe' łewhe'ye', nijatshenij pe' łelits qu' nikesimen qa' nimpiyel iye. 5 Qe qu' nite' nenikfe'le'ets qu' nejełipji' pe'qu' łetsi'ye' qa ¿pa'n łunye'j qu' nejełtaxets pe' yijayan pa' Intata? 6 Pa'qu' nejełipji' pe' hats yijayan pa' Intata, hasu'uj na'aj i'nk'a yijayan, qe q'ax qu' numti qu' qiye'ji' wiikfik'i ma' qa' hik łunye'je' pa' inwo'met in weniwqinhettaxji' pa'aj, qa pa' Intata qa yitanithen in uł'ax pa' yaqsiijkii.* 7 Les łe'wis pekhewe' nite' yijayan pa' Intata na'aj yumti qu' neteik'unei hats'inha qa' ham pa'qu' ł'anye'je'ets pekhewe'en qa pa' inwo'met qa'nte' jeek niwq'axini'ij aka'an.* 8 Qa hik aka' qu' łunyejeye' iye pekhewe' diáconos:* łe'wis pa'qu' łunyejeye' hats'inha qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Qa' yijaayi'ija pa'qu' nenfel i'nłi'i pa'qu' neniwjutsiqenij. Hasu'uj newetłisij qu' nek'uwet. Qa hasu'uj qu' nisu'un qu' netujłe pe'qu' ł'astaye'.* 9 Net'ekuumi'ha yijat'ij pakha' nite' week qu' nenikfe'lets pakha'an pa' nite' witqekuye'jij

* **2:7** Ef 3:7-8; 1Ti 1:11; 2Ti 1:11; Hch 9:15 * **2:8** Mr 7:21; Lc 9:46-47; 24:38; Ro 14:1; Fil 2:14 * **2:9** 1P 3:3; Ap 3:18 * **2:10** 2Co 9:8; Ga 3:10 * **2:11** 1Co 14:34; Tit 2:5 * **2:13** Gn 2:7,22; 3:16; 1Co 11:8-12 * **2:14** Gn 3:6,13; 2Co 11:3 * **2:15** 1Ts 3:12–4:10 * **3:1** 1Ti 1:15; 4:9 * **3:2** Tit 1:6-8; 2:2,5; Hch 20:28; Fil 1:1; Lv 19:34; 1P 4:9; 2Jn 10 * **3:3** 1Ti 6:10 * **3:6** 1Ti 5:12; 2P 2:3; Ap 20:1-15 * **3:7** Hch 13:10 * **3:8** Diácono ikji' t'ifti'ts'etskii pekhewe' qu' netnek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús. * **3:8** Fil 1:1

ha' Jesús qa hasu'uj qu' naqsi'jijkii pa'qu' uł'axe'.* 10 Pekhewe'en yojo qu' mexe netjełitii eku'ujupkii. Qa qu' łe'wise' pa'qu' naqsiijkii ma' qa' hayitse' yijat'ij qa' łeke'ye' qu' diaconosi'ij. 11 Qa pe'qu' łewhe'yetse' pekhewe' diáconos qa hik aka' iye qu' łunyejeye' łe'wis iye pa'qu' łunyejeye' hats'inha qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Hasu'uj iye qu' iwotk'onhetsaxe' yijaa'ija yijat'ij pa'qu' nenfelkii. Hasu'uj newetłisij qu' nek'uwet. Nithayiki'ija week pa' łe'wis.* 12 Pe'qu' diaconosi'ij ewi'łłe pe'qu' łewhe'ye'ye' łe'wis iye qu' nejełipji' pe'qu' łelitse' qa week iye pe' łetsi'. 13 Qe qu' diaconosi'ij in te'wenheti'yij in łe'wis in yaqsiijkii aka' ł'ithayijkit ma' qa hats naxij aka' wit'ithayijkit łe'wis qa t'unitsij iye in tetfelij in yijayan ha' Jesucristo.

Pa' ewi'ł łunye'jkii ham nikfe'le'ets pa'aj.

14 Hisu'untax qu' natsam ei qa nite'łe tsikfe'lets qu' łeke'ye' qu' natsam ei hatse' qa hik ta'łijupi' in hika' ha'ne witfaakanek,* 15 hats'inha qu'nte' natsame'tax aje'eł qa hatsłe qu' enikfe'lets pa'qu' łunye'je' qu' aqsiimijkii pekhewe' yijayan pa' Intata. Enewe'en yijayan pa' nite' wa'm Dios. Enewe'en hik łunyejei ne'ej ewi'ł tsupju' t'un qe na'l ne'ej łetuk ma' qa hik enewe' qa łetuk'ij pa' yijaa'ija.* 16 Ham łeke'ye' pa'qu' nittaxijets qu'nte' yijaayi'ija aka' qi łunye'jkii nite' hayiits qu' nenikfe'lets pe'ye', qa hane'ej qa hats yinikfe'l aka' jitajayan: pa' Dios nekfik'i qa hik ł'eseninyejei ene' jukhew. Hakha'an jutsiqaxij iye pa' Espíritu Santo in qi in yatsathen. Pe' angelits yi'wen iye hakha'an. Hakha'an tefelhitii qa nikfe'lets pe' nite' judiol. Nite' yeqeku' pe' witsetits ha'ne sehe' epji'. Hakha'an wetka'xetspha'm na' wa's.*

4

Olots pe'qu' nili'ijju' hatse'.

1 Qa pa' Espíritu Santo yijaa'ija in yit'ij aka'an, pekhewe' teke'lenju' nełuts hatse' olots pe'qu' nili'ijju' hatse' in nite' yeqeku'tax, ma' qa' nijayan pe' i'nq'ijatshenij pe' nite' yijaalija, qa i'nq'ijatshenij iye pe' wi'tlijei ta'łets pe' inwo'metets.* 2 Pekhewe' i'nq'ijatshen, pekhewe'en nite' naqatsit'ij in wotk'onkii. Nite' yoksi'wen in yit'ij pa' nite' yijaa'ija.* 3 Pekhewe'en nite' łexkeliji'm qu' netewhe'yei pe'qu' uja'xe' qa pe' jiyełistaxij pa' Intata qu' jintełuj qa i'nq'aq'ayinij iye. Pa' Intata jiyełistaxij ekewe'en qu' jintełuj inekhewel in jitajayan qa jinikfe'lets iye pa' yijaa'ija qe qa' jintit'ijetspha'm łe'wisij.* 4 Qe week łe'sits pekhewe' jiyełisij pa' Intata qu' jintełuj. Ham pa'qu' jintit'ijets qu' uł'axe' ekewe' witqats qu' jitit'ijetspha'm pa' Intata łe'wisij* 5 qe ke' łe'lijei pa' Intata qa pa' wit'iyinheye'j ta'łets qu' ni'sinhet ekewe'en.*

Pa' łe'wis łeq'ithayinenek pa' Jesucristo.

6 Timoteo, qu' ijatshenij ekewe'en pekhewe' yijayan ha' Jesús, ma' qa' akha'ye' pa' qi łe'wis łeq'ithayinenek ha' Jesucristo. Qa hik łunye'je' qu' aqatse' ekewe' wi'tlijei ta'łets pa'nte' witqekuye'jij ha' Jesucristo qa in łijayan iye kekhewe' wekwek łe'sits t'ejuyets pa' Intata in ł'ijatshenheti'yij.* 7 Qa hasu'uj qu' eneqjunu'uj pe'qu' netfelhitiyik'i łunyejeikii pa'aj in t'ejuyiju'ł pa' Intata ke'

---

* **3:9** Fil 1:27; 1Ti 1:2,19; Jud 3; He 13:18 * **3:11** 1P 3:1-6; Tit 2:2 * **3:14** 1Ti 4:13 * **3:15** 1Co 3:16; 2Co 6:16; 11:10; Ef 2:21-22; 1P 2:5; 4:17; Mt 16:16; 1Ti 4:10; Sal 119:142; 2Ts 2:10 * **3:16** 2P 1:3; Jn 1:14; 3:16; 20:17; Fil 2:7; 3:3; 1Jn 4:2; 5:20; Ro 1:3-4; 2:28-29; 7:5-6; 8:4; 10:9; 1Co 5:5; 6:16-17; Ga 3:3; 4:29; 5:16-24; 6:8; Col 2:5; Ap 1:10; Mt 11:24; Hch 10:43; 1P 1:8-10; 3:22; Mr 16:19 * **4:1** Jn 14:17; 16:13; Hch 20:23; 21:11; 1Co 2:10-11; 2Ts 2:3-9; 2Ti 3:1; 2P 3:3; Jud 3,18; Fil 1:27; 1Ti 1:2; Mt 7:15; 1Jn 4:6; Stg 3:15 * **4:2** Mr 12:15; He 13:18 * **4:3** 1Ti 5:14; He 13:4; Ro 14:6; Col 2:16,23; 1Ts 4:3; 5:22; 1P 2:11; Gn 1:29; 9:3 * **4:4** Gn 1:31; Hch 10:15 * **4:5** Lc 8:21; 1Ti 2:1; He 4:12 * **4:6** Fil 1:27; 1Ti 1:2; Jud 3; 2Ti 3:10-15

łe'lijei. Ekewe'en ham weju'łi'ij. Me'nijatshenłe etij yijat'ij eke' Intata łe'lijei, hats'inha qu' ejunye'je pa' yisu'un pa' Dios qu' hik łunye'je' na'aj wekuma'x.* 8 Qe in jiwekuma'x qa wapja' ha'ne i'nese'n hane'en łe'wiisija qa na'l pa' weju'łij, qa hik łunye'j in jit'aftsin pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei na'l pa' weju'łij hane'en les in łe'wiisija qe pa' Intata yiwjutsiqen ine'm qu' jini'fen hane'ej ha'ne łahats'ij qa pa' mexe hamik'ui iye.* 9 Aka'an yijaa'ija, qa les łe'wis qu' week hasu'uj neqeku'uk'i.* 10 Qa hik ta'łijupi' in qi in jit'ithayiki' qa jitaats'e'ej iye kekhewe' innifenyejeikii, qe ta'łets in jiteqemheikit pa' nite' wa'm Dios. Hikpa' ewi'łłe qu' nenłinju' ene' week jukhew pekhewe' qu'nte' neqeku'ye'.* 11 Ekewe'en ku'mi' qa' me'nq'ijatshenij iye. 12 Mowo'oi qu' hasu'uj pa'qu' nuten in mexe e'jutjana'x. Les łe'wis qu' ojo'omij pekhewe' hats yijayan pa' Intata pa'qu' ejunye'je', qu' łe'sitse' pe'qu' e'lijeye', qa pa'qu' ejunye'je' iye qu' łe'wise', qa' week iye qu' isu'un ene' jukhew qa efuts iye, qa ijayaanija iye pa' Intata, qa hasu'uj qu' aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 13 In mexe nite' tsam ei qa' ithayiki qu' iyineni'mik'i eke' Intata łe'lijei qa' enfel iye pa' Intata qa' i'nq'ijatshenij iye.* 14 Hasu'uj anqamij, anatkin yijat'ij pakha' hats nełisij pa' Intata. Hane'en in i'nk'a nełisij qa t'eku'mipji'kii eiła' hekhewe' uja'x tenek'enhe'yij pe' hats yijayan ha' Jesús qe qa' aqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' aqsiijkii.* 15 Aqsiijkii pa' nełisij pa' Intata. Qa hasu'uj qu' e'seleli'ijju', hats'inha qa' week ni'wen qu' net'ijaifik'i pa'qu' ejunye'je'. 16 Jeełik'uiha qu' aqsiijkii aka'an qa qu' me'nq'ijatshen iye. Qa hasu'uj qu' e'seleli'ijju'. Qe qu' aqsiijkii aka'an, qa' hik aka' qu' naqsi'jij pekhewe' ejtitsits qa hik łunyejeye' iye pe'qu' netk'en ewets.*

5

1 Hasu'uj isu'un qu' ejitheyijetskii pe'ye' pa'qu' ława'ma'xe'. Aqsi'jijetskii yijat'ij qu' enfeeli'mha hik eqjunye'ji'ij qu' atataye'. Qa pekhewe' mexe jutjanhets qa' hik eqjunyejeyi'ij qu' amatsitse'. 2 Hasu'uj iye isu'un qu' ejitheyijetskii pe'ye' pekhewe' ława'mhii efuts. Aqsi'jijetskii iye qu' enfeeli'mha hik eqjunye'ji'ij iye qu' eneneye'. Qa pekhewe' mexe inanyii qa' hik eqjunye'ji'ij iye qu' ekutiiye'. Qa hasu'uj qu' numti'ij pa'qu' uł'axe' pekhewe'en.

Ne'ej wikiihale'.

3 Iftits'ets pe'qu' wikiihale'ye' ne'ej haamija pe'qu' łejefetse'.* 4 Qa pekhe'łe qu' wikiihale'ye' in na'l pe'qu' łelitse' i'nłi'i qu' łuhuye', pekhewe'en qa' les łe'wis qu' nojo qu' nenikfelitets qu' net'iftits'ets, hats'inha qa' łekhewele' eku'nek qu' nejełets. Qe aka'an hik aka' yisu'un pa' Intata. 5 Pekhe' yijaa'ija in wikiihale' pekhe'en pe' haamija pe'qu' łejefetse', ewi'łłe in wetjumti'ijets pe'ye' pa' Intata. Week nełuts qa najai iyiiniiha qa wetf'iljetsinetsha iye.* 6 Qa pekhe'łe wikiihale' in wetłisij pakha' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits, pekhe'en in iła'xtax qa hikłe łunye'j qu' nawa'm.* 7 Enfel ekewe'en qa' week nepiye'ek'i pe' hats yijayan pa' Intata, hats'inha qa' ham pa'qu' netitijiti'yijets qu' naqsiijkii pa' uł'ax. 8 Qe pakha' qu'nte' net'iftits'e'ets pekhe' yatsat'axtaxijha, nite' łe'wis. Qa in ewi'ł pa'qu' łetset'etaxi'ł qa nite' t'ifti'ts'ets iye qa hane'en qa hik łunye'j qu' newelkut'ijkii pa' nite' łeqekuye'jtaxij ha' Jesucristo qa uł'ax wiikfik'i qa nite'

---

* **4:7** 1Ti 1:4; 2Ti 4:4; Tit 1:14; 2P 1:16; 2P 1:3 * **4:8** Col 2:23; Sal 37:9,11; Pr 19:23; 22:4; Mt 6:33; Mr 10:30; Jn 12:25; Hch 13:48; 1P 3:9 * **4:9** 1Ti 1:15; 3:1; 2Ti 2:11 * **4:10** Dt 5:26; Jos 3:10; 1S 17:26; Sal 42:2; Jer 10:10; Dn 6:20; Hch 14:15; 1Ti 1:1; 2:4; 3:15; Tit 2:11 * **4:12** Pr 12:6; 2P 3:11; 1Co 13:1; 1Ti 5:2 * **4:13** 1Ti 3:14 * **4:14** 1Co 13:2; 1Ti 1:18; 5:22; 2Ti 1:6 * **4:16** Ef 2:8; Jud 23; Ez 33:9; Hch 20:28; Ro 11:14 * **5:3** Ex 22:22; Stg 1:27 * **5:5** 1Co 7:34 * **5:6** Lc 15:24; Ef 2:1,5; 5:14; Ap 3:1

hik łunyejei pekhewe' nite' yijayan pa' Intata.* 9 Qa ha' witfaakanek ha' i'nji' he' łiyits he' wikiihalei he' tefenhetiitax yi'fentax ke' witlijtsitjii les łe'wis qu' uja'xe'łe qu' ne'nenji' pekhewe' hats sesenta i'nłi'i qu' les olotse' łeqe'ninqapits, qa ewi'łłe iye pa'qu' łewheyeyi'ik'i. 10 Qa yinikfe'l iye in łe'wis pa'qu' naqsiijkii, qa in yejeełetsha iye pe'qu' łelitse', qa in neqjunu'uj iye qa yiwhini' pe' łetsi'ii pe'qu' ni'wenik'ui, qa in nimpuujinju' iye pe'qu' łef'iye'ye' pe' hats yijayan pa' Intata, qa in yi'fen iye pekhewep in mexente' łesitstaxi'mkii, qa in ewi'łłi'i' in yaqsiijkii pa' łe'wis.* 11 Qa hasu'uj eni'ł ji'teje'm pekhewe' wikiihalei qu' mexente' name'ets sesenta łeqe'ninqapits qe qu' neniwhe'ye'yu iye ma' qa' nili'ij pa' weniwjutsiqentaxij qu' naqsiimijkii ha' Cristo.* 12 Ma' qa hats łekhewele'łe łete'm qu' netwuł'enhetju' qe nite' yaqsiijkii pa' weniwjutsiqentaxij.* 13 Ma' qa in ikik'i pe' wititsil qa nite' nithayiyu'uj pa' hats weniwjutsiqentaxij, qa nite' ewi'łłe in nite' nithayiyu'uj qe ifaakatenhe' iye, ma' qa yit'ij pekhewe' nite' łeke'tax qu' nit'ij.* 14 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' netewhe'yei pekhewe' wikiihalei pekhewe' mexe łeke' qu' netewhe'yei hats'inha qa' nana'l pe'qu' łelitse' qa' nejeełetsha pa'qu' łetset'e, qa nowo'oi qu' ham pa'qu' nenfelijkii pekhewe' ł'ejuihifets ha' Cristo.* 15 Qe na'l he' uja'x wikiihalei hats yili'ijju' ma' qa yijayan pa' inwo'met.* 16 Pekhewe' yijayan pa' Intata jukhew i'nłi'i qu' efuye', qu' nana'l pe'qu' wikiihale'ye' pekhewe' taa'łetsha in łejefets qa les łe'wis qu' net'iftits'ets hats'inha qa' nite'ye' pe' witlijtsitjii qu' net'iftits'ets, hats'inha pe' witlijtsitjii qa' uja'xe'łe qu' net'iftits'ets pekhewe' wikiihalei pe' haamija pa'qu' łejefeye'.

Pe' tenek'enhe'yij pe' witlijtsitjii.

17 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata in łe'wis in yithayikii'ija pa' ł'ithayijkit qa' les łe'wise' iye qu' ewi'łij iye qu' net'ijaiji'ijfik'i' ek pe'qu' łajale'. Aka'an in hit'ij les in k'iyetij pekhewe' nifel qa i'nq'ijatshenij iye ke' Intata łe'lijei.* 18 Qe ke' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: *—Nite' łeke' qu' it'onijji' pe'ye' łeji' pa'qu' wakkaye' in mexe ł'ithayi'yij qu' eniwqhaf'itijju' ne'ej trigo ne'ej ł'ajits.—* *(Dt 25:4)* Qa yit'ij iye: —Week pa'qu' net'ithayii les łe'wis qu' nana'l pa'qu' łaja'ye'.—* 19 Hasu'uj aje'eł umti'ił qu' yijaayi'ija pa'qu' ewi'łe' in nifelijkii yit'ijets in yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł pe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata. Wetsjuk yijat'ij i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' pe'qu' nenfelijkii ma' qa' hayitse' qa' enikfeliyuu'etsha me yijaa'ija me i'nłi'i qu' nite'ye'.* 20 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata in nite' yili'ij qu' aq'ayintaxij in yaqsiijkii pa' uł'ax, qa les łe'wis qu' ejitheyijetskii qu' aq'ayinij iye in mexe not'ax wetju'ł pekhewe' yijayan pa' Intata hats'inha qa' week nepi'ye'ej pekhewe'en ma' qa' week nenijiweyets qu' naqsiijkii pa' uł'ax. 21 Pa' Intata qa ha' Jesucristo qa pe' te'nekumhi'yiiji'kii angelits qu' jinejeł, tsepi'ye'ej aka' qu' hit'ij ewets. Aqsiijijkiiha week ekewe' hit'ij ewets. Yemjeetax qu' nite' ejuwaikale'tax pe'qu' enfeli'm qa łunye'j ji'ij iye qu' hasu'uj itujtseikaninik'ui ekewe'en.* 22 Hasu'uj itaqsunijup qu' aje'eł eni', ma' qa' ku'mipji' łeiła' pa'qu' nejełets pe' hats yijayan pa' Intata. Qe qu' itaqsunijup ma' qa qu' naqsiijkii pa' uł'ax pakha' ł'entaxi', ma' qa hats naqawenkii. Jełiju'ł, hasu'uj aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 23 Qu' oksi'wen qu'

* **5:8** Ro 12:17; 2Co 8:21; Mt 10:33; Fil 1:27; 1Ti 1:2; 2P 2:1; Jud 4; Ap 2:13 * **5:10** Mr 14:6; 2Co 9:8; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 2Jn 10; Lc 7:44; Jn 13:5-14; He 11:37 * **5:11** 1Ti 5:14 * **5:12** Mr 12:40 * **5:13** Pr 17:9; 3Jn 10 * **5:14** Gn 2:18-25; 1Co 7:9-10; 1Ti 4:3; 5:11; Tit 2:4-5 * **5:15** He 12:13 * **5:17** 1Ts 5:12 * **5:18** Dt 24:14-15; 1Co 9:9; Lv 19:13; Mt 10:10; Lc 10:7; 2P 2:13 * **5:19** Dt 19:15 * **5:21** Lc 11:28 * **5:22** Ex 29:10; Lv 4:15; Lc 4:40; Hch 6:6; 28:8; 1Ti 4:14; He 6:2; Fil 4:8

aats'eji' atawe'j qa hasu'uj ewi'łe'łe na'aj iweli' qu' iya'ji' łammise'łe qu' iya'ji' winoye' qe week łahatsiyij łaats'eji'ijji' atawe'j qa pekhewep iye awtsheiji'ij. 24 Na'l na'aj aje'eł yinikfe'l in uł'ax pa' łunye'j in mente' tafaakanhetiitaxkii. Qa na'l iye na'aj nite' aje'eł yinikfe'l in uł'ax pa'qu' łunye'je'.* 25 Qa hik łunye'j iye na'l na'aj aje'eł yinikfe'l in łe'wis pa' yaqsiijkii. Qa na'l iye na'aj nite' aje'eł yinikfe'l ma' qa i'nk'ałe qa yinikfe'l in łe'wis pa' yaqsiijkii.

6

Pa'qu' net'ithayi'yi'm pakhape'.

1 Week pe' yijayan pa' Intata pekhewe' mexe witłinheyij les łe'wis qu' ni-wqinhet pe' łaqa patunits hats'inha pekhewe' patunits qa' ham pa'qu' nit'ijets uł'ax pa' Intata qa ke' łe'lijei iye.* 2 Qa pa'qu' ewi'łe' qu' nijayan pa' Intata pa' łaqa patun, qa hasu'uj numti qu'nte' qiye' qu' netithayiiyija. Les łe'wis qu' nijamti'ets yijat'ij łakha' in t'ithayi'yi'm pa' łejefe'epji' pa' Intata qa' nisu'un. Ma' qa' les qi qu' net'ithayiyi'mha. Aka'an ijatshenij pekhewep qa iyaji'ijets iye qu' naqsiijijkiiha.*

Pe' i'nq'ijatshenij pa' nite' yijaa'ija.

3 Qu' nana'l pa'qu' ninq'ijatshenij pekhewepe' iye wi'tlijeye' qa nite' łunye'j pa' yit'ij ekewe' łe'sits łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa nite' iye yasini'ł wetju'ł ka' injunyejei in jitajayaanija pa' Intata,* 4 pakha'an yumtitax qu' qiye'ji' qa hamłe nikfe'le'ets. Ewi'łłe in yisu'un qu' nink'aihitik'ui pakha' yumtitax pekhewep ma' qa' nit'ijets in les łe'wisju' pa' yumti ek, qe qa' neneqjeyu'ujets pekhewep in eqemtshenetsaxij pe'ye', ma' qa wata'nutenij wetju'łkii pe' yumti ma' qa tek'ełeyijju'. Qa pekhewe'en qa yapjanhet wetju'łkii iye pekhewepe'. Qa yumtiłi'ij pe'ye' qu' nata'łets pa'qu' uł'axe'* 5 aje'eł nayułi'ij wetju'ł pa'qu' wekweke' hik łunyejei na'aj mente' teik'uneikiiha. Nite' nikfe'lets ekewe' yijaalija wi'tlijei. Pekhewe'en in uyifi pe' witlijtsitjii ewi'łłe in wo'oikii pe'qu' łaxifkinele' qa nite' pa' Intata qu' nijayan.* 6 Qa yijaa'ija inek in jiyełisij pa'qu' inaxifkine'ye' aka'an, in jitajayaanija pa' Intata qa qu' jinte'wejułenij iye pe'qu' hats nana'l ine'm, aka'an qa jiyełisij pa' inaxifkine' pakha'an pa' wit'ikesimeya'xłekii. Hik aka' witaxifkine' lees week t'anipji' pekhewe' witaxifkinel.* 7 Qe ham pa'qu' jinteneyijfik'i in jineketsfik'i ha'ne sehe' ipji' qa ham iye pa'qu' jinteka'x qu' jinakik'ui ha'ne sehe' ipji'.* 8 Qa hik ta'łijupi' qu' jinte'wejułenij pe'qu' hats nana'l ine'm ne'ej inqhinatai qa na'aj inaq iye. 9 Qe pekhewe' yisu'untax qu' les niwq'axin wekwek qa' na'nipji' pa' witaqjaajinkeye'j ma' qa' nanamji'ju'kii pa' witiwqe'l. Ha'ne witaqjaajinkeye'j hik ha'ne yeka'xii pekhewe' olots wekwek yisu'untax, qa hamłe weju'łi'ij qa yawtsheten iye. Ekewe' ham weju'łi'ij wekwek yisu'untax pekhewe'en, ta'łets qu' uł'etse'ju' qa' neka'xii pa' qi ławak pa' Dios. 10 Qe pa' qi witeqsu'unka'xij ekewe' ł'astai nalit pakha' qu' łunye'je' qu' uł'axe'. Na'l pe' hik łunyejei aka'an ma' qa yanutsheni' in yijayantax pa' Intata qa yili'ijju'. Ma' qa sujłe qa yaats'e'ej pakha' qu' łunyejeye'kii.*

Pablo qi in yakakłin pa' Timoteo.

11 Qa akha' Timoteo, akha' łijayan pa' Intata. Ilatik'uiha ekewe' wekwek uł'ets, pa' yatsathen yijat'ij hikpa' aqsiijkii. Qa' ijayaanija iye pa' Intata.

---

* **5:24** Mt 12:41; Jn 5:22-30; He 9:27 * **6:1** Jn 10:25; Hch 15:14; Ap 14:1 * **6:2** 2Ts 2:12; 1Jn 4:16 * **6:3** Ap 11:8; 2P 1:3 * **6:4** 2Ti 2:14,23; Tit 3:9; Sal 37:1; Ap 13:6 * **6:5** Ef 4:22; 2Ti 3:8; Tit 1:11,15 * **6:6** Sal 37:16; Pr 15:16; 16:8; Fil 4:11; He 13:5 * **6:7** Job 1:21; Sal 49:17; Ec 5:15 * **6:10** Fil 1:27; 1Ti 1:2; Jud 3

Hasu'uj eqeku' qa' isu'un iye, qa week iye ene' jukhew qu' isu'un. Hasu'uj iye onoqmositij qu' nana'ltax pa'qu' uł'axe'. Qa hasu'uj iye qu' meniwqinhet.* 12 Mawatlani'ł yijat'ij pe' witaqjaajinkeyejei yisu'untax qu' ili'ij in łijayan ha' Jesucristo. Hasu'uj jełik'uiji' pe'ye' pa' witiła'x nite' yili'ij qe hikpa' taya'yij ei pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in łanamitpha'm in łit'ijets in łijayaanija ha' Jesucristo qa olots he' nepi'ye'ej.* 13 Pa' Intata hikpa' tisij pa' łiła'x ene' week qa ha' Jesucristo hikha' tetfeliji'm pa'aj pa' Poncio Pilato in yit'ijets in wittata. Pa' Intata qa ha' Jesucristo tsi'wenij qa tsepi'ye'ej iye aka' qu' k'ayaji'ijets.* 14 Ek'eenik'iha week eke' hit'ij ewets. Hasu'uj iye nam ej pa' uł'ax hats'inha qa ham pa'qu' nit'ij ewets qu' aqsiijkii pa' uł'ax qa' namłi'ijii qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Pa' Intata nite' łeke' qu' nijanik'i pa' hats łeqjeyumtshenek qu' nanam ha' Cristo. Pa' Intata hikpa' ham łuk'eyi'iju'ł in qiji', hikpa' ewi'łłe in qi in Wittata ha'ne week sehe' ipji', t'anipji' pe' qitsji' wittatal qa week pe' wit'alheiji' pe' witsetits.* 16 Hikpa' ewi'łłe in na'li'm pa' nite' jiwa'm, łakha' i'nji'teje'm pa' koojo qi in tujji'ha nite' łeke' pa'qu' nejełtaxju'. Ham pa'qu' jukhewe' qu' hats ni'weenija pa' łunyee'jija. Nite' łeke' pa'qu' ni'wen. Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij in qiji' in Wittata. Amén.*

Pakha' qu' naqsiijkii pekhewe' patunits.

17 Pekhewe' yiwq'axin wekwek, ijatshenij qu' hasu'uj numti qu' week nat'anipji' ene' jukhew qa hasu'uj qu' netjumti'ets pe' łewekwekits qu' hik łunye'je' qu' niyinii. Netjumti'ets yijat'ij pa' Intata. Pakha'an nite' wa'm. Hikpa' jiyełisijkii eke' wekwek qe qa' jintatkin ha'ne sehe' epji'.* 18 Naqsiijkii pa' łe'wis. Notpolijha pa' łe'wis qu' naqsiijkii. Qa qi qu' eq'iltinhetse' iye, nite' na'yiji' pe'qu' łewekwekitse' pekhewepe'.* 19 Qe qu' naqsiijkii aka'an ma' qa hats hik łunye'j qu' najilet pe'qu' łewekwekitse' na' wa'sji', ma' qa' nenikfe'lets in hats na'li'm pa' yijaa'ija in witiła'x qa nite' yili'ij iye. 20 Timoteo, anqamkite'ej week ekewe' hats ł'ijatshenheti'yij. Menitoni'metsha pekhewe' wi'tlijei nite' yijaalija, qa pekhewe' wenq'ika'aj pe' wekwek ha'ne sehe' ipji' pe'qu' łe'lijeye' in t'ejuyiju'ł ke' Intata łe'lijei, qa' me'nitoni'mets iye.* 21 Qe na'l pe' uja'x tek'enik'i ekewe'en ma' qa yili'ijju' in tek'entaxik'i pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei. Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij qu' net'iftits ewets.*

---

* **6:11** 1Co 13:1; Ap 13:10 * **6:12** 2Ti 4:7; Jud 3; 1Jn 5:12 * **6:13** Mr 13:19; Ro 1:25; Mt 27:11-14 * **6:14** Tit 2:13; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * **6:15** Lc 21:8; Ro 16:27; Dt 10:17; Sal 136:2-3; Ap 17:14; 19:16 * **6:16** Sal 36:9; 104:2; Jn 1:18; 12:46; Ex 33:20; Jud 25; 1Ti 1:17; Ap 22:21 * **6:17** 1S 2:3; Ec 7:8; Ro 11:20; 12:16; Hch 17:25 * **6:18** Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 1P 2:12; Ro 12:8,13; Ef 4:28; Mt 6:20 * **6:20** 1Ti 1:11; 2Ti 1:12,14; 2:16; 4:4; Tit 1:3,14; He 12:13; Col 2:8; 2:16; 4:4 * **6:21** 2Ti 2:18; Fil 1:27; 1Ti 1:2

2 TIMOTEO

Mexe wetfel pa' Pablo.

1 Yakha' Pablo, yakha' apóstol qe ta'łets pa' Intata qe qa' henfel ha' Jesucristo qe pa' Intata yiwjutsiqen qu' jinełisij pa' witiła'x qu' natsat'ets'inij ha' Jesucristo.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Timoteo. Hik hakha' hik łunye'j qu' ya'se' qe qi in hisu'un. Na'łłek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits ewets qa qu' nenq'elet'ej iye qa' nełisij iye pa' wit'ikesimeya'xłekii.* 3 Nite' tsitapi ei qa k'iyinji'ij nełuts qa najai qa hitjiijetspha'm pa' Intata qii'ija in łe'wisij, hikpa' he'yithayi'yi'm in łunye'jek pe' yaqwa'mhitsik'i in t'ithayi'yi'm, ma' qa hoksi'wen in nite' haqsiijkii pa' uł'ax.* 4 Nite' tsitapi'ik'i in nekju' ke' et'ilii, hisu'untax qu' k'ewen iye qa' qi qu' etssinheti'mkii iye. 5 Qe nite' tsitapi'ij ewets in yijaa'ija in ł'ek'enets pa' Intata. Ke' ewketi' Loida hikke' yojo'oj in tek'eenetsha pa' Intata qa hik łunye'j iye ke' enene Eunice, ma' qa tsikfee'letsha in akha' na'l e'm iye aka'an.* 6 Hik ta'łijupi' in k'akakłinij qu' itujinhetji' iye pa' nełisij pa' Intata in i'nk'aa he'yeku'm epji'.* 7 Qe pa' Intata nite' jiyełisij pa'qu' espirituye' qu' nata'łets qu' jine'nijiwei. Pa' Intata jiyełisij pa' Espíritu ta'łets pa'qu' int'unha'xe' qa ta'łets iye pa'qu' ineqsu'unka'xi'ij ene' week qa pa'qu' injunyejeye' qu' jinewetjeł intok'oiha.* 8 Hik ta'łijupi' hasu'uj mewepinij qu' enfel ha' Yatsat'ax'inij. Qa hasu'uj iye mewepinyij qe in hoyophełitii ta'łets ha' Cristo. Enekijup yijat'ij qa' ku'miju'ł pe' a'tits wekwek qe ta'łets qu' enfel ke' łe'lijei ha' Jesús qa pa' Intata qa' nełisij pa'qu' et'unha'xe'.* 9 Hikpa' Dios hats jiyiłin ma' qa tayai inijii qu' jintaqsiijkii pa' yisu'un. Aka'an nite' ta'łets pa'qu' jintaqsi'jtaxijkii. Łakha'łe in ta'łets in yisu'unłe qu' naqsiijkii qa qu' jini'fen iye qe ta'łets in hayiits pa'aj nikfe'lets qu' natsat'ets'inij ha' Jesucristo.* 10 Qa hane'ej qa hats te'wenhetii aka'an qe ta'łets in te'wenhetii ha' Jesucristo, hikha' Eqiłina'x. Hikha' yiwuł'enhetju' pa' łet'unha'xtax pa' witwamhi' qa yaqsiijkii qu' ne'twenhetii pa' witiła'x nite' yili'ij qu' nata'łets ekewe' łe'sits łe'lijei.* 11 Hik ekewe' heinekumhi'yijiiji' qa henfel qa heinekumhi'yijiiji' iye qu' ya'postoli'ij qa qu' ya'maestroyi'ij iye. 12 Qa hik ta'łijupi' in qi in haats'e'ej ekewe' wekwek. Qa nite'łe hewepinij in henfel qe yakha' tsikfe'letsha ha' heik'enets qa tsikfee'letsha iye in qi'ija pa' łet'unha'xijup qu' nejełets ha'ne hats etisij yiła'x yamijii qu' namtaxets pa' nełuji' hatse'.* 13 Itujtseikaninkitek'ił kekhewe' hats łespi'ye'ełij ta'łets eke' łe'sits wi'tlijei. Hasu'uj eqeku'ułik'i qa' eni'łipji' iye qu' ineqsu'uni'ł qe ekewe'en ta'łii ha' Jesucristo.* 14 Pa' Espíritu Santo hikpa' i'n'init ji'teje'm hikpa' qu' ne'fenij qu' jeełetsha ekewe' hats nełisij łe'lijei qu' enfel. 15 Qa hats łenikfe'lets week hekhewe' ta'łii ha' sehe' Asia hats yak'esyik'uikii qa hats tsiwu'mi' qa week hekhewep hakha' Figelo qa ha' Hermógenes.* 16 Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij qu' ni'fen hekhewe' yatsat'etsij ha' Onesíforo qe hakha'an

---

* **1:1** Hch 13:9; 1Co 1:1; Ef 1:1; Col 1:1; 1Jn 2:25; 5:12 * **1:2** 1Ti 1:2; 2Jn 3 * **1:3** Hch 23:1; 24:16; Ro 9:1; 2Co 1:12; 1Ti 1:19; 3:9; He 10:22; 1P 3:21; Ef 1:6 * **1:5** 1Ti 1:5; Hch 16:1 * **1:6** 1Ti 5:22 * **1:7** Jn 7:13; 14:27; Ro 8:15; 15:13,19; Lc 1:35; 4:14; 24:49; Hch 1:8; 4:33; 1Co 2:4; 13:1; Ef 3:16,20; 1Ts 1:5 * **1:8** Mr 8:38; Ro 1:16; 2Ti 1:12,16; Hch 4:33; 1Co 1:6; Ap 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4; Ef 3:1; 4:1; Flm 1,9; Lc 1:35; 2Co 13:4 * **1:9** Ro 8:28; 9:11; 11:14,29; He 3:1; Ef 1:11; 2:9; Fil 2:13; Pr 19:21; Is 42:6; 46:10; Hch 2:23; 4:28; 26:16 * **1:10** Lc 21:8; 2Ti 4:1; 1Jn 2:7,28; 5:12; Jn 8:51; Fil 3:10 * **1:12** Fil 1:29; 2Ti 2:9; 4:8; 1Ti 1:11; 6:20; Tit 1:3; Fil 1:6 * **1:13** 1Ti 1:10; 6:3; Tit 1:9; 2:1; 2Ti 2:2; 3:14 * **1:15** Hch 6:9; 16:6; 2Ti 4:10-16

olotsij qa tsi'fenji'jii ma' qa' yet'unji'ij qa nite' iye yisu'un qu' newepinyij in ho'yopheɬiti'yij enewe' foɬoɬik'il.* 17 In i'nk'a namets ha'ne witset Roma qa aje'eɬ pa'aj qi in woyiikii. Ma' qa i'nk'aɬe qa tsi'wen.* 18 Na'llek pa' Yatsat'ax'inij qu' netisij ha' Yatsat'ax'inij qa' ni'fen hatse' hakha'an qu' namtaxets pa' neɬuji'. Akha' hats ɬenikfe'lets hakha'an in qi in jiyi'fen ha' witset'ii Efeso.*

2

Ment'unhet qa pa' Jesucristo qa' ne'fen.

1 Qa hik ta'ɬijupi' akha', ya's Timoteo, ment'unhet qa ha' Jesucristo qa' ne'fen ma' qa' et'une'.* 2 Qa kekhewe' hit'ij ewets Intata ɬe'lijei hik aka'aj olots he' tsepi'ye'ej, kekhewe'en uja'xɬe qu' ijatshenij pekhewe' qu' yijaa'ija qu' nisu'un qu' ninq'ijatshenij iye ekewe'en.* 3 Hasu'uj qu' newu'mju' pekhewe' wekwek a'tits ta'ɬets in ɬenfel ha' Jesucristo hik ejunye'je' yijat'ij na'aj oq'opheɬinetsi'l in yaqsiijkii pa'qu' nit'ijets pa' tek'enets.* 4 Ham pa'qu' oq'opheɬinetsi'le' qu' meheyi'ij qu' nithayiki pakhape' iye. Ewi'ɬɬe in yisu'un qu' naqsiijkii qu' ɬe'wisi'imkii pa' tek'enets qe hikpa' t'eku'miiji' ma' qa oq'opheɬinetsi'lij. 5 Qa hik ɬunye'j iye na'aj i'nji'teje'm ne'ej ikij wetju'ɬ qu' nanaxtaxij nite' ɬeke' qu' netestii qe nite' yaqsi'jijkii pakha' hats wenittaxij. 6 Pakha' yithayiki pa' wit'enekju' qa hikpa' qu' nojo qu' netesti'yij pe'ye' pe' ɬei pa' wit'enekju'.* 7 Ijamti'ijupkiiha ekewe' hit'ij ewets qa ha' Yatsat'ax'inij qa' ne'fenij qu' enikfe'lik'iha week ekewe'en. 8 Maxtayitik'iha, ha' Jesucristo hikha' wa'mtax qa i'nk'aɬe qa iɬa'x iye, qa hik hakha' iye ta'ɬets pa' David'ik'i. Hik aka' yit'ij ekewe' henfelji'ij ɬe'sits wi'tlijei.* 9 Aka'an hik aka' ta'ɬets in qi in haats'e'ej ekewe' wekwek qa in ho'opheɬiti'yij iye enewe' foɬoɬik'il hik ɬunye'j qu' qi qu' haqsiijkii pa'qu' uɬ'axe' qa ekewe'ɬe ɬe'lijei pa' Intata qa nite' ɬeke' qu' not'opheɬitii. 10 Qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' qu' netswu'mju' pekhewe' wekwek qe ta'ɬets pa' yeqsu'unka'xij pekhewe' jukhew qa efuts iye hats t'eku'miiji'kii pa'aj pa' Intata hats'inha qa' ɬeke'ye' qu' iɬiye'jeek hatse' ma' qa' nana'li'm iye pa' witisa'xi'mkii nite' yili'ij ta'ɬets ha' Jesucristo.* 11 Aka' qu' hit'ij wi'tlijei aka'an yijaa'ija: Qu' hats week jinanaxi'ɬju' ha' Cristo ma' qa' hats jina'njiijupekha hakha'an.* 12 Qu'nte' jinteliyi'ij yemjeetax pe' wekwek a'tits ma' qa' nana'l jeek pa'qu' jintenek'enhe'yij qu' jinamtaxii pa' tenek'enhe'yi'. Qa qu' jinewelkutɬi'ijkii ma' qa' newelkutji'ij inij kiyek.* 13 Inekhewel qu'nte' jintaqsi'ji'ijkii pa'qu' hats jineniwjutsiqentaxij, ɬakha'ɬe qa nite' yisu'un qu'nte' naqsi'ji'ijkii pa'qu' hats neniwjutsiqenij qe nite' ɬeke' qu' ɬakha' ye'ɬe qu' nowotk'onɬete'mkii.

In ɬeqejkunenek'ej nite' ɬewepinij.

14 Timoteo, iyeketijets iye aka'an qu' enfeli'm he' inejefetsipji' pa' Intata, hikpa' qu' ne'wenij qa hikpa' iye qu' nepi'ye'ej qu' enfeli'm he' inejefets qu' hasu'uj uɬ'etsewetju'ɬkii. Aka'an ham weju'ɬi'ij qe pe'qu' nepi'ye'ej in uɬ'ets wetju'ɬ ma' qa' niwuɬ'enhet pe' ɬaqjamtikineyejeitaxkii.* 15 Aqsiijkii week pa' ɬuk'e' pa' e'weju'ɬij qu' aqsiijkii hats'inha qu' qi qu' nisu'un hatse' pa' Intata pa' ithayijkit qe akha' in ɬeqejkunenek'ej qa nite' ɬewepinij in ɬithayiyi'm. Qa

---

* **1:16** Lc 1:50; 2Ti 4:19; Flm 7,10,20; Hch 16:26; 20:23; 21:33; 23:29; 26:29; Ef 6:20 * **1:17** Ro 1:7 * **1:18** Lc 1:50; Ef 1:1 * **2:1** Ga 1:6; 2P 3:18 * **2:2** 2Ti 1:13; Nm 12:7 * **2:3** 1Ti 1:18 * **2:6** 1Co 9:10 * **2:8** Mt 17:9; Jn 21:14 * **2:10** Stg 1:12; Mt 24:22; Lc 9:32; 24:26; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1,4; 2P 3:18 * **2:11** 1Ti 1:15; 3:1; 4:9; Tit 3:8; Jn 8:51 * **2:12** Ap 20:4 * **2:14** 1Ti 6:4

yijaa'ija iye in łi'nq'ijatshenij kekhewe' yijaalija in wi'tlijei.* 16 Me'nitoni'mets pekhewe' ham weju'łi'ij wi'tlijei t'ejuyiju'ł ekewe' Intata łe'lijei, qe pekhewe' nifel pekhewe' wi'tlijei ham weju'łi'ij week nełuts les totsimets pa' yisu'un pa' Intata.* 17 Qa pekhewe' i'nq'ijatshentaxij pekhewe'en qa week nełuts qu' net'ijaifik'i qu' hik łunye'je' na'aj iftsax witja'me't in week nełuts t'ijaifik'i hastaax qa yaq'al inij. Enewe'en i'nji'teje'm hakha' Himeneo qa ha' Fileto.* 18 Hik hekhewe' ikik'uifik'i qa yili'ijju' in tek'entaxik'i kekhewe' yijaalija in wi'tlijei qa yit'ijets in hats t'ani' pa' łahats'ij qu' iłiye' pe' hats naxju'. Ma' qa yiwuł'enhetju' pa' nite' łeqekuyejeitaxij ha' Cristo pe' uja'x.* 19 Qa pa' Intata qa hatsłe yeni' pe' ewi'ł łetuk t'unji' qa yeni' iye pa' łe'nikahat qa yit'ij: Ha' Yatsat'ax'inij nikfe'lets pekhewe' hats yatsat'etsij. Qa pakhap qa yit'ij: Ne'nitonimetsha pa' uł'ax week pekhewe' yit'ij ka' łii ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Ne'ej ewi'ł qi wititsi' nite' uja'xłe qu' na'nifi ne'ej łe'sits tok'ol oro qa ne'ej plata qe na'l iye ne'ej tok'ol najak qa ne'ej sehel iye. Na'l pe' t'ejuyets in qiji' pa'qu' nełuye' qa na'l pe' t'ejuyetsek in tanatkinhe'yiji' pakha' tejilii nite' łeke' qu' ji'nt'eku'mets.* 21 Pa'qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa wenitonimetsha iye, pakha'an qa hik łunye'je' pekhewe' tok'ol t'ejuyets pa' qiji' łe'wis nełu, qa' qi iye qu' natsathenii pa' Intata. Qa pa' Intata qa lees yisu'un in natkin. Pakha'an hats ham hami'ik'ui qu' łeke'ye' qu' nithayiki pa'qu' łe'wise'.* 22 Ilatik'uiha pe' wekwek uł'ets yisu'un pekhewe' mexe jutjanhets, mowo'oi yijat'ij pa' yatsathen qa pa'nte' witqekuye'jij pa' Intata qa pa' witeqsu'unka'x qa qu' nikesimen iye pa' atawe'j in łunyejeyek week pekhewe' yijaa'ija in iyinii pa' Intata qa yoksi'wen iye in nite' yaqsiijkii pa' uł'ax.* 23 Mewetwu'mik'uiha pekhewe' tefelhitii nite' yeqet'etskii in tefelhitiitax. Hats łenikfe'lets ekewe'en in na'l ne'ej uł'etsij wetju'łkii 24 qe pa'qu' natsat'axij ha' Yatsat'ax'inij nite' łe'wis qu' naqsiijkii qu' uł'etsi'ił wetju'ł pe'ye'. Nisu'un yijat'ij ene' week jukhew, qa nikfe'lets iye pa'qu' ninq'ijatshenij, qa nite' iye aje'eł qu' na'nayu'umkii pe'ye',* 25 naqsi'jijetskiiha yijat'ij qu' nenfeeli'mha pekhewe' qu' net'ejuitaxiju'ł ekewe' łe'sits wi'tlijei. Qa pa' Intata q'ax qu' nilinenij pa' uł'ax in yaqsiijkii ma' qa' nenikfe'lets pa' yijaa'ija,* 26 qa' nonompha'mkii qa' nilatik'uikii pa' witiwqe'l hikpa' nophe'łtaxijju' pa' inwo'met, ma' qa hik ta'łijupi' in yaqsiijkii pa' yisu'un pa' inwo'met.*

3

Pa' yaqsiijkii hatse' pe' jukhew pe' teke'lenju' nełutsji'.

1 Les łe'wis qu' enikfe'lets iye aka' hane'ej qu' henfel. Pekhewe' teke'lenju' nełutsji' qi qu' jutsitaxe' hatse'.* 2 Ene' jukhew qa efuts ewi'łłe qu' natjamti łetets hatse', qi qu' nisu'un eke' ł'astai, weniwqinhetij pa'qu' naqsiijkii, yumti qu' week nat'anipji' pekhewep, uł'etsik'ikii łe'lijei, nite' tek'enets pe'qu' ł'alheye', nite' yi'sinhetij in testiitaxij pe'ye', nite' yiwqinhetji' pa'qu' łunye'je'łe pekhewe' ta'łets pa' Intata,* 3 hamitsi'm pa' witeqsu'unka'x, nite' yisu'un qu' łe'sitsi'ił wetju'ł pe'ye', wotk'onłi'ijkii pa'qu' nenfeltaxijkii pe'ye', nite' wetjełłotok'oi yaqsi'jłi'ijkii pa'qu' nisu'un, hamitsi'm pa' witq'iltiye'j, ł'ejuihifetsij

* **2:15** Ef 1:13; Col 1:5; Stg 1:18 * **2:16** Jud 18 * **2:17** 1Ti 1:20 * **2:18** Hch 17:32; 1Co 15:12-17; 2Ts 2:1-2; 1Ti 1:19; 6:21 * **2:19** Jos 23:7; Est 9:4; Ro 15:20; Ef 1:21; Nm 16:5,26-27; Pr 2:6; 3:7; Jn 10:14,27; 1Co 8:3; Hch 15:14; Lv 24:11,16; Sal 6:9; 33:15; Is 26:13; 52:11; Jer 20:9 * **2:20** Ro 9:21 * **2:21** 2Co 9:8; Ga 3:10; 1Ti 5:10 * **2:22** 1Ti 4:12; 6:11; Stg 4:7; Lc 12:51; 2Ti 1:2; He 12:14; 3Jn 15; Gn 13:4 * **2:24** Ap 11:8; Jn 6:52; Hch 7:26; Stg 4:2 * **2:25** Stg 3:13; Hch 26:20; Ro 2:4; 2Co 7:9-10 * **2:26** 1Ti 3:7; Jn 1:13 * **3:1** Jn 6:39; Fil 1:6; 1P 1:5; 2P 3:3; Jud 18 * **3:2** Fil 2:21; Lc 16:14; 1:51; 1Ti 1:9; 3:3; 6:4,10; Pr 16:18; Ro 1:30

pa' łe'wis,* 4 yawitji'iji' pe'ye' pe'qu' łejuwaikaaletaxija, nite' yijamti eku'ujupkii
in yaqsiijkii pe'ye', yumti qu' qitse'ji' wiikfik'i, les yaftsin eke' wekwek qa nite'
yaftsin pa' Intata.* 5 Enewe'en hik qu' łunyejeye' ne'ej woo'oiha pa' Intata qa
nite'łe yumti qu' yijaa'ija pe'qu' nepi'ye'taxik'i ke' Intata łe'lijei qa hik ta'łijupi'
in nite' łeke' qu' nana'li'm pa' Intata łet'unha'x. Menitoni'metsha enewe'en*
6 qe enewe'en na'l pe' uyik'i' pe' wititsil qa wo'tk'oni'mkii pe' nite' teqenełuikii
efuts yoksi'wentax pe' olots łewuł'ets qa ewi'łłe in nikfeliyu'ets pe'qu' i'nk'a
nepiye'ek'i uł'ets.* 7 Pekhewe' efuts week łahatsiyij wenijatshenij qa nikfe'lets,
qa nite'łe łeke' qu' nenikfe'lets pa' yijaa'ija.* 8 Pekhewe' uyik'i' pe' wititsil.
Pekhewe'en hik qu' łunyejeye' pa'aj pa' Janes qa pa' Jambres in t'ejuyiju'ł pa'aj
pa' Moises'ik'i. Pekhewe'en ł'ejuihifetsij pa' yijaa'ija. Ewi'łłe in yijamti'ets pa'
uł'ax. Nite' yijaa'ija qu' nittaxijets qu' nijayan pa' Intata.* 9 Qa nite'łe łeke' qu'
nape qe week qu' nenikfe'lets hatse' pa' łunyejei in aqawitjinhets in łunyejeyek
pa'aj pekhewe' wetsjuk t'ejuyiju'ł pa'aj pa' Moises'ik'i in nite' weju'łiju'ł pa'aj.

Timoteo yijayanij pa' łunye'j pa' Pablo.

10 Qa akha' Timoteo, akha' łijayaanija qa łaqsi'jijkii iye kekhewe'
k'inq'ijatshenij qa łatsjayanij iye ka' yijunye'j, qa pa' hisu'un qu' haqsiijkii,
qa pa' nite' yeqekuye'jij pa' Intata, qa in nite' k'itaqsunijup pe'ye', qa in
hisu'un iye ene' week, qa in nite' ts'itaxij pa' hisu'un qu' haqsiijkii.* 11 Qa
łatsjayanij iye ka' yijunye'j in hent'unhetiju'ł in qi in hayawitjaxtiitax qa
kekhewe' iye a'tits yinifenyejeikii in łunye'jek ka' yijunye'jkii hakha' witset'ii
Antioquía qa ka' yijunye'jkii iye ha' witset'ii Iconio qa ka' yijunye'jkii iye ha'
witset'ii Listra. ¡Hayits qa qi in hayaatshenhetiikii! Qa week ekewe'en
tsaqsi'jij ha' Yatsat'ax'inij.* 12 Qa yijaa'ija, week pekhewe' yijayan ha'
Jesucristo pekhewe' yisu'uunija qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata ma'
qa tawitjaxtii.* 13 Qa pekhewe'łe yaqsiijkii pa' uł'ax qa aqawitjinhets iye qa'
week nełuts lees qi qu' net'ijayijfik'i pa' uł'ax in yaqsiijkii. Aqawitjinhetstax
qa łekhewel qa tawitjaxtiiju' ek.* 14 Qa akha' anqamkitek'ij yape'enha qu'
aqsiijkii kekhewe' hats łenikfe'lets kekhewe'en yijaalija. Qa łenikfe'lets iye
łekpa' nijatshenij,* 15 qa' menikfelitets iye in mente' e'qi in łenikfe'lets ke'
Intata łe'lijei hik kekhewe' qu' nełisij pa'qu' ikfeliya'xe'kii qa' nijts'enii iye
pa'nte' witqekuye'jij ha' Jesucristo qa' nełisij pa' witiła'x nite' yili'ij.* 16 Week
ke' Intata łe'lijei ta'łets pa' ł'a'x pa' Intata. Ekewe'en weju'łij qu' ji'nijatshenij
pa' yijaa'ija. Qa yasin ji'teje'mha iye pa' injunye'j in uł'ax qa yaqsiijkii qu'
jinatsathenket qa jiyijatshenij pa' yatsathen* 17 hats'inha pa'qu' nijayaanija
pa' Intata qa' nenikfee'letsha qa' hats ham hamik'ui qu' naqsiijkii pe' t'ejuyets
pa' Intata.*

4

Me'nq'ijatshenij ke' Intata łe'lijei.

---

* **3:3** Jn 14:6; Tit 1:8 * **3:4** Lc 6:16; Hch 7:52; 19:36; 1Ti 3:6; 6:4; Fil 3:19 * **3:5** 1Co 4:20; 2Co 13:4; Tit 1:16; Mt 7:15; 2Ts 3:6 * **3:6** 2P 1:4; 2:10 * **3:7** 2Co 11:10; 1Ti 2:4; 2Ti 2:25; Tit 1:1 * **3:8** Ex 7:11-12; 8:18; 9:11; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; 1Co 14:14; Fil 4:7; 2Co 13:5-7 * **3:10** Pr 19:21; Hch 11:23; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * **3:11** Ga 5:24; Fil 3:10; Hch 13:14,51; 14:6,8,19,21; 16:2; 27:5 * **3:12** Jn 15:20; Hch 14:22; 2Co 4:9-10 * **3:13** Ap 20:10 * **3:14** 2Ti 1:13 * **3:15** Mt 26:54; 2P 1:20-21; Hch 4:12; 2Co 7:10; He 5:9 * **3:16** 2P 1:20-21 * **3:17** 2Co 9:8; Ga 3:10; 1Ti 5:10; 2Ti 2:21

1 Pa' Intata qa ha' Jesucristo hikha' yejeyumtshen hatse' pe' iłii qa yejeyumtshen iye pe' naxju' qa pa' ł'ilithijiiju' qu' ne'twenhetiitaxija hatse' qa' netnek'enhei. Enewe'en tsepi'ye'ej aka' qu' k'ayaji'ijets.* 2 Enfel ke' Intata łe'lijei, enfel in yamets pa' łahats'ij in not'ax wetju'ł qa łunye'j ji'ij iye in hamtax pe'qu' nonot'ax wetju'ł, enfeeli'mha pa' iikji'ha pa'qu' numtiłetax pe'ye' hats'inha qa' nenikfe'lets, aq'ayinij pa'qu' nite' łe'wise' pa'qu' naqsiijkii, ijatshenij qa akakłinij iye qu' naqsiijijkiiha qa hasu'uj qu' itaqsunijup. 3 Qe yamets hatse' łahats'ij qu' hats nite' nisu'uuni'ija pa' yijaa'ija in yittaxij eke' Intata łe'lijei. Ewi'łłe hatse' qu' nisu'un qu' nepiye'ek'i pakha' qu' łekhewele'łe qu' nisu'un. Ma' qa' nowo'oikii pe'qu' nijatshenij pakha' łekhewełłe in yisu'un qu' nepiye'ek'i.* 4 Nite' nexpiikeyu'uj hatse' pa' yijaa'ija in yit'ij ekewe' Intata łe'lijei, qe ewi'łłe qu' nenexpiikeyu'uj ne'ej tefelhitiyik'i nite' yijaalija (cuentos).* 5 Qa akha', week nełuts matjanitheenija. Hasu'uj neqenijan ej pekhewe' a'tits. Aqsiijkii pa' ithayijkit qu' ma'ajfik'i qu' enfel ha' Jesucristo. Łe'wis qu' aqsi'jijkiiha pakha' hats ł'ithayiki.* 6 Qe yakha' hats hik yijunye'j na'aj ofrenda iweli' qu' na'natsiijiju' hatse' pe' meti'm pa' t'ejuyets na'aj witqisit ofrenda qe pa' łahats'ij qu' hailanhetii qa' hawa'm hats k'esets.* 7 Yakha' qi in hawatlanipji' eke' łe'lijei ha' Cristo qa hawa'nq'an iye qa hane'ej qa hats tsaqhat'axij ekewe'en. Qa pakha'łe nite' yeqekuye'jij ha' Jesucristo qa nite' hili'ij. 8 Pa' yija' hatse' hats ts'otki'ik'ui, pakha'an yija' hatse' ta'łets in haqsiijkii pa' yatsathen. Ha' Yatsat'ax'inij hikha' juez yatsathen tsełisij hatse' qu' namtaxets pa' nełuji'. Qa nite' yeł'ewi'łłe qu' nesłisij qe week iye pekhewe' yisu'unik'ui qu' netpiltaxju'.* 9 Mowoqeku'ui wat'ij qu' aje'eł anam qa' jinewe'twen iye.* 10 Qe ha' Demas hats tsiwu'mi' qe les in yisu'un ha'ne sehe' epji' qa hats yamii ha' witset Tesalónica. Qa ha' Crescente qa yamiyek ha' witset Galacia. Qa hakha'łe Tito qa yamiyek ha' witset Dalmacia.* 11 Ewi'łłe na' Lucas in amanyijup. Eqe'mets ha' Marcos qu' ijts'eye'kii qa' enka'xyii qe hakha'an tsikfe'lets in łeke' qu' jini'fenij ka' i'nithayijkit.* 12 Ha' Tíquico hikha' hukinii ha' witset Efeso.* 13 Qu' enektax qa' enteneyij ha' yi'ntilafit ha' henejetijup ha' inejefe Carpo ha' witset'ii Troas, qa he' yifaakanhei iye, qa qu' nite' łeke'ye' qu' week enka'x he' witfaakanhei qa lees hisu'un qu' enka'x he' inqa'met ł'ajits witfaakanhei.* 14 Ha' Alejandro nijketits naqsi'jju' qi in uł'ax ka' yaqsi'j ye'mijkii. Ha' Yatsat'ax'inij qu' nepiletipji' hatse' ka' yaqsiijkii.* 15 Qa akha' iye jełiju'ł hakha'an, qe hakha'an qi in t'ejuyiju'ł kekhewe' jiwenq'ijatshentaxij.* 16 In i'nk'aa hewetka'xetsji' ha' juez ham pa'qu' netsi'fen. Week yak'esyik'uikii. K'iyinijets pa' Intata qu' hasu'uj nitanithen enewe'en.* 17 Qa hakha'łe Yatsat'ax'inij qa hikha' i'nyijup ma' qa tsit'unhet, qa hiwq'axinij in henfelji'ju' eke' wi'tlijei qa week tsepi'ye'ej, enewe'en nite' judiol. Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nesłuj pe' athilets qe ha' Yatsat'ax'inij i'nyijup. 18 Ha' Yatsat'ax'inij tsilithinik'ui hatse' pa' uł'ax ma' qa' natsaqsi'j qa' neska'xii pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'. Jitewqinhetji'ha ha' Yatsat'ax'inij ene' week łahatsiyij. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

Pablo qa wetfeli'm qe hats ł'aka'the'łe.

---

* **4:1** Jn 5:22-30; Ro 5:18; 14:9; 1P 4:5; Ap 18:8; 19:11; Mr 1:15; Hch 20:25 * **4:3** Ro 15:4 * **4:4** 1Ti 1:4; 4:7; Tit 1:14; 2P 1:16 * **4:5** Hch 21:8; Ef 4:11 * **4:6** Gn 35:14; Fil 2:17 * **4:8** Jn 5:22-30; 15:17; Ap 12:1; Lc 18:2,6; Hch 10:42; He 12:23; Tit 2:13; 1Jn 2:28 * **4:9** Tit 3:12 * **4:10** Col 4:14; Flm 24; 2Ti 1:15; Hch 17:1; Ga 1:2; Tit 1:4 * **4:11** Col 4:14; Flm 24; Hch 15:37-39 * **4:12** Hch 20:4; Tit 3:12 * **4:13** Hch 16:8 * **4:14** 1Ti 1:20 * **4:15** 2Ti 1:14; 2P 3:17 * **4:16** 2Ti 1:15 * **4:18** Mr 1:15; Hch 20:25

19 Hewetfelii ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila, qa week he' yatsat'etsij
ha' Onesíforo.* 20 Ha' Erasto amani' ha' witset'ii Corinto, qa ha'łe Trófimo qa
hiwu'mi' ha' witset'ii Mileto qe mexe wanqaats'e'.* 21 If'elitik'i qu' enek in
mexente' yamets qu' k'uye'. Wetfelte' ei nakha' Eubulo qa na' Pudente, qa
nakha' iye Lino, qa nekhe' Claudia qa week ne' inejefetsipji' pa' Intata. 22 Ha'
Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupha. Qa pa' qi łeqi'fenkeye'j qu' na'ni'ł ejupha iye.

* **4:19** Hch 18:2; 2Ti 1:16 * **4:20** Ro 16:23; Hch 20:4,15,17; 19:22; 21:29

TITO

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, łeqejkunenek pa' Intata qa apóstol* iye qe t'eku'myiiji' ha'
Jesucristo. Heinekumhi'yiiji' qe qa' henfeli'm pekhewe' hayiits t'eku'miiji'
pakha'aj pa' Intata qu' łelitsi'ij. Ma' qa' nana'li'm pakha' nite' witqekuye'j
qa' nenikfe'lets iye pa' yijaa'ija in ta'łets pa' Intata.* 2 Pakha' jiwetjumti'ets
pakha'an witiła'x nite' yili'ij, hikpa' hayiits pa'aj in mexe ham ha'ne week
in yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata. Pa' Intata nite' łeke' qu' naf'aliłi'ij pa'qu' hats
nit'ij.* 3 Qa hane'ej, pa' łeqjeyumtshenek in hats yamets pa'aj, ma' qa hats na'l
aka' hats yiwjutsiqen pa'aj ma' qa ts'ukin qa henfel ke' łe'lijei hakha' Dios
Yatsat'ax'inij Eqiłina'x.* 4 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Tito. Hik hakha'
yijaa'ija in hik łunye'j qu' ya'se' qe ta'łets in yijaa'ija in heik'eni'łets ha' Jesús.
Na'llek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo eqiłina'x qu' net'iftits
ewets qa' nełisij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pa'n łunye'j pa'qu' jukhewe' qu' łeke'ye' qu' netnekumhi'yi' qa netnek'enhe'yij pe' witlijtsitjii.

5 Ha' ł'isławet'ii sehe' łii Creta hikha' k'ejeti' qe qa' anqhat'axij kakha' mexe
hamtaxik'ui kakha'an qu' jełiiji' pe'qu' netnek'enhe'yij hekhewe' yijayan ha'
Jesús in uja'xek he' witsetits i'ni' ha' sehe' Creta. Hik aka' k'ayaji'ijets.*
6 Pakha' qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo qa aka'an qu' łunye'je' ma'
qa' netnekumhi'yi', nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe', qa' ewi'łe'łi'i
iye pe'qu' łewhe'ye'ye', pe'qu' łelitse' nijayan ha' Jesucristo, qa hasu'uj qu'
netniihe'yij qu' nite' netk'ene'ets pe'qu' ł'alheye' i'nłi'i qu'nte' nimpi'yele'.*
7 Qe pa'qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets
qu' uł'axe' qe łakha' łeqejkunenek pa' Intata. Qa hasu'uj qu' numti qu' week
nat'anipji', qa qu' peteyi'ik'uyii pe'ye' qa' hasu'uj aje'eł na'nayu'kii, hasu'uj
nek'uwet, hasu'uj nisu'un qu' netqek'uyij łokoi, hasu'uj iye nisu'un ł'astai.*
8 Aka' qu' łunye'je' yijat'ij, netisij łewhi'wet'e' pe'qu' ni'wenik'ui, nisu'un
week pa' łe'wis, qa' nejeeł'eku'uk'uiha pa'qu' naqsiijkii, qa' natsathen iye, qa'
nisu'uunija iye pa'qu' nisu'un pa' Intata, qa' hasu'uj iye neqenijanij in nite'
yaqsiijkii pa'qu' uł'axe'. 9 Nijayaanija pa' yit'ij kekhewe' hats t'ijatshenheti'yij
Intata łe'lijei hats'inha qa' nenikfe'ljeetsek pa'n łunye'j qu' ninq'ijatshenij pa'
yijaa'ija in yit'ij ke' Intata łe'lijei. Qa' nenikfe'lets iye pa'n łunye'j qu' netwey-
iju'ł pekhewe' yumtitax qu' yijaali'ija pe' nifeltax qa t'ejuiłi'iju'ł ke' Intata
łe'lijei.* 10 Qe olots pe' ham nek'enheyuye'ets, qa pe' iyetłe ham weju'łi'ij pa'
nifeltax qa iwotk'onhetsits iye. Qa aka'an les hit'ijets pekhewe' judiol qe hik
aka' łunyejei. 11 Enewe'en hasu'uj iwejini'łi'm qu' nenithiyutax qe yiwuł'enhet
pa'qu' jukhewe' qa week pe' łewhe'ye' qa pe' łelits iye qe yijatshenij pakha'
nite' łe'wis. Pekhewe'en in yaqsiijkii aka'an yisu'unłe qu' nanaxij ł'astai hik
aka' nite' łe'wistax. 12 Hekhewe' Creta łeiłets pa' ewi'ł yit'ij łetets qu' profetaye',

---

* **1:1** Apóstol ikji' wit'ukinek'ij qu' nenfel ke' łe'lijei pa' Intata. * **1:1** Hch 13:9; 16:17; Ro 1:1; 8:33; Ef 6:6; Stg 1:1; 1P 2:16; Ap 1:1; Mt 22:14; 24:22; Lc 18:7; Col 3:12; 1Co 1:27-28; 1Ts 1:4; Stg 2:5; 1Ti 2:4; 6:3; 2Ti 3:7 * **1:2** 1Co 15:19; Tit 3:7; He 6:18; 9:15; Nm 23:19; Ro 1:2; 2Ti 1:9 * **1:3** Jn 1:1; 2:22; 21:1; 2Co 4:11; 1P 5:4; 1Jn 1:2; 2Ti 1:12,14; 2:15; He 4:12; 1Ti 1:1,11; 2:3; 6:20; Tit 2:10; 3:4; Jud 25 * **1:4** 2Co 2:13; 7:6,13-14; 8:6,16,23; 12:18; Ga 2:1,3; 2Ti 4:10; 1Ti 1:2; Ro 1:7; 1Co 1:3 * **1:5** Hch 27:7,12-13; 1Ti 3:1-7; 5:17 * **1:6** 1Ti 3:2-4; Col 1:22 * **1:7** Hch 20:28; Fil 1:1; 1P 2:25 * **1:9** Hch 2:42; 1Ti 1:10; 6:3; 2Ti 1:13; Tit 2:1

yit'ij pa'aj: —Ene' week Creta łeiłets enewe'en ejtitsits, hik łunyejei ne'ej iftsits inqa'metets, ekunhets qa walxalits iye nite' nithayiyu'.— 13 Qa yasiinik'iha ka' yit'ij qa hik ta'łijupi' aq'ayini'łij pekhewe' łunyejei aka'an hats'inha qa' nijayaanija ha' Yatsat'ax'inij.* 14 Qa hasu'uj eneqjunu'ułij pekhewe' nifeljiik'i pe' judiol (cuentos) qa hasu'uj iye eneqjunu'ułij pekhewe' t'ejuyiju'ł ke' Intata łe'lijei ta'łets ene' jukhewłe in te'su'unhetii qu' natjayanhetii.* 15 Week eke' jite'wen wekwek łesitsi'm pe'qu' hats hamitse'ji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets. Qa pekhewe'łe yeqeku' ha' Cristo na'lji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets qa week uł'etsi'm ekewe'en, qe pe' łaqjamtikineyejeikii qa pe' łatawjets iye yaqamaxji' pa' uł'ax.* 16 Enewe'en yit'ijets in nikfe'lets pa' Intata qa pakha'łe łunyejei qa hikpa' jutsiqaxij in nite' nikfe'lets pa' Intata. Enewe'en uł'eetsija, ham nek'enheyuye'ets qa nite' weju'łij qu' naqsi'jtaxijkii pa'qu' łe'wise'.*

2

Me'nq'ijatshenij pa' hats yit'ij ke' Intata łe'lijei.

1 Qa akha' Tito, me'nq'ijatshenij pakha' hats yit'ij ekewe' Intata łe'lijei.* 2 Ijatshenij pekhewe' hats ława'mhits qu' hasu'uj nek'uwet, łe'wis pa'qu' łunyejeye' hats'inha qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Qa newetjeełłotok'oiha iye, t'unitsi'ijha pa'nte' łeqekuyejeyij ha' Cristo, qa' t'unitsi'ijha iye pa' łeqsu'unka'xij ene' week, qa' t'unitsi'ijha iye in nite' yo'qmositij.* 3 Qa hik łunyejeye' iye pekhewe' hats ława'mhii efuts qu' nijayaanija ha' Cristo qa' naqsiijijkiiha pa' hats yit'ij, hasu'uj nowotk'onłi'ijkii pa'qu' nenfelkii, hasu'uj newetłisij qu' nek'uwet, ninq'ijatshenij yijat'ij pa' łe'wis,* 4 qa' nijatshenij iye pekhewe' efuts qa pe' mexe inanyii iye qu' nisu'un pa'qu' łewhe'ye'ye' qa pe'qu' łelitse' iye 5 qa' newetjeełłetok'oiha iye, hamitse'ji'ha pe' łatawjets pe' uł'ets, nejełets qa' naqsi'j iye pe' łetsetitits, łe'wiisija pa'qu' łunyejeye', netk'enets qa' niwqinhet iye pa'qu' łewhe'ye'ye', hats'inha qa'nte' nenit'i'ijets qu' uł'etse' eke' Intata łe'lijei.* 6 Qa' hik eqfenyejeyi'ij iye qu' akakłinij pe' jutjanhets qu' newetjełłotok'oiha.* 7 Me'nethinijkiiha week ekewe' łe'sits hats'inha qa' neneqjeyu'uj ewets pekhewepe'. Kekhewe' yit'ij ke' Intata łe'lijei qu' me'nq'ijatshenij akha' iye qu' aqsiijkii qa' ek'enets iye. Qa' yijaayi'ija iye qu' me'nq'ijatshenij hats'inha pekhewe'en qa' qi qu' niwqinhetji' eke' wi'tlijei. 8 Neqet'eetsik'iha iye pe'qu' me'nq'ijatshenij hats'inha qa' ham pa'qu' nit'ijets qu' uł'etse' pe' łi'nq'ijatshenij. Ma' qa' newepinkii pakha' qu' ł'anyejetax aka'an qe ham pa'qu' jinifeltaxijkii qu' uł'axe'.* 9 Qa' hik eqfenyejeyi'ij iye qu' akakłinij iye pekhewe' mexe witłinhei (esclavos) qu' netk'enets qa' naqsiijkii iye pa'qu' nit'ijets pa'qu' łaqa patune'. Nowo'oi qu' łe'wisi'imkii pa'qu' łaqa patune'. Hasu'uj not'oqowe'yiju'ł pa'qu' natyajaxti'yijets qu' naqsiijkii.* 10 Hasu'uj net'ejtenkii, ni'nq'ethinij yijat'ij in nite' iyowk'elets hats'inha qa' nethinkii in łe'wiisija pa' jiyijatshenij eke' łe'lijei hakha' Dios hikha' Eqiłina'x.* 11 Qe hakha' łeqi'fenkeye'j pa' Intata hats we'nethinkii qe qa' netisij pe'qu' łiłaxitse' ene' week jukhew qa efuts pekhewe' qu' nisu'un.* 12 Qa jiyijatshen iye, ma' qa jiteli'ij in jiyintaxii pekhewep qa jiteli'ij iye pa' witeqsu'unka'xijji' pa' uł'ax ha'ne week sehe' ipji'. Ma' qa'

* **1:13** Jn 8:14; 2Co 13:10 * **1:14** 1Ti 1:4; 4:7; 2P 1:16; 2Ti 4:4 * **1:15** He 13:18 * **1:16** Jn 7:28; Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 2Co 9:8 * **2:1** Tit 1:9 * **2:2** 1Ti 5:1; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * **2:3** 1Ti 5:2 * **2:5** Lc 8:21; 10:17; Ef 5:22; 2Ti 2:15; He 4:12 * **2:6** 1Ti 5:1; 1P 5:5; 1Jn 2:13-14 * **2:8** 1Ti 2:2 * **2:9** Ef 6:5-9; Col 3:22; 1Ti 6:1; 1P 2:18; Jud 4; He 13:21 * **2:10** 1Ti 1:1,3; 2:3; 3:4; Jud 25 * **2:11** Hch 1:8; Ro 10:14; 2Co 5:18-21; 1Ti 2:4; 4:10; 2P 3:9

jinewetjeł intok'oiha in mexe ju'unipji' ha'ne sehe' qa' jintatsathen iye qa' jintek'eenetsha iye pa' Intata.* 13 Hane'ej nite' jiteli'ij in jitaqsi'j pa' łe'wis inwetjumtikineyejeyik'ui, pakha'an qu' ne'twenhetiitax pa' qiji' łamijiiju' ha' qiji' in Dios hikha' Eqiłina'x Jesucristo.* 14 Łakha' wetłisłi'ij pa'aj in wa'm infi qe qa' jinilithinik'ui in jitaqsi'jtaajkii pa' uł'ax qa jiyili'jju' qa jiyatsat'etsij in inejefee'ija hakha'an qa jiyeqethenju'. Enewe' yeqe'thenju' ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pa' łe'wis.* 15 Me'neniha in ł'enek'enheyij pe' witlijtsitjii qu' iyetij week ekewe'en, qa' me'nq'ijatshenij iye qa' aq'ayinij iye pekhewe' qu' ninq'ijatshentaxij pa'qu' pakha' łunye'je'. Qa hasu'uj pa'qu' nuten.

3

Pa'qu' łunye'je' pa'qu' hats nijayan pa' Intata.

1 Tito, iyeketijets iye aka'an qu' enfeli'm he' inejefetsipji' qu' niwqinhetji'ha pekhewe' qitsji' wit'alhei qa pekhewep tenek'enhei. Łe'wis qu' nimpiyel, qa' natjanithenik'uikiiha iye pa'qu' łunye'je' pa' łe'wis qu' naqsiijkii.* 2 Hasu'uj qu' nitaqsunijup qu' nenfelijkii qu' nit'ijets qu' naqsiijkii pa'qu' uł'axe' pakhape', hasu'uj nisu'un qu' aje'eł netqek'uyij łokoi, nineqsu'un yijat'ij, qa' nethinij iye ene' week in nite' weniwqinhet.* 3 Qe kekhewep łahatsiyij inekhewel iye jitaqsiijkii kekhewe' ham weju'łi'ij, qa nite' ji'mpi'yel iye, jiteqfeetsinłi'iikii pa'qu' inikheyi'je', łełinhei'inij iye pa' witeqsunkaxijji' pekhewe' wekwek jinikfe'ltaxets in uł'ets, qa in hik łunye'j iye qu' natsat'ets'inij na'aj jitesu'un pekhewe' wekwek ha'ne sehe' epji', ji'napjaxłe'etskii pe'ye' qa jitawtshetenłe, je'qemtshenetsitsij na'aj wekwek, jitaqsi'jłi'ijkii qu' jinuten ene' week, inekhewel qa jitutenek ene' week.* 4 Ma' qa in hats ji'yethinij pa' qi łeq'iltiyejei'inij qa pa' qi łeqsu'unka'x inij iye hakha' Dios Eqiłina'x,* 5 łakha' qa hats jiyiłin. Qu' ji'ła'xe' nite' ta'łets pa'qu' jintumtitax qu' łe'wise' qu' jintaqsi'jtaajkii, pa' łeq'iltiyej'inij yijat'ij hikpa' ta'łets qu' ji'ła'xe'. Ma' qa jiyiliijijju'ha pe' inwuł'ets, ma' qa hats hik injunye'j qu' jink'ayik'e' qe ta'łets pa' Espíritu Santo* 6 hikpa' qi pa' yatsii i'nipji' pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo hikha' Eqiłina'x,* 7 hats'inha pa' łeqi'fenkeye'j ha' Jesucristo qa' jinatsathenket ma' qa jinełisij pa' hats jinikfe'lets in na'l pakha'an witiła'x nite' yili'ij.* 8 Ekewe'en eke' wi'tlijei yijaalija. Qa hik ta'łijupi in hisu'un qu' iwjutsiqeenija in yijaa'ija pakha' qu' iyetij ekewe'en, hats'inha pekhewe' hats tek'enets pa' Intata qa' nisu'uunija qu' naqsiijkii pa' łe'wis. Aka'an łe'wis in t'ejuyets ene' week jukhew qa efuts qa weju'łij iye.* 9 Mewetwu'mik'uiha pekhewe' tafaakate'yijju'kii qa nite' yeqet'etskii pe' yumti, qa pe' uł'etsij wetju'łkii in t'ejuyets pe' ława'mhitsik'i, qa pe' wata'nutenij wetju'łkii pe' yumti ma' qa tek'ełeyijju' qa pe' wata'nutenij wetju'łkii ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), mewetwu'mik'uiha qe ekewe'en ham weju'łi'ij.* 10 Pa'qu' jukhewe' qu' nata'łets in yeqet'etsju'kii, in hats wetsjuk'ij qu' aq'ayintaxij in nite' łe'wisju' pa'qu' nenfeltax qa' iwu'mfik'i.* 11 Hats łenikfe'lets pakha'an in uł'ax pa' yisu'un. Nite' yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa hats łakha'łe łete'm in wetwuł'enhetju'.

---

* **2:12** Jud 18; 2Ti 3:12; 4:10; 2P 1:4; 2:10; Lc 23:41; 1Co 15:34; 1Ts 2:10; 1P 2:24 * **2:13** Hch 23:6; 1Ts 1:3; Lc 9:32; Jn 17:1,24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * **2:14** Mt 20:28; Mr 10:45; Ro 8:32; Ga 1:4; 2:20; Ef 5:2,25; 1Ti 2:6; Ex 19:5; Lc 1:68 * **3:1** Ro 13:1-7; 1P 2:13-14 * **3:2** Stg 3:13 * **3:3** 2P 1:4; 2:10; Stg 4:1 * **3:4** 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; Jud 25 * **3:5** Ro 11:14; 12:2; 2Ti 1:9; Ef 2:4,9; 5:26; 1P 1:3; 3:21; Jn 3:5 * **3:6** Jl 2:28; Hch 2:33; 10:45; Ro 5:5 * **3:7** Hch 13:43; 15:11; 1Co 8:1; Ga 1:6; 1P 4:10; Tit 1:2 * **3:8** 1Ti 1:15; 3:1; 4:9; 2Ti 2:11 * **3:9** 1Ti 1:4; 6:4; Ro 1:29; 13:13; 1Co 1:11; 3:3; 2Co 12:20; Ga 5:20; Fil 1:15 * **3:10** 1Ti 1:9; Mt 18:15; 2Ts 3:15

Nenijatshenij qu' naqsiijkii pa' łe'wis.

12 In mexe łaˈniˈ haˈ łˈisławetˈii sehe' łii Creta, qu' he'nukintax ei hatse' ha' Artemas i'nłiˈi haˈ Tíquico, qa' mowoqeku'ui wat'ij qu' aje'eł anamyii hatse' ha' witset'ii Nicópolis qe hikha' qu' ha'ni'kii hatse' qu' lop'etax.* 13 I'fenij week pa'qu' łeke'ye' qu' i'fenij ha' abogado Zenas qa ha' Apolos, hats'inha qa ham pa'qu' hami'ik'ui qu' nakkii iye.* 14 Qa pe' hats inejefetsipji' qa' nenijatshenij qu' naqsiijkii pa' łe'wis, ni'fen pa'qu' neł'ilax hats'inha qa'nte' hik łunyejeye' ne'ej ewi'ł najkak ham łeye'.* 15 Week enewe' i'nyijup wetfel ei. Hewetfeli'łii week hekhewe' tsisu'uni'ł inejefetsipji'. Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij qu' net'iftits'ił ewets.*

* **3:12** Hch 20:4; Ef 6:21; Col 4:7,9; 2Ti 4:12; Lc 14:26 * **3:13** Hch 18:24; 19:1; 1Co 1:12; 3:4-6,22; 4:6; 16:12; Stg 2:15 * **3:14** Mt 13:22; Mr 4:19; 1Co 14:14; Ga 5:22; Ef 5:11; 2P 1:8; Jud 12 * **3:15** Col 4:18; 2Ts 3:16

FILEMÓN

Pablo yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, ye'wit'opheɬik qe ta'ɬets in henfel ha' Jesucristo, qa na' inejefe Timoteo hika'aɬ ha'ne witfaakanek qu' net'ejui ei yejefe'eɬipji' pa' Intata qa yithayife'eɬ iye Filemón,* 2 qa week iye kikhe' Apia yejefeki'iɬipji' pa' Intata, qa hakha' iye Arquipo hikha' iye yi'fe ej in hawatlani'ɬ pa' uɬ'ax, qa week he' inejefetsipji' pa' Intata not'axjii wetju'ɬ ke' etsi'ii.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ɬ.

Ineqsu'un qa nite' yeqeku' iye pa' Jesucristo pa' Filemón.

4 Hit'ijetspha'm ɬe'wisij pa' yeqe Dios in nite' tsitapiji'ij ei qa k'iyinji'ij, 5 qe k'impi'ye'ej pa' na'l e'm e'qsu'unka'xij pe' week inejefetsipji' pa' Intata qa pa' nite' eqekuye'jij iye ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 6 Qa k'iyinijets pa' Intata pa' ɬ'ihinijkii nite' eqekuye'j qu' week nitanit'etsij qu' nata'ɬets pa' ɬe'wis in na'l ine'm ta'ɬets ha' Cristo.* 7 Yejefe, pa' e'qsu'unka'x qi in tsi'sinheti'mkii qa yi'sinhetik'i iye yajits, qe ɬisimetsin pe' ɬatawjets pe' yijayan pa' Intata.*

Pa' iyini'mets pa' Onésimo.

8 Qa hik ta'ɬijupi' yakha' in yemjeetax in ɬeke'tax pa'qu' k'ayaji'ijets qe ta'ɬets ha' Cristo 9 qa lesɬe ɬe'wis yijat'ij pa'qu' nek'iyinij ewets qu' nata'ɬets pa' e'qsu'unka'x. Yakha' Pablo. Yakha' hats yaɬawa'ma'x, qa yakha' iye ye'wit'opheɬik qe ta'ɬets in henfel ha' Jesucristo,* 10 k'iyinij ewets nakha' hik ɬunye'j qu' ya'se' Onésimo, qa hik nakha' iye hik ɬunye'j qu' ewi'ɬij qu' nenekifik'i iye ha'ne yi'nopheɬi'wet'ii.* 11 Hikna' mexe hamtax weju'ɬi'ij in eqejkunenek, qa ha'neɬi'ij qa hats na'l pa' weju'ɬij in t'ejui inwets akha' qa yakha' iye. 12 Qa henpilhenin ei, qa in henpilhenin ei qe qi in hisu'un nakha'an qa qu' ku'miju'ɬ qa yakha'ɬe in ɬ'eku'myiju'ɬ. 13 Hikna' hisu'untax qu' henyejinju' qekha naqsi'jtax ye'mijkii in mexe hoyopheɬitii pakha' nite' ɬeke' qu' aqsi'j ye'mijkii, in hoyopheɬitii ta'ɬets in henfel eke' ɬe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 14 Qa nite'ɬe hisu'un qu' haqsiijkii aka'an qu' hame' pe'qu' e'lijeye', hats'inha pa' eq'ilta'x qa' nite' nata'ɬe'ets qu' hik ɬunye'je' qu' enijtsheti'yij, qa' nata'ɬets yijat'ij in akha'ɬe in ɬisu'un. 15 Qe i'nɬi'i qu' hik aka'ye'ɬe qu' nata'ɬets in mexe ik ek'ui pa'aj, hats'inha in tepil ei qa ewi'ɬ ni'iɬi' iye, ma' qa' hats pakhaayi'ij yijat'ij qu' ewi'ɬ ni'iɬi'. 16 Hats nite' hik ɬunye'j qu' ewi'ɬe'ɬe qu' witɬinek'e (esclavo), qe hane'en les in weju'ɬij in witɬinek qe inejefe'epji' iye pa' Intata, yakha' te'eme qi in hisu'un, qa akha'ɬe qa tsikfe'l ewets in les qu' qiyi'ija qu' isu'un, qa nite' ewi'ɬɬe qu' nata'ɬets in jukhew qu' isu'un qe in inejefe'epji' iye ha' Yatsat'ax'inij.* 17 Qu' it'ij yiwets qu' k'eyithayifeye', qa hik eqjunye'ji'ij na' Onésimo pakha' hats eqjunye'jyij.* 18 Qa qu' nawtshetenij pe'ye' pa'aj qa i'nɬi'i pe'qu' ɬ'ekumhifkinele'ej, qa' ets'eni' qu' yekumhifkineli'ij.* 19 Yakha' Pablo. Yakha' yijaa'ija in he'nq'ika' ei. Yakha' qu' hijanin pe' ɬ'ekumhifkinel ej na' Onésimo, qa hasu'ujɬe antapi'ik'i in

---

* **1:1** Hch 13:9; 16:1; 2Ti 1:8; He 13:3; Ro 1:1; 1Ti 1:2 * **1:2** Col 4:17; Fil 2:25; Hch 12:12; Ro 16:5 * **1:5** Dt 6:5; Mt 22:37; Ga 5:6,22; Ef 6:23; 1Ts 1:3; 3:6; 5:8; 1Ti 1:14; 1Jn 4:20 * **1:6** Ga 5:6; Gn 1:31; 18:18; 3Jn 11 * **1:7** Lc 12:19; 2Ti 1:16 * **1:9** 2Ti 1:8; He 13:3 * **1:10** 1Ts 2:11; 1Co 4:15; Col 4:9 * **1:16** Fil 3:3; 1Co 16:19; Ap 11:8 * **1:17** Ro 14:1 * **1:18** Ro 5:13

na'l pa' ekumhifkine'yij in ta'ɬ yiwets in na'l e'm pa' witiɬa'x nite' yili'ij.* 20 Ehe, yejefe, esɬisij aka'an qu' nets-sinheti'mkii qu' nata'ɬets in je'witjefeye'k ipji' ha' Yatsat'ax'inij, i'sinheti'mkiiha pa' yitawe'j qu' nata'ɬets in je'witjefeye'k ipji' ha' Cristo. 21 He'nq'ika' ei qe tsikfe'lets in ɬ'ek'en, ma' qa humtii'ija qu' aqsiijkii kekhewe' k'iyinij ewets, qa humtii'ija iye qu' les anhini' ke' k'iyinij ewets pe'qu' aqsiijkii. 22 Qa k'iyinij ewets iye qu' ajiletɬe pa'qu' yiwhi'wet'e, qe q'axqe qu' net'eku'miju'ɬ pa' Intata pe' iyinheyejeyi'ɬ ma' qa' natsami'ɬ ei.

Pablo wetfel.

23 Wetfel ei na' Epafras, hikna' yinopheɬife iye qe ta'ɬets ha' Jesucristo.* 24 Wetfel ei iye na' Marcos, na' Aristarco, na' Demas, qa na' Lucas, hik enewe' tsi'fenij in nifel iye ha' Jesucristo.* 25 Pakha' qi ɬeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ɬ ejupha week ekheweli'ɬ.*

* **1:19** 1Co 16:21 * **1:23** Col 1:7; 4:12 * **1:24** Hch 12:12,25; 15:37,39; 19:29; Col 4:10,14; 1P 5:13; 2Ti 4:10-11 * **1:25** 2Ts 3:18; Ap 11:8; Sal 51:12

HEBREOS

Pa' Ła's les t'anipji' pe' angelits.

1 Pakha'aj toxik'i pa' Intata hayiits nifelji'ji'm na'aj łunye'jkii pe' i'nalheyik'i
qa i'njiijji' pe' profetas'ik'i.* 2 Qa ha'neł*i'ij* ene' teke'lenju' nełuts qa hats łaa'sija
ha' i'nijji' in nifel ine'm, hikha' testi'yij qu' natsat'axij ene' week, qa hikha'
iye yaqsiijkii ha'ne wa's qa ha'ne week sehe' epji' iye.* 3 Hakha'an hikha'
pa' łesa'x tujji'ha pa' Intata, qa hakha'an iye ham hami'ik'ui in hik łunye'j pa'
Dios. Łakha' niyejinik'ui ha'ne week qe ta'łets pa' łet'unha'x pa'qu' nit'ij. In
hats jiyilijijju' pe' inwuł'ets qa wapiletspha'm na' wa's i'niju' pa' yiya'yik'i pa'
qi Tenek'enhei.* 4 Ma' qa les in t'anipji'ha pe' angelits, qe testi'yij pa' łuk'eji'
les in qiji' qa nite' hik łunyejei pekhewe'en.* 5 ¿Qe pa'n ipłu'uk'i pa' Intata qu'
nit'ijets pa'qu' angele': *—Akha' k'ayaasija, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i?*
— *(Sal 2:7)* ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye qu' nit'ijets: *—Yakha' qu' łatataye'yij, qa łakha'*
qa' ya'si'ij?— *(2S 7:14)** 6 Pa' Intata qa yit'ij iye pa'aj
in yethinij ha'ne week sehe' epji' ha' ajit in ła's: *—Week pe' łaqa angelits ha'ne*
Dios qu' niyinets.— *(Sal 97:7)** 7 Pa' Intata qa yit'ij iye in iyetij
pe' łaqa angelits: *—Ha'ne yaqsiijkii ne' łaqa angelits qa hik łunyejei na'aj t'unik'i,*
qa ne' łeqejkunenhei qa hik łunyejei na'aj fe't leppepep.— *(Sal*
104:4) 8 Qa in iyetij iye ha' ła's qa yit'ij: *—Akha' Dios, nite' yili'ij qu' enek'enhei,*
pa' ł'enek'enheiji' ewi'łłe pa' yatsathen. *(Sal 45:6)* 9 *Łisu'un pa' yatsathen qa pa'*
uł'ax qa łuteenija, *(Sal 45:7)qa hik ta'łijupi' pa'*
Dios, hikpa' eqe Dios in nełisij pa' qi in esa'xi'mkii, les in qi qa nite' hik łunye'j pa'
testi'yij pekhewep.— *(Is 61:1,3)** 10 Qa yit'ij
iye: *—Akha', Yatsat'ax'inij, in i'nk'aa'ija qa łaqsiijkii ha'ne sehe', qa ne' okoyei qa*
yaqsiijkii ene' wasits. *(Sal 102:25)* 11 *Enewe'en hamits hatse', qa akha'łe qa'nte'*
a'hame', *(Sal 102:26)week enewe'en hik qu' łunyejeye' na'aj witqhinawat in hats*
ława'ma'x. *(Is 51:6)** 12 *Enewe'en hik qu' eqfenye'ji'ij na'aj peñilo*
witintaafit qu' ipephe'łje'm, qa' ink'aihit iye hik qu' łunyejeye' ne'ej witqhinatai qe
wenink'aihit. Qa akha'łe qa nite' yili'ij pa' hatsłe ejunye'j, pe' eqe'ninqapits nite'
yili'ij.— *(Sal 102:26-27)**
13 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i pa' Intata qu' nit'ijets pa'qu' angele': *—Niju' e'weyii ha'ne*
ts'iyayik'i hatse'łu' qu' otstaxipji'kii nekhewe' ejuihifets?— *(Sal*
*110:1)** 14 Qe week pe' angelits espíritu łeq'ithayinenhei pa' Intata, qa yukin qe
qa' ni'fen pekhewe' qu' netesti'yij hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij.*

2

Qu' nite' jint'eku'mi'iha.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' les łe'wis qu' jinatjanithenijha qu' jinaxtayitik'iha
kekhewe' hats jitepi'ye'ek'i, hats'inha qu' nite' jitoxi'imets pa' wit'ikheyi'j
ta'łets pa' yijaa'ija. 2 Qeku'nek, jeł qeku'ni'łek pakha'aj pa' Intata pe'
yit'ij in i'nijji' pe' angelitsłetax, ła'mek qa qi pa' łet'unha'x, qa pe' nite'
yisu'un nite' nek'enheyutaxik'i, ma' qa tatanithenhetiijijij in łuk'e'ek pa'

---

* **1:1** Jn 9:29; He 2:2-3; Hch 2:30; 3:21; Nm 12:6,8; Jl 2:28 * **1:2** 2P 3:3; Jud 18; Sal 2:8; Jn 1:3 * **1:3** Mr 16:19; Col 1:17 * **1:4** Ef 1:21; Fil 2:9 * **1:5** Hch 13:33 * **1:6** Ro 8:29; He 10:5; Dt 32:43 * **1:9** Fil 2:9 * **1:11** Is 34:4 * **1:12** He 13:8 * **1:13** Jos 10:24; He 10:13 * **1:14** Sal 103:20; Mt 18:10; He 5:9

weju'łij.* 3 ¿Qa pa'n łunye'j qu' ji'nilattaxik'ui qu' nite' jinatjanitheni'ij in hats tewu'mhitiitax'ink'ui pe' inwuł'ets? Hik aka' yojo'oj in nifel ha' Yatsat'ax'inij, qa hekhewe' yepi'ye' hakha'an qa yiwjutsiqeni'ł ye'mha aka'an in yijaa'ija.* 4 Qa pa' Intata in yiwjutsiqen aka'an in yijaa'ija, qa yit'iji' in yiwjutsiqen kekhewe' jutsiqetsij in ta'łii pa' Intata qa in yitjułaxijpha'mkii iye, qa kekhewe' iye łunyejeiłe wetju'ł ham łunyejeyi'iju'ł qa pekhewe' iye jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' ji'niyayij in łunye'jek pa'qu' nisu'un qu' ji'niyayij.*

Jesús hikpa' ta'łets in hats ji'łii.

5 Qe pa' Intata nite' tisij pe' angelits qu' netnek'enheiji' hatse' pa' ink'ayik sehe' mexe hamik'ui, hik pakha' t'ejuyets kekhewe' hane'ej henfeltaxi'ł. 6 Qe yit'ij yijat'ij pa' ewi'ł in i'nji' kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ij: *—¿Pa'n eqjunye'jij pa' jukhew qa nite' łantapi'iikii? ¿Pa'n eqjunye'jij pa' ła's ene' jukhewłe in łiwejułenij? (Sal 8:4-6)** 7 *Qa łaqsiijkii in łammi'słe in te'weyik'uiju' pe' angelits in nite' qiji'. Akha' łetisij pa' qi łesa'x qa ł'eni pa' łuk'eji', qa łetisij qu' netnek'enhe'yij week pe' łaqsijiiju' pe' okoyei.* 8 *Akha' łaqsiijkii qa week ł'eniiju' pe' łef'iyei pakha'an qa tenek'enhe'yipji'.—* *(Sal 8:5,6)*
Ye'ehe, pa' Intata in yit'ijets in week tenek'enhe'yipji', qa ham pa' qu'nte' netnek'enheyi'ij, qa ha'neł'ij qa mexente' jite'wen qu' nasinik'i aka'an. 9 Qa hats jinikfe'lets hakha' taqsijkitiyijkii in łammi'słe in te'weyik'uiju' pe' angelits in nite' qiji', hik hakha' Jesús, testi'yij pa' qi łesa'x qa pa' łuk'eji' qe ta'łets pa' qi in yaats'e' qa wa'm, qe pa' Intata in qi pa' łeqsu'unka'x inij qa yaqsiijkii in wa'm infi hakha'an qe qa' jini'fen.* 10 Pa' Intata yaqsiijkii week pekhewe' na'l qu' net'ejuiłe'ets łakha', qa yisu'un qu' olotse' pe'qu' łelitse' qu' neka'xii pa' qi łesa'x. Qa hik ta'łijupi' in les łe'wis qu' naqsiijkii qu' nasinketik'iha pakha' les łe'wis qu' łunye'je'kii hakha' qu' nata'łets qu' ji'łiye' qe ta'łets pa' qi in yaats'e'ej.* 11 Qe pa' yiwu'm pe' witwuł'ets qa pe' tewumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets enewe'en ewi'łłe pa' Łatata. Qa hik ta'łijupi' hakha'an in nite' wepinij in yit'iłij ewets k'injats.* 12 Qa yit'ij in i'nji' kekhewe' we'nika'ajji': *—Aka' ii qu' henfeli'm enewe' k'injats. Qa' ha'nij ji'teje'm qu' netlijtsii ei ma' qa' heilijtsii ei qa' k'ewqinhet.—* *(Sal 22:22)** 13 Qa yit'ij iye: *—Yakha', pakha'an qu' hetjumti'ijets.—* *(Is 8:17)* Qa yit'ij iye: *—Ha'ne qe ha'ni', ha'nijup ne' yilits tsełisij na' Dios.—* *(Is 8:18)** 14 Qa hik ta'łijupi', in łunyejeyek enewe' łelits in ikijets aka' wit'eseninye'j qa na'l iye pe' ł'athits, qa łakha' qa ikjiijetsek aka' łunyejei, hats'inha in wa'm qe qa' niwuł'enhetju' pa' inwo'met, hik pakha' na'ltaxi'm pa' łet'unha'x pa' witwamhi'.* 15 Qa' niwejinkii iye pekhewe' witłinheitaxij eke' week łahats'ij qe nijiwe'yi'm pa' witwamhi'* 16 qe yijaa'ija, nite' namijju' qu' ni'fen pe' angelits, qe namijju' yijat'ij qe qa' ni'fen pe' ta'łets pa' Abraham'ik'i. 17 Qa hik ta'łijupi' pa'aj in les łe'wis qu' notjonketik'iha enewe' łek'injats, hats'inha qa yamłe'etsji' in hats qi in eq'iltinhetsax qiji' pa'i nite' yijanik'i week pa' hats yisu'un pa' Intata, hats'inha qa' niwu'm pe' łewuł'ets ene' week.* 18 Qe in łunye'jek łakha' in qi in yaats'e' in tajaajinhetii, qa łunyeje'ji'jek qu' qi qu' ni'fen pekhewe' qu' natjaajinhetii.

---

* **2:2** Dt 33:2; Hch 7:53; Nm 15:30; He 1:1; 10:28 * **2:3** Lc 1:2; He 1:2; 10:29 * **2:4** Jn 4:48; Hch 2:22; 1Co 12:4; Ef 1:5 * **2:6** Job 7:17; 1Co 15:25 * **2:9** Hch 2:33; 3:13; Jn 3:16; 2Co 5:15; Fil 2:9 * **2:10** Lc 13:32; 24:26; Ro 11:36; He 7:28 * **2:11** Mt 28:10; Jn 20:17; Hch 17:28; He 10:10 * **2:12** He 12:23 * **2:13** Sal 18:2; 12:2; Jn 10:29; 2S 22:3 * **2:14** Jn 1:14; 1Co 15:54-56; Col 2:15; 2Ti 1:10; 1Jn 3:8 * **2:15** Ro 8:15; 2Ti 1:7 * **2:17** Fil 2:7; He 4:15; 5:1-2; 7:26-28

3

Jesús les in qiji' t'anipji' pa' Moises'ik'i.

1 Qa hik ta'łijupi' yejefetsipji' pa' Intata, i'nij ji'teje'm pe' teniya'yijii pa' wa'sji'pha'm, ijamti'iłii pa'n łunye'j ha' Jesús, Łakha' nukin inwetsju' pa' Intata qa qiji' Pa'i, ma' qa hikha' jitetfelij in nite' jiteqeku'.* 2 Łakha' tek'eenik'iha pakha' hats yit'ijets pakha' nukin, in łunye'jek pa'aj pa' Moises'ik'i in tek'eenik'iha pa'qu' nit'ijets pa' Intata in tenek'enhe'yij pe' week Israel. 3 Qa lesłe in qiji' ha' Jesús qa nite' hik łunye'j pa' Moises'ik'i, in łunye'jek na'aj yaqsiijkii ne'ej wititsi' in les qe weniwqinhetji' qa nite' ne'ej wititsi'. 4 Qe week ne'ej wititsi' na'l na'aj yaqsiijkii, qa pakha'łe Dios qa yaqsiijkii ha'ne week.* 5 Pa' Moises'ik'i tek'enik'iha pa'qu' nit'ijets in t'ithayi'yi'm pa' Intata in tenek'enhe'yij pe' week Israel, hats'inha kekhewe' yaqsiijkii pa'aj qa' hik łunye'je' qu' nenfel kakha' mexe hamik'ui pa'aj.* 6 Qa hakha'łe Cristo qa hik łunye'j na'aj wita's impiye' in tenek'enhe'yij pe' łetsi' pa' Intata, qa pe' łetsi' pa' Intata qa inekhewel in jitajayan, qu' jinatjanithenij qa' jinaamłi'ijii pa' łahats'ij in jitumti in yijaa'ija ha' Cristo in hats jiyiłin, qa qu' jintewqinhetji' iye qa' jintefel pa' inwetjumtikineyejeyik'ui.* 7 In ł'anye'jek pa' Espíritu Santo in yit'ij: —*Qu' hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios,* *(Sal 95:7)** 8 *hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets ma' qa' it'unheti'ł pe' atawjetsi'ł, in łunyejeyek kekhewe' alheyi'łik'i in nite' yisu'un qu' netk'enets, qa yijaajintaajkii pa'qu' nami' pa' Intata qu' hats nite' newejułi'iju'ł in nite' tek'enets in neki'kii ha' ham i'ni'i'.* *(Sal 95:8)* 9 *Hik hakha'a' ke' alheyi'łik'i in tsijaajintaxijkii qu' nenikfe'lets me hitani'then me nite'. Yemjeetax in cuarenta (40) ininqapits in iktaxijje'm in yi'wen ke' haqsi'ji'mijkii.* *(Sal 95:9-11)* 10 *Qa hik ta'łijupi' in ts'ayu'um kekhewe' jukhew'ik'i qa hit'ijets: "Nite' yili'ij in nite' nek'enheyu' pe' atawjetsi'ł, qa nite' łenikfe'li'łets pa'n yijunye'j."* *(Sal 95:10)* 11 *Qa in hats ts'ayu'um qa hit'ijets in hiwjutsiqeni'm: "Nite' łeke' qu' ami'łii na' qek mawapiitaxiłi' na' yiwapiihiwet."—* *(Sal 95:11)* 12 Jełi'łiju'ł yejefets, hasu'uj pa'qu' nana'li'm pa'qu' łatawe'je' pa' uł'ax qa pa' witqekuye'j, ma' qa' toxi' imets pa' nite' wa'm Dios. 13 Matkakłini'ł wetju'łkii yijat'ij week nełuts hane'ej in mexe łeke', hats'inha qa' hame' ekheweli'ł pa'qu' hik łunye'je' qu' net'unje'm qu' nata'łets pa' łaqawitjineya'x pa' uł'ax.* 14 Qe inekhewel hats wanaqsiijkii in ju'un ji'teje'm ha' Cristo, ehe, qu' hats jint'ekuu'miju'łha pa'aj hakha'an in i'nk'aa'ija qa' jinaamłi'ijii pa' łahats'ij.* 15 Qa hik ta'łijupi' in wenit'ij: —*Qu' hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios, hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets ma' qa' it'unheti'ł pe' atawjetsi'ł, in łunyejeyek kekhewe' alheyi'łik'i in nite' yisu'un qu' netk'enets, qa yijaajintaxkii.*— *(Sal 95:7-8)* 16 ¿Łek pekhewe' pe' yijaajintaxkii in hats yepi'ye'tax pa' ł'a'x pa' Dios? ¿Me nite' hik pekhewe' pe' ikik'uifik'i pa'aj pe' Egipto yojo'ok'oi pa' Moises'ik'i?* 17 Pa' Intata ¿łek pekhewe' pe' nayujiji'm qa ikijje'm cuarenta (40) ininqapits? ¿Me nite' hik pekhewe' pe' uł'ax yaqsiijkii qa naxju' qa pe' łenutsik'i qa amaneiji' pa' ham i'ni'i'?* 18 ¿Qa łek pekhewe' pe' hats yiwjutsiqen pa' Intata qu' nite' nuyejiteje'm pa' ławapiihiwet? ¿Me nite' pekhewe' nite' tek'enets? 19 Hats jinikfe'lets in nite' uiji'teje'm pekhewe'en pa' sehe' Canaán qe ta'łets in nite' tek'enets pa' Intata.

---

* **3:1** Ro 15:8; Fil 3:14; He 2:11,17; 4:14-15 * **3:4** Ef 2:10; 3:9 * **3:5** Ex 14:31; Nm 12:7; Dt 18:19
* **3:6** Mt 10:22; Ro 5:2; 11:22; 1Co 3:16; He 1:2 * **3:7** Hch 7:36; He 4:3,5 * **3:13** Ef 4:22; He 10:24
* **3:14** 1Co 15:2; He 3:6; 10:23; 11:1 * **3:16** Nm 14:2; Dt 1:35-38 * **3:17** Nm 14:29; Sal 106:26

4

Pa' ɬawapiihijii pe' yijayan pa' Intata.

1 Qa hik ta'ɬijupi', in mexe ɬeke' qu' ji'nuiji'teje'm pa' ɬawapiihiwet pa' Intata,
qa les ɬe'wis qu' jine'nijiweyets qu' jinaqamij. Hasu'uj pa'qu' numti qu' hats
nite' ɬeke'ye' qa' amane'fik'i.* 2 Qe yijaa'ija, inekhewel in hats jitefelhiti'yi'm
ekewe' ɬe'sits wi'tlijei, hik ɬunyejei pa'aj pekhewe' ikik'uifik'i pa' Egipto. Qa
nite'ɬe testi'yij pa' hats weniwjutsiqentaxi'm, qe yeqeku'uk'i pa' wenittaxi-
jets. 3 Qa inekhewel in jitek'enets qa hats ju'uiji'teje'm pa' ɬawapiihiwet, qa
pekhewepɬe qa nite' uiji'teje'm, in ɬ'anye'jek pa'aj in yit'ij: —In ɬunye'jek in
ts'ayukii qa hit'ij: *“¡Nite' ɬeke' qu' nuiji'teje'm na' yiwapiihiwet!”—* *(Sal*
95:11) ¡Qa nite' ɬeke' qu' nuiji'teje'm yemjeetax in hats week yijat'etstaxi'mju'
pe' wekwek in ipɬu'uk'i ek pa'aj in i'nk'aa'ija yaqhat'axij pa' Intata ha'ne week
sehe' ipji'!* 4 Qe hik aka' yit'ij ke' Intata ɬe'lijei in t'ejuyets in hats yamets pa'aj
wetsjuk tatsai (7) neɬuts: —Pa' Intata qa wapiiji' pa' neɬuji' in yamets wetsjuk
tatsai (7) in hats yaqhat'axij pe' ɬ'ithayijkitits.—* 5 Qa ka' hats henfel in yit'ij:
—¡Nite' ɬeke' qu' nuiji'teje'm na' yiwapiihiwet!— *(Sal 95:11)** 6 Qe pekhewe'en
in yepi'ye'tax qa nite'ɬe tek'enets pa' Intata, qa hik ta'ɬijupi' in nite' ɬeke' qu'
nuiji'teje'm pa' ɬawapiihiwet. Qa mexeɬe ɬeke' pekhewepe' qu' nuiji'teje'm. 7 Qa
hik ta'ɬijupi' pa' Intata in yeni' pa' ewi'ɬ neɬuji' in yit'ij: —Hane'ej.— I'nijji' pa'aj
pa' David'ik'i in hats olots ininqapitsik'i pa'aj pekhewe'en, in ɬ'anye'jek pa'aj
kakha' wi'tlijei in yit'ij: *—Qu' hane'ej epi'ye'eɬ pa' ɬ'a'x pa' Dios, hasu'uj qu'nte'*
enk'enheyuyi'iɬets ma' qa' it'unheti'ɬ pe' atawjetsi'ɬ.— *(Sal 95:7,8)**
8 Qe qu' net'ejuiɬe'ets pa' yeka'xii pa'aj pa' Josué pe' Israel witwapiihi'wet,
ma' qa pa' Intata qekha nite' nenfeletax pakhape' neɬu.* 9 Qa hik ta'ɬijupi' in
jinikfe'lets in na'l pakha' mexe aman qiji' neɬu witwapiihijii qu' net'ejuyets
pe' ɬelits pa' Dios. 10 Qa pe'qu' hats nuiji'teje'm pa' ɬawapiihiwet pa' Intata, qa'
nawapiyij pe' ɬ'ithayijkitits, in ɬunye'jek pa' Intata in wapii pa'aj.* 11 Qa hik
ta'ɬijupi', jiwent'unhet qa' ji'nuiji'teje'm pa' witwapiihi'wet, hats'inha qa ham
pa'qu' hik ɬunye'je' pa'aj pekhewe' nite' tek'enets pa'aj.

Pa' ɬet'unha'x ke' Intata ɬe'lijei.

12 Qe ke' Intata ɬe'lijei in tefelhitii hik ɬunyejei qu' iɬiye', t'units, qa les in yasɬits
iye qa nite' hik ɬunyejei na'aj witqatsjikinet week yasɬax ɬ'anu qa ɬ'ejuyi'j, qa
in yasɬits wiikfik'i qa ɬeke' iye qu' nuiji'teje'm qa' neqetheni'ɬ wetju'ɬ pa' ɬiɬa'x
ha'ne i'nese'n pa' inqe'spiritu, qa ɬeke' iye qu' nuiji'teje'm pe' ɬ'aka'thel wetju'ɬ
ene' ɬewekwekits ene' i'nesenits qa pe' ininuts ɬatawjets, qa nikfe'letsha iye in
yejeɬijupkii pa' yoksi'wen qa pa' yumti iye pa' intawe'j.* 13 Qa ham pa'qu'
not'axi'mji' ene' week ɬaqsijiiju', qe week yijat'ij in ɬequk'elɬi'ijkii pe' ɬotoy pakha'
jiyejeyumtshenij hatse' pakha' hane'ej injunyejei.*

Jesús qiji' pa'i.

14 Qa hik ta'ɬijupi', inekhewel in na'l ine'm ha' qiji' in pa'i yamiipha'm na'
wa's, hikha' Jesús, ɬa's pa' Dios, ma' qa' jinatjanithenijha in nite' jiwepinij
in jitetfelij in nite' jiteqeku'.* 15 Qe ha' na'l ine'm qiji' pa'i yoksi'wen pa'
jitoksi'wen in nite' jet'units, qe ɬakha' iye tajaajinheti'yij pa' a'tax in injun-
yejeyek hane'ej, qa ɬakha'ɬe qa nite' yaf'ali'ets pa'qu' ɬuk'eye' pa' uɬ'ax qu'
naqsiijkii.* 16 Qa hik ta'ɬijupi', hasu'uj ji'nijiwei qu' jinenekets pa' ɬots'oji'la'x

---

* **4:1** 1Ts 2:13; He 12:15 * **4:3** Sal 95:11; He 3:11 * **4:4** Ex 20:11 * **4:5** He 3:19 * **4:7** He 3:7
* **4:8** Jos 22:4 * **4:10** He 4:4; Ap 14:13 * **4:12** Jer 23:29; 1P 1:23; Is 49:2; Ef 6:17; Ap 1:16; 2:12;
1Co 14:24-25 * **4:13** 2Cr 16:9; Job 26:6; 34:21; Sal 33:13-15 * **4:14** He 3:1; 6:20; 10:23 * **4:15** Is
53:3; He 2:18; 2Co 5:21; 1P 2:22

wa'sji' hats'inha qa' jineɬisij pa' ɬeq'iltiye'j, ma' qa' jini'fenji'ij qu' jintesu'unji'ij qu' jini'fen.

5

1 Qe week pa'qu' qiye'ji' pa'i t'eku'miiji' pa' Intata qe qa' ni'fenij ene' jukhew pekhewe' t'ejuyets pa' Intata, hats'inha qu' ɬakha'ye' qu' nithayiki pe'qu' witqistitsi'ij pa' Intata, qa pe'qu' natlanhetiyifi iye pa' Intata inqa'metets qu' net'ejuyets pe' witwuɬ'ets. 2 Pakha' qiji' pa'i in jukhewɬe iye qa yoksi'wen ji'jek pakha' nite' witt'unhaxiju'ɬ pe' wekwek, ma' qa' ne'nq'eletij pekhewe' ham nikfe'lets qa pekhewe' yeqfeetsinɬi'iikii pa'qu' ɬikheyije'.* 3 Qa in ta'ɬijupi' in yoksi'wen pa' nite' witt'unhaxiju'ɬ pe' wekwek qa ɬakha' iye qu' nilanjiifi ek pe'qu' inqa'metetse' pa' Intata qu' net'ejuyets pe' ɬewuɬ'ets, in ɬunyejeyek pekhewep in t'ejuyets pe' ɬewuɬ'etsɬe'ek.* 4 Qa ham pa'qu' ɬakha' ye'ɬe qu' net'eku'mi' aka' witiwqiye'jji', qe pa' Intata yijat'ij in t'eku'm iniiji' qa jintesti'yij, in ɬunye'jek pa'aj pa' Aaron'ik'i.* 5 Qa hik ɬunye'j iye ha' Cristo, nite' ta'ɬets qu' neniwqinhetɬe in qiji' pa'i, qe ta'ɬets yijat'ij in yiwqinhetji'. Pakha' yit'ijets pa'aj: *—Akha' k'ayaasija, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i.* — *(Sal 2:7)** 6 Qa kakhap qa yit'ijek: *—Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij, in ɬunyejju'ek pa' ɬeqniyak pa' Melquisedec.— (Sal 110:4)** 7 Ha' Cristo in mexe i'nipji' ha'ne sehe', iyinii pa' Intata qa iyinijets qu' ni'fen, qe ewi'ɬɬe in ɬeke' qu' nilithinik'ui pa' witwamhi'. Qa in iyin qa nekju' pe' ɬet'ilii in ip qa yit'unhetik'i in iyet in iyin. Qa pa' Intata qa yepi'ye' qe ha' Jesús wetf'iljetsin qa week yaqsiijkii pa'qu' nisu'un pa' Intata.* 8 Yemjeetax in Ła'staxija pa' Dios, qa nikfe'lets pa'n ɬunye'j qu' jintek'en in ta'ɬets pe' wekwek qu' jintaats'e'ej.* 9 Qa in hats week ɬe'wisik'uyi' hakha'an qe yaqsiijkii pe' yit'ijets pa' Intata, ma' qa ɬakha' qa ta'ɬets pa' witiɬa'x nite' yili'ij qu' net'ejuyets week pekhewe' qu' netk'enets. 10 Qa hik ta'ɬijupi' pa' Intata qa yeni' qu' qiye'ji' pa'i, in ɬunyejju'ek pa' ɬeqniyak pa' Melquisedec. 11 Qa in t'ejuyets ha'ne Melquisedec olots pe'qu' jintit'ij, qa jutsitaxɬe qu' jintefel qe ekheweli'ɬ jutsitax qu' enikfe'li'ɬik'i. 12 In hats ɬa'nape'ełijets in ɬ'ek'eni'ɬets ke' ɬe'sits tefelhitii, qekha hats a'maestrole'taxi'ɬipji'. Qa menjiitɬe ɬ'ijatshenheti'yi'ɬij ke' nite' jutsitetstax t'ejuyets pa' Intata. Ma' qa hats hik ejunyejeyi'ɬ iye qu' etu'f ɬi'iɬ qa nite' ɬeke' qu' etuji'ɬ na'aj t'un.* 13 Qe week pakha' qu' mexe netu'fɬe, nite' nikfe'lets pa' yatsathen qa pa' nite' yatsathen, qe mexente' qi. 14 Qa na'ajɬe witaq t'un qa t'ejuyetsek pekhewe' hats qits, pekhewe'en in wenijatshenij qa nikfe'lets qu' nejeɬik'ui pa' ɬe'wis qa pa' uɬ'ax.*

6

1 Qa hik ta'ɬijupi' qu' yape jinakik'uifik'i kekhewe' hats jinikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo, ma' qa' ji'nuiji'teje'm pakha' hats les in jutsitax wi'tlijei. Qa hasu'uj qu' jinapilets iye pekhewe' hats jiyaqhat'etsij in jitojohonjo' pekhewe'en, in jitit'ijets in hats jiteli'ij pe' wekwek jiyeka'xii pa' witwamhi', qa pa' nite' inqekuyejeyij pa' Intata,* 2 qa in jit'ijatshenhetiyij iye pa'n ikji' kekhewe' ɬunyejeikii in wenpulijijju' qa in yeni'pji'kii iye ɬokoyei, qa qu' iɬiye' pe' hats naxtaxju', qa pekhewe' tejeyu'mtshenhetii qu' namii pa' fe't nite' yili'ij.* 3 Pa' Intata qu' ɬexke'yi'ij, qa' les hit'iɬij ju'f pe'qu' i'nk'aihitse' qu' nek'inq'ijatsheniɬij.

---

* **5:2** He 2:18; 4:15; 7:28 * **5:3** Lv 4:3; 9:7; He 9:7 * **5:4** Ex 28:1; 1Cr 23:18 * **5:5** Jn 8:54; He 1:1 * **5:6** He 7:17; Gn 14:18-20 * **5:7** Mt 26:39; 27:46,50; Mr 14:36; 15:34,37; Sal 22:1; Lc 23:46 * **5:8** Fil 2:7-8; He 1:2 * **5:12** 1Co 3:2; He 6:1; 1P 2:21 * **5:14** Is 7:15; 1Co 2:6 * **6:1** Fil 3:13; He 5:12; 9:14 * **6:2** Jn 3:25; Hch 6:6; 17:31-32; 19:4-6

4 Qe in t'ejuyets pekhewe' hats testiitaxij pa' łikfeliyaxitsets pa'n łunye'j qu' ji'ła'xe', qa nikfe'ltaxets iye pa' łeqisit pa' Intata, qa i'ntaxij ji'teje'm iye
in yoksi'wen pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo,* 5 qa nikfe'ltaxetsha iye pa'
ł'emenye'j ke' łe'sits Intata łe'lijei, qa nikfe'ltaxetsha iye pe' łet'unhaxits hatse'
pa' Intata pakha' mexe hamik'ui, 6 ma' qa in hats namju'kii, qa nite' łeke'
qu' netpilik'i qu' nit'ijets qu' naf'aliłi'ij, qe hats łekhewełłe in hik łunye'j qu'
nenji'pha'm iye pe' cruz ha' ła's pa' Dios ma' qa natlakaxtiiju' iye hakha'an.*
7 Qe na'aj sehe' in les yiwq'axin piłeyits qa łe'sitsji' iye ne'ej łeqei, qa pekhewe'
wenq'eni' qa yi'wejułenij, pa' sehe' qa yejełets pa' Intata.* 8 Qa in ta'łłi'i' ne'ej
tii qa ne'ej extuwełkukui, qa ham weju'łij, ma' qa hats k'esiyu'ets qu' na'nipji'
pa' ławak pa' Dios. Qa' hamitse' qu' netene'łju'.

Pa' qi in jiwetjumti'ik'ui qu' nafits.

9 Qa ekheweli'ł yejefets, yemjeetax ekewe' hi'ttaxi'łij ewets, qa tsikfe'llłi'iłets
in nite' nasini'ł ji'teje'm ekewe'en, qe ekheweli'ł les yijat'ij in ł'ijayiłijfik'i in
łijayani'ł pa' Intata. 10 Qe pa' Intata in qi in yatsathen, qa nite' łeke' qu'
nantapi'ii pekhewe' łaqsiiłijkii qa nite' łeke' iye qu' nantapi'ii in ł'inq'ethiniłij
pa' łeqsu'unka'x qa łi'feni'ł pekhewep. Hik kakha' mexe łaqsiiłijkii hane'ej.*
11 Qa hisu'unłetaxi'ł qu' week ewiłei ekheweli'ł qu' naamłi'ijii pa' ł'aka'the' qu'
inq'ethini'łij in nite' atha'la'li'łju', hats'inha qu' afitstaxi'ł hatse', ma' qa nafits
pa' qi in łetjumti'iłik'ui. 12 Hats'inha qu' nite' a'walxalitsi'ił, qa' ojonketiłik'i
yijat'ij pekhewe' testi'yij hatse' pakha' hats yiwjutsiqen pa' Intata qe ta'łets
pa' nite' łeqekuyejeyij qa in nite' itaqsunijup iye.*

Pa' yiwjutsiqen pa' Intata yijaa'ija.

13 Pa' Intata in nifeli'm pa' yiwjutsiqeni'm pa' Abraham, qa in ham pakha'
qu' netweyik'uipha'm pa' Intata qu' les qiye'ji' qu' netetfeliji'm pa' yiwjut-
siqeni'm pa' Abraham, qa łakha'łe in tetfelłi'ij łete'm,* 14 qa yit'ij: —*Yijaa'ija
qu' k'efen qa' yijaa'ija iye qu' k'eł*isij *pe'qu' olootse' qu' nata'ł ewets hatse'.*
— *(Gn 22:17)* 15 Pa' Abraham qa notki'ets nite' itaqsunijup, qa
pa' Intata qa yaqsiimijkii pa' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj. 16 Qe ene' jukhew in
na'l na'aj yisu'un qu' neniwjutsiqenij qa tetfeliji'm na'aj te'weyik'uipha'm in
qiji', qa in yaqsiijkii aka'an qa hats nite' łeke' qu' nenwu'mpha'm. Ma' qa hats
ł'aka'the'łe pa' wi'tlijei.* 17 Qa hik łunye'j pa' Intata, in yisu'un qu' nethiinijha
pekhewe' tisij hatse' pa' hats yiwjutsiqen in nite' yink'aihitik'ui pa' hats
yit'ij, qa in yiwjutsiqen pa'aj qa tetfeelijha, 18 hats'inha pa' yiwjutsiqen qa
in tetfeelijha iye, qa' hik enewe'ye' qu' nata'łets qu' jet'unitse'jiik'i inekhewel
pekhewe' wo'oikii pakha' qu' naqsi'jju', qa jinikfe'letsha iye in yijaa'ija pakha'
hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, qa enewe' wetsjuk pa' yiwjutsiqen qa in
tetfeelijha iye qa nite' łeke' qu' naqanłekii pa' Intata.* 19 Qa in jinikfe'lets in
yijaa'ija pa' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, qa hane'en qa hik łunye'j qu' łeqe
tseyeme' pe' intawjets in łunye'jek ne'ej tokoyei łeqe tseyem. Qa pekhe'łe inqe
tseyem qa i'nifi pe' te'weiteje'm pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo) na'
wa'sji' qa pa' łe'niyak qa t'atsji'łfik'i pa' łejilafi' łeqeji' pe' te'weiteje'm, ma' qa
jet'unitsji'ha qa jiyijanit'etsija iye.* 20 Qa pekhe' te'weiteje'm pe' witlijtsitjii,
hik pekhe' ha' Jesús wathayin ine'mifi qa yaqsi'j ine'mijkii qu' łeke'ye' qu'

---

* **6:4** Ga 3:3; Ef 2:8; He 10:32 * **6:6** He 10:29; 2P 2:21; 1Jn 5:16 * **6:7** Gn 3:17-18; Sal 65:10; Is 5:6
* **6:10** Pr 19:17; Mt 10:42; 25:40; 2Co 8:4; 1Ts 1:3; 2Ti 1:18 * **6:12** He 10:36; 13:7 * **6:13** Gn 21:5;
22:16-17; Lc 1:73 * **6:16** Ex 22:11; He 11:9 * **6:18** Tit 1:2; He 12:1 * **6:19** Lv 16:2,15; He 9:7

ji'nuyetsji', qe łakha' hats qiji' pa'i qa nite' yili'ij in qiji' pa'i in łunyejju'ek pa' łeqniyak pa' Melquisedec.*

7

Pa' Melquisedec.

1 Pa' Melquisedec wittata pa'aj pa' witset Salem qa łaqa pa'i iye pakha' qiji' in Dios. Pa' Abraham in tepil pa'aj in hats naxij in watlani'ł pe' wittatal, pa' Melquisedec qa mexe ikfik'i qu' newetweni'ł pa' Abraham qa iyinipji'.* 2 Qa pa' Abraham qa tisij pa' Melquisedec pa' ewi'ł pe' week inyaqsii (10) yametsji' yeqethen wetju'łkii hik łunye'j tup'umje'mkii pe' wekwek qa pe' inqa'metets naxij pa'aj in watlani'ł pe' wittatal. Qa kakha' witii Melquisedec yojo in ikji' "wittata pa' yatsathen", qa ikji' iye "łatata'aj pa' witset Salem", qa aka' Salem qa ikji' "łatata pa' wit'ikesimeya'x." 3 Pa' Melquisedec ham łatataye', ham łeneneye', ham pe'qu' nata'łets pa'aj, nite' yinikfe'l in i'nk'a neketsfik'i pa'aj ene' nełuts qa pa' yami' pa' łiła'x, qa aka'an in łunye'j qa hik łunye'j ha' ła's pa' Dios, ma' qa amanij qa nite' yili'ij in pa'i. 4 Jeł qeku'ni'łek pa' na'li'm łewqiye'jji' pa' Melquisedec, in łakhaa'ija pa' inaqwa'ma'xik'i Abraham tisij pa' ewi'ł pe' łe'sits pe' diezmo,* week inyaqsii (10) yametsji' in yeqethenju'kii tup'umje'mkii pe' wekwek qa pe' inqa'metets, naxij pa'aj in watlani'ł pe' wittatal.* 5 Jitejeł qekunek pa' yit'ij pa' ley yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, in uja'xłe pekhewe' pa'il ta'łets pa' Levi'ik'i in łeke' qu' netesti'yijkii pe' łeqe diezmo pa' witset, qa enewe'en qa łejefetsłetax iye in ta'łets iye pa' Abraham'ik'i.* 6 Qa pa' Melquisedec qa nite' ta'łets pa' Leví, pa' Abraham qa tisij pe' łeqe diezmo. Pa' Melquisedec qa iyinipji' pa' Abraham hikpa' na'li'm pa' yiwjutsiqen pa' Intata.* 7 Qa hats jinikfe'lets na'aj les in qiji' hik na'aj iyinipji' na'aj nite' les qu' qiye'ji'. 8 Qa enewe'łe pa'il testiiji'jij pekhewe' łeqe diezmoji'ij ha'ne witset, enewe'en jukhewłe, enewe'en wa'm iye. Qa pakha'łe Melquisedec qa tefelhitii in nite' wa'm.* 9 Pe' pa'il ta'łets pa' Leví enewe'en testi'yij ne'ej łeqe diezmoji'ij ha'ne witset, qa łeke'łe qu' jintit'ijets pe' łeqe diezmo'ek enewe'en in hik łunye'j qu' netisij iye pa'aj pa' Melquisedec qe ta'łets pa' Abraham'ik'i. 10 Qe pa' Leví in mexe hamtax pa'aj qa hatsłe i'nji'teje'm pakha' ta'łets Abraham in we'tweni'ł pa'aj pa' Melquisedec.

Jesús nite' yili'ij in qiji' pa'i.

11 Ma' hayits, qe qu' nata'łets pe' pa'il qu' natsathen ene' jukhew, ehe, qe hik enewe'tax qu' netenifeni'ł ka' ley, ma' qekha nite' nanametax pakhape' iye pa'iye', pakha'an qa hatsłe nite' pekhewe' pa'il ta'łets pa' łeqniyak pa' Aaron'ik'i, hikpe' Levitas, qe pakha' yijat'ij hik łunye'j pa' Melquisedec.* 12 Qe qu' nenink'aihitipji' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij pe'qu' pa'ile', ye'ehe, qa' nenink'aihitjiipji' ek pa'qu' łeqe leye'. 13 Qe ha' Jesucristo hikha' t'ejuyets ekewe' tefelhitii wekwek, ta'łets pekhewep iye ława'mhitsik'i, hik pekhewe' ham pakha' qu' pa'iye'. 14 Qa hats week jinikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij in ta'łets pekhewe' ława'mhitsik'i ta'łets pa' Juda'ik'i, qa pakha'łe Moises'ik'i qa nite' yit'ijets pa'aj pa'qu' pa'iye' qu' nata'łets pa' Juda'ik'i.* 15 Qa aka'an in łunye'j, ma' qa hats yeqet'aaxik'iha hakha' ink'ayik pa'i in hik łunye'j pa' Melquisedec. 16 Hikha' in pa'i'ij nite' ta'łets pakha' ley in t'ejuyets ene'

* **6:20** He 4:14; 5:6,10; 7:17; 8:1; 9:24 * **7:1** Gn 14:18-20; Mt 4:3; Mr 5:7; He 7:6 * **7:4** Diezmo ikji', in na'li'm pe'qu' diezse' pakha' qu' łunye'je'łe, qa ewi'ł na'aj tisij pa' Intata. * **7:4** Gn 14:20; Hch 2:29; 7:8-9 * **7:5** Nm 18:21,26; 2Cr 31:4-5 * **7:6** Gn 14:19; Ro 4:13 * **7:8** He 5:6; 6:20 * **7:11** Ga 2:21; He 7:17-19; 8:7; 10:1 * **7:14** Is 11:1; Mi 5:2; Mt 1:3; Lc 3:33; Ap 5:5

jukhewłe, qe ta'łets yijat'ij pa' łet'unha'xijup in nite' wa'm. 17 Qe ka' t'ejuyets
hakha'an we'nika'ajji' pa'aj yit'ij: —*Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij, in łunyejju'ek*
pa' łeqniyak pa' Melquisedec.— *(Sal 110:4)** 18 Qa hik
ta'łijupi' kakha' hayiits ley in hats nite' weju'łij, qe hats nite' t'un qa hats ham
iye weju'łi'ij,* 19 (qe ka' ley ham łeke'ye' qu' jinatsathenkettax), qa ha'neł i'ij pa'
yayaxipji' qa jiyełisij pa' les in łe'wisju' in jiwetjumti'ets, qa aka'an qa ta'łets
in les je'metitsi'm pa' Intata.* 20 Qe pa' Intata tetfeelijha pa'aj in yiwjutsiqen
ha' Jesús qu' pa'iyi'ij. Qa pekhewepłe qa nite' tetfelij qu' niwjutsiqen, 21 qa
hakha'łe'en qa weniwjutsiqeni'm qu' pa'iyi'ij qa yit'ij pa' yiwjutsiqeni'm: —
Ha'ne Yatsat'ax'inij hats yiwjutsiqen, qa nite' łeke' qu' nink'aihitik'ui. Akha' nite'
yili'ij qu' a'pa'iyi'ij.— *(Sal 110:4)**
22 Qa aka'an in łunye'j, ma' qa ha' Jesús qa hikha' jutsiqaxij pakha' ink'ayik
wenit'ij qu' jintaqsiijkii in les łe'wis.* 23 Pekhewe' pa'ilipji' pa' yojo in wenit'ij
qu' jintaqsiijkii olotstaxija, qa pakha'łe witwamhi' qa hikpa' yaq'ayinji'jij qu'
mexe nakij in pa'il, 24 qa hakha'łe Jesús qa nite' yili'ij pa' łiła'x, qa hik ta'łijupi'
qu' nite' ł'anuuyi'i qu' nili'ij in pa'i'ij. 25 Qa hik ta'łijupi' in łeke' qu' niłin qa
pakhaayi'ij qu' niłin pekhewe' qu' nenekets pa' Intata in ta'łets hakha'an, qe
hakha'an nite' yili'ij pa' łiła'x qe qa' niyetjiipji' pekhewe'en.* 26 Qa hik ta'łijupi'
ha' Jesús in hikha' qiji' pa'i yasinik'iha pa' jitesu'untax pa'i qu' nana'l ine'm,
qe łakha' yatsathen, ham pa'qu' łewuł'axe', qa ham yami'ij pa'qu' uł'axe' pa'
łaqjamtikineye'jkii, toxi'mets pekhewe' uł'ax yaqsiijkii, qa we'neni' pakha' les
toxpha'mha ene' wasits.* 27 Hikpa' nite' hamik'ui qu' hik łunye'je' pekhewe'
pa'il in yilanji'ij ne'ej inqa'metets week nełuts qu' netisji'jij pa' Intata qa
yojohonji'ij in t'ejuyets pe' łewuł'etsłe qa ink'ałeji'ij pe' łewuł'ets pa' witset. Qa
hakha'łe Jesús qa ewi'łhi'ij in yaqsiijkii in wetłisij pa' Intata qa pakhaayi'ij
qu' łunye'je'.* 28 Pa' łeqe ley pa' Moises'ik'i yeni' qu' qitse'ji' qu' pa'ili'ij pe'
jukhewłe nite' t'units. Qa kakha'łe yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qa tetfeelijha
iye, kakha'an i'nk'ałe na'l ł'anu'upji' kakha' ley, qa yeni' qu' qiye'ji' qu' pa'iyi'ij
hakha' ła's, qa hikha' qa yaqsiijkii in nite' yili'ij qu' natsathen.*

8

Jesús qiji' inqa pa'i na' wa'sji'.

1 Ma' hayits, aka' jitajamti'etsha aka'an: ha' na'l ine'm qiji' inqa pa'i,
hikha' hats i'niju' pa' yiya'yik'i pa' łots'oji'la'x pa' Intata na' wa'sji'pha'm,*
2 qa yithayiki pa' łe'wisija wititset pe' yijaa'ija witlitsitjii inqa'met ł'ajits
(tabernáculo) yaqsiijkii pa' Yatsat'ax'inij qa nite' enewe' jukhew qu' naqsi-
ijkii.* 3 Qe week na'aj qiji' pa'i in t'enheti'yi' qe qa' nana'l pe'qu' netisij pa'
Intata pe'qu' ofrendaye' qa qu' nilanifi iye pe'qu' inqa'metetse' qu' net'ejuyets
pe' witwuł'ets, qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in qiji' in pa'i qa' nana'l jeek pa'qu'
netisij pa' Intata.* 4 Qe qek amani'ipji' ha'ne sehe', tees qek pa'iye'taxij,
qe hane'e'in na'l ne' pa'il tistaxij ne'ej ofrenda pa' Intata qe hik aka' yit'ij
ka' łeqe ley pa' Moises'ik'i, 5 hik enewe' pa'il yithayiki hekhewe' wekwek
tejełitiił i'ijupi' qa hik łunyejei qu' łesi'nq'alitse'łe pekhewe' wa'sji'pha'm, qa in
jinikfe'lets in tejełitiił i'ijupi', qe pa' Moisés in i'nk'aa yaqsiijkii pe' witlijtsitjii
inqa'met ł'ajits (tabernáculo), pa' Intata qa yit'ijets: —*Jełik'uiha qa' aqsiijkii*

---

* **7:17** He 5:6; 6:20; 7:21 * **7:18** Ro 8:3; Ga 4:9 * **7:19** Hch 13:39; Ro 3:20; He 4:16; 6:18; 9:9
* **7:21** 1S 15:29 * **7:22** He 8:6-10; 9:15; 12:24; 13:20 * **7:25** Ro 8:34; He 9:24 * **7:26** 2Co 5:21;
He 4:15 * **7:27** Ef 5:2; He 5:1,3; 9:12,28 * **7:28** Fil 3:12; He 1:2; 2:10; 5:2,9; 10:14; 11:40 * **8:1**
Col 3:1; He 2:17 * **8:2** Ex 33:7; He 9:11,24 * **8:3** Ef 5:2; He 5:1; 9:14

week kekhewe' wekwek in łunyejeyek kakha' hats łunyejei kekhewe' ł'ethinhetiyij ene' utekji'pha'm.— *(Ex 25:40)**

Pa' Cristo jiyamitets pakha' les in łe'wis pe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.

6 Qa hakha'łe inqa pa'i Jesucristo, hikha' testi'yij pakha' les in łe'wis wiikfik'i ł'ithayijkit, qa hikha' ta'łets in jiyamets pakha' les in łe'wis wiikfik'i pekhewe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.* 7 Qe ka' yojo in wenit'ij qek łe'wise'ju', qekha nite' jinowoyetaxiikii pa'qu' ink'ayik'e qu' nenit'ij. 8 Qe pa' Intata in yi'wen pe' jukhew in nite' łeke' qu' netk'enets, qa yit'ij: *—Ha'ne Yatsat'ax'inij yit'ij: "Yamets hatse' pe'qu' nełutseji' qu' haqsiijkii pa'qu' ink'ayik'e qu' nenit'ij qu' net'ejuyets ne' Israel łeiłets qa ne' Judá łeiłets.* 9 *Nite' hik łunye'j kakha' wenit'ij haqsiimijkii kekhewe' ł'alheyik'i, ka' nełuji' in he'yeku'mi' łokoi qe qa hekaxik'uifik'i ha' sehe' Egipto. Qa in nite'łe yaqsiijkii kakha' hi'ttaxij qu' naqsiijkii, ma' qa yakha' qa' he'nitonjiimetsek, yit'ij ha'ne Yatsat'ax'inij.* 10 *Qa aka' ink'ayik wenit'ij qu' haqsiimijkii hatse' nekhewe' Israel łeiłets qu' nanaxtaxijik'i pe' łeqe nełuts kakha' yojo in we'nika'ajji' wenit'ij, qa' henji'teje'm pe' łaqjamtikineyejeikii qa hika'ajji' iye pe' łatawjets. Yakha' qu' łeqe Diose'yij qa enewe'en qa' yitset'i'ij.**
11 *Qa' hame' pa'qu' nijatshentaxij pe'qu' łetsetifetse', i'nłi'i pa'qu' łejefeeyi'ija, qu' nittaxijets: 'les łe'wis qu' enikfe'lets pa' Yatsat'ax'inij,' qe week qu' hats nenikfe'l yiwets hatse', pekhewe' mente' qits qa' namijii pekhewe' ława'mhits."* *(Jer 31:31-34)**
12 *"Yakha' qu' nesq'eletij qa' hiwu'm pe' łewuł'ets, qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' hijamti'ik'i pe'qu' łewuł'etse'."—* *(Is 43:25)**
13 Pa' Intata in nifel qu' naqsiijkii pa' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii, qe hats nite' weju'łij qa ława'ma'x iye kakha' hayiits wenit'ij qu' jintaqsiijkii. Qa na'aj hats ława'ma'x qa hats nite' weju'łij, qa hats sujłe qu' hame'.*

9

Nifel pe' yojo in witlijtsitjii inqa'met ł'ajits.

1 Kakha' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii, na'ltaxi'm kekhewe' tajayanhetiyij in t'ejuyets qu' ji'niyinii pa' Intata qa in t'ejuyets pekhe' witlijtsitjii pa'aj ha'ne sehe' ipji' inqa'met ł'ajits. 2 Qe pa' yojo łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), na'l pe' ewi'ł łii candelabro, we'nenji' pe' wetsjuk tatsai (7) łefetitjiyits hik łunyejei velas, qa pa' mesa i'nipji' pe' łe'sits pan (sagrados). Hane'en łii pa'aj łe'wis wititset.* 3 Qa pa' fołetsji' iye łatawe'j pa' te'weiteje'm łejilafi' qa łii lees in łe'wisija wititset,* 4 qa hikpa' qa i'ni' ek pekhe' tik'eyi' pa' oro, yejutshenets in ne'łju' na'aj ewjisii łopok na'aj najkak łits'i (incienso) qa pe' ti'najki' tik'eyi' iye pa' oro łii łejiiki' pe' we'nika'ajji' pa'aj wenit'ij qu' jintaqsiijkii (leyes/pacto), qa i'nji' iye pe' kamusi yaqamax pa' oro i'nji' pe' tenekui pa'aj maná, qa pa' ławaikajit pa' Aaron'ik'i, hik pakha' ta'łji' pa'aj pe' łesejets, qa pe' k'ewen utel we'nika'aji' pa'aj kekhewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii.* 5 Qa i'nipji' pekhe'en pekhewe' wetsjuk witeqsi'nq'alits łesi'nq'alits pekhewe' łe'sits (gloriosos) pakha' łunyejei łeqjełinenhei pa' Intata łiyits querubines, qa pe' łefets qa yit'onijipji' pa' łit'o pe' ti'najki'. Qa ha'neł'ij enewe'en nite' łeke' qu' jintafaakateji' pa' łunyejei.* 6 In hats hik aka' łunyejeiju' eke' wekwek, ma' qa pe' pa'il qa hats uijeetsjikii pakha' te'nweifik'i łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qe qa' naqsiijkii pa' yithayinenij

* **8:5** Col 2:17; He 9:23; 10:1; 11:7; 12:25 * **8:6** Job 33:23; Is 29:1; Ga 3:19-20; 1Ti 2:5; He 7:22; 9:15; 12:24; 13:20; Lc 22:20; 2Co 3:6,8 * **8:10** Zac 8:8; 2Co 3:3; He 10:16 * **8:11** Is 54:13; Jn 6:45; 1Jn 2:27 * **8:12** Jer 31:31-34; Ro 11:27; He 10:17 * **8:13** 2Co 5:17 * **9:2** Ex 25:8-9,23-39; 26:1; Lv 24:5-8 * **9:3** Ex 26:31-33; 40:3 * **9:4** Ex 16:33; 25:10,16; 30:1-5; Nm 17:10; Dt 10:2 * **9:5** Ex 25:18-19; Lv 16:2

pa' Intata.* 7 Qa pakha'łe te'weiteje'm łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits
(tabernáculo), qa ewi'łłe in uyetsji' na'aj qiji' pa'i ewi'łłi'ij week ininqapits, qa
nite' łeke' qu'nte' neteyi'ijteje'm ne'ej inqa'met ł'athits, hats'inha qu' nijaninij
pe' łewuł'etsłe qa pe' łewuł'ets pa' witset nite' nikfe'lets in uł'ets in yaqsi'jijkii.*
8 Pa' Espíritu Santo qa jiyikfelitetsha, in mexe na'l pa'aj pa' te'nweifik'i łatawe'j
pe' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qa ikji' in mexente' te'wenhetii
pa' wit'ikheyi'j yamii pa' łe'wisija wititset.* 9 Week ekewe'en t'ejuiłe'ets in
wetjeyumtshenijupi' ha'ne hane'ej łahats'ij, qe nite' łeke' qu' naqsi'jtaxju' pa'
yoksi'wen pekhewe' mexe yijayanij aka'an in tisji'ijtaxij pe'ye' pa' Intata qa in
yilantaxifi iye ne'ej inqa'metetsik'i.* 10 Qe ekewe'en ewi'łłe in nifel in t'ejuyets
na'aj inaq, na'aj ji'ya'ji' qa qu' jinewetli'jijju' iye pa'qu' nam inij, qa ekewe'en
in na'l qa yamijii in hats wenink'aihitik'i ke' wekwek.*

Pe' ł'athiitsija hikpe' yijaninij pe' inwuł'ets.

11 Qa ha' Cristo qa hats nam, qa qiji' in pa'i ipji' ekewe' łe'sits wekwek mexe
hamitsik'ui pa'aj, pekhe' pa'i ipji' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo)
hik pekhe' pe' les qi in łe'wiisija na' wa'sji'pha'm, qa nite' ene' jukhew qu'
naqsiijkii, ikji', nite' ta'łets ha'ne week in wanaqsiijkii pa'aj.* 12 Qa in uyetsji'
qa nite' pe'qu' ł'athitse' na'aj kots'eteika', qa nite' iye pe'qu' ł'athitse' na'aj
wakka (toro) qu' nuyijetsji', qe pe' ł'athiitsija yijat'ij in hikpe' uyijetsji', qa
hats ewi'łłi'ij nite' łeke' qu' niyeket iye in hats yijanin pe' inwuł'ets.* 13 Qe
ne'ej ł'athits ne'ej kots'eteikalik'i, ne'ej wakkalik'i (toros) qa na'aj ł'olo ne'ej
wakka'ak'i, wetfulutipji' ne'ej mexe hik łunyejei qu' netjilii, ekewe'en ewi'łłe
in nili'jju' ha'ne i'nese'n.* 14 Qa pekhewe'łe ł'athits ha' Cristo qa' les qu' qiye'
pa'qu' naqsiijkii, hikha' in ta'łets pa' nite' yili'ij Espíritu qa wetłisłi'ij pa'aj ham
pa'qu' uł'axe'ji' in wetłisij pa' Intata, pe' ł'athits qa jiyilijijju' yijat'ij pekhewe'
weekij pa' intawe'j in jitaqsi'jtaxijkii hikpe' jiyeka'xłetaxii pa' witwamhi',
qe qa' ji'nt'ithayiyi'm pa' nite' wa'm Dios.* 15 Qa hik ta'łijupi', in łakha'
ewi'łłe in ta'łets in jiyamets kakha' ink'ayik wenit'ij, hats'inha in wa'm qe qa'
niwuumija pe' łewuł'etstax pa'aj pekhewe' yaqsi'jijkiiha kakha' yojo in wenit'ij
qu' jintaqsiijkii, ma' qa łekhewel in teniya'yiiji' qa' łeke'ye' qu' netesti'yij
pa'qu' natsat'etsijek hatse' nite' yili'ij pakha' hats yiwjutsiqen ine'm pa'aj
pa' Intata.* 16 Qe na'aj t'ejuyets witfaakanek qu' nawatk'esaxijju' pe'qu'
natsat'etsij (testamento), qu' les łe'wise' qu' net'un qa' les łe'wis qu' nawa'm
pakha' yaqsiijkii. 17 Qe na'aj t'ejuyets witfaakanek qu' nawatk'esaxijju' pe'qu'
natsat'etsij ewi'łłe in weju'łij in hats wa'm na'aj yaqsiijkii, qa nite' łeke' qu'
net'un in mexe iła'x na'aj yaqsiijkii. 18 Qa hik ta'łijupi' iye, kakha' yojo in
wenit'ij qu' jintaqsiijkii, in i'nk'aa'ija pa'aj qhofij qa nite' hamijup iye pe'qu'
wit'athitse'. 19 Qe pa' Moisés in hats yili'ij in week yiyinenimik'i pa' witset
pe' wenit'ij ta'łets pa' ley, ma' qa t'eku'mi' pe' ł'athits pe' wakkalik'i qa pe'
kots'eteikalik'i, yetsjiłkinij pa' iweli', qa t'eku'mi' iye pe' lana qa yetsjiłkinij
pe' q'ilimmik'i łesejets łiyits hisopo, qa yilke'ej ji'ju' qa yit'ij tshxił tshxił in
yetsilełipji' pa' witfaakanek qa i'nk'ałe pe' week pa' witset.* 20 Qa yit'ij: —
Enewe'en wit'athits t'ejuyets qu' t'une' pa' yiwjutsiqen pa' Dios qu' haqsiiłijkii.—
*(Ex 24:8)** 21 Qa hik łeqfenye'jij iye in yitshxił tshxiłinhetikii pe' witlijtsitjii

* **9:6** Nm 28:3 * **9:7** Ex 30:10; Lv 16:15,34; He 5:3 * **9:8** Jn 14:6; He 10:19-20 * **9:9** He 5:1; 7:19 * **9:10** Lv 11:2-3; Col 2:16 * **9:11** He 2:17; 8:2; 10:1 * **9:12** Dn 9:24; He 7:27; 10:4 * **9:13** Lv 16:14-15; Nm 19:2,9,17-18 * **9:14** 1P 3:18; 1Jn 1:7; Tit 2:14; He 6:1; 10:2,22 * **9:15** 1Ti 2:5; Jer 31:31-34; 1Co 11:25; 2Co 3:6; He 4:1; 7:22; 8:6,8; 12:24; 13:20; Gn 12:7; Ro 3:25; 5:6; 8:28; Ga 3:19 * **9:19** Ex 24:6-8; Lv 17:11 * **9:20** Mt 26:28

inqa'met ł'ajits (tabernáculo) qa week iye pekhewe' wekwek pe' witlijtsitjiy-
ifi.* 22 Qe ka' ley yit'ijets in yaqaamij qu' weeke' qu' netetlijijju' pe'qu'
wit'athitse', qa in ham pa'qu' nawa'mifi qu' net'ilitfik'i pe'qu' ł'athitse', qa nite'
jeek łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 23 Qa hik ta'łijupi' in les łe'wis qu'
inqa'metetse'łe pe'qu' natlanhetiyifi qu' net'ejuyets hekhewe' tejełitiiłi'ijupi'
pe' wa'sji', qa pekhewe'łe yijaalija wekwek na' wa'sji' qa les łe'wis pa'qu'
natlanhetiyifi qu' les łe'wise' qu' nite' hik łunyejeye' pe' inqa'metetsłe.* 24 Ha'
Cristo nite' uyetsji' pakha' te'weiteje'm pe' witlitsitjii łii wititset lees in łe'wiisija
(lugar santísimo) łaqsijikłi'ijkii ene' jukhew, hikpa' tejełitiiłi'ijupi' pa' yijaa'ija,
qe uyetsji' yijat'ij pakha' i'ni' na' wa'sji', pakha' iini'ha pa' Intata qe qa'
niyetji'ij'inipji'.* 25 Qa nite'łe qu' olotsi'ij qu' newetłisji'jij, qu' hik łunye'je'
na'aj qiji' pa'i in week ininqapits uyetsji' pakha' łii wititset lees in łe'wiisija qa
teijiijteje'm ne'ej wit'athits nite' yatsat'etstaxij.* 26 Qe qu' hik aka' łunye'je' ha'
Cristo, qekha les łe'wistax qek olotsi'ij qek nawa'm, qu' nata'łijii in i'nk'aa pa'aj
ha'ne sehe'. Qa ewi'łłi'ij in yaqsiijkii aka'an enewe' teke'lenju' łahatsiyij, ma'
qa we'nethinkii qe qa' niwu'm pe' inwuł'ets qu' newetłisłi'ij ławamhi'ye'.* 27 In
łunye'jek ka' hats we'neni' qu' łunye'je'kii ene' jukhew qa efuts iye in ewi'łłi'ij
in wa'm qa pa' teke'lenju' qa wetjeyumtshen.* 28 Qa hik łunye'j ha' Cristo in
ewi'łłi'ij nite' yiyeket iye in wetłisłi'ij in wa'm qe qa' neka'x pe' łewuł'ets pe'
olots, qa qu' netpiltaxju' iye qa hatsłe nite' qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, qe
qa' niłin yijat'ij pekhewe' hats notki'ik'ui.*

10

Pa' hayiits ley nite' weju'łij qu' niwu'm pe' inwuł'ets.

1 Qe kakha' ley łesinq'alłe łeq'enełeya'x kekhewe' łe'sits wekwek mexe hamit-
sik'ui pa'aj hik kekhewe' pe' yijaalija. Qa hik ta'łijupi' kakha' ley in nite' łeke'
qu' ni'sinhettax pekhewe' iktaxets pa' Intata qa ininqapits in iktaxijje'm qa
kakha' hatsłe łunye'j in yilanji'ijtaxifi pe' inqa'metets.* 2 Qe qek yijaayi'ija
qek nenli'jju' kakha' ley, qekha hats nihaminhettaxiikii in yitawje'metem pe'
łewuł'ets, ma' qekha hats nilitaxij in yilan na'aj inqa'met. 3 Qa week ininqapits
in yaqsiijkii in yilanji'ij pe' inqa'metets qe qa' net'ejuyets pe' łewuł'ets. 4 Qe
nite' weju'łij pe'qu' ł'athitse' na'aj wakka qa na'aj kots'eteika' qu' niwu'm pe'
inwuł'ets. 5 Qa hik ta'łijupi' in i'nk'aa uiji'teje'm ha'ne sehe' ha' Cristo qa
yit'ijets pa' Intata: *—Nite' łisu'un pe' talanhetiiji'ijtax efi inqa'metets qa pe'
testiiji'ijtax ej iye (ofrendas), qa hatsłe łajilet ye'm pa' yese'n.** 6 *Pe' talanhetii
efi inqa'metetsik'i na'aj week tene'łju' qa na'aj nite' week qu' netene'łju' qu'
net'ejuyets pe' witwuł'ets, enewe'en nite' łiwejułenij.* 7 *Ma' qa hik ta'łijupi' in hit'ijets
iye: "Ha'ne qe ha'ni'in qu' haqsiijkii pa' łisu'un akha', Dios," in ł'anye'jek kakha'
t'ejui yiwets we'nika'ajji' na' witfaakanek.— (Sal 40:6-8)* 8 Kakha' yojo iku'uj in
yit'ij, ha' Cristo in yit'ij pa'aj: *—Nite' łisu'un pe' talanhetiiji'ijtax efi inqa'metets
qa pe' testiiji'ijtax ej iye (ofrendas), qa pe' talanhetii efi inqa'metetsik'i na'aj
week tene'łju' qa na'aj nite' week qu' netene'łju' qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets,
week ekewe'en nite' ne'sinheti'mkii.— (Sal 40:6)* Qa ekewe'en qa hik ekewe'
ł'anye'jtax kakha' ley.* 9 Ma' qa yit'ij iye: *—Ha'ne qe ha'ni'in qu' haqsiijkii pa'
łisu'un.— (Sal 40:7)* Qa ikji' qu' hats nenit'ijji' pakha' yojo łenifenye'jtax qu'
netwu'mhitii ink'ui pe' inwuł'ets, ma' qa' nuihinteje'm pa' ink'ayik. 10 Qa in

* **9:21** Ex 29:12; Lv 8:15 * **9:22** Lv 17:11 * **9:23** He 8:5 * **9:24** Ro 8:34; He 7:25; 8:2 * **9:25** He 9:7; 10:19 * **9:26** Mt 24:3; 28:20; 1Co 10:11; He 4:3; 7:27 * **9:27** Gn 3:19; 2Co 5:10 * **9:28** Is 53:12; 1P 2:24; Mr 8:38; Mt 26:28; 1Ts 4:16; 1Co 1:7; Tit 2:13 * **10:1** Col 2:17; He 8:5; 9:11 * **10:5** Jer 36:2; He 1:6 * **10:8** Mr 12:33; He 10:5-6

ta'łets pa' yisu'un pa' Intata ma' qa hats jitetli'jju' qe ta'łets pa' ł'ese'n ha' Cristo
in wetłisłi'ij qa hats ewi'łłi'ij nite' ł'anuuyi'i qu' niyeket iye.* 11 Week na'aj pa'i
nełuts ikijje'm in nite' i'nju', yithayiki qa kakha' hatsłe łunye'j in yilanjiifi ne'ej
inqa'metets qa in yaqsiijkii qa olotsij, yemjeetax ekewe'en nite' łeke'tax qu'
niwu'm ink'ui pe' inwuł'ets.* 12 Qa pakha'łe Jesucristo wetłisłi'ij pa' Intata qu'
nawa'mifi pe' inwuł'ets qa hats ewi'łłe qa' hame' iye pakhape', ma' qa hats
i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata. *(Sal 110:1)** 13 Qa hik
pakha'a' qa notki'ets qu' hats namets in yit'ij: *—Ipłu'ui qu' week not'otsipji'kii
qu' nanaxij pe' ł'ejuihifets.—* *(Sal 110:1)** 14 Qe in wetłisłi'ij in wa'm
infi qa hats ewi'łłi'ij iye, ma' qa ta'łets in hats nilii'jju'ha qa' pakhaaye'łi'ij qu'
łe'sitse' pekhewe' hats t'eku'miiji'. 15 Pa' Espíritu Santo nifel ine'm iye aka'an
in yit'ij: 16 *—Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: "Aka'an kakha' hiwjutsiqen qu' haqsiimijkii
hatse' nekhewe'en qu' hats ł'aka'the' ye'łe ha'ne hane'ej łahats'ij. Qa' henji'teje'm
pe' łatawjets ekewe' qu' hit'ij qu' naqsiijkii qa hika'ajji' iye pe' łaqjamtikineyejeikii."** 17 Qa yit'ij iye: *"qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' hijamti'ik'i pe'qu' łewuł'etse'."—(Jer 31:33-34)* 18 Qa hik ta'łijupi', in hats tewu'mhitii ink'ui ekewe'en ma' qa hats nite'
hamik'ui pa'qu' jintalantaxifi inqa'met pa' Intata qu' net'ejuyets pe' inwuł'ets.

Pa' wit'ikheyi'j ink'ayik qa iła'x iye.

19 Qa hik ta'łijupi' yejefets, in ta'łets pe' ł'athits ha' Jesús ma' qa hats
ham peeyi'ijkii hats ji'kesimenłi'ijkii qu' ji'nuyetsji' pakha' łii wititset lees
in łe'wiisija* 20 qe ta'łets pa' wit'ikheyi'j ink'ayik qa iła'x iye yiqhofinhetii
hakha'an qe in hats qhofii pa' łejilafi' pe' witlijtsitjii ikji' in hats wetłisłi'ij
pa' ł'ese'n qa wa'm infi,* 21 qa na'l iye hakha' inqa pa'i les in qiji' pekhe'
łetsi'ii pa' Intata.* 22 Qa hik ta'łijupi', jineketsha pa' Intata qa' yijaali'ija
pe' intawjets qu' weeki'ijha qu' jinenekets, qa pa' nite' inqekuyejeyij qa'
yijaale' ine'mha iye, qe hats jitetli'jijju' in jiyitawjemetentax pe' inwuł'ets qa
ha'ne i'naj qa hats wempuli'jji' pa' łe'wisji' iweli'.* 23 Jiwatjanithenij qu' nite'
jinteliyi'ij in nite' jiteqeku'uk'i pa' inwetjumtikineyejeyik'ui, qe pa' Intata
nite' yaqanłekii yaqsiijkii hatse' pa' hats yiwjutsiqen.* 24 Jiweteni'fenij wetju'ł
qu' jinowo'oikii pa'n łunye'j qu' les jinewe'tsu'un qa qu' jintaqsiijkii pa' łe'wis.
25 Hasu'uj qu' ewi'łi'ik'i qu'nte' jinanami'ii qa jinot'axji'ij wetju'ł, in łunyejeyek
pe' uja'x in hats amaneyijkii, jinamii yijat'ij hats'inha qu' jinatkakłinjiij
wetju'ł, qe les łe'wis qu' jinatkakłinij in hats jite'wen in hats met pa' nełuji'.*

¿Me pa' Cristo qu' ijayan, me i'nłi'i pa' qi ławak pa' Intata?

26 Qe qu' nite' jinteliyi'ij in jitesu'unłe in jitaqsiijkii pa' uł'ax in hats
jinikfe'ltaxets pa' yijaa'ija, ma' qa hats ham pakhape' iye qu' nawa'mifi pe'
inwuł'ets,* 27 qa hats ewi'łłe pa' jit'otki'ets pakha'an pa' uł'axija qa iftsaxji' iye
qu' newetjeyumtshentax, qa pa' ł'elej iye *pa' fe't qa' netuj pe' ł'ejuihifets.* *(Is 26:11)** 28 Kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) na'aj nite' tek'enets qa
t'otsipji'kii, ma' qa ham pa'qu' ne'nq'eletij in talanhetii in wetsjuk i'nłi'i qu'
wetshetk'ewi'łe' pe'qu' nenfelijkii.* 29 ¿Qa pa'n łumti'ił qu' łuk'eye' qu' les qiye'
pa'qu' łantanithenkeye'je' pakha' qu'nte' netk'ene'ets qa t'otstaxipjikii iye ha'
ła's pa' Dios, qa yuten pe' ł'athits hik pekhewe' yit'unhet pa' ink'ayik wenit'ij

---

* **10:10** Jn 17:19; He 7:27; 9:12 * **10:11** Nm 28:3; He 5:1 * **10:12** Ro 8:34; Ef 1:20; Col 3:1; He 1:3; 8:1; 12:2; 1P 3:22 * **10:13** Lc 20:43; 1Co 15:25; He 1:13 * **10:16** He 8:10,12 * **10:19** Ef 2:18; He 9:25 * **10:20** Jn 10:9; He 9:3,8 * **10:21** He 2:17; 4:14 * **10:22** Ez 36:25; He 9:14 * **10:23** 1Co 1:9; He 3:6 * **10:25** Hch 2:42; Ro 13:11; He 3:13 * **10:26** Nm 15:30; Dt 17:12; He 6:4; 2P 2:20-21; 1Jn 5:16 * **10:27** Sof 1:18; 2Ts 1:8 * **10:28** Dt 17:6; He 2:2

qa hik pekhewe' iye hats nili'jtaxju', qa uł'etsik'i łe'lijeyij pakha' Espíritu eqi'fenkena'x?* 30 Jinikfe'lets pa' Intata in yit'ij: —*Yakha' qu' haiqa'tjai. Yakha' qu' hijanin.*— *(Dt 32:35)* Qa yit'ij iye: —*Pa' Yatsat'ax'inij qa' nitanithen na' łetsettax.*— *(Dt 32:36)** 31 Uł'axija qa iftsax qu' jinitanithen pa' nite' wa'm Dios.* 32 Ijamti'iłik'i kekhewep nełutsik'i, ekheweli'ł in i'nk'a ł'estiyiłij pa' na'lkii, qa qi in ł'ejuyiłiju'ł pekhewe' a'tits enifenyejeyi'łkii, qa nite'łe yeqenijani'ł ej.* 33 Qe i'nłi'i qe ł'ethinhetiyi'łij ne'ej week in uł'etsik'i ne'ej wenit'iłij ewetskii qa qe uł'ax iye na'aj enifenyejeyi'ł, qa i'nłi'i qe łi'feni'ł ne'ej hik łenifenyejei iye pa' enifenyejeyi'ł,* 34 qa łe'nq'eletiłij iye ne'ej t'ophełitiiju', qa in ł'itkamhitiitaxi'łij ne'ej łantsat'etstaxiłij qa e'łe'sitsłi'iłi'mkii, qe łenikfe'li'łets in hats na'li'ł e'm na' wa'sji' pekhewe' les in łe'sits qa les iye in t'units wiikfik'i łantsat'etsi'łij.* 35 Qa hik ta'łijupi' in nite' łeqeku'uł, qe hik aka' qu' nata'łets pa'qu' qi enisit'i'ił hatse'.* 36 Qe les łe'wis qu'nte' itaqsuni'iłijup, hats'inha qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa' esti'yi'łij pa' hats yiwjutsiqen pa'aj.* 37 Qe hats nite' toxik'ui pa' łahats'ij, *pakha' nam hatse', aje'eł qu' nanam.* *(Hab 2:3)** 38 Qa yi'tłi'ij iye *pakha' qu' natsathen qu' iła'xe' ta'łets qu' nite' nesqekuye', qa qu' netetwek'ela'xłeyik'ui, ma' qa nite' łeke' qu' łe'wise' ye'm.* *(Hab 2:4)* 39 Qa nite'łe inekhewel pekhewe' tetwek'ela'xets pa' łewuł'eye'jju', qe inekhewel yijat'ij pekhewe' hats yamets pa' witiłijii qe nite' jiteqeku'.

11

Pa'n łunye'j in nite' jiteqeku'.

1 Ma' hayits, pa' nite' inqekuye'j in na'l ma' qa hats jutsiqax in jintesti'yij hatse' pekhewe' hats jit'otki'ik'ui, qa hats yam'inijju'ha iye in nite' jiteqeku'uk'i in yijaa'ija in na'l pekhewe' mexe nite' jite'wen.* 2 Hik pakha' iye pa' nite' witqekuye'j pe' inaqwa'mhitsik'i in na'li'm qa pa' Intata qa yi'sinhetij. 3 Pa' nite' inqekuye'j hikpa' ta'łets in jinikfe'lets pa' Intata in yi'tłi'ij ma' qa na'l ha'ne week, qa hik ta'łijupi' enewe' hane'ej jite'wen in wanaqsiijkii pa'aj ta'łets pekhewe' wekwek nite' jite'wen.* 4 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abel in ta'łets, qa łe'wis pa' łeqisit'ij pa' Intata qe yilan pa' kots'etaxik'i qa nite' hik łunyejei pe' tistaxij pa' Caín, qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abel ma' qa t'eku'mijiju'ł pa' łeqisit'ij. Pa' Abel in hats wa'mtax, qa hikłe łunye'j qu' mexe niyet qe ta'łets pa' nite' łeqekuye'j.* 5 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Enoc in ta'łets, qa wetka'xetspha'm na' wa's in mexe nite' wa'mtax hats'inha qa' nite' nawa'me' ha'ne sehe' ipji', *qa ham yi'wene' pa'aj qe pa' Intata hats yeka'xpha'm.*(Gn 5:24) Qa yit'ij ke' we'nika'ajji', in mexe nite' wetkaxpha'm, pa' Intata yisu'unija pa' łunye'j pa' Enoc.* 6 Qa qu' hame'łe pa'qu' nite' inqekuye'ji'ij, nite' łeke' qu' ni'sinheti'mkii pa' Intata, qe les łe'wis pakha' qu' nisu'un qu' meti'im pa' Intata qa' hasu'uj neqeku'uk'i in na'l pakha'an, qa' hasu'uj neqeku'uk'i iye in tis pekhewe' wo'oi. 7 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Noé in ta'łets, pa' Intata in nifeli'm qu' łunye'je'kii pakha' qu' mente' ne'twenheti'ye', pa' Noé qa qi in tek'enetsha pa'aj qa yaqsiijkii pe' qi tokoyei qe qa' łe'sitseju' pe' łewhe'ye' qa pe' łelits qa pe' łewheyetsłe pe' łelits. Pakha' nite' łeqekuye'j pa' Noé hikpa' ta'łets in uł'etsju' pa'aj pekhewe' sehe' ipji', qa hik aka' łunye'j pa' Noé in testi'yij qa yatsathen qe

* **10:29** Mt 12:31-32; Ef 4:30; He 6:6 * **10:30** Sal 135:14; Ro 12:19 * **10:31** Mt 16:16; Lc 12:5 * **10:32** Fil 1:29-30; He 6:4 * **10:33** 1Co 4:9; Fil 4:14; 1Ts 2:14 * **10:34** Mt 5:12; 2Ti 1:16; 1P 1:4-5 * **10:35** He 2:2; 11:26 * **10:36** Lc 21:19; He 12:1 * **10:37** Is 26:20; Lc 18:8; Ro 1:17; Ga 3:11; Ap 22:20 * **11:1** Ro 8:24; 2Co 4:18 * **11:3** Gn 1:1; Jn 1:3; 2P 3:5 * **11:4** Gn 4:4; 1Jn 3:12 * **11:5** Gn 5:21-23; 2R 2:11

ta'łets in nite' yeqeku'.* 8 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham in ta'łets, qa pa' Intata
in taya'yiiji' qa tek'eenetsha qa ik qu' namii pakha' hats yiwjutsiqeni'mii
qu' netisij qa' natsat'axij. Qa in ik, qa nite' nikfe'lets pa'n t'ejuiji'.* 9 Qa
pa' nite' łeqekuye'j in ta'łets, qa' hik łunye'j na'aj tujtseika' ta'łji' in i'ni'kii pa'
sehe' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata. Qa i'nifi pekhewe' qooxol, qa hik aka'
łunye'j iye pa'aj pa' ła's Isaac qa pa' Jacob iye ła'sek pa' Isaac, hik pekhewe' iye
pa'aj tisij aka' yiwjutsiqen.* 10 Qe pa' Abraham notkitaxets qu' namii pakha'
witset na'li'm pe' te'weyik'uiju' yijanit'ets, qa pakha' yaqsiijkii pa' łunyejju'
qa hikpa' iye niihinpha'm, pakha'an hikpa' pa' Intata.* 11 Qa in ta'łets iye
pakha' nite' witqekuye'j, pe' Sara qa testi'yij pa' łet'unha'xijup in iwkajitshen
pa'aj, yemjeetax in hats ława'mhitax, qe nite' yeqeku' pakha' yiwjutsiqeni'm
aka'an.* 12 Qa hik ta'łijupi', pa' Abraham in hats nite' łeke'tax qu' nana'l ła'se'
qe hats ława'ma'x, pakha'an qa ta'łłe'ets *pe' olootsija in łunyejeyek ne' footekii
i'ni' na' wa's, qa hik łunyejei iye na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli' in nite' łeke' qu'
jintejeyumtshentax.* *(Gn 22:17)** 13 Week enewe'en wa'młejiik'uiha
pa' nite' łeqekuyejei, qa nite' testiitaxij pe' wekwek yiwjutsiqen pa' Intata. Qa
łe'sitsłi'imkii in yejełii pakha' mexe toxii, qa tetfelij iye in łekhewel hik łunyejei
qu' jukhewiika'le' ha'ne sehe' epji' qa qu' tujtseika' nata'łik'uiji' iye ha'ne
sehe' epji'.* 14 Qa pekhewe'en in yit'ij aka'an qa yeqet'aaxik'iha in tetfeltaxij
in wo'oikii pa'qu' łetseet'i'ija. 15 Qa qek nijamti'iikii qu' napilii pakha' hats
ta'łji'kii, qekha hats napiltaxii iye. 16 Qa yisu'unłe pa'qu' łetseet'i'ija les łe'wis,
ikji', pa'qu' łetseet'i'ija na' wa'sji'. Qa hik ta'łijupi', pa' Intata in nite' wepinij in
yit'ij łetets in łeqe Dios pekhewe'en, ma' qa hats yajileti'm pa' łetset.* 17 Qa pa'
nite' łeqekuye'j pa' Abraham in ta'łets, pa' Intata in yijaajin, pa' Abraham qa
t'eku'mi' pa' Isaac qu' nilan qa' netisij. Pa' Abraham in tistaxij pa' Intata pa'
yiwjutsiqen, ła'mek qa t'ihintaxij qa yilantax pa' ewi'łhi'i' in ła's.* 18 Qa ha'ne
Abraham qa hik ha'ne pa' Intata yit'ijets pa'aj: —*Na' Isaac hikna' qu' nata'łets
pakha' ta'ł ewets hatse'.*— *(Gn 21:12)** 19 Pa' Abraham nikfe'lets
pa' Intata in na'li'm pa' łet'unha'xijup qu' niłin pe' hats naxtaxju'. Qa hik
ta'łijupi' pa' Abraham in hik łunye'j qu' hats ni'wen iye pa' ła's qu' hik łunye'je'
qu' hats nawa'mtax, qa aka'an qa hik aka' wenit'iji' in wetjeyumtshenijupi'
in iła'x iye pa'qu' hats nawa'mtax.* 20 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Isaac in
ta'łets, qa iyinipji' pa' Jacob qa pa' Esaú qu' net'ejuyets pa' mexe hamik'ui.*
21 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Jacob in ta'łets in hats niwamhiyu', qa iyinipji'
pekhewe' łelits pa' José, qu' net'ejuyets pa' mexe hamik'ui, qa in iyin qa
totjoyipji' pa' ławaikajit.* 22 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' José in ta'łets in hats
niwamhiyu' pa'aj, qa nifeli'm pa'qu' nełuyeji' qu' nakik'uifik'i pe' Israel pa'
sehe' Egipto, ma' qa nifeli'm pa'qu' łeqfenyejeyi'ij hatse' pe' łenutsik'i.* 23 Qa
pa' nite' łeqekuye'j pe' ł'alhei pa' Moisés in ta'łets, in i'nk'a nekfik'i pa'aj pa'
Moisés, in yi'wen in łe'wis, qa yat'inkii pa'aj yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits,
qa nite' nijiweyik'i in inaqyaji'ij pa' wittata qu' natlanhetiiju' week na'aj i'nk'a
nekfik'i qu' jukhewe'.* 24 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, in hats ajit
pa'aj, qa nite' yisu'un qu' ła'si'ij pe' łasi' pa' Faraón.* 25 Pa' Moisés yejełji' qa
t'eku'mi' qu' weeki'ił qu' natawitjaxtiyi'ł pe' Israel łeiłets hik pekhewe' łetset

---

* **11:7** Gn 6:13-22; 1P 3:20 * **11:8** Gn 12:1-4,7; Hch 7:2-4 * **11:9** Gn 12:8; 18:1; Hch 7:5; He 6:17
* **11:10** He 12:22; 13:14; Ap 21:2,10,14 * **11:11** Gn 17:19; 18:11-14; 21:2 * **11:12** Ro 4:19 * **11:13**
Mt 13:17; Jn 8:56; He 11:39; Gn 23:4; 1Cr 29:15; Sal 39:12; 1P 1:17 * **11:16** Ex 3:6,15; Mr 8:38; 2Ti 4:18;
He 13:14 * **11:17** Gn 22:1-10; Stg 2:21 * **11:18** Ro 9:7 * **11:19** Ro 4:18 * **11:20** Gn 25:25;
27:26-40 * **11:21** Gn 47:31; 48:1,5,16,20 * **11:22** Gn 50:24-25; Ex 13:19 * **11:23** Ex 1:16,22; 2:2
* **11:24** Ex 2:10-11; Sal 84:10

pa' Intata, qa t'anuyi' pekhewe' te'su'unhetiiji' qa yi'sinheti'mkii nite' yape ta'łets pa' uł'ax. 26 Qe les in yaftsin yijat'ij in yumti qu' les łe'wise' wiikfik'i pa'qu' nata'łets in jitaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets ha' Cristo qa t'anipji' pe' Egipto łewekwekits, qe łakha' hats yejełii pakha' qu' netisij hatse' pa' Intata.* 27 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, in ikik'uifik'i pa' sehe' Egipto, pa' ławak pa' wittata nite' nijiweyiju'ł, qe nite' yaqamij pakha' hats yumti qa hik łunye'j qu' ni'wen pakha' nite' jite'wen Dios.* 28 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, qa yaqsiijkii kakha' łii Pascua qa yetsilełijkii pe' wit'athits pe' łekuwelii pe' łeqejil, hats'inha pakha' ángel yilan na'aj ajit ne'ej witlits qa' nite' net'ekume'ets pekhewe'en. 29 Pakha' nite' łeqekuyejei in ta'łets, qa iketsteje'm pa' łajaika' pa' qi iweli' łii Rojo qa in ikteje'mkii qa hik łunye'j na'aj yisłax sehe'. Qa pe' Egipto łeiłets in yijawejtaxteje'm, qa week uikii pa'aj.* 30 Pa' nite' łeqekuyejei pe' Israel in ta'łets, qa jufufju' pa' qi łejilafi' pa' witset Jericó. Jufufju' pa'aj in hats yamijets wetsjuk tatsai (7) nełuts in ikijje'm in tef'eyeikiyijupkii. 31 Pakha' nite' łeqekuye'j pe' ewi'ł natkinkii pe' jukhew łii Rahab in ta'łets, qa nite' i'nji'teje'm pe' naxju' pa'aj nite' tek'en, qe pekhe'en neqjunu'uju'ł qa yi'fen pekhewe' Israel łeiłets yituwełkii pa' witset.* 32 ¿Pa'n łii pa'qu' henfel iye? Qa hatsłe nite' weju'łij pa' nełu qu' henfelik'i pa' Gedeón, pa' Barac, pa' Sansón, pa' Jefté, pa' David, pa' Samuel, qa pekhewep profetas.* 33 Pakha' nite' łeqekuyejei pekhewe'en in ta'łets, qa yamitju' pe' witsetits, yaqsiijkii pa' yatsathen, tisji'jij pa' Intata pa'qu' niwjutsiqen, yit'onik'i łejil pe' athilets,* 34 ham łunyejeyi'ijkii pa' ł'elej pa' fe't, nite' yif'eli' ik'uiju' pa' ł'asłeye'j pa' witqatsjikinet, jukhewiwatitstaxkii qa wanaqsi'jłejiijkii in t'unitsji'ijkii, łekhewel pa'aj les in t'units qa watlanji'ij, yeq'ilatjiijkii pe' ławatlanhefets.* 35 Pe' efuts yaqamtaxij pe' łelitsik'i, qa testiiji'jij in hats iłiiji'ij. Qa pekhewepłe qa yaq'alji'jij łenqek'uwjei, qe qa' nana'li'm pa'qu' łiłijiye' iye les in łe'wis, ma' qa nite' t'eku'miju'ł in tewejinhetiitaxkii. 36 Qa pekhewep qa tawtshen-heti'yijkii wi'tlijei qa teqsilanhetiije'mkii iye, qa t'ophełitiyijju' iye pe' fołołik'il qa wenuijinifi iye pe' witq'ophełitjii,* 37 naq'axijju' pe' uja'x in tejelaxti'yijkii pe' utel, weniwk'itsinjem łaljai pe' uja'x, qi in t'emehetsetiyijetskii pe'ye' in tajaajinhetiitaxkii, naq'axijju' pe' uja'x witqatsjikinet, qa pekhel tufufji'kii uja'xłi'i in yeqhinataji' kots'etets qa kots'eteikal ł'ajits. If'iljetsits, yaats'e'ej wekwek, qa uł'ax łenifenyejei iye.* 38 Aka' łunyejei enewe'en qa nite' łeke'tax qu' na'nipji' ha'ne uł'ax sehe', nekłi'ikii pa' neki'kii pa' ham i'ni'i', pa' uteket, i'nifikii pe' kumummifi utekui qa pe' kumummik'iju' pa' uteket hik łunyejei witiwjets. 39 Enewe'en in yemjeetax in nite' yeqeku'tax pa' Intata, qa nite'łe tisij pa' yiwjutsiqen pa'aj, 40 qe pa' Intata hats yaji'let pa' qi in łe'wis qu' net'ejui inwets, hats'inha qa' je'weeki'ił hatse' pekhewe'en qu' jinink'aihit qa' injunyejeye' pakha' yisu'uunija pa' Intata qu' injunyejeye'.*

12

Pa' Intata yitanithen iye pekhewe' hats łelitsij.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' jintejełii enewe' qu' jinetjeyumtshenłe injupi' in t'ejuyets pa' nite' inqekuyejei enewe'en olots pa'aj hik łunye'j qu' jineqewuk'un, qa' jintewejin eku'n pakha' qu' jinok'elettaxkii qa' jintewe-jinija iye pakha' qu' nite' jutsitaxe' qu' jiniyejinju' uł'ax, qa' jinekuma'x qa

* **11:26** He 10:35; 13:13 * **11:27** Ro 1:20; Col 1:15-16; 1Ti 1:17 * **11:29** Ex 14:22-30 * **11:31** Jos 2:1; 6:23 * **11:32** Jue 4:6; 11:1; 13:24; 1S 1:20; 16:1,13 * **11:33** 2S 7:11; 8:1-3; Jue 14:5-6; 1S 17:34-37; Dn 6:22 * **11:34** Jue 15:8; 2R 20:7; Dn 3:25 * **11:36** Gn 39:20; Jer 20:2 * **11:37** 2Cr 24:20-21; 1R 19:10; 21:13; 2R 1:8 * **11:40** He 11:16; Ap 6:11

hasu'uj qu' jineneqlineyu'uj in ju'un ji'teje'm pe' wa'nq'an,* 2 qa' jintejeɬiiha
ha' Jesús, hikha' yenju' pa' nite' inqekuyejei qa hikha' iye qu' les namitik'uiha
hatse'. Hikha' in yejeɬiiha pa' witisa'x qa qi in went'unhetifi ke' Cruz, nite'
yisu'un qu' newepinkii, qa hane'ej qa hats i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata pa'
ɬots'ojila'xipji'.* 3 Ijamti'iɬii hakha' qi in went'unhetɬi'iju'ɬ pakha' ɬ'apjahattaxi'm
pekhewe' uɬ'ax yaqsiijkii, hats'inha qu' nite' eniwefi'iɬju' qa' nite' atha'la'li'iɬju'
iye.* 4 Qe hane'ej in ɬawatlani'ɬ pa' witwuɬ'ax, qa mexeɬe nite' nami'ɬ ewets
qu' me'nt'unheti'ɬiju'ɬ qa ipɬu'ui qu' naq'ali'ɬ ej. 5 Qa hats ɬantapi'iɬik'i iye
kakha' ankakɬineya'xtaxi'ɬ in ɬunyejeyek ne'ej witlits in wenit'iɬij ewets: —*Ya's,
iwu'mkitek'iju'ɬ pa' ɬaxtsathenkeye'j ej pa' Yatsat'ax'inij, qa hasu'uj iye utenij in
naq'ayinij,** 6 *qe pa' Yatsat'ax'inij pakha' qu' nisu'un, pakha'an in yaqsi'jtaxijkii
pa'qu' uɬ'axe' qa yitanithen qe qa' natsathenket, qa yeqsilankii iye pakha' qu'
ɬa'si'ij.— (Pr 3:11,12)* 7 Qa hik ta'ɬijupi' in ɬaqsiijkii pa' uɬ'ax qa ɬ'atanithenhetii, qe
pa' Dios hats ɬelitsi'ɬ ej qa ɬeqfenyejeyi'ɬ ej aka'an, ¿qe pa'n i'ni' pa'qu' wita'se'
qu'nte' nitanithene' qe qa' natsathenket pa'qu' ɬatataye'?* 8 Qa qu' nite'ɬe
natanitheni'iɬ pa' Intata in ɬaqsiiɬijkii pa' uɬ'ax, ma' qa ikji' in nite' ɬelitsi'ɬ ej,
qe pa' Intata yitanithen week pe' ɬelits. 9 Week inekhewel na'l ine'm i'nalhei
qa jiyitanithen in jitaqsiijkii pa'qu' uɬ'axe', ma' qa jitek'enets. ¿Qa inhats'ek
qu' nite' jinewetɬisi'ij qa les jintek'eenetsha pakha' ɬatata pe' iniɬii, qa' ji'ɬiye'?*
10 Qe enewe' i'nalhei ɬ'ajɬi'ij in jiyitanithen in jitaqsiijkii na'aj uɬ'ax qe qa'
injunyejeye' pakha' yumti qu' ɬe'wise' qu' injunyejeye', qa pakha'ɬe Intata qa
jiyitanithen in jitaqsiijkii na'aj uɬ'ax, qe qa' je'ɬe'sitse'ju', ma' qa' ɬeke'ye' qu' hik
injunye'je' hatse' pa' ɬunye'j pakha'an ham uɬ'axe'.* 11 Yijaa'ija in ham pa'qu'
witaxtanithenkeye'je' qu' jini'sinheti'mkii in nam inwets, qe jitaats'e' yijat'ij.
Qa jiyeɬisɬi'ij pa' wit'ikesimeya'x qa qu' jintatsathen iye in hats jit'atsji'ɬijfik'i.
* 12 Qa hik ta'ɬijupi', in ɬanami'ɬ ju'kii in hats ɬ'ajaajinhetiyi'ɬ, qa' mapiliɬets iye
qu' it'unheti'ɬik'i ne' okoyeyi'ɬ qa eniihini'ɬpha'm iye ne' aqhutsiyi'ɬ in hats nite'
t'unitstaxik'i.* 13 Ma'aɬik'i pa' wit'ikheyi'j ɬe'wisik'i qa yatsathen qu' net'ejuyets
ne' ef'iyeyi'ɬ, hats'inha pakha' i'nk'a napa'liyuji' ef'i' qa' nite' naname' wetju'ɬ
iye, qe qa nanpa'lji' yijat'ij.*

Jeɬi'ɬiju'ɬ, hasu'uj oqowe'yi'ɬiju'ɬ pa' Intata.

14 Mowo'oɬii pa'qu' ɬe'wise' qu' ejunyejeyi'iɬets ene' week hats'inha qu'
ikesimen ɬi'iɬkii, qa' mowo'oɬii iye qu' hasu'uj aqsiiɬijkii pa' uɬ'ax, qe qu' nite'
aqsi'ji'iɬijkii aka'an qa' nite' ɬeke'ye' qu' i'weni'ɬ pa' Yatsat'ax'inij.* 15 Jeɬi'ɬiju'ɬha
hasu'uj pa'qu' naqamij in yisu'un qu' namets pa' ɬeqiɬinkeye'j pa' Intata, qa
hasu'uj pakha' qu' hik ɬunye'je' qu' nana'li'm pa'qu' ɬefitets'e' ek'imii, ma' qa
nalit pa'qu' uɬ'axe' qa suujɬe qa hats weekijipji'.* 16 Hasu'uj nana'l iye pakha'
qu' nanawitjiɬe qa nite' qi'i'mji' pa' Intata in ɬunye'jek pa'aj pa' Esaú in t'ihinij
pakha' qek natsat'axtaxij in ajit pa'aj qa yiɬeyijkitiju'ɬ pa' ɬaq.* 17 Ɬenikfe'li'ɬets
pa' Esaú in hats yisu'untax pa'aj qu' netesti'yij pakha' qek natsat'axtaxij
in ajit pa'aj, qa hatsɬe nite' ɬeke', yemjeetax in yaq'aptaxij qa hatsɬe ham
ɬeke'ye' qu' nenink'ayhitik'ui pakha' hats wanaqsiijkii.* 18 Ekheweli'ɬ nite'
hik ejunyejeyi'ɬ pe' aqa'jteyi'ɬik'i qu' ma'aɬets pe'qu' utek'e' nite' ɬenexke'ej
qu' ji'nt'ekumtaxets, pa'qu' fet'e' qu' lepepekii, pa'qu' nooyekiiha, pa'qu'

* **12:1** He 10:36; 11:2,4-5,39; 1Co 9:24 * **12:2** Lc 24:26; Fil 2:8-9; He 13:13 * **12:3** Mt 10:24; Ga 6:9
* **12:5** Job 5:17; Sal 94:12; Ap 3:16 * **12:7** Dt 8:5; 1P 5:9 * **12:9** Nm 16:22; Is 38:16 * **12:10** Lv
11:44; 2P 1:4 * **12:11** Is 32:17; Stg 3:17-18; 1P 1:6 * **12:12** Job 4:3-4; Is 35:3 * **12:13** Pr 4:26; Ga
6:1 * **12:14** Ro 6:22; 14:19; Mt 5:8; 2Co 7:1 * **12:15** 2Co 6:1; Ga 5:4; He 3:12; 10:39 * **12:16** 1Ti
1:9; 4:7; 6:20; 2Ti 2:16; Gn 25:33 * **12:17** Gn 27:34-38

iftsaxe'kii najatax, pa'qu' net'unijik'i,* 19 pa'qu' t'uni'ik'i ł'a'x pe'qu' foje', pa'qu' kimmimime' ł'a'x pe'qu' wi'tlijeye', hik pakha' wit'ax pa'aj in yepi'ye' pekhewe'en, qa iyinets qu' yape hasu'uj niyet. 20 Qe pekhewe'en nite' weju'łiju'ł kakha' wenit'ij in yit'ij: *—Łunye'j ji'ij iye qu' inqa'met'ełetax qu' not'otsipji' na' sehe' ne' utek qa' netje'laxti'yijkii pe'qu' utele' qa nawa'm.— (Ex 19:12)* 21 Qii'ija pa'aj in iftsaxji' pakha' łunye'jkii, qa pa' Moisés qa yit'ij: *—Tsitsalalinhetkii pa' yijiweya'x qi in topo'yij.— (Dt 9:19)* 22 Qa ekhewełi'ił qa hats łaki'łets pe' utek Sión qa pa' łetset pa' nite' wa'm Dios, hikpa' witset Jerusalén wa'sji', qa hats łaki'łets iye pe' milits angelits,* 23 hats łaki'łets iye pe' not'ax wetju'ł łe'sitsi'mkii, hikpe' pe' week hats yamii pa' Intata hik łunyejei na'aj ajit ne'ej witlits pe' łiyits we'nika'ajji' na' wa'sji', qa hats łaki'łets iye pa' Dios hikpa' juez ha'ne week, hats łaki'łets iye pe' hats łe'siitsija łeqe espiritul pe' yatsathen,* 24 qa hats łaki'łets iye ha' Jesús, hikha' jiyamitets kakha' ink'ayik wenit'ij, qa hats łaki'łets iye pe' t'ilitfik'i pa'aj ł'athits, hik pekhewe' pa' ł'anyejei łe'wisik'i, qa nite' hik ł'anyejei pa'aj pe' ł'athits pa' Abel'ik'i in yisu'unłetax qu' natqa'tjai.* 25 Qa hik ta'łijupi' jełi'łiju'ł qu' hasu'uj oqowe'yi'łiju'ł pakha' hane'ej iyeti'ł ek'ui. Qe in nite' łeke' qu' nilattaxik'ui pa'aj pekhewe'en pakha' yiyajitaxetskii ha'ne sehe' epji', ye'ehe qa' les qu' nite' łeke'ye' wiikfik'i qu' ji'nilattaxik'ui qu' ji'nt'anuitaxi' pa' jiyiyajitaxetskii wa'siipha'm.* 26 Pa' ł'a'x yime'lejit pa'aj pa' sehe', qa ha'neł'ij pakha'an qa yiwjutsiqen in yit'ij: *—Ewi'łij iye qu' hime'lejit hatse', qa' hats nite' ewi'łe'łe ha'ne sehe', qe na' wa's iye qu' hime'lejit.— (Hag 2:6)** 27 Qa aka' yit'ij: —Ewi'łij iye— qa jiyikfelitets in week hatse' pekhewe' witaqsijiiju' qu' netwu'mhitii pekhewe' łeke' in me'le'l, qe qa uja'xe'łe qu' amaneyi'i' pekhewe' nite' łeke' qu' me'le'le'.* 28 Qa hik ta'łijupi' inekhewel in jintesti'yij hatse' pakha' nite' łeke' qu' me'le'le'. Qa' jintit'ijets pa' Intata in qi in łe'wisij, qa' ji'niyinii qa in łunye'jek pakha' witjunye'j yi'sinhetij pa' Intata. Qa' jinewetłiisijha qu' jintewqinhetji'ha qa qu' jine'nijiweyiju'łha iye,* 29 qe pa' Intata hik łunye'j na'aj fe't in week naq'axij.*

13

Pa'qu' naqsiijkii pe' yijayan pa' Jesús.

1 Hasu'uj ili'iłij qu' mewet-su'uni'ł qe hats e'witjefeyek'ił.* 2 Hasu'uj antapi'iłii in łeneqjunu'ułij qa łetisi'łij na'aj łewhi'we't ne'ej łi'weniłik'ui, qe aka'an in ta'łets qa na'l pe' uja'x i'wjiijup pe' angelits qa nite'łe nikfe'lets.* 3 Hasu'uj antapi'iłii iye pekhewe' ejefetsi'łipji' wit'ophełii, qu' hik łunye'je' qu' onophełifetsi'ił, qa pekhewe' iye yaats'e'ej uł'ax łenifenyejei, qe hats ewi'ł pa' ese'ni'ł.* 4 E'weeki'ił qu' qitsi'ił e'mji'ha in ł'ewheye'yi'ł, jełi'łets, hasu'uj netjilii in ł'ewheye'yi'łju', qe pa' Intata yitanithen pekhewe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits qa pe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax. 5 Jełi'łik'ui pa'qu' ejunyejeyi'ił hasu'uj qu' isu'uni'ł wiikfik'i kekhewe' ł'astai, i'wejułeni'łij pakha' łuk'e' pekhewe' hats na'li'ł e'm, hats łek yit'ij pa' Intata: *—Nite' k'ewejinłe, nite' tsitapi ei. — (Dt 31:6)** 6 Qa hik ta'łijupi', jiwetjumti'ik'ikiiha qa' jintit'ij: *—Pa' Yatsat'ax'inij hikpa' tsi'fen, tees qu' nets'ijiwei. ¿Łekpa' qu' łeqfenyejetaxyij ene' jukhew qa efuts iye qu' nite' łexke'yi'ij*

---

* **12:18** Ex 19:12-13,18; 20:18-21; Dt 4:11; 5:5,25 * **12:22** Ga 4:26; He 11:10 * **12:23** Sal 94:2; Lc 10:20; Fil 3:12 * **12:24** 1Ti 2:5; He 7:22; 8:6; 9:15; 11:4; 13:20; 1Co 11:25; 2Co 3:6; Gn 4:10 * **12:25** He 2:2-4,6; 8:5; 11:7 * **12:26** Ex 19:18 * **12:27** 1Co 7:31; 2P 3:10 * **12:28** Dn 2:44; He 13:15 * **12:29** Dt 4:24; 2Ts 1:8 * **13:1** Ro 12:10; 1P 1:22 * **13:2** Gn 18:3; Mt 25:35 * **13:3** Mt 25:36; 1Co 6:9 * **13:5** Dt 31:8; Jos 1:5; Fil 4:11

*pa' Yatsat'ax'inij?— (Sal 118:6)** 7 Ijamti'iłii pekhewe' nifeli'ł e'm ke' Intata ła'lijei, jeli'łii pa' yamitji' in ła'wis pa' łunyejei, qa' ojonketiłik'i pa' łunyejei in nite' yeqeku'.* 8 Ha' Jesucristo nite' yili'ij pakha' hatsła łunye'j nełu, qa hane'ej, qa pakhaayi'ij iye.* 9 Hasu'uj metwejiniłij qu' ek'eni'łik'i pekhewe' qu' witq'ijatshenkeyejeye' nite' łunyejeyiju'ł ekewe'en qa pe' pakhaa'ija łunyejei. Qe les in ła'wisju' qu' nata'łets pa' łeqsu'unka'x pa' Intata qu' jet'unitse', qa nite' pa'qu' jintełuj. Hik aka' ham weju'łi'ij pekhewe' yaqsiijkii aka'an.* 10 Qa inekhewełła qa na'l hakha' hats wa'm infi qa yiwu'm pe' uł'ets, qa pekhewe'en qa nite' weju'łij qu' nittaxijets qu' nijayan qe nite' yili'ij in yilanji'ijtax pe' inqa'metets qu' net'ejuyets pe' łewuł'ets.* 11 Qe na'aj qiji' pa'i in yeka'xifi ne'ej ł'athits ne'ej inqa'metetsik'i pa' te'weiteje'm łatawe'j pe' witlijtsitjii qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, qa ne'ej ł'esenits qa tewu'mhitiyik'uifik'i na'aj witset, ma' qa tene'łju'.* 12 Qa hik łunye'j ha' Jesús in yiwu'm pe' witwuł'ets qe ta'łets pe' ł'athits, qa wetka'xik'uifik'i pa' witset qa qi in yaats'e'ej.* 13 Qa hik ta'łijupi' yape ju'uketsfik'i pakha' i'nfik'i, ma' qa' jinakijets qa' jinakifikii pa' witwepina'xtax in łenifenye'j.* 14 Qe ham ha'ne'e' pa'qu' initset'e' qu' nite' niliyi'ij, qe jiwo'oikii yijat'ij pakha' mexe hamik'ui.* 15 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj jiteli'ij qu' jintełisij pa' Intata qu' nata'łets ha' Jesucristo qa pa' jitełisij pakha'an in jitewqinhet, ye'ehe, ha'ne ineji' in hats tetfelij ka' łii hakha'an qa hik aka' łunye'j.* 16 Hasu'uj antapi'iłii pa' ła'wis qu' aqsiiłijkii qa qu' i'feni'ł iye pekhewep, qe hik ekewe' ju'ukifikii yisu'un pa' Intata.* 17 Ek'eni'łets pekhewe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata qa' aqsiiłijkii iye pa'qu' nit'iłij ewets, qe łekhewel nejełij epji'. Qa nikfe'lets in ikets hatse' pa' Intata qa' nenfeli'm pa'qu' ejunyejeyi'iłij. Mowo'ołii qu' i'sinheti'łi'mkii in nithayiki'ił qa hasu'uj qu' iwuł'enheti'łi'mkii, qe qu' iwuł'enheti'łi'mkii qa nite' łeke' qu' ne'feni'ł.* 18 Iyini'łyipji'kii, qe yekheweli'ł tsikfe'li'łets in ham pa'qu' uł'axe' qu' haqsiiłijkii. Qa ewi'łłe in hisu'uni'ł qu' ham net'ejuyi'iju'ł week pa'qu' haqsiiłijkii.* 19 Les in k'iyini'łij ewets pe' iyinheyejeyi'ł hats'inha pa' Intata qu' łexke'yi'ij qa' nite' optoxe' qu' hetpili'ł ei iye.

Pa' Dios qu' ne'feni'ł.

20 Pa' Dios pa' wit'ikesimeya'x, qa hikpa' iye niihinik'uipha'm pe' naxju' ha' Jesús Yatsat'ax'inij, hikha' qiji' kots'etets łenilayets qe ta'łets pe' ł'athits hik pekhewe' yit'unhet kakha' ink'ayik wenit'ij hik kakha' nite' łeke' qu' nili'ij.* 21 Pa' Dios qu' hik pakha'ye' qu' nełisi'łij week pa' ła'wis hats'inha qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un, qa qu' net'ithayii'initji' iye inekhewel qa' jintaqsiijkii pa' yisu'un qu' nata'łets ha' Jesucristo, hikha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Amén.* 22 Yejefets, k'iyini'łij ewets qu' me'nikulayiti'łets ekewe' uja'x qu' k'akakłini'ł in he'nq'ika'ałij ei.* 23 Hisu'un qu' enikfe'li'łets hakha' inejefe Timoteo in hats t'atsji'łfik'i iye in t'ophełitiitax, qa qu' aje'eł nanamyii qa' hikha' qu' yijts'eye'kii hatse' qu' natsamtaxi'ł ei qa' k'eweni'ł. 24 Hewetfelii pe' week pekhewe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata, qa week pe' inejefetsipji'. Enewe' inejefetsipji' pa' Intata Italia łeiłets wetfeli'ł ei. 25 Pa' qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij qu' hikpa' na'ni'ł ejupha.

---

* **13:6** Sal 27:1; 56:4,11 * **13:7** He 6:12; 13:17,24 * **13:8** Jn 8:58; He 1:12 * **13:9** Ef 4:14; Col 2:16 * **13:10** 1Co 9:13; 10:18 * **13:11** 1Co 9:13; 10:18; Ex 29:14; Lv 16:27 * **13:12** Jn 19:17; Hch 7:58 * **13:13** He 11:26; 1P 4:14 * **13:14** Mi 3:10; He 12:22 * **13:15** Lv 7:12; Os 14:2; Ef 5:20 * **13:16** Ro 12:13; Fil 4:18 * **13:17** Is 62:6; Ez 3:17; Hch 20:28 * **13:18** Hch 23:1; 1Ts 5:25 * **13:20** Jn 10:11; Hch 2:24; Ro 15:33; Zac 9:11; He 7:22; 8:6-10; 9:15; 12:24 * **13:21** Ro 11:36; Fil 2:13; 1P 5:10 * **13:22** Hch 16:1; Col 4:18; 1Ts 3:2; He 13:7,17; 1P 5:12

SANTIAGO

Mexe wetfel.

1 Yakha' Santiago, łeqejkunenek pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.
Hika' ha'ne witfaakanek t'ejuyets pe' doceju' (12) ta'łets pe' łelitsik'i pa' Israel
pe' hane'ej mexe yak'eskii. Week hewetfelii.*

¿Łekpa' ta'łets in jitajaajinhetii?

2 Yejefets, les łe'wis qu' qi qu' e'łe'sitse'łi'iłi'mkii qu' nanami'ł ewets pe' witaq-
jaajinkeyejei.* 3 Łenikfe'li'łetsha pa' nite' inqekuyejeyij qu' natjaajinhetii qe
qa' leesjeek qu' net'un. 4 Qa pa' nite' inqekuye'j in t'un qa' ta'łetsek in les
łe'wis pa'qu' injunye'je' ma' qa ham pa'qu' hami'ik'ui in jiwatji'let. 5 Qa qu'
nana'l pa'qu' ham łikfeliya'xe'ets pa'qu' łunye'je', qa' iyini'łijets pa' Intata. Ma'
qa' netisij łikfeliya'xe'ets, qe pa' Intata nite' t'oqowe'yiju'ł qu' netniyinheyijets.
Ma' qa' netisij.* 6 Qa lesłe łe'wis qu' weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' iyini'łijets
pa' Intata qa hasu'uj qu' eqeku'ułik'i, qe pa'qu' neqeku'uk'i pakha'an hik
łunye'j ne'ej łeqe t'uyuyuyits na' qi iweli' in pekhel yepiletji'kii na'aj t'unik'i.
7 Pa'qu' hik łunye'je' aka'an qu' niyin hasu'uj numti qu' nana'l pa'qu' netisij
pa' Yatsat'ax'inij, 8 qe pakha'an nite' yeqet'axkii pa'qu' nijamti'ets qa nite'
yeqet'axkii iye pa'qu' naqsiijkii.* 9 Pa'qu' ewi'łe' if'iljetsax inejefe'epji' pa'
Intata les łe'wis qu' łe'wisi'imkii qe pa' Intata yiwqinhetji' pakha'an. 10 Qa
pa'qu' ewi'łe' inejefe'epji' pa' Intata in yiwq'axin wekwek qa lesłe łe'wis qu'
ni'sinheti'mkii in yijayan pa' Intata qa hasu'uj in yiwq'axintax wekwek, qe
pa'qu' niwq'axintax wekwek hik qu' łunye'je' hatse' ne'ej łop'om in ta'łi' na'aj
ł'ejinqa'wet qa sujłe qa hats wa'mji' iye,* 11 qe in nekpha'm ne' junu' ma' qa
elejei qa yisłax na'aj jup'elket qa namju'kii ne'ej łop'omik'i qa pa' łe'sinyejeitax
qa hats ham. Qa hik qu' łunye'je' na'aj yiwq'axin wekwek in week nełuts
ewi'łłe in yijamti'ets in yithayiki qu' lees net'ijayijfik'i in yiwq'axin wekwek
qa qu' nawa'm ma' qa hats hamijup.* 12 Łe'wisi'mkii pa'qu' jukhewe' in
nite' yeqenijanij pe' witaqjaajinkeyejei qe qu' nat'atsji'łik'uifik'i pe' witaqjaa-
jinkeyejei qa' netesti'yij hatse' pa'qu' łapjisa'ye' pakha'an witiła'x hikpa' hayiits
yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qu' netisij hatse' pekhewe' yijaa'ija in yisu'un.*
13 Pa'qu' noksi'wen qu' natjaajinhetii qa hasu'uj qu' nit'ij: —Tsijaajin pa'
Intata,— qe pa' Intata nite' łeke' qu' natjaajinhetiitaxij pa' uł'ax, qa' łakha' iye
nite' yaqsiijkii qu' nijaajinij pe'ye' pa' uł'ax. 14 Qa pakha'łe qu' natjaajinhetii
qe ta'łets in yisu'un qu' naqsiijkii pakha' łakha'łe in yisu'un uł'ax. 15 Qe in
wetwejinij pakha' łakha'łe in yisu'un qa hikpa' yaqsijinenijkii uł'ax ma' qa
hastaax qa yaqsiijijkiiha pa' uł'ax. Qa in hats yaqsiijijkiiha pa' uł'ax, ma' qa
hats na'l pa' witwamhi'.* 16 Yejefets, yakha' k'esu'uni'ł. Hasu'uj metwejiniłij
qu' nawitji'ił aka'an.* 17 Week na'aj jitesti'yij qa na'aj jitoksi'wen iye in łe'wis
ta'łiipha'm pa' i'ni' pa' Intata, hikpa' yaqsiijkii iye pa'aj week ene' jite'wen i'nji'
ha'ne wa's. Pa' Intata nite' yi'nk'aihit pa'qu' hats nisu'un. Nite' hik łunye'j
na'aj witq'enełeya'x in ink'ayik'ik'uikii na'aj i'ni'.* 18 Łakha'łe in yisu'unłe pa'aj

---

* **1:1** Mt 13:55; 19:28; Mr 6:3; Hch 12:17; 15:13; 16:17; 21:18; 26:7; Ga 1:19; 2:9,12; Jud 1; Ro 1:1; Ef 6:6; Stg 1:1; 1P 1:1; 2:16; Ap 1:1; 21:12; Gn 49:28; Ex 24:4; Ez 47:13; Tit 1:1 * **1:2** Mt 5:12; 1P 1:6 * **1:5** 1R 3:9; Pr 2:3-6; Mt 7:7 * **1:8** Stg 4:8; 2P 2:14 * **1:10** 1Co 7:31; 1P 1:24 * **1:11** Sal 102:4,11; Is 40:7 * **1:12** 1Co 9:25; 2Ti 4:8; 1P 5:4; Ap 2:10; 3:11; Mt 10:22; Stg 2:5 * **1:15** Job 15:35; Sal 7:14; Is 59:4; Ro 6:23 * **1:16** 1Co 6:9; Stg 1:19 * **1:17** Nm 23:19; Mal 3:6; Jn 3:27; 1Jn 1:5

qu' naqsiijkii qu' ewi'łi'ij iye qu' jinenekfik'ikii qu' nata'łets ekewe' yijaalija wi'tlijei, hats'inha qa' inekhewele' pe' les qitsji' pe' week łaqsijiiju'.*

Aqsiiłijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei.

19 Maxtayitiłik'i aka' qu' hit'iłij ewets yejefets, week ewiłei ekheweli'ł enexpiikeyu'ułijha qa' jeli'łijupkiiha iye pa'qu' niyet qa hasu'uj pa'qu' nitaqsunijup pa'qu' nenqitijineyu'uj in mente' nikfe'letsha qa hasu'uj iye pa'qu' aje'eł na'nayu'kii,* 20 qe na'aj nayu'kii nite' yaqsiijkii pa' yatsathen pa' hik łunye'j pa' yisu'un pa' Intata. 21 Qa hik ta'łijupi' iwu'mi'łfik'iha week pa' uł'ax, hats'inha qa' łe'wiise'łe qu' ku'mi'łiju'ł qa' aqsiiłijkii iye ke' Intata łe'lijei, qe ke' Intata łe'lijei nełisi'łij pe'qu' et'unhaxitsi'ił ma' qa' hats łeke'ye' qu' i'łiyi'ił.* 22 Aqsiiłijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei qa hasu'uj qu' isu'unłi'ił qu' epi'ye'ełik'i, qe qu' ewi'łe'łe qu' isu'unłi'ił qu' epi'ye'ełik'i, ma' qa hats łanawitjiłi'ił.* 23 Pa'qu' ewi'łe' in yepi'ye' ek'i ke' Intata łe'lijei qa nite'łe yaqsiijkii, pakha'an hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' in yejełiiju' ne'ej witeqjełinetjii, 24 qe in yejełiiju' ne'ej witeqjełinetjii ma' qa in ik qa hats nitapi'ik'i iye pa' łunye'j. 25 Qa pa'qu' nejełju' qa yejeełijupkiiha ekewe' qu' jintaqsiijkii wi'tlijei łe'sits hik ekewe' ji'yatsjiłinik'uifik'i pa' uł'ax, pakha'an qa nite' yili'ij in yaqsiijkii pa'qu' nit'ij eke' wi'tlijei. Ma' qa nite' hik łunye'j pa' yepi'ye'taxik'i qa nite'łe yaqsiijkii. Pakha'an qa yaqsiijkii yijat'ij, qi in łe'wisi'mkii qe yaqsiijkii pa'qu' nepiye'ek'i eke' wi'tlijei.* 26 Pa'qu' nit'ijets in yijayan pa' Intata qa nite'łe łeke' qu' nitke'lenhetju' pa'qu' łelepepe', pakha'an wanawitjiłe. Ma' qa in yittaxijets in yijayan pa' Intata, qa ham weju'łi'ij.* 27 Pa'qu' nijayaanija pa' Intata, aka'an łunye'j: t'ifti'ts'ets pekhewe' ham ł'alheye' qa ham iye pe'qu' łejefetse', qa t'ifti'ts'ets iye pekhewe' wikiihalei ham pe'qu' łejefetse'. Qa qi iye in yejełiju'ł pa' uł'ax ha'ne sehe' epji'.*

2

Week eqjunyejeyi'ij, pe' if'iljetsits qa pe' yiwq'axin wekwek.

1 Yejefets, ekheweli'ł in na'li'ł e'm pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' łe'wis Yatsat'ax'inij Jesucristo qa hasu'uj qu' lees qitsi'ił e'mji' pa'qu' niwq'axin wekwek. Week eqjunyejeyi'iłij, pe' if'iljetsits qa pe' yiwq'axin wekwek.* 2 Jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek in łonot'axjiiłij wetju'ł in łijayani'ł pa' Intata, ma' qa namii pa' ewi'ł jukhew yiyaqsiji' pe' oro qa yeqhinataji' iye pe' łe'sits, qa namii iye pa' ewi'ł jukhew if'iljetsax qa tejilii pe' łeqhinatai. 3 In qi in łeneqjunu'ułiju'ł pa' yeqhinataji' pe' łe'sits ma' qa łit'iłijets: —Ha'ne ni'iju' ha'ne lees in łe'wisju'.— Qa pakha'łe if'iljetsax qa łit'iłijets: —Hik nakha'łe ni'i' ats'ap'aye'łe,— i'nłi'i qu' it'iłijets: —Niłi'iju' sehe' ne' yif'iyeyiiju'.— 4 ¿Me nite' hik aka' ejunyejeyi'ł qu' hik ejunyejeyi'ił na'aj juez in uł'ax pa'qu' naqsiijkii? 5 Yejefets, ek'eni'łik'iha aka' hane'ej qu' hit'ij. ¿Me nite' t'eku'miiji' pa' Intata pekhewe' if'iljetsits ha'ne sehe' epji' qu' lees nijayaanija qa' netisij hatse' pa'qu' łetset'e pa' tenek'enhe'yi' pa' Intata, hikpa' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pekhewe' qu' nisu'un qu' nijayaanija?* 6 Qa ekheweli'ł qa łutentaxi'ł qa ł'anuitaxiłi' iye pa' if'iljetsax. ¿Me nite' hikpe' pe' yiwq'axin wekwek nawitji'iłiji' in ł'ithayiitaxiłi'm qe nite' newqinheti'łji'? ¿Me nite' hikpe' iye neka'xjiiłii ne'ej tenek'enheiji' na'aj witset?* 7 ¿Me nite' hikpe' iye uł'etsik'ikii

* **1:18** Jn 1:13; Ef 1:12 * **1:19** Pr 10:19; 17:27; Ec 5:1-2 * **1:21** Ef 1:13; 4:22; Col 3:8 * **1:22** Mt 7:24-27; Ro 2:13; Stg 2:14-20 * **1:25** Jn 13:17; Stg 2:12 * **1:26** Sal 34:13; 39:1; 141:3; Stg 3:2-3; 1P 3:10 * **1:27** Job 31:17; Is 1:17,23; Mt 25:36; Ro 12:2; 1Jn 5:18 * **2:1** Lv 19:15; Dt 1:17; Hch 10:34; Ro 2:11; Ef 6:9; Col 3:25 * **2:5** Job 34:19; 1Co 1:27; Lc 12:21; Ap 2:9; Ro 4:13-14; 8:17; Ga 3:29; 4:7; Tit 3:7; He 1:2; 11:7 * **2:6** 1Co 11:22; Hch 8:3; 17:6; 18:12

łe'lijeyij kakha' łe'wis łii ha' ekheweli'ł yatsat'etsi'ł ej?* 8 E'łe'sitsi'łijju' qu' yijaayi'ija qu' aqsiiłijkii kakha' wenit'ij (ley) week t'anipji' in yit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.— (Lv 19:18)** 9 Qa qu'łe lees qitsi'ił e'mji' pa'qu' niwq'axin wekwek i'nłi'i pakhape', ma' qa hats łaqsiiłijkii pa' uł'ax qa kakha' wenittaxij (ley) ma' qa hats netpilił'epji' qu' nit'iłij ewets in nite' łaqsiiłijkii.* 10 Qe pa'qu' naqsiijijkiiha week pe' hats wenit'ij (leyes) qa in yijanik'i pa'qu' ewi'łe' pekhewe' hats wenittaxij, ma' qa hats hik łunye'j qu' week nijanik'i.* 11 Qa in yit'ij iye: *—Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei, qa hik łunye'j iye ne'ej efu.—(Ex 20:14)* Qa yit'ij iye: *—Hasu'uj eqek'ui.— (Ex 20:13)* In nite' łaqsi'jtaxijkii qu' mowo'oi efutse' in hats ł'ewhe'yei qa łeqek'uiłe ma' qa hats week ł'otsipjikii pe' yittaxij pa' ley.* 12 Qa hik ta'łijupi' ewi'łłe qu' it'ij qu' iyet pe' łe'sitsik'i qa' aqsiijkii iye pa'qu' łe'wise', qe jinikfe'lets in jitepi'ye' hatse' pa' juez qu' jinejeyumtshseniji' pa' ł'ewis eke' łe'sits wi'tlijei hik ekewe' ji'yatsjiłinik'uifik'i pa' uł'ax,* 13 qe qu' namtaxets qu' newetjeyumtshentax, ham witq'iltaxi'ij hatse' pekhewe' hane'ej ham łeq'ilta'xe'tax. Qa pekhewe'łe na'li'm pa' łeq'iltiyejeyij pekhewep qa' nanaxij hatse' qu' newetjeyumtshentaxek.*

Pa' nite' inqekuye'jij ham weju'łi'ij qu'nte' jinenink'aihite'.

14 Yejefets, ¿łekpa' weju'łij pa'qu' ewi'łe' qu' nit'ij łetets in na'li'm pa'nte' łeqekuye'jij qa nite'łe wenink'aihit pa'qu' łunye'je'? ¿Me łeke' qu' iła'xe' qu' łunye'je' aka'an in nite' yeqeku'tax?* 15 Jitejeyumtshenijupi' pa'qu' ewi'łe' inejefe'epji' i'nłi'i pe'qu' inejefekiyi'ipji' pa' Intata in nite' yiwq'axin pe'qu' łeqhinataye' qa ham iye pa'qu' łaqe'. 16 Ma' qa ewi'ł ekheweli'ł pa'qu' nit'ijets: —Łe'wis qu' ma'ałkii, matjanitheni'ł neełe'en k'uy,— qa' nit'ijets iye: —Eki'łju' me'nił inketi'łij qu' eki'łju'.— Pakha'an qa nite'łe tisij ekewe'en. Qa ¿łekpa' weju'łij aka' yittaxijets? 17 Qa hik łunye'j in na'ltax ine'm pa'nte' inqekuyejeyij qa nite'łe jiwenink'aihit pa'qu' injunye'je', ma' qa pa' nite' inqekuye'jtaxij qa ham weju'łi'ij hik łunye'j qu' nawa'm. 18 Na'l pa'qu' ewi'łe' qu' nit'ij: —Akha' na'l e'm pa'nte' witqekuye'j qa yakha'łe qa hink'aihitek ka' yijunye'j. Ets'ethinij pa' łunye'j pa'nte' eqekuye'j in nite' łenink'aihit qa yakha' qa' k'ethinijek ka'nte' yeqekuye'jij in hikka' ta'łets in ink'ayik ka' yijunye'j. —* 19 Akha' in łenikfe'lets in ewi'łłe pa' Dios, aka'an hats łe'wisijupi'. Qa hikłe łunyejei iye pe' inwo'metets in nikfe'lets iye in ewi'łłe, ma' qa tsalal wetju'ł qe nijiwe'yi'm.* 20 Jukhew ham nikfe'le'ets. ¿Me łisu'un qu' k'ijatshenij in ham weju'łi'ij pa'nte' inqekuye'j qu'nte' jinenink'aihite' pa'qu' injunye'je'? 21 Maxtayitik'i pa' inaqwa'ma'xik'i Abraham'ik'i. Pa' Dios yit'ijets pa'aj in yatsathen pa' Abraham'ik'i qe tek'enik'i pa' yit'ijets ma' qa yilantax pa'aj pa' ła's Isaac qa yentaxipji' pa' t'ejuyets na'aj witqisit'ij pa' Dios (altar).* 22 Hane'ej hats łenikfe'lets pa' Abraham in na'li'm pa'nte' łeqekuye'jij pa' Dios qe yaqsiijkii pa' yit'ijets pa'aj, qa in yaqsiijkii pa' yit'ijets ma' qa pa'nte' łeqekuye'jij pa' Dios qa lees in t'uunija. 23 In yaqsiijkii aka'an ma' qa hats yasiinik'iha ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pa' Abraham'ik'i qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yit'ijets pa' Abraham'ik'i in yatsathen.— (Gn 15:6)* Ma' qa hik ta'łijupi' in wenit'ijets pa'aj pa' Abraham'ik'i in łejuwaika' pa'

---

* **2:7** Is 63:19; 65:1; Am 9:12; Hch 15:17 * **2:8** Mt 22:39 * **2:9** Lv 19:15; Dt 1:17; Hch 10:34; Ro 2:11; Ef 6:9; Col 3:25 * **2:10** Mt 5:10; Ga 3:10 * **2:11** Ex 20:13-14; Dt 5:17-18 * **2:12** Mt 7:12,24-29; 19:17-21; 22:36-40; 28:20 * **2:13** Job 22:6; Pr 21:13; Mt 5:7; 18:32-35 * **2:14** Mt 25:35-36; Lc 3:11; 1Jn 3:16-18 * **2:18** Ro 3:28; He 11:33; Stg 3:13 * **2:19** Dt 6:4; Mt 8:29; Lc 4:34 * **2:21** Gn 22:9; 1Ts 1:3; He 11:17

Dios.* 24 Ma' hayits hats łenikfe'li'łets pa' Dios in yit'ijets in yatsathen pa'qu' jukhewe', nite' ewi'Ił̈e in nite' yeqeku' qa in tek'enets iye qe in wenink'aihit iye pa'qu' łunye'je'. 25 Qa hik łunye'j iye pe' efu łii Rahab pekhe'en natkinkii pe' jukhew. Qa pa' Dios qa yit'ijets in yatsathen qe le'siju'ł pa'aj pe' wit'ukinhei, qa yat'inkii qa tujtseika' pa' yilithinji'kii pa'aj.* 26 Qa hik łunye'j iye ha'ne i'nese'n in ikik'ui pa' łiła'x ma' qa jiwa'm. Qa hik łunye'j pa'nte' inqekuye'jij wa'm in nite' jiwenink'aihit pa'qu' injunye'je'.

3

Witlepep.

1 Yejefets, hasu'uj olotse' pe'qu' nisu'un qu' ninq'ijatshenij ke' Intata łe'lijei, qe hats łenikfe'li'łets qu' nite' łe'wise' pa'qu' jininq'ijatshenij qu' ja'maestroye' qa' les qi pa'qu' jintatanithenheti'yij qa' nite' łunyejeyi'iju'ł pekhewepe' in nite' qi qu' nattanithenhetii.* 2 Qe week inekhewel na'l pa'qu' jintijanik'i qa jiyaf'ali'ij iye pa'qu' jintit'ij. Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' qu'nte' naf'aliyi'ij pa'qu' nit'ij, pakha'an ewi'ł jukhew yatsathen qa nikfe'lets pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nenyejinik'uikii week pa' ł'ese'n.* 3 Na'aj tiptip in we'nenji' łenjini'j ma' qa hik na'aj ta'łets in tek'en inwets qa ikji'ijji' ek na'aj ji'nikheyu'ujji'.* 4 Jeł̈i'ł̈ju' iye ne'ej tokoyeyits qitstax qa in yiwu'm na'aj qi t'unik'i qa na'aj jukhew yithayiki na'aj łammi's łokoi qa yitetwek'elhitji' na'aj nikheyuji'. 5 Qa hik łunye'j na'aj witlepep łammistax qa ta'Ił̈e'ets in jiweniwqinhetij pe' qits wekwek. Jeł qeku'ni'łek na'aj qi łene'ek'i qu' nanq'axij fe't in łammistax pa'qu' fet'e' qu' nata'łets in naq'axij fe't.* 6 Ha'ne inlepep hik łunye'j na'aj fe't, qe ha'ne witlepep topo'oj pa' qi uł'ax. Ha'ne inlepep ewi'ł łewekwek ha'ne i'nese'n ta'łets in week yiwuł'enhet ha'ne i'nese'n. Ha'ne inlepep hik ha'ne fe't tujje'm qe ta'łets pa' fe't inwo'metets łenwu'mhi'wet hatse'.* 7 Na'aj jukhew łeke' qu' nitayehenket qa teik'unei ene' week inqa'metets, junatai, q'oiq'oyits, łejits qa week iye pekhewe' i'nji' pa' qi iweli'. Ma' qa yitayehen qa teik'unei, 8 qa ha'neł̈e inlepep qa ham łeke'ye' pa'qu' nijeik'unentax. Qi pa' i'nji' uł'ax. Ham łeke'ye' qu' naq'ayinij. Topo'oj pa' ła'ti' yaq'al inij.* 9 Hik ha'ne iye inlepep jite'lijtsi'yijii iye pa' Intata Dios, qa hik ha'ne iye jitit'ijets uł'ets i'nlijeyets ene' jukhew, hik enewe' łaqsijiiju' pa'aj pa' Dios qa wotjonketł̈etik'i.* 10 Hik ha'ne iye ineji' jite'lijtsi'yijii iye, qa hik ha'ne iye ta'łetskii iye pe' uł'etsik'i i'nlijei. Yejefets, hasu'uj qu' injunyejeye' aka'an. 11 ¿Me łeke' pa'qu' ne'niwekł̈e iweli' in yimaxji' qu' nenetsji'ł̈il pa' nite' yima'xji'? Nite' łeke' aka'an. 12 Yejefets, ¿me łeke' ne'ej łe' aceite'ej ta'łets ne'ej najkak łii olivo qu' nata'łets pe'qu' igokuk'e? ¿Me łeke' iye pe'qu' igokuk'e pe'qu' łeye' qu' nata'łets pe'qu' uwakuk'e'? Qa hik łunye'j iye ne'ej niwekł̈eji' iweli' ek'emeiji' in nite' łeke' qu' nata'łets pa'qu' nimaxji'ijji' iweli'.

Pa' yijaa'ija in witikfeliya'xkii.

13 ¿Łekpa' nikfe'lkii ekheweli'ł? Qa' ninq'ethinijha pa' łunye'j in łe'wis pa' yaqsiijkii ta'łets in nite' weniwqinhet qa ta'łets iye in nikfe'lkii.* 14 Qa ekheweli'ł qu' nana'li'm pe' atawjetsi'ł pa' ek'imii witqemtsheneya'xijkii eke' wekwek qa in ejuihifetsi'ł̈ij pekhewepe', qa' ili'ił̈ij in łumti'ił qu' e'qitsi'iłji' qe in łaqsiiłijkii aka'an qa hik łunye'j qu' i'wejtitsinentaxi'ł pa' yijaa'ija in

* **2:23** Ro 4:3; Ga 3:6; 2Cr 20:7; Is 41:8 * **2:25** Jos 2:4,6,15; He 11:31 * **3:1** Mt 23:8; Ro 2:20-21; 1Ti 1:7 * **3:2** 1R 8:46; Pr 20:9; Mt 12:37; Stg 1:26; 2:10; 1P 3:10 * **3:3** Sal 32:9; 39:1 * **3:5** Sal 12:3-4; 73:8-9 * **3:6** Sal 120:2-3; Pr 16:27; Mt 15:11,18 * **3:8** Sal 140:3; Ec 10:11; Ro 3:13 * **3:9** Gn 1:26; 1Co 11:7 * **3:13** Stg 1:21; 2:18

yit'ij eke' Intata ɬe'lijei.* 15 Kakha' witikfeliya'xkii in weniwqinhet nite' ta'ɬiipha'm na' wa's. Ta'ɬɬe'ets ha'ne sehe' epji'. Ta'ɬets ene' jukhew, qa ta'ɬets iye pe' inwo'metets.* 16 Qe pa'qu' nana'li' pa' witqemtsheneya'xijkii pa'qu' ɬunye'je'ɬe qa in t'ejui wetju'ɬkii iye, pakha'an qa nite' yeqet'etskii, ma' qa pa'qu' ɬunye'je'ɬe pa' uɬ'ax qu' nana'l. 17 Qa kakha'ɬe witikfeliya'xkii ta'ɬiipha'm na' wa's kakha'an ham pa'qu' uɬ'axe', ikesimenɬekii, af'ayai in iyet, nite' itaqsunijup pe'ye', topo'oj pa' ɬeq'ilta'x, qa qi iye in topo'oj pa' ɬe'wis in yaqsiijkii, nite' yeqetheniiji' pe'ye' qu' naqsiimijkii pa' ɬe'wis qe week ɬeqjunyejeyij, nite' wetsjuk ɬejusits.* 18 Pekhewe' yisu'un pa' ham peeyi'ijkii qa yenju' pe' ɬoqo ɬo' ta'ɬets pa' ham peeyi'ijkii, ma' qa na'l pe' ɬeqei yatsathen.*

4

Pe' yisu'un pe' wetsjuk, pa' Intata qa ha'ne sehe'.

1 ¿Ɬekpa' ta'ɬets qa ɬawatlanjiiɬju' qa in ɬ'ek'eɬeijiiɬju' iye? ¿Me nite' ta'ɬets pe' ekhewelɬi'iɬ in ɬisu'uni'ɬ pa' uɬ'ax qa pa' ɬe'wis in hikpe' watlani'ɬ etji'?* 2 Ekheweli'ɬ na'l na'aj ɬisu'untaxi'ɬ qa hamɬi'iɬ e'm, ma' qa ɬ'eqek'uyi'ɬ. Ekheweli'ɬ in qi in ɬisu'unɬetaxi'ɬ eke' wekwek qa ɬ'eqemtshentaxiɬijkii qa hamitsɬi'iɬ e'm. Qa in nite' ɬeke' qu' nana'liɬ'em pe'ye' ma' qa ɬ'ek'eɬeyi'ɬijju' pekhewe' na'li'm qa hatstax qa ɬawatlaani'ɬju'ha. Nite' na'lɬi'iɬ e'm pa'qu' isu'untaxi'ɬ qe nite' ɬ'iyiniɬijets pa' Intata. 3 Qa in ɬ'iyintaxi'ɬijets pe'ye' pa' Intata qa nite' le'si'ɬij eju'ɬ qe nite' ɬe'wis pa'qu' ijamtitaxi'ɬijets qu' anatkini'ɬiji' pa' ɬ'iyintaxi'ɬets.* 4 ¡Peijaat'ij! Ene' jukhew qa efuts yijayantax pa' Intata qa nite'ɬe yili'ij pa' uɬ'ax, ¿me nite' ɬenikfe'li'ɬets pakha' qu' ɬejuwaika'yi'ij pe' wekwek ha'ne sehe' epji' pakha'an t'ejuyiju'ɬ pa' Intata? Pakha' qu' nisu'un qu' ɬejuwaika'yi'ij pe' wekwek ha'ne sehe' epji', pakha'an qa' ɬ'ejuihifeyi'ij pa' Intata.* 5 Ye' me ɬumti'iɬ qu' ham ne'weju'ɬi'ij kakha' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei in yit'ij: —Pakha' Espíritu Santo ji'yen ji'teje'm pa' Dios pakha'an qi in teqemtshen inijkii qe qi in yisu'un.—* 6 Pa' Intata nite' yisu'un qu' injuwaikali'ij pe' wekwek uɬ'ets ha'ne sehe' epji' qa hik ta'ɬijupi' in les jiyi'fen. Qa hik ta'ɬijupi' iye in yit'ij ke' Intata ɬe'lijei: *—Pa' Intata t'ejuyiju'ɬ pekhewe' weniwqinhettax qa pekhewe' nite' weniwqinhet qa yi'fen.—* *(Pr 3:34)** 7 Qa hik ta'ɬijupi' ek'eni'ɬets pa' Intata, me'nt'unheti'ɬiju'ɬ pa' inwo'met qa pa' inwo'met qa' nilati'ɬ ek'ui.* 8 Eneki'ɬets pa' Intata qa pa' Intata qa' metitsejii'ɬ e'mek. Uɬ'ets jukhew qa efuts yisu'un pe' wetsjuk pa' Intata qa ha'ne sehe'. Ili'iɬij pa' uɬ'ax in ɬaqsiiɬijkii ma' qa hik ɬunye'je' qu' hats mawa'nqa'aɬju' qa qu' hats impulijini'ɬ iye pe' atawjetsi'ɬ.* 9 Uɬ'ets jukhew qa efuts, les ɬe'wis qu' ika'metetsi'ɬkii in ɬaqsiiɬijkii pa' uɬ'ax, mapi'ɬju' qa' ijamti'iɬik'i. Ayaxkiti'ɬi' in ɬ'ijuye'eɬju' pa'aj qu' mapi'ɬju', qa in e'ɬe'sitsi'ɬi'mkii pa'aj qa' naya'xi' ek qu' ika'metetsi'ɬkii.* 10 Hasu'uj qu' meniwqinheti'ɬ in ɬijayani'ɬ pa' Yatsat'ax'inij qa pa' Yatsat'ax'inij qa' ɬakha'ye' qu' newqinheti'ɬ.

Hasu'uj it'ijets qu' uɬ'axe' pakhape' pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata.

11 Yejefets, hasu'uj it'iɬijets qu' uɬ'axe' pakhape' pekhewe' hats yijayan pa' Intata. Pa'qu' ewi'ɬe' qu' nit'ijets qu' uɬ'axe' pakhape' pekhewe' hats yijayan pa' Intata qa i'nɬi'i qu' nejeɬik'ui pe' yaqsiijkii, ma' qa hats hik ɬunye'j qu'

* **3:14** Ro 2:8; 13:13; 2Co 12:20 * **3:15** 2Ts 2:9; 1Ti 4:1; Stg 1:17; Ap 2:24 * **3:17** Lc 6:36; Ro 12:9; 1Co 2:6; He 12:11; Stg 2:4 * **3:18** Pr 11:18; Is 32:17; Os 10:12; Am 6:12; Ga 6:8; Fil 1:11 * **4:1** Ro 7:23; Tit 3:9 * **4:3** Sal 18:41; 1Jn 3:22; 5:14 * **4:4** Jn 15:19; Stg 1:27; 1Jn 2:15 * **4:5** 1Co 6:19; 2Co 6:16 * **4:6** Sal 138:6; Mt 23:12 * **4:7** Ef 4:27; 6:11; 1P 5:8-9 * **4:8** 2Cr 15:2; Is 1:16; Stg 1:8 * **4:9** Mt 5:4; Lc 6:25

nit'ijets qu' uł'axe' kakha' hats wenit'ij (ley) qa hik łunye'j iye qu' nejełik'ui kakha' wenit'ij (ley). Ma' qa hats nite' hik łunye'j qu' netk'enets pa' ley hats hik łunye'j qu' jueze'.* 12 Ewi'łłe pa' yaqsiijkii pa' ley qa hikpa' pa' juez, pakha'an ewi'łłe in łeke' qu' ninqiłin hatse' qa ewi'łłe iye in łeke' qu' nineqwuł'enhetju' hatse'. Qa akha', ¿pa'n ejunye'jek in łejełik'ui pe' yaqsiijkii pa' ejefe'epji' pa' Intata?*

Qu' jineniwqinhetij pe'ye' aka'an uł'ax.

13 Ma' hayits, qa hane'ej qa' ek'eni'ł pekhewe' qu' nit'ij: —Hane'ej i'nłi'i uje' qu' jinamii ha' witset i'nłi'i pa'qu' witset'e qa' ewi'ł ininqap qu' jina'ni'kii qa' jinowo'oikii pa'qu' ji'nt'ihinij ma' qa' jinanaxij pe'qu' ł'astaye'.—* 14 Qa ¿pa'n łunye'j aka'an? Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets pa'n qu' ejunyejeyi'iłkii uje'. ¿Pa'n łumti'ił qu' łunyejeye' pe' iłiyi'ł? Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł na'aj q'olpha'm in ł'ajłi'ij in na'ltax qa sujłe qa hats ham iye.* 15 Łe'wis yijat'ij qu' it'iłij: —Pa' Yatsat'ax'inij qu' mexe łexke'yi'ij qa mexe ji'łiye' qa jintaqsiijkii aka'an i'nłi'i pakhape'.—* 16 Qa nite'łe łaqsiiłijkii aka'an. Ekheweli'ł łeniwqinhetiłij in łit'iłijets in łeke' qu' aqsiiłijkii pe'ye'. Week pa'qu' łunye'je' pa'qu' jineniwqinhetij aka'an uł'ax. 17 Ma' hayits, qa hik ta'łijupi' pakha' qu' nenikfe'ltaxets qu' naqsiijkii pa' łe'wis qa nite'łe yaqsiijkii, pakha'an in yaqsiijkii aka'an, uł'ax.*

5

Aka' ewi'ł witiihet t'ejuyets pe' qi in yiwq'axin wekwek nite' yijayan pa' Intata.

1 Qa hane'ej ek'en qeku'ni'ł ekheweli'ł yiwq'axin wekwek. Mapi'łju', aya'yi'łijkii qu' mapi'łju' qu' nata'łets pa' łaats'e'ełij hatse' qu' nanamtaxi'ł ewets.* 2 Pe' łiwq'axintaxi'ł aqatsi'ł hats ham łeke'ye' qu' netnekui qa pe' eqhinatayi'ł qa hats tuj łeiłets.* 3 Qa hats qi iye in yiwuł'enhet łejili' pe' ewekwekitsi'ł oro qa pe' plata. Ha'ne łejili' hik ha'ne jutsiqaxij pa' ejunyejeyi'ł, pa' łejili' qa' netuj ne' esenitsi'ł hik qu' łunye'je' na'aj fe't. Ekheweli'ł yiwq'axin wekwek in łanaitaxi'łij qa łaqsi'jtaxi'ł eke' wekwek in hik ekewe' qu' nefeli'łkii hatse' pekhewe' teke'lenju' nełuts.* 4 Jeł qeku'ni'ł, pe' ł'astai in nite' łijanini'łij pe' eq'ithayinenheyi'łij pa' enek'iłju' jutsiqetsij in nite' łe'wis aka' łaqsiiłijkii. Qa enewe' eq'ithayinenheyi'ł in taya'yijipji' qa pa' Yatsat'ax'inij yepi'ye' ej enewe'en hikpa' Tenek'enhe'yij ene' week.* 5 Ekheweli'ł qi in e'łe'sitsi'łju' ha'ne sehe' epji' qa qi iye in łaqsiiłijkii kakha' les in te'su'unhetiiji' t'ejuyets ene' i'nesenits. Aka'an in łaqsiiłijkii hik ejunyejeyi'ł na'aj wakka ła's qe qi qe tekunhenhetii qe qa' ł'alek'e ma' qa talanhetii in yamets na'aj łe'wis nełu.* 6 Ekheweli'ł ł'inaqyaji'iłij qu' nattanithenhetii qa talanhetii na'aj yatsathentax, pakha'an qa nite' tatjayi'ł eju'ł.*

Me'nt'unheti'łiju'ł hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek.

7 Qa hik ta'łijupi' yejefets, me'nt'unheti'łiju'ł ekewe'en ipłu'ui qu' net-piltaxju' ha' Yatsat'ax'inij. Jeł qeku'ni'łek na'aj iwenq'enhena'x in qi in notki'ets qu' piłeyitse' qa' nana'l pe'qu' łeqeye' łe'sits.* 8 Hik aka' ejunyejeyi'ił me'nt'unheti'łiju'ł hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek qe pa' łamijiiju' ha' Yat-sat'ax'inij hats metets.* 9 Yejefets, hasu'uj metjefitki'iłju'kii hats'inha qa'nte'

* **4:11** Mt 7:1; Stg 1:22; 1P 2:1 * **4:12** Mt 10:28; Ro 14:4 * **4:13** Pr 27:1; Lc 12:18-20 * **4:14** Job 7:7; Sal 102:3 * **4:15** Hch 18:21; 1Co 5:6 * **4:17** Lc 12:47-48; Jn 9:41; 2P 2:21 * **5:1** Pr 11:28; Lc 6:24 * **5:2** Job 13:28; Is 50:9; Mt 6:19-20 * **5:3** Ro 2:5; Stg 5:8 * **5:4** Lv 19:13; Job 24:10-11; Jer 22:13; Mal 3:5; Dt 24:15; Ro 9:29 * **5:5** Job 21:13; Am 6:1; Jer 12:3; 25:34 * **5:6** He 10:38; Stg 4:2 * **5:7** Dt 11:14; Jer 5:24; Os 6:3 * **5:8** Ro 13:11; Fil 4:5; 1P 4:7

jeek nenit'i'iłij ewets pe'ye', qe hakha' Juez hats i'nji' pa' łeji'.* 10 Yejefets,
ku'mi'łi' qa' ojonketiłik'i pa' łunyejei pa'aj pe' profetas'ik'i nifel ka' łii ha'
Yatsat'ax'inij in qi in yaats'e'ej pa'aj pe' wekwek qa went'unhetiju'ł iye
nite' itaqsunijup. 11 Yijaa'ija yekheweli'ł in humtii'iłha qu' hats qi qu'
łe'sitsi'imkii kekhewe' qi in went'unhetiju'ł pe' a'tits wekwek. Ekheweli'ł hats
łepi'ye'ełik'i pa'aj pa' Job'ik'i in qi in went'unhetiju'ł pa' a'tax łunye'jkii pa'aj.
Qa łenikfe'li'łets iye pa' łeqfenye'jij ha' Yatsat'ax'inij in hats yi'fen pa'aj, qe
ha' Yatsat'ax'inij qi in neq'elet qa eqi'fenkena'x iye.* 12 Yejefets, aka' week
i'nipji' ekewe'en aka'an, hasu'uj pa'qu' neniwjutsiqeniji'm eke' wekwek in
weniwjutsiqenij pe'ye'. Hasu'uj iye ametskii na' wa's qu' meniwjutsiqenij
pe'ye'. Hasu'uj iye ametskii ha'ne sehe' qa pakhape' iye. Qu' meniwjutsiqenij
pe'ye' qa' itłi'ij: —Ehe.— Qa qu' isu'un qu' it'ij nite', qa' itłi'ij: —Nite'—
hats'inha qa'nte' natanitheni'ił pa' Intata ha'ne sehe' epji'.*

Qu'nte' eqeku'yi'ik'i pa' iyinheye'j.

13 ¿Me na'l ekheweli'ł pa'qu' qi qu' itawje'met'e'? Les łe'wis qu' niyiniiha
pa' Intata. ¿Me na'l iye pa'qu' łe'wisi'mkii? Qa' les łe'wis qu' netlijtsi'yijkii pa'
Intata.* 14 ¿Me na'l ekheweli'ł pa'qu' nanqaats'e'? Qa' les łe'wis qu' niyinii
pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata hats'inha qu' niyinipji' qa
ka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij qu' nit'ij qa' nilinij na'aj aceite ta'łets ne'ej łe' ne'ej
najkak olivo.* 15 Qu' yijaayi'ija qu' iyin qa łumti'ija iye qu' net'eku'mij eju'ł ha'
Yatsat'ax'inij, ma' qa ha' Yatsat'ax'inij qa' neniihinpha'm pa' wanqaats'e'. Qa
qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii pa'aj qa' netwumhiti'yik'ui iye.* 16 Qa hik ta'łijupi'
week ewiłei ekheweli'ł in łaqsi'ji'łijkii pa'qu' uł'axe' qa' metetfeliłiji'm pa'qu'
ejefeyi'iłipji' ha' Yatsat'ax'inij. Week ekheweli'ł qu' iyini'ł etepji'kii in hats
e'witjefeyek'iłipji' pa' Intata hats'inha pa'qu' nanqaats'e qa' nanaxpa'l. Pa'
ł'iyinheye'j pa' yatsathen t'un qa na'l iye pa' weju'łij.* 17 Pa' Elias'ik'i jukhewłe
hik injunyejei. Qa in iyin qa weekij pa' łatawe'j qa pa' łet'unha'x iye qu'
ham piłeye'. Ma' qa ham piłeye' yamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa ewi'ł
k'itsje'm.* 18 Qa' iyin iye, ma' qa piłei iye pa'aj. Qa ha'ne sehe' qa week ta'łji'
iye pe' łei.* 19 Yejefets, qu' nana'l ekheweli'ł pa'qu' nakik'uifik'i pa' yijaa'ija
in wit'ikheyi'j qa na'l pa'qu' nenpiletets iye.* 20 Menikfeliti'łets pakha' qu'
nenpiletets pa' iktaxik'uifik'i pa' yijaa'ija in wit'ikheyi'j, pakha'an yaqsi'jij pa'
witwamhi' qa yaqsi'jij iye pe' olots łewuł'ets.*

* **5:9** Mt 24:33; 1Co 4:5; Stg 4:12; 1P 4:5 * **5:11** Job 1:21-22; 2:10; 42:10-12; Ex 34:6; Nm 14:18; Mt 5:10 * **5:12** Mt 5:33-37; 23:16-22; Mr 7:9-13 * **5:13** Sal 50:15; Col 3:16 * **5:14** Mr 6:13; 16:18 * **5:15** Is 33:24; Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 24:47 * **5:16** Nm 11:2; Mt 3:6; Jn 9:31; 1P 2:24 * **5:17** 1R 17:1; 18:1; Lc 4:25; Hch 14:15 * **5:18** 1R 18:41-45; Stg 3:17-18 * **5:19** Mt 18:15; Ga 6:1; Stg 3:14; Sal 51:13; Dn 12:3; Mal 2:6; Lc 1:16 * **5:20** Pr 10:12; Ro 11:14; 1P 4:8

1 PEDRO

Yojo in mexe wetfelii pe' olots yijayan pa' Intata.

1 Yakha' Pedro, apóstol ha' Jesucristo. Ha'ne witfaakanek hika' qu' net'ejuyii pekhewe' yak'eskii te'nekumhi'yiiji' i'ni' he' sehel Ponto, Galacia, Capadocia, Asia qa ha' Bitinia,* 2 qa in t'ejuyets pa' łikfeliya'xkii pa' Intata Dios, enewe'en hayiits t'eku'miiji' pa'aj. Qa in ta'łets iye in nili'jju' pa' Espíritu Santo qe qa' netk'enets ha' Jesucristo, qa pe' ł'athits ha' Jesucristo qa yiwamhitik'i pe' łewuł'ets. Pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' week nełuts ijayi'łijfik'i qu' qitsi'ił e'mha.*

Pa' yija' ine'm inwetjumtikineyejeyik'ui.

3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikpa' qi pa' łeq'iltax'inij qa yaqsiijkii in ewi'łij iye in jinekfik'ikii qe ta'łets in iła'x iye ha' Jesucristo, qa aka'an qa jiyełisij pa' yija' ine'm inwetjumtikineyejeyik'ui* 4 qu' jintestiitaxij pe'qu' jinatsat'etsij hatse' hikpe' nite' łipipji' yijat'ij qa nite' łeke' qu' uł'etse' qa łunyejei pakha' hats łunyejei, hikpe' hats wanaqsij ine'm na' wa'sji'.* 5 In ta'łets pa' nite' eqekuyejeyi'ł, qa pa' łet'unha'x pa' Intata qa nejeł'ł ewets hats'inha qu' esti'yi'łij hatse' pa' witiła'x, hikpa' hats yaji'let qu' nethiniłij hatse' pa' Intata pakha' teke'lenju' łahats'ij.* 6 Qa aka'an qa hik aka' ka' qi in ne'sinheti'łi'mkii, qa ha'neł'ij ha'ne łahats'ij qa ł'ajłi'ij qu' mexe aats'e'ełij qe ta'łets pe' witaqjaajinkeyejei, qu' nana'l.* 7 Qe in tajaajinhetii pa' nite' eqekuyejeyi'ł qa hik łunye'j ne'ej oro qe tajaajinheti'yij na'aj fe't, hik ne'ej oro nite' pakhaa'ij qu' nana'l, qa pakha'łe nite' eqekuyejeyi'ł in nite' yeqenijanij in tajaajinhetiitax qa' les qu' qi qu' łe'wise' t'anipji' pe' oro, qa' netesti'yij iye pa'qu' łesa'xe' qa pa'qu' łuk'eyeji' iye qu' ne'twenhetiitax iye ha' Jesucristo.* 8 Hikha' nite' łi'wentaxi'ł, qa łisu'unłi'ił, qa hane'ej iye nite' łi'wentaxi'ł, qa nite'łe łeqeku'uł, qa ekheweli'ł qa qi in e'łe'sitsi'łi'mkii qa pa' esaxitsiłi'mkii qa nite' łeke' pe'qu' wi'tlijeye' qu' nenittaxiji'.* 9 Qa pakha' hats łamiti'łji' in nite' łeqeku'uł mexe hamik'ui pakha'an hikpa' pa' witiłijii. 10 Pe' profetas'ik'i qi in yejełtaxijupkiiha pa'aj in t'ejuyets pa' witiłijii qa nifelji'ijtax iye pakha' łeq'ilta'x pa' Intata qu' nanami'ł ewetsju'.* 11 Pa' łeqe Espíritu ha' Cristo i'nji' pa'aj pe' profetas'ik'i qa yikfelitets qu' qi pa'qu' naats'e'ej ha' Cristo qa yikfelitets iye pa' qi łe'wis qu' łunye'je'kii qu' nanaxijik'i pa' yaats'e'ej. Qa pe' profetas'ik'i qa yisu'untax qu' nenikfe'lij łekpa' Cristo qa yisu'untax iye qu' nenikfe'lets pa'n ipłu'uk'ui qu' namets pa' yaats'e'ej.* 12 Qa pa' Espíritu i'nji' pekhewe'en qa yikfelitets in nite' łekhewel qu' net'ejuyets, qe pe' t'ejuyets yijat'ij hik pekhewe' ekheweli'ł. Qa hane'ej qa hik ekewe' nifeljii'ł e'm pekhewe' nifel ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús qe ta'łets pa' Espíritu Santo ta'łiipha'm na' wa's, qa hik ekewe' iye eke' wekwek t'ejuyets ha' Jesús pe' angelits yisu'un qu' ni'wenijha.*

---

* **1:1** Lc 6:14; Gn 23:4; Sal 39:12; He 11:9,13; 1P 2:11; Jn 7:35; Stg 1:1; Hch 2:9; 6:9; 10:32; 16:6-7; Ga 1:2; Mt 22:14; 24:22; Tit 1:1 * **1:2** Ro 8:29; 1P 1:14,20,22; 2Ts 2:13; He 9:12; 10:22; 12:24 * **1:3** 2Co 1:3; Ef 1:3; Ga 6:16; Tit 3:5; Jn 1:13; 3:3,7; Stg 1:18; 1P 1:23; 3:21; Hch 23:6; 1Ts 1:3; 1Co 15:20 * **1:4** Hch 20:32; Ro 8:17; Col 3:24; 2Ti 4:8 * **1:5** Jn 10:28; Fil 4:7; Ro 8:18; 2Co 4:17; He 12:11; 1P 4:13; 5:1,10; Ap 15:1; 21:9 * **1:6** Stg 1:2; 1P 4:12 * **1:7** Stg 1:3; Is 48:10; Zac 13:9; Mal 3:3; 1Co 3:13; 4:5; 2Co 5:3; Fil 3:9; Ap 14:5; Ro 2:7,10,29; Lc 17:30 * **1:8** 1Jn 4:20; Ex 33:20; Ro 8:24; Jn 15:11; 2Co 6:10 * **1:10** Lc 1:70; 10:24; 16:16,29; 18:31; 24:25,27,44 * **1:11** Ro 8:9; Mt 26:24; Mr 8:31; Lc 24:26; Fil 3:10 * **1:12** Mr 16:15; 1Co 9:14; 2Co 10:16; Jn 14:26; 15:26; Hch 1:8; 2:2-4; 13:4

Hik ejunyejeyi'iɬ pakha' taya'yi'ɬ eiji'.

13 Qa hik ta'ɬijupi' mawatjiletiɬij pe' aqjamtikineyejeyi'ɬkii qu' net'ejuyets
pa'qu' ɬunye'je', hasu'uj mama' a'ɬju', me'neni'ɬi'ha qu' metjumti'iɬik'uiha
pekhewe' hats jutsiqax qu' neɬisi'ɬij pa' Intata qu' i'wentaxij ha' Jesucristo.*
14 Hik ejunyejeyi'iɬ witlits impiyel, hasu'uj eneqjeyu'uɬij wetju'ɬ pe' uɬ'ets
ɬisu'uni'ɬ qu' aqsi'ji'ɬijkii tooxik'i in mexe ham ɬenikfe'li'iɬets.* 15 Hami'iɬ etji'
yijat'ij pa'qu' uɬ'axe' in ɬunye'jek pakha' taya'yi'ɬ eiji' in hamji' pa'qu' uɬ'axe',
qa' hik ejunyejeyi'iɬ qu' ham pa'qu' uɬ'axe'ji' week pa'qu' aqsiiɬijkii,* 16 qe
ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Hasu'uj pa'qu' uɬ'axi'iɬ etji', qe yakha' ham yitji' pa'qu'
uɬ'axe'.—* *(Lv
19:2)** 17 Qa qu' it'iɬijetspha'm “Tata” pakha' week ɬeqjunyejeyij ene' jukhew qa
efuts in yijaninij pa'qu' ne'weju'ɬij pa' ɬ'ithayijkit, qa' e'nijiwe'yi'ɬiju'ɬha ene'
week ɬahatsiyij in mexe i'ɬiyiɬi'pji' ha'ne sehe'.* 18 Ekheweli'ɬ ɬenikfe'li'ɬets in
ɬ'ilithinhetiyiɬik'ui pakha' ham weju'ɬi'ij ejunyejeyi'ɬ ɬ'ayaxiɬij pe' alheyi'ɬik'i, qa
in ɬ'ilithinhetiyiɬik'ui qa nite' ekewe' nite' yape qu' ɬaja'yi'ij axe'm ne'ej oro i'nɬi'i
ne'ej plata,* 19 qe ɬaja'aj yijat'ij pe' ɬe'sits ɬ'athits ha' Cristo, hikha' hik ɬunye'j
na'aj ɬe'wis kots'etax ɬa's ham uɬ'axi'ii.* 20 Ɬakha' hayiits watjiletij pa'aj aka'an
in mexente' wanaqsiijkii ha'ne week sehe', qa we'nethinɬekii ene' teke'lenju'
neɬutsji' qe qa' ne'feni'ɬ.* 21 Ɬakha' ha' Cristo in ta'ɬets qa nite' ɬeqeku'uɬ pa'
Intata, hikpa' yiɬin iye in wa'mtax qa yiwqinhetji' iye. Qa hik ta'ɬijupi' in
nite' ɬeqeku'uɬ qa ɬetjumti'iɬetsha iye pa' Intata.* 22 Hane'ej in hats ɬ'ek'eni'ɬik'iha
ekewe' yijaalija in wi'tlijei, ma' qa hats hik ɬunye'j qu' hats nempuli'jju' pe'
atawjetsi'ɬ hats'inha qu' qi qu' isu'uni'ɬ pe' hats ejefetsi'ɬipji' pa' Intata. Qa
hik ta'ɬijupi' mewetsu'uni'ɬha qa hasu'uj aqanɬi'iɬkii.* 23 Ekheweli'ɬ hats ewi'ɬij
iye in ɬeneki'ɬfik'ikii, qa hats nite' ɬata'ɬiɬets in ɬeneki'ɬfik'ikii iye pe'qu' witkutjiye
hik ne'ej nite' yape, qe hats ɬata'ɬiɬets yijat'ij in ɬeneki'ɬfik'ikii iye eke' ɬe'lijei pa'
Intata hik ekewe' witiɬa'x qa nite' yili'ij iye.* 24 Qe ke' we'nika'ajji' Intata ɬe'lijei
yit'ij: *—Week ene' jukhew qa efuts hik ɬunyejei na'aj jup'elket. Qa pa' ɬewqiyejeiji'
qa hik ɬunyejei ne'ej ɬop'om na'aj jup'elket. Na'aj jup'elket in yisɬax qa ne'ej ɬop'om
qa namju'kii,** 25 *qa ekewe'ɬe ɬe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa nite' yili'ij in na'l.—* *(Is
40:6-8)* Aka'an hik aka' ka' ɬ'efe'lhitiijiiɬi'm.

2

Cristo hik ɬunye'j ute qa iɬa'xɬe.

1 Qa hik ta'ɬijupi' iwu'mi'ɬfik'iha week pakha' witjunye'j uɬ'ax qa week
pa' witqawitjineya'x qa pakha' hik ɬunye'j qu' wetsjuk'e ɬejusits qa pa'
witqaq'ayinkeya'xij wekwek qa in uɬ'etsik'i i'nanyejeyijkii ni'khewepij
jitesu'un qu' jintewuɬ'enhet.* 2 Hik ejunyejeyi'iɬ omehets ne'ej i'nk'a teɬuifik'i,
qa' ewi'ɬe'ɬe qu' isu'uni'ɬ qu' etufi'ɬij pa' yijaa'ija in ɬeqeɬ'i ta'ɬets ke' wi'tlijei
hats'inha qu' e'qitsi'iɬ,* 3 ye'ehe, qu' hats ku'mi'ɬiju'ɬ pa' ɬe'wis ɬeqisit ha'
Yatsat'ax'inij in qi in teik'unei.* 4 Eneki'ɬets hakha'an, hikha' hik ɬunye'j ute

---

* **1:13** Ex 12:11; Mt 12:21; Ro 8:24; 1Ts 1:3; 1P 4:13; 5:4,8 * **1:14** He 2:13 * **1:15** Lv 19:2; Ga 1:6; 5:8; 1Ts 2:12; 5:24; 1P 5:10; Lc 1:49; 1Co 7:14 * **1:16** Lv 11:44-45; 20:7 * **1:17** Hch 9:31; 10:34; Ro 2:11; 3:18; Ga 2:6; 1Co 3:12; 2Co 5:11; 7:1; Ef 2:12; 5:21; 6:9 * **1:18** 2P 3:11; Is 52:3; 1Co 6:20; Tit 2:14; He 9:12 * **1:19** Jn 1:29; 6:53; Hch 20:28; 1Co 10:16; Ef 2:13; He 10:19; Ex 12:5; Is 53:7 * **1:20** Hch 2:23; Ef 1:4; 1P 1:2; Ap 13:8; 2P 3:3; Jud 18 * **1:21** Hch 2:24; 10:45; Ro 4:24; 10:9; Ef 1:1; 1Ti 3:16; 4:12; 6:2; Jn 17:5,24; He 2:9 * **1:22** Zac 7:9; Jn 13:34; Ro 12:10; 1Ts 4:9; 1Jn 4:7; 1Ti 1:5 * **1:23** 1P 1:3; 1Jn 3:9; Lc 8:21; He 4:12 * **1:24** Is 40:6-8; Lc 21:33; Stg 1:10-11; 1Jn 2:17; 1P 5:4 * **2:1** Ro 13:12; 2Co 12:20 * **2:2** 1Co 3:2; 9:7; He 5:12-13 * **2:3** He 6:4-5; Sal 34:8; Tit 3:4

qa iła'xłe, ene' jukhew yuten qa yiwu'mfik'i, qa t'eku'młi'iiji' pa' Intata qa les in yisu'un iye. 5 Ekheweli'ł iye hik ejunyejeyi'ł utel iłii, qa enewe' utel qa' neteniihinijpha'm pe' witlijtsitjii yatsat'axij pa' Intata, ma' qa' ekheweli'ił qa' hik ejunyejeyi'ił qu' łaqa pa'ile' pa' Intata, hats'inha qu' łisi'łijkii pe'qu' eqistitsi'iłij łesitsi'm pa' Intata qu' nata'łets ha' Jesucristo.* 6 Aka'an hik aka' ka' yit'ij ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Jełi'ł, na' witset Sión*henji' ne' ute witeqjeyumtshenki' te'nekumhi'yiiji', qa łe'wiisija iye. Qa pa' qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— (Is 28:16)* 7* Qa ekheweli'ł in nite' łeqeku'uł qa qi in łe'sitsi'ł e'm, qa pekhewe'łe yeqeku', ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Ne' ute yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' witits i', hane'ej qa ewi'łłe in les weju'łij in witeqjeyumtshenki'.— (Sal 118:22)* 8* Qa yit'ij iye: *—Ne' ute witlanki'ifi†qa inaqwakaninkii iye in yothetkii. —* (Is 8:14) Aka'an hik aka' ka' testi'yij, qe łekhewel łalanki'ifi qe nite' tek'enets ke' Intata łe'lijei.* 9 Qa ekhewełi'ił qa t'ekumi'ł eiji' pa' Intata, hik ejunyejeyi'ł pa'il t'ithayi'yi'm pa' Intata, ekheweli'ł witset yatsat'axij pa' Intata, ekheweli'ł neqetheni'łju' pa' Intata in yatsat'etsi'ł ej, hats'inha qu' enfeli'ł pe' week łe'sits łaqsijiyijkii pakha' taya'yi'łij ei pa' qi in na'lkii in mexe ła'ntaxiłi' pa' nookii.* 10 Qe ekheweli'ł toxik'i mexe nite' łetset'ił ej, qa ha'nełi'ij qa hats łetset'ił ej pa' Intata. Mexe nite' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j, qa ha'nełi'ij qa hats nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j pa' Intata.* 11 Yejefets, ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł ne'ej tujtseikal ta'łji' qe ekheweli'ł wa's łeiłets, qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu' me'nitoni'łi'mets pe' uł'ets yisu'un ene' i'nesenits, hikpe' watlani'łkii pa' ink'ayik iła'x.* 12 Mewetjełi'ł otok'oiha in ła'ni'ł ji'teje'm ne' nite' tek'enets, hats'inha qu' ni'ttaxi'łij ewets qu' uł'axe' pa'qu' aqsiiłijkii, qa in ta'łets in łe'wis pa' łaqsiiłijkii, ma' qa' niwqinhetji'ijji' ek hatse' pekhewe'en pa' Intata qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshen.* 13 In ta'łets ha' Yatsat'ax'inij, iwqinheti'ł week pe'qu' netnek'enhei, qa pa' les in qiji' hikpa' pa' wittata'apji' pa'qu' witset'e,* 14 i'nłi'i pe' gobernadores, hikpe' ł'ukinhei pa' wittata qa' nitanithen pe' uł'ax yaqsiijkii qa pe' yaqsiijkii pa' łe'wis qa' niwqinhetji'. 15 Qe hik aka' yisu'un pa' Intata qu' łunye'je', qe qu' aqsiiłijkii pa' łe'wis, ma' qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' ł'anyejeyi'ił ej nekhewe' nite' teqenełui wetju'ł.* 16 Me'neni'łi'ha in hats ł'ewejinhetiiłi'iłkii, qa hasu'ujłe umti'ił in hats ł'ewejinhetiiłi'iłkii qu' aqsi'jłi'iłijkii pa'qu' isu'unłi'ij uł'ax. Me'neniłi' yijat'ij qu' łeqejkunenheyi'ił ej pa' Intata.* 17 Qitsi'ił e'mji' ene' week. Isu'uni'ł pe' ejefetsi'łipji' pa' Intata. E'nijiwe'yi'łiju'ł pa' Intata. Iwqinheti'łji' pa'qu' wittataye'.* 18 T'ithayii, ek'eni'łets qa iwqinheti'łji' iye pe' aqa patunitsi'ł, hasu'uj qu' uja'xe'łe qu' iwqinheti'łji' pe' teik'unei qa ineqsu'un iye, qe pe' its'iyoptots iye qu' iwqinheti'łji'.* 19 Qe pa' Intata yi'sinhetij aka'an, pa'qu' ewi'łe' in yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa ikifikii in ta'wtshetenhetiłekii. 20 Qa qu' awtshetenhetiiłi'ił in uł'ax pa'qu' aqsiiłijkii, ¿łekpa' qu' ne'weju'łij in łent'unhettaxiłiju'ł pa' ł'awtshetenhetiyiłij? Qa qu' aqsi'jłi'iłijkii pa' łe'wis qa łent'unhetiłiju'ł pa'qu' aats'e'ełij, qa yi'sinhetij yijat'ij pa' Intata.* 21 Qe hik

* **2:5** Ro 12:1; He 13:15 * **2:6** Sión łii iye pa' witset Jerusalén. * **2:6** Sal 9:11; He 12:22; Ef 2:20; Ro 9:33; 10:11 * **2:7** Mt 21:42; Lc 20:17; Hch 4:11 † **2:8** Pe' ute witlanki'ifi hikpa' Cristo. * **2:8** Is 14:20; Hch 2:23; 4:27-28; Ro 9:22,33; 11:7; Jud 4 * **2:9** Dt 4:20; 7:6; 10:15; Is 9:2; 42:12; 43:20-21; 61:6; Ap 1:6; 5:10; 20:6; Ex 19:5-6; 34:9; Sal 33:12; Tit 2:14; Hch 26:18; Ef 5:8; Col 1:12-13 * **2:10** Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50 * **2:11** 1P 1:1; 1Ti 4:3; Ro 7:23; Ef 3:3; Ga 5:17; Stg 4:1 * **2:12** 2P 3:11; Is 10:3; Jer 6:15; 8:12; 10:15; Lc 1:68; 7:16; 19:44 * **2:13** Ro 13:1-7; Tit 3:1 * **2:15** Ga 1:4; Ef 1:9 * **2:16** Ro 1:1; Tit 1:1; Ap 2:20; 1Co 14:20 * **2:17** He 13:1; 1P 5:9; Pr 1:7; 24:21; Hch 10:2; Ap 12:11; 14:7 * **2:18** Ef 2:15; 6:5; Col 3:22; Tit 2:9; Jud 4; Ro 13:3,7 * **2:20** 1P 4:14

aka' taya'yi'łij ei pa' Intata, qe ha' Cristo in qi in yaats'e'ej qe ta'łi'ł ewets, qa yojotaxi'ł e'mij hats'inha qu' ojonketiłik'i.* 22 Hik hakhaa'ija pakha': *—Nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe', ham pa'qu' łe'wejtitsiye' qu' netpiikaxti'yij pa' łeji'.—* *(Is 53:9)**
23 In titijiti'yijets ke' qits uł'etsik'i wi'tlijei, nite' yeku'łijiju'ł pe'qu' uł'etsi'ik'i. Qa in tawtshetenhetii, qa nite' naqatjayu'uj qu' nawtshetenek, qe yiwejinłi'ij pa' Intata hik pakha' yatsathen yijat'ij qu' nijanin.* 24 Qa łakhaa'ija iye ha' Cristo wanaftsiniju'ł qa yijaninij pa' ł'ese'n pe' inwuł'ets pe' cruz ji'pha'm, hats'inha inekhewel qa' hik injunyejeye' qu' hats jinanaxik'uiju' pa' witwuł'ax qa pa' yatsathen qa' hikpa' ji'łiyi'ijup, qe kekhewe' łeqfe'metets hik kekhewe' ta'łets in hats i'łiyi'ł.* 25 Qe ekheweli'ł in mexe hik ejunyejeitaxi'ł kots'etets ikłekii, qa ha'nełi'ij qa hats łetetwek'elaxiłets pakha' kots'etets łenilayets qa hikpa' iye pa' yejełets pe' i'łiyi'ł.*

3

Pekhewe' hats tewhe'yei.

1 Qa hik ejunyejeyi'ił iye ekheweli'ł efuts hats tewhe'yei, ek'eni'łets qa' iwqinheti'łji' iye pe' ewhe'yetsi'ł, hats'inha pa'qu' nite' netk'enetaxets ekewe' wi'tlijei qa i'nłi'i qu' netk'enets hatse' qu' nata'łets pa'qu' ejunye'ji'ij qa nite' pe'qu' ittaxijetskii,* 2 qe łekhewel yejełju' pa'qu' ejunyejeyi'iłij in ham uł'axe' qa in ł'ek'eni'łets qa łiwqinheti'łji' iye.* 3 Pa' e'sinyejeyi'ł hasu'uj qu' ewi'łe'łe ha'ne i'nfik'i, axe'm na'aj ł'eniłi' ne' ewkujitsi'ł i'nłi'i ne'ej oro qu' eka'xi'łkii qa i'nłi'i ne'ej eqhinatayi'ł inyetets* 4 qe pa' te'weiju' hik pakha' pa' inakhaa'ija qa nite' yili'ij yijat'ij qu' ewi'ł espirituye' nite' weniwqinhet qa ikesimenłekii iye, ma' qa pa' Intata qa hik ha'ne yijat'ij in łe'wisi'm.* 5 Qe hik łunyejei iye pa'aj toxik'i pekhewe' efuts'ik'i in yijayaanija pa' Intata qa nite' yeqeku' iye, qa nite' weniwqinhetji' qa ikesimenłekii iye, ma' qa tek'enets qa yiwqinhetji' iye pe' łewhe'yets.* 6 Hik aka' łunye'j pa'aj pe' Sara pekhe'en qa yit'ijets pa' łewhe'ye' Abraham: —Yatsat'axyij.— Qa ekheweli'ł efuts enene'eł pekhe'en, in łaqsiiłijkii pa' łe'wis qa' hasu'uj pa'qu' e'nijiwe'yiju'ł.* 7 Qa ekheweli'ł jukhew witiwhe'yets, me'neni'łi'ha qu' enq'eleti'łij pe' ewhe'yeli'ł qa' jełi'łets iye, qe łekhewel hik łunyejei na'aj wasu nite' t'un, qa hik ta'łijupi' qu' iwqinheti'łji' qe łekhewel iye in yijayan pa' Intata qa' netestiijiijek hatse' pe'qu' łiłaxitse' in ejunyejeyi'łek, hats'inha pe'qu' iyinheyejeyi'ił qa' ham pa'qu' nothetik'ui.*

Pa'qu' naqsiijkii pe' yijayan pa' Cristo.

8 Ma' hayits, aka'an qu' hit'iłij ewets. Week ekheweli'ł ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii, eq'iltinhetsi'ił, mewetsu'uni'łha qu' hik łunye'je' qu' e'witjefeyeek'i'iłha, eq'iftitsinhetsi'ił, hasu'uj meniwqinheti'ł.* 9 Hasu'uj aqa'tja'yi'łij pa'qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe'. Hasu'uj aqa'tja'yi'łik'i pe'qu' uł'etsi'ik'i qu' nenit'iłij ewets, iyini'łipji'kii yijat'ij pekhewe'en hats'inha qa' ni'fen pa' Intata, qe aka'an hik aka' ł'eniyayiłijii qe qa'nte' niliyi'ij qu' e'fenhetiyi'ł.* 10 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pakha' qu' nisu'un qu' nana'l*

---

* **2:21** Mr 8:31; 1P 3:18; 1Jn 3:16; Jn 8:12; 13:15 * **2:22** 1P 4:1; 1Jn 3:5; 2P 2:1 * **2:23** Ap 18:8; 19:11 * **2:24** He 7:27-28; 9:27-28; Is 53:4-5,12; Jn 2:21; 12:40; Hch 5:30; 10:39; 13:29; 28:27; Ga 2:19; 3:13; Ro 6:2,8-11; 7:6; Col 2:20; 3:3; Tit 2:12; Mt 13:15 * **2:25** Sal 23:1; 119:176; Is 53:6; Gn 48:15; 49:24; Jer 31:10 * **3:1** Ef 3:8; 5:22-33; Col 3:18-19; 1Ti 3:11; 1Co 7:16; 9:19-22; 2P 3:11 * **3:2** Tit 2:5 * **3:3** Is 3:18-24; 1Ti 2:9 * **3:4** Ro 2:29; 7:22; Mt 5:5; 1Ti 2:2 * **3:5** Sal 20:6; 1Co 7:14; 1Ti 5:5; 1P 1:3 * **3:6** Gn 17:15-21; 18:6-15; He 11:11; Pr 3:25 * **3:7** Mt 1:19; 1Co 14:35; Ef 5:22-28; Col 3:18-19; Tit 2:4-5; 1Ts 4:4 * **3:8** He 13:1; Ef 4:32 * **3:9** Ro 12:14,17; Lc 6:28; 1Co 4:12

*łeqsu'unkaxi'ijji' pa' witiła'x qa yisu'un iye qu' ham peeyi'ijkii pe'qu' łeqe nełutse', qa' nitkelenhetik'uiju' pa' uł'ax pa'qu' łelepepe', qa pa' łeji' qa' hasu'uj nit'ij pa' witwejtitsi'.** 11 *Ili'iłij in łaqsi'ji'łijkii pa' uł'ax qa' aqsiiłijkii pa' łe'wis, mowo'ołiikii pa' wit'ikesimeya'x qa' ijayani'łpha'm.** 12 *Qe pe' łotoi pa' Yatsat'ax'inij yejełju' pe' yatsathen, qa pe' łekfii qa tek'enik'uikiiha pe' ł'iyinheyejei, qa pakha'łe łeju's qa t'ejuyiju'ł pe' yaqsiijkii pa' uł'ax.— (Sal 34:12-16)* 13 Qa hik ta'łijupi' ¿łekpa' qu' łeke'ye' qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe' qu' ewi'łe'łe qu' inq'ethini'łij pa'qu' łe'wise'? 14 Qa łeke'łe iye qu' aats'e'ełij pe'ye' qu' nata'łets in łatsatheni'ł, qa e'łe'sitsłi'iłi'mkii. *Qa hik ta'łijupi' hasu'uj e'nijiwe'yi'łik'i pa'qu' nijiweikittaxiłijkii pekhewe'en qa hasu'uj iye qu' qi qu' natawje'meteni'ł. (Is 8:12)** 15 Eni' yijat'ij qu' natsat'axij pa' atawe'j ha' Cristo, matjanitheni'ł hats'inha qu' aq'axitsi'i'ł qu' eku'łi'łiju'ł week pa'qu' nafaakani'łij in t'ejuyets pa' ewetjumtikineyejeyi'łkii,* 16 qa hasu'ujłe qu' ejitheyijetskii, iwqinhetji' yijat'ij, qa' enkewet'ijets iye in mexe ikesimen pa' atawe'j, hats'inha pekhewe' qu' uł'etsetaxik'i pe'qu' ł'anyejeyi'ił ejkii in łijayani'ł ha' Cristo qa' niwepinhet wetju'ł in pekhel ł'anyejeitaxi'ł ejkii.* 17 Qe pa' Intata qu' nisu'un, qa les in łe'wisijupi' qu' jintaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets in jitaqsiijkii pa' łe'wis, qa nite' hik łunye'j qu' jintaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets in jitaqsiijkii pa' uł'ax.* 18 Qe łakha' iye ha' Cristo yaq'alij iye pe' inwuł'ets, qa hats ewi'łi'ij nite' łeke' qu' niyeket iye. Yatsathen wa'mifi pe' nite' yatsathen, qe qa' jineka'xii pa' Intata, hats wa'mtax qa iła'xłe iye qe ta'łets pa' Espíritu Santo.* 19 Łakha' qa yamii pa' i'ni' pekhewe' łeqe espiritul pe' hats naxju' hik łunyejei qu' wit'ophełiye' qe nite' łeke' qu' nakfik'ikii, qa nifeli'm in hats naxij,* 20 hik pekhewe' pakha' łahats'ij pa'aj nite' nek'enheyu'ets pa' Intata, qa pa' Intata qa notkitaxets pekhewe'en nite' itaqsuntaxijup, qa pakha'łe Noé qa hatsi qa i'niji' ek pa'aj in yaqsiijkiiyek pe' tokoyei, hik pekhe' ujaa'x pe' i'nji'ju'kii, wetshetk'ewi'ł tatsaiłe (8) qa hik pekhewe' qa iłii in yeka'x pa' iweli'.* 21 Pa' qi iweli' in yeka'x pekhewe'en, wetjeyumtshenijupi' in łempuliji'łijju' ka' łii ha' Jesucristo qa hats nełini'ł, qa nite'łe hik łunye'j in łempulijłi'ił in łempuliji'łijju' ka' łii ha' Jesucristo, qe ikji' yijat'ij in jutsiqaxij in hats tetli'jju' pe' inwuł'ets, qe ta'łijupi' ha' Jesucristo in iła'x iye,* 22 hikha' wapiletspha'm na' wa's qa i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata, qa hikha' iye hats t'anipji' pe' week pe' angelits, pe' tenek'enhei na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' iye qa pe' witt'unhaxits na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' iye.*

4

Yape menink'aihiti'ł pa'qu' ejunyejeyi'ił.

1 Qa hik ta'łijupi', in łunye'jek ha' Cristo in qi in yaats'e' in t'ejuyets pa' ł'ese'n, qa' manaqsi'jiłju' qu' hik łunyejeye' pe' aqjamtikineyejeyi'łkii pa' łaqjamtikineye'jkii ha' Cristo, qe pa'qu' naats'e'ej pe'ye' in t'ejuyets ene' i'nesenits, qa yikfelitets in hats nite' yaqsiijkii pa' uł'ax* 2 qe qa' ewi'łe'łe qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa nite' pa' yisu'un ene' jukhew qa efuts ha'ne sehe' epji'.* 3 Qa' yape ł'ajełi'ijje'm kekhewe' uł'ets łaqsi'ji'łijkii yi'sinhetij ne'

---

* **3:10** Sal 34:12-16; Stg 1:26; 3:5-8; Ro 3:13 * **3:11** Sal 37:27; Lc 12:51; 2Ti 1:2; He 12:14 * **3:14** Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; Jn 6:20; 7:13 * **3:15** 1Jn 4:4 * **3:16** Hch 23:1; 24:16; Ro 9:1; 2Co 1:12; 1Ti 1:5,19; 3:9; He 10:22; 1P 3:21 * **3:17** Fil 1:29; 1P 2:19 * **3:18** Mr 8:31; Ro 5:2,8; 6:10; He 9:28; 10:10; 1P 2:21; 4:1; Ef 2:14 * **3:19** 1Jn 4:1 * **3:20** Gn 5:29,32; 6:18; 7:7,13; 8:16,18 * **3:21** He 9:14; 10:22; 1P 1:3 * **3:22** Hch 1:10,12; 2:33-34; 1Ti 3:16; He 4:14; 6:20; 10:12; Sal 110:1; Mr 16:19; Ro 8:34; Ef 1:20-22 * **4:1** Ro 6:10; He 4:15; 7:26; 9:28 * **4:2** Mr 3:35; Ro 6:11; 12:2

nite' tek'enets pa' Intata kekhewe'en, in nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe', yaqsiijkii pa'qu' łunye'je'łe qu' nisu'un pe' uł'ets, yek'uwetju'kii, yewutłekii, ewi'łłe in yisu'un qu' niya'afi pa'qu' naqsiijkii, iyinii pe' uł'ets witeqsi'nq'alits.* 4 Qa hane'ej in hats nite' łakiłijets kakha' qi in uł'ax łunyejei qa yitjułaxijpha'mkii, ma' qa uł'etsik'i ł'anyejeyi'ł ewetskii. 5 Qa łekhewełłe qa' nenikfe'łłetets hatse' qu' naktaxets hakha' hats wanaqsi'jju' juez, hikha' yejeyumtshen hatse' pe' iłii qa pe' naxju'.* 6 Qa aka'an hik aka' ta'łets in tefelhitii eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, qa hayiits tefelhiti'yi'm iye pe' hane'ej hats naxju' in mexe iłii pa'aj, hats'inha in les łe'wis qu' hik łunyejeye' pekhewep in wa'm qa hatsłe na'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Pa' ł'aka'the' qa' hamitse' ene' week wekwek hats met. Qa hik ta'łijupi' mewetjełi'ł otok'oiha qa' me'neni'łi'ha qu' iyini'ł.* 8 Qa aka' week t'anipji' ekewe'en aka'an, mewetsu'uni'łha hasu'uj aqanłi'iłkii, qe pa' witeqsu'unka'x yit'onipji' pe'qu' olootse' witwuł'ets.* 9 Eneqjunu'ułiju'ł qa' łisi'łij łewhi'wet'e' pe'qu' i'weni'łik'ui yijayan pa' Intata, qa hasu'uj pa'qu' anyejeyi'iłij.* 10 Ekheweli'ł week ewiłei na'l pe' nełisi'łij pa' Espíritu Santo, qa' anatkini'ł qu' meteni'feni'ł wetju'ł, qa qu' anatkini'ł ma' qa' ekheweli'ił pe' łe'sits łeq'ithayinenheyij pa' Intata pe' łunyejeiłe wetju'ł łe'niyayi'łij.* 11 Pa'qu' niyet, qa' niyetij pa' hats ł'anye'j ke' Intata łe'lijei, qa pa'qu' net'iftits'ets pe' witlijtsitjii qa' nanatkiniji' pa' łet'unha'x tisij pa' Intata, hats'inha qa' net'ejuyets week pa'qu' aqsiiłijkii qu' iwqinheti'ł pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo, hik enewe' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj newetli'ij in qitsji' Wittatal. Amén.*

Pekhewe' qu' naats'e'ej pe'ye' qe ta'łets in tek'enets pa' Intata.

12 Yejefets, hasu'uj e'nitjułaxiłijpha'mkii ma' qa' umti'ił qu' u'ja'xe'łi'iłijkii qa pekhewepłe qa' nite'ye' in nami'ł ewets pa' a'tax hik łatinye'j fe't witaqjaajinkeye'j* 13 e'łe'sitsi'łi'mkii yijat'ij in łakiłijets ha' Cristo in qi in yaats'e'ej pa'aj, hats'inha qu' qiye' jeek hatse' qu' e'łe'sitsi'łi'mkii qu' ne'twenhetiitaxij ha' Cristo pa' qi łewqiye'jji'.* 14 Qa qu' nata'łets in łijayani'ł ha' Cristo qa wenit'iłij ewetskii uł'etsik'i wi'tlijei, qa' e'łe'sitsi'iłi'mkii, qe pa' qiji' łeqe Espíritu pa' Intata i'nił'etji'. Yijaa'ija, łekhewel uł'etsik'i ł'anyejeyets qa ekhewełi'ił qa łiwqinheti'łji'.* 15 Hasu'uj pa'qu' naats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets qu' netqek'ui, qu' net'ejtenkii, qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii, qa i'nłi'i qu' na'naftsinijkii pa'qu' łunye'je'kii. 16 Qa pa'qu' naats'e'ej pe'ye' qe ta'łets in yijayan ha' Cristo, qa' hasu'uj newepinkii, nit'ijetspha'm yijat'ij łe'wisij pa' Intata in yijayan ha' Cristo. 17 Qe hane'ej hats yamets qu' na'nju' pa' witaqjaajinkeye'j qu' nojo'oj pe' yijayan pa' Intata. Qa in jitojo'oj, ¿qa pa'n qu' łunyejeye'kiyek hatse' pe' nite' tek'enets eke' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús?* 18 *Qa pa'qu' natsathen in jutsitax qu' iła'xe', ¿qa pa'n qu' łunye'je'kiyek hatse' pa' nite' tek'enets eke' Intata łe'lijei qa yaqsiijkii pa' uł'ax?* *(Pr 11:31)* 19 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' yaats'e'ej pa'qu' łunye'je' qe ta'łets in tek'enets pa' Intata, mewetłisi'łijha pakha' łaqsijiiłi'ił'ejju' hikpa' yijaa'ija pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj ili'iłij in łaqsiiłijkii pa' łe'wis.*

---

* **4:3** Mr 7:22; Ro 13:13; Ga 5:21 * **4:5** Hch 10:42; Ro 14:9; 2Ti 4:1 * **4:6** Jn 5:25; 1P 3:18; Ef 1:21 * **4:7** Ro 13:11-12; He 9:26; Stg 5:8; 1Jn 2:18; Ap 1:3; 1P 5:8 * **4:8** 1P 1:22; Pr 10:12; Stg 5:20 * **4:9** 1Ti 3:2; Tit 1:8 * **4:10** 1Co 12:7 * **4:11** Ro 12:6-8; 1Co 15:58 * **4:12** 1P 1:6-7 * **4:13** Ga 5:24; Ef 1:17; 3:10; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7,13 * **4:14** Sal 89:50-51; Hch 4:33; 5:41; 1P 2:20; Ap 3:22 * **4:17** Mr 12:40; Jn 5:22; He 3:2; 10:27; 13:4; Ga 6:10; Ef 2:19; 1Ti 3:15 * **4:19** Sal 10:14; 2Co 1:9

5

Yakakłin pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús.

1 Pekhewe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata, yakha' in heinek'enhei iye hik yijunyejei pekhewe'en qa hi'wenij iye ke' qits łunyejeikii in yaats'e'ej ha' Cristo, qa yakha' iye ha'ni'ł etji'teje'm hatse' qu' qiye'tax qu' e'łe'sitsi'łi'mkii qu' ne'twenhetiitaxij ha' Cristo pa' qi łewqiye'jji', k'iyinijets pekhewe'en:* 2 qu' nejeełetsha pe' kots'etets yatsat'etsij pa' Intata, hikpe' tejetshetiyij qu' nejełets, hasu'uj qu' nata'łłe'ets in t'ithayinenheti'yij qu' nithayiki, łekheweeli'ija yijat'ij qu' nata'łets qu' nisu'un qu' nithayiki. Hasu'uj qu' nata'łłe'ets pe'qu' ł'astaye' in yisu'un qu' nithayiki, nithayiki yijat'ij qe yijaa'ija in yisu'un, in łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata.* 3 Qa hasu'uj iye qu' hik eqfenyejeyi'iłij qu' antsat'etsi'łij in łejełiłets, ojo'oli'mij yijat'ij pa'qu' łe'wise' qu' łunyejeye'. 4 Qa qu' nanamtax pa' tenek'enhe'yipji' pe' week yejeł pe' kots'etets, ma' qa' esti'yi'łij pa'qu' enisit'i'ił nite' yili'ij yijat'ij in hik łunye'j na'aj ink'ayik.* 5 Qa hik łunye'j iye in na'l iye ka' tseqitijineyu'ujets pekhewe' jutjanhets, ek'eni'łets qa' iwqinheti'łji' iye pe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata. Qa ekheweli'ł e'weeki'ł, uyi'łik'ipha'm pa' nite' witiwqiye'jji', qe *pa' Intata t'ejuyiju'ł pe' weniwqinhettax qa pekhewe' nite' weniwqinhet qa yi'fen. (Pr 3:34)** 6 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj meniwqinheti'łji' metf'iljetsini'łets pa' qi łet'unha'x pa' łokoi pa' Intata, hats'inha qa' łakha'ye' qu' newqinheti'łji' qu' hats namets łahats'ij qu' newqinheti'łji'.* 7 Iwejini'łij pakha'an pe' natawje'meteni'ł, qe łakha' nejeli'ł.* 8 Mewetjeli'ł otok'oiha, matjanitheni'ł, pa' ejuihife'eł inwo'met, hikpa' hik łunye'j na'aj athi'l qe tik'et wo'oikii pa'qu' niwu'mju'.* 9 Qa yape'enhałe qu' me'nt'unheti'łiju'ł, it'unheti'ł pa' nite' eqekuyejeyi'ł, menikfeliti'łets in week pe' ejefetsi'łipji' pa' Intata in hik ejunyejeyi'ł iye in łaats'e'ełij pa'qu' łunye'je'.* 10 Ma' qa in ł'anu'upji' in ł'ajli'ij in łaats'e'ełij pe'ye', qa łakhaa'ija pa' Intata, hikpa' Dios eq'iltinhetsax, qa hikpa' iye taya'yij inii pa' witisa'xi'mkii nite' yili'ij qu' nata'łets ha' Jesucristo, qu' hikpa' qu' neqjunhetineni'ł iye, qa qu'nte' neqenijani'ij iye pe'ye' pa'nte' eqekuyejeyi'ł, qa qu' net'unheti'łiju'ł iye pa'qu' łunye'je' qa qu' et'unitsi'iłi'ju'ha iye nite' e'wisitsi'łi'.* 11 Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij in qiji' in Wittata. Amén. 12 Haqsiijkii ha'ne łammi's yi'lijeyi'ł ei (carta) qa tsi'fenij nakha' Silvano hik nakha' iye tsikfe'lets in łe'wis inejefe'epji' pa' Intata, hats'inha qu' k'akakłini'ł qa qu' hiwjutsiqeni'ł e'mha iye in ł'eku'mi'łi' in nite' łeqeku'uł ha' Cristo hik aka' pa' yijaa'ija in łeqsu'unka'x pa' Intata. Hik aka' hasu'uj anqami'łij.* 13 He' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha'ne witset Babilonia, wetfeli'ł ei, hikhe' t'eku'miiji' pa' Intata in ejunyejeyi'łek, qa week iye nakha' hik łunye'j qu' ya'se' Marcos in wetfeli'ł ei.* 14 Mewetfeljiiłij wetju'łkii qu' nata'łets in łewetsu'uni'ł. Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii ekheweli'ił pekhewe' yijayan ha' Cristo.*

---

* **5:1** Hch 4:20; Ro 8:18; Col 3:4 * **5:2** Jer 3:15; 23:1; Jn 21:16; Hch 20:28 * **5:4** Jn 10:11,14; 21:15-17; He 13:20; 1P 2:25; 1Co 9:25; Ap 12:1 * **5:5** Stg 4:6 * **5:6** Lc 14:11; 1R 8:42; 2Cr 6:32; Dn 9:15 * **5:7** Sal 55:22 * **5:8** 1Ts 5:6,8; 2Ti 4:5; 1P 1:13; 4:7; Ap 16:15; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * **5:9** Ef 6:13-14; Stg 4:7 * **5:10** 1P 5:1,4; 2P 3:18 * **5:12** Hch 15:22; 1Ts 1:1; 2Ts 1:1 * **5:13** Ap 14:8; 16:19; 17:5,18; 18:2,10,21 * **5:14** Ro 16:16; 1Co 16:20; 2Co 13:12; 1Ts 5:26; Ef 6:23

2 PEDRO

Yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Simón Pedro, łeqejkunenek qa łaqa apóstol iye ha' Jesucristo.
He'nq'ika'ał ei pekhewe' testi'yij pa' nite' witqekuye'j in łunye'jek pa'
heyesti'yi'łij. Ekheweli'ł ł'estiyiłij pa' nite' eqekuyejeyi'ł qe hakha' inqe
Dios qa Eqiłina'x Jesucristo yatsathen.* 2 Pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa pa'
wit'ikesimeya'xłekii qu' week nełuts ijayi'łijfik'i qu' qitsi'ił e'mha qu' nata'łets
pa'qu' ikfeliyaxitsi'iłets pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

Qu' nitaxi'ł ji'teje'm hatse' pa' witiła'x hik łunye'j pa' Intata.

3 Qe pa' łet'unha'x pa' Intata jiyełisij week pa'qu' net'ejuyets pa' hane'ej
iniła'x in jitajayan pa' Intata qe ta'łets in jinikfe'lets hakha' tayai inii qe ta'łets
pa' łunye'j łakha' in łe'wis qa in yatsathen iye.* 4 Aka'an hik aka' łunye'j in
yiwjutsiqen ine'm pe' qits in łe'sits qa weju'łij iye, hats'inha qa hik enewe'ye'
qu' namitiłets qa' ni'iłjiteje'm pakha' witiła'x hik łunye'j pa' Intata qu' hats
ilattaxi'łik'ui pakha' uł'ax na'lipji' ha'ne sehe' qe ta'łets in yisu'un ene' jukhew
qa efuts.* 5 Qa hik ta'łijupi', weeki'ij pe' et'unhaxitsi'ł qu' aqsiiłijkii pa' łe'wis
hats'inha qu' ik'eihini'łets pa' nite' eqekuyejeitaxi'ł. Qa in hats łaqsiiłijkii pa'
łe'wis qa' ik'eihini'łetsek qu' mowo'ołii ikfeliyaxitsi'iłets pa' yisu'un pa' Intata.
6 Qa in hats łowo'ołii ikfeliyaxitsi'iłets pa' yisu'un pa' Intata, qa' ik'eihini'łetsek
qu' mewetjełi'ł otok'oiha. Qa in hats łewetjełi'ł otok'oiha qa' ik'eihini'łetsek
qu' hasu'uj itaqsuni'łijup ment'unhetłi'iłiju'ł pa'qu' łunye'je'. Qa in hats nite'
ł'itaqsuniłijup łe'nt'unhetłi'iłiju'ł pa'qu' łunye'je' qa' ik'eihini'łetsek qu' mowo'ołii
qu' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Qa in hats łowo'ołii qu' ejunyejeyi'ił
pa' yisu'un pa' Intata, qa' ik'eihini'łetsek qu' mewet-su'uni'ł ekheweli'ł in hats
łijayani'ł pa' Intata. Qa in hats łewetsu'uni'ł qa' ik'eihini'łetsek qu' isu'uni'ł ene'
week.* 8 Qe qu' na'ni'ł etji' ekewe'en qa week nełuts t'ijaifik'i, ma' qa' nite' hik
ejunyejeyi'ił qu' ham e'weju'łi'iłij, qa' nite' hik łunye'je' iye qu' ham ne'weju'łi'ij
in łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Qe pa'qu' hami'im ekewe'en, hik
łunye'j qu' puk'ale' i'nłi'i na'aj nite' toxik'i łeqjełinet, ma' qa nitapi'ik'i in hats
tetlijtaxijju' pe' uł'ets yaqsiijkii pa'aj. 10 Qa hik ta'łijupi' yejefets, mowo'ołiiha
qu' aqsiiłijkii pakha' taya'yi'łij ei qa t'eku'mi'łij eiji' pa' Intata, qe qu' aqsiiłijkii
ekewe'en, qa nite' ł'anuuyi'i qu' anami'łju'kii.* 11 Qa qu' hik aka' łunye'je',
ma' qa qi qu' ineqjunu'ułiju'ł qu' amtaxi'łets pa' łeji' pa' witset nite' yili'ij in
tenek'enhe'yi' ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo.* 12 Qa hik ta'łijupi', tees
qu' nastapi'ii ekewe'en qu' k'efeljiiłi'm, yemjeetax in hats łenikfe'ltaxiłetsha qa
in ł'ek'eni'łik'iha iye pa' yijaa'ija in ł'ijatshenheti'yi'łij.* 13 Humti qu' hasinik'i in
nite' tsitapi ii ekewe'en qu' k'efeljiiłi'm hane'ej in mexe yi'ła'x.* 14 Qe tsikfe'lets
in hats nite' toxik'ui qu' hakik'ui ha'ne yese'n t'ejuyets ha'ne sehe', in łunye'jek
ka' hayiits yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi'
qu' haqsiijkii hane'ej qu' hika' week pa'qu' ye'we'juł'ij, hats'inha qu'nte'
antapiyi'iłii ekewe'en qu' hats hawa'mtax. 16 In k'efeli'łi'm qu' enikfe'li'łets

---

* **1:1** Mt 16:17; Lc 6:14; Hch 10:32; 15:14; Ro 1:1; 5:17,21; Fil 1:11; Tit 1:1; 2:13 * **1:2** Jn 17:3; Fil 3:8; 2P 1:3,8; 2:20; 3:18 * **1:3** Jn 17:3; Fil 3:8; 2P 1:2,8; 2:20; 3:18; 1Ts 2:12; 2Ts 2:14; 1P 1:5; 5:10 * **1:4** Jos 21:45; 1R 8:56; Is 38:16; Jer 33:14; Ro 9:4; 15:8; 2Co 7:1; Ef 4:24; He 12:10; 1Jn 3:2 * **1:6** Hch 24:25; Ga 5:23 * **1:7** Ro 12:10; He 13:1; 1P 1:22 * **1:8** Stg 2:20; Mt 7:16-21; Ga 5:22; Tit 3:14 * **1:10** Mt 22:14; Ro 11:29; 2P 1:3 * **1:11** Col 1:13; 2Ti 4:18 * **1:12** Col 1:5-6; 2Co 11:10; 2Jn 2; 3Jn 3-4 * **1:13** 2Co 5:1-4 * **1:14** Jn 21:18-23

kakha' łet'unha'x qa pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, aka'an nite' witwotk'onhetłe qu' nata'łets pe'qu' niya'yij in wotk'onkii, qe ta'łets yijat'ij ene' yitoyi'ł in yi'weenijha in qiji'.* 17 Qe hi'weeni'łijha in yiwqinhetji' pa' Intata Dios, pa' qiji' in Wittata pa' ł'a'x qa yit'ijets: —Hane'en ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in tsi'sinheti'mkii.—* 18 Yekheweeli'łha in hepi'ye'ełik'i aka' yit'ij pa' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in ewi'ł ha'ni'łi' hakha'an in ha'ni'łipji' kekhe' łe'wis kakha' łunye'jkii utek.* 19 Qa aka'an in łunye'jkii qa les in qi in yija'ał ye'mha kekhewe' łe'lijei pe' profetas'ik'i, hik kekhewe' iye łe'wistax qek jełi'łijupkiiha iye, qe qu' jełi'łijupkii kekhewe'en qa hik łunye'j ne'ej fetitjii in naliti'kii na'aj nookii qa yaamłi'ijii in hats nekpha'm hakha' hik łunye'j kekhe' nełuwoki', ma' qa' nitujinhetji'ha pe' atawjetsi'ł.* 20 Qa lesłe łe'wis qu' menikfeliti'łets aka'an, in ham pa'qu' łe'lijeye'łe pe' profetas'ik'i eke' yika'ajji' pa'aj. 21 Qe ham pa'qu' łe'lijeye'łe pa'qu' profetaye' qu' nata'łłe'ets qu' numti, qe pekhewe'en jukhew pa' Espíritu Santo tisij pa'qu' nit'ij, ma' qa iyetij pa'qu' nisu'un pa' Intata qu' niyetij.*

2

Pe' nite' yijaalija qu' ni'nq'ijatshen.

1 Qa na'łłe iye pa'aj pe' wotk'onłi'ijkii qu' profetaye', qa hik qu' łunye'je' hatse' ekheweli'ł qu' na'ni'ł etji'teje'm pe'qu' nowotk'onłi'ijkii yit'ij łetets qu' ninq'ijatshenij pa' Intata. Łekhewel in i'nq'ijatshentax nite' nokes in i'nq'ijatshenij pekhewe' wi'tlijei hikpe' teiłem in jiyeka'xii pa' witwamhi', qa hik łunye'j iye in nite' łeke' qu' nana'lij in yuten ha' Yatsat'ax'inij hikha' hats taqhaitaxets. Qa aka'an in łunyejei enewe'en, nite' optox qu' nattanithen-hetii.* 2 Olots pe'qu' nijayanij pa' qi in uł'ax łunyejei in wanawitji'ij ł'esenits, qa łekhewel qu' nata'łets qu' uł'ax nenit'ijets pa' yijaataxija in wit'ikheyi'j.* 3 Łekhewel ewi'łłe in yisu'un qu' neka'xi'ł ek'ui pe'qu' aq'astayi'ił, ma' qa naqanłi'iłkii pe'qu' nit'iłij ewets. Qa pa' łantanithenkeye'j pekhewe'en qa hatsłe hayiits watji'leti'm pa'aj, qa nite' łeke' qu' naqamij.* 4 Qe pa' Intata nite' yiwejinłe pa'aj pe' angelits in yaqsiijkii pa' uł'ax, qe yiwu'mik'iju' yijat'ij pa' akaptax hane'eju' ha'ne sehe'ji' qi'ija in nookii, qe qa' naqsi'jijup pa' nełuji' qu' nejeyumtshentax pe' uł'ets.* 5 Qa nite' yiwejinłe iye pa'aj ha'ne sehe', qe nukinetsju' yijat'ij pa' qi piłei qa qi iye in iftsaxji' pekhewe' uł'ets jukhew'ik'i, qa pakha'łe Noé qa yiłin, hikpa' yijatshentaxij pe' jukhew'ik'i qu' natsathen pa'qu' łunyejeye', qa weeki'ł in yiłin iye pe' wetsjuk tatsai (7) jukhew qa efuts.* 6 Qa yitanithenij iye in yiwuł'enhetju' pe' witsetitsik'i Sodoma qa pa' Gomorra, ma' qa yilomominhetji' qa ł'olołe pa' aman. Aka'an yejeyumtshentaxi'mijupi' pa'qu' łunyejeye'kii pekhewe' hane'ej uł'ax yaqsiijkii.* 7 Qa yilithinłe pa' yatsathen Lot, hikpa' qi in yitawje'meten pa' łunyejei pa'aj pekhewe' nite' nek'enheyu' in pakha'łe qu' łunye'je' qu' nanawitji'ił.* 8 Qe pa' yatsathen Lot, in i'nji'kii pekhewe'en, week nełuts qi in yaats'e'ej pa' łe'wis łatawe'j pe' yi'wen qa yepi'ye' iye uł'ets yaqsiijkii pekhewe'en.* 9 Ye'ehe, hats jinikfe'lets pa' Yatsat'ax'inij in yiya'yij qu' nilithinik'ui pe' witaqjaajinkeyejei pekhewe'

* **1:16** Mr 13:26; 14:62; 1Ts 2:19; Mt 17:1-6 * **1:17** Is 42:1; Mt 3:17; 17:5; Mr 1:11; 9:7; Lc 3:22 * **1:18** Sal 2:6; Mt 17:1; Mr 9:2; Lc 9:28 * **1:19** Sal 119:105; Mal 4:2; Ro 13:12; 2P 3:18; Nm 24:17; Ap 22:16 * **1:21** Jer 23:26; 2Ti 3:16; 2S 23:2; Lc 1:70; Hch 1:16; 3:18; 1P 1:11 * **2:1** Dt 13:1-5; Mt 7:15; Hch 20:29; 2Co 11:13-15; Ga 2:4; 1Ti 4:1; 2Ti 4:3; 1Co 6:20; 7:23 * **2:2** Ro 2:24 * **2:3** Ef 5:3; Stg 4:13; Mt 12:41; 23:33; Ro 3:8 * **2:4** Ro 8:32; Jud 6; Ap 20:2-3,10; Mt 25:41 * **2:5** Gn 5:29; 1P 3:20 * **2:6** Gn 19:24; Jud 7,15; Is 1:9 * **2:7** Gn 19:16 * **2:8** Sal 119:136,158; Ez 9:4

tek'enets, qa yiya'yij iye in yaqsi'jijup qu' nitanithen hatse' pe' uł'ets qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshen.* 10 Qa aka'an hik aka' qu' łunyejeye' pekhewe' yijayanij pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits qa yuten week pa'qu' łunye'je' qu' netnek'enhei. Pekhewe'en ham ł'ijiweyaxitsi'iju'ł pa'qu' łunye'je' qa yumti iye qu' week nat'anipji', nite' yaatse'etsju' in uł'ax ł'anyejeyij pekhewe' qu' qitse'ji' pa'qu'łe łunye'je'.* 11 Qa pe' angelits in les qitstaxijji' pe' łet'unhaxits qa t'uniitsija iye, in i'nijup ha' Yatsat'ax'inij nite' yisu'un pe'qu' uł'etsi'ik'i qu' ł'anyejeyi'ij pekhewe'en. 12 Enewe'en ene' i'nq'ijatshenij pa' nite' yijaa'ija, enewe'en hik łunyejei inqa'metets, nite' yijamtikii, nek-ijfik'i qu' hik łunyejeye' ne'ej inqa'metets hats jutsiqets pa'qu' łenifenyejeye' hats'inha qu' netnekumhi'yi' qa' natlanhetiiju'. Uł'ax ł'anyejeyij pakha' qu'nte' nenikfe'le'ets, łekhewel naxju' hatse' in łunyejeyek pe' inqa'metets. 13 Enewe'en na'aj yaats'e'ej qe tepilipji' pa'qu' uł'axe' in yaqsiijkii. Qi in yisu'unij in nełu'uj in natkin pekhewe' łeke' qu' niwuł'enhetju'. Łekhewel hik łunyejei witjili' qa hik łunyejei iye ne'ej jif'imji' in i'ni'ł etji'teje'm in łaqsiiłijkii na'aj łe'wis nełu ekheweli'ł in łijayani'ł pa' Intata. Yi'sinheti'mkii in yumti qu' nawitji'iłij in wotk'onłi'ijkii qu' nijayan pa' Intata. 14 Pe' łotoi yaqamaxji' in yisu'un qu' nawitji pe'qu' efuye', qa aka'an hik aka' ka' nite' yili'ij in łewuł'ax. Yaqsiijijetskii qu' naqsiiłijkii pa' uł'ax pekhewe' nite' t'unitsij. Łekhewel yiya'yij łewek pa'qu' łeqfenye'ji'ij in t'ejuyets in yisu'un ekewe' wekwek. Qa hik ta'łijupi' in hats i'nipji' pa' witaxtanithenkeye'j.* 15 Nite' nikheyu'uk'i pa' yatsathen wit'ikheyi'j, ma' qa ikik'i pa' wit'ikheyi'j hikpa' ikik'i iye pa'aj pa' Balaam, ła's pa' Beor. Pa' Balaam yisu'un pe'qu' łaja'ye' ma' qa' naqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 16 Qa taq'ayinhetiiłi'ij pa' uł'ax in yaqsiijkii, qe pa' łe'wut matikatax iyet pa'aj, qa yaq'ayinij pa' nite' witjeik'una'xkii naqaqsijkineyu'taxijkii pa' profeta Balaam.* 17 Qa enewe' wotk'onłi'ijkii yit'ij łetets qu' ninq'ijatshenij pa' Intata enewe'en hik łunyejei iye qu' nisłaxji' ne'ej niwekłetax, qa hik łunyejei iye wasil ne'ej jutsiqetstaxij qu' piłeye' qa yeka'xłe na'aj t'unik'i, enewe'en hats wanaqsi'jijup pa' qi in nookii qu' na'ni'.* 18 Qe in iyet wenikfelitets wekwek, qa hamłe weju'łi'ij pe' yit'ij. Yaqsiijijetskii pekhewe' hats k'esiyutaxets qu' nakik'uifik'i pekhewe' i'ni' pakha' nite' łe'wis, ma' qa yit'ijetskii pe' łe'lijei in t'ejuyets pa' yisu'un ene' i'nesenits in wanawitjiju'kii.* 19 Pekhewe'en yit'ij iye: week łeke' pa'qu' aqsiiłijkii qu' isu'uni'ł, qa łekhewełłe qa łełinheyij pa' uł'ax, qe pa'qu' newetwejinij pa'qu' łunye'je' pakha'an witłinek, łełinek'ij pakha' wetwejinij.* 20 Qe in hats ilattaxik'uifik'ikii pa' uł'ax qe ta'łets pa' łikfeliyaxitstaxets ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo, ma' qa in wapilets iye qa wetwejinij iye qa hats qi in uł'ax wiikfik'i pa'qu' łunye'je' qa nite' łunye'j pa' yojo.* 21 Les in łe'wistaxju' in nite' nikfe'lets pa' yatsathen wit'ikheyi'j, qa nite' hik łunye'j in nikfe'ltaxets, we'nitonimets ekewe' testiitaxij hik ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii in t'ejuyets ha' Cristo.* 22 Łekhewel hik łunyejei in wenit'ij: —*Nuna'j wapiletsju' iye pa' łek'uihit,*— *(Pr 26:11)* qa hik łunyejei iye kakha' yiyayetsju' na'aj yit'ij in yit'ij: —Tafitax i'nk'a tetli'jju' wapiliiju' iye pa' ołoq'oi.—

3

* **2:9** 1Co 10:13; Mt 10:15; Jud 6 * **2:10** Jud 8-12 * **2:14** Mt 5:27-28; Jer 23:14; Os 4:2; Ef 2:3; He 2:13 * **2:15** Hch 13:10; Nm 22:5-7; Dt 23:4; Neh 13:2; Jud 11; Ap 2:14; Os 9:1; Mi 1:7; Hch 1:18 * **2:16** Nm 22:22-35 * **2:17** Jud 13 * **2:18** Jud 16 * **2:19** Jn 8:34; Ro 6:16; 7:5 * **2:20** 2P 1:2; Mt 12:45; Lc 11:26 * **2:21** Pr 8:20; 12:28; 16:31; 21:21; Mt 21:32; Ro 7:12; 1Ti 6:14; Jud 3; Ez 18:1-32; He 6:4-6; 10:26-27

Pa' łeqe nełu pa' Yatsat'ax'inij yiwjutsiqen pa'aj.

1 Yejefets, hane'en yifaakanek'ił ei iye, ma' qa hats wetsjuk'ij hane'ej in
henq'ika'ał ei, enewe' wetsjuk yifaakanheyi'ł ei, haqsiijkii qe qa' nite' an-
tapiyi'iłik'i.* 2 Hats'inha qu' ijamti'iłik'i kekhewe' hayiits nifel pa'aj pe' łe'sits
profetas'ik'i, qa ekewe' łe'lijei iye ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x iye tisij enewe'
łeqe apóstoles. 3 Aka' yojo qu' menikfeliti'łets aka'an: pekhewe' teke'lenju'
nełuts na'l hatse' pe'qu' qi qu' neqeku' qa' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'lijeye', qa ewi'łłe
qu' nisu'unji' pa' yisu'un ene' i'nesenits.* 4 Ma' qa' ni'tjiiłij ewets: —¿Pa'n
ikji' in weniwjutsiqentax qu' netpil? Qe in ipłu'ik'i' ek pa'aj in naxju' pe'
i'nalheyik'i qa aka' hatsłe łunye'j, qa aka' hatsłe łunye'j iye pa'aj in ipłu'ik'i' ek in
i'nk'aa pakha'aj ha'ne sehe'.—* 5 Qe in yit'ij ekewe'en ta'łets in nite' yisu'un qu'
nijamti'ik'i pa' Intata in yi'tłi'ij ma' qa na'l pakha'aj na' wa's qa ha'ne sehe' iye,
ta'łji'teje'm pa' iweli' qa ink'ałe qa yeqetheni'ł wetju'ł iye pa' iweli'.* 6 Qa hik
ha'ne iye iweli' yiwuł'enhetju' iye pa'aj ha'ne sehe', ma' qa pa' iweli' qa yuihin
pa'aj ha'ne sehe'.* 7 Qa ha'nełi'ij na' wa's qa ha'ne sehe' qa wanaqsi'jijup
pa' fe't hatse' qu' ni'ttaxij iye pa'qu' łeji'ye' pa' Intata, wanaqsi'jijup qu'
namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax qa qu' namii pa' qi ławak
pa' Dios pekhewe' uł'ets.* 8 Qa hasu'ujłe antapi'iłik'i yejefets aka'an: pa'
Yatsat'ax'inij in hik łeqjunye'jij qu' ewi'ł nełuye' qa hatsłe yamtaxets qu' mil
(1.000) ininqapitse', in mil (1.000) ininqapits łakha'łe qa hik łeqjunye'jij qu' ewi'ł
nełuye'.* 9 Pa' Yatsat'ax'inij nite' yi'tłi'ijkii pe' hats nifel pa'aj. Na'l pe' yumtitax
qu' nite' yija'ye', nite'łe itaqsunijup, qe nite' yisu'untax qu' namii pe'ye' pa'
fe't, qe yisu'untax yijat'ij qu' week nenink'aihit pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets
qa' nili'ij pa' uł'ax.* 10 Pa' łeqe nełu ha' Yatsat'ax'inij hik qu' łunye'je' na'aj
t'ejtenkii, ma' qa ne' wasits qa' nonokes pa' iftsaxik'i ł'anye'j qu' hamitse'tax,
qa week pe' i'nji' qa' niwuł'enhetju' pa' qi in elejei fe't. Qa ha'ne sehe' qa
week pe' łaqsijiiju' ene' jukhew qu' nanq'axij fe't.* 11 In hats jinikfe'lets aka'
łunye'jkii qu' hamitse'tax ene' week, ¿qa inhats'ek qu' nite' ejunyejeyi'ił pa'
yisu'un pa' Intata qu' atsatheni'ł qa' ek'eni'łets iye? 12 Qa' onotki'iłik'ui pa'
łeqe nełu pa' Dios qa' aqsiiłijkii pa'qu' e'weju'łi'iłij hats'inha qu' aje'eł namets
hatse' aka'an. Pakha'an pa' nełuji' hatse' na' wa's qa' uł'axe'ju', yiwuł'enhetju'
pa' fe't qa pe' i'nji' qa' nilup'upinhetju' pa' qi in elejei ł'elej.* 13 Qa inekhewełłe
qa jit'otki'ik'ui pa' ink'ayik wa's qa ink'ayik iye sehe', hik aka' yiwjutsiqen
ine'm, pekhewe'en ewi'łłe in i'ni' pa' yatsathen.* 14 Qa hik ta'łijupi' yejefets,
ekheweli'ł in hats ło'notki'iłik'ui aka' qu' łunye'je'kii hatse', mowo'ołiiha qu'
e'łe'sitsi'iłii pa' Intata, mowo'ołiiha iye qu' hasu'uj nami'ł ej pa' uł'ax, qa qu' nite'
nanami'ił ewets qu' uł'etsi'ił.* 15 Menikfeliti'łets pa' Yatsat'ax'inij in nite' itaq-
sunijup ikji' neqiłinkeyutax'inij, hik aka' we'nq'ika'ałij'ei iye ha' łe'wis inejefe
Pablo ta'łets pa' łikfeliya'xkii tisij pa' Intata.* 16 Week kekhewe' łafaakanhei iyetij
iye aka'an. Kekhewe'en in na'l kekhewe' jutsitetsik'i, pe' nite' nikfe'lets qa pe'
pekhel yijamtiji'kii qa yeqfeetsinłi'ijkii pa'qu' numti ekewe'en, qa hik łunyejei
iye in yeqfeetsinłi'ijkii iye pa'qu' numtiłe kekhewep iye we'nika'ajji' Intata

---

* **3:1** 1P 1:1; Fil 1:10 * **3:3** 2Ti 3:1; He 1:2; Stg 5:3; 1P 1:20 * **3:4** 1Ts 2:19; 2P 3:12; Hch 7:60 * **3:5** Sal 24:1-2; 33:6-7; 136:5-6; Pr 8:24-36; Gn 1:3-30; 8:5; Jn 1:1-3; He 4:12; 11:3 * **3:6** 2P 2:5 * **3:7** Is 66:15-16; Ez 38:22; Am 7:4; Sof 1:18; Mal 4:1; Fil 1:6; 2Ts 1:5; 1Jn 4:17 * **3:8** Sal 90:4 * **3:9** Hab 2:3; Tit 2:11; Ez 18:23,32; 33:11; 1Ti 2:4; Jl 2:12-13; Jon 3:10; 4:2; Hch 17:31; Ro 2:4 * **3:10** Fil 1:6; Mt 5:18; 24:35,43; Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 21:1; Is 24:19; Mi 1:4 * **3:12** Lc 12:36; 1Co 1:7; 1Ts 1:10; Tit 2:13; Jud 21 * **3:13** Is 32:16; 65:17; 66:22; Mt 19:28; Ro 14:17; Ap 21:1 * **3:14** Fil 2:15; 1Ts 5:23; 1Ti 6:14; Stg 1:27 * **3:15** Hch 9:17; 15:25; 2P 3:2

łe'lijei. Qa hik ta'łijupi' qu' nattanithenhetii hatse'.* 17 Qa hik ta'łijupi' yejefets,
in hats łenikfe'li'łets ekewe'en, qa' matjanitheni'łkiiha hasu'uj neqif'eli'ił'ejju'
pa' łe'wejtitsi' pekhewe' ham pa'qu' yijaayi'ija qu' nisu'un qu' łunyejeye'.*
18 Mowo'ołii yijat'ij qu' les enikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo,
hats'inha qa' lesjijek qu' nełisiłijkii pa' łeqi'fenkeye'j. Łakha' neniwqinhetji'ha
qa hasu'uj qu' newetli'ij. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

* **3:16** He 5:11; 2P 2:14 * **3:17** Lc 12:15; 2Ti 1:14; 4:15 * **3:18** 2P 1:2; Ro 11:36; 2Ti 4:18; Ap 1:6

1 JUAN

Jesús qa łii iye Wi'tlijei.

1 Hakha' yojoo in na'l, hikha' hepi'ye'eł qa yijaa'ija iye in hi'weni'ł qa hejełi'łijupkiiha iye ka' łunye'j in qi in łe'wis qa he'yekuumi'łetskiiha iye. Hik hakha' ha' łii Wi'tlijei qa jiyełisij pa' witiła'x.* 2 Hakha' witiła'x hats we'nethinkii qa hi'weni'ł. Qa yekheweli'ł qa' henfeli'ł in yijaa'ija. Qa' henfeli'ł e'm ha' witiła'x in nite' ham. Hikha' hayiits i'nijup pa'aj pa' Intata qa hane'ej qa hats we'nethinkii.* 3 Hakha' hi'weni'ł qa hepi'ye'eł iye, hikha' qu' henfeli'ł e'm hane'ej hats'inha qa' ewi'ł jina'niji' iye qa hik ejunyejeyi'ił aka' yijunyejeyi'ł in ewi'ł ha'ni'łi' pa' Intata qa ha' Ła's Jesucristo.* 4 Ekewe'en hika'ał e'm hats'inha qa je'weeke' qu' qi qu' je'łe'sitsi'imkii.*

Pa' Intata łakha' na'lkii.

5 Ekewe'en hik ekewe' hepi'ye'eł łe'lijei ha' Jesucristo qa hik ekewe' iye qu' k'efeli'łi'm in yit'ij: —Pa' Intata łakha' na'lkii. Hami'm pa' nookii.—* 6 Qu' jintittaxijets qu' hats ewi'ł jina'ni'łi' hakha'an qa jitajalki'słeji'kii pa' nookii qa jiwotk'onijkii na'aj jitit'ij qa na'aj jitaqsi'jijkii iye.* 7 Qa qu' jinaa'ni'ha pa' na'lkii pa' hik łunye'j pa' i'ni' pa' Intata, ma' qa pekhewep hats yijayaanija ha' Jesús qa ewi'ł jinaa'ni'łi'ha qa pe' ł'athits ha' Jesucristo Ła's pa' Intata qa jiyilijijju' week pe' inwuł'ets.* 8 Qu' jintittaxijets qu' hame' initji' pa' uł'ax, ma' qa hats inakha'łe inte'm in jiwanawitjiłe qe hamji' pa' intawe'j ke' łe'lijei.* 9 Jiwenikfelitetsha pa' Intata in yaqsiijkii yijat'ij pa'qu' hats nit'ij qa nite' yaf'ali'łi'ij iye pa'qu' naqsiijkii. Qa qu' jintefeeli'mha pe' inwuł'ets, ma' qa' nenli'jju' week pe' inwuł'ets qa niwu'm i'nk'ui iye.* 10 Qu' jintittaxijets qu' ham inwuł'axe', ma' qa hats hik łunye'j qu' jinte'wejtitsinen pa' Intata, qe hamji' pa' intawe'j ke' łe'lijei.*

2

Pa' Jesús hikpa' jiyaqsiji'ł wetju'ł.

1 Yilits, haqsi'ji'ł e'mijkii ene' wi'tlijei qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax. Qa pa'qu' naqsiijkii pa' uł'ax, na'łłek ha' jiyaqsiji'ł wetju'ł pa' Intata (abogado), hakha'an łii, Jesucristo, łakha' yatsatheenija.* 2 Hik hakhaa'ija Jesús in talanhetii qa łaja'aj pa' łajanye'j pe' inwuł'ets, nite' i'nuja'xłe, qe week pe' i'nipji' ha'ne sehe'.* 3 In jitek'eenetsha kekhewe' yit'ij inwets pa' Intata ma' qa jinikfe'ljeetsekha in yatsat'ets'inij pa' Intata.* 4 Qa pa'qu' ewi'łe' qu' nittaxijets: pakha'an yakha' tsikfe'lets, qa nite'łe tek'enets ke' łe'lijei, pakha'an ejtitsax qe hamji' pa' łatawe'j ke' łe'lijei. 5 Qa pa'qu' naqsiijkii pe' yit'ij pa' Intata, pakha'an yijat'ij yisu'unija pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' inekhewel in jitaqsiijkii pe' yit'ij pa' Intata ma' qa jinikfee'letsha in yatsat'ets'inij pa' Intata.* 6 Pa'qu' nit'ij łetets in hats ewii'łija

---

* **1:1** 1Jn 2:13-14; Sal 119:25; Jn 1:1,4; 5:24; Fil 2:16 * **1:2** Jn 1:31; 21:1,14; Col 3:4; 1P 5:4; 1Jn 2:28; 3:5,8; 5:20 * **1:3** Fil 3:10; Mt 11:27 * **1:4** 2Co 2:3; Fil 1:4,25; 2:18 * **1:5** Sal 27:1; 36:9; Jn 12:46; 1Ti 6:16; 1Jn 2:5 * **1:6** 2Co 8:4; 11:10; Pr 2:13; Is 9:2; 50:10; Jn 8:12; 12:35; 14:6; 1Jn 2:11; 3Jn 3 * **1:7** Ef 5:8-14; Fil 2:15; Col 1:12-14; 1Ts 5:5; He 10:19; 12:24; 1P 1:2,19; Ap 1:5 * **1:8** Pr 20:9; Jer 2:35; Ro 3:9-23; Stg 3:2 * **1:9** Sal 103:3; Jer 31:34; Mt 9:6; 26:28; Col 1:14; Stg 5:15 * **1:10** Lc 8:21; He 4:12 * **2:1** Jn 14:26 * **2:2** Ro 1:8; 3:25; He 2:17; 1Jn 4:10; Mt 26:13; 28:19-20; Mr 14:9 * **2:3** 1Jn 2:5; 3:19,24; 4:2,6,13; 5:2; Jn 13:35; 14:15; 15:10 * **2:5** Jn 6:56; 14:20,23; 15:1-7; Ro 8:1; 2Co 5:17; Fil 1:1; 2:10

i'ni'łi' hakha'an qa' les łe'wis qu' hik łunye'je' hakha'an in qi in teik'unei.* 7 Yejefets, ha'ne hika'ał e'm wenit'ij wi'tlijei qu' aqsiiłijkii nite' ink'ayik. Hik aka' hayiits łenikfe'li'łets. Aka' wi'tlijei hik aka' iye hayiits ł'impi'ye'ełij.* 8 Qa hane'ej kakhap łunye'jkii, aka' qu' hika'ał e'm ta'łets kekhewe' hayiits wi'tlijei qa hikłe łunye'j qu' ink'ayik'e wi'tlijei qe ha' Cristo te'wenheti'yijha in yaqsi-ijkii qa ekheweli'ł iye hats łaqsiiłijkii iye kakha'an qa aka'an in łunye'j ta'łets in hats hamiyu' pa' nookii qa hats nekpha'm pa' na'lkii ma' qa' nana'lkiiha.* 9 Pa'qu' nittaxijets qu' hats na'n ji'teje'm pa' na'lkii qa napjaxłi'im pa'qu' hats nijayan ha' Jesús, pakha'an mexe i'nji'teje'm pa' nookii.* 10 Pakha' qu' jukhewe' qu' nisu'un pa'qu' hats nijayan ha' Jesús, pakha'an yijaa'ija in i'nji'teje'm pa' na'lkii qa ham pa'qu' nilanifi pekhewe' qu' neneqjeyu'ujets pa' yaqsiijkii.* 11 Qa pakha'łe qu' na'napjaxi'm pa' hats yijayan ha' Jesús, pakha'an i'nji'teje'm pa' nookii qa yijalki'sji'kii qa nite' nikfe'lets pa'qu' nakji' qe nite' yi'wenji'kii pa' nookii.* 12 Yilits, hika'ał e'm ekewe'en qe pe' ewuł'etsi'ł hats tewu'mhitiyi'ł ek'ui qe ta'łets ka' łii ha' Cristo.* 13 Hika'ał e'm ekewe'en pekhewe' hats taltsai qe ekheweli'ł hats łijayani'ł ha' Cristo in hikha' yojo in na'l pa'aj. Hika'ał e'm ekewe'en jutjanhets qe ekheweli'ł hats ł'ani'łi'pji' pa' inwo'met (Satanás). Hika'ał e'm ekewe'en witlits mente' qits qe ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets pa' Intata.* 14 Hika'ał e'm ekewe'en nekhewe' hats taltsai qe ekheweli'ł hats łijayani'ł ha' Cristo in hikha' yojo in na'l pa'aj. Hika'ał e'm ekewe'en jutjanhets qe ekheweli'ł et'unitsi'łij qa łenikfe'li'łets ke' Intata łe'lijei ma' qa hats ł'ani'łi'pji' pa' inwo'met (Satanás).* 15 Hasu'uj isu'uni'ł ha'ne sehe' qa hasu'uj iye isu'uni'ł pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'. Pa'qu' jukhewe' i'nłi'i efu qu' nisu'un ha'ne sehe' ikji' nite' yisu'un pa' Intata.* 16 Qe pekhewe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe' pekhewe'en, pa' yisu'un ene' i'nesenits qa pa' yisu'un ene' intoi qa pa' witiwqiye'jji'. Ekewe'en nite' ta'łets pa' Intata. Ekewe'en ta'łłe inwets.* 17 Ha'ne sehe' qa week ekewe' uł'ets hamits hatse' qa pakha'łe qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa' pakhaayi'ij qu' nana'l.*

Pa' Cristo ł'ejuihife.

18 Yilits, hats k'esiyu'ets pa' łahats'ij qu' netpil iye ha' Cristo. Ma' qa' łunye'je'kii hatse' ka' ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in nam hatse' pa' Cristo ł'ejuihife (anticristo). Hane'ej hats olots pe' hik łunye'j qu' ł'ejuihifetsi'ij pa' Cristo. Aka'an qa jiyikfelitets in hats k'esets qu' netpil iye ha' Cristo.* 19 Pekhewe'en in i'n'inittax ji'teje'm qa yili'ijju' qe nite' yijaa'ija qu' netk'enets ha' Cristo. Qe qek yijaayi'ija qek netk'enets ha' Cristo qekhante' nake-tax i'nik'uifik'ikii in jitek'enets ha' Cristo. Qa ikłe i'nik'uifik'ikii ma' qa te'wenhetii in nite' hik injunyejei in jitek'enets ha' Cristo. 20 Qa ekheweli'ł qa na'li'ł e'm pa' Espíritu Santo nełisi'łij ha' Cristo. Ma' qa łenikfe'li'łets in yijaa'ija.* 21 Nite' hika'ał e'm ekewe'en qu'nte' enikfe'li'łets pa' yijaa'ija. Hika'ał e'm ekewe'en qe hats łenikfe'li'łets pa' witwejtitsi' in nite' łeke' qu' nata'łets pa' yijaa'ija. 22 ¿Łek pakha' ejtitsax? Pakha' ejtitsax pakha'an pa' yeqeku'uk'i ha' Jesús in hikha' Cristo. Pakha'an hik łunye'j qu' ł'ejuihifeye'

* **2:6** Jn 15:4-7; 1Jn 2:24,27-28; 3:6,24; 4:13,15-16 * **2:7** Mr 7:8; Jn 1:1; 13:34; 2Jn 5; Lc 6:47 * **2:8** Ro 13:12; 1Co 7:31; 1Jn 2:17; Jn 1:5,9; 3:19-21; 8:12; 12:35-36,46; Ap 22:5 * **2:9** 1Jn 2:11; 3:15; 4:20 * **2:10** Ro 12:10; 1Ts 4:9; He 13:1; 1P 1:22; 1Jn 3:10,14-17; 4:20-21 * **2:11** Lv 19:17; 1Jn 1:6; 3:15; 4:20; Jn 14:6 * **2:12** Sal 25:11; Lc 24:47; Hch 2:38; 10:43 * **2:13** Jn 16:33; 17:15; Ef 6:10; 1Jn 1:1; 2:14; 4:4; 5:4-5; Ap 2:7 * **2:14** 1Jn 1:10 * **2:15** Jn 15:19; 17:16; Ro 12:2; Stg 1:27; 4:4 * **2:16** Ro 13:14; Ef 2:3; 1P 4:2; 2P 2:18; Gn 3:6; Pr 27:20; Stg 4:16 * **2:17** 1Jn 2:8; Mr 3:35; Ef 6:6; 1Ts 4:3; 1P 1:25; 2:15; Jn 8:35; 12:34; 2Co 9:9 * **2:18** Jn 2:4; 1P 4:7; Mt 24:5,24; 1Jn 2:22; 4:3; 2Jn 7 * **2:20** 2Co 1:21; Sal 89:18; Mr 1:24; Hch 10:38

ha' Cristo qe yeqeku' pa' Intata qa ha' Ła's.* 23 Week pakha' qu' neqeku' ha' Ła's, pakha'an hats yeqeku' pa' Intata. Qa pa'qu' weeki'ij pa' łatawe'j qu' nit'ijets in nite' yeqeku' ha' Ła's, pakha'an yijaa'ija in nite' yeqeku' pa' Intata.* 24 Ekheweli'ł matjanitheni'łij pekhewe' hayiits łepi'ye'ełik'i in i'nk'aa ł'ijatshenhetiyi'ł qe qu' matjanitheni'łij, ma' qa'nte' jeek e'wisitsi'iłijup ha' Ła's qa pa' Intata.* 25 Pa' yiwjutsiqen ine'm ha' Cristo, pakha'an hikpa' pa' witiła'x nite' ham.* 26 Hika'ał e'm ekewe'en qe ta'łets pekhewe' ejtitsits yisu'untax qu' naq'ayiniłij pa' hats ł'eku'mi'łi' wit'ikheyi'j. 27 Ekheweli'ł hats na'li'ł e'm pa' Espíritu Santo nełisi'łij ha' Cristo, qa hikpa' yojo'oł ek'uikii. Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' pa'qu' nijatshentaxiłij pekhewe' ejtitsits qe hats ham hami'ił e'm. Pa' nijatsheni'łij pa' Espíritu Santo yijaa'ija nite' yaqanłekii. Pa' Espíritu Santo nijatsheni'łij week pekhewe' ta'łets pa' Intata. Qa hik łunye'j iye in yijaa'ija in nijatsheni'łij qu' hasu'uj ili'iłij ha' Cristo.* 28 Yilits, hasu'uj ili'iłij ha' Cristo hats'inha qu' jinte'wentax qu' netpiltaxju' ma' qa qi qu' je'łe'sitsi'imkii qa' ham pa'qu' jinetjumti'ijkii qa'nte' jinewepini'im.* 29 Qu' enikfe'li'łets ha' Cristo in yijaa'ija in yatsathen, ma' qa' enikfe'ljiiłetsek, pakha' qu' naqsiijkii pa' yatsathen in hats nekijfik'i ka' łii ha' Cristo.*

3

Pe' łelits pa' Intata.

1 Jeł qeku'ni'ł pa' qi łeqsu'unka'x inij pa' Intata in yit'ij inwets: —Enewe'en yilits.— Qa yijaa'ija inek in łelits'inij pa' Intata. Qa week pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo, pekhewe'en nite' nikfe'l inwets in łelits'inij pa' Intata qe łekhewel nite' yijayan ha' Cristo. 2 Yejefets, hane'ej hats łelits'inij pa' Intata. Qa mente' yamets pa' injunyejeeyija hatse'. Qa hatsłe jinikfe'lets qu' netpiltaxju' ha' Cristo qa' jinte'weenija, ma' qa' hik ineseninyejeye' hakha'an.* 3 Qa week pakha' qu' netjumti ik'uiha aka'an qa' natjiletik'uiha hats'inha qa' hik łunye'je' hatse' ha' Cristo in hamji' pa'qu' uł'axe'.* 4 Week pakha' qu' naqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an t'otsipji' iye ke' łe'lijei ha' Cristo. Qa pakha' t'otsipji' ke' łe'lijei ha' Cristo, pakha'an uł'ax. 5 Qa ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in nam ha' Cristo qa yiwu'm pe' inwuł'ets qe łakha' hamji' pa'qu' uł'axe'.* 6 Week pa'qu' na'nji'teje'mha ha' Cristo, pakha'an nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax. Qa pakha' qi in yaqsiijkii pa' uł'ax pakha'an nite' yi'wen qa nite' nikfe'lets iye ha' Cristo qe nite' yijayan.* 7 Yilits, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił. Qu' i'weni'ł pa'qu' naqsiijkii pa' yatsathen qa' menikfeliti'łets in łakha' yatsathen pa' łunye'j in łunye'jek ha' Cristo in yatsathen. 8 Pakha' qi in yaqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an yatsat'axij pa' inwo'met (Satanás). Qe pa' inwo'met hikpa' yojo'oj pa'aj in yaqsiijkii pa' uł'ax. Qa hik ta'łijupi' in nam ha' Ła's pa' Intata qe qa' niwuł'enhetju' pe' ł'ithayijkitits pa' inwo'met.* 9 Week pakha' qu' hats nenekijfik'i pa' Intata nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax qe hats na'l pa' yenji'teje'm pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax qe hats nekijfik'i pa' Intata.* 10 Ma' qa aka'an qa jutsiqetsij pe' łelits pa' Dios qa pe' łelits pa' inwo'met

* **2:22** Jn 20:31; Hch 18:5; Ef 5:2; 1Jn 5:1 * **2:23** Jn 5:23; 8:19; 16:3; 17:3; 1Jn 4:15; 5:1; 2Jn 9 * **2:24** Jn 10:38; 15:4-7; 1Jn 2:6,27-28; 3:6,24; 4:13,15-16; Col 3:3; 1Ts 1:1 * **2:25** Jn 4:14; 1Ti 4:8; 2Ti 1:1; Tit 1:2 * **2:27** Jn 14:26; 15:4-7; 1Jn 2:6; 3:6,24; 4:13,15-16 * **2:28** Lc 17:30; Col 3:4; 1Jn 3:2; 1Ts 2:19 * **2:29** Gn 18:19; Dt 6:18; 1Jn 3:7,9,10; 4:7; 5:1,4,18; Jn 1:12-13; 3:3-7; 8:41 * **3:2** 1P 5:4; 1Jn 2:28; Ro 8:29; 1Co 13:12; 15:49; 2Co 3:18; 4:11; Fil 3:21; 2P 1:4; He 12:14; Ap 22:4 * **3:3** Hch 23:6; 1Ts 1:3; Fil 4:8 * **3:5** Jn 1:29; 1Co 15:3; 1P 2:21-24; 3:18; 2Co 5:21; He 4:15; 7:26; 10:4; 1Jn 2:29 * **3:6** Jn 15:4-7; 1Jn 2:6,24,27-29; 3:24; 4:13,15-16; 5:18; Ro 6:11-12 * **3:8** Mr 1:11; Jn 21:1; 2Co 4:11; 1P 5:4; 1Jn 5:20 * **3:9** 1Jn 2:29; 1P 1:23

(Satanás). Week pakha' qu' nite' naqsi'ji'ijkii pa' yatsathen nite' yatsat'axij pa' Intata. Qa hik łunye'j iye pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, nite' yatsat'axij iye pa' Intata.* 11 Aka' qu' hit'iłij ewets wi'tlijei hik aka' hayiits ł'impi'ye'ełij in yit'ij: —Qi qu' mewet-su'uniłha ekheweli'ł.— 12 Hasu'uj injunyejeye' pa' łunye'j pa'aj pa' Cain'ik'i in yatsat'axij pa' inwo'met (Satanás), qa yilan pa'aj pa' łek'inijik'i. ¿Qa inhats'ek in yilan pa'aj? Yilan pa'aj qe pa' Caín na'l pa' uł'ax i'nji' qa pakha'łe łek'inijik'i qa qi in yatsathen pa'aj.* 13 Yejefets, hasu'uj e'nitjułaxi'łijpha'm qu' na'napjaxi'ł e'm pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo.* 14 Inekhewel hats ju'ukik'uifik'i pa' witwamhi' qa hats ju'un ji'teje'm pa' witiła'x nite' ham. Aka'an in jinikfe'lets qe ta'łets in jiwet-su'un in hats jitajayan ha' Cristo. Pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' hats łejefeyi'ipji' ha' Cristo, pakha'an mente' yili'ij pa' uł'ax, mexe aman ji'teje'm pa' witwamhi'.* 15 Week pakha' qu' na'napjaxi'm pe'ye' pekhewe' hats łejefetstaxipji' pa' Intata, pakha'an eqek'una'x. Qa ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in ham pa'qu' łunye'je' aka'an pekhewe' na'li'm pa' witiła'x nite' ham.* 16 Aka' hane'ej qu' jinikfelitets pa' yijaa'ija witeqsu'unka'x aka'an, ha' Jesucristo in wetłisłi'ij qu' nawa'm qe ta'łets in jiyisu'un. Qa hik aka' qu' injunyejeye' iye qu' jinewetłisłi'ij pa' witwamhi' qe ta'łets in qi qu' jintesu'un pe'qu' inejefetsi'ipji' ha' Cristo.* 17 Pa'qu' ewi'łe' jukhew i'nłi'i qu' efuye' qu' nana'li'm pe'qu' łewekwekitse' qa nite' yi'fen pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo qu' nowotaxiikii pe'ye' qa ¿pa'n łunye'j qu' nittaxijets qu' nana'li'm pa' łeqsu'unka'x pa' Intata?* 18 Yilits, hasu'uj i'nlijeeye'łe qu' jintit'ijets qu' jintesu'un pa'qu' inejefeyi'ipji' ha' Cristo. Jitaqsiimijkii yijat'ij pe'ye' qa weeki'ij iye pe' intawjets qu' jintesu'un qu' jintaqsiimijkii.* 19 Qu' jintaqsiijkii aka'an, qa' jinenikfe'lets in yatsat'ets'inij pa' Intata qa' jintoksi'wen iye in hats jitaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata.* 20 Qa pa' intawe'j qu' numti qu' nite' łe'wise' pa' jitaqsiijkii qa pa' Intata in łakha' les qi qa t'anipji' pa' intawe'j. Łakha' hats nikfe'lets week pa' jitaqsiijkii.* 21 Yejefets, pa' intawe'j qu' numti qu' łe'wise' pa' jitaqsiijkii ma' qa nite' jiwetjeyepunets qu' ji'niyinets pa' Intata 22 qa jiyełisij week pa'qu' ji'niyinijets pakha'an, qe jitek'enets kekhewe' yit'ij inwets qa jitaqsiijkii iye pa' yi'sinheti'mkii.* 23 Kakha' yisu'un qu' jintaqsiijkii kakha'an in yit'ij inwets qu' hasu'uj jinteqeku' ka' łii ha' Ła's Jesucristo qa' jinewet-su'unija iye inekhewel in jitajayan.* 24 Qa pakha' qu' naqsiijkii kakha' yit'ij inwets pa' Intata, ma' qa pa' Intata qa' na'nji'teje'mha pakha'an qa pakha'an qa' na'njiteje'mek pa' Intata. ¿Qa łekpa' jiyikfelitets aka'an? Pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij pa'aj pa' Intata, hikpa' jiyikfelitets aka'an.*

4

Pa' Espíritu Santo qa pa' łeqe espíritu pa' anticristo.

1 Yejefets, hasu'uj isu'uni'ł qu' aje'eł ek'eni'łets pa'qu' espirituye'. Yojo yijat'ij qu' mowo'ołii qu' enikfe'li'łets me ta'łets pa' Intata me i'nłi'i qu' nite' nata'łe'ets. Qe olots pe' wotk'onijkii qu' profetaye' ha'ne week sehe' ipji'.* 2 ¿Qa pa'n łunye'j qu' enikfe'li'łets pa'qu' espirituye' qu' nata'łets pa' Intata?

* **3:10** 1Jn 2:10; 3:14-17; 4:20-21 * **3:12** Gn 4:1; Jud 11; 2Ts 3:3 * **3:13** Jn 17:14 * **3:14** Jn 8:51 * **3:15** 1Jn 2:9,11; 4:20; Jn 8:44 * **3:16** Jn 10:11,14,17-18; 13:37-38; 15:13; Is 53:10; Mr 8:34-35; 10:45; 1Co 11:1; Fil 2:5-8 * **3:17** Mr 12:44; Lc 15:12; 1Jn 2:5,16; Hch 2:45; 2Co 7:15; Stg 2:15-16 * **3:18** Mt 7:21; Jn 13:34-35; 15:12-17; Stg 1:22-25; 2:14-17 * **3:19** Jn 14:6; 2Co 11:10; 3Jn 3 * **3:20** Sal 139:6; Pr 2:6; Jn 14:28 * **3:22** Mr 7:8; Jn 14:15; 1Jn 2:3; 5:2 * **3:23** Sal 33:21; Is 50:10; Jn 1:12; 3:18; 1Jn 5:13 * **3:24** Lc 11:13; Jn 6:56; 15:4-7; Hch 5:32; 15:8; Ro 8:9-16 * **4:1** 1Ts 5:21

Pakha'an nifel in nametsju' ha' Jesucristo ha'ne sehe' qa hik ɬ'eseninyejei ene' sehe' ipji'.* 3 Qa pa'qu' espirituye' qu' nite' nenfele' ha' Jesucristo in nametsju' ha'ne sehe' qa hik ɬ'eseninyejei ene' sehe' ipji'. Pakha'an espíritu nite' ta'ɬets pa' Intata, ta'ɬets pa' Cristo ɬ'ejuihife. Hikpa' hayiits ɬ'impi'ye'eɬij qu' nanam hatse' qa hane'ej qa hats i'nipji' ha'ne sehe'.* 4 Yilits, ekheweli'ɬ yatsat'etsi'ɬ ej pa' Intata. Qa hats ɬanaxiɬij pekhewe' ejtitsits qe nite' nawitji'iɬ. Qe pa' na'li'ɬ e'm Espíritu Santo pakha'an les t'un, nite' hik ɬunye'j pa' espíritu i'nipji' ha'ne sehe'.* 5 Pekhewe'en yatsat'etsij pakha' i'nipji' ha'ne sehe'. Qa hik ta'ɬijupi' in uja'xɬe qu' niyetij pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe' qa week tek'enets iye pe' jukhew qa efuts ha'ne sehe' ipji'.* 6 Inekhewel yatsat'ets'inij pa' Intata. Qa pekhewe' yatsat'etsij pa' Intata qa tek'en inwets. Qa pekhewe' nite' yatsat'etsij pa' Intata qa nite' tek'en inwets. Qa aka'an in ɬunye'j qa jinikfe'lets pekhewe' na'li'm pa' yijaa'ija in Espíritu Santo qa jinikfe'lets iye pekhewe' na'li'm pa' nite' yijaa'ija in espíritu.*

Pa' Intata ɬakha' witeqsu'unka'x.

7 Yejefets, jiwet-su'unija inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo qe pa' witeqsu'unka'x ta'ɬets pa' Intata. Week pakha' qu' nisu'un pa'qu' hats ɬejefeyi'ipji' ha' Cristo, pakha'an in ineqsu'un qe hats ewi'ɬij iye in nekfik'i qa nikfe'lets pa' Intata.* 8 Pakha' qu' nite' nisu'une' pa'qu' hats ɬejefeye'taxipji' ha' Cristo, pakha'an nite' nikfe'lets pa' Intata qe pa' Intata ɬakha' witeqsu'unka'x. 9 Pa' Intata jiyethiinijha in qi pa' ɬeqsu'unka'x inij qa nukinju' pa' ewi'ɬɬe in Ɬaa'sija qe qa' nata'ɬets pa' witiɬa'x nite' ham.* 10 ¿Pa'n ɬunye'j pa' yijaa'ija in witeqsu'unka'x? Nite' pakha' na'l ine'm ineqsu'unka'xij pa' Intata. Pa' yijaa'ija pakha'an pa' qi ɬeqsu'unka'x inij pa' Intata qa nukinju' ha' Ɬa's qa wa'm infi qe qa' ɬaja'yi'ij pe' inwuɬ'ets.* 11 Yejefets, pa' Intata aka' ɬeqfenyejei inij in qi in jiyisu'un qa hik aka' qu' ineqfenyejeye' jiijek qu' qi qu' jinewet-su'unija inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo.* 12 Ham pa'qu' jukhewe' qu' ni'wen pa' Intata. Qa qu' jinewet-su'un inekhewel in hats jitajayan, ma' qa' na'n initji'teje'm qa les qiyi'ija qu' jinewet-su'un.* 13 ¿Ɬekpa' jiyikfelitets in hats ju'un ji'teje'm pa' Intata qa ɬakha' qa i'n'init ji'teje'mek? Pa' Espíritu Santo hikpa' jiyeɬisij pa'aj jiyikfelitets aka'an.* 14 Yekheweli'ɬ hi'weni'ɬha qa yekheweli'ɬ qu' henfeli'ɬ in yijaa'ija pa' Intata in nukinju' ha' Ɬa's qe hakha'an Eqiɬina'x ha'ne sehe' epji'.* 15 Week pakha' qu' nit'ijets ha' Jesús in Ɬa's pa' Intata qa pa' Intata qa' na'n ji'teje'm pakha'an, qa pakha'an qa' na'n ji'ij ji'teje'mek pa' Intata.* 16 Qa inekhewel hats jinikfe'lets qa nite' jiteqeku'uk'i iye pa' Intata in qi pa' ɬeqsu'unka'x inij. Pa' Intata ɬakha' witeqsu'unka'x. Qa pa'qu' nana'li'm ɬeqsu'unka'xi'ij pa' Intata qa week iye ene' jukhew, pakha'an qa' na'n ji'teje'm pa' Intata, pa' Intata qa' na'n ji'teje'mek pakha'an. 17 Qa aka'an qu' injunyejeye' qa' les qiyi'ija qu' notpol inij pa' witeqsu'unka'x hats'inha qu' namtaxets pa' ɬahats'ij qu' nejeyumtshentax ene' week qa'nte' jine'nijiweyi'im qe ham pa'qu' jinetjumti'ijkii. Qe in mexe ju'unipji' ha'ne sehe' qa' jinewet-su'un in ɬunye'jek ha' Jesús in qi in ineqsu'un.* 18 Pa' witeqsu'unka'x ta'ɬets qu'nte' jine'nijiwe'ye'. Qa pa'qu' ne'nijiwei qe hats

* **4:2** Jn 1:14; Fil 2:7; 3:3; 1Co 12:3 * **4:3** 1Jn 2:18,22; 2Jn 7 * **4:4** Ro 8:31; Col 1:27; 1Jn 3:20; Jn 12:31 * **4:5** Jn 17:6; 2P 2:20 * **4:6** Jn 8:47; Mr 13:5-6; 1Co 2:12; 1Ti 4:1 * **4:7** 1Jn 2:29 * **4:9** Mr 9:37; Jn 1:14,18; 3:16,18; 10:28 * **4:10** Jn 3:16; 1Jn 2:2 * **4:11** Jn 13:14; 15:12; Ro 13:8; 1Ts 4:9; 1P 1:22 * **4:12** Ex 33:20 * **4:13** Jn 15:4-7; 1Jn 2:6,24,27-28; 3:6,24; 4:15-16; Ap 3:22 * **4:14** Ro 1:3 * **4:15** Jn 9:22; Fil 2:6 * **4:17** Mt 10:15; 11:22,24; 12:36; 2P 2:9; 3:7; Jud 6; Jn 14:10-11; 15:9-10; 17:11,15,18

yumti qu' nattanithenhetii hatse' qe pakha'an hami'm pa' yijaa'ija in wite-qsu'unka'x.* 19 Inekhewel hats jitesu'un pa' Dios qe Łakha' yojo in jiyisu'un.* 20 Pa'qu' nit'ij: —Yakha' hisu'un pa' Intata,— qa napjaxłi'im pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, pakha'an ejtitsax. Qe pa'qu' nite' nisu'une' pa'qu' łejefeye'taxipji' ha' Cristo in yi'wentax qa ¿pa'n łunye'j qu' nisu'un pa' Intata in nite' yi'wen?* 21 Qa aka' wi'tlijei jiyełisij pa' Intata yit'ij: —Pa'qu' jukhewe' qu' nisu'unija pa' Intata les łe'wis qu' nisu'unija iye pa'qu' łejefeyi'ipji'.—

5

¿Łekpa' ta'łets in jit'anipji' ha'ne sehe' epji'?

1 Week pakha' qu'nte' neqekuyi'ik'i ha' Jesús in hikha' Cristo, pakha'an hats nekijfik'i pa' Intata. Qa pa'qu' jukhewe' qu' nisu'un pa' Intata, pakha'an qa yisu'un iye pakha' i'nk'a nekijfik'i iye pa' Intata.* 2 In jitesu'uunija pa' Intata qa jitaqsiijkii iye pa' yisu'un ma' qa jinikfe'ljeetsekha in yijaa'ija in jitesu'un iye pe' hats łelitsij. 3 In jitaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata ikji' jitesu'un pa' Intata. Qa in jitesu'uunija pa' Intata, ma' qa nite' jutsitax qu' jintaqsiijkii pa' yisu'un.* 4 Qe week pakha' qu' hats nenekijfik'i pa' Intata pakha'an hats t'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'. ¿Qa łekpa' ta'łets in jit'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'? Pa' nite' inqekuye'j hikpa' ta'łets in jit'anipji'. 5 ¿Qa łek pakha' pa' t'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'? Pakha' nite' yeqeku'uk'i ha' Jesús in hikha' Łaa'sija pa' Intata.* 6 Hakha'an in nam qa jutsiqaxij kakha' łunye'jkii in i'nk'aa wempuli'jji' ha' iweli' qa in t'ilitfik'i iye ke' ł'athits, hakha'an Jesucristo. Nite' ewi'łłe in wempuli'jji' ha' iweli', qe ke' ł'athits iye in t'ilitfik'i. Qa kekhewe' yaqsiijkii in ta'łets pa' Espíritu Santo ma' qa jutsiqaxij in hikha' Cristo. Pa' Espíritu Santo ewi'łłe in yaqsiijkii pa' yijaa'ija.* 7 Wetshetk'ewi'ł eke' jutsiqetsij:* 8 pa' Espíritu Santo, qa ka' łunye'jkii in i'nk'aa wempuli'jji' ha' iweli' qa in t'ilitfik'i iye ke' ł'athits, enewe' wetshetk'ewi'ł ewi'ł pa' ł'anyejeyij.* 9 In jit'ekumiju'ł pa'qu' nenfel pe'ye' pa'qu' jukhewe' qa nite'łe jinikfe'lets me yijaa'ija, qa pakha'łe Intata pa' nifel qa yijaa'ija yijat'ij. Qa hik ta'łijupi' in nifel in Łaa'sija ha' Jesús qa yijaa'ija.* 10 Pa' qu'nte' neqeku'ye' ha' Ła's pa' Dios qa pa' Espíritu Santo, ta'łets pa' łatawe'j in yumtii'ija in ewi'łłe in Łaa'sija pa' Dios. Qa pakha'łe qu' neqeku' pa' Intata, pakha'an yiwejtitsinentax pa' Intata qe nite' tek'enets pa' Intata in nifel in Łaa'sija ha' Jesús.* 11 Ekewe'en łe'lijei pa' Dios yit'ij inwets in hats jiyełisij pa' witiła'x nite' yili'ij, pakha' witiła'x ta'łets ha' Ła's. 12 Pa'qu' netk'enets ha' Ła's pa' Intata, ma' qa' hats nana'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij. Qa pa' qu'nte' netk'ene'ets ha' Ła's pa' Intata, pakha'an hami'm pa' witiła'x nite' yili'ij.* 13 Hika'ał e'm hane'en ekheweli'ł in nite' łeqeku'ułha' Ła's pa' Intata, ma' qa' enikfe'li'łetsha in hats na'li'ł e'm pa' witiła'x nite' yili'ij.* 14 Hane'ej hats jinikfee'letsha pa' Intata qu' ji'niyinijets pe'ye' pekhewe' qu' łexkeli'ij inwets, łakha' hats jiyepiye'.* 15 Qu' jinenikfe'lets pa' Intata in jiyepiye' qu' ji'niyinijets pe'ye' qa' jinenikfe'ljeetsek in jiyełisij pa'qu' ji'niyinijets.* 16 Qu' i'weni'ł pa'qu' ewi'łe' enewe' inejefetsipji' pa' Intata qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa nite'łe yeka'xii pa' witwamhi', qa' iyini'łipji'kii, qa pa' Intata qa naq'ayinij hats'inha qa' mexe netis eku'nij iye pa'qu' łiła'xe'. Aka'an

---

* **4:18** Ro 8:15; Ef 4:11-16 * **4:19** 2Ts 2:13 * **4:20** 1Jn 1:10; 2:9-11; 3:10,14-17 * **5:1** 1Jn 2:29 * **5:3** Dt 30:11; Mt 11:30; 23:4,23 * **5:5** 1Co 15:57; 2P 2:20; Jn 5:19; 14:1; He 1:2 * **5:6** Mr 1:11; Jn 1:34; 15:26; 17:1; 1Jn 1:7; 4:10; Hch 26:5 * **5:7** Dt 19:15; Mt 18:16; Jn 8:17-18 * **5:8** Jn 1:32; 19:30,34; 20:22 * **5:9** Jn 5:36-37; 8:18 * **5:10** Gn 3:4 * **5:12** Jn 3:15,36; 5:24; 6:40,47 * **5:13** 1Jn 3:23 * **5:14** Mt 7:7,8; Jn 9:31; 11:22; 14:13; 1Jn 3:22 * **5:15** Stg 1:5; Jn 11:22; 16:24

in hit'ij uja'xłe in k'iyetij pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax qa nite'łe yeka'xii pa' witwamhi'. Na'l pa' ewi'ł witwuł'ax jiyamitii pa' witwamhi'. Qa aka'an qa nite' hit'iłij ewets qu' iyini'łipji' pakha' qu' naqsiijkii. 17 Week pakha' nite' łe'wis ta'łets pa' witwuł'ax. Qa na'łłe pa' witwuł'ax, nite' jiyeka'xii pa' witwamhi'. 18 Jinikfe'lets iye week na'aj hats nekijfik'i pa' Intata qa hats nite' yaqsiijkii pa' uł'ax qe pa' Intata hats yejełets qa pa' inwo'met (Satanás) qa nite' łeke' qu' net'eku'mets.* 19 Jinikfe'lets iye in yatsat'ets'inij pa' Intata. Qa week ha'ne sehe' ipji' pekhewe' nite' yatsat'etsij pa' Intata pekhewe'en yatsat'etsij pa' inwo'met (Satanás). 20 Jinikfe'lets iye ha' Ła's pa' Intata in nametsju' ha'ne sehe' qa jiyełisij pa' inikfeliyaxitsets ma' qa jinikfe'lets pa' yijaa'ija in Dioosija. Inekhewel in hats ju'un ji'teje'm ha' yijaa'ija. Hakha'an Jesucristo, Ła's pa' Intata. Hik hakha' Dioosija qa hik hakha' iye witiła'x nite' yili'ij.* 21 Yilits, jełi'łiju'ł hasu'uj isu'uni'ł qu' iyini'łii qu' hik łunye'je' qu' diose' ekewe' wekwek. Amén.

* **5:18** Jn 17:12; 1P 1:5; Jud 24; Ap 3:10 * **5:20** Jn 1:14; 8:42; 10:38; 15:9; 17:21; 1Jn 1:2; 2:23-24; 3:5,8; 1Ts 1:1

2 JUAN

Mexe wetfel.

1 Yakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij. Qa ke' efu* t'eku'miiji' pa' Intata qa week he' łelits, hikhe' he'nq'ika' ai. Hik hekhewe' iye qi in hisu'un. Nite' yeł'ewi'łłe qu' hisu'un, qe week iye hekhewe' hats nikfe'lets pa' yijaa'ija, yisu'un iye hekhewe'en* 2 qe ta'łets ke' Intata łe'lijei in yijaalija, qa ekewe'en qa nite' ł'anuuyi'i qu' jinaqamij.* 3 K'iyinijets pa' Intata qa ha' Ła's Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits inwets qa qu' nenq'elet'inij iye qa' jinełisij iye pa' wit'ikesimeya'x hats'inha qa'nte' jinteliyi'ij qu' jintajayaanija qa' qiye' iye qu' jinewet-su'unij in hats jitajayan.*

Pa' ewi'ł wi'tlijei t'ejuyets pa' witeqsu'unka'x.

4 Qi in ye'łe'wisi'mkii in hewetweni'ł he' uja'x hekhewe' elits qa hi'wen in yijaa'ija in yijayan ekewe' łe'lijei pa' Intata.* 5 Qa hane'ej qa k'iyinij ewets efu qu' aqsiijijkiiha kakha' wi'tlijei in yit'ij qu' jinewet-su'un inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo. Aka' wi'tlijei in hika' nite' ink'ayik hik aka' hayiits na'l ine'm in i'nk'aa jitajayan ha' Cristo.* 6 In jitesu'uunija pa' Intata ma' qa jitaqsiijkii pa' yisu'un. Qa aka' wi'tlijei in yit'ij inwets qu' jintesu'un pekhewepe', hik aka' yisu'un pa' Intata qu' jintaqsiijkii. Aka'an hayiits ł'impi'ye'ełij.*

Pa' yijaa'ija in nite' witqekuye'jij pa' Cristo.

7 Qe olots pe' iwotk'onhetsits nekipji' ha'ne week sehe'. Enewe'en nite' nifel ha' Jesucristo in nametsju' ha'ne sehe' qa hik ł'eseninyejei ene' sehe' ipji'. Qa pakha' qu' naqsiijkii aka'an pakha'an iwotk'onhetsaxłe qa ł'ejuihife iye ha' Cristo.* 8 Jeł'iłiju'łha aka'an hats'inha qa'nte' anqami'iłij pekhewe' hats na'li'ł e'm enistitsi'ł hatse' hats'inha qa' weeke' wetets qu' namtaxets qu' esti'yi'łij hatse'.* 9 Week pakha' qu' nittaxijets qu' hats nijayan ha' Cristo qa hats i'ntaxji'teje'm pa' wit'ikheyi'j qa in yamets łahats'ij qa yili'ij iye, ma' qa hats yilii'ijha hats nite' tepilets, qe nite' hayiits qu' natsat'axij pa' Intata. Qa pa'qu' ewi'łe' qu' hats na'n ji'teje'm pa' wit'ikheyi'j, qe pakha'an hayiits yatsat'axij pa'aj pa' Intata qa ha' Ła's iye.* 10 Qu' nana'l pa'qu' nanami'ł ewets qu' nit'ijets qu' nenfel eke' wi'tlijei qa ham łi'im ke' hats i'nq'ijatshenij ha' Cristo, qa hasu'uj iwhini'łifi pe'qu' etsi'yi'ił. Hasu'uj iye it'iłijets: —¡Łe'wis in łanam!—* 11 Qe pakha' qu' nit'ijets: —¡Łe'wis in łanam!— pakha'an hats hik łunye'j qu' nifenij pa' yaqsiijkii in uł'ax.*

Wetfel.

12 Olotstax ke' hisu'untax qu' henfeli'ł e'm qa nite'łe hisu'un qu' henji' ha'ne witfaakanek. Q'ax qu' łeke'ye' hatse' qu' natsami'ł ei qa' jintafaakateiju'ha, ma' qa qiyi'ija qu' je'łe'sitsi'imkii.* 13 Enewe' łelits ke' ejefeki', hikke' t'eku'miiji' iye pa' Intata wetfel ei. Hats uja'xłe.

---

* **1:1** Pa' Juan wenq'ika'ai pe' efu. Aka'an na'l pe' yumti qu' nenq'ika'ai pe'qu' łelijtsitjiye qa na'l iye pe' yumti qu' nenq'ika'ai ne'ej efu'ija. * **1:1** Ro 16:13; 1P 5:13; 2Jn 13; Jn 8:32; 14:6; 1Ti 2:4 * **1:2** 1Jn 1:8 * **1:3** 1Ti 1:2; 2Ti 1:2; He 1:2; 1Jn 4:12 * **1:4** 3Jn 3-4 * **1:5** 1Jn 3:11 * **1:6** 1Jn 2:5; 5:3; Sal 103:18; Mr 7:8; Jn 14:15,21,23; 15:10 * **1:7** Fil 3:3; 1Jn 2:18,22; 4:3 * **1:8** 2P 2:13 * **1:9** Jn 5:12; 8:31-32,41; 15:4-16; 1Jn 2:21-23,27; Mt 11:27; He 1:2 * **1:10** Jn 1:12; 6:21; 13:20 * **1:11** 1Ti 5:22; Ef 5:11; 1Ti 5:22; Jud 23 * **1:12** 3Jn 13; Jn 15:11

3 JUAN

Juan wenq'ika'ai pa' Gayo.

1 Yakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij hika' e'm ha'ne witfaakanek akha' Gayo.
Yakha' qi in k'esu'un.*

Juan qi in yisu'un pa' Gayo.

2 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' ewi'ɬɬe in k'iyinijets pa' Intata qu' ne'fenij
week pa'qu' ɬunye'je' qu' aqsiijkii qa k'iyinijets iye qu' nafits in yijaa'ija in
ɬijayan pa' Intata qu' ham aats'eye'.* 3 Qi in tsi'sinheti'mkii in namyii he' uja'x
inejefetsipji' pa' Intata qa nifel ye'mik'i pa' ejunye'j in yijaa'ija in ɬijayaanija
pa' Intata.* 4 Les qiijiija qa ɬe'wisji'ij ye'mkii qa k'impiye'ji'jij hekhewe' yijat-
shenhei in nite' yili'ij in yijayaanija ke' Intata ɬe'lijei.* 5 Yejefe qi in k'esu'un,
yakha' hit'ij ewets in qi'ija in ɬe'wis ka' eqfenye'jij in ɬeneqjunu'uj qa ɬ'iftits'ets
iye hekhewe' hats yijayan ha' Cristo. Qa qi'ija iye in ɬe'wis in ɬeneqjunuji'jij
pekhewe' nite' ɬenikfeltaxij hats yijayan ha' Cristo. 6 Enewe'en in yamjii na'aj
witset qa nifelji'ijkii pa' eqfenyejeiji'jij in qi'ija in ɬisu'un qa ɬeneqjunu'uj iye,
i'njiijifi pe' witlitsitjii qa nifelji'ji'm pe' hats yijayan ha' Cristo. Qa k'iyinij
ewets qu' i'fenij week pa'qu' hami'ik'ui qu' net'ejuyets qu' nakkii iye qu'
nenfel ke' Intata ɬe'lijei qe hik aka' yisu'un pa' Intata hats'inha qa' ɬe'wiise'ɬe
qu' nakkii iye,* 7 qe ɬekhewel in ikkii ta'ɬets in t'ithayi'yi'm ha' Jesucristo
qa nite' yisu'un qu' net'eku'miju'ɬ na'aj tistaxij pekhewe' nite' yijayan ha'
Cristo.* 8 Qa hik ta'ɬijupi' inekhewel qu' jintaqsiijkiyek pe'ye' hats'inha qa'
week ji'nt'ithayiyi'ɬ pekhewe'en. Ma' qa' hik ɬunye'je' qu' ewi'ɬ jina'niji' pa'
i'nithayijkit in jitefel ke' Intata ɬe'lijei.

Pa' Diótrefes uɬ'ax pa' ɬunye'j.

9 Yakha' in hika' ka' hayiits witfaakanek t'ejuitaxets hekhewe' hats yijayan
ha' Cristo, qa hakha'ɬe Diótrefes qa nite' yisu'un qe ɬakha' yisu'untax qu' les
qi qu' netnek'enhei qa nite' tsisu'untaxi'ɬ yekheweli'ɬ in heinek'enhe'yi'ɬij
hekhewe' hats yijayan ha' Cristo.* 10 Qa hik ta'ɬijupi' qu' ɬeke'ye' qu' nat-
samii hatse' qa' week henfelji'ju' hekhewe' hats yijayan ha' Cristo ka'
ɬunye'j ha' Diótrefes qi in uɬ'ax qa uɬ'etsik'i iye pe' ɬe'lijeyi'ɬ yiwetskii. Qa
ekewe'en nite' uja'xɬe qu' naqsiijkii qe na'l iye kakhap iye yaqsiijkii kakha'an,
in t'oqoweijiiju'ɬ hekhewe' inejefets in yamtaxii pa'aj ke' witlijtsitjii hik
hekhewe' ikijfik'i qu' nenfel ke' Intata ɬe'lijei. Qa pe' neqjunutaxij ma' qa
yiwu'mik'uifik'i ke' ɬe'lijtsitjii.*

Pa' Demetrio ɬe'wis pa' ɬunye'j.

11 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' hit'ij ewets qu' hasu'uj eneqjeyu'uj qu'
aqsiijkii pa' uɬ'ax. Eneqjeyu'uj yijat'ij qu' aqsiijkii pa' qi ɬe'wis. Pakha' qu'
naqsiijkii pa' ɬe'wis pakha'an yatsat'axij pa' Intata. Qa pakha'ɬe qu' naqsiijkii
pa' uɬ'ax pakha'an nite' nikfe'lets pa' Intata.* 12 Week yit'ijets in ɬe'wis pa'
yaqsiijkii ha' Demetrio. Qa week yit'ijets iye in yijaa'ija in yaqsiijkii pa' yit'ij

---

* **1:1** 2Jn 1; Jn 14:6; 1Jn 5:20 * **1:2** 1Ti 1:10 * **1:3** Jn 15:26; Hch 26:5; 2Jn 4 * **1:4** Jn 15:11; 1Co 4:14; Ga 4:19; Fil 2:22 * **1:6** Mt 16:18; 1Co 10:31; 14:4; 16:6; Ap 1:4; Hch 15:3; 20:38; 21:5; Ro 15:24; 2Co 1:16; Tit 3:13; 1Ts 2:12 * **1:7** Jn 10:25; Hch 15:14; Ap 14:1; 1Co 9:15-18 * **1:9** Mt 20:25-28; 23:5-12; Col 1:18; 1P 5:2-3; 2Jn 9; Hch 18:27; Ro 16:1-2; 2Co 3:1 * **1:10** 1Ti 5:13 * **1:11** 1P 3:17; 1Jn 4:4; Ex 33:20

ke' Intata łe'lijei. Qa yekheweli'ł iye hik aka' hit'iłijju' iye. Qa akha' hats łenikfe'lets week na'aj hit'iłijju' in yijaa'ija.*

Wetfel.

13 Olotstax ke' hisu'untax qu' henfel e'm qa nite'łe hisu'un qu' henji' ha'ne
witfaakanek. 14 Q'ax qu' łeke'ye' hatse' qu' natsam ei qa' jintafaakateiju'ha.
15 Na'łłek pa' Intata qu' nełisij pa' wit'ikesimeya'x. Enewe' ejuwaikal wetfel ei.
Qa akha' qu' enfeli'mek hekhewep yijuwaikali'ł in hewetfeli'łii. Qa hasu'uj
pa' qu'nte' enfeli'im.

* **1:12** 1Jn 2:20-21; Jn 21:24

JUDAS

Judas mexe wetfel.

1 Yakha' Judas, łeqejkunenek ha' Jesucristo, qa łek'inij ha' Jacobo (Santiago).
He'nq'ika'ał ei ekheweli'ł pekhewe' taya'yiiji' pa' Intata Dios qa yisu'un iye qa
yejełets iye qe ta'łets ha' Jesucristo.* 2 Na'łłek pa' Intata qu' qi qu' nenq'eleti'ł
ej iye qa qu' les nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x qa qu' qi qu' nesu'uni'ł iye.*

Jeł'łiju'ł pe' i'nq'ijatshentaxij qa nite'łe yijayan.

3 Yejefets, yojo in qi in hisu'untaxija qu' he'nq'ika'ałij ei in t'ejuyets pa' inił-
ijii nite' yili'ij hikpa' je'weektaxij, qa humtiłe qu' les łe'wise' qu' he'nq'ika'ałij
ei qu' k'akakłini'łij qu' mawatlanił-ipji' pa' nite' inqekuyejeyij, hikpa' hats
tisij pa' Intata week pe' hats yijayan qa nite' łeke' qu' ink'ayik'e.* 4 Qe
na'l pe' uja'x jukhew i'ni'ł etji'teje'm nite' watanalittax łete'm, hik pekhewe'
hayiits we'nika'ajji' pa'aj qu' nattanithenhetii. Pekhewe'en jukhew nite'
yijayan pa' Intata, yisu'un qu' nayaxkitipji' pa' łeq'iftitsheneye'j pa' Intata
hats'inha qu' nit'ijets qu' nite' uł'axe' qu' jinanawitjił-i'ij ha'ne i'nese'n, qa nite'
yisu'un iye qu' net'eku'miju'ł ha' ewi'łłe in Tenek'enhei inipji' qa Yatsat'ets'inij
iye Jesucristo.* 5 Hisu'un qu' k'ajamtikineniłik'i, yemjeetax in hats week
łenikfe'ltaxiłets ekewe'en, pa' Yatsat'ax'inij in yilithin pe' Israel, yilithinik'ui
pa' sehe' Egipto, qa i'nk'ałe pa' Yatsat'ax'inij qa nilanju' pe' Israel'ik'i pe'
nite' tek'enets.* 6 Qa hik łunyejei iye pa'aj pe' angelits in nite' yejełets pa'
łunyejeitaxija na' wa'sji', qe wattaliheni' yijat'ij pe' łetsetititstaxija, ma' qa pa'
Intata qa yeni' pa' qi in nookii in nophe'łju' qa yaqsi'jijup pa' nełuji' qu'
newetjeyumtshentax pe' uł'ets.* 7 Qa hik łunye'j iye pa' Sodoma qa pa'
Gomorra qa pekhewep witsetits metitsi'm, in wanawitjił-eju'kii qa in wapiłłe
wetju'łkii iye, qa pa' łunyejeikii pa'aj qa wetjeyumtshentaximijupi' pa'qu'
łunyejeye'kii hatse' pe'qu' namii pa' fe't nite' yili'ij.* 8 Qa hik łunyejei pekhewe'
i'ni'ł etji'teje'm, in itsowoł'ax qa yumtiłe pe'ye' qa yaqsiijkii, qa yit'esinhet pa'
ł'ese'n in yaqsiijkii pa' uł'ax, yuten week pa'qu' łunye'je' qu' netnek'enhei qa
nite' yaatse'etsju' in uł'ax ł'anyejeyij pa'qu'łe łunye'je' pekhewe' qu' qitse'ji'.*
9 Pa' qiji' ángel Miguel nijiwe'yets iye qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' nit'ij, pa' inwo'met in
tejitheitaajetskii qu' nenfeli'm pa' i'ni' pe' łenutsik'i pa' Moises'ik'i, qe yit'ijets
yijat'ij: —¡Pa' yatsat'axyij qu' naq'ayinij!—* 10 Qa pekhewe'łe'en pe' yit'ij
łetets in inejefetsipji' pa' Intata qa uł'etsik'i łe'lijeyij pa' qu'nte' nenikfe'le'ets,
qa pa' nikfe'ltaxets in nite' qi, qa hik łunyejei ne'ej inqa'metets in nekfik'i
qa nikfe'lets pa' łunyejeiłe ek. Qa ekewe'en qa hik ekewe' qu' niwuł'enhetju'.
11 ¡Hiye' enewusits yijaat'ij pekhewe'en! Qe łekhewel ikik'i pa' wit'ikheyi'j ikik'i
iye pa'aj pa' Caín, qa in yisu'un qu' nanaxij ł'astai, ma' qa yisu'unija in ikik'i pa'
wit'ikheyi'j ikik'i iye pa'aj pa' Balaam, nanhiyu'upji'kii pe'qu' netnek'enhei
qa' uł'etse'ju' hatse' in łunye'jek pa' Core'ik'i.* 12 Enewe'en hik łunyejei na'aj
wekwek iftsaxets qu' jinaf'ali'ipji' in nite' jite'wen in ekufetsi'łij na'aj łaqsiił-ijkii
qa nite' wepin wetju'ł iye, ewi'łłe in watjamtił-i'ijłetets qu' netekju'. Enewe'en

---

* **1:1** Mt 13:55; Mr 6:3; Ro 1:7; 1Co 1:24; 1Ts 1:4; 5:23; 2Ts 2:13; Jn 17:11,15; 1P 1:5 * **1:2** 1P 1:2; 2P 1:2 * **1:3** Tit 1:4; 1Ti 6:12; 2Ti 4:7; 2P 2:21 * **1:4** 1P 2:8; Ga 2:4; 2Ti 3:6; Mr 7:22; Ro 5:6; Tit 1:16; 2P 2:1; 1Jn 2:22 * **1:5** 1Co 10:1-11 * **1:6** Gn 6:1-4; 2P 2:4 * **1:7** 2P 2:6; 2Ts 1:8 * **1:8** 2P 2:10 * **1:9** Dn 10:13,21; 12:1; Ap 12:7; Lc 1:19; 1Ts 4:16; Mt 4:1,10; 8:4; Hch 13:10; Sal 77:20; He 3:2 * **1:11** Gn 4:1-17,24-25; He 11:4; 1Jn 3:12; Nm 16:1,32; 22:5; 2P 2:15

hik łunyejei iye wasil ham iweli'ye'ji' qa yeka'xłe na'aj t'unik'i, hik łunyejei iye ne'ej najkak qu' ham łeye' in yamtaxets qu' netei, ma' qa in tenit'ijpha'm pe' łefitets'ij ma' qa hats wetsjuk'ij in wa'm.* 13 Hik łunyejei iye ne'ej qitsik'i łeqe t'uyuyits na'aj qi iweli' in nejeti' na'aj łotkoyek na'aj ł'ehuf, qe in i'nq'ijatshen qa nejeti' pa' yeqwepin. Hik łunyejei iye ne'ej footekii in nite' ikesimeni' pa'qu' na'ni', pa' qi in nookii hats wanaqsi'jijup qu' net'ejuyets pekhewe'en qa' pakhaayi'ij qu' na'ni'kii.* 14 Hik enewe' iye iyetij pa'aj pa' Enoc'ik'i, hikpa' wetsjuk tatsai (7) pa' łetset pe' ta'łets pa' Adan'ik'i. Pa' Enoc qa yit'ij: —Jeł qeku'ni'łek, pa' Yatsat'ax'inij qu' nenekijju' pe' milits qa milits yamets pe' łijts'eyekju',* 15 qe qa' nejeyumtshen ene' week, qa' nitanithenij iye week pe' yaqsiijkii pekhewe' uł'ets, qa' nitanithenij iye in uł'etsik'i łe'lijeyets pakha'an.—* 16 Pekhewe'en nite' yisu'un qa pekhel ł'anyejeyijkii week pa'qu' nanaqsiijkii, we'niyayittaxij qa pekhel ł'anyejeyijkii week na'aj wanaqsiijkii, ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'unłe, in iyet wenikfelitets wekwek, qa hamłe weju'łi'ij pe' yit'ij, yaqsiijijetskii pa' yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewep qa yeqif'eli'ijju'.* 17 Qa ekheweli'ł, yejefets, hasu'uj antapi'iłik'i kekhewe' wi'tlijei hayiits nefeliłi'm hekhewe' łeqe apóstoles ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. 18 Hekhewe'en in yitjiiłij ewets: —Pekhewe' teke'lenju' nełuts na'l hatse' pe'qu' qi qu' neqeku' qa' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'lijeye', qa ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'unłe uł'ax.—* 19 Enewe'en hik enewe' ta'łets in yeqet'etsju'kii, enewe'en in iłii ewi'łłe in iłiyijup ha'ne sehe' ipji', hamitsji' pa' Espíritu Santo.* 20 Qa ekheweli'ł, yejefets, week nełuts ijatsheni'łfik'i pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha' Cristo, iyini'ł qa pa' Espíritu Santo qa' ne'feni'łij qu' iyini'ł.* 21 Aqsiiłijkii aka'an hats'inha qa'nte' e'wisitsi'iłji' pa' łeqsu'unka'x pa' Intata in hats ło'notki'iłik'ui pa' łeq'ilta'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 22 Iftits'iłijets pekhewe' eseweitaxijkii. 23 Qa pekhewep qa' aqsi'ji'łij qu' ilithini'łik'ui pa' fe't. Qa pekhewep qa' enq'eleti'łij qa enik'esłe'ełij, qa hasu'ujłe qu'nte' jełi'iłiju'ł pekhewe' t'ijatshenheti'yij hasu'uj ku'miju'ł hik eqjunyejeyi'ij pe'qu' łeqhinataye' t'esits nite' łeke' qu' anatkin.* 24 Qa pakha' ewi'łłe Eqiłina'x, hikpa' ewi'łłe in łeke' qu' net'unheti'ł qa' nite' anami'iłju'kii, qa weju'łij iye qu' neka'xiłets pa' i'ni' pa' łesa'x qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qa ham iye pe'qu' ewuł'etsi'ił.* 25 Pa' ewi'łłe Dios Eqiłina'x, qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, łakha' neniwqinhetji'ha, łakha' wittata, nite' yili'ij in wittata, łakha' tenek'enhei, hayiits pa'aj in mexe ham pa'qu' łahats'i'ij, qa hane'ej iye, qa' pakhaayi'ij iye nite' yili'ij. Amén.*

* **1:12** 1Co 11:17-22; 2P 2:13; Pr 25:14 * **1:13** Is 14:12-15; Ap 1:16; 8:10; 9:1; Mt 6:23; Jud 6; 2P 2:17 * **1:14** Gn 5:18; Dt 7:10; 33:2; Mr 8:38; 1Ts 3:13; 2Ts 1:7; He 12:22 * **1:15** 2P 2:5-6 * **1:16** 2P 2:10; Lv 19:15; Dt 10:17; 2Cr 19:7; Pr 28:21 * **1:18** 1Ti 4:1; 2Ti 3:1; 1P 1:5,20; 2P 3:3 * **1:19** Ro 8:9; Fil 3:3 * **1:20** Ro 8:15-16,26-27; Ef 6:18 * **1:21** Jn 15:9-10; 1Jn 4:16 * **1:23** 1Co 3:15; 2Ts 1:8; Ap 11:11; Pr 6:16-19; Zac 3:3-4 * **1:24** Ro 16:25; Jn 17:12; Ef 1:4; 5:27; Fil 2:15; Col 1:22 * **1:25** Jn 5:44; Ro 16:27

APOCALIPSIS

Pa' Jesucristo jiyikfelittaxets pa' łunye'jkii hatse'.

1 Hane'en pakha' łunye'jkii pa' Dios tisij ha' Jesucristo hats'inha qu' nethinij
pekhewe' yijayan hakha'an pakha' hats nite' toxik'ui łunye'jkii hatse'. Qa
ha' Jesucristo qa tisij pa' ángel qu' netisij ha'ne łeqejkunenek Juan.* 2 Hik
ha'ne Juan iyetij kekhewe' łe'lijei pa' Intata, qa nifel iye kekhewe' iyetij ha'
Jesucristo, qa week kekhewe' yi'wen.* 3 Łe'wisi'mkii pakha' qu' niyinenik'i
eke' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' qe nite' yeqeku'uk'i, qa łe'sitsi'mkii
iye pe'qu' nepiye'ek'i, qe t'eku'miju'ł qa nite' yeqeku'uk'i, qe pa' łahats'ij hats
met.* 4 Yakha' Juan henq'ika'ał ei ekheweli'ł hekhewe' wetsjuk tatsai (7)
witlijtsitjiyits i'ni' ha' sehe' Asia. Pa' Intata qu' ne'feni'ł qa qu' nikesimenłekii
iye pe' atawjetsi'ł, hik pakha' hane'ej, qa pakha'aj, qa hatse' iye, qa pe'
wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo iye, hik pekhewe' i'nijup pa'
łots'oji'la'x pakha'an* 5 qa ha' Jesucristo iye, hikha' yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij,
hikha' yojo'oj in iła'x iye qa yamii na' wa's, hikha' tenek'enhe'yipji' pe' week
wit'alheyipji' ha'ne sehe'. Ha' Cristo jiyisu'un qa yiwu'mik'ui pe' inwuł'ets qe
ta'łets ke' ł'athits in t'ilitfik'i, 6 ma' qa yaqsi'j ine'mijkii in jitenek'enhei, qa łaqa
pa'il inij qa jit'ithayi'yi'm pa' łeqe Dios qa łatata iye, hikpa' neniwqinhetji'ha
qa hasu'uj qu' newetli'ij. Amén.* 7 *Jeł qeku'ni'łek, hats te'nilitju' nekijju' ne'
wasil.* *(Dn 7:13)*
Week qu' ni'wen hatse', week pekhewe' yilan pa'aj qa tijje'mkii iye. Qa week
pe' witsetits qu' qi qu' neqejtsi'le' ej wetju'ł hatse'. Ehe, hik aka' qu' łunye'je'
(Amén).* 8 Yit'ij pa' Yatsat'ax'inij Dios: —Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati'
“Alfa” qa ne'ej “Omega”.* Qe yakha' ya'hane'ej, qa yakha' iye yapakhaa'ij, qa
yakha' iye hatse'. Yakha' ham yit'unhenyeji'iju'ł.—*

Juan yi'wen iye pa' Ła's pa' Jukhew.

9 Yakha' Juan, ejefe'ełipji' pa' Intata qa ewi'ł ju'uniji' iye pakha' jitaats'e'ej
qa nite' ji'taqsunijup iye qe inekhewel ju'un ji'teje'm pa' tenek'enheiji' ha'
Jesús. Yakha' ha'ni'kii ha'ne witq'opheł'we't łeqewuk'uji' ha'ne iweli' ł'isła'wet
łii Patmos, qe ta'łets in henfel ke' Intata łe'lijei qa in henfel iye kekhewe' iyetij
ha' Jesucristo.* 10 Kakha' łeqe nełuji' ha' Yatsat'ax'inij (domingo) pa' Espíritu
Santo hikpa' i'nyitji', hikpa' ta'łets in hepi'ye' pa' yanu'ui t'unik'i wit'ax in
łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x ne'ej foj.* 11 Qa yit'ij: —Ika' pa'qu' witfaakanek'e
hekhewe' łi'wen, qa' inqekenijii hekhewe' wetsjuk tatsai (7) witlijtsitjiyits
i'ni' he' witsetits Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia qa ha'
Laodicea.— 12 Ma' qa hetetwek'ela'xtax qu' hi'wen pakha' t'axii pa' yithin
yiwets. Qa in hats hetetwek'ela'x, qa' hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) tsupjul
fetewots oro yaqamax.* 13 Qa ha' łeqewuk'uji' hekhewe' tsupjul fetewots, qa
hi'wen hakha' hik łunye'j ha' Ła's pa' Jukhew, ha' ł'uyhitjii yamiiju' he' łef'iyei,
qa ha' łeqelutsax weniftii oro q'ilimmik'i qa ł'ejuyi'j neki'.* 14 He' ł'ewkujits ha'
łejiła' fo'ija, hik łunye'j na'aj lana qe fo'ija, hik łunye'j iye na'aj ł'ifiwa'x in fo'ija.

---

* **1:1** Hch 2:18; Ro 6:19; 1P 2:16; Ap 22:6,8; Dn 2:28-29,45; Gn 24:7; Mt 1:24; Hch 12:11; Jn 21:7 * **1:2** 1Co 1:6; Ap 12:17; 19:10; 20:4 * **1:3** Ap 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14 * **1:4** Tit 1:4; Ap 1:8,17; 3:1; 4:5,8; 5:6; 16:5 * **1:6** Ex 19:6 * **1:7** Is 19:1; Gn 12:3; 28:14; Zac 12:10; 14:17; Dn 7:13 * **1:8** Ne'ej Alfa griego łeq'ikati' hik łunye'j ne'ej “A” in yojo, qa Omega qa hik łunye'j ne'ej witq'ikati' “Z” in teke'lenju'. * **1:8** Is 44:6; Ap 21:6; 22:13 * **1:9** Ap 1:2; 6:9; 12:17; 19:10; 20:4 * **1:10** Ap 4:2; 17:3; 21:10 * **1:12** Ex 20:18 * **1:13** Dn 7:13

He' łotoy t'unitsik'iha ka' ł'uła'x in tujji'ha, in łunye'jek na'aj fe't qe eleje'yija qa fo'. 15 He' łef'iyei hik łunyejei ne'ej bronce in leppepep qe i'nk'a tenit'ijfik'i ne'ej witoxp'onhetjiyifi. Pa' ł'a'x t'unik'iha in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x na'aj qi iweli' qe tsujjetsju'.* 16 Ha' yiya'yik'i łokoi i'nji' he' wetsjuk tatsai (7) footekii, qa ha' łeji' qa t'atsji'łfik'i ha' ewi'ł witqatsjikinet week yasłax ł'anu qa ł'ejuyi'j. Ha' łeju's tujji'ha hik łunye'j ne' junu' qe t'unik'iha na'aj ł'uła'x.* 17 In hi'wen, qa tsamifi he' łef'iyei hik yijunye'j qu' hawa'm. Qa hakha'an qa t'eku'myipji' ha' yiya'yik'i łokoi, qa yit'ij: —Hasu'uj e'nijiwei, yakha' yojo qa yakha' iye teke'lenju', * 18 Yakha' iye pa' nite' yili'ij in na'l. Yakha' iye hawa'm. Yakha' hane'ej yi'ła'x qa nite' yili'ij qu' natsa'l. Yakha' na'l ye'm ne' łejinjei qe heinek'enhe'yij na' witwamhiye'j qa na' łe'nq'itset'ij ne' naxju'. 19 Ika'ajji' kekhewe' łi'wen, kekhewe' hane'ej łunyejeikii, qa kekhewe' iye qu' łunyejeye'kii hatse'. 20 Aka'an kakha' łunye'jkiiha hekhewe' łi'wen wetsjuk tatsai (7) footekii i'nji' ha'ne ts'iyayik'i yikoi qa hekhewe' iye wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax. Hekhewe' wetsjuk tatsai (7) footekii hik nekhewe' hatse' ne' hik łunyejei qu' angelitse' in tenek'enhe'yi' ne' wetsjuk tatsai (7) witlitsitjiyits, qa hekhewe' wetsjuk tatsai (7) tsupjul qa hik hekhewe' ne' wetsjuk tatsai (7) witlitsitjiyits.—

2

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Efeso.

1 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Efeso, qa' it'ij: “Hakha' i'nji' ha' yiya'yik'i łokoi he' wetsjuk tatsai (7) footekii, qa ikik'i iye hekhewe' wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax, yit'ij: 2 ‘Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii, qa kakha' łunye'j iye in ł'ithayi'yi'ł, qa in nite' łono'qmositi'łij iye. Ma' qa nite' łisu'uni'ł qu' iwejinłi'ił pe' uł'ax yaqsiijkii, qa tsikfe'lets iye in łijaajini'ł hekhewe' yit'ij łetets qu' apostolitse' qa nite'łe apóstoles, ma' qa łenikfe'li'łets in ejtitsitsłe. 3 Nite' łono'qmositi'łij. Ł'awtshetenheti'yi'łkii qe ta'łets ka' Yii, qa nite'łe atha'la'li'łju'. 4 Qa na'llłe aka' t'ejui eju'ł aka'an: in hats łili'iłij ka' yojo e'qsu'unka'xi'łyij. 5 Qa hik ta'łijupi', ijamti'iłik'i kakha' ejunyejeyi'ł in mexente' łanami'ł ju'kii hik aka'aj. Ma' qa' ili'iłij aka'an qa' aqsiiłijkii iye kekhewe' łaqsiiłijkii in yojo. Qa qu' nite'ye'łe, qa' natsamii na' ła'ni'łi' qa' henit'ijji' na' i'ntaxi' ne' tsupju' fetewoki', qu' nite' iliyi'iłij ka' ejunyejeyi'ł. 6 Qa na'llłe ka' k'esu'uni'łij in łuteni'ł kakha' łunyejei nekhewe' nicolaítas,* hik nekhewe' yakha' iye in huten. 7 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij qa' hetisij qu' netuj ne' łei ne' najkak ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij, hik nekhe' i'ni' na' łewenq'enhe'wet na' Dios (paraíso).’ ”—*

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Esmirna.

8 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Esmirna, qa' it'ij: “hakha' hik hakha' pa' yojo qa hik hakha' iye pa' teke'lenju', hik hakha' iye wa'm, qa hik hakha' iła'x iye, yit'ij: 9 ‘Yakha' tsikfe'lets in qi in łaats'e'ełij, qa tsikfe'lets iye in if'iljetsitstaxi'ł hane'ej, qa a'patunitsłi'ił. Qa tsikfe'lets iye in uł'etsik'i ł'anyejeyi'ł ewetskii hekhewe' judioltax qa nite'łe hik łunyejei qu' judiole', qe nakha'łe inwo'met (Satanás)

* **1:15** Ez 1:24; 43:2; Ap 14:2; 19:6 * **1:16** Is 49:2; He 4:12; Ap 2:12,16; 19:15 * **1:17** Is 41:4; 44:6; 48:12; Ap 2:8; 22:13 * **2:6** Nicolaítas ikji', in yisu'un qu' niyinii pe' yijayan qa natkiniji' wekwekłe, i'nłi'i qe wanawitji'ijifi ł'esenits. * **2:7** 1Jn 5:4-5; Gn 2:8-9; Lc 23:43; 2Co 12:4; Ap 22:2,14,19

hik nakha' yijayan. 10 Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł qu' nanamtaxi'ł ewets kekhewe' qu' aats'e'ełij, qe na' inwo'met yuihinifi hatse' pe'qu' uja'xe' ekheweli'ł ne' witq'opheł itjii, qe qa' najaajini'ł. Qa' ami'łijets diez (10) nełuts qu' qi qu' aats'e'ełij. Matjanitheni'łij pakha' nite' eqekuyejeyi'łyij, inye'jłu' qu' nalantaxi'łifi, qa yakha' qa' k'ełisiłij pa'qu' apjisa'yi'ił witiła'x nite' yili'ij. 11 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij, nite' łeke' qu' nawtsheten nakha' teke'lenju' witwamhi'.' ”—†*

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Pérgamo.

12 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Pérgamo, qa' it'ij: “hakha' na'li'm ha' ewi'ł witqatsjikinet week yasłax ł'anu qa ł'ejuyi'j yit'ij:* 13 ‘Tsikfe'lets nakha' ła'ni'łi' in hik nakha' i'ni' na' łots'oji'la'x na' Satanás. Ekheweli'ł nite' łisu'uni'ł qu' iwejini'ł ka' yii, qa nite' łisu'uni'ł iye qu' ili'iłij pa' nite' eqekuyejeyi'łyij, yemjeetax kekhewe' nełutsji' kakha' Antipas, hik kakha' qi in tsifeltax iye in wa'mi'ł etji'ju' nakha' witset'ii i'ni' na' Satanás. 14 Qa na'łłe kekhewe' uja'x t'ejui eju'ł aka'an, qe ekheweli'ł na'l nekhewe' hik łunyejei kakha' łunye'j ka' Balaam, hik kakha' yijatshenij ka' Balac'ik'i pa'qu' łeqfenye'ji'ij hats'inha qu' naqsiijkii pa'qu' uł'axe' pe' Israel, ma' qa tuj kekhewe' testiiji'jij ke' witeqsi'nq'alits qa qi iye in yaqsiijkii in wanawitji'iłijju'kii ł'esenits pekhewep. 15 Qa na'l e'm iye nekhewe' yaqsi'j qe yisu'un kekhewe' i'nq'ijatshenij nekhewe' nicolaítas. 16 Ma' qa hane'ej qa' nili'ij aka'an, qa qu' nite'ye'łe, qa' natsamii na' ła'ni'łi', ma' qa he'yejuyiju'ł pekhewe'en qu' hawatlani'ł qa' hit'iji' ha'ne witqatsjikinet t'atsji'łfik'i ha'ne yeji'. 17 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij qa' hetisij qu' netuj ne' maná tat'inhetiikii. Qa' hetisij iye ewiłeikii ne' utel łelits fo', qa we'nika'aji' ne' łiyits ink'ahits, qa ham pa'qu' nenikfe'lets ne' ink'ahits łiyits uja'xłe pekhewe' qu' netesti'yijju'.' ”—*

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Tiatira.

18 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Tiatira, qa it'ij: “Hakha' Ła's pa' Dios, hikha' t'unitsik'iha he' łotoi ka' ł'uła'x in tujji'ha, qa he' łef'iyei hik łunyejei ne'ej bronce in leppepep, hakha'an yit'ij: 19 ‘Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii, tsikfe'lets pa' e'qsu'unka'xi'ł, pa' nite' eqekuyejeyi'ł, tsikfe'lets iye pa'n łunye'j in ł'ithayi'yi'ł, qa in nite' ł'itaqsuniłijup iye pa'qu' łunye'je', qa kekhewe' iye łaqsiiłijkii in les t'anipji' kekhewe' yojo in łaqsiiłijkii. 20 Qa na'łłe aka' t'ejui eju'ł aka'an: in łiwejinłi'iłij pa'qu' nisu'un qu' naqsiijkii kekhe' efu hik łunye'j ke' Jezabel'ik'i, hik kekhe' Jezabel'ik'i yit'ij łetets qu' profetaki'ye', ma' qa yijatshenij in yawitjiłi'iji' ne' yeqejkunenhei qa wanawitjiłi'ijju' ł'esenits qa tuj iye kekhewe' talanheti'yifi ke' witeqsi'nq'alits. 21 Hats hijetintaxij in ho'notkitaxets qu' nili'ij nekhe'en, qa nite' yisu'un qu' nili'ij in wanawitjiłe. 22 Qa hik ta'łijupi', qu' henjele'eji'pji' na' łewhi'la'x qu' nanqaats'e, qa week nekhewe' wanawitji'ił nekhe'en qu' haqsiijkii iye qu' qi qu' naats'e'ej pa'qu' ławtshek'e. Ehe, enewe'en qu' nite' niliyi'ij kakha' yijatshenij nekhe'en. 23 Qa nekhewe' yijayanij ka' łunye'j nekhe'en qa' hetisij pa'qu' naq'alji'jij witja'me't, ma' qa' weeke' ne' witlijtsitjiyits qu' nenikfe'lets in yakha' hejeł qa hi'wen ne' łaqjamtikineyejeikii qa ne' łatawjets. Qa week ewiłei ekheweli'ł qu' hetisij pa'qu'

† **2:11** Teke'lenju' witwamhi' ikji', qu' namii pakha' fe't hik łunye'j kałi'. * **2:11** Ap 20:6,14; 21:8
* **2:12** Is 49:2; He 4:12; Ap 1:16; 2:16; 19:15 * **2:17** Ex 16:32-34; Is 55:13; 56:5; 62:2

ne'weju'łij pa'qu' naqsiijkii.* 24 Nekhewe' uja'x nakha' Tiatira ai, nekhewe' nite' yijayanij ka' łeq'ijatshenkeye'j nekhe'en, qa nite' nikfe'lets iye qe nite' t'eku'mets kekhewe' yit'ijets nekhewe'en in hik kekhewe' pekhewe' jutsitets pa' łaqjamtikineye'jkii na' Satanás, hit'iłij ewets in ham iye pakhape' iye qu' k'ayaji'iłijets ewi'łłe aka'an, 25 qu' małi'iłij kekhewe' hats łaqsiiłijkii, ipłu'ui qu' natsamtax. * 26 Nekhewe' hats naxij, ma'ałij qu' aqsiiłijkii kekhewe' hisu'un qu' aqsiiłijkii qa' amłi'iłijii pa' ł'aka'the', *ma' qa' k'ełisiłij hatse' ne' witsetits qu' enek'enhe'yi'łij,* 27 *Qa qu' enek'enhe'yi'ł, pa'qu' itanitheni'ł hik łunye'j qu' ilani'łij pa'qu' nijket'e, qa pa'qu' ilani'łij hik qu' łunye'je' qu' anlani'łju' pe'qu' kamusiye', (Sal 2:8,9)* hik qu' łunye'je' na' Tata in tsełisij qu' heinek'enhei.* 28 Qa k'ełisiłij iye ne' footeki' nełuwoki'* 29 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

3

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Sardis.

1 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Sardis, qa' it'ij: "Hakha' na'li'm pekhewe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo, qa i'nji' iye ha' yiya'yik'i łokoi he' wetsjuk tatsai (7) footekii, yit'ij: 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiijkii. Titijiti'yijets in i'ła'x, qa ława'młe.* 2 Onompha'm qa' eniihinpha'mkii qu' it'unhet nekhewe' mexe a'maneyij hats niwamhiyu'ju' iye, qe nite' hi'wen qu' hats anqhat'etsij nekhewe' ithayijkitits in łunye'jek ka' yisu'un na' yeqe Dios. 3 Menikfelitik'i kekhewe' ł'esti'yij qa łepi'ye'ek'i iye in i'nk'aa'ija, qa' ek'enik'iha qa' menink'aihit iye. Qa qu' nite'łe onome'pha'm, ma' qa hik yijunye'je' na'aj t'ejtenkii qu' natsam ei, qa' nite' enikfe'le'ets iye pa'n qu' uja'xe' hora qu' natsam. 4 Qa na'łłe e'm nekhewe' uja'x nakha' Sardisii ham yami'ij ne' łeqhinatai. Nekhewe'en qa' fo' łeqhinatai qu' yijts'eyek'e, qe hik aka' weju'łij. 5 Qa hik aka' qu' łunyejeye' pekhewe' qu' nanaxij, fo' łeqhinatai, qa' nite' hiwamhiti'ik'i ne' łiyits i'nji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x, qa' hetetfeliji'm iye ne' łiyits na' Tata qa ne' łaqa angelits.* 6 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Filadelfia.

7 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Filadelfia, qa' it'ij: "Hakha' łe'wis pa' łunye'j qa hikha' iye hamji' pa' qu'nte' yija'ye'. Qa hik hakha' iye na'li'm pe' łeqejinje' pa' David'ik'i, qe pa'qu' nit'ij qhof qa nite' łeke' pa'qu' nit'ontaxji', qa pa'qu' nit'onji' qa nite' łeke' pa'qu' nit'ij qhof, yit'ij:* 8 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii. Jeł qeku'nek, mexe yif'eli'tax in qhofii na' łeji' qu' uihimteje'mkii, qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nit'ontaxji'. Hit'ij ewets aka'an qe nite' qi pa' et'unha'x, ł'ek'enik'i ke' yi'lijei, qa nite' łewelkut'ijkii iye ka' yii. 9 Nekhewe' inwo'metłe na' yijayan, qa yit'ij łetets iye in judiol qa nite'łe hik łunyejei qu' judiole', qe yaqanłekii, yakha' qu' haqsiijkii qu' neneki'ł ewets qa' nonokok'enetsju' ne' ef'iyeyi'ł, qa' nenikfe'lets iye in yakha' k'esu'uni'ł.* 10 Akha' in ł'ek'enik'i ke' yi'lijei in nite' ł'itaqsunijup łe'nt'unhetłi'ifi, qa' yakhap ji'jek qu' k'aqsi'jij hatse' qu' nanamtax na' qi witaqjaajinkeye'j ha'ne week sehe' epji' qa' nijaajin ene' i'nipji' ha'ne sehe'. 11 Aje'eł qu' natsam. Matjanithenij aka' hane'ej ejunye'j in nite' łesqeku', hats'inha qa' ham netka'mi'ij hatse' na' axifkine'.* 12 Pakha' qu' nanaxij qa'

* **2:23** Ez 33:27 * **2:25** Ap 3:11 * **2:27** Ap 19:15; Sal 2:9 * **2:28** Is 14:12; 2P 1:19; Ap 22:1
* **3:1** Ap 1:4; 4:5; 5:6 * **3:5** Ap 13:8; 17:8; 20:12,15; 21:27 * **3:7** Is 22:22 * **3:9** Is 45:14; 60:14
* **3:11** Ap 2:25

hetisij qu' hik łunye'je' qu' łetsupinki'ye'ju' ne' łe'lijtsitjii na' yeqe Dios, qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nakik'uifik'i, qa' hika'aji' iye ka' łii na' yeqe Dios, qa ka' łii iye na' łetset na' yeqe Dios, Ink'ayik Jerusalén, ta'łiipha'm na' wa's yatsat'axij na' yeqe Dios, qa' hika'aji' iye kakha' ink'ayik yii. * 13 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Laodicea.

14 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na' witset Laodicea, qa' it'ij: "Hakha' Amén, qa hikha' iye yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, qa hikha' iye hamji' pa' qu'nte' yija'ye', qa hik hakha' iye pa' week yaqsiijkii ha'ne nalit pa' Dios, yit'ij hakha'an:* 15 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii. Nite' hik ejunyejeyi'ł na'aj iweli' in enełeiji' qa nite' hik ejunyejeyi'ł iye qe elejeiji' na'aj iweli'. ¡Q'axqe qu' e'nełe'yi'iłha i'nłi'i qu' e'leje'yi'iłha! 16 Qa in e'jupuiłi'iłji', qa nite' e'nełe'yi'łji' qa nite' iye e'leje'yi'łji', ma' qa' heik'iyi'ł ejju'. 17 Qe ekheweli'ł łit'iłij: Hats hik yijunye'j qu' hiwq'axin wekwek, hats hik yijunye'j qu' qi qu' haiq'astai qa ham iye pa'qu' hite'jii. Qa nite'łe łenikfe'li'łets in ham esaxitsi'iłi'mkii, ł'initi'ł, if'iljetsitsi'ł, e'puk'aletsi'ł, qa uk'elłi'iłkii iye in ham eqhinatayi'ił. 18 Qa hik ta'łijupi' qu' k'efeli'łi'm qa' aqha'yi'łij yiwets ne' oro we'nen ji'teje'm na' fe't in we'nuketij qu' naqamaaxju'ha, hats'inha qu' yijaayi'ija qu' iwq'axini'ł wekwek. Qa' aqha'yi'łij yiwets iye ne' fo' witqhinatai hats'inha qa' uyi'łik'ipha'm qu' i'ntaafini'łju' in yeqwepin in uk'elłi'iłkii in ham eqhinatayi'ił. Qa' aqha'yi'łij yiwets iye na' witeqjunhe't qu' net'ejuyets ne' otoyi'ł, hats'inha qa' i'weni'łkii. 19 Yakha' haq'ayinij in yaqsi'jtaxijkii na'aj uł'ax, qa hitani'then week nekhewe' hisu'un, qa hik ta'łijupi' ment'unheti'ł qa ili'iłij pa' uł'ax. 20 Jeł qeku'ni'łek, hats ha'ntaxji' ha'ne łeji' haiyaitaxi'ł eiji'kii. Pa'qu' nespi'ye' qa' niqhofinhetii pa'qu' łeqeji'ye', qa' nek'uyetsji' qa' yekufeyi'ij qa pakha'an qa' łekufeye'yij. 21 Pekhewe' qu' nanaxij qa' ye'weeki'ił qu' ha'ni'łipji' na' yits'oji'la'x, in łunye'jek in tsaxij qa ha'ni'łipji' na' Tata na' łots'oji'la'x. 22 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

4

Pa' łots'oji'la'x pa' Dios.

1 In hats uja'xłe ekewe'en, qa hejełetspha'm na' wa's qa hi'weniipha'm ha' ewi'ł łeji' qhofii, qa ka' yojo wit'ax in hepi'ye', in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x ne'ej foj in ts'ithinetsju', qa yit'ij: —Te'łunpha'm qa' k'ethinij nekhewe' wekwek łunyejeikii hatse' qu' nanaxtaxijik'i ekewe'en.— 2 Ma' qa hik aka'aj pa' Espíritu Santo in ta'łets, qa hi'wen ha' ewi'ł witts'oji'la'x i'ni' na' wa'sji', qa na'l ha' i'nipji' hakha' witts'oji'la'x.* 3 Qa hakha' i'nipji' qa hik łunye'j ne'ej łe'wis ute łii jaspe qa ne'ej sardio, qa ke' tik'elax hik łunye'j ne'ej ute łii esmeralda ikijup ha' witts'oji'la'x in k'ooiji'. 4 Qa ha' ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x qa ikijup he' veinticuatro (24) wits'ojilaxits, qa he' i'nipji' qa veinticuatro (24) he' jukhew tenek'enhei, he' łeqhinatai fo' yaqamax qa he' ł'iwatai qa yaqamax iye he' oro. 5 Ha' witts'oji'la'x ta'łetskii he' lepep lepepkii qa pe' wit'axits qa pa' kimmimim iye. Qa ha' ł'ejuyi'jii iye ha' witts'oji'la'x qa hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) leppepep in tujje'mha he' fetei, qa hik hekhewe' pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' łeqe Espíritu pa' Dios.* 6 Qa ha' ł'ejuyi'jii iye ha' witts'oji'la'x qa hi'wen iye ha' hik łunye'j na'aj qi iweli' qa lemełe hik łunye'j

* **3:12** Ap 2:17 * **3:14** Col 1:18; Jn 1:1-5 * **4:2** Ap 1:10; 17:3; 21:10; Dn 7:9 * **4:5** Ap 1:4; 3:1; 5:6

ne'ej ute na'lje'mkii (cristal). Qa hi'wen iye he' yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x
he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei tałtałij he' łotoi ha' week he' ł'ajits.* 7 Hakha'
ewi'ł hekhewe'en hik łunye'jtax athi'l. Qa ha' wetsjuk qa hik łunye'jtax na'aj
wakka ła's. Qa ha' wetshetk'ewi'ł ha' łeju's qa hik łunye'jtax łeju's na'aj jukhew.
Qa ha' ikwetju'ł (4) qa hik łunye'jtax sinjena'x qe na'ya'. 8 Hekhewe' ikwetju'ł
(4) pakha' łunyejei, week ewiłei hekhewe'en na'li'm he' ewi'ł tatsai (6) łefets,
he' łotoi qa tałtałij ha' week qa ha' łatawejifi iye he' łefets. Nełuts qa najai in nite'
yili'ij in yit'ij: *—Ham uł'axe', ham uł'axe', ham uł'axe', hik nakha' Yatsat'ax'inij*
Dios, ham łet'unhenye'ji'iju'ł, *(Is 6:3)* hik nakha' hane'ej, qa pakha'aj, qa
hatse' iye.—* 9 Hekhewe' pakha' łunyejei tisji'jij pa' łesaxits qa yiwqinhetji'ijji'
iye qa yitjiijets iye łe'wisij hakha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x, hik hakha' nite' yili'ij
in na'l ene' week łahatsiyij, 10 ma' qa he' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei
qa we'niyipinjiifikii hakha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x, qa iyinji'jets hakha' nite'
yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij, qa yenijupju'kii he' ł'iwatai, ma' qa yitjiijju':
11 —Akha' ewi'łłe in e'weju'łij, Yatsat'ax'inij qa yeqe Diosi'ł iye, qu' nenit'ij
ewets pa' esa'x, pa' ewqinye'jji' qa pa' et'unha'x iye, qe akha' week aqsijiiju'
ene' wekwek, qe in łisu'un qa łaqsiijkii ma' qa na'l ene' week.—

5

Pa' Kots'etax Ła's qa pe' siete (7) łe'nikatii pa' witfaakanek.

1 Qa hi'wenji' iye hakha' yiya'yik'i łokoi ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x ha' ewi'ł
witfaakanek wetpephe'łik'i qa week we'nika' ha' łatawe'j qa ha' te'nweipha'm,
qa na'l he' wenik'eihini' wetsjuk tatsai (7) łeq'ikatii hik łunyejei qu' łotole'
qa awqałaiłe.* 2 Ma' qa hi'wen ha' ewi'ł ángel t'unija qa yit'unhetik'i in
inaqfaakantaxiikii: —¿Łek pakha' qu' neweju'łiju'ł na' witfaakanek qu' nit'ij
qhof, qa qu' neniwqhaf'itju' iye ne' łe'nikatii hik łunyejei łotol?— 3 Qa hamłe,
ha'ne wa'sji', ha'ne sehe' epji', qa pa' sehe'ji' iye pa'qu' łeke'ye' qu' nit'ij qhof
qa qu' niyinenik'i iye. 4 Qa yakha' qa qi in hap, qe ham hi'wene' pa'qu'
neweju'łiju'ł ha' witfaakanek qu' nit'ij qhof qa qu' niyinenik'i iye. 5 Ma'
qa ha' ewi'ł hekhewe' jukhew tenek'enhei qa yit'ij yiwets: —Mapkitek. Jeł
qeku'nek, nakha' athi'l ta'łets ka' Juda'ak'i, nakha' łefitets ka' David'ik'i, hats
naxij qa' nit'ij qhof na' witfaakanek qa ne' wetsjuk tatsai (7) łe'nikatii hik
łunyejei łotol.—* 6 Ma' qa hi'wen ha' yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x qa hekhewe'
ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa yeqewuk'un iye he' veinticuatro (24) jukhew
tenek'enhei ha' ewi'ł Kots'etax Ła's hik łunye'j qu' hats natlanhetii pa'aj. He'
łeketsii uja'x yametsji' wetsjuk tatsai (7), qa he' łotoi qa wetsjuk tatsai (7) iye,
qa hikhe' pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo, hik hekhewe' pe'
t'ukinheti'yetsju' ha'ne week sehe' epji'.* 7 Ma' qa ha' Kots'etax Ła's qa ikets
qa t'eku'mi' ha' witfaakanek i'nji' ha' yiya'yik'i łokoi ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x.
8 Qa in hats t'eku'mi' ha' witfaakanek, qa he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa
hekhewe' iye veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinifikii hakha'
Kots'etax Ła's. Week ewiłei hekhewe'en na'l he' łefiłii (arpa) qa he' tok'ol copa,
oro yaqamax, topolij kakha' tene'łju' ewjisii incienso, qa hik hekhewe' pe'
ł'iyinheyejei pe' yijayan pa' Intata. 9 Ma' qa te'lijtsii, qa yiji'ik'i ka' ink'ayik
łe'lijtsine' in yit'ij: —Akha' eł'ewi'łłe in e'weju'łij in ł'eku'mi' na' witfaakanek
qa qu' eniwqhaf'itju' iye ne' łe'nikatii hik łunyejei łotol, qe akha' ł'alanhetii, qa
pe' athits qa łaja'aj in ł'aqha'yi'mets na' Dios ene' jukhew week pe' łunyejeiłe
wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' łe'lijenyejeiłe wetju'ł, qa pe' witsetits qa pe' seheikal.*

* **4:6** Is 6:2-3; Ez 1:5-28; 10:20 * **4:8** Is 6:2 * **5:1** Ez 2:9-10 * **5:5** Gn 49:9; Is 11:1,10; Ap 22:16; Jn 16:33 * **5:6** Ap 1:4 * **5:9** Sal 40:3; 96:1; 98:1; 149:1; Is 42:10; Ap 14:3; Ex 19:5

10 Ma' qa łaqsiijkii iye in tenek'enhei enewe'en, qa łaqsiijkii iye qu' łaqa pa'ilij
qa' net'ithayi'yi'm na' inqe Dios, enewe'en qa' netnek'enhe'yij na' sehe'.—*
11 Ma' qa hi'wen qa hepi'ye' iye pa' ł'a'x he' olootsija angelits, yeqewuk'un
ha' witts'oji'la'x, yeqewuk'un he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa yeqewuk'un
iye hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei, hekhewe'en angelits
millonits qa millonits qu' nametsji'. 12 Qa yit'unhetik'i hekhewe'en in yit'ij:
—Na' Kots'etax Ła's talanhetii ewi'łłe nakha'an in weju'łij in testi'yij pa' qi
łet'unha'x in tenek'enhei, ewi'łłe in weju'łij in testi'yij pa' qi witpatuniye'j, pa'
qi witikfeliya'xkii, qa pa' witt'unha'x iye, qa qu' nenit'ijets iye pa' łewqiye'jji',
qa pa' łesa'x iye, qa qu' ne'tniyinhe'yiiha iye.— 13 Ma' qa week pekhewe'
wekwek witaqsijiiju' na' wa'sji', qa ha'ne sehe' epji', qa pa' te'weiju' ha'ne
sehe', qa na' qi iweli'ji' iye, week pekhewe' wekwek i'nji' enewe'en, qa
hepi'ye' in yit'ijju': —Nakha' i'nipji' na' witts'oji'la'x qa na' Kots'etax Ła's iye,
qu' hik nekhewe' qu' ne'tniyinhe'yiikiiha, qa qu' neniwqinhetji'ha iye, qu'
netitijiti'yijetskii iye pa' łesa'x qa qu' hasu'uj newetli'ij iye in qitsji' in wittatal.
— 14 He' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa yit'ijju': —Amén,— qa hekhewe'
veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinju'kii qa iyinii.

6

Pe' yojo łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

1 Qa hi'wenij iye ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k ke' yojo
he' wetsjuk tatsai (7) łe'nikatii ha' witfaakanek hik łunyejei łotol, ma' qa hepi'ye'
ha' ewi'ł hekhewe' pakha' łunyejei qa in ł'anye'jek na'aj kimmimim in yit'ij: —
¡Te'łun!— 2 Qa hejełtax, ma' qa hi'wen ha' ewi'ł tiptip fo', qa ha' i'nipji' qa na'l
ha' łeqelenek qa he' łakjui, qa testi'yij ha' k'oiji' ł'iwat. Ma' qa ikfik'i hik łunye'j
qu' hats nanaxij, qe qa' ewi'łij iye qu' nanaxij qu' nawatlan.*

Pe' yamets wetsjuk pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

3 Qa in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye kekhe' wetsjuk he' łe'nikatii ha'
witfaakanek, ma' qa hepi'ye' iye ha' wetsjuk hekhewe' pakha' łunyejei, qa
yit'ij iye: —¡Te'łun!— 4 Ma' qa t'atsji'łfik'i iye ha' ewi'ł tiptip s'e', qa ha' i'nipji'
qa testi'yij qu' nenit'ijji' pa' ł'ikesimeya'xłetaxkii ha'ne sehe', qa qu' naqsiijkii
iye qu' nawatlanłeju'kii qa' nawa'mji'ij ene' jukhew, ma' qa testi'yij ha' qi
witqatsjikinet. *

Pe' yamets wetshetk'ewi'ł pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

5 Qa in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' wetshetk'ewi'ł he' łe'nikatii
ha' witfaakanek, ma' qa hepi'ye' iye ha' wetshetk'ewi'ł hekhewe' pakha'
łunyejei, qa yit'ij iye: —¡Te'łun!— Qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ł
tiptip no', qa ha' i'nipji' qa t'eku'mi'kii ke' łeqe balanza. 6 Ma' qa hepi'ye'
pa' ewi'ł wit'ax ta'łji'ju' ha' łeqewuk'uji' he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa
yit'ij: —Ewi'ł litroye'łe pe'qu' trigoye', i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe'łe litroye'
pe'qu' cebadaye' qu' ne'weju'łij pe'qu' łaja'ye' pa'qu' net'ithayii in ewi'ł nełu,
qa hasu'ujłe ku'mets na' aceite qa na' wino.—

Pe' yamets ikwetju'ł (4) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

7 Qa ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' ikwetju'ł
(4) he' łe'nikatii ha' witfaakanek, ma' qa hepi'ye' iye ha' ikwetju'ł (4) hekhewe'
pakha' łunyejei, qa yit'ij iye: —¡Te'łun!— 8 Qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen iye ha'
ewi'ł tiptip maaja fooje'mkii. Qa ha' te'wutii qa łii witwamhi', qa ła'ts'ipji'kii
ha' fe't łe'nq'itset'ij pe' naxju' łii Hades. Ma' qa testi'yij pa' łet'unha'x qu'

* **5:10** Ex 19:6; Ap 1:5-6 * **6:2** Zac 6:1-3 * **6:4** Mt 10:34

netnek'enhe'yipji' pa' ewi'ł tup'uje'm in ikwetju'łtaxju' (4) pe' week jukhew qa efuts ha'ne week sehe' epji', hats'inha qa' nanlanju', qa' yit'iji' witqatsjikinet, yipku', witaja'me't qa inqa'metets nowe'ł ha'ne sehe' epji'.*

Pe' yamets lee'fij (5) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

9 Ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k iye ke' lee'fij (5) łe'nikati' ha' witfaakanek, ma' qa hi'wen ha' łekuwe'efi ha' łe'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij pa' Intata (altar) he' łesi'nq'alits łiłaxits pekhewe' talanhetiiju' qe ta'łets in nifel ke' łe'lijei pa' Dios qa in nite' yili'ij iye in tetfelji'jij.* 10 Hekhewe'en qa yit'unhetik'i in yit'ijju': —¿Pa'n qu' ipłu'yi'ik'ui qi łe'wis Yatsat'ax'inij, qa nite' iye yi'tłi'ijkii na'aj hats yit'ij, qu' ejeyumtshen qa' aqa'tja'yij he' tsilani'łju' i'nipji' na' sehe'?— 11 Ma' qa testi'yij week ewiłei he' łeqhinatai fo', qa titijiti'yijets iye qu' mexe no'notki eku'nets ł'ajłi'ij, ipłu'ui qu' namtaxik'ui pa' hats jutsiqax qu' uja'xe' pekhewe' qu' hik łunyejeye' iye qu' natlanhetiiju' witq'ithayinenhei iye qa łejefetsipji'.

Pe' yamets ewi'ł tatsai (6) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

12 Qa hi'wenij iye ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k ke' łe'nikati' ewi'ł tatsai (6) ha' witfaakanek, ma' qa t'unik'i in me'le'l ha'ne sehe', qa ne' junu' qa no'ipji' in łunye'jek na'aj no' penyilo, qa ne' juwel qa s'e' ija hik łunye'j wit'athits,* 13 qa ne' footekii wa'sji' qa namiiju'kii ha'ne sehe', in łunye'jek ne'ej igoku'k qe niwu'miiju'kii na'aj qi t'unik'i ne'ej mexe no' łei. 14 Qa na' wa's qa hats hamiyu'uikii, hik łunye'j na'aj witfaakanek qe wetpephe'łik'i, qa week he' utekui qa he' ł'isła'wetits qa t'ijayik'ui he' i'ntaxi'. 15 Ma' qa he' wittatal, qa hekhewe' iye qitsji' wit'alhei, qa he' qitsji' oq'ophełinetsilets ł'alhei, qa he' patunits yiwq'axin wekwek, qa hekhewe' iye t'units, qa he' jukhew witłinhei, qa he' nite' witłinhei, week enewe'en in wanat'inifikii he' kumummifi qa he' kumummik'iteje'm he' utekui.* 16 Ekewe'en qa yittaxijets he' utekui: —¡Anami'łyi'pji'kii qa' atsat'ini'łik'uikii na' i'nipji' na' witts'oji'la'x qa pa' qi ławak na' Kots'etax Ła's,* 17 qe hats yamets pa' qi ławak nekhewe'en! ¿Łekpa' qu' neweju'łiju'ł?— *

7

Pe' 144.000 nika'ajju' pe' łeq'ikati' (sello).

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hi'wen iye he' ikwetju'ł (4) angelits ts'ap'a'aju' he' ikwetju'ł (4) łekfii ha'ne sehe', niyejinik'ui he' ikwetju'ł (4) ta'łji' na'aj t'unik'i ha'ne sehe', hats'inha qa ham pa'qu' net'unik'i ha' sehe', ha' qi iweli', qa he' najkakui iye.* 2 Ma' qa i'nk'ałe qa hi'wen iye ha' ewi'ł ángel ta'łii na' nełu'uju'ł, neka'x ke' łeq'ikati' pa' nite' wa'm Dios. Qa tayai yit'unhetik'i in yiyaji'ii he' ikwetju'ł (4) angelits, hik hekhewe' testi'yij pa' łet'unhaxitsijup qu' nawtsheten ha'ne sehe' qa na' qi iweli' iye. 3 Qa yit'ij: —Hasu'uj awtsheten eku'ni'ł na' sehe', qa na' qi iweli', qa ne' najkakui iye, ipłu'ui qu' hentaxi'łi' ne' witq'ikati' ne' łotkoyehei nekhewe' jukhew łeqejkunenhei na' inqe Dios.— 4 Ma' qa hepi'ye' pa' uja'x pekhewe' nika'ajju' pe' łeq'ikati': ciento cuarenta y cuatro mil (144.000) pe' ta'łetskii pe' łelitsik'i pa' Israel'ik'i. 5 Pe' ta'łets pa' Juda'ik'i, uja'x yamets doce mil (12.000) pe' ta'łets pa' Ruben'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Gad'ik'i, doce mil (12.000), 6 pe' ta'łets pa' Aser'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Neftali'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Manases'ik'i, doce mil (12.000), 7 pe' ta'łets pa' Simeon'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Levi'ik'i,

* **6:8** Mt 10:1; 28:18; Ap 9:3 * **6:9** Ap 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4 * **6:12** Is 50:3 * **6:15** Is 2:10 * **6:16** Os 10:8 * **6:17** Mal 3:2 * **7:1** Is 11:12; Ez 7:2; Ap 20:7-8

doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Isacar'ik'i, doce mil (12.000), 8 pe' ta'łets pa' Zabulon'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Jose'ik'i, doce mil (12.000), qa pe' ta'łets pa' Benjamin'ik'i, doce mil (12.000) iye.

Pe' olots jukhew qa efuts iye fo' łeqhinatai.

9 In naxijik'i aka'an, qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen he' olootsija jukhew qa efuts iye, ham łeke'ye' pa'qu' nejeyumtshentax, ta'łiikii pe' week pekheli'kii witsetits, pe' łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' witsetits łelits pekheli'kii qa week pe' ł'anyejeiłe wetju'ł witlijeikal. Enewe'en qa week ts'ap'a'ajup ha' witts'oji'la'x qa ha' Kots'etax Ła's iye, qa' he' łeqhinatai qa fo' qa he' t'eku'mi'kii qa fitsuk łesejets. 10 Qa week taya'yij wetju'ł in yit'ijju': —Pa' iniła'x ta'łets na' inqe Dios, hikna' i'nipji' na' witts'oji'la'x, qa ta'łets iye na' Kots'etax Ła's.— 11 Qa week he' angelits ts'ap'a'ajup in yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x, qa yeqewuk'un iye hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa yeqewuk'un he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, hekhewe'en qa yamitetsju' sehe' he' łejusits in totjoijo'kii qa iyinets ha' Dios, 12 qa yit'ijju' in iyinii: —¡Amén! Ne'tniyinhe'yiiha, netitijiti'yijetskiiha pa' łesa'x, pa' łikfeliya'xkii, pa' łeqi'fenkeye'j, pa' łewqiye'jji', pa' łet'unha'x in tenek'enhei qa in t'uunija iye. Week ekewe'en hasu'uj newetli'ij ene' week łahatsiyij qu' netesti'yij na' inqe Dios. Amén.— 13 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe' jukhew tenek'enhei qa yit'ij in tsifaakan: —Nekhewe' yeqhinataji' ne' fo', ¿pa'n łunyejei qa pa'n ta'łji'kii iye? — 14 Qa hit'ijiju'ł: —Jukhew, akha' łenikfe'lets.— Ma' qa yit'ij yiwets: —Hik enewe' t'atsji'łijfik'i ke' qits iftsitsji' nełutsik'i, qa ne' łeqhinatai qa hats fo'ija qe tetlijijju' ke' ł'athits na' Kots'etax Ła's.* 15 Qa hik ta'łijupi' in i'nijup na' łots'oji'la'x na' Dios, t'ithayi'yi'm nełuts qa najai ne' łelijtsitjiyii, qa nakha' i'nipji' na' witts'oji'la'x qa i'nji'ju'. 16 Hats nite' łeke' qu' niyipkunju', nite' niyayu'ju' iye. Hats nite' łeke' iye qu' eleje'yi'im qa qu' niwujkinji'kii iye ne' junu',* 17 qe na' Kots'etax Ła's hik nakha' i'ni' na' wankaaju'łets na' łeqewuk'uuji'ha na' witts'oji'la'x, hats yejełipji'ha hik łunyejei kots'etets qa' neka'xik'i ne' niwekłe iwelii, ta'łets pa' witiła'x. Qa pa' Dios qa' week nenli'jju' pe' łet'ilii.—*

8

Pe' yamets wetsjuk tatsai (7) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

1 Ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' wetsjuk tatsai (7) łe'nikati' ha' witfaakanek, ma' qa weikii ham pa'qu' net'ewui ha'ne wa'sji' i'nłi'i qu' media horaye'. 2 Qa hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) angelits ts'ap'a'ajup ha' Dios, qa testi'yijju' he' wetsjuk tatsai (7) fojits. 3 Qa nam iye hakhap ángel yeka'xkii ke' oro łeqjiiki'ij qu' newjisitkii (incensario), qa teke'lenijupju' ha' oro t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii. Ma' qa testi'yij ka' olotsji' łopok ewjisii (incienso) qe qa' nukinets he'te' ł'iyinheyejei pe' week yijayan pa' Intata i'nipji' hakha' ts'eewe'epji' t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x. 4 Qa ha' ángel ha' łokoi in ta'łets qa yametspha'm ha' Dios ka' ło'wq'ol ka' ne'łju' ewjisii weeki'ł ke' ł'iyinheyejei pe' week yijayan ha' Intata. 5 Qa ha' ángel qa t'eku'mi' iye ke' incensario, qa yoponhetij ka' fe't ha' ts'eewe'epji' (altar) qa yiwu'miiju' ha'ne sehe', ma' qa nokesłek pa' kimmimim, qa pe' wit'axits, qa lepep lepepkii iye ma' qa me'le'l ha' sehe'.

Pa' ewi'ł ángel yojo in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

6 Ma' qa he' wetsjuk tatsai (7) angelits hikhe' na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) łofojits, qa wanaqsi'jju' qu' nifuyu'uk'i he' łofojits. 7 Qa ha' yojo qa

* **7:14** Sal 51:7; Is 1:18; 43:25; 44:22 * **7:16** Is 49:10 * **7:17** Sal 23:1,2; Ez 34:23; Is 25:8; 9:10; Jer 2:13; Ap 21:4

yifuyu'uk'i ke' łofoj. Ma' qa nam he' łoi qa ha' fe't yetsji'ł he' wit'athits, qa tewumhiti'yetsju' ha' sehe'. Ma' qa naq'axij fe't ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łju' ha'ne week sehe' epji', qa naq'axij fe't ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łju' pe' week najkakui, qa week ka' jup'elketik'i in naq'axij fe't.

Pa' wetsjuk ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

8 Qa ha' ángel wetsjuk qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj. Ma' qa hakhate'ek qii'ija ka' łuk'e' in łuk'e'ek ne'ej qii'ija utek qa yaqamaxłe ha' fe't, qa tewumhiti'yetsju' ha' qi iweli', ma' qa ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' ha' qi iweli' qa hik łunye'j wit'athits.* 9 Ma' qa naxju' ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' i'nji' ha' qi iweli' week kekhewe' na'ltaxi'm łiłii, qa ka' ewi'ł iye in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week tokoyeyits qa ham iye.

Pa' wetshetk'ewi'ł ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

10 Qa ha' ángel wetshetk'ewi'ł qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj. Ma' qa na' wa'sji' qa namiiju' ke' ewi'ł qi footeki', qa leppepep hik łunye'j na'aj fe't we'nenji' na'aj najak, qa nametsju' ha' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week haqqil qa week iye pe' niwekłe iwelii.* 11 Qa ke' footeki' qa łii Ek'imii. Qa ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week iwelii qa qi in ek'imiiji', qa aka'an in łunye'j ha' iweli' qa olots ke' naq'axijju' jukhew, efuts qa omehets.

Pa' ikwetju'ł (4) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

12 Qa ha' ángel ikwetju'ł (4) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa eqfe'met ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' ne' junu', qa eqfe'met iye ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' ne' juwel, qa eqfe'met ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' in week ne' footekii, hats'inha in week ewiłei he' łapk'asits enewe'en in wetshetk'ewi'łtaxji'kii qa noo'ipji', qa ha' nełu qa nite' tujji' ha' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju', qa hik łunye'j iye ha' naja'x.* 13 Ma' qa hejełtax iye, qa hepi'ye' ha' ewi'ł sinjena'x na'ya' ai ha' łeqewuk'uji'ha ha'ne wa's, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —¡Hiyee', hiyee', hiyee' enewusits yijaat'ij nekhewe' i'nipji' na' sehe', qu' nat'aitaxji' ne' wetshetk'ewi'ł fojits qu' nifuyu'uk'i nekhewep iye angelits!—*

9

Pa' lee'fij (5) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

1 Qa ha' ángel lee'fij (5) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa hi'wen na' wa'sji' ta'łii ke' footeki' in namiiju' ha' sehe', qa testi'yij ke' te' łejinje' ke' witijki' ham ł'aka'the'ye' (abismo).* 2 Qa in hats qhofij ke' witijki' ham ł'aka'the'ye' (abismo), qa ikpha'm ka' ło'wq'ol hik łunye'j ło'wq'ol ne'ej qi noxp'onhetjii, ma' qa ne' junu' qa ha'ne pha'mji' qa nookii, qe ta'łets ka' ło'wq'ol ke' witijki'. 3 Qa ha' ło'wq'ol qa ta'łji'teje'mkii he' efenhei qa t'ilit'etsju'kii ha' sehe', qa testi'yijju' pa' łet'unhaxits hik łunye'j neyei łet'unha'x.* 4 Qa titijiti'yijets qu' hasu'uj niwuł'enhet na' jup'elket, qa hasu'uj iye pe'qu' wit'enheye'ju', qa hasu'uj iye ne' najkakui, qe uja'xłe yijaat'ij pe' jukhew qa efuts hamitsi'm łotkoyeheyi' pe' łeq'ikati' pa' Dios. 5 Nite' łenexkeliji'm qu' naq'alij pe'ye', qe nawtshetenłeju'kii yijat'ij qa' namijets lee'fij (5) juwelits. Pa' łaqa'ti' hik ła'tinye'j łaqa'ti' ne'ej neyei. 6 Kekhewe' nełutsji' he' jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa' witwamhi' qa nite'łe yi'wen, yisu'untax qu' nawa'm qa pakha'łe witwamhi' qa we'nitonimets hekhewe'en. 7 Qa ka' łunyejei hekhewe' efenhei qa hik łunyejei na'aj tiptip ławatlanhewo qe watjanithen. Qa he' łejiłalipji' qa hik łunyejeitax qu'

* **8:8** Jer 51:25 * **8:10** Is 14:12; Ap 9:1 * **8:12** Am 8:9 * **8:13** Ap 9:12; 11:14; 12:12 * **9:1** Ap 8:10; 9:11; 11:7; 17:8; 20:1-3; Lc 8:31; Ro 10:7 * **9:3** Mt 10:1; 28:18; Ap 6:8

ł'iwataye' k'ooiji', hik łunyejei qu' oroye'. Qa he' łejusits qa hik łunyejei jukhew łejusits.* 8 Na'li'm iye he' ł'ewkujits hik łunyejei efu ł'ewkujits, qa he' łek'unhetii qa' hik łunyejei athi'l łek'unhetii.* 9 He' hik łunyejeitax qu' ł'ejuijiwotse' qa hik łunyejeitax na'aj wit'ejuijiwo nijket, qa ka' ł'anyejei he' łefets qa hik ł'anyejei qe kimmimim ne'ej koyoyoyits in olots ne'ej tiptipits wekuma'x qu' nawatlan. 10 Na'li'm iye he' łahatsjii qa he' łeqewkii hik łunyejeitax neyei. Qa he' łahatsjii qa hik hekhewe' yawtsheten he' jukhew qa efuts iye. Qa in na'l enewe'en qa ikijje'm lee'fij (5) juwelits. 11 Qa ha' tenek'enhei łatata hekhewe'en qa hikha' ángel pa' ham ł'aka'the'ye' (abismo). Qa ka' łii in hebreo qa yit'ij Abadón qa in griego qa yit'ijek Apolión.* 12 Kakha' yojo ¡hiyee' enewusits! hats t'anji', qa mexe wetsjuk pe' amanei ¡hiyee' enewusits!

Pa' ewi'ł tatsai (6) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

13 Qa ha' ángel ewi'ł tatsai (6) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łji'ju' ha' łeqewuk'uji' he' łeketsii ha' ts'eewe'epji' t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii yaqamax oro i'ni' ha' ł'ejuyi'jii ha' Dios.* 14 Qa pa' wit'ax qa yit'ijets ha' ewi'ł tatsai (6) ángel tofojii: —Iwejin hekhewe' ikwetju'ł (4) angelits wo'nophe'łji'ju' na' qi haqqi' Eufrates.— 15 Ma' qa tewejinhetiikii in wonophe'łtaxju' he' ikwetju'ł (4) angelits, hik hekhewe' hayiits watjiletijup pa'aj kekhe' horaji', kakha' nełuji', kekhe' juwelji' qa kakha' ininqa'pji' qu' nanlanju' ka' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week jukhew qa efuts iye ha'ne week sehe' epji'. 16 Qa hepi'ye' pa' uja'x yametsji' hekhewe' oq'opheł inetsilets te'wutii, qa uja'x yametsji' doscientos (200) millones. 17 Hik aka' łunye'j in hi'wen he' tiptipits qa he' i'nipji': kakha' color he' ł'ejuijiwots he' te'wutii qa hik łunye'j na'aj fe't qe s'e', qa noo'ijik'i iye in leek'e in łunye'jek na'aj color jacinto, qa maaja iye in łunye'jek na'aj azufre. Qa he' tiptipits he' łejiłal qa hik łunye'j athi'l, qa he' łejil qa ta'łets ka' fe't, qa ka' ło'wq'ol qa ka' azufre iye. 18 Ma' qa wa'm ka' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week jukhew qa efuts iye ha'ne week sehe' epji' qe ta'łets ekewe' iftsits wetshetk'ewi'ł: kakha' fe't, kakha' ło'wq'ol, qa kakha' iye azufre ta'łii he' łejil hekhewe'en. 19 Qe ka' łet'unha'x he' tiptipits ta'łii he' łejil qa he' łahatsjii iye, qe he' łahatsjii hik łunyejeitax q'oiq'oi, na'li'm he' łejiłal qa hikhe' yawtsheten iye ke' jukhew. 20 Qa hekhewe' amanei jukhew qa efutsji'kii iye nite' naq'axijju' ekewe' iftsits, qa in yemjeetax ekewe' łunyejeitaxkii, qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij kakha' łunyejei uł'ax in iyinii pe' inwo'metets, pe' witeqsi'nq'alits iye ne'ej oro, ne'ej plata, ne'ej bronce, ne'ej utel, ne'ej najak. Enewe' witeqsi'nq'alits nite' yi'wenkii, nite' yepi'ye'kii, nite' ik iye qu' not'otsjo'.* 21 Qa nite' yisu'un iye qu' nili'ij in teqek'uiju'kii, in we'tweihetenin, in wanawitji'ijju'kii ł'esenits, qa in ejtenhetsits iye.

10

Pa' ángel qa pa' witfaakanek ła's.

1 Qa hi'wen iye hakhap iye ángel t'unija ta'łiipha'm na' wa's in te'nilitju', yimeqeqin ke' wasi', qa ke' tik'elax qa i'nipji' ha' łeiła', qa ha' łeju's qa tujji'ha hik łunye'j ne' junu', qa he' łef'iyei qa tujje'mha hik łunyejei qu' ts'ap'aye' na'aj fe't.* 2 Qa t'eku'mi'kii ha' ewi'ł witfaakanek ła's qhofij. Qa ha' yiya'yik'i łef'i' qa yotshinipji' ha' qi iweli' qa ha' łefeyi'j qa yotshinipji' ek ha' sehe'. 3 Qa yit'unhetik'i in tayai in łet'unhenye'jik'i ek na'aj athi'l qe tik'et. Qa in tayai qa wetsjuk tatsaiyik'i (7) in kimmimim pa' ł'a'x, qa in ewi'ł kimmimim qa' na'l

* **9:7** Jl 2:4 * **9:8** Jl 1:6 * **9:11** Kekhewe' wi'tlijei Abadón qa Apolión ikji' witwuł'eye'jju'. * **9:13** Ex 39:38; 40:5 * **9:20** 1Co 10:20; Sal 115:4-7; 135:15-17; Dn 5:23 * **10:1** Ap 3:12; 4:3; 5:2; 18:21

ke' yit'ij. 4 Qa in hats naxijipji' in week iyet ke' wetsjuk tatsai (7) kimmimim,
ma' qa hisu'untax qu' hika'ajji' ke' yit'ij, qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łiipha'm na'
wa's in yit'ij yiwets: —Aqsi'jłe, qa hasu'uj pa'qu' nenikfe'lets kekhewe' yit'ij
ke' wetsjuk tatsai (7) kimmimim, hasu'uj ika'ajji'.—* 5 Ma' qa ha' ángel hikha'
hi'wen in t'otsipji' ha' qi iweli' qa ha' sehe', qa yetshenpha'm ha' yiya'yik'i łokoi
6 qa weniwjutsiqeniji'mha pakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij, *hik
pakha' yaqsiijkii na' wa's qa pe' wekwek i'nji' nakha'an, qa yaqsiijkii iye ha'ne
sehe' qa week pekhewe' na'l ha'ne sehe', qa yaqsiijkii na' qi iweli' qa week iye
pekhewe' i'nji'.* *(Ex 20:11)* Qa yiwjutsiqeni'mha in hats ham łeke'ye'
hats nite' qi pa' aman,* 7 qe pekhewe' nełutsji' hatse' qu' nifuyutaxik'i na' ángel
wetsjuk tatsai (7) ne' łofoj, ma' qa' hats nafits hatse' pakha' ham nikfe'le'ets
yat'inkii na' Dios, hik pakha' yitjiijetskii ke' łeqejkunenhei profetas'ik'i.* 8 Qa
pa' hayiits hepi'ye' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's, qa ewi'łij iye in ts'ithinets qa
yit'ij yiwets iye: —Ma'ai qa' ku'mi' na' witfaakanek ła's qhofij t'eku'mi'kii na'
ángel t'otsipji' na' qi iweli' qa na' sehe'.— 9 Ma' qa hakii ha' ángel qa hit'ijets
qu' nesłisij ha' witfaakanek ła's. Ma' qa hakha'an qa yit'ij yiwets: —Ku'mi' qa'
łuj. Pe' ekutjii qi qu' ek'imiye'ji', qa nakha'łe eji' qa' qi qu' ek'eme'ye' hik łunye'j
witaq.— * 10 Qa he'yeku'mijets ha' ángel ha' witfaakanek ła's qa hatanji'kii in
hetuj, qa ha'ne yeji' qa' qi in ek'emeije'm hik łunye'j witaq, qa in hetimju' qa
qi in ek'imii pe' yikutjii.* 11 Qa wenit'ij yiwets iye: —Les łe'wis qu' enfel iye
pa'qu' łunyejeye'kii iye pe'qu' olotse' witsetits łelits, qa pe'qu' qits witsetitse',
qa pe'qu' ł'anyejeye'łe wetju'ł witlijeikale' qa pe'qu' wittatale' iye.—*

11

Pe' wetsjuk jukhew.

1 Ma' qa heyesti'yij iye ha' tutsi'latax hik łunye'j witeqjeyumtshela'x, qa
wenit'ij yiwets iye: —Eniipha'm qa' ejeyumtshenji' ne' łe'lijtsitjii na' Dios qa
na' ts'eewe'epji' iye t'ejuyets na'aj witqisit'ij na' Dios, qa' ejeyumtshen iye ne'
iyinets.* 2 Qa nakha'łe joofji'ju' i'nfik'i ne' witlijtsitjii qa' hasu'uj ejeyumt-
shenji', qe hikna' testi'yij ne' pekhel ta'łji'kii, qa' namijets qu' not'otsipji' na'
te'nekumhi'yiiji' witset Jerusalén cuarenta y dos (42) juwelits. 3 Ma' qa' hukin
qa' hetisij iye łet'unhaxitse' ne' wetsjuk in nikfe'lij yiwets eke' wekwek, qa' qi
qu' nenfel week pa'qu' hisu'un, qa' namijets mil doscientos sesenta (1.260)
nełuts. Łeqhinatai nite' łe'sits hik łunyejei na'aj elhuyitax penyilo.—* 4 Enewe'
jukhew hik enewe' wetjeyutshenijupi' ne' wetsjuk najkakui olivos qa wet-
sjuk iye tsupjul fetewots i'ni' na' ł'ejuyi'jii nakha' Yatsat'aaxijha na' sehe'.*
5 Qa pa'qu' neneqfenyejeyu'taxij pe'ye', enewe'en qa' nata'łii łeji' pa'qu' fet'e'
qa' ł'oloye'łeji'ij pe'qu' ł'ejuihifetsi'ik'i. Qa hik aka' qu' łunye'je' week pa'qu'
nisu'untax qu' nawtsheten enewe'en.* 6 Enewe'en na'li'm pa' łet'unhaxitsijup
qu' nit'onji' na' wa's hats'inha qu' ham piłeye' qa' namijets pa' uja'x pekhewe'
nełutsji' qu' nenfel week pa'qu' hisu'un, na'li'm iye pa' łet'unhaxitsijup qu'
naqsiijkii pe' iwelii qu' hik łunye'je' wit'athits, qa qu' nawtshetenijkii iye
ha'ne sehe' epji' pe'qu' iftsitse', qa pakha'łe qu' nisu'un qu' łeq'uja'xe'ji'jij qu'
nawtshetenji'ijkii.* 7 Qa qu' hats naqhat'etsij kakha' hisu'un qu' naqsiijkii,
ma' qa nakha' hik łunye'j inqa'met ta'łiiju' na' koomojo' ham ł'aka'the'ye'

* **10:4** Dn 8:26; 12:4,9 * **10:6** Dn 12:7 * **10:7** Ap 1:20; 11:15; 16:17; 17:5,7; 2R 9:7; 17:23; Ez 38:17; Am 3:7; Zac 1:6; 1P 2:10-12 * **10:9** Sal 119:103; Jer 15:16; Ez 2:8–3:3 * **10:10** Nm 5:24; Ez 3:1-3 * **10:11** Dn 3:4,7; 4:1; 5:19; 7:14; Ap 5:9; 7:9; 11:9 * **11:1** Ez 40:3,5; 42:15-19; Ap 21:15 * **11:3** Dn 12:11; Ap 12:6,14; 13:5 * **11:4** Zac 4:2,3,11-14 * **11:5** Jer 5:14 * **11:6** 1R 17:1; Ex 7:17-21

(abismo) qa' nawatlani'ł qa nanaxij qa' nanlanju' enewe'en.* 8 Qa in hats
naxju' qa' amaneye'łeji' na' wit'ikheyi'j na' qi witsetji' (Jerusalén), hik nakha'
t'amtsheti'yijje'm in łenqii Sodoma qa Egipto iye, nakha'an we'neniji'pha'm
iye ke' cruz ha' Yatsat'axij enewe'en.* 9 Ma' qa ne' week jukhew qa efuts iye
ta'łiikii ne' witsetits łelits pekheli'kii, ne' łunyejeiłe wetju'ł ne' ta'łetskii, qa ne'
ł'anyejeiłe wetju'ł witlijeikal, qa week ne' pekheli'kii witsetits qu' nejełju' in
hats naxju' qa' namijets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł k'itsje'm nełuts qu' nejełju',
qa' nite' nisu'une' iye qu' netijik'ui.* 10 Qa' weeke' nekhewe' i'nipji' na'
sehe' qa' qi qu' łe'sitsi'imkii qa' not'oto'yij iye, qa' newetłisijju'kii iye pe'qu'
łeqistitse' wetju'łkii, qe hats naxju' kekhewe' wetsjuk profetas'ik'i yijiweikitkii
nekhewe' i'nipji' na' sehe'. 11 Ma' qa qu' hats namets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł
k'itsje'm nełuts qa na' Dios qa' nifuyu'ets qa' neniipha'mkii iye. Qa week
hekhewe' yejełju' qa qii'ija in nijiwei.* 12 Ma' qa yepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax
na' wa'sji' in yit'ijets: —Te'łuni'ł pha'mkii hane'e'in.— Ma' qa ikpha'mkii qa
ikji'teje'm ke' wasi', qa he' ł'ejuihifets qa week yi'wenij.* 13 Ma' hik akaa'ijha
qa t'unik'i in me'lle'le'l ha' sehe', qa jałaqju' ewi'ł wititsi' in week inyaqsii (10)
wititsil. Qa ke' naxju' qa yamets siete mil (7.000) jukhew qa efuts'ik'i iye,
qa he' nite' naxju' qa qi in topolij pa' ł'ijiweya'x, ma' qa yi'tłi'ijju' in yittaxijets
łe'wisij pa' Dios na' wa'sji'.* 14 Kakha' wetsjuk ¡hiyee' enewusits! hats t'anji', qa
hats k'esets na' wetshetk'ewi'ł ¡hiyee' enewusits!*

Pa' wetsjuk tatsai (7) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

15 Qa ha' ángel wetsjuk tatsai (7) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa nokesłek
pe' qits wit'axits na' wa'sji' in yit'ijju': —Pakha' witnek'enheye'j ha'ne sehe'
epji' hane'ejija hats tenek'enhe'yij na' Yatsat'ax'inij qa na' łeqe Cristo, qa
hikna' qu' netnek'enhei ene' week łahatsiyij.— * 16 Qa he' veinticuatro (24)
jukhew tenek'enhei hikhe' i'niju'kii he' łots'oji'laxitsipji' ha' ł'ejuyi'jii ha' Dios qa
totjoyetsju'kii sehe' qa iyinii ha' Dios, 17 qa yit'ijju': —Hit'iłij ewets łe'wisij Yat-
sat'ax'inij, Dios. Ham łet'unhenye'ji'iju'ł, akha' hane'ej qa akha' iye pakha'aj, qe
hats ł'eku'mi' pa' qi et'unha'x qa hane'ej qa' enek'enhei.* 18 Ne' witsetits hats
qi in nayu'kii, qa hatsłe nam na' qi awak qa na' łahats'ij qu' ejeyumtshen pe'
naxju' qa qu' etis iye ne' eqejkunenhei profetas, qa ne' elits iye in najayan,
qa nekhewe' iye yiwqinhet ka' ii, nekhewe' nite' qits qa nekhewe' iye qits, qa
qu' iwuł'enhetju' iye nekhewe' yiwuł'enhet na' sehe'.—* 19 Qa ke' i'ni' na' wa'sji'
łe'lijtsitjii pa' Dios qa qhofij, ma' qa na'letsji' ke' ti'najki' łeqjiiki'ij kekhewe' yit'ij
pa'aj qu' jintaqsiijkii. Ma' qa na'lji' ha' lepep lepepkii, qa pe' wit'axits iye, qa
pa' kimmimim iye, qa me'lle'le'l iye ha' sehe', qa qi iye in itsaxju' ke' łoi.*

12

Pe' efu qa pa' łeiłe' qa pa' omeła's.

1 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ka' ewi'ł qii'ija in pakha' łunye'j na'l pa'
jutsiqaxij: ewi'ł ke' efu yeqhinataji' ne' junu', qa ne' juwel qa t'otsipji', qa
ha' yiwataji' k'oiji' qa doceji' (12) he' footekii.* 2 Ke' efu iwkajitshen qa qi
in yejtsi'le'kii qe yaats'etax in naqalkeyu'. 3 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ha'
ewi'ł na'l iye pa' jutsiqaxij: ewi'ł ha' łeiłe' qi qa s'e' iye. Qa he' łejiłal qa wetsjuk
tatsai (7) qa he' łeketsii qa week inyaqsii (10) qa he' łejiłal qa week yiwataji'

* **11:7** Ap 13:1,11; 17:8 * **11:8** Is 66:24 * **11:9** Ap 5:9; 7:9; 10:11 * **11:11** Gn 2:7; 6:17; 7:15,22; Ez 37:5 * **11:12** 2R 2:1; Mr 16:19; Lc 24:51; Hch 1:9-10 * **11:13** Is 29:6; Ez 38:19 * **11:14** Ap 8:13; 9:12 * **11:15** Is 27:13; 37:16; 2S 7:16; Dn 7:14,18; Lc 1:32-33 * **11:17** Ap 1:4,8; 4:8; 16:5; 19:6; Lc 1:33; 1Co 15:25 * **11:18** Sal 2:1; Ap 10:7; 19:5; 2R 23:2; Sal 115:13 * **11:19** Ap 4:5; 8:5 * **12:1** Gn 37:9-10

he' k'oiji' wit'iwatai.* 4 Qa ke' łahatsji' qa yit'iji' in yetsinfik'i ha' ewi'ł łapk'as in
wetshetk'ewi'łtaxju' ne' week footekii qa niwu'miiju'kii ha' sehe'. Ha' łeiłe' qa
teke'lenijupju' ł'ejuyi'jii ke' efu naqalkeyu' qe qa' netuj pa' ła's qu' nenekfik'i.*
5 Ke' efu qa nekfik'i ha' ła's jukhew qa hikha' pakha' qu' netnek'enhe'yij pe'
week witsetits qa pa' łek'u' qu' netnek'enhei qa nijket. Ke' efu ha' ła's in
nekfik'i qa aje'eł wenilithin qa wetka'xii na' Dios qa na' łots'oji'la'x.* 6 Qa
kekhe'łe efu qa ilatiyek pa' ham i'ni'i', hikpa' i'ni' pa' hats yajileti'm pa' Dios
qu' na'ni' kikhe'en qa' nekunhen iye, qa' namijets mil doscientos sesenta
(1.260) nełuts.* 7 Qa in watlan na' wa'sji': ha' Miguel qa he' łaqa angelits
watlani'ł ha' łeiłe'. Ha' łeiłe' qa he' łaqa angelits qa watlan,* 8 qa nite'łe naxij,
qa hats ham iye pa'qu' łetset'e na' wa'sji'. 9 Ma' qa tewumhiti'yiiju' ha' qi łeiłe',
hikha' pakhaa'ij q'oiq'oi qa łii inwo'met qa Satanás iye, hikha' yaqankii ha'ne
week sehe' epji', qa tewumhiti'yiiju' ha' sehe' qa weeki'ł he' łaqa angelits in
tewumhitiyi'łiiju'kii.* 10 Ma' qa hepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax na' wa'sji' in yit'ij:
—Hane'ej hats yijat'axju' qa hats week wetets na' witiłiye'j, qa na' witt'unha'x,
qa na' witnek'enheye'j yatsat'axij na' Dios qa na' łewqiye'jji' na' łeqe Cristo, qe
hats tewumhiti'yiiju' na' nifelji'ijtaxijkii pa' łunyejei ne' inejefetsipji', nełuts qa
najai in nifelji'ijtaxkii na' ł'ejuyi'jii na' Dios.* 11 Nekhewe'en hats naxij, qa
in naxij qa yit'iji' ke' ł'athits na' Kots'etax ła's, qa yit'iji' iye kekhewe' łe'lijei
in tetfelij wete'm, ma' qa nite' naiłewek, nite' nijiwe'yets in naxju'.* 12 Qa
hik ta'łijupi', e'łe'sitsi'iłi'mkii, wasits, qa nekhewe' iye i'nji' nekhewe'en. ¡Hiyee'
enewusits sehe' qa na' qi iweli'! qe na' inwo'met in te'nilit'ił ewetsju' qi
in topo'oj na' ławak, qa nikfe'lets iye in ł'ajłi'ij qu' netwejinhetiiłe.— 13 Qa
ha' łeiłe' in we'twen in hats tewumhiti'yiiju' ha' sehe', ma' qa yijayankii ke'
efu, hik kikhe' nekfik'i ha' Ła's jukhew. 14 Qa ke' efu qa testi'yij he' wetsjuk
łefets ha' qi sinjena'x, hats'inha qu' nilatik'ui qa' nana'ya'ak'uyii na' q'oiq'oi
na' ham i'ni'i', hik nakha' i'ni' na' łetset'ij, qa' hik nakha'a' qu' na'ni'kii qa'
netkunhenhetii iye, qa' namijets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł k'itsje'm ininqapits.
15 Ha' q'oiq'oi qa tek'iyijfik'i ka' iweli' hik łunye'j na'aj haqqi' ł'anu'ui ke' efu,
hats'inha in t'unik'i ha' haqqi' qa' netsinju' pe' efu. 16 Qa ha' sehe' qa yi'fen
ke' efu, ha' sehe' qa yit'ij k'aj ha' łeji' qa timju' ka' iweli' tek'iitaxijfik'i ha' łeiłe'.
17-18 Ha' łeiłe' qa qi in nayu'um ke' efu, ma' qa ik qa' nakii qu' nawatlani'ł
pekhewe' amanei ta'łets kikhe'en, hik pekhewe' tek'enets kekhewe' yit'ij na'
Dios qa nite' yeqeku' iye kekhewe' iyetij ha' Jesús.*

13

Pa' inqa'met ta'łji'ju' pa' qi iweli'.

1 Ha' łeiłe' qa teke'lenju' ha' isa'xipji' łotkoyek'i ha' qi iweli'. Ma' qa hi'wen
in t'atsji'łpha'm ha' qi iweli' ha' ewi'ł iftsax inqa'met, he' łeketsii week inyaqsii
(10) yametsji', qa he' łejiłal qa wetsjuk tatsai (7) yametsji', he' łeketsii qa week
inyaqsii (10) he' uiji'ju' k'ooiji', qa he' łejiłal qa we'nika'aji' ke' uł'etsik'i witiyits
t'ejuyiju'ł na' Dios.* 2 Ha' hi'wen inqa'met hik łunye'jtax qa'metena'x, qa
hekhewe'łe łef'iyei qa hik łunyejei łef'iyei na'aj qi apsinhetax, qa ha' łeji' qa
hik łunye'j łeji' na'aj athi'l. Qa ha' łeiłe' qa tisij ka' łet'unha'x, qa ha' łots'oji'la'x,
ma' qa qi in tenek'enhei. * 3 Qa hi'wen ha' ewi'ł hekhewe' łejiłal ka' łeqfe'met
yamje'mha nite' łeke'tax qu' niłin, qa napa'łłeji' kakha' łeqfe'me'ttax. Qa week

* **12:3** Dn 7:7 * **12:4** Dn 8:10 * **12:5** Sal 2:7-9; Ap 19:15 * **12:6** 1R 19:3-8; Dn 12:11; Ap 11:3; 12:14; 13:5 * **12:7** Dn 10:13,21; 12:1 * **12:9** Gn 3:1; Lc 10:18; Ro 16:20; Ap 2:9; 3:9; 20:2,7; 1Ti 5:15 * **12:10** Job 1:9-11; Zac 3:1 * **12:11** Jn 12:25 * **12:17-18** Ap 1:2,9; 11:7; 13:7; 19:10; 20:4 * **13:1** Dn 7:3; Ap 12:3; 17:3 * **13:2** Dn 7:4-6

ha'ne sehe' epji' qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa yijayan ha' inqa'met.* 4 Ma' qa iyinii ha' łeiłe', qe hikha' tisij in tenek'enhei ha' inqa'met, ma' qa yit'ijju' in iyinii iye ha' inqa'met: —¿Łekpa' qu' hik łunye'je' nakha' inqa'met, qa łek pakha' qu' łeke'ye' qu' net'ejuitaxiju'ł nakha'an?—* 5 Ha' inqa'met qa testi'yij iye qu' nit'ij pe'qu' wi'tlijeye' weniwqinhet qa uł'etsik'i iye ł'anyejeyets na' Dios. Qa testi'yij cuarenta y dos (42) juwelits qu' nakijje'm qu' net'ithayii in tenek'enhei.* 6 Ma' qa yapełek qa yit'ij ke' uł'etsik'i t'ejuyiju'ł na' Dios, qe qa' nit'ijets uł'ax ka' łii, qa ne' łe'lijtsitjii iye, ikji', pekhewe' hats i'ni' na' wa'sji'. 7 Qa łenexke' eji'm iye qu' nawatlani'ł nekhewe' yatsathen qa' nanaxij, qa testi'yij qu' netnek'enhe'yipji' pe' week łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, qa pe' witsetits, qa pe' łe'lijenyejeiłe wetju'ł, qa pe' week seheikal.* 8 Ma' qa week qu' niyinii nakha'an nekhewe' i'nipji' na' sehe', hik nekhewe' ke' łiyits nite' we'nika'ajji' in mexe ham ha'ne week sehe', qa nite' we'nika'ajji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x yatsat'axij na' Kots'etax Ła's hikna' hats talanhetii.* 9 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i aka'an.* 10 Pakha' hayiits jutsiqax qu' not'opheł itii, qa' not'opheł itii. Pakha' hayiits jutsiqax qu' naq'alij pa'qu' witqatsjikinet'e, qa' naq'alij pa'qu' witqatsjikinet'e. Aka'an hik aka' łunyejei ne' yatsathen in nite' itaqsunijup qa in nite' yeqeku' iye.*

Pa' inqa'met ta'łji'ju' pa' sehe'.

11 Ma' qa hi'wen iye in t'atsji'łpha'm hakhap iye iftsax inqa'met ta'łji'ju' ha' sehe'. Qa na'li'm he' wetsjuk łeketsii hik łunyejei kots'etax ła's łeketsii, qa in iyet hik ł'anye'j łeiłe'.* 12 Hakha'an hik łunye'j iye pa' na'li'm łewqiye'jji' ha' yojo in na'l iftsax inqa'met qe meti'm hakha'an, ma' qa yaqsiijkii in week he' i'nipji' ha'ne sehe' in iyinii ha' yojo in na'l inqa'met, hikha' hamiikii kakha' łeqfe'me'ttax. 13 Yaqsiijkii iye ke' qits ham łunyejeyi'iju'ł, qa nilithinju' iye ka' fe't ta'łiipha'm na' wa's qa olots he' yi'wen jukhew qa efuts iye. 14 Eke' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł in ewi'łłe in łenexke'ej qu' naqsiijkii qu' meti'im qa qu' net'ejuyets iye ha' yojo in na'l inqa'met, qa yawitji'iji' hekhewe' i'nipji' ha' sehe'. Qa yaqsijkinenijkii iye pa'qu' łesinq'ale' ha' yojo in na'l inqa'met. Hik akha' tefekinhetiitaxijje'm ka' witqatsjikinet qa iła'xłe iye.* 15 Ha' teke'lenju' inqa'met testi'yij pa' łet'unha'x qa łeke' in tisij in t'ułaijei ha' łesi'nq'al ha' yojo in na'l inqa'met, hats'inha qa iyet ha' witeqsi'nq'al qa inaqyaji'ij qu' natlanhetiiju' week he' nite' niyinheyu'taxii. 16 Qa yaqsiijkii iye in week nekhewe' nite' qits qa nekhewe' iye qits, nekhewe' yiwq'axin wekwek qa nekhewe' iye if'iljetsits, nekhewe' jukhew qa efuts nite' witłinhei qa nekhewe' iye jukhew qa efuts witłinhei in yeni' he' yiya'yik'i łokoyei i'nłi'i łotkoyehei ke' ewi'ł witq'ikati'.* 17 Ma' qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nataqhaitaxets pe'ye' i'nłi'i pa'qu' net'ihintaxij qu'nte' ne'nika'yi'ij ka' łii i'nłi'i he' łeqe número ka' łii ha' inqa'met. 18 Hane'en les łe'wis qu' nana'lijup pa'qu' witikfeliyaxe'kii. Pakha' qu' nenikfe'lkii qa' nejeyumtshenji' ne' número łe'nikati' ka' łii ha' inqa'met, qe ne' número jukhew pa' te'nikatii. Qa ne' łe'nikati' qa uja'x seiscientos sesenta y seis (666).*

14

Pa' Kots'etax Ła's qa pe' 144.000 jukhew.

* **13:3** Ap 17:8 * **13:4** Ap 12:3; Ex 15:11; Is 46:5 * **13:5** Dn 7:8,11,20; Ap 11:2 * **13:7** Ap 5:9; 7:9; 11:9; 14:6 * **13:8** Ex 32:32-33; Sal 69:28; Fil 4:3; Ap 3:5; 17:8; 20:12,15; 21:27; 1P 1:19-20 * **13:9** Ap 2:7 * **13:10** Jer 15:2; Ap 14:12 * **13:11** Dn 8:3 * **13:14** Ap 12:9; 2Ts 2:9-12 * **13:16** Ap 14:1 * **13:18** Ap 17:9

1 Ma' qa hejełtax iye, qa hi'wen ha' Kots'etax Ła's t'otsipji' ke' utek Sión qa
he' ciento cuarenta y cuatro mil (144.000) jukhew, hik hekhewe' we'nika'aji'
he' łotkoyehei ka' łii ha' Kots'etax Ła's qa ka' łii iye pa' Łatata.* 2 Qa hepi'ye'
pa' ewi'łik'i wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in łet'unhenye'jik'i ek ł'anye'j qe qi na'aj
tsuj iweli', qa hik łet'unhenye'jik'i iye ł'anye'j qe t'unik'i na'aj kimmimim. Qa
pakha' hepi'ye' qa olots pe' tefiłkii yit'ij pe' łefiłii (arpas).* 3 Qa te'lijtsii
yiji'ik'i pa' ink'ayik witlijtsine' ha' ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x qa hekhewe'
iye ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa hekhewe' iye jukhew tenek'enhei, qa
ka' yiji'ik'i qa ham iye pakhape' iye qu' nenikfe'lets, qe uja'xłe hekhewe'
ciento cuarenta y cuatro mil (144.000) hik hekhewe' tanaqha'yets na' sehe'
ipji'.* 4 Enewe'en hik enewe' nite' t'eku'mets pa'aj pekhepe' iye efuye', qe
wanaqsi'jju'. Enewe'en yijayanik'ikii ha' Kots'etax Ła's week pa'qu' nakji'.
Hik hekhewe' tanaqha'yets na' sehe' ipji' qu' hik łunyejeye' na'aj qiji' ewi'łłe in
t'ejuyets qu' netesti'yij pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's.* 5 Ham pa'qu' łe'wejtitsiye'
qu' netpiikaxti'yij pe' łejil, ham pa'qu' uł'axe'ji'.*

Pe' wetshetk'ewi'ł angelits.

6 Ma' qa hi'wen iye hakhap iye ángel in na'ya' ai łeqewuk'uji'ha ha'ne wa's,
qa kakha' nifelkii qa hik kakha' ka' nite' yili'ij in weju'łij. Qa ha' ángel
qa nifeli'm he' week i'nipji' ha' sehe', pekhewe' week witsetits, pe' jukhew
łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' witlijeikal qa pe' pekhelji'kii witsetits łelits.*
7 Qa yit'unhetik'i in yit'ij: —E'nijiwe'yi'łiju'łha na' Dios qa' iwqinheti'łha iye,
qe hats yamets na' łahats'ij qu' nejeyumtshen ene' week. Iyini'łets nakha'
yaqsiijkii na' wa's, qa na' sehe', qa na' qi iweli', qa ne' niwekłe iwelii.— 8 Qa
na'lji' iye ha' yojo'opji' hikha' ángel wetsjuk qa yit'ij iye: —¡Hats namju', hats
namju' ka' qi Babilonia'ik'i! Hik kakha' niyahanijju'kii ne' week witsetits
na' wino ta'łets in yisu'unji' in wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits.—* 9 Ma' qa na'lji'
iye ha' yojo'opji' iye hikha' ha' ángel wetshetk'ewi'ł, qa yit'unhetik'i in yit'ij
iye: —Pakha' qu' niyinii na' inqa'met qa na' łesi'nq'al iye, qa we'nika'aj iye
ne' łeq'ikati' łotkoyek'i i'nłi'i qu' łoko'yi'i', 10 qa' niya'ji'ijji' ek na' wino ta'łets na'
qi ławak na' Dios, hik nakha' wino ham yetsji'łe' hats watji'let, qa i'nji' na'
łoqotok'o t'ejuyets pa' qi ławak, ma' qa' qi qu' naats'etax na' fe't azufre, qa
ne' łe'sits angelits qa na' Kots'etax Ła's iye qu' nejełijju'.* 11 Qa pa' łetutsax
pa' ławtshek nite' yili'ij qu' nakpha'm ene' week łahatsiyij, qa ham pa'qu'
ławapiiheye'je' nełuts qa najai iye qu' nakijje'm pekhewe' qu' niyinii nakha'
inqa'met qa na' łesi'nq'al iye, i'nłi'i pekhewe' qu' ne'nika'aj ne' łeq'ikati' ta'łets
ka' łii.* 12 Aka'an ikji' in les łe'wis qu' qi qu' nent'unhet pekhewe' yatsathen
qa yijayanija iye kekhewe' yit'ij na' Dios, qa nite' yeqeku' iye na' Jesús.—*
13 Qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in yit'ij yiwets: —Ika'ajji' aka'an:
“Łe'sitsi'mkii nekhewe' hane'ej naxju' qa pekhewe' mexe hamitsik'ui iye qu'
nanaxju' qe ta'łets in yijayan na' Yatsat'ax'inij.”— Qa pa' Espíritu qa yit'ij:
—Ehe, hats'inha qu' nawapiyijup ne' ł'ithayijkitits, qe ne' ł'ithayijkitits hik
nekhewe' łijts'eyek.— *

Ne' łei na' sehe' hats yuji'ha.

14 Ma' qa hejełtax, qa hi'wen iye ke' ewi'ł wasi' fo'ija, qa hakha' i'nipji' ke'
wasi' qa hik łunye'j hakha' Ła's pa' Jukhew, ha' ł'iwat k'ooiji' qa oro, qa łokoiji'

---

* **14:1** Ap 13:16; 3:12; 7:3 * **14:2** Ez 1:24; 43:2; Ap 1:15; 5:8; 19:6 * **14:3** Ap 4:4,6; 5:9 * **14:4** 1S 21:4-5; Ex 23:19 * **14:5** Sof 3:13 * **14:6** Ap 5:9; 7:9; 8:13; 11:9; 13:7 * **14:8** Is 21:9; Jer 51:7-8,49; Ap 18:2 * **14:10** Sal 75:8; Is 51:17; Jer 25:15-17; Lc 17:29; Ap 20:10; 21:8 * **14:11** Is 1:31; 34:10; 66:24; Ap 19:3 * **14:12** Ap 13:10 * **14:13** Ap 1:3; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14

ha' nooyo'ofi witqatsjikinet yasłax.* 15 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa t'atsji'łfik'i iye
hakhap iye ángel, qa yit'unhetik'i in yithinii hakha' i'nipji' ke' wasi', qa yit'ij:
—Yape anatkin na' aqa'tsjikinet qu' isaafikii ne' eqei, qe hats yamets ne' hora,
qe ne' łei na' sehe' hats yuji'ha.—* 16 Qa hakha' i'nipji' ke' wasi' qa yit'ijetsju'
ha' sehe' ha' łaqa'tsjikinet, ma' qa ha' sehe' qa tenit'ijji' ke' łei. 17 Qa t'atsji'łfik'i
iye hakhap iye ángel ke' witlijtsitjii na' wa'sji', hikha' na'li'm iye ha' nooyo'ofi
witqatsjikinet yasłax. 18 Ma' qa t'atsji'łfik'i iye hakhap iye ángel, hikha' na'li'm
pa' łet'unha'x in tenek'enhe'yipji' hakha' łefet ha' ts'eewe'epji', qa yit'unhetik'i
in yithinii hakha' na'li'm ha' nooyo'ofi witqatsjikinet yasłax, qa yit'ij: —Yape
anatkin na' aqa'tsjikinet qu' isa'xik'i ne' łei na' uwaket na' sehe' epji', qe ne'
uwa hats yuji'ha.— 19 Qa ha' ángel qa yit'ijetsju' ha' sehe' ha' łaqa'tsjikinet,
yisa'xik'i ke' łei ha' uwaket ha' sehe' epji', qa yiwu'mji'ju'kii ha' qi t'ejuyets in
neq'umutju' ke' uwa, hik hakha' pa' ławak pa' Dios.* 20 Qa ha' tonotshiiji'ju'kii
in wetq'umutju' ne'ej uwa qa i'nik'uifik'i ha' witset qu' nenq'umutju' ke' uwa,
ha' tonotshiiji'ju'kii in wetq'umutju' ke' uwa qa t'atsji'łfik'i ke' wit'athits, qa
ke' wit'athits qa yametspha'm łeqep'iyek na'aj tiptip, qa ka' ł'ajje'm qa uja'x
yametsji' trescientos (300) kilómetros.*

15

Pe' wetsjuk tatsai (7) angelits ta'łets pe' yaats'e'ej hatse' ha'ne sehe'.

1 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ka' ewi'ł qiji'ha in pakha' łunye'j na'l pa'
jutsiqaxij: wetsjuk tatsai (7) he' angelits na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) qu'
naats'e'ej ha' sehe', hik enewe' qa hats ł'aka'the'łe, qe enewe'en hik enewe' qu'
hats nanaxijik'i pa' qi ławak pa' Dios.* 2 Qa hi'wen iye hakha' hik łunye'jtax
na'aj qi iweli' qa lemełe na'lje'mkii qa hik łunye'j iye qu' nenetsji'łi'ł ha' fe't,
qa hekhewe' naxij ha' inqa'met, qa naxij iye ha' łesi'nq'al qa naxij iye ke'
łe'nikati' ka' łii, enewe'en qa ts'ap'a'apji' hakha' hik łunye'jtax na'aj qi iweli' qa
t'eku'mi' he' łefiłii (arpas) tisij pa' Dios.* 3 Qa yiji'ik'i in te'lijtsii ka' łe'lijtsine'
pa' Moises'ik'i, łeqejkunenek pa' Dios, qa ka' łe'lijtsine' iye ha' Kots'etax Ła's,
qa yit'ij: —Qits qa łe'siitsija iye ene' week łanaqsijju', Yatsat'ax'inij Dios ham
łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, yatsathen qa yijaalija iye pe' ikheijei, Akha' e'wittata
pe' week witsetits.* 4 Yatsat'ax'inij, ¿Łekpa' qu'nte' ne'nijiweye' eju'ł? ¿Łekpa'
qu'nte' niwqinhete'ji' ka' ii? Qe akha' eł'ewi'łłe in qi in e'łe'wis, ham uł'axe' etji',
qe *week ne' witsetits qu' nenek ei qa' niyin ewetsha,* *(Sal
86:9)qe hats qu' ne'twenhetii in week yatsathenik'iha pe' aqsijiyijkii in t'ejuyets
pa'qu' ijanin.—* *(Sal 22:31)* 5 Ma' qa in hats nite' hi'wen ekewe'en, qa hejełtax
iye, ma' qa hi'wen iye in qhofij ha' te'weiteje'm ke' witlijtsitjii na' wa'sji' hikha'
i'ni' kekhewe' wenit'ij pa'aj.* 6 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa t'atsji'łfik'ikii hekhewe'
wetsjuk tatsai (7) he' angelits hik hekhewe' he' na'li'm he' wetsjuk tatsai (7)
qu' naats'e'ej ha' sehe', he' łeqhinatai tujji'ha in fo' qa he' łeqelutsits qa weniftii
ke' q'ilimmik'i oro qa ł'ejuijei ikje'm. 7 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe' ikwetju'ł
(4) pakha' łunyejei qa netisijju' hekhewe' wetsjuk tatsai (7) he' angelits he'
wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) oro yaqamax qa topolij pa' qi ławak pa' Dios.
Pa' Dios hik pakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij. 8 Ma' qa ke' witlijtsitjii
qa yaqamaxifi ka' ło'wq'ol pa' łesa'x pa' Dios qa pa' łet'unha'x iye, qa ham pa'qu'
łeke'ye' qu' nuyetsji' ke' witlijtsitjii ipłu'ui qu' nanaxijipji' hekhewe' wetsjuk
tatsai (7) qu' naats'e'ej na' sehe' ta'łets he' wetsjuk tatsai (7) angelits.*

* **14:14** Dn 7:13; Lc 21:27; Ap 1:13 * **14:15** Jl 3:13 * **14:19** Ap 16:19; 19:15 * **14:20** Is 63:1-6
* **15:1** Ap 12:3; 16:17 * **15:2** Ap 4:6; 5:8; 14:2 * **15:3** Ex 15:1; Dt 31:22 * **15:5** Ex 38:21; Nm
17:7; 18:2; Ap 11:19 * **15:8** Is 6:4

16

Pe' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) topolij pa' qi ɬawak pa' Dios.

1 Ma' qa hepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax ta'ɬifi ke' witlijtsitjii qa yit'ij in yithinii
he' wetsjuk tatsai (7) angelits: —Ma'aɬii qa' atsiyi'ɬipji'kii na' sehe' na' qi ɬawak
na' Dios i'nji' ne' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas).— 2 Ha' yojo ewi'ɬ ángel qa
ik qa yatsi'yipji' ha' sehe' ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa hekhewe' na'li'm ke'
ɬeq'ikati' ha' inqa'met qa iyinii iye ha' ɬesi'nq'al qa na'l ke' neki'pha'm iftsits
qa a'tits iye.* 3 Qa ha' ángel wetsjuk qa yatsiiji'ju' ek ha' qi iweli' ka' i'nji' ha'
ɬoqotok'o, ma' qa ha' qi iweli' qa wit'athitsij, hik ɬunye'j ɬ'athits na'aj wa'm. Ma'
qa wa'm week ke' na'l ɬiɬa'x i'ntaxji' ha' qi iweli'.* 4 Qa ha' ángel wetshetk'ewi'ɬ
qa yatsiiji'ju' ek he' haqqil qa he' niwekɬe iwelii ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma'
qa wit'athitsij hekhewe'en.* 5 Qa hepi'ye' hakha' ángel tenek'enhe'yipji' ek
hekhewe' iwelii in yit'ij: —Akha' hane'ej qa akha' iye pakha'aj, Dios ham
uɬ'axe'. Akha' ɬatsathen, qe yatsathenik'i eke' wekwek ɬijaninij,* 6 qe enewe'en
yatsiikii pe' ɬ'athits in nilanju' kekhewe' yatsathen qa ke' profetas'ik'i iye,
ma' qa hane'ej qa ɬetisij qu' niya'ji' wit'athits, aka'an qa hik aka' weju'ɬij.—
* 7 Qa hepi'ye' iye ha' ts'eewe'epji' in yit'ij: —Ehe, Yatsat'ax'inij Dios ham
ɬet'unhenye'ji'iju'ɬ in t'un, yijaalija qa yatsathenik'iha iye pekhewe' ɬijanin.—*
8 Qa ha' ángel ikwetju'ɬ (4) qa yatsi'yipji' ek ne' junu' ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma'
qa ne' junu' qa testi'yij qu' niwujkinhet he' jukhew qa efuts iye qi in elejei.
9 Qa he' jukhew qa efuts iye qa iwujkinji'kii in qi in elejei, ma' qa uɬ'etsik'i
ɬ'anyejeyij ka' ɬii pa' Dios hikpa' na'li'm pa' ɬet'unha'xipji' ekewe' yaats'e'ej, qa
nite' yisu'un qu' nenikfe'llɬetets ma' qekha niwqinhettax pa' Dios.* 10 Qa
ha' ángel lee'fij (5) qa yatsi'yipji' ek ha' ɬots'oji'la'x ha' inqa'met ka' i'nji' ha'
ɬoqotok'o, ma' qa ha' tenek'enheiji' ha' inqa'met qa weekij in noo'kiiha, qa
he' jukhew qa efuts iye qa yikfe'jij wetju'ɬkii he' ɬelepepits in qi in yaats'etax.*
11 Ma' qa uɬ'etsik'i ɬ'anyejeyij pakha' Dios na' wa'sji' qe ta'ɬets kekhewe' yaats'e'
qa kekhewe' iye neki'pha'm, qa nite' yisu'un qu' nenikfelitijɬetets pe' yaqsi-
ijkii.* 12 Qa ha' ángel ewi'ɬ tatsai (6) qa yatsiiji'ju' ek ha' qi haqqi' Eufrates
ka' i'nji' ha' ɬoqotok'o, ma' qa ka' iweli'ik'i qa yisɬaxji' qe qa' nanaqsiik'i' pa'qu'
ɬikheyije' pe' wittatal ta'ɬii na' neɬu'uju'ɬ.* 13 Qa hi'wen iye in t'atsji'ɬfik'i ha' ɬeji'
ha' ɬeiɬe', ha' ɬeji' ha' inqa'met qa ha' ɬeji' iye ha' yit'ij ɬetets qu' profetaye' he'
wetshetk'ewi'ɬ espíritu uɬ'ets hik ɬunyejeitax s'ams'amits.* 14 Enewe'en espíritu
inwo'metetsɬe qa yaqsiijkii ke' ham ɬunyejeyiju'ɬ, qa ikik'i qu' nonothet wetju'ɬ
he' wittatal ha'ne week sehe' epji', qe qa' net'ejuyets pa' witwatlanheyejii pa'
qi ɬeqe neɬu pa' Dios ham ɬet'unhenye'ji'iju'ɬ in t'un.* 15 (Hepi'ye' iye pa' ɬ'a'x ha'
Jesús in yit'ij: —¡Maxtayiitiɬik'i! Qu' natsam hik qu' yijunye'je' na'aj t'ejtenkii.
Ɬe'wisi'mkii pakha' nite' ima' qa nite' wenqit'ijji', qe qa' nite' ɬuk'eye'ɬekii qu'
nakfik'i qa qu' niwepinhetkii iye qu' ɬuk'eye'ɬekii ham ɬeqhinataye'.—)* 16 Ma'
qa no'theti' wetju'ɬ ha' sehe' ne' hebreo ɬeqiyij Armagedón.* 17 Qa ha' ángel
wetsjuk tatsai (7) qa yatsi'yipji' ek pa' hane'ej jitoksi'wen t'unik'i ka' i'nji'
ha' ɬoqotok'o, qa pa' ewi'ɬ t'unik'i wit'ax ta'ɬifi ke' witlijtsitjii, qa yit'ij: —¡Hats
uja'xɬe!—* 18 Ma' qa yapeɬek qa lepep lepepkii, qa nokes iye pe' wit'axits, qa
pa' kimmimim iye, qa qi in t'unik'i me'le'l ha'ne sehe', qa nite' hayiits qu'

* **16:2** Ex 9:9-11 * **16:3** Ap 8:8-9 * **16:4** Ex 7:19-21 * **16:5** Ap 11:17 * **16:6** Is 49:26 * **16:7** Ap 19:2 * **16:9** Ap 13:6 * **16:10** Ap 2:13; 13:2; Ex 10:21 * **16:11** Ap 13:6 * **16:12** Ap 9:14 * **16:13** Ex 8:2-14; Lv 11:9-12,41-47; Ap 12:9; 13:1,11-17 * **16:14** 2Ts 2:9-10; Jl 2:11; 3:2; Ap 19:11-21 * **16:15** Ap 1:3; 3:18; 14:13; 19:9; 20:6; 22:7,14; Lc 12:35-40; 1Ts 5:2,6-8 * **16:16** Jue 5:19; 2R 9:27; Ez 38:8 * **16:17** Is 66:6

łunye'je' in ipłu'uk'i ek in i'nk'aa na'lipji' ha'ne sehe' pa' jukhew. Qii'ija in iftsax in t'unik'iha in me'le'l ha' sehe'.* 19 Qa ka' qi witset'ik'i qa wetshetk'ewi'łju' in jaf'afju', qa ke' witsetitsik'i pe' week witsetits qa jała'qju'kii. Pa' Dios in nite' nitapi'ii ke' qi Babilonia qe qa' niyahanij ha' łoqotok'o (copa) i'nji' ka' wino ta'łets pa' qi ławak pa' Dios.* 20 Qa ke' ł'isła'wetitsik'i qa hamits hik łunyejei qu' nilatkii, qa ke' utekuyik'i iye qa hamits.* 21 He' jukhew qa efuts qa nametsju'kii iye ke' qits łoi i'nłi'i qu' cuarenta y cinco (45) kiloye'. He' jukhew qa efuts qa uł'etsik'i łe'lijeyets pa' Dios qe ta'łets ke' yaats'e'ej łoi, qe ka' yawtshetenij qi in a'tax.*

17

Pe' efu i'nipji' pa' inqa'met.

1 Qa ha' ewi'ł kekhewe' wetsjuk tatsai (7) angelits na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) łoqotok'ol (copas), qa nekyii qa ts'ithinets, qa yit'ij yiwets: —Te'łun, qa' k'ethinij qu' netesti'yij pa' weju'łij łantanithenkeye'j ne' qi in witqesu' i'nju' i'nipji' ne' olots iwelii.* 2 Nekhe'en hik nekhe' wanawitji'ił nekhewe' wittatalipji' na' sehe', qa nekhewe' i'nipji' na' sehe' qa yek'uwetinenijju' ka' wino ta'łets in wanawitjiłi'ij na' ł'ese'n.—* 3 Ha' ángel qa tseka'xii espiritułe in tseka'xii ha' ham i'ni'i'. Qa hi'wen ke' ewi'ł efu i'nipji' ha' ewi'ł inqa'met s'e' tałtałij ke' uł'etsik'i witiyits t'ejuyiju'ł pa' Dios, qa he' łejiłal qa wetsjuk tatsai (7) yametsji' qa he' łeketsii qa week inyaqsii (10) yametsji'.* 4 Ke' efu he' łeqhinatai witpalinek qa ka' s'e', qa yenpha'm he' oro, qa ke' łe'sits utel łelits qa kekhewe' iye hik łunyejeitax utel łelits łiyits perlas. Qa ha' t'eku'mi'kii qa oro iye ha' tok'o (copa) topo'oj pa' uł'ax yisu'unji' in yaqsiijkii, qa topo'oj iye pa' łet'esinye'j ta'łets in wanawitjiłi'ij ł'ese'n.* 5 Qa ha' łotkoyek qa we'nika'aji' ka' ewi'ł witii, qa ka' ikji' qa nite' hayiits qu' nakji' pa'qu' witiye', qa yit'ij: —Ne' qi Babilonia, łenene ne' witqesul qa łenene iye na' łewuł'ax na' sehe'. —* 6 Qa hi'wenij iye ke' efu in yek'uwet'ij ke' ł'athits kekhewe' yatsathen, hik kekhewe' yijayaanija ha' Jesús, ma' qa qi in tsitjułaxijpha'm. 7 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets: —¿Inhats'ek in łe'nitjułaxijpha'm? Hane'ej qu' k'efeli'm kakha' ikji'ha ne' efu qa na' i'nipji' inqa'met wetsjuk tatsai (7) ne' łejiłal qa week inyaqsii (10) ne' łeketsii. 8 Nakha' łi'wen inqa'met kakha' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej qa mexe ham qa hats k'esiyu'ets qu' nat'atsji'łik'uipha'm iye nakha' ham ł'aka'the'ye' (abismo), ma' qa' namii pa' łewuł'eye'jju'. Qa nekhewe' i'nipji' na' sehe', hik nekhewe' ke' łiyits nite' we'nika'ajji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x in mexente' wanaqsiijkii na' sehe', nekhewe'en qa qi qu' nitjułaxijpha'mkii qu' ni'wen ka' łunye'jija na' inqa'met hik nakha' ka' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej qa mexe ham qa hats k'esiyu'ets qu' nat'atsji'łpha'm iye.* 9 Hane'en qu' nanalitik'i pa'qu' łaqjamtikineye'je'kii pakha' qu' yijaayi'ija yijat'ij in nikfe'lkii. Nekhewe' wetsjuk tatsai (7) łejiłal nekhewe'en wetsjuk tatsai (7) utekui ne' efu i'nipji',* 10 qa wetsjuk tatsai (7) iye wittatal, qa lee'fij (5) ke' hats namiiju'kii, qa na' ewi'ł hane'ej mexe tenek'enhei, qa nakhap iye ewi'ł qa mexe hamik'ui, qa qu' nanamtax qa nite'łe yape ł'ajłi'ij qu' netnek'enhei. 11 Na' inqa'met hik nakha' ka' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej qa mexe ham, hik nakha' wittata yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8),

* **16:18** Ex 19:16-19; Ap 4:5; 8:5; 11:19 * **16:19** Ap 14:19; 18:10,16,18,19,21; 19:15 * **16:20** Ez 38:20; Ap 6:14 * **16:21** Ap 16:9,11; Jos 10:11; Ez 38:22 * **17:1** Ap 21:9; Jer 51:13 * **17:2** Is 23:16-17; Nah 3:4; Ap 14:8; 18:3 * **17:3** Ap 1:10; 4:2; 13:1; 21:10 * **17:4** Mt 24:15; Mr 13:14; Lc 16:15; Ap 21:27 * **17:5** Ap 14:1 * **17:8** Ap 1:18; 2:8; 3:5; 11:7; 13:3,8,12,14; 20:12,15; 21:27; Sal 69:28; Is 4:3 * **17:9** Ap 13:18

qa hik nakha' ewi'ł nekhewe' wetsjuk tatsai (7) wittatal, qa' namii hatse' na' łewuł'eye'jju'. 12 Qa nekhewe' week inyaqsii (10) yametsji' łeketsii qa hik nekhewe' ne' week inyaqsii (10) wittatal hik nekhewe' mexente' testi'yij qu' netnek'enhei, qa nite'łe yape ewi'łłe hora qu' netesti'yij qu' netnek'enhe'yi'ł na' inqa'met. 13 Ene' week inyaqsii (10) wittatal na'l ka' ewi'łłe in yisu'un qu' net'eku'mij wetju'ł qu' netnek'enhei, kakha'an: qu' netisij pe' łet'unhaxits in tenek'enhei na' inqa'met. 14 Enewe'en qa' nawatlani'ł na' Kots'etax Ła's, qa nakha'łe Kots'etax Ła's qa' nanaxij nekhewe'en, qe nakha'an Yatsat'ax'inij tenek'enhe'yipji' pe' week tenek'enhei qa Wittata pe' wittatal, qa nekhewe' i'nijup nakha'an, nekhewe'en teniya'yii qa te'nekumhi'yiiji' qa nite' yeqeku' iye.—* 15 Ha' ángel qa yit'ij yiwets iye: —Nekhewe' łi'wen iwelii i'nipji' ne' witqesu' hik nekhewe' ne' pekhelji'kii jukhew qa efuts, ne' łunyejeiłe wetju'ł, ne' witsetits, qa ne' łe'lijenyejeiłe wetju'ł.* 16 Qa nekhewe' łi'wen week inyaqsii (10) yametsji' witketsii qa na' inqa'met iye, qa' qi qu' na'napjaxi'm ne' witqesu', qa' week neka'xik'ui pe' na'ltaxi'm, qa' nilaxaxinhetkii iye, qa' netuj pa'ł'ese'n qa' nene'łju' iye.* 17 Qe na' Dios yenji'teje'm pe' łatawjets enewe' week inyaqsii (10) witketsii qu' net'eku'mij wetju'ł pa' ewi'łłe in yisu'un, qe qa' nafits pa' yisu'un na' Dios qu' łunye'je'kii. Ma' qa enewe'en qa' netisij na' inqa'met pe' łet'unhaxitstax in tenek'enhei, hats'inha qu' netnek'enhei na' inqa'met qa' namijii qu' hats nafits pa' yisu'un na' Dios qu' łunye'je'kii.* 18 Qa ne' łi'wen efu qa hik nekhe' nakha' qi witset qa week tenek'enhe'yipji' pe' wittatal na' sehe' epji'.—

18

Pa' łewuł'eye'jju' pe' Babilonia'ik'i.

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ł ángel in te'nilitik'uiju' na' wa's, qa qii'ija pa' łet'unha'x in tenek'enhei. Qa pa' łewqiye'jji' qa les in t'unik'iha ka' ł'uła'x in napjuyit'ipji' ha'ne sehe'. 2 Qa yit'unhetik'i in tayai qa yit'ij: —¡Hats namju', hats namju' ke' qi Babilonia'ik'i! Hats inwo'metetsłe ne' łetsi'ij, qa łetsi' ne' espíritu uł'ets, qa łetsi'ij iye ne' uł'ets junatai yinaq'axtsii iye qu' netnekui.* 3 Qe week ne' witsetits niyahanijju' ka' łeqe wino ta'łets in wanawitjiłe. Qa ne' wittatal na' sehe' epji' qa wanawitji'ił nekhe'en, qa nekhewe' t'ihinij wekwek qa qi in yaq'astanin, qe kekhe'en ewi'łłe in yejełii pa' łeqsu'unka'xij eke' wekwek.—* 4 Qa hepi'ye' iye pakhap iye wit'ax ta'łiipha'm na' wa's, qa yit'ij: —Witset tsatsat'axij, ma'ałik'uifik'i nekhe'en hats'inha qu' nite' aki'iłijets pe' łewuł'ets, ma' qa'nte' jeek esti'yi'iłij nekhewe' qu' naats'e'ej hatse'.* 5 Qe ne' łewuł'ets hats yametspha'm na' wa's in tewfupha'm, qa na' Dios qa hats nikfe'lets week nekhewe' tewfupha'm łewuł'ets.* 6 Ijanini'łij pa' hats łeqfenyejeyij pekhewep, wetsjuk'ij qu' epileti'łets in łunyejeyek pe' łaqsijiyijkii nekhe'en, nakha' hats niyahanijju' tok'o nekhe'en qu' iwe'tsjukeni'łij pa'qu' ukini'łetsju' qu' les a'tinheti'łji'ha pa'qu' iyahani'łji' nekhe'en.* 7 Łisi'łij pakha' hats łuk'e' in weniwqinhet łete'm qa kakha' łe'sinye'j iye in qi in łe'wisju', qu' awtsheteni'łij pa'qu' naats'e'ej, qe pa' łatawe'j yit'ij nekhe'en: *“Yakha' hane'ej in ha'nju' qa hik yijunye'j qiji' witi'yi', qa yakha' nite' ye'wikiihale', ma' qa nite' ł'anuuyi'i qu' nana'l pa'qu' hayinik'i.”* *(Is 47:7-8)*
8 Qa hik ta'łijupi' qu' ewi'ł nełuye'łe qu' week na'nipji' ne' qu' naats'e'ej hatse':

---

* **17:14** Dt 10:17; Sal 136:2-3; Dn 2:47 * **17:15** Ap 5:9; 7:9; 10:11; 11:9; 13:7; 14:6 * **17:16** 2S 13:15-20; Ez 23:22-35; Lv 20:14; 21:9 * **17:17** Gn 50:20 * **18:2** Is 13:20-22; 21:9; Ap 14:8 * **18:3** Ap 14:8; 17:2 * **18:4** Is 52:11; Jer 50:8; 51:6,9,45; 2Co 6:17 * **18:5** Jer 51:9 * **18:6** Is 40:2; Jer 16:18; 17:18; 50:29; Ap 14:8

witwamhi', wit'aphiye'j qa yipku' iye. Ma' qa nanq'axij fe't iye, qe nakha' qu' nitanithen Yatsat'ax'inij Dios qii'ija in t'un.— 9 Qa nekhewe' wittatalipji' ha'ne sehe', nekhewe' wanawitji'iɬ nekhe'en qa wenkufeni'ɬij iye ka' ɬe'sinye'j in ɬe'wisju', qa qi qu' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye qu' ni'wenij pa'qu' ɬetutsaxe' qu' nanq'axij fe't, 10 qa' ts'ap'aye' wete'm totsii qu' neɉeɬiiteje'mkii qe nijiwe'yi'm pa' yawtsheten, qa' nit'ijju': —¡Hiyee', hiye' ha'nus aka' qi witset'ik'i Babilonia witset'ik'i t'untax, qe in ewi'ɬ horaɬe qa hats week i'n epji' pa' antanithenkeye'j!— 11 Qa nekhewe' wekwek t'ihinij qa' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye, qe hats ham pa'qu' nataqhayijets pekhewe' t'ihintaxij: 12 olots pe' oro, plata, utel ɬelits ɬe'sits, qa ne'ej hik ɬunyejeitax iye utel ɬelits ɬe'sits ɬiyits perlas, pe' elesei penyilots, na'aj witpalinek, na'aj sila penyilo qa na'aj s'e' iye penyilo, qa week iye ke' ɬunyejeiɬe wetju'ɬ najak ewjisii, qa pe' ɬaqsijiiju' ta'ɬijets ne'ej qits ɬek'unhetii na'aj elefante, qa ne'ej najak ɬe'sits iye, qa ne'ej nijketits maaja (bronce), qa ne'ej nijketits no' (hierro), qa ne'ej utel fo' mármol, 13 qa t'ihinij iye ɬesejets ne'ej canela, qa ni'khewepij yewjisitji' na'aj ɬaq, qa na'aj tene'ɬju' ewjisii (incienso), qa na'aj ewjisii tene'ɬju' iye mirra, qa na'aj ewjisii iye olibano, qa na'aj wino, qa na'aj aceite ta'ɬets ne'ej oliva, qa na'aj fo'ji', qa ne'ej trigo, qa t'ihinij iye ne'ej wakka, ne'ej kots'etets, ne'ej tiptipits, ne'ej koyoyoyits, qa ne'ej jukhew qa efuts iye witɬinhei.* 14 Week kekhewe' wekwek qi in ɬisu'untax hats ham e'm, qa week kekhewe' ɬe'sits na'ltax'em hats ham ejup, qa hats nite' ɬ'anuuyi'i qu' nana'l e'm iye. 15 Qa nekhewe' t'ihinij ekewe' wekwek qa qi in yipatunen qe ta'ɬets eke' etsju', nekhewe'en qa' ne'nitoniiha pa'qu' ts'ap'ayi'iju' qe ta'ɬets in nijiwe'yi'm pa' yawtsheten, qa' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye, 16 qa' nit'ijju': —¡Hiyee', hiyee'! Ha'nus aka' qi witset'ik'i Babilonia, yeqhinatataxji' kekhewe' ɬe'sits elesei penyilots, qa na'aj witpalinek, qa na'aj s'e' iye, qa yentaxpha'm iye ke' oro, qa ke' ɬe'sits utel ɬelits qa kekhewe' iye hik ɬunyejeitax utel ɬelits ɬiyits perlas, 17 qe in ewi'ɬ horaɬe qa hats week uɬ'axijkii in wekwek ɬi'wq'axintax.— Qa week hekhewe' tenek'enhe'yij tokoyeyits (capitanes), qa hekhewe' iye ɬ'ahinhei he' tokoyeyits, qa hekhewe' iye marineros qa week he' t'ithayiiji' ha' qi iweli', qa' we'nitoniiha ha' ts'ap'a'aju', 18 in yi'weniiteje'm ka' ɬetutsax in naq'axij fe't qa taya'yij wetju'ɬ in yit'ijju': —¿Ɬekpa' witset qu' hik ɬunye'je' aka' qi witset'ik'i? —* 19 Ma' qa yifulfulinhetipji'kii ka' sehe' he' ɬeiɬal, qa taya'yij wetju'ɬ, yayintaxik'i qa naitaxik'i iye, qa yit'ijju': —¡Hiyee', hiyee'! Ha'nus aka' qi witset'ik'i, hik aka' qi in yipatunen nekhewe' na'li'm ne' ɬenhitjiyits tokoyeyits na' qi iweli'ji', qe in ewi'ɬ horaɬe qa hats week uɬ'axju'.* 20 E'ɬe'sitsi'iɬi'mkii, wa'sji', yatsathen, apóstoles qa profetas, qe na' Dios in yitanithen qe qa' natqa'tja'yi'ɬ epji'.—* 21 Ma' qa ha' ewi'ɬ ángel t'un, qa t'eku'mifi ke' qi ute in ɬuk'e'ek ne'ej ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju', qa nije'le'ejji'ju' ha' qi iweli', qa yit'ij: —Aka'aj'in qu' enifenye'je' ham naqsi'ji'ijkii qu' ejelaxti'yijju' Babilonia, qi witset, qa' nite' ɬ'anuuyi'i qu' e'wenhetii iye.* 22 Qa' hats nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm pe'qu' ɬ'axitse' pe'qu' netfiɬkii (arpistas) pe'qu' netlijtsii, pe'qu' fojinjetse' (flautistas), qa pekhewepe' iye fojinjetse' (trompeteros). Hats nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' ne'twenhetii etji'teje'm pe'qu' ɬunyejeye'ɬe wetju'ɬ pe'qu' niya'yij t'ithayii etji', qa nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm ɬ'anye'j ne'ej t'ejuyets na'aj we'neqhipitju'. 23 Fetitjii ɬ'uɬa'x hats nite' ɬ'anuuyi'i qu' nanalit epji'. Qa' hats nite' ɬ'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm ɬ'anyejei ne'ej tewhe'yeiju'. Qe nekhewe' aqhafets hik nekhewe' qits ha'ne sehe'

* **18:13** Gn 36:6; Nm 31:32-35; 1Cr 5:21; Ez 27:13 * **18:18** Ez 27:32 * **18:19** Ez 27:30; Ap 18:10,16
* **18:20** Ap 12:12 * **18:21** Ap 5:2; 10:1; 16:20; 18:11,14,22-23; Jer 51:59-64

epji', qe week ne' witsetits łanawitji'ijju' in łetweihetenin.* 24 Aka' witset'ik'i te'wenhetiiji' ke' ł'athitsik'i ke' profetas'ik'i, qa kekhewe' iye yatsathen, qa week iye kekhewe' talanheti'yipji' ha'ne sehe'.—*

19

Na' wa'sji' yiwqinhet pa' Dios.

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hepi'ye' iye pa' qi ł'a'x pe' olots na' wa'sji'pha'm, qa yit'ij: —¡Aleluya! Pa' witiłiye'j, pa' witiwqiye'jji' qa pa' witt'unha'x, yatsat'etsij na' inqe Dios, 2 *qe yijaalija qa yatsathenik'iha pekhewe' łaxtanithenkeyejei.* *(Sal 19:9)* Qe hats yitanithen eke' qi witqesu'ik'i yatsaihinets ha'ne week sehe' ipji' in wanawitjiłe, *qa hats taqa'tja'yipji' ke' łeqejkunenheyik'i in naxju' ta'łets eke' etsju'.*— *(Dt 32:43)** 3 Qa ewi'łij iye in yit'ijju': —¡Aleluya! *Na' łetutsax eke' etsju' nite' yili'ij in ikpha'm ene' week łahatsiyij.*— *(Is 34:10)** 4 Qa hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa we'niyipinju'kii qa iyinii hakha' Dios i'nipji' ha' łots'oji'la'x, qa yit'ijju': —¡Amén! ¡Aleluya!—* 5 Qa ha' witts'oji'la'x qa ta'łets pa' ewi'ł wit'ax, qa yit'ij: —Iwqinheti'łji'ha na' inqe Dios week pe' łeqejkunenhei, qa week iye pe' nijiweyiju'ł qa pekhewe' iye nite' qits qa pekhewe' qits iye.—*

Pa' łewhe'yejii pa' Kots'etax Ła's.

6 Ma' qa hepi'ye' iye pa' ewi'ł wit'ax in ł'anye'jek ł'a'x ne'ej olots, qa in ł'anye'jek ł'a'x qe qi na'aj tsuj iweli', qa in ł'anye'jek iye qe t'unik'i na'aj kimmimim, qa yit'ij: —¡Aleluya! Qe na' Yatsat'ax'inij inqe Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, hats tenek'enhei.* 7 Łe'sitse' ine'mkiiha, qitse' ine'mha pa' witisa'xi'mkii qa' jintewqinhetija iye, qe hats nam na' nełu łewhe'yejii na' Kots'etax Ła's, qa ne' łewhe'ye' qa hats q'ax.* 8 Qa nekhe'en qa wetqhinataninji' ne' łe'sits penyilots elesei qa tujji'ha in fo', qa łe'siitsija iye ham łejili'ye',— qe na' łe'wis penyilo elesei ikji', pa' łe'wis łunyejei pe' yatsathen.* 9 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets: —Ika'ajji': "Łe'sitsi'mkii nekhewe' te'niyinhe'yijup na' witkujiyifi na' łewhe'yejii na' Kots'etax Ła's."— Qa yit'ij yiwets iye: —Ekewe'en yijaalija in łe'lijei na' Dios.—* 10 Ma' qa honokok'entaxifi ha' ángel qu' nek'iyinii, qa yi'tłi'ij yiwets: —Hasu'uj aqsi'j ye'mijkii kakha'an. Yakha' k'eyithayifełe qa week iye nekhewe' ejefetsipji' in nite' yeqeku'uk'i kekhewe' iyetij ha' Jesús. Iyinii yijat'ij na' Dios. Qe kekhewe' iyetij ha' Jesús hik kekhewe' łetuk kekhewe' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía).—*

Pa' ewi'ł i'nipji' pa' tiptip fo'.

11 Ma' qa hi'weniipha'm na' wa's in qhofij, qa laxaji' ha' ewi'ł tiptip fo' qa ha' i'nipji' qa łii, pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, qa łii iye, hamji' pa' qu'nte' yija'ye'. Qa yatsathenik'iha iye in inaxtanithen qa in watlan iye.* 12 He' łotoi leppepep hik łunye'j fe't, qa ha' łeiła'apji' qa olotsipji' he' k'ooiji' ł'iwatai (coronas), qa na'li'm ka' ewi'ł witii we'nika'ajji' ham nikfe'le'ets, ewi'łłi'ijkii in nikfe'lets.* 13 He' yeqhinataji' saał'a'aj ke' wit'athits qa aka' łii, Łe'lijei pa'

* **18:23** Jer 25:10 * **18:24** Ap 6:10; 16:6 * **19:2** Jn 8:16; 19:35; Ap 6:10; 15:3; 16:6,7; 17:6; 18:24; Dt 32:43; 2R 9:7 * **19:3** Is 34:8-10; Ap 14:11 * **19:4** Ap 5:8; Sal 106:48 * **19:5** Sal 115:13 * **19:6** Ez 1:24; 43:2; Ap 1:15; 14:2 * **19:7** Mt 5:12 * **19:8** Ap 15:6; 19:14; Ef 2:10 * **19:9** Ap 1:3; 14:13; 16:15; 17:1; 20:6; 22:7,8-9,14; Is 25:6-8; Mt 26:29; Lc 13:29 * **19:10** Ap 1:2,9; 12:17; 20:4 * **19:11** Ap 3:14; 4:1; 11:19; 15:5; 16:7; 19:2; Sal 9:8; 96:13 * **19:12** Ap 2:17; 3:12

Dios.* 14 Qa he' oq'opheɬinetsiletsi' na' wa's qa yijayanpha'm, yeqhinataji' ke' ɬe'sits penyilo elesei, fo'ija qa ham ɬejili'ye' iye. Qa he' ɬe'wutits qa week fo' iye. 15 Ha' ɬeji' hakha'an qa t'atsji'ɬfik'i ha' ewi'ɬ witqatsjikinet yasɬax qe qa' nenfekinijju' he' week witsetits, qa ha' ɬek'u' qu' netnek'enhei qa nijket. Ɬakha'ija in t'otsji'ju'kii ha' ɬeq'itset'ij in neq'umutju' ke' uwa, hikha' pa' qi ɬawak pa' Dios ham ɬet'unhenye'ji'iju'ɬ in t'un.* 16 Ha' ɬe'ntilafit qa ke' ɬekumkenet'i' iye qa we'nika'aji' ka' ewi'ɬ witii, yit'ij: Wittata pe' wittatal qa Yatsat'ax'inij tenek'enhe'yipji' pe' week tenek'enhei.* 17 Qa hi'wen iye ha' ewi'ɬ ángel ts'ap'a'apji' ne' junu', qa qi in yit'unhetik'i in taya'yii week he' na'ya'kii junatai, qa yit'ij: —Te'ɬuni'ɬ qa ewi'ɬ ni'iɬiji' hatse' qu' ɬuji'ɬ na' qi aqi'ɬ ta'ɬets na' Dios, 18 qa' ɬuji'ɬ ne' ɬ'esenits ke' qits wittatalik'i, qa ke' oq'opheɬinetsilets ɬ'alheyik'i qa ke' t'unitstax jukhew'ik'i, qa ke' tiptipits'ik'i qa ke' tenilatshei iye, qa ke' jukhew'ik'i witɬinhei qa ke' nite' witɬinheitax iye, qa kekhewe' iye nite' qits qa kekhewe' iye qits.—* 19 Ma' qa hi'wen ha' inqa'met qa he' week wittatalipji' ha'ne sehe' qa he' ɬelits oq'opheɬinetsilets in not'ax wetju'ɬ qe qa nawatlani'ɬ hakha' (Cristo) i'nipji' ha' tiptip qa hekhewe' iye ɬelitsek oq'opheɬinetsilets.* 20 Qa ha' inqa'met qa te'nekumhi'yi' qa weeki'ɬ hakha' yit'ij ɬetets qu' profetaye', hikha' in metji'ji'm hakha'an qa yaqsi'j jiijkii ke' ham ɬunyejeyi'iju'ɬ, ma' qa qi in yawitji'iji' hekhewe' we'nika'aj ke' ɬeq'ikati' ha' inqa'met qa iyiniikii ha' ɬesi'nq'al. Enewe' wetsjuk nite' talanhetii eku'nju' in tewumhitiiji'ju'kii hakha' hik ɬunye'j kaɬi' qa fe'tɬe azufre.* 21 Qa kekhewepɬe oq'opheɬinetsilets qa naq'axijju' ek ha' witqatsjikinet ta'ɬii ha' ɬeji' hakha' i'nipji' ha' tiptip, qa week ne' junatai qa qi in iɬinijju' ke' ɬ'esenitsik'i kekhewe'en.

20

Pa' Satanás t'opheɬitii qa' namijets mil (1.000) ininqapits.

1 Ma' qa hi'wen ha' ewi'ɬ ángel in te'nilitju' ta'ɬetspha'm na' wa's teneyijju' ke' ɬejinje' hakha' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo) qa ɬokoiji' iye ha' qi foɬoɬik'i.* 2 Ma' qa ha' ángel qa yif'elitets in t'eku'mi' ha' ɬeiɬe', hikha' pakhaa'ij pa'aj q'oiq'oi, qa hikha' inwo'met qa Satanás iye, qa yophe'ɬij ha' qi foɬoɬik'i qa' namijets mil (1.000) ininqapits.* 3 Qa nije'le'ejik'iju' hakha' ham ɬ'aka'the'ye' (abismo), ma' qa yit'onij qa yeni' ke' ɬe'nikati' ha' ɬit'o, hats'inha qa' hats nite' nawitjiye' ene' witsetits, ipɬu'ui qu' nafits qu' mil (1.000) ininqapitse', ma' qa' ink'aye'ɬe qu' hats mil (1.000) ininqapitse' qa' ɬ'ajɬi'ij qu' netwejinhetii iye.* 4 Ma' qa hi'wen iye he' wits'ojilaxits qa hekhewe' i'nipji' hekhewe'en qa testi'yij pe' ɬet'unhaxits qu' nineqjeyumtshen. Qa hi'wen iye hekhewe' ɬiɬaxits kekhewe' we'nisa'xik'i ɬeiɬalik'i in talanhetiiju' qe ta'ɬijupi' in nifel ha' Jesús qa ke' ɬe'lijei iye pa' Dios, qa hekhewe' iye nite' iyinii ka' inqa'met qa ka' ɬesi'nq'al iye, qa nite' iye we'nika'aji' ɬotkoyehei qa ɬokoyei iye ke' ɬeq'ikati', ma' qa iɬii iye, enewe'en qa te'weyik'uiju' ha' Cristo in tenek'enhei qa yamijets mil (1.000) ininqapits.* 5 Qa aka'an qa hik aka' pa' yojo witiɬijii. Qa kekhewepɬe naxju' qa nite' iɬii iye ipɬu'ui qu' nanaxijik'i pe' mil (1.000) ininqapits. 6 Ɬe'wisi'mkii qa ɬe'wisija iye pakha' qu' na'n ji'teje'm pakha' yojo witiɬijii. Pa' teke'lenju' witwamhi' ham pa'qu' ɬet'unha'xe' qu' na'nipji' pekhewe'en, qe enewe'en ɬaqa

* **19:13** Is 63:1-6; Jn 1:1-5; He 4:12 * **19:15** Is 49:2; He 4:12; Ap 1:16; 2:12,16; 12:5; 14:19-20; 16:19; Is 11:4; 2Ts 2:8; Sal 2:9 * **19:16** Dt 10:17; Dn 2:47; 1Ti 6:15; Ap 17:14 * **19:18** Ez 39:17-20 * **19:19** Ap 16:13-14 * **19:20** Ap 13:13-17; 20:10,14; 21:8; Mt 5:22; Mr 9:43 * **20:1** Lc 8:31; Ap 9:1 * **20:2** Ap 12:9; Is 24:22 * **20:3** Dn 6:17; Mt 27:66; Ap 12:9 * **20:4** Dn 7:22; Mt 19:28; 1Co 6:2-3; Ap 1:2,9; 2:8; 3:21; 6:9; 12:17; 13:12-16; 19:10; Is 25:6-8; Mt 9:18; Lc 13:29; Ro 14:9

pa'il hatse' pa' Dios qa ha' Jesucristo, qa' netnek'enhe'yi'ł hakha'an pe' mil (1.000) ininqapitsji'.*

Pa' Satanás qa tewumhitiiji'ju' pa' fe't.

7 Qu' nanaxijik'i pe' mil (1.000) ininqapits, qa pa' Satanás qa' netwejinhetii
in t'opheł itiitax. 8 Ma' qa nakfik'i qa' nawitji iye pe' week witsetits ha'ne week
sehe' epji' Gog qa pa' Magog, qa' nonothet wetju'ł qe qa' net'ilit qu' nawatlan.
Qa ka' uja'x hekhewe'en hik łunye'j na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli'.* 9 Ma'
qa nekipji' weju'łij ha'ne week sehe' epji', qa k'ooyijji' in yeqewuk'un ha'
łewhi'we't hekhewe' yatsat'etsij pa' Dios, qa nakha' iye witset yisu'un pa' Dios.
Qa te'nilitłeju' ka' fe't ta'łiipha'm na' wa's, ma' qa week naq'axij fe't.* 10 Qa ha'
inwo'met, hikha' nawitjiju'kii week ekewe'en qa tewumhitiiji'ju' ha' fe't hik
łunye'j kałi' qa t'ijułe fe't azufre, hik hakha' tewumhitiiji'ju'kii iye ha' inqa'met
qa hakha' iye yit'ij łetets qu' profetaye', qa' hikha' qu' nejtsi'le'e' wetju'łkii
nełuts qa najai nite' yili'ij ene' week łahatsiyij.*

Wetjeyumtshen ts'ap'a'afi pa' witts'oji'la'x fo'.

11 Qa i'nk'ałe qa hi'wen iye ha' qi witts'oji'la'x fo', qa hakha' i'nipji', hikha'
in yi'wen ha' sehe' qa ha' wa's qa ilatkii, qa hekhewe' sehe' qa ha' wa's
qa hats ham pa'qu' na'ni'.* 12 Qa hi'wen he' naxju' qits qa ke' nite' qits,
ts'ap'a'afi ha' witts'oji'la'x, qa he' witfaakanhei qa wenit'ij qhof, qa hakhap
iye witfaakanek qa wenit'ijek qhof iye, hikha' ha' witfaakanek t'ejuyets pa'
witiła'x. Ma' qa he' naxju' qa' tejeyumtshenhetiyij week pekhewe' yaqsi-
ijkii we'nika'ajji' hekhewe' witfaakanhei.* 13 Qa ha' qi iweli' qa neka'xets
qu' netisij hekhewe' i'nji' naxju', qa hakha' witwamhiye'j qa hakha' iye
łe'nq'itset'ij pe' naxju' łii Hades qa neka'xets iye qu' netisij hekhewe' i'nji'
ek naxju'. Ma' qa tejeyumtshenhetiyij week ewiłei pa' łunyejei pekhewe'
yaqsiijkii pa'aj. 14 Ma' qa ha' witwamhi' qa hakha' iye łe'nq'itset'ij pe' naxju'
łii Hades qa tewumhiti'yiiju'kii hakha' fe't hik łunye'j kałi'. Hik ha'ne fe't hik
łunye'j kałi' łii, “teke'lenju' witwamhi'.”* 15 Pakha' nite' te'wenhetiiji' pa'qu'
łiye' ha' witfaakanek t'ejuyets pa' witiła'x qa' netwumhitiijiiju' ha' fe't hik
łunye'j kałi'.

21

Pe' ink'aihits wa's qa sehe'.

1 Ma' qa hi'wen ha' wa's ink'ayik qa ha' sehe' ink'ayik iye, qe ka' hayiits
wa's qa ka' sehe' iye hats hamits, qa hats ham iye pa'qu' qi iweli'ye'.* 2 Qa
hi'wen iye ha' qi łe'wis witset, ham uł'axi'i, Ink'ayik Jerusalén, in ta'łetspha'm
ha' wa's, te'nilitju' nukinju' pa' Dios. Qii'ija in łe'wis, hats week yijat'etsju' hik
łunye'j ne'ej ewi'ł efu in hats yamets łahats'ij łewhe'yejii qa wanaqsiijija.* 3 Qa
hepi'ye' pa' ewi'ł t'unik'i wit'ax ta'łets ha' witts'oji'la'x, qa yit'ij: —Jeł qeku'nek,
hane'ej na' i'ni' na' Dios hats i'nji'teje'm ne' jukhew qa efuts iye, qa nakha'an
hats i'nji'ju'ha nekhewe'en qa łakha' qu' łetset'i'ijha, qa hik nakhaa'ija Dios in
i'nji'ju'.* 4 Qa łakha' qa' nenli'jju' week pe' łet'il nekhewe'en, qa pa' witwamhi'
qa' hats hame' iye, qa' hats hame' iye pa'qu' uł'axi' i'mkii itawje'met, hats
ham iye ipe', ham iye a'taxe', qe week kekhewe' yojo in na'l wekwek hats

---

* **20:6** Ap 1:3,6; 5:10; 14:13; 16:15; 19:9; 20:14; 21:8; 22:7,14 * **20:8** Is 11:12; Ez 7:2; Ap 7:1 * **20:9** 2R 1:10,12; Ez 38:22; 39:6; Lc 9:54 * **20:10** Ap 19:20; Mt 25:41 * **20:11** Is 51:6; Mt 24:35; 2P 3:10; Ap 18:21 * **20:12** Dn 7:10; 12:1; Is 4:3; 34:16; Ap 3:5; 13:8; 17:8; 20:15; 21:27; Sal 62:12; Jer 17:10; Ro 2:6; 1P 1:17 * **20:14** Is 25:7-8; 1Co 15:26 * **21:1** Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 13:1 * **21:2** Ga 4:26; He 11:10; Ap 3:12; 19:7; Is 61:10 * **21:3** Lv 26:11-12; Jer 31:33; Ez 37:27; Zac 8:8

hamits.—* 5 Ma' qa ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x qa yit'ij: —Jeł qeku'nek, yakha' week hink'aihit eke' week wekwek.— Qa yit'ij iye: —Ika'ajji', qe ekewe' wi'tlijei yijaalija qa yijaa'ija iye qu' hik łunye'je' pa'qu' hats nit'ij.—* 6 Qa yit'ij yiwets iye: —¡Hats uja'xłe! Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati' “Alfa” qa ne'ej “Omega”. Qe yakha' yojo qa yakha' iye hetke'lenju'. Pakha' qu' ne'niyayu' yakha' qu' hetisłi'ij ham łaja'ye' ta'łets na' niwekłe iweli' ta'łets na' witiła'x.* 7 Pakha' qu' nanaxij qa' hetisij ekewe' wekwek, qa Yakha' qu' łeqe Diose'yij qa łakha' qa' ya'si'ij.* 8 Qa nekhewe'łe ifinhetets nijiweyipji' qu' netetfelyij, qa nekhewe' inqeku', qa nekhewe' hats nite' yoksi'wen łewuł'ets, qa nekhewe' eqek'unhets, qa nekhewe' wanawitjiju'kii ł'esenits, qa nekhewe' weihetets, qa ne' iyinii ne' witeqsi'nq'alits, qa week iye nekhewe' ejtitsits, qu' nana'lek pa'qu' natsat'etsijek nekhe' hik łunye'j kałi' qa fe'tłe azufre, hik nakha' na' teke'lenju' witwamhi'.—*

Pa' ink'ayik Jerusalén.

9 Ma' qa nam ha' ewi'ł hekhewe' wetsjuk tatsai (7) angelits, hik hekhewe' t'eku'mi' he' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) topolij ke' teke'lenju' wetsjuk tatsai (7) yaats'e'ej ka' sehe', qa yit'ij yiwets: —Te'łun, qu' k'ethinij ne' inanyi', łewhe'ye' na' Kots'etax Ła's.—* 10 Ma' qa tseka'xiipha'm iye espiritułe in tseka'xiipha'm ke' qipha'mha utek, qa ts'ethinij ha' qi witset ham uł'axi'i, Jerusalén, in te'nilitju' ta'łetspha'm ha' wa's nukinju' pa' Dios.* 11 Ha' witset qii'ija in lepepkii yitujinhetji' pa' łesa'x pa' Dios, ka' ł'elepep hik łunye'j ł'elepep ne'ej łe'wis qa inyetax ute łii jaspe na'lje'mkii.* 12 He' łekuwelii ha' witset na'l ha' qipha'mha łejilafi' qa doce (12) he' łejil, qa week he' łejil ewiłeikii in i'nji' yejeł he' i'nji' angelits, qa week we'nika'aji' iye ke' doce (12) łiyits pe' łelits pa' Israel'ik'i. 13 Wetshetk'ewi'ł he' łejil te'weyij nełu'uju'ł, qa wetshetk'ewi'ł iye he' ima'x te'weyij, qa wetshetk'ewi'ł iye he' i'wk'uyi'l te'weyij qa wetshetk'ewi'ł iye he' tefe te'weyijek.* 14 Ha' łejilafi' ha' witset na'l he' doce (12) łetkui, qa hekhewe'en qa we'nika'aji' ke' doce (12) łiyits he' doce (12) apóstoles ł'ijatshenhei ha' Kots'etax Ła's. 15 Qa hakha' haifaakate'yi'ł ángel, na'li'm hakha' łeqjeyumtshela'x yaqamax oro, qe qa' nejeyumtshenji' ha' witset, qa he' łejil qa ha' łejilafi' iye.* 16 Ha' witset week uja'x wetju'ł ha' ł'a'j qa ha' łepk'eji' (cuadrado). Ma' qa yejeyumtshenji' ha' witset yit'iji' ha' łeqjeyumtshela'x, qa yamets dos mil doscientos (2.200) kilómetros ł'a'j qa łepk'e' qa łuk'epha'm iye, week uja'xji'. 17 Ma' qa yejeyumtshenji' iye ka' łuk'eje'm ha' łejilafi', qa yamets sesenta y cinco (65) metros, qa in łunye'jek łeqjeyumtshela'x na'aj jukhew ha' ángel in yejeyumtshenji'. 18 Ha' łejilafi' yaqamax ke' utel jaspe, qa ha' witset qa yaqamaxi' oro na'lje'mkii hik łunye'j leme. 19 He' łetkui ha' łejilafi' ha' witset qa tik'eyi' week ke' łunyejeiłe wetju'ł łe'sits utel. Ke' yojo łetuk tik'eyi' ne'ej jaspe, qa ke' yojo'opji' qa zafiro, qa kekhep iye qa ágata, qa kekhep iye qa esmeralda,* 20 qa kekhep iye qa sardónice, qa kekhep iye qa sardio, qa kekhep iye qa crisólito, qa kekhep iye qa berilo, qa kekhep iye qa topacio, qa kekhep iye qa crisopraso, qa kekhep iye qa jacinto, qa ke' yamets doce (12) qa łii amatista. 21 Hekhewe' doce (12) łejil hekhewe'en doce (12) perlas, ewi'ł perla wanaqsiijkii ewi'ł łeji'. Ha' wit'ikheyi'j ha' witset qa yaqamax ha' orotax qa na'łeje'mkii hik łunye'j leme. 22 Ham hi'weni'i' pe'qu' witlijtsitjiye'

* **21:4** Is 25:8; 30:19; 35:10; 42:9; 51:11; 60:20; 65:19; Ap 7:17; Os 13:14; 1Co 15:54 * **21:5** Ap 22:6 * **21:6** Ap 1:8; 16:17; 22:13; Is 41:17; 44:3,6; 48:12; 55:1; Jn 4:14; 7:37; Sal 36:9; 42:1-2; Jer 2:13 * **21:7** Ap 2:7; 2S 7:14 * **21:8** Ap 19:20 * **21:9** Ap 16:1 * **21:10** Ap 1:10; 4:2; 17:3; Ez 40:2 * **21:11** Is 60:1-2 * **21:13** Ez 48:30-34 * **21:15** Ap 11:1; Ez 40:3 * **21:19** Ex 28:15-21; Is 54:11

hakha'an, qe pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, qa ha' Kots'etax Ła's iye, hik nekhewe' łelijtsitjiyij. 23 Ha' witset nite' yite'jii pe'qu' junuye' qa pe'qu' juwele' iye qu' nanaliti'pji', qe pa' łesa'x pa' Dios hikpa' nalitkii, qa ha' Kots'etax Ła's qa hikha' łefetitjii.* 24 Pe' witsetits qu' nijalki'sji'kii ha' na'lkii ta'łets ha' witset, qa pe' wittatalipji' ha' sehe' qa' nenka'xji'jii pe'qu' łeqistitse'ji'jij pe' qits łewekwekits.* 25 He' łejil nite' tit'oyik'i week nełuts, ehe, qe ham naja'xi'i'. 26 Qa pe' witsetits qa' nenka'xji'jii pe'qu' łeqistitse'ji'jij pe' qits łewekwekits qa qu' qi qu' niwqinhetji' iye.* 27 Nite' ł'anuuyi'i qu' nuyetsji' hatse' hakha'an pa'qu' uł'axe', nite' iye pa'qu' naqsiijkii pe'qu' neqwepin, qa pa'qu' aqawitjina'xe' iye, qe uja'xłe yijat'ij qu' nuyetsji' hatse' pekhewe' we'nika'ajji' pe' łiyits ha' witfaakanek t'ejuyets pa' witiła'x łafaakanek ha' Kots'etax Ła's.*

22

Pa' iweli' ta'łets pa' witiła'x.

1 Ma' qa ha' ángel qa ts'ethinij iye ha' ewi'ł haqqi', hik hakha' iweli' ta'łets pa' witiła'x, qi in na'liiju' hik łunye'j na'aj na'lje'mkii, qa ta'łji'teje'm ha' łots'oji'la'x pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's iye.* 2 Ha' iweli' qa ikji'teje'm łeqewuk'u'uk'i' ha' wit'ikheyi'j ha' witset, qa he' wetsjuk łotkoyehei ha' haqqi' qa ikik'iju' he' najkakui witiła'x, qa week juwelitsji' tei. Qa he' łesejets he' najkakui qa hikhe' łeqjunhetitsij he' witsetits.* 3 Qa week pakha' uł'ax hats hami' ha' sehe'. Qa ha' łots'oji'la'x pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's iye qa' na'nji'ju'ha ha' witset, qa pe' łeqejkunenhei (łelits) qa' net'ithayi'yi'mkiiha.* 4 Enewe'en qa' ni'wenija pa' łeju's, qa ka' łii qa' na'ni' łotkoyehei.* 5 Hats ham pa'qu' naja'xe', qa hats nite' hamik'ui pe'qu' fetitjiye' nite' hamik'ui iye ha'ne ł'uła'x ne' junu', qe pa' Yatsat'ax'inij Dios qu' nanaliti'pji' hatse', qa łekhewel pe' łelits qu' netnek'enhei ene' week łahatsiyij, nite' yili'ij.*

Hats nite' toxik'ui qu' nanam pa' Cristo.

6 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets iye: —Ekewe' wi'tlijei yijaalija qa yijaa'ija iye qu' hik łunye'je' pa'qu' hats nit'ij. Qa na' Yatsat'ax'inij, hikna' łeqe Dios ne' łeqe espiritul ke' profetas'ik'i, nukin ha'ne łaqa ángel qe qa' nethinij nekhewe' łeqejkunenhei ekewe' wekwek hats nite' toxik'ui qu' łunyejeye'kii.—* 7 Qa pa' ł'a'x ha' Jesús qa yit'ij: —¡Hats nite' toxik'ui qu' natsam! Łe'wisi'mkii pakha' qu' netk'enik'i eke' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía) i'nji' ha'ne witfaakanek.—* 8 Yakha', Juan, yakha' hepi'ye' qa hi'wen iye ekewe' wekwek. In hepi'ye' qa hi'wen iye, ma' qa honokok'entaxifi ha' ángel qu' nek'iyinii hikha' ts'ethinij ekewe' wekwek. 9 Ma' qa yi'tłi'ij yiwets: —Hasu'uj aqsi'j ye'mijkii kakha'an. Yakha' k'eyithayifełe qa week iye nekhewe' profetas ejefetsipji' qa nekhewe' iye nite' yeqeku'uk'i ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek. Iyinii yijat'ij na' Dios.—* 10 Qa yit'ij yiwets iye: —Hasu'uj qu' aqsi'jłe ekewe' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía) i'nji' ha'ne witfaakanek, qe pa' łahats'ij hats met.* 11 Pakha' nite' yisu'un qu' nili'ij in yaqsiijkii pakha' nite' yatsathen, yape iwejinłi'iłij. Pakha' nite' yisu'un qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax, yape iwejinłi'iłij. Qa pakha'łe yaqsiijkii pa' yatsathen, qa'

* **21:23** Is 24:23; 30:26; 60:19-20; Zac 14:6-7; Ap 22:5 * **21:24** Is 42:6; 49:6,7,23; 60:3,5,10 * **21:26** Is 60:11 * **21:27** Is 35:8; 52:1; Ap 3:5; 13:8; 17:8; 20:12,15 * **22:1** Ez 47:1-2; Jl 3:18 * **22:2** Gn 2:9; 3:22 * **22:3** Gn 3:14-19; Zac 14:11 * **22:4** Ex 33:20; Sal 17:15; Mt 5:8; Ap 7:3; 9:4; 13:16; 14:1,9; 17:5; 20:4 * **22:5** Zac 14:7; Ap 21:25 * **22:6** Ap 1:1; 3:14; 19:11; 21:5; Dn 2:28-29,45 * **22:7** Ap 1:3; 3:11; 14:13; 19:9; 20:6; 22:14 * **22:9** Ap 19:10 * **22:10** Dn 12:4; Ap 1:3; 10:4

nakipji'ha qu' naqsiijkii. Qa pakha' yaqsiijkii pa' łe'wis, qa' hasu'uj nili'ij qu' naqsiijkii.* 12 ¡Hats nite' toxik'ui qu' natsam! Qa nekhewe' qu' hijaninij qa' henka'x hats'inha qu' hijaninij week ewiłei inłuk'e ek pakha' hats łuk'e' pa'qu' naqsiijkii.* 13 Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati' “Alfa” qa ne'ej “Omega”. Qe yakha' yojo qa yakha' iye hetke'lenju'. Yakha' henju' qa yakha' iye qu' hilinenij.* 14 Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' hats nempuli'jju' pe' łeqhinatai qe qa' łeke'ye' qu' netuj hatse' ne' łei ne' najkak ta'łets pa' witiła'x qa qu' nuyii iye nekhewe' łejil na' witset.* 15 Nekhewe'łe hik łunyejei nunajits qa i'ni' nakha' i'nfik'i, qa nekhewe' iye weihetets, qa nekhewe' iye wanawitji'ijju'kii ł'esenits, qa ne' eqek'unhets, qa ne' iyinii ne' witeqsi'nq'alits, qa week iye nekhewe' qi pa' łeqsu'unka'xij pa' witwejtitsi' qa nite' yili'ij.—* 16 —Yakha', Jesús, yakha' he'nukin ei na' yaqa ángel hats'inha qu' nefeli'm week ekewe' wekwek qa' enfeli'm ne' witlijtsitjiyits. Yakha' łefitets qa hata'łets iye ka' David'ik'i, yakha' iye nełuwoki' tujji'ha in hats nełuyu'kii.—* 17 Pa' Espíritu Santo qa ke' witiwhe'ye' qa yit'ijju': —¡Te'łun!— Qa pa'qu' hats nimpi'ye' qa' ni'tjiijek: —¡Te'łun!— Qa pa'qu' ne'niyayu', ¡te'łun! Qa pa'qu' nisu'un, qa' niya'ji' ham łaja'ye' na' iweli' ta'łets pa' witiła'x.* 18 Yakha' hiwjutsiqeni'mha week pekhewe' qu' nepiye'ek'i ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía): pakha' qu' nukintaxetsji' pe'ye' iye ekewe' wi'tlijei, qa pa' Dios qa' nenipji' ekewe' qu' naats'e'ej we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek. 19 Pakha' qu' niwu'mfik'i pe'ye' ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía), pa' Dios qa' niwu'mjiik'uifik'i' ek ne' najkak ta'łets pa' witiła'x qa na' witset ham uł'axi'i, hik enewe' we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.* 20 Hakha' yiwjutsiqen ekewe' wekwek yit'ij: —Ehe, aje'eł qu' natsam.— Amén, yape ente'nilitju' Yatsat'ax'inij Jesús.* 21 Pa' łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' na'ni'ł ejupkii e'weeki'ł. Amén.

* **22:11** Ez 3:27; Dn 12:10 * **22:12** Is 40:10; 59:18; 62:11; Jer 17:10; 25:14 * **22:13** Ap 1:8,17; 21:6 * **22:14** Ap 1:3; 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7 * **22:15** Ap 21:8 * **22:16** Ap 2:28; 5:5; Is 11:1,10; Ro 1:3; Nm 24:17 * **22:17** Ap 21:6 * **22:19** Dt 4:2; 12:32 * **22:20** Ap 1:2; 1Co 16:22